41
12-26

[illegible]
GRANADA
A
32
96

el collegio de la Compa de Jesus de Granada N-71.298

BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM

TOMVS SEXTVS,

IN QVO HABES ERVDITOS ILLORVM VARIOS, ET ELEGANTES IN SCRIPTVRAM, ſeruato illius ordine, Commentarios, quorum pagina ſequens, Indicem deſcribit.

Per MARGARINVM DE LA BIGNE,
Theologum Doct. Pariſienſem.

Esta expurgado conforme al Expurgatorio de 707.

PARISIIS,
APVD MICHAELEM SONNIVM, VIA IACOBÆA,
SVB SCVTO BASILIENSI.
M. D. LXXV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Corregi este libro conforme la censura de la suprema inquisicion por mandado de los señores inquisidores de cordova en 23 de febrero de 1585 años.
Fr. Joan Ramirez

INDEX COMMENTARIORVM [redacted] SCRIPTVRAM,
QVI [redacted] BIBLIOTHECÆ, [redacted] PATRVM
TOMO SEXTO CONTINENTVR.

IVnilij Commen. in Geneſin. col. 24. Eiuſd. de partibus diuinæ legis, Lib. 2. col. 23
Caſſiodori, Inſtit. Lectionum diuinarum, Lib. 1. col. 46
Tichonij Lib. de ſeptem Regulis. columna 80
Anaſtaſij Epiſcopi Niceni Quæſtiones in Scripturam, nunc primùm editæ, interprete Gentiano Herueto, Canonico Remenſi. col. 121
Moſis Bar-Cepha Syri Epiſcopi in Beth-Raman, &c. Comment. de Paradiſo ad Ignatium fratrem, interprete Andrea Maſio. col. 274
Salonij in Parabolas Salomonis, myſtica explanatio. col. 375
Olympiodori in Eccleſiaſten Salomonis Enarratio. col. 407
Iuſti Orgelitani Epiſcopi Explanatio myſtica in Cantica Canticorum Salomonis. col. 471
Petri Laodicenſis Commentariolus in Orationem Dominicam. col. 498
Germani Patriarchæ Conſtantinop. in Orationem Dominicam, Expoſitio. co. 498 4. Eiuſdem Verſus de Cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti. col. 502
[redacted] Arnoldi Abbatis Bene. tractatus in ſeptima vltima Chriſti verba. col. 505.
Eiuſdem tractatus de laudibus Virginis Mariæ.
Trapezuntij Opuſculum in illud Ioan. 21. Volo eum manere, &c.
Theoduli Cœle-ſyriæ Preſbyteri, Comment. in Epiſtolam ad Rom. col. [illegible]
Clementis Alexandrini in quaſdam Canonicas Epiſtolas, Commentarij, iamdudum Magni Aurelij Caſſiodori ſtudio, in Latinum ſermonem tranſlati, & à quibuſdam vt ipſemet teſtatur offendiculis repurgati. col. 626
Didimi Alexandrini, præceptoris Diui Hieronymi, in Epiſtolas Canonicas, breuis enarratio. col. 634. Eiuſdem In Epiſt. Diui Ioannis primam Enarratio. col. 650. Interprete D. Hieronymo, Lib. 3. col. 677
Victorini Pictabionenſis Epiſcopi Commentariolus in Apocalypſin. col. 713
Amphilochij Epiſcopi Iconij, Verſus, quinam Scripturæ Libri legendi ſint. col. 729

Se enmendò de Orden del Consejo
R. D. Villavicencio

ANTIQVORVM PATRVM,

IN SCRIPTVRAM SANCTAM COMMENTARII: [redacted] BIBLIOTHECÆ.

TOMVS SEXTVS.

EX IOANNE TRITEMIO DE SCRIPTORIBVS ECCLESIASTICIS.

IVNILIVS Epiſcopus cuiuſdam vrbis in Africa (nomen autem ciuitatis inuenire non potui) vir certè in ſacris ſcripturis valdè doctus, & in ſecularibus diſciplinis meo iudicio ſufficienter inſtructus, ſenſu profundus, eloquio dulcis & ornatus: multa dicitur conſcripſiſſe opuſcula: ſed ego tantum vidi opus inſigne, quod ſcripſit ad Primaſium Epiſcopum, quod prænotauit, De partibus diuinæ legis lib. 1. Sancto ac beatiſſimo Epiſcopo. Claruit eo tempore quo Primaſius anno Domini, 440.

SANCTO AC BEATISSIMO EPISCOPO PRIMASIO IVNILIVS. S.

SCIS ipſe venerabilis Pater Primaſi, quia vitæ meæ & propoſiti conſcius, ſicut diuinæ legis me ſtudium habere non Denego, ita doctorē dicere non præſumo: illud propheticum metuens, peccatori autē dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & adſumis teſtamentum meum per os tuum? Pſal. 49 *Sed dum te inter alios reuerendiſſimos Coëpiſcopos tuos vſque ad Conſtantinopolin peregrinæ prouinciæ coegiſſet vtilitas, ex ciuilitatis affectu in notitiam colloquiūm que peruenimus. Tu autem more illo tuo nihil ante quæſiſti, quàm ſi quis eſſet inter Græcos, qui diuinorum librorum ſtudio intelligentiáque flagraret. Adhæc ego reſpondi, vidiſſe me quendam Paulum nomine, Perſam genere, qui in Syrorū Schola in Niſibi vrbe eſt edoctus, vbi diuina Lex per magiſtros publicos, ſicut apud nos in mundanis ſtudiis Grammatica & Rhetorica, ordine ac regulariter traditur. Tunc diu quæſitus, ſi quid ex eius dictis haberem, dixi quòd legiſſem regulas quaſdam, quibus ille diſcipulorum animos, diuinarum ſcripturarum ſuperficiè inſtructos, priuſquam expoſitionis profunda patefaceret, ſolebat imbuere, vt ipſarum interim cauſarum quæ in diuina lege verſantur, intentionem ordinémque cognoſcerent: ne ſparſim & turbulentè, ſed regulariter ſingula diſcerent. Hæc tu Pater, neſcio qua ratione, omnibus Chriſtianis erudiri volentibus, neceſſaria iudicaſti, excuſantémque me diu vſque ad defenſionis impudentiam compuliſti: vnde in duos breuiſſimos libellos regularia hæc inſtituta collegi, addens ipſius dictionis, quantùm potui, vtilem formam: vt velut diſcipulis interrogantibus & magiſtro reſpondente, breuiter ſingula, & perlucidè dicerentur. Et ne aliqua confuſio per Antiquariorum (vt adſolet) negligentiam proueniret, magiſtro, M. Græcam literam, diſcipulis verò D. præpoſui: vt ex peregrinis characteribus, & quibus Latina ſcriptura non vtitur, error omnis penitus auferatur. Sunt alia illius viri pærclara monimenta. Nam & beati Pauli ad Romanos Epiſtolam audiui ſubtilius, vt arbitror exponentem: quem ego ex eius ore, ne memoria laberetur excepi, ſed curarum negotiorumq́ ſpinæ, ne quid agro Dominico fructificemus, impediunt. Sufficit hæc vna temeritas, quòd diuino gaZophilacio ex paupertate confeſſa, duo hęc audeo minuta iactare.* Luc. 21. *Sunt qui talentis onerent, vnde egentibus prorogetur: qui virtutum gemmas, aurum vitæ, argentum ſcientiæ, diuinis poſſint offerre ſacrariis. Mihi nihil amplius duobus ſuppetit his minutis: & ipſis ab alio commodatis. Verùm enimuero multùm mihi de Euangelico examinatore polliceor: quia licet alij ex pretioſiſſimis pretioſa, ex plurimis valent plura largiri: ego tamen quia totum dedi, plus obtuli. Vale.*

De partibus Diuinæ Legis. Cap. I.

D. IN quot primas partes, Legis diuinæ ſciẽtia diuiditur? M. In duas: quarum vna ad ipſam ſuperficiem dictionis propriè pertinet: alia in rebus eſt, quas ipſa ſcriptura nos edocet.

Quæ pertinent ad ſuperficiem Scripturarum. Cap. II.

D. Ad ipſam ſuperficiem dictionis propriè pertinẽtia quot ſunt? M. Quinque. D. Quæ? M. Species dictionis, authoritas, conſcriptor, modus, ordo. D. Species dictionis quot ſunt? M. Quatuor. Nam aut hiſtorica eſt, aut prophetica, aut prouerbialis, aut ſimpliciter docens.

De hiſtoria. Cap. III.

D. Hiſtoria quid eſt? M. Præteritarum rerum præſentiúmue narratio. D. In quibus libris diuina continetur hiſtoria? M. In ſeptẽdecim. Geneſcos I. Exo. I. Leuit. I. Numerorum. I. Deuteronomij I. Ieſu Naue I. Iudicum I. Ruth. I. Regum ſecundum nos IIII. ſecundum Hebræos, II. Euangeliorum quatuor, ſecundum Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundũ Lucam, ſecundum Ioannem. Actuum Apoſtolorum I. D. Nulli alij libri ad diuinam hiſtoriam pertinent? M. Adiungunt plures, Paralipomenon II. Iob. I. Eſdræ II. Iudith. I. Heſter I. Macabæorum II.

D. Quare hi libri non inter Canonicas ſcripturas currunt? M. Quoniam apud Hebræos quoque ſuper hac differentia recipiebãtur, ſicut Hieronymus, cæteríque teſtantur. D. Nulla in his libris alia ſpecies inuenitur? M. Incedunt cæteræ, ſed non principaliter: quia & ſi perſonæ, à quibus dictæ ſunt primùm, ſecundum cæteras ſpecies ſunt locutæ: tamen ab eo qui librum ſcripſit, vt hiſtoria ſunt relata. Sicut benedictiones Iacob Patriarchæ, ab ipſo quidem vt Propheta dictæ ſunt: ſed Moyſes qui refert, ordine narrat hiſtorico. Et cùm ipſe Moyſes dicit, In principio factum cœlum & terram: prophetico quidem dicit ſpiritu, ſed ſpecie narrat hiſtorica. Similiter & prouerbialiter nonnunquam ſonat hiſtoria: vt eſt: Ambulantia ambulauerunt ligna, vngere
Iudic. 9. ſuper ſe regem. Aliquando ſimpliciter docet: vt eſt, Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Omnia tamen, vt dixi, ſpecie contexuntur hiſtorica. D. Quid hiſtoria ſpeciebus cæteris præſtat? M. Quòd ipſi, cæteræ ſubiacent: ipſa nulli. D. Quid illi commune cum cæteris? M. Habet commune cum ſimplici doctrina, quòd vtraque ſuperficie planæ videntur, cùm ſint intellectu plerunque difficiles. Nam aliæ contrà.

De Prophetia. Cap. IIII.

D. Quid eſt prophetia? M. Rerum latentium præteritarum, aut præſentium, aut futurarum, ex diuina inſpiratione manifeſtatio. D. Da in præteritis prophetiam. M. Verbo Domini cœli firmati ſunt. &,
Pſal. 32. Quoniam ipſe dixit, & facta ſunt. &, In principio fe-
Gen. I. cit Deus cœlum & terram. D. Da in præſentibus. M. Cognitionem futuri facti Gieſi, Propheta in præ- 4. *Reg.* 5.
ſenti vidit: & Ananiæ ac Sapphiræ Petrus Apoſto- *Act.* 5.
lus. D. Da in futuris. M. Ecce virgo accipiet in vte- *Iſ.* 7.
ro, &c. D. Quare in definitione poſitum eſt, latentium? M. Quia ſi quis iam cognita dicat, licet & futura ſint, tamen Propheta non eſt: ſicut nos, cùm Reſurrectionem prædicamus, Prophetæ non ſumus. Si verò cuiuſcunque temporis latentia manifeſtat, tunc Propheta eſt, ſicut iam oſtendimus. D. Proba hoc. M. Apoſtoli teſtimonio in epiſtola ad Corin- I. *Cor.* 14.
thios, qui ait: Si conuenerit vniuerſa Eccleſia in vnum, & linguis loquantur omnes: intrent autem Idiotæ, nonne dicent, quia inſanitis? Si autem omnes prophetent, intrent autem infideles, aut idiota, conuincitur ab omnibus, interrogatur ab omnibus, occulta etiam cordis eius manifeſta erunt: & tunc cadens in faciem, adorabit Deum, adnuncians quòd manifeſtè Deus in vobis eſt. Ecce Apoſtolus Prophetiæ vim in occultorum manifeſtatione ſignauit. Sed & ſequentia in eadem epiſtola, & cæteris multa ſunt talia. D. Quare addidimus, Ex diuina inſpiratione? M. Quia illi, qui aut dæmonum inſtinctu, aut aliis modis latentia dicunt, licet prophetæ dici poſſunt, tamen inter diuinarum ſcripturarum non numerantur authores. D. in quibus libris prophetia ſuſcipitur? M. In ſeptemdecim. Pſalmorum 150: lib. I. Oſeæ lib. I. Eſaiæ lib. I. Iohel. lib. I. Amos lib. I. Abdiæ lib. I. Ionæ lib. I. Micheæ libro. I. Naum lib. I. Sophoniæ lib. I. Abacuc. lib. I. Hieremiæ libr. I. Ezechiel. libr. I. Daniel libr. I. Aggæi libr. I. Zachariæ libr. I. Malachiæ libr. I. Cæterum de Ioannis Apocalypſi, apud Orientales admodum dubitatur. D. Nulla in his libris alia ſpecies inuenitur? M. Accedunt cætera, ſed non principaliter,
niſi ad probationẽ prophetiæ: ſicut in Eſaia, Achaz, *Iſa.* 7.
& Ezechiæ Regum velut quædam refertur hiſtoria: ſed prophetiæ intentio eſt, non geſta cõtexere, ſed prædictorum exitum cõprobare. Et in Hieremia cùm dicit: Terra, terra, audi verbum Domini.
Terram, prouerbialiter, habitantes in ea homines *Hier.* 22.
nuncupat. Et cùm Eſaias dicit: Non tale ieiunium e- *Iſ.* 58.
legi, dicit Dominus, ſed ſolue omnem nodum iniquitatis, & cæt. velut ſimpliciter docet, ſed vt prophetico ſpiritu iuſſus hæc prædicat. D. Quid Prophetiæ commune cum cæteris? M. Habet commune cum Prouerbiis quòd vtraque ſuperficie difficilia ſunt, ſed pleraque intellectu non ardua.

De Prouerbiis. Cap. V.

D. Quæ eſt prouerbialis ſpecies? M. Quædam figurata locutio, aliud ſonans, aliud ſentiens, & in præſenti commonens tempore. D. In quibus hæc libris accipitur? M. In duobus, Salomonis prouerbiorum lib. I. & Ieſu filij Sirach lib. I. D. Nullus alius liber huic ſpeciei ſubditur? M. Adiungunt quidam, librum qui vocatur Sapientiæ, & Cantica Canticorum. D. Accidunt ne his libris aliæ ſpecies? M. Sola ſimplex doctrina accidit, ſed non principaliter, niſi ad explanationem vel commendationem pro-
uerbiorum: vt, Initium ſapientiæ timor Domini. *Pro.* I. *et* 9.
D. Quid prouerbiis commune cum cæteris? M. Habet cum prophetia commune, quòd ſuperficie difficilis videtur, cùm intellectu plerunque non ſit. D. Quid habet prouerbialis ſpecies proprium? M. Quòd

M. Quòd ei neque hiſtoria, neque Prophetia miſcentur, & ſola eſt quæ ita intelligitur, vt quodammodo verborum ſuperficies auferatur. D. Quare in hoc tantùm licitum nobis eſt, non textũ ſcripturæ ipſius conſiderare, ſed ſenſum: cùm in cæteris tribus ita allegorias myſticas admittimus, vt narrationis fidem præſentare neceſſe ſit? M. Quia ſi voluerimus prouerbialem ſpeciem vbique allegoriam ſic recipere vt narrationis veritas infirmetur, locum damus inimicis prout voluerint, diuinos libros interpretãdi. D. Quot modis diuina Lege, Allegoria cognoſcitur? M. Quatuor: aut ſecundũ tranſlationem vel Metaphoram, vt eſt: Iratus eſt dominus, & deſcendit: & ſimilia, quæ ad inſinuandas cauſas ex humanis moribus transferuntur ad Deum. Aut ſecundum imaginationem vel hypotypoſin, vt eſt in Euangelio: Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hierico. & rurſus parabola vineæ atque agricolarum. Ordo enim eorum quæ gerebantur à Chriſto, velut imagine perſonæ & negotij alterius refertur impletus. Aut ſecundum comparationem vel ſimilitudinem, ſicut dicit: Simile eſt regnum cœlorum grano ſinapis, &c. Non enim narratio ſicut in ſuperiore exemplo contexitur, ſed cauſarum ſolummodo comparantur effectus. Aut ſecundum prouerbialem modum, vt eſt: bibe aquam de tuis vaſis, & de ciſterna tua, & de tuis puteis: cũ velit ſcriptura innuere, carnalem concupiſcentiam intra licentiam coniugij refrenandam.

De ſimplici doctrina. Cap. VI.

D. Quæ eſt ſimplex doctrina? M. Qua, de fide aut de moribus in præſenti tempore ſimpliciter docemur. D. Quare hoc nomen accepit? M. Quia omnis quidem ſcriptura aliquid docet, ſed ſub aliis ſpeciebus quas ſupra diximus, aliud etiam agitur. Hæc autem neque hiſtoriam texit, neque Prophetiam, neque prouerbialiter loquitur, ſed tantummodo ſimpliciter docet. D. Qui libri ad ſimplicem doctrinã pertinent? M. Canonici ſexdecim: id eſt, Eccleſiaſtæ, lib. I. Et epiſtolæ Pauli Apoſtoli ad Romanos I. ad Corinthios 2. ad Galathas I. ad Epheſios I. ad Philippenſes I. ad Coloſſenſes I. ad Theſſalonicenſes II. ad Timotheum I. ad Titum I. ad Philomonem I. ad Hebræos I. Beati Petri ad Gentes I. & beati Ioannis prima. D. Nulli alij libri ad ſimplicem doctrinam pertinẽt? M. Adiũgunt quãplurimi quinque alias quæ Apoſtolorũ Canonicæ nuncupantur. Id eſt, Iacobi I. Petri ſecundam. Iudæ vnam. Ioannis duas. D. Nulla in his Libris alia ſpecies inuenitur? M. Accedũt cæteræ, ſed non principaliter, niſi ad probationem doctrinæ. Nam cum dicit Apoſtolus: Et dum veniſſem Troade, In Euangelio Chriſti oſtium mihi apertum eſt. Et vbi Petro dicitur in faciem reſtitiſſe, velut hiſtoriam videtur texere. Rurſus cum dicit: ecce myſterium vobis dico: omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. prophetæ opus aggreditur cùm ait: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri: prouerbialibus vtitur verbis: omnia tamen ad doctrinæ probationem, vt diximus, inſeruntur. D. Quid commune cum cæteris ſpeciebus ſimplex doctrina habet? M. Habet cum hiſtoria commune, quòd vtraque ſuperficie faciles videntur, cùm ſint inſpectione, aut intellectu plerumque difficiles.

Libri ſacri ad ſimplicem doctrinam pertinentes.

De authoritate Scripturarum. Cap. VII.

D. Quomodo diuinorum Librorum conſideratur authoritas? M. Quia quidam perfectæ authoritatis ſunt, quidam mediæ, quidam nullius. D. Qui ſunt perfectæ authoritatis? M. Quos Canonicos in ſingulis ſpeciebus abſolutè enumerabimus. D. Qui mediæ? M. Quos adiungi à pluribus diximus. D. Qui nullius authoritatis ſunt? M. Reliqui omnes. D. In omnibus dictionibus hæ differentiæ inueniuntur? M. In hiſtoria & ſimplici doctrina. omnes nanque in prophetia mediæ authoritatis libri non præter Apocalypſin reperiuntur: neque in prouerbiali ſpecie omnino ceſſata.

De Scriptoribus diuinorum Librorum. Cap. VIII.

D. Scriptores diuinorum Librorum qua ratione cognoſcimus? M. Tribus modis. Aut ex titulis & procemiis, vt Propheticos Libros, & Apoſtoli epiſtolas. Aut ex titulis tantùm, vt Euangeliſtas. Aut ex traditione veterum, vt Moyſes creditur ſcripſiſſe quinque primos libros hiſtoriæ, cùm non dicat hoc titulus, nec ipſe referat, Dixit Dominus ad me: ſed quaſi de alio, Dixit Dominus ad Moyſen. Similiter & Ieſu Naue liber, ab eo quo nuncupatur, traditur ſcriptus. Et primũ librum Regum, Samuel ſcripſiſſe perhibetur. Sciendum præterea quòd quorundam librorum penitus ignorantur authores: vt & Iudicũ, & Ruth, & Regum iij. & vltimi, & cætera ſimilia. Quod ideò credendum eſt diuinitus diſpenſatum, vt alij quoque diuini Libri, non authorum merito, ſed ſancti Spiritus gratia tantum culmen authoritatis obtinuiſſe noſcantur.

De modis Scripturarum. Cap. IX.

D. Modi diuinæ ſcripturæ quot ſunt? M. Duo: Nam aut metris Hebraicis in ſua lingua cõſcribuntur, aut oratione ſimplici. D. Quæ ſunt metris conſcripta? M. Vt Pſalmi, & Iob hiſtoria, & Eccleſiaſtes, & in Prophetis quædam. D. Quæ ſimplici oratione conſcripta ſunt? M. Reliqua omnia. D. Quare apud nos iiſdem metris conſcripta non ſunt? M. Quia nulla dictio metrum in alia lingua conſeruat, ſi vim verborum ordinémque non mutet.

Sacri Libri metrici.

De ordine Scripturarum. Cap. X.

D. Quis eſt ordo diuinorum voluminum. M. Quia quædam Veteris teſtamenti, quædam Noui. D. Quæ ad Nouum teſtamentum pertinent? M. Euangelia (vt ſupra dictũ eſt), Quatuor: Apoſtolicæ Epiſtolæ, & Actus. D. Quæ ad Vetus teſtamẽtũ pertinent? M. Reliqua ommnia. D. Quæ teſtamẽti Veteris Nouíque ſunt propria? M. Veteris intẽtio eſt, Nouũ figuris denunciationibúſque monſtrare. Noui autem ad æternæ beatitudins gloriam humanas mentes accendere.

De his quæ Scriptura ſacra nos edocet. Cap. XI.

D. Qoniam ſatis dictum eſt de his quæ ad ipſam ſcripturæ ſuperficiem propriè pertinent, nunc requiro quæ ſunt quæ ipſa ſcriptura nos docet. M. Tria quædam. nam aut de Deo loquitur, aut de præſenti ſæculo aut de futuro.

Quot ſignificationibus ſcriptura de Deo loquitur. Cap. XI.

D. Quot ſignificationibus ſcriptura de Deo loquitur? M. Quatuor. Aut enim eſſentiam eius ſignificat, quam Latinè & ſubſtantiam nuncu-

pamus, vt eſt: ego ſum qui ſum. Aut perſonas, vel ſecundum Græcos ſubſiſtentias, vt eſt: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. [Mat. 28.] Aut operationem, vt ſcriptũ eſt: Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans eum à mortuis, & ſedere faciens ad dexteram ſuam. [Ephe. 1.] Aut collationem eius ad creaturas, vt eſt: Regi autem ſeculorum incorrupto, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria, in ſecula ſeculorum. [Rom. 11.]

De ſignificationibus diuinæ Eſſentiæ. Cap. XIII.

D. Quot modis diuina ſignificatur eſſentia? M. Duobus, principaliter & conſequenter. D. Principaliter, quibus verbis? M. Octo. Dicitur enim, aut Deus aut dominus, aut ſimul, dominus Deus, aut Adonai, aut Sabaoth, aut Heli, aut Heloi, aut eſt. D. Nihil aliud quàm Deum hæc verba ſignificant? M. Duo tantum nonnunquam & de aliis abuſiuè dicuntur, Deus & dominus, teſte Paulo: Quia dij multi, & domini multi. & , Dij eſtis, & filij excelſi omnes. [Gal. 4.] [Ioh. 10.] Reliqua verò ſex nunquã niſi de Deo dicuntur. D. Quid de Deo hæc verba ſignificãt? M. Nõ quid eſt, ſed quia eſt. Quid enim ſit Deus comprehendi nõ poteſt. D. Quibus modis Deus conſequenter ſignificatur? M. Cum perſonas, aut operationem, aut collationem eius ad creaturas ſcriptura exponit. Nam & cũ nominat Patrem, licet primus auditus generantem ſignificet: conſequenter tamen intelligimus Deũ. ſimiliter & quando nominat filium vel Spiritum ſanctum. Et cum dicit, omnipotẽs, licet operationem eius primus ſermo denunciet: conſequenter tamen intelligimus Deum: Et cùm dicit, inuiſibilem, licet eum qui videri à mortalibus nequeat, principaliter ſonet, & ex collatione noſtra, id quod non ſumus, ei qui nos fecit, adſignet, conſequenter tamen intelligimus Deum.

De ſignificationibus Trinitatis. Cap. XIIII.

D. Quot modis perſonas ſiue ſubſtantias diuinitatis ſcriptura ſignificat? M. Similiter duobus. Principaliter & conſequenter. Principaliter, vt cum dicitur: Pater: Filius, Spiritus ſanctus. Conſequenter per ea quibus ſignificatur eſſentia, aut operatio, aut ad creaturas collatio. Nam & cum dico, Deus, quod ad eſſentiam: & cum dico omnipotens, quod ad operationem pertinet. Et cùm dico, immutabilis, quod ex collatione ad creaturas dicitur: licet aliud primus auditus ſentiat: tamen Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, vel ſimul, vel ſingulos, conſequẽter Deum intelligo.

Quot modis Pater ſignificatur. Cap. XV.

D. Quot modis pater ſignificatur? M. Patris nomine vnam perſonam intelligis, ſed non vno modo. ad filium enim propriè dicitur, ad creaturam communiter: ibi naturæ veritate, hìc gratiæ bonitate. D. Hoc vno modo pater ſignificatur? M. Principaliter hoc. Nam conſequenter & ex his quæ eſſentiam Deitatis, aut operationem, aut collationem ad creaturas quolibet modo ſignificant. Inſuper & ex Filij vocabulo cõſequẽter intelligitur Pater, & ſancti Spiritus nomine: ipſe ſcilicet, Pater cuius eſt Spiritus ſubintelligitur. D. In ipſa Trinitate nulli alij perſonæ vocabulum Patris, adſcribitur? M. Legitur de Filio dictum, Pater futuri ſeculi. [Iſ. 9.] ſed hoc ſecundum carnem dictum eſt, & non propriè & ſignificatiuè: vt oſtenderetur ipſe cauſa & genitor beatitudinis noſtræ: in quo per carnis reſurrectionem humana natura futuram vitam, & ſperare incipit, & ſumere.

Quot modis filius ſignificetur. Cap. XVI.

D. Quot modis loquitur ſcriptura de filio? M. Quinque. Nam velut ſola nonnunquam deitas eius ſignificatur, & conſequenter intelligitur carnis adſumptio, vt eſt: vnigenitus filius qui eſt in ſinu Patris. [Ioh. 1.] nonnunquam verò ſolus homo ab eo ſuſceptus, & deitas cõſequenter, vt eſt: nouiſſimè loquutus eſt nobis in filio. [Heb. 1.] nonnunquam ſimul vtrunque, vt eſt: Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu: [Phil. 2.] qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. Nonnũquam & ad corpus videntur dicta, quæ ad deitatem ſunt principaliter referenda, vt eſt: Filius hominis quidem in cœlo. Rurſus diuinitati nonnunquam videntur adſcripta quæ ſpecialiter referuntur ad carnem, vt eſt. Si enim cognouiſſent, nunquã dominum gloriæ crucifixiſſent. [1. Cor. 2.] D. Quare his quinque modis loquitur ſcriptura de Filio? M. Diſtinctè quidem, ideò ſecundum naturas loquitur, vt inconfuſas eorum proprietates oſtendat communiter, ideo vt aſſerat vnitatem. Alternat verò humana diuinis, & diuina humanis: vt vtrumque vnius perſonæ indiuiſúmque monſtretur. D. Quot modis ſolet Filij ſignificari perſona? M. Duobus: & ipſe principaliter quidem ſignificatur, cùm Chriſtus dicitur abſolutè. Nam cùm alij Chriſti vocantur, alterius quidem dicitur, vt eſt: Chriſtus domini, aut Chriſtus meus. Solus autem Deus naturaliter Dei filius Chriſtus abſolutè dicitur. Vnde & hoc ſolius eius eſſe proprium declaratur. Conſequenter verò intelligitur perſona Filij: & ex illis tribus quibus & Pater, & ex ipſo Patris vocabulo, & ex Spiritu ſancto: quia & Spiritus dicitur Patris & Filij.

Quot modis ſignificatur perſona Spiritus ſancti. Cap. XVII.

D. Quot modis ſignificatur perſona Spiritus ſancti? M. Principaliter vno, vt legitur: Ite, baptizate omnes gentes, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. [Mat. 28.] Et iterum. Templum enim eſtis Spiritus ſancti. [1. Cor. 3. & 6.] Conſequenter verò & gratia quam ipſe largitur, quæ & ipſa ſimiliter ſanctus Spiritus dicitur, vt eſt: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. &, Accipite Spiritum ſanctum. Similiter & ex his quibus diuina ſignificatur Eſſentia, vel operatio, vel ad creaturas collatio, ſicut & de Filio diximus: ſed & Patris Filiíque perſona Spiritum ſanctum ſignificat conſequenter, quia quidquid horum dicamus, etiam, perſonam ſancti Spiritus aut cooperatricem, aut Conſubſtantialem intelligimus conſequenter.

Quid habent commune vel proprium, Perſonæ Trinitatis. Cap. XVIII.

D. Quid habent proprium perſonæ ſingulæ Trinitatis? M. Quod Pater nunquã dicitur Filius, nec coniunctis ſermonibus, Spiritus ſanctus, licet diuiſè & Spiritus dici poſſit & ſanctus. Nec Filius Pater propriè dici poteſt, aut cõiunctiuè Spiritus ſanctus. Nec rurſus ſancto Spiritui Patris aut Filij nomen adſcribitur. D. Quæ ſunt his perſonis cõmunia? M. Omnia quæ ad ſignificationẽ, aut eſſentiæ, aut operationis, aut ad creaturas collationis pertinere noſcuntur. Vnde & conſtat Trinitatem vnius eſſe ſubſtantiæ,

D. Patris

D. Patris & filij & Spiritus ſancti vocabulis, quid in his perſonis ſignificatur? M. Tantùm quòd ſunt. Nam quid ſunt (vt ſupra de Deo diximus) ſermo nõ poteſt explicare.

Per quot ſpecies, Diuinitatis operatio deſignetur. Capvt xix.

D. Per quot ſpecies diuinitatis efficientia ſiue operatio deſignatur, quam Græci ἐνεϱγέιαν nuncupant? M. Quatuor, aut creatione, aut prouidentia circa creaturas, aut futurorum circa eas præparatione aut præparatorum exitu vel euentu. D. Da ad operationem pertinentia. M. Vt cùm dicitur bonus, ex eo maximè quòd quæ non erant, eſſe fecit, ac facit: & ſapiens, eò quòd tam mirabiliter cuncta cernimus ab eo ordinata: & fortis, eò quòd potuit quæ tam bene & ſapienter voluit adimplere. D. In Deo hæc eſſentia ſunt, an voluntates? M. Deus ſimplex eſt: nec eſt in eo aliud eſſentia quam voluntas. Vnde & omnia nomina operationis eius, licet inter ſe definitionibus differant: apud ipſum tamen nulla differentia vel diuerſitas inuenitur. Itaque & eſſentia vel natura facit, quia ei nihil accidens eſt: & tamen etiam voluntate, quia nihil neceſſitate efficit, aut coactus. Non enim ſicut ignis naturali neceſſitate vrit, aut apes naturali neceſſitatate fabricant ceras, vel telas araneæ, ita etiam Deus operatur: ſed Deus ideo natura vel eſſentia facere dicitur, ne voluntas in eo quaſi aliud aliquid demonſtretur. Et ideò voluntate, quia nihil operari compellitur, ſed eſſentialiter vult, & voluntate ſubſiſtit. D. Da ſpecialiter ad creationem pertinentia. M. Vt cùm dicitur factor, artifex, creator, & ſimilia: quanuis dicatur & facere, pro diſponere, vt eſt: Fecit ſalutem in medio terræ. [Pſal. 73.] ſed tunc ſecundum ſpeciem prouidentiæ dicitur. D. Da quæ ad prouidentiam ſpecialiter pertinent. M. Vt cùm dicitur adiutor, præſcius, omnipotens, & ſimilia. D. Da ad præparationem pertinẽtia futurorum. M. Vt cùm dicitur via, & ſpes, & refugium, & ſimilia. D. Da ad euẽtum præparatorum pertinentia. M. Vt cùm dicitur exultatio, gaudium, & cætera ſimilia. Omnia autem ad operationem pertinentia, non in nominibus tãtùm, ſed etiam in verbis, vel reuelationibus ſimilibus cognoſcitur. D. His tantùm modis diuina operatio declaratur? M. Eſt alius figuratus modus, cùm ex humanis operatio diuina ſignatur. D. Quot modis fit? M. Duobus. [Pſal. 34.] Cùm aut quæ ad animum noſtrum pertinent, figuraliter dicuntur in Deo, vt eſt furor, & ira, & pœnitentia: aut ea quæ ad corpus, vel per corpus tractantur, id eſt, pedes, manus, digiti. Aliquando enim & humanæ operationes transferuntur ad Deum, vt cùm dicitur: Apprehende arma & ſcutum. Omnia tamen hæc prædictis quatuor ſpeciebus operationis pro ſententiarum qualitate iungenda ſunt.

Quibus modis ex collatione ad creaturas Deus ſignificatur. Cap. XX.

D. Quot modis ex collatione ad creaturas Deus ſignificatur? M. Duobus affirmatione & negatione. Confeſſione quidem, cùm ea dicuntur de Deo, quæ iuxta eundem modum nulli creaturæ conueniunt, vt eſt: ſimplex & vetuſtus dierum ante omnia, & ſpiritus, id eſt incircunſcriptus, & primus & nouiſſimus, & ſimilia. Hæc enim omnia ideo de Deo dicuntur, quia nulli creaturæ eius collatione conueniunt. Per negationem autem collatio fit, cum præpoſitione priuatiua, ea in Deo negantur quæ in creatura ſunt: vt eſt, ingenitus, incorporeus, increatus, incorruptibilis, immortalis, impaſſibilis, & ſimilia. D. Quid ergo? hæc verba nunquam de creatura dicuntur? M. Dicuntur quidem, ſed non ſecundum eandem rationem. Nam cùm homo dicitur ſimplex non quia compoſitus non eſt (ſolius enim Dei eſt eſſe eſſentiam ſimplicem) ſed ſimplex homo dicitur, quia non habet doli duplicitatem. Sic & cùm dicitur aliquid inuiſibile, non quia à nullo inquãtum eſt videri poteſt (hoc enim ſolius Dei eſt) ſed quia aliquos latet ſimiliter, &c. D. Quæ ſunt collatiua, quæ de Deo ſic dicuntur vt de creatura dici non poſſint? M. Quæ in eo ſumma ſunt & ſingularia, vt ingenitus, ſempiternus, ſine initio, & ſimilia.

IVNILII DE PARTIBVS DIVINAE LEGIS. LIB. II.

Quid de præſenti ſæculo ſcriptura ſignificet. Cap. I.

D. QVONIAM ſatis dictum quot modis de Deo ſcriptura loquatur, nunc requiro, quæ de præſenti ſeculo loquens ſcriptura ſignificat. M. Quædam quinque. Aut generationem eius, id eſt creationem: aut gubernationem: aut accidentia naturis: aut euenientia voluntatibus: aut ſubſequentia voluntatis euentus.

Quot modos & differentias in operatione creaturarum ſcriptura poſuerit. Cap. II.

D. Quot modis generationem ſeculi ſcriptura ſignificauit? M. Tribus. Aut enim ſola Dei voluntate factum aliquid ſcribitur, vt eſt: In principio fecit Deus cœlum & terram. [Gen. 1.] Aut voluntate ſimul & voce ſiue præceptiua, vt eſt: Fiat lux, & fiat firmamentum: ſiue deliberatiua, vt eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. [Gen. 8.] Aut voluntate, voce ac definitione, vt eſt: Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Et iterum: Germinet terra herbam pabuli ferentem ſemen ſecundum genus ſuum: & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen ſit in eo ad ſimilitudinem eius in terra, & cætera quæ poſt ſeptimum diem vſque in finem ſeculi per partes operatur. Ex illa enim definitione proueniunt. D. Eſt in his tribus aliqua differentia? M. Eſt: quia ea quæ ſola voluntate vel etiam voce ſunt facta, nouiter facta ſunt: quæ verò definitione, illis iam ſimilia quæ facta nouiter diximus. Et rurſus, illa quidem in ſex primis dieb⁹, hæc verò donec ſeculum ſtabit. D. Da ordinẽ per ſex dies factarũ rerum. M. In ipſo quidem principio conditionis facta ſunt, cœlum, terra, Angeli, aër & aqua. D. Comproba Angelos, & aquas, & aërem factum. M. Facta quidem ex his ſcripturæ locis oſtenditur, vt eſt: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus: &, Laudate eum omnes Angeli eius. &, Aque quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen domini: Quoniã ipſe dixit, & facta ſunt. [Pſal. 103] Et aër inſcriptus, cœli nomine oſtenditur, vt eſt: volucres cœli. cùm certum ſit aues in aëre volare. Cœlum autem oſtendimus factum. [Pſal. 8.] Quòd verò præceſſerint iſtas cæteras creatu... in Angelis, ſcriptura demonſtrat, dum in laudibus & be-

nedictionibus creaturis cæteris præponuntur,& ratio. [A] oportuit enim vt terrenas cœleſtis creatura (*Gen. 1.*) præcederet.De aquis verò ipſa ſcriptura dicit, quòd ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas. D, Sequere ordinẽ generationis.M.In principio,die prima,lux facta eſt.ſecunda verò die,firmamentũ.tertia,mare & terræ naſcentia· quarta,luminaria cœli.quinta,natãtia & volatilia ſexta, reliqua animalia & homo.

D. Quæ eſt in ipſarum creaturarum operatione diſtinctio? Quòd quædam ex nihilo facta ſunt,vt cœlum,terra,& cætera quævſque ad completum diem primum diximus facta : quædam verò ex iam factis primo die. D. Da horũ probationes. M. Quia quoties (*Gen. 1.*) ſcriptura ex aliquo factas res cupit oſtẽdere:aut [B] palàm ſignificat,vt eſt:Producat terra, & producãt aquæ,& ſimilia. Aut certè ex ſubtili ſignificatione verborum:vt cum dicit,Fiat firmamentum, vtique ſignificat fuiſſe aliquid fluidum ac liquidum, id eſt, aquas:quæ vt ſolidatæ oſtenderẽtur, firmamentum vocatum eſt,quod fiebat. Et rurſus luminaria deriuatiua appellauit, quæ quarto die facta ſunt : vt ex lumine primo die operato facta monſtraret. In his autem quæ primo die facta ſunt,neque apertè, neque ſubtili verbo factum aliquid declaratur ex altero. D. Nihil ergo poſt primum diem oſtenditur ex non exiſtentibus factum? M.Sola hominis anima:in quo & hoc ad oſtendendum, quia cùm alia aut ex [C] nihilo,aut ex iam factis facta ſint, ſolus homo ex vtroque componitur. D. Quas alias differentias creaturis adſcribimus? M. Quòd ea quæ primis ſex diebus facta ſunt, non naturaliter, neque ex ſimilitudine prouenerunt. Reliqua verò quæ fiunt naturaliter,ex diuina definitione naſcuntur, exceptis ſcilicet miraculis. D. Da tertiam differentiam. M. Quòd creaturarũ aliquæ,id eſt,rationales, propter ſeipſas factæ ſunt: † vt Angeli & homines.Reliquæ verò non propter ſe, ſed propter prædictos Angelos,aut homines factæ noſcuntur.Homo verò principaliter ſecundum animam propter ſe intelligendus eſt factus.Nam ſecundum corpus cõſequenter. [D] D. Quid autem? præter homines & Angelos aliæ creaturæ ſeipſis inuicem non egebant? M. Egebant quidem,non ad vtilitatem,ſed ad ornatum.vtilia enim non ſibi,ſed Angelis vel hominibus ſunt, pro quibus etiam facta noſcuntur. Ornatum verò etiã inuicem præſtant:quippe & cœlum inornatum ſine cœleſtibus luminaribus fuit, & luminaria ipſa ne ſuperflua facta eſſent,videntium oculis indigebant. Et mare inornatum,donec aut locum ſuum reciperet,aut animalibus impleretur.Et terra incompoſita,præter habitantium vel naſcentium vſum.Et irrationabilia animalia, ſine hominis regimine inepta. Et herbæ,abſente animalium vſu ſuperfluæ. Ita omnia egent inuicem vel his quæ per dies ſex facta [E] ſunt, vel his quæ quotidie fiunt. Sed vt iam diximus, aliud eſſe incompoſitum, aliud vtile: incompoſitum:aliquid per ſe vtile alter,declaratur.

†i. nõ propter alias creaturas: Alioqui enim non propter ſe, ſed propter Deũ creatos eſſe cõſtat homines, & Angelos.

D. In ornamento ipſo aliqua eſt differentia?

M.Eſt. Nam aliqua in ſex diebus ornata ſunt:vt cœlum luminaribus, & terra herbis,& piſcibus mare. Quædam donec mundus viuit, ornantur: vt mare nauigiis, & terra ædificiis, & cæteris quæ humano conſtruũtur ingenio,& homo ipſe ſcientia. Quædã verò decorem ſuum in futuro recipient : vt corpus incorruptionem, & mortalia immortalitatem, & cœleſte regnum,habitationem ſanctorum. Notandum autem in ornamẽtis,quòd eorum quæ vel in- [A] genio,vel artibus fiunt,in hominibus cauſa eſt:reliquorum verò in Deo.D.Da quartã differentiam.M. Quòd quædam ſimul & velut ſubitò creata emerſerunt:vt ea primis diebus diximus facta,id eſt,herbas, luminaria, natantia & volatilia, necnon terrena animalia & quadrupedia.Quædam verò non ſimul,ſed velut cum quadam mora:vt mare,terra,homo.Et ipſe enim paulatim factus ſcribitur ſicut & cætera. D. Da quintam creaturarum differentiam. M.Quòd quædam earũ,ratione cæteris præſunt, vt rationalia:quædam verò vſui habentur, vt cœleſtia luminaria:quædam naturæ neceſſitate obſequũtur, vt aues & quadrupedes,& ſimilia.D.Da ſextam dif- [B] ferentiam.M. Quòd ea quæ cæteris præſunt, id eſt, rationalia,voluntate ac ratione mouentur, quæ verò vſu aut neceſſitate obſequuntur, natura mouentur.D.Ea quæ ex aliquo facta ſunt,quot materias habuerũt? M.Sex: Terram,aquas,aërem,ignem,lumẽ, coſtam. D. Da in ſingulis origines ſuas. D. Ex terrã virentia,plantaria,& animalia:aquis,firmamentum, mare,natãtia,ac volatilia:ſimul autẽ ex terra, aquis, igne,& aëre,omnia quæ per ſucceſſiones renouantur:ex lumine luminaria:ex coſta,Eua.D.Ignis quomodo probatur factus, aut vnde, vel quando? M. Factum quidem & ex generali ſcriptura poſſumus adprobare,cùm dicitur de Deo:Qui fecit cœlum & [C] terram,mare & omnia quæ in eis ſunt. (*Pſal. 145*) quia vtique etiam ignis in eis eſt ex ſpeciali profeſſione. Laudate Dominũ de terra,dracones.& omnes abyſſi.Ignis, (*Pſal. 148*) grando nix,glacies.ſpiritus procellarum.De quibus antè dixerat:Quoniã ipſe dixit,& facta ſunt.Et rurſus : Benedicite omnia opera Domini Domino. & (*Dan. 3.*) ſubiunxit : Benedicite ignis & æſtus Domino. Vtrũ verò ex nihilo ſicut & alia, factus ſit: an ex aliquo, dubitatur.Plures enim volunt cœleſtium luminariũ eſſe particulam. quippe enim nunc frequenter videmus homines certo modo ignem ex ſolis radiis mutuari.Quòd ſi ita eſt,primo die factus eſt. ſed ſapientius hoc ſcriptura lumen quàm ignem voca- [D] uit: vt ex meliore vſu nomen acciperet. D. Da ſeptimam creaturarum differentiam. M. Quòd omnia quæ ex aliquo facta ſunt,vel ex quibus aliqua facta ſunt, corporea ſunt. Incorporea autem, neque ipſa ex aliquo,neque ex ipſis facta ſunt aliqua. Hæc verò incorporea accipienda ſunt : non ſicut Deus incorporeus dicitur. Eius enim cõparatione nihil incorporeum eſt : ſicut nec & immortale, nec inuiſibile. Alius enim modus eſt,quo hæc verba ſoli diuinitati conueniunt, alius quo de creaturis loquimur, ſicut animabus vel Angelis. D. Quomodo ſex diebus Deus dicitur operatus eſſe, & ſeptimo die requieuiſſe, ſi nec faciens aliquid laborat,vt ne- (*Gen. 1.*) [E] ceſſaria ei requies credatur, nec aliquando ceſſat, Domino in Euangelio dicente : Pater meus vſque modo operatur, & ego operor? M. Septimo die re- (*Ioh. 5.*) quieuiſſe dicitur Deus,nõ à creãdo:quippe cùm quotidie ex eius diſpẽſatione ac prouidẽtia omnis creatura renouetur aut conſtet. Sed hoc ſignificatũ eſt, quòd poſt illos ſex dies nullam mundo incognitam ſubſtantialem ſpeciem, aut naturam nouam inexpertãmque creauerit. D. Quomodo Deus mundũ fecerit, poſſumus quærere? M. Hoc temerariè magis, quàm cautè requiritur. Nullius enim diuinæ creaturæ modum homini licet agnoſcere. Nam ſi ſciret quis quomodo ex nihilo aliqua facta ſunt,

creatori

creatori vtique ſcientia ac põtẽtia par eſſet.

De his quæ ad gubernationem mundi pertinent. Caput. III. [A]

D. Quoniam de creatione mundi tractatum eſt, competenter reſtat vt quæramus, gubernatio eius quot modis ſignificatur. M. Duobus, Aut enim generalis eſt, aut ſpecialis. D. Quæ eſt generalis? M. Per quam ea quæ facta ſunt, ſecundum modum quo facta ſunt permanent. Quod ſignificatur, cùm (*Gen. 1.*) dictum eſſet:Vidit Deus quia bonum, & quia bona valde, & benedixit ea. Quod & beatus Dauid oſten- (*Pſal. 32.*) dit dicens: Ipſe dixit, & facta ſunt: ipſe mandauit,& creata ſunt.Statuit ea in æternum,& in ſeculum ſæculi: præceptum poſuit, & non præteribit.D. Quæ eſt gubernatio ſpecialis? M.Per quam ſingula. & maxi- (*Gen. 2.*) mè rationabilia gubernãtur à Deo, ſicut preceptum [B] in Paradiſo de ligno.Sicut enim omnes creaturas diuina continet virtus,vt maneant:ita etiam rationales diuerſis occaſionibus erudit,vt proficiant.

Quot modis fiat generalis gubernatio. Caput. IIII.

D. Generalis gubernatio in quot ſpecies diuiditur? M. In duas. Aut enim ſucceſſione conſtat, aut ſtatu. Succeſſione: vt homines vel iumenta, cæteraque quæ morte vel corruptione pereuntia,renaſcentium ſimilitudine renouantur. Statu autem:vt ea quæ his paſſionibus,non ſubiacentia, mundanis motibus obſequuntur, vt cœlum, ſol, ſtellæ,& cætera. D. Quæ in eis alia differentia eſt? M. Quod ea quæ renouatione ſoluantur,indigent etiam quibuſ- [C] dam remediis, alimentis & pluuiis, nonnunquam & miniſteriis Angelorum, cęteriſque ſimilibus. Ea verò quæ non per ſucceſſionem ſubſiſtunt, ſine aliqua tali meditatione diuinitus gubernantur. Vtrũ verò & in ipſis per Angelorum miniſterium aliquid agatur, ſecreta & difficilis quæſtio eſt.

Quibus modis fiat gubernatio ſpecialis. Caput. V.

D. Specialis gubernatio quot modis fit? M. Tribus. Aut enim à Deo fit pro Angelis & hominibus: aut ab Angelis propter ſeipſos & homines: aut ab hominibus propter ſe.D.A Deo pro Angelis & hominibus quomodo fit? M. Per legiſlationem.

De Legislatione, & differentiis eius. Caput. VI. [D]

D.Legiſlatio in quot partes diuiditur? M.In duas:in naturalem diſcretionem,& in legem extrinſecus poſitam.D.Proba naturalem diſcretionem legem dici. M.Dicit Apoſtolus, Quia gentes quæ legem non (*Rom. 1.*) habent,naturaliter quæ legis ſunt faciunt,hi legem non habentes,ipſi ſibi ſunt lex, ſecundum hanc & Cain reus erat fratris ſui occiſi. D. Extrinſecus con- (*Gen. 4.*) ſtituta lex in quod partes diuiditur? M. In duas,in opera,id eſt,actuum retributionem: & verba.

De lege per opera. Caput VII.

D. In opere, per quot modos? M. Per quatuor. Aut per generalem præſentem retributionem : vt eſt fructuum rerumque prouentus. Aut per ſpecia- [E] lem præſentem retributionem, vt eſt: Abraham in peregrinatione ditatus, vel Noë ſaluatus in diluuio. Aut per generalem viſibilem pœnam, vt, eſt fames, (*Gen. 3.*) generalis ſeu ſiccitas. Aut per ſpecialẽ, vt Cain vel (*Gen. 9.*) Saul pœna. Hæc enim omnia ad modum legis An- (*1. Reg. 31.*) gelos atque homines erudiunt:quippe & Angelos, Diaboli ruina perterruit atque firmauit : licet credendum ſit alio modo Angelos, alio homines erudiri. D.Quæ eſt totius legiſlationis intentio?

M.In diſcretione boni ac mali: quæ vel in doctrina, id eſt fide:vel in actibus agnoſcuntur. D. Quare pœnas & præſentia diximus? M.Quia ipſa ſunt quæ ad vicem legis erudiunt. Nam futura & æterna nec [A] patientibus nec videntibus proderunt, vbi iam pœnitentiæ non erit tempus. D. Hæc gubernatio per quos miniſtros in ſcripturis legitur facta? M. Nonnunquam Deus per ſeipſum, vt Adæ præcepit ne tangeret lignum:nonnunquam per Angelos, teſtante Apoſtolo: Quia ſi per Angelos locutus ſermo factus eſt firmus.Et rurſum primogenita Ægypti Angeli manu dicuntur extincta.Aut per homines,ſicut Prophetas. Aut per beſtias,ſicut per ſerpentes in eremo,atque ſimilia, Et per hæc enim, velut quandam ſubſtãtialem ac materialem legem à malis prohibet, propterque ingeruntur, & ad bona, propter quorum retributionem oratur,impellit.

[B] *De lege per verba. Caput* VIII.

D. Lex in verbis conſtituta in quot partes diuitur? M.In duas.Aut enim immutabile aliquid præcipitur,aut temporale.D.Quod ſunt immutabilium genera? M.Duo: dilectio Dei, & dilectio proximi.D. Temporalia præcepta in quot partes diuiduntur? M.In duas. Aut enim diu ſeruata ſunt,vt Circũciſio aut paruo tempore,vt Mãnæ perceptio.D. Quæ alia eſt legum differentia? M. Quæ aut aliquid præcipiunt,vt:Honora patrem tuum, Aut aliquid vetant vt:Non occides, non mœchaberis. D. Da tertiam differentiam. M. Quod alia ſunt per ſe vtilia, alia propter illa neceſſaria. D.Quæ ſunt per ſe vtilia? [C] M. Dei proximique dilectio. Quæ ſunt propter alia neceſſaria? M. Vt:Non occides : Homicido enim dilectio fratris expellitur : & obſeruatio ſabbati, In eius enim obſeruatione commemoratio eſt quietis Dei ab operatione creaturarum. In qua celebritate, Dei vt cõditoris, dilectio ſignificabatur. D. Da quartam differentiam. M. Quod quædam præcepta velut corporalia erant,vt de animalibus mundis & immundis,ac lepra, & ſimilibus. Quædam ſpiritalia, vt:ne oderis fratrem tuum in corde tuo.D.Da quintam differentiam. M. Quod quædam ſunt Veteris Teſtamẽti ſpecialiter præcepta:vt de iubileo. Quædam ſpecialiter Noui, vt: Sic orabitis: Pater noſter [D] qui es in cœlis. Quædam vtriuſque communia, vt: Diliges Dominum Deum tuum. D.Da ſextam differentiam.M.Quod aliqua præcepta, ſicut ſonant, intelliguntur, vt eſt : Non mœchaberis. Aliqua autem ſonant,ſic eſt:Cùm feceris eleemoſinam, neſciat ſiniſtra,quid faciat dextera tua.D.Da ſeptimam differentiam.M. Quod aliquorum tranſgreſſio præceptorum pœna punitur, vt eſt: Oculum pro oculo dentem pro dente: Aliquorum pœna non habetur, vt: Panem ſacerdotalem comedere,ab eo qui ſacerdos non erat. Aliorum verò etiam laudabilis, tranſgreſſio eſt,vt eſt: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Lex enim tunc iubebat malis mala reſtitui. Inue- [E] nitur ergo contemptus legis eſſe laudabilis. D. Da octauam differentiam. M. Quod aliqua præcepta ad fidem pertinent, aliqua,ad mores : quorum ſubdiuiſio admodum prolixa cognoſcitur.

caute Lege

De Angelica gubernatione. Caput. IX.

De Angelorum propter ſeipſos & homines gubernatione quomodo fit? M. Palàm quidẽ in ſcriptura non legitur: tamen cùm in ea dicantur eſſe Angelorum gradus & ordines, atque diſcurſus propter humanam vitam, vt pro Tobia & Daniele, & aliis, ſine dubio ſignificatur, quod iniuncta ſibi in mundo negotia gubernant : quibus & ſibi conſulunt, dum obediunt creatori: & hominibus, dum

eorum diſpenſationi proſpiciunt.

De humana gubernatione per homines. *Caput.* X.

D. Hominum propter ſeipſos gubernatio quot modis fit?M. Tribus. Aut enim pro republica quis hominum ſatagit, vt rex. Aut pro domo: vt pater familias. Aut pro ſeipſo: vt quilibet monachus vel egenus. D. Nullis aliis creaturis conuenit gubernatio? M. Omnibus quidem conuenit, cunctis enim Matt. 23. ſecundum ſuam naturam, velut prudentiam quandam creator indulſit, ſicut legitur: Volui colligere filios tuos, ſicut gallina pullos ſuos: & ſimilia. Sed neque intentio ſcripturæ eſt de irrationabilibus ſubtiliter edocere: neque in ea proficientium eſt deſiderium in his quærendis tempus adterere.

De accidentibus naturæ. *Caput.* XI.

D. Quoniam de gubernatione mundi ſatis dictum, quæ ſunt naturis accidentia? M. Diuinæ quidem naturæ nihil accidit, Cùm enim ſit incomprehenſibilis, & ſemper eodem modo ſe habens, non recipit accidentium diuerſitatem.

D. Quæ certè accidunt creaturis? M. Stare: vt terræ ſecundum ſcripturam. Cœlo, moueri: vt igni & aquis, cæteriſque enaſcentibus. Deinde tempus, locus, numerus. Omnia enim & aliquando cœperunt & alicubi ſunt, & vnum vel plura. Item accidunt generari, corrumpi, ſanitas, ægritudo, forma, poſitio, artium diſciplinarumque capacitas. Item creſcere, nutriri, ſentire, viuere, mori, inter ſe differre, & eſſe contrarias. Inſuper ordo, conſequutio, cohęrentia, hiſque ſimilia atque contraria, nec tamen ſingulis vniuerſa.

De accidentibus voluntatis. *Caput.* XII.

D. Quoniam ſatis dictum eſt de accidentibus naturarum, dicendum nunc de accidentibus voluntatis. Quid eſt voluntas? M. Vis animi inuiolata, ſiue ſpontanea, ſecundum quā diuerſæ atque contrariæ cogitationes efficiuntur, & opera. D. Naturalis eſt in nobis boni malique cōmunis diſcretio, ſpontaneus autem motus in his quæ iam diſcreta & ſequenda ſunt. Ipſum lex quidem erudit: gratia autem præparat, adiuuat, corroborat, coronat.

De conſequentibus euentum voluntatis. *Cap.* XIII.

D. Quæ ſunt conſequentia voluntatis euentus? M. Quatuor. Quædam in hac enim vita, aut bona bonis, & mala malis eueniunt: vt Abrahæ proſperitas, & Cain pœna. Aut contra, bona malis, & mala bonis, vt diues, qui in Euangelio vſque ad mor- Luc. 16. tem fœlix deſcribitur, econtra Lazarus vlceribus atque egeſtate torquetur. Aut certè neque his, neque illis vtralibet retributio: vt pro Ioſeph vēdito, nulla Gen. 50. vltio fratribus irrogatur. Nec ſocer Moyſi pro regendo populo conſilium dans, licet laudetur, à Deo aliqua mercede donatur. D. Quas huius diuerſita- Exo. 8. tis dicimus cauſas? M. Aliquibus hic congrua rependuntur, ne mundus non putetur prouidentia diuina regi, ſed caſibus ſimul, vt & bonos bonorum copia conſoletur, & malos ſimilium pœna deterreat. At verò malis fœlicitas permittitur, vt boni probentur & diſcant ea contemnere quæ vident indignis ſecum eſſe communia: bonis autem æquè accidunt mala. Aut vtrique generi nulla hic compenſationis imago conceditur, vt alibi, & iudicium & plenam pro actibus retributionem, certiſſimè poſſimus cognoſcere. D. Da quartum modum.

M. Cum ij neque mali aliquid per ſe, neque boni geſſerunt, bona participant, aut mala, vt infantes: aut forſitan neutra, vt ſunt abortiui: de quorum & ſtatu, & merito, cauſa ſubtilis dubiuſque tractatus eſt.

De his quæ ad futurum ſeculum pertinent. *Cap.* XIIII.

D. Quoniam omnes regularum partes de præſenti ſæculo compleuimus, quæ ad futurum credim[us] pertinere? M. Quatuor quidem. Aut enim acceptatio eſt ſiue vocatio, aut figura, aut prædictio, aut effectus vel exitus prædictorum.

De acceptationibus. *Cap.* XV.

D. Quam vocamus acceptationē ſiue vocationem? M. Eam ſcilicet, qua Deus quoſdam homines, vel populos ſpecialis gratiæ beneficio ſibi conciliare dignatur, pluſque circa eos, quàm circa cæteros homines diuinæ indulgentiæ, & quaſi familiares fauores oſtendit. D. Quot ſunt acceptationes? M. Decem. D. Da ordinem acceptionum. M. Prima eſt beati Abrahæ: ſecunda Iſaac, tertia Iacob, & ex eo natorum duodecim patriarcharum: quarta tribus Iudæ: quinta totius populi in Ægypto: ſexta ſancti Dauid: ſeptima domus ipſius Dauid, & per ipſam totius tribus Iuda: octaua reditus populi ex captiuitate: nona Domini noſtri Ieſu Chriſti ſecundum carnem, quam ſibi vniens Dei filius ex genere Dauid & per eum ex Abraham, atque ex Adam, omnium noſtrū ſaluti remiſſionique proſpexit: decima omnium gētium per diſpenſationem incarnationis ipſius Dei & ſaluatoris noſtri. D. Quid ergo? iuſti & Deo placentes ante Abraham homines non fuerunt? M. Fuerunt quidem. Gen. 6. Quippe cùm filij Dei appellati ſint, qui ex Seth fuerant progenerati, & Enoch tranſlatus ſit & Noë pereuntis mundi renouator effectus, & Melchiſedech ſummi ſacerdotis exemplum. Sed in iſtis non diuina acceptatio, id eſt, ſpecialis illa familiaritas & fauor oſtenditur: ſed ipſorum iuſtitia declaratur. Ad Abraham verò Dei frequens allocutio, & quaſi conuictus, ac per ſingula diſpenſatio, probationis, promiſſa prĕmia, & in poſteros recordatio, vim miram diuinæ acceptationis oſtendunt. Similiter & circa cæteros ſupradictos, peculiaris quidā diuinitatis fauor, & quaſi per ſingulos vitæ actus palàm diſpenſata gubernatio præcipuum gratiæ declarat auxilium. D. Quare hæc ad futurum ſeculum dicimus pertinere, cum in præſenti geſta ſint?

M. Quia vnaqueq; res ex effectu perſpicitur, & eadē eſt facti cauſa, atque facientis intentio. D. Proba harum acceptationum cauſas ad futura reſpicere.

M. Gentium fides pro ſpe vitæ æternæ religionem ſequitur Chriſtianam. Nam Chriſtus ipſe Dominus toto doctrinæ ſuæ remedio, actuumque miraculis, nec non reſurrectione atque aſcenſione, futuram vitam docuit, promiſit, adprobauit, indulſit. Iam cæteras acceptationes qui pro Domino, ſacramentiſque ignorat effectas. Ipſe Abraham, Iſaac, Iacob promittitur ſalutem Gentibus collaturus: propter eum Abrahæ ſemen à cæteris Gentibus & ſegregatur: propter ipſum Iudæ tribus & benedictione præcellit, & in captiuitatem vltima ducitur, & prima ſaluatur: quia ex ipſa Dominus carnem ſumpſiſſe dignatus eſt, adeò vt ex illo Iudæi fuerint nuncupati. Ipſe Dauid domuique eius ac tribui repromittitur, in perpetuum de eius ſemine regnaturus. Igitur ſi fides Gentium pro vita futura, Chriſti incarnatio pro fide Gentium ſunt geſta: omnes acceptationum ſeries ad futurum ſeculum pertinere ex ipſa intentione colligitur. Hæc autem omnia etiam No-

ui ac

ui ac Veteris teſtamenti teſtimoniis facilè comprobantur, cùm vbique diſperſa ſint.

De typis. *Caput.* XVI.

D. Quid eſt typus? M. Quam nos figuram dicimus, ſiue formam, ſicut dicit Apoſtolus: Omnia enim in 1. Cor. 13 figura contingebant illis, & iterum: Adam qui eſt forma futuri. Nec enim ab re eſt, vnum aliquid multis ſignificari vocabulis. D. Quid eſt ergo typus, ſiue figura? M. Præſentium, aut præteritarum, aut futurarum rerum ignotarum, per opera, ſecūdum id quod opera, ſunt, manifeſtatio. D. Da præteritorum typos. M. Vt eſt Cathecumenorum humilitas. Typum enim gerunt Adæ paradiſo excluſi, & ex conſcien- Gen. 3. tia delictorum, diuinum metuentis aſpectum: propter quod & per publicum capitibus tectis incedunt. D. Da in præſentibus. M. Vt Aaron veſtis, qua duodecim tribuum nomina lapidibus inſita geſtabat, oſtendens ſe quodammodo pro omni populo ſup- Gal. 4. plicare. D. Da de futuris. M. In his nulla eſt difficultas: tamen ex ſuperfluo: vt in duobus filiis Iſaac, duo teſtamenta monſtrata ſunt. D. Quoniam & de prophetica ſimilem penè definitionem diximus, quid intereſt? M. Quod in prophetia verbis, ſecundum hoc quod verba ſunt, futura ſignificantur, typis autem res declarantur. Ex rebus poſſunt tamen hæc duo & ita definitione miſceri: vt dicamus quia prophetia eſt typus in verbis, ſecundum id quod verba ſunt: & contra, typus prophetia eſt in rebus, inquātum res eſſe noſcuntur.

De differentiis typorum. *Caput* XVII.

D. Quot ſunt typorum vel figurarum modi?

M. Principaliter quatuor. Aut enim grata gratis ſignificantur, aut mœſta mœſtis: aut grata mœſtis, aut gratis mœſta. D. Da exempla per ſingulos modos.

M. Grata quidem gratis ſignificantur vt Domini ſecundum carnem reſurrectio, & in cœlis habitatio, formæ noſtræ reſurrectionis, & futuræ iuſtis in cœ- Col. 3. lo habitationis indicium: ſicut dicit Apoſtolus: Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cū Chriſto in Deo. Mœſta verò mœſtis præfigurantur: vt Diaboli Angelorumque eius deiecto, & futuræ pœnæ repromiſſio, figura eſt eorum, qui pro ſimilitudine operum, pœnis ſimilibus detrudentur: ſicut & beatus Petrus eadem forma ad deterrendos vtitur peccatores, dicens de Deo: Quia & Angelis peccan- 1. Pet. 2. tibus non pepercit, ſed carceribus caliginis tradidit eos. Tertius modus eſt cùm mœſtis grata ſignificantur? vt Adæ tranſgreſſio, typus fuit iuſtitiæ ſaluatoris noſtri: ſicut beatus Apoſtolus docet: Quia ſicut per inobedientiam vnius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ſic etiam per obedientiam vnius hominis, iuſti conſtituentur multi. Regnauit enim mors ab Adam vſque ad Moyſen etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimiltudinem tranſgreſſionis Adæ, qui eſt forma futuri, id eſt typus.

In Græco enim, typus, ſpecialiter legitur. Secundi ergo Adam, id eſt Chriſti, Gratia, forma vel typus fuit tranſgreſſionis Adæ per contrarium, ſcilicet figurata. Quartus modus eſt, cùm gratis mœſta figurantur, vt baptiſma, etenim figura eſt mortis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſicut dicit Apoſtolus: Quotquot enim baptizati eſtis, in morte Ieſu Chriſti baptizati eſtis. Quid enim aut baptiſmate gratius, vbi à peccato purgamur, & quo filij Dei efficimur: aut morte mœſtius, ad quam ipſe quoque qui eam fue- Mat. 26. rat ſponte ſumpturus, tamen mœſtus acceſſit?

D. Quæ alia typis accidunt? M. Temporum differentia. Nam quædam ante legem ſunt: vt Abel à fratre Gen. 4. occiſus Chriſti paſſionem præfigurabat. Et Noë ar- Gen. 7. ca Eccleſiam, & cætera ſimilia. Quædam verò ſub lege: vt ipſius Moyſi mors, & Ieſu gloria. Quędam ſub gratia: vt baptizatorum indumenta, & ſacerdotum veſtes, & dominici corporis participatio, & ſingula alia. Quæ omnia typis monſtrare, non ad regularum doctrinam, ſed ad ex poſitionem textus pertinet. D. Qua ratione figuras ſiue typos ad futurum ſeculū dicimus pertinere? M. Quia veteris Teſtamēti figuræ ad Nouum intentione reſpiciunt: Nouum autem futuræ vitæ beatitudinem repromittit, & ſic omnia ad futuri ſęculi ſpem ex ipſa intentione currunt.

De prædictionibus. *Cap.* XVIII.

D. Quoniam typorum regulam diximus, de prædictione videamus. Quid eſt prædictio? M. Futurarum, incertarum rerum, verbis, in quantum verba ſunt, manifeſtatio. D. Quæ accidunt prædictionibus? M. Principaliter tria. Quod quędam ante legem fuerūt, quædam ſub lege, quædam ſub gratia.

De prædictionibus ante legem, quot modis factæ ſunt?

Caput XIX

D. Ante legem prædictiones quot modis factæ ſunt? M. Quinque. Aut de generalitate communiter, vt Mat. 19. eſt: Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna. Et rurſus Maledicta terra in operib[us] tuis. Hoc enim per vnum omni humano generi prædictum eſſe cognoſcitur. Aut ex parte vel medio, vt eſt: Multiplicabo dolores tuos. &: In dolore paries filios. &: Con- Gen. 2. uerſio tua ad virum tuum, & ipſe tibi dominabitur. Hoc enim non omni humano generi, ſed omnibus tantum fœminis dictum eſt. Aut ſingulariter, vt eſt: Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Eua: quia ipſa eſt mater omnium viuentium. Aut pro initio Vete- Gen. 2. ris teſtamenti, vt eſt, Maledictus Canaam, ſeruus e- Gen. 8. rit fratribus ſuis, Aut pro Nouo teſtamento principaliter. Nam cùm dicit: Faciamus hominem ad ima- Gen. 1. ginem & ſimilitudinem noſtram, &. Venite, deſcen- Gen. 11. damus, confundamus linguas eorum: pluralis numerus, Trinitatis indicium eſt, qui Nouo teſtamento apertius prædicatur. Et cum dicitur: Sanguis fratris tui clamat ad me de terra, paſſio domini noſtri Gen. 4. Ieſu Chriſti prædicitur: Apoſtolo teſte in Epiſtola ad Hebræos: quia conſperſio ſanguinis Chriſti plus potuit ad dominum clamare pro nobis, quàm Abel ſanguis clamauerat contra fratrem.

Quot modis ſub lege prædictiones factæ ſunt. *Cap.* XX.

D. Sub lege prædictiones quot modis factæ ſunt?

M. Duobus. Aut pro his rebus quæ ſub lege factæ ſunt, aut pro his quæ ſub gratia.

Pro rebus ſub lege factis, quot ſunt prædictiones.

Caput XXI.

D. Probis quæ ſub lege factæ ſunt, quot prædictionum ſpecies inuenimus? M. Ferè viginti duas. Aut enim augmentum populi prædicitur, vt eſt ad Abraham: Et eris in gentem grandem & multam. Aut hæreditatis promiſſio, vt eſt: Semini tuo dabo terram hanc. Aut ſegregatio indignorum, vt eſt: Eiice ancillam hanc & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Aut vindicta in aduerſarios populi, & merces in amicos, vt eſt: Benedicam benedicentes te, & maledicam maledicentes te. Aut liberatio populi ab inimicis, vt eſt: Peregrinum erit

ſemen tuum in terra non ſua: & exient inde cum
Gen. 15. præparatione magna, & cætera. Aut aliquorum ge-
nerationes & nomina, vt Iſaac & Sampſon. Aut ſu-
Gen. 17. blimitas poſterorum, vt: Reges ex te exient. Aut mo
dus exitus, vt eſt: Tu autem ibis ad patres tuos cum
Iudic. 12 pace nutritus in ſenectute bona. Aut differentia po
Gen. 15. pulorum, vt eſt: Populus populum præcedet, & ma
ior ſeruiet minori. Aut abundantia, vt eſt: Dabit ti-
Gen. 25. bi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ pleni-
Gen. 27. tudinem frumenti & vini. Aut diuinum auxilium,
Gen. 28. vt eſt: Ecce ego tecum ſum, cuſtodiens te in omni
Gen. 29. via. Aut ſacerdotij vel doctrinæ electio, vt eſt: Diui-
dam eos in Iacob, & diſpergam eos in Iſrael. Aut for
Deut. 31. titudo & hæreditatis immutabilitas, vt eſt: Catulus
leonis Iuda: ex radice filij mei aſcendiſti, recumbens
dormiſti ſicut leo, & ſicut catulus leonis, quis exci-
Deut. 32 tauit eum? Aut propoſitum vitæ, vt: Zabulon pere-
grinus inhabitauit, & ipſe portus nauium: & ſciens
requiem, quia bona eſt, & cætera. Aut tranſgreſſio,
vt dicit: Scio enim quia in fine tranſitus mei iniqui-
tatem agetis, & declinabitis à via, quam mandaui
vobis. Aut ſupplicium, vt eſt: Quia occurrent vobis
mala in fine dierum. Aut generalis ex pulſio, vt dici-
tur: Quia ipſi æmulati ſunt me in diis, & exacerba-
uerunt me in Idolis ſuis: & ego æmulabor eos in nõ
gentem, in gentem inſipientem tradam eos. Aut vir
tutis effectum atque mercedem, vt eſt, Quis habi-
Pſal. 14 tabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in mõ-
2. Reg. 24 te ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & opera-
tur iuſtitiam, & cætera Aut ſpecies pœnæ, vt eſt: Ve
nit Gad ad Dauid, & adnuntiauit ei dicens: Elige ti-
bi fieri, aut tribus annis famem ſuper terrã, aut tres
menſes fugere à facie inimicorum tuorum perſe-
quentium te, aut tribus diebus fieri mortalitatem
in terra tua. Aut ſigna, vt eſt: Et hoc tibi ſignũ, quia
Luc. 1. vnxit te deus regem ſuper hæreditatem ſuam & re-
Gen. 26. liqua, Aut electio Prophetiæ, vt eſt: Et tu puer pro-
pheta altiſſimi vocaberis. D. Da prædictiones de
Gentibus pro populo. M. Vt eſt: Manus eius ſuper
omnes, & man⁹ omniũ ſuper eum, &: Surgite & exi-
te ex loco hoc, quia conteret dominus ciuitatem.
Viſiones quoque Nabuchodonoſor, & Pharaonis
aliorumque regum, vel gentium per Prophetas di-
ctæ, generales quidem cauſas referunt, ad populum
tamen ſpectat intentio, pro cuius vltione ſingula
prouenerunt.

De prædictionibus ſub lege in Chriſto. cap. XXII.

D. Quot ſunt modi prædictionum in Chriſto?
M. Fere viginti ſex. Aut de mirabilibus eius, conce-
ptu & nomine, vt eſt: Ecce virgo in vtero concipiet,
& pariet filium, & vocabũt nomen eius Emma-
nuel. Aut de loco natiuitatis, vt eſt: Et tu Bethleem
ciuitas Iuda, nullo modo minor es in ciuitatibus Iu-
dæ, ex te enim prodiet dux qui reget populum meũ
Iſrael. Aut pro his quæ in rudimentis geſſit, vt eſt:
Priuſquam ſciat puer cognoſcere malum, & eligere
bonum. Aut de iuſtitia eius atque iudicio, vt eſt: Di-
lexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea
vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participi
bus tuis. Aut de diuinitate eius, vt eſt: Generationem
eius quis enarrabit? Aut de viſitatione adſumptio-
nis humanæ, vt eſt: Quid eſt homo, niſi quod me-
mor es eius, aut filius hominis, niſi quia viſitaſti eũ?
Aut pro vnitate deitatis & carnis, vt eſt: Puer natus
eſt nobis: & poſtmodum addidit: deus fortis. Aut de
potentia eius & regno, vt eſt: Ego autem conſtitutus
ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius.
A Aut de inimicorum confractione, vt eſt: Omnia ſub
iecisti ſub pedibus eius. Aut de eius doctrina: vt eſt:
Speciosus forma per filiis hominum. Aut de doctri-
næ vtilitate, vt eſt: Propter veritatem, & manſuetu-
dinem, & iuſtitiam. Aut pro miraculis, vt eſt: Et de-
ducet te mirabiliter dextera tua. Aut de glorificatio
ne quàm iuſtè à fidelibus ſuſcepit, vt eſt: Propterea
populi confitebuntur tibi in æternum & in ſecu-
lum ſeculi. Aut de probatione prædicationis, vt eſt:
Domine dominus noſter, quàm admirabile eſt no-
men tuũ. Aut de ſacerdotio, vt eſt: Tu es: ſacerdos in
æternũ. Aut de iudicio eius atque iuſtitia, vt eſt: In
ſplẽdoribus ſanctorũ, & rurſus: Iudicabit, implebit
B ruinas, cõfringet capita in terra multorũ. Aut de la-
boribus, vitę eius, vt eſt: De torrẽte in via bibit. Aut
placitum circa patrem incarnationis myſteriũ ſcrip
tura ſignificat, vt eſt: Ecce puer meus dilectus mihi,
in quo complacuit anima mea. Aut ſancti ſpiritus in
fuſione, quam vtique homo ab eo ſuſceptus meruit
ſiue in principio ipſius incarnationis, ſiue incremen
to, ſiue in baptiſmate, ſiue in miraculis, ſiue in do-
ctrina, ſiue in reſurrectione, vt eſt: Ponam ſpiritum
meum ſuper eum, &, Spiritus domini ſuper me, pro
pterea vnxit me, & reliqua. Aut diligentiam circa
diſcipulos, vt eſt: Non dicet, neque clamabit, neque
audiet quis in plateis vocẽeius. Aut ſeſſionem eius
C ſuper iumentum, vt eſt: Ne timeas filia Syõ, ecce rex
tuus venit ſedens ſuper pullum Aſinæ. Aut paſſiones
vel ſepulturam cauſáſque eorum, vt dicitur: Vidi-
mus & non habebat ſpeciem neque decorem, ſed
ſpecies eius inhonorabilis inferior omnibus homi-
nibus. Et rurſus: Homo in plagis, & ſciens ferre hu-
militatem, quia auerſa facies eius & dehoneſtata eſt
& adnihilum reputatus ipſe peccata noſtra portat,
& pro nobis dolet, & nos putauimus eum eſſe in
dolore, & in plaga, & in ęrumna: ipſe autem vulne-
ratus eſt propter iniquitates noſtras: & infirmatus
eſt propter peccata noſtra. Aut diuiſionem veſtimẽ-
torum eius, vt: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea: &
D ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Aut reſurre-
ctionem domini, vt: Non derelinques animam meã
in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corrup-
tionem. Aut vocationem filij ſecũdum adſumptam
humanitatem, vt eſt: de Ægypto vocaui filiũ meũ.
Aut diuinitatis eius generationem ante principium,
vt eſt: Ex vtero ante luciferum genui te. Aut ſecun-
dum eius aduentum, Ecce ſuper nubes cœli ſicut fi-
li⁹ hominis. D. Omnes hæ prædictiones de ſolo ſal-
uatore nũ intelliguntur? M. Duobus modis hæc ſo-
lemus accipere. Quædam enim ita in ipſius perſo-
nam prædicta ſunt, vt aliis conuenire non poſſint,
ſicut legitur: Non deficiet princeps ex Iuda, neque
E dux ex femore eius, donec veniat, cui repoſita ſũt.
Quædam verò ſub alterius perſonæ occaſione dicũ-
tur, ad Chriſtum, tamen intellectum reſpiciunt: In
te, & ſemine tuo benedicentur omnes Gentes.

*D. De prædictionibus ad vocationem Gentium pertinenti-
bus ſub lege. cap. XXIII.*

D. Quoniam prædictiones de Chriſto dictas in ve
teri lege probauimus, da eas quæ de Gentium voca
tione ſunt poſitæ. M. De vocatione Gentium prædi-
ctiones ferè decem & ſeptem modis poſitas acci-
pimus. Aliquando enim acceptionem earum ſigni-
ficant, cùm dicitur: Ego æmulabor eos in non gen-
tem, in gentem inſipientem irritabo eos. Aliquando
infirmi-

infirmitates, peccatorum expulſionem, meliorum
Iſ. 61. que doctrinam: cùm dicitur: Pronunciare pauperi-
bus miſit me, prædicare captiuis remiſſionem, & cæ
cis viſum. Aliquando gratiam quam acceperunt, ſi-
ue adoptionis, ſiue miraculorum, cùm dicitur: Fi-
Pſal. 44. liæ regum in honore tuo: adſtitit regina à dextris
tuis. Aliquãdo etiam admonitionem, vt illud quod
ſequitur: Audi filia & vide, & inclina aurem tuam,
Ibid. & obliuiſcere populum tuum. Aliquando glorifi-
cationem, quam Chriſto debemus, cũ dicitur. Quia
ipſe eſt dominus Deus tuus: adorabis eum. Aliquan
do beatitudinem & virtutem, quam meretur fide-
lis, cùm dicitur: Adducentur Regi virgines poſt eã.
Aliquando lætitia in qua ſunt profectum ſuum vi-
dentes, cùm dicitur: Adducentur cũ gaudio & exul-
tatione. Aliquando ſacerdotium & Eccleſiaſticam
conſuetudinem: cùm dicitur: Pro patribus tuis nati
ſunt tibi filij. Aliquando Eccleſiæ ſpiritualem ædifi-
cationem, cùm dicitur: Ex gradibus eburneis ex qui
bus te delectauerunt. Aliquando Eccleſiaſticam au-
thoritatem, cùm dicitur. Pones eos principes ſuper
omnem terram. Aliquando plenitudinem creden-
tium cùm dicitur: Replebitur gloria eius omnis ter
ra, fiat fiat. Aliquando tolerantium, ſiue tentatio-
nes, ſiue perſecutiones, cùm dicitur: Donec educat
Iſ. 42. in victoria iudiciũ, &: In nomine eius Gentes ſpera
bunt. Aliquando inimicorum deſtructionem, cùm
dicitur: Et inimici eius terram lingent. Aliquando
Pſal. 71. pacem qua gaudet poſt perſecutiones Eccleſia, cũ
dicitur: Orietur in diebus eius iuſtitia, & plenitudo
pacis, donec confirmetur luna. Aliquando hæreti-
corum errores, & Heliæ præſentiam, cùm dicitur:
Ecce tranſmito vobis Heliam Thesbiten, & reuoca
Luc. 1. bit corda patrum in filios. Aliquando fidelium ſpẽ,
& ſecundum ſaluatoris aduentum, cùm dicitur: Et
Ipſe erit expectatio Gentium. Aliquando baptiſ-
mum Ioannis, cúm dicitur: Ecce mitto Angelum
meum ante faciem tuam.

De ſpeciebus prædictionum, quæ in gratia factæ ſunt.
Caput XXIIII.

D. Quoniam ſpecies prædictionum quæ in lege ſũt,
diximus, da eas quæ in gratia leguntur emiſſæ.
M. Prædictionum quæ in gratia factæ ſunt, ſpecies
viginti tres inueniuntur. Aut enim generatio, vt vi-
ta Ioannis Baptiſtæ prædicitur ad patrem eius Za-
Luc. 1. chariam. Omnis locutio illa per Angelum & pro-
phetiam ipſius Zachariæ, S[illegible]t aluatoris conceptus
natiuitaſque mirabilis, vt [illegible] prædictio quam ad
ſanctam Mariam Angelus dixit: Et Magorum re-
Mat. 2. uelatio, aut Iudæorum incredulitas atque conuer-
ſio, ſicut dicitur: Ecce iſte poſitus eſt in ruinam & re
ſurrectionem multorum in Iſrael, & ſignum con-
tradictionis. Aut præmium regni cœleſtis, ſicut eſt:
Pœnitentiam agite, adpropinquauit: & reliqua. Aut
Gentium vocatio, ſicut dicitur: Multi ab Oriente &
Occidente venient, & recumbent cum Abraham &
Iſaac & Iacob in regno cœlorum. Aut Hebræorum
excluſio, vt eſt, quod ſequitur, Filij autem regni hu-
ius excludentur in tenebras exteriores. Aut ſalua-
tio per Apoſtolorum prædicationem, vt cúm di-
citur: Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores ho
Mat. 4. minum. Aut miraculorum claritas, vt dicitur: Qui
credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, &
maiora horum faciet. Aut tentatio perſecutiòque
iuſtorum, vt dicitur: Tradent enim vos in conciliis,
& in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, &c. Aut patiẽ-
tia fidelium inter aduerſa, vt cum dicitur de Eccle-
A ſia: Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.
& rurſus: Regnum cœlorum vim patitur, & violen Mat. 16.
ti diripiunt illud: Aut contemplatio regni cœleſtis Mat. 11.
& ſecundi aduentus, qua & in hac vita Sanctorum
animæ perfruũtur, vt eſt: Veniet enim filius homi-
nis in gloria patris ſui cum Angelis ſuis, & tunc red
det vnicuique ſecundum opera ſua. Dico autem vo
bis, quia ſunt aliqui de hic ſtantibus, qui non guſta
bunt mortem, donec videant filium hominis ve-
nientem in regno ſuo. Aut retributio bonorum ſeu
malorum, vt cùm dicitur: Et ibunt iſti in pœnam æ- Mat. 25.
ternam: iuſti verò in vitam æternam. Aut Spiritus
ſancti præſentia Apoſtolis data vt eſt: Ego rogabo
B patrem meum, & alterum Paracletum mittet vobis
vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis.
Aut Eccleſiaſtica prænũciatur authoritas, ſicut dici-
tur: Et dabo tibi claues regni cœlorum: & quodcun
que ligaueris in terra, erit ligatum & in cœlo. Aut
mors. paſſio ac reſurrectio ſaluatoris, ſicut dicitur:
Ex illo cœpit Ieſus oſtendere diſcipulis ſuis, quia o-
portet eum in Hieroſolymam ire, & multa ſuſtinere
à presbyteris & principibus ſacerdotum, & mori, &
tertia die reſurgere. Aut generalis reſurrectio, vt cũ
dicit apoſt. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & 1. Cor. 15.
in Chriſto omnes viuificabuntur. Aut ſimul Chriſti
& noſtra reſurrectio, ſicut dicitur: Cùm ego exalta- Ioh. 12.
C tatus fuero à terra, omnes traham ad me. Aut Iudæ
proditio, ſicut dicit Chriſtus: Nonne ego vos elegi
duodecim, & vnus ex vobis Diabolus eſt? Aut mo-
dos tentationis & mortis aliquorum diſcipulorum,
ſicut Petro dominus & negationem futuram præ-
dixit, & ſpeciem paſſionis dicens: Antequam gallus
cantetter, me negabis: &. Cum ſenex fueris, exten-
des manus tuas, & alius te cinget & ducet quò tu
non vis. Aut præſentia detentorum Chriſti, cum di-
cit: Surgite, eamus, ecce adpropinquauit qui me tra-
det. Aut diſperſio Apoſtolorũ: ſicut, Percutiam paſ-
torem, & diſpergentur oues gregis. Aut pulli aſi-
næ repertio, quem dominus in Euangelio prædixit,
D ad diſcipulos adducendũ. Aut Antichriſti præſentia,
cum dicitur: Nemo vos ſeducat vllo modo: quia ni
ſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit ho-
mo peccati, filius perditionis qui contradicit, &c.
Aut Heliæ præſentia, cum dicitur: Helias veniet pri-
mum aut conſcientiæ electorum, vt de Paulo: Vas
electionis mihi eſt iſte. Aut aliqui non immutati ſed
guſtaturi mortem prædicũtur, ſicut apoſt. Ecce my-
ſterium dico vobis, omnes quidem reſurgemus, ſed
non omnes immutabimur. Aut futuræ peſtis, ſicut
Agabi prophetia, aut hæreſum contrarietas, ſicut
dicitur: Iſtud autem agnoſce quia in vltimis diebus
exurgent tempora maligna, & rurſus, Quando ſanę
E doctrinę non adquieſcent, ſed ſecundum ſua deſide
ria quærent ſibi doctores. Aut baptiſmatis gratia, vt
eſt: Ipſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igne. Aut
conſumptio Hieruſalem ac templi Iudaici, ſicut eſt,
Orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato, &: Ec-
ce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Aut Mat. 24.
Euangelij prædicatio, ſicut dicitur. Et prædicabitur
Euangelium regni in omni orbe terrarum, in teſti-
monium omnium gentium, & ſic erit finis. Aut ma-
la finis ipſius vnà cum ipſo fine: vt cum dicitur: Sta- Mar. 13.
tim poſt tribulationem dierum illorum ſol obcæ-
cabitur. D. Quomodo has prædictiones ad futurum
ſeculum dicimus pertinere? M. Sicut de acceptatio-

nibus diximus: quia ea quæ prædicta ſunt ante legem, intentio eorum fuit ad tempora legis, aut gratiæ, rurſus quę in lege prędicta ſunt, gratiam figurabant: & quę in gratia, cauſam & præmium regni cœleſtis habuerunt. Ita colligitur prædictionū omnis intentio ad futuri ſęculi bona reſpicere.

Vtriuſque Teſtamenti ſcopus.

De effectibus prædictionum. Cap. XXVI.

D. Quoniā tres iam partes oſtendimus eorum quę ad futurū ſeculū diximus pertinere, hoc eſt, acceptationes & figuras & prędictiones: nunc quarta pars reſtat vt de effectionibus diſſeramus. Quid ſunt igitur effectus? M. effect⁹ ſunt earū rerū quas acceptionū proſpiciebat intentio, aut typorū ſimilitudo figurabat, aut prædictionū ſcientia pręloquebatur. D. Quot ſunt effectuū tēpora? M. Tria. Aut enim legis tēpore effecta ſunt quę prędicebantur, aut nunc ſub gratia fiunt: aut ſęculorum futurorū tempore complenda ſunt.

Quæ cauſa fuerit preſentis ſeculi faciendi. Caput. XXVI.

D. Si omnia quæ in præſenti ſeculo geſta ſunt, ad futurū reſpiciebāt, quid opus erat, vt à Deo præſens ſęculū fieret? M. Quia decuit, vt rationales creaturæ prius diſcerent, vt excitarentur in dubiis, ac tunc ęternis poſteà fruerentur, & merito data viderentur probatis, & gratiora fierent reminiſcentibus tranſacta certamina: & plus glorificarent donatorem, qui pios in hoc ſeculo iuuat: & vt vincerent, & victoribus æterna præmia concederet.

Cur mundus à Deo fuerit conditus.

De doctrina rationalium in hoc ſeculo. Cap. XXVII.

D. Quot modis in hoc ſeculo, rationaliū doctrina peragitur? M. Duobus. Aut intelligentia rerū factarū, ſicut dicit Apoſt. Quia inuiſibilia eius à creatura mundi per ea quę facta ſunt, intellecta cōſpiciūtur. *Rom. I.* Neceſſe eſt enim vt qui mundū atque omnia in eo poſita conſiderat, modis ordinibuſque diſtincta, intelligat eſſe Deum, qui hæc & fecerit & gubernet. Aut ex diuinis ſcripturis, quæ vt diximus, in quatuor ſpecies diuidūtur, hiſtoricam, Propheticā, Prouerbialē, & ſimpliciter docentem.

Quę ſeruanda ſint in ſcripturarum intelligentia. Caput. XXVIII.

D. Quæ ſunt, quæ in intellectu diuinarū ſcripturarū cuſtodire debemus? M. Vt ea quæ dicuntur, dicenti conueniant: vt à cauſis pro quibus ſunt dicta, non diſcrepent: vt concordent tēporibus, locis, ordini, intentioni. D. Quā dicimus diuinæ doctrinæ intentionē? M. Quā ipſe Domin⁹ dixit: Vt diligamus Dominū ex toto corde, & ex tota anima: & proximos tanquā nos ipſos. *Deut. 6.* Doctrinæ autē corruptio eſt & cōtrariū, Deū non amare vel proximū. D. Quæ huius cōtrarietatis eſt cauſa? M. Cauſa malorū, in ipſis eſt qui mali ſunt, quia dū libero arbitrio atque bene cōceſſo inordinatè vtūtur rationales creaturæ, & malitiæ & pœnæ cauſa ſibimet exiſtunt.

Vnde Libri Religionis Catholicæ aſſeruntur Caput XXIX.

D. Vnde probamus libros religionis noſtræ diuina eſſe inſpiratione cōſcriptos? M. Ex multis, quorum primum eſt, ipſius ſcripturæ veritas: deinde ordo rerū, conſonantia præceptorum, modus locutionis ſine ambitu, puritaſque verborum: additur conſcribētium & prædicantium qualitas, quod diuina homines, excelſa vtiles, infacundi ſubtilia, non niſi diuino repleti Spiritu tradidiſſent. Tunc prædicationis virtus, quàm dum (licet à paucis deſpectis) prædicaretur, obtinuit. Accedunt his, rectificatio contrariorum: vt Sibyllarum vel Philoſophorum, expulſio aduerſariorum, vtilitas conſequentium, exitus eorū quæ per acceptationes & figuras, & prædictiones, quę prędicta ſunt ad poſtremum, miracula iugiter facta, donec ſcriptura ipſa ſuſciperetur à Gentibus. De qua hoc nunc ad maximum miraculum ſufficit, quòd ab omnibus ſuſcepta cognoſcitur.

Vbi ſit Fides Religionis neceſſaria. Caput XXX.

D. Si diuinæ ſcripturæ probationibus ſufficiūt, quid neceſſaria eſt Religioni Fides? M. Fides noſtra ſuper ratione quidem eſt, non tamen temerariè & irrationabiliter adſumitur. Ea enim quæ ratio edocet, fides intelligit. Et vbi ratio defecerit, fides pręcurrit. Nō enim vtcunque audita credimus, ſed ea quæ ratio non improbat. Verùm quod conſequi ad plenum non poteſt, fideli prudentia confitemur.

IVNILII EPISCOPI AFRICANI AD PRIMASIVM EPISCOPVM.

PRÆFATIO.

In Libr. Commentar. in Geneſ.

DE principio libri Geneſis, in quo mundi huius creatio deſcripta eſt, multi multa dixere, & multa poſteris ingenij ſui monimenta reliquere. Sed præcipuè quantum noſtra puſillanimitas ediſcere potuit, Baſilius Cæſarienſis, quem Euſtachius interpres de Græco fecit eſſe Latinum: Ambroſius Mediolanenſis, Auguſtinus Hipponenſis Epiſcopus: quorum primus, libris nouem: ſecundus, veſtigia eius ſequens, libris ſex: tertius, libris xij: & rurſum aliis duobus, ſpecialiter aduerſum Manichæos deſcriptis, prolixa legentibus doctrinæ fluenta manarunt. Eſtque completa in iis promiſſio veritatis, quæ dicebat: Qui credit in me, ſicut ait Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. *Iob. 7.* *Et quibus Auguſtinus & in libris Confeſſionum ſuarum, in libris quoque quos contra aduerſarium legis & prophetarum eximiè compoſuit ſicut & in aliis ſparſim opuſculis ſuis, nonnullam eiuſdem primordialis creaturæ memoriam cum expoſitione congrua fecit. Verum quia hæc tam copioſa, tamque ſunt alta, vt vix niſi à locupletioribus valeant perſcrutari, placuit Sanctitati tuæ id nobis officij iniungere, vt de omnib⁹ his, velut de amœniſſimis latè florentis Paradiſi campis, quæ infirmorum viderentur neceſſitati ſufficere, decerperemus. Nec ſegnior in exequendo, quæ iubere es dignatus, extiti: quin potius ſtatim perſpectis patrum voluminibus, collegi ex his, ac duobus in libellis diſtinxi, quæ rudem adhuc poſſent inſtruere lectorem, quibus eruditus ad altiorem diſceret fortioremque maiorum aſcendere lectionem. In quo opere ſenſum per omnia memoratum aliorum, æquè catholicorum Patrum, nunc ipſis eorum, nunc breuiandi cauſa meis ſermonibus, nunc tacitis eorū vocabulis, nunc memoratis, prout opportunitas locorum dictabat, ponere ſtudebam. Produxique opus, vſque dum eiectus Adam de Paradiſo voluptatis, exilium vitè tēporalis intrauit. Aliqua igitur de ſequentibus Sacræ hiſtoriæ ſi Deus voluerit, auxilio veſtræ interceſſionis comite ſcripturus. Dum primò librum ſancti Eſdræ, prophetæ ac ſacerdotis Chriſti: & Ecclesiæ ſacramenta, ſub figura ſolutæ longæ captiuitatis, reſtaurat Tēpli, reedificatæ ſanctæ ciuitatis: reductorum in Hieroſolyma vaſorumque abducta: reſcripte legis Dei, quę incenſa fuerat, caſtigati ab vxoribus alienigenis populi, & vno corde atque anima in Dei ſeruitium conuerſi, vt Propheta ſimul & hiſtoricus conſcripſit: parumper perſcrutatus fuero, & aliqua ex his, quæ commemoraui, ſacramentis, apertiora ſtudioſis Deo fauente reddidero. Bene vale ſemper, amantiſſime Antiſtes, noſtri memor in Domino.*

IVNILII EPISCOPI AFRICANI, Εἰς τὰ πρῶτα τῆς γενέσεως, valde doctus & vtilis Commentarius.

IN principio creauit Deus cælum & terrā, &c. Creationem mundi inſinuans Scriptura diuina, aptè primo ſtatim verbo æternitatem atque omnipotentiam Dei creatoris oſtendit. Quem enim in principio temporum mundū creaſſe perhibet, ipſum profectò ante tempora æternaliter extitiſſe deſignat: & quem ipſum conditionis initio cœlum & terram creaſſe narrat, tanta celeritate operationis omnipotentem eſſe declarat, cui voluiſſe, creaſſe eſt. Nam humana fragilitas cum aliquid operatur: verbi gratia, Domum ædificamus, in principio operis materiam pręparamus, & poſt hoc principium fodimus in altum, deinde mittimus lapides in fundamentum, deinde pariter augeſcentibus lapidum ordinibus adponimus, ſicque paulatim ad perfectionem operis propoſiti perficiendo peruenimus: Deus autē, cuius manus omnipotens eſt, ad explendum opus ſuū non eguit mora tēporum, quia ſcriptū eſt: Omnia quęcunque voluit fecit. Vnde benedictū eſt, quia in principio creauit Deus cœlum & terrā: vt apertè detur intelligi, quia vtrunque ſimul ab homine dici non poſſit. Denique dicit Propheta: Initio terram tu feciſti Domine. Hic autem Dominus cœlum & terram in principio creaſſe narratur, vnde liquidò colligitur quia factura eſt vtrúſque elementi pariter expleta: & hoc tanta velocitate Diuinæ virtutis, vt necdum primum mundi naſcentis momentum eſſet tranſcenſum. Poteſt autem probabiliter intelligi, In principio feciſſe Deum cœlum & terram, vnigenito filio ſuo, qui interrogantibus ſe Iudæis, quid nam credere deberent, reſpondit: Principium, qui & loquor vobis. Quia in ipſo, vt ait Apoſtolus, condita ſunt, quæ fecit in cœlis, & in terra. Sed diligenter intuendum, vt ita quiſque ſenſibus allegoricis ſtudium impendat, quatenus apertam hiſtoriæ fidem allegorizando non derelinquat: Quoad autem licet, quale ſit cœlum, quod in principio cum terra factum eſt, ſequentibus verbis inſinuatur, cum dicitur. *Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi.* Vt quid enim hæc de terra, prætermiſſo cœlo, intulit? niſi quia de cœlo nihil tale intelligi voluit. Ipſum enim eſt cœlum ſuperius, quod ab omni huius mundi volubili ſtatu ſecretum, diuinæ gloria præſentiæ manet ſemper quietum. Nam de noſtro cœlo, in quo poſita ſunt luminaria huic ſeculo neceſſaria, in ſequentibus Scriptura, quomodo vel quando ſit factum, declarat. Non ergo ſuperius illud cœlum, quod mortalium eſt omnium inacceſſibile conſpectibus, inane creatum eſt, & vacuum: vt terra, quæ nil in ſua prima virentium germinum & viuentium produxit animantium creatione. quia nimirum ſuis incolis mox creatum, hoc eſt beatiſſimis Angelorum agminibus impletum eſt: quos in principio cum cœlo & terra eſſe æditos, ac mox cōditionem ſuam ſimul & totius creaturæ primordialis, ad laudem conditoris retuliſſe, teſtatur ipſe Conditor, qui loquēs ad ſanctum ſuum famulum Iob, dicit: Vbi eras, quando ponebam fundamenta terræ? & paulo poſt: Cum me laudarent ſimul aſtra matitutina, iubilarent omnes filij Dei: Aſtra videlicet matutina, eoſdem Angelos, quos & filios Dei nuncupans, ad diſtinctionem nimirum hominum ſanctorum qui poſtmodum creandi, ac velut aſtra veſpertina, poſt confeſſionem diuinæ laudationis per mortem erant carnis occaſuri, è quibus videlicet aſtris matutinis vnum deſpectū ſociæ Dei laudationis audire meruit: Quomodo de cœlo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris, corruiſti in terra qui vulnerabas gentes, & qui dicebas in corde tuo. In cœlum aſcendam, ſuper ſidera cœli exaltabo ſolium meum: In cuius ſentētiæ expoſitione ſanctus Hieronymus meminit & ſuperioris cœli, ita ſcribens: Et antequàm de cœlo corrueret, iſta dicebat: & poſtquàm de cœlo corruit. Si adhuc in cœlo poſitus, quomodo nunc dicit, In cœlum aſcēdam? Sed quia legimus: Cœlum cœli Domino, cum eſſet in cœlo, id eſt, firmamento, in cœlum, vbi ſolium Domini, cupiebat aſcēndere, non humilitate, ſed ſuperbia. Sin autem poſtquàm de cœlo corruit, iſta loquitur verba, arrogantiam debemus intelligere quod nec præcipitatus quieſcat, ſed adhuc ſibi grandia repromittat, nō vt inter aſtra, ſed ſuper aſtra Dei ſit. Meritò itaque cœlum cœli non inane & vacuum eſſe factum memorat. Sed nec tenebris in eo, vel abyſſo locus remanere vllus perhibetur, quod Dominus illuminat, & cuius lucerna eſt agnus. Et meritò inanis & vacua erat terra: cum adhuc tota abyſſo, id eſt, immenſa profunditate tegebatur aquarum. Meritò tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, cum necdum lux, quæ has figuraret, creata eſſet. Non autem audiendi ſunt, qui reprehendentes Deum, dicunt: tenebras antè creaſſe, quàm lucem. quia non Deus tenebras in aqua & aëre fecit vllas: ſed ordine diſtincto prouidētiæ ſuæ, prius aquas cum cœlo creauit ac terra, & has poſtmodum, cum voluit, lucis gratia venuſtauit, id quod eum vſque modo & in aqua ipſa, & in aëre, per quotidianum ſolis occaſum ac diſceſſum facere videmus. Neque enim aquas ad omnia factas credere fas eſt. Quod etſi hic Scriptura palam non dicit: palam tamen ſignificat, cū has à Deo illuſtratas atque ad iuſſum eius ordinatas inſinuat: Sicut & Pſalmus dicit apertè: Et aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini: Quia ipſe dixit & facta ſunt. Vbi notandum, quòd cum cœlo in principio duo mundi elementa, aqua videlicet & terra nominatim facta memorantur, Quibus tamen duo reliqua fuiſſe conſtat indita, ignem videlicet in ferro & lapidibus quæ intra terræ viſcera tum condita latebant, aërem verò in ipſa terra, cui eſſe permixtus ex eo cognoſcitur, quod cum fuerit humectata, & temperiem ſolis acceperit, mox vapores exhalat largiſſimos. Ignē quoque ardentem terræ interioribus inſitum, calidi aquarum fontes produnt. quæ per certa quædam metalla in profunda aquarum tranſcurrūt, & non ſolum calidæ, ſed & feruentes ſuper faciem telluris emanāt. Non enim hæc, vt quidam diſputant, informiter inuicem mixta: ſed terra ipſis, quibus & nunc eſt, finibus vndíque verſum circumſcripta, talis tunc erat tota, qualis adhuc ſub imo maris profundo ex parte remanet. Aquæ autem vniuerſam ſuperficiem in tātam tegebant altitudinem, vt ad illos vſque locos pertingerent, & vbi nunc vſque ſuper firmamentum cœli ex parte inſidentes, nomen Domini, creatoris cœli cœlorum laudare non deſinunt. Adhæc, tantum eſt informis materies de qua mundum eſſe factum teſtatur Scriptura, quæ in Dei laudibus dicit: Qui feciſti mundum de materia informi. Nam cuncta quæ cum aquis & terra videmus in mundo, vel de ipſis exordium materiæ, vel ſumpſere de nihilo. Ipſa autem terra, & ipſæ

aquæ, propterea nomẽ ſortitę ſunt materiæ informis,
quia priuſquàm in lucem veniret,vnde formoſitatem
haberent non erat. Quod autem inconueniens ſi mũ
danæ materiæ fuerãt tenebroſa primordia,vt accedẽ-
te luce melius quod factum eſt redderetur,& tãquam
proficientis hominis, quod poſtea futurum erat,hoc
modo ſignificaretur affectio,exponente Apoſtolo, ac
dicente: Quoniam Deus,qui dixit de tenebris lumen
ſplendeſcere,qui illuxit in cordibus noſtris. Vnde alibi
dicit:Fuiſtis aliquando tenebræ,nunc autẽ lux in Do-
mino,illo videlicet, qui cum tenebræ eſſent ſuper fa-
ciẽ abyſſi,dixit:Fiat lux,& facta eſt lux. *Et Spiritus Do-
mini ferebatur ſuper aquas.* Non eſt opinandum puerili-
ter,quod Spiritus creator, de quo ſcriptum eſt: Quia
Spiritus Dei repleuit orbem terrarum : poſitione loci
his quę erant creanda ſuperferretur: ſed intelligẽdum
potius,quia diuina virtute præcellebat creaturis, ha-
bẽs in propria poteſtate, quando aquarum illuſtraret
abyſſum,quãdo in locum eas ſecerneret vnum,vt ap-
pareret arida: quando & quomodo creaturas pro ſuo
nutu diſponeret:in ſimilitudinẽ videlicet fabri, cuius
voluntas his quæ fabricãdæ ſunt rebus ſolet ſuperfer-
ri. Quod ipſum quoque ad diſtinctionem ſuperioris
cœli pertinet, in quo mox perfectè omnia diſpoſita,
Spiritus ſancti præſentia illuſtrat. Non autem vt infe-
rioribus,hoc eſt,huius mũdi creaturis,bonæ primor-
dia conditionis ex tempore ad perfectum deducere in
tendebat. Nam ideò Moyſes tam breuiter ſuperioris
mundi fecit mentionem,quia de mundo hoc , in quo
homo eſt factus ad inſtitutionem generis humani, ſer
monem facere inſtituerat,ſufficere credens,ſi omnem
creaturæ ſpiritualis & inuiſibilis ſtatum atque ornatũ,
vno cœli nomine,quod in principio factum dixit,cõ-
prehenderet:corporalem verò,viſibilem & corrupti-
bilem creaturã,latius ex ordine deſcriberet,id eſt,taci
tis iis,quæ ſublimiora & fortiora ſcrutatu ſunt homi-
nũ:illa potius,quæ eſſent à Deo præcepta,ſiue permiſ
ſa hominibus cogitãda proponeret. Vnde & conſultò
& de caſu præuaricationis Angeli, & ſociorum eius,
penitus reticuit:quia hoc mirum ad ſtatum inuiſibilis
illius ac ſpiritualis creaturæ Sanctus Baſilius in libro
Hexaemeron, ita meminit: Arbitramur enim, quia ſi
fuit quippiã ante inſtitutionem ſenſibilis huius & cor
ruptibilis mundi,profectò in luce fuit. néque enim di-
gnitas Angelorũ, nec omnes cœleſtes militiæ, neque
omnino ſi quid eſt nominatũ,aut incõpellabile,aut a-
liqua rationabilis virtus, vel miniſtrator ſpiritus, vel
degere poſſet in tenebris : ſed in luce & omni lætitia
ſpirituali decentem habitũ poſſidebat. Bene autẽ,cum
in principio Deum, id eſt, in filio patrẽ feciſſe cœlum
& terrã prædiceret,etiam Spiritus ſancti intulit mẽtio
nem,addendo:Et Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas,
vt videlicet totius ſimul trinitatis in creatione mundi
virtutem coopertã eſſe ſignaret. *Et dixit Deus:Fiat lux,
& facta eſt lux.* Cõgruit operibus Dei, vt mundi orna
tum à luce incipiat,qui cum ipſe ſit lux vera,lucémque
habitet inacceſſibilem, cuius beatiſſima viſione mox
creati in cœlis cœlorum Angeli iã perfrui cœperãt: a-
ptè huic quoque ſæculo ornando, primam materialis
gratiã lucis donauit, vt eſſet vnde cætera quæ crearet
apparerent. Quod autẽ dixerit Deus ſiue vt lux fieret,
ſiue vt alia,quæ perhibentur: nõ noſtro more per ſo-
num vocis corporeum feciſſe credendus eſt,ſed altius
intelligendum,dixiſſe Deũ vt fieret creatura: quia per
verbum ſuum omnia, vel per vnigenitum filiũ ſuum
fecit. de quo manifeſtius Euangelium Ioãnis:In prin-
cipio,inquit,erat verbum, & verbum erat apud Deũ,
A & Deus erat verbũ : hoc erat in principio apud Deũ:
omnia per ipſum facta ſunt. Quod autem ait Ioãnes:
Omnia facta per verbum Dei, hoc eſt, quod Moſes
ait: Quia dixit Deus: Fiat lux,dixit,Fiat firmamẽtum,
dixit Fiat cętera creatura,hoc quod Pſalmus adiuncta
& ſpiritus ſancti perſona dicit: Verbo domini cœli fir
mati ſunt,& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum . Si
autem quæratur,quibus in locis iubente Deo facta ſit
lux,cum adhuc abyſſus omnem terræ amplitudinẽ cõ
tegeret:patet profectò,quia in ſuperioribus eius terrę
partibus, quas & nunc diurna ſolis lux illuſtrare con-
ſueuit,tunc principalis illa lux emicuit. Nec mirãdum
nobis,diuina operatione lucẽ in aquis poſſe reſplende
B re,cùm & hominum operatione cõſtet, eas ſæpius il-
luſtrari:nautarum videlicet, qui in profundo maris de
merſi,emiſſo ex ore oleo perſpicuũ ſibi hoc ac lucidũ
reddũt. Si enim homo talia per oleum ſui oris poteſt,
quantam Deus per ſpiritum oris ſui lucẽ creare poſſe
credendus eſt ? Præſertim cùm multo rariores, quàm
modo in terris videre ſolemus,aquæ in principio fuiſ-
ſe factæ credendæ ſint, priuſquàm in locum eſſent v-
num,vt apparerent, congregatæ. *Et vidit lucem Deus,
quod eſſet bona* Non velut incognitã antea, repente lu-
cem videns laudauit,quia bonã didicit : ſed eã, quam
laudabilem ſe facturum nouerat,iam factam homini-
bus laude dignam ac mirandam eſſe declarauit. Quia
C non totas mũdi tenebras luce diſpulit infuſa, hoc e-
nim ſuperni eſt ſæculi fixa ac perpetua luce perfrui,ſed
ab vna illam parte illuſtrans,aliam reliquit obſcuram:
rectè ſubditur. *Et diuiſit lucẽ à tenebris.* Diuiſit námque
eas,nõ ſolum qualitatis,ſed locorum diſtãtia. Lucem
itáque in ſuperiore orbis parte diffundẽdo, in qua hu
mana erat conuerſatio futura,inferiora verò eius priſ
cis in tenebris remanere ſinendo. *Appellauit lucẽ,diem:
& tenebras,noctem.* Appellauit autem dictum eſt, ap-
pellari fecit. Quia ſic diſtinxit omnia, & ornauit, vt
dies cerni poſſent,& nomina accipere. Sic enim dici-
mus: Ille paterfamiliâs ædificauit iſtam domũ, id eſt,
ædificari fecit: & multa alia per omnes libros diuina-
D rum Scripturarum inueniuntur. Hoc ad intellectum
noſtrum dictum eſt. Qua enim lingua appellauit Deus
lucẽ diẽ,& tenebras noctem? Vtrũ Hæbrea,an Gręca,
an alia lingua? & ſic omnia quæri poſſunt, quæ voca-
uerit,& qua lingua vocauerit. Sed apud Dominũ pu-
rus intellectus eſt,ſine ſtrepitu & diuerſitate linguarũ.
Factúmque eſt Mane & Veſpere dies vnus. Factum eſt
veſpere,occidente paulatim luce, poſt expletũ ſpaciũ
diuinæ longitudinis inferioris mũdi partes ſubeunte:
& quod nunc vſitato ſolis circuitu noctibus agi ſolet.
Factum eſt & mane,redeunte eadem luce paulatim ſu
pra terras,atque alium diẽ initiante,& huc vſque dies
cõpletus eſt vnius viginti ſcilicet & quatuor horarũ,
E cuius cõmendatione verbi Scriptura vigilanter admo
net,vt lucẽ quæ facta eſt,inferiora orbis occaſu ſuo lu
ſtraſſe dicamus. Nam ſi non faceret,& magis facto ve
ſpere paulatim tota periret,& rurſum paulatim mane
recreata reſurgeret,non iã in mane diei ſequentis, ſed
potius in veſpera primi vnum diceret eſſe diem perfe-
ctum. Vnde veſperã & mane, quam noctem ac diem
factam, dicere maluit,vt inſinuaret tũc primariæ lucis
actum eſſe circuitum,quod nunc circuitu ſolis,die no
ctúque geri conſtat,patet hoc ſolummodo,quod poſt
creata ſidera, nox quoque ſua,tametſi minore quàm
dies,luce perfũditur. Triduo autẽ illo primo,tenebro
ſa & prorſus obſcura manebat. Decebat námq; omni-
bus

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

bus modis,vt dies incipiens à luce, in mane diei ſe-
quẽtis eſſet protelatus: quatenus intimarentur ope-
ra eius,qui lux vera, in quo tenebræ non ſunt vllæ,
à luce inchoare, & in lucem cuncta eſſe completa.
*Dixit quoque Deus:Fiat firmamentum in medio aquarum,et
diuidat aquas ab aquis,Et fecit Deus firmamentum, diuiſit-
que aquas que erãt ſub firmamẽto,ab his quę erant ſuper fir-
mamentum,& factum eſt ita: Vocauitque Deus firmamentũ
cœlum,& factum eſt veſpere & Mane dies ſecundus.*
Hic noſtri cœli in quo fixa ſunt ſidera: creatio deſ-
cribitur: quod in medio conſtat : firmamentum eſſe
aquarum. Nam ſuppoſitas ei eſſe aquas,& ipſi in aë-
re terriſque videmus ſuperpoſitas,nonſolum huius
Scripturæ autoritate, ſed & Prophetæ verbis edo-
cemur,qui ait: Extendens cœlum ſicut pellẽ,qui te-
Pſal.103. gis aquis ſuperiora eius. In medio ergo aquarũ fir-
mamentum eſſe conſtat; ſidereũ cœlum. Neque ali-
quid prohibet, vt & de aquis factum eſſe credatur,
quæ enim criſtallini lapidis firmitas, quæ ſit perſpi-
cuitas ac puritas,nouimus, quem de aquarum con-
gregatione certũ eſt eſſe procreatũ. Quid obſtat cre
di,quod idem diſpoſitor naturarum,in firmamentũ
cœli ſubſtantiam ſolidaret aquarum ? Si quem vero
mouet, quomodo aquæ,quarum natura eſt fluitare
ſemper atque ad ima delabi,ſuper cœlum conſiſtere
poſſint,cuius rotunda videtur eſſe figura: memine-
Iob. 26. rit Scripturæ, dicentis de Deo: Qui ligat in nubibus
ſuis,vt non erumpant pariter deorſum,& intelliget
quia qui infra cœlum ligat aquas, ad tempus cum
vult, vt non pariter decidant,nullo firmioris ſubſtã-
tiæ crepidine ſuſtentatas, ſed vaporibus ſolummo
do nubium retentas: ipſe poſuit aquas ſuper rotun-
dã cœli ſphæram,ne vnquã delabantur, non vapora
li tenuitate,ſed ſoliditate ſuſpendere glaciali. Sed &
ſi liquentes ibi aquas ſiſtere voluit, nunquid maio-
ris hoc miraculi eſt, quàm quod terræ molẽ(vt Scri
ptura dicit)appendit in nihilo? Nã & vnde ſiue Ru-
bri maris,ſeu fluuij Iordanis, cum ad tranſitũ Iſraë-
liticæ plebis in altum erectæ, murorum inſtar figun
tur: Non ne euidẽs dant indicium,& quod & ſupra
rotunditatẽ cœli voluibilẽ fixa poſſint ratione ma-
nere? Sanè quales quales ibi aquæ ſint,eſſe tamẽ eas
ibi, quod Scriptura Sancta dixit, nulli dubitan-
dum reliquit. Quid autem ſit dicere Dei: Fiat hęc
& illa creatura, iam ſupra dictũ eſt. Dixit enim vt
fieret,cum in coæterno ſibi verbo, vnigenito videli
cet filio,cuncta creanda diſpoſuit. Cũ ergo audimus
Dixit Deus: Fiat firmamentũ in medio aquarũ,& di
uidat aquas ab aquis: intelligam⁹,quid in verbo Dei
vt fieret,in quo faciẽdũ intus ante omne tẽpus prę-
uidit, quicquid foras ex tẽpore Deus fecit. Cũ verò
audimus: Et fecit Deus firmamentũ,& diuiſit aquas
quæ erant ſub firmamento: ab his quæ erant ſuper
firmamentũ, & factum eſt ita : intelligimus factam
cœli aquarumque creationem,ac diſpoſitionem, nõ
exceſſiſſe præſcriptos ſibi in verbo Dei terminos,iux
ta illud Pſalmiſtæ: Præceptum poſuit, & non
præteribit, id quod æquè de creaturis ſequentibus,
quæ per quatuor dies referuntur factæ, intelligen-
dum eſt. Vbi verò adiũctũ audiuimus. Et vidit Deus
quod eſſet bonum? intelligamus in benignitate ſpiri
tus eius: non quaſi cognitum, poſteaquàm factum
eſt, placuiſſe: ſed potius in ea bonitate placuiſſe vt
maneret, vbi placebat vt fieret. Notandũ verò,quod
huius verbi obiectio hoc in locò, in Hebraica veri-
tate nõ habetur. Et mirum, quare inter omnia quę
creaſſet Deus legitur,hic ſolummodo, id eſt ſecundi
A diei operibus,probatio diuinæ viſionis minimè ad-
datur: quæ tamen ipſa cum cæteris quæ fecit, Deo
bona eſſe viſa demonſtrantur; cum in ſequentibus
dicitur: Viditque Deus cuncta quæ fecit,& erant val
de bona. Niſi fortè,ſicut quidam Patrum exponunt
intelligere nos in hoc Scriptura voluit; non eſſe bo-
num duplicẽ numerũ,qui ab vnitate diuidat,& prę-
figuret fœdera nuptiarum. Vnde & in arca Noë, om
nia animalia quæcunque bina ingrediuntur, immun
da ſunt: & impar numerus eſſe mundus oſtenditur.
De his ſanè,quæ hactenus expoſita ſunt,id etiam de
creatione diei primi & ſecũdi,in hiſtoria ſancti Cle-
mentis ita dixiſſe referunt Apoſtolum Petrum: In
B principio cum feciſſet Deus cœlum & terram: tan-
quam domum vnam: & ipſa quę ex corporibus mũ-
di reddita eſt vmbra, hiſquæ intrĩſecus clauſa fuerãt:
tenebras ex ſe dedit. Sed cum voluntas Dei, intro-
duxit lucem,& tenebræ illæ quæ ex vmbra corpo-
rea factæ fuerant,continuo deuoratæ ſunt: tum dein
de lux in diem,tenebræ deputantur in noctem. Iam
verò aquę,quę erant intra mundum , in medio pri-
mi illius cœli terræque ſpatio, quaſi gelu concretæ,
& cryſtalli ſoliditate diſtenduntur,& huiuſmodi fir
mamento velut intercluduntur, medio cœli ac ter-
ræ ſpacio,idque firmamentũ, cœlum Conditor ap-
pellauit, antiquioris illius vocabulo nuncupatum.
C Et ita totius mundi machinam, cum vna domus eſ-
ſet,in duas diuiſit regiones. Diuiſionis autẽ hæc fuit
cauſa,vt ſuperna regio Angelis habitaculum, infe-
rior verò præberet hominibus. Hæc noſtro operi
paucis inſerere libuit: vt quantum hoc ſenſui partũ,
concordet, Lector agnoſcat. *Dixit verò Deus: Congre-
gentur aquæ,quæ ſub cœlo ſunt,in locum vnum, et appareat
arida,factumque eſt ita.* Subdũtur aquæ,quæ inter cœ-
lum & terram vniuerſa compleuerant,& vnum cõ-
gregantur in locum,vt & lux: quæ præterito biduo
aquas clara luſtrabat, clarior puro in aëre ſplen-
deſceret: & terra, quæ latebat, appareret : quæque
contecta aquis limoſa manebat, & inualida,harum
D abſceſſu redderetur arida, & ſuſcipiendis apta ger-
minibus. Si quis verò quæſierit, vbi congregatæ ſint
aquæ,quæ omnes terræ partes ad cœlum vſquequa
que operuerãt: Sciat, fieri potuiſſe,vt terra ipſa lon-
gè lateque iuſſu Creatoris ſubſidẽs,alias partes prę-
beret concauas,quibus confluentes aquę reciperen
tur, & appareret arida ex his partibus, vnde humor
abſcederet. Poteſt enim nõ abſurdè credi, maiores
(ſicut & ſupra commemorauimus) primarias fuiſſe
aquas, quę velut nebula terras tegerent, congrega-
tione autẽ eſſe ſpiſſatas, quę datis ſibi locis capi poſ-
ſent,vt appareret arida in reliquis. Bene autem,cum
multa eſſe conſtet maria, in locum tamen vnum cõ
E gregatas dicit aquas: quia videlicet cuncta hęc iugi
vnda atque continua, Oceano ac mari iunguntur
magno. Sed & ſi qui lacus in ſemetipſos videntur
eſſe circumſcripti,& hos ferunt occultis quibuſdam
perforatis cauernis in mare ſuos euoluere meatus.
Nam foſſores puteorum hoc probant : & quia tel-
lus per inuiſibiles venas aquis repleta eſt mananti-
bus,& quia trahũt ex mari principiũ. *Et vocauit Deus
aridam,terrã, congregationeſque aquarum appellauit maria.*
Prius quidem ad diſtinctionem aquarum, totam
hanc ſolidiorem partem appellauit terram,cum di-
ceret: In principio creauit Deus cœlum & terrã, Ter
ra autem erat inanis & vacua. At tunc poſtquam,

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

formari mundus iam incipit, & aquis ſuum in locũ
Terra à te rẽdo dicta
recedẽtibus terræ facies apparet:&ad diſtinctionem
partis eius quę adhuc aquis premebat,cętera portio
quã aridã eſſe dicebat,terræ nomen accepit:inde di
cta Latinè,quod animantium pedibus teratur. Cõ-
gregationes aquarũ appellauit Maria:videlicet pro-
xima ſui parte,nã & apud Hebræos, cunctas aqua-
rum congregationes,ſiue ſalſas ſiue dulces,appella-
ri dicunt Maria: & apte, quia prius propter conti-
nuationem quæ in terris fuit aquarum, in locũ vnũ
eas dixit congregatas:nunc & earum congregatio-
nes pluraliter nominat, & hæc appellari Maria plu-
raliter dicit:propter videlicet multifidos earumdẽ
ſinus, qui diuerſa pro regionum vocabulis & ipſi
nomina ſortiuntur.*Et vidit Deus quod eſſet bonum.* Nec
dũ terra germinabat, necdũ vel ipſa quicquam,vel
animãtia viua produxerunt: & tantũ videre dicitur
Deus,quod eſſet bonũ:, cedentibus aquis apparuiſ-
ſe aridã,quia videlicet æquus æſtimator vniuerſita-
tis,præuidens quę futura erãt,quaſi perfecta iã lau-
dabat quę adhuc in primi operis exordio ſunt. Nec
mirũ,apud quem rerum perfectio non conſumma-
tione operis, ſed ſuę eſt prędeſtinatione voluntatis.
*Et ait:Germinet terra herbã virentem, & facientem ſemen,
et lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum,cu
ius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram, & factum eſt ita:Et
protulit terra herbam virentem, et afferentẽ ſemen iuxta ge-
nus ſuũ,lignumque faciens fructum,et habens vnũquodque
ſementem ſecundũ ſpeciem ſuam.Et vidit* Deus *quod eſſet
bonũ,factumque eſt veſpere & mane dies tertius* Patet ex
his verbis Dei,quia Verno tempore, mundi eſt per-
fectus ornatus. In hoc enim ſolent herbę virentes
apparere in terra,& ligna pomis onuſtari.Simulque
notandum, quod non prima herbarum arborum-
que germina,de ſemine,ſed prodiere de terra.Nã ad
vnã conditoris iuſſionẽ,terra quæ arida apparebat,
repente herbis cõpta, & nemoribus eſt veſtita flo-
rentibus:atque hæc continuo,ſui quęq; generis po-
ma ex ſeſe,ac ſemina produxere. Oportebat em̃,vt
Adam iuuenis creatus.
forma quęque rerũ,ad imperiũ Domini primo per-
fecta procederet, quo modo homo in ſe propter
quẽ omnia facta ſunt,in terra perfecta:hoc eſt,iuue
nilis ætatis,plaſmatus eſſe credendus eſt. *Dixit autem
Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli.* Decente ſatis
ordine,mundus ex materia informi, congruam pro
cedit ad formam.Poſt quàm enim ante omnem hu
ius ſæculi diem,cœlum & terram & aquã Deus crea
uit,hoc eſt ſpiritualem illum, ſuperiorem cum ſuis
incolis mundum,& informem totius mundi mate-
Eccle. 18.
riam,iuxta hoc quodſcriptũ eſt:Quiviuit in æternũ,
creauit omnia ſimul.Primo huius ſeculi die,lucem
fecit quæ cęteras creaturas ſpeciei capaces redderet:
&ſecundũ firmamentum cœli,ſuperiorem videlicet
huius mundi partem,in aquarũ medio ſolidauit: ter
tio in inferioribus,mare terráque ſuis in locis,ceden
te aqua diffudit.Oportuit ergo, vt eodẽ quo creata
ſunt ordine,profecto caperent elementa ampliores
ornatus,& idẽ quarto die cœlũ luminaribus inſigni
retur:quinto aer&mare:ſexto,terra ſuis impleretur
animantibus. Nam quod die tertio terra herbis &
arboribus veſtita,non adornatum eius,ſed ad ipſam
(vt ita dixerim)figuræ eius ſuperficiem pertinet.
Dixit ergo Deus:Fiant luminaria in firmamẽto cœ-
li,vt diuidant diem & noctem.Ea diuiſione, quę in
ſequentibus explicatur apertius,vt Sol diem,Luna,
verò & ſtellæ noctẽ illuſtrent.Et factis ſideribus,ad

A augmentum primariæ lucis acceſſit,vt & nox lumi-
noſa præcederet,vel Lunæ vtique ſplendore,vel ſtel
larum,vel vtroque irradiata:quę eatenus nil præter
tenebras nouerat antiquas.Nam & ſi nobis ſæpiſſi-
mè nox tenebroſa & cœca,obſcurato videlicet ne-
buloſis turbinibus aëre, qui terræ proximus eſt:ſu-
periora tamen illa ſpacia, quæ ætheris nomine cen-
ſentur, & à turbulento hoc aëre vſque ad ſidere-
rum pertingunt cœlum,ſemper ob ſiderum circum
euntium redduntur lucida fulgorem.Sed & hoc di-
uini muneris,exorta ſidera, cum additamento lucis,
mundo lucem attuliſſe vt diſtinctio quoque tempo
rum labẽtium,per ea poſſet dinoſci. Vnde ſequitur.
Vt ſint in ſigna, & tẽpora, & dies, & annos. Quia nimirũ,
B priuſquã ſidera fierent, non erant, quibus ordo de-
putaretur temporum inditus: & non erat vnde me
ridiana hora dignoſceretur, antequã Sol mediũ cœ
li conſcenderet igneus orbem,& non, vnde cæteræ
diei noctisq; ſignarẽtur horæ,donec aſtra polũęqua
li inter ſe ſortè nocte dieque diuiderent. Sunt ergo
luminaria in ſigna & tẽpora,& dies & annos, non
quod à conditione eorũ tẽpora cœperint, quæ con-
ſtat cœpiſſe à principio,quo fecit Deus cœlũ&terrã:
vel dies &anni,qui originem ſumpſiſſe noſcũtur ex
quo dixit Deꝰ:Fiat lux,& facta eſt lux: ſed quia per
ortus eorum ſiue tranſitus,temporum ordo,dierũ-
que annorumque ſignatur. Nam totum illud tri-
C duum,ſuperius indiſcreto curſus ſui proceſſu tran
ſierat: nullam penitus dimenſionem habens hora
rum,vtpote quia lumine primario adhuc generaliter
omnia replente nullũque caput habente, quod nũc
de Sole accepit,nuſquã,radij ardentiores illuxerant
&nulla ſub caute vel arbore,aquis remotior vmbra
Siderum obſeruatio homini neceſſaria.
frigebat.Sed & excepta annotatione tẽporũ, ſunt
luminaria in ſigna,huius vitæ vſibus neceſſaria:quę
vel naturæ in gubernando,vel in deſertis Æthiopię
harenoſis quique viantes obſeruant,vbi cum leuiſſi
mo venti impulſu,cuncta mox quæ inuenta fuerint
itinerantium veſtigia complanantur. Ideoque non
minus illis in regionibus euntes, quàm qui in mari
D nauigant,noctè die que ſignis egent ſiderum. Sunt
item in ſigna: quia nonnunquam aëris quoque qua
litas quæ ſit ventura,horum contemplatione præ-
uidemus.*Vt luceant in firmamento cœli, & illuminent ter-
ram, & factum eſt ita.* Semper quidem luminaria in
firmamento cœli lucent,vt diximus: & proxima ei
loca, claro lumine perfunduntur, ſed temporibus
oportunis illuminant terram.Nãque aliquoties ne-
buloſus obſiſtit aër:ne vel Lunæ:cum parua eſt,vel
ſtellarum lumen terris appareat. Sed & ortus Sol,
Lunã ſtellasque maiore lumine, ne illuminent,im-
pedit. Vnde & nomẽ accepit, quod ſolus obtuſis
vna ſtellis cũ Luna,per diẽ terris affulgeat.*Fecit quo-
E que Deus duo magna luminaria.*Luminaria magna poſ-
ſumus accipere,non tã aliorum comparatione, quã
ſuo munere:vt eſt cœlum magnum &mare magnũ.
Nam & magnus Sol, qui complet orbem terræ ſuo
calore: Luna, ſuo lumine, quod in quacunq; parte
fuerit cœli,illuminẽt omnia, & æqualè ſpectentur à
cũctis.Exemplũ magnitudinis eorũ euidẽs eſt,quod
omnibus hominibus,orbis ipſorum idẽ videtur, nã
ſi longè poſitis minor videretur, & propius conſti-
tutis maior refulgeret,proderet exiguitatis indiciũ.
*Luminare maius, vt præeſſet diei: & luminare minus,
vt præeſſet nocti: & ſtellas, & poſuit eas in firmamento cœli.*
Luminare maius eſt Sol,non ſolũ forma ſui, qualiſ-
cunque

cũque eſt,corporis:ſed & magnitudine luminis,qua
& ipſũ luminare minus.& ſtellas illuſtrare creditur.
Maiꝰ eſt&virtute ardoris,qua mũdũ calefacit, exor
tũ:cũ præteritis ante eius creationẽ diebus nihil om
nino caloris habuiſſet. Quod autẽ æqualis, vniuſq;
De Lunæ magnitudine.
magnitudinis Luna cum Sole cernitur, ex eo fieri di
cunt,quod ille multo longinquior à terris atque al-
tior,quã Luna incedat.Ideoq; magnitudo eius quã-
ta ſit,nequaquã à nobis qui in terris degimus, valet
dignoſci.Omnia enim longius poſita,ſolent breuio
ra videri.Et luminare (inquit) minus,vt præeſſet no
cti:& ſtellas,& poſuit eas in firmamento cœli.Quia
& ſi Lunã omni menſe, & aliquoties ſtellas etiã ma
iores in die videri cõtingat,nequaquã tamẽ eas diei,
ſed nocti ſolummodo lucis ſolatium aliquod afferre
certiſſimum eſt.*Vt lucerẽt ſuper terram, & præeſſent diei
ac nocti, & diuiderent lucẽ ac tenebras.*Hæc & de lumina
ribus magnis,& de ſtellis intelligi poſſunt, & tantũ
diſtinctione:vt quod dictum eſt, Et præeſſent diei,
ad Solem ſpecialiter:quod ſubiunctum:Et nocti,ad
Lunam & ſtellas pertineat.Quod verò ſubinfertur,
Et diuiderent lucem ac tenebras:omnibus æquè cõ
ueniat ſideribus,vt quæ vbicũque incedunt, lucem
ſecum circumferunt:vbi autem abſunt, tenebroſa
relinquunt cuncta. Sin autem quærat aliquis: quale
potuerit eſſe lumen diurnum ante creationem ſide-
rum:non ab re eſt credi:quod tale fuerit,quale vide
mus quotidie mane:proximante Solis ortu:ſed nec
dũ terris apparente,quãdo lucẽ quidẽ obtunſis ſtel-
larum radiis dies, ſed minimè adhuc dicitur Sol or-
tus,aut refulgens.Vnde nulla alia eſſe diſcretio tem
porum, præter diei Solẽ& Lunã noctis,poterat, me
ritoque factis ſideribus dictum eſt,&ſint in ſigna,&
tempora, & dies, & annos.Cœpere namque diſcer-
ni tẽporum vices, ex quo Sol die quarto mũdi naſ-
centis à medio procedens orientis,æquinoctiũ ver-
nale ſuo conſecrauit exortu:& quotidianis profecti
bus ad alta cœli culmina ſcãdendo, rurſumque à ſol
ſtitiali vertice ad infima paulatĩ deſcẽdẽdo, nec mo
ra ab infimis extremisque locis æquinoctialis gyros
repetendo,diſcretis temporibus quatuor notiſſimis
diebus præfinitis,anni ſpacium compleuit.Sed Luna
veſpere plena apparet,eaque in celebrationẽ Paſchę
ſeruanda erant tempora,primo ſuo præfixo aſcenſu,
ipſa enim eſt hora quã non ſolũ antiquus ille popu-
lus Dei,ſed & nos hodie primã in agẽdo Paſcha ſer-
uamus,& cũ æquinoctij die tranſcenſo plena veſpe
Tempus Paſchatis
re Luna,hoc eſt quarta decima in faciem cœli proui
derit.Nã mox poſt hæc vt Dominicus dies aduenerit
aptũ hoc celebrãdæ Reſurrectioni dominicæ tẽpus
inſtabit,cõpleto ad literam quoque Prophetę ver-
bo, qui dixit:Fecit Lunã in tẽpora,Sol cognouit oc-
caſum ſuum. Stellæ quoque, excepto eo quòd ſupra
diximus, quia vel ſua ſpecie quæ ſit futura qualitas
aëris, vel ſuo curſu quota ſit vigilia noctis oſtendũt,
ſunt in ſigna & tẽpora: quia hęc in cœlũ venientes,
ęſtiua tẽpora,illæ deſignant hyberna.Sunt &in dies
quia iſtæ vernis diebus Solẽ,illę comitantur autũna
libus.Sũt & in annos:quia quę nunc(verbi gtatia)in
æquinoctio verno,matutino oriũtur: ipſę omnibus
annis in eodẽ æquinoctio in cœli faciem veniũt:quæ
nunc in Solſtitio veſperę vel mane, hę ſemper in il-
lo eiſdẽ horis oriũtur:Sed & quędã ſunt ſtellæ, quas
planetas,id eſt,errantes vocant Aſtrologi,quę maio
res annos ſuo circuitu faciunt, quando ad eundem
cœli locum redeunt.Nã ſtella, quæ Saturni dicitur,

A triginta annis:quæ Iouis,duodecim annis:quæ Mar
tis,duobus annis fertur ſolarib.circuitu cœli exple-
to,ad eadẽ loca ſiderũ:quibꝰ fuerãt ante,redire. Lu
na quoq; cum duodecies ſpacia ſui communem die
rum.CCCLIIII. & vt anno ſolari poſſit concordare
circuitus,tertio quoque vel ſecundo anno, tertium
decimum addit menſem, quem emboliſmũ vocant
annũ calculatores:& fit dierũ trecentorum octogin
ta & quatuor.*Et vidit Deus quod eſſet bonum.* Neceſſa-
rio Sancta ſcriptura multoties repetit, quòd vidit
Deus bona eſſe, quę fecit: & vt hinc formaretur pie
tas fideliũ,non pro humano ſenſu(qui ſepę& bonis
rebus offenditur quarum cauſas atque ordinẽ neſci
mꝰ)de creatura viſibili atque inuiſibili iudicare: ſed
B laudãti Deo crederet, & credere tãto quiſq; facilius
aliquid proficiẽdo cognoſceret Deo credidit. Vidit
ergo quod eſſent bona: quæ fecit:quoniã faciẽda pla
cebãt vt fierent:facta placuerant, vt manerẽt: quan
tum cuique rei extandi ſiue manendi à tanto fabri-
catore fuerat conſtituenda menſura.
*Factum eſt veſpere & mane dies quartus.*Hæc eſt veſpe- *Exod 12.*
ra illa memoranda,in qua populus Dei in Ægypto,
in celebrationem Paſchæ obtulit agnũ mane: quod
primum poſt excuſſum longę ſeruituris iugum cœp
to libertatis itinere vidit.Scriptum eſt,dicente Do-
mino ad Moſen:Menſis iſte vobis principium men
ſium,primus erit in menſibus anni. Decima die mẽ
C ſis huius tollat vnuſquiſque agnum per familias &
domos ſuas,& ſeruabitis eũ vſque ad quartum de-
cimum diẽ menſis huius, immolabitque eum vni-
uerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperã &c.Qua
etiã veſpera ad conſummanda Paſchę legalis ſacra
menta,Dominus noſter in poſternũ agni typici my-
ſteria nobis ſui corporis & ſanguinis celebranda de-
nuntiauit: quo luceſcente mane quaſi agnus imma-
culatus ſuo nos ſanguine redimẽs, à dęmoniacę do
minationis ſeruitute liberauit: quę videlicet Lunæ
pleniſſimæ dies, in creatione mundi quarta proceſ-
ſit. At in tempore dominicę paſſionis,altioris gratia
ſacramẽti, in quinta ſabbati incidit: vt videlicet Do
Paſchæ dies, Anno Paſſionis Chriſti
D minus ſexta ſabbati crucifixus, ſabbato ipſo in Se-
pulchro quieſceret, ac primam ſabbati ſua reſurre-
ctione conſecraret: nobis quoque in ea, in qua lux
facta eſt, reſurgendi à mortuis, ac lucem perpetuam
intrandi fidem ſpemque donaret.*Dixit autẽ Deus, pro
ducant aquæ reptile animæ viuẽtis,et volatile ſuper terrã ſub
firmamento cœli.* Poſt ornatã quarta die faciẽ cœli lu-
minaribus, ornãtur conſequenter quinta inferiores
mũdi partes,aqua videlicet&aër, his quę ſpiritu vi-
tę mouentur,quia &hęc elementa,quadã quaſi co-
gnatione, & ſibi adinuicẽ & cœlo copulantur. Sibi
q̃dẽ,natura aquarũ aëris qualitati proxima eſt: vnde
exhalationibus earũ pingueſcere probatur,ita vt &
E nubila cõtrahat, & poſſint volatus auiũ ſuſtinere, te-
ſtãte Scriptura. Quia ſubito aër cogetur in nubes,&
ventus tranſiens fugabit eas.Deniq; per noctes ſerę
nas rorat,cuius roris guttæ manè in herbis inueniũ- *Iob. 37.*
tur.Cœlo autẽ hoc modo iunguntur, quoniã adeò
vicinus eſt ei aër iſte, vt & ipſe nonnunquam eius
nomen accipiat. Sicut volatilia cœli cognomi-
nat Scriptura, quæ volare conſtat in aëre. Et Do-
minus ipſe turbis, Quia tempus aduentus ſui de
virtutum oſtenſione non cognouerant, loquitur di
cens:Cum videritis nubem orientem ab occaſu, ſta
tim dicitis,nimbus venit, & ita fit:& cum auſtrum *Luc. 12.*
flantem,dicitis,quia æſtus erit, & ita fit.Hypocritæ,

faciem terræ & cœli noſtis probare, hoc autem tē-
Mat. 16. pus quomodo nō probatis? Vbi certum eſt, quia fa
Luc. 12. ciem cœli, non aliā quàm varietatem humidi ſtatim
aëris appellat. Dixit ergo Deus: Producăt aquæ rep
tilia animæ viuentis, & volatile ſuper terrā, ſub fir-
mamento cœli. Et ne fortè quæ ſunt aquarum ani-
mantia, quæ non reptando, ſed nando, vel pedibus
ambulando incedunt: ſed inter volatilia quæ ita pē-
nas habēt vt omni vſu volandi careant, putaret quiſ
quā aliquod genus volatilium ſiue animantium in
hoc Domini verbo eſſe prætermiſſum, vigilāter ad
iungitur. *Creauit Deus cete grandia, & omnem animam vi
uentem atque motabilē, quā produxerăt aquæ in ſpecies ſuas,
& omne volatile ſecundū genus ſuum.* Nullum igitur ge
B nus exceptum eſt, vbi cum cetis grandibus creata eſt
omnis anima viuens, eorū quæ produxerăt aquæ in
ſpecies diuerſas: hoc eſt in reptilium, in natatilium,
& volatilium, ſed eorum, quæ nullo affixa ſunt apta
inceſſui, cautibus, vt ſunt plurima cōcharū genera.
Quod autem dictum: Et volatile ſuper terram, ſub
firmamento cœli: nil rationi veritatis obſiſtit, quia
nimirū, & ſi immenſo interiacentente ſpacio, ſub ſi
dereo tamē cœlo volant aues quę ſupra terrā volăt,
quomodo iā nos homines in terra poſiti, ſub cœlo
ac ſole eſſe conſtituti veraciter & rectè dicimur, at-
teſtante Scriptura, quæ ait: Quia erant in Hieruſalē
habitantes Iudæi, viri religioſi, ex omni natione quę
Act. 2. ſub cœlo eſt. &: Quid habet amplius homo de vni-
Eccle. 5. uerſo labore ſuo quo laborat ſub ſole? Sane iuxta a-
liā tranſlationē, mouet nonnullos quod dictū eſt. Et
volatilia, volantia ſecundum firmamentum, vel iux
tà firmamentum cœli. Sed intelligendum eſt, quod
ideò dictum ſit volare aues ſecundum firmamentū
cœli, quia hoc nomine & æther indicatur: hoc eſt ſu
perius illud aëris ſpaciū, quod à turbulento hoc &
caliginoſo loco in quo aues volăt, vſque ad aſtra per
tingit: quod & eſſe tranquillū prorſus, ac luce ple-
num, non immerito creditur. Nam errantia ſidera
ſeptem quæ in hoc ætheris ſpacio vaga ferri perhi-
bentur, Scriptura in firmamento cœli eſſe poſita di-
xit. Ideoque aues rectè dicuntur, ſecundum firma-
mētum cœli volare, quia vicina ſunt, vt ita dixerim,
ætheri, turbulēti hæc aëris ſpacia quæ volatus auiū
ſuſtinent. Nec mirandum: ſi æther firmamentum
cœli nominatur, cum aër appelletur cœlum: vt ſu-
prà docuimus. Nec prætereundum, quod cum creaſ
ſe diceretur Deus omnē animā viuentem, additum
eſt: Atque motabilem, ad diſtinctionem videlicet
hominis, quem facturus erat ad imaginem & ſimili-
tudinem ſuam: ita vt ſi eius pręcepta ſeruaret, per-
petua viueret incommutabilitate beatus, nam ani-
mantia cætera ita ſunt prima mox conditione facta,
vt vel alia aliis in alimoniam cederent, vel ipſa ſuo
ſenio deficientia perirent.

*Et vidit Deus quod eſſet bonum, benedixitque eis dicēs: Creſ
cite, & multiplicamini, & replete aquas maris, auesque mul
tiplicentur ſuper terram, & factū eſt veſpere & mane dies
quintus.* Quod dixit: Creſcite & multiplicamini: & re
plete aquas maris: ad vtrūq; genus animantiū de a-
quis factorū, hoc eſt, ad piſces pertinet & ad aues: &
quia ſicut piſces omnes, nō niſi in aquis viuere poſ-
ſunt: ita ſunt plerique: qui & ſi in terris aliquando re
quieſcūt, fœtusque propagant, nō tamē de terra ſed
de mari naſcūtur, mariniſque ſedibus libentius quā
terreſtribus vtuntur. Quod verò ſubiungit, Aueſq;
A multiplicentur ſuper terrā: ad vtrūque genus auium,
hoc eſt, & earum quæ ſine aquis, & earum quę naſ-
cūtur de terra, reſpicit: quia videlicet etiam illæ quæ
ſine aquis viuere neſciunt aues, ita vt multo ſæpe an
ni tempore ſub profundo aquarū quo modo piſces,
lateant, nonnūquā egredi ſuper terrā ſolēt: maximè
cū fœtant: & nutriunt pullos. *Dixit quoque Deus: Pro-
ducat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta & rep-
tilia et beſtias terræ, ſecundum ſpecies ſuas: factumque eſt ita.*
Poſt irradiatum ſideribus cœlū, poſt impletū volati
libus aërem (qui ob viciniā cœli nomen meruit) &
poſt locupletatas ſuis animantibus aquas, quæ & ip
ſæ, aëri ſunt magna naturæ vicinia cōiunctæ (vnde &
de illis ſumpſit animantia, de illis imbres, niues, grā-
B dines: & cætera ſumit huiuſmodi) conſequens erat,
ſuis animantibus, hoc eſt, ex ſe genitis impleri. Nā &
ipſa præcipuam habet cognationē cum aquis, vtpo
te quæ ſine harum ſucco & irrigatione non ſolū fru
ctificare, ſed & nec ipſa conſiſtere poſſit. Petro atte
ſtante, qui ait: Quia cœli erăt prius, & terra de aqua, 2. Pet. 2.
& per aquā cōſiſtēs Dei verbo. Iubet ergo produce-
re Deus terram, iumenta & reptilia, & beſtias terræ.
Quia verò nomine beſtiarū: quidquid ore vel vngui
bus ſæuit (exceptis ſerpentibus) conſtat eſſe cōpræ-
henſum: nomine autē reptilium terræ, & ſerpentes
continentur: nomine verò iumentorū, ea quæ in v-
ſu ſunt hominū, animalia deſignant: vbi verò condi-
C tio deſcribitur cæterorum quadrupedū: verbi gra-
tia, ceruorum, caprorum, bubalorum & aprorum,
cæterorumque huiuſmodi: niſi fortè ob ferocitatē,
indomitę mentis, inter beſtias eſſe adnumerata dixe
rimus: iuxta antiquam ſanè tranſlationē, in qua ſcri
tum eſt: Eiiciat terra animā viuā, ſecūdū genus, qua-
drupedia & reptilia & beſtias terræ, iuxta ſpecies ſuas:
nihil omnino quæſtionis eſt, quia videlicet nomine
quadrupedum cuncta comprehenſa quæ exceptis
beſtiis & reptilibus terra produxit, ſiue ſub cura hu-
mana, ſeu quæ ſunt fera & agreſtia *Et fecit Deus beſtias
terræ iuxta ſpecies ſuas, & iumenta, et omne reptile terræ in
genere ſuo.* Notanda tranſmutatio verborum: de quā
D ſupra dictum eſt, quod producere iuſſerit Deus ter-
ram iumenta & reptilia & beſtias terræ, nunc autē
mutato ordine, feciſſe dicitur Deus beſtias terræ: &
iumenta, & omne reptile terræ: & intelligendū quia
dicto citius omnia quę voluit fecit: nihilque differt,
quid loquela prius in creaturarum ordine nominet:
quas diuina potentia condidit ſimul cunctas. Cum
autē ſequitur, Et vidit Deus quod eſſet bonū: Quæ-
ritur meritò, quare non & hic addatur illud, quod
dictum eſt de eis, quę, aquę produxerant, animanti-
bus: Benedixitque eis dicens: Creſcite & multiplica
mini & replete terram: an fortè quod de prima crea
tura animę viuentis dictum à Deo commendauerit
E etiam de ſecunda nobis ſubintelligendum, reliquit,
& maximè, quia in his huius diei operibus plura e-
rat alia ſubiuncturus? Porrò de homine facto, hoc
neceſſario iterare curauit, dicens: Benedixitque illis
Deus, & ait: Creſcite & multiplicamini, & replete
terram. Ne quis honorabili connubio ineſſe pecca-
tū, thorumque fœditati ac fornicationi putaret eſſe
comparandum. Facta autem atque ornata habita-
tione mundana, ſupererat vt ipſe etiam, propter
quem omnia parabantur: habitator ac dominus re-
rum homo crearetur. Sequitur ergo.

Et ait: Faciamus hominem ad ſimilitudinē & imaginē noſtrā.

Nunc appa-

Nunc apparet euidentius, quare de creatis herbis &
arboribus, piſcibus & volatilibus, terreſtrib⁹ quoq;
animantibus dictum ſit, vt fierēt ſingula iuxta gen⁹
& ſpecies ſuas. Præuiderat enim futurā eius creatio
nē, qui non ſolū ſuo generi ſimilitudine congrueret
recte, & ſpeciei: ſed & ad imaginem ſui Creatoris ac
ſimilitudinem fieret, cuius nobilitati creationis &
hoc teſtimonium eſt, quod non ſicut in cæteris crea
turis, Dixit Deus, Fiat homo, & factus eſt homo: vel
producat terra hominem, & produxit terra homi-
nem: ſed priuſquam fieret, Faciamus dicit: vt videli
cet, quia rationalis creatura credebatur, quaſi cum
conſilio facta videretur. Et quaſi per ſtudiū de terra
Plaſmatur, & inſpiratione Conditoris in virtute
ſpiritus vitalis erigitur: ſcilicet vt nō per iuſſionis vo
cē, ſed per dignitatem operationis exiſteret, & quia
ad Conditoris imaginem fiebat. Cum autē dicit: Fa-
ciamus ad imaginem & ſimilitudinem noſtrā: vnitas
ſanctæ Trinitatis apertè commendatur. Si quidem
ad ea indiuidua Trinitas in præcedēte rerum forma
tione myſtice erat inſinuata, quando dicebat: Et di-
xit Deus: Fiat, & fecit Deus, & vidit De⁹ quod eſſet
bonum. Nunc autem manifeſtius hæc ipſa inſinua-
tur, cum dicit: Faciamus hominem ad imaginem &
ſimilitudinem noſtram. Et rectè, quia donec is qui
diceret non erat, in profundo fuit abdita prædica-
tio Deitatis. Vbi verò cœpit hominis expectari crea
tio, reuelatur fides, & euidēter doctrina veritatis e-
micuit. Ideò enim quod dicit, Faciamus: vna oſten-
ditur trium operatio perſonarū. In eo verò quod ſe
quitur, Ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, v-
na & æqualis ſubſtātia eiuſdē Trinitatis indicatur.
Quomodo enī vna eſſet ſimilitudo & Imago ſi minor
patre fili⁹ minor eſſet filio Spiritus ſāctus? & ſi nō cō
ſubſtātialis eiuſdē poteſtatis, eſſet gloria totius Trini
tatis? Aut quomodo diceretur, Faciamus: ſi trium in
vna Deitate cooperatrix virtus non eſſet? Neque e-
nim Angelis à Deo dici poterat, Faciamus ad ima-
ginem & ſimilitudinē noſtrā: quia nulla prorſus ra-
tio ſinit, vt Dei & Angelorū vnā eſſe eandēque ima-
ginē ſiue ſimilitudinē credamus. In quo autē ſit ho-
mo factus ad imaginē & ſimilitudinem Dei, teſtatur
Apoſtolus, cum nos ſolerter admonet, vt hanc quā
in primo parente perdidimus, per gratiam eiuſdem
Eph. 4. conditoris recuperemus in nobis: Renouamini, in-
quit, ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum homi
nē qui ſecundū Deū creatus eſt, in iuſtitia, ſanctita-
te, & veritate. Creatus eſt ergo Adam nouus homo
de terra ſecundū Deū, vt eſſet iuſtus, ſanctus, verus,
1 Cor. 15. ſubditus, & humiliter adhærens gratiæ ſui Condito
ris qui æternaliter ac perfectè iuſtus, ſanctus, verus,
exiſtit: qui quoniā pulcherrimā hanc nouitatē in ſe
diuinæ imaginis peccando corrupit, corruptamque
ex ſe proſapiā generis humani procreauit, venit ſe-
2. Tim. 2. cundus Adā, id eſt Dominus ipſe, Conditor noſter,
natus ex virgine, creatus incorruptibiliter atque in-
commutabiliter ad imaginē Dei: id eſt, immunis om
nis delicti, & plenus omnis gratiæ & veritatis, vt i-
Ioh. 1. maginem ſuam in nobis: ac ſimilitudinem exemplis
ſuis reſtauraret, & donis. Ipſe eſt enim nouus homo
ſecundum Deum veraciter creatus, quia nimirum
ita de Adam verā carnis ſubſtantiam ſumpſit, vt ni-
hil de illo vitij ſordentis traheret. Cuius exempla
pro captu noſtro ſequi, cuius adhærere donis, cuius
obtēperare mandatis: hoc eſt, imaginē Dei, quam in
veteri homine perdidimus, recuperare in nouo. Nō
ergo ſecundum corpus, ſed ſecundum intellectum
A mentis, ad imaginē Dei creatus eſt homo, quanquā
& in ipſo corpore quādā proprietatem habeat, quę
hoc indicet: Quale eſt, quod erectą ſtatura factus
eſt: vt hoc ipſo admoneretur nō eſſe ſibi terrena ſectā
da, velut pecora, quorū voluptas omnis ex terra eſt,
vnde in aluū cuncta prona atq; proſtrata ſunt. Iuxta
quod quidam Poetarum pulcherrime ac veriſſime
dixit. *Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram. Os ho
mini ſublime dedit, cælumque videre Iuſſit, & erectos ad ſy-
dera tollere vultus.* Congruit ergo corpus animæ ra-
tionali, non ſecundum liniamenta figuraſque mem
brorum, ſed potius ſecundū id quod in cœlum ere-
ctum eſt, ad intuenda quæ in corpore ipſius mundi
B ſuperna ſunt: ſicut anima rationalis in ea debet eri- Pſal. 31.
gi, quæ in ſpiritualibus maximè excellunt, vt quæ
ſurſum ſunt ſapiat, non quę ſuper terrā. Bene autem
additur. *Et præſit piſcibus maris et volatilibus cæli, et beſtiis
vniuerſæque terræ, omnique reptili quod mouetur in terra.*
Quia nimirū in hoc maxime factus eſt homo ad i-
maginem Dei, in quo irrationalibus animantibus
antecellit: capax videlicet rationis cōditus per quā
& creata quæq; in mundo recte gubernare, & eius
qui cuncta creauit poſſet agnitione perfrui. In quo
honore poſitus, ſi non intellexerit vt bene agat, eiſ- Pſal. 48.
dē animantib. inſenſatis quibus prælatus eſt, compa
rabitur: ſicut & Pſalmiſta teſtatur. *Et creauit Deus ho-
C minem, ad imaginem Dei creauit illum.* Quod prius dixe-
rat: Ad imaginem ſuam, confirmationis gratia gemi
nauit, addendo: Ad imaginem Dei creauit illum: vt
diligentius inculcaret nobis, quales à Deo facti ſu-
mus: & ſpem recipiendæ Dei imaginis, arctius men
tib⁹ noſtris infigeret, ne qui imagine Dei ambulam⁹,
vanè conturbemur theſaurizantes in incerto diui-
tiarum, ſed expectemus potius Deū, ſitientes quan-
do veniamus & compareamus ante faciē Dei. Quia
cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbi-
mus eum, ſicuti eſt. Quod autem dicitur, Ad imagi-
nē Dei creauit illū. Cū ſuperi⁹ dictū ſit, faciam⁹ ho-
minē ad imaginē noſtrā, ſignificat quod nō id agat il
D la pluralitas perſonarū, vt Plures Deos credam⁹, ſcili
cet Patrē & Filiū, & Spiritū ſāctū, propter quā Trini
tatem dictum eſt, Ad imaginem Dei. *Maſculū & Fæ
minā creauit eos.* Plenius in ſequentibus, vnde & quo-
modo protoplaſtos fecerit Deus, exprimitur. Sed
nūc breuitatis cauſa creati referūtur, vt ſexti diei o-
peratio, ac ſeptimi dedicatio, cū cæteris explicetur:
ac ſic ex tēpore liberius, & hoc alia prætermiſſa, quę
erant relatu digna dicantur. Maſculum autem vnū,
& fœminam creauit Deus vnam in primis: non vt *Cur vnus*
animantia cætera quæ in ſingulis generibus non ſin *primus pa*
gula, ſed plura creauit, vt per hæc humanum genus *rens crea-*
arctiore adinuicem copula charitatis perſtringeret, *tus.*
E quod ſe ex vno totum parente ortum eſſe meminiſ
ſet. Cuius cauſa vnionis Scriptura ſacrā cum dixiſſet
Et creauit Deus hominē, ad imaginē Dei creauit il-
lum, ſtatimq; ſubiungeret, maſculū & fœminā crea-
uit eos, noluit addere, Ad imaginē Dei creauit eos.
Et fœmina enim ad imaginē Dei creata eſt, ſecundū
id quod & ipſa habet mentem rationalem. Sed ad-
dendū, hoc de illa non poſuit Scriptura, quod prop
ter vnitatem coniunctionis & in illa intelligendum
reliquit, immò in omni quod de his ortū eſt, genere
humano intelligendū eſſe ſignificauit. Omnis enim
homo & nūc, in quantū ratione vtitur, imaginē Dei
in ſe habet. Vnde dicit Ioannes: Erat autā lux vera,

dens videlicet eis qui propter requiem Dei, Scriptu
A ræ huius autoritate antiquitus commendatum Sab-
batum ab eo non ſeruari querebantur. Ceſſauerat
enim die ſeptimo à condendis generibus creaturæ,
quia vltrà iam non condidit aliqua genera noua.
Deinceps autem vſque nunc operatur eorundem
generum adminiſtrationem quæ nunc inſtituta
ſunt, non vt ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius à
cœli & terrę omniúmque rerum quas condiderat
gubernatione ceſſaret, alioquin cõtinuo dilaberen-
tur. Hucuſque de primordis mundi iuxta ſenſum li-
terę dixiſſe ſufficiat. Libet autem paucis intima-
re, vt & ſex illorum ſiue ſeptem dierum nume-
rus in quibus mundus factus eſt, totidem eius ætati-
Allegoria 7. dierum creationis. bus conueniat. Primus nanque dies in quo dixit B
Deus: Fiat lux, & facta eſt lux: primę ætati congruit,
in cuius initio mundus idem factus, & homo in de-
liciis Paradiſi voluptatis poſitus eſt. vbi præſente
gratia ſui Conditoris, malorum omnium liber ac
neſcius frueretur. Sed hic dies ad veſperam iam cœ-
pit declinare cum Protoplaſti peccando fœlicita-
tem patriæ cœleſtis perdiderunt, atque in hanc cõ-
Gen. 3, uallem lachrymarum dimiſſi ſunt. Quod & ſignifi-
catum eſt hora temporis illius cum Adam poſt cul-
pam præuaricationis audiuit Dominum deambulã-
tem in Paradiſo ad auram poſt meridiem. Deambu-
lauit quippe Dominus, vt ſe ab homine, in cuius
corde quietus manſerat, receſſiſſe ſignaret: & hoc ad C
auram poſt meridiem, vt lucem in ſe homo diuinæ
cognitionis, feruorémque dilectionis minoratum
eſſe cognoſceret. Plena autem veſpera diei huius
aduenit, cum crebreſcentibus vitiis humani generis,
corrupta eſt omnis terra coràm Deo, vt iniquitate
repleta, à Deo deleri diluuio omnis caro, præter
Gen. 7. quos clauſerat arca, mereretur. Secundo die factum
firmamentum in medio aquarum: & ſecunda ætate
ſeculi, arca in qua reliquiæ generis humani, & ſemẽ
(vt ita dixerim) ſequentium ſeruabatur ætatum, po-
ſita eſt in medio aquarum quas certatim, hinc, rupti
fõtes omnes abyſſi: inde, apertæ cœli cataractæ fun
Gen. 11. debant. Sed & hinc inclinatus eſt ad veſperam dies, D
cum ſe nationes oblitæ maximè vel iræ vel miſeri-
cordiæ Dei contuliſſent ad ædificandam ſuperbiæ
turrim. Plenam verò accepit veſperam, quando cõ-
fuſione linguarum, humani generis eſt ſocietas diſ-
ciſſa. Tertia die confluentibus in loca ſua aquis, ari-
da apparuit terra, & mox herbis virentibus ac fron-
dentibus eſt veſtita nemoribus: Ætatis initio tertiæ,
ſeparatis in loca ſua gentibus idololatris, quarum
error inſtabilis & vanis ſimulacrorum doctrinis tã-
quam ventis omnibus mobilis, maris nomine ſigni-
ficatur: ſemen Patriarcharum ab eorum ſocietate
direptum eſt, ac ſpirituali fruge fœcũdatum, dicen-
te Domino ad Abraham: Exi de terra tua, & de co- E
gnatione tua, & de domo Patris tui in terram quam
monſtrauero tibi, faciámque te in gentem magnam
& benedicam tibi, &c. vſquedum ait: In te benedi-
centur vniuerſæ cognationes terræ. In qua videlicet
gente diſcreti ordines fidelium quaſi herbæ virẽtes
& arbores pomiferæ, ex vna eadémque terra prodi
bant ſuſcipientes imbrem cœleſtem diuinorum e-
Gen. 22. loquiorum. Verum hic quoque ad veſperam verge-
re cœpit dies, cum eadem gens Iſraëlitica, & fidem
Patriarcharum, & ceremonias datæ ſibi Legis ne-
gligens, exterarum gentium eſt polluta ſceleribus,
& ſeruitio depreſſa eſt. Superuenit iam veſpera quã-
do ipſa gens vnà cum Rege quem ſibi neglecto Deo
elegerat, alienigenarum eſt gladio maxima ex parte *1. Reg. 8.*
deleta. Quarto die cœlum luminaria accepit, & *& 11.*
quarta ætate, præfatus Dei populus noua eſt factus
claritate conſpicuus per imperium Dauid, & Salo-
monis, aliorum quoque Regum Deo autore regnã-
tium, per nobiliſſimum illud quod Salomon Deo
condidit templum, per inſignia Prophetarum quæ
cunctis Regum eorundem non deſtitere florere tẽ-
poribus, pérque illud maximè, quod primo ac præ-
eminentiſſimo Regum ſibi placentium iurauit Do- *Pſal. 113.*
minus, dicens: De fructu ventris tui ponam ſuper
ſedem tuam. Verum & hic ad veſperam dies incli-
nari cœpit, cum poſtmodum & Reges iidem, & po
puli, templum legéſque Dei ſpernentes, vaſtati ac
dilacerati ſunt ab hoſtibus. Grauiſſima verò ei non
ſolum veſpera ſed & nox ſuccedit, cum totum illud
regnum euerſum, templum incenſum, populus eſt
in Babyloniam captiuus omnis abductus. Quinto
die produxerunt aquæ, reptilia animarum viuentiũ, *4 Reg. 24*
& volatilia volantia ſuper teram ſub firmamento
cœli. Et quinta ætate creuerunt filij tranſmigratio-
nis, & multiplicati ſunt in Babylone quæ ſæpè a-
quarum nomine deſignatur, quorum plurimi ibi-
dem quaſi in aquis piſces, reſedere. E quibus tamen
erant nonnulli, qui velut cœti magni, dominari ma-
gis fluctibus ſeculi quam ſeruire ſtuduerunt, quia
nullo terrore ad idololatriam deprauari potuerunt,
Alij ſoluta captiuitate quaſi acceptis pennis liber-
tatis ad terram Iſraël reuerſi ſunt, & inſtar volatiliũ
tota intentione cœleſtia petebant ita vt & templũ
ac ciuitatẽ Dei reædificare, legem quoque eius ſum-
ma inſtantia reſtaurare niterentur. Sed appropiabat
veſpera, cum poſtmodum inter alias ſcelerum tene-
bras, & domeſticis contra ſe inuicem diſſidere con-
flictibus: partéque Romanis ipſi fuere proditores,
quæ vt aduenit, eos nõ ſolum tributarios effecit, ſed
& alienigenæ Regis, qui cõtigiſſet imperio ſubdidit.
Sexto die, terra, iumenta, beſtias, & reptilia produ-
xit: quo die creauit Deus hominem primum Adam
ad imaginem ſuam, ac de latere eius dormientis fœ-
minam creauit Euam. Sexta ætate ſeculi, inter mul-
tos reprobos qui meritò ſerpentibus comparari po
terant, ac beſtiis propter ſæuitiam, & quia toto ani-
mo terreſtribus inhærerent curis vel illecebris, nati
ſunt & ſancti in plebe Dei perplures, qui ad ſimili-
tudinem mundorum animalium, verbum Dei rumi
nare, veræ gloriam diſcretionis in via tenere bonæ
operationis, & iugum diuinæ legis portare, & de
velleribus operũ ſuorũ fratres calefacere nouerunt.
Quorum in Euangelio vtrorumque mentio eſt ido-
nea. Inter quos ſecundus Adam, mediator videlicet
Dei & hominum, in quo tanta plenitudo erat ima-
ginis Dei, in mundo apparuit, & de latere eius dor- *Ioh. 19.*
mientis exiuit ſanguis & aqua. De quibus ſacramẽ-
tis naſcitur ac nutritur Eccleſia quæ eſt mater om-
nium per orbem verè viuentium, quod Euæ nomẽ
ſonat. Vnde de eiſdem ſacramentis dicit ipſe Domi-
nus: Qui manducat carnem meam, & bibit meum *Ioh. 6.*
ſanguinem, habet vitam æternam. Cuius diei veſpe-
ram, iam nunc appropinquare cernimus, & cum a-
bundante per omnia iniquitate refrigeſcet charitas
multorum: Adueniet autem multo tenebroſior cæ-
teris, cum apparente homine peccati filio iniquita-
tis, qui extollitur atque eleuatur ſuper omne quod
dicitur Deus aut quod colitur, tanta fuerit tribula-
tio

tio, vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam
Mat. 24. electi, & ſubſequente ſtatim hora vniuerſalis iudicij,
de qua ſcriptum eſt: Veruntamen Filius hominis ve- A
Luc. 18. niens, putas inueniet fidem in terra? Septimo die re-
quieuit Deus ab omnibus operibus ſuis & ſanctifi-
cauit illum: & ſeptima eſt ætas perpetuæ quietis in
alia vita, in qua requieſcit Deus cum Sanctis ſuis
in æternum poſt opera bona quæ operatur in eis
per ſex huius ſeculi ætates. Hæc autem ætas ſummæ
pacis & quietis in Deo quidem eſt, & erit ſempiter-
na. Sed hominibus tunc cœpit, cum Protomar-
tyr Abel corpore quidem, ſedem ſepulchri: ani-
ma verò, gaudium vitæ perennis intrauit, vbi vidit B
Luc. 15. requieſcentem pauperem diues ille cum apud infe-
ros ipſe torqueretur. perſeuerabit autem hic Sabba-
tiſmus animarum ſanctarum vſque ad finem ſe-
culi, & cum vltima ætas ſeculi poſt veſperam ſuam
de qua præfati ſumus, finem, interfecto per Domi-
num noſtrum Ieſum Antichriſto, perceperit: Tunc
& ipſe Sabbatiſmus maiori benedictione ac ſan-
ctificatione, reſurgentibus ad vitam perpetuam
corporibus donatur. Et ideò bene ſeptimæ diei ve-
ſpera ſucceſsiue non legitur, quia triſtitiam, qua ter-
minetur ſeptima ætas, nullam habebit. Quin po-
tius ampliore lætitia, vt diximus, octauæ ætatis per-
ficitur: illis videlicet quibus gloria Reſurrectio-
nis tunc incipiens cum hæc tota tranſierit, nullo
vnquam fine, nulla rerum viciſſitudine à contem-
plando Dei vultu tranſmutabitur.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS V. C. ET ILLVSTRIS. EXQVÆSTORIS SACRI PALATII, EXCONSVLIS ORDINARII. EX MAGISTRI OFFIC.

Præfecti Prætorio, Præpoſiti atque Patritij: in Inſtitutionis Diuinarum Lectionum Librum priorem.

PRÆFATIO.

CVM ſtudia ſecularium literarum magno deſiderio feruere cognoſcerem, ita vt multa pars hominum, per ipſa, ſe
mundi prudentiam crederet adipiſci: grauiſſimo ſum, fateor, dolore permotus, quod ſcripturis diuinis magiſtri *Inſtitutũ*
publici deeſſent: cum mundani auctores celeberrima procul dubio traditione pollerent: Niſus ſum itaque cum bea- *Agapiti*
tiſſimo Agapito Papa vrbis Romæ, vt ſicut apud Alexandriam multo tempore fuiſſe traditur inſtitutum, nunc *Papæ de*
*etiam in Niſibi ciuitate Syrorum, Hebræis ſedulo fertur exponi: collatis expenſis in vrbe Romana * profeſſos Do-* *erigenda*
ctores ſcholæ potius acciperent Chriſtianæ, vnde anima ſuſciperet æternam ſalutem, & caſto atque puriſſimo eloquio fidelium *vniuerſi-*
lingua comeretur. Sed cum propter bella feruentia, & turbulenta nimis in Italico regno certamina deſiderium meum nullatenus *tate Roma-*
valuiſſet impleri, quoniam non habet locum res pacis, temporibus inquietis: ad hoc diuina charitate probor eſſe compulſus, vt ad *na à bellis*
vicem magiſtri, introductorios vobis libros iſtos Domino præſtante confecerim: per quos, ſicut æſtimo, & ſcripturarum diuina- *impeditũ.*
rum ſeries, & ſecularium literarum compendioſa notitia Domini munere panderentur: Minus fortaſſe diſertos, quoniã in eis nõ ** Profeſſo-*
affectata eloquentia, ſed relatio neceſſaria reperitur: vtilitas vero ineſſe magna cognoſcitur, quando per eos diſcitur, vnde & ſa- *res.*
lus animæ, & ſecularis eruditio monſtratur. In quibus non propriã doctrinam, ſed priſcorum dicta commendo, quæ poſte-
ris laudare fas eſt, & prædicare glorioſum: quoniam quicquid de priſcis ſub laude Domini dicitur, odioſa iactantia non pu-
tatur. Huc accedit quod magiſtrum grauem pateris, ſi frequenter interroges: ad iſtos autem quoties redire volueris, nulla aſpe-
ritate morderis. Quapropter, dilectiſſimi fratres, indubitanter aſcendamus ad diuinam ſcripturam per expoſitiones probabiles *Patrum*
Patrum, velut per quandam ſcalam viſionis Iacob: vt eorum ſenſibus prouecti, ad contemplationem Domini efficaciter perue- *expoſitio-*
nire mereamur. Iſta eſt enim fortaſſè ſcala Iacob, per quam Angeli aſcendunt, atque deſcendunt, cui Dominus innititur, laſſis *nes in ſcri*
porrigens manum, & feſſos aſcendentium greſſus ſui contemplatione ſuſtentans. Quocirca ſi placet hunc debemus lectionis ordi- *pturis ſa-*
nem cuſtodire, vt primum tyrones Chriſti, poſt quam Pſalmos didicerint, auctoritatem diuinam in codicibus emendatis iugi exer- *cris ſequẽ*
citatione meditentur, donec illis fiat Domino præſtante notiſſima: ne vitia librariorum impolitis mentibus inoleſcant, quia diffici- *dæ.*
le poteſt erui, quod memoriæ ſinibus radicatum conſtat infigi. Felix quidem anima quæ tanti muneris ſecretum memoriæ ſini- *Gen. 28.*
bus, Domino largiente condiderit: ſed multo felicior, quæ vias intelligentiæ, vitali indagatione cognouerit: eòque fit, vt & hu- *Quid pri-*
manas cogitationes à ſe gnauiter expellat, & diuinis eloquiis ſalubriter occupetur. Multos enim vos vidiſſe retinemus, memoriæ *mum agẽ*
firmitate pollentes de locis obſcuriſſimis inquiſitos, exemplis tantum auctoritatis diuinæ ſoluiſſe propoſitas quæſtiones: quoniam *dum ſa-*
in alio libro clarius poſitum eſt, quod alibi dictum eſt obſcurius. Teſtis eſt Paulus Apoſtolus, qui ex maxima parte in epiſtola *crarum*
quæ ſcribitur ad Hebræos Teſtamẽti veteris ſcripturas nouorũ tẽporũ perfectione dilucidat. Quapropter chariſſimi fratres poſt quã *literarum*
ſe milites Chriſti diuina lectione compleuerint, & frequenti meditatione cognoſcere cœperint loca librorum opportunè nominata: *tyroni.*
tũc ad huius operis inſtituta quiſpiã fortaſſe non inaniter tranſibit: vbi quæ legẽda ſunt his duobus libris, aptiſſimè, ſuis locis, & *Argumẽ*
breuiter indicantur, eáque prouenit, vt ſtudioſi cognoſcant à quibus Latinis expoſitoribus ſingula quæque declarata ſint. Quod ſi *tum ope-*
aliquid in eiſdẽ negligenter dictũ reperit, tunc quibus lingua nota eſt, à Græcis explanatoribus quæ ſunt ſalubriter tractata, per- *ris.*
quirant. Quatenus in ſchola Chriſti, negligentiæ tepore ſublato, vitalis agnitio, flammãtis mentibus inquiratur. Ferũt itaque ſcri *Commen-*
pturas diuinas veteris nouique Teſtamenti ab ipſo principio vſque ad finẽ Græco ſermone declaraſſe Clementem Alexandrinũ *tatores*
cognomẽto Stromatheũ, & Cyrillũ eiuſdẽ ciuitatis Epiſcopũ, & Ioannẽ Chryſoſtomũ, Gregoriũ, & Baſiliũ, nec nõ & alios ſtu- *Græci in*
dioſiſſimos viros quos Græca facũdia concelebrat cõcelebrat. Sed nos potius Latinos ſcriptores Domino iuuãte ſectamur: vt quo- *vtrũque*
niam Italis ſcribimus, Romanos quoque expoſitores commodiſſimè indicaſſe videamur. Dulcius enim ab vno quoque ſuſcipitur, *Teſtamẽ-*
quod patrio ſermone narratur. Vnde fieri poteſt, vt per magiſtros agatur antiquos, quod impleri non potuit per nouellos. Qua- *tum.*
propter tractatores vobis doctiſſimos indicaſſe ſufficiat, quando ad tales miſiſſe competens plenitudo probatur eſſe doctrinæ. Nam
& vobis quoque nõ erat præſtãtius præſumpta nouitate imbui, ſed priſcorũ ſatiari. Hinc conſequetur vt tutius edoceam, & ſi-
ne culpabili præſumptione vos inſtruam, & vt inſidias calumniantium cõmodiſſimè declinaſſe videamur. Habetis egitur in pri-
mo volumine, antiqui ſeculi magiſtros præſentes ſempérque paratiſſimos, qui non vos doceant, tam ſuis linguis, quàm veſtris

potius oculis. Moderamini ergo ſtudioſi fratres ſapienter deſideria veſtra, per ordinem quæ ſunt legenda diſcentes: imitantes ſcilicet eos qui corpoream habere deſiderant ſoſpitatem. Nam qui ſanari volunt, à medicis quærunt quas eſcas primum, quas ſecunda refectione percipiant, ne tenuiſſimas vires debilium membrorum oneret potius quàm reficiat confuſa voracitas. In ſecundo verò libro de artibus, ac diſciplinis liberalium literarũ pauca libanda ſunt: vbi tamen minore periculo delinquetur, ſi quid ſalua fidei ſtabilitate peccetur. Quicquid autẽ in ſcripturis diuinis de talibus rebꝰ inuẽtũ fuerit, præcedenti notitia melius probatur intelligi. Conſtat enim quaſi in origine ſpiritalis ſapientiæ rerum iſtarum indicia fuiſſe ſeminata, quæ poſtea doctores ſecularium literarum ad ſuas regulas prudentiſſimè tranſtulerũt, quod Apoſtolico in expoſitione Pſalterij fortaſſe probauimus. Quapropter Domino ſupplicantes, à quo venit omne quod expedit, legite precor aſſiduè, recurrite diligenter. Mater enim intelligentiæ, frequens & intenta meditatio eſt. Nec me præterit eloquentiſſimum Caſſianum in quinto collationũ dixiſſe volumine: quendam ſenem & ſimplicem de obſcuriſſimo loco ſcripturæ diuinæ fuiſſe requiſitũ, eúmque oratione creberrima ſuperno lumine cognouiſſe: vt quod antè per humanos magiſtros non didicerat, ſubito diuina inſpiratione completus, quærentibus res difficillimas explanaſſet. Simile eſt illud ſancti Auguſtini dictum quod in libris de doctrina Chriſtiana commemorat: quendam famulum barbarum literis imperitum, orationibus crebris ita ſibi traditum codicem ſubitò legiſſe, quaſi in ſchola fuerit longis meditationibus eruditus. de qua re ſic ipſe ſubſequens dicit: Licet hæc fuerint ſtupenda miracula, & omnia poſſibilia credentibus approbentur, non nos tamen debere talia frequenter expetere, ſed in vſu communis doctrinæ ſatius permanere: ne cùm illa quæ ſunt ſupra nos audacter exquirimus, culpam tentationis contra præceptum domini potiùs incurrere videamur, dicentis in Deuteronomio: Non tentabis Dominum Deum tuum. Et iterum in Euangelio ait: Generatio mala & adultera ſignum quærit &c. Quapropter oremus vt nobis aperiantur illa quæ clauſa ſunt, & à ſtudio legendi nullatenus abſcedamus. Nam & Dauid cum eſſet in Lege Domini iugiter occupatus, tamen clamabat ad dominum, dicens: Da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua. Tale eſt enim huius rei ſuauiſſimum donum, vt quanto plus accipitur, tanto amplius expetatur. Sed quamuis omnis ſcriptura diuina ſuperna luce reſplendeat, & in ea virtus Spiritus ſancti irradiet euidenter, in Pſalterio tamen & Prophetis, & Epiſtolis Apoſtolorũ maximum ſtudium laboris impendi, Quoniam mihi viſi ſunt profundiorem abyſſum commouere, & quaſi arcem totius ſcripturæ diuinæ atque altitudinem glorioſiſſimam continere. Quos ego cunctos nouem codices auctoritatis diuinæ (vt ſenex potui) ſub collatione priſcorum codicum amicis ante me legentibus ſedula lectione tranſiui. Vbi multum me laboraſſe Domino iuuante profiteor, quatenus nec eloquio modificato deeſſem, nec libros ſacros temeraria præſumptione lacerarem. Illud quoque credimus commonendum, ſanctum Hieronymum ſimplicium fratrum conſideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixiſſe: Propter eos qui diſtinctiones non didicerant apud magiſtros ſecularium literarum, colis & commatibus translationem ſuam, ſicut hodie legitur, diſtinxiſſe. Quod nos quoque tanti viri auctoritate commoti ſequendum eſſe iudicauimus, vt cætera diſtinctionibus ordinentur. Iſta verò ſufficiant ſimpliciſſimæ lectioni, quæ ſupradictus vir, ſicut dictum eſt, ad vicem diſtinctionum colis & commatibus ordinauit: ne ſupra iudicium tanti viri vituperabili præſumptione veniſſe videamur. Reliquos verò codices, qui non ſunt tali diſtinctione ſignati, notariis, diligenti tamẽ cura ſolicitis, relegendos atque emendãdos reliqui, qui etſi non potuerint in totum Orthographiæ minutias cuſtodire, emendationem tamen codicum antiquorum (vt opinor) adimplere modis omnibus feſtinabunt. Habent enim ſcientiam notarum ſuarum, quæ ex maxima parte hanc peritiam tangere atque admonere noſcuntur. Sed vt error inolitus aliquatenus de medio tolleretur, factum eſt vt in ſequenti libro de Orthographiæ regulis perſtrictim pro captu ingenij nonnulla poneremus, ne præcipitanter emendantium impolita præſumptio poſteris carpẽda traderetur. Parati quoque quantum potui priſcos Orthographos inuenire, per quos etſi non omnino correcti, tamen ex magna parte meliorati eſſe videantur. Orthographia ſiquidem apud Græcos plerunque ſine ambiguitate probatur expreſſa: inter Latinos verò ſub ardua difficultate relicta monſtratur, vnde & iam modò ſtudium magnum lectoris inquirit. Inſtituti operis ordine celebrato, nunc tempus eſt, vt veniamus ad religionem, doctrinæ ſaluberrimum decus, deuotarum lumen animarum, cæleſte donum, & gaudiũ ſine fine manſurum. Quod ego arbitror duobus libris qui ſequuntur, eſſe breuiter intimatum.

Expoſitionis ſuæ in Pſalteriũ auctor meminit.

In Prologo.

Scitum D. Auguſt. dictum, de ſcripturis ſacris non ſolùm diuina inſpiratione intelligendis.

Deut. 6.

Mat. 6.

Pſal. 118.

Pſalteriũ, Prophetæ & Epiſt. D. Pauli, omnium ſcripturarum difficillima.

Quæ D. Hieronymus colis & commatibus non diſtinxerat diſtincta à Caſſiodoro.

MAGNI AVRELII CASSIODORI SENATORIS INSTITVTIONIS DIVINARVM LECTIONVM, LIB. I.

PRIMVS ſcripturarum diuinarum codex eſt Octateuchus, qui initium illuminationis noſtræ, hiſtorica relatione fecit à Geneſi. Huius principia ſanctus Baſilius Attico ſermone lucidauit, quem Euſtathius vir diſertiſſimus ita tranſtulit in Latinum, vt ingenium doctiſſimi viri, facundiæ ſuæ viribus æquiparaſſe videatur: qui vſque ad hominis conditionem nouem libros tetendit. Vbi & cœli & terræ, naturam aëris & aquarum, vel creaturarum pœnè omnium qualitates aperuit, vt quod in auctoritate, breuitatis ſtudio prætermiſſum eſt, tractatum latius, minutiſſimè atque clariſſimè diſceretur. Nam & pater Auguſtinus contra Manichæos duobus libris diſputans, ita textum Geneſis diligenter expoſuit: vt penè nihil relinquere probaretur ambiguum. Vnde contigit vt nolens* præſtaret nobis hæreſis confutata, quatenus dum illa fortiter vincitur, Catholici diligentius inſtruãtur. Quos libros in

In principium Geneſi qui ſcripſerint.

Exſtat in M S. tranſlatio Euſtathij.

** terga præſtaret.*

A codice ſupradicti Baſilij, vt opinor, forſitan competenter adiunximus, vt textus prædictæ Geneſis lucidius legentibus panderetur. Deinde ſanctus Ambroſius, vt eſt planus & ſuauiſſimus doctor, exinde ſex libros eloquentiæ ſuæ more confecit, quos appellauit Hexamerõ. De iiſdem principiis ſanctus quoque Auguſtinus diſertus, atque cautiſſimus diſputator, duodecim volumina conſcripſit, quæ doctrinarum penè omnium decore veſtiuit: hæcque vocauit de Geneſi ad literam. Qui quamuis de eadem re tractauerit, de qua beatus Baſilius, & ſanctus Ambroſius celeberrima laude fulſerunt: tamẽ quod poſt diſertos viros difficile cõtingere ſolet, opus ſuum longè in aliam ſummitatem Domino largiente perduxit: ſcripſit etiam contra Manichæum Fauſtum, triginta tres libros, vbi & eius nequiſſimam prauitatem manifeſta ratione conuicit, & de libro Geneſis iterum mirabiliter diſputauit. Pari quoque modo duos libros vir prædictus effecit, quibus titulum poſuit contra inimicum Legis & Prophetarum: vbi ſimili modo multa de Legis diuinæ quæſtionibus enodauit. Contra quos ita feruore

uore pietatis incanduit, vt diligentius atque viuacius aduerſus eos dixerit, quàm contra hęreſes alias diſputauit. In libris quoque Confeſſionum, poſterioribus tribus voluminibus, de Geneſis explanatione diſſeruit: confeſſus altitudinem rei, quam toties repetita expoſitione tractauit. Quæſtiones etiam quæ in voluminibus ſacris arduam difficultatem poterant operari, libris ſeptem neceſſaria nimis & ſyllogiſtica probatione declarauit: eniſus magiſter optimus, & veracis ingenij, vt quod ad ſalutem animarum conſtat eſſe conceſſum, nequaquam indiſcuſſum, mortifera negligentia linqueretur. Scripſit de modis locutionum ſeptem alios mirabiles libros, vbi & ſchemata ſecularium literarum, & multas alias locutiones diuinæ Scripturæ proprias, id eſt, quas communis vſus non haberet expreſſit: conſiderans ne compoſitionum nouitate reperta, legentis animus nonnullis offenſionibus angeretur: ſimúlque vt illud oſtenderet Magiſter egregius, generales locutiones, hoc eſt, ſchemata Grammaticorum, atque Rhetorum, exinde fuiſſe progreſſa, & aliquid tamen illis peculariter eſſe derelictum, quod adhuc nemo doctorum ſecularium præualuit imitari. Dicitur enim †de ſeptem diebus Geneſis, feciſſe ſeptem ſermones, quos ſedula cura perquirimus, & inuenire deſideranter optamus. Item ſanctus Ambroſius de Patriarchis ſeptem libros edidit, qui multa loca Veteris teſtamenti factis quæſtionibus ſuauiter enodauit. Sanctus etiam Hieronymus vno volumine de libro Geneſeos, hebraicas ſoluit quæſtiones propoſitas, quæ per vtriuſque Teſtamenti ſcripturas diuinas, tanquam linea vno calamo deducta, parili nitore deſcendunt. Hæc à Catholicis neceſſariò perleguntur, quando tantis quæſtionibus reſolutis, textus planiſſimus relinquitur, & clara luce vulgatur. Explanationes quoque Hebræorum nominum & locorum, quæ ad magnam intelligentiæ partem, in librorum veterum auctoritate ſunt poſitæ, vno volumine ſua nobis in Latinum interpretatione lucidauit. De nouo quoque Teſtamẽto fecit alterum librum, vbi quæſtiones ad eandem Legem pertinentes diligentiſſimus Doctor enodauit. † Sãctus quoque Proſper ſedula cura legendus eſt, qui tres libros totius auctoritatis diuinæ, in centum quinquaginta tribus titulis comprehendit, ad inſtar piſcium, quos Euangelica retia de huius ſeculi tempeſtuoſa profunditate traxerunt. Item in Octateucho eloquentiſſimæ nimis Homeliæ ſunt Origenis, in codicibus tribus, quem multorum quidem Patrum ſententia deſignat hæreticum. Sanctus vero Hieronymus eius aliqua opuſcula diſertiſſimo ſermone tranſtulit in Latinum. Hunc licet tot Patrum impugnet auctoritas, præſenti tamen tempore & à Vigilio viro beatiſſimo Papa, denuo conſtat eſſe damnatum. Theophilus autem Alexandrinæ Eccleſiæ Pontifex, triginta quinque ſenſus eius hæretica prauitate diſtortos, Catholica veritate conuincit. Nec non & Epiphanius Cyprius Salaminæ Eccleſiæ multa cum deteſtatione perſequitur: cum dolore maximo, dicta ipſius iniquiſſima, & calliditate peruerſa, Põtificis auctoritate redarguens. Sed quemadmodum Legi debeat, in Epiſtola quam ſcripſit ad Tranquillum ſanctus Hieronymus probabiliter indicauit, vt nec ſtudioſos ab eius neceſſaria lectione remoueat, nec iterum incautos præcipitet ad ruinam. Quem

D. Aug. Quæſtionum & Locutionũ libri ſeptẽ.

† Enim, pro etiam familiare Caſſiodoro.

Deſiderãtur hodie hi ſeptem ſermones.

D. Ambroſii libri hi de Patriarchis, varios hodie habent titulos.

D. Hieronymi quæſt. hebraicę in Geneſin.

Explanationes Hebræorum nominum & locorũ partim trãſtulit, partim cõpoſuit D. D. Hieronymus.

† Extant hodie titulo Promiſſionum & prædictionũ.

Origenes à Vigilio Papa damnatus.

A quidem non immerito, more aneti habendum eſſe dixerunt, qui dum ſacrarum cõdiat pulmentaria literarum, ipſe tamen decoctus excuſatúſque proiicitur. De quo concluſiuè dictum eſt: Vbi bene, nemo melius: vbi malè, nemo peius. Et ideò cautè ſapientérque legendus eſt, vt ſic inde ſuccos ſaluberrimos aſſumamus, ne pariter eius venena perfidiæ, vitæ noſtræ contraria ſorbeamus. Cui & illud conuenienter aptari poteſt, quod Virgilius, dum Ennium legeret, à quodam quid faceret, inquiſitus, reſpondit: Aurum in ſtercore quæro. Quapropter in operibus eiuſdem Origenis, quantum tranſiens inuenire præualui, loca quæ contra regulas Patrũ dicta ſunt †hæreſim diſputatione ſignaui, vt decipere non præualeat, qui tali ſigno in prauis ſenſibus

B cauendus eſſe monſtratur. Poſteriores autem in toto dicunt fugiendum, propterea quia ſubtiliter decipit innocentes. Quod ſi adiutorio domini adhibeatur cautela, nequeunt eius nocere venenoſa. Reliqui etiam vobis præſtante domino, ſi legere volueritis, Homelias prædicti Origenis, id eſt, in Gen. 16. in Exod. 12. in Leuitic. 16 in Num. 28. In Deuteronom. ſermones 8. in quibus eſt minuta nimis & ſubtilis expoſitio, In Ieſu Naue. 26. in Iudicum 8. in Ruth priſcas explanationes nequaquam potui reperire: nouellas autem virum religioſiſſimum Preſbyterum Bellatorem condere perſuaſi, qui mul-

C ta de præconiis huius feminæ aliarúmque ſubſequẽtium, duobus libris copioſa laude celebrauit. Quos libros expoſitionibus Origenis forſitan competẽter adiunxi, vt explanatio totius codicis Octateuchi, conſummato termino clauderetur. Sed vt textus memorati Octateuchi quodam nobis compendio panderetur, in principiis librorum de vniuerſa ſerie lectionis titulos eis credidimus imprimendos, à maioribus noſtris ordine currente deſcriptos, vt lector vtiliter admonitus, ſalubriter reddatur attentus, & facile vnamquamque rem dum quærit inueniat, quam ſibi cognoſcit breuiter indicatam.

D In ſecundo verò Regum codice quoniam continui textus expoſitionem reperire non potui, quædam fruſta diſertiſſimorum virorum, velut quodã in vno Teſtamento contexui, vt membratim poſſit adunata collectione cognoſci, quod ſub vno corpore nequaquam potuit inueniri. Primi ſiquidem voluminis quatuor Homelias Origenis inueni. De quo libro etiam Auguſtinus ad Simplicianũ Epiſcopum Mediolanenſem ſcribens, ſex ſoluit propoſitas quæſtiones. Quarum prima eſt de loco, vbi ait: Inſiluit ſpiritus domini malus in Saül. Secunda verò quæſtio eſt eiuſdem libri, quomodo dictũ ſit: Pœnitet me quod conſtituerim Regem Saül. Tertia

E quoque, vtrũ ſpiritus immundus qui erat in Phitoniſſa, potuiſſet agere vt Samuel à Saül videretur, & cum ipſo verba miſceret. Quarta eſt de ſecundo libro Regũ, vbi ait: Intrauit Rex Dauid, & ſedit ante Dominũ. Quinta eſt de tertio libro Regum quod ait Elias: O domine teſtis huius viduæ cum qua ego habito apud ipſam, tu male feciſti vt occideres filiũ eius. Sexta eſt in eodem libro de ſpiritu mẽdacij per quem deceptus eſt Achab Rex. Inuenimus etiam in ſecundo libro, eiuſdem Sancti Auguſtini ſermonem vnum de Abeſſalon, qui Patrem ſuum Dauid ob regni cupiditatem decreuit extinguere. Reperi etiam de eodem codice beati Auguſtini tres opinatiſſimas

† Locus corruptus.

Homiliæ Origenis in Heptateuchum.

Bellator presbyter perſuaſus à Caſſiodoro in librũ Ruth commentatus.

Fragmenta quadã commentariorũ in libros Regum.

1. Reg. 16

1. Reg. 15

1. Reg. 28

2. Reg. 7.

3. Reg. 13

3. Reg. 22

Deſideratur hic ſermo &

quæſtiones quoque tres, ni fallor, quarum inibi meminit.

quæſtiones. Quarum prima ante omnes eſt de pri-
A mo libro Regum, vbi Dauid pugnauit cum Goliath. Secunda eſt tertij libri Regum de Elia, & vidua Saraptena. Tertia de quarto libro Regum vbi Elizeus fontem mortiferum benedixit. Nam beatus Hieronymus ad Antium ſcribens, obſcuriſſimas tres alias expoſuit quæſtiones. Quarum prima eſt, cur Dauid qui ad expugnandum Saül cum Achis Allophilorum Rege, vltroneus veniebat: hominem qui eiuſdem Saulis mortem poſtea nuntiauit, occiderit. Secunda eſt: cur Dauid moriens præcepit filio ſuo Salomoni magiſtrum militiæ ſuæ Ioab interficere. Tertia verò quæſtio eſt de Semei, qui fugiẽte Dauid, intolerabiles maledictionum iniurias, miſſis etiam
B lapidibus irrogauit. In ſecundo quoque volumine codicis eiuſdem, Origenis vnam reperi nihilominus Homiliam: In tertio igitur libro antefati codicis ſanctus Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus ſermonẽ fecit de iudicio Salomonis. De quo loco ſanctus Hieronymus dulciſſima ſicut ſolet explanatione diſſeruit. Vnde etiam & ſanctum Auguſtinum diſertiſſimum comperimus edidiſſe ſermonem, vt miraculum tale relatum dignis conſtaret auctoribus, de quo libro etiam memoratus ſanctus Hieronymus ad Vitalem ſcripſit Epiſcopum, quomodo Salomon & Achaz cum eſſent in vndecim annorum curriculis conſtituti, filios genuiſſe dicantur, quod natura
C minimè probatur habere communis. Nam & ſanctus Auguſtinus in libro ciuitatis Dei ſeptimo decimo, titulo 4. dum inter alia de Regum temporibus facundiſſimus diſputator eloquitur, canticum Annę dilucidauit ex ordine. In Paralypomenon autem libro ſecundo vnam tantum Homeliam prolixam Origenis inueni. Quæ tamen omnia in vnius codicis corpore congregaui, vt in vicem Commentariorum ad libros ipſos pertinentia Domino præſtante relegatis. Cui codici etiam puros quaterniones adiunxi, vt quod de præfato opere adhuc repertum fuerit, prædictis expoſitionibus aggregetur. In memoratis autem Paralipomenon libris duobus
D à Patribus magna prædicatur vtilitas, qui rerum geſtarum notitiam breuiter quidem, ſed pleniſſimè continere noſcuntur. Et quoniam titulos antiquos non reperi: nouos, ad præcedentium ſimilitudinem, locis ſingulis, vt æſtimo conſequenter impreſſi, vt qualicunque obſequio ſermonis, deuotionis noſtræ qualitas potuiſſet agnoſci.

1. Reg. 17. 3. Reg. 17. 4. Reg. 2. Neque harum quæſtionum hodie extat veſtigium. 2. Reg. 1. 3. Reg. 2. 2. Reg. 16. De iudicio Salomonis ſcripſerunt D. Amb. Hiero. & Auguſt. Epiſtola D. Hieronymi ad Vitalem.

D. Hieronymi adnotationes breues ſcriptæ in Tyronũ gratiam deſiderantur. Maiores illius cõmentarij in Prophetas.

Ex omni igitur Prophetarum codice tertio, ſanctus Hieronymus primum annotationer faciens propter tyrones vt paruulos, competenter eos & breuiter explanauit, quas vobis in annotato nuper codice domino præſtante dereliqui. In quo botrionum formulæ, ex ipſis annotationibus forſitan cõ-
E petenter appoſitæ ſunt, quatenus vinea domini cœleſti vbertate completa, ſuauiſſimos fructus intuliſſe videatur. Maturis autem & aliqua iam meditatione valentibus, ſupradictus vir alias copioſas atque planiſſimas expoſitiones Chriſto domino largiente profudit: Qui Prophetarum abſtruſos ac latebroſos ſermones, modo per varietates tranſlationum, modo reſolutis ænigmatum nodis, ita facit intelligi: vt magnum arcanum cœleſtis Regis humanis ſenſibus pius Doctor aperiat. Nam Eſaiam qui apertè referendo Chriſti Eccleſiæque myſteria, non tam Propheta quàm Euangeliſta dicendus eſt, decem & octo libris, mirabiliter ſupra-
A dictus ſanctus Hieronymus explanauit. Ieremiam verò qui ciuitatis ſuæ ruinas quadruplici fleuit Alphabeto, quadraginta quinque Homeliis Attico ſermone Origenes expoſuit. Ex quibus & tranſlatas inueni, vobíſque dereliqui. Quem etiam ſanctus Hieronymus 20. libris commentatus eſſe demonſtratur, ex quibus ſex tantum potuimus inuenire, reſiduos verò adhuc domino iuuante perquirimus. Ezechielem verò (cui in Hebræo ſermo nec omnino diſertus nec admodum ruſticus eſt) 14. libris ſanctus Hieronymus explanauit. Itémque Daniel (licet apud Hebræos nequaquam Prophetico choro recipitur, ſed inter eos annumeratur, qui hagiographa conſcripſerunt) tribus libris à ſupra memo-
B rato ſancto Hieronymo noſcitur explanatus. Reſiduos verò duodecim Prophetas, quos ſermo vulgaris propter breuitatem librorum ſuorum, minores appellat, 20. libris ſupradictus ſanctus Hieronymus commentatus eſſe dignoſcitur: id eſt, Oſee libris 3. Abdiam libro vno, Amos libris tribus, Ioël libro vno, Ionam libro vno, Naum libro vno, Abacuch libris 2. Sophoniam libro vno, Aggæum vno, Zachariam libris tribus, Michæam libris duobus, Malachiam libro vno. De quibus vt nihil inquireretur ambiguum, nomina quoque eorum quemadmodum Latina lingua intelligi debeant, & etymologiis propriis pulcherrimo decore patefecit.
C Sic nobis ager dominicus quaſi quibuſdam laborioſis mercenariis exaratus, & cœleſti rore compluтus, ſpiritales fructus domino largiente conceſſit: dicitur etiã & ſanctus Ambroſius Prophetarũ commenta, eloquij ſoliti dulcedine confeciſſe, quæ tamen adhuc nullatenus potui reperire, quæ vobis magno ſtudio quærenda derelinquo, vt expoſitio multiplicata peritorum, copioſam vobis doctrinam & animæ feliciſſimam conferat ſoſpitatem.

In Hieremiam iam tum ætate Caſſiodori extabant ſex libri Commentariorum duntaxat.

D. Ambroſius in Prophetas ſcripſiſſe dicitur.

Sequitur Pſalterij codex quartus, qui nobis primus eſt in Commentatorum labore, ſed bis binum locum tenet in ordine. Hunc in quibuſdam Pſalmis beatus Hilarius, beatus Ambroſius, & beatus Hie-
D ronymus, in omnibus tamen beatus Auguſt. ſtudioſe nimis latiúſque tractauit. Ex quibus iam duas decadas domino præſtante collegi, à quo vt fieri ſolet mutuans lumen de lumine, aliqua de ipſo, domino lárgiente conſcripſi: vt illud in me dictum Mantuani vatis veraciter impleretur, & argutos inter ſtrepere anſer olores. Vbi nullam cauſam, digreſſi à ſua relatione, miſcuimus, ſed in vicem annotationum breuiter de ſingulis locis diximus, quod textus ipſius qualitas expetebat. Quem poſt tales viros, fortaſſe ſi aliquis dignatus fuerit relegere, cognoſcet (ſicut & alij Patres ſententia indubitata dixerunt) de ſcripturis diuinis emanaſſe, quod Docto-
E res ſecularium literarum ad ſua ſtudia poſtea tranſtulerunt. Quæ nos, vt ſe locus attulit, domino iuuante quantum valuimus, ni fallor, oſtendimus. Legendus eſt etiam libellus Athanaſij Alexandrinæ ciuitatis Epiſcopi, quem Marcellino poſt ægritudinem in locum refectionis dulciſſimæ deſtinauit, qui inſcribitur: de libro Pſalmorum: vbi diuerſa commonens, virtutem operis ipſius minutiſſima diſcuſſione patefecit, diuerſos hominum caſus cum ſuis remediis ſuauiter introducens. Pſalterium eſt enim quædam cœleſtis ſphæra, ſtellis denſa micantibus, & (vt ita dixerim) quidam Pauo pulcherrimus, qui velut oculorum orbibus, & cœlorum mul-

Pſalmos quoſdam DD. Hilarius, Ambroſius & Hieron. tractarũt: D. autem Auguſt. omnes. Auctor etiam in Pſalmos commentatus. D. Athanaſii libellus ad Marcellinum de argumentis Pſalmorum.

triplici & decora varietate depingitur, Paradiſus
A quin etiam animarum, poma continens innumera, quibus ſuauiter mens humana ſaginata pingueſcat. Quod tamen Pſalmorum corpus vniuerſum, & in tribus codicibus per quinquagenos Pſalmos iudicauimus conſcribendum, vt Iubilæi anni quantitas triplicata, ſanctæ Trinitatis votiua nobis remiſſionis beneficia renunciaret: & quoniam vnus codex oneroſus quibuſdam fratribus poterat inueniri, tali diſtributione completa, ſpem precioſæ ſalutis acciperent, & multi compendia lectionis præſtante domino, ſalubriter inuenirent. Habeat ergo Bibliotheca veſtra, vnum ex eis codicem, ad quem recurratis, ſi vos mendoſitas offenderit: fra-
B trum vero curioſitas partibus ſe expleat diſtributis.

De Libris Salomonis c. 17. 5.

Didymi in Prouerbia commẽtarij tranſlati ab Epiphanio amico Caſſiodori.

Quintus codex eſt Salomonis, cuius primum, qui appellatur Prouerbia, quadrifaria reperi diuiſione partitum: de quibus partibus in Prologo eiuſdem voluminis æſtimaui aliqua commonenda, vt eius intentio prædictis complexionibus breuiter innoteſcat. In quo libro Didymum expoſitorem in Græca lingua reperimus, qui ab amico noſtro viro diſertiſſimo Epiphanio in Latinum ſermonem diligentiſsimè, Domino iuuante tranſlatus eſt. Quem Didymum quamuis carne cæcum, merito beatus Antonius pater Monachorum prophe-
C tali lumine vocauit videntem: quando perſpicuo corde perſpexit, quod corporeis affectibus non valet intueri. Mirum eſt enim dicere, quantis diſciplinis atque artibus, audiendo imbutus fuerit, qui ipſos apices quoque literarum priuatus carnali lumine nequibat inſpicere. Quod mihi pœnè impoſsibile, fateor, videbatur eſſe cum legerem, niſi de partibus Aſiæ quendam ad nos venire Euſebium nomine contigiſſet: qui ſe infantem quinque annorum ſic cæcatum eſſe narrabat, vt ſiniſtrũ eius oculum excauatum orbis profũdiſsimus indicaret: dexter vero globus vitreo colore confuſus, ſine videndi gratia, infructuoſis niſibus voluebatur. Hic tan-
D tos auctores, tantos libros in memoriæ ſuæ Bibliotheca condiderat, vt legentes probabiliter admoneret in qua parte codicis quod prædixerat inuenirent, diſciplinas omnes & animo retinebat, & expoſitione planiſsima lucidabat. Commonuit etiam tabernaculum & templum Domini ad inſtar cœli fuiſſe formatum, quæ depicta ſubtiliter liniamentis propriis in Pandecte Latino, corporis grandioris, competenter aptaui. de veſte quoque ſacerdotali, plurima domini ſacramenta texebat, aſſerens nihil otioſe poſitum, quod non alicuius rei pulcherrimam portaret imaginem. Hoc etiam Ioſephum, Origenem, & Hieronymum commemoraſſe in ſuis
E opuſculis aſſerebat. Quid plura? fecit credi de Didymo quem ſuo præſentabat exemplo: cuius etiam inſtructione commonitus multos codices antiquos reperi, qui apud me habebantur incogniti. Quem tamen adhuc Nouatianæ prauitatis errore detentũ, miſericordia domini ſuffragante rectæ fidei credimus illuminatione complendum: vt quem ſcripturas ſuas animo fecit diſcere, iubeat Catholicæ fidei integritate pollere. Secundus verò liber Salomonis qui appellatur Eccleſiaſtes, à B. Hieronymo potenter expoſitus eſt, quem Latino ſermone nuncupat Cõcionatorem, quod loquatur ad populũ, & ſermo eius non ſpecialiter ad vnum, ſed ad vniuerſos ge-

De veſte ſacerdotali ſcripſere Ioſephus, Origenes & Hieronymus. In Eccleſiaſten D. Hieronymus commentatus eſt.

neraliter dirigatur. Eccleſiaſtes autem noſter eſt do-
A minus Chriſtus, qui medio pariete deſtructo, inimicitias carnis euacuans, fecit vtraque vnum: hic ſuper omnia* ſecunda dicit iuſſa diuina, cuncta mundi iſtius, vanitatem vanitatum eſſe commemorans. De quo libro & Victorinus ex oratore Epiſcopus nõnulla diſſeruit. In Cantico Canticorum duabus homeliis expoſitionem Origenis, idem ſanctus Hieronymus Latinæ linguæ multiplicator egregius, ſua nobis, vt conſueuit, probabili tranſlatione proſpexit: quos item Rufinus interpres eloquentiſsimus, adiectis quibuſdam locis vſque ad illud præceptum quod ait: Capite nobis vulpes puſillas exterminantes vineas, tribus libris latius explanauit. Poſt quos
B Epiphanius antiſtes Cyprius totum librum Græco ſermone vno volumine ſub breuitate complexus eſt. Hunc nos vt alios in Latinam linguam per amicum noſtrum virum diſertiſsimum Epiphanium, fecimus domino iuuante transferri. Quapropter prædicti libri diligentiſsimos expoſitores ſub vno Codice comprehendi, vt ſimul omnibus legentibus offerantur, qui tractatores vnius voluminis extiterunt. Vnde etiã & ſanctus Ambroſius in libro tertio Patriarcharum, vbi de perſona Iſaac loquitur, multa ſalubriter luculentérque diſſeruit. Sæpè dictus autem pater Hieronymus aſſerit Sapientiæ librum, nõ à Salomone (vt vſus habet) ſed à Phylone doctiſsi-
C mo quodam Iudæo fuiſſe conſcriptum, quem Pſeudographum prænotauit, propterea quod vſurpationem nominis portat alterius. cuius voluminis expoſitionem Preſbyter Bellator octo libris ſe aſſumpſiſſe teſtatus eſt, quem cum aliis opuſculis eius pariter ſuſtinemus, de quo & pater Auguſtinus & S. Ambroſius homeliarũm nomine nonnulla dixerunt. Dictio nimis ſuauiſsima, & re vera nominis ſui dignitate reſplendens. Eccleſiaſticum verò librum ſupra dictus Hieronymus, Ieſu filij Syrach eſſe commemorat, qui congregator poteſt Latino ſermone vocitari Sed inter Eccleſiaſtẽ & Eccleſiaſticum, Patres poſuere diſtantiam: quod Eccleſiaſtes ad Chri-
D ſtum dominum ſolummodo debeat referri, Eccleſiaſticus vero cuicunque iuſto prædicari poteſt abſolutè congruere, qui Eccleſiã domini ſanctiſsimis ſolet monitis congregare, Quod, librũ vtique præſentem feciſſe manifeſtũ eſt, quem propter excellẽntiã virtutũ ſuarum, πανάρετον, appellat, id eſt, virtutum omnium capacẽ, cuius tanta claritas, tantáque latinitas eſt, vt ſibi textus ipſe commenta ſint. Atque vtinã quàm cito mẽte capitur, tam facilè actuũ qualitate reddatur. Quibus libris, iuuãte domino, capitula inſignire curauimus, ne in tã neceſſaria lectione, vt ſępè dictũ eſt, cõfuſa tyronis nouitas liqueret.

** ſequẽda*

Hodie extant titulo D. Hieronymi Homiliæ quarũ hic meminit.

Epiphani⁹ in Cantica Canticorũ ſcripſit, interprete Epiphanio ſcholaſtico.

Sapientiæ liber à Philone cõſcriptus.

Eccleſiaſtici auctor Ieſus filius Sirach. D. Hiero. in Prologo πανάρετος veluti omniũ virtutum capax.

Sequitur Agiographorum Codex ſextus, ha-
E bens libros octo, qui in capite ſui continet Iob, præclarum patientiæ glorioſúmque documentum, quem labore beati Hieronymi Latina lingua, ſicut & alia multa, cautiſsimè tranſlatum expoſitúmque promeruit: cuius explanationibus actum eſt, vt, ſicut Dominus de ipſo teſtari dignatus eſt, inculpabiliter cuncta locutus fuiſſe doceatur. Quanta enim liber illa continet ſuauia ſacramenta verborum? ſicut beatus Hieronymus dicit in Epiſtola quam dirigit ad Paulinum, proſa incipit, verſu labitur, pedeſtri ſermone finitur, *omniáque legis dialecticæ propoſitione, aſſumptione, confirmatione, concluſione determinat. Quod ſi ita eſt, nec aliter eſſe

** omneſq; leges.*

poteſt, quàm quod tanti viri celebrat auctoritas: vbi ſunt qui dicunt artem Dialecticam à ſcripturis ſanctiſſimis non cœpiſſe? Singula in eo verba plena ſunt ænigmatibus, propoſitionibus, & quæſtionibus ſacris: & (vt de cæteris ſileam) reſurrectionem carnis ſic prophetat, vt nullus de ea vel manifeſtius, vel cautius aliquid ſcripſiſſe videatur. Sic enim ait:

Iob. 19.

ſcio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: Et rurſus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.. Sanctus quoque Auguſtinus in eodem libro annotationes faciens, eum ſolita curioſitate tractauit.

D. Hilarij eſſe cenſet qui Anonymus circumferebatur.

Quidam etiam eſt Anonymus, ex cuius ſtilo beatum eſſe ſuſpicamur Hilarium, qui commenta libri ipſius ſcripſit in ordinem. Quæ ſi legatis attentè, poterunt vos diligenter inſtruere. Magnus planè liber Iob, & in ſalutem humani generis vtilitatémque conſcriptus, quando ſanctus vir tanta & talia pertuliſſe monſtratus eſt, vt leuia ſibi vnuſquiſque peccator faciat, quæcunque ſuſtinere cognoſcitur.

In Tobiã, Eſther. Iudith & Machabæorũ libros commentatus eſt Bellator presbyter.

Tobiæ autem, in libris quinque: Eſther, in libris ſex: Iudith in libris ſeptem: & Machabæorum, in libris decem, expoſitio in Latinum ſermonem prædicti Bellatoris Preſbyteri vt præualet labore collecta eſt. Quorum tamen librorum titulos ſub breuitate collegi, quando inſtructionis non minimum creditur eſſe compendium, res fuſas latiſſimè, pauciſſimis ſermonibus indicare. His enim remediis lectoris animus introductus ſaluberrimam ſcripturarũ ſeriem prouocatus excurrit. Sed eos licet hiſtorici ſint, & planiſſima relatione fundantur: tamen propter virtutes excellẽtiſſimas morum, conſcriptos eſſe cognoſcite, vt patientiam, vt ſpem, vt charitatem, vt etiam in fœminis fortitudinem vt pro Deo contemptam præſentis ſæculi vitam, vel cætera quę illic virtutum genera domino præſtante floruerunt, noſtris animis competẽter infunderent.

In Eſdrã, Homiliæ Origenis duæ trãſlatæ à Bellatore preſbytero.

In Eſdræ verò libris duobus Græco ſermone ſingulas Homelias expoſitas Origenis inueni, quæ eiuſdem religioſi viri Bellatoris labore tranſlatæ ſunt. Nam & ſanctus Ambroſius in libro Patriarcharum vbi de perſona Eſdræ ipſe loquitur, ſecundum librum Machabæorum exempli cauſa commemorat. Cuius maximam partem ad demonſtrandam tolerantiam, eloquentiæ ſuæ dulciſſimo liquore patefecit. Libri verò Machabæorũ ſupradicto amico noſtro Bellatore, ſedula expoſitione domino iuuante confecti ſunt, ne tam magna lectio inexplanata forſitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declarauit.

De Euangelis. Cap. VII.

Euangeliſtarum omnia propria diſſeruit D. Hieronymus qui commentarius vtinam extaret.

Septimus igitur codex ſcripturæ diuinæ qui eſt noui Teſtamenti primus, nobíſque dedit adorabile principium ac vitale remedium, quatuor Euangeliſtarum ſuperna luce reſplendet. Quorum omnia propria diſcutiens ſanctus Hieronymus diligenti cura diſſeruit, quæ in vno volumine comprehendi, ne legentis intentio diuiſis codicibus traderetur.

In Matthæũ ſcripſere DD. Hilarius, Hieron. et Victorinus.

Matthæum beatus Hieronymus iterum bis binis libris expoſuit, quem etiam ſanctus Hilarius in vno volumine declarauit: de quo & Victorinus ex Oratore Epiſcopus nonnulla diſſeruit. Lucam ſanctus Ambroſius mirabiliter explanauit. Ioannem beatus Auguſtinus copioſa & inſigni expoſitione lucidauit, qui etiam de concordia Euangeliſtarum quatuor libros ſubtiliſſima nimis & neceſſaria diſputatione complexus eſt.

Canones Euangelici ab Euſebio cõſcripti.

Euſebius quoque Cæſarienſis canones Euangelicos compendioſa breuitate collegit, in quibus locis communia dicunt, in quibus propria tangunt, veriſſima diſtinctione monſtraret, vbi quanta eſt plenitudo fidei, tanta floret & diuerſorum tractantium doctrina mirabilis.

Extant hodie titulo Primaſii, Sedulij, & D. Hieronymi: Pelagij autẽ eſſe ex D. Auguſtino colligere licet.

Octauus codex Canonicas Epiſtolas cõtinet Apoſtolorum. Sed in Epiſtolis tredecim ſancti Pauli, annotationes conſcriptas in ipſo initio meæ lectionis inueni, quæ in cunctorum manibus ita celebres habebantur, vt eas à ſancto Gelaſio Papa vrbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe cõſcriptas: Quod ſolent facere qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere. ſed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione patuerunt, ſubtiliſſimas quidem eſſe ac breuiſſimas dictiones, ſed Pelagiani erroris venena illic eſſe ſeminata. Et vt procul à vobis fieret error hæreticus, primam epiſtolam ad Romanos qua potui curioſitate purgaui: reliquas in chartaceo codice conſcriptas, vobis emendandas reliqui: quod facilè ſubiacebit, quando præcedenti exemplo audacior redditur ſequẽtis imitatio.

Anonymus commentarius Catholicus.

Sed inter has ſolicitudines grauiter æſtuatus quẽdam Anoymum codicem ſubnotatum diuina reperi prouiſione collata, qui tredecim epiſtolas ſancti Pauli non ignobili annotatione tractauit: hic diligenter excuſſus, ſecundum vobis ac ſecurum genus Commentorum, domino largiente, præſtabit.

Mutianus interpres Chryſoſtomi in Epiſtolam ad Hebræos, coætaneus auctoris

Ad Hebræos verò epiſtolam quam ſanctus Ioannes Conſtantinopolitanus Epiſcopus triginta quatuor Homeliis Attico ſermone tractauit, Mutianum virum diſertiſsimum transferre fecimus in Latinum, ne epiſtolarum ordo continuus indecoro termino ſubito rumperetur.

Quaſdam epiſtolas Canonicas clemens Alexandrinus expoſuit.

Epiſtolas autem canonicas Clemens Alexandrinus Preſbyter, qui & Stromatheus vocatur, id eſt Epiſtolam ſancti Petri primã, ſancti Ioannis primã & ſecundã, & Iacobi, Attico ſermone declarauit. Vbi multa quidem ſubtiliter, ſed aliqua incautè locutus eſt, quæ nos ita tranferri fecimus in Latinum, vt excluſis quibuſdam offendiculis purificata doctrina eius ſecurior poſſet hauriri. Sanctus quoque Auguſtinus epiſtolam Iacobi Apoſtoli ſolita diligentiæ ſuæ curioſitate tractauit, quam vobis in membranaceo codice ſcriptam reliqui. Sed cum de reliquis canonicis Epiſtolis magna nos cogitatio fatigaret, ſubito nobis codex Didymi Græco ſtilo conſcriptus in expoſitionem ſeptem Canonicarum epiſtolarum Domino largiente conceſſus eſt, qui ab Epiphanio viro diſertiſsimo, diuinitate iuuante tranſlatus eſt. In epiſtola verò prima beati Ioannis ſanctus Auguſtinus decem ſermonibus multa & mirabiliter de charitate diſſeruit.

Adnotationes breues D. Hieronymi in epiſtolas Pauli.

Tertium verò codicem reperi epiſtolarum ſancti Pauli, qui à nonullis, beati Hieronymi annotationes breuiſsimas dicitur continere, quem vobis pariter Chriſto largiente dereliqui.

Petri Abbatis collectanea ex operibus D. Auguſtini.

Poſthæc verò tria paria quæ diximus commentorum, Petrus abbas Tripolitanæ prouinciæ, ſancti Pauli epiſtolas, exemplis opuſculorum beati Auguſtini ſubnotaſſe narratur, vt per os alienum, ſui cordis declararet arcanum: quæ ita locis ſingulis competenter aptauit; vt hoc magis ſtudio beati Auguſtini credas eſſe perfectum. Mirum eſt enim alterum ex altero dilucidaſſe, vt nulla verborum ſuorum adiectione permixta, deſiderium cordis

proprij

proprij compleſſe videatur, qui vobis inter alios Codices diuina gratia ſuffragante de Africana parte mittendus eſt. Sic totus ordo Epiſtolarum canonicarum tam ſancti Pauli, quàm diuerſorum Apoſtolorum, Domini fauore completus eſt. Dictæ ſunt igitur annotationes epiſtolarum à nonnullis breuiter comprehenſæ.

D. Ambroſius in epiſtolas Pauli perquirebatur à Caſſiodoro.

dicitur & beatum Ambroſium, ſubnotatum codicem ſancti Pauli reliquiſſe, ſuauiſſima expoſitione completum, quem tamen adhuc inuenire non potui, ſed diligenti cura perquiro. Nunc per ordinem dicamus (ſicut & in Prophetis factum eſt) qui eas latius exponere maluerunt: vt illud datum inchoantibus, hoc reſeruatum videatur eſſe perfectis.

Origenis libros 20. contraxit in decem, Rufinus.

Sancti Pauli prima omnium & admirabilior deſtinata cognoſcitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco ſermone declarauit. Quos tamen ſupradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copioſè tranſtulit in Latinum. Sanctus verò Auguſtinus ipſam epiſtolam inchoauerat exponendam, in cuius tantum ſalutatione vnum librum ſe profudiſſe cõmemorat, & vt verbis eius vtar, operis ipſius magnitudine ac labore deterritus, in alia faciliora deflexus eſt. Qui etiam ſcribens ad Simplicianum Epiſcopum Mediolanenſem, ſublimes & exquiſitas de eadem Epiſtola tractauit aliquas quæſtiones, quas nos prædicto codici iudicauimus inſerendas, ne dum expoſitio diuiſa quæritur, legentis intentio noxiè differatur. Ad Galatas autem, idem Auguſtinus latius explanauit. De qua & ſanctus Hieronymus tribus libris expoſitionem tetendit. idem ſanctus Hieronymus aliis tribus libris Epiſtolam ad Epheſios diligenter aperuit. Ad Titum quoque, expoſitionem vno volumine comprehendit. Ad Philemonem etiam vno libro patefecit.

Præter cõmentarios qui extãt dicitur ſcripſiſſe D. Hieronymus in Epiſtolas quaſdam alias D. Pauli.

Reſiduas verò epiſtolas ſancti Pauli, id eſt, ad Corinthios duas, Ad Theſſalonicenſes duas, Ad Coloſſenſes vnam, Ad Timotheum duas, ſanctus Hieronymus dicitur explanaſſe: vnde multa pars ſciẽtiæ tribuitur, cum prouenerit ignorãtibus noſſe quod quærant. Quas tamen continuo de diuerſis partibus, vbi direximus inquirendas: ſuſcepturos nos eſſe domini miſeratione confidimus, & ideo ſtudioſe ſuſtinere debemus quod nobis tranſmittendum eſſe cognouimus. Eóque fiat vt ſi cuicũque veſtrum, antequam veniant, aliquid eorum fortaſſis occurrerit, ſtudeat diligenti cura tranſcribere, & prædictis expoſitoribus aggregare, quatenus iuuante Domino, & labore veſtro monaſterij Bibliotheca proficiat, quibus tanta noſcuntur eſſe præparata. Quod ſi forſitá ſenectus noſtra, priuſquam hæc compleantur, iuſſione domini cum remiſſione peccatorum, ſicut vos orare deprecor, votiuo fine tranſiuerit: ad vos vt credere dignũ eſt, quandoque res ſperata perueniet.

Commentarij Græci D. chryſoſtomi in epiſtolas Pauli.

Commemoratas tamen Epiſtolas à Ioanne Chryſoſtomo expoſitas Attico ſermone, in ſupraſcripto octauo armario dereliqui, vbi ſunt Græci Codices congregati, vt ſi Latina nõ potuerint latiora commenta procurari, de iſtis ſubinde transferatur quod pleniſſimam poterit præſtare notitiam, quatenus in omnibus libris canonicis, ſicut à ſancto patre Auguſt. noſcitur cõprehenſum, antiquorum expoſitiones Domino largiẽte velut ſpiritalia poma Paradiſi ſumenda veſtris epulis offerantur. Quòd ſi in his quæ dicta ſunt, aliqua fortaſſe loca dubia ſunt relicta, nec explanatione planiſſima ſatisfacere potuerunt, nequaquam vobis modernos expoſitores interdico, *caute quęrendos eſſe Catholicos, quoniam acceſſu temporũ multis nouiter gratia diuinitatis infunditur, quæ forſitan priſcis doctoribus cælata monſtratur.

Exiſtimo deſiderari aduerſatiuam, ſed aut quid ſimile.

De actibus Apoſtolorum & Apocalypſi. Cap. IX.

D. Ioannis Epiſcopi Cõſtantinopolitani Hom. 55. in Act. Apoſtolorum.

Nonus igitur codex, Actus Apoſtolorum & Apocalypſin noſcitur continere: quomodo & hæc quoque Apocalypſis, id eſt, reuelatio probatur Ioãnis Apoſtoli, ſed in actibus Apoſtolorum ſancti Ioãnis Epiſcopi Conſtantinopolitani in Græco ſermone commenta reperimus, quæ amici noſtri in duobus codicibus, quinquaginta quinque Homiliis iuuante Domino tranſtulerunt.

D. Hieronymi in Apocalypſin expoſitio.

Victorini in loca quædam.

Vigilius Afer.

Apocalypſis verò quæ ſtudioſè legentium animos ad ſupernam contemplationem deducit, & facit mente cernere quod Angeli videndo beati ſunt, ſancti Hieronymi expoſitione conſpicua eſt, de quo libro & Victorinus ſæpè dictus Epiſcopus difficilia quædam loca tractauit. Vigilius quoque Afer antiſtes, de mille annorum intelligentia, quæ in prædicta Apocalypſi continetur, vnde magna quæſtio nonnullis oboritur, pleniſſima & diligenti narratione diſſeruit. Ticonius etiam Donatiſta in eodem volumine quædam non reſpuenda ſubiunxit, quædam verò venenoſi dogmatis ſui feculenta permiſcuit. Cui tantum in bonis dictis χρεσημῶν in malis ἀχρεστῶν, quãtum tranſiens valui reperire (vt arbitror competẽter) affixi. Quod & vobis ſimiliter in ſuſceptis expoſitoribus facere ſuademus, ne lectoris animus fortaſſe turbetur nefandi dogmatis permixtione confuſus? de quo volumine, ſanctus quoque Auguſtinus in libris ciuitatis Dei plura præſtantius & diligenter aperuit.

D. Primaſii in Apocalypſin commentarius.

Eiuſdem liber quid faciat hæreticum.

Noſtris quoque temporibus Apocalypſis prædicta, beati Epiſcopi Primaſij antiſtitis Africani ſtudio, minutè ac diligenter quinque libris expoſita eſt. Quibus etiam libris, vnus, quid faciat hæreticum, cautiſſima diſputatione ſubiunctus eſt. Quæ in tẽplo Domini ſacrata donaria ſanctis altaribus offerantur. Sed quoniam diximus Expoſitores quantos vel inuenire priſcos potuimus, vel nuper per amicos noſtros de Græca lingua transferri vel noua cudi fecimus, nunc de ſex modis intelligentiæ aliquid diſſeramus, vt ſæpius illuc redeuntes, peſtiferos vitemus errores.

De modis intelligẽtiæ. Cap. X.

Auctores de modis intelligentiæ ſcripturæ ſacræ.

Primum eſt poſt huius operis inſtituta, vt ad Introductores ſcripturæ diuinæ, quos poſtea reperimus, ſolicita mente redeamus, id eſt, Ticonium Donatiſtam, ſanctum Auguſtin. de doctrina Chriſtiana, Adrianum, Eucherium, & *Iunilum, quos ſedula curioſitate collegi, vt quibus erat ſimilis intentio, in vno corpore adunati clauderentur. Qui modos elocutionum explanationis cauſa formantes, per exemplorum diuerſas ſimilitudines intelligi faciunt, quæ prius clauſa manſerunt. Quod ſi ab Introductoribus fortaſſe aliqua prætermiſſa ſunt, tunc librorum expoſitores ſedulo requiramus, & aperire nobis incipiunt, quæ prius clauſa manſerunt. Deinde ſtudioſiſſimè legamus Catholicos magiſtros, qui propoſitionibus factis ſoluunt obſcuriſſimas quæſtiones.

** Iuniliũ*

Aliquid videtur deſiderari quod ad quartum intelligẽtiæ modũ attinet.

Quinto per libros ſingulos, atque Epiſtolas diuerſorum Patrum, loca præcipua, quæ exempli cauſa commemorant, diligenti cura notanda ſunt. Ita fit vt diuerſorum Catholicorum libri commodiſſimè perlegantur, quãdo & intentiones ſuas decenter aperiunt, & ex incidentibus apud illos quæſtionibus nobis notitia magna præſtatur. Poſtremo collocutio peritiſſi-

morum ſeniorum crebrius appetatur, quorum confabulatione ſubito quod non opinabamur, aduertimus: dum nobis ſtudioſè referunt, quod longis ætatibus ſuis diſcere potuerunt. Vtile eſt enim per iſtos ſex modos intelligentiæ, ſtudioſa voluntate diſcurrere, potius quàm irreligioſo ſtupore torpere.

De quatuor Synodis receptis. Cap. XI.

Dicamus nunc quemadmodum vniuerſalia ſanctáque Concilia, fidei noſtræ ſalutaria ſacramenta ſolidauerunt: vt ibi cognoſcentes veræ Religionis arcanum, peſtiferos vitemus errores. Primo loco Nicæna Synodus legitur conſtituta. Deinde Conſtantinopolitana. Tertia, Epheſina prior. Quarta Chalcedonenſis: Quas merito probat Eccleſia, quæ tanta fidei noſtræ lumina præſtiterũt, vt in nullum peruerſitatis ſcopulum, ſi tamen Domino protegente cuſtodimur, cæcatis mentibus incidere debeamus. Nam ſanctiſſimi Patres iniuriam rectæ fidei non ferentes, regulas quoque Eccleſiaſticas ibidem ſtatuere maluerunt, & inuentores nouarum hæreſum pertinaces diuino gladio perculerunt, decernentes nullum vlterius debere nouas incutere quæſtiones, ſed probatorum veterum auctoritate contentos, ſine dolo & perfidia decretis ſalubribus obedire. Sunt enim nonulli, qui putant eſſe laudabile, ſi quid contra antiquos ſapiant, & aliquid noui vnde perire videantur, inueniant. Chalcedonenſis autem Synodi teſtis eſt codex Encyclius, qui eius reuerentiam tanta laude concelebrat, vt ſanctæ auctoritati merito iudicet comparandam. Quem codicem ἐνκύκλιον, id eſt, totius orbis Epiſtolarum, à viro diſertiſſimo Epiphanio fecimus in Latinum de Græco ſermone conuerti. Sed quoniam ſacras literas in nouem Codicibus cum introductoribus, & penè cum omnibus Latinis expoſitoribus ſuis vt datum eſt, Domino iuuante, collegimus: nunc videamus, quemadmodum lex diuina, tribus generibus diuiſionum, à diuerſis Patribus fuerit intimata, quam tamen veneratur, & concorditer ſuſcipit vniuerſarum Eccleſia regionũ.

Hæretici nouarum opinionũ inuẽtores.

Codex Encyclius ab Epiphanio tranſlatus.

Diuiſio ſcripturæ diuinæ ſecundum Hieronymũ. Cap. XII.

Sciendum eſt planè ſanctum Hieronymum, ideo diuerſorum tranſlationes legiſſe, atque correxiſſe, eo quòd auctoritati Hebraicæ nequaquam eas perſpiceret conſonare. Vnde factum eſt vt omnes libros veteris Teſtamenti diligenti cura in Latinum ſermonem de Hebræo fonte tranfunderet, & ad viginti duarum literarum modum, qui apud Hebræos manet, competenter adduceret, per quas omnis ſapientia diſcitur, & memoria dictorum in æuum ſcripta ſeruatur. Huic etiam adiecti ſunt noui Teſtamenti libri viginti ſeptem, qui colliguntur ſimul 49. Cui numero adde Omnipotentem, & indiuiſibilem Trinitatem, per quam hæc facta & propter quam iſta prædicta ſunt, & quinquagenarius numerus indubitanter efficitur, quia ad inſtar Iubilæi anni, magna pietate, beneficij debita relaxat, & purè pœnitentium peccata diſſoluit. Hunc autem pandecten propter copiam lectionis minutiore manu in * ſenioribus quinquaginta tribus æſtimauimus conſcribendum, vt quod lectio copioſa tetendit, ſcripturæ denſitas adunata contraheret. Meminiſſe autem debemus memoratum Hieronymum, omnem tranſlationem ſuam in auctoritate diuina (ſicut ipſe teſtatur) propter ſimplicitatem fratrum, colis & commatibus ordinaſſe, vt qui diſtinctiones ſecularium literarum comprehendere minimè potuerunt, hoc remedio ſuffulti, inculpabiliter pronunciarent ſacras lectiones.

D. Hieronymus omnes vet. Teſtamenti libros ex Hebræo fonte trãſtulit.

Vtinam extaret hic Pandectes.

**fortè, ternionibus aut ſexternionibus.*

In hiſtoria libri viginti duo ſunt: Moyſi libri quinque, Ieſu Naue liber vnus. Iudicum liber vnus. Ruth liber vnus. Regum libri quatuor. Paralipomenon libri duo. Iob liber vnus. Tobiæ vnus. Eſther liber vnus. Iudith liber vnus. Eſdræ duo. Machabæorum libri duo. In Prophetis libri viginti duo. Dauid Pſalmorum liber vnus. Salomonis libri quatuor. Ieſu filij Sirac liber vnus. Prophetæ maiores quatuor, id eſt, Iſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, & minores duodecim, id eſt, Oſee, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Abacuch, Sophonias, Zacharias, Aggeus, Malachias. In Epiſtolis Apoſtolorum, id eſt, Pauli Apoſtoli. Ad Romanos vna. Ad Corinthios duæ. Ad Galatas vna. Ad Epheſios vna. Ad Philippenſes vna. Ad Theſſalonicenſes duæ. Ad Coloſſenſes vna. Ad Timotheũ duæ. Ad Titum vna. Ad Philemonem vna. Ad Hebræos vna. Petri duæ. Ioannis tres. Iudæ vna. Iacobi vna. In Euangeliis quatuor, id eſt, ſecundum Mathæum, ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundum Ioãnem. In Actibus Apoſtolorũ liber vnus. In Apocalypſi liber vnus. Beatus igitur Auguſt. ſecũdum præfatos nouẽ Codices, quos ſancta meditatur Eccleſia, ſecundo libro de doctrina Chriſtiana, ſcripturas diuinas LXXI. librorum calculo comprehendit. cui cùm ſanctæ Trinitatis addideris vnitatem, fit totius libri competens & glorioſa perfectio.

Diuiſio ſcripturæ diuinæ ſecundum Auguſt. Cap. XIII.

Aliquid videtur deſiderari ante initiũ huius capitis.

fortè deeſt XXI.

In Geneſin, Exodum, Leuiticum, Numerorum, Deuteronomium, Ieſu Naue, Iudicum, Ruth, Regũ libri quatuor, Paralypomenon libri duo. Pſalteriũ libri quinque, id eſt, Prouerbia, Sapientia, Eccleſiaſticum, Eccleſiaſtes, Canticum, Canticorũ, Prophetæ, id eſt, Eſaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, Oſee, Amos, Micheas, Ioel, Abdias, Ionas, Naum, Abacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias qui & Angelus, Iob, Tobiæ, Eſther, Iudith, Eſdræ duo, Machabæorum duo, Euangel. quatuor, id eſt, Mathæus, Marcus, Lucas, Ioannes, Actus Apoſtolorũ. Epiſtolæ Petri ad Gentes, Iudæ, Iacobi, Ioannis ad Parthos, Epiſtolæ Pauli ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Philippenſes vna, ad Coloſſenſes vna, ad Hebræos vna, ad Theſſalonicẽſes duæ, ad Timothæum duæ, ad Titum vna, ad Philemonem vna, Apocalypſis Ioãnis. Tertia verò hęc diuiſio eſt inter alias in codice grandiore, litera grandiore conſcripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque. In quo LXX. interpretum tranſlatio veteris Teſtamenti, in libris quadraginta quatuor continetur. Cui ſubiuncti ſunt noui Teſtamenti libri viginti ſex, fiuntque ſimul libri 70. in illarum palmarum numero præſagati, quas in manſione Helin inuenit populus Hebræorum. Hic textus multorum tranſlatione variatus, ſicut in prologo Pſalterij poſitum eſt, patris Hieronymi diligenti cura emendatus compoſitus, & relictus eſt, Vbi nos omnia tria genera diuiſionum iudicabimus affigenda, vt inſpecta diligenter atque tractata, non impugnare, ſed inuicem ſe potius exponere videantur. Vnde licet multi Patres, id eſt, Sanctus Hilarius Pictauienſis vrbis Antiſtes, & Rufinus presbyter Aquileienſis, & Epyphanius Epiſcopus Cypri, & Synodus Chalcedonenſis non contraria dixerint, ſed diuerſa: omnes tamẽ, per diuiſiones ſuas, libros diuinos, ſacramentis competentibus aptauerunt. Sicut in Euangeliſtarum cõcordia probatur effectum: vbi vna quidem eſt fides re-

Diuiſio ſcripturæ diuinæ ſecundum Septuaginta. Ca. XIIII.

Etiam hic aliquid. videtur deſiderari

Videtur deeſſe, Salomonis, vide infra. cap. XXVI

Vet. Teſt. tranſlatio LXX. in libris 44.

Exo. 15.

Num. 33

des rerum, & ratio diuerſa ſermonum. Sed quoniam prædictus pater Auguſtinus in libro ſecundo memorati operis, id eſt, de doctrina Chriſtiana, commonet ita dicens: Latini codices veteris nouíque Teſtamenti (ſi neceſſe fuerit) Græcorum auctoritate corrigendi ſunt, vnde & nobis poſt Hebræorum fontem tranſlatio cuncta peruenit: Ideo vobis & Græcum Pandecten reliqui, comprehenſum in libris 75. qui continet quaterniones, in armario ſupra dicto octauo. Vbi & alios Græcos diuerſis opuſculis neceſſarios congregaui, ne quid ſanctiſſimæ inſtructioni veſtræ neceſſarium deeſſe videretur, qui numerus duobus miraculis conſecratur. Nam & ſeptuaginta quinque animæ de terra Chanaan cum Patriarcha Iacob, fines Ægyptios intrauerunt, & ſeptuaginta quinque Abraham fuit annorum, quãdo promiſſionem Domini lætus accepit. Reſtat nunc vt dicere feſtinemus, quemadmodum in ſcripturis diuinis librariorum vitia corrigere debeamus. Nam quid prodeſt multas tranſcurrere lectiones, & ea quæ ſunt probabiliter corrigenda neſcire?

Deſideratur qua ternionũ numerus.

Gen. 46.

Gen. 12.

Vos igitur qui diuinarum & ſecularium literarum cognitione polletis, & ſcientia vobis eſt, ab vſu cõmuni reperire quod diſſonat, tali modo ſacras percurrite lectiones. A paucis enim doctíſque faciendum eſt, quod ſimplici & minus eruditæ congregationi noſcitur eſſe præparandum. Quapropter prius introite diligenter, & ſic ſcriptorum delicta corrigite, ne iuſtè arguamini, ſi præcipitanter alios emendare tentetis. Iſtud enim genus emendationis (vt arbitror) valde pulcherrimum eſt, & doctiſſimorum hominum negotium glorioſum. Imprimis igitur idiomata ſcripturæ diuinæ nulla præſumptione temnetis, ne cum ad intellectum communem quæ dicta ſunt trahere cupitis (quod abſit) cœleſtium verborum puritas diſſipetur. Idiomata enim Legis diuinæ dicuntur propriæ locutiones, quas communis vſus non habere cognoſcitur. Vt eſt illud: Secundum innocentiam manuum mearum, vel de vultu tuo iudicium meum prodeat, Auribus percipe lachrymas meas, &, effundite coram illo corda veſtra. Adhæſit anima mea poſt te, multiplicaſti locupletare eam, ibi lætabimur in idipſum, & inclinabit ex hoc in hoc, miſit Moyſen ſeruum ſuum, & Aaron quem elegit ipſum Defecerũt oculi mei in eloquium meum, fiat manus tua vt ſaluum me faciat. Hæc & ſimilia quæ nimis probantur eſſe numeroſa, licet communis vſus refugiat, tamen ne diſſipare liceat, auctoritas illa procul dubio ſancta commendat. Quòd ſi ea latius noſſe deſideratis, legite ſancti Auguſtini ſeptem libros de modis locutionum, quos fecit de quinque libris Moyſi, & vno Ieſu Naue, & altero Iudicum, & tunc de tali re poteritis abundantiſſima largitate ſatiari. In ſequenti verò auctoritate vobis ſimilia reperire copioſiſſimè ſubiacebit. Hebræa quædam verò nomina hominum vel locorum, declinatione nulla frangatis: ſeruetur in eis linguæ ſuæ decora ſinceritas. Illas tantum literas commutemus quæ vocabuli ipſius poſſunt exprimere qualitatem, quoniam interpretationem nominis ſui vnumquodque eorum magno ſacramento rei alicuius conſtát appoſitum. Vt eſt Seth, Enoch, Lamech, Noë, Sem, Cham & Iaphet, Aaron, Dauid & his ſimilia. Locorum autem nomina, vt eſt Sion, Choreb, Geon, Hermon vel his ſimilia, pari deuotione linquamus. Tertiò res quæ in bono & in malo ponuntur, non ſunt vllatenus temerandæ: vt mons, leo, cedrus, catulus leonis, clamor, homo, fructus, calix, vitulus, paſtor, theſaurus, vermis, canis, & his ſimilia. Nec illa nomina mutanda ſunt, quæ pro aliis nominibus apponuntur, vt Satanas, qui à recto calle diſcedit: manus lauare, ſignificat non eſſe participem: quod pedes pro actu ponuntur. Iurare Deum, pro, confirmare dicitur. Iſta enim nobis ab expoſitoribus aperienda deſideremus, non aliquid eorum ſacrilega voluntate truncemus. Nec illa verba tangenda ſunt, quæ interdum contra artem quidem humanam poſita reperiuntur, ſed auctoritate multorum codicũ ſeruantur, corrumpi ſiquidem nequeunt, quæ inſpirante Domino dicta noſcuntur. Vt eſt: Obliti non ſumus te. Et illud: Viri ſanguinum & doloſi, fabricatus eſt templum, &, radetur caput ſuum, & Inflabitur ventrem pro inflabitur ventre. Et, protulerunt exploratores pauorem terræ quam explorauerant eam. Viri ſi præuaricata fuerit vxor eius. Et: Imponent ſuper altare omnia vaſa eius, in quibus miniſtrant in ipſis. Terra in qua habitant in ea. Et: De manu canis vnicam meam: &, flumina plaudebunt manibus in ſe, tunc exultabunt omnia ligna ſiluarum. Et quoniam interdum caſus genetáque nominum vel temporum, humanis regulis nequeũt conuenire, ſed tamen eorum vſum Eccleſiaſticus conſenſus amplectitur: duorum vel trium priſcorum emendatorúmque Codicum auctoritas inquiratur (ſcriptum eſt enim: in ore duorum vel trium ſtabit omne verbum) & præſumi non liceat, quod diuino vindicatur eloquio. Vt eſt in Pſalmo vigeſimo primo: Populo qui naſcetur, quem fecit Dominus. Et illud Euangelij: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Similiter & in centeſimo quadrageſimo tertio Pſalmo: Beatus eſt populus cuius eſt dominus Deus eorum, & his ſimilia. Regulas igitur elocutionum Latinarum omnimodis non ſequaris, vbi tamen auctoritate priſcorum codicum conuinceris. Expedit enim interdum prætermittere humanarum formulas dictionum, & diuini magis eloquij cuſtodire menſuram. In proſa, caput verſus heroici finémque non corrigas: quinque longas totidémque breues, non audeas improbare: trocheum triplicem laudabilis neglectus abſcondat: Miotaciſmos & hiatus vocaliũ omnino derelinque, quoniam hic locum habere non poſſunt, quæ doctores literarum liberalium regulariter cuſtodire noſcuntur. Iſtud enim inter humanas dictiones conuenit præcaueri, in diuinis autem eloquiis tales compoſitiones nullatenus accuſantur. Maneat vtique incorrupta locutio quæ Deo placuiſſe cognoſcitur, ita vt fulgore ſuo niteat, nõ humano deſiderio carpenda ſubiaceat. Hæc enim & ſimplices ſuauiter inſtruit, & doctos pro ſua reuerentia decenter oblectat. Poſt ſuperiorem igitur diuiſionem vbi diximus, idiomata Legis diuiſione non eſſe tangenda, vel cætera quæ ſequuntur: locus admonet, more maiorum hanc quoque ponere diuiſionem, vt ad particulas partim diſtinctius venire debeamus. Vnde enim doctiſſimus Ariſtoteles peri hermenias ſuas ad liquidum producere potuiſſet, niſi diuiſione & ſubdiuiſione, iterúmque particularium diuiſionum ordine cuſtodito cuncta tractaſſet? Quem ſecuti nunc dicimus, in quibus literis ſunt Libra-

Sub qua cautela relegi deberet cœleſtis auctoritas Cap. XV.

Emendationis ſcripturæ ſacræ genus glorioſum

ſi ſeruentur ſeptẽ regulæ de quibus infra.

I. Idiomata ſacræ ſcripturæ nõ immutãda.

Pſal. 16. Pſal. 108. Pſal. 61. Pſal. 64. Pſal. 74. Pſal. 104 Pſal. 118.

Libri locutionum D. Auguſt.

II. Hebrea nomina nõ frangenda declinatione.

III. Seruandã nomina quæ tum in malam partem accipi queunt.

Nomina item æquiuoca ſeruanda.

IIII. Item illa in quibus conſentiũt plerique Codices.

Pſal. 41. Pſal. 54. Num. 33

Quæ ſequitur teſtimonia, citantur iuxta editionem LXX.

Num. 5. Num. 3. Pſal. 21. Pſal. 95. Pſal. 21 Mat. 24. Pſal. 143

V. Quæ corrigendæ tranſpoſitiones literarum, quæ non.

riorum vitia corrigenda.In verbis quæ accuſatiuis & ablatiuis præpoſitionibus ſeruiunt, ſitum motúmque diligẽter obſerua:quoniam Librarij grammaticæ artis expertes, ibi maximè probantur errare. Nam ſi M literam inconuenienter addas aut demas, dictio tota confuſa eſt. Caſus verò nominum exceptis Monoptotis, declinationéſque verborum quæ defectiua non ſunt, totáſque partes orationis, vbi tamen ſacra non impugnat auctoritas,conſidera diligenter,ſuiſque locis aptata cuſtodi, ne locutionis ordine permixto, totum (quod abſit) poſſideat indecora confuſio. B,pro V:V, pro B.O, pro V: pro N,M, contra orthographiæ præcepta vitioſè poſitas non relinquas. Aſpirationem verò ſuperfluam deme, aut adiice competenter. Caſus nominum temporáque verborum, vbi tamen permitteris,cuſtodi diligenter. Reperies enim frequenter in auctoritate conſuetudini diſſona, quæ tibi non liceat immutare. Sed in his emendatorum Codicum ſeruetur exemplum. Cætera quæ ſunt male præſumpta corrige. Quoniam antiquarij potius exinde probantur offendere, dum elocutioni Latinæ linguæ neſciunt ſeruire diſpoſitè :Æ,in fine aduerbij non relinquas:Æ,iterum caſui genitiuo non ſubtrahas. Multa etiam reſpectu euphoniæ propter ſubſequentes literas probabiliter immutamus : vt illuminatio,irriſio, immutabilis, impius , improbus. G. literam à narratione tolle ſuperfluam , à gnaro enim,id eſt,ſcito ſeu perito,venit nominis iſta compoſitio, Quod, cum pronomen eſt, per D, non per T,literam : cùm verò aduerbium numeri eſt, per T, literam,non per D,ſcribendum eſt. Quicquam,magis in prima ſyllaba,C,ponendum eſt, quàm D , propter Euphoniam , quam præcepimus ſequi. Quid plura? ſecundum regulas ortographorum , quæ tamen ſunt emendanda percurre , ne articulatæ vocis pulchra modulatio , peregrinis literis maculata,abſona potius & indecora reddatur. Ortographos priſcos frequenter relege,quos ego inferius titulo trigeſimo, vbi de antiquariis legitur , propter notitiam librorum vtiliter inſtruendam deflorandos eſſe iudicaui , & extrinſecus huic libro de orthographia titulum dedi.Ita contingit, vt & iſtud ſtudioſo proſit legere,vbi cognoſcit quæ in ſcripturis ſanctis minime debeat violare : & illud neceſſariò latius diſcitur,vbi generalitate præſumpta vitia corrigantur. Quod ſi tamen alia verba reperiuntur abſurdè poſita,aut ex his codicibus quos beatus Hieronymus in editione ſeptuaginta interpretum emendauit , vel quos ipſe ex Hebræo tranſtulit , intrepidè corrigenda ſunt : aut, ſicut beatus Auguſtinus ait, recurratur ad Græcum pandectan , qui omnem legem diuinam dinoſcitur continere collectam : vel quibus poſſibile fuerit Hebræam ſcripturam, vel eius doctores requirere,non detrectent. Decet enim vt vnde ad nos venit ſalutaris tranſlatio , inde iterũ redeat decora correctio.Merito enim Patribus noſtris de hac re maxima cura fuit , ne tunica Domini quam truculentis militibus ſcindere non licuit , lectoribus ſubiaceat imperitis.Audiat ſpiritus ſanctus ſinceriſſima quæ donauit,recipiat illa beata quæ cõtulit.Tunc nos fideles ſibi eſſe cognoſcit, ſi dicta illius nulla præſumptione carpamus. Nam quemadmodum ſaluari volumus,ſi quod dictu nefas,remedium ſalutare pro noſtra voluntate rumpamus?Sed vt his omnibus addere videaris ornatum, poſituras quas Græci theſes vocant,id eſt, puncta breuiſſima pariter & rotunda, & planiſſima , vt in præfatione iam dictum eſt,ſingulis quibuſque pone capitibus, præter tranſlationem ſancti Hieronymi,quæ colis & commatibus ornata cõſiſtit: Quoniam illuſtrem faciunt orationem , quando ſuis locis,ſicut inferius exponetur,aptata reſplendent. Quale eſt enim, inoffenſo gradu per ſenſus ire ſanctiſſimos , venáſque præceptorum ſaluberrimas ſubtiliter introire , terminos ſuos modulatæ voci competenter affigere, totámque dictionem ſic per membra diuidere , vt ſuis partibus conſiderata pulchreſcant? Nam ſi corpus noſtrum indiget per membra cognoſci , cur lectio cùm ſuis partibus videatur eſſe diſtincta , confuſa relinquitur?Iſtæ ſiquidem poſituræ,ſeu puncta, quaſi quædam viæ ſunt ſenſuum,& lumina dictionum, quæ ſic lectores dociles faciunt , tanquam ſi clariſſimis expoſitoribus imbuantur. Prima eſt media,Secunda ſubdiſtinctio:Tertia plena.Quas à maioribus noſtris ideo conſtat inuentas, vt ſpiritus lõga dictione fatigatus,vires ſuas per ſpacia decreta reſumeret. Quas ſi mauis cupidus lector agnoſcere , Donatum lege , qui te poſſit de hac re, breui compendio diligenter inſtruere. Has dictiones in Pſalterio archetypo nos poſuiſſe retinemus , cuius obſcuritates talibus remediis ex maxima parte Domino præſtante lucidauimus. Ita ſeptenarius numerus ab vtraque parte completus eſt , vt à quibus rebus abſtineamus,& quas res in auctoritate emendare præſumamus.ſicut opinor euidenter appareat. Quod ſi tamen & hoc deſiderium alio modo poterit adiuuari , adiiciatur ſtudiis veſtris , ne more humanitatis nos aliquid neceſſarium prætermiſiſſe videamur. Nunc quemadmodum extra auctoritatem reliquas lectiones debeamus emendare,dicendum eſt.Comendata legis diuinæ auctoritate,vnuſquiſque epiſtolas, ſermones , libróſque priſcorum emendatorum ſic legat , vt correctiones eorum , magiſtris conſociet ſecularium literarum. Et vbicunque paragrammata in diſertis hominibus reperta fuerint , intrepidus vitioſa recorrigat. Quoniam ſupradicti viri ſic dicta ſua compoſuiſſe credendi ſunt , vt regulas artis grammaticæ quas didicerant, cuſtodiſſe iudicentur,Epiſtolæ quoque Patrum,ſermones & libri diuerſorum, nec nõ & Homeliæ,vel cum hæreticis altercationes fidelium : quoniam diuerſa loca ſcripturæ diuinæ ſuauiter ac diligenter aperiunt,magno ſtudio relegantur. Quatenus in Eccleſia Domini quaſi quibuſdam lampadibus competenter accenſis , totum nitidum , totum ſplendidum,Domino præſtante, colluceat. Si quid tamen in eis ad ſcripturas diuinas exponendas conueniens inuenitur,non dubitetis ſociare voluminibus diuinis , ſicut & nos in libris Regum feciſſe cognoſcimur. Multa enim reperiuntur à probatiſsimis hominibus per occaſionem alterius operis latiùs de libris dicta diuinis , quæ auctoritati videlicet ſacræ competenter aptantur.Vnde ſupplico, vt quod nos parum legendo minus explicare potuimus:vos copioſiſsima lectione ſaginati tam de iſtis codicibus quos dereliquimus , quam quos potueritis feliciter inuenire,perfectius in Chriſti nomine compleatis. Precor etiam vos qui tamen emendare præſumitis , vt ſuper adiectas literas ita pulcherrimas facere ſtudeatis, vt potius ab antiquariis ſcriptæ fuiſſe iudicentur. Non enim in illo decore quicquam

Immutãda quædã Euphoniæ gratia.

VI. *Si quæ abſurda reperiantur, caſtiganda ad Græcos aut Hebræos Cod.*

VII. *Obſeruãda diligẽ-* [...]

ter tola, eſ commata, & dicõmata.

Quo pacto cæteri auctores caſtigandi.

Patrum ſcripta ſtudioſe legenda.

Exhortatio auctoris, vt quod ipſe cœpit, ſtudioſus quiſque perficiat.

turpe

turpe conuenit inuenire, quod poſtea ſtudioſorum oculos videatur offendere.Conſiderate igitur qualis vobis cauſa commiſſa ſit:vtilitas Chriſtianorũ, theſaurus Eccleſiæ,lumen animarum. Studete ergo ne qua remaneat in veritate mendoſitas,in puritate falſitas,in integritate peruerſitas literarum.Sed quoniam nouem codices legis diuinæ, prima fronte poſuimus, eorumque introductores cum expoſitoribus ſuis,iuuante Domino,quanta voluimus curioſitate memorauimus, ad poſtremum tres diuiſiones à maioribus datas legis diuinæ attigimus:deinde adiecimus quemadmodum emendari cautè debeat cæleſtis auctoritas, ne diſcerperetur præſũpta licentia, aut traderetur ſequentium manibus indecora confuſio.Nunc de virtute lectionis diuinæ eſt omnino diſſerendum,vt ſua quæque loca,propria dulcedine farciantur.

De virtute Scripturæ diuinæ Cap. XVI.

Intuemini ſodales egregij, quàm mirabilis,quàm dulcis in diuinis ſcripturis decurrit ordo dictorum, deſiderium ſemper excreſcens,ſatietas ſine fine,eſuries glorioſa beatorum,vbi nimietas non arguitur, ſed magis importunitas crebra laudatur.Et merito: quando& notitia rerum ſalutarium inde diſcitur,& credentibus, atque eadem operantibus,æterna vita præſtatur:præterita ſine falſitate deſcribuntur:præſentia pluſquam quod videntur oſtenduntur : futura quaſi iam perfecta narrantur.Vbique in eis veritas regnat,vbique diuina virtus irradiat,vbique panduntur humano generi profutura. Et dum hęc ita ſe habeant, in terris nobis pro captu ingenij , Parabolis & propoſitionibus ſumpſitis cæleſtis veritas intimatur,ſicut ipſe in ſeptuageſimo Pſalmo teſtatur:Aperiam in parabolis os meum ,loquar propoſitiones ab initio.Tradunt etiam nobis (vt munera cuncta vincant)ſanctę Trinitatis adorabilem cognitionem,quam per tot ſęculorum tractus Idolis dedita,cæca , & flebilis ignorauit humanitas , Patrem ſcilicet&Filium,& Spiritum ſanctum vnum Deum, creaturarum omnium conditorem atque rectorem facere quæ vult in cælo & in terra . Cuius ſi pietatẽ quæris,audi breuiter comprehenſam: Adiutor in opportunitatibus,in tribulatione. Si potentiam,auſculta:Et quis reſiſtit poteſtati tuæ:Si iuſtitiam, lege: Qui iudicauit orbem terræ in æquitate . Nam & vbique eſſe totum Deum manifeſtiſſimè declaratur, dicente Pſalmographo:Quo ibo à ſpiritu tuo &à facie tua quo fugiam?Si aſcendero in infernum ades. Et cætera quæ de illa maieſtate ſacris lectionibus continentur.Iſtas ſiquidem literas non ratio humana reperit,ſed hominibus ſanctis virtus cæleſtis infudit. Quas tunc bene datur intelligi, quando eas vera & vtilia prędicare mens deuota crediderit.

Pſal. 70.

Trinitatis notitiã tradunt Scriptura ſacra.

Pſal. 9.

Pſal. 138

Ibid.

Quid enim in illis literis vtilitatis & ſuauitatis non inuenies, ſi puriſſimo lumine mentis intendas?Lectio cuncta virtutum eſt, verbum non inaniter cadens,nec tardat effectus quod promittit affatus:obedientibus conferens æternam ſalutem , ſuperbis reſtituens perẽne ſupplicium. Atque ideo eam non ſolum audire,ſed implere ſanctis operibus commonemus.Modò ſiquidem charitatem Dei & proximi monet:modò,vt ſęculi peritura cõtemnas inſinuat: modò vt illam patriam recorderis,in qua es perpetuò manſurus,infundit.Patientiam monet,ſpem tribuit,humilitatem proficuam laudat,ſuperbiam ruinoſam ſemper accuſat , pias eleemoſynas creberrimè fieri perſuadet. Tunc,quod ſupra omnes pietates indulgẽtiſſimum eſt,acceptam ſibi pœnitentiam iudex ipſe teſtatur, quando etiam verba,quibus rogetur clementiſſimus Redemptor indulget.Terret, vt corrigat:iudicium minatur , vt parcat: Et ſic nos præcipit viuere vt piis Angelis mereamur eſſe conſortes, fiatque illud in nobis quod nimis ſuaue atque perpetuum eſt,vt ſit Deus omnia in omnibus: deinde vt eum videamus ſicuti eſt, & ſic de gloriæ ipſius copia compleamur,vt nulla vlterius indigentiæ ſterilitate fatigemur.Talibus ergo iuſſis quis parere non ambiat,niſi qui omni modo in æternũ perire feſtinat? Vltra omnes dementias eſt redemptoris ſui iuſſa negligere,& crudeliſſimi hoſtis vota cõplere.Quot verba,tot præmia:quot ſententiæ, totidem vltiones:nihil vacat ab vtili doctrina , niſi cum ſilet lingua magnalia:O ſi nunquam ceſſaretur à talibus! Peccatis profectò tolleretur locus,ſi otioſum tempus non haberet mens inquieta mortalium.His beneficiis larga pietate collatis,addita eſt nobis ſanctæ Trinitatis adorabilis&venerãda cognitio:quod vitæ genus,peccatis mortua gẽtilitas funditus ignorabat.Reſtat nunc vt memoriam faciamus illorum qui libris ſuis aliquid venerabiliter de ſancta Trinitate docuerunt. Ad confirmationem igitur fidei noſtræ & hęreticorum præcauendas inſidias legendi ſunt tredecim libri beati Hilarij , quos de ſancta Trinitate,profunda & diſertiſſima nimis oratione cõſcripſit.Sancti quoque Ambroſij quos de eadem re ad Gratianum principem multum claros & venuſto ſermone compoſitos deſignauit . Deinde ſancti Auguſtini quindecim libri,quos idem de Trinitate mirabili profunditate conſcripſit , curioſa vobis intentione meditandi ſunt.Si quis de Patre, & de Filio &Spiritu ſancto aliquid ſummatim pręoptat attingere,nec ſe mauult longa lectione fatigari,legat Nicæi Epiſcopi librum quem de fide conſcripſit:& doctrinæ cæleſtis claritate completus , in contemplationem diuinam compendioſa breuitate producetur: Qui voluminibus ſancti Ambroſij ſociatus eſt quos ad Gratianum principem diſtinauit. O inæſtimabilis virtus,qua creatoris aperti ſunt cæli, ſancta Trinitas cordibus fidelium patefacta reſplenduit , & paganitas quæ honorem occupauerat alienum, à verò Domino cõfutata diſceſſit . Vtiles enim ſunt ad inſtructionem Eccleſiaſticæ diſciplinę memorati ſancti Ambroſij de officiis melliflui libri tres.Nec nõ & Beati Auguſtini de vera Religione liber vnus, & de doctrina Chriſtiana libri quatuor.Item eiuſdem liber vnus,quem de agone Chriſtiano compoſuit,maximè vobis neceſſarius, qui calcato ſæculo deſudatis in certamine Chriſtiano . Similiter etiam liber eiuſdem quaſi philoſophię moralis,quem pro moribus inſtituendis atque corrigendis ex diuina auctoritate collegit, Speculumque nominauit magna intentione legendus eſt.Nam &ſancti Auguſtini viginti duos libros, quos de ciuitate Dei confecit,infaſtidibili ſedulitate percurramus . Vbi & Babylonia confuſa ciuitas Diaboli, &ſplendida Hieruſalem vrbs Domini Chriſti, in hominum conuerſatione,competenti diuerſitate monſtratę ſunt.Scripſit etiam quinque quęſtiones de nouo Teſtamento ad Honoratum presbyterum, &octoginta tres alias mirifica deliberatione formatas.Si quis autem dicta ſua diligẽti cupit examinatione purgare,nec incauta

1.Cor. 15. *1.Ioan.* 3.

Qui veteres de ſancta Trinitate aliquid ſcripſerint.

Vtilitatem cõmendat librorum, qui de diſciplina tractant Eccleſiaſtica.

temeritate delinquere, duos libros Retractationum Sancti Auguſtini ſtudioſa lectione percurrat: vnde & ſe comat imitando,& agnoſcat quantam ſapientiæ copiam beatiſſimo Patri indulgentia diuina contulerit, vt quem nemo poterat fortaſſe reprehendere, ipſe ſe videatur cautiſſima retractatione corrigere. Longum eſt illius viri ſingula quęque memorare, dum de eius opuſculis indicandis codex non par uus exiſtat, qui quamlibet dicta ipſius breuiter commemoret, tamen in numeroſas progreſſus eſt paginas lectionum.

librorũ D. Auguſt.

De Hiſtoricis Chriſtionus. Cap. XVII

Habent etiam poſt tractatores, diuerſos relatores temporum ſtudia Chriſtiana, qui Eccleſiaſtica grauitate compoſiti, per viciſſitudines rerum mutabilitatesque regnorum, lacteo quidem ſed cautiſſimo nitore decurrunt. Qui cûm res Eccleſiaſticas referant,& viciſſitudines accedentes per tempora diuerſa deſcribant, neceſſe eſt vt ſenſus legentium rebus cœleſtibus ſemper erudiant, quando nihil ad fortuitos caſus, nihil ad eorum poteſtates infirmas, vt Gentiles fecerunt, ſed arbitrio creatoris applicare veraciter vniuerſa contendant. Vt eſt Ioſephus penè ſecundus Liuius, in libris antiquitatum Iudaicarum latè diffuſus, quem pater Hieronymus ſcribens ad Lucinum Beticum, propter magnitudinem prolixi operis, à ſe perhibet nõ potuiſſe transferri. Hunc tamen ab amicis noſtris qui eſt ſubtiliſſimus & multiplex, magno labore, in libris viginti duobus conuerti fecimus in Latinum. Qui etiam & alios ſeptem libros captiuitatis Iudaicæ mirabili nitore conſcripſit: quam trãſlationem, alij Hieronymo, alij Ambroſio, alij deputant Rufino: quę dum talibus viris aſcribitur, omnino dictionis eximia merita declarantur. Poſt hæc autem legenda eſt hiſtoria, quæ ab Euſebio quidem decem voluminibus Græco ſermone conſcripta, à Rufino autem cum adiectione temporum quę ſecuta ſunt, vndecim libris monſtratur explicita. Poſt hiſtoriam verò Euſebij apud Gręcos Socrates, Zozomenus & Theodoritus ſequentia conſcripſerunt, quos à viro Epiphanio diſertiſſimo in vno corpore duodecim libris fecimus Deo auxiliante transferri, ne inſultet habere ſe facunda Græcia neceſſarium, quod vobis iudicet eſſe ſubtractũ. Oroſius quoque Chriſtianorum temporum paganorumque collator, præſto vobis eſt, ſi eum volueritis. Marcellinus etiam quatuor libros de temporũ qualitatibus & poſitionibus locorum pulcherrima proprietate conficiens, itineris ſui tramitem laudabiliter percurrit, quem vobis pariter dereliqui. Chronica verò quę ſunt imagines hiſtoriarum breuiſſimasque temporum commemorationes ſcripſit Gręcè Euſebius, quem tranſtulit Hieronymus in Latinum, & vſque ad tempora ſua deduxit eximiè. Hunc ſubſecutus eſt ſupraſcriptus Marcellinus Illyricianus, qui adhuc patricij Iuſtiniani fertur egiſſe cancellos, ſed meliore dictione deuotus à tempore Theodoſij principis vſque ad fores imperij triumphalis Auguſti Iuſtiniani opus ſuum Domino iuuante perduxit, vt qui ante fuit in obſequio ſuſcepto, gratus poſtea ipſius imperio copioſe amantiſſimus appareret, Sanctus quoque Proſper Chronica ab Adam ad Genſerici tempora & vrbis deprædationem vſque perduxit. Forte inuenietis & alios ſubſequentes, quia non deſunt ſcriptores temporum, cum ſęcula, ſibi iugiter peracta ſuccedant. Sed cum te de memoratis rebus, diligens lector, expleueris, ingeniumque tuũ diuina fuerit luce radiatũ: lege librum de viris illuſtribus ſancti Hieronymi, vbi diuerſos patres atque opuſcula eorum breuiter honorauit & tetigit. Deinde & alterum Gennadij Maſſilienſis, qui de ſcriptoribus legis diuinæ quos ſtudio perquiſiuerat certiſſimus iudicauit. Hos in vno corpore ſociatos reliqui, ne per diuerſos codices cognoſcendæ rei tarditas adferatur: ſequũtur enim multarum lectionum venerabilium conditores. Modo enim doctiſſimi viri, aut libros diuina inſpiratione conficiunt, aut inuicem ſe Epiſtolarum gratia conſolantur, aut populos dulciſſimo ſermone deliniunt: Ita vt quidam eorum ſingulari certamine,& cum hæreticis viuaciſſima nimis altercatione confligant, controuerſias ſubeant,& iudicibus mediis glorioſa diſceptatione confligant. Sic cum prauus quiſque deſtruitur, præſtante domino, fideliſſimus inde ſolidatur. Tunc in illo choro ſanctiſſimo atque facundiſſimo Patrum, tibi eum eligere potueris, cum quo ſuauiſſimè colloquaris. Difficile quoque dictu eſt, quàm frequenti occaſione reperta, Scripturæ ſanctæ locis aptiſſimis potenter ſe aperiant, vt ſubitò tranſiens diſcas, quod te negligenter præteriſſe cognoſcis. Teſtes ſunt doctiſſimi viri diuerſa laude præcipui, quib⁹, velut ſtellis micantibus cælum fulget Eccleſiæ.

Ioſephi antiquitatũ libri, iuſſu Caſſiodori tranſlati.

Hiſtoria. Hiſtoria Tripartita

Oroſij hiſtoria.

Marcellini hiſtoriarũ libr. 4.

Chronicẽ Euſebij cõtinuatũ à D. Hieronymo & deinde à Marcello Illiriciano

De Sancto hilario. ca. XVIII.

Inter quos ſanctus Hilarius Pictauienſis Epiſcopus, nimia profunditate ſubtilis & cautiſſimus diſputator incedit, altasque diuinarum ſcripturarum abyſſos in medium reuerenter adducens, facit præſtante Deo illuminata mente conſpici, quę prius parabolis velabantur obſcuris.

De Sancto Cypriano. Ca. XIX.

Impoſſibile eſt omnino complecti, quantum inter alios ſcriptores(præterita ratione baptiſmatis quam vſus gratia repudiauit Eccleſiæ) conferat beatiſſimus Cyprianus, velut oleum decurrens in omnem ſuauitatem lingua compoſita, declamator inſignis, doctorque mirabilis. Quantos enim ille dubitantes nõ pertulit labi, lapſos verè & firmiſſima prædicatione ſolidauit, & Cõfeſſores ad Martyrium ipſe perduxit? Et ne minor eſſet prædicationibus ſuis, ipſe quoque Martirij corona Domino pręſtante decoratus eſt. Nam inter alia quę nobis facundię ſuę clara monimenta dereliquit, in expoſitione orationis dominicę, quę contra ſubrepentia vitia, velut inuictus clypeus, ſemper opponitur, libellum declamatoria venuſtate conſcripſit.

De Sancto Ambroſio Cap. XX.

Sanctus quoque Ambroſius lactei ſermonis emanator, cum grauitate acutus, peruiolenta perſuaſione dulciſſimus: cui fuit æqualis doctrina cum vita, quando ei non paruis miraculis gratia diuinitatis arriſit.

De Sancto Hieronymo. Cap. XXI.

Beatus etiam Hieronymus Latinę lingúę dilatator eximius, qui nobis in tranſlatione diuinę ſcripturæ tantum præſtitit, vt ad Hebręum fontem penè non egeamus accedere, quãdo nos facũdię ſuę multa cognoſcitur vbertate ſatiaſſe, plurimis libris, copioſis Epiſtolis fecit beatos, quibus ſcribere Domino pręſtante dignatus eſt. Planus, doctus, dulcis, parata copia ſermonum ad quamcunque partem conuertit ingenium, modò humilibus ſuauiter blanditur, modò ſuperborum colla confringit, modò derogatoribus ſuis vicem neceſſaria mordacitate reſtituens, modò virginitatem prædicans, modò matrimonia caſta defendens, modò virtutum certamina glorioſa collaudãs, modò lapſus in Clericis atque monachis prauitatis accuſans, ſed tamẽ vbicunque ſe locus attulit: Gentiliũ exempla dulciſſima varietate permiſcuit, totũ explicans, totum exornans, & per diuerſa diſputationum genera, diſertus ſemper & æqualis incedens. Nam cùm aliquos magna vbertate libros protendat, tamen pro dulcedine dictorum ſuorum ſemper gratus eſt. Quem in Bethleem habitaſſe ocioſum non arbitror: niſi vt in terra illa miraculorum, ad inſtar ſolis, eius quoque, ab oriẽte nobis † lamparet eloquium. Is Epiſtolam ſuã ad Paulinum & Senatorem, & Presbyteru, mmirificam deſtinauit, docens quemadmodum ſcripturas diuinas adhibita cautela perlegeret. Vbi breuiter virtutem vniuſcuiuſque libri veteris & noui Teſtamẽti mirabiliter indicauit. Quam ſi ante reperiſſẽ, eloquentiæ ipſius cedẽs, contentus fortaſſe fueram, de eadem parte nihil dicere: Sed quia & ille alia, & nos diuerſa in opere iam confecto, Domino largiente conſcripſeramus, credo quod lector diligens & in hoc opuſculo non inutiliter occupetur. Ille enim ſcripſit ad diuinæ legis nouum lectorem, qui tamen erat literis ſæcularibus eruditus, vt etiam librum de Theodoſio principe prudenter, ornateque confecerit. Nec illa tempeſtate vt datur intelligi, tantos ſcriptores ſuæ partis habuit, quos eum in ordine legere commoneret, quoniam illo tẽpore milites Chriſti in gymnaſio legis diuinæ, ſalutari adhuc laborabant ſudore, in quos & ipſe poſtea multa conſcripſit, Nobis vero fuit cauſa diuerſa. Primum quod ad fratres ſimul & impolitos ſcripſimus inſtruendos, vt per multos auctores qui iam noſtra ætate declarati ſunt, cæleſtium ſcripturarum plenitudine compleãtur: & non tam ex nobis, qui huius rei pauperes ſumus, quàm ex copioſis & antiquis patribus laudabiliter imbuantur. Sed & ne aliquid eis deeſſe poſſit, qui ad ſtudia huius ſæculi non fuerunt, tam de artibus, quàm de diſciplinis ſæcularium literarum, quæ præter additamẽta quorundam doctorum, àſcripturis diuinis cognoſcitur eſſe progreſſa. Ita fit vt vituperatio de noua præſumptione nos carpat, & de paruo voluminis obſequio gratiæ forſitan momenta proueniant.

† Lãpare, pro ſplẽdere, a verbo Græco λάμπω, vſitatum etiam Bede in Himnis.

Paulini liber de Theodoſio principe.

De Sancti Auguſt. doctrina & libris. Cap. XXII

Ipſe etiam doctor eximius beatiſſimus Auguſtinus, debellator hæreticorum, defenſor fidelium,& famoſorum palma certaminum, in quibuſdam libris nimia difficultate reconditur, in quibuſdam ſic eſt planiſſimus, vt etiam paruulis probetur acceptus: cuius aperta ſuauia ſunt, obſcura verò magnis vtilitatibus farcita pingueſcunt. Huius autem ingenij viuacitatem ſi quis noſſe deſiderat, libros ipſius Confeſſionum legat, vbi ſe refert omnes Mathematicas diſciplinas ſine magiſtro comprehẽdiſſe, quas aliis ſub doctis expoſitoribus vix datur attingere. Symbolum quoque noſtræ fidei, teſtimonium recti cordis, promiſſionis inſolubile ſacramentum, frequenti expoſitione patefecit: vt profundius intelligentes illa quæ credere nos profitemur, cautiſſimè promiſſa ſeruemus. Legendus eſt etiam liber eiuſdem, vbi diuerſas hæreſes poſt Epiphanium pontificem compendioſa breuitate complexus eſt, quando nullius ſanæ mentis acquieſcit ingeniũ in illas cautes incidere, in quib⁹ alterũ cognouerit pertuliſſe naufragiũ. Illorum ſiquidem ſenſus omnino cauẽdus eſt, quos prouida damnauit Eccleſia. Et ſi quidem tali modò præſumitur, cauta nimis obſeruatione declinetur.

De Abbatis Eugipij, & Dioniſii Monachi, libris, & laudibus. Ca. XXIII.

Conuenit etiam, vt presbyteri Eugipij opera neceſſario legere debeatis. Quem nos quoque vidimus, virum quidem non vſque adeo ſæcularibus literis eruditum, ſed ſcripturarum diuinarum lectione pleniſſimum. Hic ad parentem noſtram Probam virginem ſacram, ex operibus ſancti Auguſtini valde beatiſſimis quæſtiones ac ſententias diuerſaſque res de florans, in vno corpore neceſſaria nimis diſpenſatione collegit, & in trecentis triginta octo capitulis collocauit. Qui codex vt arbitror vtiliter legitur, quando in vno corpore diligentia ſtudioſi viri potuit recõdi: quæ in magna Bibliotheca vix pręualet inueniri. Generat etiam hodieque Catholica Eccleſia viros illuſtres probabilium dogmatum decore fulgentes: fuit enim noſtris temporibus & Dionyſius monachus, Scytha natione, ſed moribus Romanus, in vtraque lingua valde doctiſſimus, reddẽs actionibus ſuis, quam in libris Domini legerat æquitatem, qui ſcripturas diuinas tanta curioſitate diſcuſſerat, atque intellexerat, vt vndecunque interrogatus fuiſſet, paratum haberet competens ſine aliqua dilatione reſponſum: quĩ mecum dialecticam legit, & in exemplo glorioſi magiſterij plurimos annos vitam ſuam Domino præſtante tranſegit. Pudet me de conſorte dicere, quod in me nequeo reperire. Fuit enim in illo cum ſapientia, magna ſimplicitas: cum doctrina humilitas: cum facundia, loquendi parcitas, vt in nullo ſe vel extremis famulis anteferret, cum dignus eſſet Regum ſine dubitatione colloquiis. Interueniat pro nobis qui nobiſcum orare cõſueuerat, vt cuius hic ſumus oratione ſuffulti, eius poſſimus nunc meritis adiuuari. Qui petitus à Stephano Epiſcopo Salonitano, ex Gręcis exemplaribus canones Eccleſiaſticos moribus ſuis, vt erat planus atque diſertus: magnæ eloquentiæ luce compoſuit, quos hodie vſu celeberrimo Eccleſia Romana cõplectitur. Hos etiam oportet vos aſſiduè legere, ne videamini tam ſalutares Eccleſiaſticas regulas culpabiliter ignorare. Alia quoque multa ex Græco tranſtulit in Latinum, quę vtilitati poſſunt Eccleſiæ conuenire. Quis tanta Latinitatis & Græcitatis peritia fungebatur: vt quoſcunque libros Græcos in manibus acciperet, Latine ſine offenſione tranſcurreret, iterumque Latinos Attico ſermone legerit, vt crederes hoc eſſe conſcriptum, quod os eius inoffenſa velocitate fundebat. Longum eſt de illo viro cuncta retexere, qui inter reliquas virtutes hoc habuiſſe probatur eximium, vt cùm ſe totum Deo tradidiſſet, non aſpernaretur ſæcularium conuerſationibus intereſſe. Caſtus nimium cùm alienas quotidie videret vxores, mitis cùm ferè gentium veſano turbine pulſaretur. Fundebat lachrymas motus compunctione, cúm audiret garrula verba lætitiæ: ieiunabat ſine exprobratione prandentium, & ideo conuiuiis gratanter intererat, vt inter corporales epulas inquiſitus, ſpiritales copias ſemper exhiberet. Quod ſi tamen aliquãdo comederet, paruo quidem cibo, ſed tamen eſcis communibus vtebatur. Vnde ſummum genus æſtimo patientiæ, inter humanas eſſe delicias, & abſtinentiæ cuſtodire menſuram. Sed, vt bona mentis eius infucata laude inferamus, erat tot⁹ Catholicus, totus paternis regulis perſeueranter adiunctus: & quicquid poſſunt legentes per diuerſos quærere, in illius ſcientia cognoſcebãtur poſſe ſugere. Cuius nomini aliqua praui homines calumnioſe nituntur ingerere, vnde ſua videantur errata aliquatenus ex-

Multa quoque Dionyſius ille è Greco trãſtulit.

cuſare. Sed ille iam ſæculi peruerſitate derelicta, præſtante domino, in Eccleſiæ pace ſepultus, inter Dei famulos credendus eſt habere conſortium: dicerem adhuc fortaſſe reliqua de ſancto viro, quæ nobis totius probationis veritate comperta ſunt: ſed neceſſe eſt vt propoſitum noſtrum potius exequamur, ne cùm ſimus debitores alteriꝰ promiſſionis, aliud diu referre importuna loquacitate videamur.

Conciliū Epheſinū & Chalcedonenſe & Epiſtolæ Encycliæ.

Et vt vobis in regulis fidei nulla poſſit nocere ſurreptio, legite quas habetis in promptu, Synodum Epheſinam & Chalcedonenſem, nec non & Encyclia, id eſt, Epiſtolas confirmationis ſupradicti concilij. Quæ ſi diligenter excurritis, verſutiæ improborū nulla vobis occaſione præualebunt.

Recapitulatio Generalis quo ſtudio Scriptura Sancta legēda ſit. Cap. XXIIII.

Demus itaque operam, & poſt introductorios libros, auctoritatem cum expoſitoribus ſuis ſedula intentione curramus, viasque intelligentiæ, Patrum labore repertas, pio ſtudio ſubſequamur, nō ad quęſtiones inaniſſimas auida ſuperfluitate tendamus. Quod dictum rationabiliter in tractatoribus probatiſſimis inuenitur, hoc procul dubio credamus eſſe diuinum: ſi quid diſſonum aut diſcordans Patrum regulis contigerit inueniri, vitandū eſſe iudicemus. Origo enim ſæuiſſimi erroris eſt, in ſuſpectis auctoribus amare totum, & ſine iudicio defendere velle quod inuenis: ſcriptum eſt enim: omnia probate, quod bonum eſt tenete. Sed vt in ſumma, quæ ſunt dicenda complectar, cuncta quę antiqui expoſitores probabiliter dixerunt, ſollicita mēte tenenda ſūt: illa verò quę ab eis intractata relicta ſunt, ne infructuoſo labore fatigemur, primùm rimāda ſunt quas virtutes habeant, aut ad quę nos inſtituta perducāt: deinde quid nos velint de ſe legendo contrahere.

1. Theſ. 5.

Nam licet textus planiſſimus eſſe videatur, & hiſtorica relatione reluceat, modò tamen aut iuſtitiam perſuadet, aut impietatem redarguit, aut tolerantiā prędicat, aut vitia mobilitatis accuſat, aut ſuperbiam damnat, aut bona humilitatis exaltat: aut impacatos reprimit, aut charitate pleniſſimos conſolatur, aut aliquid tale commemorat quo ad probos mores incitet, & à nefariis cogitationibus reſpectu pietatis adducat. Deus enim ſi ſolis bonis prēmia polliceretur, benignitas ipſius neglecta tepeſceret. Si verò malis iugiter minaretur exitium, deſperatio ſalutis præcipitaret ad vitia. Et ideo pius Redemptor pro ſalute noſtra vtrumque moderatus eſt, vt & peccatores denunciata pœna terreat: & bonis, digna præmia cō promittat. Quapropter ad intentiones librorum generaliter ſemper animus erigatur, mentemque noſtram in illa contemplatione defigamus, quæ non tantum auribus ſonat, ſed oculis interioribus eluceſcit. Nam & ſi ſimplex videatur eſſe relatio, nihil vacuum, nihil otioſum diuinis literis continetur, ſed ſemper ad vtilitatem aliquam dicitur, quæ rectiſſimis ſenſibus ſalubriter hauriatur. Et ideo quando bona referuntur, ad imitationē potius erigamur: quando facinora punienda narrantur, operari talia formidemus. Ita vt ſemper aliquid vtilitatis acquiramus ſi qua propter referuntur, aduertimus.

Coſmographos legēdos à Monachis. Cap. XXV. Iulij Oratoris Coſmographia.

Coſmographorum quoque notitiam vobis percurrendam eſſe non immerito ſuademus, vt loca ſingula quæ in libris Sanctis legitis, in qua parte mundi ſint poſita, euidenter cognoſcere debeatis. Quod vobis proueniet abſolute, ſi libellum Iulij oratoris, quē vobis reliqui, ſtudioſe legere feſtinetis, qui maria, inſulas, montes famoſos, prouincias, ciuitates, flumina, gentes, ita quadrifaria diſtinctione complexus eſt, vt penè nihil libro ipſi deſit quod ad Coſmographi notitiam cognoſcitur pertinere.

Marcellini Conſtātinopolis et Hieroſolymorū deſcriptio.

Marcellinus, de quo iā dixi, pari cura legendus eſt, qui Conſtantinopolitanam ciuitatem & vrbem Ieroſolymorum quatuor libellis minutiſſima narratione conſcripſit. Deinde penacem Dionyſij diſcite breuiter comprehenſum, vt quod auribus in ſupradicto ſcripto libro percipitur, penè oculis intuentibus videre poſſitis. Tum ſi vos notitiæ nobilis cura flammauerit, habetis Ptolomæi codicem, qui ſic omnia loca euidenter expreſſit, vt eum cunctarum regionū penè incolā fuiſſe iudicetis. Eoque fiat vt vno loco poſiti, ſicut monachos decet, animo percurratis, quod aliquorum peregrinatio plurimo labore collegit.

De notis affigendis Ca. XXVI.

Illud etiam indicandum eſſe curauimus, vt vos labor noſter inſtrueret, & qualicunque munuſculo ſtudium veſtræ ſanctitatis ornaret, pręſtante Domino, quantum aut ſenex, aut longa peregrinatione fatigatus relegere præualui, quibuſdam codicibus patrum præſentes notas omnino deſignatas, quę ſunt indices codicum, ſingulis quibuſque locis, vt arbitror, competenter impreſſi. Nam expoſitionibus Octateuchi hanc dedimꝰ notam: *Oct*. Alteram, Regum: *Reg*. Tertiam, Pſalterij, *Pſ*. Quartam, Salomonis: *Sal*. Quintam, Prophetarum: *Proph*. Sextam, Agiographorum: *Ag*, Septimam Euangelicorum: *Eu*. Octauam, epiſtolis Apoſtolorum: *Ap*. Nonam: Actꝰ Apoſtolorum & Apocalypſis: *Aaa*. Quas in primordiis codicum, quos tamen ſub ipſo ſtudio tranſire præualui, ſemper aſſcripſi, vt vos illas in textu poſitas ſine ambiguitate poſſitis agnoſcere, ſi paginas ſingulas ſtudioſa mente curratis. Tunc ſi placet, qui tamen plurima lectione præſumitis, per tractatores probatiſſimos imitatio vobis facile ſubiacebit. Ita fiet vt aliud inde genus expoſitionis acutiſſimum pulcherrimumque naſcatur, & quod forſitan priores noſtri in commentis ſuis minimè dilucidauerūt, ibi aliquatenus reperiantur eſſe declarata. Idiomata quoque legis diuinæ, id eſt, proprias dictiones tali charactere. P A P. ſignauimus, vt vbicunque reperta fuerint, verba ipſa nulla pręſumptione violentur.

De Schematibus ac diſciplinis. Cap. XXVII.

Illud quoque commonendum eſſe credidimus, quoniam tam in literis ſacris quam in expoſitoribꝰ doctiſſimis, multa per ſchemata, multa per definitiones, multa per artē Grāmaticā, multa per artē Rhetoricā multa per Dialecticā, multa per diſciplinā Arithmeticā, multa per Muſicā, multa per diſciplinam Geometricā, multa per Aſtronomicā intelligere poſſumus: nō abs re eſſe inſtituta ſæculariū magiſtrorū artes ſcilicet ac diſciplinas cū ſuis diuiſionib. in ſequēti libro paucis attingere, quatenus & qui talia didicerunt, breuiter admoneantur, & qui latius fortaſſe legere minimè potuerunt, aliquid exinde compendioſa breuitate cognoſcant. Eſt enim rerum iſtarum procul dubio, ſicut & Patribus noſtris viſum eſt, vtilis & non refugienda cognitio, quando eam in literis ſacris tanquam in origine generalis perfectæque ſapientiæ vbique reperis eſſe diffuſam. Nam cùm ibi reddita fuerit atque monſtrata, ſenſus noſter ad intelligendum modis omnibus adiuuatur. Sit ergo antiquorum labor opus noſtrum, vt quod illi latius plurimis codicibus ediderunt, nos breuiſſimè ſicut iam dictum eſt, ſecundo volumine collecta pandamus, & quod illi ad exercendas verſutias deriuauerunt,

runt, nos ad veritatis obſequia laudabili deuotione reuocemus, quatenus quę inde furtiuè ſublata ſunt, in obſequium rectæ intelligentiæ honeſta conditione redantur. Opus quidem, vt arbitror neceſſarium, ſed conſiderata difficultate perarduum, in duobus libris comprehendere velle diuinarum & humanarum fontes copioſiſſimos literarum. Vbi Sedulij verſus illi dicendi ſunt:

Grandia poſco quidem, ſed tu dare grandia noſti
Quem magis offendit, quiſquis ſperando tepeſcit.

Quid legēdū, aut agendum iis qui ſcripturas laicas introire non poſſunt. Caput. XXVIII.

Quod ſi quorundam ſimplicitas fratrum non potuerit, quæ ſunt in ſequenti libro deflorata cognoſcere, quia penè breuitas omnis obſcura eſt: ſufficiat eis, ſummatim rerum diuiſiones, vtilitates, virtuteſque perpendere, vt ad cognoſcēdam legem diuinam, feruida mentis intentione rapiantur. Per diuerſos enim ſanctiſſimos Patres inuenient vnde deſiderium ſuum pleniſſima poſſint vbertate ſatiare. Tantum ſit legendi ſincerus affectus, & intelligendi ſobrium votum. Tunc ſalutaris aſſiduitas eruditos efficiet, quos in prima fronte profunditas lectionis exercuit. Sciamus tamen non in ſolis literis poſitam eſſe prudentiam, ſed perfectam ſapientiam dare Deum vnicuique prout vult. Nam ſi tantum in literis eſſet ſcientia rerum bonarum: qui literas neſciunt, vtique rectam ſapientiam non haberent. Sed cùm multi à Grammatica ad verum intellectum perueniant, rectámque fidem percipiāt cælitus aſpiratam: dubium non eſt, puris ac deuotis ſenſibus Deum concedere, quod eis iudicat expedire. Scriptum eſt enim: Beatus homo quem tu erudieris Domine & de legę tua docueris eum. *(Pſal. 93.)* Quapropter actibus bonis & orationibus aſſiduis hoc petendum eſt, vt ad veram fidem, operáſque ſanctiſſimas, vbi eſt vita noſtra perpetua, Domino comitante veniamus. Legitur enim: Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam. *(Pſal. 126)* Veruntamen nec illud Patres ſanctiſſimi decreuerunt, vt ſecularium literarum ſtudia reſpuantur, quia non exinde minimum ad ſacras ſcripturas intelligendas ſenſus noſter inſtruitur. Si tamen diuina gratia ſuffragante, notitia ipſarum rerum ſobriè ac rationabiliter inquiratur: non vt in ipſis habeamus ſpem profectus noſtri, ſed ipſa tranſeunter deſideremus, nobis verò à Patre luminum proficuam ſalutaremque ſapientiam debere concedi. Quanti enim philoſophi hęc ſolummodo lectitātes, ad fontem ſapientiæ non venerunt, & vero lumine priuati, ignorantiæ cæcitate demerſi ſunt? Quoniam, ſicut à quodam dictum eſt, nunquam poteſt pleniſſimè inueſtigari, quod non per viam ſuam quæritur. Multi iterum patres noſtri talibus literis eruditi & in lege Domini permanentes, ad veram ſapientiam peruenerunt, Sicut beatus Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana meminit, dicens: *(D. Augu. de doctrina Chriſtiana.)* Non aſpicimus, quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto, Cyprianus & doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus? quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? nos addimꝰ Ambroſium, ipſumque Auguſtinum, atque Hieronymum, multoſque alios innumerabiles Græcos. Hoc etiam ipſe fideliſſimus Dei famulus Moyſes fecit. De quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fuerit omni ſapientia Ægyptiorum: *(Act. 7.)* quos nos imitantes, acutiſſimè quidem, ſed incunctanter vtraſque doctrinas ſi poſſumus legere feſtinemus. Quis enim audeat habere dubium, vbi virorum talium, multiplex præcedit exēplum? ſcientes plane ſicut iam dictum eſt, rectam veramque ſapientiam Dominum poſſe concedere. Sicut ait liber ſapientiæ: Sapientia à Domino Deo eſt, & cum ipſo fuit ſemper & permanet in æternum. Quapropter toto niſu, toto labore, totis deſideriis exquiramus, vt ad tale tantumque munus, Domino largiente peruenire mereamur. Hoc enim nobis eſt ſalutare, proficuum, glorioſum, perpetuum, quoniam nulla mors, nulla mobilitas, nulla ſeparare poſſit obliuio, ſed in illa ſuauitate patrię cum Domino faciet æterna exultatione gaudere. Quod ſi alicui fratrum (vt meminit Virgilius.)

Frigidus obſtiterit circum præcordia ſanguis,

Vt nec humanis nec diuinis literis perfectè poſſit erudiri, aliquatamen ſcientiæ mediocritate ſuffultus, eligat certè quod ſequitur.

Rura mihi & rigui placeant in vallibus *(Iamnes.)*

Quia nec ipſum eſt à Monachis alienum, hortos colere, agros exercere, & pomorum fœcunditate gratulari. Legitur enim in Pſal. 127 labores fructuū tuorum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. *(Pſal. 127. Auctores de rebortenſi.)* Quod ſi huius ſtudij requirantur auctores, de hortis ſcripſit pulcherrimè in nomine ſuo dominus Gargilius Martialis, qui & nutrimenta holerum & virtutes eorum diligenter expoſuit, vt ex Commētarij lectione, pręſtāte Domino vnuſquiſque & ſaturari valeat & ſanari, quem vobis inter alios codices reliqui. Pari etiam modo in agris colēdis, in apibus, in columbis, nec non & piſcibus alendis, inter cæteros Columella, & Emilianus auctores probabiles extiterunt. *(Columella)* Sed Columella ſedecim libris per diuerſas agriculturæ ſpecies eloquens ac facundus illabitur, diſertis potius quàm imperitis accommodus, vt operis eius ſtudia non ſolùm communi fructu, ſed etiam gratiſſimis epulis explicentur. *(Emilianꝰ.)* Emilianus etiam explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliiſque rebus pleniſſima lucidatione diſſeruit, quam vobis inter alios lectitandum, Domino præſtante dereliqui. Hæc tamen, cum peregrinis atque ægrotis præparantur, fiunt cæleſtia, quamuis videantur eſſe terrena. quale eſt enim languētes aut dulcibus pomis reficere, aut columbarum fœtibus enutrire, aut piſcibus alere, aut mellis ſuauitate mulcere? Nā cùm vel aquam frigidam pauperi præcipiat offerri, quanto gratius erit diuerſis egentibus eſcas ſuauiſſimas dare, pro quibus in illo iudicio fructum multiplicata poſſitis mercede recipere? Non debet negligi, vndecunque poteſt homini ſubueniri probabiliter.

De ſitu monaſterij Viuarienſis, ſiue Caſtaliēſis. Ca. XXVIIII.

Inuitat ſiquidem nos locus Viuarienſis monaſterij ad multa peregrinis & egentibus præparanda, quando habetis hortos irriguos, & piſcoſi amnis Pellenæ fluenta vicina, qui nec magnitudine vndarum ſuſpectus habetur, nec exiguitate temnibilis, influit vobis arte moderatus, vbicunque neceſſarius iudicatur, & hortis veſtris ſufficiens & in olitus. Adeſt enim cùm deſideratur, & cùm vota compleuerit, remotus abſcedit, ſic quodāmodo monaſterio deuotꝰ exiſtēs, vt nec oneret importunus, nec poſsit deeſſe cum quæritur. Maria quoque vobis ita ſubiacent, vt piſcationibus variis pateant: & aptus piſcis (cùm libueri)t viuariis poſſit includi. Fecimus enim illic iuuante Domino grata receptacula, vbi ſub clauſtro fideli vagetur piſcium multitudo: ita conſentanea montiū ſpeluncis, vt nullatenꝰ ſe ſentiat captum, cui

libertas eſt eſcas ſumere, & per ſolitas ſe cauernas abſcondere. Balneas quoque congruenter præparatas corporibus iuſſimus ædificari. Vbi fontium perſpicuitas decẽter illabitur quæ & potui (quæ de tam inſigni arte referãtur. Sed ſufficit eos librari eos qui libere Domini iuſtitiæque deſeruiunt) gratiſſima cognoſcitur & lauacris. Ita fit vt monaſterium veſtrum potius quæratur ab aliis, quàm vos extranea loca deſiderare poſſitis. Verùm hæc vt ſcitis oblectamenta ſunt pręſentium rerum, non ſpes futura fidelium: iſtud tranſiturum, illud ſine fine eſt mãſurum. Sed illic poſiti, ad illa potius deſideria transferamur, quę nos faciant regnare cum Chriſto. Caſſianum presbyterum, qui conſcripſit de inſtitutione fidelium Monachorum, ſedulo legite & libenter audite. Qui inter ipſa initia ſancti propoſiti, octo principalia vitia dicit eſſe fugienda. Hic noxios motus animorum ita competenter inſinuat, vt exceſſus ſuos hominem penè videre faciat, & vitare compellat quos antea confuſione caliginis ignorabat: qui tamen de libero arbitrio, & à Beato Proſpero iure culpatus eſt:

Tota hæc parenteſis corrupta eſt.

Caſſiani libri de Inſtitutione monachorum qua caute legẽdi.

Vnde monemus vt in rebus talibus excedentem ſub cautela legere debeatis. Cuius dicta Victor Martyritanus Epiſcopus Afer, ita Domino iuuante purgauit, & quę minus erant addidit, vt ei rerum iuſtarũ, palma meritò conferatur, quem inter alios de Africæ partibus cito nobis credimus eſſe dirigendum. Cætera verò genera Monachorum vehementer accuſat: Sed vos cariſſimi fratres Deo iuuãte eas partes legite, quas ſalubriter cognoſcitur ille laudaſſe. Nã ſi vos in monaſterio Viuarienſi, ſicut credere dignũ eſt, diuina gratia ſuffragante cœnobiorum conſuetudo competenter audiat, & aliquid ſublimius defectos animos optare contingat: habetis mõtes, Caſtelli ſecreti ſuauia, vt vel Anachoritæ pręſtante Domino feliciter eſſe poſſitis. Sunt enim remota & emicantia Eremi loca, quando muris priſtinis ambientibus probantur incluſa. quapropter aptum vobis erit eligere exercitatis iamque probatiſſimis illud habitaculum, ſi prius in corde veſtro fuerit præparatus aſcenſus. Legendo enim cognoſcitis vnum de duobus, quid aut deſiderare, aut tolerare poſſitis. Tãtum eſt, vt conuerſationis probitate ſeruata, qui nõ valet alios ſermonibus docere, morum videlicet inſtruat ſanctitate.

Victor Epiſcopus Afer Caſſiani dicta purgauit.

Ego tamen fateor votum meum, inter vos quæcunque poſſunt corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi ſtudia, ſi tamen veraciter ſcribant, non immerito forſitan plus placere, quod & mentem ſuam relegendo ſcripturas diuinas ſalutariter inſtruunt, & domini præcepta ſcribendo longe lateque diſſeminant. Felix intentio, laudanda ſedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, ſalutem mortalibus tacitum dare, & contra Diaboli ſurreptiones illicitas calamo atramẽtoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot, Antiquarius Domini verba deſcribit. Vno itaque loco ſitus, operis ſui diſſeminatione per diuerſas prouincias vadit. In locis ſanctis legitur labor ipſi⁹. Audiũt populi vnde ſe à praua voluntate conuertant, & Domino pura mentè deſeruiant. Operatur abſens de opere ſuo. Nequeo dicere, viciſſitudinem illum de Doctorum bonis non poſſe percipere, ſi tamen non cupiditatis ambitu, ſed recto ſtudio talia noſcatur efficere. Verba cæleſtia multiplicat homo: & quadam ſignificatione comprobabili, ſi fas eſt dicere, tribus digitis ſcribitur, quod virtus ſanctæ Trinitatis effatur, O ſpectaculum bene conſiderationibus glorioſum! Arundine currente verba cęleſtia deſcribuntur, vt vnde Diabolus caput Domini in paſſione fecit percuti, inde eius calliditas poſſit extingui. Accedit etiam laudibus eorum quod factum Domini aliquo modo videntur imitari, qui legem ſuam, (licet figuraliter ſit dictum) omnipotentis digiti operatione conſcripſit. Multa ſunt quidem, ſed ne tanto bono mutatis literis ſcriptores verba vitioſa permiſceant, aut ineruditus emendator neſciat errata corrigere: Orthographos antiquos legant, Velium Longum Curtium, Valerianum, Papirianum, Adamantum, Martyrium, de v & b: eiuſdem de primis, mediis, atque, vltimis ſyllabis, eiuſdem de b litera trifariam in vnum poſita, & Eutichen de aſpiratione: ſed & Focam de differentia generis. Quos ego quantum potui ſtudioſa curioſitate collegi. Et ne quempiam memoratorum codicum obſcuritas derelicta turbaret, quoniam antiquarum declinationum pro mixtione propria partes confuſæ ſunt, magno ſtudio laboris incubui, vt in libro ſequeſtrato atque compoſito, qui inſcribitur de Orthographia, ad vos defloratæ regulæ peruenirent, & dubietate ſublata liberior animus viam emendationis incederet. Diomedem quoque & Theoctiſtum aliqua de tali arte conſcripſiſſe comperimus, qui ſi inuẽti fuerint, vos quoque eorum deflorata colligite. Fortè & alios inuenire poſſitis, per quos notitia veſtra potius inſtruatur. Iſti tamen qui memorati ſunt, ſi aſſiduo ſtudio relegantur, omnem vobis caliginem ignorationis abſcindunt, vt quod hactenus ignoratum eſt, habeatur ex maxima parte notiſſimũ. His etiam addimus in codicibus cooperiendis doctos artifices, vt literarum ſacrarum pulchritudinem facies deſuper decora veſtiret, exemplum illud dominicę figurationis ex aliqua parte forſitan imitantes, qui eos quos ad cœnam æſtimauit inuitandos, in gloria cæleſtis conuiuij ſtolis nuptialibus operuit. Quibus multiplicet ſpecies facturarum, in vno codice depictas, ni fallor, expreſſimus: vt qualem maluerit ſtudioſus tegumenti formam, ipſe ſibi poſſit eligere. Parauimus etiam nocturnis vigiliis mechanicas lucernas, conſeruatrices illuminantium flammarum, ipſas ſibi nutrientes incendium, quæ humano miniſterio ceſſante, prolixè cuſtodiant vberrimi luminis abundantiſſimam claritatem: vbi olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur. Sed nec horarum modulos paſſi ſumus vos vllaten⁹ ignorare, qui ad magnas vtilitates humani generis noſcuntur inuenti. Quapropter quę vobis ſalubriter imperantur, efficite, quia magnæ remunerationis eſt præmium ſine aliquo murmure. Horologium vobis vnum, quod ſolis claritas indicet, præparaſſe cognoſcor: alterum vero aquatile, quod die noctuque horarum indicat quantitatem: quia frequenter nonnullis diebus ſolis claritas abeſſe cognoſcitur, miroque modo aqua in terris peragit, quod ſolis flammeus vigor deſuper modulatus excurrit. Ita quę natura diuiſa ſunt, ars hominum fecit ire concorditer: in quibus fides rerum tanta veritate conſiſtit, vt quod ab vtriſque geritur, per internuntios eſſe ęſtimes cõſtitutũ. Hæc ergo procurata ſũt, vt milites Chriſti certiſſimis ſignis admoniti, ad opus exercendum diuinum, quaſi tubis clangentibus euocentur.

De Antiquariis, & commemoratione orthographia. Ca. XXX.

Antiquariorũ ſtudium commendat in deſcribẽdis S. ſcripturarum codicibus.

Locus mutilus.

Orthographi, antiqui.

Codicum cooperiendorum artifices.

Lucernæ ipſæ ſibi nutrientes incendiũ.

Horologia duo.

Sed & vos alloquor fratres egregios, qui humani corporis ſalutem ſedula curioſitate tractatis: & confugientibus ad loca Sanctorum, officia beatæ pietatis impenditis: triſtes paſſionibus alienis, de periclitantibus mœſti, ſuſceptorum dolore confixi, & in alienis calamitatibus mœrore proprio ſemper attoniti, vt ſicut artis veſtræ peritia docet, languentibus ſyncero ſtudio ſeruiatis, ab illo mercedem recepturi à quo poſſunt pro temporalibus æterna retribui. Et ideò diſcite quidem naturas herbarum, commixtionesque ſpecierum ſollicita mente tractare, ſed non ponatis in herbis ſpem, non in humanis conſiliis ſoſpitatem. Nam quamuis medicina legatur à Domino conſtituta: ipſe tamen ſanos efficit, qui vitam ſine fine concedit. Scriptum eſt enim: Omne quod facitis in verbo aut in opere, in nomine Domini Ieſu facite, gratias agẽtes Deo & Patri per ipſum.

De medicis. Cap. XXXI.

Exortatio ad Medicos.

Eccl. 38.

Col. 3.

Quod ſi vobis non fuerit Græcarum literarum nota facundia: imprimis habetis herbarium Dioſcoridis, qui herbas agrorum mirabili proprietate diſſeruit, atque depinxit. Poſt hæc legite Hippocratem atque Galenum Latina lingua conuerſos: id eſt, Therapeutica Galeni ad Philoſophum Glauconem deſtinata, & Anonymum quendam qui ex diuerſis auctoribus probatur eſſe collectus. Deinde Cælij Aurelij de medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diuerſoſque alios medendi arte compoſitos, quos vobis in Bibliothecæ noſtræ ſinibus recõditos, Deo auxiliante dereliqui.

Dioſcoridis herbarium.

Therapeutica Galeni.

Quapropter omnes quos monaſterij ſepta concludunt, tam Patrum regulas, quàm præceptoris proprij iuſſa ſeruate, & libenter præceptis ſalutaribus obedite. Vos autem ſanctiſſimos viros abbates Calcedoniũ & Gerontium deprecor vt ſic cuncta diſponatis, quatenus gregem vobis creditum præſtante Domino ad beatitudinis dona perducere debeatis. Peregrinum igitur ante omnia ſuſcipite, eleemoſynam date. Nudum veſtite, eſurienti panem frangite, quoniam iſte verè dicendus eſt conſolatus proximum noſtrũ. Super hæc etiã communicationẽ corporis & ſanguinis ſui clementiſſimus qui miſeros conſolatur. ipſos autem ruſticos qui ad veſtrum monaſterium pertinent, bonis moribus erudite, quos adiectarum penſionum pondere non grauetis. Scriptum eſt enim: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meũ leue eſt. Illud verò quod familiare ruſticis comprobatur, furta neſciant, lucos colere prorſus ignorent, viuant innoxio propoſito. Secundus illis ordo conuerſationis puriſſimus imponatur, frequẽter ad monaſteria ſancta conueniant, vt erubeſcant veſtros ſe dici, & non de veſtra inſtitutione cognoſci. Sciant etiam Deum vbertatem agris dignanter infundere, ſi eum fideliter conſueuerint inuocare. Data eſt itaque vobis quædam vrbs propria, ciues religioſi, in qua ſi concorditer & ſpiritualiter Domino pręſtante tranſigitis, cæleſtis iam patriæ pręfiguratione gaudetis: Nolite amare deſidiam, quã Domino cognoſcitis odioſam. Pręſtò vobis ſint ſanctarum ſcripturarum inſtrumenta dogmatica cum expoſitoribus ſuis qui veri ſunt floriferi campi, cæleſtis paradiſi poma ſuauia, vnde & fideles animæ ſalubriter imbuantur, & linguæ veſtræ non caduco, ſed fructifero nimis inſtruantur eloquio. Quapropter deſideranter introite myſteria Domini, vt ſequentibus iter indicare poſſitis, quia magnæ verecundiæ pondus eſt habere quod legas, & ignorare quod doceas. Et ideo futuræ beatitudinis memores, vitas patrum, conſiderationem fidelium, Paſſiones Martyrum legite conſtanter, quas inter alia, in Epiſtola ſancti Hieronymi ad Chromatium, & Heliodorum deſtinata, procul dubio reperitis, qui per totum orbem terrarum floruere, vt ſancta imitatio vos prouocans, ad cæleſtia regna perducat. Scientes quia non ſolum in agone ſanguinis, aut in virginitate carnis poſitæ ſint coronæ, ſed & omnes qui iuuante Deo vitia ſui corporis vincunt, recteque credunt, palmam ſanctæ remunerationis accipiunt. Sed quo facilius, ſicut dictum eſt, mortiferas mundi delectationes noxiaque blandimenta Domino præſtante vincatis, & ſitis huius ſæculi (ſicut debeatis legitur) tranſeuntes, ad illud ſemper primi Pſalmi feſtinate remedium ſalutare, vt legem Domini diebus noctibusque meditemini. Tunc nõ inueniet inimicus proteruus locum, cùm totum Chriſtus occupauerit animum. Nam & pater Hieronymus pulchre complexus eſt, dicẽs: Ama ſcientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis. Dicite mihi viri prudentiſſimi, quid beatius quam illum habere propitium, quem iracundum nõ valemus effugere? Nã ſi pręfectum vox præconis enũtiet, ſi carpentum ipſius ſtrepentibus rotis noſcamus, nonne omnes voluptates cordis abiicimus dum conſpectum ipſius reuerentiamque meruim⁹? Deus intonat per conuexa cæli, fulgura demonſtrat in nubibus, frequenter commouet fundamenta terrarum, & pro dolor, præſentia ipſius non timetur qui vbique totus & omnipotens eſſe cognoſcitur. Quapropter abſentem iudicem non credamus, & ad ipſius tribunalia non venimus. Qui minus peccat, gratias agat quoniam non eſt deſertus à Domini miſericordia, vt præceps laberetur ad vitia. Qui plurimum deliquit, inceſſanter exoret, nemo ad excuſationes perfidas & ſubdola vota conuertat.

Commonitio abbatis congregationisque monachorum. Cap. XXXII.

Ruſticorũ doctrina.

Pſal. 1.

Dei met⁹.

Reos nos fateamur, qui abſolute deliquimus: nihil eſt ſtultius, quam illi velle mentiri, cui nullatenus probatur illud: Parata eſt miſericordia ſi petatur mente puriſſima, nulla eſt cauſa deterior apud præiudicem, niſi quando ſubiectus ſuam negligit ſoſpitatem. Oremus ergo fratres cariſſimi, quatenus, qui humano generi tam magna largitus eſt, vt ouem perditam reportare ſuis humeris dignaretur, vt per incorporationis beneficium rumperet vincula peccatorum, vt ignaris atque alienatis fidei arcana patefaceret, baptiſma donaret, martyrium concederet, eleemoſynas fieri ſuaderet, ſancta quoque nos orationis inſtitutione purgaret, remittere nos fratribus peccata præciperet, vt ipſe quoque ſimiliter debita noſtra laxaret, vt conuerteremus errantes, quatenus erroris noſtri ligamina ſoluerentur, & pœnitentiam ſummo ſtudio quæreremus, vt haberemus abundantiam charitatis circa Deum (redemptor indulſit, quatenus pietas creatoris hinc maximè poſſit intelligi, cum nos tantis beneficiis ſi tamen eum puro corde quæramus, feciſſet abſolui). Addat ipſe quoque nunc cumulum muneribus ſuis, noſtros ſenſus illuminet, corda noſtra purificet, vt ſcripturas ſanctas mente puriſſima cognoſcere mereamur, & mandata ipſius, ſuffragante nobis eius gratia compleamus.

Præſta Domine legentibus profectum, quærentibus legem tuam peccatorum omnium remiſſionẽ vt qui deſiderio magno ad lumen ſcripturarum tuarũ peruenire cupim⁹, nullis caligãtib⁹ obſcuremur,

Oratio. Caput XXXII.

Attrahe nos ad te virtute omnipotentiæ tuæ, non relinquas ſua voluntate vagari quos pretioſo ſanguine redemiſti, imaginem tuã in nobis non ſinas obſcurari, quæ ſi te præſente defendatur, ſemper A egregia eſt. Non Diabolo, non nobis liceat tua dona ſubuertere, quia totum fragile eſt, quicquid tibi nititur obuiare. Audi nos pie Rex contra peccata noſtra, & prius illa nobis præmore, antequam nos per ea iuſtè poſſis in tua examinatione damnare. Quid nobis noſtra inſidiatur iniquitas, quid contra nos delicta confligunt, & creaturam tuã euertere cupiũt quæ nulla ſubſtantiæ firmitate conſiſtunt? Dicat certè Diabolus, cur nos inſaturabili dolore perſequitur? nunquid illi conſilium dedimus, vt tibi Do- B mino ſuperbus exiſteret, & de beatitudine collata caderet, cùm tantæ per te virtutis inſignia poſſideret? ſufficiat quod nos in Adam perculit: quare quotidianis deceptionibus impius calumniator inſequitur: & ſicut ille à gratia tua per culpam ſuam cecidit, nos quoque vt ab eadem ſeparemur exquirit? Cõcede Domine contra hoſtem crudeliſſimum pium tuæ defenſionis auxilium, vt ſicut ille fragilitatem noſtram non deſinit impetere, ita tuis poſſit viribus confuſus abſcedere. Non permittas bone Rex in nobis ſæuiſſimum hoſtem ſua vota complere, qui te grauiter elegit offendere. Quid nos ſicut leo rugiẽs circuit, quid deuorare contendit? Semel illi in baptiſmate ſacro renunciauimus, Semel tibi Domine credere profeſſi ſumus, tales nos per tuam defenſionem concede ſeruari, quales nos fieri per aquam regenerationis creator altiſſime præſtitiſti. Qui tui eſſe cœpimus, alium Dominum neſciamus. Tua gratia redempti ſumus, tua mandata te donante faciamus. Si nos relinquis: tergiuerſator inuadit, indefectus atque impudens ſemper aſſiſtit, lucra ſua computans humanas ruinas: blanditur, vt decipiat: inſtigat vt perimat, maximè per corpus noſtrum animas decipit, & ita labilis per deſideria humana diffunditur, vt nulla penè prouidentia, nullo prorſus conſilio ſentiatur. Longum eſt cuncta diſcurrere vt aliquis poſſit obſiſtere, niſi tu Domine illi decreueris obuiare. Quid enim de nobis poſſit facere, qui te in noſtro corpore auſus fuit per ſubdola machinamenta tentare? Exaudi nos ô cuſtos hominum, hic nos ab illo indulgentia tua libera, qui nos trahere nititur ad gehennam: Cum illo ſortem non habeamus, vt tecum Domine habere poſſimus, vindica fabricam tuam ab illo qui deſtruit, damnari alios non faciat qui ſe ipſe damnauit, ſed potius ille cum ſuis pereat qui perdere cuncta feſtinat. Eia nunc cariſſimi fratres, feſtinate in ſcripturis ſanctis proficere, quando me cognoſcitis, pro doctrinæ veſtræ copia, adiutorio dominicæ gratiæ tanta vobis & talia congregaſſe. Conferte nunc legentes viciſſitudinem rerum vt pro me Domino iugiter ſupplicare dignemini, quoniam ſcriptum eſt, Orate pro inuicem, vt C ſaluemini. O inæſtimabilis pietas virtusque creatoris, quãdo in commune vtile eſſe promittitur, ſi pro nobis inuicem pio Domino ſupplicemus.

Dæmonis artes contra humanum genus. *Matth. 4.* *Iac. 5.*

TICHONII LIBER DE SEPTEM REGVLIS.

Neceſſarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, Libellum Regularum ſcribere & ſecretorum leges, veluti claueis & luminaria fabricare: ſunt enim quædam Regulæ myſticæ, quæ vniuerſæ legis receſſus obtinent, & veritatis theſauros aliquibus inuiſibiles faciunt. Quarum ſi ratio Regularum ſine inuidia, vt communicamus, accepta fuerit, clauſa quæque patefient, & obſcura dilucidabuntur, vt quis Prophetiæ vniuerſam ſyluam perambulans, his Regulis, quodammodo vt lucis tramitibus deductus, ab errore defendatur. Sunt autem Regulæ iſtæ.

1. *De Domino & corpore eius.* 2. *De Domini corpore bipartito.* 3 *De Promiſſis & lege.* 4. *De Specie & genere.* 5. *De Temporibus.* 6. *De Recapitulatione.* 7. *De Diabolo & eius corpore.*

DE DOMINO ET EIVS CORPORE, REGVLA PRIMA.

Dominum eiusque corpus, id eſt, Eccleſiam, Scriptura loquitur, ſola ratio diſcernit, dum quid cuique conueniat, perſuadet: ſed quia tãta eſt vis veritatis, extorquet. Alias vna perſona conuenitur, quam duplicem eſſe, diuerſa duorum officia edocent. Sic per Eſaiam. Hic, inquit, peccata noſtra fert, & pro nobis dolet, & ipſe vulneratꝰ eſt proter facinora noſtra. Deus tradidit illũ pro peccatis noſtris, &c. quæ in Dominum conuenire omni Eccleſiæ ore cælebratur: Sequitur autem & dicit de eodem. Et Deus vult eum purgare à plaga, & vult Deus à dolore auferre animam eius, oſtendere illi lucem, & formare illum prudentia. Nunquid ei quẽ tradidit pro peccatis noſtris, vult oſtendere lucem, & eum formare prudentia, cùm ipſe ſit lux & Sapientia Dei, & non corpori eius? Quare manifeſtũ eſt, ſola ratione videri poſſe, quando à capite ad corpus tranſitum faciat. Daniel quoque lapidẽ de monte præciſum impegiſſe in corpus Regnorum mundi & in puluerem comminuiſſe Dominum dicit. Montem verò effectum, & impleuiſſe vniuerſam terram corpus eius. Non enim ſicut quidam dicunt, D in contumeliam Regni Dei, inuictæque hæreditatis Chriſti (quod non ſine dolore dico) Dominus totum mundum poteſtate, & non ſui corporis plenitudine occupauit. Dicunt enim eo monte mundum impletum, quod liceat Chriſtiano in omni loco, (quod antea nõ niſi in Syon licebat) offerre. Quod ſi ita eſt, non opus erat dicere, ex lapide montem effectum, & incrementis mundum cœpiſſe. Dominus enim noſter Chriſtus, ante mundi conſtitutionem, hanc habuit claritatem, & cum homo ille Dei filius fuerit, non paulatim vt lapis, ſed vno tempore accepit omnem poteſtatem in cœlo & in terra. Lapis autem incrementis factus eſt mons, & creſcendo terram

Iſa. 53. *Dan. 2.*

terram omnẽ texit. Quod ſi poteſtate impleſſet vniuerſam terrã, non corpore: lapidi nõ compararetur. A Poteſtas enim, res eſt impalpabilis: lapis verò corpꝰ palpabile. Nec ſola ratione monſtratur corpus non caput creſcere: ſed etiam Apoſtolica authoritate firmatur. Creſcimus, inquit, per omnia, in eum qui eſt caput Chriſtus, ex quo omne corpus conſtructũ & connexum, per omnẽ tactũ ſubminiſtrationis in mẽſuram vniuſcuiuſque partis, incrementum corporis facit: in ædificationem ſui. Et iterũ: Non tenetis, caput, ex quo omne corpus per tactũ & coniunctionẽ conſtructum & ſubminiſtratũ, creſcit in incremẽtum Dei (Non ergo caput quod ex origine idem eſt, ſed corpus creſcit ex capite). Ad propoſitum redeamus. Scriptum eſt de Domino & eius corpore: quid B cui conueniat, ratione diſcernendum. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiãt te in omnibus viis tuis, in manibus ferãt te, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Super Aſpidẽ & Baſiliſcum ambulabis, & cõculcabis Leonem & Draconem. Quoniam in me ſperauit, eripiam eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Inuocauit me, & ego exaudiam eum, cum eo ſum in tribulatione, eripiam eũ & glorificabo eum. Longitudine dierum adimplebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum. Nunquid de cuius obſequio mandauit Angelis ſuis Deus, eidem oſtendit ſalutare ſuum, & non corpori eius? Iterum: Sicut ſponſo impoſuit mihi mitram, & ſicut C ſponſam ornauit me ornatu. Verũ corpus dixit prius quã ſexum ſponſi & ſponſæ. Sed quid in Dominum quid in Eccleſiam conueniat, ratione cognoſcitur. Et idem Dominus dicit in Apocalypſi: Ego ſum ſpõſus & ſponſa. Et iterum: Exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ. Et iterum, quid capiti & corpori, ratione diſcernendum ſi per Eſaiam declaratur: Sic dicit Dominus Chriſto Domino meo: cuius ego tenui dextram, exaudiant eum gentes. Sequitur & dicit, quod non niſi corpori conueniat. Et dabo tibi theſauros abſconditos inuiſibiles, aperiam tibi vt ſcias quoniam ego ſum Dominus, qui voco nomen tuũ Deus Iſrael, propter Iacob puerum meum, & Iſrael electũ D meum. Propter teſtamentum enim, quod diſpoſuit patribus, ad agnoſcendum ſe Deus aperit corpori Chriſti theſauros inuiſibiles, quod oculus non vidit nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, ſed obturati hominis, qui non eſt in corpore Chriſti. Eccleſiæ autem reuelauit Deus per Spiritum ſanctum iſta quidem, quamuis hoc gratiæ Dei ſit. Adhibita tamen ratione, aliquando facilius videntur. Sunt alia in quibus huiuſmodi ratio minus claret, eo quòd ſiue in Domino, ſiue in corpore eius rectè cõueniat dictum. Quamobrem ſola & maiore gratia videri poſſunt. Sic in Euangelio. Modò, inquit, videbitis filium hominis, ſedentem ad dextram virtutis, & venientem in nubibus cœli. Alio loco dicit: Non viſuras venientem in nubibus cœli, niſi nouiſſimo tantum die, plangentes omnes tribus terræ. Et tunc videbunt Filium hominis veniẽtẽ in nubibus cœli. Vtrumque autem fieri neceſſe eſt. Sed primò, corporis eſt aduentus, id eſt, Eccleſiæ iugiter venientis in eadem claritate inuiſibili: deinde capitis, id eſt, Domini in manifeſta claritate. Si enim diceret, Amodò videbitis venientem, ſolius corporis intelligendus eſſet aduentus. Si autem, videbitis: capitis aduentus. Nunc verò amodò, inquit, videbitis venientem, quoniam corpore ſuo iugiter venit natiuitate & ſimiliũ paſſionum claritate. Si enim renati, Chriſti membra efficiuntur, & membra quæ corpus efficiunt, Chriſtus eſt qui venit; quoniam natiuitas aduentus eſt, ſicut ſcriptum. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et iterum, generatio vadit, & generatio venit: Et iterum: Sicut audiſtis, quia Antichriſtus venit, Iterum de eodem corpore. Si enim iſte qui venit, alium Chriſtum prædicat. Vnde Dominus, cum de ſigno aduentus ſui interrogaretur, de illo aduentu ſuo cœpit diſputare, qui ab inimico ſignis & prodigiis imitari poteſt: Cauete inquit, ne quis vos ſeducat. Multi enim venient, in nomine meo, id eſt in nomine corporis mei. Nouiſſimo autem aduentu Domini, id eſt, conſummationis totius aduentus eius, nemo, vt aliqui putant, mereretur. Sed quo plenius iſta dicantur, ordini ſuo relinquamus. Nec illud erit abſurdum, quod ex vno totum corpus volumus intelligi, vt Filium hominis, Eccleſiam, quoniam Eccleſia, id eſt filij Dei redacti in vnum corpus, dicti ſunt filius Dei, dictus vnus homo, dicti etiã Deus, ſicut per Apoſtolum: ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. Qui dicitur Deus: Eccleſia eſt. Quod autem colitur: Deus ſummus eſt: vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe, quod ipſe ſit Deus: id eſt, quod ipſe ſit Eccleſia. Quaſi diceret: In templo Dei ſedeat, oſtendens ſe, quod ipſe ſit Dei templum. Aut in Deũ ſedeat, oſtendens ſe, quod ipſe ſit Deus. Sed hunc intellectum non minus vt nouimus, voluit obſcurare Daniel de rege nouiſſimo: In dominum, inquit, locus eius glorificabitur: id eſt, clarificabitur veluti Eccleſia in loco Eccleſiæ in loco ſancto, abominatione vaſtationis: in Deum, id eſt in Eccleſiam ſubornauit. Et Dominus totum populum, ſponſam dicit & ſororem. Et Apoſtolus virginem ſanctam, & aduerſum corpus, hominem peccati. Et Dauid totã, Chriſtum, Eccleſiam dicit: Faciens miſericordias Chriſto ſuo Dauid, & ſemini eius vſque in ſæculum. Et Apoſtolus Paulus: Corpus Chriſti, Chriſtum appellat. Sicut enim vnum corpus eſt, membra autem habet multa. Omnia autem membra ex vno corpore, cũ ſint multa, vnũ corpus eſt: ſic & Chriſtꝰ, id eſt, Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia. Iterum: Gaudeo in paſſionibus pro vobis: & repleo, quæ deſunt preſſurarũ Chriſti, id eſt, Eccleſiæ. Nihil enim defuit Chriſti paſſionibus: quoniã ſufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius. Sic ergo aduentum Chriſti pro locis accipiemus. Item in Exodo, omnes filios Dei, vnum filium: & omnes primogenitos Ægyptiorum, primogenitum eſſe, ſic Deo dicente, cognoſcimꝰ, Hæc dices, inquit, Pharaoni: Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Iſrael. Dixit autem: Dimitte populũ meum, vt ſeruiat mihi, Tu autem noluiſti, dimittere eum. Vnde ergo, Ecce ego occido filium tuum primogenitum. Et Dauid, vineam Domini, vnum filium, ſic ait. Deus virtutum conuertere, reſpice de Cœlo, & vide, & viſita vineam iſtam: & perfice eam, quam plantauit dextera, & filium hominis, quem confirmaſti tibi. Et Apoſtolus filium Dej dicit: qui filio Dei mixtus eſt: Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium Dei, quod antè promiſerat per Prophetas ſuos, in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei, ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Qui prædiſtenatus eſt filius Dei, in virtutem ſecundum Spiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri. Si dice-

Eph. 4. *Pſal. 90.* *Matth. 4.* *Iſa. 61.* *Matt. 25.* *Ioh. 1.* *2. Theſſ. 2.* *Eph. 4.* *1. Cor. 12.* *Col. 1.* *Exod. 11. & 12.* *Rom. 1.*

re, de filio ſuo, vt ex reſurrectione mortuorum: vnū filium oſtenderet. Nūc autem de filio inquit ſuo, ex reſurrectione mortuorū Ieſu Chriſti, Domini noſtri Sed qui factus ſit filius Dei ex reſurrectione Chriſti, apertius oſtendit de filio ſuo, quia factus eſt ei ex ſe *Rom. 1.* mine Dauid ſecūdū carnem, qui prædiſtinatus eſt filius Dei. Dominus etenim noſter, non eſt prędeſtinatus filius Dei, quia Deus eſt, & coæqualis eſt Patri: ſed qui ex eo creatus eſt: hoc eſt, Sed ille, cui ſecūdū Lucam dicit in Baptiſmo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Qui ex ſemine Dauid mixtus eſt principali Spiritui, & factus eſt ipſe filius Dei, ex reſurrectione Domini noſtri Ieſu Chriſti: id eſt, dum reſurgit in Chriſto ſemen Dauid, non ille, de quo ait ipſe Dauid, Sic dicit Dominus Domino meo. Itaq; facti ſunt duo, vna caro: Verbū caro factū eſt, & caro Deus: quia *Ioan. 1.* nō ex ſanguine, ſed ex Deo nati ſumus. Apoſtolus di *Ephe. 5.* cit. Erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc, magnum eſt. Ego autem dico, in Chriſto & in Eccleſia. Vnū nāque ſemen promiſit Deus Abrahæ: Vt quanticunq; Chriſto miſcerentur, vnus eſſent in Chriſto, ſicut Apoſtolus dicit: Omnes vos, vnū eſtis in Chriſto Ieſu. Si autem vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu: ergo Abrahæ ſemen eſtis, & ſecundum promiſſionem hęredes. Diſtat autem, inter, vnum eſtis: & vnus eſtis. Quotienſcunque alter alteri voluntate miſcetur vnum ſunt. Sicut Dominus dicit: Ego & Pater, vnū ſumus. Quotienſcunque autem & corporaliter miſcentur, & in vnam carnem duo ſolidantur: vnum ſunt corpus. Itaq; in capite ſuo filius eſt Dei: & Deus in corpore ſuo, filius eſt hominis, qui quotidie naſcendo venit, & creſcit in templum ſanctum Dei. Templum enim bipartitum eſt. Cuius pars altera, quamuis lapidibus, magnis exſtruatur, deſtruitur: neque in eo lapis ſuper lapidem relinquetur. Iſtius nobis iugis aduētus cauendus eſt: donec de medio eius diſcedat Eccleſia.

De Domini corpore bipartito. Regula ſecunda.

Regula bipartiti corporis Domini, multò neceſſarior, & à nobis tantò diligentius perſpicienda, & per omnes ſcripturas, ante oculos habēda eſt. Sicut enim vt ſuprà dictum eſt, à capite ad corpus ratione ſola videtur: ita à parte corporis ad partem, à dextra ad ſiniſtram vel à ſiniſtra ad dextram reditus, in ſupra dicto capite claret, Dū enim dicit vni corpori: Theſauros aperiam tibi inuiſibiles, vt ſcias quoniam ego ſum Deus, & aſſumam te, & adiecit: Tu autem me non cognouiſti, quoniam ego ſum Deus, & non *Iſa. 45.* eſt alius abſque me Deus, & neſciebas me. Nunquid licet vnum corpus alloquatur, in vnam mentem cōuenit, theſauros inuiſibiles aperiam tibi vt cognoſcas quoniam ego ſum Deus, propter puerum meum Iacob: & tu autem me non cognouiſti? In eadem: & non accepit Iacob, quod Deus promiſit. Aut in vnā mentem non conuenit? Tu autem me non cognouiſti, & neſciebas me: Neſciebas enim, non dicitur niſi ei qui iam ſcit. Non cognouiſti autem illi, dicitur qui licet ad hoc vocatus ſit, vt cognoſceret, & eiuſdem corporis ſit viſibiliter, & Deo labiis quidem ap *Iſa. 42.* propinquet: corde tamen ſeparatus ſit: huic dicit, tu autem me non cognouiſti. Iterum: Ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & ſemitas quas non cognouerunt calcabunt: & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum. Hæc verba faciam, & nō derelinquam eos: Ipſi autē conuerſi ſunt retrò. Nunquid, quos dixit non derelinquam, iidem conuerſi ſunt retro, & non pars eorum? Iterum dicit Dominus ad Iacob: Noli timere. quia tecum ſum. Ab Oriente adducam ſemen tuum, & ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, adduc: & Aphrico, *Bar. 5.* noli vetare. Adduc filios meos de terra longinqua, & filias meas à ſummo terræ, omnes in quibus vocatum eſt nomen meum. In gloria enim mea paraui illum, & finxi illum, & produxi plebem cæcam, & oculi eorum ſunt ſimiliter cæci, & ſurdas aures habent. Nunquid, quos in gloriam ſuam parauit, iidē ſunt cæci & ſurdi? Iterum: Patres tui primi & principes eorum, facinus admiſerunt in me, & inquinauerunt principes tui ſancta mea, & dedi perire Iacob, & Iſrael in maledictū. Nūc audi me puer meus Iacob, & Iſrael quem elegi. Oſtendit illi Iacob dediſſe perire, & Iſrael in maledictum, quē non elegerat. Iterum: Finxi te puerum meum, meus es tu Iſrael: noli obliuiſci mei. Ecce enim deleui velut nubē facinora tua, & ſicut nimbum peccata tua. Conuertere ad me, & redimam te. Nunquid, eius peccata, deleuit, cui dicit, meus es tu. Et, ne obliuiſcatur ſui: commemorat eidem, & dicit, conuertere ad me: aut alicuius antequam conuertatur, peccata delentur? Iterum: ſcio, quoniā reprobatus reprobaberis: propter nomen tuum, oſtendam tibi dignitatem meam, & præclata mea ſuperducam tibi. Nunquid reprobato oſtendit dignitatem ſuam, & præclara ſua inducit ei? Iterum, non ſenior, non Angelus, ſed ipſe conſiderauit eos propter quod diligeret eos, & parceret illis. Ipſe redemit illos, & aſſumpſit illos, & exaltauit illos, omnes dies ſęculi. Ipſi autē contumaces fuerunt & exacerbauerunt Spiritum ſanctum. Quos omnes dies ſeculi exaltauit, quo tempore fuerunt contumaces, aut exacerbauerūt Spiritum ſanctum? Iterum apertè Deus vni corpori firmitatē, & interitum promittit, dicens. Hieruſalem ciuitas diues, tabernacula tua non commouebuntur, neque agitabuntur pali tabernaculi tui in æternum tēpus, neq; funes eius rumpentur. Et adiecit, rupti ſunt funes tui quia non valuit arbor nauis tuæ, inclinauerunt tua vela, & non tollet ſignū, donec tradatur in perditionē. Iterum oſtendit breuiter bipartitum Chriſti corpus. Fuſca ſum & decora. Abſit enim, vt Eccleſia quę non habet maculā aut rugā, quā Dominus ſuo ſanguine mundauit, aliqua ex parte fuſca ſit, niſi in parte ſiniſtra per quā nomen Dei blaſphematur in gentibus: alias, tota ſpecioſa eſt: ſicut dicit. Tota ſpecioſa es, proxima mea, & reprehenſio nulla eſt in te. Etenim dicit, qua de cauſa ſit fuſca & ſpecioſa, vt tabernacula Cedar, & pelles Salomonis. Duo tabernacula oſtendit. Regiū & ſeruile. Vtrunque tamen ſe *Can. 1.* men Abrahæ. Cedar enim, filius eſt Iſmael. Alio denique loco, cum iſto Cedar, id eſt, cum ſeruo ex Abrahā, diurnā manſionem ſic ingemit Eccleſia dicens. Heu me, quia peregrinatio mea longinqua facta eſt. Habitaui cum tabernaculis Cedar, multum peregrinata eſt anima. Cum odientibus pacem, eram pacificus, cùm loquerer illis, debellabant me gratis. Nō poſſum autem dicere, tabernaculum Cedar, præter Eccleſiam eſſe. Ipſe enim. Tabernaculum Cedar & Salomonis. Vnde fuſca ſum & decora. Non enim Eccleſia in his qui foris ſunt, fuſca eſt. Hoc myſterio Dominus in Apocalypſi ſeptem Angelos dicit, id eſt, Eccleſiam ſeptiformem, nunc ſanctos & præceptorum cuſtodes, nunc eoſdem & multorum criminum reos, & pœnitentia dignos oſtendit. Et in Euangelio vnum præpoſitorum corpus, diuerſi meriti ma-

riti manifeſta, dicens. Beatus ille ſeruus, quem adueniens Dominus illius, inuenerit ita facien- *Luc. 12.* tem. Et de eodem: ſi autem ille ſeruus, quem Dominus diuidit in duas partes: Dico. Nunquid omnem *Matt. 24* diuidit, aut findet? Denique totum non totum: ſed partem eius cum hipocritis ponet. In vno enim, corpus oſtendit. Hoc itaque corpus accipiendū eſt per omnes ſcripturas, ſicubi Deus dicit, ob meritū Iſrael periturū, aut hæreditatem ſuam execrabilem. Apoſtolus enim copioſè ita diſputat, maxime ad Roma- *Iſa. 65.* nos, in parte accipiendum, quicquid de toto corpo- *Rom. 10.* re dictum eſt. Ad Iſrael, inquit, dicit: Tota die expan *Rom. 11.* di manus meas ad plebem contradicentem. Et vt oſtenderet de parte dictum: Dico inquit: Nūquid repulit Deus plebē ſuā? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahę, tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem ſuā, quam præſciit. Et poſtquā docuit, quemadmodum hęc locutio intelligenda eſſet: eodem genere locutionis oſtendit, vnū corpus & bonū eſſe & malum, dicens: Secundū Euangelium quidem inimici propter vos: ſecundum electionem autem, dilecti propter Patres, Nunquid idem dilecti, qui inimici? aut poteſt in cauſa vtrunquè conuenire? Ita Dominus in omnibus ſcripturis, vnum corpus ſeminis Abrahę in omnibus gentibus creſcere & florere atque perire teſtatur.

De promiſſis & lege. Regula tertia.

Auctoritas Diuina eſt: neminē aliquando ex operibus legis iuſtificari potuiſſe. Eadē auctoritate firmiſſimum eſt, non defuiſſe qui legem facerent, & iuſtificarentur, Scriptū eſt: Quæcunq; lex loquitur: his dicit qui in lege ſunt, vt omne os obſtruatur, & ſubiectus fiat omnis mūdus Deo. Quia non iuſtificatur ex lege, omnis caro in conſpectu eius. Per legem enim agnitio peccati. Iterum: Peccatum, veſtri non dominabitur. Nō enim eſtis ſub lege. Iterum: Et nos in Chriſtum credimus, vt iuſtificemur ex fide, & nō ex operibus legis. Iterum: Si enim data eſſet lex, quę poſſet viuificare: omnimodò ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit Scriptura, omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Sed dicet quis, A Chriſto, & infra non iuſtificat lex: ſuo tamē tempore iuſtificauit. Huic occurrit authoritas Apoſtoli Petri, qui, cùm gentes à fratribus cogerentur ſub iugo legis, ſic ait. Quid tentatis Dominum *Act. 15.* imponere volētes iugum ſuper collum diſcentium: quod neque patres noſtri, neque nos potuimus portare? Et Apoſtolus Paulus, Cum eſſemus, inquit, in carne: paſſiones peccatorum quæ per legem ſunt, operabantur in membris noſtris, vt fructum afferrēt morti. Et cōtra, idem Apoſtolus dicit: In Iuſtitia quæ ex lege eſt, cōuerſatus ſum ſine quærela. Quod ſi tāti Apoſtoli auctoritas deeſſet: quid dici potuit contra *Ioh. 1.* teſtimonium Domini dicentis: Ecce verè Iſraelita in quo dolus non eſt? Quod & ſi Dominus hoc teſtimonium non dignaretur perhibere: quis tam ſacrilegus, quis tam tumore ſtuporis elatus, diceret, Moyſen & Prophetas, vel omnes ſanctos iuſtitiam non feciſſe, aut iuſtificatos non eſſe, cum Scriptura dicat *Luc. 1.* de Zacharia & vxore eius, erant iuſti ambo in conſpectu Dei: ambulantes in omnibus mandatis & iu- *Luc. 5.* ſtificationibus Dei ſine quærela. Et Dominus non venerit vocare iuſtos ſed peccatores? Lex autem, quomodo iuſtificari potuit à peccato, quæ ad hoc data eſt, vt peccatum multiplicaretur, ſicut ſcriptū eſt: Lex autem ſubintrauit, vt multiplicaretur peccatum? Illud autem ſcire debemus & tenere, nunquam omnino interceptum eſſe ſemen Abrahæ, ab Iſaac vſque ad hodiernum. Semē autem Abrahæ nō carnale, ſed ſpirituale, quod non ex lege eſt, ſed ex promiſſione eſt. Alterum enim ſemen carnale eſt: *Gal. 4.* quod ex lege eſt à monte Syna, quod eſt Agar in ſeruitute generans. Ille quidem qui ex ancilla, carnaliter natus eſt. Qui autem ex libera: ex promiſſione. Non eſſe autem ſemen Abrahę: niſi quod ex fide eſt Apoſtolus dicit, Cognoſcitis ergo, quoniam qui ex fide ſunt: hi ſunt filij Abrahæ? Et iterum: Vos autem fratres, ſecundum Iſaac, promiſſionis filij eſtis. Semen ergo Abrahę, non ex lege, ſed ex promiſſione *Rom. 9.* eſt, quod ex Iſaac iugiter manſit. Si autem conſtat ſemen Abrahæ, ante legem fuiſſe, & illud eſſe ſemen Abrahæ, quod ex fide eſt, cōſtat, quia nunquam fuit ex lege: Non enim potuit ex lege eſſe, & ex fide. Lex enim & fides, diuerſa res eſt. Quia lex non eſt fidei, ſed operum. Sicut ſcriptum eſt: Lex non eſt ex fide: ſed qui fecerit ea, viuet in eis. Abraham ergo fide ſemper filios habuit: lege nunquam. Non enim ex lege promiſſio eſt Abrahæ, aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Si enim qui per legem, ipſi ſunt hæredes, vacua eſt fides, & vacua eſt promiſſio. Lex enim iram operatur. Si ergo nec fides, nec promiſſio Abrahæ deſtrui poteſt, ab ortu ſui iugiter manſit. Nec, data lege, impedita eſt: quo minus Abrahæ filij ſecundum promiſſionem fidei generentur. Dicit enim Apoſtolus, poſt quadringentos & triginta annos datam legem non obfuiſſe nec deſtruxiſſe promiſſionem. Si enim ex lege: iā nō ex promiſſione. Abrahæ autem, per repromiſſionem donauit Deus. Et alio loco: Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Abſit. Videmus legē ad promiſſa non pertinere, nec aliquando alteram in alteram impegiſſe, ſed vtramque ordinem ſuum tenuiſſe. Quia ſicut lex nunquam fidei obfuit, ita nec fides legem deſtruxit. Sicut ſcriptum eſt. Legem ergo deſtruimus per fi- *Rom. 3.* dem? Abſit: ſed legem ſtatuimus, id eſt, firmamus. In uicem namque firmant. Ergo filij Abrahæ non ex lege ſunt, ſed ex fide per repromiſſionem. Quærendū autem quemadmodum hi qui ex operibus legis negantur potuiſſe iuſtificari: in lege poſiti, & legem operantes, iuſtificati fuerint? Quærendum præterea, cur poſt promiſſionem fidei quæ nullo modo deſtrui poteſt, data eſt lex quæ non eſt ex fide: ex cuius operibus cū nemo iuſtificaretur: quotquot ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim. *Deu. 27.* Maledictus, qui non permanſerit in omnibus quæ *Gal. 3.* ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Apoſtolus denique huic quęſtioni proſpiciens, cum aſſerat omnimodo filios Abrahæ dono Dei ſemper fuiſſe per fidem, non per legē factorum: ex alterius perſona reſpondit ſibi, dicēs: Quid ergo lex factorum? Id eſt, Si ex fide, filij: cur data eſt lex factorum, cū ſufficeret promiſſio generandis filiis Abrahę, & fide eſſent nutriendi? quia iuſtus ex fide viuit. Antequā enim ſe interrogaſſet: Quid ergo lex factorum? iā dixerat, vt viuerent, qui ex fide iuſtificari non poſſent, hoc modo: Quoniam autem ex lege nemo iuſtificatur apud *Rom. 1.* Deum: iuſtus autem, ex fide viuit. Oſtendit præte- *Gal. 3.* reà, dictum eſſe per Prophetam, Ex fide viuit: vt manifeſtum fieret, quemadmodum viuerēt, qui legem facere nō poſſent. Sed minus lucet, quid ſit: Iuſtus ex fide viuit. Non enim potuit quiſquam iuſtus in lege poſitus viuere: niſi opera legis feciſſet, & omnia opera. Sin minus: maledictus eſſet. Dedit Deus

legem:& dixit:Non concupiſces:Statim occaſione
Exo. 20. accepta:peccatũ,per mandatũ operatum eſt omnẽ
Deut. 5. concupiſcentiam. Neceſſe eſt enim paſſiones pec-
Rom. 7. catorum, quæ per legem ſunt,operari in membris
eius, qui in lege eſt.Propterea enim data eſt:vt abun
daret peccatum.Quia virtus peccati, lex. Venunda
ibid. tus autem ſub peccato : iam non quod vult, opera-
tur bonum:ſed quod non vult, malum. Conſentit
enim legi,ſecundum interiorem hominem : Expu-
gnatur autem aliter lege membrorum , trahitur
que captiuus,neque aliquando liberari potuit: niſi
ſola gratia per fidem. Eſt autem , magnum crimen
perfidiæ,nõ attendiſſe genus armorum,quibus vio-
lentia peccati expugnaretur : & econtra, magnificę
fidei eſt,inquiſiſſe & vidiſſe.Eſt ergo ſacrilega mens
& malè de Deo ſentiens,quæ cùm legem nullo mo
do humanitus poſſe fieri,& ad vlciſcendum para-
tam videret:nõ intellexerit eſſe aliquod remedium
vitæ:nec fieri potuiſſe,vt bonus Deus qui ſciebat le
gem non potuiſſe fieri,alterum vitæ aditum non re
liquiſſet, & aduerſum homines quos ad vitã fecerat
vndique verſum,vitæ vias clauſiſſet.Hoc,fides non
tulit,non admiſit.Sed cum infirmitate carnis, & vir
tute peccati vrgeretur: Deus dedit claritatem.Sciẽs
Dominum bonum & iuſtum,& viſcera ſuæ miſera-
tionis,contra opera manuum ſuarum non clauſiſſe:
intellexit eſſe iter ad vitam , & faciendæ legis reme
dium vidit.Deus enim cum diceret: Non concupiſ-
ces:non denudauit quemadmodum id prouenire
poſſet,ſæuerè atque deciſè dixit: Non concupiſces:
Quoniam id fide reperiendum reliquit.Si enim mã
daret,à ſe prouentum poſtulari, & legem deſtruxe-
rat & fidem.Vt quid enim legem daret,ſi legem in
omnibus factorum polliceretur ? Aut quid fidei re-
linqueretur:ſi fidem,auxilium pollicendo,præueni-
ret?Nunc autem bono fidei dedit legem miniſtram
mortis:vt amatores vitæ,fide vitam viderent:& iu-
ſti,fide viuerent, qui opus legis non ex ſua virtute,
ſed ex Dei dono fieri poſſe crederent. Lex,enim à
carne fieri non poteſt:quæ cum facta non fuerit,pu
nit.Quæ ergo ſpes homini,faciendæ legis,& fugien
dæ mortis:niſi opis & miſericordiæ Dei, quam fides
inuenit?Caro,legi Dei ſubiecta non eſt,neque enim
poteſt. Qui autem in carne ſunt , Deo placere non
Rom. 8. poſſunt.Vos autem non eſtis in carne,ſed in ſpiritu,
ſiquidem Spiritus Dei in vobis eſt.Si quis autẽ Spiri
tum Chriſti non habet,hic non eſt eius.Oſtendit ſpi
ritũ Dei & Chriſti,idem eſſe.Oſtendit præterea,qui
Spiritũ Dei habuerit,in carne non eſſe.Si ergo vnus
eſt Spiritus Dei & Chriſti: Prophetæ & Sancti qm̃
SpiritumDei habuerunt, Spiritũ Chriſti habuerũt.
Si Spiritum Dei habuerunt,in carne non fuerũt , &
legẽ fecerunt.Quia caro eſt inimica in Deum,& le-
gi eius ſubiecta nõ eſt.Qui ergo adDeũ confugit,ac
cepit Spiritum Dei,quo accepto, mortificata eſt ca-
Gal. 3. ro .Qua mortificata,potuit facere legem,ſpiritualis
1. Tim. 1. liberatus à lege:quia iuſto non eſt poſita.Et iterum:
Si ſpiritu Dei agimini,non eſtis ſub lege. Qua re ma
nifeſtum,quia patres noſtri , qui ſpiritũ Dei habue-
runt,nõ fuerunt ſub lege . Quãdiu eñ quis in carne
eſt,SpiritũDei nõ habet , & dominatur ei lex.Si au-
tem tradiderit ſe gratiæ:moritur legi,& facit in illo
legem Spiritus,mortua carne quæ legi Dei ſubiecta
eſſe non poteſt. Quod enim gerebatur: id etiam
nunc geritur.Nõ enim quia ſub lege non ſumus:ceſ

A ſauit interdictio illa concupiſcentiæ, & non ma-
gis aucta eſt. Sed nos in reuelatam gratiam con-
currimus per fidem,edocti à Domino,opus legis de *Mat. 21.*
eius miſericordia poſtulare & dicere:Fiat voluntas *Luc. 11.*
tua,Et, Libera nos à malo. Illi autem in non reuela-
tam per eandem fidem coacti metu mortis, quã mi-
niſtra lege parato gladio intentari videbãt, lex data,
eſt,donec veniret ſemen cui promiſſum eſt & Euan-
gelizare fidem.Antea verò,lex cogebat in fide: quia
ſine lege non poſſit exprimi fides ad exquirendam
Dei gratiam,eò quod peccatum , virtutem non ha-
beret.Data verò lege,paſſiones quę per legem ſunt,
operabantur in membris noſtris,vrgentes in pecca-
tum,vt vel neceſſitate vrgerentur in fide quę implo
B raret gratiam Dei in auxilio tolerantiæ . Cuſtodiam
carceris paſſi ſumus,lege minante mortem,& vndi
que verſum inſuperabili muro ambiẽtem, cuius am
bitus ſola vna ianua fuit,gratia. Huic ianuæ cuſtos,
fides præſidebat:vt nemo illum carcerem effugeret
niſi cui fides aperuiſſet:& qui hanc ianuam non pul
ſaret:intra ſepta legis moreretur. Legem pedagogũ
paſſi ſumus , qui nos cogeret ſtudere fidei , qui nos *Gal. 3.*
cogeret in Chriſto.Dicit enim Apoſtolus , propte-
rea datam legem,vt nos cuſtodia ſui concluderet in
fidem, quantum futurum erat reuelari in Chriſto
qui eſt finis legis,quo vixerunt omnes qui fidẽ gra-
tiæ Dei exquiſierunt . Prius inquit,quàm veniret fi-
C des,ſub lege cuſtodiebamur concluſi in eam fidem,
quam futurum erat reuelari.Lex itaque pedagogus
noſter fuit in Chriſto:vt ex fide iuſtificemur.Lex,in-
quam,fidei erat demonſtratrix. Sed dicit quis: ſi in
vtilitate fidei,data eſt lex,cur non ab origine ſemi-
nis Abrahæ,ſiquidem iuge fuit?Reuera,iuge fuit.Iu
gis & fides,vt genitrix filiorum Abrahæ.Iugis & lex
per dinoſcentiam boni & mali. Sed poſt promiſſio-
nem filiorum Abrahæ , multiplicatis eis ſecundum
carnem , multiplicandum erat & ſemen Abrahæ,
quod non eſt ex fide. Quæ multiplicatio, euenire
non poſſit ſine adiutorio legis multiplicatę,vt mul-
titudo, in fidem necdum reuelatam ſicut (iam dictũ
D eſt) vel neceſſitate deduceretur. Prouidentia itaque
Dei, factum eſt augendo gubernandoque ſemen
Abrahæ,vt ſeueritate & metu legis, multi compel-
lerentur in fidem,& ſemen fulciretur vſque ad fidei
reuelationẽ.Lex autem ſubintrauit,vt multiplicare
tur peccatũ.Vbi,inquit,multiplicatum eſt peccatũ:
ſuperabundauit gratia . Non dixit, nata eſt : ſed
ſuperabundauit.Ab initio enim data eſt fugientibus *Rom. 5.*
legis moleſtias atque dominiũ.Abundauit autẽ mul *1. Tim. 1.*
tiplicata lege,ſuperabũdauit vero in omnem carnẽ,
reuelata in Chriſtum,Qui veniens reſtaurare quæ
in cœlo,& quæ in terra,Euãgelizauit fidem his qui
proximè & qui longè , id eſt peccatoribus Iſrael & *Ephe. 2.*
E gentibus.Iuſti enim Iſrael ex fide,in eandem fidem
vocati ſunt, Idem namque ſpiritus,eadem fides, ea-
dem gratia per Chriſtum ſemper data eſt. Quorum
plenitudinem:veniens,remoto legis velamine,om-
ni genti largitus eſt , quę modo , non generè à fu-
turis differebant. Aliter enim nunquam fuit ſemen
Abrahę.Quod ſi quiſquam pręter fidem iuſtificatus
eſt: filius Abrahę non fuit.Quoniã filius Abrahę di-
ci nõ poteſt: ſi ex lege,& nõ ſicut Abrahã,ex fide iu- *Rom. 4.*
ſtificatꝰ eſt.Ab eadẽ nãq; imagine gratiæ & Spiritus,
in eãdem tranſiſſe Eccleſiam, docet Apoſtolus di-
cens. Nos autem omnes, reuelata facie, gloriam
Dei

Dei ſpeculantes , in eandem imaginem commuta-
A mur,à claritate in claritatem. Dicit & ante paſſio-
nem Domini gloriã fuiſſe,& negat ex lege excludi,
id eſt,exprimi,produci,& effici potuiſſe. Vnde,ma-
nifeſtũ eſt,ex fide fuiſſe. Vbi ergo,inquit , gloriatio?
Rom. 3. Excluſa eſt.Per quam legem ? Et nunquid operum?
Non.Sed per legem fidei.Quid enim Scriptura di-
Gen. 15. cit?Credidit Abraham Deo , & reputatum eſt ei in
Pſal. 105. iuſtitiam.Ad gloriam ex eadem gloria tranſiuimus:
Rom. 4. quæ non fuit ex lege.Si ex operibus fuit,habet glo-
riam,ſed non ad Deum.Etenim impoſſibile eſt, ſine
gratia Dei , habere aliquam gloriam. Vna eſt enim
gloria,& vno genere ſemper fuit.Nemo enim vicit,
niſi cui Deus vicerit , quod non eſt ex lege : ſed qui
fecerit.In fide autem,Deus infirmum facit aduerſa-
rium noſtrum.Propterea,qui gloriatur,in Domino
1. Cor. 10 glorietur.Si enim quod vincimus,noſtrum non eſt:
nõ eſt ex operibus,ſed ex fide. Nihil eſt igitur,quod
ex nobis gloriemur.Nihil enim habemus, quod nõ
1. Cor. 4. accepimus.Si ſumus, ex Deo ſumus : vt magnitudo
virtutis,ſit Dei,& non ex nobis.Omne opus noſtrũ,
fides eſt.Quæ quanta fuerit:tantum Deus operatur
in nobis.Cum in hoc gloriatur Salomon ſciſſe non
Sap. 8. ex homine,ſed ex Dei dono eſſe hominis continen-
tiam:cum ſciui, inquit, quia aliter non poſſum eſſe
continens niſi Deus dederit . Et hoc ipſum erat ſa-
pientiæ: ſcire,cuius hoc donum eſſet.Adij Dominũ,
& deprecatus ſum. Iudicio Salomonis credendum C
eſt,non ex operibus,ſed ex gratia Dei,omnes iuſtifi-
catos qui ſcierunt opus legis à Deo implendum,
quo poſſint gloriari.Dicit autem Apoſtolus, quem-
admodum omnis caro non glorietur in conſpectu
1. Cor. 3. Dei.Mali omnimodo , quod Deum non cognoue-
runt:iuſti,quod non ſuum,ſed Dei ſint opus. Inuti-
lia, inquit, & abiecta elegit Deus:& quæ nõ ſunt,vt
1. Cor. 1. ea,quæ ſunt,euacuarentur,vt non glorietur in con-
ſpectu Dei, omnis caro. Ex ipſo autem vos eſtis, in
Chriſto Ieſu qui factus eſt vobis ſapientia à Deo &
iuſtitia & ſanctimonia,& redemptio : vt ſecundum
quod ſcriptum eſt: Qui gloriatur : in Domino glo-
Rom. 3. rietur. Et iterum : Gratia eſtis ſaluati per fidem , & D
& 5. hoc non ex vobis. Dei donum eſt,non ex operibus
ne fortè quis glorietur. Ipſius enim ſumus figmen-
tum,creati in Chriſto. Sic nulla caro aliquando ex
lege , id eſt , ex operibus iuſtificari poteſt , vt omnis
iuſtus ex Deo gloriam haberet. Eſt aliud , quod ne-
mo glorietur in conſpectu Dei. Deus enim ſic ſuis
operatur : vt ſit quod & dimittat. Nemo eſt enim
mundus à ſorde,nec ſi vnius diei ſit vita eius.Et Da-
uid dicit. Non introëas in iudicio cum ſeruo tuo,
Pſal. 42. quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo,viuẽs.
3. Reg. 8. Et Salomon in dedicatione templi:Non eſt, inquit,
2. Paral. 6 homo qui non peccauit.Et iterum:tibi ſoli deliqui.
Pſal. 50. Quis enim gloriabitur , caſtum ſe habere cor? Aut E
Prou. 20. quis gloriabitur,mundum ſe eſſe à peccato? Parum
fuit de corde caſto, id eſt, à cogitationibus : niſi &
peccato ſe mundum nemo gloriaretur. Omnis vi-
Pſal. 102. ctoria non ex operibus,ſed Dei miſeratione conce-
Heb. 2. ditur,ſicut ſcriptum eſt : Qui te coronat in miſera-
2. Mach. tione & miſericordia.Et mater martyrum , filio ſuo
ſic dicit, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te
recipiam. Iuſti autem perfecerunt voluntatem Dei
voto atque conatu , qui nituntur & concupiſcunt
Deo ſeruire,non tamen in lege. Quæ ſi iuſtificaſſet,
omnes iuſti vnius eſſent meriti, quia parem de om-
nibus exigit obſeruationem.Sin minus : operaretur

maledictio. Si autem diſparis erat meriti:quis quã-
tum credidit ſibi dari,tantum gratiæ Dei miſerentis
accepit , transformatus à gloria in gloriam , ſicut à
Dei ſpiritu, id eſt,ex eodem in eundem? Tale eſt e-
nim quia poſt Chriſtum fides data eſt : quale, quia
Spiritus ſanctus cum ſemper omnes Prophetæ &
iuſti eodem ſpiritu vixerunt.Non enim aliter viuere
potuerunt,quàm ſpiritu fidei. Quotquot enim ſub
lege fuerunt,occiſi ſunt.Quia litera occidit:ſpiritus *2. Cor. 3.*
autem viuificat.Et tamen dicit Dominus de eodem
ſpiritu. Niſi ego abiero, ille non veniet, cùm & A- *Ioh. 16.*
poſtolis iam dediſſet eundem ſpiritum. Apoſtolus
autem dicit,eundem ſpiritum apud antiquos fuiſſe:
Habentes autem eundem ſpiritum fidei , ſicut ſcri- *Pſal. 115.*
ptum eſt:Credidi,propter quod locutus ſum. Eun- *2. Cor. 4.*
dem ſpiritum fidei,dixit habuiſſe eundem qui dixit,
Credidi,propter quod locutus : & id confirmat,di-
cens:Et nos credimus:ideóque & loquimur. Dicen-
do:Et nos: oſtendit & illos eodem ſpiritu fidei cre-
didiſſe. Vnde manifeſtum eſt: quia,hæc iuſti non ex
lege,ſed ſpiritu fidei ſemper habuerunt,& quicquid
per Dominum venit, plenitudo eſt, cuius pars fuit
per eundem. Sicut paruulus , qui cum nihil minus
habeat à viro, tamen vir non eſt: & per incrementa
non nouorum ſed eorundem membrorum, in eum
venit plenitudo corporis, vt ſit perfectus , idem ta-
men qui fuerat paruulus.Reuera,non erat in omni-
bus Spiritus ſanctus ante paſſionem Domini:ſed in
illis qui per ipſum præſentem credebant, vt ipſo vi-
ctore & cuncta perficiente , ſignati perficerentur.
Nam iuſti quos hic inuenit : habuerunt Spiritum
ſanctum vt Simeon & Nathanaël , & Zacharias & *Luc. 1.*
Eliſabeth, & Anna vidua filia Phanuel. Promiſſio à *Ioh. 1.*
lege ſeparata eſt. Neque cum ſit diuerſa immiſceri
poteſt. Non conditio infirmat promiſſionem. Co-
gimur autem nos loqui ea quæ ſine igne doloris
audire non poſſumus.Dicũt enim quidam, qui pro-
miſſionum firmitatem,& quæ ex lege eſt tranſgreſ-
ſionem neſciunt:promiſiſſe quidem Deum Abrahæ, *Gen. 22.*
omnes gentes, (ſed ſaluo libero arbitrio) ſi legem
cuſtodiſſent.Et ſi pericula imperitiæ quorundam iu
ſtorum ſalute patefacere prodeſt , ſed cum de Deo
omnipotente ſermo eſt , moderari dicenda debe-
mus , ne ſilenda reputando memoremus , & ex ore
noſtro,aliena licet,audiantur. Quare cum tremore
loquentes, ſua cuique pericula conſideranda relin-
quamus. Manifeſtum eſt , præſciſſe Deum, futuros
de libero Arbitrio, quos Abrahæ promiſit, aut non
futuros.Alterum eſt duorum.Si futuros:finita quæ-
ſtio eſt,Si non futuros: † fidelis Deus non promit- *† alias fi-*
teret.Aut ſi hoc eſt ſtatutum apud Deum,tunc pro- *deles.*
miſſos dare,ſi promiſſi vellent : profecto diceret ne *Gen. 24.*
ſeruus eius,credens quia quod promiſit , potens eſt
& facere,ludificaretur Abraham. Promiſſio autem
illa eſt,quæ nihil cõditionis incurrit.Sin minus: nec
promiſſio eſt firma,nec fides integra.Quid enim ſta
bile remanebit in Dei promiſſione , aut in Abrahæ
fide:ſi id,quod promiſſum & creditum eſt , in eorũ
qui promiſsi ſunt,penderet arbitrio ? Ergo & Deus
alienum promiſit,& Abraham incautè credidit. Vt
quid etiam ipſa promiſsio , debitum poſtmodum
facta eſt,dicente Deo:Benedicentur in te omnes gẽ *Gen. 22.*
tes terræ,pro eo quod audiuiſti vocem meam,& nõ
pepercisti filio tuo dilecto propter me ? Neque au-
tem his quibus facilè eſt, & aduerſum Abrahæ me-
ritum liberi arbitrij calumnia ſtrepere : etiam poſt

moꝛtem ipſius Abrahæ, debitorem ſe ipſius confirmat Deus, & propter eum, ſe facturum, quod eius filio promittebat, dicens: Ero tecum, & benedicam te. *Gen. 12. 15. et 24* Tibi enim & ſemini tuo dabo terram hanc, & ſtatuam iurationem meam, quam iuraui Abrahæ patri tuo, & multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cœli, & dabo tibi & ſemini tui omnes gentes terræ, pro eo, quod audiuit Abraham pater tuus vocem meã. Ecce firmatum eſt debitum Abrahæ. Non n. potuit per liberũ Arbitrium, poſt mortem amittere quod viuus meruerat. Noluerunt autem gentes credere. Quid faciet Abraham, cui debetur? Quomodo accipiet fidei & tentationis ſuæ debitum, cuius debere *Gen. 15.* Deo ſecurus fuit? Cui ſi dictum eſt: Dabo quod promiſi, & reddam quod iuraui ſi voluerint gẽtes, non crederet, ſed expectaret fortuitum. Si conditione opus eſt: cum operario eſſe debet, non cum mercede. Operarius enim poteſt velle accipere aut, nolle: non merces reddi, aut non reddi. Omnes enim gentes, in mercedem fidei, datæ ſunt Abrahæ, ſicut Deus dicit: Merces tua, multa eſt. Non. n. ſi futuri eſſent, & non quia futuri erant, promiſit. Quia non propter fidem Abrahæ, placuit Deo, ſaluas fore omnes gentes: quas non modo ante fidem Abrahæ, ſed ante mundi conſtitutionem, poſſedit. Sed quæſiuit fidelem, cui id donaret, ex quo eſſet, cui id futurum ſtatuerat. Abraham ergo non id meruit, vt eſſent: ſed vt ipſum eſſent, qui futuri erant, quod Deus elegerat, & conformes imaginis filij ſui futuros eſſe *Gen. 12. & 18.* præuiderat. In Geneſi namque de præſcientia Dei, omnes gentes, Abrahæ promiſſas, Scriptura teſtatur, dicens: Abraham autem fiens fiet, & erit in gentem magnam & multam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Sciebat enim quia diſponebat Abraham filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, vt cuſtodiant vias Domini, facere iuſtitiam & iudicium, vt ſuperducat Deus in Abraham, quæcunque locutus *Deut. 15. 28 et 30.* eſt ad eum. Inuenimus autem & conditiones, vt: Si me audieritis, & volueritis. Vbi præſcientia Dei, vbi firmitas promiſſionis, in huiuſmodi conditionibus? *Rom. 4.* Dicit enim Apoſtolus, propterea ex fide, & non ex lege datam eſſe promiſſionem, vt firma eſſet promiſſio. Lex, inquit, iram operatur. Vbi enim non eſt lex, neque tranſgreſſio: Propterea ex fide, vt ſecundum gratiam firma eſſet promiſſio omni ſemini. Rectè, vt firma eſſet promiſſio. Adiecit enim: Conditione non eſt firma. Satis enim ſtultum eſt credere, in totum corpus conuenire: quod bipartito corpori dicitur. Abſit, vt his dicat Deus: Si me audieritis, quos ſciebat audituros, quos ante quam faceret, nouerat in imagine Dei perſeueraturos, quos & promiſit. Non eſt data conditio, id eſt, lex, niſi impiis & peccatoribus: vt aut ad gratiam confugiant, aut iuſtius puniantur, ſi irritum fecerint. Vt quid lex ad iuſtos, quibus lex non eſt poſita, qui propitio Deo *1. Tim. 1.* legem ſine lege faciunt, qui liberi, Deo ſeruiunt, qui ad imaginem & ſimilitudinem Dei & Chriſti viuũt, qui volentes, boni ſunt? Qui enim ſub lege eſt, metu mortis: non eſt talis, miſericors: non eſt imago Dei. Diſplicet illi lex, ſed timet vltricem: nec perficere poteſt: quòd nõ voto, ſed neceſſitate faciendũ putat. Tradatur neceſſe eſt, propria voluntate: vt voluntas profectò præmium recipiat, qui animam nõ miſcuit voluntati Dei. Diſplicet illi, quod Deus voluit. Etenim voluntate, malus eſt: qui neceſſitate bonus eſt. Lex operi impedimentum eſt, non voluntati. Non eſt coniunctus Deo, qui ſi mali pœna non A eſſet, malum ſequeretur. Nec voluntatem Dei facit: qui gemit quod nõ ſuam faciat. Non eſt miſericors, qui timet eſſe crudelis. Sub lege eſt: ſeruus eſt. Non furtum odit: ſed pœnam metuit. Furetur autem neceſſe eſt, perſuaſus & victus; qui carnalis eſt ſub virtute peccati, ſpiritũ Dei non habens. Qui autem amat bonum, imago Dei eſt, fide dominica viuit: & hæres, iam non eſt ancillæ filius qui accepit legem in timore, ſed liberæ ſecundum Iſaac qui non accepit ſpiritum ſeruitutis in timore: *1. Rom. 8.* ſed adoptionem filiorum, clamantem: Abba pater. *Gal. 4.* Qui diligit Deum, non timet ſeruiliter. Scriptum eſt, Timor enim ſeruilis, cum odio eſt di- *Eccl. 4.* B ſciplinæ: Filij autem, cum honore Patris. Aliud eſt timere ex lege: aliud pro veneratione tremendæ Dei maieſtatis. Eiuſmodi ſimiles ſunt Patri ſuo, qui in cœlis, commorati & edocti amant bonum, oderunt malum. Sine lege ſunt: liberi ſunt. Ipſi promiſſi ſunt. Non ipſi dicitur: Si me audieritis. Poteſt etenim audire. Nunquid conueniet in eum, quem Deus præuidit auditurum? Et iſti quidem, quos Deus *Deut. 15.* præſciit, ſunt in iſta lege. Dicitur & ipſis: ſi me audieritis, ſed alia cauſa: non quia poſſunt non audire, ſed vt ſemper ſoliciti ſint ſuæ ſalutis, & certè exitus ſui. Non enim ſecurus eſt vnuſquiſque ex numero ſe eſſe præſcitorum, Apoſtolo dicente: Ne ipſe re- *1. Cor. 9.* C probus fiam. Nõ eſt ergo illis, iræ operatrix iſta lex, ſed fidei exercitium, quo iugiter Dei gratiam quærãt laborantes, vt perficiatur quod in illis Deus præuidit, & de libero arbitrio fuerint in vitam deſtinati. Alias impoſſibile eſt non audire eum, quem Deum auditurus in præuidit, promiſit, iurauit. In quã verò partem lex propriè conueniat, licet vni detur corpori, Dominus in Euangelio declarat, dicens Apoſtolis: Si hæc ſcitis, beati eſtis ſi feceritis ea. Non de *Ioh. 13.* omnibus dico vobis: Ego ſcio, quos elegi. Magna breuitas oſtendentis vnum corpus ſeparari. Si enim diceret: Non de omnibus vobis dico: aut, nõ de omnibus dico, non oſtenderet vnum corpus. D Nunc autem non de omnibus vobis dico: oſtendit, quia & ſi non de omnibus, de illis tamen dixit. Sicut quis dicat, non de toto te dixi? Duo enim corpora mixta ſunt, velut vnum: & in commune, vnũ corpus laudatur aut increpatur. Sicut in Exodo, cũ quidam contra vetitum, ſabbatis exiſſet, vt manna colligeret, ait Deus Moyſi: Quouſque nõ vultis audire legem meã, cum Moyſes ſemper audiret? Quid de illa lege dicimus: quæ apertè promiſſioni videtur aduerſa? Scriptum eſt in Eſaia: Si me audiſſes Iſraël, eſſet ſicut arena maris, numerus tuus. *Iſa. 48.* Ecce increpatur Iſraël, quod vitio ſuo non fuerit factus ſicut arena maris. Supereſt, intelligere, quia ſi ſemper E non audierit, ſemper exiguus erit. Et vbi firmitas promiſsionum? Sed hoc fit: quia prius volumus intelligere, quàm credere, & fidem rationi ſubiicere. Si autem credamus omnimodò ita fieri, vt Deus iurauit, dabit rationem fides. Quàm perfidum eſt rationes quærere, & intelligimus firmitatem magis eſſe promiſsionum, quam putimus infirmitatem. Hoc enim dictum. Si me audiſſet Iſraël, commemoratio eſt iuſtitiæ Dei, & confirmatio promiſsionum, diſpoſitione Dei quoſdam factos ad mortem, quoſdam verò ad vitam. Propterea, præſentibus dixit: Si me audiſſetis: vt manifeſtum fieret, quia quos promiſit, hos præuidit audituros. Ante Dominũ enim Chri-

ſtum,

dum, cum hoc dictum eſt, nunquam fuit ſemen Abrahæ, ſicut arena maris: Quod probare, facile eſt. A Primum, quia in Chriſto promiſit hanc multitudinem, Non in ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in *Rom. 9.* vno: & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus. Deinde quia *Heb. 11.* omnes promiſit, quod ante Chriſtum fieri non potuit. Et ſi fuit, ait Dñs, numerus filiorũ Iſraël ſicut arena maris: ſed cum falſis fratribus, qui non ſunt filij Abrahæ. Non enim, qui omnes ex Abraham, omnes filij Abrahæ: aut, qui Iſraël, omnes Iſraël. Sicut Apoſtolus, cum ſe Anathema optaret eſſe pro Iſraël, quorum eſſet, filiorum adoptio & teſtamentũ, oſtendit non eſſe huiuſmodi filios Abrahæ: ſed de affectu carnalis neceſſitudinis dolere, quod ex B ipſo numero non eſſent, non, quod promiſſio Dei excidiſſet, dicens: non tamen excidit ſermo Dei. Non enim omnes qui ſunt ex Iſraël, hi ſunt Iſraël: neque quia ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij ſunt: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen: id eſt, non qui ſunt filij carnis, hi ſunt filij Dei: ſed filij promiſsionis deputantur in ſemen. Ergo in antiqua multitudine, nõ fuit Abrahæ ſemen, niſi illi qui ſecundum Iſaac fidei & promiſsionis filij erant. Etiam hoc exemplũ inducit: Si fuerit numerus filiorum Iſraël ſicut are- *Iſ. 10.* na maris, reliquiæ liberabuntur, id eſt, exiguum. Et, niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſi- *Rom. 9.* cut Sodoma eſſemus. Ipſæ reliquiæ, fuerunt ſemen C Abrahæ: ne omnis Iudæa, vt Sodoma eſſet, Iterum cum aſſereret, nunquam Deum hæreditatem ſuam reliquiſſe: ſed ſicut in aduentu Domini, pars Iſraël, ſalua facta eſt: ita ſemper fuiſſe. Quid, inquit, dicit reſpõſum Diuinum? Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua Bahal. Sic nunc reliquiæ ſecundum electionem ſaluæ factæ ſunt: Dicendo: Sic nunc in hoc tempore: oſtendit & antè ſic factum in Iſraël, vt reliquiæ, id eſt, modicum ſaluum fieret. Si autem, nec fides, nec ratio perſuadet fidei, qui promiſſus fuerat, dictum eſſe: Si me audiſſes Iſraël: eſſet ſicut arena maris, numerus tuus. Et Iacob, qui antequam naſceretur, datus eſt: idem D libero arbitrio poſtmodum reprobatus eſt. Sicut Oſee dicit: Iudicium Domini ad Iudam vt vindicet in Iacob ſecundum vias eius, & ſecundum ſtudia eius retribuet ei, quia in vtero ſupplantauit fratrem ſuũ, & in laboribus ſuis inualuit ad Deum, & inualuit cũ Angelo, & potens factus eſt. Si autem conſtat, in Iacob, dilectum conſummaſſe: non eſt idem qui in laboribus inualuit ad Deum, & ſupplantator: ſed duo in vno corpore. Figura eſt enim duplicis ſeminis Abrahæ, id eſt, duorum populorum in vno vtero matris Eccleſiæ luctantium. Vnus eſt, ſecũdum electionẽ Dei præſcientia dilectus: Alter electione ſuæ voluntatis, iniquus. Iacob autẽ & Eſau, in vno ſunt cor E pore, & ex vno ſemine. Sed quod perſpicuè duo procreati ſunt: oſtenſio eſt duorum populorum. Et ne quis putaret, ita perſpicuè fore ſeparatos duos populos: oſtenſum eſt, ambos in vno corpore futuros in Iacob, qui & dilectus vocatus eſt, & fratris ſupplantator expreſſus: Itaque, in duobus, quantitas expreſſa eſt: nõ qualitas ſeparationis. Cæterum, ambo qui ſeparati ſunt: in vno futuri, antequam diuidantur, oſtenſi ſunt. Et Iſaac, venit (inquit) frater tuus cum dolo, & accepit benedictionem tuam. Niſi iſta locutio, miſtica ſit, breuiter oſtẽdentis duos in *Gen. 27.* vno corpore: nónne, contra rationem eſt, vt benedictionem in proximum doloſè acceperit. Scriptu- A ra dicente: Qui non iurauit proximo in dolo, iſte accipiet benedictionem à Domino? *Pſal. 14. & 23.* Nunquam autem Iacob, id eſt Eccleſia venit ad benedictionem, non comitante dolo, id eſt, falſis fratribus. Sed non, quia innocentia & dolus ſimul veniunt ad benedictionem, ſimul benedicuntur: quia qui poteſt capere, capiat: & vnum ſemen pro qualitate terræ, prouenit. Non eſt autem contrarium, quod malum fratrem videtur ſupplantaſſe, quia non dixit: In vtero ſupplantauit Eſaũ, ſed fratrem ſuum. Eſaũ autem, vbique ſignum eſt, & nomen malorum. Iacob autem, vtrorumque: illa ratione, quod pars mala ſimulet ſe Iacob, & ſine dubio, vno nomine. Pars autem bona, non poteſt ſe ſimulare Eſaũ: Eſt hoc nomen ma- B lorum tantum, illud verò bipartitum. Cæterum de libero arbitrio, nec Iacob omne ſemen bonum, nec Eſaũ omne malum, ſed ex vtroque vtrumque. Ex Abraham ita bipertitum ſemen oſtenſum eſt. Natum eſt vnum ex ancilla in figura, vt oſtenderetur etiam ſeruos futuros ex Abraham, & receſsit cum ſua matre. Poſtquam verò receſsit, inuentum eſt in alterius ſemine, quod ex libera, quod eſt ex Iſraël, qui accepit legem in monte Syna, quod eſt Agar in ſeruitu- *Gen. 16.* te generans. *Gal. 4.* Illic in eodem populo ſecundum Iſaac ex libera promiſsionis filij, id eſt, ſancti & fideles multi procreati ſunt. Separatis itaque à credentibus figuris Iſraël & Eſaũ, in vno populo totum poſtmo- C dum prouenit. Illic ab origine vtrunque Teſtamentum Agar & Iſaac: ſed pro tempore alterum ſub alterius nomine delituit & deliteſcit, quia neque reuelato nouo, quieſcit vetus generando. Nõ ergo dixit, Agar, quæ in ſeruitutem generans. Oportet autem ſimul ambos creſcere vſque ad meſſem. Sicut ergo tunc ſub profeſsione veteris Teſtamenti latuit Nouum, id eſt, gratia, quod ſecundum Iſaac promiſsionis filios generaret ex libera, quod in Chriſto reuelatum eſt, ita & nunc obtinente noua, non deſunt ſeruitutis filij generante Agar, quod in Chriſto reuelabitur. Confirmat Apoſtolus, id nunc quoque inter fratres geri, quod tunc inter illos gereba- D tur, dicens: Vos autem fratres ſecundum Iſaac, promiſsionis filij eſtis. Sed ſicut tũc, qui ſecundum carnem natus eſt, perſequebatur ſpiritualẽ, ita & nunc. & neceſſariò addidit, ſed quid dicit Scriptura? Expelle ancillam & filium eius: non enim cohæres erit filius ancillæ filio liberæ. Quod autem dixit, ſicut tũc perſequebatur: ita & nunc, non eſt inane. Apoſtolus enim interpretatus eſt, perſequebatur. Nã Scriptura dicit: Ludebat Iſmaël cũ Iſaac. *Gen. 21.* Nũquid fratres, qui circumciſionẽ Galathis prædicabãt, apertè illos, & *Gal. 4.* non per luſum, id eſt, ſine indicio perſecutionis inſequebãtur? Sicut ergo de genere ludendi, perſecutorem dixit: ita & iſtos, qui filios Dei, velut per com- E munem vtilitatem, id eſt, diſciplinam legis à Chriſto ſeparare, & matri ſuæ Agar, filios militare docẽt. Alia enĩ nõ eſt cauſa, qua filij diaboli irrepãt ad explorãdam libertatem noſtrã, & ſimulent ſe fratres, & in Paradiſo noſtro velut Dei filios ludere: q̃ vt de ſubacta libertate filiorum Dei glorientur, qui portabũt iudicium, qualeſcunque illi fuerint, qui omnem ſanctum perſecuti ſunt, qui Prophetas occiderunt, qui ſemper Spiritui ſancto reſtiterunt, inimici Crucis Chriſti, negantes Chriſtũ in carne, dum eius membra oderunt, corpus peccati. Filij exterminij miniſterium facinoris, qui veniunt ſecundum operationem Sathanæ in omni virtute, ſignis & prodigiis,

ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus: quos Dominus Chriſtus, quem in carne perſequuntur, interficiet A ſpiritu oris ſui, & deſtruet manifeſtatione aduentus ſui. Tempus eſt enim, quod hæc non miniſteriis: ſed apertè dicantur, imminente diſceſſione, quod eſt reuelatio hominis peccati, diſcedente Loth à Sodomis.

De ſpecie & genere Regula quarta.

De ſpecie & genere loquimur, non ſecũdum virtutem Rhetoricam humanæ ſapientiæ: quam, qui magis omnibus potuit locutus non eſt, ne Crucem Chriſti feciſſet inanem, ſi auxilio atque ornamento ſermonis, vt falſitas, indiguiſſet. Sed loquimur ſecũdum Myſteria cœleſtis ſapientiæ, magiſterio Spiritus ſancti. Qui in quod veritatis precium, fidem cõſtitueret myſterij, narrauit in ſpeciem, genus abſcõ- B dens, vt in veterem Hieruſalem, totam quæ nũc eſt per orbem, Eccleſiam aſſumeret, aut in vnum membrum, totum corpus, vt in Salomone. Sed hoc non minus occultum eſt quàm cætera, quæ non ſolum ſpecie verbi: ſed etiam multiformi narratione occultantur. Quamobrem, Dei gratia in auxilium poſtulata, elaborandum nobis eſt, vt ſpiritus multiplicet ingreſſus legendi, eloquiúmque ſubtile, quod ad impedimentum intellectûs, ſpecici genus, aut generi ſpeciẽ inſerit: vt genus, ſpeciéſne ſit, facilè poſſit videri. Dum enim ſpeciem narrat: ita in genus trãſit, vt tranſitus non ſtatim liquidò appareat: ſed talia tranſiens ponit verba, quæ in vtrunque conueniant, C donec paulatim ſpecici modum excedat, & tranſitus dilucidetur, cùm quæ à ſpecie cœperant, non niſi in genus conuenerint, & eodem modo genus relinquit, in ſpeciem rediens. Aliquando autem à ſpecie in genus non ſuprà dicto modo reuertitur. Aliquando, ſuprà dicto modo tranſit, & euidenter reuertitur ſimili ordinis varietate: aut à ſpecie in genus, aut à genere in ſpeciem, finit narrationem. Aliquando redit ex hoc in illud non ſemel: & omnis narratio nec ſpeciem excedit, nec genus præterit, in vtrumque conueniens. Hæc varietas tranſlationis & ordinis exigit fidem, quæ gratiam Dei quærat. Sic Dominus per Ezechielem loquitur, & Regibus eo- D rum, qui ab Hieruſalem capti & diſperſi fuerant, gẽtium iungit aduentum, & in terra, quam patres noſtri poſſederunt, exprimit mundum. Septem enim gentes Abrahæ promiſſæ: figura eſt omnium gentium. Factus eſt, inquit, ad me ſermo Domini, dicẽs:

Ezec. 36. Fili hominis, domus Iſraël habitauit in terra, & polluerunt illam in via ſua, & in idolis ſuis & peccatis: ſecundum immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum ante faciem meam, & effudi iram meam ſuper eos, & diſperſi illos inter nationes, quas ingreſſi ſunt, & polluerũt illic nomen meum ſanctum: dum dicunt ipſi, populus Domini, hi: & de terra tua egreſſi ſunt & peperci illis. propter nomen meum ſan- E ctum, quod polluerunt domus Iſraël in nationibus, in quas ingreſſi ſunt illic. Propter hoc, dic domui Iſraël. Hæc dicit Dominus: non vobis ego facio, domus Iſraël, ſed propter nomen ſanctum quod polluiſtis in nationibus, in medio in quas ingreſſi eſtis. Illic incipit iungere genus. Et ſanctificabo nomen meum, ſanctum illud magnum, quod pollutum eſt inter nationes, quod polluiſtis in medio earum, & ſcient gentes quoniam ego ſum Dominus qui ſanctificabor in vobis ante oculos eorum, & accipiam vos de gentibus, & cõgregabo vos ex omnib⁹ terris & inducam vos in terram veſtram. Apertè excedit ſpeciem. Et aſpergam vos aqua munda, & mundabimini ab omnibus ſimulachris veſtris, & mundabo vos, & dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouũ dabo in vos, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum: & ſpiritum meum dabo in vos, & faciam vt in iuſticiis meis ambuletis & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Et habitabitis in terra, quã dedi patrib⁹ veſtris. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & mundabo vos ex omnibus immunditiis veſtris. Attingit ſpeciem, non tamen relinquens genus. Et vocabo triticum, & multiplicabo illud, & non dabo in vos famem, & multiplicabo fructum ligni, & quæ naſcuntur in agro vt non accipiatis vltra opprobrium famis in nationib⁹, & reminiſcemini vias veſtras peſſimas, cogitationes veſtras non bonas, & odietis eas ante faciem eorum in iniquitatibus veſtris, & in abominationibus eorum. Non propter vos, ego facio, dicit Dominus. Notum eſt vobis, confundimini & reuertimini de viis veſtris, Domus Iſraël: Hæc dicit Adonay Dominus, In die, qua mundabo vos ab omnibus iniquitatibus veſtris, & inebriari faciã ciuitates, in figura terræ Iudæ, quæ bellis vaſtata fuerat, coletur, propter quod fuit exterminata ſub oculis omnis prætereuntis. & dicent, Terra illa quæ fuerat exterminata, facta eſt ſicut hortus deliciarum: & ciuitates deſertæ & exterminatæ & demolitæ, munitæ conſederunt. Et ſcient gentes, quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quoniam ego ſum Dominus. Ædificaui demolitas, & plantaui exterminatas: quia ego Dominus locutus ſum & feci. Apoſtolus quoque ingreſſu Iacob, promiſſum eſſe *Rom. 11.* introitum gentium, ſic interpretatur, dicens. Donec plenitudo gentium intret: & ſic omnis Iſraël ſaluabitur Sicut ſcriptum eſt: Veniet à Syon, qui liberet & auferat impietates ab Iacob. Et eodem genere locutionis, redit in ſpeciem, dicens. Secundum Euan- *Ibid.* gelium quidem, inimici propter vos. Item in Ezechiele incipit ab ſpecie quæ conueniat & in genus, & finit in ſolo genere, oſtendens, terrã patrum, mundi eſſe poſſeſſionem. Hæc dicit Dominus: Ecce ego accipiam omnem domum Iſraël, de medio gẽtium in quas ingreſſi ſunt illic, & congregabo eos ab omnibus qui ſunt in circuitu eorum, & inducam eos in terram Iſraël, & princeps vnus erit eorum. Et nõ erunt vltra in duas gentes, nec diuidentur vltra in duo regna: ne contaminentur adhuc in ſimulachris *Ezec. 20. 34. et 36* ſuis. Et liberabo eos ab omnibus iniquitatibus eorum quibus peccauerunt in eis, & emundabo eos, & erunt mihi in populum, & ego Dominus, ero illis in Deum. Apertè tranſit in genus, Et ſeruus meus Dauid princeps in medio eorum erit, Paſtor vnus omnium qui in præceptis meis ambulabunt, & iudicia mea cuſtodient, & facient ea, & inhabitabunt in terra ſua quam ego dedi ſeruo meo Iacob, vbi habitauerunt patres eorum, & habitabũt in ea ipſi, & Dauid ſeruus meus princeps eorum in ſecula, & diſponam illis Teſtamentum pacis, & Teſtamentum æternum erit cum illis. Et ponam ſancta mea in medio eorum in ſecula, & erit habitatio mea in illis, & ero illis Deus: & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient gentes quia ego ſum Dominus, qui ſanctifico eos, dum ſunt ſancta in medio eorum dicit Dominus. Item illic regreſſui diſperſionis Iſraël, gẽtium inſerit aduentum. Eremum, figuram fuiſſe populi deſerti, in quo Eccleſia nunc eſſe, manifeſtatur: & quod

& quod iidem mali, quamuis vna cum populo Dei ex gentibus reuocentur in terram Iſraël: tamen in terra non ſint. Viuo ego dicit, ſi reſpondero vobis, & ſi aſcenderit in cor veſtrum hoc, & non erit quẽadmodum dicitis vos: Erimus ſicut gentes & ſicut tribus terræ, vt ſeruiamus lignis & lapidibus. Viuo ego dicit Dominus, niſi in manu forti & brachio excelſo, & in ira effuſa regnabo ſuper vos, & educã vos de populis, & recipiam vos de regionibus, in quibus diſperſi eſtis in manu forti & brachio excelſo, & in ira effuſa: & adducam vos in deſertum populorum, & diſputabo illic ad vos facie ad faciem quemadmodum diſputaui ad patres veſtros in deſerto terræ Ægypti: ſic iudicabo vos, dicit Dominus, & redigã vos ſub virga mea, & inducã vos in numero, & eligam impios de vobis & deſertores: quoniã ex trãſmigratione eorum educã eos, & in terram Iſraël non intrabunt, & cognoſcetis, quia ego ſum Dominus. Item illic, captiuitati mõtium Iſraël, promittit Deus vbertatem & multiplicationem populorũ

Ezech. 30 vſque in finem. Quoniam, inquit, dederunt terram tuam ſibi in poſſeſſionem cum iocunditate inhonorantes animas, atque exterminauerunt in vaſtationem: propterea propheta ſuper terram Iſraël, & dic montibus & collibus, & riuis & nemoribus. Hæc dicit Dominus: Ecce, ego in cœlo meo, & in ira mea locutus ſum: propter quod, opprobrium gentium portatis. Ecce leuabo manum meam ſuper nationes quæ ſunt in circuitu veſtro. Hi iniuriam ſuam accipient: veſtri autem montes, Iſraël vuam & fructum veſtrum manducabit populus meus, qui appropinquat venire. Quia ecce ego ſuper vos & colemini, & ſeminabimini: & multiplicabo ſuper totam domum Iſraël vſque in finem, & habitabuntur ciuitates, & quæ deſolatæ erant, ædificabuntur. Item illic velut in nouiſſima reſurrectione, prima ſignifica-

Ezec. 37 tur. Locutus eſt, inquit, ad me, dicens: Fili hominis oſſa hæc: omnis domus Iſraël eſt. Ipſi dicunt: Arida facta ſunt oſſa noſtra, interiit ſpes noſtra, expirauimus. Propterea propheta & dic, hæc dicit Dominus: Ecce, ego aperiam monumenta veſtra: & educam vos de monumentis veſtris, & inducam vos in terram Iſraël, & ſcietis quia ego Dominus cum aperiam ſepulchra veſtra, & educam de monumentis populum meum, & dabo ſpiritum meum in vos, & viuetis: & ponam vos ſuper terram veſtram, & ſcietis quia ego ſum Dominus. Nunquid perſpicuè, cũ reſurrexerimus: tunc ſciemus Dominũ, & nõ nunc cum per baptiſmum reſurgimus? Aut mortui poterunt dicere: Arida facta ſunt oſſa noſtra, vt meritò mortuis id promiſſum eſſe credamus? Quod enim eſt ſacramẽti, ne in ambiguum veniret, aperuit Deus. Nam de nouiſſima carnis Reſurrectione neminem Chriſtianum credimus dubitare. Et Dominus ſecũdum Ioannem his reſurrectiones manifeſtat, dicens: Amen dico vobis: quia, qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam: & in iudicium non veniet, ſed tranſiet à morte ad vitam. Amen dico vobis: quoniam venit hora & nunc eſt,

Ioh. 5. quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Sicut enim habet Pater vitam in ſe: ſic dedit Filio, vitam habere in ſemetipſo. Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Iungit nouiſſimam Reſurrectionem, Nolite mirari hoc: quia veniet hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem filij Dei: & exient qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ. Qui autem mala fecerunt, in reſurrectionem iudicij. Primo dixit: mortui qui audierint, viuẽt. Secundo, omnes qui in monumentis ſunt, exient. Item quod in vno homine totum corpus ſignificetur: in Regnorum li- *2. Reg. 7.* bro promittit Deus Dauid, de Salomone dicens: Suſcitabo regnum eius: ipſe ædificabit mihi domũ. Conueniunt iſta: ſed excedit ſpeciem, dicens: Et dirigam thronum eius vſque in æternum. Item in vtrunque. Ego ero ei in Patrem: & ipſe erit mihi in *Ibid.* filiũ, Et ſi venerit iniuſtitia eius, arguam eum in virga hominum, & in artibus filiorum hominum. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli, à quibus abſtuli à conſpectu meo, & fidelis fiet domus eius. Iterum excedit ſpeciem: & regnum eius in æternum in conſpectu meo, & thronus eius erit confirmatus vſque in æternum. Quod autem videtur in exceſſus ſpecie, thronum Chriſti promittere in æternum: thronum filij hominis promittit, & ita corpus Chriſti, id eſt, Eccleſiæ. Non enim propter Dauid promiſit Deus regnaturum Chriſtum: cui ante conſtitutionem mundi promiſit hanc claritatem. Et per Iſaiam ſic dicit Deus Chriſto: Ma- *Iſa. 49.* gnum tibi erit iſtud vt voceris puer meus, & ſtatuas tribûs Iacob & Iſrael diſperſionem conuertas. Ecce, poſui te in Teſtamentum generis, in lumen gentiũ, vt ſis in ſalutem vſque in nouiſſimum terræ. Quid maius filio Dei vocari puer meus, & Iſrael diſperſionem conuertere, aut per eum factum eſſe ipſum Iſrael & cœlum & terram, & quæ in eis ſunt viſibilia & inuiſibilia? Sed ei dixit magnum eſſe, qui filio Dei mixtus eſt ex ſemine Dauid. Omnis enim promiſſio Abrahæ & Dauid, ipſe eſt, vt ſemen eorum miſereretur ei cuius ſunt omnia, & eſſet cohæres in æternũ: non vt propter eos regnaret Chriſtus qui eſt omnium Rex à Patre conſtitutus. Quid dicimus de Salomone? cum Deo eſt, an poſt idololatriam reprobatus eſt? Si cum Deo dixerimus: impunitatem ſpõdebimus idolorum cultoribus. Non enim dicit Scriptura, pœnitentiam egiſſe Salomonem, aut recepiſſe ſapientiam. Si autem reprobatum dixerimus: occurrit vox Dei, quæ dicit, nec terræ quidem regnum auferre Salomoni propter Dauid, ſicut ſcriptum eſt, in libro regnorum: diſrumpens diſrumpam regnum *3. Reg. 11.* tuum de manu tua, & dabo illud ſeruo tuo. Verum in diebus tuis non faciam hæc, propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui accipiam illud: Verum omne regnum non accipiam ſceptrum vnum dabo filio tuo propter Dauid ſeruum meum, & propter Hieruſalem ciuitatem quam elegi. Quid enim prodeſt Dauid: ſi propter eum, filius eius, regnum terræ conſequeretur, cœleſte perditurus? Quo, manifeſtum eſt, cum Deo eſſe Solomonem cui regnum quidem terræ ablatum non eſt propter Dauid, quod & dixerat: Arguam in virga hominum peccata eius. Miſericordiam autem meam, non auferam ab eo. *2. Reg. 7.* Quod ſi neque reprobatus eſt, neque idolorum cultores regnum Dei poſſident: manifeſtum eſt, figurã fuiſſe Eccleſiæ bipertitæ, Salomonem: cuius latitudo cordis & ſapientia, ſicut arena maris: & idololatria horribilis. Diſrumpens, inquit, diſrumpam regnum tuum de manu tua: verum in diebus tuis non fa- *3. Reg. 11.* ciam. De manu filij tui accipiam illud. Iugis operationis eſt, diſrumpens diſrumpam: ſicut benedicens benedicam: &, multiplicans multiplicabo ſemen *Pſal. 131.* tuum. Oſtendit enim, ſemper futurum Salomonem

Sitne Salomon cũ Deo.

Salomon eſſe cum Deo.

in filió, id eſt, in poſteris, cuius poſthumis Salomonis temporibus non aufert Deus regnum ſecundum promiſſi patrum, ſed corrigit illud vſque in æternum, vt auferat iugiter ſecundum idololatriam Salomonis, in ſuo peccato perſeuerantis. Aliàs, quomodo de manu Salomonis diſrumpens diſrumpit? Aut non diſrumpit, ſi non nunc eſt Salomon in filiis bonus aut malus? Quod autem dicit, Verùm non omne regnum accipio: in ſpeciem redit, incipiens aliam figuram in filio Salomonis & ſeruo. In Ieſu Naue quoque ſic dicit Dominus manifeſtans in vno homine futurum corpus, ſed hoc loco malum tantummodo oſtendit. Peccauit, inquit, *Ioſ. 7.* populus, & tranſgreſſus eſt Teſtamẽtum quod diſpoſui ad illos, furati ſunt de Anathemate, miſerunt in vaſa ſua: cùm ſolus Achar de tribu Iuda, id feciſſet. Quod corpus ſemper futurum intelligens Ieſus ſic ait, cum eum occideret: Exterminet te Deus ſicut & hodie. Illud autem multo magis neceſſariũ eſt ſcire: omnes omnino ciuitates Iſraël & gentium, vel prouincias quas Scriptura alloquitur, aut in quibus aliquid geſtum refert, figuram eſſe Eccleſiæ. Aliquas quidem, partis malæ tantum: aliquas bonæ, aliquas verò vtriuſque. Et ſi ſint aliqua, quæ etiam in gentes quæ foris ſunt, videantur conuenire: in parte tamen quæ intus eſt, conuenitur omne corpus aduerſum, ſicut in Iſraël captiuo, promittitur gentibus ad Deum reditus. Impoſſibile eſt enim legem loqui ei qui in lege non eſt: & de eo loqui, ad ipſum tamen non: & ſiue alicubi ſine iſta occaſione non in Iſraël ſpecialiter alienigenas alloquitur, intus omnimodo credendi ſunt: quoniam, etſi eueniebat ſpecialiter quod prophetarum eſt: Eccleſia tamen eſt. Proprietas denique non omnibus ſpeciebus cõuenit. Nam & Damaſcus & Tyrus & Soor, & aliquæ multæ vſque nunc extant: quas Deus penitus tolli, nec reſtaurari dixerat. In alienigenis autem ciuitatibus Eccleſiam conueniri apertum eſt in Ezechiele, cui cum Dominus diceret prædicere interitum in Theman, quæ eſt Eſaü: & in Dagon, quod eſt idolum Allophilorum, intellexit parabolam eſſe aduerſum Hieruſalem & templum. Factus eſt, inquit, ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, con-*Ezec. 19* firma faciem tuam ſuper Themam, reſpice in Dagõ, propheta in ſyluam ſummam Nages. Audi verbum Domini. Hæc dicit Dominus: Ecce, ego incendam in te ignem, & comedet in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma incẽſa: & comburetur in ea omnis facies, à Subſolano vſque ad Aquilonẽ, vt cognoſcat omnis *Ezec. 20* caro, quia ego Dominus ſuccendi illud, non extinguetur vltra Et dixi, non Domine. Ipſi dicunt ad me: Nónne parabola eſt hæc, quæ dicitur? Et factus eſt, *Ezec. 21.* inquit, ſermo Domini ad me, dicens: Propterea fili hominis, propheta, & confirma faciem tuam ad Hieruſalem reſpiciens ſancta eorum: & prophetabis ſuper terram Iſraël. Hæc dicit Dominus: Ecce, ego adducam gladium meum de vagina ſua: & diſperdam de te inimicum & iniuſtum. Sic exiet gladius meus de vagina ſua ſuper omnem carnem à Subſolano vſque ad Aquilonem, & ſciet omnis caro, quia ego ſum Dominus qui emiſi gladium meũ de vagina ſua, nõ egredietur vltra. Confirma, inquit, faciem tuam, ſuper Theman, & reſpice in Dagon, Et interpretatus eſt, dicens: Confirma faciem tuam ad Hieruſalem, & reſpice in ſancta eorum. Et oſtẽdit in omnem Hieruſalem, dicens: Diſperdam de te inimicum & iniuſtum, ita futurum generaliter ait: Sic exiet gladius meus ſuper omnem carnem à Subſolano vſque ad Aquilonem. Oſtendit in Hieruſalem eſſe Theman, quam illic Deus interficit, & Dagõ, & omnia execrabilia gentium, operante filio Dauid Salomone in filiis ſuis, quo etiam euidenter deiecta templa Dei & demolita, atque ſpiritualiter exuſta, proiecit in torrẽtem, id eſt, ſæculum, qui naſcitur filius Dauid Ioſias, vt diſrumpatur altare in Bethel, ſicut ſcriptum eſt: Altare, altare, hæc dicit Dominus, *3. Reg. 13* Ecce, filius naſcetur de domo Dauid: Ioſias nomen illi. Niniue ciuitas alienigenarum, bipertitæ Eccleſiæ figura eſt. Sed quia ordine lectionem interpretãdo proſequi, longum eſt: ſatis erit, id quod in ſpecie cõ-*Ioan. 1.* uenire non poteſt, dicere. Erat, inquit, Niniue ciui-*& 3.* tas magna adeò (cùm eſſet aduerſa Deo) vt eſſet metropolis Aſſyriorũ quæ & Samariã deleuit, & omnẽ Iudæã ſemper oppreſſit: ſed in figura Eccleſiæ, prædicante Iona, id eſt, Chriſto, omnis omnino liberata eſt. Eadem Niniue omnino in ſequenti Propheta, peritura deſcribitur, cui prædicans Dominus: Signũ *Mat. 12.* eſt Ionæ in ventre ceti. Atque vt & ipſe Propheta *Luc. 11.* oſtendit, non eſſe illam ciuitatem ſpecialem: interponit aliqua quæ ſpeciei modum excedant. Non erat, inquit, finis gentilibus illius: cùm eſſet ciuitas vnius gentis. Et iterum: Multiplicaſti mercatus tuos *Ezec. 26.* ſuper aſtra cœli, id eſt, Eccleſiam. Et iterum: Super quem non venit malitia tua ſemper? Nunquid potuit vnius ciuitatis malitia, ſuper omnẽ hominem, aut ſemper veniſſe: niſi illius, quam Cain, fratris ſanguine fundauit nomine filij ſui, id eſt, poſteritatis? Manifeſtius adhuc docet Propheta, Eccleſiam eſſe Niniue. Et extendit, inquit, manum ſuam in Aquilonem, id eſt, populum ſolis alienum, aduerſus Meridianum, & perdet Aſſyrium. Et illud: Niniue, exterminium ſine aqua in deſertum: & paſcentur in medio eius gregis, omnes beſtiæ terræ, & cameleõtij, & hirci in laquearibus eius cubabunt, & beſtiæ vocem dabunt in foſſis eius, & corui in portis eius, quoniã cedrus, altitudo eius, ciuitas contemnens, quæ habitat in ſpe, quæ dicit in corde ſuo: Ego ſum, & non eſt poſt me. Adhuc: quomodo facta eſt in exterminio, paſcua beſtiarum? Omnis qui tranſit per illam, ſibilabit & mouebit manus ſuas. O illuſtris & redẽpta ciuitas, columba quæ non audiuit vocem, non recepit diſciplinam, in Domino non eſt confiſa, & ad Dominum ſuum nõ appropinquauit! Principes eius in ea, vt leones frementes. Iudices eius, vt lupi Arabiæ, non relinquentes in mane. Prophetæ eius, ſpiritu elati, viri contemptores. Sacerdotes eius, prophetant ſacra, & conſcelerant legem. Dominus autem iuſtus, in templo eius non faciet iniuſtum. Ægy-*Iſ. 19.* ptus item bipartita eſt: Ecce, inquit, Dominus ſedet ſuper nubem leuem, & venit in Ægyptum. Nubes, corpus eſt ſpirituale poſt baptiſmum, & claritas filij hominis. Primus eſt enim aduentus Domini iugiter corpore ſuo venientis, ſicut dicit: Amodò videbitis venientem in nubibus cœli: & comminuentur manufacta Ægypti à facie illius, & cor ipſorum minorabitur in illis, & exurgẽt Ægyptij ſuper Ægyptios, & expurgabit homo fratrem ſuum, & homo proximum ſuum, & pugnabit ciuitas contra ciuitatem, & exurget gens ſuper gentem, id eſt Ægyptus ſuper Ægyptum, & lex ſupra legem: ſenſûs ſcilicet diuerſitate, ſub vna lege: & turbabitur ſpiritus Ægyptiorũ in ipſis,

in ipſis, & cogitationes eorũ diſpergã. Et poſtquam nunc generi ſpeciẽ, nunc genus ſpeciei miſcuiſſet: adiecit, dicens: Die autẽ illo, erit altare Dñi in regione Aegyptiorũ, & tituli ad terminos eius. Erit autem in ſignũ in æternum Domino: in regione Aegyptiorũ. Non dixit: licebit eſſe altare ad terminos Ægypti, in æternũ: ſed erit. Ezechiel verò, apertius o-*Ezec. 30.* ſtendit, totum mundũ eſſe Aegyptũ, dicens: O dies, quia propè eſt dies Domini: dies, finis gentiũ erit: & veniet gladius ſuper Aegyptios. Et iungit ſpeciẽ: Et erit tumulus Aethiopia: & cadent vulnerati in Aegypto, & cadent fundamẽta eius, Perſæ & Cretes, & Liddij: & omnes domeſtici, & filij teſtamẽti mei, gladio cadent in ea cũ ipſis. Hoc autẽ factũ eſt, cùm poſt excidiũ deſcenderent in Aegyptum, & occiderentur illic à Nabugodonoſor ſecundum Hieremiæ *Hiere. 2.* prophetationem. Fiet autem & generaliter nouiſ-*3 & 42.* ſimo die, quando cũ Aegyptiis, filij Teſtamenti ceciderint, Aegyptiorum more viuentes. Item per Ezechielem minatur Deus Regi Aegyptiorum, & e-*Ezec. 29.* ius multitudini, quod eſſent terribiles in ſanctos, inter circũciſos deputati: quod nõ conuenit, niſi in eos, qui ſibi circumciſione, id eſt, ſacris blandiũtur. Quoniã igitur dedit timorẽ ſuum ſuper terrã vitæ: vt dormiret in medio incircũciſorũ vulneratus gladio, Pharao, & omnis multitudo eius cum ipſo, dicit Dñs. Et illic à genere ad ſpeciem. Hæc dicit Dñs. Circũiaciã te ſuper terrã populorũ multorũ, & extraham te in hamo meo, & extendam te ſuper terram cãpi tui, & conſtituam ſuper te oẽs aues cœli, & ſaturabo omnes beſtias vniuerſæ terræ, & dabo carnes tuas ſuper mõtes, & ſaturabo ſanguine tuo colles, & rigabitur terra ab his quæ de te procedunt, à multitudine tua in mõtib9 vepres implebo abs te, & cooperiã cœlũ cùm extingueris, & obſcurabo aſtra eius, ſolem in nube contegã, & Lunæ nõ lucebit lumen eius, omnia quæ lucẽt lumine in cœlo obſcurabũtur, & dabo tenebras ſuper terrã tuã, dicit Dominus Iungit ſpeciẽ: Et exaſperabo cor populorum multorũ, cùm ducam captiuitatem tuã in nationes, in terram quam non noueras. Excedit ſpeciẽ: Et cõtriſtabuntur ſuper te multæ nationes, & Reges earũ mẽtis alienatione ſtupebũt, cùm volabit gladius meus ſuper facies eorũ, in medio eorũ erit ad ruinã ſuã ex die ruinæ tuæ. Redit ad ſpeciẽ: Quoniam hæc *Iſa. 14.* dicit Dñs: Gladius Regis Babylonis venit tibi in gladiis gygantũ, & deiiciam virtutem tuã, peſtes à nationibus omnes, & perdẽt contumeliã Aegypti, & conteretur omnis virtus eius. In genus: Et perdam omnia pecora aqua multa: & non turbabit eã pes hominis vltra, & veſtigiũ pecorum non calcabit eã. Tunc requieſcent aquæ eorũ, & flumina eorum, vt oleum habebunt, dicit Dominus. Species: Et dabo Aegyptũ in interitũ, & deſolabitur terra cum plenitudine ſua, & diſpergã omnes inhabitantes in ea. Genus: & ſciẽt, quia ego Dominus ſum. Operiã, inquit, cœlum, cũ extingueris: & obſcurabo aſtra eius, ſolem in nube contegã, & lunæ non lucebit lumen eius. Omnia, quæ lucẽt lumine in cœlo, obſcurabũtur ſuper te: & dabo tenebras ſuper terram tuã. In *Exo. 10.* paſſione Domini, non in terra Aegypti tantum fuerunt tenebræ: ſed in toto orbe. Sed nec, capta Aegypto, obſtupuerũt gentes: expectantes ruinã ſuam ex die ruinæ eius. Nam & de Soor ſic ſcriptum eſt. Hæc dicit Dñs ad Soor: Nónne, à die ruinæ tuæ, in gemitu vulneratorũ, dũ interficiuntur gladio, in medio tui cõmouebũtur inſulæ, & diſcedẽt à ſedib9 ſuis oẽs prĩcipes maris, & auferẽt mitras & veſtẽ aurium ſuarũ, diſpoliabunt ſe in ſtupore mẽtis, ſtupebũt & timebũt in interitu tuo, & ingemiſcẽt ſuper te, & accipiẽt lamẽtationẽ. & dicẽt tibi: Quia deſtructa eſt de mari, ciuitas illa Laudabilis, quæ dedit timorẽ ſuũ oĩbus inhabitãtibus in ea, & timebũt inſulæ ex die ruinæ tuæ? Ad clamorẽ vocis tuæ, gubernatores tui timore timebũt, & diſcedẽt de nauibus oẽs remiges *Ezec. 27* tui & vectores & proretæ maris ſuper terrã ſtabũt, & vlulabũt ſuper te voce ſua, & clamabunt ſuper te amarũ, & ĩponẽt ſuper caput ſuũ terrã, & cinerẽ ſternẽt, & accipiẽt ſuper te lamẽtationẽ filiorũ, lamẽtũ Soor. Quã rã inueniſti mercedis de mari? Satiaſti gẽtes multitudine tua: & à commixtione tua locupletaſti omnes Reges terræ. Nunc autem contriſtata es in mari, in profundo aquæ cõmixtio tua, & omnis cõgregatio tua, in medio tui. Ceciderũt omnes remiges tui: omnes, qui inhabitant inſulas cõtriſtari ſunt ſuper te, & remiges eorũ mentis alienatione ſtupuerũt, & lachrimatus eſt vultus eorũ ſuper te. Mercatores eorũ de gentibus exibilabũt te, perditio facta es: vltra nõ eris in æternũ, dicit Dñs. Nunquid in vnã inſulam cõueniunt, quæ dicta ſunt: aut ſola potuit locupletare oẽs Reges terræ? Sed aliqua relinquimus locis opportunis: quibus etſi ſtrictim dicũtur vi deri poſſunt. Tyrus bipertita eſt, ſicut per Iſaiam dicit, qui poſt multa ſpeciei & generis, hoc quoq; adiecit, dicẽs: Erit poſt ſeptuaginta annos Tyrus, ſicut *Iſa. 23.* cãticũ fornicariæ. Accipe citharã angularẽ ciuitas fornicaria, oblita bene citharizare: multa cãtica cãta, vt tui cõmemoratio fiat. Et erit poſt ſeptuaginta annos, reſpectionẽ faciet Deus, Tyri, & iterũ reſtituetur in antiquũ. Nũquid credibile eſt, vniuerſa regna terrarũ Tyrũ veniſſe negotiãdi cauſa? Quod ſi veniãt: quæ vtilitas, prædixiſſe futura Tyro cõmercia omnib9 regnis terræ: ſi nõ Tyrus, Eccleſia eſt in qua omne terrarũ negotiũ eſt æternę vitæ? Sequitur enĩ, & oſtẽdit, quod ſit eius negociũ, dicẽs: Et erit negociatio eius & merces ſancta Dño. Nõ enĩ illis colligitur: ſed illis, qui habitant in cõſpectu Dñi. Omnis *Iſa. 23.* negociatio eius, edere & bibere, & repleri, in ſignum memoriæ in cõſpectu Dñi. Si ergo negociatio eius, ſancta Domino: quomodo poteſt omnibus eſſe regnis, niſi vbique fuerit iſta Tyrus? Sequitur enim, & apertè oſtẽdit, quid ſit Tyrus, dicẽs: Ecce: Dominus corrũpet orbem terrarum, & vaſtabit illum, & nudabit faciem eius: diſperget eos qui inhabitãt in eo, & erit populus ſicut ſacerdos. Num illius orbis, cuius negociatio ſancta Domino, & famulus ſicut dñs, & famula ſicut dña? Et erit emẽs ſicut & vendẽs: & qui debet, ſicut ille cui debetur & qui fenerat, ſicut ille qui feneratur: quia corruptione corrũpetur ter-*Iſa. 23.* ra, & vaſtabitur vaſtatione terra. Os enĩ Domini locutũ eſt hæc Planxit terra, curuatus eſt orbis terræ, planxerũt alti terræ. Terra autẽ facinus admiſit, propter eos qui inhabitãt in ea: quia tranſierunt legem, & mutauerunt iuſſa Teſtamenti æterni. Propterea ergo, maledictio comedit terram: quia peccauerũt, qui inhabitãt in ea. Propter hoc egẽtes erũt, qui inhabitãt terrã. Nunquid illi egẽtes eſſe poſſunt, quibus, in omnibus regnis teræ, negociatio eſt, edere & bibere, & repleri: nõ quodam tẽpore, ſed in ſignum memoriæ in conſpectu Domini? Et relinquentur homines pauci. Lugebit vitis, lugebit vinũ. Gemãt oẽs quorum iocundatur anima. Ceſſabit iocũditas tym-

pano, cũ ceſſabit impudicitia & diuitiæ impiorum. Nunquid ſanctorum ceſſabit vox citharæ? *Iſa. 24.* Confuſi ſunt: non biberunt merum, amara facta eſt ſiceraiis, qui bibũt illam. Deſerta eſt omnis ciuitas, plaudent omnes ne introeãt: vlulate diuini, vbique ceſſabit omnis iocunditas terræ, & relinquentur ciuitates deſertæ, & domus derelictæ peribunt. Hæc omnia erunt terræ, in medio gentiũ. Si deſerta eſt omnis ciuitas: quæ ſunt gentes, in quarum medio, iſta faciant? Etſi aliqua horum videntur imperſpicuè fieri: tamen omnia ſpiritualia ſunt. Omnem ciuitatem deſertam, ſpiritualiter mortuam dicit: ſed Tyri illius meretricis, non, cuius negotiatio facta toto orbe. Hieruſalem autem relinquentur homines pauci, ſaluo vtique ſtatu eorũ qui perimũt. Pauci relinquẽtur ex eis, quos ſpiritualiter mortuos dicit: qui per recordationẽ vixerunt, quos Eccleſiaſticus nõ interfecerit: Sicut multis in locis legimus. Sed quia propoſitũ orbis implendum eſt: duobus contenti ſumus exemplis. Minatur Deus ignem ex igni Iſraël, Regi Aſſyriorum: id eſt aduerſo corpori, & dicit ad Syrum vel ad ſtipulam, poſt paululum, ignem futuros. Mittet, inquit, Dominus ſabaoth, in tuum honorem, ignominiam: & in claritatem tuam, ignem ardentem, & ardebit Iſraël lumen, & erit ibi ignis, & ſanctificabit illud in flamma ardente, ſcilicet lumen Iſraël: & manducabit quaſi fœnum, ſyluã. In illo die ardebũt montes, & per præcipitia fugiẽt, quaſi qui fugit à flãma ardente: & qui remanſerint ab illis, erunt numerus, & puer ſcribet illos. Qui remãſerint, inquit, ab illis. Non enim poteſt ignis qui comburit, ardere. Qui autem ex combuſtis ſuperauerint: ignis efficientur. in Zacharia legimus, illos remeare quos *Zach. 14.* Eccleſia non occiderit, quod ad ſe conuertãtur: cæteros vero ſpiritualiter cruciatibus interficere. Siquidem ſtantibus oculos eruat, & carnes tabeſcere faciat. Habitabit inquit, In Iſraël confidens: & hæc erit ſtrages, qua cædet Deus populos, quotquot militauerũt aduerſus eum. Tabeſcent carnes eorũ, ſtantibus eis ſub pedes ſuos: & oculi eorum fluent à foraminibus ſuis, & lingua eorum tabeſcet in ore eorum. Et erit in illa die, alienatio magna ſuper illos & apprehendet vnuſquiſque manum proximi ſui, & implebitur manus eius, manu proximi eius, id eſt, cæcus cæcum ducent. Et Iudæus præliabitur in Hieruſalem, & colliget viros omniam populorum, & aurum & argentum & veſtem in multitudinem nimis. Et hæc erit ſtrages Equorum & Mulorum, Camelorum & Aſinorum & omnium pecorũ quæ ſunt in caſtris illis ſecundum ſtragem iſtam. Et erit, quicunque relicti fuerint ex omnibus gentibus cõuenientibus ſuper Hieruſalẽ, & aſcendent quotãnis adorare Regem domini Deum omnipotentem, celebrare diem feſtum Scænophegiæ. Elam, alienigenarum eſt. Hic ſpeciali iungit generalem, mõſtrãtque bipertitam. Hæc dicit Dominus: Confringam Nair arcûs, in Elam principatûs eorum. Et excedit *Hier. 49.* ſpeciem. Superducam, inquit, quatuor vẽtos, à quatuor cardinibus cœli: & diſpergam illos per omnes ventos cœli: nec erit gens quæ illuc veniat, quæ expellat Elam. Redit in ſpeciem: Et terrebo illos coram inimicis eorũ, qui quærunt animas eorum: & ſuperducam eos ſecundum iram indignationis meæ, & mittã poſt eos gladium meum, donec conſumat eos. Iungit genus: Et ponã ſedem meam in Elam: & perdam inde Regẽ, & potentes. Erit in nouiſſimis diebus in æternam captiuitatẽ, Elam, dicit Dñs. Nunquid credendum eſt non fuiſſe gentẽ quæ non venerit ad expugnandam Elam, aut illic ſedem Domini, cuius captiuitatem vertit: niſi Eccleſiaſtica ſit figura? Quæ vero Species Siniſtræ tãtum ſunt, vt Sodoma, ſicut ſcriptũ eſt: Audite verbũ Domini, prĩcipes Sodomorũ: *Iſa. 1.* & quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt. Ex his Sodomis exiet Loth, quod eſt diſceſſio, vt *Gen. 19.* reueletur homo peccati. Babylon ciuitas aduerſus Hieruſalem: totus mundus eſt in parte ſua quam in hac Iſraël. *Iſa. 13. 14* Hæc conuenienter: viſio, inquit, aduerſus Babylonem: & dicit aduerſus orbem terrarũ venturos ſanctos Dei milites. Tollite vicẽ: & exultate vicem illis, nolite timere, exhortamini, manus aperite magiſtratus: quia ecce ego præcipio: Sãctificati ſunt & vocati gigantes, veniũt iram meã lenire gaudẽtes ſimul & iniuriã faciẽtes. Vox multarũ gentiũ in mõtibus, ſimilis gentiũ multarũ: vox Regũ & gentium collectarũ, cùm Babylonem, gens & Rex Mædorũ euerterit. Sequitur eñ, & dicit, qui ſint iſti Reges, & quæ Babylõ. Deus ſabaoth præcepit gẽti bellatrici, venire de lõginquo, de ſũmo fundamẽto Cœli. Deus & bellatores eius corruperũt vniuerſum orbẽ terræ. Vlulate, proximus eſt eñ dies Dñi, & cõtritio à Deo *Iſa. 13.* aderit: propter hoc, oẽs manus reſoluẽtur, & omnis aĩa hominis trepidabit, turbabũtur legati parturiẽtis, & parietes circũſtãtes, alius ad aliũ expaueſcẽt: & facies eorũ ſicut flãma cõmutabuntur. Ecce eñ dies dies Dñi inſanabilis venit, indignationis & iræ, ponere orbẽ terrarũ deſertũ, & peccatores perdere ex eo. Diẽ Dñi, ex quo paſſus eſt, dicit: ex quo ſpiritualiter interficit mũdus, interficiẽte exercitu Dei: dũ eius lumẽ iniqui nõ vidẽt, ſic vt ſeruẽtur, dicẽs: Stella eñ cœli exterioris, & oĩa luminaria eius, lumẽ non dabũt: & tenebreſcet, & nõ permanebit lumẽ eius. Et infligã mortuis terræ mala, & iniuſtis, peccata eorũ, & perdã iniuriã ſceleſtorũ, & iniuriã ſuperborũ humiliabo. Et erunt, qui remãſerint: id eſt, quos ſupradicti milites non occiderint, honorati magis quàm aurũ quod nõ tetigit ignẽ, & homo honoratus erit magis quàm lapis ex Saphir. Cœlũ indignabitur, & terra cõmouebitur à fundamẽtis, propter animationẽ iræ Dei in die qua aderit indignatio eius. Iungit ſpeciẽ: Et erit qui relictus eſt, quaſi capreola fugiens & ſicut ouis errãs, & nõ erit qui colligat, vt homo ad populũ ſuum conuertatur, & venire in tribũ ſuã feſtinet. Qui eñ inciderit, ſuperabit: & ſi qui collecti ſunt, gladio cadẽt, & filiæ eorũ in cõſpectu eorũ cedẽt, & domus eorũ diripiẽt, & vxores eorũ habebũt. Ecce, excito vobis Mædos, qui nõ cõputant pecuniã, neq; auro opus eſt illis. Subtiliter item inſerit genus: Quis eñ eſt, cui nõ opꝰ eſt auro & argẽto: niſi Eccleſiaſticus, qui fruitur ſpiritualiter vita. Sagittationes iuuenũ confringẽt: & filiis veſtris nõ miſerebũtur, & ſuper nepotes veſtros nõ parcẽt oculi eorũ. Oĩa ſpiritualiter, ſicut de eadẽ Babylone, ſcripta ſũt. Fœlix eſt qui obtinebit, & collidet paruulos ſuos ad petrã. *Pſal. 136.* Neque enim Regẽ Mædorũ, quod obtinuerit aduerſus Babylonẽ, dixit fœlicẽ: & nõ Eccleſiaſticos: qui obtinẽt & collidũt filios Babylonis ad petrã ſcãdali. Obtinet autẽ, ſicut ſcriptũ eſt. Qui obtinet modò, teneat, donec de medio fiat. Et poſt multas ſpeciei & generis clauſuas perioche apertè omnes oſtẽdit eſſe Babylonẽ, & eos in terra atque in mõtibus ſuis, id eſt in Eccleſia perdere. Hæc dicit Dñs: Ponã Babylonem

lonem, deſertum: vt inhabitent in ea Ericij, & erit in nihilum, & ponam illud, luti voraginem in perditionem. Hæc dicit Dominus Sabaoth, dicens: Quomodo dixi, ſic erit: & quemadmodum cogitaui, ſic perſeuerabit: vt perdã Aſſyrios in terra mea, & in mõtibus meis, & erunt in conculcatione, & auferetur ab eis iugum eorũ, & gloria ab humeris eorũ auferetur. Hæc cogitatio, quam cogitauit Dominus in orbem terræ totum, & hæc manus alta ſuper omnes gentes orbis terræ. Deus enim ſanctus: quod cogitauit, quis diſperget? & manum illam fortem, quis auertet? Quotieſcunque autem, poſt excidium mĩnatur ruinæ ciuitatis habitationem beſtiarũ ſpiritûs immundos dicit habitaturos in hominibus, quos Spiritus ſanctus deſeruit. Non enim hãc iniuriam poſſunt interfecti habitatores, aut ruinam ſentire. Sermones inquit Amos, quos vidit ſuper Hie- *Amos 9* ruſalem, & cœpit, In tribus impietatibus Damaſci & in quatuor nõ auerſabor eam, eò quòd ſecabant ſerris ferreis, in vtero habentes. Et iterum. In tribus impietatibus Idumææ, & in quatuor nõ auerſabar eam, & propter quod perſecutus eſt in gladio fratrem ſuum. Et multas alias ciuitates alienigenarum, in Eccleſiæ figura conuenit. Vbicunque autem Idumæam, Themã, Boſor, Seir nominat: fratres malos ſignificat: Sunt autẽ poſſeſſiones Eſau. Serras verò ferreas: homines dicit duros & aſperos, qui ſecant parturientes Eccleſias. Item: omnes gentes, quæ ſub cœlo ſunt in ciuitate Dei: iram Dei bibere & illic percuti, Hieremias teſtatur, dicẽs. Sic dicit Dominus *Hier. 25.* Deus Iſraël, Accipe calicem vini meri de manu tua, & potabis omnes gentes, ad quas ego mitto te, & voment & inſanient à facie gladij, quẽ ego mitto in medio illarum. Et accepi calicẽ de manu Domini, & potaui gentes ad quas miſit me Dominus, ad ipſas Hieruſalem & ciuitates Iudæ & Reges eius, & Principes eius: vt ponerẽtur in deſolatione, & in deuaſtatione & in ſibilatione, & Pharao Regem Aegypti & pueros eius, & potentes eius, vniuerſum populũ eius, & omnes promiſcuos eius, & Reges omnes alienigenarũ, Aſcalonem & Gazã & Accarõ, & quæ contra faciem Azoti, & Idumæã & Moabitẽ, & filios Ammõ, & Regẽ Tyri, & Regẽ Sydonis, & Reges qui trãs mare ſunt, & Dedan & Themã & Boſor, & omnẽ circũtunſam à facie, & omnes promiſcuos qui cõmorantur in deſerto, & omnes Reges Elan. & omnes Reges Perſarũ, & vniuerſos Reges à Subſolano, qui longè & qui iuxta ſunt, vnũquẽmque ad fratrem ſuum, & omnia regna terræ, quæ ſuper faciem terræ ſunt, & dices illis: Hæc dicit Dñs omnipotẽs. *Hier. 25.* Bibite & inebriamini, & vomite, & cadetis & ſurgetis à facie gladij quẽ ego mitto in mediũ veſtrûm Et ad eos qui noluerunt accipere calicem, ita vt bibant, dices: Sic dicit Dominus: Bibentes bibetis, quia in ciuitate in qua inuocatũ eſt nomen meum, ſuper ipſam incipio vexare vos, & vos purgatione non eritis purgati, quia gladiũ ego inuoco ſuper inhabitantes ſuper terrã. Potabis, inquit, Hieruſalẽ ciuitates Iudæ, & Reges eius & prĩcipes eius. Deinde dicit, Et vniuerſa regna terræ, quæ ſuper faciẽ terræ ſunt: vt oſtenderet, ab ſpeciali Hieruſalem tranſitũ feciſſe ad generalem, in qua ſunt omnes gẽtes terræ, quas illic Deus percutiet, ſicut & interpretatus eſt, dicẽs: Quoniam in ciuitate in qua inuocatum eſt nomen meũ, in ipſa incipio vexare vos, & vos purgatione non eritis purgati. Nunquid Hieremias, cũ eſſet in corpore, qui de Iudææ carcere nunquã niſi tractus iſſet in Aegyptum: perſpicuè adiecto mero in calice id potũ daret omnibus gẽtibus, quæ ſub cœlo ſunt, aut nũc per Eccleſiam prophetat? Quod ſi tũc quoque & nunc in Eccleſia locus eſt: manifeſtum eſt, & omnes gentes, ad quas illic Hieremias loquitur, cõueniri in principali eorum parte. Si quid enim ſummum Sathanas, ſi quid graue, ſi quid dextrũ in ſuo corpore habet: cœleſtibus miſcuit, vt bellantiũ mos eſt, fortibus fortes opponere. Vnde Apoſtolus dicit, non eſſe ſanctis pugnã aduerſus humanitatem: ſed aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.

De temporibus. Regula quinta.

Temporum quantitas in ſcripturis frequẽter miſtica eſt tropo Sinechdochæ, aut legitimis numeris, qui multis modis poſiti ſunt, & pro loco intelligẽdi. Sinechdoche vero, aut à parte totum eſt, aut à toto pars. Hoc tropo, quadringẽtos annos ſeruiuit Iſraël in Ægypto. Nã dicit Deus Abrahæ: Sciens ſcies, quia peregrinum erit ſemen tuũ in terra non ſua, & dominabuntur eorum & affligent eos annis quadringentis. Exodi autem ſcriptura dicit, quadringẽtos triginta annos fuiſſe in Aegypto. An non omni tempore ſeruiuit? Quærendum ergo, ex quo tẽpore: quod inuenire, facile eſt. Dicit enim ſcriptura non ſeruiſſe populum: niſi poſt mortẽ Ioſeph, & omniũ fratrum eius, & omnium ſæculi illius. Filij autem Iſraël creuerunt & multiplicati ſunt & Cethæi fuerunt & præualuerunt, multiplicabat autem eos terra. Exſurrexit autem Rex alter ſuper Aegyptum, qui ignorabat Ioſeph, & dixit genti ſuæ. Ecce gens filiorum Iſraël magna multitudo, & valent ſuper nos. Venite ergo, circũueniamus eos. Si autem poſt mortem Ioſeph cœpit ſeruire populus: & ex quingẽtis & triginta annis, quibus in Aegypto demoratus eſt, *Gen. 15.* deducimus octoginta annos regni Ioſeph (Regnauit enim à triginta annis vſque in centũ decem) erunt reliqui ſeruitutis Iſraël, anni trecenti quinquaginta, quos Deus dixit quadringentos. Si autẽ omne tẽpus peregrinationis ſuæ, ſeruiuit Iſraël: plꝰ eſt quàm Deus dixit. Si ex morte Ioſeph ſecundum ſcripturæ ſanctæ fidem, minus eſt. Quo manifeſtum eſt, centũ, à toto partem eſſe. Nam poſt trecentos annos, pars aliorum, centũ quinquaginta anni ſunt. Propterea dixit, quadringentos annos. Si hici in omni ſumma tẽporis, vtputa poſt nouẽ dies eſt, aut poſt nouẽ menſes: primus dies menſis decmus eſt, ſicut ſcriptũ: In vtero matris figuratus ſum caro, decẽ mẽſium coagulatus in ſanguinem. Sicut autem in prima parte temporis cuiuſque tempus eſt: ita, in nouiſſima, vt nouiſſima hora totus dies ſit, aut reliquię mille annorum, mille anni ſunt. Sex dies, ſunt mũdi ætas: id eſt, ſex millia annorum. In reliquis ſexti diei, id eſt, mille annorũ, natus eſt Dominus, paſſus & reſurrexit. Idem reliquiæ mille annorũ dictę ſunt mille anni primæ reſurrectionis. Sicut eñ reliquiæ ſextæ feriæ, id eſt, tres horæ totus dies eſt vnus ex tribus ſepulturæ Dñi: ita reliquiæ ſexti diei maioris quo ſurrexit Eccleſia, totus dies eſt mille anni. Hoc enim tropo, conſtant tres dies & tres noctes. *Triduum ſepulturę Chriſti.* Noctis autẽ & diei, viginti quatuor horæ vnũ tẽpus eſt, nec adiiciũtur noctes diebus, niſi certa ratione. Aliâs dies ſolos dicimus, ſicut Apoſtolus dicitur manſiſſe apud Petrũ diebus quindecim. Nunquid opus erat, dicere, totidẽ diebus & noctibus? Sic eñ ſcriptũ eſt: Veſpere & mane, dies vnꝰ: Quod ſi nox & dies, vnũ tẽpus eſt: nouiſſima hora diei, & diem totũ & no- *Gen. 1.*

ctem tranſactam retinet. Similiter & nouiſſima ho-
ra noctis: totum diem, & noctem futuram. Hora e-
nim, pars eſt vtriuſque temporis. Hora qua ſepultus
eſt Dominus, pars eſt ſextæ feriæ cum ſua nocte
quæ tranſierat: & hora noctis qua ſurrexit, imminé-
tis eſt pars diei. Cæterũ, ſi neque in die præſenti nox
eſt præterita, neque in nocte præſenti dies craſtinus:
non die reſurrexit Dominus, ſed nocte. Quoniam
dies ab ortu ſolis eſt, ſicut ſcriptum eſt. Luminare
Gen. 1. maius, initium diei. Dominus autem ante ſolis or-
tum reſurrexit. Nam Marcus dicit, Oriente ſole, nõ
Mar. 16. orto: ſed Oriente, id eſt, ad ortum eunte. Lucas au-
Luc. 24. tẽ, diluculo. Sed ne de hac locutione ambigeretur,
Mat. 28. alij Euangeliſtæ apertè noctem fuiſſe, teſtãtur. Nam
Matthæus, nocte dicit veniſſe mulieres ad monu-
Ioh. 20. mentum, & vidiſſe Dominũ. Ioannes verò, cum ad-
huc tenebræ eſſent Si autem Dominus ante ſolem,
id eſt, ante initium diei reſurrexit: nox illa, pars erat
illuceſcentis diei. Quod & competit operibus Dei,
vt non dies obſcuraretur in noctem: ſed nox luceſ-
ceret in die. Ipſa enim nox illuminatur, & efficitur
dies: quod eſt figura eorum, quæ facta erant in Chri
ſto. Quoniam Deus qui dixit, de tenebris lumẽ ful-
Iſa. 58. gere in cordibus noſtris. Qui illuminauit tenebras,
Rom. 13. ſicut ſcriptum eſt: Tenebræ tuæ, ſicut meridies erũt.
Et. Nox tranſiuit, dies autem appropinquabit: ſicut
in diem decenter ambulemus. Prius eſt enim quod
carnale eſt: deinde, quod ſpirituale. Dies ergo pri-
mus & nouiſſimus, à toto pars eſt. Solus medius ple-
nus fuit à veſpera in veſperam, ſecundum condirio-
Leuit. 23. nem atque præceptum. Sicut Moyſi dicit: A veſpera
in veſperam obſcuraui diem ſabbatorum. Quidam
autem dicunt, ex die computandum: quoniam Do-
minus tres dies & noctes dixit, non tres noctes &
dies. Sed hoc non longa ratione deſtruitur. Si enim
ex die initium ſepulturæ: in nocte, finis. Si autem
in die, finita eſt: à nocte cœpit. Nam ſi dies vtrin-
que concluditur: plus erit vnus dies. Dicunt præte-
rea, non poſſe in die eſſe noctem præteritam, nec in
nocte diem futurũ: ſeparatos tres dies & noctes o-
portere aſſignari, computantes primum diem quo
crucifixus eſt: alterũ, trium horarum reparatarũ: ter
tium ſabbati: erit Domini dies quartus. Qui autem
hanc circumuentionem vitant, conſentiunt à nocte
quidem computandum: ſed noctes à diebus debere
ſeparari, dicentes, in tribus horis tenebrarum impor
tunarum primã noctem, alteram ſabbati, tertiam il-
luceſcentis Dominicæ. Noctes quidem veluti tres
ſunt: ſed dies duo. Primus in tribus horis poſt tene-
bras: ſecundus ſabbati. Non enim qui ſeparatos dies
promit, poteſt dicere: in nocte, quia reſurrexit, fuiſ-
ſe diem futurum Quod ſi id conſentit, conſentiat
neceſſe eſt, in reliquis diei ſextæ feriæ, fuiſſe noctem
præteritam. Quæ, ſi tenebræ importunæ fuerũt, tres
tamen horæ lucis, eiuſdem ſunt diei, nec amiſerunt
ordinem ſuum: quò minus, pars eſſent diei ac noctis
ſuæ. Taceo, tres horas tenebrarum, noctem eſſe nõ
potuiſſe, quod præter ordinem fuerint conditionis
Dei. Quicquid enim ſigni eſt: non turbat elemen-
torum rationabilem curſum. Non enim, quia ſtetit
Ioſ. 10. Sol & Luna diebus Ieſu: & Ezechiæ, ſolus Sol reuer-
Iſa. 38. ſus eſt: aliquid curſũs inter Solem & Lunam muti-
latũ eſt & detractum vel additum diei aut nocti, &
noua exinde cœpit temporũ aut Neomeniæ ſuppu-
Gen. 1. tatio quã ſtatuit Deus vt & Solem & Lunã, eſſe in
temporũ dies & annos. Sicut in Geneſi ſcriptum eſt.
A Multo magis in illo die, nihil turbatũ eſt: cui nõ ſunt
adiectæ tres horæ tenebrarũ, vt eſſent quindecim.
Namque ſi Solem obſcuratum & rurſum oſtẽſum,
diem dicimus: quod nomen, quem ordinem damus
ipſi diei qui fuiſſe dicitur, inter ſextam feriã & ſab-
batum: niſi bis ſabbatũ fuit, & hebdomada illa, octo
dies habuit? Certè, ſi contentio, ratione minimè ſe-
dari poteſt: compendio probamus, tres horas te-
nebrarum non pertinere ad ſepulturam Domini, eò
quod adhuc viueret. Nõ enim potuit eſſe in corde Mat. 27.
terræ, niſi ex quo mortuus vel ſepultus eſt: quod fa- Luc. 23.
ctum eſt in tribus horis ſextæ feriæ, intra duodeci-
mam, Quoniã poſt occaſum ſolis, nõ licebat Iudæis
ſepelire: cũ eſſet pura cœna initiũ ſabbati ſicut Ioã-
B nes dicit. Illic ergo, propter Cœnam puram Iudæo-
rum, quoniã proximũ fuerat monumentum, poſue- Ioh. 19.
runt Ieſum. Dies autẽ noctibus, dignitate, nõ noui-
tatis ordine præferuntur: vt omnes maſculi primo-
geniti ſunt, ſicut dictũ eſt: Genuit filios & filias, &
obiit. Quod, contra legem naturæ fit, vt omnes illi, Gen. 5.
maſculos primũ genuiſſent. Nobis autem totum tẽ-
pus, dies eſt. Omnia noua ſunt, figuræ tranſierũt. Ex
legitimis numeris ſunt, ſeptenarius, denarius, duo-
denarius, Idem eſt autem numerus, & cum multi-
plicatur: vt ſeptuaginta, vel ſeptingenti, vel totiens
in ſe: vt ſepties ſeptem, aut decies deni. Sed aut per-
fectionem ſignificant, aut à parte totũ, aut ſimplicẽ Apoc. 1.
C ſummã. Perfectionẽ, vt ſeptem ſpiritus & Eccleſiæ
ſeptem. Aut vt dicit: Septies in die laudabo te, Aut,
ſepties tãtum recipiet in iſto ſeculo. Similiter dena-
rius, vt alius Euangeliſta dicit: Centies tantum reci-
piet in iſto ſeculo. Et Daniel, Angelorum & cœli vel
Eccleſiæ innumerabilem multitudinem, denario nu
mero cõplexus eſt, dicens. Mille milia apparebãt il-
li, & decies milies denaria circũſiſtebant. Et Dauid:
Currus, inquit, Dei decies milies tantum, & de om-
ni tẽpore Dauid, in mille ſæcula. Item, per duodena-
riũ, de omni Eccleſia dictũ eſt. Centũ † quadringẽta Dan. 7.
quatuor milia & duodecim tribus omnes gentes: † Quadra
ſicut: & iudicabitis duodecĩ tribus Iſraël. A parte to ginta.
D tũ: quoniã centũ tẽpus legitimis numeris diſſinitur,
vt in Apocalypſi. Habebitis preſſurã, decẽ dies: cũ
ſignificet vſque in finẽ. Septuaginta autẽ in Babylo-
ne idem tẽpus eſſe: importunũ eſt, nũc probare. Præ
ter legitimos etiã numeros, quodcunque tẽpus in
quocũque numero frequẽter breuiauit ſcriptura, ſi-
cut ſupradictũ tẽpus, hora appellatũ eſt, dicẽte Apo-
ſtolo, Nouiſſima hora eſt. Et dies: ſicut, Ecce nunc
dies ſalutationis. Et annus prædicare, ſicut per Eſaiã.
Prædicare annũ Dño acceptabilẽ. Quoniã non ille
quo Dñs prædicauit, ſolus fuit acceptabilis, ſed & Iſa. 58.
iſte quo prædicat, ſicut dictũ eſt. Tempore accepto
exaudiui te, & Apoſtolus interpretatur. Ecce, nunc
E tẽpus acceptabile. Finis denique huius anni, id eſt, 2. Cor. 6.
iudicij iunxit, dicens. Prædicare annũ Domini acce-
ptabilẽ, & diem retributionis. Et Dauid: Benedices,
inquit, coronã anni benignitatis tuæ. Aliquãdo, ho-
ra, dies & menſes, annus eſt, ſicut in Apocalypſi: pa-
rati in horã & idem & mẽſem & annũ, quod eſt, tres
anni & dimidiũ. Ibidem: Menſes pro annis, Datum
eſt ei delere homines, menſes quinque. Aliquando, Apoc. 9.
dies denario numero centum dies ſunt, ſicut in A-
pocalypſi: Dies mille ducẽti ſexaginta. Nam milies
ducẽties ſexagies centeni: centum viginti ſex milia Apoc. 12.
dies ſunt, qui ſunt anni trecẽti quinquaginta, menſi-
bus tricenorum dierum. Ibidem: Vnus mẽſis dena-
rio

rio numero, centum menſes ſunt, vt: Ciuitatem ſan
Luc. 2. ctam calcabunt menſibus quadraginta duobus. Nã
Apoc. 11 quadragies bis cẽteni, quatuor milia & ducenti mẽ-
ſes ſunt, qui ſunt anni trecenti quinquaginta. Tem-
pus, aut annus eſt, aut centum anni ſicut tempus, &
tempora, & dimidium temporis: quod eſt, aut tres
anni & dimidius, aut trecenti quinquaginta. Item:
Vnus dies aliquando centũ anni ſunt: ſicut de Eccle-
ſia ſcriptũ eſt: Iacere in ciuitate, vbi Dominus eius
crucifixus eſt, tres dies & dimidiũ. Et, Oportet Filiũ
hominis Hieruſalem ire, & multa pati à ſenioribus
& principibus ſacerdotũ, & ſcribis, & occidi, & poſt
tres dies reſurgere. Ipſe enim tertio die ſurrexit. Ge-
neratio aliquotiens & centum anni ſunt: ſicut Do-
Gen. 15. minus dicit Abrahæ: Quarta autem generatione re-
uertẽtur huc. In Exodo vero, non de ſeruitutis, ſed
de totius peregrinationis tempore dictũ eſt. Quinta
autem generatione, aſcendit populus ex Aegypto,
id eſt, poſt quadringẽtos & triginta annos. Item, ge-
neratio aliquotiens decem anni ſunt: ſicut Hiere-
Bar. 6. mias dici: Eritis in Babylonia, vſque ad generationes
ſeptem. Ternarium numerum, eundem eſſe qui &
denarius, idem plenius in Euãgelio deprehenditur.
Mat. 18. Matthæus enim dicit, tribus ſeruis creditam domi-
Luc. 19. ni ſubſtantiam. Lucas vero decem: quos decem, in
tres redigit, dum & ipſe à tribus dicit exactam ra-
tionem. Aliquotiens vnus dies, mille anni ſunt, ſi-
cut ſcriptum eſt: Qua die guſtaueritis ex arbore,
morte moriemini. Et ſeptem dies primi, ſeptem mi-
lia anni ſunt. Sex diebus operatus eſt Deus, & re-
quieuit ab omnibus operibus ſuis die ſeptimo, &
benedixit & ſanctificauit illum. Dominus autem di-
cit: Pater meus vſque modò operatur. Sicut enim
iſtum mundum ſex diebus operatus eſt: ita mundũ
Spiritualem qui eſt Eccleſia, per ſex milia annos o-
peratur, ceſſaturus die ſeptimo quem benedexit, fe-
cítque æternum: id eſt, quod Dominus inter cætera
mandata nihil aliud crebrius præcepit: q̃ vt obſer-
uemus & diligamus diem ſabbatorum. Qui autem
præcepta Dei facit, ſabbatum Dei diligit, id eſt, ſe-
ptimum diem quietis æternæ. Propterea Deus hor-
tatur populum non intrare portas Hieruſalem cum
onere in die ſabbati, & minatur portis, & intrãtibus
per eas & exeũtibus, ſicut Hieremiæ mandat, dicẽs:
Vade, ſta in portis filiorum populi tui, in quas ingre-
diuntur Reges Iuda & egrediuntur, & in omnibus
portis Hieruſalem, & dices ad eos: Audite verbum
Domini, qui intratis portas iſtas. Hæc dicit Domi-
nus, Cuſtodite animas veſtras, & nolite tollere one-
ra in die ſabbatorum, & nolite exire portas Hieruſa-
lem, & nolite ferre onera de domibus veſtris in die
ſabbatorum ſicut mandaui patribus veſtris: & non
obaudierunt in auribus ſuis & indurauerunt ceruí-
cem ſuã ſuper patres ſuos vt me non audirent, ne-
que perciperent diſciplinam. Erítque, ſi me audie-
Hier. 17. ritis dicit Dominus, vt non inferatis onera per por-
tas ciuitatis huius in die ſabbatorum, vt non faciatis
omne opus veſtrum, & ſanctificetis diem ſabbato-
rum, & intrabunt per portas ciuitatis huius Reges
& principes, ſedentes in ſede Dauid. Et aſcendentes
in currus & equos, ipſi & principes eorum viri Iu-
da qui inhabitãt Hieruſalem. Et habitabitur ciuitas
hæc in æternum, & veniẽt de ciuitatibus Iuda & de
ciuitatibus Hieruſalem, & de terra Beniamin, & de
campeſtri, & de terra quæ ad Auſtrum, adferentes
holocauſta & incenſa, & manna & thus ferẽtes lau-
dationem in domo Domini. Etſi me non audieri-
A tis, vt ſanctificetis diem ſabbatorum, vt portetis
onera, & intretis per portas Hieruſalem: ſuc-
cendam ignem in portis eius, & conſumet itinera
Hieruſalem, & non extinguetur. Sufficeret breuiter
mandaſſe non operari ſabbatis. Vt quid: Nolite in-
ferre onera per portas Hieruſalem? Aut, ſi opus e-
rat: & operis ſpeciẽ diceret, id eſt. nolite inferre per
portas. Non enim aliqui per muros & tecta, infere-
bant onera in ciuitatem. Hieruſalem bipertita eſt, &
portæ eius bipertitæ. Per portas inferorũ exitur de
Hieruſalem ſancta: & per eaſdem intratur in male-
dictã. Qui autem intrant per portas cœli, intrant in
æternam Hieruſalem, vt Reges in curribus & in e-
B quis, ſedentes in ſede Dauid, ſicut per Iſaiam. Addu-
cent filij filiorum ex omnibus gentibus donum Deo
cum equis & curribus in ſplendore multorum, cum
vmbraculis in ſanctam ciuitatem. Portæ ſanctæ ci-
uitatis Hieruſalem, Chriſtus eſt, & vicarij eius, cuſto
des legis. Interficientes verò Prophetas & lapidan-
tes ad ſe miſſos: porta diabolus eſt, & vicarius eius
Pſeudoapoſtoli præuaricatores legis, claues regni
cœlorum alto ſenſu abſcondentes. Ipſi ſunt portæ
quæ non vincunt Eccleſiam, quæ ſupra Petram fun- Mat. 16.
data eſt. Quoniam fundamentum Dei ſtat, ſicut ſcri-
ptum eſt: Cognouit Deus, qui ſunt eius. Si quis au- Mat. 23.
tem per præcepta præſidentium cathedræ Moyſi
C introiit: per Chriſtum intrat. Ipſius enim ſunt præ-
cepta, ipſe exponit onus peccatorum ſuorum, & ſi-
ne illo non intrat in requiem ſabbati. Si quis verò,
non per præcepta, ſed per facta præſidentium ca-
thedræ Moyſi, intrat: filius eſt gehennæ magis,
quàm ipſi. Et requieſcẽtibus vniuerſis, qui ante ſab-
batum, manna collegerunt: ille cum onere ſuo in-
uenitur in die ſabbati, in quo non eſt, manna colli-
gere, neque onus exponere. Quia nolunt audire vo-
cem filij Dei clamantis in Eccleſia & dicentis: Veni-
te ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego
vos requieſcere faciã. Iſti ſunt fures, qui non per ia-
nuã verã: ſed per portas ſuas intrãt in ſuã Hieruſalẽ.
D Et ſuccendit Deus ignẽ in portis Hieruſalẽ, & com-
buret itinera eius, & non extinguetur. Ignis enim,
qui ſpecialis Hieruſalẽ portas exuſſit, extinctus eſt.
Apoſtolus aũt ſabbatũ, & alia legis mandata, figurã
eſſe futuri, ſic ait: Nemo ergo iudicet in cibo & potu Col. 2.
aut in parte diei feſti, aut Neomeniæ, aut ſabbatorũ,
quod eſt vmbra futuri. Multis in locis, vnius tẽporis
diuerſi euentus in ſpeciẽ ſeparatim deſcribi duo tẽ-
pora fecerunt, quaſi ex ordine ſe inſequentia. In ge-
nere aũt, vno tẽpore eſt vterque euẽtus. Si quatuor-
decim anni ſub Ioſeph, vbertatis & ſterilitatis ſeptẽ
anni ſunt tantùm, id eſt, omne tẽpus paſſionis Do-
mini, in cuius figura factus eſt Ioſeph dñs Aegypti,
E cũ eſſet triginta annorũ. Qui ſunt itaq; nobis ſeptẽ
anni vbertatis & ſaturitatis: idẽ cæteri ſeptẽ ſterili-
tatis & famis. Iſto enim tẽpore minatur Dñs diuiti-
bus famẽ, pauperibus vero ſaturitatem. Promittit
hæc bona, & mala duplicis tẽporis vno tempore fu-
tura. Teſtatur ſcriptura Exodi: Quia manifeſtũ eſt, Exod. 1.
omniũ plagarũ Aegypti immunẽ fuiſſe Iſraël: & per
tres dies tenebrarũ lumẽ habuiſſe. Quod nũc ſpiri-
tualiter gerit, ſicut Deus eidẽ Pharaoni poſtea cõmi
natus eſt, dicẽs: Dabo tenebras ſuper terrã tuã. Ali-
quotiẽs vnum tẽpus in multas diuidit partes, quarũ
ſingulæ totũ tẽpus ſint. Sic ann⁹ quo fuit Noë in Ar-
ca, diuiditur in oẽs numeros. Quotiẽs tamẽ tẽporũ

mentio eſt: quaternarius numerus ſpecialiter tempus eſt à Domini paſſione vſque in finem. Quaternarius eſt autem, quotiens aut plenus eſt, aut poſt tertium pars quarti, vt trecẽti quadragĩta, aut tres cũ dimidio. Cæteri vero, (nam pro locis intelligendi ſunt) ſigna ſunt, non manifeſtæ definitiones. Quadraginta ergo diluuij dies: totum tempus eſt. Nam iſti ſunt quadraginta anni in Ægypto, & quadraginta anni in eremo, & quadraginta dies ieiunij *Gen. 7.* Domini & Moyſi & Eccleſiæ quibus in Eccleſia ieiunat Eccleſia: id eſt, abſtinet à mortuorum voluptatibus. Idem quadraginta dies quibus manducat & bibit Eccleſia cum Domino poſt Reſurrectionem, quadraginta anni ſunt quibus erat Eccleſia manducans & bibens ſub Salomone, pace vndique verſum *Mat. 4. Quadrageſimæ.* profunda, premente tamen eos bipertito Salomone: Sicut eadem Eccleſia dicit: Pater tuus oppreſſit nos. Quadraginta dies, fuit aqua in ſtatu ſuo, & totidem defecit: vt bis, & defectio aquæ decimo mẽſe, id eſt, perfecto tempore compleretur. Sed in genere non ita eſt, vt quodam tempore inualeſcat, & deinde deficiat. Quoniam tempore quo valeſcit carnaliter: eodem deficit ſpiritualiter, vt ipſa elatio ſit defectio, vſque dum perficiatur tempus. Sic mundus regnans ponitur ſub pedibus Eccleſiæ, id eſt, filij hominis. Qui ſunt itaque quadraginta dies, exoluit peccata Iuda, & Iſraël centum quinquaginta quod eſt vnum atque idem. Et ſeptimo menſe ſedit Arca, *Gen. 8.* idem tempus: Exiuit de Arca duodecimo menſe. Hic eſt annus libertatis Domini acceptabilis: Quo completo, manifeſtabitur Eccleſia, mũdi pertranſiſſe diluuium. Vnaquæque pars huius anni, idem annus eſt. Quale ſi diceret, Exiit de Arca, quadrageſimo die, aut menſe 7. aut 10.

De Recapitulatione, Regula ſexta. Recapitulationes ſunt iſtæ partes ab initio vſque in finem: ſicut ab Adam vſque Enoch, id eſt, Eccleſiæ tranſlationem, ſeptem generationes, quod eſt omne tempus. Rurſus, ab Adam vſque ad Noë, id eſt mundi reparationem: decem generationes, quod eſt omne tempus, & à Noë vſque ad Abraham decem generationes. Nam & centum anni, quibus Arca fa- *Gen. 6.* bricata eſt: omne tempus eſt quo Eccleſia fabricatur, & eo tempore, in Diluuio pereuntibus vniuerſis, gubernatur. Quod prudentibus plenius inueſtigandum, data via, relinquimus. Quoniam ne copia Scripturæ interpretando foret: ſingula perſequenda, & ea quæ hunc intellectum fortè impediunt, remouenda non putauimus, aliò properantes. Inter regulas quibus ſpiritus lege ſignauit: quo, luminis via cuſtodiretur, nonnihil cuſtodit recapitulatione ſigillum ea ſubtilitate, vt continuatio magis narrationis, quàm recapitulatio videatur. Aliquotiens enim ſic recapitulat: Tunc illa hora, illo die, eo tempore: ſicuti Dominus loquitur in Euangelio, dicens: *Gen. 19. Luc. 17.* Die qua exiuit Loth à Sodomis, pluit ignem de Cœlo, & perdidit omnes. Secundum hæc, erunt dies filij hominis: quando reuelabitur illa hora, qui erit in tecto & vaſa eius in domo: non deſcendat tollere ea: & qui in agro, ſimiliter non reuertatur retrò. Meminerit vxoris Loth. Nunquid illa hora, qua Dominus reuelatus fuerit aduentu ſuo, non debet quis conuerti ad ea quæ ſua ſunt, & vxoris Loth meminiſſe, & non antequàm reueletur? Dominus autem illa hora, qua reuelatus fuerit, iuſſit iſta obſeruari: nõ ſolum, vt abſcondendo, quærentibus gratiorem faceret veritatem: ſed etiam, vt totum illud tempus, diem vel horã eſſe monſtraret. Eadem itaque hora, id eſt tẽpore, iſta obſeruãda mãdauit: ſed antequàm reueletur. Eadem quidem hora: ſed in qua parte horæ, ratione agnoſcitur. Aliquotiens autem, non ſunt recapitulationes, huiuſmodi: ſed futuræ ſimilitudines, ſicut Dñs dicit: Cum videritis, quod dictum eſt per Danielem Prophetam, tunc qui in Iudæa ſunt, *Dan. 9.* fugiant in montes. Et inducit finem. Quod autem Daniel dixit: In Aphrica geritur, neque eodem tempore finis. Sed quoniã licet non in eo tempore finis: in eo tamen titulo futurum eſt. Propterea tunc dixit, id eſt, cum ſimiliter factũ fuerit per orbem: quod eſt diſceſſio & reuelatio homi- *Pſal. 125.* nis peccati. Hoc genere locutionis dicit Spiritus in Pſalmis: Cum conuerterit Dominus captiuitatem Syon: facti ſumus velut cõſolati: Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit Dominus facere cũ illis. Magnificauit Dominus facere nobiſcum: facti ſumus lætantes. Dicendo vero: Cũ auerterit Dominus captiuitatẽ Syon: tunc dixerunt in gẽtibus: Nunc auertet, inquit, tunc dicent in gentibus. Nos enim gentes, quorũ captiuitatem auertit. Sicut illorum in figurã, tempus habemus dicẽtes: Magnificauit Dominus facere cum eis, magnificauit Dominus facere nobiſcum. De ſimilitudine itaque tẽpus ſuum & noſtrum, vnum fecit, & iunxit, dicẽs: Tunc dicẽt in gentibus, id eſt, cũ ſimiliter gẽtibus fecerit. Nec illud prætereundũ puto: quod ſpiritus ſine myſteriis vel allegoria aliud ſonare, aliud intelligi voluit. Super Ioannẽ multi pſeudoprophetæ prodierũt in hunc mundũ. In iſto cognoſcite Spiritũ Dei. Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, & negat in carne veniſſe, de Deo nõ eſt: ſed hic de Antichriſto eſt. Quod audiſtis quoniã venit, & nunc in iſto mundo præſens eſt. Nunquid omnis qui nõ negat Ieſum in carne veniſſe Spiritũ Dei habet? Sed hanc negationẽ, in opere nõ in voce eſſe, & vnũquẽmque nõ ex profeſſione, ſed ex fructibus intelligi debere, in omni Epiſtola qua nõ niſi de fructibus bonis & malis ſcripſit, ſubtiliter admonet, eodẽ genere locutionis, ſicut dicit: In iſto cognoſcimus eũ, ſi præcepta eius cuſtodia- *1. Ioh. 2.* mus. Qui aũt dicit. Quoniã cognoui eũ: & mandata eius nõ ſeruat, mẽdax eſt. Nũquid ex profeſſione dixit intelligi fratrẽ qui Deũ neſcit, & nõ ex operibus? Et qui dixerit qm̃ diligit Deũ, & fratrẽ ſuũ odit: mẽdax eſt. Si eñ vt dicit, diligit Deũ: doceat operibus, adhæreat Deo, diligat Deũ in fratre. Si credit Chriſtũ incarnatũ, quieſcat odire mẽbra Chriſti. Si credit Verbũ carnẽ factũ: quid perſequit̃ in carne, Verbũ caro factũ? Quid perſequit̃ Verbũ in carne? Quod dixit Dñs, Quadiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis in me credẽtibus, mihi feciſtis. nõ operetur malum in Chriſti carne, id eſt, in ſeruis eius: Qm̃ Dñs & Eccleſia, vna caro eſt. In qua carne ſi credit eſſe hominẽ: cur nõ diligit, aut ꝙ crudelius eſt, cur odit, ſicut ſcriptũ eſt: Qui nõ diligit fratrem, permanet in morte: Et qui fratrẽ ſuum odit, homicida eſt? Aliud maius aut euidẽtius ſignũ cognoſcẽdi Antichriſti nõ eſſe dixit, ꝙ̃ qui negat in carne, idem odit fratrẽ. Tale eſt aũt quod dicit: Quoniã qui negauerit Chriſtũ in carne, de Deo nõ eſt. quare, & Nemo poteſt dicere Dñs Ieſus niſi in Spiritu ſancto: cũ multi dicãt Dñm Ieſum, ipſo conteſtãte. Non omnes qui mihi dicũt, *Mat. 7.* Domine Domine: introibunt in regnum cœlorum. Sed hoc loco Apoſtol⁹, neminẽ poſſe dicere Dñm Ieſum

ſum Chriſtum, niſi in Spiritu S. ſecundum conſcien- *1. Cor. 12.* tiam dixit, & ſecundũ interiorem hominem, non ſecundum ſolam profeſſionem, vt oſtenderet illis qui dicunt Dominum Ieſum, nihil minus habere ab his qui chariſmatum generibus extolluntur. Sed vnum atque eundem ſpiritum poſſidere omnem qui Dominum Ieſum crediderit, ſi idẽ, operibus credidiſſe monſtrauerit. Nemo, inquit, poteſt dicere, Dominũ Ieſum, niſi in Spiritu S. Diuiſiones autem ſunt chariſmatum: idem verò ſpiritus. Et diuiſiones myſteriorum ſunt: & idem Dominus. Soluere autem Ieſum, eſt non facere, quod Ieſum feciſſe confitetur, ſicut idem Domin⁹ dicit. Qui ſoluerit vnum ex minimis, & ſic docuerit homines: minimus vocabitur in regno Cœlorum. Et quid ſit, ſoluerit: in conſequentibus aperit, dicens, Qui autem fecerit: & ſic docuerit. Hanc ergo negationem, operum eſſe non vocis, Et Paulus Apoſtolus confirmat, dicens: Dominum ſcire confitentur: factis autem negant. Et iterũ: Habentes formam pietatis: virtutem autẽ eius negantes. Hoc ſenſu dicit quoſdam fratres, Chriſtũ non ſanctè prædicare ſed corde. Nam voce ſanctè prædicant. Conſentit denique prædicationi eorum & mandat audiri, dicens: Quid intereſt omnimodò, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur? Dominum enim Chriſtum, Antichriſtus, non voto ſed occaſione prædicat. Aliò tendens per Chriſti nomen ingreditur, quo ſibi viam ſternat, quo ſub Chriſti nomine, ventri pareat, & his (quæ turpè eſt dicere) ſanctitatis & ſimplicitatis nomen imponat, ſignis & prodigiis cubiculorum opera, Chriſtum eſſe aſſeuerans. Quos ſalubri cautione vitare admonet Apoſtolus, dicẽs: Filij, abſtinete vos à ſimulachris.

De Diabolo & corpore eius Regula ſeptima. De Diabolo & corpore eius breuiter videri poteſt, ſi id quod de Domino & eius corpore dictum eſt: in hoc quoque obſeruetur. Tranſitus namque à capite ad corp⁹, eadem ratione dinoſcitur, ſicut per Iſaiam de rege Babylonis dicitur: Quomodo cecidit lucifer de Cœlo, mane oriens: contritus eſt in terra qui mittebatur ad omnes gentes? Tu autem dixiſti in animo *Iſa. 14.* tuo: In Cœlum aſcendam, ſuper ſtellas Dei ponam ſedem meam, ſedebo in monte alto, ſuper montes altos in Aquilonem, aſcendam ſuper nubes, ero ſimilis altiſſimo, Nunc autem ad Inferos deſcendiſti in fundamenta terræ, & qui viderint te, mirabuntur ſuper te, & dicent: Hic eſt homo, qui concitat terram, mouet reges, qui ponit orbem terrę totum deſertum. Ciuitates autem deſtruxit, abductoſque nõ ſoluit. Omnes reges gentium dormierant in honore, homo in domo ſua? Tu autem proiectus es in montes velut mortuus, abominatus cum omnibus qui reciderunt in deſertis gladio, & deſcenderunt ad inferos. Quomodo veſtimentum ſanguine conſperſum, non erit mundum: ita nec tu eris mundus, quia terram meam, perdidiſti, & plebem meam occidiſti. Non eris in æternum tempus, ſemen nequam para, filios tuos interfice peccatis Patris tui vt non reſurgant. In rege Babylonis, & omnes reges, & omnis populus ſignificatus, vnum enim eſt corpus. Quomodo, inquit, cecidit de cœlo Lucifer, mane oriens, confractus in terra: qui mittitur ad omnes gentes? Tu autem dixiſti in animo tuo: in Cœlum aſcendam, ſuper ſtellas Dei, ponam ſedem meam. diabolus hoc ſibi nõ promittit. Non eñ ſperat, renitendo in cœlum poſſe aſcendere, eique ne deiicere tur, reſiſtere non valuit. Multo magis iſta, homo ſperare non poteſt: & tamen hominem eſſe, ſic dicit. *Iſa. 14.* Hic eſt homo, qui incitat terram. Sed præter hanc rationem, quam neque Diabolus, neque homo ſperare poteſt, ſe poſſe in Cœlum aſcendere, & ſupra ſtellas Dei ſedens, ſimilem ſe Deo fieri: etiam ipſa ſcriptura aliud inquirendum admonet. Nam ſic in Cœlum & ſupra ſtellas Dei, dicit ſe ſedem ſuam poſiturum: quomodo in monte alto ſedebit, aut ſuper montes in Aquilonem vel in nubibus, vt ſimilis ſit altiſſimo? Non enim altiſſimus in huiuſmodi habet ſedem. Cœlum Eccleſiam dicit: ſicut procedẽte Scriptura videbimus. De hoc cœlo cadit Lucifer matutinus. Lucifer enim bipertitus eſt: ſicut Dominus dicit in Apocalypſi, de ſe & de ſuo corpore: Ego ſum radix & genus Dauid, & ſtella ſplendida matutina, ſponſus & ſponſa. Item illic: Qui vicerit, dabo illi ſtellam matutinam, id eſt, vt ſit ſtella matutina ſicut Chriſtus, quem accepimus. Pars ergo lucifer, id eſt, aduerſum corpus, quod eſt Diabolus, reges, & populus: cadit de cœlo, & confringitur in terra. His regulis dicit ſapientia: Audite ergo reges & intelligite: diſcite iudices finium terræ, præbete aures qui continetis multitudinem & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data eſt vobis poteſtas à Domino & virtus ab altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur. Quoniam, cum eſſetis miniſtri regni illius: non rectè iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem. Rex ergo Babylonis totum corpus eſt: ſed pro locis intelligimus, in quam partem corporis conueniat. Cecidit cœlo lucifer, in omne corpus poteſt conuenire. In cœlum aſcendam, ſuper ſtellas Dei ponam ſedem meam: ſimiliter & caput maiores, qui ſtellarum Dei, id eſt, ſanctorum dominandum putant: cum ipſorum minores dominẽtur, ſicut ſcriptum eſt: Maior ſeruiet minori. Huic Eſau, id eſt, fratrib. malis, ſic dicit Dominus per Abdiam Prophetam: Exaltans habitationem ſuam, dicens in corde ſuo: Quis me deducet ad terras? Si exaltatus fueris ſicut aquila, & inter ſtellas ponas nidum tuum: inde te detraham dicit Dominus. Sedebo in monte alto ſuper montes altos, in aquilonem aſcendam ſuper nubes, ero ſimilis altiſſimo. Mons, altus, populus eſt ſuperbus. Mõtes alti: ſinguli quique, qui adunati montem faciunt, id eſt, corpus diaboli. Multos enim eſſe montes malos, ſic dicit Scriptura: Transferentur mõtes in corde maris. Iterum: Fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt: quoniam iratus eſt ei Deus. Nam & ſi corpus Domini, id eſt, Eccleſia, mons dicitur, & ſinguli qui ſũt Eccleſia, faciunt montes, ſicut ſcriptũ eſt: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, ſuper Syon mon- *Pſal. 2.* tem ſanctum eius, annuncians imperia eius. Et iterum: Perdam Aſſyrios in terra mea, & in montibus meis. Et iterũ: Suſcipiãt mõtes pacẽ populo & colles. Et iterũ: mõtes exultabũt velut arietes & colles velut agni ouiũ. Deus in monte Syon habet ſedẽ, & in mõtibus Iſrael, & in nubibus ſanctis ſuis: quod eſt Eccleſia, ſicut ſcriptum eſt: Timeat à facie Domini omnis terra, quoniam exurgit de nubibus ſanctis. Iterum nubibus mandabo ne pluãt ſuper eã, imbrem. Iterum: Nimbus & nubes in circuitu eius. Et quod in monte Syon habitet, ſic dicit: Cognoſcetis, quia ego ſum Dominus Deus veſter, habitãs in Syon mõte ſancto meo. Et diabolus in monte ſedet, ſed Seyr, qui eſt Eſau, id eſt, fratrum malorum. Quẽ montem

Deus increpat per Ezechielē,& dicit ſe eũ in lætitia *Ezech.25* vniuerſæ terræ deſolaturum,quod aduerſum Iſrael inimicitias exerceat.Ipſe eſt mons,ipſi mõtes Aquilonis.In his diabolus ſedet, & nubium cœli veluti dominatur. Hactenus ſe ſimilē dicit altiſſimo. Duæ ſunt partes in Eccleſia,Auſtri & Aquilonis,id eſt,meridiana,& ſeptentrionalis.In parte meridiana, Dominus manet.Scriptum eſt:vbi paſcis,vbi manes in meridiano?Diabolus verò,in Aquilone, ſicut Deus *Cant.1.* dicit populo ſuo:illum perſequar ab Aquilone à vobis,& expellam illũ in terras ſine aqua,id eſt, in ſuis: & exterminabo faciem eius in mare primũ,& poſteriora eius in mare nouiſſimum,quod eſt in populos primos & nouiſſimos.Inſtar Eccleſiæfabricatus eſt iſte mundus,in quo Sol oriens,non niſi per Auſtrũ, id eſt, meridianum iter habet: & diuerſa Auſtrali parte,inuiſibilis vadit in locum ſuum rediens.Sic & Dominus Deus noſter Ieſus Chriſtus, Sol æternus partem ſuam percurrit, vnde & meridianum vocat. Aquiloni verò,id eſt,aduerſæ parti non oritur: ſicut iidem cum in iudicium venerint,dicent: Iuſtitiæ lumen non luxit nobis , Timentibus aũt Dominum, *Mal.4.* oritur Sol iuſtitiæ,&ſanitas in pennis eius,ſicutſcriptum eſt:Malis verò,meridie nox eſt, ſicut ſcriptum eſt : Dum ſuſtinent ipſi lumen , factæ ſunt illis tenebræ, profulgore obſcura nocte ambulauerunt, palpabunt ſicut cæcus parietem . Et cui non ſunt oculi,palpabunt &cadent meridie, quaſi media nocte.Iterum. Occidit Sol Meridie,& tenebricabit ſuper terram dies luminis.Iterum:Propterea,nox erit vobis de viſione, & tenebræ vobis erunt ex diuinatione,& occidet Sol ſuper Prophetas, & obſcurabit ſuper eos,dies luminis . Huic populo ex Auſtro cõminatur Deus,ſicut per Ezechielem Soor increpat:dicens:Spiritus Auſtri contriuit te. *Eze. 27.* Is enim con fringere permittit, dicens: Exurge Aquilo,& veni *Cant.4.* Auſter: perfla hortum tuum, & defluent vnguenta mea.Exurgente enim nequam ſpiritu,reſiſtit Spiritus ſanctus qui Domini hortum perflat, & eliciuntur vnguenta,id eſt,odor ſuauitatis offertur. *Ezec. 38, & 39.* Et per Ezechielem, idem ex reliquiis populi mali ſic dicit Deus:Adducere ſuper populum ſuum partem eiuſdem populi,quod eſt miſterium facinoris. Ecce ego ſuper te Gog.principem Moſoch & Tobel, & congregabo te,& deducam te & ponam te à nouiſſimo Aquilone,&adducam ſuper te montem Iſrael, & perdam arcum tuum de manu tua ſiniſtra & ſagittas tuas de manu tua dextera,&deiiciam te ſuper montes Iſrael. Hoc autem geritur,à paſſione Domini quoaduſque de medio eiuſdem myſterij facinoris diſcedat Eccleſia , quæ detineat , vt in tempore ſuo detegatur impietas , ſicut dicit Apoſtolus: Et nunc quid detineat,ſcitis,vt in ſuo tempore detegatur. Myſterium iam nunc operatur iniquitatis :tantum, vt qui detinens detinet modò,donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille impius. Et in Hieremia legimus:Peccatores Iſrael in Aquilonem cõuenire,Domino dicente:Vade,& lege ſermones iſtos ad Aquilonem,& dic : Conuertere ad me domus Iſrael, dicit Dominus . Meridianum verò. pars eſt Domini: ſicut & in Iob ſcriptum eſt: A meridiana parte germinabit ibi vita. A quilo Diaboli: Vtraque autem pars , in toto mundo. Aſcendam , inquit,nubes:ero *Iſa.14.* ſimilis altiſſimo.Nunc autem ad inferos deſcendes in fundamenta terræ.Qui viderunt te , mirabuntur ſuper te,& dicent:Hic eſt homo qui concitat terrã, commouet reges: qui ponet orbem terræ totum de

A ſertum.Nunquid in Diabolum conuenit:Qui viderint te,mirabuntur ſuper te? Aut in Regem nouiſſimum,cum ad inferos?Ipſo enim ad inferos deſcendente,non erit qui miretur,mundo finito. Non enim dicent:Hic eſt homo qui concitauit terram,mouit reges , & poſuit orbem terrę totum deſertum: ſed incitat,& commouet&ponit. Hominem enim, totum corpus dicit tam in regibus , quàm in populis,cuius hominis ſuperbi partem,cum Deus percutit,&ad inferos deiicit,dicimus:Hic eſt homo qui incitat terram, commouet reges ſcilicet ſanctos. Qui *Iſa. 14.* ponit orbem terræ totum deſertum : irridentium *Matt.27.* vox eſt,non confirmantium,ſicut ibi : Qui diſſoluit *Mar. 14.*

B Templum,&in triduo illud ſuſcitat.Dixitenim: Fortitudinem faciam , & ſapientiam intellectus.Auferam terminos nationum , & fortitudinem illarum vaſtabo, & comminuam ciuitates cum habitantibus:& totum orbem comprehendam manu , velut nidum,& velut oua derelicta auferam , & non erit qui effugiat me,aut contradicat mihi. Nunquid iſta quæ ſibi promittit,valet implere?Ponit quidem orbem terræ totum deſertum: ſed orbem ſuum. Ciuitates autem deſtruxit, vtique ſui orbis.Eſt enim bipertitus,mobilis & immobilis:ſicut Paralipomenõ commoueatur à facie Domini omnis terra. Etenim fundauit or bem terræ qui non mouebitur . Abdu-

C ctoſque non ſoluit.Poteſt,inquit,in ſpeciem conueni re quod captiuis in nullo relaxaſſet ſed inimicis raptum æſtimãs principari , tota in eos vteretur poteſtate. Quod obiurgat Deus, dicens:Ego quidem iratus ſum modicè : ipſi autem adiecerunt in mala. Veruntamen in figuram generalitatis facta & dicta ſunt,& ſpiritualiter implentur : dum hi qui dominantur , humilitatis aut tentationis cauſa vel merito , ſibi ſubditos ſine reſpectu pietatis atque communis conditionis affligunt:quibus non ſufficit poteſtas ,ſed ea immoderatius vti contendunt, quod culpat, dicens : Perſequentes retributionem. Et iterum: Extendit manum ſuam ei in retribuendo. *Pſal. 54.*

D Parum eſt enim quod inimicus eſt : adhuc geſtit & in ſubditum vindicare,ſicut ſcriptum eſt: Omnes ſubditos vobis compungitis.Diſſimulans odiſſe Dominum, inimicum & vindicatorem: quod per vindictam quam ſoli ſibi Deus exceptabit, aliquid ſanctitatis vſurpet.Scriptum eſt enim.Mihi vindictam, & ego retribuam,dicit Dominus. Omnes reges terræ dormierunt in honore, homo in domo ſua. Reges,ſanctos dixit. Nam non omnes reges vel priuati in domo ſua dormierunt ſicut ſancti in domo ſua quam delegerunt . Tu autem proiectus es in montes velut mortuus abominatus, cum omnibus qui ceciderunt inſerti gladio, & deſcendunt ad inferos.

E Diabolo dicit:Proiectus es in montes, in quibus ſedet.Denique non dixit mortuus:ſed velut mortuus abominatus.Adhuc enim viuit:licet ipſe in ſuis, gladio perimatur , & ad inferos deſcendat . Sicut enim Dominus,quicquid ſui patiuntur,ſe pati dixit: ita& Diabolus ipſe in ſuis inculcatur,ipſe abominatus cõfringitur,ſicut ſcriptum eſt.In diminutione populi, comminutio principis.Diabolus ab homine ſuo nõ ſeparatur:nec homo in quo Diabolus non eſt, poteſt dicere: Ero ſimilis altiſſimo.Nec diabolus eſt, hic homo qui incitat terram,niſi in homine fuerit. Sicut Dominus,homo dici non poteſt , niſi in homine,nec homo,niſi in Chriſto.Sed quid in quem cõueniat,

ueniat,pro locis obſeruandum eſt . Iterum corpus

A ipſius Diaboli conuenit dicens. Quomodo veniſti? ſicut veſtimentum ſanguine conſperſum non eſt mundum:ita nec tu eris mũdus,quia terram meam perdidiſti,& plebem meam occidiſti.Non eris in æternum tempus,ſemen nequam para, filios tuos interfice peccatis patris tui, vt non reſurgant . Hic oſtendit non conuenire in ſpeciem. Rex enim Babylonis,qui terram Domini vaſtauit , & populum occidit,id eſt,Nabugodonoſor, mundus obiit ,in æternum viuit:corpori dicit, ſui cuiuſque temporis parare quos genuerit , interfici peccatis eius quo ipſe qui conuenitur, genitus. Nouiſſimus enim rex non filios,ſed fratres habere poteſt . Neque velut mortuus cum eis ad inferos deſcendit:ſed mortuus.Per

B Ezechielem ſic Deus increpat regem Tyri. Quoniam exaltatum eſt cor tuum , & Dixiſti:Deus ego ſũm,habitatione Dei habitaui in corde maris. Tu autem homo es, & non Deus : & dediſti cor tuum tanquam cor Dei.Nunquid ſapientior es tu Daniele?Sapientes arguerunt te ſapientia tua. Nunquid ſapientia tua , aut doctrina tua feciſti tibi virtutem & aurum & argentum theſauris tuis ? Nunquid in multa doctrina tua, & in mercatu tuo multiplicaſti virtutem tuam?Propterea, hæc dixit Dominus: Quoniam dediſti cor tuum , ſicut cor Dei:propter hoc, ecce ego induco ſuper te alienaspeſtes ex gentibus,

C & exinanient gladios ſuos ſuper te , & ſuper decorem doctrinæ tuæ , & vulnerabunt decorem tuum in perditionem,& deponent te , & morieris morte vulneratorum in corde maris. Nunquid dicturus es *Ezec.28.* in conſpectu interficientiũ te.Deus ego ſum? Tu verò,homo es,& non Deus . In multitudine incircumciſorum peribis,in manibus alienorum, quia ego locutus ſum dicit Dominus. Tu es ſignaculum multitudinis & corona decoris,in deliciis Paradiſi Dei fuiſti,omnem lapidem optimum habens in te alligatum Sardium,Topaſium ,Smaragdum & Carbunculum &Saphirum,& Iaſpin, & argentum& aurum & Ligorium & Acharim & Ameriſtum, Chryſolitũ

D &Berillum,& Onychium,&auro repleſti theſauros tuos & apothecas tuas . Cum Cherubin poſui te in monte ſancto Dei, fuiſti in medio lapidum igneorũ, abiſti ſine macula in diebus tuis , ex qua die creatus es,donec inuenirentur iniquitates tuæ in te. A multitudine negotiationis tuæ , impleſti promptuaria tua iniquitate & peccatis , & vulneratus es à morte Dei. Abduxit te Cherubin de medio lapidum inferorum,exaltatum eſt cor tuum in corde tuo,corrupta eſt doctrina tua cum decore tuo. Propter multitudinem peccatorum & iniquitatem negotiationis tuæ,contaminata ſunt ſancta tua:& educam ignem de medio tui:Hic te deuorabit . Et dabo te in cine-

E rem in terra tua, in conſpectu omnium videntium te,& omnes qui te nouerunt inter nationes contriſtabuntur ſuper te.Perditio, factus es, &non eris in æternum tempus. Quoniam exaltatum eſt, inquit, cor tuum,& dixiſti Deus ego ſum , habitatione Dei habitaui in corde maris:& in hominem conuenit dicentem:Ego ſum Chriſtus.Et in Diabolo, qui in corde maris,id eſt,populi habitat . Sicut Deus in corde *Ezec.27.* ſanctorum ſuorum ſedet . Populus in corde maris, id eſt,in voluptate vel altitudine ſeculi habitat,ſicut in alio loco dicit Deus eidem ciuitati: Satiata & honorata es nimis in corde maris . In aqua multa deduxerunt teremiges tui : Spiritus Auſtri contriuit te in corde maris virtutis tuæ . Tu autem homo es,

A & non Deus.Et Diabolus in homine , homo dictus eſt:ſicut Dominus Dixit in Euangelio: Inimicus homo hoc fecit.Et interpretatus eſt,dicens: Qui ea ſeminat,diabolus eſt . Homo diaboli , Deus eſſe non poteſt.Propterea,in vtrunque conuenit. Tu homo es,& non Deus. Dediſti cor tuum , tanquam cor Dei.Nunquid ſapientior es tu, Daniele?In Daniele, totum corpus eſt Eccleſiæ. Quia non poteſt eſſe peccator ſapiens in negociis vitæ : ſicut ille ſapientior eſt in ſuo quàm filij lucis . Poteſt etiam in ſpeciem conuenire quoniam Daniel ſpecialiter confudit regem Babylonis: in figuram , qui Prophetico ſpiritu regem ſuperbum ad confeſſionem vnius Dei, Eccle

B ſiaſtica maieſtateproſtrauit, qui confeſſioneſuarum virtutum,& cœleſti ſapientia, Babylonis ſuperſtitiones euertit. Sapientes,te non arguerunt ſapientia tua.Non ſolum enim Daniel ſapiens:ſed etiam tres pueri , qui regem & omne regnum eius cum ipſis diis ſuis, vnum Dominum aſſerendo, eodem Deo pręſente confuderunt.Idem nunc vſque generaliter eiuſdem tam externa quàm inteſtina Babylonis,lumine veritatis diſrumpunt.Nunquid in ſcien- *Dan.3.* tia tua,aut ſapientia tua feciſti tibi virtutem , & aurum & argentum theſauris tuis? Nunquid in multa ſcientia,aut in mercatu tuo,multiplicaſti tibi virtutem tuam?&exaltatum eſt cor tuum in virtute tua.

C Putant enim ſuperbi, & beneficiorum omnipotentis Dei ingrati, ſua virtute aliquid poſſe,& ſapientia ditari,neſcientes ſcriptum eſſe: Non leuibus curſus non fortibus prælium:neque ſapienti panis . Et ite- *Eccl.9.* rum:Nunquid magnificabitur ſecuris ſine conciſo- *Iſ.10.* re?Et non quidem prudentibus diuitiæ,& non ſcientibus gratia.Hæc enim non ſunt in noſtra poteſta- *1.Cor. 4.* te,ſed à Deo conferuntur.Quid enim habes , quod *1.Cor.10.* non accepiſti?Si autem accepiſti:quid gloriaris,tan- *Ezec.28.* quàm non acceperis ? Et iterum : Non glorietur ſapiens,in ſapientia ſua.Propterea , hæc dicit Dominus: Quoniam dediſti cor tuum, ſicut cor Dei:propterea,eccè ego induco ſuper te alienos , peſtes ex

D gentibus:& exinanient gladios ſuos ſuper te , & ſuper decorem ſcientiæ tuæ.Et ſi poteſt in ſpeciem cõuenire,quod reges ſæculi per ſuam ſuperbiam , dominos ſe appellari patiuntur : tamen hoc quoque conuenit in genus . Frequenter enim inducit Deus in Eccleſiam,alienigenas & multos in morte vulnerant.Sed etiam occulta perſecutione, multos inducit ex gentibus:in quibus tentet populum ſuum, & occidat nequam per ſimiles, ſic Matthathiam. Et vulnerabunt decorem tuum in perditionem. Aliquos enim non in perditionem,ſed cum ſpe ſanitatis vulnerant.Et deponent te,id eſt,humiliabunt,& morieris morte vulneratorum in corde maris.Non

E diceret vulnerato,morieris morte vulneratorum:niſi, quia non apertè vulneratur, & moritur , ſed ipſe eſt,in quibus vulneratur. Nunquid narrans narrabis in cõſpectu interficiẽtiũ te:Deus ſum ego?Id eſt, Nunquid diuini generis titulis,terrebis eos , quibus traditus fueris tam ſpiritualiter quàm carnaliter? Tu verò homo & non Deus , in multitudine incircumciſorum periturus es manibus alienorum: quia ego locutus ſum,dicit Dominus. Nunc aperuit,quo genere ſe ille dicat Deum:dum minatur, & in multitudine incircumciſorum periturum manibus alienorum:quod non conuenit,niſi in eum,qui ſibi circumciſus videtur.Rex enim Tyri mortem ſolam po-

tui timere:Nonne à circumciſis aut cum eis morere
Ezec.32. tur?Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Filj A
hominis, accipe lamentum ſuper principem Tyri,
dic illi:Hæc dicit Dominus.

Tu es ſignaculum ſimilitudinis, & corona de-
coris:in Paradiſo Dei fuiſti. Nunquid diabolo fa-
ctus eſt Paradiſus vt ipſe, quod Paradiſum perdide-
rit, increpetur?Homo fuit in delicijs Paradiſi: ipſe
eſt ſignaculum ſimilitudinis, qui ad ſimilitudinem
Gen.2. Dei factus eſt.Signaculum autem ad decoremdixit:
ſicut per Angelum dimicantibus huius aduerſum
Ezec.28. ſe fratribus, promittit Deus Eccleſiæ, dicens: Ego
cõmouebo cœlũ&terram, mare&aridã:&conuertã
currus, &ſeſſores deſcẽdẽt:qui&ſeſſores eorũ, vnuſ
quiſq;in gladio ad fratrẽ ſuũ.In die illo dicit Domin⁹ B
omnipotẽs, accipiam te Zorababel, filium Salathiel,
ſeruum meum:&ponam te ſignaculum, quoniam te
elegi, dicit Dominus omnipotens.Zorobabel, om-
ne corpus eſt.Etenim exinde nuſquam legimus com
motum ſupra ſe veniſſe Zorobabel. Hic eſt ex tribu
Iuda, qui ſub Dario meruit ædificare Hieruſalem.Ip
ſe quoque in figura fundauit domum Dei, & perfe-
cit:ſicut idem Dominus dicit: Manus Zorobabel
fundauerunt domum hanc, &manus eius perficient
Iſa.62. eam. Quod eſt autem ſignaculum hoc, & corona
Bar.5. ſpeciei, ſicut Deus promittit Eccleſiæ, dicens: Vide-
bunt gentes iuſtitiam tuam, &Reges claritatem tuã
& vocabunt nomen tuum nouum, quod Dominus C
nominauit?Illud erit corona ſpeciei in manu Domi
ni, & diadema regni in manu Dei tui.Tu etiam non
vocaberis derelicta: & terra tua non vocabitur de-
ſerta.Tibi etiam nomen vocabitur, voluntas mea:
& terra tua, orbis terrarum. Homo eſt itaque ſigna
culum ſimilitudinis, & corona ſpeciei, cuius pars, in
Gen.3. ipſo decore diuinæ ſimilitudinis &deliciis Paradiſi,
Col.2. id eſt, Eccleſiæ, perſeuerat. Altera vero pars, ne in æ-
ternum viuat, inter ipſam atque arborem vitæ, flam
meus enſis euoluitur. Adam namque ſicut Apoſto-
lus dicit, vmbra futuri eſt. Sic &hi fratres, diuiſus eſt
in Cain & Abel.Omnem lapidem optimum habẽs
in te alligatum, Sardium, & Topazium& Smarag- D
dum, & Carbunculum & Saphirum, & Iaſpin, argẽ-
tum & aurum, & Ligurium & Achaten & Ametiſtũ
& Chriſolytum & Berillum & Onychinum: & au-
ro repleſti theſauros tuos & apothecas tuas in te.
Hæc & in Diabolum conueniunt, & in hominem.
Iſti enim duodecim lapides, & aurum&argentum,
omneſque theſauri:Diabolo adhærent delegati.De
nique, habes in te alligatum.Et iterum, Apothecas
tuas in te. Sicut corpus Domini à ſanctis ornatur:
promittente Deo & dicente, Extolle oculos tuos in
Iſ.60. circuitu, & vide omnes filios tuos: collecti ſunt, &
venerunt ad te.Viuo ego, dicit Dominus: quia om-
nibus illis indueris, & ſuperimpones illos ſicut or- E
namentum nouæ nuptæ, quia, deſerta tua & diruta,
& quæ ceciderunt, nunc anguſtabuntur ab inhabi-
Apoc.21 tantibus.Et in Apocalypſi, eadem Ciuitas, duodecim
lapidibus fundata conſtruitur.Omnem, inquit, la-
pidem optimum.Et enumerauit duodecim:vt oſtẽ-
Gen.1. deret in duodenario numero perfectionem.Omnia
enim, quæ fecit Deus:bona ſunt. Horum, Diabolus
vſum non naturam mutauit.Et omnes homines ex
cellenti ſenſu & potentis ingenij, aurum ſunt & ar-
gentum, & lapides precioſi ſecundum naturam:ſed
eius erũt in cuius obſequio, naturalib⁹, ſuis fruũtur.
Quoniã, cui ſe ſignauerit quis in obedientia:ſeruus
eſt eius cui obaudit, ſiue peccati ſiue iuſtitiæ. Ita fit,
vt& Diabolus habeat aurum & argentum: & lapi- *Rom.6.*
des precioſos. Omnia quidem, non ſua ſecundum
originem: ſed ſua, ſecundum voluntatem. Nam & *Rom.9.*
in Iob ſcriptum eſt Diabolo: Omne aurum maris, *2.Tom.2*
ſub eo eſt. Et Apoſtolus, vaſa aurea & argentea, di-
cit eſſe quædam in contumelia.Non enim, ſicut qui
dam putant, omnia lignea & fictilia reprobauit: cũ *Apoc.17*
ex eis ſint aliqua in honore, ipſo dicente: Figulum *& 19.*
luti, aliud quidem fingere in honorem:aliud verò in
contumeliam.Et, ex ligno, aliud ad præparationem
eſſe, aliud in ſacrilegiũ:& ex auro& argento, id eſt,
ex magnis&perſpicuis, dixit immundos. Nam & in
Apocalypſin:Meretrix, id eſt corpus aduerſum, pur-
pura, cocco, &auro&argento, lapidibusque precio
ſis ornatur:habens poculum aureum in manu, ple-
num execrationum & immundiciarum totius ter-
ræ.Iſta ſunt ergo Diaboli ornamenta, lapides precio
ſi:quibus lapides igneos imitatur, & homo in ſe ha-
bet theſauros tam facinorum quam perſpicuos. Ip-
ſe enim ſuorum portator eſt, quem facultates ſuæ
velut compedes ligauerunt.Præter illa, quæ ab vtro
que ſexu corporis Diaboli ornanda æduntur: etiam
his quæ defoſſa habent, inſitum eſt cor. Vbi enim
erit theſaurus, illic erit & cor hominis. Vetus enim *Matth.6.*
homo & terra eius, vnum corpus eſt, quoniam ipſe
quoque terra eſt. Vnde Apoſtolus: Non ſolum ea,
quæ corpore amitti poſſunt, ſed & auaritiam, mem
brum eſſe poſſidentis, ita definiuit dicens:Mortifica
te itaque membra veſtra quæ in terra ſunt: fornica-
tionem, immundiciam, paſſionem, concupiſcentiã *Col.3.*
malam, & auaritiam quæ eſt idolorum ſeruitus:Pro
pter quę venit ira Dei.Ex qua die creatus es tu cum
Cherubin, impoſui te in monte ſancto Dei: id eſt, in
Chriſto, vel Eccleſia. In medio lapidum igneorum
fuiſti, id eſt hominum ſanctorum, qui adunati, mon
tem Dei faciunt.Angeli enim alterius ſubſtantiæ:la-
pides dici non poſſunt:quia corpus non habent, A-
biſti ſine maculatu, in diebus tuis:ex qua die crea-
tus es tu, donec inuenirentur iniquitates tuæ in te, à
multitudine negociationis tuæ.Lapides, Eccleſiam
eſſe:ſic dicit Petrus:Et vos fratres, tanquàm lapides *1.Pet.2.*
viui, coædificamini in domus ſpirituales. Quam do
mum, igneam eſſe:& hanc, malos fratres ardere, ſic
dicit Deus.Erit domus Iacob, ignis: domus autem
Ioſeph, flamma.Domus vero Eſau, ſtipula. Et exar-
deſcent in illos & comedent eos:& non erit ignifer
in domo Eſau, quoniam Dominus locutus eſt.Cum
enim peccat homo, deiicitur de monte Dei, &non
erit ignifer, amiſſo Spiritu, & ſuccendetur in cine-
rem.Peccaſti, & vulneratus es à monte Dei:&abdu-
xit te Cherubin de medio lapidum igneorum. Che
rubin, miniſterium Dei eſt, quod excluſit vniuerſos
malos de Eccleſia, ſed ſpiritualiter. Qui enim veſti-
mentum nuptiale non habet:hic, in ſæculo excludi *Matt.22.*
tur de medio recumbentium.Denique in tenebras,
id eſt, in obdurationem mittitur: donec in ignem æ-
ternum deſcendat.Futuro enim ſæculo, nemo miſ-
cebitur choro ſanctorum qui poſtea excludatur,
Exaltatum eſt cor tuum in decore tuo. Corrupta
eſt enim ſcientia eius qui ſciens prudenſque erat, &
ſtudio affectatæ ſapientiæ aſſerit, diſſimulata verita
te, mendacium:ſicut Spiritus dicit: Cum cognouiſ-
ſent Dominum, non vt Dominum magnificauerunt, *Rom.1.*
aut gratias egerunt: ſed nugati ſunt in cogitationi-
bus ſuis, dicentes ſe eſſe ſapientes.Corrupta eſt ſciẽ-
tia eo-

tia eorum: qui alios docent, ſeipſos nõ docent.Cor
ruptus eſt decor eorũ qui generi ſuo, operum ſimili-
tudine non reſpondent. Propter multitudi-
nem peccatorum tuorum, in terram proieci te: A
in conſpectu regum dedi te dehoneſtari. Et diabo-
lus proiectus eſt in terram, id eſt, in hominem:&ho
mo de ſublimitate Eccleſiæ in conculcationem, ſi-
cut Hieremias dicit, deieci:De cœlo in terram, glo
riam, in conſpectu regum.Chriſtianorum dixit:quo
rum pedibus conculcatur Diabolus & homo eius.
Propter multitudinem peccatorum tuorum, & ini-
quitatẽ negociationis tuæ, contaminabuntur ſancta
tua.Videtur veluti principalem titulum exprobaſſe
corpori diaboli quas, negociationes dicit & the-
ſauros ſpirituales nequitiæ. Sicut enim ſpiritualis
negotiatio, eſt iuſtitiæ theſaurus, vt dicit Dominus:
Simile eſt regnum cælorum, homini negotiatori.Et B
iterum: Theſaurizate vobis theſauros in cœlo.Ite-
rum:Dedit ſeruis ſuis ſubſtantiam ſuam, vt negocia
rentur.Iterum:Negotiationes Carthaginenſes reſi-
ſtentibus.Iterum:Negotiatio eius & merces ſancta
Domino.Et Apoſtolus:Eſt, inquit, negotiatio ma-
gna, pietas:ita, ſpiritualis nequitiænegotiatio eſt the
ſaurus peccatorum, ſicut Dominus dicit:Homo ma
lus, de theſauro cordis emittit mala. Et Apoſtolus:
Theſaurizas tibi iram in die iræ.Propter iniquitatẽ,
inquit, negotiationis tuę, cõtaminabũtur ſancta tua.
Qui enim non rectè ſanctitate Dei vtitur: ſuam effi
cit, ſicut Deus dicit de ſabbatis tuis: Sabbata veſtra C
odit anima mea.Educam ignem de medio tui:hic te
deuorabit. Ignis, Eccleſia eſt: quæ cum diſceſſerit è
medio myſterij facinoris: tunc pluet ignem Domi-
nus à Domino:de Eccleſia, ſicut ſcriptum eſt: Sol
exortus eſt ſuper terram, & Loth intrauit Segor:&
pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorram, ſul-
phur & ignem à Domino de cœlo.Hic eſt ignis, quẽ
ſupra dixit:Domus Iacob, ignis:domus autem Eſau,
ſtipula. Exardeſcent in eos, & comedent illos:&
non erit igni. fer in domo Eſau. In Geneſi iterum
ſcriptum eſt:Cum contereret Deus omnes ciuitates
in circuitu, commemoratus eſt Deus Abrahæ, & e-
miſit Loth è medio ſubuerſionis cum ſubuerteret
Deus ciuitates, in quibus inhabitabat in eis Loth.
Nunquid Loth non merebatur propria iuſtitia li-
berari:vt diceret Scriptura: Commemoratus eſt
Deus Abrahæ, &emiſit Loth de medio ſubuerſionis?
Aut.In ciuitatibus habitabat, & non in ciuitate: vt
diceret.Ciuitates, in quibus habitabat?Sed prophe-
tia eſt futuræ diſceſſionis. Memor enĩ Deus promiſ-
ſionis ad Abraham, eiecit Loth de omnibus ciuita-
tibus Sodomorum, quibus veniet ignis ex igni Ec-
cleſiæ, quæ de medio eorum educetur.Et dabo te in
cinerem in terra tua, id eſt in hominibus: vel ipſos
homines in terra ſua, qui in terra Dei eſſe nolue-
runt.In conſpectu hominum videntium te, id eſt,
intelligentium. Nunquid Diabolus in homine vi-
deri poteſt? Et omnes, qui te nouerunt inter na-
tiones, contriſtabuntur ſuper te. Cum enim Domi-
nus percutit aut detegit malos: contriſtantur qui
eorum auxilio fulciri ſolent, corporis ſui parte de-
bilitata. Perditio facta es: & non eſis in æter-
num.

ANASTASII EPISCOPI NICENI RESPONSIO AD ORTHODOXORVM ALIQVORVM CHRISTIANORVM

INTERROGATIONES DE DIVERSIS CAPITIBVS ECCLESIASTICIS

Gentiano Herueto Aurelio, Rhemenſi. Canonico interprete, ad Illuſtriſs.
Principem, Cardinalem à Lotharingia.

Quodnam eſt ſignum, perfecti Chriſtiani? Queſtio 1.

Reſponſio. REcta fides, & pia opera: Chri-
ſtianus enim, eſt vera domus
Chriſti, conſtans ex bonis ope
Iaco.2. ribus & piis dogmatibus. Ve-
ra ergo fides probatur per o-
pera, quoniam fides abſque
Tit.1. operibus eſt mortua, ſicut etiã
Iob.14. opera abſque fide. Quamo-
Per rectã fidem & bona opera ædificatur dom⁹ animæ et Deus habitat in nobis. brem oportet ſe totis viribus, firmiter & conſtanter
ſeruare mũdos a ſordidis operibus, ee ne nobis quo
que dicatur: Deum noſſe confitentur, factis autem
negant:Dicit itaque Dominus. Si quis diligit me,
ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget ip-
ſum, & ad ipſum veniemus, & mãſionem apud eum
faciemus. Per hoc ergo diſcimus, quod per rectam
fidem& bona opera, ædificatur domus animæ, &
ſic Deus habitat in nobis.Inhabitabo enim, inquit,
Leu.26. in ipſis, & in ambulabo. Et hoc ſignificans dicebat
2.Cor.6 Apoſtolus, An non agnoſcitis quod Chriſtus habi-
1.Cor.3. tat in vobis, ſi non eritis reprobi? Neſcit ergo Dia-
Quomodo ſcit diabolus Dominum nõ eſſe in mẽte tua. bolus an intus in mente tua Dominus Chriſtus ſit,
an non. Quanto autem te viderit iraſcentem, aut
vociferantem, aut maledictis appetentem, aut viran
tem, aut turpia verba loquentem aut condemnan-
tem, aut odio habentem, aut iniuriam facientem,
aut ridentem, aut ſuperbè aut arroganter te geren
tẽ, &mortis recordantẽ aut valde te efferentem aut
non aſſiduè orantẽ, tunc intelligit nõ eſſe in tua ani-
ma, Deũ qui te cuſtodiat&tui curã gerat.Sic itaque
de cętero tãquã furingreſſus malignus, vtpote quod D
in corde nõ ſit diuina lucerna, diripit ac ſpoliat do-
mum tuæ animæ, & fiunt nouiſſima peiora priori-
bus. *Ex Deuter.*

Et nunc Iſrael quod ſignum Dominus Deus tuus *Pſal.96.*
petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & *Pſal.44.*
ambules in viis eius, & diligas eum, ac ſeruias Domi *Pſal 5.*
no Deo tuo ex toto corde tuo & tota anima tua?

Qui diligitis Dominum, odite malum. Cuſtodit
Dominus omnes diligentes ſe, & omnes peccatores
diſperdet.Nõ habitabit iuxta te malignus, neq; per-
manebunt iniuſti ante oculos tuos.

Ex Eſaia.

Populus hic mihi appropinquat, & labiis me ho- *Iſa.29.*
norat:cor autem eorum longe eſt à me. Fruſtra au- *Iſa.58.*
tem me colunt, dicit Dominus, & me de die in diem
quærunt, & noſſe vias meas quærunt, vt populus

qui fecit iuſtitiam,& qui Dei iudicium non reliquit dicit Dominus. Et quando manus ad me extenderitis, A auertam oculos meos à vobis,& ſi multiplicaueritis preces,non ex audiam vos. *Eſ.* 1. Manus enim veſtræ plenę ſunt ſáguine. Lauamini,mundi eſtote auferte iniquitates ab animis veſtris , diſcite bene facere quęrite iudiciũ. Liberate eum cui fit iniuria,ius dicite pupillo, viduę cauſã deffendite,& venite,& diſputemus,dicit Dominus . *

*Ex Salomone. *Prou.* 15.

Abominatio Domino vię peruerſę, ei autem ſunt accepti oẽs immaculati in via,& in eleemoſyna & fide purgantur peccata. Timore autem Domini quilibet declinat à malo.

Ex Sirach.

Eccl. 5. B Ne dixeris, Deus me formauit . Non opus habet viro peccatore,omnem enim abominationem odio habet Dominus. Et ne dixeris, miſeratio Dei multa, propitia erit magnę multitudini peccatorum meorum. Apud ipſum enim eſt miſericordia &ira & ſuper peccatores quieſcet ira eius ſecundum multam Dei miſericordiam,ſic etiam multa eſt eius correptio. Virum enim iudicabit ſecundum ſua opera: & vnuſquiſque ſecundum ſua opera inueniet.

Ex conſtitutionum Apoſtolicarum.

Eccl. 16. Qui eſt ergo baptizatus ,ſit alienus ab impietate, in operibus peccati nõ ſe exercens,Dei amicus,Diaboli,hoſtis hęres Chriſti,renuntiãs Satanę & Dæmonibus, & corũ fraudibus, caſtus, purus,ſanctus,Religioſus,Dei filius,orans patrem tanquam filius,& dicẽs. *Matth.* 6. *Luc.* 11. Pater noſter qui es in cœlis &c. Ne ſi indigne patrem ſuum vocet Deum , ipſe ei exprobret ſicut & primogenitus filius Iſrael aliquando audiuit, filius glorificat patrem , & ſeruus Dominum ſuum timebit:& ſi pater ego ſum, vbi eſt honor meus? *Mal.* 1. Si Dominus vbi eſt timor meus? *Matt.* 1. Gloria enim patrũ eſt ſanctitas filiorum. Et honor Dominorum, eſt timor ſeruorum.

Ex Gregorio Nyſſeno ad Olympium monachum.

Si quis ergo ſubit nomen Chriſti ; & vita non oſtendit quæcunque ſimul cum hoc nomine conſiderantur,is nomen ementitur . Neque enim poteſt fieri vt Dominus non ſit iuſtitia,neque vt Chriſtianus non illius nominis in ſe oſtendat participationem. Nihil nobis prodeſt ſi ſimus vocati Chriſtiani ſi non etiam ſequamur facta . Scriptum eſt enim, ſi Abrahę filij eſſetis,opera Abrahę faceretis.

Chriſtianus falſo nũcupatus. *Io.* 8.

Ex Chryſoſtomo in Pſalmum. 140.

Dirigatur,inquit,oratio mea tanquam incenſum, in conſpectu tuo,& leuatio manuum. *Pſal.* 140 Si manus tuæ nullam in ſe habent rapacitatem, rectè clamas: Eleuatio manum mearum. Circunſpice ergo manus,& vide quales ſunt. Et ſi in ſe nullam habeant rapacitatem aut ſordes aut auaritiam , tunc dic confidenter. Dirigatur oratio mea. Sed ſi quid rapuiſti, aut feciſti aliquid prohibitum: ne clamaueris , neque manus ſuſtuleris,donec à malo ceſſaris. Nam & ſi Deo permittente eas potueris in altum extollere, oratio tua (vt quę ſit polluta) nullo modo aſcendit in cœlum. Quinetiam tu eum audi dicentem. Quando manus tuas ad me extenderis, auertam oculos meos à te,& ſi multiplicaueris preces,non te exaudiam, dicit Dominus.

Ex eodem in Euangelium ſecundum Matthæum.

Diſcamus ergo quęnam ſunt quæ inquinant hominẽ. Diſcamus & fugiamus. In Eccleſia eñ apud multos videmus hanc vigere conſuetudinem, vt ſtudeant mundis ingredi veſtimentis, & curam gerant A vt manus & os lauent : ſed vt Deo mundam exhibeant animam, nullam habent rationem. Hæc autem dicit,non vetans lauare manus nec os : ſed volens ita lauare vt conuenit : non aqua ſola,ſed pro aqua,virtutibus. Nam manuum quidem ſordes ſunt rapina,malorum facinorum perpetratio, earumque in proximum immiſſio . Oris autem,maledictum, turpis ,ſermo,ſcurrilitas,riſus, contumelia. Si ergo ſis tibi conſcius,quod nihil eiuſmodi feceris,nec dixeris,nec eiuſmodi ſordibus ſis inquinatus , accede confidenter. Sinautem eiuſmodi innumerabiles ſuſcepiſti maculas,cur fruſtra laboras,aqua quidem linguã & manus abluẽs, noxas autem & eas exitioſas, B in eis circunferens? Dic enim mihi. Si ſtercus & cœnum haberes in manibus,auderes ne peccare? Minime: Et tamen hoc nullam affert noxam: Illa autem exitium & perniciem afferunt. Quomodo ergo in iis quę nihil refert, caues ac vereris : in iis autem quę ſunt prohibita negligis ? Oportet quidem, ſed non ſordibus inquinatũ, neque tanto cœno fœdatum, quid ergo, inquis , ſi in eo fuero deprehenſus? purga teipſum . Quomodo & quanam ratione? Lachrymare,ingemiſce,da eleemoſynam,confitere, reconciliare ei quem affeciſti contumelia , & ab ea abſterge linguam ne Deum magis irrites . Si quis enim manus habens plenas ſtercore,ſic ſupplex tuos C prehenſaret pedes, non ſolum eum non exaudires, ſed etiam pede calcatum repelleres . Quemadmodũ ergo audes tu ad Deum accedere? Lingua enim, eſt manus peccantium: & per eam Dei genua prehenſamus. Ne eum ergo polluas,ne tibi dicat. *Prou.* 18. Si autem multiplicaueris preces,non te exaudiam. In manu enim linguę eſt vita& mors , & ex ſermone tuo iuſtificaberis: & ex ſermone tuo condemnaberis. Et tu quidem poſt conſuetudinem cum tua vxore , nõ audes ſic orare: poſt maledicta autem, conuitia,contumelias,& alia mala, priuſquã rite fueris expurgatus, extendis manus. Et quemadmodum , dic mihi, non horres vocare nomen illud formidabile & terD ribile? Nam audiuiſti Paulum dicentem. *1.Tim.* 2. Volo ergo viros orare in omni loco , tollentes manus ſanctas abſque ira & diſceptatione . Similiter etiã mulieres.

caute lege

Ex eodem in Euangelium ſecundum Ioannẽ.

Quod enim nihil profit fides ſi vita ſit praua ac corrupta,dicit Dominus . *Matt.* 7. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine,intrabit in regnum cœlorum : ſed qui facit voluntatem patris mei qui eſt in cœlis. Multi dicent in illa die, Domine in nomine tuo prophetauimus: & dicam eis, neſcio vos. Quid enim prodeſt fides , quando Dominus nos non nouit? Quando ergo Dei non facimus voluntatem , ſumus ſub laqueo diaboli: Et quomodo paſſer etiam ſi non E toto teneatur corpore,ſed vno ſolo pede , eſt in poteſtate eius qui ipſum illaqueauit: Ita nos quoque, & ſi non omnino teneamur , ſed aut ex fide , aut ex vita, ſumus in poteſtate diaboli . Quo enim quis eſt ſuperatus, eo etiam redactus fuit in ſeruitutem.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Lib. 4. *Ca.* Qui enim fuerunt in peccatis , & non ſunt ducti pœnitentia , non ſolum non exaudientur orantes, ſed etiam Deum irritabunt , ſuam improbitatem ei reuocantes in memoriam.

Ex Ioanne Climaco.

Qui rectam quidem ſe dicit habere fidem, eã autem exercet in peccato: ſimilis eſt perſonę quæ non habet

habet oculos. Qui autem fidem non habet , aliqua autem bona forte facit: eſt ſimilis ei qui haurit aquã, & eam infundit in dolium perforatum.

Ioannes climacos id eſt à ſcalis.

Ex Marco Monachoo.

caute lege

Quidam non facientes mandata, exiſtimant ſe rectè credere. Quidam autem facientes , regnum expectant tanquam quæ debetur mercedem : ambo autem à regno excidunt.

Credẽs et pẽccãs eſt ſimilis cæco.

Ex Maximo Monacho in Capitibus Monaſticis.

In his tribus Philoſophatur Chriſtianus . In mandatis,in dogmatibus, & in fide. Et mandata quidem mentem abducunt à vitiis & animi perturbationibus dogmata autem inducunt ad eorum quæ ſunt cognitionem. Fides autem ad contemplationem diuinæ Trinitatis.

Bene operans , ſed ſine fide: ſimilis eſt fundenti aquam i doliũ pertuſum.

Qui nam ſunt veri adoratores, qui Deum adorant in ſpiritu & veritate. Queſtio.2.

[redacted] Ex diſceptatione cuiuſdam viri, vtrunque dilucidum reddam id quod dictum eſt. Nam cum acceſſiſſet quidam ad quieſcentem, & in ſilentio degẽtem quendam Anachoretam , dicit: Miror Pater, quod tam conſtanter pergas eſſe ſeparatus à ſancta Eccleſia,& abſtinere à ſancta Synaxi. Ille autem dicit. Omnes Synaxes,& publicę quæ celebrantur Liturgię ſeu Miſſę,& feſta ideo fiunt, O homo, vt expurgetur homo à ſuis peccatis , & Deus in eo habitet, vt ſcriptum eſt : Inhabitabo in eis & inambulabo, C &. Ego & pater, ad eum veniemus , & manſionem apud eum faciemus . Poſtquam ergo homo factus fuerit Templum Dei animatum , recedit Deum geſtans anima ab omni deſiderio Eccleſiarũ & Synaxeõ & feſtorum humanorum. Intus enim in ſe habet Patrem & filium Pontificem,& Spiritum, verum ignẽ: intus, verum Deo ſacrificium , ſpiritum contritum: intus altare & propitiatorium peccatorum, ſpirituales lachrymas: intus regnum cœlorum . Regnum enim cœlorum intra vos eſt: & de cętero tanquam ſpiritualis ,ſpiritualibus oculis ſpiritualia offert ſacrificia: Deus enim eſt ſpiritus,& qui ipſum adorãt, eos in ſpiritu & veritate oportet adorare. Omnia enim quę videntur, ſunt temporalia, vt inquit Paulus, ſiue ſacrificia, ſiue oblationes . Quæ autem non videntur ſunt æterna, quæ ocul⁹ nõ vidit & auris nõ audiuit, & in cor hominis non aſcenderunt , qui iis non paret. Talia ſunt quæ Deus nobis pręparauit, & reuelauit, per ſuum Spiritum qui habitat in nobis. Nos enim non ſpiritum mundi accepimus, ſed eum qui eſt à Deo, vt videamus ea quę à Deo ſunt nobis donata, quæ etiam loquimur. Quæ quidem qui dignus eſt habitus vt poſſideret, tanquam Deificatus, Dei in ipſo habitatione: is de cętero Deum in ſe adorat , & Liturgiam ſeu Miſſam ei celebrat, videns templum ſui corporis, eſſe Dei altare ,in quo videt habitantem Trinitatis plenitudinem . Sic ergo omnium virtutum maxima eſt quies ac ſilentium, vt quæ ſunt cauſa Dei cognitionis , conuenienter ei qui dicit, Vacate & cognoſcite quod ergo ſum De⁹. *Pſal.* 45. Quamobrem ipſe Dominus rurſus docens modum quietis & ſilentij, & eius amatori indicans quiſnam ſit illius fructus, dicit: Tu autem quando oras , ingredere tuum conclaue , & claude oſtium tuum, & ora patrem tuum in abſcondito : & pater tuus qui videt in abſcondito , reddet tibi in aperto. Vnde etiam dicit Eſaias , Super quem aſpiciam , niſi ſuper humilem & quietum & trementẽ ſermones meos?

Philoſophiæ Chriſtianæ in quo conſiſtat. *2.Cor.* 4. *Reſponſio Celebrantur Liturgiæ vt homo purgetur à peccatis.* caute lege *2.Cor.* 6. *Io.* 14. *Virtutum maxima, eſt quies.* *Verbũ Dei qui nã habeant.*

Ex Baſilio in Eſaiam.

Qui virtute quadam ineffabili viſione apprehen- A dunt puram & quæ auelli non poteſt intelligentiã in ipſis reſonantem, habent verbum Dei.

Diadochi ex Aſceticis.

Nullus autem omnino venerit ad Dei timorẽ, niſi fuerit remotus ab omnibus de hac vita ſolicitudinibus. Quando enim mẽs fuerit in quiete & ſemota ab omni ſolicitudine , tunc Dei metus faceſſit negotium, in multo ſenſu eam expurgans à terrena craſſitudine.

Timor Dei eſt eorum qui ſuit remoti à curis ſecularibus.

Ex Chryſoſtomo, De gradibus aſcenſionum.

Ità etiam fieri poteſt vt medias vrbes in tumultibus habitantes, ſoli ſimus: quando prauas ac corruptas non eloquimur cogitationes , & queſcimus. Nã qui poteſt quidem etiam alios corrigere, cũ iis haB beat conſuetudinem qui ſunt accepturi medicinã, & eos reddat meliores. Qui eſt autem minus laborioſus, fugiat improbos, ne ab illis accipiat exitium. Non eſt inter puſilla & negligenda rectè facta numerandum, fugere hypocritas & doloſos , & odio habere ſuperbos & arrogantes , eoſque auerſari & abominari,& orare in ſilentio.

Solus, ſeu Monachus eſſe poteſt qui verſatur in mediis vrbibus.

Ex eodem de Chananea.

Hier. 13. Sciendũ eſt quod ad orationem nõ quęritur locus, ſed modus. Hieremias erat in cœno,& Deũ attraxit. Daniel erat in lacu leonũ,& Deũ ſibi reddidit propitium. Tres pueri erant in fornace, & Deũ placauerũt. Iob in ſter quilinio,& Deũ vidit. Moſes in mari, C & Deus dixit illi. Quid clamas ad me? *Daniel.* 6 Latro in cruce, & aperuit paradiſum . *Iob.* 2. Ergo tu quoque vbicunque fueris,ora in pura conſcientia , & Deus te exaudiet. *Luc.* 23. Ipſius enim eſt terra & plenitudo ei⁹: & in omni loco eſt eius dominatus. *Pſal.* 23. Et Iudęi quidẽ aliquãdo Deũ inuocabãt in Hieruſalẽ: & notus erat in Iudęa Deus. Nos autẽ in omni loco. Impleta eſt eñ vniuerſa terra cognitione Domini, ſicut multa aqua tegit mare. A loco ergo non vetatur oratio, ſi modo ſit modus cõueniens orationi. Dicit eñ Dauid , Ludabo nomẽ Dei mei cũ cantico: magnificabo eũ in laude, & placebit Deo. *Pſal.* 68.

[redacted] caute

Ex Nilo ad Agathium.

Propterea in omni loco orare iubet Apoſtolus, extollentes man⁹ *1.Tim.* 2. D ſanctas, quoniã omnis locus eſt apt⁹ orationi. Quid enim profuit Iudęis caſtus ſacrorum ſtatus : cũ Prophanis manibus venirent ad orationem , & purum templũ inquinarent fœdis actionibus ? Quomodo enim eos qui ſic precantur, etiã ſi accedant ad aquas magno ſtudio amplectentes propitiatorium , & ad alas Cherubim manus admouentes: Deus auerſatur abominans tanquam impios, dicens: Si extendatis, man⁹ veſtras ad me, auertã oculos meos à vobis: & *Iſa.* 1. ſi multiplicetis preces , non exaudiam vos: Manus enim veſtrę plenę ſũt ſanguine: Ita eos admittit qui corde puro inuocãt, & ſãctis actionib⁹ : & ex omni loco exaudit eorũ orationẽ, attendens affectioni & E non loco, etiã ſi aliquid videatur intereſſe . Ita cũ in ędibus ſuis oraret Cornelius, adueniens ei dixit Angelus: Orationes & eleemoſynę tuę aſcenderunt corãDeo. Quid ergo Cornelio obfuit facta ei⁹ in ędib⁹ oratio? *Act.* 10. Quid autẽ Phariſęo profuit ſuperbus ſuus in templum acceſſus , plenusque faſtu & arrogantia? *Luc.* 18.

Orationi aptus eſt omnis locus.

Nicephori Conſtantinopolitani, Ex iis quæ ſcripſit aduerſus Iconomachos.

Soph. 2 Apparebit Dominus ſuper ipſos , ait Sophonias, & perdet omnes Deos gentium terræ, & adorabunt eum quilibet ex loco ſuo . *Ex Malachias.*

Offerrur nomini meo, hoſtia pura . Nam cùm vbiq; illuceſcat veritas & gratia, nõ eſt ampli⁹ locus

adorationi, vt circumſcribatur loco, neque vt conſiſtat ex illa veteri & vmbroſa conſtriutione: ſed quo modo per vniuerſam terram exit ſonus Verbi Euangelij: ita etiam extenſus eſt locus glorificationis & adorationis, propterea quod in omni loco eſt eius dominatus.

Adoratio nis locus nō eſt circumſcriptus.

Si quis cum peccaſſet, motus fuit pœnitentia: & rurſus ceciderit in peccatum nunum pœnitentiam amiſit & labores, maxime ſi ſit mortuus poſt peccatum? Queſt. 3.

Reſponſio Ezech, 18

De his dicit diuinus Ezechiel: Dum auerſus fuerit iuſtus à iuſtitia ſua: & fecerit iniuſtitiam, ſecundum iniquitates eius quas fecit: non recordabor in delicto eius quod fecit, & inpeccatis eius quæ peccauit, in ipſis morietur. Et rurſus. Iuſtitia eius non liberabit ipſũ in diequa auerſus fuerit ab iniquitate ſua. B Vnumquemque in viis veſtris iudicabo vos, ô Domus Iſrael. Et Dauid, Declinantes in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. Et Dominus. Nemo, inquit, mittens manum ad aratrum, & auerſus retro, eſt aptus regno cœlorum. Eorum itaque ignorantiam & ſtultum laborem inſectans etiam diuinus Apoſtolus, dicit: Adeo ſtulti eſtis vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſumamini? Tam multa paſſi eſtis, ſi etiam temere. Et rurſus. Quæ eſt autem ſocietas luci ad tenebras? Quæ eſt autem conuentio Chriſti cum Belial?

Luc. 9. *Gal. 3.* *2. Col. 6.*

C

Ex Eſaia.

Vę iniquo, mala ei eueniènt, ſecundum opera manuum eius.

Ex Solomone.

Iſa, 3. *Prou. 24.*

Septies iuſtus eadet, & reſurget. Impij autem imbecilli erunt in malis. &: Vir in improbitate ſibi laborat, & ad ſuum vi cogit interitum. &, Qui ſeruat mandata, ſeruat ſuam animam, &, Qui ſuas vias negligit, peribit. Et, Quando venerit impius in profundum malorum, contemnit, ſuperuenit ei infamia & dedecus. &, Vę qui relinquunt vias rectas, vt ambulent in viis tenebrarum. Vę qui delectantur in malis, & lętantur mala conuerſatione. Et, ſicut canis quando reuerſus fuerit ad ſuum vomitũ, D & euaſerit odioſus: ita inſipiens in ſuo vitio, reuerſus ad ſuum peccatum.

Prou. 18. *Prou. 20.*

Eccl. 34.

Ex Sirach. Qui Baptizatur à mortuo, & rurſus eũ tãgit, quid ſibi profuit in ſuo lauacro? ita homo qui ieiunat in ſuis peccatis, & rurſus in eis ambulat, & ea facit, deprecationem eius quis exaudiet? & quid profuit dum ipſe fuit humiliatus, & reuertatur à iuſtitia ad peccatum. Dominus ipſum parabit ad rhõphæam: & ſecundum multam ſuam miſericordiam, iudicabit virum ſecundum opera ſua. Et, Beatus qui potuit transgredi, & non eſt transgreſſus, & facere malũ & non facit. Et, Vę cordibus timidis, & manibus diſſolutis, & peccatori qui ingreditur duabus E ſemitis. *Ex Euangelio*. Quando immundus ſpiritus exierit ab homine, tranſit per locum aridum, quærens requiem, & non inuenit: & dicit, Reuertar ad domum meam ex qua exiui, & cum venerit, inuenit eam vacantem & ſcopis mundatam. Tunc vadit & aſſumit ſecum alios ſpiritus nequiores: & ingreſſi, illic habitant: & fiunt nouiſſima illius hominis peiora prioribus.

Eccl. 2. *Luc. 11.*

Ex Epiſtola Petri

2. Pet. 2.

Qui cùm effugerint inquinamenta mundi in agnitione Domini noſtri Ieſu Chriſti, & iis rurſus implicati ſuperantur, facta ſunt eis poſteriora deteriora A prioribus. Melius enim fuiſſet illis non cognouiſſe viam veritatis, quàm cum cognouerint, retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato. Contigit enim eis illud veri prouerbij, Canis reuerſus ad ſuum vomitum: &, ſus lota in volutabro luti.

Ex Cyrillo Hieroſolimitano in Marcum.

Qui ad veterem peccandi redit conſuetudinē nō ſolum priuatur mercede, ſed etiam maius luit ſuppliciũ.

Nam qui fuerit in profectu bonorum operum, & deinde ad veterem rediit conſuetudinem, non ſolum priuatus eſt mercede quæ propter illa datur, ſed etiam, dignus grauiori cenſetur condemnatione, propterea quod cum guſtarit bonum Dei verbum, & dignus ſit habitus cognitione myſteriorum, omnia prodidit breui, ineſcatus voluptate.

B

Ex Chryſoſtomo in Ioannem.

Sciendum eſt autem quod & ſi grauiores demus pœnas pro prioribus peccatis, & deinde in eadem rurſus inciderimus: patiemur rurſus grauiora, idq; meritò. Qui enim nè ſupplicio quidem factus melior, tanquam nullo ſenſu præditus ad ipſum contendit: ad maiora ducitur ſupplicia.

Eiuſdem ex commentario in Epiſtolam ad Hebreos.

Nã dic mihi. Si enim à lõgo morbo conualuiſſes, & rurſus te dederis cibis illis qui morbum afferunt, cum & priorem laborem perdidiſſes, & teipſum magis lęſiſſes. Nam ſi mutantur res naturales, multo magis liberum arbitrium.

Liberum arbitrium mutatur magis quã res naturales.

C

Ex Maximo, in capitibus quæ ad monaſticam pertinent Exercitationem.

Non eſt ergo labor iuſti vanus, nec reprehenſione carent mores peccatoris, cùm in vtriſque facta fuerit mutatio. Qualem enim te inuenero, talem te iudicabo, inquit Deus. Vbi enim ſunt magni Moſis tot labores? aut quo rediit contradictio, quæ circũſcripſit introitum in terram promiſſionis? Vbi autem eſt etiam ingenium & ſapientia Solomonis, & quæ eſt vtilitas magnę illius prudentiæ, & eaquæ præceſſit Dei intelligentia, cùm ex inſano amore mulierum poſtea ceciderit in inſanum cultum idolorum? Vbi eſt autem ętiam Giezi conuerſio ad Eliſeum, D qui propter auaritiam ad ſe attraxit lepram? Quid autem Iudæ quoquę profuit tanta Chriſti doctrina & tam multa quæ fecit Chriſtus miracula, cũ laqueo poſtea vitam finierit? Quamobrem non is qui rectè incipit & male proſequitur eſt perfectus: ſed qui rectè reponit ac recõdit, is eſt iuſtus apud Deũ

Perfectus eſt nõ qui incipit ſed qui rectè recondit.

Si quis ceſſauerit à peccato, hoc ne ſufficit ad pœnitentiam. Queſtio. 3.

Reſponſio Pſal. 36. Pœnitentiæ fructus qui nam ſint. Rom. 12.

Cum dicat diuina ſcriptura, declina à malo, & fac bonum, eſt euidens quod oportet poſtquam ceſſatũ ſit à peccato, oſtendere etiam fructus dignos pœnitentiæ. Dicit enim Apoſtolus. Sicut exhibuiſtis mẽbra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad ini- E quitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Et rurſus, Odio habentes malum, adhęrentes autẽ bono. Deinde oſtendẽs etiam fructus pœnitentiæ, ſubiungit. Charitate fraternitatis vos inuicem diligẽtes, honore inuicẽ præuenientes, ſolicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes, ſpe gaudentes, in afflictione patientes, orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes.

Facite, inquit, fructus dignos pœnitentię.

Hoc eſt: rapuiſti aliena? de cętero, da etiã tua. Scortatus es? caſtitatẽ exerce & cõtinẽtiã. cõtumelia affeciſti, & verberaſti? benedic deinceps iis qui te afficiũt contu-

contumelia, & benefac iis qui te verberant. In deliA tiis vitam egiſti & te inebriaſti? ſis ſobrius & bibe aquam. vidiſti impudicis oculis alienam pulchritudinem? auerte oculos tuos ne videant vanitatem, ne rurſus aſcendat mors per feneſtras tuas, vt ſcriptum eſt. Non enim ſatis eſt ad ſanitatẽ telum ſolum modo eximere, ſed etiam vulneri adhibendum eſt medicamentum.

Hier. 9. Pœnitentia eſt medicamentum.

Peccatorũ morbi cõtrariis curantur remediis.

Ex Gregorio Theologo in nouam Dominicam.

Odoratus te æffeminauit? fuge bonos odores. Tactu es emolitus? renuncia lęuitati. Auditus aliquid perperam tibi ſuaſit? Claude oſtium frudulẽtis verbis & curioſis. Et Paulo poſt. Heri verſatus es in Theatris & te oblectaſti ſpectaculis: Hodie oſtende B te deditum contemplationi. Heri fuiſti maledicus & impudens? hodie bonis verbis proſequere, ſiſque mitis ac placidus. Heri fuiſti potor vini? hodie ſis potor aquę. Heri molliter ac delicate cubabas in lectis eburneis, & primis ac præſtantiſſimis vngebaris vnguentis? hodie cuba humi & vigila. Pro eo qui ad riſum excitat, ſis cogitabundus: pro eo qui ornatur ſplendide, indue te pannoſa ac vili veſte. Pro inſolente ac glorioſo, exhibe te modeſtũ.

Pro eo qui ſublime collum erigit, deorſum te inclina.

Si ſit ſenex aut imbecillus, & cum puſilli ſit animi non poteſt eſſe Monachus, aut facere quæ ſunt Monachi: quomodo poterit pœnitentiam agere et ſaluus eſſe? Queſt. 5.

Reſponſio Matth. 11 Oſec. 14.

Cum dicat Dominus. Iugum meum eſt ſuaue, & onus meum leue: eſt perſpicuum, quod qui eſt & ſenex & impotens, poteſt eius legem ſeruare. Scriptum eſt enim Rectę vię Domini, & iuſti ambulabunt in eis. Impij autem erunt in eis imbecilli &, Omnia ſunt in conſpectu eorum qui intelligunt, & recta iis qui inueniunt cognitionem. Et, Rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide. Neque enim nobis ſolam conſtituit charitatem, neque rurſus vt recedamus ab omnibus quæ ſunt in mundo: ſed conſtituit vt Deum diligamus & proximum: Vt ſimus humiles, non mentiamur, & ſimus miſericordes, vt oremus, toleremus afflictiones, ſimus mites & pacifici, vt iniuriæ acceptę non ſimus memores, nec deſpiciamus. Dicit enim Apoſtolus. Depoſito medacio, loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo, quod ſumus alter alterius membra. Iraſcimini & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram, neque detis locum Diabolo. Qui furabatur, non furetur, imo vero laboret operans ſuis manibus quod bonum eſt, vt poſſit impertiri ei qui opus habet.

Pſal. 2. Præcepta legis & charitatis ſeruari poſſunt etiam à nõ Monachis

Ephſ. 4.

Omnis ſermo malus ex ore veſtro non exeat, ſed ſi quis ſit bonus & vtilis ad ædificationem, vt det gratiam audientibus, & ne contriſtetis ſpiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis indiem redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio & blaſphemia tollatur à vobis cum omni vitio. Eſtote inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicem, ſicut & Deus in Chriſto donauit nobis. Eſtote ergo imitatores Dei ſicut filij dilecti: & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Fornicatio autem & omnis immunditia aut auaritia ne nominetur quidem in vo-

A bis, ſicut decet ſanctos, & turpitudo aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertineat: ſed magis gratiarum actio. Et rurſus: Nulli malum pro malo reddentes: prouidentes bona coram omnibus hominibus: ſi fieri poteſt à vobis, cum omnibus hominibus pacem habentes. Vides quòd nihil ſit conſtitutum quod ſit graue, & quod à nobis non poſſit fieri. Merito ergo dicebat Dominus, Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

Rom. 12. Lex chriſti, nil conſtituit quod non poſſit fieri.

Ex Michea.

Mich. 6. Quid à nobis quærat Dominus

Annuntiatum eſt tibi, O homo, Quod eſt bonum quod Dominus Deus tuus quærit à te, quàm vt facias iudicium & iuſtitiam, & diligas miſtericordiam & ſis paratus ambulare cum Domino Deo tuo?

B

Ex Zacharia.

Zach. 7. Quænam odit Dominus. Zach. 8.

Hæc dicit Dominus Deus omnipotens. Iuſtum iudicium iudicate: Et miſericordiam & miſerationem faciat vnuſquiſque erga proximum ſuum. Viduam & Orphanum & Proſelytum per potentiam non opprimite. Et malitiam vnus quiſque fratris ſui in memoriam non reuocate in cordibus veſtris, & confidite. Hi ſunt ſermones quos facietis. Loquimini vnusquiſque veritatem ad proximum ſuum, & iudicium iudicate pacificum, & vnuſquiſque malitiam proximi ſui non cogitet in cordibus ſuis, & falſum iuramentum non diligite, quoniam C hæc omnia odi, dicit Dominus.

Ex Sirach.

Timens Deum à Deo non derelinquitur.

Aſpicite ad antiquas generationes, & videte: quis credidit Domino, & pudore fuit affectus? aut quis manſit in timore Domini, & fuit derelictus? Aut quis inuocauit ipſum, & deſpexit ipſum? propterea quod eſt miſerator & miſericors.

Ex Ioanne Chryſoſtomo in Parabolam ficus.

Luc. 13. Ficulneæ parabola exponitur à Chryſoſtomo.

Ficus eſt anima peccatrix. Vnica eſt Eccleſia. Luc. 13. Tres anni, ſunt tres ætates hominis. Luc. 12. Tres vigiliæ, ſunt tres ætates hominis.

Ficum habebat quiſpiam in ſua vinea, inquit: & venit quęrens in ea fructum, & non inuenit. Solet ſcriptura vocare ficum, animam quæ tenetur in peccatis: & vineã fidelium Eccleſiam. Quoniam ergo in Eccleſia multi viuentes non pro dignitate fidei, D non vitis appellantur ſed ficus, vt qui ab ineum ętate mores non mutauerint, meritò ergo lenis ac patiens Deus dicit viticolę, ſeu Angelo Eccleſiæ: Ecce iam tres annos venio quęrens fructum in hac ficu & non inuenio: Excinde eam, nam cur terram fruſtra ocupat? Ille autem dicit. Domine dimitte eam adhuc hoc anno, donec fodero circa eam, & iecero fimum, &c. Tres ergo anni in quibus venit Dominus quærẽs fructum, ſunt tres ętates hominis, pueri, & iuuenis, & ſenis. Sicut etiam dicit alibi. Si venerit Dominus in prima vigilia, & ſecunda, & tertia, & inuenerit ſic facientem, beatus ille ſeruus. Dimitte eam Domine etiam hoc anno. Hoc ſignificat Dei E lenitatem quæ in peccatores extẽditur vſque ad extremam ſenectutem. Multi enim in ipſa ſenectute compuncti, & per verba diuina conuerſi, ſtercore accepto per tentationes, probra & contumelias (per ſtercora enim ea ſunt intelligenda) produxerunt fructum virtutis.

Ex eodem in ſextum Pſalmum. O vir Dei amantiſſime. Sit tibi Scenopegia, id eſt feſtum tabernaculorum, id quod apparet mundi tabernaculum, quod citius contrahitur quam quoduis expanſum velum, quæuis ſydon, & quoduis peripetaſma. Quoniam ergo mundus eſt Scenopegia, dies feſtos

ſeptem in Scenopegia celebra. Quoſnã ſeptẽ dies, A ſeptem tuas ętates per quas ad viuendum ingredeſ ris. Vt peruenias ad diem octauum qui non colitur, qui eſt futurus quando non amplius ſacrificium aut latrię cultus Deo offeretur pro peccatis. Sed dicis. Quid ſi non peruenero ad diem ſeptimum ſenectutis: ſed eum poſſide diſcendo & faciendo: & propoſiti accipis mercedem propoſitam iis qui ſunt vocati ſecundum propoſitum, vt dicit Apoſtolus.

Rom. 8.

Primum diem, ętatem infantiæ, vt Baptiſmate ſtatim illumineris. Nam primo die facta eſt lux ſecundum diem, ętatem pueritiæ, vt verbis cœleſtibus confirmeris. Die enim ſecundo factum eſt firmamentum. Tertium, ętatem adoleſcentiæ, vt caſtitate exſicces humorem vitiorum & animi perturba B tionum. Nam die tertio Deus ſecreuit aridam ab humida. quartum iuuentutis, virtutes quatuor ferens tanquam aſtra, effectus tanquam luminare in mundo. quarto enim die facta ſunt luminaria. Quintum virilis & mediæ ac conſiſtentis ętatis, quinque ſenſuum freno regens animalia, ne ad peccatum proſiliant. Nam die quinto facta ſunt animalia. Sextum nempe ętatem ingraueſcentem tuum qui extitit ab initio motum, ratione tanquam homo firmum reddens ac ſtabilem, & fingens lutum corporis, virtutibusque moderans ac numeroſe concinnans. Nam die ſexto factus eſt homo. Septimum, ętatem ſenilem & caneſcentem, bona vitæ agendæ ratione & C pietate quieſcens in terra, quando tanquam albicans ariſta, aut vt frumentum maturum ſepulchrum ingredieris. De cętero expecta diem octauum quo à tabernaculo eſt exeundum, & à ſepulchro recedendum, & ſurgendum à mortuis. Die enim octauo reſurrexit. Dominus. Die octauo, inquit, eſt exeundũ. Omne opus ſeruile non facietis in eo. Cur autem prohibuit Deus die octauo ſacrificia & latriæ cultum offerre. Non ſunt de cętero ſacrificia aut cultus latriæ aut oblationes pro remiſſione peccatorum.

Dies octauus eſt dies reſurrectionis. Leuit. 23.

Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi: Propterea iuſſit afferre ſeptẽ dieb⁹ ſcenopegiæ vt quãdiu vitã degis, D in carne tanquam in tabernaculo offeras ſacrificia & hoſtias, ſicut ſcriptum eſt. Quan diu viuis, Domino Deo tuo offer oblationes. Recordare quod mors non tardabit, Quando ex loculo & ſepulchro exibimus tanquam ex tugurio & tabernaculo, non amplius reſtat de cętero ſacrificiũ pro peccatis, vt dicit Apoſtolus, terribilis autem quędam expectatio iudicij, & ignis tormentum deuoraturũ eos qui peccauerunt, & qui bona quidem egerunt, egrediẽtur ad reſurrectionem vitæ: qui autem mala fecerũt ad reſurrectionem iudicij.

Sacrificia cur prohibentur offerri die octauo. Pſal. 6. Heb. 10.

Sit ne bonum confiteri peccata viris ſpiritualibus.

Queſtio 6.

Reſpon. Cur oporteat confiteri peccata.

Eſt bonum & valde vtile, ſed non iis qui earum rerum ſunt imperiti & rudes, ne per rationis expertem commiſerationem ac diſpenſationem aut per importunam & à ſcientia alienam pœnarum ſeu pœnitentiam productionem, te reddat aut contemptorem vt minimè dolentem, aut ſocordem & diſſolutum, Si ergo inueneris hominem ſpiritualem qui poſſit tibi mederi, citra pudorem & cum fide, confitere ei tanquam Domino & non homini. Cum de anima tua agatur, non te pudeat. Eſt enim pudor qui inducit peccatum, & eſt pudor gloria & gratia. Ne aduerſus tuam animam lędas faciem, nec in tuã ruinam erubeſcas, nec te pudeat confiteri tua pecca A ta. Dicit enim Ioannes. Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus Deus, vt dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Sed multi ex ſimplicioribus pudoris & tenebrarum facientes opera, non ſolum ipſi faciunt & in tenebris ambulant, ſed & eis qui agũt facile aſſentiuntur, eoſque probant, & mali argumenti fiunt miniſtri: & nec ipſi veniunt ad lucem, neque illos ſinunt venire. De iis ergo merito dicebat Dominus. Væ vobis Scribę & Phariſæi Hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: Vos autem non intratis, nec alios ſinitis intrare. Væ vobis Scribæ & Phariſæi Hypocritæ, qui circuitis mare & aridam vt vnum facia B tis proſelytum, & quando factus fuerit, facitis ipſũ filium gehennæ duplo magis quam vos. Vę vobis duces cæci. Nihil enim ita ad ſupplicium adducit incuitabile, vt prohibere & procul amandare eorum ſalutem qui volunt eſſe ſalui, & facere multos ęmulatores ſuorum vitiorum. Eorum enim qui obedierunt & eos imitati ſunt interitus, fit acceſſio ſupplicij ei qui docuerit. Quod autem ij cum ſuis peccatis, habent etiam poſt mortem peccatum conſequens animarum quę leduntur & pereunt ex mala eorum doctrina, audi quid dicat Apoſtolus. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium: aliquos autem etiam ſequun C tur. Qui ergo ea non pronunciant, nec è domo efferunt, ęgrotant ob ſocordiam, & quod dolorem non accipiant, & Deum non timeant & ideo non exeunt in lucem enuntiationis, ne arguantur eorum opera: vt dicit rurſus Dominus, Omnis qui malè agit, odit lucem ne manifeſtentur eius opera, quod facta non ſunt in Deo. Similiter etiam diuinus Apoſtolus, Ne communicetis, inquit, cum infrugiferis operibus tenebrarum, imo verò arguite. Nam quæ clam ab eis fiũt, turpe eſt etiam dicere. Quæcunque autem arguuntur, à lumine manifeſtantur. Quidquid enim manifeſtatur, eſt lux. Quamobrem dicit, Expergiſcere qui dormis, & reſurge à mortuis, & il D luminabit te Chriſtus. qui autem ſtulte vel potius impie dicunt, nihil prodeſſe eã quæ fit hominibus confeſſionem, propterea quod ſint ſimiliter vitiis obnoxij & animi perturbationibus: ſolum enim Deum poſſe tollere peccata: ſciant qui hęc dicunt, primum quidem quod ſuæ nequitiæ & amentiæ prætextum obtendunt. Deinde dicta ipſius Domini circunſcribunt, qui dicit ſuis miniſtris, Quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo, Et rurſus: Si quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si quorum retinueritis, retenta ſunt. Et vos eſtis lux mundi, & ſal terræ. Deinde ipſius quoque fratris Domini ſecundum carnem qui dicit. Confitemini al E terutrum peccata veſtra, & orate pro vobis inuicem vt ſaluemini. Multum enim valet deprecatio iuſti operans, & Apoſtoli, qui dicit, Alter alterius onera portate, & ita adimplebitis legem Chriſti. His accedit quod baptiſmum quoque omnino abrogabunt & abolebunt, & omnem diuinam ſacrificij operationem propterea quod homines quidem ſacrificant, Deus autem ſanctificat. Solet enim Deus hominũ operari ſalutem non ſolũ per Angelos, ſed etiã per homines ſanctos: & olim quidem per Prophetas, in nouiſſimis autem temporibus per ſe & per diuinos Apoſtolos, & deinceps vſque ad conſummationem ſæculi dicit ſuis in hac generatione mini-

Conſitendum homini tanquã Domino, non tãquã homini. 1. Ioh. 1. Qui peccãt & ad ſui imitationem alios prouocãt dupliciter puniũtur. 1. Tim. 5. Peccata quædam ſequũtur ad iudiciũ & quænã ea ſint. Ioan. 3. Eph. 5. Prodeſt confeſſio quæ fit homini. Matth. 17. Io. 20. Matth. 5. Iacob. 5. Gal. 6. Baptiſm⁹ datur per homines. Sacrificij operatur fit per homines. Deus operatur hominum ſalutem per homines.

Luc. 10.

miniſtris: Qui vos excipit me excipit, & qui vos ſpernit me ſpernit. Et ſi ergo ſit homo qui audit A confeſſionem, Deus eſt tamen qui per ſe conuertit, & condonat, ſicut Dauid per Nathan. Quamobrem dicebat. Dixi, enuntiabo aduerſus in iuſtitiam meam Domino, erat enim eius enuntiatio ac confeſſio, etiam quæ per Nathan facta fuit conuerſio. Vnde etiam rurſus ditit. Conuertant me qui timent te, & qui cognoſcunt teſtimonia tua: &, Caſtigabit me iuſtus in miſericordia & arguet me. Sancti enim miniſtri, Dei ſunt cooperatores & diſpenſatores, ad eorum qui ſalui eſſe volunt, ſalutem. Hoc autem ſignificans dicebat Apoſtolus. Sic nos exiſtimet homo tanquam miniſtros Chriſti, & B diſpenſatores miniſteriorum Dei. Et rurſus, Dei enim ſumus cooperatores, Dei ædificatio eſtis. Nam quidem cooperatur homini ad pœnitentiam, ſicut dixit, & miniſtrat, & ædificat, & caſtigat, & arguit in iis quę pertinent ad ſalutem, congruenter iis quæ dicit Apoſtolus & Propheta: Deus autem delet peccata eius qui confiteturdicens, Ego ſum qui deleo peccata tua, & non recordabor. Tu autem memẽto, & iudicemur. Dic tu prior peccata tua, vt iuſtificeris. Scriptum eſt etiam in Numeris. Et locutus eſt Dominus Moſi, dicens. Loqueris filiis Iſrael, dicens: Vir vel mulier quæ fecerit ex peccatis hominum, & deſpiciens deſpexerit, & peccauerit anima illa, C enuntiabit peccatum quod fecit, & reddet ſummam peccati.

Homo audit confeſſionem, Deus autẽ conuertit, erudit, et condonat. 1. Cor. 4. 1. Cor. 3. Iſa. 43. Num. 5.

Qui aperit peccata ſua, ei condonabitur in conſeſſu, & qui tegit ſuam impietatem, non rectè ei cedet: qui autem exponit & arguit, diligetur. Peccatorum confeſſio eandem habet rationem, quam oſtenſio morborum corporis. Quomodo ergo morbi corporis non aperiuntur omnibus hominibus, neque quibuſlibet, ſed iis qui eorum curandorum ſunt periti: ita etiam peccatorum confeſſio debet fieri apud eos qui poſſunt curare, ſicut ſcriptum eſt. Vos qui poteſtis, portate: hoc eſt, tollite per curationem. Neceſſe eſt ergo confiteri peccata iis D quibus credita fuit diſpoſitio. Scriptum eſt enim in Euangelio quidem, quod qui baptizabantur baptiſmo Ioannis, confitebantur peccata ſua. In Actibus autem Apoſtolorum, quod qui ab eis baptizabantur, confitebantur actus ſuos. Recordantes autem Dei ſententiæ qui dixit per Prophetam, Væ iis qui ſunt ſapientes in ſeipſis, & corã ſe ſcientes: & Apoſtoli qui dicit, Cupio enim videre vos, vt vobis impertiar aliquid gratiæ ſpiritualis, vt vos confirmemini: hoc autem eſt, vt ſimul vobiſcum accipiam conſolationem, per eam quæ eſt inter nos fidem, nempe veſtrã & meam. exiſtimemus eſſe neceſſarium nos dicare iis qui ſunt vnanimes, & dede E runt certam probationem ſuæ fidei & ſapientiæ: Vt vel corrigatur id quod aberrauit, vel confirmetur id quod eſt exactum & accuratum: & nos fugiamus prius dictum iudicium quod pronunciatum eſt in eos qui ſunt in ſeipſis ſapientes.

Confeſſio peccatorũ eandẽ habet rationẽ quam oſtenſio morborũ corporis. Act. 19. Eſ. 4. Rom. 1.

Non licet ergo, neque eſt alicui conducibile, vt ſibi permittat dicere aut facere ea quæ exiſtimat bona. nam cum dicat Dominus, de ſancto quidem ſpiritu: Non enim loquetur à ſeipſo, ſed quæcunque audierit, loquetur. & de ſeipſo: Non poteſt fili⁹ aliquid facere à ſeipſo. &, Ego ex meipſo nõ ſum locutus, ſed qui me miſit pater, ipſe mihi dedit mã-

Io. 18. Io. 5. Io. 14.

datum quid faciam & quid loquar. & dicat Apoſto A lus: Non ſumus ſufficientes, ex nobis aliquid cogitare tanquam ex nobis: quis eo venerit amentiæ, vt ex ſeipſo audeat aliquid facere? Qui enim quod priuatim ſibi placet, aliquid eligit, in diuinam incidit ſententiam quæ dicit, Vę iis qui ſunt ſapientes in ſemetipſis, & ſunt coram ſe ſapientes.

2. Cor. 3. Iſ. 4.

Ex Iſidoro.

Quanam de cauſa Cain & Lamech cum cædem fecerint, non eodem modo ſunt puniti: Nam ille quidem pœnas dedit, hic verò veniam eſt conſecutus. Quoniam ille quidem cùm argueretur, negauit: hic verò etiam cum non argueretur, eſt confeſſus. Nam & ſi peccata ſunt paria, non ſunt tamen paria B quæ ſunt peccatum conſecuta. Dicit itaque, Dic tu prior peccata tua, vt iuſtificeris. Igitur maximè quidem demus operam vt non peccemus. Si autem peccauerimus, ne per negationem & morbi occultationem, cauſam noſtram reddamus grauiorem. Ne dedigneris tuum confiteri peccatũ, ſciens quemadmodum baptizauit Ioannes: vt qui illic erit, pudorem, pudore quo hic afficieris, effugias. Nam hęc quoque pars eſt eius quæ illic futura eſt punitionis, & oſtendas quod re vera odiſti peccatum, cum ipſum traduxeris & de ipſo triumphum egeris, vt quod ſit dignum quod probro afficiatur.

Gen. 4. Iſa. 34. Peccata confiteri non eſt erubeſcendum.

Imitemur nos quoque mulierem Samaritanam C in noſtris peccatis. Nos, hominum non pudeat. Is enim quem pudet, propter ſalutem, hominibus ſua aperire peccata: is in illo die, non coram vno aut altero, ſed vniuerſo orbe terrarum vidente traducitur. Quomodo enim qui ceciderunt in puteum, non facile aſcenderint, ſed opus habebunt aliis qui ipſos ſurſum tollant, ita etiam ij qui venerũt in profundum peccatorum. Quamobrem funes ad eos demittamus & ſuſtollamus. Deus enim dat auxilium. Non enim vult mortem peccatoris, ſed vt ipſe conuertatur & viuat.

Ioh. 4.

Si à malis non liberamini, in atria ſacrorum ne ingrediamini. Oues enim ſcabioſas & morbo laboran D tes non oportet ſimul paſci cum ſanis, ſed à grege abigere, donec à morbo curentur. Sumus enim mẽbra Chriſti. Ne efficiamur ergo membra meretricis. Non eſt hic locus fornicationis, ſed Eccleſiæ. Si habeas membra fornicationis, ne ſtes in Eccleſia, ne locum afficias contumelia. Eum enim qui eſt immũdus & profanus, ne fas eſt quidem ſacros aſcendere ambitus. Quamobrem ſi quiſpiam dignus eſt qui aſcendat, dignus eſt etiam qui benedicat; eſt enim domus Dei cælo ſimilis. Et quomodo ad nihil ex iis quæ ſunt illic dicata, fas eſt cuiquam aſcendere: ita nec in domo Dei: Neque enim lege Iudaica, in Templo ad omnem locum patet cuiuis aditus, ſed ſunt E multe ac diuerſę diſtinctiones. Et alius quidem, patet ſoli Pontifici, idque ſemel in anno: alius autem Sacerdotibus: alius autem Iudęis: alius verò proſelytis. Cogita quanta opus ſit ſanctitate, ei qui longè maiora accipit, quã quę tũc acceperunt, ſancta ſanctorũ. Non habes Cherubim, ſed ipſorũ Cherubim Dominum inhabitantem: neque vrnam & mãna, & tabulas, & virgam Aaron, ſed corpus & ſanguinem dominicum, & ſpiritum pro litera. Quo autem maioribus, magiſque venerandis dignatus es ſacramentis, eo es maiori obnoxius ſanctitati, & maiori ſupplicio, ſi tranſilias ea quæ ſunt præcepta.

1. Cor. 6.

Quod enim eum qui peccauit, oportet ſegregare ob peccatum, dicit Deus, Moſi, quando pro Maria rogauit vt ei remitteretur. Segregetur extra caſtra ſeptem dies, & poſtea ingredietur. Sic ergo nos quoque eos qui ſe dicunt pænitere de peccatis, oportet tempore definito ſegregare pro ratione peccati: deinde pœnitẽtes aſſumere, tãquã patres filios.

Ex Conſtitutionib⁹ Apoſtolicis.

Qui peccauit, eſt ſegregãdus id eſt ex communicãdus propter peccatum.

Qui fratris vitium dicit aut peccatum, is dicit duabus de cauſis, nempe vt aut ipſum corrigat, aut vt alij proſit. Sinautem aliis, præterquã his de cauſis dicit, aut ipſi, aut alij: ei exprobrans, aut de ipſo detrahens dicit & diuinam non effugiet derelictionem, ſed vel in eundem vel in alium caſum omnino incidet, & ab aliis reprehenſus & probris affectus pudore afficietur.

Fratris peccatum aut vitiũ eur dicendum.

Sit ne melius communicare aſſiduè, an interiectio aliquo ſpatio. Queſt. 7.

1. Cor. 11

Cum dicat Apoſtolus, probet ſeipſum homo, & ſic de illo pane edat, & ex calice illo bibat. Qui cũ indignè comedit & bibit, iudiciũ ſibi comedit & bibit, nõ diiudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi ſũt infirmi, & dormiũt multi: Si cũ nos ipſos iudicaremus, non iudicaremur. Dum iudicamur autem, à Domino corripimur, ne cum mundo condemnemur: eſt euidens quod oportet ſeipſum expiare & prius expurgare ab omni contraria actione, & ſic ad diuina accedere ſacramenta: ne id fiat in perniciem animæ & corporis. Deus enim dicit per Moſem ad populum Iſrael. Omnis homo qui acceſſerit ab omni ſemine veſtro, ad Sancta quæcunque ſanctificauerint filij Iſrael Domino, & immunditia eius in ipſo eſt, exterminabitur anima illius à me. Et rurſus ſanctificate filios Iſrael Domino, ab immũditiis ſuis, dum ipſi polluunt tabernaculum meum quod eſt in ipſis. Hinc etiam dicit Apoſtolus iis qui indignè communicant vt dictum eſt.

Expiare et expurgare oportet nos à vitis, priusquã ad diuinũ accedamus ſacramentũ

Propterea multi in vobis ſunt imbecilli & inualidi, & dormiunt multi, hoc eſt, ægrotant & moriuntur. Propterea diuinus quoque Dauid, quia erat comeſturus, & qui cum ipſo erant panes propoſitionis, qui erant figura corporis Chriſti, Pontifex eum ſtatuit hoc interrogare, an mundi eſſent à concubitu mulieris, & tunc dedit eis.

Qui autem accipit, debet etiam participare.

Etenim ſacerdos in Eccleſia dat particulam, & qui eam accepit, eam tenet cum omni poteſtate: & ſic eam ori admouet manu propria. Idem eſt ergo virtute, ſeu quiſque vnam acceperit particulam à ſacerdote, ſeu multas ſimul partes.

Quot modis fiant fornicationes & tentationes in hominibus Queſt. 8.

Quemadmodum dicunt patres, vitia oriuntur ex quatuor, nempe ex naturali inflãmatione, quæ accenditur ex nimio potu & cibo, & ex longo ſomno, & aut ex animi ſuperbia ac elatione: aut ex inuidia Dæmonum, quando nos viderint proficere ſecundum Deum: fieri etiam poteſt vt ex virtutis debilitate & imbecillitate quiſpiam ſuſtineat ſomnium. Fieri autem rurſus quoque poteſt vt ex mala carnis conſuetudine compellatur ad pollutionem & fornicationem. Duo enim ſunt fluxus qui conſiſtunt ex corpore. Vnus quidem qui ſæpe polluit & inquinat, & vnus qui ſanctificat, nempe ſemen & Lachryma. Et quomodo omne peccatum quod facit homo, eſt extra corpus: qui autem fornicatur, tanquam ex ſua carne maligno offert hoſtiam, nempe ſuum ſemen: Ita etiam quæcunque bona faciet homo, ſunt extra corpus. Lachryma autem Deo offertur ex ipſa noſtra eſſentia ſicut etiam ſanguis Martyrum. Vnde oportet poſt pœnitentiam ſeruare etiam lachrymas peccatis, & non rurſus polluere animam & corpus, eſt enim malum aſſuefacere ipſum lauare. Quod enim ſępe lauatur & abluitur, efficitur Marcidum & inutile: & cum de cętero ſenio affectum fuerit & inueteratum, ne impleri quidem poteſt. Ego certè vidi viros, centũ annos natos, imbecillos, & toto ferè trementes corpore, qui tamen non potuerunt abſtinere à peccato corporali propter diuturnam conſuetudinem. Ita omnibus malis eſt grauior & omniũ malorum peſſima conſuetudo.

Qui fornicatur, ex ſua carne, maligno offert hoſtiã nempe ſuum ſemen.

Lachryma Deo offertur ex noſtra eſſentia, vt ſanguis Martyrum.

Quod ſæpe lauatur, fit Marcidũ.

Et ideò ſuadens dicit Apoſtolus, Deponamus opera tenebrarum, & induamus arma lucis, tanquam in die honeſtè ambulemus: non in comeſſationibus & ebrietatib⁹ non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & ęmulatione: ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum: Et ne carnis curam geratis ad deſideria. Et rurſus. Non regnet ergo peccatum in mortali veſtro corpore ad ei obediendum in eius deſideriis. Sed ſciendum eſt quod ſunt multa & diuerſa apud iuſtum iudicem Iudicia, & quas facturus eſt punitiones in eos qui peccant in ſua corpora.

Conſuetudo mala efficitur peccatis eſt grauior.

Rom. 13.

Nam aliter iudicatur fidelis, & aliter infidelis. Nam qui nouit, inquit, voluntatem ipſius Domini, & non fecit, vapulabit multis. Et aliud eſt iudicium eius qui fornicatur in iuuentute: aliud eius qui in ſenectute: & aliud eius qui vxorem non duxit: & aliud eius qui duxit: & aliud rurſus eius qui honeſtam habet vxorem: & aliud eius qui habitat cum mala. Et aliud eſt in vnam iniquè ſe gerere, & aliud in multis pollui: Aliud eſt iudicium magiſtri & ſacerdotis: aliud priuati. Potentes enim, inquit, potenter tormenta patientur. Aliud eſt id quod fit ex habitu & conſuetudine: aliud id quod fit raptim. Alia eſt dignus venia is qui cadit & affligitur & deflet, & alia is qui peccat, nec vlla tangitur cura ac ſolicitudine. Et rurſus aliter punitur is qui ſecundum naturam vtitur natura, & aliter acerbè & plus quam quoduis peccatum punietur, is qui præter naturam, id agit quod Sodomitis attulit interitum, quod ne rationis quidem expertia faciunt animantia. Quod quidem diuina quoque ſcriptura dicit narrans de Sapientia. Hæc ex pereuntibus impiis iuſtum liberauit, cum fugiſſet deſcenſum ignis in Pentapolim, cui⁹ peccati adhuc eſt teſtimonium fumigans terra deſerta, & imperfectis temporibus fructus ferentes arbores. Ita etiam diuinus Petrus faciens mentionem euerſionis Sodomitarum & Sodomorum: ſubiungit dicens. Scit Dominus pios liberare à tentatione, iniquos vero in diem iudicij reſeruare cruciandos, maximè autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt. Similiter Iudas quoque Iacobi his ſuffragatur dicens. Sicut Sodoma & Gomorra, & finitimę Ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnẽ alteram propoſitæ ſunt exemplum, ignis æterni pœnã ſubſtinẽtes. Similiter

Similiter quidem certè qui carnem quidem ſomniantes, dominationem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant. Et deinceps, Væ illis qui in via Caim ambulauerunt, & in errore Balaam mercede effuſi ſunt, & in contradictione Core periere ũt, quibus caligo tenebrarum ſeruata eſt in æternũ. Nam ſi illi qui legem non didicerant, neque prophetas legerant, propter execrandam illam operationem, conſumpti ſunt à ſulphure, quantò nos maiori digni ſumus ſupplicio, qui legẽ & Prophetas & Apoſtolos aſſiduè legimus, & deteriora facimus? Propterea enim, & ſi ea agamus, minimè nobis hîc exiſtit conflagratio, quoniam nobis paratus eſt alius ignis grauior & qui nunquam extinguitur, ſicut ſcriptum eſt, Vermis eorum non morietur, neque ignis extinguetur. Audiant qui ſunt coniugati, & in voluptatibus degunt & deliciis, & timore Dei abiecto ſuas relinquunt vxores, & volutantur in immunditiis, etiam præter naturam: qui quidem in die iudicij nullam habebunt excuſationem. Quid enim reſpõdebunt quando videbunt alios qui ſunt cum ipſis, etiam ſeruaſſe virginitatem. Rurſus autem audiant etiam Apoſtolũ de iis dicentẽ. Sicut nõ probauerũt Deũ habere in notitia, tradidit illos Deus in mentẽ reprobam, vt faciant ea quæ non conueniunt: & in immunditiam, inquit, vt contumelia afficiãtur corpora eorum in ſeipſis. Et rurſus, An neſcitis quod templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei corrumpit, corrumpet eũ Deus. Templum enim Dei ſanctum, quod eſtis vos. Et rurſus: Deus non irridetur. Quod enim ſeminat homo, hoc & metet. Quoniam qui ſeminat in carnẽ ſuam, ex carne metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritum, ex ſpiritu metet vitam æternam. Et rurſus, Ne erretis, neque fornicatores, neque adulteri, neque molles, neque qui cubant cum maſculis, neque auari, neque fures, neque ebrioſi, neque maledici, neque raptores regnum Dei poſſidebunt. Et rurſus. Oportet enim omnes manifeſtari ante tribunal Chriſti: vt recipiat vnuſquiſque quæ per corpus geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Et rurſus, Vniuſcuiuſque opus manifeſtum fiet. dies enim declarabit: & vniuſcuiuſque opus quale ſit ignis probabit. Væ qui ſua trahunt peccata tanquàm longo funiculo, & tanquàm loro iugi iuuẽcæ ſuas iniquitates. Filij ſunt inſipientes & non intelligentes. ſapientes ſunt ad male faciendum, bene autem facere non nouerunt. &, Si Aethiops mutarit pellem ſuam, & pardus varietates ſuas, vos quoque poteritis benè facere, cùm mala didiceritis.

Sodomiticum peccatũ admittentes fideles grauius punientur quam ipſi Sodomitę.

Mar. 9.

Coniugati qui relictis vxoribus, in voluptatibus degunt & deliciis grauiter puniendi.

Rom. 1.

1. Cor. 3.

Gal. 6.

1. Cor. 6.

2. Cor. 5.

1. Cor. 3.

Ex Eſa. 5

Ex Hie. 4

Hier. 13.

Et Maximo in ſeptem eius capitibus.

Non eſt vna ratio eorum qui actione peccant, ſed diuerſæ vt aliud eſt peccare ex habitu, & aliud raptim & arrepta quæ oblata eſt occaſione. Hic enim neque ante peccatum habuit deſiderium, neque poſt peccatum: neque propter id quod factum eſt multum poteſt. Cõtra aũt ille qui peccat ex habitu. Nam primum & cogitatione non ceſſabat peccare: & poſtquam fecit eſt eadem eius affectio. Homo enim peccat quatuor modis, nempe cito arrepta occaſione, fraude ignoratione, & affectione. Et tres quidem primi facilè veniunt ad agnitionem & pœnitentiam. Qui autem peccat ex affectione, & non tentatione, neque tempore venit ad pœnitentiã, & morbo laborat immedicabili. Et animæ quidem cõcupiſcendi facultas crebrius irritata, immittit animæ, motù difficilem habitum libidinis. Animus autem continenter turbatus eum reddit timidum & ignauum. Medentur autem illi quidem, exercitatio conſtitutis ieiuniis & vigiliis & precationibus. huic autem benignitas & humanitas & charitas & miſericordia. Ex animæ autem ſubiectis affectionibus accipiunt dæmones occaſiones mouẽdi in nobis turbulentas & affectibus agitatas cogitationes. Deinde per eas aduerſus mentem bellum gerentes, ei vim afferunt vt aſſentiatur peccato. Ea autem ſuperata, ducunt ipſam ad peccatum quod eſt ex cogitatione, eóque perfecto, decætero eam ducunt captiuam adactionem. Omnes ergo turbulentæ & affectibus exagitatæ cogitationes, aut irritant quæ in concupiſcendo verſatur animæ facultatem, aut conturbant vim iraſcendi, aut tenebras offundunt rationi. Ex eo autem euenit vt mens caliget ad ſpiritualem contemplationem & præſentiam precationis.

Earũdem actionum, diuerſæ ſunt rationes.

Homines peccant quatuor modis.

Peccare ex habitu eſt grauiſſimũ.

Ieiunia, vigiliæ, & preces medentur concupiſcentiæ irritatæ.

Cogitationes quid in nobis efficiant.

Ex Ioanne Climacho.

In his tribus modis maximè generalibus, in nobis conſiſtit omne bellum Dæmoniacum, nempe aut ex negligentia, aut ex ſuperbia, aut ex inuidia. relinquuntur autem apud ſpirituales, vt per vilia & abiecta quædam peccata nos ipſos valde reprehendentes, acquiramus diuitias humilitatis quæ non poſſunt eripi.

In tribus modis cõſiſtit bellum dæmoniacum.

[illegible]

Ex Chryſoſtomo in ſextum Pſalmum.

Quoniam, ô Chriſtiane, Chriſtum induiſti per baptiſmum, caue ne Imperatoriam purpuram putrefacias, ne macules tunicam immaculatam, ne adulterio inquines indumentum, ne corrumpas periurio, ne polluas blaſphemia, ne hæreticarum opinionum ſœdes peruerſitate, ne Nouatiana exaſperes inhumanitate, ne Eunomiana tingas inæqualitate, ne Arriana ſubſtantiæ diuerſitate labefactes, ne ſimul geſtes Macedonianam pugnam Spiritûs, & ne gentilium eam perdas impietate: ne facias eã redolere Iudaicam auenam incredulitatis. Muni animæ tuæ arcam, nempe corpus: & rectè ſerua veſtem baptiſmatis. eam vnguentis perfunde, & in eam iace multos ſuffitus orationum: dic Deo, Dirigatur oratio mea ſicut incenſum coram te. Veſtem baptiſmatis continenter concute deprecationibus & genu flexionibus, ne eam corrumpant vermes malarum cogitationum. Sciunt qui depoſuerunt Angeli, cuiuſmodi veſtẽ apud te depoſuerint. In regiis quæ ſunt apud ſuperos præmiis ſcripſerunt qualis ſit tibi data veſtis. Ipſi veniunt ad eam repetẽdam à tua anima. Si non inuenerint, quid facies? Non amplius inuenies piſcinam, non amplius Sacerdotem. Illic eſt fluuius ignis, non eſt Iordanis. Interrogate eos qui hîc ſunt, veſtium Regis cuſtodes, & ab illis diſcite, quemadmodum eos deſcribunt qui veſtes accipiunt regias & gemmatas: quemadmodum margaritarum quæ veſtibus ſunt inſertæ numerum tradunt & accipiunt. Quòd ſi vnam ex margaritis cadere ac perire contigerit, cum quanto damno & afflictione reſtituitur quæ periit? Quòd ſi propter margaritam in quam cadit interitus, tanta adhibetur cautio: propter cœleſtem margaritam quomodo non eſt maior adhibenda. Quænam autem ſunt illius tunicæ margaritæ? Virtutes. Audi præclarum veſtium cuſtodem Paulum dicentem, Induimini ſicut electi Dei ſancti & dilecti, viſcera miſericordiarum, benignitatem, humilitatem &c. Sana me dñe,

Veſtis baptiſmatis ſeruanda & concutienda deprecationibus & genu flexionibus.

Pſal. 140

Veſtem baptiſmalem repetunt Angeli.

FFF iiij

Pſal. 6. quoniam conturbata ſunt oſſa mea. Conturbationem dico quæ naſcitur ex peccato. Quomodo quádo ſpiritûs vehemẽtes in mare irruerint, ij cõturbãt omnia, & quæ eſt in profundo ſurſum mittitur arena, & qui nauigant ſunt in periculo: ita etiam in nobis cõturbatur anima, mouetur corpus, & tumultu plena eſt nobis ſcapha, & multæ ſunt tenebræ, & loco ſuo relicto pereunt omnia, & magna eſt confuſio. *Anima conturbatur affectibus, nõ ſecus ac mare vẽtis.* Hoc maximè ſolet, contingere in cupiditatibus, & libidinibus, hoc etiam accidit in ira & calamitatibus. Hæc enim omnia, conturbant & oſſa & animam: & pupillæ inuertuntur, & nec oculi quidem ſuo ordine aſpiciunt. Sed quomodo ſi perturbatus fuerit auriga, inſolentes & nullo ordine feruntur equi: ita ſi fuerit ratio perturbata, confunduntur & inuertuntur omnia, & ſuam viam amittunt. Et quomodo fit hæc perturbatio? Non enim ſicut in mari ex ventorum emiſſione, ita etiam in anima ex inopinato aliquo caſu, ſed ex noſtra accidit ſocordia, cùm inflammata cupiditate in noſtra ſit poteſtate fiat ne an non. *Ex noſtra ſocordia oritur vitiorum perturbatio.* Niſi enim tu flammam accenderis, non erit fornax niſi materiæ præbueris alimentum, niſi pulchris vultibus contemplandis ſuperuacaneã Dei operam, niſi in pulchritudine aliena ſis curioſus, niſi aſcendas ad theatra nequitiæ, niſi carnem pinguefacias, niſi vino obruas rationem. Non ergo excitatur, non accenditur fornax, non naſcitur bellua teterrima, non diſſecatur tanquam à ventis immanibus, mentis puritas. Sufficient ergo hæc? inquit: Non ſufficiunt, ſed ſunt etiam alia addenda: preces continuæ, cum ſanctis conſuetudo, moderatum ieiunium, tenuis victus, neceſſaria negotia & occupationes: ante alia omnia, metus Dei. *Cupiditas quomodo frenetur.* Futurum iudicium, cruciatus intolerabiles, bonorum promiſſiones. Per hæc omnia potes frenare rabidam cupiditatem, & ſedare mare fluctibus agitatum.

Quæſtio 9. *Quot ſunt modi derelictionis, ſeu in afflictionibus, ſeu in infirmitatibus, ſeu in peccatis: & quemadmodum cognoſcemus, quæ à Deo proficiſcitur diſciplinam ac caſtigationem, & quæ à Diabolo procedit tentationem?*

Ex Chryſoſt in pſal. 100.

Reſpõſio. Sunt quidem multi & diuerſi modi derelictionis. Sũt autem duo ſcopi Dei, in quibus, quis derelinquitur, nempe aut ad conuerſionem & caſtigationem, vt pater erga filium: aut ex auerſione, vt Rex aduerſus inimicum, cuiuſmodi fuit Iudæ à Chriſto poſtea derelictio. *Duplex Dei derelictio.* Derelictus autem fuit Lazarus & Paralyticus ad remiſſionẽ peccatorum. *Luc. 16. Mar. 2. Luc. 5.* Dicit enim, Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare. Caſtigat⁹ fuit Paulus propter rerum rectè geſtarum magnitudinem, Ne nimis extollar, inquit. *1. Cor. 12.* Caſtigatus fuit Iob, vt fieret iuſtior, ſicut Deus ei dicit, Ne repellas meum iudicium: neque putes me aliter tibi reſpondiſſe quàm vt appareas iuſtus. *Iob. 40.* Traditi ſunt etiam Prophetæ in captiuitatem, ad exemplum & vtilitatem populi. Oportet autem eum qui derelinquitur, in ſe ſcrutari cauſam derelictionis, & ipſam corrigere, per quam aut inimici in eum obtinent dominatum, aut amici ei inſidiantur, aut ipſe a minoribus & obſcurioribus nihili penditur & contemnitur, aut traditur in paſſiones ignominiæ & afflictiones & infirmitates, & iuſtã Dei condemnationem. *Rom. 1.* Sæpè enim aut ex ſuperbia & glorioſa iactantia, aut ex eo quod acceptæ iniuriæ recordemur, aut ex eo quod nos ipſos non reprehendamus & cõdemnemus, aut ex præcedẽtibus peccatis, tradimur in paſſiones animales & corporales. Si enim nos ipſos, inquit, iudi- *1. Cor. 11.* A caremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à Deo caſtigamur, ne cum mundo condemnemur. Sæpe enim eum qui peccat, & non ducitur pœnitentia, Deus iniicit in tentationem & afflictiones: & per tẽtationes venit ad agnitionẽ, quomodo paſſus eſt Nabuchodonoſor & Manaſſes. *Per tentationem venitur ad agnitione.* In chamo, inquit, & freno maxillas eorum conſtringes qui nõ approximant ad te. *Pſal. 31.* Et Dei quidem caſtigatio & tẽtatio, accedentes ad id quod eſt homini conducibile, bonam ſpem nunquam excindunt ex anima: cuiuſmodi erat Iob qui dicebat Deo. Suſtinebo te *Iob. 14.* donec rurſus factus fuero: & ſtatues mihi tempus, in quo facies mihi memoriam. Et rurſus, Beatus ho- *Iob. 5.* B mo quem arguit Dominus. Admonitionem autem pietatis ne recuſes. Ipſe enim dolere facit, & rurſus reſtituit. Percuſſit, & manus eius ſanarunt. ſexies ex neceſſitatibus te eripiet. Quæ autem à Diabolo (Deo permittente) aduenit tẽtatio, animi ægritudine & ira & deſperatione replet animam. *Tentatio quæ à Diabolo, Deo permittente fit, qualis ſit.* In ſeptimo autẽ non attinget te malũ. Sed & ex propria diſcernendi egeſtate & arrogantia incidimus in calamitates & tentationes & imbecillitates quod accidit iis qui contemplantur hibernam temporis conſtitutionem, & nauem educunt è portu, & in multa pericula & tentationes manifeſtas ſe iniiciunt.

Ex Exodo.

C Illic ſtatuit Dominus Moſi iuſtificationes & iudicia: & illic eum tentauit & dixit. *Exod. 15.* Si aure audiueris vocem domini Dei tui, & grata coram eo feceris, & cuſtodieris omnes iuſtificationes eius, omnem morbum quem induxi in Aegyptios, non inducam aduerſus te. Ego enim ſum Dominus qui te ſano.

Ex Deuteronomio.

Et recordaberis totius viæ qua deduxit te Deus tuus in deſerto, vt te affligeret, & diſcernerẽtur quæ ſunt in corde tuo, cuſtodias ne mandata eius an non. & *Deut. 8.* te afflixit, & fame cruciauit, & cognoſces in corde tuo, quòd quomodo ſi quis homo caſtiget filium ſuum, ita etiam Deus tuus te caſtigauit, & vt te D affligeret, & vt te tentaret, & vt tibi benefaceret in tuis nouiſſimis.

Ex Lib. Iudic.

Et dimiſit Dominus has gentes, vt eas non cito tolleret: & non tradidit eas in manu Ioſue, vt in eis tentaret Iſraël, an cuſtodirent viam Domini ad ambulandum in ea quomodo cuſtodierũt patres eorum, an non.

Ex Dauid.

Proba me, & tenta me: &, Caſtigans caſtigauit me *Pſal. 25.* Dominus: &, Apprehendite diſciplinam, nequando *Pſal. 118.* iraſcatur Dominus. *Pſal. 2.*

In paucis caſtigati ſancti, magnis afficientur benefi- E ciis, quoniam Deus tentauit eos, & inuenit eos di- *Sap. 3.* gnos ſe. Tanquam aurum in fornace probauit eos, & tanquam oblationem ſacrificij accepit eos, & in tempore viſitationis ſuæ reſplendebunt. &, Per hoc quòd eos qui cadunt parum arguis, & in iis quæ peccant, in memoriam reuocans admones: vt à vitio liberati, in te credant Domine.

Gratias agamus Domino Deo noſtro qui nos tẽtat, ſicut & Patres noſtros. *Iudith. 8.* Recordemini in quam multis tentauit Abraham & Iſaac & Iacob, & inflammauit corda noſtra ad tentationes. quoniam ad admonitionem flagellat Deus eos qui ipſi appropinquant.

Ex

Ex Sirach.

Sap. 3. Quod tibi oblatum fuerit, accipe. & in viciſſitudinibus humilitatis tuæ eſto patiens, quoniam in igne probatur aurum: & homines acceptabiles in fornace humilitatis. Crede ei, & te defendet, & vſque ad tempus retinebit patientiam, & poſtea ei reddet lætitiam, & labia multorum enarrabunt eius prudentiam, & in infirmitatibus tuis ne cæcutias, ſed ora Dominum, & ipſe te ſanabit. Odi delictum: & dirige manum, & ab omni peccato munda cor tuum.

Ex Michæa.

Mich. 7. Iram Domini ſufferam, quia peccaui ei, donec cauſam meam ei iuſtificem: & faciet iudicium meum, & me examinabit ſicut lux, & videbo iudicium eius.

Ex Naum.

Naum 1. Bonus Dominus iis qui ipſum ſuſtinent in diebus afflictionis: & cognoſcens eos qui ipſum reuerẽtur.

Ex Hieremia.

Filij leni animo ferte quæ à Deo ad vos venit iram, te enim perſecutus eſt inimicus: & citò videbis eius interitum, & ſuper colla eorum aſcendes. Bono animo eſtote filij, & clamate ad Deum, erit enim veſtri memoria apud eum qui induxit. Sicut enim fuit veſtra cogitatio vt à Deo aberraretis, decuplo conuertimini & quærite ipſum: Qui enim vobis mala induxit, inducet vobis æternam lætitiam cum veſtra ſalute.

Ex Euangelio.

Io. 16. Dixit Dominus, Flebitis & lugebitis vos: mundus autem gaudebit, vos autem triſtitia afficiemini: ſed triſtitia veſtra conuertetur in gaudium. Et trademini à parentibus & fratribus & cognatis & amicis & *Luc. 21.* morte afficient ex vobis, & odio eritis omnibus hominibus propter nomen meum. In patientia veſtra poſſidete animas veſtras.

Quæſt. 9. *Vndenam videmus aliquos fideles in corporales incidere prolapſiones, à Deo autem affici beneficiis & liberari à periculis.*

Reſponſ. Dei iudicia ſunt incomprehenſibilia & inexplicabilia, & propterea non oportet Deum condemnare vſque ad illum diem. *Dei iudicia ſunt incõprehenſibilia.* Dicit itaque Eccleſiaſtes. Eſt iuſtus qui perit in iuſtitia ſua, & eſt impius qui manet in ſuo vitio. Et ſunt iuſti à quo perueniunt tanquam facta impiorum. *Eccleſ. 3.* Et ſunt impij ad quos perueniunt tanquam facta iuſtorum. Quidam enim forte cernuntur habere aliqua delicta: ſed in occulto multa præclaráque rectè facta elegerunt facere & faciunt. Ij apud nos quidem reputantur eſſe peccatores: apud Deum autem ſunt iuſti. Aliqui autem ex maiorum ſuorum precibus, vt Salomon per Dauid, *3. Reg. 11* digni cenſentur clemẽtia ac venia. Deus enim ei dicit, Propterea quod non cuſtodiſti mandata & præcepta quæ mandaui tibi, diſrumpens diſrumpam regnum ex manu tua, & dabo ipſum ſeruo tuo. Sed in diebus tuis hoc non faciam, propter Dauid patrem tuum. Alij rurſus qui nunc quidem ſunt mali, poſtea autem verè ac ſincerè acturi ſunt pœnitentiam, iam nunc apud Deum reputantur vt iuſti, vt Paulus. Alij autem propter pœnitentiam & conuerſionem, Dei fruuntur benignitate, quæ iis qui non intelligunt & ſunt indurati, exiſtit viaticum illius quod illic paſſuri ſunt ſupplicij, vt diues ille qui in Lazarum fuit immiſericors. *Ro. 2.* Dicit enim Apoſtolus, Ignoras quod Dei benignitas te adducit ad pœnitentiam, ſecundũ autem duritiam cordis tui & impœnitentem tuam animam, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuela- A tionis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuiq; ſecundũ opera ſua. Et ideo diuinus Dauid rectè monet, dicẽs, Noli æmulari in eo qui proſperatur in via ſua in homine faciente iniquitatem. Et, Peccatores peribunt, *Pſal. 36.* Et Inimici Dñi ſimul atque glorificati ſunt & exal- *Pſal. 36.* tati, deficientes tãquam fumus defecerunt. Et, Dum *Pſal. 91.* exorti fuerint peccatores, tanquam fœnum defecerunt, vt exterminentur in ſeculum ſeculi. Propterea *Pſal. 36.* noli timere quando diues fuerit homo peccator, & multiplicata fuerit gloria domus eius: quoniam tanquam fœnum citò areſcet, & quæres locum eius, & ipſum non inueniens, dices. Quomodo fuit repentè in deſolationem, & defecit, periit propter B ſuam iniquitatem tanquam ſomnium, relinquens alienis diuitias ſuas, & vniuerſæ illius miſeri miſeræ diuitiæ, inaníſque illa animæque interitum afferẽs caduca ac temporalis gloria, receſſit tanquàm ſomnium. Meritò ergo dicebat ſapiens. Noli æmulari gloriæ peccatoris. Neſcis enim quænam erit eius conuerſio. Et ne tibi placeant boni ſucceſſus peccatorum, ſed memento quòd ad inferos vſque non iuſtificabuntur. Et, via peccatorum eſt exæquata ex lapidibus: & in nouiſſimis eius eſt foſſa inferni.

Ex Chryſoſtomo in epiſtolam ad Corinthios.

C Quamobrem diues erat Abraham: Iacob autem egebat pane? Non erat hic quoque iuſtus? Cur erat ille quidem diues: hic verò mercenarius? Imo verò cur Eſaü quidem erat diues cùm eſſet Prophanus: Iacob autem tãdiu fuit in ſeruitute? Cur rurſus Iſaac toto ſuo tempore vixit ſecure: Iacob autem in laboribus & ærumnis? Et ideo dicebat, Dies vitæ meæ pauci & mali. *Gen. 47.* Cur Dauid quidem cùm eſſet Propheta, totum tempus vitæ ſuæ vixit in periculis & laboribus: filius autem eius Salomon quadraginta annos ſecurius tranſegit quam omnes homines, diuina pace fruens gloriáque & honore, & per omne genus deliciarum permeans? Curnam etiam in Prophetis alius quidem magis, alius verò minus fuit af- D flictus? Omnino propterea quòd hoc vnicuique erat conducibile. Et ideo in vnoquoque oportet ac- *Pſal. 31.* clamare, Iudicia Domini abyſſus multa.

Ex eodem in Matthæum.

Ne fallamur, neque omnibus modis viam quæramus diſſolutam. Quem enim, inquit, diligit Domi- *Heb. 12.* nus caſtigat. Quamobrem quando rebus fruemur ſecundis degentes in ſcelere, tunc maximè doleamus. Oportet enim peccantes timere & dolere: maximè autem quando nihil graue patimur. *Timendũ eſt maximè peccatori quãdo nil graue patitur.* Nã quando ex parte quidem à nobis pœnas exigit, efficit vt ſit nobis leuis pro his ſolutio. Quando autem in vnoquoque eorum in quibus delinquimus, eſt lenis E ac patiens, nos in iiſdem perſeuerantes reſeruat ad maius ſupplicium. Si enim iis qui ſe rectè gerũt, neceſſaria eſt afflictio, multo magis iis qui peccant. Vide ergo quanta Dei lenitate & patientia abuſus Pharao, pro omnibus poſtea vltimum luit ſupplicium. Quanta Nabuchodonoſor cum admiſiſſet ſcelera, tandem exoluit vniuerſum? Et diues quoniã hic nihil graue paſſus eſt, propterea fuit miſerrimus. Quoniam receſſit cùm in vita præſenti ſe omnibus expleſſet voluptatibus, illic pro his omnibus dabit pœnas, nec ex malo vllum inuenit ſolatium. Et tamen ſunt nonnulli adeò frigidi & amentes, vt quærant ea ſolum quæ hic ſunt, & verba illa dicant ri-

dicula, fruar interim præſentibus, & tunc conſiderabo de iis quæ ſunt incerta. Da mihi diem hodiernum, & accipe craſtinum. Qui hæc dicũt, quidnam differunt ab hircis aut porcis?

Ex eodem in Actus Apoſtolorum.

Beneficiis affecti, ſed iis indigni, grauius puniuntur.

Qui in multis offendunt, & non puniuntur, multũ debent timere & tremere. Eis enim augetur Dei lenitas ac patientia. Nam quò maioribus affecti fuerimus beneficiis, cò grauius puniemur, quando cernemur indigni beneficio.

Quæſt. 10 Aggei 2.

Cum Deus dicat per Prophetam Aggæum: Meum eſt aurum & argentum, & cui voluero dabo ipſum: nunquid quicunque euaſit diues, ditatus eſt à Deo?

Reſponſ. Non omnes ditantur per Deum.

Dictum quidem eſt, Meum eſt argentum & aurum: ſed illud: Cui voluero dabo ipſum, nõ eſt ſcriptum. Hoc enim fuit additũ ab inſipientibus & auaris hominibus. Sed nullus qui ex bellis, cædibus, furtis, periuriis, rapinis, munerúmque corruptelis & iniuriis opes collegit, poteſt dicere ſe per Deum eſſe ditatum, ſed per peccatũ maligni. Ij autem ſoli qui ex iuſtis laboribus & qui ſine peccato ſuſcipiuntur, collegit, poteſt cum Iob dicere, Dominus dedit, Dominus abſtulit. *Iob. 1.* Porrò autem Deo temerè videntur gratias agere qui iniuſtè parant diuitias.

Ex Iob.

Iob. 20. Diuitiæ quæ iniuſtè colliguntur, euomentur.

Ex Sirach.

Qui ex anima ſua colligit, aliis colligit: & in bonis eius, voluptate ſe explebunt alij. & , Bonæ ſunt diuitiæ vbi non eſt peccatum: *Eccl. 31.* &, Mala eſt mendicitas in ore impij, qui amat aurum, non iuſtificabitur. Multi enim in ruinam dati ſunt propter aurum, & eorum interitus fuit generatus coram ipſis.

Ex Dauide.

Pſal. 51. Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt, & dicent. Ecce homo qui non poſuit Deum adiutorem ſuum, ſed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, & corroboratus eſt in vanitate ſua.

Ex Gregorio Nyſſæno, in Pater noſter.

A Deo panem nõ habet, qui ex auaritia habet alimentum.

Si enim Deus eſt iuſtitia, non habet à Deo panem, qui ex auaritia & plura habendi deſiderio, habet alimentum. Si non ex alienis tibi ſuppetunt facultates. Si prouentus non eſt ex lachrymis. Si nemo eſuriit propter tuã ſatietatem. Si nemo ingemuit propter tuam repletionem: is eſt Dei panis: fructus iuſtitiæ, ſpica pacis. Si autem aliena colens prædia, & in oculis habens iniquitatem, dicis, Da panem: alius eſt, qui hanc audit vocem, & non Deus. Nam fructum qui naſcitur ex iniuſtitia, aduerſaria producit natura, & qui colit iniuſtitiam, paſcitur à benefactore iniuſtitiæ.

Ex Nilo in libro ad Antiochum.

Damnato eo qui parauit diuitias, à iudice laudatur & ſeruatur qui eas impertit pauperibus.

Et ſæpè quidem qui à maioribus relictas accepit facultates, cum eas rectè diſpenſauerit egentibus, ſtat à iudice laudatus propterea quòd benefecerit, hilari vultu expectans promiſſiones. Qui autem eas reliquit, ad cruciatus pulſus trahitur, quoniam ex eis nihil boni fecit egentibus, vt qui occaſionem ſalutis, aliis, ſuos labores reliquerit, & ipſe miſer rebus ſuis nihil ſibi pro fuerit. Pulchrè dicit Salomon: qui ſuas colligit diuitias cum fœnore & emolumẽtis, is eas colligit ei qui miſeretur pauperum, vt qui ſibi propter auaritiam fuerit cauſa ſuppliciorum, & *Prou. 28.* aliis ob beneficentiam cauſa ſit remunerationum.

Ex Gregorio Theologo in Exæquatorem.

Ne miſceamus noſtras diuitias cum alienis lachrymis, à quibus tanquàm à rubigine & tinea conſumentur, aut vt dicam cum ſcriptura, euomentur.

Ex eodem in hexaemeron.

Lugendi magis ſunt qui iniuriam fecerunt quàm qui ſunt iniuria affecti.

Auarus quidẽ habet ea quæ ſunt pauperis. Tu autẽ cùm ea acceperis, & tuarum facultatum partem feceris: te, iniuſto oſtendiſti iniquiorem, & auaro auariorem. Lugete vos qui iniuria affecti eſtis, non vos ipſos, ſed eos qui vos affecerunt iniuria: Non vos enim iniuria affecerunt, ſed ſeipſos perdiderunt. Et vos pro iniuria accepta habetis regnum cœlorum, illi autem pro lucro habent gehennã. Quamobrem eos lugeamus non à vulgo ſumpta lamentatione, ſed ex ſacris literis, qua etiam Prophetæ lamentati ſunt dicentes, Væ qui domum domui coniũgitis, & *Eſa. 5.* agrum agro appropinquatis, vt à proximo aliquid auferatis. Et Dominus, Væ qui diuites eſtis: quoniam eſurietis, quoniam recipitis mercedem veſtram & conſolationem.

Ex eodem de Reſurrectione.

Puniuntur qui pauperibus non erogant.

Quòd ſi malorum res proſperæ turbant aliquos, in hoc quoque illud conſiderent, quòd ſicut latrones & ſepulchrorum effoſſores, & parricidæ, & malefici, priuſquàm veniant ad iudicium, multis fruuntur deliciis & voluptatibus, ex alienis calamitatibus ſuas parantes copias, & iniuſtas acquirentes diuitias, latentes ſingulis diebus: poſtquàm autem ſubierint ſententiam iudicis, dant pœnas illorum omniũ. Ita hi etiam qui emunt meretrices, & menſas apponunt Sybariticas, & ſupercilia contrahunt, & in foro ſuperbè & magnificè incedunt, & pauperes diſcerpunt: Quando Chriſtus aduenerit cum ſuis Angelis. & ſederit in illo tribunali, & orbem terrarum in medium adduxerit, *Mat. 25.* adducti nudi & ab omni apparenti ſpecie ac phãtaſia deſtituti, neque vllum habentes patronum ac defenſorem, deferentur abſque venia in fluuios ignis.

Quidnam ſit Mammona iniquitatis.

Quæſt. 11 Reſponſ. Luc. 16.

Mammona dicũtur diuitiæ, quæ ex noſtro vſu repoſitæ ſunt.

Mammona non ſunt dicendæ, ſicut nonnulli exiſtimant, diuitiæ quæ parantur ex iniuſtitia, ex quo dixit Dominus eſſe faciendos pauperes amicos: ſed eæ quæ ex vſu noſtro ſunt repoſitæ diuitiæ. Is enim cui ſuppeditant opes, vel ad alendum vel conſeruandũ eum qui perit fame, aut fœnore, aut captiuitate, & non fert opem: is re vera iuſtè condemnabitur tanquam iniuſtus & occiſor. Non eas ergo diuitias quæ partæ ſunt ex iniquitate, ſed eas quæ ſupra vſum noſtrum ſunt repoſitæ, vocauit Dominus, Mammonã iniquitatis: ſicut etiam alibi increpans, dicit immiſericordes. Si ergo in iniquo Mammona fideles non fuiſtis: quod veſtrum eſt, quis dabit vobis? Alienum dicit, copiam pecuniæ. Non enim nati ſumus cum diuitiis, ſed nudi, ſicut ſcriptum eſt. In mundum nihil intulimus, ſed nec efferre poſſumus. *1. Tim. 6.* Alienum ergo ab omni homine eſt naturaliter, eſſe diuitem.

Diues naturaliter nemo eſt. Diuitiæ extrinſecus adueniunt.

Omnibus enim fit & aduenit extrinſecus. Quando ergo in iniuſto & in alieno, hoc eſt in iis quæ ſunt ſupra vſum, & in iis quæ aduenerunt extrinſecus, non fuiſtis fideles: quomodo accipietis quod verũ eſt & veſtrum: hoc eſt, diuinam gratiam, & bonum à Deo datum? Nam qui dicit: Videte & cauete ab auaritia & plura habendi cupiditate, *Luc. 12.* quia non in abundantia, vita cuiuſquam eſt ex iis quæ poſſidet: & *Mat. 5.* Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquàm Scribarũ & Phariſæorũ, non intrabitis in regnum cœlorum. Et per Prophetam. *Eſa. 6.* Ego ſum qui diligo iuſtitiam, & odi rapinas, non iubet per diuitias quæ parantur ex

hoc

Deus non placatur diuitiis iniquè partis.

iniuſtitia & auaritia ipſum placare: Quomodo enim hoc iuberet? Bonus enim non docet vitium, Neque benefactor auaritiam, neque iuſtus erudit ad iniuſtitiam. Abſit. Dicit ergo de diuitiis quæ ſunt extra vſum noſtrum. Sicut etiam eius frater ſecundum carnem Iacobus inuehitur in eos qui ſunt tales, dicens, *Iac. 5.* Agite nunc diuites, flete propter calamitates veſtras quæ aduenient. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt: & veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt. Aurum & argentum veſtrum æruginauit, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & comedet carnes veſtras ſicut ignis. Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſſimis diebus. Vides quòd hoc dictum ſit de ſuperfluis & nimium abundantibus diuitiis, & non de iis quæ *2. Cor. 6.* partæ ſunt ex iniuſtitia. Quæ eſt enim, inquit Apoſtolus, participatio iuſtitiæ cum iniquitate, & quæ communio luci cum tenebris? Quæ autem cõuentio *Coloſſ. 3.* Chriſto cum Belial? &, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam quæ eſt idolorum ſeruitus, propter quæ venit ira *Epheſ. 5.* Dei ſuper filios inobediẽtiæ. Nam & hoc ſcitis cognoſcentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus qui eſt cultor ſimulachrorum, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei. &, *1. Tim. 6.* Radix omnium malorum eſt pecuniæ cupiditas. &, *2. Tim. 2.* Nouit Dominus qui ſunt ſui: &, Recedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. &, Neſci*1. Cor. 6.*tis quòd iniuſti regnum Dei non poſſidebunt? Ne erretis, neque auari, neque raptores regnum Dei poſſidebunt.

Ex Salomone.

Iuſta facere & eſſe verum, Deo magis placent quàm *Prou. 2.* ſacrificia. &, Sacrificia impiorum Deo ſunt abomi*Prou. 15.*natio, etenim ea iniquè offerunt, vt qui ex iniuſtis ea ſacrificent ridiculo ſacrificio. Et ſicut qui filium *Eccl. 34.* ſacrificat coram patre ſuo, ita qui offert ſacrificium ex pecunia pauperum.

Ex Malachia.

Malach. 1. Vos ſacerdotes qui vilipenditis nomen meum, & infertis rapinas, & claudicantia, & languida, & ſi offeratis ad ſacrificia, non ſuſcipiam ea ex manibus veſtris, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus: Sacerdotes mei ſpreuerunt legem, & profanauerunt ſancta mea, inter ſanctum & profanum non diſcreuerunt, & inter immundum & mundum?

Ex Conſtit. Apoſt. lib. 4. cap. 6.

Quorumnã oblationes reiiciendæ ab Epiſcopo.

Oportet Epiſcopum ſcire quorumnam debeat ſuſcipere oblationes, & quorum non debeat. Ab eò enim ſunt cauendi, quod ad dandum attinet, Caupones. Non iuſtificabitur enim Caupo à peccato. De iis enim vtique dicit Eſaias. *Eccl. 26.* Caupones tui vinũ *Eſa. 1.* miſcent aqua. Ei quoque fugiendi ſunt fornicatores. *Deut. 23.* Non offeres enim Domino mercedem meretricis. Raptores quoque, & qui aliena bona concupiſcunt, & adulteri. Sunt enim eorum ſacrificia, Deo abominanda. Sed & qui viduam affligunt, & qui in orphanos dominatum exercẽt, & cuſtodias implent peccatis. Qui etiam improbè vtuntur ſuis ſeruis, & plagis & fame & ſeruitute magna ex parte eos vexant, Sunt tibi ô Epiſcope, etiam fugiendæ eorum oblationes. Recuſa autem & verſutos impoſtores, & fures, & iniuſtos publicanos, & eos qui decipiunt in trutinis, & doloſis vtuntur menſuris, & militem calumniatorem, & qui non eſt contentus ſuis ſtipendiis, ſed concutit pauperes, occiſorem, lictorém que, & iudicem iniquum rerum euerſorem, hominum inſidiatorem, improbum operarium, ebrioſum, blaſphemum fœneratorem, & omnes huiuſmodi ſceleratos, & cum Dei voluntate depugnantes, quoniam dicit ſcriptura, omnes qui ſunt eiuſmodi, Deo eſſe abominandos. Qui enim ab iis ſuſcipiunt, & viduas, orphanóſque non alunt, iudicio Dei erunt obnoxij. Quod ſi etiam vidua quæ ab eis aufugit, oret pro ipſis, non exaudietur, quia Deus qui eſt cognitor cordium, cum iudicio de impiis pronunciauit, dicens. Si ſteterit Moſes & Samuel *Hier. 15.* ante faciem meam pro ipſis, non exaudiam ipſos. Et tu ne ores pro hoc populo, neques roges vt ij miſericordiam conſequantur, neque accedas ac in*Einſd. li. Cap. 7.*terpellas pro ipſis, quia te non exaudiam. Neque verò hoc ſatis eſt, ſed & qui fuerũt in peccatis & non egerunt pœnitentiam, non ſolum non exaudientur orantes, ſed etiam Deum irritant, in memoriam ei ſuam reuocantes prauitatem. Vitate ergo huiuſmodi miniſteria, tanquam latratum canis & mercedem meretricis: vtraque enim ſunt prohibita legibus.

[illegible]

Deut. 23. Neque enim accepit Eliſæus ea quæ ſibi allata fuerant ab Azaël, neque Achias ea quæ à Hieroboã. *4. Reg. 8.* Si autem Dei Prophetæ non acceperunt munera ab *3. Reg. 11.* impiis, cùm ne vos quidem oporteat ô Epiſcopi, fuge ô Epiſcope, quæ non ſunt ad Dei altare admittendæ oblationes. Recede enim, inquit, ab iniuſto, & non terreberis: & tremor non appropinquabit tibi. Dicat autem Salomõ quoque populo tibi ſubiecto.

[illegible]

Honora Dominum ex iuſtis tuis laboribus: & offer ei primitias ex tuis fructibus iuſtitię. *Eccl. 7. Cap. 8.* Ex iuſto ergo labore fidelium nutrite & induite eos qui ſunt egeni: & quæ ex iis colligũtur pecunias ordinate, di*Prou. 8.*ſpenſantes ad commeatus pauperum, liberantes ſeruos, captiuos, vinctos, probris ac contumeliis affectos, qui conndemnatione propter nomen Chriſti à Tyrannis veniunt ad metalla & ad mortem. Dicit enim ſcriptura. *Prou. 24.* Libera eos qui abducuntur ad mortem.

Si autem aliquando neceſſe fuerit vel minutis accipere pecuniam ab impio, *Cap. 10.* eam conſumite in ligna & carbones, ne ſi ex eis acceperit vidua vel orphanus, neceſſe habeat emere cibum & potum ſecus atque decet, æquum eſt enim ea igni abſumi. Nam hæc quoque lex dicit, *Leuit. 19.* à malis veſperè factum ſacrificium iubens igne conſumi. Qui enim ab huiuſmodi hominibus accipit, qui perſeuerant in malis & non agunt pœnitentiam, in precatione cum eis communicat, & Deum moleſtia afficit qui auerſatur iniuſtos, & eos ædificat per indignam communicationem, & ſimul cum eis polluitur, non ſinens eos venire ad pœnitentiam.

Ab hominibus qui perſeuerant in malis, non accipiendæ oblationes.

Ex Gregorio Theologo aduerſus Iulianum.

Sacrificiũ iniqui abhorret Deus.

Deus enim cùm ſit plenus, nullo indiget ex iis quæ ſunt humana & parua, vt lætetur iis quæ indignè offeruntur: iniqui ſacrificium, etſi ſit vitulus, abhorrens tanquam canem, & thus tanquam blaſphemiam, & pretium meretricis ex ſacro exterminans & excutiens: ſolum autem honorans ſacrificium, quod in loco mundo manus offerunt, ménſque excelſa & caſta.

Ex epiſtola Iſidori ad Euſebium Epiſcopum.

Qui ex pauperum afflictioni-

Extruis, vt aiunt, in Peluſio Eccleſiam, ædificiis quidem & molitionibus præclaram, malam autem ſtudiis, iniuriiſque & contumeliis, pauperúmque oppreſſionibus & ſumptibus. Quod quidem nihil

[…]bus ædificat eccleſiam, is ædificat Siō in ſanguinibus. *Hier. 12.*

eſt aliud quàm ædificare Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniquitatibus. Non opus habet Deus ſacrificio ex alienis: ſed id abominatur tanquam canē qui ſacrificatur. Ceſſa ergo & extruere & iniuriam facere, ne illa domus inueniatur apud Deum ad tui reprehenſionem, & quæ ſtet quidem excelſa & ſublimis, perpetuo autē & aſſiduè aduerſus te clamet cum Hieremia. Væ qui ædificat domum ſuam in altum, et non cum iuſtitia: & cœnacula eius non in iudicio. Apud propinquum ſuū gratis operatur, & mercedem eius non reddet, & ex qualibus malis eſt extructa, vt quæ & fraudatas mercedes exigat, & eorum qui damno ſunt affecti quærat vltionem?

Quantam bonorum ſuorum menſuram debet quiſpiam Deo offerre. Quæſt. 12

Cùm Græci, & qui lege carebant, ſuos filios & filias Diis ſacrificarint, quid afferre poſſumus ad noſtram defenſionem? Quādo enim etiam ipſam carnē noſtram Deo obtulerimus, nihil fecimus quod ſit dignum donis quæ nobis eſt largitus.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

Diuites magis puniuntur quàm pauperes. *Eleemoſyna quomodo diiudicetur.* *Mat. 5.*

Quantò enim quiſpiam maiora acceperit beneficia, eò magis eſt obnoxius ſupplicio ingratorum, etiamſi honore nolit eſſe melior. Propterea etiā qui ſunt diuites, magis puniuntur quam pauperes, cum ſint mali. Quòd nec cùm ſint quidem obnoxij reddendæ rationi, euaſerunt mites ac manſueti. Ne dicas enim mihi, dederūt eleemoſynam. Si non vt par eſt dederunt, ne ſic quidem effugient ſupplicium. Non enim ex menſura eorum quæ dantur diiudicatur eleemoſyna, ſed ex animi liberalitate. Si autē qui ex parte præbent, dant pœnas, vt qui non dant vt par eſt: multo magis qui cogitant auaritiam. Iuſſit enim Chriſtus iuſtitiam noſtram plus abundare quàm iuſtitiam Scribarum & Phariſæorum. Quamobrem etiamſi des eleemoſynam, non des autem plus quàm illi: non intrabis in regnum cœlorum.

Phariſæorum Eleemoſynæ. *Tres efficiunt tertiam partem.* *Pſal. 50.* *Luc. 13.*

Quantam autem præbebāt illi eleemoſynam? Decimam omnium quæ habebant, & poſtea tertiam. Quamobrem nihil aberat quin darent tertiam partem ſuarum facultatum. Tres enim decimæ ſi ſimul ponantur, hoc efficiunt: & poſt hoc, & primitias, & primogenita, & alia plurima: vtpote ea quæ dabantur pro peccatis, & quæ pro expiationibus, quæ in feſtis, quæ in Iubilæo, quæ in æris alieni reſciſionibus, & ſeruorum dimiſſionibus, & iis qui liberati erant à fœnore. Si autem qui dabat tertiam partem, vel potius dimidium bonorum (illa enim cum iis coniuncta, ſunt dimidium) Si ergo is qui dat dimidium, nihil operatur: quanti erit is, qui ne decimam quidem præbet? Quid enim prodeſt, quando multas habens diuitias, tantum præbes quātum ſi quiſquam ex mari dederit cyathum, & ne mulieris quidem viduæ imitaris animi magnitudinem? Quomodo autem dicis, Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam, & ſecundum multitudinem miſerationū tuarum dele iniquitatē meam: cùm ipſe miſereare, non ſecundum magnam: fortè autem nec ſecundum paruam? Meritò dicebat Dominus, Pauci ſunt qui ſeruantur.

Quid magis conferat, offerre pecuniam eccleſiæ an pauperibus? Quæſt. 13

Reſponſ. *Mat. 25.*

Dominus laudans eos qui ſunt à dextris, & dicens. Venite benedicti Patris mei: nullius alterius rei meminit quàm eleemoſynæ in pauperes & hoſpites & nudos & in eo quis ſunt in carcere. Sed ſunt etiam Eccleſiæ quibus deſunt aliqua vaſa neceſſaria, quibúſque ſunt offerēda ea quæ deſunt. Qui enim cum vaſa non deſint, offert opulentis Eccleſiis: neſcit quidnam poſtea fiat iis quæ illic congeruntur. Multæ enim Eccleſiæ cùm inexplebiliter congeſſiſſent, & ea poſtea non rectè adminiſtraſſent: vel per negligentiam, neglectui habita perierunt, vel à furibus & barbaris ablata ſunt.

Eccleſiæ offerenda vaſa quæ deſunt.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

Propter eleemoſynam non factam, minatur Deus Gehennam. *Eleemoſynam factam eſurienti ne Diabolus quidem poteſt rapere.*

Nam pro eo quidem quòd Eccleſias non ornarit, nemo vnquàm fuit accuſatus: pro eo autem quòd pauperum non ſit miſertus, Gehennæ & ignis inextinguibilis minæ ſunt intentatæ, & cruciatus cum Dæmonibus. Domum ergo ornans, ne deſpicias fratrem qui affligitur. Is enim eſt magis propriè templum quàm illud. Et hæc quidem vaſa pretioſa ac ſplendida quæ reconduntur, poterunt accipere & Reges infideles & Tyranni & prædones. Quæ autem feceris fratri eſurienti, & hoſpiti qui eſt nudus, ne Diabolus quidem eripere: ſed ſita erunt in theſauro quē nemo poterit ſurripere.

Ex eodem in Epiſtolam ad Philippenſes.

Pauperū cura gerēda: maximè, ſanctorum. *Luc. 16.* *Sācti quinam ſunt.*

Non eſt enim paruum ſed magnum bonum, conari pro viribus curam gerere ſanctorum. Facit enim vt ſimus participes bonarū illarum mercedū quæ ſunt illis repoſitæ. Dicit enim Apoſtolus, Communicant nobiſcum in corporalibus, communicamus cū ipſis in ſpiritualibus: ſi cum animi alacritate & fide ſanctis ſeruiamus, mercedum illorum partem habebimus. Propterea dicit Chriſtus. Facite vobis amicos ex Mammona iniquitatis, vt vos ſuſcipiant in cœleſtia tabernacula. Sancti autem ſunt omnes, qui fidem rectam habent cum vita. Nam etiamſi ſigna nō faciant, etiamſi Dæmones non eiiciant, ſunt ſancti Ioannes enim qui eſt maior inter natos mulierum, nō videtur vllum feciſſe ſignū.

Ex Magno Baſilio in Aſceticis.

Pauperes ſunt diuitibus argumentum ſalutis. *Luc. 16.* *Paupertas, eſt occaſio verarum diuitiarum.* *Mat. 24.*

Poteſt enim Deus etiam abſque nobis alere ſuos famulos: ſed dedit nobis locum oblationis, & argumentum ſalutis. Excepiſti ſanctum? excepiſti Chriſtum. Honoraſti eum qui fuit honoratus à Chriſto? honor aſcendit ad Dominum. Accipe ſanctos ſocios in hoc ſæculo, vt ipſi in illo ſeculo accipiant te ſocium. Facite, enim inquit, vobis amicos ex Mammona iniquitatis, vt vos ſuſcipiant in æterna tabernacula. Eorum enim egeſtas & mendicitas, eſt tibi occaſio verarum diuitiarum, ô diues. Per eos enim inueniris Chriſti, & Chriſti cooperator, nutriens milites Chriſti, & Chriſtum, qui dicit, Quandiu feciſtis vni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.

Ex Clementis Alexandrini ſtromatibus.

Eleemoſynę ſunt faciendę cum iudicio. *Eccl. 12.*

Eleemoſynas oportet facere, inquit Verbum, ſed cū iudicio, & dignis. Quomodo enim ſeminat Agricola, non abſolutè in terram, ſed in terram bonam: ita eſt ſeminanda beneficentia in pios homines & ſpirituales, vt eorum fructum per preces aſſequaris. Scriptum eſt enim à Sirach, Benefac pio, & inuenies remunerationem, & ſi non apud eum, at certè apud altiſſimum.

Si quis habeat vxorem & filios & diuitias, & rerum ſecularium curam gerat, quomodo poteſt is Deo placere, & ſeruare Dei præcepta? Quæſt. 14

Reſponſio

Si non in vnaquaque generatione Deo placuiſſent viri huiuſmodi, qui in mundo (inquam) erant in diuitiis, & matrimoniis, & poteſtate, copiiſque & delitiis, aliquid fortaſſè haberent quo ſe defenderent, qui

Diuites in hoc ſeculo, poſſunt eſſe ſalui. *1. Tim. 6.* *1. Cor. 7.*

qui in ſuis peccatis tales afferunt prætextus. Nunc autem videmus in diuinis ſcripturis, omnes ferè qui Deo erant grati, Deo placuiſſe in mundo & diuitiis & liberis. Dico autem Abraham, & Iob, & Dauid, & ſimiles. Bonæ enim ſunt diuitiæ, non autem ſunt peccatum. Audiant ergo Apoſtolum de his ad Timotheum ſcribentem & dicentem, Diuitibus in hoc ſeculo præcipe non altum ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarū, ſed in Deo viuo qui præſtat nobis omnia abundè ad fruendum: benè agere, diuites fieri in operibus bonis, facilè tribuere, & cōmunicare, theſaurizare ſibi fundamētū bonū in futurū, vt apprehendāt vitam æternā. Et rurſus alibi. Hoc autem dico, fratres, tempus de cætero breue eſt, vt qui habent vxores, ſint tanquàm non habentes: & qui flent, tanquàm non flentes: & qui gaudēt, tanquàm non gaudentes: & qui emunt, tanquàm non poſſidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquàm non vtentes: Præterit enim figura mundi huius.

Ex magno Baſilio in Aſceticis.

Duo hominum genera cōiugiū & virginitas. *A coniugatis etiā Deus exiget rationem temperātiæ et ſanctificationis.* *Mat. 19.* *Luc 14.* *Obediētia Euangelij exigitur ab omnibus.* *Laborandum magis coniugato quā Monacho.*

Propterea enim Deus benignus & clemens curam gerens noſtræ ſalutis, in duo vitæ genera diuiſit res hominum, nempe in Coniugium & Virginitatem, vt qui non poteſt ferre præmium Virginitatis, veniat ad cohabitationem mulieris: illud ſciens quòd exigetur ratio temperantiæ & ſanctificationis etiam à ſanctis qui degunt in coniugiis & in alendis liberis: cuiuſmodi erat in veteri quidem teſtamento Abraham, qui Dei iuſſu vnicum filium ſacrificans citra commiſerationem, valde eſt gloriatus: & ſui tabernaculi portas habebat apertas, paratus ad excipiendos qui veniebant hoſpites. Non audierant, Vende quæ habes & da pauperibus: & his maiora fecerunt Abraham & Iacob & Samuel & Dauid, & alij plurimi. In nouo autem Teſtamento Petrus & reliqui Apoſtoli. Exigentur enim à quolibet fructus ſuæ dilectionis in Deum & in proximum, & declinationis ab his mandatis & ab omnibus in quibus ſe iniquè geſſit. Dicit enim Dominus, Qui diligit patrem aut matrem pluſquàm me, non eſt me dignus. &, Qui non odit Patrem ſuum, & Matrem ſuam, & Filios, & præterea ſuam animam, nō poteſt eſſe meus Diſcipulus. An non tibi videntur propoſita eſſe Euangelia iis etiam qui iuncti ſunt vxoribus? Ecce tibi declaratum eſt, quòd à nobis omnibus hominibus exigetur obedientia Euangelij, tam Monachis quam coniugatis. Sufficiet enim ei qui eſt iūctus matrimonio, ad veniam peccati, quòd liceat ei vti libidine & conſuetudine cum muliere. Reliqua autem mandata ex æquo omnibus conſtituta, non ſunt extra periculum iis qui illa tranſgrediuntur. Chriſtus enim Patris mandata annuncians, diſſerebat cum iis qui ſunt in mundo. Quòd ſicubi contigiſſet eum ſeorſum interrogatum reſpondere, ſuis Diſcipulis teſtificatur, dicens ſe omnibus dicere. Ne ergo labaris tu qui elegiſti coniunctionem cum muliere, tanquàm qui poſſis mundum liberè amplecti. Pluribus enim tibi laboribus cuſtodia opus eſt ad aſſequendam ſalutem, vt qui in medio laqueorum & potentiæ virtutum quæ à Deo defecerunt habitare elegeris, & in conſpectu habeas irritamenta peccatorum, & ad ipſam cupiditatem noctu & interdiu omnes tuos ſenſus exeras. Scias ergo quòd aduerſarij non effugies palæſtram, nec ad eius pertinges victoriam, abſque multis documentis Angelicis quæ tibi ſunt propoſita ad cuſtodiam.

Cùm dicat Apoſtolus, quòd mundi poteſtates ſunt à Deo ordinatæ, An omnis Princeps & Rex & Epiſcopus à Deo præficiatur. Quæſtio 15.

Reſponſ. *Hier. 3.* *Ex Regibus alij præficiuntur tanquam digni, alij indigni præficiuntur Deo permittēte.* *Phocas Imperator, quo non potuit inueniri peior.*

Cùm Deus dicat in lege, Dabo vobis Principes ſecundum corda veſtra, eſt euidens quòd ex Principibus & Regibus alij quidem à Deo præficiuntur tāquam digni eo honore: alij autem rurſus cum ſint indigni, Dei permiſſione aut voluntate præficiuntur populo digno eorum indignitate. De ea re audi aliquas narrationes. Quando Phocas tyrannus factus fuit Imperator, & per Bonoſum lictorem eas cœpit facere ſanguinis effuſiones, quidam monachus in ciuitate Conſtantinopolitana vir ſanctus, & qui ad Deum magnam habebat fiduciam, cum Deo diſceptabat dicens in ſimplicitate, Domine cur eum feciſti Imperatorem? Deinde cum permultis diebus hoc dixiſſet, vox ad eum venit à Deo dicens. Quoniam non inueni peiorem. Fuit etiam quædam alia ciuitas in Thebaide iniqua, & quæ multa faciebat ſcelerata & execranda, in qua vir quidam pernicioſiſſimus ex populo, per falſam quandam compunctionem repentè recedens tonſus fuit, & monaſticum induit habitum, minimè tamen ceſſauit à ſceleratis actionibus. Accidit ergo vt decederet Epiſcopus ciuitatis, cuidam autem viro apparuit quidam Angelus, dicens. Vade, & fac vt ciuitas Epiſcopum eligat eum peregrinum qui illic habitat. Abiens ergo fecit quod iuſſus fuerat. Ille autem electus ex populo cœpit apud ſe eſſe elatus & ſibi valde placere. Accedens autem Angelus Domini ei dicit, Cur ſuperbis & magnificè tibi places ô infelix, re vera non tanquam dignus ſacerdotio factus es Epiſcopus, ſed quia hæc ciuitas tali digna erat Epiſcopo. Quamobrem quando videris indignum aliquem & ſceleratum Regem, aut Principem ac magiſtratum, & Epiſcopum, ne mireris, neque Dei accuſes prouidentiā, ſed diſce & crede, quòd propter noſtras iniquitates tradimur eiuſmodi Tyrannis, & ne ſic quidem à malis abſtinemus.

Propter noſtras iniquitates tradimur malis Regibus & malis Epiſcopis.

Ex Oſee.

Oſee. 8.

Regnauerunt & non per me, magiſtratum geſſerunt, & non norunt me, dicit Dominus.

Ex Eſaia.

Eſa. 3.

Et conſtituam adoleſcentes eorum Principes, & illuſores eis dominabuntur, dicit Dominus.

Ex eodem.

Hier. 7. & 14.

Hæc dicit Dominus huic populo. Dilexerunt mouere pedes, & non pepercerunt: & Deus non complacuit in eis. Nunc recordabitur iniquitatum eorum. Et dixit mihi Dominus. Ne preceris pro hoc populo in bonum: quoniam ſi ieiunauerint, non exaudiam preces eorum. Et ſi obtulerint holocauſta & ſacrificia, non complaceo in eis, quoniam in gladio & fame & morte ego conſummabo: & tradam eos in neceſſitates omnibus regnis terræ, per Manaſſem filium Ezechiæ Regis Iudæ, de omnibus quæ fecit in Hieruſalem.

Ex Iſidoro in Epiſtolis.

Sciendum eſt quod propter peccatum vnius, ſæpè **A** flagellatur regio & ciuitas, vt dicit Eccleſiaſtes, quòd vnus peccans perdet multam bonitatem, quod etiam cognouimus factum fuiſſe in Dauide. Quando enim propter res ſecundas ſuperbus & arrogans euaſerit Princeps, in eius ægritudine & condemnatione euadit populus deterior, non iniuſtè caſtigatus, ſed vnoquoque recipiente mercedem ſuæ actionis, & à diuina excidente clementia, propter latam in principem ſententiam.

Propter peccatum vnius ſæpè flagellatur regio.

Ex Conſtitutionum Apoſtolicarũ. lib. 2. c. 8.

Neque enim Rex impius eſt vtique Rex, ſed tyrannus. **B** Neque Epiſcopus ignorantia aut mala mente oppreſſus, eſt amplius Epiſcopus, ſed falſo nomine ita appellatur, non à Deo præfectus, ſed ab hominibus, vt Ananias & Semeas in Iſraël, & Sedechias & Achias falſi Prophetæ in Babylone.

[illegible] Hiere. 27 & 28.

Ex Chryſoſtomo.

Non eſt, inquit, poteſtas niſi à Deo. Quid dicis? Quomodo ergo Princeps electus à Deo? Non hoc, inquit, non à nobis nunc agitur de ſingulis principibus, ſed de re ipſa. Eſſe enim principes ac magiſtratus, & alios quidem regere, alios verò regi, & **C** nec omnia temerè ac confusè ferri, populis tanquàm fluctibus huc & illuc circumactis, dico eſſe opus Dei ſapientiæ. Propterea non dixit, Non eſt enim Princeps niſi à Deo ordinatus. Ita etiam quãdo dicit, quidam ſapiens, A Domino coniungitur viro mulier, hoc dicit quòd Dominus fecit matrimonium, non quòd ipſe coniungit vnumquenque ſimul viuentem cum muliere. Videmus enim multos in malo & illegitimo matrimonio habentes mutuam vitæ conſuetudinem. Neque hoc eſſe Dei reputauerimus: ſed quod ab initio maſculum & fœminam fecit eos, & dixit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.

Rom. 13. Poteſtas eſt ſemper à Deo, ſed non ſemper ſinguli principes & Reges. Matrimonium eſt ſemper à Deo, ſed non omnes qui vtuntur Matrimonio. Gen. 1. Matt. 19.

An quæcunque mala faciunt nobis gentes, ea faciunt iuſſu Dei?
Quæſt. 16.

Benignus quidem & iuſtus iudex Deus, nobis peccantibus nos ſæpè tradit aduerſariis, non ad interitum, ſed ad caſtigationem ac diſciplinam, vt per Hieremiam dicit Iſraëli: Confidite, populi in monimentum Iſraël venundati eſtis gentibus, non ad interitum: ſed propterea quòd vos Deum ad iram prouocaſtis, traditi eſtis aduerſariis. Irritauiſtis enim Deum qui vos fecit. Inimici autem & iniqui & impij, propriè ſeruientes iniquitati, faciunt nobis grauia & Deo minimè grata, pro quibus omnibus æternum referent ſupplicium. Traditus enim eſt Iſraël, vt dictum eſt, aduerſariis, vt ipſe parcè & benignè caſtigaretur. Aſſyrij autem illos tractarunt acerbè & inclementer. Audi quid dicat Deus per Zachariam Iſraëli de Aſſyriis, Aemulatus ſum Hieruſalem & Sion Zelo magno, & ego iraſcor ira magna aduerſus eos qui vos inuadunt, propterea quod ego quidem parum iratus ſum, ipſi verò vos ſimul inuaſerunt ad malum. Similiter autem etiam per Eſaiã, Irritatus ſum, inquit, in populum meum filia Chaldæorum. Polluerunt hæreditatem meam, ego **A** autem dedi ipſos in manum tuam, tu autem non dediſti eis miſericordiam, ſenioris grauaſti iugum vehementer, & dixiſti, In æternum ego tibi imperabo. Non cogitauiſti hæc in corde tuo, neque meminiſti nouiſſimorum. Nunc autem veniet repentè ſuper te interitus, & non cognoſces. Foſſa, & cades in ipſam: & veniet ſuper te exitium, & non poteris eſſe munda. Hic ergo diſcimus quòd qui belligerantur & nos iniuria afficiunt, vltimum ſubibunt ſupplicium. Nos autem debemus ſcire, quòd propter peccata noſtra ſæpè tradimur, vt dictum eſt, in manus iniquorum inimicorum, iuſto Dei iudicio. Dicit enim rurſus Eſaias de Iſraële. **B** Quis dedit in direptionem Iacob & Iſraël iis qui ipſum ſpoliarunt? Annon Deus cui ipſi peccarunt, & noluerunt ambulare in viis eius neque audire legem eius: & induxit in ipſos iram furoris ſui, & inualuit aduerſus eos bellum: & veluti circum circa fugientes, non cognouerunt vnus quiſque ipſum neque intellexerunt. Et rurſus: An non poteſt manus Domini ſeruare, aut vnuſquíſque grauauit aurem ſuam vt non exaudiret? Sed peccata noſtra ſeparant inter nos & Deum. Et propter peccata noſtra auertit faciem ſuam à nobis ne miſereatur. Manus enim noſtræ ſunt pollutæ ſanguine: & digiti noſtri in peccatis. **C** Labia autem noſtra locuta ſunt iniquitatem, & lingua noſtra meditata eſt iniuſtitiam. Nemo loquitur iuſta, nec eſt iuſtum iudicium. Similiter Ezechiel quoque dicit in perſona Dei. Ego tradam vos in gladium, & omnes cadetis in cæde, quoniam vocaui vos & non me audiſtis. Locutus ſum, & aurem non præbuiſtis, & feciſtis malum coram me: & quæ nolebam, elegiſtis. Et rurſus. Et cognoſcent omnes gentes quòd propter peccata veſtra in captiuitatem abducti eſtis domus Iſraël. Propterea quòd me ſpreuerunt, auerti quoque faciem meam ab eis, & tradidi eos in manus inimicorum ſuorum, & ceciderunt omnes in gla- **D** dio. Secundum immunditias eorum feci ipſis. Nihil ergo ex iis quæ aſpera & grauia accidunt, iniuſtè in in peccantes aduenit, ſed omnia iuſto Dei iudicio. & iniquitates nobis mala conciliant. In ſinum enim, inquit, iniuſtis adueniunt. A Domino enim ſunt iuſta omnia. Et, Si noſtra, inquit, iniuſtitia Dei iuſtitiam commendat, quid dicemus? Nunquid iniuſtus Deus qui iram infert? Secundum hominem dico. Abſit: eſt enim in noſtra poteſtate & libero noſtro arbitrio ſalus noſtra & interitus, vt ſcriptum eſt. Deus ab initio fecit hominem: & dimiſit eum in manu conſilij ſui, & ante hominem eſt vita & mors, & quod ei viſum fue- **E** rit dabitur ei. Quamobrem ſapiens monet. Ne mortem æmuleminni in errore vitæ veſtræ: neque attrahatis exitium in operibus manuum veſtrarum: quia Deus mortem non fecit, neque delectatur in perditione viuorum, oſtendens noſtram euerſionem ſponte à nobis eligi. Dicit rurſus, impij manibus & verbis eum accerſierunt. Huius rei teſtis eſt, vt theologicè dicam, Qui erat Lucifer propter ſplendorem, dictus, & factus tenebræ propter elationẽ. Cuius caſum magnus quoque admirans Eſaias, dicit miſerabiliter, Quomodo cecidit è cœlo Lucifer, qui manè oriebatur, cõtritus autẽ fuit in terram:

Reſpõſio. Deus ſuos peccantes tradit aduerſariis, non ad interitũ, ſed ad caſtigationem ac diſciplinã. Baruch. 4. Zach. 8. Eſa. 47. Eſa. 42. Eſa. 54. Ezec. 24. Ro. 3. Eccl. 15. Sap. 1. Eſa. 14.

in terram: qui mittebas in omnes gentes. Deinde inuehens in liberam & ſpontaneam eius auerſionem & amentiam, ſubiungit, Tu autem dixiſti in corde tuo. In cœlum aſcendam, ſuper aſtra cœli ponam ſedem meam, ſedebo ſupra montes excelſos qui ſunt ad B oream. Aſcendam ſupra nubes, ero ſimilis altiſſimo. Similiter oſtendens etiam iuſtum Dei de eo iudicium, ſubiungit. Nunc autem ad inferos deſcendes & in fundamenta terræ. Vides quemadmodum iniquitatem locutus eſt in altum, & cum ſe pronunciaſſet Apoſtatam & deſertorem, cecidit iuſto Dei iudicio. Meritò ergo dicebat ſapiens, Labia inſipientis ducunt eum ad mala: Os autem eius audax, mortem inuocat. Sic ergo Adam & Eua eius fraude & conſilio ſeducti, cum eo morbo laboraſſent quod Deo vellent eſſe æquales, & mandatum Dei eſſent tranſgreſſi, ceciderunt ex Paradiſo, & facti ſunt hæredes mortis. Vnde iuſtus Iudex, Euæ quidem dicit: Multiplicans multiplicabo dolores & gemitus tuos. In doloribus paries filios tuos, & ad virum tuũ conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Adæ autem: Quoniam audiuiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de ligno è quo iuſſi tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis. In doloribus eam comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos producet tibi. Et comedes ex herba agri in ſudore vultus tui. Comedes panem donec reuertaris in terram de qua ſumptus es. Quoniã terra es, & in cinerem reuerteris. Similiter etiam dixit Cain propter cædem fratris. Cur hoc feciſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc tu execratus à terra, quæ operuit os ſuum vt exciperet ſanguinem fratris tui ex manu tua: Operare terram, & non adiiciet tibi dare virtutem ſuam: Gemens & tremens eris ſuper terram. Cæterum de iis quoque qui inundatione ſunt obruti propter ſuas iniquitates, dicit ad Noë. Tempus omnis hominis venit coram me, quoniam impleta eſt terra ab ipſius iniquitate. Et ecce ego corrumpo ipſos & terram. Ita etiam de Sodomitis qui fuerunt combuſti propter eorum peccata & nefaria ſcelera, dicit Abrahamo. Clamor Sodomæ & Gomorrhæ multiplicatus eſt apud me, & peccata eorum magna valde. Et deinceps: Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham, ignem & ſulphur à Domino ex cœlo, & euertit has ciuitates, & omnem regionem finitimam, & omnes qui habitabant in ciuitatibus. Ita etiam qui graui corde erat Pharao, obrutus fuit cum vniuerſo exercitu: & quicunque tentarunt & ad iram prouocauerunt Dominum in ſtudiis ſuis, exoſi fuerunt & abominabiles, & ſunt exterminati propter ſuas iniquitates, à Dei iudicio qui reddit vnicuique ſecundum opera ſua. Et ideo legem ferens dicebat. Si quis accuſet proximum ſuum quòd ei aliquam fecerit contritionem: oculus pro oculo, Dens pro dente, prout accuſauerit hominem ita dabitur ei. Vnde etiam Propheta, Quomodo feciſti, inquit, ita erit tibi. Retributio tua retribuetur in caput tuum. Dicit etiam Liber Iudicum: Perſecutus eſt Adonibezec, & amputauit ei ſummitates manuum & pedum. Dixit autem Adonizebec: Septuaginta Reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant quæ erãt ſub mẽſa mea: Sicut feci, ita reddidit mihi Deus.

Iſa. 14. Gen. 2. Gen. 4. Gen. 6. Gen. 19. Deut. 19. Iud. 1.

Meritò ergo dicebat ſapiẽs, Per quæ quis peccat, **A** per illa etiã punitur.

Sap. 11.

Ex Exodo.

Dixit Dominus Moyſi, Omnem viduam & orphanum non affligetis: Sin autem malitia eos affligetis, & clamantes ad me fuerint vociferati, audiens audiam vocem eorum, & ira excandeſcam, & vos occidam gladio: & erũt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri orphani.

Exod. 22.

Ex Iob.

In diem perditionis alleuatur improbus: in diem iræ ſuæ, odio habebitur.

Iob. 21.

Ex Solomone.

Omnia opera Domini cum iuſtitia, reſeruatur au- **B** tem impius in diem malum.

Prou. 16.

Ex Sirach.

Qui facit mala, in ipſis inuoluetur, & non cognoſcet vnde veniant ad eum. Et, Iuſtitia extollit gentem: tribûs autem, diminuunt peccata. Et, ſunt Spiritus qui creati ſunt ad vindictam: & in ira eorum firmarunt flagella ſua. In tempore conſummationis effundunt virtutem, iram eius qui fecit ipſos, & laborabunt. Ignis & grando & fames & mors, hæc omnia creata ſunt ad vindictam. Dentes ferarum & Scorpij, & Vipera, & gladius vlciſcens impios ad interitum. Mors enim, & mali illatio, fames & contritio & flagellum, aduer- **C** ſus impios creata ſunt hæc omnia: & propter ipſos factum fuit Diluuium.

Eccl. 39. Eccl. 39.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

Si enim cùm ſint bella & tot minæ & tentationes, peccamus: quinam eſſemus ſi ſecurè viuere-mus? Et ſi velis, conſidera primum hominem. Si enim cùm breue tempus, fortè autem ne vnum quidem totum diem vixiſſet in Paradiſo, & deliciis ſe dediſſet, eò venit ſceleris, vt etiam ſe Deo fore æqualem viſione apprehenderet: & deceptorem, exiſtimaret benefactorem: & vnum mandatum non obſeruarit: ſi quæ ſecuta eſt vitam egiſſet ſine vlla **D** afflictione, quid non feciſſet?

Afflictio non immeritò datur homini.

Ex Iſidoro in Epiſtolis.

Miraris ô dilecte, quemadmodum Deus non parcit ſuis Templis ac Baſilicis, quando terræ immittit timorem. Sed habes in ſcripturis accuratam eius rei declarationem. Si enim Arcæ ſanctæ non pepercit, ſed eam dedit alienigenis cum eius Sacerdotibus qui deliquerant, & multa ſanctitudine: & Cherubim gloriæ, & veſtes, & Prophetiam, & Chriſma, & declarationem dedit conculcanda & polluenda gentibus: ne ſanctis quidem parcit Eccleſiis & intemeratis Sacramentis: vt cùm ne ſuis quidem Sanctis parcat, delinquentes inclinet ad metũ & ſan- **E** ctificationem, ſæuiorem propter ea quæ agunt expectantes cruciatum. Vlulate enim, inquit, omnes, quia cecidit cedrus. Fortibus cadentibus erudiantur ac caſtigentur quæ ſunt imbecilliora. Cadentibus enim impiis, inquit Solomon, iuſti terrentur.

Deus cur ne ſuis quidem parcat Eccleſiis & intemeratis Sacramentis. Zach. 11. Chriſma.

Vtrum omnes qui præcipitantur, aut demerguntur, aut obruuntur, ex diuinis minis & iuſſu hoc patiuntur, an ex maligni operatione.
Quæſt. 17.

Rom. 11. Quòd, ſicut diuina dicit ſcriptura, Dei quidem iudicia ſunt imperſcrutabilia, & viæ eius ininueſtigabiles, eſt perſpicuum. Cæterum nec omnes qui violenta morte obeunt, hoc patiuntur propter peccatum. *Iob. 1.* Filij enim Iob, licet eſſent iuſti, à domo ſunt obruti, *Luc. 13.* & hoc nos docet Chriſtus, dicens quòd non magis erant peccatores quam ij qui habitabant in Hieruſalem, duodecim illi viri ſuper quos cecidit turris Siloë: neque rurſus illi quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificiis. *Occulta Dei iudicia fiunt tribus modis in morte violenta quæ bonis accidit.* Quamobrem hinc diſcimus quòd iuſti ſæpè moriuntur morte violenta, obſcuris & occultis Dei iudiciis, quæ fiunt tribus modis. Nam nonnullos quidem ſanctos ſæpè permittit Deus, vel à feris interimi, vel à terræmotu, vel ab aquis aut præcipitiis, vt cæteri terreantur, dicentes. Si hic cùm eſſet vir talis hoc paſſus eſt, quid paſſuri ſumus nos peccatores? &, ſi iuſtus vix eſt ſaluus, impius & peccator vbi parebit? *Peccata leuia ſæpè condonantur iis qui ſunt affecti morte violenta, vt apud Deum inueniantur perfecti.* Alij autem rurſus parua fortè habent delicta, quæ cùm ſint per illam plagam eis condonata, perfecti deinde apud Deum inueniuntur. *Pro populi peccatis ſæpè moriuntur viri potētes.* Aliqui autem alij vt potentes, peccatis populi ſuſceptis, ſæpè traduntur tentationibus & morti grauiſſimæ pro eorum ſuſceptione, & ſibi & populo maiorem inde efficientes ſalutem. Etenim Chriſtus propter peccata noſtra fuit vulneratus, & pro nobis mortem ſuſcepit. Hoc ergo ſcientes, ne miremur videntes Eſaiam qui ſerra diſſecatur, Ioannem qui capite truncatur, Stephanum qui lapidibus obruitur, & Petrum qui in Crucem agitur: & multos alios qui incidunt in grauia pericula & crudelia mortis genera. *Malis viris tribus modis fiūt mortes violentæ.* Similiter autem in malis quoque viris, tribus modis fiunt mortes violentæ, vt illis in graues cruciatus incidentibus cæteri reddantur temperantes ac moderati, aut illi quoque morientes inueniant illic partem quietis & relaxamenti. Illic enim plurimam inueniunt ſalutem, qui morte acerba ſeparantur à corpore. *Mat. 10.* Hoc autem ſignificans dicebat Chriſtus de quibuſdam ciuitatibus quæ non recipiebant eius prædicationem. *Punitio triplex eorū qui hic peccāt.* Terræ Sodomorum & Gomorrhæorum erit tolerabilius in die iudicij, quam illi ciuitati. Aut rurſus ex ira diuina & Dei minis, vt in Pharaone euenit & in diluuio. Nam alij quidem hic puniuntur, & ſolummodo, vt Lazarus. Alij autem & hic ex parte: & rurſus illic ex parte, vt qui conflagrarunt Sodomis. Alij autem illic ſolum, vt diues qui negligebat Lazarum. Ne dicas ergo nec curioſè ſcruteris, cùm videris aliquem præcipitatum, aut ſuffocatum, Cur ſic ſit mortuus? Nunquid venit hora eius, aut mortuus eſt ante tempus? Sed ſcias etiam quod ex prudentiæ iudiciíque egeſtate & arrogantia ſæpè incidimus in tentationes & calamitates & mortem. Quod quidem iis vſuvenit qui cernentes hibernam aëris mutationem, & ex portu nauem educunt, & ſeipſos in alia iniiciunt pericula, vt qui liberum habeant arbitrium, Deo non volente, ſed nec Diabolo, hæc & quæ ſunt huiuſmodi ſua facientes poteſtate & auctoritate. *Luc. 12.* Nam cum dicat Chriſtus, Veſtri autem capitis capilli omnes ſunt numerati, eſt perſpicuum quòd non ſolum in homines, ſed nec in bruta & porcos poteſtatem habet Satanas, *Mat. 8.* vt teſtatur Euangelium. In huiuſmodi ergo genere mortis, mors quidem, vt dictum eſt, aliquando euenit Dei minis in iis qui peccant nullam agentes pœnitentiam, A vt in diluuio & Sodomis. Scriptum eſt enim, *Pſal. 33.* Mali ſunt in morte inhoneſta & indecora: &, Mors peccatorum mala: &, Prætereunte procella aboletur impius, & iuſtus emergit ex venatione manuum, pro eo autem traditur impius. Aliquando autem ex permiſſione, vt in filiis Iob: aliquando autem ex ſola Dei ſcientia, cum neque ei placeat, neque eam prohibeat. Dicit enim, *Mat. 10.* An non duo paſſeres aſſe veneunt: & vnus ex iis non cadet in terram, abſque patre meo qui eſt in cœlis? Hæc autem dicebat, oſtendens quòd eo ignorante non fiunt, non tamen operante in omnibus. Fortè autem ſæpè etiam Dei conſilio quidam morte violenta moriuntur, B ad ſuam, vt dixi, ſalutem. *Mauricius mortuus eſt morte violenta ad ſuam ſalutem.* Nam cùm Deum rogaſſet Mauricius Imperator, vt in hoc mundo pœnas lueret pro ſuis peccatis, vidit in ſomnis quendam illuſtrem Regem iubentem eum tradi Phocæ militi. Quod etiam accidit. *De quodam Anachoreta.* Erat etiam quidam alius Anachoreta clarus ſignis & prodigiis, habens quendam diſcipulum ſecum in ſolitudine. Contigit autem vt quodam die eius Diſcipulus veniret in quandam ciuitatem quæ habebat Principem ſceleratum & impium, & inueniret eum mortuum efferri cum magna turba & honore & vnguentis & ſuffitibus. Cùm autem rediiſſet in deſertum, inuenit ſuum præceptorem C ab hyena deuoratum. Cœpit itaque angi animo, & propemodum iudicio cum Deo contendere & dicere. Vbi eſt ô Domine, iuſtum tuum iudicium? Quomodo ſceleratus iſte princeps qui te ſæpè ad iram prouocauit, mortuus eſt adeo glorioſè? Hic autem ſanctus qui tibi multum ſeruiit, à fera captus mortem obiit? Cùm his ergo & huiuſmodi verbis ipſe cum Deo diſceptaret, adſtitit ei Angelus Domini & dixit. Ille princeps cùm eſſet omnino ſceleratus, habuit vnum opus bonum, & per honorem illum quem aſſecutus eſt dum efferretur, accepit mercedem huius vnius boni, & illuc abiit abſolutè ac perfectè condemnatus. D Tuus autem præceptor, cùm omnia feciſſet quæ Deo erant grata, habebat ipſe quoque vt homo, paruum aliquod delictum, & per hanc mortem hoc amiſit, & abiit illuc plenè purgatus & expiatus. Quamobrem non eſt condemnationis ſententia in eos pronuntianda qui in mortem violentam inciderunt, nec dicendum quòd propter peccata eam mortem paſſi ſunt. Nemo enim poteſt apertè ſcire quo iudicio Deus hæc adminiſtret. Nam etiam iuſtis viris ſæpè accidit vt eiuſmodi morte morerentur, cùm obſcura & incerta eſſet eius occaſio. *Eccl. 3.* Dicit enim Eccleſiaſtes: Eſt iuſtus qui perit in iuſtitia ſua, & eſt impius qui manet in ſuo vitio, E & eſt iuſtus cui occurret aliquis caſus tanquàm iuſto. *Pſal. 78.* Et Dauid dicit, Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam: Polluerunt templum ſanctum tuum. Poſuerunt Hieruſalem tanquàm pomorum cuſtodiam. Poſuerunt morticina ſeruorum eſcas volucribus cœli, carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ. Effuderūt ſanguinem eorum tanquàm aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret. *Multis iuſtis profuit viuere pauco tempore.* Sed & multis ex iuſtis prodeſt quòd viuant pauco tempore, vt olim dixit Solomon, Qui fuit Deo gratus, fuit dilectus, & viuens inter peccatores fuit tranſlatus, raptus

fuit, ne vitium mutaret eius intellectum, aut dolus deciperet eius animam. *Sap. 4.* Nam faſcinatio improbitatis obſcurat bona, & effrenata concupiſcentiæ inſtabilitas mentem ſimplicem labefactat. Perfectus in modico impleuit multa tempora, erat enim Domino grata eius anima: propterea feſtinauit ex medio improbitatis. Quinetiam cum infirmitatibus corporalibus & aſſiduis configantur peccatores, & viri iuſti ſæpè in eas incidunt, Deo permittente & volente in eiuſmodi malis & perpeſſionibus oſtendere nobis probationem fidei & patientiæ iuſtorum, *Et boni & mali incidunt in infirmitates.* quòd cum res aſperas & laborioſas grato animo acceperint, & mortem crudelem ſuſtinuerint, nulla in re ſunt mutati à Dei dilectione, ſicut Iſaac qui in ſenectute priuatus hac luce temporali, non receſſit à charitate in Deum, & Iob rurſus traditus magnis tentationibus, manſit immmobilis. Præterea Apoſtolus quoque cùm in carne ſua perpetuam haberet infirmitatem, non ceſſauit agere Deo gratias. Quam quidem infirmitatem ſignificans, *2. Cor. 12.* dicit: Et propter excellentem reuelationum magnitudinem, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Satanæ vt me colaphizet, ne extollar. Propter quod ter rogaui Dominum vt diſcederet à me: & dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Et rurſus de eadem infirmitate dicit ad Galatas: *Gal. 4.* Et tentationem quæ eſt in carne mea non ſpreuiſtis neque reſpuiſtis, ſed ſicut Angelum Dei accepiſtis me, ſicut Ieſum Chriſtum. Quoniam ergo, vt oſtenſum eſt, etiam viris ſanctis accidunt quidam caſus, & corporales imbecillitates, & graues mortes, non poſſumus temerè & abſolutè condemnare tanquam peccatores eos quibus illa accidunt, ne ſi de rebus huiuſmodi non verè pronunciemus, fiamus ſimiles amicis Iob, qui cum vidiſſent vlcus terribile, & examen vermium, quatenus ei permiſit vt à Diabolo talem ſuſciperet tentationem, condemnabant eum tanquam peccatorem: & horribilis exitij futuri erant hæredes, vt qui locuti eſſent præter veritatem, niſi ſtatim Iobi preces eis propitium Deum effeciſſent. Qui autem interfecit, Dei quidem permiſſione tollit de medio hominem qui in ipſum incidit: Is autem rurſus lege Dei de medio tollitur à magiſtratibus, vt qui ſceleratam actionē concupierit & impleuerit.

Ex Nemeſio Epiſcopo Emiſſeno in Sermone de Prouidentia.

Quomodo ergo, inquit, viri ſancti in acerbas mortes incidunt & in cædes, cùm ſint inſontes? Nam ſi iniuſtè, cur non cædem prohibuit iuſta prouidentia? Sin autem iuſtè, nulli culpæ ſunt affines qui cædem fecerunt. *De iuſtis qui inſontes, in mortes acerbas incidunt.* Ad hæc dicemus, quòd qui occidit quidem, iniuſtè occcidit: & qui occiditur, aut iniuſtè occiditur, aut vtiliter. Iuſtè quidem nonnūquàm, propter facta ſcelerata nobis autem ignota. Vtiliter autem, cum præueniat prouidentia ab eo admittenda maleficia, & quòd bonum ſit, vt eo vſque ſe ſiſtat vita. Qui autem occidit, iniuſtè occidit: Occidit enim voluntariè propter lucrum & latrocinium. Nam actio quidem eſt in noſtra poteſtate: non autem perpeſſio, vt occidi. *Nulla mors eſt mala, niſi quæ accidit propter peccatum.* Mors autem nulla eſt mala, niſi quæ accidit propter peccatum, vt patet ex morte ſanctorum virorum. Pretioſa A enim, inquit, eſt mors ſanctorum eius. Peccator autem, & ſi in lecto, & ſi repentè citra dolorem moriatur, malè moritur, vt qui malas exequias nempe peccatum inferat. Mors enim, inquit, peccatorum mala. Qui autem occidit, malè occidit. Nam in iis quidem qui iuſtè occiduntur, is in lictorum locum ſe retulit. In iis autem qui vtiliter, in locum parricidarum & execrabilium hominum.

Ex Chryſoſtomo in ægrotum.

Non eſt iuſtus ſine aliquo peccato: non eſt peccator ſine aliquo bono. Non eſt iuſtus qui non habeat aliquod peccatum: & non eſt peccator qui non habeat aliquod bonum. Si ergo videris iuſtum aliquem ægrotantem, aut qui in aliquam inciderit tentationem, ne turberis, ſed cogita apud te, & dic: Hic iuſtus malum B aliquod fecit omnino paruum vt homo: & hic illud recipit, ne illic puniatur. Propterea Abraham, quoniam accidebat vt & Lazarus haberet peccata, & diues aliquid boni, dicit, *Luc. 15.* Recepiſti bona tua: & Lazarus ſimiliter bona.

Ex eodem, in Ioannem.

Et cur, inquit, non omnes ſic puniuntur? Videmus enim multos ex malis corpulentos, bonæque habitudinis, alacréſque, & exultantes, & quibus res ſunt valde ſecundæ. *Res ſecūdæ ſunt malis viaticum maioris futuri ſupplicij.* Sed quòd ij nihil hic paſſi ſint, hoc eſt viaticum maioris illic futuri ſupplicij. Et hoc ſignificans dicebat Apoſtolus. *1. Cor. 11.* Iudicati autem à Deo caſtigamur, ne cum mundo condemnemur. C

Quid ſit Fortuna, & an liceat Chriſtianis confiteri fortunam. Quæſtio 18.

Reſponſio Deus omnia adminiſtrat, nō Fortuna, nec Fatū. Fortuna quidem dicta eſt apud Græcos, mundi adminiſtratio abſque prouidentia. Chriſtianus autem confitetur Deum omnia adminiſtrare & eorum curam gerere. Quòd ſi ipſe quoque confeſſus fuerit Fortunam, excidit à Chriſtianorum dogmate & ſententia, vt Græci qui vana ſentiunt. Illi enim quæcunque hominibus accidunt, & ſtultè adſcribunt Fortunæ & Aſtris, ſicut etiam Phariſæi, geneſim, nempe tempus ortus, & Fatum ſtolidè opinantur. D Et de iis quidem qui colunt Fortunam quæ dicitur, dicit diuina ſcriptura arguens eorum amentiam & impietatem, *Eſa. 64.* Qui parant dæmoni menſam, & Fortunæ miſcent poculum. De Aſtrologis autem: *Eſa. 47.* Stent, inquit, & ſeruent ſe Aſtrologi. Et deinceps: Ecce omnes tanquam ſtipulæ ab igne comburentur, & non eripient animam ſuam ex flamma. Similiter autem Dominus quoque, triumphū agens de eorum inſipientia, dicit. Vbi autem ſunt Aſtrologi tui? annuntient quæ tibi ventura ſunt.

Ex Gregorio Nyſſeno de Fato.

E *Aduerſus Aſtrologos & Genethliacos.* Si exactè, inquit, & accuratè ſumpta fuerit hora ortûs, eius qui eſt conceptus, dicunt ſtellæ per conſequentiam, totam vitam eius qui natus eſt, tempus, ſtudia & inſtituta, morum proprietates, caſus & pericula, matrimonia, & filiorum procreationes, & quos aſſequetur honores: aut contra, liberorum orbitates, & morbos, & ignominias, & vitæ breuitatem, & mala quæ accidunt ex paupertate. Ego autem ad ea quæ dicta erant arridens, dixi ei. Nos latuerat, eos qui à Galeno & Hippocrate & cæteris huiuſmodi originem duxerunt, Fata eſſe opinari. Nam illi quoque iubentes va-

valere motum aſtrorum, ex ſubiecto per coniecturam futurum prædicunt: quomodo oculi cõcaui, & tempora quæ conciderunt, & frons durus adhærens pelli, mortem ſignificant. Dixi multis quorum corpora erant admodum valetudinaria, & mox expectabãtur eſſe moritura, ex arte medendi in diuerſum eſſe retexta quæ huiuſmodi fatum cogitauerat, vt de Pædotriba Herodico narrarunt ſcripta Platonis, quòd per gymnaſticam quidem experientiam, cùm eſſet morbus lætalis, ſe ad perfectã quidem & abſolutam non potuit reducere ſanitatem: ſemper autem præſentem mortem aliqua excogitata ratione differens, non vitæ ſecuritatem, ſed ſibi mortis parabat productionem. Quo factum eſt vt duraret longa morte vſque ad ſenectutem, hac non moriendi, ſapienter inuenta ratione. Non ergo firmum ac ſtabile nobis fuerit fatum, neque comprehendi potuerit, ſiquidem inuenitur ars aliqua quæ eius excludit neceſſitatem. Quid verò quæ in bello accidunt calamitates, & terræmotus, & ruinæ vrbium, & quæ ſimul cum viris fiunt onerariarum nauium naufragia, inundationes & conflagrationes, & terræ hiatus, & quæcunque ſunt huiuſmodi genera interitus? Quomodo conſeruabunt ea rationem prædictionis? Quam multas quæ acciderunt calamitates, & prioribus ſeculis, & noſtris oſtendit vita? Quod temporibus Noë fuit diluuium,

Gen. 7.

& Sodomorum conflagrationem, aut Aegyptium

Gen. 19.

exercitum qui ſubmerſus fuit in mari rubro: aut

Exo. 15.

quæ poſtea factæ ſunt cædes alienigenarum, & illas innumerabilium virorum occiſiones, aut Iſraëlitici populi in breui tempore ſpontaneam mortem quę in multis millibus fuit diuinitus, aut centum & octoginta quinque millia quæ vno temporis momento cæſa ſunt, & eorum quæ deinceps ſecuta ſunt malorum, hiſtorias quæ acciderunt in Medicis & Græcis calamitatibus, in naualibus & pedeſtribus præliis, & omnia quorum memoria poſteris eſt magiſtra.

4. Reg. 19. Iſa. 37. 2. Par. 32.

Et ſi hæc omnia prætermittamus, ad eorum quæ dicuntur ſuffecerint teſtimonium quæ noſtra vidit & recenſuit vita. Quis non nouit magnam Bithyniam? Quis neſcit latam & amplam Thraciæ regionem, quomodo alteram quidem bellum, alteram verò terræmotus cum igne momento temporis euertit funditus? Quam multi illic pueri, quot infantes, quot iuuenes, & quot grandæui, liberíque & ſerui, domini & ſubiecti, diuites & pauperes, valentes & ægroti, omnes vno temporis momento perierunt, vniuerſum ignis æquè eſt depopulatus, & omnibus, domus fuere ſepulchra? Vbi ſunt aſtrorum illorum connexiones, quæ vitæ differentiam definiunt hominibus? Nam omnibus illis vna aſtrorum coniunctio effecit mœſtos & calamitoſos ortus: & cancer qui erat horoſcopus, omnibus fati ſortem iniecit? Atqui ætatum & dignitatum innumerabiles differentiæ, teſtantur omnes non ſimul in ortu conueniſſe. Si ergo ortûs, tempus eſt vnicuique diuerſum: eadem autem calamitas ex cauſa ortûs nullam accepit mutationem, annon per hoc arguitur prædictionem eſſe infirmam & inſtabilem & minimè conſiſtere?

Ex Salomone. Ex Hieremia.

Hier. 23.

Væ quia ex corde ſuo loquuntur, & non ex ore Domini. Et non mittebam eis Prophetas, & ipſi currebant. Et non locutus ſum eis, & ipſi prophetabant: dicit Dominus.

Ex Ezechiele.

Ezech. 14.

Hæc dicit Dominus. Qui à me fuerit alienatus, & venerit ad Pſeudoprophetam, vt eum interroget in me, ego Dominus reſpondebo ei in ipſo, & obfirmabo vultum meum aduerſus illum hominem: & ponam eum in ſignum & deletionem: & tollam eum de medio mundi: & accipient iniuſtitiam ſuam, ſecundum iniquitatem interrogationis. Et væ iis qui prophetant ex corde ſuo, & quod eſt vniuerſum non vident.

Ex eodem. Ex Salomone.

Eccle. 8.

Non eſt homo qui liberam habeat poteſtatem in ſpiritu, & cognoſcat quid ſit futurum, & vidi ego omnia opera Dei, non poterit homo inuenire opus quod factum ſit ſub ſole. Quantumcunque laborauerit homo vt quærat, & non inueniet. Et quæcunque dixerit ſapiens vt cognoſcat, non poterit inuenire. Et ſicut oſſa in vtero prægnantis, ita cognoſcentur opera Dei.

Ex Conſtitutionum Apoſtolicorum. Lib. 8. cap. 10.

Non quicunque eiicit dæmones, eſt ſanctus.

Neque quicunque prophetat, eſt pius: nec quicunque eiicit dæmones, eſt ſanctus. Nam & Balaam vates Prophetauit cùm eſſet impius, & Saül, & Caiphas. Multa autem dicit etiam Diabolus & eius dæmones: & non propterea ſunt participes vel ſcintillæ pietatis. Perſpicuum eſt ergo quòd impij, etiamſi prophetent, per Prophetiam ſuam non reuelant pietatem: neque qui dæmones eiiciunt, ex eorum receſſu ſanctificabuntur, ſed etiam vltimum ſubibunt ſupplicium. Etenim Balaam cùm Iſraëlem corrupiſſet in Beelphegor, luit pœnas. Saül & Caiphas ſibi mortem conſciuerunt? Et filij Sceue aggredientes expellere dæmones, ab ipſis ſauciati fugerunt indecore.

Num. 23. Num. 31. Ioſ. 31. Caiphas.

Ex Theodoreto de Dubiis ſcripturis.

Dæmones operantur Deo permittente.

Deo permittente operantur dæmones. Ita etiam Pharaonis venefici, id quod virga, & fluuio, & ranis factum fuerat, fecerunt, Deo concedente propter Principis amentiam. Nam eos quidem iuſſit plagas à Deo illatas immittere: ſed ab eis non poterant ſoluere. Nam quæ Deus conceſſit, illa ſolum faciebant. Hoc ergo hîc quoque declarauit dicens. Si ſurrexerit in te Propheta, aut ſomnians ſomnium, & dederit ſignum aut prodigium: & venerit ſignum aut prodigium quod tibi dixit, & dicat: Eamus & ſeruiamus Diis aliis quos tu non noſti, non audietis Prophetam illum, aut eum qui ſomniat illud ſomnium: quoniam Dominus Deus veſter tentat vos, an diligatis Dominum Deum veſtrum ex toto corde & mente veſtra. Deo enim cõcedente, Pſeudopropheta facit prodigia. Docemur autem adhibere mentem ſignis. Nam qui hæc facit, facit contrarium pietati. Iuſſit autem Prophetam quoque occidi, & populum à mala doctrina liberari. Delebitis enim, inquit, malum ex vobis ipſis.

Exo. 8. Deut. 13.

Signis & prodigiis mens non eſt adhibenda.

Ex Pſal. & ex Hieremia.

Pſal. 145. Hier. 17.

Nolite confidere in homine: maledictus eſt enim qui ſpem ponit in homine. Sed ægrotat puer, & tu quæris incantatorem, & curioſos characteres imponis

Characteres nõ imponendi collis infantium.

imponis collo infantium. Et ſi te ſomnium conterruerit, curris ad coniectorem ſomniorum. Et ſi aliquid perdideris, vadis ad vatem. Et ſi timeas inimicum, prouides vt ex hominibus habeas vnum qui te defendat: & omnino in vnaquaque re qua tibi eſt opus, conuinceris, verbo tantum nominare Deum, refugium tuum: re vera autem attrahere rerum vanarum auxilium.

Cur non præſciunt homines diem mortis ſuæ: & an morientes ſentiant bona aut mala ſibi ſucceſſura. Queſtio 19.

Reſponſio

Cur mortem ſuam homines non præſciant.

Si hoc præſcirẽt, multa fierent abſurda. Vnuſquiſque enim habens inimicum, & ſciens quod appropinquat dies mortis ſuæ, iret & eum morte afficeret reputans quod ſiue à Deo ſiue ab homine eſſet ſibi moriendum, lubẽter moreretur inimico ſuo prius interfecto. Rurſus qui præſciuit, pone exempli gratia, quod centum annos ſit victurus, nullam curam haberet virtutis aut iuſtitiæ: ſed totam ſuam vitam in peccatis voluptatibꝰ & luxuriis, & ſæpe paucis diebus ante mortẽ ſuam, inciperet agere pœnitentiã. Et quænam erit deinde homini gratia, quod totum tẽpus vitæ ſuæ ſeruierit Satanæ, paucos autẽ dies, Deo, neceſſario ſeruierit? Quod autem qui libet moriens accipiat quendam ſenſum & certam ſpem futurorũ pro iis quæ geſſit, dicit magnus ille Dionyſius de ſacerdotibus qui dormierunt, quod quando venerint ad finem huius vitæ, vident euidentius viam ad ſuã incorruptionem, vt quæ iam ſit vicinior: & hymnis celebrant laudes diuinæ operationis, & diuina implentur voluptate, non amplius timentes ne conuertantur ad deteriora: ſed bene ſcientes quod bona acquiſita ſtabiliter habebunt & in æternum. Qui autem ſunt repleti ſordibus & maculis, ſi ſint alicui ſacro initiati myſterio, ipſi autem, eo, à mente ſua pernicioſe eiecto, ad exitiales transfugerunt libidines: quando veniunt ad finem huius vitæ, non amplius ęquę videbuntur eis deſpicabiles leges diuinorum eloquiorum: ſuorum autem vitiorum pereuntes cupiditates, aliis intuentes oculis, & ſacram vitã à qua ſtulte exciderunt beantes, miſerabiliter & nõ lubenter, ab hac vita abrumpuntur, ad nullam bonam ſpem deducti propter vitam peſſimam.

Moriens quilibet accipit quendam ſenſum et certãſpem futurorũ pro iis quæ hic geßit. Donyſius magnus citatur.

Cùm autem nihil horum fiat in dormitione ſacrorum certaminum impletur lætitia, & cum magna voluptate aſcendit ad viam ſacræ regenerationis.

Ex Gregorio Theologo in Oratione ad Cęſarium fratrem ſuum.

Anima à corpore liberata lubenter pergit ad Dominum.

Credo iis quæ dicunt ſapientes, quod omnis anima bona & religioſa, poſtquam liberata fuerit à corpore cui eſt alligata, hinc liberata, ſtatim verſans in ſenſu & contemplatione boni quod eã manet, tanquam repurgato eo quod offundebat tenebras, aut neſcio quid dicere oporteat, mirabili quadam voluptate afficitur & exultat: & lubenter pergit ad ſuum Dominum, vt quæ tanquam ex tetro aliquo carcere ex hac vita effugerit, & quibus cõſtricta erat, cõpedes excuſſerit, & etiam veluti viſione fruitur repoſita illi beatitudine.

Ex Chryſoſtomo in Matthęum.

Neſcitis quemadmodum in nouiſſimo die anima verſat peccata? quemadmodum ab imo cor mouet? Vnde etiam multos licet audire narrantes terribiles viſiones, quarum nec aſpectum quidem ferentes de cętero, ij qui excędunt, & ipſum lectum cum multo impetu cõcutiunt iacẽtes: ei & terribiliter aſpiciunt eos qui ſunt præſentes, ſe intro trudente anima, & ſic dubitante erumpere ex corpore, & non ferente aſpectum Angelorum qui veniunt. Si enim pertimeſcimus, videntes homines terribiles: quanto magis Angelos, minas intentantes, & poteſtates, noſtra anima exeunte, & tracta ex corpore, multaque fruſtra & temere lamentante.

A morientibus videntur boni & mali Angeli.

Quænam peccata condonantur poſt mortem, per Liturgias Miſſæ ſacrificia, præceſque & eleemoſynas quæ fiunt pro iis qui dormierunt? Queſtio. 20.

Reſponſio

De his quoque rurſus dicit magnus Dyoniſus, quod ſi ſint leuia delicta eius qui deceſſit: is accipit aliquam vtilitatem ex iis quæ pro ipſo peraguntur. Sinautem ſint grauia, Deus eum excludit. Cęterum oportet nos curam gerere noſtrarum animarum, & non ſperare eſſe cõceſſam poſt mortem oblationẽ.

Oblatio pro mortuis.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Preces pro defunctis

Peragatur dies tertius mortuorum in Pſalmis & orationibus, propter eum qui tertia die reſurrexit. Item nonus in commemorationem ſuperſtitum atque defunctorum: etiam quadrageſimus ſecundum veterem formam (Moſen enim hoc modo populus luxit) nec non anniuerſarius pro memoria ipſius: deturque de facultatibus illius in commemorationem ipſius. Hæc autem de piis dicimus: nam impios, & ſi omnes mundi facultates dares pauperibus, nihil iuuabis. Nam cui viuo infenſus erat Deus, certè eidem mortuo eſt iratus, non eſt enim iniuſtitia apud eum. Iuſtus enim eſt Dominus & iuſtitias dilexit. Et, ecce homo, & opus eius.

Ezech. 7.

Ex Ezechiele.

Iuſtitia iuſti ſuper ipſum erit: & iniquitas iniqui ſuper ipſum erit. Vnumquenque ſecundum viam veſtram iudicabo, domus Iſraël, dicit Dominus.

Ex Epiphanio in Prouerbia.

Preces pro defunctis ex Epiphanio.

Proſunt autem præces quoque pro piis defũctis. Nam & ſi magna crimina non amputent: proſunt tamen, propterea quod cùm ſimus homines, ſępe labamur voluntarie & inuoluntarie: Non eſt pœnitentia poſt mortem. Non enim Lazarus illinc abiit ad diuitem: neque diues ad Lazarum. Ob ſignata ſunt enim promptuaria & impletum fuit tempus, & peractum eſt certamen, & datæ ſunt coronę, & qui ſuperati ſunt in corpore, eiecti ſunt è vita, & omnia perfecta ſunt & abſoluta poſtquã hinc exceſſerimus.

Pœnitentia non eſt poſt mortem.

Quot Paradiſos intelligimus in terra & in cœlis. Queſt. 21.

Reponſio. Duo Paradiſi.

Sicut ſcriptura duas dicit Hieruſalem, nempe cœleſtem & terrenam: ita etiam duos Paradiſos: vnum ſpiritualem, & alterum cœleſtem ex quo egrediuntur ſuper terram aquæ Nili & Euphratis: in quo erat Adam & Eua, & ſerpens & arbores. Nam ſi ſerpentẽ & arbores & aquas acciperemus allegoricè, omnino etiam acciperemus Adam & Euam, & euerteremus vel potius ab rogaremus ſacram ſcripturam. Quomodo Adam erat medius inter corruptionem & in corruptionem, ita etiam erat & eſt Paradiſus. Sinautem dicis Paradiſum non eſſe partem mundi, neque eum cum aliis factum eſſe, neque Deum in eo quod ſcriptum eſt de illo intellexiſſe, ſed de loco ſupramundano: quomodo in eum introduxit, terreſtrem & è terra fictum hominem? Quomodo autem illic etiam finxit è terra omnes beſtias agri & volucres cœli, vbi etiam hominem formauit & mulierem, & eas adduxit ad ipſum, vt videret quidnam ea

Paradiſus terreſtris fuit verè. Ex Dioniſio Alexandrino aduerſus Originem

vocaret? Vbi etiam erat lignum mortiferum, & deceptor ille ſerpens? Quilibet ergo reputet quod nõ in cœlo ſed in terra ſit plantatus. Eſt enim locus Orientis, & regio electa.

Ex Theodoreto de dubiis ſcripturæ.

Nonnulli quidem, id animę quod non cadit ſub aſpectum, Dei vocarunt imaginem: ſed non rectè dixerũt. Si enim eſſet Imago Dei id animę quod nõ eſt aſpectabile, Dei Imagines magis vocarentur Angeli & omnes naturæ incorporeæ, vt quæ ſint omnino liberę à corporibus, & mixtum non habeant id quod eſt ſpectabile. Non nulli autem ob ſummam ſtultitiam, cum ſcripturam audiant dicentem, Aperi oculos tuos & vide, & inclina aurem tuam & audi: &, odorat⁹ eſt Dominus odorem ſuauitatis ei. Os Domini locutum eſt ea, &. In manu eius ſunt omnes fines terræ, & quæ ſunt huiuſmodi: malè audientes & intelligentes, exiſtimant Deum eſſe humana forma præditum: nec intellexerunt vt qui eſſent nimium inſipientes, quod cum hominibus per homines loquens Deus, auditorum imbecillitati ſermonem accomodat: & quoniam videmus per oculos, videndi facultatem oculos nominat, & audiendi facultatem aures, & iuſſum, os. Sed oportebat eũ non ſolum audire hæc verba, ſed etiam ea quæ docent Deum non poſſe circumſcribi. Quo enim, inquit, ibo à facie tua, & quo à facie tua fugiam? Si deſcendero in infernum vides, &. Nunquid cœlũ & terram, ego impleo dicit Dominus: &, Deus eſt ſpiritus, & eos qui adorant, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Si autem Deus eſt ſpiritus, eſt ergo ſimplex & incompoſitus, figurę que expers, & ſimilia.

Pſal. 2. Gene. 8. Iſai. 25. Pſal. 94. Deus non eſt humana forma præditus. Pſal 138 Hiere. 23 Io. 4.

Scimus ergo hominem factum eſſe ad Dei imaginẽ, propter principatum. Deus enim dicit. Faciamus hominem ad imaginem noſtram & ſimilitudinem. Et ſubiungit: Et imperent piſcibus maris, & volucrib⁹ cœli, & iumentis, & toti terræ. Quomodo enim ipſe dominatũ obtinet in vniuerſa, ita etiam dedit homini poteſtatem in animantia expertia rationis. Licet quidem etiam alia inuenire quæ aliquo modo referũt & imitantur archetypum. Nam homo quoque fabricatur ad imitationem Dei creatoris, & domos & vrbes, cœlique & ſolis & ſtellarum effigies, hominumque & animantium & brutorum imagines ac ſimulachra: Sed mentis & creationis eſt immenſa differentia. Nam Deus quidem fabricatur, & ex iis quæ non ſunt, & ex iis quæ ſunt, abſque labore: neque opus habet tempore & materia & conſideratione ad id quod ſit, conſeruandum. Sed ſic quoque homo fabricans, vt cũque imitatur creatorem, tanquam imago, exemplar. Imago enim habet exẽplaris ſimilitudinem: ſed habet quidem ſpeciem partium, non habet autem operationes: caret enim anima, per quã mouetur corpus. Ita rurſus homo quoque regnat & iudicat ad Dei imitationẽ. Sed Deus quidem iudicans nõ eget teſtibus & accuſatoribus. Sic enim & condemnauit Cain, cùm fuiſſet ipſe inſpector odij & ſceleris. Homo autem iudicans, opus habet teſtibus & accuſatoribus, ignorat enim ea quæ facta ſunt. Sic homo eſt appellatus Deus & Dei Imago Ego enim dixi, inquit, Dij eſtis & filij excelſi. Et homo non tegit caput, cum ſit Imago & gloria Dei. Sed Deus quidem eſt Deus natura, homo autem eſt Deus gratia. Ita etiam Dei quidem eſt priũ quod non poſſit circunſcribi, imitatur autem eum quodammodo etiam mens humana. in momẽto enim temporis obit vniuerſam terram & cœleſtia & ſubterranea, verum non eſſentia, ſed ſola mentis viſione ac phantaſia. Deus autem, & ſapientia & virtute habet quod non poſſit circunſcribi. Inueneris autem aliam quoque accuratiorem & exactiorem imitationem in anima hominis. Habet enim ipſa quoque in ſe, rationem & vitam. Et mens quidem gignit rationem ſeu Verbum: Simul autem cum verbo exit ſpiritus, qui non gignitur quidem ſicut verbum, ſed verbum quidem ſemper comitatur, & cum genito ſimul procedit. Sed hæc adſunt homini tanquam in imagine. quamobrem verbum & ſpiritus in eo nullam habent hypoſtaſim nec conſiſtunt. In Sancta autem Triade tres intelligimus hypoſtaſes, & inconfuſè vnitas, & per ſe conſiſtentes. Nam genitum quidem eſt ante ſecula ex patre Deus Verbũ, & eſt inſeparabilis ab eo qui genuit: & Spiritus ex Patre quidem procedit, intelligitur autem in propria hypoſtaſi. Omnia enim, inquit, operatur vnus & idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique ſicut vult Quamobrem ad Dei quidem imaginem eſt intelligentia & liberum arbitrium & principatus ac imperium. Ad ſimilitudinem autẽ eſt, virtutis (quoad eius fieri poteſt) aſſimilatio.

Homo factus eſt ad Dei imagine propter principatũ. Gen. 1. Homo fabricatur ad Dei imitationẽ. Homo regnat & iudicat ad Dei imitationem. Homo appellatur Deus & Dei imago Pſal. 81. 1. Cor. 11. Dei eſt proprium quod non poſſit circũſcribi. Anima hominis ad Dei imitationẽ habet rationem et verbum. Verbũ & ſpiritus in homine nullam habent hypoſtaſim. Tres hypoſtaſes in Trinitate. 1 Cor. 12.

Reſponſio

De reddendo, & curioſè non ſcrutando eo qui accipit, etiam ſi idem ſæpe accedat petens. Quæſt. 22.

In magna Antiochia erat diuerſum miniſterium. Vni autem eorum præerat vir quidam Chriſti amans. Solebat autem perpetuo præbere egentibus ea quibus opus habebat vnuſquiſque. Emebat ergo ea quibus opus habebant, inter quæ etiam ex lineis veſtibus quæ ex Ægypto veniebant poſſidebat, & iis qui opus habebant indumentis, ex eis dabat, conuenienter voci Domini quæ dicit, Nudus eram, & me induiſtis. Facta ergo, vt dictum eſt: veſtium diſtributione, venit quidam frater et accepit veſtimentum lineum, non ſolum ſemel, ſed & bis & ter. Vir autem ille Chriſti amans, cũ cognouiſſet eum ſecundo & tertio veniſſe, meditatus eſt vt ei diceret cur etiam quarto veniret. Motus ergo, vt qui pro cęteris pauperibus verba faceret, dicit ei. Ecce ter & quater à me accepiſti, & nihil à me audiiſti: Ne ergo de cętero hoc feceris, quandoquidem alij quoque egentes ſimiliter opus habent. Poſtquam ergo receſſit mendicus pudore affectus, ſequẽti nocte vidit eum, pręfectus miniſterio ſtantem in loco qui appellatur Cherubim: eſt autem locus admodum venerandus: in quo loco dicunt qui ſciunt, ſtare imaginem terribiliſſimam, quæ habet expreſſam Seruatoris effigiem. Cùm autem illic ſtaret cogitabundus, videt ex ea imagine Seruatorem egreſſum dicere. Quid es triſtis? Eo autem tacente, dicit ei. Omnino triſtis es propter quatuor veſtes quas accepit mendicus. Eo autem rurſus ſimiliter tacente, aperuit ei tunicam quam geſtabat, & ei oſtendit etiam illas quæ intus erant, ſimul numerans & dicens, Ecce vna, duæ, tres, quatuor. Ne ergo crucieris. Crede enim, quod ea quæ tu dediſti mendico, ea meum fuerunt indumentum. Cùm ergo veſtes agnouiſſet, procumbit ad eius pedes, dicens. Ignoſce Domine meę puſillanimitati, quod hæc tanquam homo reputarem. E ſomno autem experrectus, Deo egit gratias, qui de hoc eum reddidit certiorem. Et ab hoc tempore, in ſimplicitate & lætitia dedit omnibus petentibus. Omnes autem qui audierunt, Deum glorificarunt. Hæc autem à me dicta ſunt, ne ad bene faciendum ſimus

Matth. 25

ſimus pigri. Eſt enim verax qui dicit. Qui miſeretur pauperis, Deo fœneratur. Et rurſus ipſe Dominus, Beati miſericordes quoniam ipſi miſericordiam cõſequentur. Cui laus eſt & potentia in ſecula ſeculorum. Amen.

Prou. 19. Matth. 5.

Quanam virtute ſæpè Prophetant, & miracula faciunt qui contraria & cogitant & agunt? Quæſt. 23.

Reſponſio

Signa & miracula & futurorum prædictiones ſæpe fiunt propter vſum aliquem aut diſpenſationem. Sicut in Balaam & Phytoniſſa. Et rurſus Apoſtoli cum inueniſſent infidelem quempiam in nomine Domini Dæmonia eiicientem, & eum prohibuiſſent, dixerũt Domino. Ille verò dixit eis, Nolite eos prohibere. Nam qui non eſt, inquit, contra vos, eſt pro vobis. Quando ergo videris & per Hæreticos, & per incredulos diuino aliquo iudicio fieri aliquod ſignum, ne obſtupeſcas, aut à recta fide dimouearis? ſæpe enim eius etiam qui accedit fides, ea eſt quæ ſignum facit: nõ eius qui fecit, dignitas. Ioannes quidem certè qui fuit maior omnibus inter natos mulierum, nullum ſignum feciſſe cernitur. Iudas autẽ omnino fecit. Nam ipſe quoque erat cum aliis qui miſſi ſunt ad mortuos ſuſcitandos, & leproſos mundandos. Quamobrem ne magnum quid exiſtimes ſi videris aliquem indignum aut à recta fide alienum, iis ſignum facere. Non oportet autẽ neque virum orthodoxum ex ſignis & prophetam diiudicare quod ſit ſanctus, ſed ex eo quod vitam rectè inſtituit. Multi enim ſæpe non ſolum orthodoxi peccatores, ſed etiam Hæretici & infideles effecerunt ſigna & Prophetarunt cum diuina quadam diſpenſatione, vt diximus, eis eſſet cõceſſum, vt in Balaam & Saule & in Nabuchodonozor & Çaipha licet inuenire, Spiritum ſanctum in eis eſſe operatum propter cauſas rationi conſentaneas, licet ipſi eſſent indigni & Prophani. Quoniam ergo, vt oſtenſum eſt, à peccatoribus & incredulis ſæpe fiunt ſigna & Prophetiæ perquandam diſpenſationem, non oportet de cętero ex rebus eiuſmodi, diiudicare quempiam num ſit ſanctus, ſed ex eorum fructibus, vt dicit Dominus, cognoſcetis eos. Fructus autem veri & ſpiritalis viri oſtendit etiam Apoſtolus dicens. Fructus autem ſpiritus eſt charitas, gaudium, pax, fides, manſuetudo, continentia. Aduerſus eos non eſt lex. Si ergo eos fructus habet homo, ſiue facit ſigna, ſiue nõ facit, perſpicuum eſt eum eſſe ſanctum & Dei amicũ. Nam quicunque eſt verus Dei ſeruus, non eſt extra gratiam ſpiritus. Aut enim accipit verbum ſapientię aut verbum cognitionis, aut fidem, aut donum curationum, aut aliquid ex iis quæ dicta ſunt ab Apoſtolo in iis quæ dicit de donis ſancti ſpiritus. Abſque iis autem fructibus qui facit ſigna aut Prophetias, eſt vnus ex iis qui dicunt in illa die, Domine Domine, Nam in tuo nomine virtutes multas fecimus & prophetauimus. Ille verò hoc audiens dicit, Amen dico tibi, nunquam te noui. Diſcede à me qui operaris iniquitatem.

Mar. 1. Luc. 9. Miracula facientes non omnes ſunt ſancti. Ioannes Baptiſta nullum fecit miraculum. Iudas fecit miracula. Sanctus cognoſcitur ex fructibus nõ ex miraculis. Matth. 7. Gal. 5. Matth. 7. Demones non preſciunt futura.

* Et hæc quidem dicta ſunt de Orthodoxis peccatoribus ſigna facientibus. Hæreticus autem ſigna faciens aut prophetans, eſt perſpicuum quod illuditur à Dæmonibus, & exiſtimat Deum hæc in ipſum operari. Futurorum autem aut arcanorum nihil pręſciunt Dæmones, ſed ſolus Dominus, qui nouit omnia priuſquam fiant. Quomodo etiam dicit per Prophetam. Non eſt qui annuntiet futura præter me. Dæmones autem illa dicunt hominibus quę vident & audiunt, & ex quibuſdam ſignis coniectantes, res multas ſignificant. Viatorum quidem ſignificant aduentum, eos videntes in via ambulare, & eſſe venturos, præuenientes eorum aduentum. hominum autem aduerſus ſuos inimicos ſeorſum deliberantium conſultationes & ſermones, auſcultantes, & quibus volunt ea annuntiantes, & quæ ſunt his ſimilia, ex eo quod vident & audiunt hominibus ſignificant: fructuum autem terræ fertilitatem & ſterilitatem, ventorumque motus & imbres & pluuiæ retentionem, ſiccitateſque & hiemis grauitatem, & quę ſunt his ſimilia, ex quibuſdam indiciis coniectantes, prædicunt ſicut & homines. Rurſus hominum quoque beneuolentiam & conſilia ex quibuſdam ſignis videntes in homines, aut etiam ex aliquibus verbis comprehendentes. Non ſolum autem hæc inueniũt quæ dicant immundi Dæmones, ſed etiam mẽtem hominum. Sunt enim, quædam ſigna à Dei Prouidentia humano corpori inſita, maximè in eius oculis, quæ eius mortem apertè ſignificant, & ante longum tempus & breui tempore, vt dicunt qui ſcientiã medicinę ſubtiliter & accurate didicerunt. Iam autem quidam etiam affirmant, ex Sarracenis eos qui magnam habent experientiam hanc habere pręſciẽtiam, qui quidem ex quodam ſigno euidenter cognoſcunt eum qui eſt moriturus in bello. Sic etiam Dæmones, eorum mortem pręnunciant, eo que magis quo ſunt perſpicaciores proprietatum materialium. Nam vt qui ſunt ſpiritus ſubtiles & incorporei perſcrutantur & ſciunt ſupra omnem medicinæ ſcientiam, facultates & operationes, abundantiamque & defectum vitalis virtutis corporis per ſubſtãtiam ſanguinis: & hinc per coniecturam, non autem perfectè & accurate, coniectant mortem hominis. Hoc ipſum dici poteſt & de diuinatoribus & de phytoniſſis Cernentes enim Dæmones quis ſit furatus, & vbi ſint quæ furto ſunt ablata, ea etiam poſſunt dicere, vt ſæpe qui viderunt magnam vim imbrium fuiſſe in regione Indica, pręducunt aliquibus in Ægypto futurum magnum Nili aſcenſum. Si quiſpiam autem eos roget quot cubitorum aut digitorum futurus ſit aſcenſus, hęſitant, & conuincuntur quod nihil ſciant. Rurſus autem videntur per eis parentes Pſeudoprophetas homines, & ex eis ſigna, & corporis ęgritudinum curationem efficere ad ſui & aliorum deceptionem, & viuos etiam alloqui in viſione ac phantaſia. Ingrediens enim Dęmõ, mortuum corpus hominis, etiam hunc ipſum mortuum oſtendit ſurgere per vanas preces Plani hominis, & tanquam ex perſona mortui loquitur malignus cum homine qui ab ipſo decipitur, de iis quæ vult & de iis de quibus ab ipſo interrogatur, ei annuntians quæ in occulto facta & dicta ſunt ab hominibus, vt qui ea exactè ſciat, eo quod ipſe latenter adeſſet dum ea ab ipſis fierẽt, eaque aſpiceret & audiret. Sed De⁹ nos liberauit ab hac deceptione. Fui enim, & aſpexi Hæreticum Cyzici, quæ eſt ciuitas Macedonianorum qui dicuntur Pneumatomachi, qui oleam arborem ex loco in quo ſtabat, in alium locum precationis prætextu tráſtulit, adumbraturam feneſtram inanis eorum auditorij. Et cùm quidam iniquus fœnerator vexaret mulierem viduam propter æs alienum mariti, & ab ea exigebat non quod debebat, ſed longè amplius: Hoc cum reſciuiſſet prædictus

Hæretic⁹ ſigna faciens, illuditur à Demonibus. Dęmones quęnam & quomodo prędicunt. Dęmones quam prædicunt mortem hominis. Medici ex ſignis præſciunt mortem. Dęmones videt eũ qui eſt furatus. Dæmon ingrediens mortuum corpus hominis, quid agat. Hæretici Macedoniani miracula.

In Hæreti ci mortui monumento effecta ſigna & miracula.

Epiſcopus Hæreticus, eius marito nondum ſepulto cum adhuc efferretur, detinuit lectum in quo iacebat, & effecit vt loqueretur mortuus & diceret quãtum deberet maritus ſuo Creditori. Hoc autem Hæretico mortuo, in eius quoque monumento effecta ſunt diuerſa ſpectra & ſigna. Propterea ergo non oportet quemlibet qui ſigna facit tanquam Sanctum admittere, ſed examinare, conuenienter ei qui dicit Nolite omni ſpiritui credere, probate ſpiritus num ex Deo ſint, quoniam multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum, & dicit Apoſtolus. Tales enim: inquit, Pſeudo Apoſtoli, operarij doloſi, tranſfigurati in Apoſtolos Domini: Neque mirũ: Ipſe enim Satanas transfiguratur in Angelum lucis. Non eſt ergo magnum ſi eius quoque miniſtri iuſtitiæ, quorum finis ſecundum opera eorum. Antichriſtus enim veniens, Dei permiſſione faciet, opem ferentibus Dæmonibus plurima ſigna & prodigia mendacij, ad interitum quidem infidelium, probationem verò fidelium, Quid verò eſt nouum & alienum, ſi opem ferente Dęmone, viſionum ſigna faciet diuerſa, cùm iam etiam ſciamus, quoſdam quoque alios Magos & præſtigiatores varia feciſſe prodigia adminiculo Dęmonum? ex quibus ſunt Iamnes & Mambres qui Moyſis tempore virgas ſuas in ſerpentes, & aquam in ſanguinem mutantes, ranarum multitudinem ex aquis produxerunt, adeò vt eis repleta eſſet terra Ægypti? Rurſus autem Simon qui fuit Magus tempore Apoſtolorum, quàm multa phatanſtica fecit ſigna? Statuas enim faciebat ambulare, & in igne voluntatus non vrebatur, in aëre volabat, & ex lapidibus panes faciebat. Serpens fiebat & in aliquas alias beſtias trãsformabatur, duas habebat facies, in aurum conuertebatur, fores clauſas aperiebat, vincla ferrea ſoluebat, in conuiuiis exhibebat ſpectra formarum omnis generis: vaſa quę erant in ędibus, faciebat videri tanquam quæ ſua ſponte mouerentur ad miniſterium, iis qui portabãt non viſis; efficiebat vt multę vmbrę eum præcederent quas dicebat eſſe animas mortuorum. Multos autem tentantes eum dicere præſtigiatorem, cum eos eſſet allocutus, & deinde conuiuij prætextu bouem ſacrificaſſet, & eos conuiuio excepiſſet, variis morbis & Dęmonibus eos ſubiecit &. Cæſare aliquando quæſitus & territ⁹, aufugit, ſua forma alij impoſita. Similiter Iulianus quoque & Apollonius & Apuleius tempore Domitiani Imperatoris diuerſas effecerũt viſiones, quarum vna operatio fertur huiuſmodi in narrationibus de viris antiquioribus. Cum morbo peſtilentiali, Roma aliquando laboraret, & paſſim omnes interirẽt: hos Magos hortatus eſt Imperator & eius proceres, vt pereunti ciuitati opem ferrent. Dixit autem Apuleius. Ego peſtilentialem perniciem quę in tertia parte ciuitatis eſt per vagata, intra quindecim dies ſedabo. Deinde Apollonius. Ego quoque, quæ in alia tertia parte ciuitatis eſt graſſata, intra decem dies ſedabo, Reſpondens autem qui apud eos erat ſummus, & per hanc vanitatem pro pius ad Diabolum accedebat Iulianus: dixit. Intra quindecim dies tota perit ciuitas, veſtrum non expectans auxilium. Quæ autem ad me pertinet alia pars ciuitatis, ab hinc iam ceſſet vexari ab interitu peſtilentiali. Atque ita ceſſauit vexari. Deinde cum eum rogaſſet Imperator vt aliarum quoque duarum partium Ciuitatis compeſceret pęſtem, protinus eas à morbo liberauit. Apollonij autem in hodiernum, vſque diem in nonnullis locis peraguntur ſacra: alia quidem ad auertandas beſtias quadrupedes & volucres quæ poſſũt homines lædere: alia autem ad ſiſtendos fluxus fluminum quæ curſu feruntur inordinato. Alia autem aduertenda alia quæ ſunt ad perniciem & interitum hominum comparata. Non ſolum autem in vita eius hæc per ipſum fecerunt Dæmones, ſed etiam poſt eius mortem ad eius monimentum manẽtes, quædam fecerunt ſigna in eius nomine, ad eos decipiendos quos Dęmon facile ſeducit & furtim pellicit ad res huiuſmodi. Quid verò dixerimus de magicis Manethonis operibus, qui in hac deceptione Magica tantus extitit, vt ſæpe videret Apollonium Tyaneum, vt qui non accurate tenuerit hanc experientiã artificioſam. Oportebat enim, aiebat, eum, ſicuti ego, verbo ſolo facere quæ volebat, & non quibuſdam ſacris permittere ea quæ ab ipſo dicebantur & fiebant.

Antichriſtus multa faciet miracula.

2. Cor. 11.

Magi & præſtigiatores multa faciunt miracula.

Simon Magus multa fecit admiranda.

Magi Iulianus, Apollonius, Apuleius tẽpore Domitiani.

A Iuliano Mago peſtis repreſſa.

Apollonij Tyanei ſacra.

Manethõ Magus irridebat Apollonium.

Ex Sapientia.

Quis enim homo cognoſcet Dei conſilium, aut quis cogitabit quid velit Deus? Incertę enim & inſtabiles ſunt noſtræ cogitationes, & vix cõiicimus quę ſunt ſupra terram, & quæ ſunt in manibus inuenimus cum labore. Quæ autem ſunt in cœlis, quis inueſtigabit? Conſilium autem tuum, O Deus, quis cognouit niſi, tu dederis ſapientiam? *Sap. 9.*

Ex Apoſtolo.

O profunditas diuitiarum & ſapientiæ & cognitionis Dei: quam imperſcrutabilia ſunt eius iudicia, & in inueſtigabiles viæ eius! Quis enim nouit mentem Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? *Rom. 11.*

Ex Cyrillo, de adoratione in ſpiritu.

Diuinationis omne genus & maxime auguria

Ad eam mentis leuitatẽ delapſi enim ſunt nõnulli apud Gręcos, vt exiſtiment rerum noſtrarum cognitionem ſitam eſſe non ſolum in Dęmonibus & vatibus, ſed etiam in volucribus per aerem volantibus. Curioſe itaque obſeruant earum volatum tam ad ortum quam ad occaſum, & ad dexteram & ad ſiniſtram, & ſi crocitans cernatur cornix, aurem arrigentes, tanquam veriſſimum aliquid expectant, & reuertuntur: lętantes nequaquam autem erubeſcunt miſeri tam venerandę Propbetiæ virtutem dedicare & adſcribere paſſeribus. Præclarum eſt autem quod ab eis dictum eſt: Per ipſas enim Dij indicant & ſignificant. Nos autem Deos non eſſe dicimus Angelos qui defecerunt, à quibus ſunt apud vos boni futurorũ cognitores. Non eſt ergo Dæmonibus adſcribenda futurorum cognitio. Nos autem eam Deo potius tribuemus, tanquam eximiam: & de cętero fraudes erunt & impoſturæ quæ per aues fiunt diuinationes, mẽtis infirmę & inſtabilis. Quę autẽ eis habetur fidẽ ipſa quoq; Scriptura conuincit, dicẽs. Non erit in Iſrael diuinans diuinationem, neque augur, nec veneficus, nec incantator, neque prodigiorum inſpector, nec vẽtri loquus, neque qui mortuos interroget. Sed neſcio quomodo quidam in hoc falluntur, illud dicentes, quod Dominum Sabaoth nominant ægros incantãtes, tanquam non ſit turpe inſtitutum iis qui id ſtudium ponunt. Videntur autem quidpiam frigidum & imbecillum referre ad fraudẽ & deceptionem rationum & Dæmoniorum quæ cum eis conuenerunt, & eorum quæ ab ipſis fiunt prodigiorum effectionis miniſtris, dant gloriã quæ Deo ſola eſt conuenientiſſima, & adulantes & adulationem recipientes. Deo enim aduerſaria & gloriæ auidiſſima eſt omnis caterua Dæmonũ. Oportet ergo

Deut. 18.

Incantatores Deum Sabaoth nominantes non admittendi.

Dęmones gloriæ auidiſſimi.

ergo nõ ab illorũ improbis ac peruerſis abduci conſiliis, ſed aufugere ab eiuſmodi malis medicis & prodigiorum effectoribus. Tu autem ſi tibi dolet aliqua pars corporis, & verè credis quod Domin⁹ Sabaoth & huiuſmodi appellationes, quas Deo qui eſt ſecundum naturam diuina attribuit ſcriptura, tuum malũ tibi ſoluent, tu pro te precans, enuncia dictiones. Melius eſt enim Deo gloriã tribuere quam immundis Dæmonibus.

Aegroti Deum Sabaoth potius ipſi inuocẽt quam incãtatores ad mittãt

Iac. 5.

Memento & eius qui dicit. Infirmatur quis in vobis? accerſat preſbiteros Eccleſiæ, & orent ſuper eũ, vngẽtes ipſum oleo in nomini Domini, & oratio fidei ſeruabit laborantem, & ſuſcitabit eum Dominus, & ſi peccata fecerit, remittentur ei.

Ex Diadoco, De perfectione ſpirituali.

Metus in morte non per acta pœnitẽtia.

Lętitia in morte eiuſmodi.

Si ergo, non vt oportet, egerimus pœnitentiam, & de omnibus peccatis noſtris confeſſi fuerimus, obſcurum quendam timorem in tempore exceſſus noſtri in nobis inueniemus. Oportet autem Deum amantes, orare, vt extra omnem metum tũc inueniamur. Nam qui tunc inuenitur in metu tunc eſt perſpicuum quod abibit ad tartareos principes: Si verò in dilectione Dei intenta fuerit exultans anima in tempore reſolutionis ſupra omnes tenebroſas actiones, ad Angelos pacis feſtinat & fertur cum gaudio. Quamobrem in aduentu quoque Domini cum ſanctis omnibus, qui è vita cum tali exceſſerint confidentia, rapientur. Qui autem vel breui: tẽpore extimeſcunt rempore mortis, relinquentur in omnium aliorum multitudine, vt qui iudicio iuſtitiæ & examinationi ſint obnoxij: vt per ignem probati iudicij, ſibi debitas hæreditatis partes recipiant conuenienter eorum actionibus. Vniuſcuiuſque enim opus quale ſit ignis probabit.

Purgatorium.

1. Cor. 3.

Ex Sancto Nilo ad Agathium.

Dęmones in morte terrẽt animam, peccata exprobantes.

Verè terribile eſt mortis myſterium, quando eorum qui animam repetunt terribilis præſentia, cum continet horreſcentem ad exitum terroresque & figura terribiles, quando etiam Dæmones peccatum exprobrantes, ipſam quoque ad ſe trahunt in iniucunda & aſpectu triſtia loca, vt etiam ante tormentum, ſufficiat timor ad cruciatum, quando conſcientia conuerſa ad ſceleraquę ſunt admiſſa, contremiſcit expectans dignum pro peccatis ſupplicium. Tũc enim iacet corpus ſudore madefactum, oſtendens ſigna interni laboris, & obſcurę perturbationis præbens aperta quæ videntur Indicia. Hic quomodo qui amara guſtant medicamenta, propter amaritudinem vultum contrahunt, anima ad eam quam ex viſis illic moleſtiis habuit affectionẽ, oculis imprimente characterem, & ex figura eius quod apparet, ſuũ occultum aperiente dolorem.

Ex Dyonyſio, De iis qui Sanctè dormierunt.

2. Cor. 1.

Preces iuſtorũ quibus proſint.

1. Reg. 19.

Ego autem rectè noui diuina ſequens eloquia, quod datã ſibi ſortem habebit vnuſquiſque. Aduerſus ipſum enim concluſit Deus, inquit, Dominus, & referet vnuſquiſque per corpus prout ea ſunt quæ geſſit ſiue bona ſiue mala. quod autem iuſtorũ quoque preces etiam in hac vita, non ſolum poſt mortem, in eos ſolum operentur qui ſacris digni ſunt precibus: diuinorum eloquiorum ſacræ nos docent traditiones. quid enim Sauli profuit Samuel? Quid populo Hebręo profuerunt Prophetice preces. Diuinus itaque Pontifex, eſt, vt ſacra dicunt eloquia, enuntiator Dei iuſtificationũ, eſt enim Angelus ſeu nuncius Domini Dei omnipotẽtis. Didicit quidem certè ab eloquiis à Deo datis, quod iis qui ſanćte vixerunt, lucidiſſima & diuina vita redditur pro meritis à iuſtiſſima & diuina libra per bonitatem deſpiciente Dei clementia & benignitate quæ eis maculas, ab humana infirmitate, quandoquidem, vt diuina dicunt eloquia, nullus eſt mundus à ſordę. Hæc quidem nouit Pontifex eſſe promiſſa à veris eloquiis Petit autẽ vt hæc fiant, & iis qui ſanctẽ vixerunt ſacrę reddantur retributiones. Neque enim Pontifex enuntiator & interpres diuinę iuſtificationis ea poterit quæ non ſunt Deo iucundiſſima & chariſſima, & diuina ab eo dari promiſſa. Quamobrem hæc non ſunt promiſſa Prophanis qui dormierunt. Non ſolum quod à vatis ſeu interpretis ordine recederet, & quod inſolẽter & arroganter eſſet auſurus aliquid ex iis quæ pertinent ad principem, nõ motus à principe ſacri myſterij: ſed etiam quod ſanctum votum nõ aſſequetur à iuſto eloquio, ipſe quoque, vt eſt conſentaneum, audiens: Petitis & non accipitis, quoniam malè petitis.

Iob. 15.

Verè ne an allegoricè tantum ſit Paradiſus. Queſt. 24.

Ex Epiphanio in Ancorato.

Matth. 7.

Paradiſus eſt verè ſẽſilis, nõ autem allegoricè tãtum.

Gen. 1.

Gen. 2.

Paradiſi qui nam ſunt fluuij & quas regiones præter fluunt.

Si non eſt Paradiſus in terra, & non ſunt vera quæ ſcripta ſunt in Geneſi, ſed dicta per allegoriam, nihil erit verum eorum quæ ſequuntur, Sunt enim omnia dicta per allegoriam. In principio enim, inquit, fecit Deus cœlum & terram, & omnia. Nec ſunt allegoricè dicta, ſed videntur. Et cum hominem qui eſt re vera, Deus feciſſet, poſuit eum in Paradiſo, iſque comedit ex ligno. Paradiſus autem, inquit, eſt in Edem ad Orientem. *Fons autem aſcendebat ex Edẽ. Non dixit autem, deſcendit, ne exiſtimaremus, Edem eſſe in cœlo. Nam ſi fuiſſet in cœlo, fuiſſet eidicendum quod deſcendit ex alto. Sed fluuius, inquit, egreditur ex Edem, & diuiditur in quatuor initia. Vni nomen eſt Phyſon, qui apud Indos quidem & Æthiopes appellatur Ganges. Apud Gręcos autem vocatur Indus, & ambit vniuerſã terram Euilat paruamque & magnam Ethiopiam partes Euilęorum. Euilęos enim dicit intimos Indos, tranſit autẽ magnam Athiopiam, & cadit ad auſtrum & occaſum intra Gades in magnum Oceanum qui circuit totam terram. Secundus autem Geon qui et Nilus deſcendens in Æthiopiam, & tranſit paruam Æthiopiã: Anubitimque ac Planemmam & Exomitim, & alluens partes Thebaidis & Ægypti, in hoc mare labitur. Si quis autem non credit, audiat Hieremiam dicentem. Quid nobis cum terra Aegypti, vt bibamus aquam Geon turbatam? Tertius autem eſt Tigris, qui labitur ex aduerſo Aſſyriorum, & diuidit partes Orientis, & terram ſubiens oritur ab Armenia per medium Cardienſium & Armeniorum, & rurſus emanat, & diuiditur in terra Aſſyriorum. Quartus autem Euphrates ſimiliter quoque terram ſubiens, aſcendit ab Armenia alluens Perſidem. Si non eſt ergo Paradiſus ſẽſilis in terra, omnino neque eſt fons, neque fluuius, neque quatuor initia, neque ficus, neque lignum. Si non eſt lignum, non eſt Eua quæ ex eo comedit. Si non eſt Eua, neque Adam: Si non eſt Adam, non ſunt homines, ſed fabula eſt veritas, & ſunt omnia dicta allegoricè, vt eſt ſententia inſani Origenis.

Hiere. 2.

Ex Nemeſio Epiſcopo, De natura hominis.

Homo creatus eſt nec mortalis nec immortalis ſed in confinio vtriuſque naturę.

Hominem ſcimus ab initio neque plane factum eſſe mortalem, neque immortalem, ſed in confinio vtriuſque naturę, vt ſi corporeas quidem ſecutus eſſet perturbationes, incideret etiam in corporales. Sinautem prætuliſſet bona animi, immortalitate dignus haberetur. Si enim ab initio Deus eum feciſſet mortalem, non eum morte condemnaſſet ſi peccaſſet. Mortalem enim nemo cõdemnat mortalitate. Sinautem rurſus immortalem: neque opus habuiſſet corporali alimento, neque tam facile Deum pœnituiſſet: nec genitũ immortalẽ, ſtatim feciſſet mortalem. Neque enim hoc feciſſe cernitur in Angelis qui peccarunt, ſed conuenienter ei quam ab initio habuerunt naturæ, permanſerunt immortales: peccatorum ſuorum alio accepto ſupplicio, nõ morte.

Adã cur prohibitũ ne guſtaret lignum cognitionis. Plantariũ in initio mundi maximę erant virtutes. Gen. 3. Gen. 2.

Melius eſt ergo hoc modo intelligere propoſitum? aut quod conditus quidem eſt mortalis, proficiendo autem perfectus poſſet fieri immortalis, hoc eſt poteſtate immortalis: & quoniam ei non conferebat vt ante ſui perfectionem, ſuam cognoſceret naturam, prohibuit ne guſtaret lignum cognitionis? Erant enim, immo vero nunc quoque ſunt in plantis maximę virtutes: tunc autem, vt pote in initio mundi creationis, cum eſſent ſyncerę, potentiſſimam habebant operationem. Erat ergo alicuius quoque fructus, guſtatio afferens cognitionem ſuæ naturæ. Nolebat autem Deus eum ſuam cognoſcere naturã ante perfectionẽ, ne ſi cognouiſſet ſe multis egere, ea curaret q̃ ad vſũ corporis pertinẽt relinquẽs curam animæ, & propter hanc cauſam prohibuit ne eſſet particeps fructus cognitionis. Cum autem non obediiſſet, & ſeipſum cognouiſſet, à perfectione quidem excidit, eorum autem quæ ad corporis vſum pertinent, fuit egenus. Statim exquiſiuit tegumentum. Dicit enim ſcriptura. Cognouit quòd eſſet nudus. Prius autem eum fecit in ecſtaſi & ſui ignoratione. Cum ergo excidiſſet à perfectione, ſimiliter etiam excidit ab immortalitate quam poſtea eſt accepturus gratia eius qui ipſum creauit. Poſtquam autem excidit, carnium quoque vſus eſt ei conceſſus. Prius enim iuſſit eum eſſe contentum iis ſolis quæ naſcuntur è terra, ea enim erant in Paradiſo. Deſperata autem perfectione propter fructus eſum, deinceps eſt ei conceſſum vt frueretur.

Cibo & potu opus homini.

Nam opus quidem fuit homini cibo & potu propter exinanitiones & diſperſiones. Exinanitur enim animal per labores & manifeſtos & non manifeſtos. Neceſſe eſt ergo vt vel exinanitis ęqualia rurſus referantur, vel diſſoluatur animal propter ingredientium defectũ. Cum ſint autem ſicca & humida & ſpiritus, quę exinaniuntur: neceſſe eſt vt ſicco & humido alimento egeat animal & ſpiritu. Eſt autem nobis alimentum & potus per elementa ex quibus ſumus compoſiti. Vnumquodque enim alitur eo quod eſt proprium & ſimile, curatur autem contrario.

Senſibus ſuperat homo omnia animalia, maximè autem tactu.

Quoniam autẽ non ſolum propter decorem, ſed etiam propter optimam ſentiendi facultatem quæ maximè eſt in tactu, omnia animantia ſuperat homo, nobis non appoſuit neque craſſam pellem neque pilos ſicut animantibus. Senſu autem neceſſario opus habuimus & propter aëris inęqualitatem, & propter damna ac nocumenta quę afferunt animalia. Propter intẽperiem autem & qualitatum mutationem, & ſenſũ datum corpori, opus habuimus medicis & curatione. Nam ſi nobis non adeſſet ſenſus, non doleremus neque curationes: opus haberemus non dolentes interiiſſemus quidem in mali ignorationem non medentes ęgritudini:

Cur beſtię homini non pareant, nempe propter peccatum. Daniel cur non læſus à leonibus & Paulus à vipera.

Nam olim nihil his opus habebat, neque vlla ex feris auſa eſſet lędere hominẽ: ſed ei omnia ſeruiebant erantque ſubiecta & obnoxia quandiu ſuis imperabat animi perturbationibus & quæ ei inerat mageſtati rationis. Nõ imperans autem ſuis animi perturbationibus, ſed ab eis ſuperatus: iure quoque fuit ſuperatus à rationis expertibus animantibus. Nam ſimul cum peccato, ingreſſa eſt etiam quę ab eis affertur noxia. Quod autẽ hoc ſit verum, nos docent qui vitam egerunt optimam, & ab eis minimè ſunt lęſi, vt Daniel à Leonibus, & Paulus à vipera. Quis ergo pro dignitate admiratus fuerit dignitatem huius animalis quod in ſe colligat mortalia cum immortalibus, & coniungit ratione prædita cum rationis expertibus, quod in ſua natura fert imaginem vniuerſę creaturę? Quamobrem dictus eſt μικρος κοσμος, id eſt paruus mundus, Tanto autem honore curaque & prouidentia à Deo dignus eſt habitus, vt propter eum ſint præſentia & futura, Deus que homo factus ſit vt Dei ſit filius, ſit rex cœlorum, factus ad Dei imaginem & ſimilitudinem, ſimul degat cum Chriſto, præſideat vniuerſo principatui & poteſtati. Quis autem poteſt effari dotes quibus exuperat? Nam maria traiicit, cœli ingreditur contemplationem, aſtrorum conſiderat motus interualla & menſuras. Fruitur terra & mari, feras & cete deſpicit, in vniuerſa ſcientia & arte rectè ſe gerit, extra fines per literas cũ quibus vult loquitur familiariter, à corpore nihil vetit[us] prædicit futura. Omnibus imperat, omnibus dominatur, omnibus fruitur, ab omnibus tanquam à Satellitibus ſtipatur. Angelorum præſidio cuſtoditur, cum Deo loquitur, Dæmonibus imperat, rerũ quæ ſunt ſcrutatur naturam, Deum curioſè ſcrutatur, Dei eſt dom[us] & templum, & hæres eius hæreditatis. *1. Cor. 3.*

Quomodo ſit intelligendum. Cum vidiſſent filij Dei filias hominum. Gen, 6. Quæſt. 25.

Enos Deus fuit cognominatus.

Diuinus Enos, qui à Seth genitus ſperauit, inquit, inuocare nomen Domini, hoc eſt, dici Deus apud alterum. Quoniam enim erat omni virtute ornatus, ipſum Deum nominabant quidem, vtique ex probis, ſummo honore eum coronare ſtatuentes. Admirantes enim, vt dixi iuſtitiæ quæ ei inerat magnitudinẽ, Deũ protinus eũ nominabant, viri virtuti exiſtimantes maximè conuenire cognomen. Huius ergo qui Deus cognominabatur, filij, cum vidiſſẽt hominum filias, hoc eſt eorum qui orti erant ex Cain, eas ſibi acceperunt in vxores, quod prius erat prohibitum. Symmachus autem pro filij Dei, reddidit, filij Deorum & potentum. *Gen. 6.* Scimus autem quod quędam exemplaria habent aperte. Cum autem vidiſſent Angeli Dei filias hominum. Deinde conferunt & conuertunt nonnulli carnalis libidinis crimina in Angelos qui lapſi ſunt. Quomodo autem non affine fuerit ſtultitiæ, dicere carnalia amare ſpiritus qui ſunt carne ſuperiores & eminentiores? Quemnam ad hæc motum habentes naturalem, aut quanam lege carnis eos irritante? Melius eſt ergo vt legamus. Cum vidiſſent filij Dei filias hominum: et dedecore non afficiamus naturam Angelorum.

Si omnia quę fecit De[us] ſunt valde bona, quomodo dicit poſtea de mundis & immundis animalibus. Quæſt. 26.

Leuit. 10. Luc. 11. Rom. 14.

Deus quidem fecit omnia valde bona: ab hominum autem auaritia & intemperantia, aſſumpta ad id quod non ſunt nata, nõ ſunt bona. Iam enim cum multi

Mũda animantia cur ſeparata ab immundis.

multi ex poſterioribus hominibus indiſcriminatim comedere aggrederẽtur, & eius quod lędit auxiſſent cupiditatem: neceſſario induxit Dei prouidentia, mundorum & immundorum diſcrimen. Non nulla enim ex animãtibus terreſtribus & aquatilibus, quæ copioſius habent virus, omnino prohibuit. Sic ergo omnia ſuo tempore bona, & ad aliquem vſum homini vtilia, adeo vt ex venenatis ſerpentibus conficiantur ad curandum medicamenta. Dicit enim Sirach, Omnia Dei opera ſunt bona, & omnẽ vſũ ſuo tẽpore ſupeditant, neq; licet dicere, hoc illo eſt peius. Omnia enim probabuntur in tẽpore: &, Dominus ex terra creauit medicamenta, & vir prudẽs non offendetur eis.

Ex Baſilio in regulis.

Cur à cibis nonnullis abſtineamus.

Ab egregiis autem continentibus, ad præclaram eorum quæſtionem, Cur nos quoque omnia non comedimus: illud dicatur, quod noſtra quoque excrementa abhorremus. Nã quod ad dignitatẽ quidẽ attinet, carnes nobis ſunt olera agri: quod attinet autem ad ea quę conferunt diſcernenda, ſeparamus. Ita etiã in carnibus diſcernimus noxiũ ab vtili. Nã olus quoq; eſt cicuta, quomodo vulturis caro eſt caro. Sed neque qui ſapit, comederit hyoſciamũ, neque attigerit niſi magna vrgeat neceſſitas. Sic qui comederit, non iniquè ſe geſſit.

Cur Deus iuſſerit Abraham vt ſacrificaret iuuencam triennem, & capram trimam, & arietem triennem, & turturem & columbam. Quæſt. 23.

Hæc erant enigmata eo rũ quæ generi eius erant euẽtura: Hac enim de cauſa iuſſit. Poſt ſacrificia itaque ſubiunxit: Cognoſcens cognoſces quod inquilinum erit ſemen tuum in terra aliena: & infert, Quarta autem generatione huc reuertentur: propterea iuſſit ſacrificari tria ex quadrupedibus, & vnumquodque triennе, ad oſtendendas tres generationes quibus inquilini fuerũt in Ægypto. Turtur autem ſignificauit illam generationem quæ fuit auulſa & egreſſa ex Ægypto: fixit autem tabernacula in deſerto, hæc enim auis delectatur ſolitudine. Columba autem aliam ſignificabat generationem, quę terrã accipiebat promiſſã: eſt enim animal manſuetũ, & lubẽter verſans in ędibus. Vnde hęc quidem non diuiſit, vt quæ innuerent ſeruitutẽ. Quadrupedia autem diuiſit, quoniã ſignificabant afflictionem quã paſſi ſunt in Ægypto. Quæ autem aduentabant aues ad bifariam ſectas partes, & quas à ſacrificiis abigebat Abrahã: tacite pręſignificabãt cruentam mentem Ægyptiorum quam effecit Deus irritam, quæ Abrahamo fecerat confirmans promiſſa. Aues abegit Abraham: Sic memoria Abrahami puniit Aegyptios. Quod autem circa Solis occaſum viſus ſit clibanus fumans, & ignis lampades: ſignificabat quidem & quod ſuſcepta eſſent ſacrificia. Præſignificabat autem & qui in fine prædicti temporis futurus erat, Dei aduentum. Per ignem enim apparuit & Moyſi, & poſt hæc vniuerſo populo.

Quare iuſsit eum circuncidi. Quæſt. 28.

Circunciſio à Deo pręcepta, vt ſepararentur Hebręi ab alienigenis.

Cum de incolatu prius dixiſſet, pietati quandã excogitat cuſtodiam ne cum impiis commixti corrumperent ſui generis nobilitatem. Vnde cùm in deſerto verſati eſſent quadraginta annos, ſuperacaneã exiſtimarunt circuncisionem, vt qui eſſent ſeparati à gentibus, & per ſe vitam agerent. Quando autem deducti ſunt in terram promiſſam, tunc rurſus Deus imperauit Ieſu, vt omnes circunciderent, & ſic terræ traderet dominium, erant enim alienigenis futuri propinqui: Quamobrem, neceſſario opus habebant ſignaculo quod eos ſepararet ab alienigenis. Quod ſi Iudęi ſibi placent & gloriantur de circunciſione, diſcant quod non ſolum Abraham fuit Circunciſus, ſed etiam Iſmael ſemi ſeruus, vernęque dominati & ſerui empti, & Idumęi, & qui nati ſunt ex Cethura. Didicerunt autem ab Iſmaelitis & Aegyptiis, circũcidi.

Circunciſio nõ facit iuſtos, ſed fides & virtus.

Non iuſtos ergo facit circunciſio. Iſti enim omnes à ſcriptura accuſantur tanquam impij: ſed fides & virtus quæ ornarunt & honeſtarunt Abrahamũ.

Ex ſancto Epiphanio in Panariis.

Circũciſio data eſt propter incolatum.

Circũciſio quidem data eſt propter incolatum. Incolatus autẽ fuit definitus propter Abrahami dubitationẽ. Cum enim iuſtus Deo dixiſſet in dubitatione. In quo cognoſcam quod futurus ſum hęres terræ: Hanc, inquit, ipſi Deus ſume iuuencam triẽnem, & quę ſequuntur. Et circa occaſum Solis cum vidit lampades ignis & clibanum, ſubiungit per increpationem Deus, dicens, Inquilinum erit ſemen tuum in terra aliena quadringentos annos.

Quomodo ſit intelligendum, Ego indurabo cor Pharaonis. Exo. 8. Quæſtio. 29.

Lenitas Dei alios indurat, alios mollit.

Deo erat facile poſt inobedientiam, ei omnino afferre interitum: ſed ineffabili vſus lenitate, ei mediocrem intulit caſtigationem: ea autem reddebat cor eius durum & reſiſtens. Quomodo enim Sol caloris operatione ceram quidem mollit, lutum autẽ indurat: ita etiam Dei lenitate, alij quidam homines molliuntur: alij verò indurantur.

Vaſa iræ et vaſa miſericordię quęnam ſint. Pharao punitur ad cęterorũ caſtigationem.

Quoniam verò non omnes credunt vitæ futuræ, quoſdam quidem malos Deus hic caſtigat, pios verò honorat. ea de cauſa Apoſtolus quidem quoſdam nominauit, vaſa irę: quoſdam autem vaſa miſericordiæ, quoniam per illos quidem manifeſtum eſt Deum iuſtè punire: per hos autem, Athletarum virtutis curam gerere, eiſque prouidere. Quomodo enim medici eos qui morbo laborãt incurabili, ſecant multis pręſentibus, medicinę modum docentes diſcipulos: Ita etiam Deus Pharaonem, propter inobedientiam & cordis duritiem ſubiecit omne genus tormentis, ad reliquorum caſtigationem.

Dilatio pœnę facit vt callũ contrahat animus.

Dicit enim parœmiaſtes, Dum malus flagellatur, inſipiens fit callidior. Callidus autẽ cũ viderit malum valde puniri, ipſe eruditur: Inſipientes autem prætereuntes damno afficiuntur, & cadentibus impiis terrore afficiuntur iuſti. Nemo autem exiſtimet Pharaonem à Deo eò eſſe deductũ vt nõ ſẽtiret que gerebantur. Sed dilatio flagellorum, eſt nonnunquam cauſa vt callum contrahat animus. Quando enim ei infligebat plagas, promittebat dimittere populum. Quando autem ei remittebat tormenta, indurabatur. Dicit enim, Vidẽs autem Pharao quod ſit refrigeratio: aggrauabat cor ſuum, & non audiuit quę Deus fuit locutus. *Exod. 8.*

Ex Chryſoſtomo, Ad Stagyrium.

Quomodo enim in reis & ſceleratis, multos quidem in carcerẽ mittit Iudex, vt etiam illic è vita fæcedant. Quãdo autẽ aliquos, propter multos vult admonere: vno aut duobus ex illis, acceptis & in tribunali collocatis, omnibus circunſiſtentibus, eos iubet abduci ad ſuppliciũ capitis. Neq; omnib[us] ei op[us] eſt ad terrorẽ reliquorũ malorũ. Ita etiã Deo nõ omnib[us] opus eſt ſceleratis quãdo nos vult admonere & caſtigare: ſed nõnullos ex eis accipiẽs, quos nouit nõ poſſe corrigi, oſtẽdit in eos ſuã potẽtiã: & irã, ex eo multa rectè gerens. Nã & malos ſic hortatur ad

mutandum ſi voluit ſuam improbitatem: & bonos reddit promptiores & animo alacriores.

Quomodo Iob execratur diem in quo natus eſt.
Queſtio. 30.

Gratię eſt prçcipuũ, rectè ſe gerere in Deũ et proximũ.

Cum eſſet Iob iuſtus in quem nulla cadebat reprehenſio, quę erant gratię rectè geſſit ante gratiã. Quod autem eſt gratiæ eximium, eſt, id quod rectè gerit charitas in Deum & proximum. Cum ergo non ſolum ſui curam gereret, ſed etiam caueret ac prouideret ne proximi eo decertante & in laboribus ſe fortiter gerente offenderentur qui eius nouerant pietatem, & quæ non fas erat dicerent aut cogitarēt, & propter ipſum peccato eſſent obnoxij: aut enim Deum eſſe iniuſtum exiſtimabant, aut iuſti vitam ſincere non ſuſcipientes, non tantum accipiebant vtilitatis quantum damni, ſicut etiam eius amici paulo poſt eum condemnarunt, dicentes: Parum es flagellatus ſi peccatorũ tuorum habeatur ratio: & prius, Num vitium tuum eſt multum, innumerabilia autem ſunt peccata tua? Hoc cum præſciuiſſet iuſtus tãquã Dei Propheta, lamentabatur. Quod autem hoc ſit verum, attende quod neque propter facultatum ſuarum ablationem, neque propter filiorum interemptionem, neque propter corporis plagam & afflictionem, tale quid eſt elocutus, ſed accepit omnia cum gratiarum actione. Quando autem ad eum acceſſerunt amici, & eum procul vidẽtes non cognouerunt, & exclamãtes voce magna fleuerunt, vnuſquiſque veſtem ſuam rumpentes, & terram oſculati ei aſſederunt dies ſeptem & noctes ſeptem, & nemo eorum eſt locutus, videbant enim plagam eſſe valde grauem, tunc inquit: Iob aperuit os ſuum, & diem ſuum eſt execratus. Mentis itaque eorum in alteram partem propenſionẽ & lęſionẽ ſuſpectã habens, iuſtus lamentabatur. Solent em̃ iuſti, aliorũ, tãquã ſuas deflere calamitates. Quomodo etiã Hieremias propter populi iniquitatẽ, & tẽpli euerſionem execratus eſt ſimul ſuum natalẽ, & diẽ in quo natus prodiit in lucẽ. Si hic autẽ nõ ferebat labores & afflictiones quæ ex aliorũ cõſtabãt iniquitate, nõ multo magis, patiẽtiſſim⁹ Iob, iure ęgre ferebat quod propter eum quidẽ ſupplantabatur, & propterea eũ tedebat viuere, vt qui aliis inuẽtus eſſet cauſa peccati. Quid verò, & quæ videtur execratio? Dies ille, inquit, non veniat in numerum mẽſiũ, neque requirat eũ Dominus: ſuperne obſcurentur aſtra illius noctis. Execrantur autem rẽ quæ nõ conſiſtit, ſed diẽ & noctẽ præteritã. Quomodo em̃ fieri poteſt vt quæ fuerunt & pręterierũt, rurſus fiãt: & dies ille & nox illa reuertatur? De aſtris autẽ tacitè ſignificat nouorũ ſeculorum in melius futuram mutationem in conſummatione. Sicut dicit Dauid. In initio Domine terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanebis. Et Apoſtolus: Eſcę ventri, & venter eſcis: Deus autem & eas & hunc abolebit: quę in melius futura eſt mutationem, nominantes interitũ & abolitionẽ. Etenim in die conſummationis Sol & Luna obſcurabuntur, vt dicit Propheta, & ſtellę abſcõdent lucẽ ſuã. Nã, quod non ex deſperatione nec ex puſillanimitate illa loqueretur, audi eũ dicentẽ Deo. Expectabo te donec rurſus factus fuero, & dabis mihi tẽpus in quo meminero tui. Et rurſus, Scio ego quod iuſtus apparebo. Quis enim eſt qui mecum ſit litigatur⁹ in iudicio? Non ergo tanquã angeretur aut animũ deſponderet, ſed tanquã aliorũ dãnũ habens ſuſpectũ, hęc dicebat, quæ nec in peccatũ quidem ſũt ei omnino reputata: Dicit em̃, In iis omnibus quæ ei acciderunt ne in labiis quidẽ ſuis peccauit Iob contra Deũ, & non dedit Deo inſipientiã. Eius autẽ amici hęc non intelligentes, & eum condẽnantes: à Deo immiſſam iram erant attracturi, niſi cito iuſtus Deũ eis reddidiſſet placatum & propitiũ, & hoc eis remiſiſſet peccatũ. Dicit enim eis Deus. Niſi em̃ propter ſeruũ meũ Iob, vos perdidiſſem. Non em̃ locuti eſtis verũ aduerſus ſeruum meum Iob. *Ex Cyrillo Alexandrino, in Commentario in Iob de tempore eius plagæ.* Ex temporibus vitę iuſti Iob quę dicit ſcriptura, nẽpe quod poſt plagã vixerit 170 annos: omnes autem annos vixerit ducẽtos quadraginta octo, licet exactè conjectare, quod ipſe ſeptem annos egerit in tentatione, ſeptuaginta annos natus in initio tentationis, adeo vt tandem ſimul fuerint octoginta quinque anni quos Deus ei duplicauit, pręter alia bona quæ ei dedit, in duplum quoque ei vita reddita, vel potius præbita. Non enim qui omnia in duplum ei dedit Dominus, vitam eis meliorem mutilam mancamque feciſſet. Dicit enim. Dominus benedixit extrema Iob quã priora, & dedit ei duplicata quę prius erant, Vt ergo conueniat omnis numerus annorum, auferamus ſeptem, ex octoginta quinque, tentationis, ita vt illi remaneãt. 78. quibus cõiuncti 170. qui fuerunt poſt tentationẽ, efficiunt omnes annos vitę eius ducẽtos quadraginta octo. Cogitem⁹ ergo Dei benignitatẽ qui etiã duplicauit ſeptẽ annos tentationis, quos noluit cõnumerare in tẽpore vitę ei⁹, quoniã in annos vitę non cõputauit tempus plagę. Quodãmodo em̃ ne tẽpus quidẽ illud vixit in hac vita. Quamobrẽ in meliorẽ hãc vitã ipſũ cõputauit De⁹.

Iob. 22.
Iſti aliorũ cala imitates deflent tã quã ſuas.
Hier. 20.
Iob. 3.
Pſal. 101
1. *Cor.* 6.
Iob. 14.
Iob. 2.
Iob. 42.
Quot annos vixerit.
Iob. 1.

Quomodo ſteterit Diabolus corã Deo cũ Angelis.
Queſt. 31.

Diabolus ſtare dicitur coram Deo quando fungitur impoſito ei miniſterio.

Non ſtetit in cœlis, non erat enim dignus. Sed quoniã omnia implet Deus, & eſt vbique: ſtetit adhuc ſuper terram in ſuo ordine & miniſterio, in quo fuit collocatus vt Deo miniſtraret & eius. Nam in quibuſdã rebus quæ ad caſtigandũ & humiliandũ à Deo nobis inferũtur ex eius ira, collocatus eſt Diabolus ad parendum iuſſui Domini, cum malis ſuis Angelis, vt diuinę oſtẽdũt ſcripturę. Emiſit enim, inquit, in ſos irã furoris ſui furorẽ & irã, emiſſionẽ per Angelos malos. &, Spiritus Domini receſſit à Saule, & ſuffocabat eum ſpiritus malus à Domino & Apoſtolus, Quos tradidi Satanę vt diſcant nõ blaſphemare. Dictam ergo Diaboli ſtationẽ corã Domino, accipere oportet pro miniſterio in quo collocatus fuit à Domino, ad Deo miniſtrandũ. Sicut etiã de eo dicit Elias. Viuit Dominus, cui adſto corã ipſo hodie: ſtatum appellans miniſteriũ quo miniſtrabat Domino. Quod autem etiam Dei miniſtri dicuntur homines qui propter peccata noſtra bellum gerũt, audi quid dicat Ezechiel de Nabuchodonozor. Hæc dicit Dominus. Ecce ego dedi Nabuchodonozor Regi Babylonis terram Ægypti, & capiet eius multitudinem, & ſpoliabit ſpolia eius, & paſcet paſcua eius, & erit merces potentiæ eius pro miniſterio quo functus eſt aduerſus Tyrum. Dedi ei terram Ægypti pro iis quæ fecit mihi. Rurſus verba quæ à Dei perſona dicta ſunt Diabolo, non propriè intelliguntur verba quæ locutus eſt Dominus aduerſario, aut quæ ipſe locutus eſt Domino: ſed res ipſæ quas Deus concedit Diabolo agere aduerſus homines, accipiuntur pro verbis & vocibus.

Pſal. 77.
1. *Reg.* 6. & 18.
1. *Cor.* 5.
3. *Reg.* 17.
Status miniſteriorũ quo miniſtratur Domino.
Ezech. 29.
Verba Dei accipiũtur pro rebus ipſis quas vel facit vel permittit Deus.

Ex

Ex Maximo Confeſſore. De dubiis.

Diabolus quomodo Dei ſeruus,
Hiere. 25.

Si Rex Babylonis allegoricè accipitur pro Diabolo, quomodo Deus per Hieremiam Prophetam eum appellat ſeruum, dicens. Ego dedi omnem terram Nabuchodonozor Regi Babylonis ſeruo meo, & beſtias agri dedi vt ſeruirent ipſi?

Diabolus eſt et Dei inimicus, & vltor.

Diabolus & eſt Dei inimicus, & vltor. Inimicus quidem tanquam odio habens, videtur quodammodo exitioſam in nos habere charitatem, modis voluntariarum animi affectionum, per voluptatem perſuadens noſtro libero arbitrio externis bonis pręferre temporalia, per quæ ſuffurãs totum noſtri animi deſiderium, nos omnino abducit à Dei charitate: voluntarie faciens hoſtes noſtri creatoris. Vltor autem eſt ac vindex, quando aperto ſuo in nos odio, vt qui propter peccatum ei iam ſimus obnoxij, à nobis pœnas exigit. Nihil eſt enim ęque gratum Diabolo, atque homo qui punitur. Quod cum ei fuerit permiſſum, denſas & ſibi inuicem ſuccedentes inuoluntariorum malorum excogitans inflictiones, inſtar procellę crudeliter in noſtra inuehitur, Dei permiſſu accepta poteſtate: non diuinum quidem iuſſũ volens adimplere, ſed ſui in nos odij cupiens alere affectionem, vt grauium calamitatum magno pondere propter victoriam à ſpe diuina lapſus animus, ſuas frangat vires pro admonitione, impietatis cauſam ſibi procreans, grauia mala quæ ſibi infliguntur. Deus enim cùm ſit bonus, & nolit voluptatem quæ mentem abſtrahit a Dei charitate, perfectè extẽdere ſemen noſtri vitij, concedit Diabolo vt labores & cruciatus nobis inferat. Tanquam ergo qui ex permiſſione peccatores puniat, Diabolus Dei vocatus eſt ſeruus. Æquum enim eſt vt à Diabolo puniantur qui malas voluntariorum peccatorum ſuggeſtiones lubenter ſuſceperunt. Sic ergo voluptatem quidem ſeminat Dęmon per voluntarias animi affectiones: dolorem autẽ inducit per inuoluntarias. Beſtię autẽ quas dat Deus Regi Babylonis, ſunt Dęmones. Vnuſquiſque enim, prout eſt illi intrinſecus innatum, miniſterio ſuo fungitur ad hãc vel illam inducendam tentationem. Alius enim aliud efficit vitium: & alius alio planè eſt nequior & ſceleratior, & ad vitiũ aptior. Abſque diuina autem permiſſione in nulla poſſunt Dęmones eſſe adminiſtri malorum principi Diabolo. Sed ſicut nouit Deus, cum ſua benignitate & bona prudentia, concedit Diabolo per ſuos adminiſtros propter peccata noſtra diuerſos inferre cruciatus. Idque aperte oſtẽdit ſcriptura dicens de Iob, Diabolũ non potuiſſe omnino ad Iob accedere abſque diuina conceſſi.

Diabolo nihil gratius quam homo qui punitur.
Diabolus in nobis et voluntatem ſeminat et dolorem.
Dæmones non ſunt adminiſtri malorum abſque Dei permiſſione.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum

Vnus eſt Dominus noſter & ſolus formidãdus.
Prou. 7.
Diabolus eſt abiectiſſim⁹ Dei ſeruus.
Diabolus nil poteſt niſi Deo permittente.

Per hoc autẽ quod dixit Dominus, ſed libera nos à malo. Quoniã eorũ eſt regnũ & potentia & gloria, nobis in memoriã reuocat quis nobis dominetur, & quod ſit omnibus potentior, & quod nullum oporteat pręter ipſum formidare. conuenienter ei qui dicit. Fili honora Dominũ, & valebis viribus: Præter ipſum alium ne timeas. Nam ille quoque in nos bellum gerit, eſt ei ſubiectus, etiam ſi videatur eſſe contrarius, Deo interim concedente. Nam ipſe quoque eſt ex ſeruis, iiſque valde vilibus & abiectis, & qui offendẽrunt. Neque auſus eſt vllum aggredi ex conſeruis, niſi prius à ſuperis accepta poteſtate, & ſicut in Iob. Et quid dico conſeruos? Ne porcos quidem auſus eſt inuadere donec fuit ei permiſſum, ſicut nec Iobi armenta & greges.

Quomodo cum Deus permiſiſſet Balaamo vt proficiſceretur ad Balaac, eum prohibet per Angelum.
Queſtio. 32.

Num. 22

Cum Balaac Rex Moabitarum accerſiuiſſet Balaam, vt cum veniſſet, execraretur Iſrael: iis qui ad ipſam venerant dixit quæ Deus ei fuerat locutus: nempe, Non proficiſceris, neque execraberis. Non perſuaſus autem Balaac, perrexit accerſere, ratus ſe donorum promiſſione Balaam corruptarum & futurum vt illius inſtituto & ſcopo Deus annueret. Tunc ergo Balaam, cum oporteret eos qui redierãt amandare, vtpote quod Deus ei ſemel vetaſſet & interdixiſſet, rurſus ex eo ſciſcitabatur. Indignatus ergo Deus non amplius ei reſpondet ſicut prius, ſed dicit: Surge & eos ſequere. Quod ſæpe ſolet etiã fieri medicis, qui nonnunquam quidem iubent abſtinere à cibis noxiis: cum autem ad eos propenſi ſunt ęgroti, & quodammodo vim afferunt medico vt eis permittat ſumere, tunc medicus vt qui ſemel non ſit auditus, iraſcens permittit: Scit enim eos nolle corrigi. Hoc autem faciebat Deus, ſimul quidem & vt ita dicam, iraſcens, & ſimul volens oſtẽdere quod etiam ſi abierit, non poteſt, quod vult facere, & populum execrari. Et quam vim, inquit, habebat, vatis execratio, quod De⁹ prohibuerit ne execraretur? Nullam quidem vim habebat: falſa enim tenebatur opinione. Sed quoniam populus continenter inique agens, ſuſtinebat plagas à Deo immiſſas: ad illorum imbecillitatem hæc diſpẽſauit. Nam ne à Deo caſtigati, exiſtimarent ſe per Vatis execrationem incidiſſe in calamitates, non ſiuit Vatem vti execrationibus, iniquorum amputans occaſionem. Sed ille quidem verum Deum non ſciſcitabatur: ei autem reſpondit non qui ab ipſo vocabatur, ſed qui ab ipſo ignorabatur. Nam ſæpe quidem venit Deus etiã ad impios non propter ipſos ſanctos, ſicut ad Labã propter Iacobum, & ad Pharaonem, propter Ioſephum & ad Nabuchodonoſor propter Danielem, & ad hunc ipſum propter Iſraelem. Miſit itaque paulo poſt ad Balaam, Angelũ cum rhomphęa, ſubindicans futurum vt paulo poſt et ipſe & Balaac interimeretur: Iſte enim fuit autor ſcelerati illius conſilij, per quod ceciderunt vno die XXIIII millia, quando fuerũt initiati Beelphegor, cum mulieres Madianitæ apparuiſſent in caſtris, & eos pellexiſſent ad libidinem, ipſius conſilio. Dicit enim: Et Balaam filiũ Beor occiderunt in bello Madian cum vulneratis: & adduxerunt ſpolia, & iratus eſt Moyſes dicẽs. Cur viuas cępiſtis omnes fœminas? Ipſæ enim filiis Iſrael fuerunt ſcandalum ſecundum verbum Balaam vt deficerent & deſpicerent verbum Dei propter Beelphegor, & fuit hæc plaga.

Deus permittit quãdoque mala, vt medicus cui non paret ęgrot⁹.
Deus venit etiam ad impios propter ſanctos.
Num. 32

Quomodo ſeruetur iuſtitia dum filij puniuntur pro patribus? Queſtio. 32.

Exod. 20

Tanquam qui filios amarent, & curarent vt filiorum magnam haberent multitudinem, minis terret, & dicit: Reddens peccata patrũ in filios, ad tertiam & quartam generationem iis qui me oderunt, & faciens miſericordiam in mille millia iis qui me diligunt & cuſtodiunt mandata mea. Quod autem ſit impium nudum attendere præceptum, ipſe Deus docet legem ferens contrariam. Non morientur, inquit, patres pro filiis, neq; filij pro patribus ſed vnuſquiſq; in ſuo peccato morietur, & dicit per

Exod. 20
Pro peccato ſuo ſolum punitur quilibet.
Deu. 24.
Ezech. 18

Ezechielem. Quæ vobis eſt hæc parabola dicentiũ, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filio- A rũ obſtupuerũt? Quoniam omnes animæ meç ſunt, anima quæ peccauerit ipſa morietur.

Quod ſine peccato eſt non punitur.

Ex Conſtitutionibus Apoſtolicis.

Vnusquiſque pro ſeipſo reſpondebit, & non perdet Deus ſimul iuſtum cum iniuſto. Nam apud ipſum quod ſine peccato eſt, nõ punitur. Neque enim Noë diluuio obruit. Neq; lot cõbuſſit. Neque Raab ſimul perdidit. Si quis autẽ velit ſcire ea etiam quæ in nobis facta ſunt. Iudas nobiſcum accepit ſortẽ miniſterij quã nos: & Simon Magus accepit ſignaculũ quod eſt in Domino. Sed vterque eorum effect⁹ mutus, ille quidẽ fuit ſtrangulatus: hic verò præter naturã volans fuit cõtritus. Et in arca erant Noe & eius B filij: Sed inuentus malus ſolus Cham ex filiis fuit punitus, Quod ſi patres non puniuntur pro filiis, neq; filij pro patribus, eſt perſpicuum quod neque vxores pro maritis, neque ſerui pro Dominis: neque cognati pro cognatis: neque amici, neque iuſti pro iniuſtis, ſed ab vno quoque de ſuo facto exigetur ratio. Neque enim Noe pro mundo dedit pœnas. Neque lot fuit exuſtus pro Sodomis. Neque Raab fuit occiſa pro Hierichuntinis. Neque Iſrael fuit ſubmerſus pro Aegyptiis, neque enim ſimul condẽnat cohabitatio, ſed mentis conſenſus. Non ergo moritur alius pro alio: ſed ſuorum peccatorum catenis, cõſtringitur vnuſquiſque. Et, ecce homo & eius opus C coram ipſo: & iuſtitia eius ſuper ipſum erit, Secundũ viã veſtrã iudicabo vos dom⁹ Iſrael, dicit Dominus.

Pro peccato ſolum ſuo punitur quilibet.

Ezech. 7.

Quomodo eſt intelligendum illud, Non dedit vobis Dominus Deus cor ad ſciendum, & oculos ad videndũ, et aures ad audiendũm vſque adhũc diem. Queſt. 34.

Deut. 29.

Sicut illud, Tradidit illos Deus in reprobum, ſenſum, & in paſſiones ignominię, & indurauit Deus cor Pharaonis. &, Decepiſti nos Domine à via tua. In duraſti corda noſtra. &, Decepiſti nos Domine. & decepti ſumus: & quæ ſunt huiuſmodi, in quibus ex actus & accuratus ſenſus non oſtendit quod à Deo aliquid abſurdi ingeneretur humanę naturę: ſed reprehẽdit liberũ arbitriũ, quod hominũ quidẽ & Dei D donũ datũ eſt naturę, per conſilij autem ægeſtatẽ effectum eſt nobis facultas propenſionis ad contrariũ. Tale eſt illud, Diſtractionem malam dedit Deus hominib⁹, propterea quod bonum Dei donũ, nẽpe voluntarius liberi arbitrij motus, aberranti hominũ electioni factus eſt inſtrumentũ ad peccatũ & diſtractionem animę, vt quę à ſublimibus & pręclaris diſtracta ſit ad patibiles motus animę. His ſimile eſt illud quoque quod dictũ eſt ab Eſaia & Ioanne Euãgeliſta. Occęcauit eorum oculos, & obdurauit cor eorũ, & illud Apoſtoli, Deus huius ſęculi occęcauit ſenſus infideliũ. Nam homines qui Deo non crediderunt, ij occęcãtur, ne intelligentes deſpiciant. Ser E uus eñ, inquit, qui cognouit & non fecit, vapulabit multis. Qui autẽ non cognouit, fecit autẽ: vapulabit paucis. Parcẽs ergo Deus occęcat mentes infideliũ, & tanquã bonus. Et hoc dicit, Si non credideritis, nõ intelligetis, Quamobrem dicit Dauid: Non cognouerunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Cæterũ humanis ſermonibus ſæpe vtitur ſcriptura, vt quæ ſint notiores. Solẽt eñ quidã dicere diſcipulis & miniſtris, eos reprehendentes: Occęcauit Deus cor tuũ. Hoc modo quoq; loquendi hic vſa, per verba conſueta arguit eorũ amentiam.

Liberum arbitrium quod bonum eſt. propenſũ eſt ad malum.

Iſai. 6.
2. Cor. 4.
Luc. 12.
Iſa. 8.
Io. 12.
Pſal. 71.

Indurare cor & excęcare quid ſignificat.

Quamnam ob cauſã propter paruũ delictũ iuſſus fuit Moyſes procul videre terram, prohibitus eſt autem ne populum introduceret. Queſt. 35.

Per hoc nos docet Deus, quod ab iis qui ſunt in virtute perfecti Deus exigit perfectionẽ, & in alios homines qui magna admittunt ſcelera lenis & clemẽs, ſanctis non dat hanc veniã. Hoc etiam dixit quidã ſapiens. Nã minimo quidem concedenda eſt miſericordia. Potentes autem potenter examinabuntur, & Dominus, Nam cui, inquit, parum fuerit datum, parum ab eo exigetur. Cui autem multũ, multũ quoque exigetur ab eo. *Ex Baſilio in Aſceticis.*

A perfectis Deus perfectionẽ exigit, nõ ab aliis

Sap. 6.

Cùm videro Moſen illum Dei ſeruum, illũ, inquã, magnum, qui tali & tanto à Deo dignatus eſt honore, & ab eo ſæpe hoc accepit teſtimoniũ vt audierit, Noui te pręter omnes, & inueniſti gratiã corã me. Illũ cum videro ad aquã contradictionis, nullã aliã ob cauſã quã quod ſolũ dixerit populo murmurãti propter aquæ penuriã. Nũ in hac petra educam aquam? propter hoc ſolũ intentatas ſibi accepiſſe minas, nõ intraturũ in terrã promiſſionis, quæ erat ſumma factarum Iudęis, promiſſionũ. Cum ergo videro eũ rogantem & non impetrantẽ. Cum videro nullam propter tot rectè & præclare geſta, veniã aſſecutum ob illud breue verbũ: re vera video quidem, Dei, vt dicit Apoſtolus, ſeueritatẽ: re vera autẽ illud verũ eſſe credo. Si iuſtus vix ſeruatur: impius & peccator vbi apparebit? Et quid hæc dico? Quãdo illã terribilẽ au C diero Dei ſententiã quã pronuntiat in eũ qui vnũ transgreſſus eſt peccatũ in ignorantia, non poſſum non meritò timere irę magnitudinẽ. Scriptũ eſt eñ Et anima ſi peccauerit, & fecerit ex omnibus mandatis Domini quæ oportet facere, & non cognouit deliqueritque & acceperit peccatũ, offeret arietẽ immaculatũ ex omnibus, præciũ pecuniæ ad Sacerdotẽ & expiabit Sacerdos pro ipſo de ignorantia quam ignorauit, & ipſe neſciebat & peccauit corã Domino. Si ergo de iis quæ per ignorationẽ facta ſũt, erat adeò inexorabile iudiciũ, & pro expiatione neceſſariũ erat ſacrificium: vt etiã Iob offerret pro ſuis filiis quid dixerimus de iis quæ fiunt à ſcientibus?

Exod. 33
Num. 20.
Rom. 11.
1. Petr. 4
Leuit. 4.

Pro peccato per ignorantiã offerebatur ſacrificiũ.

D *Cur Deus non prohibuit Iephte ſacrificare filiam, vt Abraham, filium. Queſt. 36*

Iud. 11

Quoniam ſi eſſet imitatus Abrahę pietatem, fideliter etiam accepiſſet ſacrificium, etiam ſi malè vouiſſet. Nã ſi habuiſſet filiam ſicut ille filium, potuiſſet recipere mercedem pietatis. Sed neque Deus hoc petit, neque ſceleratum accepit ſacrificium? Quid enim hoc voto potuerit eſſe magis impium? Fieri enim poterat vt obuius eſſet ei canis prim⁹, & equus & aſinus, & Camelus, & quæcũque veriſimile erat eum poſſidere, cum eſſet Dominus tantę multitudinis. Propterea neque pater erat dignus beneficio Abrahę poſt illam incredulitatem & de voto pœniten E tiam, & veſtium dilacerationem & lamentationẽ: neque filia, Iſaaci vita poſt impium luctum & duorum menſium eiulatum, vt quæ iudicarit hoc ſacrificium eſſe quauis calamitate grauius. Hoc autem permiſit Deus, eos qui tunc erant & qui poſtea futuri erãt erudiens, tuto quidem Deo vouere & vt conuenit, citra moram autem & cum fide & gaudio implere promiſſum. Vicit autem Iephte, non propter votum, ſed propter iuſtum Dei iudicium. Nõ enim propter votum malè factum oportebat delere Iſraelem.

Votũ, ſẽper eſt Deo vouẽdũ cum fide & cũ gaudio implẽdũ.

Quomodo eſt intelligendum de Pythoniſſa. Queſtio. 37.

Quidam dicunt verè quidem excitatum eſſe Samuelem: Quidam autem hoc euertentes: dicunt aliquem populi deceptorem Dęmonem oſtendiſſe Samuelis figuram, & dixiſſe quæ ſæpe audierat dicentem Samuelem, ignoraſſe autem tempus mortis Saulis. Ego autem primum quidem exiſtimo iniquum ac nefarium. Non credã enim Necromãtiam ne quãlibet quidem agere animam, nedum Prophetæ & tanti Prophetæ. Eſt enim perſpicuum quod in quodam alio loco degunt animę expectantes reſurrectionem corporum: eſt ergo valde impiũ credere Phytoniſam tantam habere virtutem. Secundum autem eſt ignorationis magis quam impietatis. Illã enim impiam conantes euertere orationem, exiſtimauerunt falſam fuiſſe prædictionem, & ideo eam attribuerunt Dæmonibus magiſtris mendacij. Sed audiant librum qui inſcribitur Paralipomenõ qui dicit. Et mortuus eſt Saul in iniquitatibus, quibus inique egit contra Dominum ſecundum verbum Domini propterea quod non ſeruauit ipſum & quod Saul interrogauit in Phytoniſſa vt exquireret. Et reſpondit ei Samuel Propheta: & non ex quiſiuit Dominum, & occidit ipſum. Hinc eſt ergo perſpicuum quod Deus tributa cui voluit Samuelis forma, protulit ſententiam, cum hoc nõ potuerit facere Phytoniſſa, ſed Deus etiam per aduerſarios ſententiam tulerit. Na audimus ipſum dicentem. Etiam ſi abieceris ad Pſeudoprophetam: ego Dominus reſpondebo ei. Etenim per impium quoque vatem Balaam benedixit, populo, & futura prædixit, non ſcelerato loquente ſpiritu, ſed ſpiritu Dei operante. Quoniam verò exiſtimauerunt quidam falſam fuiſſe prędictionem, neceſſe eſt de ea breuiter diſſerere. Prius autem dixit ſcriptor. In diebus illis congregant alienigenę caſtra ſua vt exeant ad bellum aduerſus Hieruſalem, & exeunt, & caſtrametantur in Soman. Et vidit Saul caſtra alienigenarum, & congregat Saul omnem virum Iſrael, & caſtrametatur in Gelboe. Et vidit Saul caſtra alienigenarum & obſtupuit cor eius valde. Et interrogauit Saul per Dominum, & non reſpondit ei Dominus in ſomniis manifeſtis, & Prophetis. manifeſta autem appellauit, quę ſignificantur per Ephod. Et dixit Saul pueris ſuis, Quærite mihi mulierem Phytoniſſam. Eſt ergo perſpicuum quod cum Hebręi & alienigenè caſtrametati eſſent quæſiuit Saul Phytoniſſam, vidit enim caſtra alienigenarum & timuit valde. Cum autem acceſſiſſet ad Phytoniſſam, & alicunde accepiſſet reſponſum, ſtatim concidit, cum neque noctu comediſſet, quãdo relictis caſtris acceſſit ſciſcitaturus Phytoniſſam, neque toto illo die. Cænauit autem rogat⁹ à muliere, & cum per noctaſſet in itinere, venit ad exercitum. Dicit enim, et illa tulit coram Saule & coram pueris eius, & comederunt & ſurgentes abierunt illa nocte. Deinde orta luce commiſſum eſt pręlium. Fuit ergo vera prędictio quæ dixit. Cras te & Ionathan filium tuum tecum & caſtra Iſrael dabit Dominus in manus alienigenarum: Eorum autem nihil prædixit Samuel cũ adhuc eſſet ſuperſtes, ſed regno ſolũ priuari? . Ionathæ autem nullam fecit mentionem. Hic autem & Ionathę & Saulis prædixit exitiũ, & populi ſtragẽ, & alienigenarũ victoriã. Vera ergo fuit prędictio, erat eñ diuina: neque, vt opinor facta fuit à Samuele. Nã illa quidẽ dixit figurã quã conſpexit. Saul autẽ ex figura coniecit eſſe Samuelẽ. Hiſtoria autẽ id quod viſũ eſt, nominauit Samuelẽ, propterea quod ille eũ quęſierit & crediderit. Quo- A modo enim qui ab Abraham viſi ſunt Angelos, & illorum Dominorum viros nominauit. Quoniã eos eſſe vt eos arbitratus Patriarcha, appoſuit menſam, & qui non erant Dij Deos nominauit. Ita etiam hic quoque, qui viſus fuit in figura Samuelis, ſiue Angelum, ſiue ſpectrũ oſtendens figurã Samuelis, nominauit Samuelem, vt fideliter accepta ſententia generis è vita excederet.

1. Reg. 28
1. Par. 11
1. Reg. 28
1. Reg. 28

Samuelis vera fuit prędictionem nempe eius qui figuram ſuſceperat Samuelis.

Gen. 19.

Ex Cyrillo, De adoratione in ſpiritu.

Samuelis anima per Phitoniſſã nõ fuit euocata.

Nugę ergo ſunt & planè inſania, re vera putare Prophetæ animam execrandę mulierculæ incantationibus fuiſſe attractam. Audiui autem, quod verbis quibuſdam arcanis Dæmonia pellicientes & a- B quam incantantes, ſpectra & vmbras & tanquam in ſpeculis formas quidam aſpiciunt, figuras vtique eorum, qui dicuntur referri. Is quidem certe qui vexãt & cæleſtia ſolent afficere, reuelat etiam per eos per quos minimè oportet, non nunquam eaquæ dicuntur, vt eſt veriſimilè, in mentem humanam ſanctis inſonantibus Angelis.

Hydromantia.

Quid erat Ephod per quod Sacerdos Deum interrogabat? Queſt. 38.

Ephod qualis erat forma

Ipſum quidẽ nomen interpretatum, manifeſtationem ſignificat aut ſolutionem. Eius autem forma erat vni⁹ palmi textura, inſtar pectoralis, ex filo aureo & varia arte confecta. Et in medio quidem ha- C bebat tãquã, auream ſtellam: ex vtraque autem eius parte duos Smaragdos quibus erant inſcriptę duodecim tribus Iſrael. In medio autem duorum Smaragdorum, adamantẽ. Quando ergo Sacerdos Deũ erat ſciſcitaturus de aliquo capite: alligabat ipſum inſuper humerali in medio pectoris: & imponebat ſubter manus ſuas, & inueniebatur expanſa in palmis ſuis tanquam pyxidula. Et aſpiciens ad Ephod, Deum ſciſcitabatur. Statim autem fulgurabat Adamas, & lucem eiaculantes emittebat radios. Si autem Deo non placebat, manebat lapis in ſuo ordine. Si autem erat populum gladio traditurus, fiebat ſanguinolentus. Sin autem mortiferum quidpiam D erat euenturum, fiebat niger.

Ex Chryſoſtomo, De indumento Sacerdotis.

Induebatur autem olim Summus Pontifex intrãs ſancta ſanctorũ, veſte talari, hoc eſt, à capite deſcendebat vſque ad pedes, & ſuper humerali, quod erat alterũ indumentũ deſcendens vſque ad fœmora, & tibialibus, & quæ ab eis dicitur fimbria & rurſus malis punicis & cornibus, & tintinabulis. In capite autẽ geſtabat tiarã ſeu mitrã. In humeris autem duos Smaragdos, in quibus videlicet hinc ſex re tribus, & illinc ſex. In pectore autem rationale, quod exſculptos habebat duodecim lapides. Et licet videre alias quidem figuras, alios verò ſenſus. Non enim Deus E omnino quieſcit in hyacintho & purpura: ſed in corporeis ſenſibus deſcribit imaginem. Nam ſi verè quieſcebat in glorioſis illis veſtibus, cur ante Aaronem non induit Moyſen, Sed erat quidem Moyſes illa veſte nudatus, ipſe induens Sacerdotes. Moyſes enim non fuit aqua lotus, ſed lauit. Non fuit vnctus oleo, ſed vnxit. Non geſtauit veſtem Sacerdotalem, ſed Sacerdotes induit, vt diſcas quod ei qui eſt ſecundum Deum perfectus, ei ornamentum ſufficit virtutis. In figura itaq; Sacerdotis virtutes ef fingit & exprimit, ſupernè quidem in capite nomen Dei: in pectore autem ratio: & infernè flores & fructus virtutum recta facta.

Veſtes Sacerdotales quid ſignificarent?

Perfecto viro ſufficit virtus abſque ornamento.

Lapis Sardius & eius virtus.

Lapis Sardius qui eſt appellatus Babylonius, eſt quidem igneus & ſanguineus: naſcitur autem in terra Babylonis apud Aſſyrios, eſt autem perſpicuus, & vim habet medendi: Eo vtuntur medici ad tumores & quæ ferro fiunt vulnera, ſi illinatur. Topazius eſt quidem rubeus pluſquam lapis carbũculus: Naſcitur Pazi, quę eſt vrbs Indiæ. Tritus autem in medico mortario, colore quidem rubrum non emittit ſuccum, ſed lacteum: implet autem multos crateres nempe quos vult is qui terit: & neque pondere minuitur, neque circunferentia. Cõducit autem quod ex eo emittitur, ad vitia oculorum & hydromanias ſi bibatur, & iis qui ex vnda marina, furore corripiuntur.

Topazius et eius virtus.

Smaragdus & eius virtus.

Smaragdus eſt quidem, viridis. In Indię autem montibus, fodientes Barbari cum ſeccant. Eius autem virtus eſt ad hoc vt tanquam in ſpeculo vultus aſpiciatur. Carbunculus eſt, forma quidem admodum puniceus. Naſcitur autem Carthagine vrbe Libyæ quæ dicitur Aphrica. Dicunt autem eam inueniri non interdiu ſed noctu. Nam procul ſcintillans inſtar lampadis aut carbonis, deinde ceſſat. Eũ autem eſſe agnoſcentes qui quærunt, ad eius ſplẽdorem abeunt & inueniunt. Dum autem geſtatur, qualibuſcunque tectus ſit veſtibus, ſplendor eius extra amictum apparet. Sapphirus autem purpuraſcit quidem: naſcitur autem in India & Æthiopia.

Carbunculus et eius virtus.

Sapphirus et eius virtus.

Tritus autem medetur, tuberculis, ſi cum lacte illinatur locis vlceratis, & lex quæ Moyſi data eſt in monte, apparuiſſe dicitur in Sapphiro. Iaſpis autem eſt Smaragdo ſimilis, inuenitur autem in Oſtio fluuij Thermodontis & Paramathamtij in Cypro. Cõfert autẽ ad morbũ comitialẽ. Hyacinthus eſt quidẽ ſub rutilus, inuenitur autẽ in interiore Scythię barbaria. Scythiam autẽ ſoliti ſunt vocare veteres, omnẽ regionẽ Borealẽ vbi ſunt Gotthi & Dani. Illic ergo intrinſecus in magnę Scythiæ ſolitudine eſt barathrum ſeu foſſa profundiſſima, & adquã non patet aditus hominibus, & rupibus hinc & illinc circundata adeo vt quiſpiam ſuperne ex ſummis montibus, tanquã ex mœnibus diſpiciens, non poſſit foſſę fundũ aſpicere, ſed ex profũditate ſit veluti quoddam tenebroſum Chaos. In qua ſunt qui à propinquis mittuntur Regibus condemnati & coacti. Cũ autem agnos ſacrificauerint, & excoriauerint, deſuper eos iaciunt x rupibus in Chaos foſſæ. In illis autem carnibus conglutinantur lapides. Aquilę autem ſupernè in rupibus habitantes, deſcendunt ad odorem carnium, & ſurſum ferunt agnos habentes lapides. Inter comedendum autem carnes, lapides manent in vertice mõtis. Illi autem cum aſpexerint quo ab aquilis ſublatę ſunt carnes, illuc eunt & ſic ferunt lapides. Habẽt autem hanc efficaciam. Nam Si iaciantur ſuper carbones ignis, ipſi quidẽ non lędũtur, carbones autem non extinguunt. Nec hoc ſolum: ſed etiam ſi quis capiat lapidem, & inuoluat in aliquo linteo, & ponat ſuper carbones, ipſe quidẽ qui tenet, ab ignis calore in manu vritur: linteũ autem omnino manet illęſum. Dicitur etiam parientibus mulieribus conducere ad facilè pariendũ. Achates autem eſt ſubcerulei coloris. Inuenitur autem is quoque in illis Scythiæ regionibus. Si teratur autẽ ſuper frõtem, auertit dolorem morſus Scorpionum & viperarum. Amethyſtis quidem eſt in profundo, flammę ſimilis: inuenitur autem in montibus Libyę in littore maris. Chriſolythus eſt auro quidem ſimilis, inuenitur autem in rupe Phreatide in margine Achemenidis Babylonis Babylonem enim & illum rupis puteum appellant Achemenidem. Si teratur autem, medetur iis qui ſtomachi & ventris dolore laborant. Berillium eſt quidem glauci coloris, naſcitur autem in ſummitatibus montis qui dicitur Taurus. Onychinus eſt quidem fuluus: Inuenitur autem is quoque in eodem monte.

Iaſpis, et eius virtus.

Achates & eius virtus.

Amethyſtus.

Chryſolythus, & eius virtus.

Beryllium.

Onychinus.

Ex Theodoreto in illud Exodi, Nomen meum non indicaui eis. Exod. 6.

Docet eum quanto honore eum affecerit, & quanta fuerit ſua in eum beneuolentia. Quod enim nomen nõ indicauit Patriarchis, hoc Moyſi indicauit. Et enim dixit. Ego ſum qui ſum. Hoc autem apud eos quidem nominatur ineffabile eſt enim eis interdictum id lingua proferre. Scribitur autem per quatuor elementa. Vnde etiam id dicitur & tetragrãmaton. Hoc autem in Lamina aurea inſcriptum erat. Imponebatur autem fronti Pontificis, tenia è capite ligatum.

Tetragrãmatõ Dei nomen.

Quomodo eſt intelligendum illud, Locutus eſt Solomon de lignis à Cedro vſque hyſſopum quę eſt in pariete. Queſt. 39.

Herbarum & arborum naturas ac virtutes, atque adeo omnia quoque animantia, naturali Philoſophia tractaſſe eis & diſſeruiſſe dixit. Hinc eſt vere ſimillimũ eos qui libros cõſcripſerũt Medicinę, plurima decerpſiſſe, calidorumque & frigidorum ſuccorum & humidorum ordinem compoſuiſſe, & hæc herba, illa herba quanam menſura ſit frigidior aut calidior, & huius animalis hęc particula cui morbo affert remedium, vtpote fel hyenę aut adeps leonis, aut ſanguis tauri, aut carnes viperę. De his enim ſcripſerunt docti medici, accepta occaſione ab iis primo ſcripſit Salomon. Quod autem de his omnibus naturaliter diſſeruerit, audi eum dicẽtem in Sapientia. In manu Dei, & nos, & noſtri ſermones & ipſe mihi dedit eorum quæ ſunt cognitionem, vt ſcirem mundi conſtitutionem, elementorum operationes, initium & finem & medium temporum, annorum circulos, & ſtellarum ſitus, animalium naturas, & ferarum iram, & ſpirituum violentiam, hominum diſputationes, plantarum differentias, & radicum virtutes, & quæcunque ſunt occulta & aperta noui. Nam omnium artifex me docuit ſapiẽtiam.

Naturalẽ Philoſophiã ante Gręcos intellexit Solomon.

Medici plurima ſumpſerunt ex Solomone.

Sap. 7.

Ex tertio Regum.

Et multiplicata eſt ſapientia Solomonis valde ſupra prudentiam omnium hominum, & ſuper omnes prudentes Ægypti, ſapientiamque exercuit ſuper omnes homines, & locutus eſt ter mille parabolas, & erant eius cantica quinquies mille, & locutus eſt de lignis à Cedro quæ eſt in libano vſque ad hyſſopum quæ ęgreditur ex muro, & locutus eſt de pecoribus & volucribus, & de reptilibus & piſcibus & de omnibus quæ ſunt ſuper terram.

3. Reg. 4.

Ex Hippolyto. In Canticum Canticorum.

Et vbi eſt vniuerſa eius cognitio? Vbi autem hæc myſteria? & vbi libri? exeant enim ſola Prouerbia, & Sapientia, & Eccleſiaſtes, & Canticum Canticorum. Quid ergo? falſum ne dicit ſcriptura? Abſit. Sed fuit quidem magna eorum quę ſcripſit, materia, vt oſtẽdit dicendo, Canticum Cãticorum. Significat enim quod id quod continebant ter mille Odę ſeu Cantica, in vno narrauit. In diebus autem Ezechiæ, alij quidem libri fuerunt ſelecti, alij verò neglecti.

Canticum Canticorũ ſumma quinque millium Canticorũ Salamonis.

Vnde

Vnde dicit ſcriptura, Hæc ſunt Prouerbia Solomonis diſcreta, quæ ſcripſerunt amici Ezechiæ Regis. Vnde autem ſelegerunt, niſi ex libris qui inerant in ter mille Prouerbiis & quinquies mille Odis ſeu Canticis Canticorum? Ex ipſis ſapientes amici Ezechiæ elegerunt ea quæ pertinebant ad ædificationem Eccleſiæ.

Prouerbia Salomonis vnde ſint ſumpta.

Ex Euſebio Pamphili de priſca hiſtoria.

Libros autem Solomonis, qui ſcripti erant de Prouerbiis, & Odis, in quibus tractabatur de natura plãtarum & omni genere animalium, & de curatione omnium morborum, de medio ſuſtulit Ezechias, propterea quòd morborum medelas inde acciperet populus, & nihili faceret à Deo petere curationes.

Ezechias ſuſtulit ex Prouerbiis Solomonis quæ pertinebant ad curationem morborũ.

Quid ſit, Sapientia ædificauit ſibi domum, &c. Quæſt. 40.

Chriſtus Dei & Patris ſapientia & virtus ædificauit ſibi domum, nempe carnem. Nam Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: & fundauit columnas ſeptem, nempe ſancti Spiritus ſeptenarium, vt dicit Eſaias, Et quieſcet ſuper eum Spiritus Dei. Immolauit autem ſuas hoſtias, nempe Prophetas, qui ſuo tempore perimebantur ab incredulis pro veritate, & clamabant, Propter te morte afficimur tota die, reputati ſumus tanquàm oues occiſionis. Miſcuit vinum ſuum, vt qui ſuam diuinitatem carni vnierit tanquàm vinum merum, Seruator. Rurſus autem inconfuſè genitus fuit Deus & homo. Et parauit menſam ſuam, nempe Trinitatis quæ annuntiabatur, cognitionem. Et iis qui mentis erant egeni dixit, nempe iis qui nondum poſſidebant virtutem ſancti Spiritus: venite, comedite panem, & bibite vinum quod miſcui vobis. Diuinam ſuam carnem & ſanctum ſuum ſanguinem dedit nobis comedendum & bibendum in remiſſionem peccatorum.

Prou. 9.

Eſa. 11.

Pſal. 43.

Caro & ſanguis Chriſti comeditur & bibitur in remiſſionem peccatorũ.

Quomodo intelligatur illud, Hirudini tres filiæ, &c. Quæſt. 41.

Hirudini tres erant filiæ, id eſt, Peccato tres erant filiæ dilectæ, nempe fornicatio, inuidia, idololatria. Hæ autem tres, ipſum non impleuerunt. Non enim ſemper impletur per has actiones, hominem morte afficiens, peccatum. Quarta autem nunquàm cõtenta eſt dicere, Sufficit: nempe quæ eſt in omnibus improba cupiditas. Nam quomodo vnum quidem eſt corpus, habet autem multa membra: Ita etiam peccatum cum ſit vnum, multas & varias habet cupiditates. Hoc volens docere exemplis, ſubiungit: Infernus & amor mulieris, & terra quæ non impletur aqua, & aqua & ignis, nunquàm dixerint, ſufficit. Nam quomodo infernus non ceſſat ſuſcipere animas hominum, ita nec amor peccati ceſſabit animas hominum conſtuprare & corrumpere.

Prou. 30.

Fornicatio inuidia? idololatria tres ſunt filiæ hirũdinis.

Cupiditas nunquàm expletur.

Peccatum habet multas & varias cupiditates.

Quomodo intelligatur, Oculum qui irridet Patrem, &c. Quæſt. 42.

Oculum qui irridet Patrem, & contumelia afficit ſenectutem matris: id eſt, eum qui blaſphemiis & maledictis inceſſit Deum Patrem, & nihili facit Chriſtum Dei ſapientiam, eruẽt eũ corui ex conuallibus: nempe immundi & maligni ſpiritus, perſpicacem inſipientiæ oculum. Et exedent eum pulli aquilarum, id eſt conculcabitur à pedibus ſanctorum.

Prou. 30

Deum Patrem irridens, & Dei ſapiẽtiã, quomodo puniatur.

Quomodo intelligatur, Tria ſunt mihi impoſſibilia intelligere, & quartum non cognoſco, &c. Quæſt. 43.

Viam aquilæ volantis in cœlo, id eſt Chriſti Aſcenſionem, & viam ſerpentis ſuper petram, nempe veſtigium peccati in corpore Chriſti, & ſemitas nauis per mare gradientis, nempe Eccleſiæ, vt quæ in hac vita tanquàm in mari, ſpe in Chriſtũ per Crucem gubernetur. Et vias viri in iuuentute, nempe eius qui natus eſt ex Spiritu ſancto & Virgine. Ecce enim vir, inquit, Oriens nomen ipſi.

Prou. 30.

Via aquilę volantis.

Via ſerpentis ſupra petrã.

Semita nauis per mare.

Viæ viri in iuuentute.

Zach. 6.

Quomodo intelligatur, Talis eſt via adulteræ, &c. Quæſt. 44.

Talis eſt via adulteræ, quæ quando aliquid fecerit, lota, dicit ſe nihil mali feciſſe. Talis eſt conuerſio Eccleſiæ Chriſto credentis, quæ fornicata in Idolis, eis renuncians & Diabolo, cum peccata abluerit & acceperit remiſſionem, dicit ſe nihil mali feciſſe.

Prou. 30.

Eccleſiæ conuerſio ſimilis adulteræ, quę lota dicit ſe nihil feciſſe.

Quomodo intelligatur, Per tria mouetur terra, &c. Quæſt. 45.

Per tria mouetur terra, per Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, & quartum non poteſt ferre, nempe vltimum aduẽtum Seruatoris. Per ſeruum, cum regnauerit, id eſt, Si ſeruus regnauerit, nempe Iſraël qui fuit ſeruus in Aegypto, & inſipiens repletus fuerit cibis, vt qui terram in promptu acceperit, & comederit, & impletus recalcitrauerit. Et ancilla ſi eiecerit ſuam Dominam, nempe Domini interfectrix Synagoga, quæ Chriſti carnem cruci affixit extra portam. Et mulier odioſa, ſi nacta ſit bonum virum, nempe Eccleſia ex gentibus congregata.

Prou. 30.

Terra quomodo per tria moueatur.

Quomodo intelligatur illud, quatuor ſunt in terra, &c. & multa alia in eodem Capite. Quæſt. 46.

Quatuor ſunt minima ſuper terram: ea autem ſunt ſapientiora ſapientibus. Formicæ quibus non ſunt vires, parant ætate alimentum, hoc eſt, gentes per fidem in Chriſtum, parant ſibi vitam æternam per bona opera. Et Echini, gens non valida, fecerunt in petris domos ſuas. Gentes in ſpirituali Chriſti petra ædificatæ ſunt, quæ facta eſt in caput anguli. Stellio nitens manibus, & cum ſit captu facilis, habitat in munitis palatiis Regum. Latro in manuum extenſione, Ieſu Chriſti Cruce nitens, habitat in paradiſo trium Regum munito palatio, Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Regem locuſta non habet, & vno iuſſu ordinatè proficiſcitur ad militiam: Regem non habebant gentes, in eas enim regnum obtinebat peccatum. Nunc autem cum Deo crediderunt, cœleſtem militant militiam. Tria ſunt quæ benè gradiuntur, & quartum quod pulchrè tranſit, nempe Angeli in cœlis, ſancti ſuper terram, animæ iuſtorũ ſub terra, & quartum, Deus verbum carne ſuſcepta pulchrè tranſiit in vterũ Virginis Adamum refingẽs. Tranſiit in mundo factus præco veritatis. Tranſiit in inferno, ſolutis à vinculis vinctorum animis. Volens in cœlum tranſiit, cœli portas aperuit, omnibus factus primitiæ Reſurrectionis & Aſſumptionis. Catulus leonis fortior pecoribus, Chriſtus qui à Iacob eſt in Iuda Prophetatus. Gallus excelſo animo deambulans inter fœminas, eſt Paulus in Eccleſiis prompto & alacri animo prædicãs verbum Dei. Hircus Dux gregis, eſt Chriſtus qui fuit occiſus pro peccatis mundi. Et Rex concionans in gentibus, Chriſtus regnans ſuper gentes, concionatur & prædicat per Prophetas & Apoſtolos verbum veritatis.

Prou. 30

Gentes in Chriſtum credentes ſunt ſimiles formicis.

Gentes in Chriſtum credentes aſſimilãtur Echinis.

Latro in Cruce ſimilis Stellioni.

Gentes comparãtur Locuſtæ.

Chriſtus quomodo pulchrè tranſierit.

Chriſtus catulus leonis.

Paulus quomodo ſit Gallus.

Chriſtus quomodo

Quomodo eſt intelligendum illud, Non eſt bonum in homine, niſi qui biberit & comederit, & acceperit animæ ſuæ bonum in labore. *Quæſt.* 47.

Hircus, Chriſtus Rex cōcionans in gẽtibus.

*Eccle.*2. *Eccle.* 7.

Non carnaliter comedere & bibere iubet Eccleſiaſtes, ſed ſpiritaliter. Nam qui dixit in Prouerbiis, Ne decipiamini in ſaturitate ventris: &, Melius eſt ire in domum luctus quam in domũ potus: &, Cor ſapiens in domum luctus, & cor inſipiens in domo lætitiæ, quomodo ad ea quæ dixit euertenda, iubet lætari & ventri indulgere? Comedit autem & bibit quiſpiam ſpiritualiter operans mandata Dei, cibum manentem in vitam æternam. Meus eſt enim inquit, cibus vt faciam voluntatem Patris.

Comedere & bibere ſpiritualiter, eſt operari mandata. *Io.*4.

Quantæ magnitudinis erat templum Solomonis. *Quæſt.* 48.

Templi longitudo erat 60. cubitorũ. *Templum cur non erat verſum ad Orientem.*

Longitudo quidem erat LX. cubitorum: altitudo autem XX. Conuerſum autem erat non ad Orientem, ne precantes adorarent Solem Orientem, ſed Solis Dominum. Nemo autem miretur, ſi cum dixerit ſcriptura fuiſſe longitudinem XL. cubitorum, ego dixerim ſexaginta. Nam paulò pòſt aliorum viginti meminit, dicens ſancta ſanctorum quæ Daber quoque nominat. Longitudo ergo templi erat quidem quadraginta cubitorum: Sancta autem Sanctorum erant aliorum viginti. Ioſephus autem dicit tẽplum fuiſſe duarum contignationum, & totam altitudinem fuiſſe centum cubitorum. Ita enim ſignificauit etiam liber Paralipomenon, dicens. Et cœpit Solomon ædificare templum Dei. Longitudo cubitorum ſexaginta erat prima dimenſio: & latitudo cubitorum viginti, & latitudo centum viginti, & deaurauit ipſum ab Oriente auro puro.

*2.Par.*4.

Vndenam habuerunt Samaritani hanc appellationem. *Quæſt.* 49.

*3.Reg.*16

Ex propoſita hiſtoria hoc probabiliter poſſumus diſcere. Acquiſiuit enim, inquit, Iambre Rex mõtem Somoron à Semer Domino ſuo duobus talentis argenti, & ædificauit ipſum, & appellauit nomen eius Somorum. A Semer ergo nominatus fuit mons Somoron, à monte autem vrbs Samaria. Samaria autem eſt quæ nunc appellatur Sebaſtea. hic enim erat ſedes regia decem tribuum. In captiuitatem autem abductis decem tribubus, & deſerta vrbe, ex regionibus Orientalibus in illas ciuitates, ad locum cuſtodiendum tranſmigrare fecerunt Aſſyriorum quatuor gentes, nẽpe Cutthiæos, Catthiæos, & Sepharuæos, & Anagogauæos. Iſti autem & ex Samaria, & ex cuſtodia nominati ſunt Samaritani, qui lingua Chaldæorum interpretantur cuſtodes.

Somoron mons. *Samaria à monte Somor.* *Samaria nunc Sebaſtea vel Sebaſte dicitur.* *Samaritani dicũtur cuſtodes.*

Ex Epiphanio ad Diodorum.

Somoron quidem mons fuit appellatus, & loca finitima à Semer vno filio Chananæorum, priuſquàm terram aſcenderet Abraham. Cùm autem veniſſent cuſtodes, appellati ſunt Samaritani, id eſt cuſtodes. Erant autem cuſtodes, non ſolum terræ, ſed etiam legis. Seruabant enim Pentateuchum ſolum, quem acceperunt per Eſdram Sacerdotem, vt ex eo diſcerneretur ſemen Abrahæ. Sed legem non ſeruabant perfectè. Quamobrem dicit ſcriptura, Manſerunt facientes legem Dei, & adorantes idola. Lege autem iubente non adorari idola, Quomodo adhuc implebitur? Res autem ſic ſe habet. Cùm autem cognouiſſent Sacerdotes quatuor gẽtium, quòd inueniſſet Eſdras abominans idola ſecundum legem Dei, feſtinantes abſconderunt idola in monte †Curizim in quadam ſpelunca, & auerterunt cor Samaritanorum vt orarent ad montem, qui ab Oriente quidem, ad occaſum, & qui ab Occidente, ad Oriẽtem, & qui à Septentrione, ad Meridiem, & qui à Meridie, ad Septentrionem, ad montes precantes orant, vt impleatur quæ ſcriptura dicit, Manſerunt facientes legem Dei, & adorantes ſua idola. Nam & ſi ipſi ignorant ſita illic eſſe idola, fieri tamen non poteſt vt falſum dicat ſcriptura.

Samaritani cuſtodes & terræ & legis. *4.Reg.*17 *4.Reg.*17 †*Garizim*

Quomodo Deus qui per legem iuſsit Iſraeli offerre ſacrificia, dicit per Hieremiam, Non locutus ſum ad Patres veſtros de ſacrificiis, neque de holocauſtis mandaui eis. *Quæſt.* 50.

Hier. 6.

Hoc etiam per Eſaiam ſubindicat, dicens, Sanguinem Taurorum & Hircorum nolò. Quis enim hæc requiſiuit è manibus veſtris? Vnde dicit Dauid. Sacrificium & oblationem noluiſti, & pro peccato nõ requiſiuiſti. Hinc eſt ergo perſpicuum, legi nõ præire ſacrificiorum exactionem, neque de holocauſtis eſſe voluntatem Dei qui legem tulit; ſed eum ſe demittere ad illorum imbecillitatem. Quando enim vitulum fecerunt, & Diis qui non erant ſacrificare aggrediebantur, tunc poſt legem datum quoque eſt præceptum de ſacrificiis, vt qui ſemel ad ea quæ nõ erant ſuam exercuerãt meditationem, eam verè trãſferrent ad eum qui eſt re vera Deus. Quando autem per ſigna plurima & prodigia procedenti tempore eius habuerunt etiam non ſinceram cognitionem, tunc per Prophetas reprimit oblationes brutorum animalium, & dicit, Non accipiam ex domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis Hircos, nec comedam carnes Taurorum, aut ſanguinem Hircorum bibam: &, Num annis quadraginta ſacrificium obtuliſtis mihi in deſerto domus Iſraël? Miſericordiam enim volo, & non ſacrificium: &, Ecce obedientia eſt ſupra ſacrificium: &, Sacrificiũ laudis glorificabit me. Quamobrem dicit, Laudabo nomen Dei mei cum cantico, Magnificabo ipſum in laude: &, Placebit Deo ſuper Vitulum nouellum. Sacrificium enim Deo eſt Spiritus contritus. Hoc eſt ergo quod locutus ſum ad Patres veſtros de ſacrificiis, hoc eſt, Non eis delectabor, ſed ad eorum imbecillitatem me demittebam. Vnde rurſus dicit per Ezechielem, Dedi eis præcepta non bona, & iuſtificationes in quibus non viuent in eis, & polluam ipſos in eorum dogmatibus. Hoc eſt, non ſunt præcepta digna mea lenitate & clementia, neque conuenientia bono iugo quod eis volebam imponere, dura autem, & non legis latoris conſuetudini, ſed eorum quibus ferebantur leges, inſolentiæ neceſſaria & conuenientia. An nõ eſt enim durum fugere mortuum, quod quidem omnes ſumus? aut mulierem quæ peperit, inter immunda cenſeri malis diebus, quæ fuit inſtrumentũ operis Dei Opificis, aut domum ſoluere, in qua fuit aliqua cicatrix in parietibus aut trabibus? Nõ enim dicet quiſpiam peccaſſe parietes aut trabes: ſed duro freno voluit per hæc domare duri cordis populum Iudæorum.

Eſa. 1. *Sacrificia cur Deus Iudæis ſtatuerit.* *Pſal.* 49. *Amos* 5. *Oſee* 6. *Mat.* 9. *1.Reg.* 15. *Pſal.* 49. *Pſal.* 68. *Pſal.*50. *Ezec.*20. *Præcepta cur dicantur non bona apud Ezechielem.*

*Ex Conſtitutionibus Apoſtolicis. lib.6. cap.*21.

Lex eſt Decalogus, quam antequàm populus vitulum, hoc eſt Apim Aegyptium faceret, Deus eis tulit voce quæ audiretur. Et ideo lex dicitur, propterea quòd

Apis Aegyptius.

ea quod ſecundum naturam iuſtè facit iudicium, eſt enim bona, & minimè afferens neceſſitatem. Vnde dicit, Si feceris mihi altare. Non dixit, Fac: Sed, ſi feceris. Non neceſſitatem impoſuit, ſed poteſtati permiſit vt quæ ſit libera. Non enim eget Deus ſacrificiis, vt qui ſit minimè indigens, ſed vt qui ſciat iam prius pium Abelem & Noë & Abraham & qui deinceps ſunt ſecuti, nõ iuſſos, ſed naturali lege motos ex ſeipſis Deo obtuliſſe ſacrificium, quod grati eſt animi: nunc quoque permittit Hebræis, non imperans, ſed ſi velint concedens, & ſi recta mente obtulerint, grata & accepta habens eorum ſacrificia. Et ideo dicit, Si cupis ſacrificare. Non mihi egenti ſacrificio: Nullius enim egeo. Meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius. Quando autem horum fuerunt immemores, & vitulum pro Deo inuocarunt, & ei adſcripſerunt cauſam exitus ex Aegypto, dicentes, Hi ſunt Dij tui Iſraël qui te eduxerunt ex Aegypto: & negarunt Deum qui per Moſem eos viſitauit in afflictione, tunc iratus Deus, vt in quem fuiſſent ingrati, eos vinxit vinculis inſolubilibus, onerũ oppreſſione, & catenæ duritie. Nec dixit amplius, Si feceris: ſed, Fac altare, & aſſiduè ſacrifica, es enim immemor & ingratus. Propter cordis ergo eorum duritiem, eos adſtrinxit & ad ciborum & ad animalium differentiam, facta diſtinctione mundorum & immundorum, etiam ſi mũdum eſſet omne animal, vt ſacrificando, feriando, ſe expiando, & quæ ſunt huiuſmodi obſeruando, Deus eis veniret in mẽtem qui hæc eis præcepit, nec eius obliuiſcerentur.

Lex bono non afferet neceſſitatem. *Exod.* 20 *Ante legem, naturali lege moti veteres ſacrificarunt.* *Pſal.* 23. *Exod.*32. *Ciborum & animalium differentia ad cordis Iudæorũ duritiem introducta.*

Ex Theodoreto, de Dei cultu.

Populum enim Iſraëliticum qui plurimum tempus in Aegypto contriuerat, & indigenarum prauos mores acceperat, & Idolis & Dæmonibus ſacrificare ab eis didicerat, ludereque & choros ducere, & muſicis oblectari organis, & ad prauũ eorum habitũ peruenerat, volens Deus liberare: ſacrificare quidem conceſſit, nec iis qui falſo nominabantur Aegyptiorum Diis, ſed ipſi ſoli offerre Deos Aegyptiorum. In Deorum enim numerum olim referebãt Aegyptij, & Bouem & Ouem, & Capram & Columbam, & Turturem, & quædam alia ex iis quæ non ſunt eſculenta, ſed & quæ etiam appellantur immũda. Ne ergo ægre ferrent, vt quibus, illis Diis omnino eſſet interdictum qui videtur, quidem Diis ſacrificare prohibuit, ipſi autem vt ſacrificarent ea quæ ab ipſis nuper adorabantur, lege ſanxit: Ex terreſtribus quidem, Bouem & Capram & Ouem, ex Volucribus autem Turturem & columbam ſacrificare quidem concedens propter eorum imbecillitatẽ, iubens autem ſacrificare ea quæ ab ipſis colebantur, vt ex eo quod ſacrificarent diſcerent non nominare nec exiſtimare Deos ea quæ ſacrificabantur. Propter eos quoque iuſſit non veſci ſuillis carnibus, quoniam iis ſolis veſcuntur Aegyptij, ab aliis tanquã Diis abſtinentes. Cũ eñ immunda exiſtimare ea, lege ſanxiſſet, iuſſit veſci iis qui pro Diis colebantur, vt viderentur contẽptibilia quæ ab ipſis comederentur. Non ergo ſacrificiis aut organorum ſonis indigens Deus iuſſit ſacrificare & organa pulſare: ſed ad imbecillitatem eorum veteres curans affectus, hæc lege ſanxit.

Deos Aegyptiorũ iuſsit Deus ſibi ſacrificari. *Carnibus ſuillis ſolis veſcebantur Aegyptij.*

Quot & cuiuſmodi ſunt quæ in ſpiritu fecerunt Elias & Heliſeus. *Quæſtio* 51.

Elias quidem ſeptem fecit opera, quæ ſunt hæc. Primum, trium annorum induxit ſiccitatem. Secundũ, breui tempore auxit farinam, & Elyſæi maximam fecit gratiam. Tertium, excitauit filium viduæ. Quartum, ignem deduxit è cœlo, & igne combuſſit quinquagenarios & eos qui erant cum ipſis. Quintum, diuiſit Iordanẽ. Heliſæus autẽ quatuordecim. Primũ diuiſit Iordanem. Secundum, medicatus eſt aquas ſteriles & lætales. Tertium, pueros inſolentes & maledicos per duos Vrſos occidit, XLII. Quartum, In aquæ penuria fluuium induxit, eo etiam ſimul parta victoria aduerſus Moabitas. Quintum, olei per parum auxit plurimum. Sextum, effecit vt mulier ſterilis pareret Filium. Septimum, ſuſcitauit mortuũ. Octauum, mortalem decoctionem reddidit ſalubrem, poſtquam aluit in fame centum viros viginti panibus & paucis leguminibus, adeo vt ſupereſſent. Nonum, Naaman Syrum à lepra liberauit. Decimũ, miniſtro ſuo Giezi lepram Naaman intulit. Vndecimum, effecit vt ferrum ex aqua enataret. Duodecimũ effecit, vt hoſtes cæcitate laborarent nec viderent. Tertiumdecimum, effecit vt eſſet magna frumenti & ordei abundantia fugatis hoſtibus, prædicta etiam morte eius qui non credidit. Quartumdecimum, proiectum mortuum ſuo corpore excitauit. Impletum eſt & quod prædixerat, fore vt multi interirent ab Azaël, & quæ de eo dixerat.

Eliæ opera. *Heliſæi opera.*

Quænam ſit ſtatua quæ viſa fuit à Nabuchodonoſor. *Quæſt.* 52.

Statua illa erat figura regni totius mundi. In iis autem Regibus tunc regnarunt Babylonij, vt qui eſſent aureum caput ſtatuæ. Deinde Perſæ, tanquàm argentum. Deinde Græci ab Alexandro, tanquàm æs. Poſt eos Romani, tanquàm ferrum, propterea quòd eſſent ipſi fortes ac validi. Deinde digiti pedum, vt oſtendantur futuræ Democratiæ diuiſæ in decem digitos ſtatuæ, in quibus erat ferrum teſtæ mixtum. Poſtea ſciſſus fuit lapis ſine manibus, & percuſſit ſtatuam. Ferro enim cum teſta mixto, cum id proceſſiſſet ad ſummos vſque digitos, & eſſent homines inter ſe non conſentientes, quid aliud eſt expectandum quàm Chriſtus veniens è cœlo, vt mũdi regna transferat, & excitet regnum cœleſtè, æternum, regnum ſcilicet ſanctorum quod non interibit?

Statua viſa à Nabuchodonoſor, eſt figura regnorum totius mundi. *Chriſtus ſignificatur per lapidem ſciſſum ſine manibus.*

Ex Hippolyto in Danielem.

Cùm enim tibiæ ferreæ, quæ nunc dominatum obtinent, ad veſtigia pedum & digitos proceſſerint, congruenter terribilis beſtiæ oſtenſioni, ſicut eſt ſignificatum prioribus temporibus, è cœlis veniet lapis, qui percuſſa ſtatua & contrita transferet omnia regna, & dabit regnum ſanctis altiſſimi. Hic eſt qui factus eſt mons magnus & impleuit terram. De quo dictum eſt. Contemplabar in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli veniens tanquàm filius hominis, & vſque ad antiquum dierum peruenit: & ei datus eſt principatus & honor & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ſeruient ipſi, poteſtas æterna quæ non tranſibit, & regnum eius non interibit.

Chriſtus ſignificatur per lapidem qui contriuit ſtatuam. *Dan.* 7.

Ex Dialogo Origenis cum Megethio Marcioniſta.

Megethius, Daniel, inquit, dicit. Lapis exciſus eſt ex monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam, & fecit eam tanquàm pulueram, & efflata eſt à vento. Oſtenditur ergo Chriſtum nondum veniſſe. Nam ſi veniſſet, non eſſet aliud regnum in terra, vt oſtendit Daniel. Ex eo autem quòd conſtant omnia regna,

*Dan.*7.

eſt perſpicuum nondum veniſſe Chriſtum qui prædicatur per Legem & Prophetas. *Origenes.* Vt videtur, nudas dicis eſſe ſcripturas, nec eiuſmodi vt cadant ſub intelligentiam: *Chriſti duo ſunt aduẽtus in ſcripturis.* Prophetæ enim & Euãgelium, duos Chriſti aduentus apertè indicant: Vnum in humilitate, nempe primum: & poſtea ſecundum glorioſum. Et de primo quidem ſic dicit Eſaias. *Eſa.52. et 42.* Vidimus eum, & non habebat pulchritudinem, neque formam, ſed forma eius erat indecora, deficiẽs præter filios hominum: &, Ecce Filius meus quem elegi, dilectus qui placuit animæ meæ: Non dicet, neque clamabit: neque audiet quiſpiam vocem eius in plateis. Calamum contritum non confringet, & linum fumigans non extinguet. *Zach. 9.* & Zacharias: Lætare valde filia Sion, prædica filia Hieruſalem: Ecce Rex tuus venit tibi manſuetus ſedens ſuper Aſinum, vt oſtenſum eſt in Euangelio, *Mat. 12.* quòd inſidens Aſino ingreſſus eſt Hieruſalem. Nouit autem Paulus quoque, ſecundum eúmque glorioſum, dicens: *1. Cor. 4.* In iuſſu Dei, in voce Archangeli deſcendet Dominus è cœlo: Sicut etiam dicit Daniel *Dan. 7.* videns tanquam Filium hominis per nubes venientem. *Mat. 24.* Dicit etiam in Euangelio: Sicut fulgur exit ab Oriente, & apparet vſque ad Occaſum: ita erit aduentus Filij hominis. Oſtenſum eſt ergo fuiſſe quidem primum eius aduentum in humilitate: ſecundum autem in gloria. Quamobrem de ſecundo eius aduentu, hoc dixit Daniel. *Dan. 7.* Tunc enim omne regnum & potentia diſſoluetur: & regnabit Dominus ſolus in ſecula. Vos autem valde decipimini non intelligentes ſcripturas, neque virtutem Dei, ſed omnia confundentes, & res & tempora. *Scripturã volens intelligere, diiudicat tempora perſonas et ſcopum.* Eos enim qui piè volunt ſcripturas intelligere, oportet exactè & accuratè diiudicare tempora & perſonas & ſcopum eius qui loquitur.

Ex Dionyſio Areopagita.

Eſt enim à ratione alienum & abſurdum, inſtituti ác ſcopi vim non attendere, ſed dictiones: *Scopus attendendus nõ dictiones.* éſtque hoc proprium non eorum qui diuina volunt intelligere, ſed eorum, qui nudos admittunt ſonos, & eos vſque ad aures ſuſcipiunt extrinſecus nõ tranſeuntes, neque volunt ſcire quid ea dictio ſignificet, & quomodo eam oporteat declarare per alias quæ æqualem vim habent, & ſunt ſignificantiores dictiones: affecti ſunt autem erga elementa & lineas quæ non poſſunt intelligi, ſyllabáſque & dictiones ignotas, non tranſeuntes ad intelligentem eorum animæ facultatem, ſed foris reſonant in eorum labris & auribus.

Ex magni Baſilij Dialogico.

Oportet enim ex auditoribus, eos qui erudiuntur in diuinis ſcripturis, examinare ea quæ docentur à Doctoribus: *Quæ conſonãt ſcripturis, ſunt admittenda: quæ ſecus, reiicienda.* & ea quidem admittere quæ conſonant ſacris ſcripturis, quæ ſunt autem aliena reiicere, & eos qui in eiuſmodi permanent documentis vehementer auerſari. Væ enim, inquit, homini per quem ſcandalum venit. *Mat. 26.*

Quænam ſunt ſeptem infuſoria quæ vidit Zacharias Quæſt. 53.

Et conuertit me Angelus qui loquebatur mihi, & dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi. Vidi, & ecce cãdelabrum aureum totum, & lucernula ſuper ipſum, & ſeptem lucernæ, & ſeptem infuſoria, & duæ oliuæ ſuper illud. *Zach 4.* Et dixit mihi Angelus. Hoc eſt verbum Domini. *Cãdelabri aurei & cęterorum viſio, apud Zachariam quid ſignificet.* Quod eſt ergo candelabrum? Sancta Maria. Cur autem candelabrum? Quoniam materię expertem lucem geſtauit, Deum incarnatum. Cur autem totum aureum? Quoniam poſt partum man- A ſit virgo. Dicit enim, Hæc porta erit clauſa: & nemo intrabit per eam, ſed Dominus Deus ſolus intrabit & ſedebit Quoniam ipſe eſt Dux, & egredietur, & claudet portam poſt ſe. Quòd autem vterus ſit porta, teſtatur Iob dicens, *Iob. 3.* Cur non concluſiſti portas vteri matris meæ? Quid eſt autem lucernula? Deus verbum incarnatum. *Maria ſignificatur per Candelabrum aureũ & portam clauſam &c.* Dicit enim Eſaias, Propter Siõ non tacebo, & per Hieruſalem non tranſibo, donec egreſſa fuerit tanquàm lumen iuſtitia mea: Salutare autem meum tanquàm lucerna ardebit. Quænam ſunt autem ſeptem lucernæ? Septem leges ſingulares. *Eſa. 62.* Dicit enim, Lucerna pedibus meis Lex tua, & lucerna mandatum Legis & lux. *Pſal. 118.* Quod autem ſeptem ſunt leges, audi. B *Leges ſunt ſeptem.* Prima lex eſt ea quæ eſt à natura inſita, de qua dicit Apoſtolus. Quando gẽtes quæ legem non habent, natura quæ ſunt Legis faciunt, eæ Legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex. Secunda eſt quæ eſt per viſum. *Ro. 1.* Quem enim Deum Lex prædicat, eum viſus probat per res creatas. Nam ex rerum creatarum magnitudine, pulchritudine, & conuenienti proportione, earum genitor conſideratur & cernitur. Deinde, quod fuit ex ligno mandati. Dicit enim Apoſtolus. *Ro. 7.* Lex quidem ſancta, & mandatum bonum, & iuſtum, & bonum. Quarta autem quæ tempore Noë fuit in nube. Quinta, quæ tempore Abrahæ fuit per Circunciſionẽ. Sexta, Lex literæ. Septima Lex gratiæ. C *Gratia habet Legẽ.* Quòd autẽ gratia Legẽ habeat, dicit Apoſtolus. *Gal. 6.* Alter alterius onera portare: & ſic implebitis Legem Chriſti Dicit autem Eſaias. *Eſa. 2.* Ex Sion exibit Lex, & verbum Domini ex Hieruſalem, & iudicabit inter multas gentes Quænam ſunt ſeptem infuſoria? Septem dona Spiritus, vt dicit Eſaias. *Eſa. 11.* Egredietur virga è radice Ieſſe, & flos è radice aſcẽdet, & requieſcet ſuper eum Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & virtutis, Spiritus cognitionis & pietatis, Spiritus timoris Dei implebit ipſum. Quænam ſunt duæ oliuæ? Duo teſtamenta. Quomodo enim Olea habet Folium ſemper vireſcens: ita etiam duo teſtamenta habent perpetua & D nunquam ceſſantia de Chriſto teſtimonia.

Quænam ſit differentia Legis & mandati, Ex Euſebio. Quæſt. 54.

Lex quid ſit. Lex quidẽ dicitur, quę eſt vniuersè. *Mandatũ quid ſit.* Mãdata aũt, quæ ſunt ſigillatim, vt illud, Nõ occides. Nõ mœchaberis. Nõ furaberis, & quæ ſunt iis cõſequẽtia. *Teſtimonium.* Teſtimoniũ autem, quod cum aliqua teſtificatione auditoribus præcipit Legiſlator, vt dicebat Moyſes. Teſtor vobis hodie cœlum & terram. *Deut. 33.* *Iudicia quę ſint.* Iudicia autem, quæ ſcripſit cùm iudicaſſet & iuſtificaſſet, vt in eo qui terribile nomen blaſphemauerat, Moyſes refert ad Deum, vt qui ſibi nõ permiſiſſet iudicium. Illo autẽ eius iuſſu obruto lapidibus, hoc fuit decretum & iudicium E aduerſus alios blaſphemos. *Iuſtificatiões quęnam ſint.* Iuſtificationes autẽ ſunt hæc præcepta. Si poſſederis, inquit, ſeruum Hebræũ, ſex annos ſeruiet, &c. *Exod. 21.* Hæc enim ſunt ſummæ iuſtitiæ: furti & cædis & adulterij prohibitio, honor parentum, iuſiurandi obſeruatio, & ſimilia quæ obſeruantur etiam ab iis qui carent lege.

Quinam in ſcriptura, alia habentes nomina, ea mutarunt, & quamobrem. Quæſt. 55.

Nominum mutationes inuenimus in ſanctis. *Gen. 2.* *Sanctorũ mutata nomina.* Nam Euam quidem primum Viraginem vocauit Adam, quoniam, inquit, ſumpta fuit ex viro ſuo. Poſt tranſgreſſionem autem mutato nomine, eam vocauit vitam, Quoniam ipſa eſt mater omnium viuentium.

Abraham

Quando autem cognouit eam, vocauit eam Euam. Abram prius vocabatur, *Gen. 17.* mutato autem à Deo nomine poſtea vocatus eſt Abraham, quoniam futurus erat pater multarum gentium. Sara apellabatur, mutato autem nomine eam Deus vocauit Sarram, quoniam paritura erat Iſaac. Iacob vocabatur. *Gen. 28.* Mutato autem nomine, eum luctans Dominus poſtea vocauit Iſraël. Quoniam, inquit, cum Deo fuiſti fortis, & cum hominibus eris potens. Eſaũ appellabatur, vocatus eſt autem poſtea etiam Edon ab æqualibus, *Gen. 25.* quod eſt ruffus. Ioſeph appellabatur: Pharao autem admiratus qui in eo erat ſpiritum, vocauit eum Aegyptiacè Pſontomphanec. *Gen. 41.* Iobam vocabatur: Poſt plagam autem vocabatur Iob, propter charitatem quam habebat in Deum & eius tolerãtiam. Nauſes vocabatur filius Naue: Moyſes autem quãdo cum miſit ad terram ſpeculandam, *Num. 13.* mutato nomine eum vocauit Ieſum, quod eſt ſalus populi. Daniel vocabatur: Nabuchodonozor autem vocauit eum Baltaſar, *Dan. 4.* conuenienter nomini Dei ſui, quoniam in eo vidit Spiritum ſanctum. Vocabantur Ananias, Azarias Miſaël: Aſphanez autem Eunuchus Nabuchodonozor, vocauit eos Sidrac Miſac & Abdenago, propter eorum virtutem. *Mat. 16.* Petrus Apoſtolus vocabatur Simon, Dominus autem ei dicit: Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus, quoniã erat dicturus: *Ioh. 1.* Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Iacobus & Ioannes vocabantur filij Zebedæi. Dominus autem vocauit eos Boanerges, quod eſt filij tonitrui, quoniam tanquàm tonitru erant magna voce prædicaturi *Mar. 13.* Euangelium Domini. Saulus vocabatur quãdiu perſequebatur Eccleſiam Chriſti. *Act. 13.* Factus autem Apoſtolus cùm veniſſet Paphum vrbem Cypri, mutato nomine vocauit eum Paulum.

Quomodo eſt intelligendum illud, Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicitur. Ex Iſidoro. Quæſt. 56. *Pſal. 9.*

Benedicere, eſt laudare. Benedicitur hoc in loco idem eſt quod laudatur & encomiis honoratur ab aliis qui ei adulantur, & eius vitium palpant & demulcent, & ne permittunt quidem vt per ſilentium morbi ſui ſenſum accipiat. *Morbus non curatur niſi ſentiatur.* Et ideo is inuenitur immedicabilis. Nam propterea ne ſenſum quidem habet ſuæ ægritudinis, non admittit medelam. Eſt autem hoc omnium grauiſſimum, quando laudatur vitium, & ne vitium quidem cenſetur. *Vitium laudari, & non eſſe vitiũ cenſeri eſt grauiſſimum.* Quamobrem oportet eum quidem, ſi fieri poteſt, corrigere. Sin minus, non aſſentari, neque vitium palpare ac demulcere, ſed ſilentio afferre ei ſenſum ſui ſceleris. Sin autẽ hoc nolit, eũ fugere & auerſari: ne ſi riſus fuerit eius ſceleris ſocius, in ſuppliciiis quoque inueniatur ſocius. *Coronatur qui ad virtutem inducit, punitur qui ad vitium.* Quomodo enim qui ad virtutem inducit, coronatur etiamſi nihil perfecerit: nam quod ſuum eſt impleuit, ita etiã qui ad vitium hortatur & incitat, punitur etiamſi nihil potuerit. Nam is quoque fecit quod in ſe fuit.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Neque enim oportet ſimul currere cum fure, neque cum adultero partem ponere. Nam Dauid quoque dicit, Domine odientes te odio habui, & propter inimicos tuos tabeſcebam. *Pſal. 38.* Perfecto odio oderam illos, inimici fuerunt mihi. Ioſaphat quoque exprobrat Deus per Eſaiam, propter amicitiam & ſocietatem quam inierat cum Achab, dicens. Si peccatori A amicitia iungeris. Si ei qui à Domino odio habetur fers auxilium, propterea in te repente orta eſt ira Domini. Niſi quòd inuentum eſt cor tuum perfectum apud Deum, & ſermones boni inuenti ſunt in te, propterea tibi pepercit Dominus.

Quomodo intelligendum illud, Cogitatio hominis confitebitur tibi. Quæſt. 57.

Feſtum quidem eſt eorum qui letantur, confeſſio autem eorum qui examinantur, & eſt hoc quidem triſtitiæ: illud verò gaudij: Hoc ergo dicit in iudicio perpenſa & examinata leniter tranſiens & imperfecta boni cogitatio, plus valet quàm improba & perfecta cogitatio. *Cogitatio boni imperfecta; plus quã improbæ perfecta.* Nam de illa quidem habetur B quæſtio & examinatio, hoc verò feſtum conciliat & lætitiam.

Ex Baſilio in Eſaiam.

Diligenter nobis attendamus ne impium aliquem hominem verbo vel facto iuſtificemus, per eius in nos gratiam inducti ad ei aſſentiendum. *Impius nec verbo nec factõ iuſtificãdus.* Væ enim, inquit, iis qui dicunt malum bonum, & malum bonum, qui ponunt tenebras lucem, & lucem tenebras, qui ponunt amarum dulce, & dulce amarum. *Eſa. 5.*

Ex Chryſoſtomo in Saul.

Non ſolum æmulari vitium, ſed etiam eos laudare qui viuunt in vitio, grauius affert ſupplicium quam C eorum qui viuunt in nequitia. *Laudare peccatores grauius punitur quam peccare.* Nam laudare peccatores, ad rationem ſupplicij, eſt longè maius quam peccare, & merito. Corruptę enim mentis & animi incurabilis eſt hæc ſententia. Nam qui laudat vitiũ, ſe priuat medicina quæ fit ex pœnitentia. Quãobrem merito hoc illo eſſe grauius, ſtatuit Paulus. Propterea non ſolum qui mala agunt, ſed etiam qui eos laudant, eiuſdem aut etiam grauioris quam illi, erunt ſupplicij participes.

Quomodo eſt intelligendum illud, Si quis viderit fratrem ſuum peccantem peccatum non ad mortem, petet, & dabit ei vitam, iis qui non peccant ad mortem: Quæſt. 58. *1. Io. 3.*

D Non ad mortem quidem peccatum dicit id quòd fit in ignorantia, ad mortem autem quod fit in cognitione. *Peccatum ad mortẽ quod nam ſit.* Vnde ſubiungit. Non de illo dico vt roges. In ſuo enim eſt arbitrio ſeipſum conuertere aut non conuertere. An rurſus peccatum ad mortẽ eſt quòd ad Deum tranſit, & non ad hominem qui eſt eiuſdem naturæ, de quo ſcriptum eſt. Si peccauerit vir in virum, orabitur pro eo ad Dominum. Si peccauerit in Dominum, quis orabit pro eo? In Deum ergo blaſphemiam & impietatem propriè dicit, quam lex Moſaica morte condemnat, non pœna pecuniaria, aut aliquo alio ſupplicio. Quamobrem hoc videtur dicere de hæreticis, non de gentibus aut Iudæis. E Nam illi non collabuntur in numero fratrum. Cæterum in cognitione quoque maximum peccatum, vt cædes, adulterium, inſanus amor maſculorum, & quæ ſunt his ſimilia dicuntur mors animæ. *Peccata mortalia ſunt mors animæ.*

Ex Chryſoſtomo, Quomodo ſit intelligendum, Quos præſciuit & prædeſtinauit, & Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat &, Non currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Multi enim dicunt, Quem vult Deus ſeruat aut perdit. Quæſt. 59. *Rom. 8.*

Conuenit hic dicere illud Prouerbiale eloquium Solomonis, Homo perdit vias ſuas, in corde autem

ſuo in Deum tanquam autorem, id confert. Homo
Liberum Arbitriũ enim habet liberum arbitrium ſuæ ſalutis aut exitij.
Scriptum eſt enim, Deus ab initio fecit hominem, &
Eccl. 15. dimiſit eum in manu conſilij ſui, & ante hominem
Sap. 1. vita & mors. &, quod voluerit dabitur ei: &, Ne æ-
Deut. 11. mulemini mortem in errore vitæ veſtræ, Neque at-
trahite exitium in operibus manuum veſtrarũ, Quia
Deus mortem nõ fecit, neque delectatur in interitu
viuorum. Quamobrem dicit Legiſlator. Ecce do co-
ram vobis hodie benedictiones & maledictiones.
Benedictiones, vt audiatis mandata Dei veſtri: & ma-
ledictiones, ſi non audieritis mãdata domini Dei ve-
ſtri. Teſtor vobis hodie cœlum & terram, quod vi-
tam & mortem dedi ante faciem veſtram, eligite
vitam, vt viuatis vos & ſemẽ veſtrum. Liberam ita-
que vitæ noſtræ electionem, Iob quoque ſignificans
dicebat. Iuſtum exaudiet Dominus, & dixit. Cõuer-
tentur ab iniuſtitia ſi audierint & ſeruierint, & con-
fecerint in bonis dies ſuos, & annos ſuos in decore:
Impios autem non ſeruat, propterea quòd ipſi no-
Deus prę deſtinat pręſcitos. lunt ſcire Dominum. Vides quomodo nos ſimus au-
tores noſtri interitus, & non Deus? Cùm ergo dixiſ-
ſet Apoſtolus, Quos præſciuit & prædeſtinauit: ſol-
Rom. 9. uit quod quæritur vtpote, Præſciuit Deus fore vt
non pœniteret Pharaonem, & indurauit cor eius di
latione & lenitate, quæ eum ad tantum deduxit cõ-
temptum & audaciam, vt etiam aquis fuerit obru-
Hier. 1. tus. Similiter præſciuit Hieremiæ rectitudinem, &
prædeſtinauit eum exiſtere vas electionis. Si ergo
quẽ vult Deus, ſeruat: quẽ autem vult, perdit: neque
qui ſeruatur, dignus eſt mercede: neque qui perit,
ſupplicio: & fruſtra ſcriptum eſt, Tu reddes vnicui-
2. Tim. 4. que ſecundum opera: &, vnuſquiſque accipiet mer-
1. Cor. 3. cedem ſecundum ſuum laborem. Porrò autem di-
1. Tim. 2. ctum quoque eſt, Deus vult omnes homines ſaluos
Rom. 9. eſſe, & ad agnitionem veritatis venire. Id autem rur-
ſus, Non volentis, neque currentis: dicit propter E-
ſau, de quo etiam hoc bene dictum eſt, Nõ volentis
Eſau, patris accipere benedictionẽ: & currẽtis, iuſſu
patris ſui in campum ad venandam venationem, vt
cũ comediſſet, ei benediceret ſed Iacob, cuius Deus
Sine Dei auxilio nihil rectè geri poteſt. eſt miſertus, propterea quòd ipſe eſſet non fictus
& bonus: non autem Eſau hanc benedictionem eſt
aſſecutus, propterea quòd eſſet fornicator & pro-
phanus. Quod ſi etiam in nobis hoc quiſpiam acce-
perit, ab eo quod decet minimè oberrabit. Etenim
non volentis ſolum virtutem, neque currentis &
contendentis eſt, ſe rectè gerere, ſed & miſerentis &
adiuuantis Dei. Non poteſtis enim, inquit, ſine me
Io. 15. quidquam facere. Propterea dicit Apoſtolus, Cum
Phil. 2. timore & tremore ſalutem veſtrã operamini: Deus
enim eſt qui operatur in vobis & velle & perficere
Eccl. 9. pro bene placito. & Eccleſiaſtes: Non velocibus eſt
curſus, neque bellum potentibus. & Dauid, Niſi Do-
Pſal. 126 minus ædificauerit domum, in vanum laborauerũt
qui ædificant eam: &, Niſi Dominus cuſtodierit ci-
uitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam, &c.

1. Cor. 3. *Quomodo eſt intelligẽdum illud, Si cuius opus arſerit, detrimentum accipiet, ipſe autem ſaluus erit quaſi per ignem. Quæſt. 60.*

Hoc eſt, non feret ignis violentiam, ſed quomodo
ſi quis arma habens aurea tranſeat fluuium ignis,
Permanet clarior & limpidior: Sin autem tranſeat
fœnum habens, comburetur. Ita eſt etiam in operi-
bus. Et ideo dicebat, Damnum patietur. Ecce v-
A na pœna. Ipſe autem ſaluus erit, ſed ſic quaſi per
ignem. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Non ipſe [redacted] aliena et
quoque peribit vt opera, in nihilum rediens: ſed ma-
nebit in igne. Rem ergo vocat ſalutem, nempe per-
petuam in igne permãſionem. Propterea dicit tan-
quam per ignem. Etenim nobis quoque mos eſt di-
cere: In igne ſeruari: de iis quæ non facilè vruntur
& rediguntur in cinerem.

Quomodo eſt intelligendum illud, Pacificans per ſanguinem Crucis ſuæ, ſiue quę ſunt in terra, ſiue quæ ſunt in cœlis. Quæſt. 61.

Quæ ſunt quidem ſupra terram, merito: plena enim
erant inimicitiarum, & in multa, & aduerſus mul-
B tos erant diuiſa. Quæ ſunt autem in cœlis, quomo- *Chriſtus pacificat quæ ſunt in cœlis.*
do pacificauit? An illic quoque erat bellum & pu-
gna? Et quomodo precamur dicentes: Fiat voluntas
tua ſicut in cœlo & in terra? Diſiuncta erat terra à
cœlo, & belligerabantur Angeli aduerſus homines, *Mat. 16.*
videntes Dominum ſuum probris & cõtumelia af-
fici. Inſtaurare, inquit, volens, ſeu in ſummam redi- *Ephe. 1.*
gere omnia quæ ſunt in cœlis, & quæ in terra. Quo-
modo? Hominem illuc traduxit, in altum ſuſtulit eũ
qui erat ipſis inimicus & exoſus. Hoc eſt pax profun *Pacificatio hominum cum Angelis.*
da. Angeli rurſus apparebant in terra, quandoqui-
dem homines quoque apparebant in cœlo. Vis ſcire
quo odio nos proſequebantur Angeli, & quemad-
C modum nos auerſabantur? Mittebantur ad infligẽ-
das pœnas Sodomitis in valle luctus: Sed nunc non *Gen. 19.*
ſic. In terris hymnos canebant, & eos ad nos dedu-
xit, & nos illuc reduxit. Propterea gratias agimus
dicentes. Gloria in excelſis Deo, & in terra pax. Prius *Luc. 2.*
pro numero gentium erant Angeli: Nunc autẽ non
pro numero gentium, ſed pro numero fidelium.
Nam vnuſquiſque fidelis habet Angelum ſuum cu-
ſtodem, & vt ſcriptum eſt, Caſtra metabitur Ange- *Fidelis quilibet habet ſuũ Angelũ.*
lus Domini in circuitu timentium eum, & liberabit
eos. Nam etiam ab initio quilibet vir probus habe-
bat Angelum, ſicut dicit Iacob. Angelus qui me li-
berat à iuuentute mea.

D *Ex Baſilio in Pſalmum 33.*

Cuilibet credenti in Dominum aſſidet Angelus, ni- *Angelus aſſidet cuilibet credenti.*
ſi nos ipſum per mala noſtra opera effugaueri-
mus. Nam ſicut apes fugat fumus, & columbas abi-
git malus odor: ita etiam vitæ noſtræ cuſtodem An-
gelum amouet & abducit, lachrymabile fœtidúm- [redacted]
que peccatum. Ne des enim, inquit, in commotio-
nem pedem tuum: & non dormitabit qui te cuſto- *Pſal. 120.*
dit Angelus.

Ex Epiphanio in Panariis, Quòd vnicuique genti traditus ſit Angelus. *Epiph.*

Vnicuique genti præeſſe Angelum dicit ſcriptura. *Aduerſus Teſſares decatondas.*
Nam qui cũ Daniele loquebatur Angelus: & Perſa-
E rum dixit Principem, & Principem Græcorum, &
Michaëlem Principem Iudæorum. Porrò autem *Vnicuique genti præeſt Angelus.*
Moyſes quoque dicit, Statuit terminos ſecundum
numerum Angelorum Dei. Vnde etiam dicit Ioan-
nes in Apocalypſi, Solue quatuor Angelos, qui ſtant
in Euphrate, & retinentur, vt permittant gentibus *Deut. 32.*
bellum vſque ad tempus Dei longanimitatis, donec *Apoc. 9.*
imperet vt per ipſos fiat vltio ſanctorum ſuorum. *Angeli moti mouent gentes ad appetitum vlciſcẽdi.*
Detinentur enim qui ordinati ſunt Angeli à ſpiritu,
vt qui non habeant tempus incurſionis, propterea
quòd iuſtitia eos nondum ſolueret vt ſoluerentur
reliquæ gentes, propter iniuriam in ſanctos. Ii enim
ſoluuntur & inuadunt terram, vt dicit Ioannes &
Prophetæ.

Prophetæ. Moti autem Angeli mouent gentes ad
appetitum vlciſcendi.

Ex Cyrillo de adoratione in ſpiritu.

Angeli ſunt à Deo ordinati vt opem ferãt credentibus.
Scimus ſanctos Angelos à Deo eſſe ordinatos ad o-
pem ferendam credentibus, & vt ſint veluti duces
populi.

Ex Theodoreto, de Dei cultu.

Quoniam autem memini dæmonum, operæpre-
tium eſſe exiſtimo, ea oſtendere quæ de iis ſentimus.
Satan ſignificat Apoſtatam. Eos enim & eorum Principem Satanam diuina ap-
pellant eloquia. Significat autem nomen ſermone
Hebræo Apoſtatam, id eſt qui defecit. Vocat autem
eum quoque diabolum, vt qui apud homines Deum
Diabolus cur dicatur. calumnietur, & ipſis hominibus inter ſe immittat
litem & contentionem. Eos nos dicimus ab initio
à Deo creatos eſſe non malos, ſed mentis auerſio-
Dæmones ab initio creati non mali. ne à melioribus ad deteriora eſſe prolapſos: & iis
non contentos quæ præbuerat creator, maiora qui-
dem appetiiſſe, ſuperbiæ autem & arrogantiæ vitiũ
ſuſcepiſſe, excidiſſe vero & eſſe priuatos honore
Angelorũ pręſidio Deus muniit homines. qui eis fuerat datus ab initio. Deinde aduerſus ho-
mines, vt qui diuina eſſent honorati imagine, rabie
eſſe percitos, & aduerſus eos bellum ſuſcepiſſe. Crea
torem autem Angelorũ quidem præſidio cuſtodiiſ-
ſe hominũ genus, ne vi vtens & tyãnide, dũ ſub aſpe-
ctum nõ cadit ex occulto inuadens, ſecurè eos per-
Homini certamen aduerſus dæmones à Deo cur cõceſſum. deret quos propter inuidiam odio habebat, aduer-
ſus eum autem certamen & pugnã non prohibuiſſe,
vt optimos & præſtantiſſimos lucta oſtenderet, ma
gníque & fortis animi virtutis eſſent exemplaria.
Quamobrem cum Angelorum præſidio illius violẽ
tam prohibuiſſet irruptionem, rationis & cogita-
tionum conceſſit certamen, vt victores pronuncia-
ret corona dignos non ipſum quidem adſciſcens tã-
quam aduerſarium, ſed ad id quod oportuit vtens e-
ius ſcelere & nequitia, tanquam viperis ad propul-
ſandos morbos.

Ex Nicephoro Archiepiſcopo Conſtantinopolitano aduerſus Iconomachos.

Angeli noſtras preces Deo offerunt. Scimus autem & credimus noſtras in Deum glorifi-
cationes per ſanctos efferri Angelos, Siquidem ve-
rum eſt illud, Angeli eorum perpetuo intuentur fa-
Mat. 18. ciem Patris mei qui eſt in cœlis. Quid agentes, aut
quid operantes, niſi quòd noſtras petitiones ad au-
res Domini Sabaoth omnino adducentes, eum red-
dunt propitium propter ea quæ geſſimus.

Quomodo eſt intelligendum illud, Scientia inflat, charitas autem ædificat. Quæſt. 62.

De idolothytis autem inquit. Scimus quod omnes
habemus ſcientiam. Multi enim apud Corinthios
1. Cor. 8. tunc cùm didiciſſent quòd non quæ intrant in os
Scientia nocet niſi ſit cum charitate. coinquinant hominem, ſed quæ exeũt: & quòd ido-
la ſunt ligna & lapides & dæmones, qui nocere nõ
poſſunt nec prodeſſe, hac perfectiſſima cognitione
vſi ſunt immoderatè, & in aliorum & in ſuũ damnũ.
Ad idola enim ingrediebantur, & menſarum quæ
illic fuerunt erant participes, & hinc magnum affe-
rebant exitium. Nam qui idolorum metu adhuc te-
nebantur, neque ſciebant ea deſpicere, illarum cœ-
narũ erant participes, quoniam hoc facere videbant
perfectiores, & hinc maximè lædebantur. Et ideo
dicit, Scientia, ipſa ſcilicet perfectio, inflat chari-
tas autem ædificat. Quod quidem declarans di-
cebat. Si quis autem diligit Deum, is cognitus eſt
1. Cor. 8. ab ipſo. Quamobrem non prohibeo perfectam ha-
bere cognitionem, ſed eam non habere cum chari-
tate & ad ædificationem.

A *Cur dicit Apoſtolus, Mulieri docere non permitto. Q. 63.* *1. Tim. 2.*

Propterea quòd ſemel malè docuit Adamum. Nam
ante inobedientiam, in eodem honore erat mulier
quo vir. Etenim quibus verbis vſus eſt Deus in viri
formatione, iis vſus eſt etiam in creatione mulieris.
Quomodo enim dixit in illa, Faciamus hominem *Gen. 2.*
ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & nõ dixit, *Mulier nõ rectè vſa honore, effecta eſt ſubiecta.*
Fiat homo: Ita etiam in hac nõ dixit, Fiat mulier, ſed
hic quoque dixit, Faciamus homini adiutorem ſi-
milem ipſi. Poſt peccatum autem, Ad virum tuum
conuerſio tua, & ipſe tibi dominabitur. Feci, inquit,
te honore æqualẽ, & non rectè vſa es virtute, tran-
ſiſti ad ſubiectionem. Non tuliſti libertatem, ſuſci-
B pe ſeruitutem. Neſciuiſti imperare, ſis ergo ex
iis qui parent imperio, virum agnoſce Dominũ, &
ipſe tibi dominabitur. Ad virum tuũ conuerſio tua,
hoc eſt refugium tuum, portus tuus tutela tua, pro-
pterea ergo dicit, Mulieri docere non permitto, ne-
que autoritatem in virum exercere. Etenim ſemel
docuit & vſa eſt autoritate, & euertit omnia, ſed eſ- *1. Tim. 2.*
ſe in ſilentio. Dicit autẽ cauſam. Adam, enim inquit,
non eſt deceptus, Mulier autem decepta fuit in trãſ-
greſſione, propterea eum deiecit à ſede doctrinæ.
Qui enim neſcit docere, diſcat. Si autem nolit diſce-
re, & ſe & eos qui diſcunt perdit quod tunc quoque
accidit in muliere. Et ideo dicit. Mulier in ſilentio
C diſcat in omni ſubiectione. Eius enim inobedientia
& arrogantia toti mundo intulit exitium & nau-
fragium. Dicit enim ſapiens. A muliere initium pec- *Mulieris inobedientia toti mũdo attulit exitium.*
cati, & propter eam morimur omnes. Dicit autem
autor Prouerbiorum. Multos ſauciatos deiecit: &
innumerabiles ſunt quos occidit. Et ideo adhorta-
tur dicens. Noli attendere malæ mulieri. Mel enim
diſtillat à labris mulieris fornicatricis, quæ ad tem-
pus mollit guttur ſuum, poſtea autem inuenies fel- *Eccl. 25.*
le amarius, & magis acutum quam gladius anceps: *Prou. 5.*
&, Mulier venatur animas virorum venerabilium,
éſtque elata & prodiga. In domo non quieſcunt e-
ius pedes. Aliquando enim foris vagatur, aliquan- *Prou. 7.*
D do verò in plateis in omni angulo inſidiatur, & viæ
inferni domus eius, deducens ad penetralia mortis,
& neſcit pudorem. Sedet enim in foribus domus *Prou. 9.*
ſuæ, ſuper ſellam palã in plateis accerſens prætereũ-
tes: &, Infernus, & amor mulieris, & tartarus, & *Prou. 30.*
terra non repleta aqua, & ignis, nequaquam di-
xerint, Sufficit, & Talis eſt via adulteræ, quæ quan-
do fecerit, abluta dicit ſe nihil feciſſe turpe, & Me- *Prou. 21.*
lius eſt habitare in terra deſerta, quàm cum muliere
lĩguace & pugnace: &, Quomodo vermis in ligno: ita
virum perdit mulier maligna, & Quomodo ſtil- *Prou. 29.*
læ eiiciunt hominem in die hiberno è domo ſua:
ita mulier maledica à domo ſua: &, Quomodo in- *Prou. 19.*
E auris aurea in ore porci, ita malignæ mulieri pul- *Prou. 11.*
chritudo. & Eccleſiaſtes, Inuenio, inquit, mulierem *Eccle. 7.*
morte amariorem, quæ eſt venatio & ſagena cor-
dis, vincula in manibus eius, & bonus ante faciem
Dei perimetur ab ea. Qui autem peccat, compre-
hendetur ab ea, & Hominem vnum ex mille inueni
bonã aũt mulierem in his omnibus nõ inueni. Simi
liter etiam Sirach admonet, dicens, Ne dederis mu-
lieri vt aſcendat ſuper vires tuas: &, Melior eſt, e-
nim, viri iniquitas quàm mulier benefaciens: &,
Omnis iniquitas mala eſt ad omnem iniquitatem
mulieris: &, Non eſt, inquit, caput ſupra caput ſer- *Eccle. 42.*
pentis, & Non eſt malitia ſuper malitiam mulieris. *Eccle. 25.*

Habitare cum Leone & Dracone eſt melius quàm habitare cum muliere,iniquitas enim mulieris,obducit caligine eius aſpectum, & obſcurat eius faciem.Sicut vallum & ſicut aſcenſus arenoſus in pedibus ſenis, ita mulier linguax viro quieto &, iugũ boum quod labaſcit eſt mala mulier. Qui eã tenet, ſicut qui apprehendit Scorpium : &, *Eccle.26.* Ne procideris ad pulchritudinem mulieris : & mulierem ne concupiueris, *Eccle.25.* & Ne des aquæ tranſitum nec linguaci mulieri dicendi libertatem aduerſus te. *Eccle.26.* Si non ambulet ſecundum manus tuas, abſcinde eam à te : &, Ira magna mulier ebrioſa,& non conteget ſuam turpitudinem : &, Sicut ſitiens viator os aperiet, & ex omni aqua propinqua bibet : ex aduerſio cuiuſuis valli ſedebit,& contra telum aperiet pharetram:&, Fornicatio mulieris in elatione oculorum, & in ſuperciliis eius cognoſcetur:, *Eccle.7.* & Si ſint tibi filiæ,attende corpori earum, *Eccle.26.* & ne exilaraueris ad ipſas faciem tuam, & ſuper filiam, ſtabilem adhibe cuſtodiam, ne ſi inuenerit remiſſionem, ſeipſa vtatur, & te faciat ludibrium inimicis, & fabulam in ciuitate, & te dedecore afficiat in multitudine multorum : &, *Eccle.26.* Mulier mala portio mala,& dabitur viro peccatori. *Gen.3.* Iure ergo ei dixit Deus poſt tranſgreſſionem,Multiplicans multiplicabo dolores tuos & eiulatum tuũ. Magnum enim dolorem & gemitum & anguſtiam nobis conciliauit. Vnde dicit,In doloribus paries filios, & ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe tibi dominabitur. Et propterea legem ſtatuit Apoſtolus dicens.Mulieres ſitis ſubditæ viris veſtris, tanquam Domino quoniam caput mulieris eſt vir, ſicut etiam Chriſtus eſt caput Eccleſiæ, & ſicut Eccleſia Chriſto ſubiicitur, *Epheſ.5.* ita etiam mulieres ſuis viris in omnibus : &, Volo vos ſcire quòd omnis viri caput eſt Chriſtus : *1.Cor.14.* caput autem mulieris vir: *1.Cor.11.* &, Nam vir quidem non debet aperire caput, cùm ſit imago & gloria Dei mulier autem eſt gloria viri. Non eſt enim vir ex muliere, ſed mulier ex viro, etenim non creatus fuit vir propter mulierem, *1.Cor.14* ſed mulier propter virum, & Mulieres veſtræ in Eccleſiis taceant. Non enim permiſſum eſt eis loqui ſed ſubiici,ſicut etiã dicit lex. Si quid autem velint diſcere,domi ſuos viros interrogent. Turpe eſt enim mulieribus in Eccleſia loqui:&, Mulier in ſilentio diſcat in omni ſubiectione, *1.Tim.5.* Mulieri autem docere non permitto, neque autoritatem exercere in virum, ſed eſſe in ſilentio : &, Vidua eligatur non minor ſexaginta annis, quæ fuit vxor vnius viri in operibus bonis habens teſtimonium. Si filios aluit, ſi hoſpites excepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi afflictis ſuccurrit, Si omne bonum opus eſt ſecuta, & quæ verè vidua & deſerta ſperauit in Deum, & perſeuerat in precibus & orationibus noctu & diu. Quæ autem viuit in deliciis, viuens eſt mortua : &, iuniores autem viduas volo nubere, filios procreare. Cùm enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, volunt nubere, habentes damnationem quoniam primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & otioſæ diſcunt circuire domos, non ſolum autem otioſæ, ſed & nugaces & curioſæ,loquentes quæ non oportet : &, Mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis cupiditatibus, *2.Tim.3.* ſemper diſcentes, & nunquàm ad agnitionem venire valentes.

Ex Chryſoſtomo de Herodiade.

A Nulla ergo fera poteſt comparari cùm muliere mala & verboſa. Quid enim eſt leone terribilius in quadrupedibus ? aut quid Dracone ſæuius in reptilibus? Sed nihil ſunt ad malam mulierẽ. *Mulier mala peior quauis fera.* Quod autem Leo & Draco in malo mulieri ſunt inferiores teſtatur ſapiẽs dicens.Habitare cũ Leone & Dracone potius elige quam cum mala muliere. *Eccle.26.* Leones enim Danielem reueriti ſunt in lacu. Nabuthem autem interfecit Iezabel. Cœtus in ventre conſeruauit Ionam. Dalida autem Sampſonem tradidit alienigenis.Dracones & aſpides & Ceraſtæ Ioannem in ſolitudine formidarunt.Herodias autem ipſi caput amputauit in prandio. Corui Eliam aluerunt in ſolitudine. Iezabel autem ipſum poſt pluuiæ beneficium B perſecuta eſt vt occideret, & timore perterritus fugit in ſolitudinem iter quadraginta dierum, & fatigatus petiit vt moreretur, dicens Domine Deus ſatis ſit. Nunc autem ſuſcipe animam meam à me, quoniam non ſum melior quam patres mei. *3.Reg.19* Hei mihi,propheta timuit mulierem,qui totius orbis terræ pluuiam geſtabat in lingua qui ignem è cœlo verbo fecerat deſcendere,& oratione mortuũ excitauerat, timuit mulierem. Nulla enim malitia confertur cum mala muliere. Fert mihi teſtimoniũ ſapiens quoque dicens. Non eſt caput ſuper caput ſerpentis,& non eſt malitia ſuper malitiam mulieris. *Eccl.25.* O malum Diaboli & arma acutiſſima. *Mulier mala, arma Diaboli.* Per mu- C lierem enim ab initio euertit Adamum in paradiſo. Per mulierem Ioſeph incluſit in carcere. Per mulierem furore concitauit Dauid ad dolo factam cædem Vriæ. Per mulierem ſapientiſſimũ Solomonem conuertit ad tranſgreſſionem. Per mulierem excæcauit Sampſonem. Per mulierem perſecutus eſt Eliam. Per mulierem Chriſti præcurſori amputauit caput.Per mulierem omnes occidit omnes iugulat, omnes vituperat omnes probris afficit. Mulier enim impudens nulli parcit,non reueretur Prophetam,nihili facit Sacerdotem canonon habet honorem. O malum malorum peſſimum mulier mala. *Mulier mala eſt malorum peſſimũ.* Et ſi ſit quidem pauper,eſt diues malitia.Sin abũ- D dat diuitiis quæ adiumentum ferant eius malitiæ, eſt duplex malum, eſt animal intolerabile, lex eſt immedicabilis,ferum & immanſuetum animal.Ego enim vidi etiã aſpides blãditiis cicurari, & leones,& tigres,& pardos,ſi demulceãtur,miteſcere.Mala autem mulier, & contumelia affecta inſanit,& adulatione effertur,& ſi habeat maritũ principẽ.noctu & interdiu ſuis dolis eum irritans, ad cædem faciendã incitat,vt Herodias Herodẽ. Et ſi habet pauperem maritum,ad iram & cædem eum excitat.Et ſi ſit vidua, ipſa per ſe omnes probris & contumeliis afficit.Nam Dei metu nôn refrenat linguam. Non ad futurũ aſpicit iudiciũ. Deum non reſpicit Amicitiæ E neſcit ſeruare vinculum. Pro nihilo eſt mulieri ad mortem tradere ſuum maritũ. Iuſtum enim virũ Iob vxor ſua tradebat ad mortem,dicens.Dic verbũ aliquod ad Dominum, & morere. *Iob.2.* O malum animi propoſitum.O mentem impiam.Non mota eſt miſeratione,videns ſui mariti viſcera ex ebullientibus puſtulis tanquam à carbonibus exuri, & totas carnes ſuas inuolui vermibus. Non inflexa fuit ad miſericordiam, eum videns perpetuo ingemiſcere & angi, & ex illibus perpetuo producere vlcera. Non emollita fuit ad commiſerationem, cernens eum, qui aliquando fuit indutus purpura, modo nudum iacere & putreſcere in ſterquilinio. Non meminit

amicitiæ

amicitiæ & conſuetudinis quæ ſibi cum illa interceſſerat,& quanta propter ipſum fuerit eius magnificentia & gloria. Sed,dic,inquit, Domino verbum aliquod & morere. *Fortes ſuperat blãdiens mulier.* O gratia mulieris. O medicamentum dolores afferens & ægritudines. O amicitiam coniugis.Non enim ei ſufficiebat dolor qui erat ad tempus,ſed per maledictum ei æternum conciliabat cruciatum. Vis videre adhuc aliã mulierem huius malitiæ cõiugem?Vide mihi Dalidã,quomodo maritum ſuũ totonderit, & vinctũ tradiderit alienigenis,membrum ſuũ, ſui tori conſortẽ, quem fouebat,cui blandiebatur, quẽ deoſculabatur, quẽ ſimulabat ſe plus quã ſeipſam diligere, quẽ heri diligebat, hodie decipiebat, quẽ heri diligens fouebat, hodie decipiens ſepeliebat. At non erat pulcher,& quis eo pulchrior,qui in capite geſtabat ſeptem crines,portans imaginẽ gratiæ ſeptẽplicis? At non erat fortis.Et quis eo fortior,qui fortẽ leonem in via ſolus cõfecit,& vna Aſini maxilla mille ſtrauit alienigenas?Erat autem adeò ſanctus,vt cùm ipſe aliquãdo ſitiuiſſet,precatus ſit in aquæ penuria, & ex maxilla quam manu tenebat mortuam aqua emanarit, & ex ea hauſerit:Et cum tam pulchrum, tam fortẽ, tam ſanctum,eius vxor tanquã hoſtem vinctum tradidit alienigenis,quẽ occæcatum habebãt ludibrio. Et cui nec leones,nec alienigenæ poterant reſiſtere, eum ſua vxor proſtrauit.Vnde autem hoc potuit?Ex mariti bonitate.Nam cum virium ſuarum arcanum dolo noctu ab eo ſurripuiſſet, tanquã nudum iugulauit. Propterea Propheta tibi præcipit dicens. A tori conſorte caue, ne apud eam aliquid deponas. Quænam enim, dic quæſo, aduerſus ſuum nuſculum hæc vnquam eſt machinata ? Quænam Dracæna vult ſuum perire coniugem ? Quænam autem Leæna ſuum coniugem tradit occidendum? Re vera nõ eſt malitia ſupra malitiam mulieris. *Viro datur, pœna iniqua mulier.* Qui ergo habet malam mulierem, ſciat ſe iam recipere mercedem ſuæ iniquitatis.Dicit enim ſapiens. Mulier mala dabitur viro peccatori.

Ex eodem in illud, Omnis qui aſpexerit mulierem,&c.

Mat.5. Omnis qui aſpexerit,inquit, mulierem ad concupiſcendum eam, iam eam adulterauit in corde ſuo. Terribile re vera eſt præceptum & magna opus eſt ſobrietate.Nam quid eſt mulier ? *Mulier eſt laqueus ornatus.* Laqueus ornatus, & decipiens viros in voluptatibus. Læto quidem vultu,& erecto collo, & oculis annuens, & lingua modulans, & voce polluens & verbis incantans, & pedibus ludens,figura & corporis habitu placẽs, & factis Occidens. *Mulieris aliquot elogia.* Multos, enim inquit, vulneratos deiecit, & ſunt innumerabiles quos interfecit. Et ideo dicit, In pulchritudine mulieris multi ſunt decepti, & ex ea amicitia tanquàm ignis accenditur.Quid eſt mulier?In terra naufragium, fons ſceleris,theſaurus ſœdium.Lætalis occurſus, lapſus oculorum, animarum exitium, cordis lancea, iuuenum pernicies, ſceptrum inferorũ,præceps deſiderium. Quid mulier?Sanctorum calumnia,quies ſerpentis, Diaboli ſolatium,ægritudo inconſolabilis, fornax ſuccenſa, eorum qui ſeruantur ſcandalum, vitium immedicabile,diurnæ nugæ,prodigerum hoſpitium,officina dæmonum. Quid mulier ? malum amatorium medicamentum, impudens fera, inexpugnabilis impetus ac appetitio, os effrenatum, triumphus myſteriorum, dux tenebrarum, magi- A ſtra delictorum, ſcelerata oblectatio, cupiditas inſatiabilis,ſimul dormiens intemperantia, ſimul expergiſcens ſolicitudo,veſtita vipera, quæ ſua ſponte eligitur pugna : diurnum damnum, domus tempeſtas,viri naufragium, immitis fera, adulterorum receptaculum, arma Diaboli, rabies quæ concupiſcitur, mors totius mundi. Meritò dicebat ſapiens. Parua eſt omnis malitia ad malitiam mulieris. *Prou.4.* Si velis autem aufugere à tali fera,audi autorem Prouerbiorum dicentem. Oculi tui recta aſpiciant. Supercilia autem tua iuſta annuant, & ne te vincat deſiderium pulchritudinis, *Prou.7.* neque tuis capiaris oculis, neque abripiaris ab eius ciliis. Mulier enim venatur B venerandorum hominum animas. Nunc ergo fili mi audi me,& attende verbis oris mei. Ne inclinetur ad oris eius cor tuum,neque erres in ſemitis viæ eius,multos enim ſauciatos deiecit:&ſunt innumerabiles quos occidit, neque defixeris in eam tuum oculum,ſed reſilias,neque tardes. *Cogitando quid ſit mulier reprimitur libido.* Quando ergo videris mulierem formoſam, nitentem, habentem lætos oculos, genit ſplendentem, & in vultu immẽſam ferentem elegantiam,mentem tuam accendentem,& augentem libidinem, cogita eſſe mulierem id quod habetur in admiratione, & eſſe cinerem id quod accendit, & ceſſabit animus tuus rabie cieri.Tege pellem eius vultus cogitatione : & tunc C videbis quàm ſit vilis & abiecta eius ſpecies. Nihil enim aliud inuenies quàm oſſa & neruos & venas & tetrum odorem. Cogita autem rurſus ſeneſcentem,alteratam, morientem, vniuerſum florem illi defluentem,cogita quid mireris, & pudore affectus ducaris pœnitentia.

Quomodo dicit Apoſtolus aliquando quidem, Ne ſitis inſipientes,aliquando verò,Ne ſitis prudentes apud voſmetipſos. q.64.

Epheſ.5. Vnumquodque preceptum habet ſuum terminum. Ei enim quod eſt,Ne ſitis inſipientes, ſubiungit, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei. *Ro.12.* D Ei autem quod eſt, Ne ſis ſapiens apud temetipſum, ſubiungitur. Time autem Dominum, & declina ab omni malo. *Inſipiens. Sapiens.* Quamobrem inſipiens quidem eſt qui nõ intelligit voluntatem Dei. *Sapiens apud ſemetipſum* Sapiens autem eſt apud ſemetipſum,qui ſuo ſenſu vtitur, & non ex fide in verbis Dei ingreditur, & non totum ſuum ſenſum captiuat ad ei obediendum.

Dicente Apoſtolo,ſicut in Adam omnes moriuntur,ita etiam in Chriſto omnes viuificabuntur. Cur in Adam omnes morientes paternum luminus ſupplicium, in Chriſto autem viuificatus pater meus, & à ſuo delicto purgatus, non me impertiit puritate? *1.Cor.11.* Quæſt. 65.

E Eſt examinandum quomodo primus noſter parens ad nos trãſmiſit pœnas ſibi illatas propter trãſgreſſionẽ,quando audiit,Terra es,& in terram reuerteris, *Gen.3.* & ex eo in quẽ non cadebat interitus, factus eſt interitui obnoxius, & ſubiectus fuit vinculis mortis. Poſtquãaũt delapſus procreauit liberos,qui ex eo nati ſumus,tanquàm ex eo qui erat interitui obnoxius interitui obnoxij,facti ſumus hæredes execrationis & maledictionis Adami. *Adam in ſuum genus tranſmiſit peccatum.* Planè enim non puniti ſumus vt qui cũ illo nõ obedierimus, diuino illi mandato:ſed quod,vt dixi,effectus mortalis in ſuũ ſemẽ trãſmiſit peccatũ. Nã ex mortali nati ſumus mortales.

Dominus autem noſter Ieſus Chriſtus appellatus ſecũdus Adã,& principium noſtri generis,nos reformauit ad incorruptioné: & in ipſo eſt ſoluta vis veteris maledictionis. Vnde dicit,per hominem mors, (*Ro. 5.*) propterea quòd interitui obnoxius factus eſt homo,ſcilicet protoplaſtus.Vnuſquiſque autem Pater noſter, etiãſi per Spiritũſanctũ fuerit ſanctificatus, & acceperit remiſſionem ſuorum peccatorum donum ad nos non tranſmittit, vnus enim eſt qui omnes ſanctificat ad incorruptionem, Dominus noſter, & ad omnes ex æquo per ipſum & ab ipſo venit donum.

Chriſtus vnus ſanctificat.

Aliud autem eſt remiſſio peccati : & aliud à morte redemptio. Et vnuſquiſque quidem ſuorum delictorum lucratur remiſſionem in Chriſto per ſanctũSpiritum,cõmuniter autem omnes liberamur ab antiquo interitu & cõdemnatione. Regnauit enim mors vſque ad Moyſem. Nam vſque ad legem dominatum obtinuit mortis condẽnatio.

Peccati remiſsio & redemptio à morte differunt.

Ex Synodi Carthaginienſis, cap. 110.

Rom. 5.

Similiter placuit, vt quicunque paruos recens natos infantes,qui ex vtero matris baptizantur, neget in remiſſioné peccatorum baptizari , neque ex primi parentis Adã peccato quidquã trahere,quod debeat lauacro regenerationis purgari,vnde eſt conſequens quod in his forma baptiſmatis in remiſſioné peccatorũ non vera ſed ficta intelligitur,ſit anathema. Neque enim aliter intelligere oportet quod ab (*Ro. 5.*) Apoſtolo dictum eſt, per vnũ hominem peccatum introiuit in mundum,& per peccatum mors : & ſic in omnes homines peruaſit in quo omnes peccauerunt niſi quomodo Catholica Eccleſia quæ vbique eſt diffuſa,& ſemper eſt ſimplex,intellexit. Per hanc enim fidei regulã infantes quoque qui nullum ex ſe peccatum committere potuerunt, verè in peccatorũ remiſſionem baptizantur, vt per regenerationé in eis verò mundetur,quod ab antiqua origine contraxerunt.

Catholica Eccleſia eſt vbique diffuſa.

Ex quæſtionibus aduerſus Arrianos, Quare nõ ſunt plura nec numero pauciora Euangelia.

Quæſt. 65.

Euangelia ſunt tantũ quatuor.

Quoniam mundi in quo ſumus ſunt quatuor regiones,& quatuor ſpiritus vniuerſè & in genere: Eccleſiæ autem columna & firmamentũ eſt Euangelium, & ſpiritus vitæ, ipſa meritò habet quatuor columnas vndique ſpirantes incorruptionem, & homines inſtar ignis ſuſcitantes. Ex quibus eſt manifeſtum quòd verbũ opifex omniũ, qui ſedet ſuper Cherubim,& cõtinet omnia, hominibus manifeſtatus dedit nobis quadriforme Euangelium , ſed quod vno ſpiritu continetur,ſicut dicit Dauid petens eius Aduentum. Qui ſedes ſuper Cherubim , manifeſtare. Cherubim enim habent quatuor facies, & eorum (*Pſal. 79.*) facies ſunt imagines operationis filij Dei. Nam primum, inquit, animal erat ſimile Leoni, exprimens eius agilitatem & principatũ & regnum. Secundũ autem ſimile vitulo , ordinem ſignificans ſacrificãtem & ſacerdotalem. Tertium autem habẽs faciem hominis, apertiſſimè deſcribens eius aduentum ſecundum hominem. Quartum autem ſimile aquilæ volanti, aptè ſignificans donum ſancti Spiritus aduolans ad Eccleſiam. Euangelia ergo his quoque cõſonant. Nam Euangeliũ quidem ſecundum Ioannem , narrat eius principalem & glorioſam à Patre (*Io. 1.*) generationẽ,dicens, In principio erat Verbum. Euãgelium autem ſecundum Lucã,vt quod characteris eſſet ſacerdotalis, incœpit à Zacharia ſacerdote Deo ſuffitum offerente. Iam enim ſaginatus parabatur vitulus ſacrificandus pro iunioris filij inuentione. Euangelium autem ſecundũ Matthæum , prædicat eius generationem ſecundum hominem,dicens. Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Euangelium verò ſecundum Marcum, duxit initium à ſpiritu Prophetico, qui ex alto accedit ad homines,dicens, Initium Euangelij , vt ſcriptum eſt in Eſaia Propheta. Porrò autem ipſum quoque Dei verbum,cum iis quidem qui erant ante Moyſen,per ſuam diuinitatem verſabatur & gloriam. Iis autem qui erant in lege , ordinem tribuit Sacerdotalem. Poſtea autem homo factus donum ſancti Spiritus emiſit in omnem terram nos tegẽs ſuis alis. Qualis ergo fuit filij Dei operatio, talis etiam fuit forma animalium, & qualis forma animalium, talis eſt etiã character Euangelij . Nam quadriformia animalia quadriforme eſt Euangelium , & Domini operatio.

Vitulus ſaginatus eſto Chriſtus occiſus.

Et propterea homini data ſunt vniuerſè & in genere quatuor teſtamenta , vnum quidem diluuij datũ eſt Noë ſub Arca. Secundum autem Abrahamo ſub ſigno circuncisionis. Tertium verò Legis ſub Moyſe. Quartum Euangelij per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Cùm hæc autem ita habeant, ſtolidi ſunt omnes indocti, & præterea nimis audaces, qui abrogant & abolent formam Euãgelij, & plura vel pauciora inferunt Euangelia quàm quæ dicta ſunt, alij quidem vt plura videantur inueniſſe quàm habeat veritas, alij autẽ vt abrogent & aboleant Chriſti diſpenſationem.

Teſtamẽta quatuor data homini.

Cur Circunciſum fuit Chriſti præputium. Quæſt. 66.

Dicant nobis qui curioſè ſcrutantur incerta & obſcura , & quæ non ſunt mandata literis , & ſunt ſilentio præterita, quamobrem in alto patibulo ſacrificatur Chriſtus,& non ſub tecto? An planè vt naturam purgaret aëris ? & quomodo impollutus eius ſanguis cũ aqua in tempore paſſionis purgauit terram in eam diſtillans ita circunciſum præputiũ defoſſum eã ſanctificauit. Omnino autẽ & quibus nouit rationibus,qui voluntariè fuit circunciſus,ſeruauit id quod fuit circũciſum , vt ipſe quoque cùm in eo non eſſet mãcus ac defectus, reſurgeret plenus, & toto corpore minimè obnoxius interitui. Nã nos quoq; in reſurrectiõe noſtrũ corpus plenũ recipiemus.

Chriſtus cur in alto patibulo ſacrificatus.

Sanguis Chriſti cũ aqua diſtillans purgauit terram.

Reſurget corpus noſtrum plenum cũ præputio.

Quinam erant quorum ſanguinem miſcuit Pilatus cum ſacrificiis. Quæſt. 67.

Luc. 13. Act. 3.

Galilæi qui etiam ſecuti ſunt decreta Iudæ Galilæi, cuius Lucas quoque meminit in Actibus Apoſtolorũ. Erat autẽ Iudæ decretũ, vt oſtẽdit Ioſephus in vltimis libris de Antiquitate Iudaica , magnã habens ſpeciẽ, prætextu ſcilicet pietatis. Dicebat autẽ ne ore quidẽ oportere aliquem dicere Dominum, neque per honorem, neque per beneuolentiam. Quamobrem multi ex iis, ne Cæſarem dicerent Dominũ grauiſſima tormenta ſubierunt. Qui etiam docebant Deo nihil oportere offerre præter conſtituta à Lege Moſis ſacrificia. Vnde etiam prohibebant fieri ſacrificia quæ à Senatu populi fiebãt, vel potius tradebãtur pro ſalute Imperatoris & populi Romani, veriſimile ergo eſt propter hæc indignantẽ Pilatum aduerſus Galilæos, iuſſiſſe eos interfici in ſacrificiis quæ videbãtur ex Lege offerre adeò vt ſanguis offerentium miſceretur ſacrificiis quæ offerebantur.

Iudæ Galilei quænam eſſent decreta.

Quomodo omnis blaſphemia remittetur: non remittetur autem blaſphemia in ſpiritum.

Quæſt. 68.

(*Mat. 12.*) Multa enim, inquit , aduerſus me dixiſtis , nempe quòd ſum ſeductor, & Dei hoſtis. De his, inquit, à vobis nõ exigo pœnas. Eſto enim, inquit, in me delinquitis propter carnẽ quam indui: cur etiã peccatis in ſpiritum? Neque enim poteſtis dicere vos eum ignorare. Propterea & hic & illic puniemini. Quæcunque ergo, inquit, in me blaſphemaſtis ante paſſionem, vobis remitto. Quinetiam ipſius quoque Crucis audax admiſſum ſcelus. Quæ autẽ in Spiritũ ſanctũ peccaſtis, niſi pœnitentiã egeritis, propter ea & hic & illic puniemini. Nã ex hominibus alij quidẽ & hic & illic puniũtur, vt Sodomitæ, Et hi quoque ipſi. Nam & hic dederunt pœnas, quãdo grauiſſima illa paſſi ſunt , eorũ capta ciuitate, & grauiſſima illic patientur ſupplicia. Alij autem illic tantum, vt ille diues. Alij autem hîc ſolum, vt qui fornicatus fuit apud Corinthios. Alij autem nec hic nec illic, vt quidam Prophetæ & Apoſtoli.

Peccatum in ſpiritũ ſanctum quidnam ſit.

Puniũtur quidam hic tantũ, quidam & hic & illic.

Ex Baſilio in Aſceticis.

Ille blaſphemat in Spiritum ſanctum , qui operationes & fructus Spiritus ſancti tribuit aduerſario, quod multis ex nobis accidit , vt qui virum quidem bonum, qui ſe in pericula coniicit, ſæpè appellemus inanis gloriæ cupidum , eum autem qui bonum oſtendit. Zelum, iracundum, & multa eiuſmodi falſis indducti ſuſpitionibus ementimur.

Blaſphemare in Spiritum ſanctum quis dicatur.

Quomodo cùm dixiſſet Dominus, Niſi abiero, Paracletus non veniet, dat iam ſpiritum Apoſtolis per inſufflationem.

Quæſt. 69.

Io. 16. Io. 20.

Per inſufflationem quidem dat eis poteſtatẽ & gratiam ſpiritalem ad remittenda peccata , Subiungit enim, Si aliquorum remiſeritis peccata, remittentur eis. Si aliquorum autem retinueritis , retenta ſunt. Per aduentum autem Spiritus in Pentecoſte , præbuit eis gratiam baptiſmatis & ſignorum operationem. Et ideo dicit, Vos autem baptizabimini in Spiritu ſancto, & accipietis virtutem aduentãtis in vos (*Act. 1.*) Spiritus ſancti. Nam ante paſſionem, Apoſtoli nõ faciebãt à Spiritu ſancto curationes, ſed data à Domino poteſtate & iuſſu. Nondũ enim erat, inquit, datus (*Act. 1.*) Spiritus ſanctus, quoniam Ieſus nondum erat glorificatus. Glorificatus enim fuit ſuſcitatus à mortuis.

Remittendi peccata poteſtas data eſt per inſufflationem.

Ex Euſebio ad Marinum.

Spiritus quidem ſanctus qui fuit inſufflatus à Domino Apoſtolis, vim habebat ſoluendi & condonandi omnia peccata. Quod autem fuerat eis promiſſum baptizandos eſſe Spiritu ſancto , & futuros participes virtutis operationum, vim habebat operandi miracula quæ per ipſos erant efficienda, & reſiſtendi & fortiter ferendi quæ inſurrectura aduerſus eos erant. Nam ante hanc virtutem nolebat eos prædicare gentibus, ſed manere & expectare vt ex alto eius eſſent participes. Hanc autem gratiam Apoſtolus quoque ſeparans ab aliis operationibus ſancti (*1. Cor. 12.*) Spiritus, docebat , dicens. Alij autem operationes (*Pſal. 67.*) virtutum. Et dicit Prophetia , Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. Cuius virtutis, cùm nondum eſſent participes , eum negarunt omnes tempore paſſionis. Poſtquàm eius fuerunt participes, omnes martyrio & eius confeſſione claruerunt. Hominem enim renouans Deus , & quam (*Io. 20.*) perdidit gratiam acceptam Dei inſufflationem, eam rurſus reddens, eam inſufflauit in faciem Apoſtolorum, dicens, Accipite Spiritum ſanctum.

Poteſtas remittendi peccata data eſt per inſufflationẽ.

Luc. 18.

Quid eſt iudex iniquitatis. Quæſt. 70.

(*Pſal. 7.*) Dicit Dauid Dominus iudex iuſtus & fortis & patiẽs &, Neque ab ortu neque ab occaſu, neque à deſertis montibus, Quoniam Deus iudex eſt. Iudex quidam (*Pſal. 74.*) erat in quadam ciuitate. In quanam ciuitate? In Eccleſia Dei. Glorioſa dicta ſunt de te, ciuitas Dei. Hæc (*Pſal. 86.*) ciuitas imitatur cœleſtem ciuitatem, de qua dicit Apoſtolus. (*Heb. 12.*) Sed acceſſiſtis ad montem Sion & ciuitatem Dei viuentis, ad cœleſtem Hieruſalem. Iudex quidam erat, neque Deum timens, neque hominem (*Luc. 18.*) reuerens. Deus enim neque Deum habet quem timeat , neque hominem quem reuereatur. Non eſt enim apud eum acceptio perſonarum. Erat autem quædam vidua in illa ciuitate. Omnis enim anima Eccleſiaſtica, quæ aliquando maritum habebat Diabolum , cúmque abiecerat, & Dominum amplexa fuerat, eſt vidua : & rogat die ac nocte iudicem, dicens. Defende me ab aduerſario meo . Quid autem eſt aduerſus quem ſemper interpellamus? Dicat Petrus. (*1. Pet. 5.*) Filioli vigilate, Quoniam aduerſarius veſter Diabolus, tanquã Leo rugiens obambulat, quærens aliquem deuorare. Cui reſiſtite ſtabiles & ſolidi in fide. Quid autem dixit Iudex? Et ſi Deum non timeo, neque hominem reuereor, ſurgam tamen & vindicabo illam, ne veniens me ſugillet. Et ſubiungit Dominus, dicens, Audis quid dicit iudex iniquitatis, & nõ iuſtitiæ. Iudex eſt iniuſtorum. Iuſto enim non eſt lex poſita.

Deus iudex iniquitatis.

Luc. 22.

Quomodo eſt intelligendum , Qui habet veſtem, vendat illam & emat gladium.

Quæſtio 71.

Iudæorum in ipſum inuaſionem volens Dominus ſignificare Apoſtolis, eam oſtendit per ænigma gladij. Nam cùm dixiſſet, emat gladium, ſubiunxit. O- (*Luc. 22.*) portet quæ ſcripta ſunt de me perfici. Cum iniquis (*Mar. 15.*) reputatus eſt. Neque ergo omnino ſilentio præteriit: ne perturbarentur repentina inuaſione : neque rurſus plenè ſignificauit, ne aliquis timor eos inuaderet. Cùm autem dixiſſent Diſcipuli, Domine, ecce duo hic gladij , & non intelligerent quod dictum fuerat, ipſe dicit , Sufficit. Atqui non ſufficiebat. Nam ſi eos quidem volebat vti humano auxilio, ne ſi centum quidem fuiſſent gladij ſuffeciſſet. Sin minus, duo quoque erant ſuperflui: Sed tamen non aperuit ænigma. Sæpè enim cernitur hoc facere, vt cum nõ intellexerint quod dictum fuerat, hoc prætercurrat, & dimittat , euentui rerum quæ poſtea fiunt permittens intelligentiam eorum quæ dicta ſunt, vt quando dixit, Soluite templum hoc.

Chriſtus ſæpè prætermittit quæ non intelligũt Diſcipuli, ea relinquens euẽtui.

Quomodo qui amat animam ſuam, perdet ipſam.

Quæſt. 72.

Qui ſuam amat animam, eſt is qui ſua mala & improba implet deſideria. Qui autem odit, eſt is qui nõ ei cedit iubenti quæ nocent. Qui autem vult eam (*Mat. 16.*) ſeruare , eſt is qui ſecus quam oportet vult eius ſa- (*Luc. 9.*) lutem, nempe deſiderans effugere ex periculis, is eã perdet. Eius ergo quæ in periculis amiſſionem nominauit ſalutem. Is enim, inquit, inueniet eam in vitam æternam.

Animam ſuam amare & ſeruare quis dicatur.

Quid eſt, Si oculus dexter, vel manus tua te ſcandalizet, excinde eum abs te.

Quæſt. 73.

Luc. 19.

Non de membis corporis hoc dixit Chriſtus, abſit: (*Mat. 5.*) ſed de amicis & cognatis. Sumus enim inter nos alter (*Mar. 9.*) alterius mẽbra. Si ergo, inquit, habes amicũ aut cognatũ, qui eſt tibi æquè neceſſarius, ac dexter oculus vel manus, cõueniẽter ei quod dictũ eſt à Iobo, Oculus erã

Iob. 29. cæcorum,pes autem claudorum, vides autem te ab
eo lædi in tua anima, excinde ipſum à te,nulla eſt e- A
nim ſocietas lucis cũ tenebris. Maximè autẽ ſi ſit in
eis ſimulatio & dolus,oportet ab eis fugere & caue
re tanquàm à ſerpente.Dicit enim Dominus,Atten-
Mat.7. dite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſti-
mentis ouium intrinſecus autem ſunt Lupi rapaces.
1.Io. 4. A fructibus eorum cognoſcetis eos,& Ioannes, No
lite omni ſpiritui credere,ſed probate ſpiritus an ex
Deo ſint.Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mun-
dum,& Paulus.Tales enim ſunt Pſeudoapoſtoli,o-
perarij doloſi, qui transfigurantur in Apoſtolos
2.Cor.11. Chriſti,& non mirum.Ipſe enim Satanas transfigu-
ratur in Angelum lucis. Non eſt ergo magnum ſi e-
tiam eius miniſtri transfigurãtur tanquàm miniſtri B
iuſtitiæ, quorũ finis erit ſecundum opera ipſorum.
Prou. 3. Solomon quoque admonet,dicens,Fili, ne decipiãt
te viri impij.Pedes enim eorum currunt ad vitiũ,&
ſunt veloces ad fundendum ſanguinem,& ne poſſi-
deas malorum virorũ probra, neque æmuleris vias
eorum. Non enim dormient niſi malum fecerint,
& cor peruerſum fabricatur mala.In omni tempo-
re,qui eſt eiuſmodi, efficit tumultus. Propterea re-
pentè venit interitus, diruptio & contritio imme-
dicabilis,quoniam lætatur omnibus quæ odit Deus.
Conteritur autem propter immunditiam ani-
mæ, & qui annuit oculo cum dolo, congregat vi-
ris dolores, &,vir iniquus tentat amicos,& abducit C
eos in vias non bonas. Obfirmans autem oculos
ſuos, cogitat peruerſa: & labiis ſuis definit om-
nia mala, &, Eſt fornax ſceleris & foſſa pro-
funda os iniqui. Qui autem odio habetur à Domi-
Prou.7. no,incidet in eam:&,Si inimicus tuus te rogat ma-
gna voce,ne ei credas. Sunt enim ſeptem improbi-
tates in anima eius.Fide digniora ſunt vulnera ami-
ci quàm voluntaria oſcula inimici: &,Sanctus Spi-
ritus fugiet dolum:& recedet à cogitationibus inſi-
pientibus.Similiter etiam Sirach præcipit,dicẽs Cõ
ſerua te & caue à malo,& attende valde, & obſerua
quòd cum ruina tua ambulas, & agnoſce quòd in
medio laqueorum ingrederis, & ſuper propugna- D
culum ciuitatum ambulas: &,Si poſſides amicum,
in tentatione poſſide eum, & ne citò credideris ei,
eſt enim amicus in tempore ſuo, & non permane-
bit in tempore afflictionis ſuæ:&, Eſt amicus qui
traducitur ad odium, & pugnam opprobrij tui re-
uelabit:&,Eſt amicus ſocius menſæ, & non perma-
nebit in die afflictionis: &,Si humiliatus fuerit ad-
uerſus te,etiam à facie tua abſcondetur:&, Ne ho-
mini ſtulto te ſubiicias, & ne aſſurrexeris à facie in-
ſolentis & cõtumelioſi,ne ori tuo ſtruat inſidias:&,
Ab inimicis tuis attende: &, Filio, & vxori & fratri
ne des poteſtatẽ aduerſus te in vita tua:&,Ne des al
teri pecunias tuas,ne pœnitentia ductus pro eis ro- E
ges.Melius eſt enĩ vt filij tui te rogẽt,q̃ vt tu aſpicias
ad manus filiorũ tuorũ:&,Attende à viro malo,ma-
la enim fabricatur, ne forte des reprehẽſionẽ in ſe-
culum:&,Ne credas inimico tuo in æternum.Nam
quomodo æs rubigine obducitur, ita etiã eius im-
probitas:&, Si ambulaueris,ambulabit quoque in-
curuatus.

Ex Limonario.

Recedendum ab eo qui ſcandalizat. Interrogauit quidã Pater alium magnũ & admira-
bilem Patrem,dicens, Si ſcandalizet me frater, vis
imponã ei pœnitentiam. Ille autem dixit, Impone
ei pœnitẽtiã,& te ab eo excinde,ne te ad maius de-
trimentum adducat. Vnde dicit Apoſtolus, Omnia 1.Theſ.5.
A probantes,quod bonũ eſt tenete, & audi magnum
Arſenium dicentem. Cum omnibus habe charita-
tem,ab omnibus autem abſtine.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Peccatum enim quod non redarguitur,ſibi fit dete-
rius, & in alios diſpergitur. Nam paruum quoque
fermentũ fermentat maſſam conſperſionis, & fur
vnus in totã gentem infert abominationẽ,& muſcæ
mortuæ putrefaciunt compoſitionem condimenti
olei,& Rege exaudiente iniquum ſermonem, om-
nes eius miniſtri ſunt iniqui.Ita etiã ouis ſcabioſa a-
liis tradit morbũ, non ſeparata ab ouibus ſanis, &
homo peſtifer multis eſt cauendus, & canis quẽ te-
B net rabies eſt periculoſus cuiuis quod attigerit.Si er *Homo iniquus eſt*
go hominẽ quoque iniquũ ab Eccleſia nõ ſeparaue- *ab Eccleſia ſeparandus.*
rimus,facimus domũ Dei ſpeluncã latronum. Vn-
de dicit Solomõ, Eiice peſtiferũ ex cõcilio, & ſimul
cũ eo exibit cõtentio.Nã quando ſedet in cõcilio,o-
mnes probro afficit.Dauid itaque dicit. Nõ propo-
nebã ante oculos meos facientes rem iniquam. Fa- Pſal. 100
cientes præuaricationes odio habui.Nõ adhæſit cor
meũ prauitati.Declinante à me maligno nõ cogno-
ſcebã. Ambulans in via immaculata hic mihi mini-
ſtrabat.Non habitabit in medio domus meæ faciẽs
ſuperbiam, aut loquens iniqua,ſed eũ perſequebar.
Quãobrẽ Heliſæus quoque cùm miniſtro ſuo Giezi
C poſt furtũ & mẽdaciũ leprã ĩmiſiſſet,eũ omnino eie
cit à facie ſua.Nulla eſt enĩ ſocietas luci cũ tenebris.

Ex Baſilio in Aſceticis.

Mores ergo inſidioſi & fallaces & doloſi, & Deo *Mores inſidioſi &*
ſunt odioſi,& hoĩbus inimici,& ſi quis inſidias aut *Deo ſunt exoſi, &*
mẽdaciũ ſtruit,non ad ſuã vtilitatẽ aut ad amici be- *hominibus inimici.*
neficiũ,aut in ſumma dicã,bono aliquo conſilio, ſed
alij damnum & noxam machinans, ſicut erat Dia-
boli fraus aduerſus hominem, & Cain aduerſus A-
belem,& Iezabel aduerſus Nabuthen, & falſum Iu-
dæorum teſtimonium aduerſus Iudæos. Atque de *Dolus eſt & bonus*
malo quidem & ſcelerato dolo & de mẽdacio mul- *& malus.*
ta licet videre exempla, & per ſcripturas, & per ea
D quæ ſemper geruntur.De iuſtis autem inſidiis & do-
lo, qui non male ſed iuſtè & ſapienter cœlat & ab-
ſcondit,& artificioſam præ ſe fert ſpeciem, & con-
traria faciens inſidioſis & doloſis & fallacibus ho-
minibus,ſuam & aliorum vtilitatem tanquam ſco-
pum ſibi proponens,abſcondit & machinatur, pri-
mũ quidem exemplum ſit Moyſes, quoniam iuſſu
Dei apud Regem præ ſe tulit quod viam trium die-
rum abducturus eſſet populum ad Deum colen- Exod. 3.
dum,quanquam eius eſſet propoſitum omnino Iſ-
raëliticũ populum liberare & traducere ex Aegypto
in Iudæã.Tale eſt & quod fecit, qui ad vngendũ Da-
uid in Regẽ miſſus eſt à Deo,præ ſe ferre quod eſſet 1.Reg.16.
E ſacrificaturus, ne Saül cognoſceret quòd Regẽ pro
ſe cõſtituit,& ne periculum veniret Samuel. Porrò
autem Ionatham quoque,cùm vellet ſeruare Daui-
dem ex inſidiis Saülis,propterea,inquit,nõ venit ad
menſam Regis,vt ſolebat, quia abiit in patriã ſuam
Bethleem. Saülem autem fugiens Dauid dicebat A-
bimelec Sacerdoti, quòd mittebatur à Saule ad 1.Reg. 20
rem aliquam ſeriam,per dolum ſalutem ſibi parans
non damnum aliorum. Et quando venit ad Regem
Achis, ſimulauit ſe inſanire, quod non erat verum
præ ſe ferens ad effugiendam mortem ab alienige- 1.Reg. 27
nis.Iam verò ad ſumendam quoque iuſtam de ini-
micis vltionem ſæpè doli ſunt probati cuiuſmodi
fuit

Iud.3. fuit Aod qui interfecit Eglem & Azael qui occidit
Iud.4. Siſara,& Iudith quæ interemit Holofernem ad ſalu A
2.Cor. 12 tẽ populi Iſraelitici.Sic etiã cum dolo acceſſit Pau-
Propter bonos dolos non ſunt appellandi mendaces nec doloſi. lus ad Iudæos,& factus eſt tãquã Iudæus vt Iudęos
lucri faceret.quamobrem, inquit,cum eſſem aſtutꝰ,
dolo vos cępi, Propter hos ergo dolos & mendacia
non ſunt ſancti appellandi mendaces, nec doloſi,
ſed ſapientes quidem ad bonum ſinceri autem ad
malum. Cauendum eſt autem,ſi quando opus fue-
rit eiuſmod mẽdacio aduerſus hominum malitiam,
Iuſiurandum nulli mendacio eſt addendum. ne ſermoni addamus etiam iuſiurandum. Non enim
aſſumes nomen Dei tui in vanum,& falſum iuramẽ
tum ne diligatis & ne ad mundi negotia attrahas
nomen Dei, quando propter malorum contentio-
nem, aut propter pericula nobis & amicis imminen B
Bonum et malum diiudicatur ſcopo & inſtituto. tia,aut propter aliquod negotium neceſſe eſt, omni
no vti falſo ſermone. Sed ſit tibi nomen Dei vene-
randum,ab iis ſeparatum,in veritate ſolum appella
tum,& in neceſſitate,& rebus magnis.

Ex Theodoreto in Oſee.

Legitimũ & illegitimũ ſcopo et lege diſcernuntur. Sciendum eſt quod ſcopo ac inſtituto diiudicatur
bonum & malum.Hoc enim eſt ſeparatum ab adul
terio matrimonium,etiam ſi coitus nullum habeat
diſcrimen,ſcopo autem ac lege oſtenditur differen-
tia, & hoc quidem iudicatur legitimum illud verò
illegitimum & pręter leges.
Homicidiũ quod lege ſit eſt legitimum. Quomodo etiam in homicidio,Interficit enim ho- C
micida, interficit & Iudex. Sed hic quidem iuſtè ac
legitime:ille verò iniquè & præter legem.Et factum
quidem eſt idem, differt autem ſcopo. Et vt hoc a-
pertius diſcamus ex ſcriptura,ſic conſideremus. Oc
Gen. 4. cidit Cain, ſed motus inuidia & dolo vſus.Occidit
Num.25. & Phinees,ſed zelo ductus, & cauſam tutatus pie-
Gen.27. tatis ac religionis.Et factum quidem eſt idem, ſco-
Ioſ.7. pus autem contrarius & pugnans ex diametro.Suf-
3.Reg. 11 furatus eſt Iacob benedictionem. Suffuratus & A-
1.Reg. 15 chaz in Iſrael.Sed ille quidem fuit laudatus,hic ve-
Matth.18 rò obrutus lapidibus. Ieiunauit Elias.Ieiunarunt &
qui Nabuthem obruerunt lapidibus. Sed ille qui-
dem cauſa pietatis:illi verò propter calumniam &
cędem.Miſertus eſt Agagi Saul iniquè & contra le- D
ges,& fuit regno priuatus.Eundem occidit Samuel,
& Dei legem adimpleuit.

Quomodo eſt intelligendum illud, Si duo ſimul conſenſerint ſuper terram. Quæſt. 74.

Ipſe locus hoc indicat.Nam verba facit de eo qui
arguit & arguitur.Nam ſi is qui arguitur fuerit com
punctus,& conuenerit cum ſcopo & inſtituto ar-
guentis,de omni peccato cuius petierint remiſſio-
nem,dabitur eis à Deo. Sed ſi non conuenerit qui
arguitur cũ eo qui arguit,non datur ei remiſſio,ſed
Matth.18 vinculum,cõgruenter ei quod infertur. Quæcũque E
ligaueritis ſuper terram,erunt ligata & in cælo.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

Si,inquit,peccauerit in te frater tuus&, vade & ar-
Matth.18 argue ipſum inter te & ipſum ſolum.Si te audierit,lu
cratus es fratrem tuum. Sin autem te non audierit,
accipe tecum ad huc vnum aut duos,vt in ore duo-
rum vel trium ſtet omne verbum. Sin autẽ eos quo
que non audierit, dic Eccleſiæ. Quod ſi Eccleſiam
quoque non audierit,ſit tibi tanquam ethnicus &
publicanus. Amen dico vobis.Quęcunque ligaue-
ritis ſuper terram, erunt ligata in cœlo,& quęcũ-
que ſolueritis ſuper terram,erunt ſoluta & in cœlo.
Si enim duo ex vobis conſenſerint ſuper terram,dę
A omni re quam petierint, fiet eis à patre meo qui eſt
in cælis.Non ergo dixit de præſidibus Eccleſiæ illud
Quæcunque ligaueritis, erunt ligata, ſed de eo qui
prouocauit eum qui peccauit ad reconciliationem.
Quem enim ligauerit non obedientem,inſolubilia
manent ei vincula,vt qui eum liget,& eo qui eſt hic Matth,18
cruciatus, & eo qui illic eſt futurus.Iure ergo dice- *Ligare ſuper terra*
bat Apoſtolus,Sol ne occidat ſuper iracundiam ve- *quis dicatur.*
ſtram.

Cum dicat Dominus ſanctis ſuis, Quęcunque ligaueritis erunt ligata. Si quis ad iram concitauerit virum ſanctum, & is miſerit morbum vel Demonem vel mortem, vel aliquod aliud ſupplicium in domum eius, an poteſt homo, cum alium ſanctum rogauerit, viri ſancti effugere ſententiam. Quæſt. 75. Epheſ. 4.

Reſponſum Athanaſij.

Si eſt ſanctus qui immiſit ſupplicium, eſt perſpi- *A ſancto ligatus ab*
cuum quòd Dei voluntate hoc fit,& ligatus eſt ho *alio ſancto ſolui*
mo ille,non ſolum in terra,ſed etiam in cœlo,con- *non poteſt*
uenienter ei quod dicit Dominus: Sed neque ſancti
ſunt inter ſe aduerſi,vt qui nouerint vinculum cha-
ritatis ſpiritus, & quoniam non exaudiet Dominus Rom.8.
ſanctum,etiam ſi roget diſſoluat alterius ſancti pre-
ces aut maledictionem. Quis,enim inquit, crimina 3.Reg.17
bitur aduerſus electos Dei. Deus eſt qui iuſtificat:
C Quis eſt qui condemnat.Etenim cum Elias ligaſſet
cœlum annos quatuor & ſex menſes,nullus ſanctus
id potuit ſoluere niſi Elias: etiã ſi tunc haberet Deꝰ
ſeptẽ millia ſanctorum qui non curuauerunt genu
ante Baal.Et cum Paulus fornicatorem Corinthiũ
tradidiſſet Satanę ad interitum carnis, nemo eum
potuit ſoluere à vinculo pręter Paulum qui eum li- 1.Cor. 5.
gauerat. Neque enim ſolet Deus euertere decreta
ſuorum famulorum,ſed potius pœnas ſumit de iis
qui in ipſos delinquunt. Audi quid dicit Deus Re- Gen. 20.
gi Abimelec propter vxorem Abrahæ. Redde vxo-
rem homini,quoniam eſt Propheta,& orabit pro te
& viues. Sin minus autem reddideris,ſcias futurum
D vt moriaris & tua omnia.Et orauit Abraham & ſa-
nauit Deus Abimelec, & vxorem eius, & ancillas
eius,& pariebant.Deus enim concluſerat omnem
matricem in domo Abimelec,propter Sarram vxo-
rem Abrahæ. Vides quod Deus vlciſcens ſuum fa-
mulum, ſterilitatem & mortem intuliſſet, niſi con-
feſtim ſanctus precibus iram ſuam ſoluiſſet, vt qui
etiam omnino ligaſſet. Sic etiam qui Iob ex acerba- Iob.4. 2
uerant & condemnarant tres eius amici,futuri erãt
terribilis interitus hęredes,niſi eum ſoluiſſet iuſtus
qui vtique eum ligarat, Dathan autem & Abiron Num. 16.
ſtantes ex aduerſo.Moyſis,deuorati ſunt viui in ter-
ram.Similiter & Choritæ viri 250, cum ab Aarone
E defeciſſent,conſumpti ſunt à diuino igne, & Maria Num.12.
quæ probris & maledictis Moyſem affecerat, illico
facta eſt leproſa.Hieremias autem maledicto appe-
titus à populo Iſraelitico,execratur ac maledicit di- Hiere.19.
cens.Exaudi Domine vocem iuſtificationis meę.Ne
que enim loquitur enuntiatiuè. Si redduntur pro
bonis mala, quoniam ſimul locuti ſunt verba aduer
ſus animam meam,memento mei qui ſteti aduerſus
faciem tuam vt loquerer pro eis bona, & vt auerte-
res iram tuam ab eis.Propterea da eos in famem &
gladium, & ne relinquas inultas eorum iniquita-
tes,& peccata eorum à facie tua ne deleas,quoniam
inierunt rationẽ ad me comprehendẽdũ,& laqueũ

Caue legi

abſconderunt aduerſum me. Et tunc dixit Domi-
nus ad me:Ecce induco ſuper ipſos mala, vt quoli-
bet audiente ea, tinniant ambę aures eius.Saul au-
tem perſequens & affligens Dauidem ei dicentem,
Cur perſequeris animam meam vt accipias eam?Iu
dicet Dominus inter me & te, & me defendat à ma
nu tua,mortem ſibi conciſcens exceſſit è vita. Vnde
Pſal. 36. dicebat Pſallens Dauid. Glaudius eius ingrediatur
Pſal.9. cor eius, & in factis manuum ſuarum compreħēſus
2.Reg.17. eſt peccator. Ita etiam Achitophel aduerſus ipſum
2.Reg.19. conſilium capiens : & Abſalonem ad eum interi-
mendum inſtruens,ille quidem laqueo vitam finiit:
hic verò enſe vitam abrupit.Dignum itaque eis epi
taphium inſcribens Solomon,de Achitophele qui-
Eccle. 17. dem dicit.Qui autem accenderit vitium, peribit ab
ipſo.&,Qui aduerſus faciem amici ſui parat rete,is
Prou. 30. ipſum circundabit pedibus ſuis.De Abſalone autem
Oculum irridentem patrem effodient eum corui ex
conuallibus:& exedent eum pulli aquilarum,& Ma
4.Reg. 2. ledicentis patri extinguetur lucerna: pupillę autem
oculorum eius videbunt tenebras.Etenim in ſinum
Prou. 18. omnia redeunt iniquis. A Domino enim omnia iu
ſta.Irridentibus autem pueris Heliſi eum cùm is in
verbo Domini eos eſſet execratus,egreſſi ſunt ex ſyl
ua duo vrſi, & lacerauerũt ex eis quadraginta duos.
Meritò ergo dictum eſt.Mors&vita in manu linguę
4.Reg.1. eius. Similiter autem eius quoque magiſter Elias
quinquagenarios præfectos cum iis qui cum ipſis
erant,igni cœleſti exuſſit.Quid verò admirabiles il-
Act.5. li Petrus & Paulus, nũ ille quidem mortem attulit
Act. 13. Ananię&Sapphirę:hic autem Elymam Magum exe
cratus orbauit oculis,qui etiam protinus circumiẽs
quę rebat qui eum duceret? Vides quemadmodum
Deus ſuos honorans famulos, exaudit eorum pre-
ces & execrationem.Facit enim eorum voluntatem
& exaudit eorum orationem. Et ideo admonet ſa-
Eccl.4. piens dicens.Ne des locum homini, nempe iuſto,vt
te execretur.Eius enim te execrantis in amaritudine
Pſal. 33. animæ ſuæ preces exaudiet Dominus. Oculi enim
Domini ſunt ſuper iuſtos: & aures eius ad præces
eorum.Quamobrem&qui oderunt,& qui condem
1.Reg.8. nant iuſtum, delinquunt in Deum, & ipſum con-
Luc. 10. temnunt.Dicit enim Deus Samuel de Iſraele qui e-
1.Cor. 8. rat duræ ceruicis.Non te ſpreuerunt,ſed me,&Apo
ſtolis,qui vos ſpernit.&,qui vos odit,me odit: Vn-
de dicebat Apoſtolus.Sic autem peccãtes in fratres,
& verberantes eorum conſcientiam, in Chriſtum
Matth. 5. peccatis,Sic ergo ſanctis bonis quidem hominibus
Sancti ſa- & piis ſunt luminaria & ſalutares, vt Dominus di-
nos illumi cit ad eos. Vos eſtis lux mundi,&ſal terræ.Sceleratis
nant infir- autem &iniquis exitioſi & couciliantes ſupplicium.
mis obdu- quomodo enim Sol ſanos quidem oculos illuminat
cunt tene- imbecillos autem obſcurat & facit caligare:Ita etiã
bras. ſancti.Idque ſignificans dicebat Apoſtolus Chriſti,
2.Cor. 2. bonus odor ſumus Deo in iis qui ſeruantur.Et rur-
ſus in iis qui pereunt,aliis quidem odor vitę ad vitã,
aliis autem odor mortis ad mortem. Ita etiam per
Seruatoris aduentum occęcati quidem ſunt pluri-
Ioh.9. mi ex Iudæis, gentes autem aſpexerunt. Quamo-
Luc.2. brem dicit Dominns.Ad iudicium ergo veni in hũc
1.Pet.2. mundum,vt non videntes videant,& videntes cęci-
Act.4. fiant.Poſitus eſt autem & ad ruinam quidem incre
Eph.2. dulis,ad reſurrectionem autem,credentibus,& aliis
1.Cor.1. quidem eſt lapis offenſionis & petra ſcandali:a-
liis autem lapis angularis & petra quæ laudatur.
Quinetiã eius quoque crux iis quidem qui pereunt

A eſt ſtultitia: iis autem qui ſalui fiunt eſt virtus Dei:
&Iudęis quidem ſcandalum:Græcis autem ſtultitia,
nobis verò ſalus.

Ex Exodo.

Murmurabat autem omnis congregatio filio- *Exod. 16*
rum Iſrael aduerſus Moyſen& Aaron in deſerto, &
dixit eis Moyſes. quinam eſtis vos quod murmura
tis contra nos.Non enim contra nos eſt murmura-
tio veſtra, ſed aduerſus Deum. Et rurſus. Et dixit
eis Moyſes.Cur me maledictis inſectamini, & ten-
tatis Dominum.Cum Dominus rurſus dicat.Si quo
rum remiſeritis peccata, remittuntur eis.

Si peccarit homo homini: & poſtea ductus pœnitentia
ab ipſo acceperit condonationem, an à Deo quo- *Io.20.*
B *que eſt condonatum. Queſt. 76.*

Illud,Si quorum remiſeritis peccata,remittentur *Io.20.*
eis,propriè dictum eſt ad eos qui ſunt ſancti, & non
ad eos qui ſunt ſolum homines.Vnde nec eis dixit, *Luc.11.*
Si remiſeritis,remittentur eis.Sed,ſi remiſeritis ho-
minibus delicta eorum, remittet etiam vobis pater
veſter cæleſtis delicta veſtra,Et hinc eſt perſpicuum,
quod qui condonauit quidem, maxima eſt lucratus.
Cui autem eſt condonatum,Deo quoque eſt ſubie-
ctus vt agat pœnitentiam,ſimul orante & eo qui eſt *Peccato re*
offenſus,& eo qui condonauit. Nam ſi, inquit, vir *miſſo re-*
peccarit in virum,etiam pro eo orabit ad Dominũ. *ſtat agen-*
C Atqui etiam ſi ſit ſanctus is qui condonat, niſi is qui *da pœnitẽ*
peccauit, apud Deum purè & ſincerè pœnitentiam *tia.*
egerit,non ei remittetur. Etenim cum Maria diuinũ *Num. 21.*
Moyſem maledicto appetiiſſet, & à Deo reprehen-
ſa & lepra affecta eſſet,Moyſes quidem ei condona-
uit & pro ea rogauit.Deus autem non prius ei con-
donauit,quàm ſeparata fuit extra caſtra ſeptem dies
& tunc fuit curata,& ei eſt condonatum, vt quæ pu
rè & ſincere apud Deum pœnitentiam egiſſet,ſimul
ſcilicet cum ea orante & fratre & vniuerſo populo.
Propterea dicit ſcriptura, Populus non mouit ca-
ſtra donec mundata fuit Maria. Populus autem
cum in ipſum quidem peccaſſet, condonauit quidẽ
D & pro eo rogauit. Cùm autem non ſincere apud *Exod.32.*
Deum egiſſent pœnitentiam, fuerunt omnino per
empti &exterminati:Niſi ergo,vt par eſt,apud Deũ
pœnitentiam egerit, ei non remittetur, ſicut eſt o-
ſtenſum.Pone enim mihi aliquem admiſiſſe adulte-
rium in vxorem proximi,& ab ipſo accepiſſe remiſ-
ſionem, num eſt etiam ei à Deo condonatum niſi
pœnitentiam egerit?Nequaquam. Ego quidem cer-
tè noui quendam virum ſpiritualem, qui & ſermo-
ne & vita multos iuuabat, cui quidem cum Dia- *Multi ſũt*
boli inſtinctu multi inuidiſſent, & maledictis affe- *puniti poſt*
ciſſent,multos ab eo abſciderunt,& priuarunt vtili- *datam eis*
tate quam ex ipſo capiebant. *veniam.*
Porrò autem cum poſtea intellexiſſent fraudem
E Diaboli,& apud eum ducti eſſent pœnitentia, & ab
ipſo accepiſſent condonationem, alij quidem cor-
repti ſunt àDæmone alij autem inciderunt in diuer
ſas tẽtationes&pericula pro iudicis quę multos offen
dũt.Merito ergo dicebat Apoſtolus,Qui vos cõtur *Gal.5.*
bat,portabit iudiciũ quicũq; fuerit.Et propterea de
iis quidem qui ſcandalizauerit vnum ex puſillis iſtis *Matth.18*
qui credunt in me, expedit ei vt mola aſinaria ſuſ-
pendatur à collo eius, &demergatur in mare. &, Vę
homini illi per quem ſcandalum venit.De iis autem
qui ſcandalizantur & maledicto afficiuntur, Beati,
inquit,eſtis quando vos oderint homines, & ſegre-
gauerint, & exprobauerint, & eiecerint nomen ve-
ſtrum

ſtrum tanquam malum propter filium hominis
Gaudete in illo die & exultate. Ecce enim merces
veſtra copioſa eſt in cœlis.Similiter enim faciebant
patres Prophetis.Vę autem vobis quãdo vos bene-
dixerint omnes homines Similiter enim faciebant
Peccato à Pſeudoprophetis patres eorum.Deo itaque condo
Deo remiſ- nante,ſæpe in nos inſurgunt qui aliquando fuerunt
ſo multis amici,aut etiam nobis ſubiecti nos maledictis inceſ
modis pu- ſentes & iniuria afficientes. Quæ ſi leni & patienti
nitur pec- animo toleremus, magna bona à Deo accipiemus.
cator cui Vnde etiam Dauid,dum eum contumelia afficeret
eſt remiſ- Semei,dicebat iis qui volebant eum vlciſci. Sinite
ſum. eum me execrari,vt Dominus videat in humilitate
2.Reg.16 mea, & reddet mihi bona pro eius execratione. Et
Pſal.18 rurſus Pſallens dicebat. Deus laudem meam ne ſil-
ueris,quoniam os peccatoris &os doloſi in me aper
ta ſunt.Locuti ſunt aduerſum mę lingua doloſa, &
ſermonibus odij circundederunt me, & oppugna-
uerunt me gratis. Pro eo vt me diligerent, me ca-
lumniabãtur:ego autem orabam.Quid dicam.Exe-
crabuntur ipſi,& tu benedices Domine. Qui inſur-
gunt in me:erubeſcant,ſeruus autem tuus lętabitur
&Qui benedicũt iuſtum,hęreditabunt terram.Qui
autem execrãtur ipſum,exterminabuntur. Quamo-
brem dicit Deus iuſto Abraham. Qui te benedicit,
Gen.2. eſt benedictus,& qui tibi maledicit eſt maledictus.
Dicit autem aliis quoque Apoſtolis.Quando ingre-
Matth. 11 diemini in domum, dicite Pax ſit huic Domui:Et
ſi ſit quidem illic filius pacis,pax veſtra requieſcet ſu
per ipſum. Sin autem non ſit dignus, pax veſtra ad
vos reuertetur. Si ergo pax ad illos reuertitur, prop
terea quod non inuenerit ſe dignum: multo magis
ſi iniuſtus eam emiſerit,vt pote quod nõ ſit dignus
eum accipere ille ad quem eſt miſſa. Quicunque
Prou.26. temere probris & maledictis afficit, ſeipſum exe-
cratur,&ſicut dicit Solomon.quomodo aues volãt
& paſſeres, ita inanis execratio ad nullum accedet.
Permittente ergo Deo, vt dictum eſt,excitantur im
prudentes aduerſus prudentes, & impij aduerſus
pios, & iniuſti aduerſus iuſtos,eos ſpernentes & in-
Iob. 12. iuria afficientes.Dicit enim,iuſtus Iob.Iuſti irriden-
tur & traduntur in manus impiorum, & vir iuſtus
& nulli affinis reprehenſioni factus eſt in ſubſanna-
tionem.In tempore enim conſtituto paratus fue-
rat vt caderet, & ędes eius diriperentur ab iniquis.
Sap.5. EtSolomon.Videbunt iuſtum,&nihili facient eum.
Ipſos autem irridebit Dominus, & erunt poſtea in
ruinam probroſam,& in contumeliam inter mor-
tuos ſeculi,& tunc ſtabit iuſtus in multa confiden-
tia ex aduerſo eorum qui ipſum afflixerunt& aſper-
nabantur labores eius, & videntes turbabuntur ti-
more vehementi. &ſtupebunt propter inopinatam
eius, ſalutem,& inter ſe dicent. Hic eſt quem habui
mus aliquando in deriſum & in parabolam expro-
brationis.Inſipientes eiusvitam exiſtimabamus inſa
niam,&deceſſum eius inglorium. Quomodo repu-
tatus fuit in filiis Dei. Inter ſanctos eſt ſors eius.Igi-
tur aberrauimus à via veritaris, & iuſtitiæ lumen
non illuxit nobis,&iuſti in ęternum viuunt & in Do
mino eſt merces eorum. &,Qui iniuſtum iuſtum iu-
dicat, iuſtum autem iniuſtum,eſt immundus & abo
minandus apud Deum,& viri ſanguinum participes
oderunt iuſtum, & ſanctus eſt immundus apud ſce-
leratos,& Sirach. Abominatio peccatori eſt pietas
& Dei cultus. Quamobrem Eſaias dicit ſanctis.No-
lite timere exprobrationem hominum, & eorum

contemptu ne vnicamini.

A *Ex Gregorio Theologo in magnum Athanaſium.* *Iuſti trã-*
Traduntur enim ſæpè iuſti in manus impiorum *duntur in*
non vt illi honorentur,ſed vt ipſi probentur.Et ma- *manus im-*
li quidem ſunt in morte infami&turpi, vt Iob ait.Ir *piorum vt*
ridentur tamen pij in præſentia, quandiu abſconſa *probẽtur.*
fuerit Dei benignitas, & magna penuria eorum quę
poſtea vtriſque ſunt repoſita, quo tempore & ſer-
mo & actio &cogitatio iuſtis Dei lancibus trutina-
bitur,quando ſurrexerit ad iudicandam terram,cõ-
ſilium,& facta congregans, &aperiens ea quæ apud
eum obſignata ſeruantur.

Ex Baſilio in Regularibus.

Non eſt bonum teipſum vlciſci, ſed melius eſt *Non eſſe*
B id ad Deum remittere qui pœnam irrogat iis qui fa- *vlciſcen-*
ciunt iniuriam. Propterea non vos vlciſcentes,in- *dum.*
quit,ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim. Mihi *Rom. 12.*
vindictam,& ego retribuam,dicit Dominus. Chri- *Hebr.10.*
ſti enim tolerantia Diaboli deiecit audaciam. Non
fuit iratus iis qui illum afficiebant contumeliis, ſed
tradidit ei qui iuſtè iudicat,hoc eſt accepit iudicium
quod ad humanam attinet figuram.Propterea enim
& Moyſes & Dauid,ille quidem fratrem& ſororem
hic vero Semei ferebãt contumelis &maledictis eos
afficientes.Sciebat enim Deum eſſe Dominum vl-
tionum. Cùm ergo Deus ſit lenis &patiens,tu quo-
que ſis patiens & lenis, Cum autem Chriſtus ferat,
C oportet etiam ſufferre Chriſti miniſtrum, & faciet
omnino vindictam in tempore, & conſummabit
prauitatem peccatorum,& diriget iuſtum.

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

At te iniuria & contumelia affecit, & tibi detra-
xit proximus.Eius ergo miſerere,& lachrymare, & *Miſeren-*
luge.Non enim tu es qui Deum offendiſti,ſed ille. *dum eſt*
Cogita quod Chriſtus in crucem agẽdus pro ſe qui *eius qui*
dem gaudebat, flebat autem pro iis qui ipſum cruci *nos afficit*
affigebant. At apud multos te eſt calumniatus pro- *iniuria.*
briſque & maledictis inſectatus. Et quid tum,cum
D id ſciat Deus qui pœnas eſt ſumpturus, ſed non de
illis qui audierunt. Nam ſeipſum ſtatuit materiam
& argumentum ſupplicij,vt non ſolum de ſuis pro-
priis,ſed etiam de iis quæ ad te pertinent conuinca-
tur & Deo reddat rationem.Dicit enim Deus. Noli-
te iudicare, & non iudicabimini. In quo enim iudi-
cio iudicatis,iudicabimini, & in qua menſura menſi *Luc.6.*
fueritis metietur vobis.&, Omne verbum otioſum
quod locuti fuerint homines, reddent de eo ratio- *Matth.12*
nem in die iudicij. Nam ex verbis tuis iuſtificabe-
ris,& ex verbis tuis condemnaberis, & Apoſtolus. *Rom. 1.*
Quamobrem inexcuſabilis es ô homo quiſquis iu-
dicas.Quod ſi hoc tibi non ſufficit, cogita quod Do
E minus quoque tuus à Satana & ſceleratis homini-
bus calumniis eſt appetitus.Quamobrem dicebat.
Si patrem familias vocarunt Beelzebub,quanto ma *Matth.10*
gis eius domeſticos,Nolite ergo eos timere.Neque
verò ſceleratus ille Dæmon ſolum cum eſt crimina
tus:ſed etiam fides ei fuit habita. Non autem leuia
aliqua,ſed vel maxima in eum probra & crimina
contorſit.Dixit enim eum eſſe Dæmoniacum,& im
poſtorem,& Dei hoſtem,& Samaritanum,&natum
ex fornicatione.

Cum Chriſtus dicat, Non,quę intrant per os coinquinant
hominem,cur ſtatuerunt patres ne veſceremur carnibus

in ſanctis ieiuniis. *Quæſt.* 77.

Nimius eſus et potus coinquinant hominem. *Iob.* 40.

Non cibis de hoc dixit Dominus. Nam ſciuit qui- **A** dem quod nimius eſus & potus coinquinant hominem, in ipſo excitantes affectiones carnis ad libidinem. Etenim virtus Satanę, vt Iob dicit, eſt in vmbilico ventris. Sed quoniam Phariſæi damnarunt Apoſtolos, vt qui illotis manibus comederent, ad ea reſpondens Dominus dicit, Non quidquid per os intrat, coinquinat hominem, vtpote ſordes manuum quas vos obſeruatis, ſed peccata quæ exeunt ex homine, illa coinquinant hominem. Vnde ſubiungit Illotis autem manibus comedere non coinquinat hominem. Cęterum etiam ſi omnia nobis licēt comedere, non tamen expedit omnia, vt dicit Apoſtolus. **B** Dicit enim. Omnia mihi licet nempe, & comedere & bibere. Sed ego in nullius poteſtatem redigar: hoc eſt, non debent mihi dominari cibi & eorum deſiderium. Multi enim non hoc attendentes, ſed illud aſpicientes: quod licet hominibus comedere & bibere & ventrem implere cum Deus nobis dederit, & quę capiuntur ex terra, & quæ ex mari, ad fruendum cibis, à ſaturitate & voluptate non parum & non læuiter leduntur. De quibus dicit Deus. Ventri eſcę, & venter æſcis. Deus autem & cū & eas abolebit. Omne ergo ieiunium: & humi dormitio, & quæ aſperè & duriter agitur vita, duo ſunt ſcopi pietatis. Alter quidem, vt cum ab iis quę ſunt in hoc mundo iucūda abſtinuerit: pro iis fruatur bonis futuris. Alter autem, vt cum humile & deiectum fuerit corpus, humilis quoque ſit anima & cogitatio. Humili autem effecta anima, cum facile cordis compunctione Deum roget homo, & accipiet condonationem. Si quis autem à carnibus quidem abſtinet, aliis autem cibis & potibus corpus alit & adipè reddit, in nihil prodeſt ieiunium. Sciendum eſt autem quod non oportet ieiunare octo Hebdomadas in magna quadrageſima, vt Ariani, qui exuperāt numerum quadraginta dierum, quem nobis dedit Dominus: eo quod addant vnam Hebdomadam, nō audientes Moyſem dicentem. Et cuſtodies verbum quod mando tibi. Ad id nihil addes: neque ab eo auferes. Neque prouerbiorum ſcriptorem qui dicit Non addas verbis eius: ne te arguat, & ſis mendax. Neque Baptiſtam qui dicit.

1.Cor.10. *1.Cor. 6.* *Ieiunii et omnis vitæ aſperitas eſt duplex ſcopus pietatis.* *Abſtinentia à carnibus non prodeſt ſi aliis cibis impinguet corpus.* *Quadraginta dierum numerum non ſuperat quadrageſima* *Prou.* 30. *Luc.* 3. *Gal.* 1. *Gen.* 2. *Traditiones ſunt exactè obſeruandę.* *Octo hebdomadę non ſunt ieiunandę*

Nolite facere præter id quod eſt vobis conſtitutum. Neque Apoſtolum qui ſic habet. Si ergo aut Angelus è cœlo vobis Euangelizet præter id quod Euangelizauimus, ſit Aanathema. Sic enim etiam ab initio factum eſt. Dixit Deus. Adamo. Hoc fac, & hoc ne feceris. Ille vtique, vt qui plus ſe exiſtimaret inuenturum, non obediit, & quod habebat perdidit. Non oportet ergo fingere laborem ad prę ceptum, ſed ordinatè procedere in iis quę ſunt tradita. **E** Si enim ſunt ieiunandę octo Hebdomadę, non debet amplius nominari quadrageſima, ſed quadrageſima ſeptima, Quę quidem quadrageſima impletur ad feſtum palmarum. Magnam enim hebdomadam ieiunamus propter Chriſti paſſionem & paſcha, & non propter quadrageſimam. Eſt enim, vt dictum eſt, Hæreticorum hoc dogma, nō Orthodoxorum. Sicut etiam nonnulli rurſus ieiunant quadrageſima in Sabbato & Dominica, conuenienter dogmati eorum qui dicuntur Euſtachiani, qui aliquando apparuerunt in Paphlagonia. Sabbatum enim & dies dominicus ſunt dies ſancti & feſti. Neque licet in eis ieiunare. Nam illud quidem fuit benedictum

[redacted]

Caue lege

[redacted]

propterea quod Deus ceſſauit à ſuis operibus. Hic autem eſt ſanctificatus propter Dei reſurrectionem.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Dies feſtorum Domini cuſtodite. Et primum quidem natalem, poſt quem Epiphaniam: Deinde quadrageſimam, quæ continet memoriam vitę à Domino actę & inſtitutæ, & legiſlatę. Perficiatur autē ipſam ieiunium ante ieiunium Paſchæ, incipiens quidem à die ſecundo, deſinēs autem ad paraſceuē. Quos cum ieiunaueritis, incipite ieiunare ſanctum heddomada Paſchę pro Iudęis pereuntibus. Sic enī pręcepit Dominus nobis ieiunare hos ſex dies, propter Iudæorum iniquitatem, iubens eos lugere propter eorum interitum. **B** Etenim ipſe quoque eſt eis illachrymatus. In diebus autem Paſchę ieiunate incipientes à ſecundo vſque ad Sabbatum, vtentes ſolo pane & oleribus & aqua. Sunt enim dies luctus & non dies feſti. Ipſum autem Sabbatum ieiunare oportet, non quod in eo fuerit ceſſatio operis, ſed quod in eo ieiunare oportet, cum opifex in eo eſſet ſub terra. Nam in ipſo ſuo feſto Dominum comprehenderunt: vt impleretur illud. Poſuit ſigna ſua in medio feſti ſui: & non cognouerunt. Porrò autem paraſceuem & totum Sabbatum ieiunate: ſi fieri poſſit nihil guſtātes vſque ad nocturnum gallicantum. Si quis autem non poſſit duo ſimul coniungere, ob- **C** ſeruet ſaltem Sabbatum. De ſe enim dicit Dominus. Quando Sublatus fuerit in illis diebus. In his autē à nobis fuit ſublatus ab iniquis. Iudęis: & cruci fuit affixus. Quamobrem vobis quoque ſuademus vt eos ieiunemus, ſicut & nos ieiunauimus. In reliquis autem diebus ante paraſceuem ad veſperam comedat vnuſquiſque, aut quomodo potuerit aliquis, à ſecundo die vſque ad gallicantum ſoluentes ieiunium. Illuceſcente autem vno Sabbatorum, qui eſt dies Dominicus, à veſpera vſque ad galli cantum vigilantes & orantes, & legem legentes & Prophetas & Pſalmos vſque ad gallicantum. Et cùm à ve- **D** ſtro luctu ceſſaueritis, rogate Deum vt conuertatur Iſrael, & vt ipſe accipiat locum pœnitentiæ & remiſſionem peccatorum, propterea quod Iudex alienigena, cum lauiſſet manus dixit. Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius. Vos videritis, Iſrael autem exclamauit. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Non habemus Regem niſi Cæſarem. Cùm autem Dominus ſurrexerit, offerte veſtrum ſacrificiū, de quo vobis per nos conſtituit dicens. Hoc facite in mei recordationem, & de cętero deſinite ieiunare, lętantes & diem feſtum agentes, quoniam arra noſtræ reſurrectionis Ieſus Chriſtus ſuſcitatus eſt à mortuis. Et hæc eſt vobis lex æterna vſque ad conſummationem donec aſcenderit Dominus. Et rur- **E** ſus, à primo dominico computatis diebus quadraginta feſtum agite aſſumptionis Domini: Et poſt decem dies aſſumptionis: quæ eſt dies quinquageſimus à primo Dominico, ſit nobis magnum feſtum. In eo enim hora tertia miſit ad nos Dominus donū ſpiritu ſācti. Et poſtquā egeritis diē feſtū Pētecoſtes feſtum agite vnam hebdomadem, & poſt illam ieiunatę. Equum eſt enim & lętari propter donum à Deo miſſum, & ieiunare poſt remiſſionem. Nam & Moyſes & Elias ieiunarunt quadraginta dies. Et Daniel tres bebdomadas carnem deſideriorum non comedit: & caro & vinum non eſt ingreſſum os eius. Poſt hoc autem ieiunium: omnem diem quartum & paraſce-

Sācta paſchę hebdomada. *Sabbato ſācto ieiunandum.* *Matt.*26. *Sacrificiū Chriſtianorum.* *Chriſtus ſuſcitatus eſt arra noſtrę reſurrectionis.* *Aſcenſionis dies feſtus.*

raſceuem iubemus vobis ieiunare, & quod ex ve- **A** ſtro ieiunio reliquum eſt ſuppeditare pauperibus Omni quidem Sabbato præter vnum & omni die dominico conuentus peragentes lętari. Erit enim peccato obnoxius. qui diem dominicum ieiunat, vt qui ſit dies reſurrectionis, aut Pentecoſtes, aut qui vt ſemel dicam, diè feſto Domini eſt triſtis. Oportet lętari in ipſis, & non lugere. Veſtra autem ieiunia non ſint cum hypocritis. Ieiunant enim & ſecundo & quinto, & Sabbato. Vos autem ieiunate quinque dies, aut die quarto, & paraſceue. Quarto die, quoniam eo die aduerſus Dominum à Iudæis meditatū eſt iudicium. In paraſceue autem paſſus eſt. Sabbatum autem & diem dominicum feſtum agite quo- **B** niam illud quidem eſt monimentum creationis. hic verò reſurrectionis. Vnū ſabbatum nobis eſt obſeruandum, vt dictum eſt, in toto anno, nempe ſabbatum Dominicæ ſepulturæ quo quidem oportet ieiunare; non autem feſtum agere.

Sabbato et die Dominico erat ſynaxis. *Ieiunia hypocritarum.* [redacted] *Exod.* 23 *Feſta tribus temporibus anni.*

Ex Exodo.

Et dixit Dominus Moyſi: Loquere filiis Iſrael, dicens. Tria anni tempora mihi cuſtodire. Feſtum azymorum in primo menſe, à decimo quarto autem die ſeptem comederis azyma in lactucis agreſtibus panem afflictionis. In eo enim egreſſi eſtis ex Ægypto. Et numerate vobis à ſeptima hebdomada ſeptē totos dies quinquaginta, & vocate eum inclitum & **C** ſanctum diem. Ex ſecundi menſis, cum medius eſt annus, dies placationis & feſti ſcenopegię; inclitus & ſanctus erit vobis: & humiliabitis animas veſtras. Omnis autem anima quæ non humiliabitur ex populo ſuo. Dies autem ſeptem adducit holocauſta in tabernaculis habentes, vt videant generationes veſtræ, quod in tabernaculis habitare feci filios Iſrael, dum ego eos educerem è terra Ægypti. Ego Dominus Deus veſter. Et hic vt videtur, apud nos quoque meritò cuſtodiuntur tria feſta, quæ præfigurabant feſta illa, & nequaquem ſuſcipientia acceſſionem numeri ternarij.

Conſtitutio Petri & Pauli.

Operandū eſt quinque diebꝰ. *Sabbato et die dominico dies feſtus agendus.* *Aſcenſionis dies feſtus.* *Pentecoſtes dies feſtus.* *Natalis Chriſti dies feſtus* *Epiphaniorum dies feſtus.* *Dies Apoſtolorum ſunt feſti.* *Horæ canonicę.*

Ego Petrus & Paulus conſtituimus vt ſerui ope- **D** rentur quinque dies, ſabbato autem & die dominico ocientur in Eccleſia propter doctrinam pietatis. Sabbatum enim dicimus habere rationem creationis. Diem autem Dominicum reſurrectionis. & ea quæ ſequitur ocientur, quoniam illa quidem eſt paſſionis, hæc verò reſurrectionis, & opus eſt vt doceatur quis eſt qui paſſus eſt & reſurrexit, quis eſt qui cōceſſit, & quis ſuſcitauit. In aſsūptione ocientur propter finem Chriſti diſpenſationis Pentecoſte ocientur propter aduentum ſancti ſpiritus. In natali ocientur, propterea quod in eo natus eſt Dei verbum ex ſancta virgine. In Ephiphania ocien- **E** tur, propterea quod in eo facta ſit oſtenſio Chriſti diuinitatis, cum teſtimonium ei præbuit ſpiritus in baptiſmate, & paracletus in ſpecie columbę indicauit ad ſtātibus cum cui datum eſt teſtimonium. Diebus Apoſtolorum ociētur. Fuerunt enim veſtri Doctores ad Chriſtum, & ſpiritu ſancto nos dignati ſunt. Preces autem peragite, mane. & hora tertia, & ſexta, & nona, & veſpere, & in galli cantu. Mane quidem, agentes gratias quod nos Dominus illuminauit abducta nocte & adducto die. Tertia autem, quoniam in ea Pilati ſententiam accepit Dominus. Sexta autem, quoniam in ea fuit crucifixus. Nona autē, quoniam omnia mota ſunt Domino crucifixo, hor- **A** rentia audaciam impiorum Iudęorum, non ferentia Domini contumeliam. Veſpere autem quoniam diurnorum laborum requiem dedit nobis noctem. In gallorum autem cantu, propterea quod ea hora annuntietur diei aduentus ad operandum opera lucis. Si fieri nō poteſt vt ad Eccleſiam procedamus propter eos qui ſunt malęfidei, domi fiat ſynaxis ne ingrediatur pius in Eccleſiam impiorum. Non enim locus hominem ſanctificat, ſed homo locum. Si ergo impij locum teneant, ſit fugiēdum, propterea quod ſit ab eis prophanatus. Quomodo enim diuini Sacerdotes ſanctificant, ita execrandi polluunt.

Sinaxis domi fiat ſi accedi non poſſit ad Eccleſiam. *Homo ſanctificat locum, non locus hominem.* *Diebus paſſionis quādo ſit ſoluendū ieiunium.* *Leuit.* 23.

Sextę ſynodi canon. 85.

Salutaris paſſionis dies in ieiunio & oratione & **B** compunctione cordis per agentes oportet fideles ſoluere ieiunium circa medium noctis poſt magnū Sabbatum, diuinis Euangeliſtis Matthęo & Luca, illo quidem per aduerbium veſpere, Sabbati, hoc autem, per valde diluculo, indicante nobis breuitatem noctis.

Ex Leuitico.

Et locutus eſt Dominus Moyſi dicens. In primo menſe, die 14. menſis circa medium veſpertinorum, Paſcha Domino.

Ex Baſilio in Regularibus.

Gula quot malorum fuerit cauſa. *Gen.* 3. *Gen.* 9. *Gen.* 27. *Gen.* 19. *Exo.* 32. 3. *Reg.* 13

Vide ne te decipiat inimicus peccato primi paren- **C** tis, & te cito eiiciat ex paradiſo delitiarū. Nā qui ſibi ſurto Adamū à vita abſtracti ſperauit autē ſe etiam Ieſū ſupplātaturū, multo magiſq; nō verebitur hoc ſciens, tibi quoque miſcere primam malorum cauſam & petens venenum. Ingluuies ergo Adamum morti tradidit, & in mundum induxit conſummationem. Noë autem irridetur: & Cham fuit maledictus. Eſau excidit à primogenitura, & cū Chananeis contrahit matrimoniū. Lot fit coniux ſuarū filiarum: ſuus generet ſocer, pater, maritus, & auus, vtrinque probro & dedecore afficiens leges naturæ. Ea etiā fecit Iſraelem idolorum cultorem: & efficit vt eorum membra caderent in deſerto. Ipſa quoque effecit vt quidam ad probandum impiorum facinus **D** à fera deuoraretur. & quem non potuit Hieroboam Rex cū omnibus copiis regiis, vlciſci ſi ventris fraudi capiens mortem accipit miſerabilem.

Ex eodem in Sermone De ieiunio.

Ieiunium in Paradiſo lege fuit conſtitutum. Primum mandatum accepit Adam à ligno cognoſcendi bonum & malumque. Ne comedatis. Illud autem Ne comedatis, lex eſt lata de ieiunio & continentia. Si à ligno ieiunaſſet Eua, non opus hubuiſſemus eo quod nunc eſt ieiunio.

Ieiunium in Paradiſo lege fuit conſtitutum. *Gen.* 2. *Gen.* 3.

Ex Chryſoſtomo in interpretatione in Matthęum.

Fornicationis radix eſt gula. *Ezech.* 16

Etenim Adamum ex Paradiſo exegit ventris in- **E** temperentia, ipſumque effecit diluuium, & Sodomorum deiecit fulmina. Nam & ſi eis etiam crimini datur libido & fornicatio, vtriuſque tamen ſupplicij radix hinc eſt exorta. Quod quidem Ezechiel quoque tacitè ſignificans, dicebat. Sed hæc eſt iniquitas Sodomorum, quod in panis abundantia & vini copia deliciabantur. Ita etiam Iudęi ab ebrietate & delitiis impegerunt in impietatem. Propterea Chriſtus ieiunat quadraginta dies, nobis oſtendens medicamenta ſalutis.

Quomodo eſt intelligendum, illud, Omnis ſcriba Doctus in regno cœlorum, ſimilis eſt patri familias, qui expromis

ex theſauro ſuo noua & vetera .Chriſoſtomus.

Queſt. 78.

Math. 13

Scribam dicit eum qui per laborioſam diuinarum ſcripturarum lectionem, ſibi recondidit theſaurum veteris & noui teſtamenti, & ex eo expromit tempore diſputationis. Quamobrem quicunque ſunt imperiti diuinarum ſcripturarum, non poſſunt eſſe patres famias, vt qui neque à ſe habeant, neque ab aliis accipiant, ſed ſeipſos decipiant pereuntes fame ignorationis. Nam quomodo fieri non poteſt vt terra non irrigata, etiam ſi millies in eam deiiciantur ſemina, ſpicas ferat: ita etiam fieri non poteſt vt animus diuinis ſcripturis non irrigatus, etiam ſi quiſpiam mille verba effundat, vllum fructum oſtendat. Magnum eſt ergo malum ignorare ſcripturas, & ſicut bruta animantia circunferri. Etenim hinc oriuntur mala innumerabilia ex ignoratione ſcripturarum. Hinc germinauit magna peſtis hæreſum. Hinc vita neglecta, labores inutiles animę cęcitas, deceptio Dæmonis. Quomodo enim qui hac luce ſunt priuati, recta non poſſunt ingredi: Ita etiam qui diuinis ſunt priuati ſcripturis, & ad earum radios non aſpiciunt, ſæpe offendunt, & coguntur aſſidue peccare, vt qui tenebras difficulter probēt & examinent. Propterea exhortās Paulus dicebat Timotheo Attēde lectioni: adhortationi: doctrinę. Noli negligere quę in te eſt gratiam, quæ data eſt tibi per Prophetiā, cum impoſitione manuum preſbiterij. Hęc meditare, vt profectus tuus ſit manifeſtus in omnibus. Attende tibi & doctrinę, &. Mali autem homines & pręſtigiatores proficient in peius, errantes & in errorem inducti: Tu autem mane in iis quæ didiciſti, & quæ tibi ſunt credita ſciens à quo didiceris, & quod ab infantia ſacras literas noueris, quę te poſſunt ſeruare ad ſalutem quę eſt in Chriſto Ieſu. Omnis enim ſcriptura à Deo inſpirata eſt vtilis ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad diſciplinam quę eſt in iuſtitia, vt perfectus ac integer ſit homo Dei: ad omne opus bonum paratus. Et Moyſes legem ferens dicebat. Et erunt verba hæc quæ mando tibi hodie in corde tuo & in anima tua, & proferes ea animæ tuæ magis autem filiis tuis, & inter eos dices ſedens in domo, & ambulans in via, & cubans in lecto, & ſurgens. Dominus autem præcipiens dicebat. Scrutamini ſcripturas, quoniam in eis vitam ęternam habetis. & illę ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Quamobrem dicit Dauid. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Vnde rogat dicens. Fac me intelligentem & ſcrutabor legem tuam, & cuſtodiam eā in toto corde meo, & in iuſtificationibus tuis meditabor. Non obliuiſcar ſermonis tui, & admirabilia teſtimonia tua propterea ſcrutata eſt ea anima mea. &, Quā dulcia gutturi meo eloquia tua ſuper me lori meo, & deſiderabilia ſuper aurum & lapidē pretioſum multum, & ſuauia ſupra mel & fauum. Pręcepit autem eius quoque filius Solomon ſapientiſſimus ille dicens. Fili, ſi quæſieris ſapientiā tanquā argentū, & tanquā theſaurū exquiſieris eā, tunc intelliges timorē Domini, & agnitionem Domini inuenies. Quoniā Dominus dat ſapiētiā: & à facie eius cognitio & intelligentia. Et ſi fueris ſapiens, tibi eris ſapiēs & propinquis. Sin autē euaſeris malus, ſolus hauries mala. Et, vidi quod ſapientia plus eſt quā inſipientia. Sicut lux plus eſt quā tenebrę, & Sapiētis oculi ſunt in capite eius & inſipientes in tenebris ambulant, & Sapientia hominis illuminabit vultum eius, & dixi A ego, Sapientia bona eſt ſupra potentiam. &, In maligna animam non intrabit ſapientia neque habitabit in corpore obnoxio peccatis Sanctus enim ſpiritus diſciplinę effugiet dolū, & recedet à cogitationibus inſipientibus. &, Qui ſapientiā & diſciplinam aſpernatur, eſt infelix, & vana eſt ſpes eius & labores inutiles, & inutilis finis eius, & execrādus eſt ortus eius. Et, Honorate ſapiētiam, vt in æternū regnetis. Quoniam omnium etiam Dominus dilexit eam eſt enim myſtes Dei ſcientię. & inuentrix operū eius. Quid autem eſt ſapiētia ditius quę omnia operatur? &, Si quis diligit iuſtitiā, labores eius ſunt virtutes. Sapientiam enim & prudentiam docet & fortitudi- B nē, quibus nihil eſt hominibus in vita vtilius. Si quis autem etiā diligit magnam rerū experientiam, nouit priſca, & futura exquirit. Scit ſtrophas verborum, & ſolutiones ęnigmatum, ſigna & prodigia prænoſcit, & euentus temporum. Similiter autem Sirach quoque dicit. Deus creauit ſapientiam, & ſupeditabit eam iis qui ipſum diligunt. &, Si concupiiſti ſapientiā, ſerua mandata, et Deus tibi ſuppeditabit eā. &, Fili à iuuentute tua elige diſciplinā, & amplius inuenies ſapientiam. Tanquam autem qui arat & qui ſeminat accede ad eam, & expecta bonos eius fructus: Nam in operatione eius parum laborabis, & cito come des genimina eius. Quam valde eſt aſpera in do- C ctis & non manet in ipſa excors Sapientia enim eſt ſecundum eius nomen, & non eſt multis manifeſta. Audi ergo fili, & excipe meam ſententiam, & ne recuſes conſilium meum, & immitte pedes tuos in compedes eius, & in eius torquem collum tuum. Suppone humerum & porta eam &c. Atque hæc quidem de vera ſapientia & eius alumnis. De falſi autem nominis ſapientia & de eius doctoribus dicit Apoſtolus, Sapientia mundi huius ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim. qui comprehendit ſapientes in aſtutia ipſorum. Et rurſus, Dominus cognoſcit cogitationes quod vanæ ſunt. &, Perdam ſapientiam ſapientum: & intelligentiam intelligen- D tium abolebo, Vbi ſapiens. vbi ſcriba. Vbi inquiſitor ſeculi huius, An non infatuauit Deus ſapientiā mundi huius quoniam in ſapientia Dei non cognouit mūdus per ſapientiam Deum, &. Videte ne quis vos deprędetur per Philoſophiam & inanem fraudem ſecundum traditionem hominum, ſecundū elementa mundi. Similiter autem de iis quoque dicit Solomon. Stulti quidē ſunt natura quibus adeſt Dei ignoratio. & ex bonis quæ cernuntur non potuerunt noſſe eum qui eſt. Neque operibus attendentes agnouerunt artificem. Sel vel ignem, vel ſpiritum, vel celerem aërem, aut aſtrorum orbē, aut aquam violentā, aut cœli luminaria, mūdi adminiſtratores exiſti- E marūt & Deos. Etenim ipſi vtiq; errāt quęrētes & volentes inuenire. In operibus enim manuum ſuarum verſantes ſcrutantur. Miſerę autē & in mortuis ſunt ſpes eorum: & cinis eſt cor ipſorum. & terra vilior eſt ſpes eorum, & luto abiectior eſt vita eorū. Quoniam ignorarunt eum qui creauit ipſos.

Margin notes: Anima ſcripturis ſacris non irrigata eſt ſimilis terrę quæ aqua non irrigatur. — Ex ignoratione ſcripturarum quot oriantur mala. — 1. Timo. 4 — 2. Tim. 3. — Deut. 2. — Ioh. 5. — Pſal. 118 — Pſal. 18. — Prou. 2. — Eccl. 2. — Prou. 18. — Eccl. 8. — Sap. 1. — Sap. 3. — Sap. 6. — Sap. 8. — Sap. 7. & 8. — Eccl. 1. — Eccl. 6. — 1. Cor. 3. — 1. Cor. 1. — Coloſſ. 2. — Sap. 13

Ex Theologo in oratione de grandine. Quæſt. 79.

Sapientia prima eſt deſpicere ſapientiam quæ ſita eſt in oratione, & in ſtrophis dictionū, & in non ſinceris & ſuperuacaneis oppoſitionibus, Mihi autem adſit potius verba quinque loqui in Eccleſia cum

cum intelligentia, quam decies mille verba in lingua & voce nō ſignificāte. Ego hanc laudo ſapientiā, ego hanc amplector, per quam ignobiles gloria ſūt affecti, & in qua ſunt in honore prælati qui in nullo ſunt precio cum qua vniuerſum orbem terræ Euangelij vinculis irretierunt conſummato & conciſo verbo victa quæ abolebatur ſapientia. Non enim qui in verbis eſt ſapiens, is eſt mihi ſapiens. Neque qui linguam quidem habet volubilem, animam autem ineruditam non ſecus atque ſepulchra quæ extrinſecus quidem ſunt pulchra, intus autem ſunt plena putridis cadaueribus, & plurimum tegunt fætorem, ſed qui pauca quidem loquitur de virtute, multa autem iis quæ operatur oſtendit, & per vitam efficit vt fides habeatur verbis. Mihi enim eſt præſtantior formę pulchritudino quæ cernitur, quam quæ ſermone depingitur, & diuinæ quæ tenentur manibus, quàm quæ fingunt ſomnia & ſapientia nō quę verbis reſpondet, ſed quæ per facta probatur, Intelligentia enim bona eſt omnibus facientibus eam, non autem prædicantibus.

Margin notes: Sapientia prima eſt deſpicere ſapientiā ſitam in verborum volubilitate. — Sapiēs eſt qui pauca de virtute loquitur ſed multa pręclara facit opera. — Pſal. 110. — Palamedes multarum rerū inuentor. — Poemata inueniet vetula.

Ex eodem in Inuectiuis in Iulianum.

Tuum ne eſt Græco ſermone vti, dic mihi? Quid vero, an non ſunt literæ Phœnicum, vt autem dicūnt nonnulli, Ægyptiorū, aut qui in iis ſunt ſapiētiores Hebræorum, qui credunt legem à Deo, fuiſſe datam in tabulis ab eo deſcriptis. Tuum eſt vti lingua attica? Numerare autem & digitis ſupputare, menſurę quę & trutinę, an non Euboeorum, ſiquidem Eubeus erat Palamedes rerum multarum inuētor: & ideo inuidioſus. Tua ne Poëmata? Quid verò an non potius illius vetulæ, quæ cum à quodam, vt fertur, in humero eſſet pulſata, vehementi eius impetui inſultans & indignans, verſum eſt effata. Hic cum valde placuiſſet adoleſcenti, & diligentius eum eſſet dimenſus, hanc tuam admirabilem poëſim eſt fabricatus. Hoc ipſum autem myſteriis initiari: & ſacris vti Threiciis an non à Thracibus. Et hoc tibi ipſum perſuadeat vocabulū. Sacrificare autem annon à Chaldęis, aut Cypriis? Aſtronomia autem an non Babyloniorum. Geometria aurem an non Ægyptiorum. Magia autem non Perſarum. Per ſomnia autem diuinationem quorumnam eſſe audis quā Telmiſenſium? Augurandi autem peritiam quorum nam aliorum eſſe dicis quam Phrygum, qui primi curioſè ſcrutati ſunt auium volatus & motus. Et ne ſim nimis prolixus dicendo vnde ſunt ſingula. An non vnum ex ſingulis. Quæ omnia cū conueniſſent conſtitit vnum myſterium ſuperſtitionis & impię religionis. Quid ergo admittemus ne vt cum omnes receſſerint ad primos inuentores, nihil noſtrum habeamus præter vitium, & hanc de Deo nouitatem: Vis enim dicendi bonis quidem eſt arma virtutis. improbis autem eſt ſtimulus vitii.

Margin notes: Thraces myſteriorum inuētores. — Sacrificare deductū à Chaldęis. — Aſtronomia Geometria. Magia. Diuinatio per ſomnia: Augurandi ſcientia. — Ars dicēdi bonis ſunt arma virtutis, malis ſtimulus vitii. — Diſciplinam cur noſſe ſit vtile.

Ex Baſilio in initium prouerbiorum.

Non poteſt ſe ad quaſlibet conferre diſciplinas. Sed vtiliſſimam noſſe diſciplinam non parum facit ad ſalutem. Nonnulli enim vel Geometriæ vacantes quam inuenerunt Ægyptij, aut Aſtrologiæ: quæ in honore fuit apud Chaldęos: aut vt ſemel dicam, in figura & vmbra & rerum in aëre ſublimium ſpeculatione verſantes, diuinorum eloquiorum eruditionem deſpexerunt. Sed & poëtica & Rhetorica & A ſophiſmatum inuentio multos occupatos tenuerūt, quorum materia eſt mendacium. Neque enim poëtica conſiſtere poteſt abſque fabula. Neque Rhetorica abſque arte dicendi: Neque Sophiſtica abſque paralogiſimis. Quoniam ergo multi propter ſtudium quod in iis ponunt neglexerunt Dei cognitionem. in rebus vanis ſcrutandis conſeneſcentes, Neceſſaria eſt diſciplinæ agnitio, & ad vtilem eligendam diſciplinam, & ad effugiendam inutilem & noxiam Sophiſticam.

Margin note: Mendacia ſūt in poetica rhetorica & dialectica.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

B Ab ethnicis libris omnibus abſtine. Quid enim tibi rei eſt cum libris alienis aut legibus aut Pſeudoprophetis, quæ etiam leuiores euertunt à fide? Quid enim tibi deeſt in lege Dei, vt ad illas gentium fabulas te conferas? Nā ſiue velis perſequi hyſtorias habes libros Regū. Siue Sophiſticā & Poëticā, habes Prophetas, Iob, & Prouerbiorū ſcriptorē, in quibus maiorem inuenies ſubtilitatem, ſolertiam, & acumen quam cuiuſuis Poëſis & Sophiſticæ, quoniam Domini, qui ſolus eſt ſapiens, ſunt effata. Siue deſideres cantica, habes Pſalmos. Siue antiquitatem habes geneſim. Siue legitima pręcepta, habes glorioſam Domini Dei legem. Ab omnibus ergo alienis & Dia- C bolicis fortiter abſtine.

Margin notes: A gentiliū libris abſtinendum. — Scriptura ſacra ſufficit pro omnibus ſcriptis gētilium.

Ex Euſebio De priſca Hiſtoria.

Quoniam Græci quoque ſe ſapientiam habere profitentur: hæretici autem exiſtimant ſe habere diſciplinam, propterea docet Solomon veram, ſapientiam & diſciplinam, ne propter ſapientiæ nominis conuenientiam, homonymiam inquam, incidat quiſpiam in Sophiſmata Græcorum & hæreſum. Nam Græci quidem ſapientes ſe eſſe dicentes ſunt infatuati. Hæretici autem putantes ſe eſſe eruditos, auerſi ſunt. Diuinis autem auditis eloquiis ſa- D piens erit ſapientior.

Nam cum Dei leges audierit, & eas cuſtodierit, & Diſciplinam Domini non deſpexerit, nec ab ea quidem diſſoluetur. Filius enim eruditus laudabitur. Sapiens autem & eruditus cito etiam ſuſcipiet Dei cognitionem. Nam quoniam ex Græcis alij quidem Deum corpus eſſe dixerunt, alij autem eum etiam ſimulachris aſſimularunt: Hæretici autem ipſi quoque de eo perperam ſenſerunt: propterea verā de Deo cognitionem, & itidem eius prouidentiam exponit Solomon, dicens. In omni loco oculi Domini conſiderant malos & bonos. Cæterum de moribus quoque maiorem curam geſſit, & E alia quidem plurima ſuadens & præcipiens. Præcipuè autem de diſciplinis, nempe quod animum magis affligunt & conterunt quam iuuant dicens, Ne feſtina in ore tuo, & cor tuum ne properet efferre ſermonem à facie Dei, quoniam Deus eſt in cœlo ſurſum, & in terra deorſum. Propterea ſint verba tua pauca. Sunt enim multa verba multiplicantia vanitatem, &. Nimium ſtudium, & diſcendi deſiderium eſt noxium & docet dicens, Ne ſis nimiū iuſtus. Et enim iuſtus qui perit in iuſtitia ſua ſignificat etiam quonam modo ex abundantia aggreſſus eſſe ſapiens, vel potius Sophiſtam agere, impingit in impietatem, & nos ſeducit vt attendamus

Margin notes: Dei verā cognitionē docet Solomon. — Prou. 15. — Eccl. 5. — Eccl. 7. — Iuſtitia nimia, Sapiētia nimia inducit impietatem.

Eccl. 57. *Comprehendere nemo poteſt omnia* *Eccl. 8.* *Malè vtẽtibus ſciẽtia, et quę bona dicũtur malè cadunt.*

ne in idipſum incidamus, dicens, Ne ſis ſapiens in rebus ſuperfluis, ne ſi quando declinaueris ſis impius. Dicit etiam de lubricitate erga mulieres. Inueni amarius ſupra mortem impudentem mulierem, quæ eſt captio & ſagena cordis: Porrò autem oſtendat etiam humanam naturam non poſſe conſequi accuratam & exactam vniuerſorum comprehenſionem, dicens. Vidi vniuerſa Dei opera, quod homo ea nonpoterit inuenire, &. Vaniſſimum opus eorum quæ ſunt ſub Sole. Quæcunque laborauerit homo vt quærat non inueniet.

Ex Maximo in Regularibus capitibus

Prou. 17. *Cum indocto de doctrina non eſt loquendum*

Pulchra eſt cognitio natura, ſicut & ſanitas & diuitiæ. Sed contraria pluribus quam hęc profuerãt. Malis enim non rectè cedit cognitio, & etiam ſi ſit bona, vt dictum eſt, natura. Similiter autem neque ſanitas, neque diuitiæ, neque lætitia, neque gloria. Neque enim iis vtiliter vtitur. Vnde dicit. Inſipienti non conferunr diuitię. Eis ergo eueniunt contraria.

Ex Iſidoro in Epiſtolis.

Ignorãtia eſt audax *Gal. 5.*

Quomodo non eſt tutum vt cum viro pugnace ingrediatur is qui caret ædibus, ita non eſt facile cum indocto mouere verba doctrinæ: Nam ille omnibus vtetur viribus in ſolitudine, ſi quidquam nõ ei gratum dictum aut factum fuerit. Hic autem, niſi omnia dicentur ad eius imperitiam, declinat totius orbis terræ & ſermones Philoſophicos & ex virtute actiones. Solet enim magna ex parte audax eſſe & virilis ignoratio.

Quomodo eſt intelligendum illud, Sunt Eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei.
Queſtio. 79.

Ex Chryſoſtomo.

Membra qui amputat et cædis eſt reus, & de Dei creatura detrahit. *Membrorum amputatio eſt Dęmoniacæ operationis.*

Non membrormu dicit abſciſſionem, abſit, ſed malorum cogitationum, ablationem. Nam qui mẽbum quidem abſcindit, eſt obnoxius execrationi. Sicut dicit Paulus. Vtinam abſcindantur qui vos conturbant, Is enim ea audet quæ ſunt homicidarum, & dat maledicendi materiam & occaſionem iis qui calumniantur Dei creationem, & ora aperit Manichæorum & eadem admittit ſcelera quæ qui apud gentes membrorum extrema execant. Membra eñ excindere, fuit ab vnitio op⁹ dæmoniacę operationis & inſidiarum Satanæ, vt Dei opus calumniarentur, vt hoc animal mutilaretur, vt non libero arbitrio, ſed membrorum naturæ totum tribuentes, de cætero ſecurè peccarent miſeri, vt qui reddendæ rationi non eſſent obnoxij. Hoc autem lege ſanxit Diabolus, vt & fatum introduceret, & nobis à Deo datam libertatem tolleret, & naturalia eſſe mala perſuaderet, & eorum præterea naturam corrumperet & mentem. Talia ſunt Diaboli venena. Propterea rogo vos vt hoc ſcelus fugiatis. Nam poſtquam membra exciderint, neque cupiditas, neque mens eſt ex eo minor, ſed etiam fit grauior & moleſtior. Tu ergo Deo age gratias, quod cum mercede & coronis tu illa ſuſtines, quæ abſque coronis ij qui ſunt caſtrati ex hominibus.

Membris abſciſsis grauior manet cupiditas.

Ex Epiphanio in iis quæ ſcripſit aduerſus. Vale ſios qui ſeipſos caſtrabant.

Qui ſe caſtrãt nec ſunt viri nec fœminæ.

Qui autem ad hoc opus quod eſt in promptu ſunt audaces, in ſe ab omnibus reſciderunt & abalienarunt. Neque enim ſunt amplius viri propter id quod eſt ablatum. Neque fœminæ propter id quod eſt præter naturam. Præuenit autem cognomen coronam quoque huius certaminis & præmium. Neutri enim eſſe apparebũt iſti ex tribus ordinib⁹ Eunuchorum qui dicti ſunt à Domino. Sunt enim, inquit, Eunuchi qui ſic nati ſunt ex vtero matris. In illos enim non confertur culpa ſuę caſtrationis, neque vllam accipiunt mercedem, propterea quod ſic nati ſunt. Neque rurſus habent peccatum, vt qui non poſſint agere quæ ſunt virorum, priuati iis inſtrumentis quę Deus dedit ad procreandos liberos. Sed neque mercedem habent caſtrationis, regnum cœlorum, propterea quod certamini non ſunt initiati Quod ſi etiam ſint initiati concupiſcentiis, cum non poſſint agere quæ non ſunt agenda, & non agunt mercedem non habent. Non enim non agunt propterea quod nolint, ſed propterea quod nõ poſſint. Atque eſt hęc quidem prima ratio & inſtitutio caſtrationis quam dixit Dominus. Et ſunt, inquit, Eunuchi qui caſtrati ſunt ab hominibus. Nempe qui caſtrati ſunt ab omnibus ad vſum Regum aut principum, Volentes enim quidam ex Barbaris Reges aut principes, propter Zelotypiam aut ſuarum vxorum ſuſpitionem, pueros adhuc valde teneros caſtrãt, vt cùm ad virilem ętatem peruenerint, earum fidei ſuas cõmittant vxores. Et ſic in mũdo huius rei, nempe caſtrationis, fuit cauſa. Vnde arbitror fortè appellari Eunuchos ἀπω του ουνοτη, ex eo quod bonę mentis aut beneuoli eſſe poſſint ablatis membris, & commiſſione corporum non affricari, vt quibus adempta ſunt inſtrumenta. Et ſunt, inquit, Eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter, regnum Dei. Is autem ſunt præclari Apoſtoli, & qui deinceps fuerunt virgines & Monachi: Ioannes quidem & Iacobus filij Zebedęi, qui manſerunt in virginitate, & neque ab hominibus ſunt caſtrati, neque coniuncti matrimonio: ſed aduerſus carnem mirabili peracto certamine, huius caſtrationis gloriam & coronam retulerũt. Poſt ipſos autem quotquot millia in mundo monaſticam vitam agentia, & virginitatem exercentia eandem acceperunt mercedem, qui quidem cum mulierum corporibus non ſunt commiſti, ſed in perfectiſſimo certamine decertarunt. Sicut Elias & Daniel in veteri, & alij multi, Sed ſciendum eſt quod & nefarium peſſimę caſtrationis opus faciunt miſeri, neque vllam habent mercedẽ aut gratiam propterea quod ab eo vſu abſtineant. Vnum autem & ambo idem ſubibunt iudicium, ille quidem, vt qui ſe ipſum mutilarit & iniuria affecerit. Hic autem vt qui corrumpat proximum. Dei enim operi & ſuæ animæ ſe oſtenderunt inſidiari. Maiori autem tenebitur libidine & cupiditate is qui eſt eiuſmodi: & præterea euertetur & natura & mẽte. Etenim apud ſapientem is reputatur non abſtinere à cupiditate & libidine, ſed eam non poſſe implere. Dicit enim, Cupiditas Eunuchi deũirginans adoleſcentulam, eſt ſicut bona effuſa in ore clauſo, aut eſcę appoſitę in ſepulchro, aut oblatio idolo. Neque enim comedit, neque odoratur. Sic Eunuch⁹ amplectẽs virginẽ & ſuſpirans. Solomõ autẽ reprimẽs eorum turpitudinem, dicit Beatus Eunuchus, qui non operatur in manu ſcelus, neque cogitat mala aduerſus Dominum. Iniqua ergo & Dæmoniaca eſt eiuſ-

Eunuchi nati. *Matth. 19* *Qui ſe caſtrãt non ſunt ex tribus Eunuchorum ordinibus de quibus in Euangelio.*

Eunuchi caſtrati ab hominibus.

Eunuchi qui ſe caſtrant propter regnum Dei ſunt virgines.

Qui ſe caſtrat & ſe iniuria affecit, & carrumpit proximũ. *Maior eſt libido caſtrati quã eius qui non eſt exectus.*

Eccl. 30. *Sapien. 3.*

Deut. 23.

eſt eiuſmodi operatio & lex, & lege Dei reiicienda & ei aduerſa. Legem enim ferens dicebat Dominus. Non intrabit qui eſt fractis teſticulis aut qui eſt exciſus in Eccleſiam ad tertiã aut quartam generationem. Et dans præceptum de ſacrificiis dicit. Eum cui contuſi ſunt teſticuli, aut qui eſt exectus, ad altare non adducetis Domino, quoniam eis in eſt macula, & non admittetur.

Leu. 22. *Caſtrati ſũt viri inter mulieres & mulieres inter viros.*

Ex Theologo

Eos qui ſunt viri inter mulieres, & mulieres inter viros, qui cum more naturali non poſſunt libidinari, lingua ſcortantur.

Ex Iſidoro.

Venantur enim & alliciunt per fucum & ornatus elegantiam, viri quidem mulieres, mulieres autem & androgini viros.

Ex ſancto Baſilio. In Epiſtola ad Simpliciam.

Eunuchorum infame genus.

Excitaſti nobis lacertas & rubetas verna animantia, ſed tamen immunda. Quod ſi etiam opus eſt teſtibus. Non ſtabunt ſerui. Neque genus Eunuchorum infame & pernicioſum, hoc, inquam, hoc genus non fœmine effœminatum in mulieres inſaniẽs inuidum, mala mercede conductum, mutabile, in communicabile, omnia accipiens, inſatiabile, cœnam deplorans, iracundum, inſano auri amore laborans, ſęuum, fœmininum, ventri ſeruiens. Et quid opus eſt aliud dicere? Cum ipſo ortu ad ferrum damnatum. Quomodo enim poteſt mens eorum eſſe recta, quorum contorti ſunt pedes? Iſti ergo ſine mercede quidem ſunt moderati & temperantes per ferrum. Sine fructu autem inſaniunt propter ſuam turpitudinem. Non ſtabunt iſti teſtes iudicij, ſed oculus iuſtorum & aſpectus virorum.

Ex eodem De virginitate.

Eunuchus ex vtero matris. *Caſtratus ab hominibus non exercet opus caſtitatis ſed caſtrationis.* *Matt. 18.* *Verè Eunuchi ſunt virgines.* *Qui ſe caſtrarunt nõ eo quod velint ſed quod non poſsit ſũt virgines.* *Lex non factum ſed voluntatem iudicat.* *Eunuchus eſt vir natura.*

Qui ergo ex vtero matris eunuchus, eſt natura temperans, nullũ poteſt propriũ ſuũ opus oſtendere in virginitatis pulchritudine, vt qui quadam naturæ dote, non autem affectione ad virginitatem, abhorreant nuptias, Vt qui eſt etiam caſtratus ab hominibus, volens exercere virginitatem, non præclarum ac perfectum exercet opus virginitatis, ſed eximium opus caſtrationis. Qui autem per continentiam & exercitationẽ exercet bonum virginitatis, propriis & non alienis factis in regno gloriatur. Qui autem non intelligentes illud, Et ſunt Eunuchi, qui ſeipſos caſtrarunt propter regnum cœlorum, ſeipſos nefarie mutilarunt, ipſo facto eminus accuſant intemperantiam. Qui enim carnalis amoris arma abiecerũt, ne ſi adſint operẽtur, apertè oſtendunt quod coitum quidem appetunt, ſed cum ſeipſos exarmauerint, non eo quod velint, ſed eo quod nonpoſſint ſunt virgines. Nam aduerſus eorum intemperentiã eminus clamãt tentati, quod poſt exectionem fiunt intemperantiores & magis ſeruiũt voluptati: ſed cum nefariè abſciderunt materiam operationis, incontinenter libere feruntur ad coniunctiones. Qui quidem etiam ſi miſeris vitium non attulerint, iudicantur tamen tanquam qui attulerint. Non enim factum, ſed voluntatem lex iudicat. Non ergo cõuenit vt iſti indiſcriminatim, ſimul congregentur cum virginibus, quoniam intemperantia ab omnibus aduerſus ipſum infertur & corrumpitur. Nam & ſi eſt eunuchus, eſt tamen vir natura. Quomodo

Caſtratorum quanta ſit libido.

enim bos producens cornua, ſi ea illi abſciſſa fuerint, non ablatione cornuum factus eſt equus, ſed eſt adhuc bos, ita etiam maſculus abſciſſis omnibus partibus genitalibus, earum ablatione non factus eſt mulier, ſed eſt adhuc maſculus, & ſi non habeat genitalia, & mancipatus, cupiditati ac libidini: Vnde vehementi tractus furore, & incitatus ad coniunctionem, etiam ſi non corruperit illa parte in qua moleſta eſt miſerę, ipſe tamen tanquam qui ea corrupta implerit libidinem, ita viſione eſt affectus. Illam autem ad peccatum acrius irritãs, totam quidem mentem corrumpit, corpus autem veluti quodam œſtropercitum ſtimulat ad actum corruptionis. Quamobrem ſæpe etiam dentibus, vt audiuimus, vtuntur, feruentem in carne coitus rabiem morſibus efferatè oſtendentes. Non ergo ob temperantiam laudare oportet eos qui genitalia membra ſibi amputant. Neque enim equos laudamus vt qui cornu non petant, ſed laudabimus ſi non ita petant calcibus. Boues autem ſi non petant cornibus, laudabimus ob manſuetudinem. Non enim in eo quod non poteſt aliquis, ſed in eo quod cum poteſt, poteſtate non vtitur ad iniuſtitiam, habetur in admiratione. Quod ſi exiſtimant genitalium exectionem conferre ad hoc vt non peccet anima, excindant etiam oculos, & linguam, & manus, & pedes, & aures obturent, vt nullum eorum ſit inſtrumentum peccati, vt ſuſpicantur. Sed hęc quidem dicta ſunt de iis quibus ſimul cum teſtibus execta ſunt tota membra genitalia. Eis autem qui ſolos teſtes ſibi execuerunt accidit vt acriori atque adeò intolerabili œſtro libidinis incitentur ad coitum, neque ſolum vt libidinis œſtro incitentur, ſed etiam, vt eis videtur, citra periculum corrumpant eas in quas inciderint. Dicunt enim quod infernè exectis teſtibus, qui ſunt miniſtri ſeminis à lumbo & renibus, poſt exectionem madent & intumeſcunt ſuperiores meatus feruente autem in renibus libidine tãquam œſtro quodam vir incitatur ad deiectionem ſeminis ęſtuans autem ſemen non valens effundere, eo quidem armatur quod ſibi ſeruauit ad concubitum & actum nefarium. Teſticulorum autem caſtratione veluti eſca quadã effecta ſtultæ mulieri in eius fraudem, coit intemperantius. Nam qui eſt vir ſecundum naturam, cum teſtes ſemẽ supernè acceperint, & ad ſationem inde tranſmiſerint, deinceps eiecto ſemine, difflata ac diſſipata cupiditate flacceſcit. Ille autem cum non habeat vnde quod eum titillat, exinaniat, vix remittit, tentiginem, donec eam rabie percitam & furentem diſſoluerit.

Laudatur qui eo quod poteſt non vtitur ad ea iuſtitiã

Caſtrati quibus ſunt execti ſoli teſtes, citra periculum libidinantur.

Quomodo ſit intelligendum illud, videte ne ſcandalizetis vnum ex his puſillis. Ex Baſilio. In regularibus.
Queſtio. 80.

Matt. 18. *Scandalizare aliquẽ quis dicatur.* *Matt. 16.*

Scandalizat quidem quiſpiam alium, vel verbo, vel facto alium ad ſcelus inducens. vt ſerpens Euam, & Eua Adamum, aut prohibens facere voluntatem Dei, vt Petrus cum dixit Domino, Propitius eſto tibi Domine, Non erit hoc tibi, & audiit, Vade retro Satana. Non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. aut ędificans eius qui eſt infirmus ſenſum in iis quæ ſunt prohibita, vt dicit Apoſtolus. Si quis viderit te qui habes ſcientiam, in idolio recumbentem, non conſcientia ipſius,

2. Cor. 8.

cum ſit infirmus, ędificabitur ad veſcendum idolo thytis. Quibus ſubiungit. A Quamobrem ſi cibus ſcandalizat fratrem meum, non comedam carnem in ęternum, ne ſcandalizem fratrem meum. Fit autem ſcandalum pluribus de cauſis. Aut enim eſt ſcādalum ex eo qui ſcandalizat: aut accidit vt fiat ſcandalum ex eo qui ſcandalizatur. Et in his rurſus diuerſis modis. Nam aliquando quidem per malitiam: Aliquando verò per imperitiam, aut huius aut illius. Nonnunquam autem in recta tractatione verbi, eorum qui ſcandalizantur eſt malitia manifeſtior. Similiter quoque in rebus. Aut enim aliquo faciente Dei mandatum: aut in iis quæ ſunt in poteſtate, poſita, ſi quis vtatur ad iniuſtitiam, ſcandalizatur. B Quando ergo offenduntur homines & ſcandalizantur, vt Phariſæi in Verbum Domini de iis reſpondētis, quando accedentes diſcipuli dixerunt ei. Scis quod Phariſæi audientes ſermonem fuerunt ſcandalizati? Quibus dixit. Omnis plantatio quā nō plantauerit pater meus cœleſtis eradicatur. Quando autem ob ea quæſita ſunt in noſtra poteſtate offenditur aut ſcandalizatur aliquis, tunc oportet reminiſci verborum quæ Dominus dixit Petro, An nō liberi ſunt filij? Ne autē eos ſcandalizem, vade ad mare & iace rete &c. & eorum quæ dixit Apoſtolus, Bonum eſt non comedere carnem, neque bibere vinū. Neque in quo frater tuus offenditur aut ſcandalizatur, aut infirmatur. C

Scandalū fit pluribus de cauſis. — *Matth. 15* — *Matt. 17.* — *1. Cor. 8.* — *Matt. 5.* — *1. Theſ. 5*

Quomodo intelligatur. Si quis te angariauerit vnum miliare, vade cum eo alia duo.
Quæſt. 81.

Dicente Apoſtolo, Omnia probantes quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mali abſtinete, &c. Cogitationes deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus cognitionem Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intelligentiam ad obedientiam Chriſti eſt perſpicuum quod ſi quid nobis iubeatur quod concurrat aut conferatur cum D mandato Dei, tanquam Dei voluntatem ſtudioſe & digenter id oportet ſuſcipere, implentes id quod dictum eſt. Se inuicem ſuſtinentes in charitate Chriſti. Si quid autem ab aliquo iuſſum fuerit contrariū mandato Domini, aut ipſum corrumpens aut inquinans, tunc tempus eſt dicendi, Obedire oportet Deo magis quam hominibus, recordantes Domini dicentis. Alienum autem nō ſequuntur, ſed ab eo fugiunt, quoniam non norunt vocem alienorum.

2. Cor. 10 — *Eph. 4.*

Quomodo eſt intelligendum illud, Nolite eſſe ſoliciti quid comedatis aut quid bibatis, aut quid induamini. Quæſt. 82.

E Ipſum mandatum docet in ſeipſo non confidere, ſed in Deo. Nam cum prohibuiſſet Dominus ſolicitudinem adiungit promiſſionem dicens. Scit enim pater veſter quibus opus habeatis, priusquā vos ab eo petatis. Talis erat Apoſtolus dicens. Reſponſum mortis habuimus, ne ſimus confidentes in nobis ipſis, ſed in Deo qui excitat mortuos. Tali propoſito & inſtituto fert opem in Dei præcepta ardēs ſtudium & inſatiabile deſiderium. Quo qui tenetur ei ne vacat quidem erigere animum ad ea quæ ſunt vſui corpori.

Act. 5. — *Matt. 6.* — *Non in ſe confidendū, ſed in Deo.* — *Matth. 6.* — *2. Cor. 1.*

A *Quomodo eſt intelligendum illud. Nolite iudicare & non iudicabimini. Quæſtio.* 83.

Cùm Dominus aliquando quidem dicat, Nolite iudicare & non iudicabimini, aliquando autem, Iuſtum iudicum iudicate, non prohibemur omnino iudicare, ſed erudimur noſſe differētiam iudicij: Quāobrem ſi eſt quidem aliquid incertum & non manifeſtum, non oportet iudicare fratrem. Sicut dicit Apoſtolus. De talibus ne iudicetis ante tempus donec venerit Dominus. Et illuminabit occulta tenebrarum: & manifeſtabit conſilia cordium. Dei autem defendere iudicia eſt neceſſitas ineuitabilis, ne Dei iram ſimul acquirat. Dicit enim. Peccatorem B coram omnibus argue. Niſi quis eadem faciens quæ is qui accuſatur, non poſſit libere fratrem iudicare. Dicit enim Dominus. Eiice primum trabem ex oculo tuo, & tunc aſpicies eiicere feſtucam ex oculo fratris tui.

Matth. 7. — *Io. 7.* — *Non eſt iudicandū de oculis.* — *1. Tim. 5.* — *Matt. 7.* — *Luc. 6.*

Ex Chryſoſtomo in Matthęum.

Multi ex inſipientibus ſecularibus hoc ſolent pręcipue facere aduerſus monachos. Quando viderint aliquem ex Monachis habere aliquid ſuperuacaneum, ei legem obiiciunt Dominicam, cùm ipſi innumerabilia vſurpent & poſſideant. Et ſi viderint eum ſumere alimentum paulo lautius & copioſius, ſunt acres eorum accuſatores, cum ipſi quotidie ine C brientur & crapulentur, neſcientes quod cum propriis peccatis maiorem ignem hinc ſibi congregēt, & ſe priuant omni defenſione. Vnde ſubiungit Dominus dicens. Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, in tuo autem oculo trabem non animaduertis?

Monachorū maligna & iniqua reprehenſio à ſecularibus. — *Matth. 7.*

Quid eſt talentum quod malo ſeruo ablaturus eſt Dominus, & ei daturus qui rectè fuerit operatus.
Queſtio. 84.

Exiſtimo talentorum parabolam dictam eſſe de omni dono Dei. Vt ſinguli quam gratiam à Deo habere didicerint, eam multiplicent ad operationem, & vtilitatem plurimorum. Nemo enim eſt qui non D ſit particeps Dei gratiæ. Quamobrem qui qualemcūque Dei gratiam poſſederit ad ſolum ſuum vſum & ſi etiam aliis benefecerit, condemnabitur vt qui talentum abſconderit.

Matt. 25. — *Talentum Dei gratiā ſignificat.* — *Gratia Dei alicui data ad aliorū vſum conferenda.*

Ex Baſilio de ſancto ſpiritu.

Nam in ſplēdoribus ſanctorū multę ſunt māſiones apud patrem hoc eſt differentię dignitatū. Nam vt ſtella à ſtella differt in gloria: ita etiam reſurrectio mortuorū. Qui ſunt ergo obſignati ſancto ſpiritu in die redemptionis, & quas acceperunt, ſancti ſpiritus primitias integras & nulli reprehenſioni affines conſeruauerunt, audient. Euge ſerue bone & fidelis, ſuper pauca fuiſti fidelis, in multis te conſtituā. Simili E ter & qui ſanctum ſpiritum ſtudiorum ſuorum improbitate & nequitia contriſtarunt, & nō ſūt operati etiam dato quod acceperunt priuabuntur, ad alios tranſlata gratia, aut vt ſunt verba alterius Euangeliſtę, diuidentur, hoc eſt omnino abalienabuntur à ſancto ſpiritu. Nam nunc quidem eſt non comiſtus cum indignis, videtur tamē quodāmodo adeſſe iis qui ſemel ſunt obſignati, & ex cōuerſione ſuā expectant ſalutem, nunc autem excindetur omnino ab anima quæ eius profanauit gratiam.

Ioh. 14 — *Māſiones apud patrem ſunt differentię dignitatum.* — *Matt. 25.* — *Gratiam datam qui non exercēt, ea priuantur.* — *Luc. 19.*

Quomodo eſt intelligendum, Orate ne fuga veſtra fiat hyeme aut ſabbato. Queſt. 85.

Notandum eſt quod Deus non fecit hyemem. A Scriptum eſt enim, Æſtatem & ver tu formaſti. In hyeme autem ſumus, quando carnis perturbationes nobis dominantur. Et in ſabbato, quando vitam noſtram tradimus otio. Dicit itaque, Beatus ille ſeruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit vigilantem.

Matt. 24 — *Pſal. 73.* — *In hyeme eſſe quid ſit.* — *In ſabbato eſſe quid ſit.* — *Matt. 24.*

Quomodo eſt intelligendum, illud Duo erunt in agro Ex ſancto Ephraim de iudicio. Quæſt. 86.

Audiuiſti quod lectum eſt Duo erunt in agro. Vnus aſſumitur. & alter dimittitur & duæ molentes in piſtrino, vna aſſumitur. & altera dimittitur: & duo ſuper tectum, & quæ deinceps ſequūtur. Et qui ſunt quidem ſuper tectum, ſunt Iudices qui ſunt in alto, & duces & reges & principes. Eſt enim iuſtus iudex, eſt & iniuſtus. Sunt autem duces populi Eccleſię miniſtri: Et iuſtus quidem aſſumitur ex igne Iniuſtus autem in igne dimittitur. Qui autem ſunt in agro, in hoc mundo ſcilicet, ſunt ruſtici & idiotę Et ſunt quidem pauciſſimi qui ſunt clari genere & diuitiis. plurimi verò inglorij & ignobiles. & ex iis alij ſunt quidem iuſti, alij verò iniuſti. Et iuſti quidem aſſumuntur, iniuſti verò dimittuntur in igne. Quæ molunt autem, ſunt multitudo mulierum. Interquas ſunt etiam animæ, quibus obtigit iugum ſeruile, & vt vitam peragant imbecilitate. Sunt enim mulieres iuſtæ & ſunt iniuſtæ. Sunt imbecilli iuſti, vt Iob & Lazarus, & ſunt iniuſti. vt Cain, & Giezi. Sunt & ſerui iuſti, & ſunt iniuſti. Vnde dicit, Duo erunt in lecto infirmitatis, ſubindicans quod iuſti aſſumuntur, & iniuſti dimittuntur. Quomodo autem iuſti aſſumuntur, dicat Paulus. Qui viuunt. cum Domino rapientur in aërem, & ſemper erunt cum Domino. Quomodo autem dimittuntur iniuſti? Congregabunt Angeli, electos quidem ex quatuor ventis: impios autem exurent igne inextinguibili. Ne ergo exiſtimes in lignis futurum ignem inextinguibilem punitionis: neque lictores aliquos qui accendant, vt nugę multorum exiſtimant, ſed aſpice ad Sodoma & vide fornacem abſque lignis. Cogita lapſum vxoris lot, & mirare minas ignis. Simul enim erat lot & vxor, & duæ filiæ. Et neque lot fuit combuſtus cum ſuis filiab⁹, neque eius vxor effugit minas ignis. Sed iuſtitia vnumquenque ſuæ ſorti tradidit. Sic etiam in iudicio, Iuſti quidem aſſumuntur, ſicut Lot, Iniuſti autem dimittuntur ſicut eius vxor.

Gen. 19. — *Iuſtitia tradit vnūquēque ſuę ſorti.*

Quomodo latro ante reſurrectionem ingreſſus eſt Paradiſum. Quæſt. 87.

Qui corporum negant reſurrectionem, obiiciunt illud, Hodie mecum eris in Paradiſo dicētes quod ſine corporibus animæ recipiunt remunerationes. E Ingreſſus eſt enim inquiunt, latro in Paradiſum non cum corpore. An verò quando oportebat quidem certare, plus ſudoris accepit corpus: Quando autem tempus eſt coronarū, ſola coronatur anima. Non audis Paulum dicentem. Oportet nos ſiſti ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque quę geſſit per corp⁹. &, Oportet mortale hoc induere immortalitatē, De eo ergo quod futurum eſt abſque vlla contradictione, dixit Dominus Latroni. Hodie mecū eris in Paradiſo, ſicut etiam dicit alibi. Qui non credit, iam iudicatus eſt. Atqui nondum eſt reſurrectio neque punitio: Quomodo ergo iam eſt iudicatus.

Luc. 23. — *1. Cor. 15.* — [redacted] — caute lege

A peccato omnino. Et rurſus, Qui credit in filium, A tranſiit à morte ad vitam. Non dixit, Tranſibit, ſed tranſiit. De iis quæ ſine cōtradictione euentura ſunt tanquam factis, dicit. Ita etiā prędixit Latroni quod omnino erat futurum. Etenim medici quando viderint aliquem deploratum, dicunt eum iam eſſe mortuum. & eſſe cadauer, licet eum videant adhuc ſpirantem. & quomodo ille non habet ſpem ſalutis, & mortuus eſt medicis: ita etiam Latro quoniam non amplius expectabat reditum ad interitum, ingreſſus eſt Paradiſum ſententia: non experientia. ita etiam Adam audiuit, Quo autem die comederitis ex ligno morte moriemini. quid igitur, comedit & mortuus? Nequaquā. Vixit eñ annos nōgētos & triginta poſt B illū diē. Quomodo ergo dixit Deus. ipſo die moriemini, Sententia non experientia. ita mihi intellige & de latrone, propterea quod nondum eſt tempus operum remunerationis. Dicit enim Apoſtolus de iuſtis. Et iuſti teſtimonium aſſecuti per fidem, non acceperunt promiſſionem cum Deus pro nobis melius proſpexiſſet, ne ſine nobis conſummentur.

hæc intelligenda s[unt] de gloria corporis adhuc beatorum [?] ani[mæ] expectant. — [redacted] — *Gen. 3.* — *Hebr. 21.*

Ex Theologo, in oratione de fratre Cæſario ad fratrem Cæſarium.

Paulopoſt autem cum & ei cognatam carunculam receperit, cumque quæ illic ſunt ſimul eſt Philoſophata. eo modo quo ſcit qui ea colligauit & diſſol C uit Deus, cum ea eſt cohæres eius quæ illic eſt gloriæ, & quomodo eius moleſtiarum & malorum fuit particeps propter coniunctionem, ita etiam impertit ſuis voluptatibus, totam in ſe conſumens, & cum ea effecta & vnus ſpiritus, & mens, & Deus, mortali & eo quod fuit ab ea deuorato.

Caro animæ coniūgenda in reſurrectione. à terra quę dederat & cui fuerat credita. — *Eſa. 66.* — *Apoc. 21*

Quod in tres ordines & ſtatus diuidentur qui ſeruantur Ex Ireneo in libro quinto aduerſus hæreſes.
Quæſt. 88.

Dicit enim Eſaias. Quomodo cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio, manent coram me, dicit Dominus, ita ſtabit ſemen veſtrum & nomen veſtrum. D Et Ioannes dicit in Apocalypſi. Vide cœlum nouum & terram nouam, & ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam vide deſcendentē è cœlo a Deo paratam tanquam ſponſam ornatam viro ſuo. Et audiui vocem magnam dicentem. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & delebit omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors nō erit amplius, quoniam priora abierunt. Et vidi ciuitatem magnam Hieruſalem habentem gloriam à Deo, & fundamenta parietum eius lapide pretioſo ornata, & platea aurum purum ſicut vitrum pellucidum, & templum non vidi in ea, quoniam Dominus templum eius eſt, & non ingredietur in ea omne com E mune, & omnis qui facit abominationem & mendacium, præter quam qui ſcripti ſunt in libro vitæ, & ciuitas nō habet opus Sole nec Luna. vt appareat ei. qui gloria Dei illuminabit eū. & nox nō erit illic amplius Domin⁹ eñ illuceſcet ſuper eos, & regnabūt in ſeculum ſeculi. Tunc enim qui digni quidem fuerint habiti vt in cœlo verſentur, illuc procedent. Alij autem fruentur deliciis Paradiſi. Alij verò tenebunt ſanctam terram & ſplendorem ciuitatis, cum omnibus quę in ea ſuppeditantur à Deo. Vbique videbitur Seruator: ſicut digni erunt qui eum vident. Eſſe autem hanc differentiam habitationis, quod alij quidem centeſimum fructū ferant, & alij

Eorū qui ſalui fiunt diuerſę ſunt habitationes.

ſexageſimum, & alij triceſimum. Quorum alij quidem aſſumentur in cœlos: alij verò verſabuntur in Paradiſo, alij autem habitabunt ciuitatem.

Ioh. 14.

Et ideo dixiſſe Dominum. In ędibus patris mei mãſiones multę ſunt. Dei enim ſunt omnia, qui præbet habitationem omnibus conuenientem.

Quomodo eſt intelligenda triduana Domini ſepultura & reſurrectio. Queſt. 89.

Ex Seuero Antioch.

Dies incipit à veſpere, & coniungitur cum pręcedenti nocte. *Exodi. 20* *Sabbatum Iudęi incipiebant à veſpera.* *Dies Dominicus incipit veſpera.* *Nox & dies eſt vnum corpus.* *Sepulturę triduanæ tempus quãdo numerandũ.* *Epheſ. 4.* *Maria Iacobi & Ioſeph & Maria dei opera eſt eadem.* *Matth. 5.*

Vnumquenque diem ſolemus nominare à veſpere, & cum præcedente nocte in vnum coniungere. Sic enim etiã in Exodo, Paſcha & feſtum azimorum conſtituens Moyſes dixit. Incipiens à quarto decimo primi menſis à veſpera comedite Azyma, & principium diei deinceps ſequentis numerauit à pręcedenti veſpera. Sabbati quoque otium ita tradidit vt pręcedenti nocte & die qui deinceps ſequitur otium agerent: Hic autem oſtendunt Iudęi, in hodiernum vſque diem, id ſeruantes, & non eam quæ ſequitur Sabbatum, ſed quæ Sabbatum præcedit noctem otio & quiete honorandam. Porrò autem nos quoque in die dominico noctem præcedentem honoramus, vt quæ vni diei coniungatur, & non nocti quę deinceps ſequitur. Vnamquamque enim noctem & diem dicere poteris vnum corpus, & quod feceris vna ex viginti quatuor horis, dici poteſt te id feciſſe toto die. Vt quando quiſpiam peregre longè profectus, reuerſus fuerit in ſuam patriam & ciuitatem, vel ſecundo vel tertio die hebdomadę vel hora, dicunt omnes, Iſte venit ſecundo vel tertio die, & totum diem qui eſt vnus cum nocte quæ præceſſit, attribuunt eius aduentui. Oportet ergo nos conſiderare illud tempus triduanæ ſepulturæ, deſcenſus ad inferos Dei Verbi incarnati, ex quo re vera fuit in corde terrę. Fuit autem poſtquam expirauit cum deſcẽdiſſet, vt dicit Apoſtolus, in inferiores partes terræ. Ab expiratione ergo ſunt numerandi tres dies & noctes, quæ dicuntur, νύχθη μέρια id trium dierum & noctium ſpatia. Fuit autem expiratio hora nona paraſceues cum reſtarent tres horæ diei. Quoniam ergo paraſceue coniungitur cum nocte præcedenter conſuetudini traditę in ſcriptura, totum diem & noctem paraſceues computamus Dominum egiſſe in corde terræ. Reſtat ergo vt poſt Solis occaſum initium acciperet ſabbatum, & eius nox qua otium & quietem honorant Iudęi. Totum hunc ergo cum die deindeps coniuncto in ſubterraneis locis egit Chriſtus. Cum ergo tranſiiſſet ſabbatum, & occaſu Solis eſſet finitum, cœpit deinde nox Dominicæ. Nocti autem rurſus, & qui deinceps ſequitur dies, eadem ſcripturæ conſuetudine, conſequenter connumeratur & inuenitur Dominus in tertio noctis & diei ſpatio ſurrexiſſe à mortuis. Nam qui initium ſpatij noctis & diei egit in cordę terræ, reputabitur illic egiſſe ſpatium noctis & diei. Nam à parte totum cognoſcitur. Propterea paraſceuem quidem ex vltima parte, ſpatij noctis & diei egit Dominus in ſubterraneis. Diem autem Dominicum ex parte prima. Totum autem ſabbatum per totum viginti quatuor horarum ſpatium perficiens compleuit feſtum Iudaicum.

Conueniant ne quatuor Euangeliſtæ de Chriſti reſurrectione an non. Queſt. 90.

Quatuor ſunt tempora aduẽtus mulierum ad chriſti monimentũ.

Cum ſint quatuor tempora, & toditem aduentus quibus venerunt mulieres ad moninentum, rem ita adminiſtrauit ſpiritus ſanctus, vnum tempus, vt ſcripſerit vnuſquiſque Euangeliſta. Et Matthæus quidem retulit eas veſpere ſabbati veniſſe ad monimẽtum, & Angelum vnum deſcendiſſe de cœlo & de uoluiſſe lapidem. Ioannes autem cõſcripſit Mariam Magdalenam in tenebris ante auroram veniſſe ſolam, & vidiſſe duos Angelos in ſepulcro. Lucas autem alias in ipſo matutino. Marcus autem alias oriente Sole aliquibus ſimul miniſtis & iis quæ iam acceſſerant, & illas quidem vidiſſe duos viros eis adſtantes, has autẽ vidiſſe à dextera ſedentẽ quendã adoleſcentem, omnes autem indutos veſtibus albis, adeo vt poſſit aliquis per quendam temporum ordinem, quæ apud vnumquenque ſcripta ſunt intelligens, vnam facere harmoniam, & vnum corpus totius, hiſtoriæ, perinde ac ſi vnus totum ſcripſerit & non multi.

Marię ſũt tres quarũ meminit Ioannes.

Si enim vnius mulieris aduentus qui vno fuiſſet tempore, ille inueniſſent, & eoſdem Angelos apparuiſſe dixiſſent, aut cùm vnam & eandem dixiſſent fuiſſe apparitionem ſeu viſionem, dixiſſent eam fuiſſe in diuerſis temporibus, non facta ab vnoquoque mentione vnius temporis, iure argueretur eorum oratio diſſenſionis. Si autem & tempora diuerſa, & perſonæ, & eorum quæ apparuerunt viſiones non ſunt eædem, cum voluiſſet Deus quod ab alio dictum non fuerat alium narrare Euangeliſtam, quomodo non eſt iam pura tota narratio, & nulli affinis reprehenſioni. Quoniam autem multarum Mariarum fit mentio in Euangeliis, debemus ſcire tres eſſe Marias quas omnes Ioãnes ſimul enumerauit, dicens. Stabant autem ad crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria Cleophe, & Maria Magdalena Mariã enim, Iacobi & Ioſeph matrẽ ab aliis Euangeliſtis nominatã, didicimus eſſe Dei param. Quomodo enim vt tegeretur diſpenſatio & diuinus obumbraretur partus, & non ſęuis manifeſtaretur Iudæis. Scriptum eſt Ioſeph fuiſſe appellatum tanquam maritum virginis, & patrẽ Ieſu. Ita Ioſeph & Iacobi erãt fiiij Ioſeph fabri ex vxore quæ prius deceſſeat, mater appellabatur nominabatur Deipara. Hac ratione Dominum quoque blaſphemantes Iudæi dicebant.

Non hic eſt filius fabri, & eius mater dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioſeph, & Simon & Iudas? Et ideo Ioannes quidem etiam ad crucem ſtantem, vt qui libere & cum confidentia Theologicè loqueretur, matrem Ieſu appellauit. Cæteri autem Euangeliſtæ, qui magna ex parte occupati fuerant in diſpenſatione, per diſpenſationem eam appellarunt matrem Iacobi Ioſeph. Inueniri autẽ poteſt etiam ab Euangeliſtis eam nominari ex vno ſolo ex filiis Ioſeph, nempe Mariam Iacobi, & Mariam Ioſeph. Marcus autem dixit eam eſſe matrẽ Iacobi parui & Ioſeph, quoniam erat alius Iacobus Alphęi ex duodecim..

Ex Epiphanio in Panariis.

Ioſeph erat frater Cleophę. Ambo enim erant geniti à Iacobo cui cognomen erat Panther. Habuit autem Ioſeph vxorem Salomon ex tribu Iuda ex qua

qua nati ſunt filij ſex, quatuor quidem maſculi, duæ vero fœminæ. Erat autem primogenitus Iacobus cognomine Iuſtus. deinde qui vocabatur Ioſeph. Deinde Symeon, poſt quem Iudas. Deinde Martha & Maria. Maria autem cum accepiſſet maritũ Cleopham, appellabatur tanquam ſoror Deiparæ. Vnde dicit Ioannes. Stabant ad Crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria Cleophæ.

Io. 19.

Ex Euſebio ad Marinum.

Mariæ tres in paſſione Chriſti. *Mar. 16.* *Mariæ Magdalenę ſint ne duæ.* *Io. 20.* *Mat. 28.* *Mat. 28.* *Io. 21.* *Luc. 24.* *1. Cor. 15.* *Act. 1.*

Tres ergo omnes inuenimus Marias in paſſione Chriſti cum aliis mulieribus. Primam quidem Deiparam. Secundam autem ſororem eius Mariã Cleophæ, & tertiam Magdalenam. Quidam autem dicũt duas ex eis eſſe Magdalenas. Vnam quidem quæ venit veſpere Sabbati apud Matthæum, alteram verò quæ apud Ioannem mane venit ad monumentũ, hanc autem eſſe & quam ſignificat Marcus, à qua Chriſtus eiecit ſeptem dæmonia. Tanquam enim alia quoque eſſet, non hæc Magdalena, obſeruauit hoc Marcus dicens. Cùm ſurrexiſſet autem mane vna Sabbatorum, apparuit Mariæ primum Magdalenæ, ex qua eiecerat ſeptem dæmonia, & hanc eſſe quæ audiuit, Noli me tangere, ſed non eam quæ eſt apud Matthæum. Nam etſi maximè ea quoque orta eſſet ex Magdalene, non tamen ſimilia de ea recenſet ſcriptura. Quòd ſi vnam & eandem Magdalenã dixerit aliquis, ita etiam vera fuerint ſacra Euãgelia nulla ratione diſcrepantia inducentia eandem Mariam Magdalenam non tangentem prius Dominum quando flebat & non credebat, & eum tangentem, quando ab ipſo iuſſa eſt gaudere cum alia Maria. Quandoquidem tanquam Deum ipſum adorauit vltimo, & non tanquàm hominem, ſicut prius quãdo flebat & non credebat. De eo autem quod dubitatur, quomodo apud Matthæum quidem in Galilæa viſus eſt Dominus in monte apud Ioannem autem iuxta mare Tiberiadis, dicemus eum non ſolũ ſemel & bis, ſed etiam ſæpius eſſe viſum. Quamobrem non erraueris, ſi dixeris quartam eſſe viſionem quæ eſt apud Matthæum, quam non iuxta mare Galileæ, neque aſtantibus diſcipulis, ſed in monte vndecim factam fuiſſe ſcripſit Matthæus dicens. Vndecim autem diſcipuli profecti ſunt in montem, vbi ſtatuit eis Ieſus. Et cùm vidiſſent eum adorauerũt. Et poſtea non erraueris ſi dixeris ſimul congregatis vndecim Diſcipulis, & ſeptuaginta ſimul eſſe viſum. Apoſtolus autem adhuc etiam his pluribus Dominũ refert eſſe viſum poſt Reſurrectionem, dicens eum fuiſſe excitatum tertio die ſecundum ſcripturas, & viſum eſſe Cephæ. Deinde duodecim. Deinde rurſus viſum eſſe ſimul quingẽtis fratribus. Vides quoties, & quàm multis viſus ſit poſt Reſurrectionem. Sic etiam iis qui latebant Hieroſolymis propter metum Iudæorum, & ante omnes viros Simoni Petro, & ex mulieribus Magdalenæ. Vnde etiam dicit Lucas, Per quadraginta dies viſus & cum eis veſcens, tradebat diſciplinam regni.

Cuiuſnam typum & figuram habet Eccleſia Catholica. Ex Maximo Monacho.

Eccleſia Dei eſt figura mundi intelligibilis & mundi ſenſilis. *Sacrariũ eſt imago animæ.* *Templum eſt imago corporis.* *Introitus in Miſſæ initio quid ſignificet.* *Lectiones quid ſignificent.* *Euangelium cuiuſnam ſit ſymbolum.* *Pontificis à ſede deſcenſus quid ſignificet.* *Catechumenorum eiectio quid ſignificet.*

Dei Eccleſia eſt typus & figura, & mundi qui cadit ſub intelligentiam, & mundi ſenſilis, & hominis. Et mundi quidem qui cadit ſub intelligentiam ſymbolum eſt ſacrarium, ſenſilis verò mundi, templum. Hominis autem imago eſt, ſacrarium quidem, animæ, templum verò, corporis. Sanctæ autem quæ in ea peragitur ſynaxis, primus quidem Sacerdotis introitus ſignificat primum Chriſti aduentum. Quæ poſt eam autem fiunt lectiones, ſignificant diuinam voluntatem, in qua oportet omnes erudiri, & ex ea vitam agere & conuerſari. Sanctum autem Euangelium eſt ſymbolum conſummationis ſeculi, perfectæque veteris erroris deletionis. Pontificis autem à ſede deſcenſus, & eiectio Catechumenorum ſignificat ſecundum Chriſti à cœlis aduentum, & peccatorum ſeparationem à ſanctis, & iuſtam pro vniuſcuiuſque meritis remunerationem. Portarum autem occluſio, & ſanctorum myſteriorum ingreſſus, & diuina ſalutatio, & ſymboli fidei alta voce prolatio, ſignificat tranſitum rerum ſenſilium, & manifeſtationem rerum quæ cadunt ſub intelligentiam & nouam diuini noſtri myſterij ſucceſſionem, & omnium in omnes, nempe in ſeipſos, & in Deum futuram concordiam, conſenſionem, & charitatem, & vt ita dicam identitatem, & propter modos quibus ſeruati ſumus gratiarum actionem. Ter ſancti autem prolatio oſtendit inceſſabilem Angelorum ſanctificantem glorificationem, & futurã in futuro ſeculo cœleſtium & terreſtrium in vnum conuerſationem & vitæ agendæ inſtitutionem, & glorificationis conſonantiam. Beata autem Dei & ſpiritus inuocatio, & quæ fit ad ſanctos, & eorum quæ deinceps ſequuntur acclamatio, & ſanctorum myſteriorum participatio, oſtendit eam quæ in omnibus & ſuper omnia futura eſt ſanctorum adoptionem & coniunctionem.

Ceremoniæ in Miſſa quid ſignificent. *Sanctus in Miſſa quid ſignificet.* *Sacramẽtorũ participatio quid ſignificet.* *Pax vobis quid ſignificet in Miſſa.* *Sindon ſeu corporale quid ſignificet.* *Chriſti corpus inuenimus in Sindone citra vllam dubitationem.*

Ex Iſidoro in Epiſtolis.

Pacem ſacerdos ex alto cathedræ effatur Eccleſiæ, imitans Dominum cathedræ qui aſſumitur, pacem ſuam emittentem & dãtem. Quod autem reſpondet populus, Et ſpiritui tuo, ſignificat, Pacem quidẽ nobis præbuiſti Domine, eam quæ eſt inter nos cõcordiam & conſenſionem, Da autem nobis pacem, nempe indiuiduam tecum vnionem, vt tuo ſpiritu pacem agentes, quem nobis indidiſti in initio creationis, ſimus inſeparabiliter à tua charitate. Munda autem Sindon quæ explicatur in diuino miniſterio, eſt miniſterium Ioſephi Arimathæi. Quomodo enim ille Domini corpus inuolutum Sindone ad ſepulchrum tranſmiſit: Sic nos in Sindone propoſitionis panem ſanctificantes, citra vllam dubitationem Chriſti corpus inuenimus. Linteum autem cum quo miniſtrant in ſanctis Diaconi, reuocat in memoriam Chriſti humilitatem, qui lauit & terſit pedes Diſcipulorum. Epiſcopi autem ſuper humerale, quod eſt laneum, non lineum, ſignificat pellem ouis, quam errantem cùm quæſiuiſſet Dominus, ſuſtulit in humeros. Epiſcopus enim cum ſit in figura Chriſti illius munus implet & oſtendit omnibus per figuram, ſe eſſe imitatorem magni paſtoris, & propenſum ad ferendas omnium imbecillitates.

Linteũ cũ quo miniſtrant Diaconi quid ſigni

Ex ſancto Baſilio de Spiritu ſancto.

Dogmatum & prædicationum quæ in Eccleſia ſunt cuſtodita, hæc quidem ex ſcriptis mandata doctrina habemus: illa vero ex traditione Apoſtolorum

…ficet.

Dogmata ſcripta & tradita eandem vim habent.

nobis tradita in myſterio ſuſcepimus, quæ vtraque habent caſdem vires ad pietatem. His autem nemo contradicet, qui rituum Eccleſiaſticorum vel minimam habuerit experientiam. Si enim non ſcriptas conſuetudines, tanquam non magnam poteſtatem habentes, recuſare voluerimus in rebus principalibus, ipſum Euangelium imprudentes damno afficiemus, vel potius id quod prædicatum eſt ad ſolum nomen redigemus. Nam vt eius quod primum eſt, & maximè commune, primum mentionem faciam, figura Crucis, eos qui in nomine Domini ſperauerint, ſignari, quis per literas docuit? Ad Orientem verti inter orandum quæ nos ſcriptura docuit? Verba Eccleſiæ quæ dicuntur in oſtenſione Euchariſtię, & calicis benedictionis, quis ex ſanctis nobis ſcriptum reliquit? Non enim iis vtique contenti ſumus, quorum Apoſtolus vel Euangelium meminit, ſed & præfamur, & alia ſubiungimus, vt quæ magnā vim habeant ad myſterium, ex non ſcripta doctrina id accipiētes. Aquam baptiſmatis benedicimus, & oleū vnctionis, & eum etiam qui baptizatur, & quibuſnam ſcripturis, & non ex tacita & myſtica traditione? Quid verò ipſum olei vſum, quænam ſcriptis mandata oratio docuit? Vt ter autem immergatur homo, vnde? Quin & alia quoque quæ circa baptiſmum fiunt, renunciare Satanæ, & Angelis eius, ex quanam ſunt ſcriptura, non autem ex hac nō publicata & arcana doctrina, quā in minimè curioſo & nequaquam pluſquàm oportet inueſtigāte ſilentio patres cuſtodierunt, rectè illi edocti quæ ſunt in myſteriis præclara ac veneranda ſilentio ſeruare, quæ autem ne ſuſpicari quidem licet iis qui non ſunt myſteriis initiati, quomodo conſentaneum eorum doctrinam in ſcriptis triumphare? Aliud eſt ergo dogma, & aliud prædicatio. Dogmata enim tacentur, prædicationes publicantur. Eſt autem etiam ſilentij ſpecies obſcuritas, qua vtitur ſcriptura, quæ reddit dogmatum ſcientiam contemplatu difficilem ad eorum vtilitatem qui in ea incidunt. Et ideo omnes quidem, inter orandum Orientem aſpicimus. Pauci autem ſcimus quod antiquam patriam inquirimus, paradiſum quem Deus plantauit in Edem in Oriente. Et preces quidem ſtantes peragunt in vna Sabbati, rationem autem non omnes ſcimus. Non ſolum enim vt qui cum Chriſto cōſurreximus & quæ ſupra ſunt quærere debeamus, in die Reſurrectionis gratiæ nobis datæ, per ſtatum in oratione nos ipſos commonefacimus, ſed quod videatur eſſe etiam quodammodo ſeculi quod expectatur imago. Et ideo cum ſit dierum principium, non prima à Moyſe, ſed vna nominata eſt. Factum eſt, inquit, veſper, & factum eſt mane dies vnus, tanquàm eodem ſæpè circulariter vertente. Vna eſt ergo eadem & octaua illa quæ vera vna & vera eſt octaua, cuius etiā Pſalmographus in quibuſdam Pſalmorum inſcriptionibus meminit, per ſe oſtendens, eum ſcilicet qui poſt hoc tempus futurus eſt, ſtatum diem qui nunquàm deſinit, & eſt ſine veſpere, nec eſt qui ei ſuccedat, perpetuum illud & ſenij expers æuum. Neceſſario ergo orationes quæ in illo fiunt, ſtantes peragere alumnos ſuos docet Eccleſia. Porrò autem omnis quoq; Pentecoſte, id eſt quinquageſimus dies, eſt Reſurrectionis quæ in ſeculo expectatur monimentum. Vnus enim ille & primus dies ſepties ſeptuplicatus ſeptem ſacræ Pentecoſtes efficit hebdomadas. A primo enim incipiens in eundem deſinit per ſimiles qui in medio reuoluuntur. Porrò autem in vnaquaque genu flexione & aſſurrectione reipſa oſtendimus, quod & propter peccatum in terram delapſi ſumus. Et per eius qui nos creauit clementiā in cœlū reuocati ſumus. Deficiet me dies nō ſcripta Eccleſiæ narrantē myſteria. Mitto alia. Ipſam autem fidei confeſſionē, credere in Patrē & Filium & Spiritum ſanctum, ex quibuſnam literis habemus? Si enim ex batiſmatis traditione pro pietatis conſequētia, vt baptizati ſumus ita & credere debemus, & ſimilem baptiſmati confeſſionem deponimus nobis ex eadem conſequentia cōcedant, ſimilem quoque fidei gloriam reddere. Sin autem modum glorificationis non ſcriptum recuſant, dent nobis & fidei cōfeſſionis, & reliquorum quæ enumerauimus, ſcritas demonſtrationes. Deinde cùm tot ſint quæ ſcripta non ſunt, & tantam vim habeant ad pietatis myſterium, vnam nobis dictionem, quæ ad nos venit à Patribus, non concedant, quam nos ex non quæſita & affectata conſuetudine in non peruerſis Eccleſiis manſiſſe inuenimus, quæ non paruam habent rationem, nec paruam affert vtilitatem ad myſterij potentiā. Ad hoc quidem certè quod teſte caret & eſt non ſcripta quæ Filio cum Patre ſit glorificatio, illud dicimus quòd ſi nihil aliud eſt non ſcriptum, ne hoc quidem admittatur. Sin autem plurima ex myſticis ſine ſcriptis apud nos verſantur, cum multis aliis hoc quoque admittamus. Porro autem Apoſtolicum quoque eſſe arbitror, non ſcriptis ſtare traditionibus. Laudo enim vos, inquit, quod omniū meorum meminiſtis, & ſicut tradidi vobis traditiones tenetis, quas accepiſtis ſiuę per ſermonem, ſiue per epiſtolam.

Crucis figurę traditio. — *Orare verſus Orientem.* — *Cānō Miſſæ, nempe præfatio.* — *Aquæ & olei & eius qui baptizatur benedictio vnde.* — *Trina immerſio in baptiſmo.* — *Renunciare Satanæ & Angelis eius.* — *Dogma & prędicatio differunt.* — *Scripturæ obſcuritas eſt ſpecies ſilentij.* — *Cur Oriētem aſpicimus inter orandum.* — *Cur ſtemus orantes die Dominico.* — *Vna ſabbati cur nominata eſt dies Dominica.* — *Octaua dies quid ſignificet.* — *Pentecoſte eſt monimentum futuræ Reſurrectionis.* — *Confeſſio fidei ex traditione.* — *Glorificatio Patris & Filij & Spiritus ſancti.* — *2. Theſ. 2.*

Ex Theologo, de Spiritu ſancto.

Apertè prædicauit Patrem vetus Teſtamentum, obſcurius autem Filium Nouū manifeſtauit Filium: ſubindicauit diuinitatem Spiritus. Non erat enim tutum, cū Patris diuinitatem nōdum cōfeſſi eſſent, Filium apertè prædicari, neque nondum admiſſa diuinitate Filij, ſanctum Spiritum, vt aliquid dicam audacius, ingeri, ne tanquam nutrimento quod vires ſuperat onerati, & luci Solis oculis adhuc infirmioribus applicati, veniant in periculū etiam de ipſis viribus, quæ particulatim autem fiunt acceſſionibus, & vt dixit Dauid, aſcenſionibus, & à gloria in gloriam progreſſibus & profectibus, illuceſcat lumen triadis ſplendidioribus.

Cur de Filio et Spir. ſancto vetus Teſtamentum loquitur obſcurius.

Ex eodem ad Eubulum, Quomodo Filius & Verbum genitus eſt ex Patre.

Quomodo enim ſermo noſter profert in lucem nō manifeſtum animi noſtri conſilium: ita etiam Filius & Verbum Dei in Patre ante ſecula abſconſum myſterium manifeſtauit orbi terrarum. Et quomodo Verbum procedens, nec eum qui dicit priuat ac nudat, & cū qui audit implet. Venit enim ad audientē, non recedens à dicente. Ita etiam Dei Verbum, cùm ſit in Patre, venit ad nos carne neque à Patre ſeparatus propter naturam, & nobis vnitus propter gratiā, vt qui ſit Deus natura, Verbum autē appellatione. Quomodo enim Ioannes cum eſſet homo natura, appellatus eſt vox clamātis: Ita etiā Filius cùm ſit Deus propter naturæ impatibilitatem, in principio

Verbum Dei manifeſtauit orbi terrarum myſterium abſconditum. — *Mat. 3.*

pio erat verbum, ſed non verbum non conſiſtens. Nam alia quidem verba ſunt Dei iuſſa & iuſtificationes: vnigenitus autem Dei filius eſt Verbum non ſyllabis & dictionibus enunciatum, ſed Verbum Verbum vitæ largiens. Dicit enim, Si quis audierit ſermonem meum, habet vitam æternam.

Deus Verbum eſt Verbum hypoſtaticum ſeu conſiſtēs. — *Io. 14.*

Ex Theologo ad Euagrium monachum.

Quomodo autem & ſermo qui profertur, eſt quidem indiuiduus ab anima quæ protulit, & nihilominus conſiſtit in animis audientium, & ab illa non ſeparatus, in his inuenitur: vnionem autem magis efficit quàm diuiſionem ipſorum & noſtrorum animorum. Ita etiam mihi cogita Filium à Patre nunquam ſeparatum. Et eius quoque rurſus ſimiliter ſanctum Spiritū, ſicut in mente cogitationem. Quādo enim inter mentem & cogitationem & animam non poteſt cogitari diuiſio & ſectio ita nec inter ſanctum Spiritum filium & Patrem cogitari vnquam poteſt vlla ſectio aut diuiſio, propterea quod rerum diuinarum & quæ cadunt ſub intelligētiam natura eſt indiuidua, aut etiam quomodo inter orbem & radium Solis inueniri non poteſt diuiſio, ſed radius quidem coniunctus eſt orbi, & orbis tanquam quidam oculus vbique emittit radios. Ita etiam veluti quidam radij Patris ad nos miſſi ſunt, & lucidus Ieſus & ſanctus Spiritus. Quomodo enim radij lucis habentes ſecundùm naturam indiuiduam inter ſe habitudinem, neque ſeparantur à luce, neque inter ſe abſcinduntur, & lucis gratiam ad nos vſque emittunt. Ita etiam Filius & Spiritus ſanctus geminus Patris radius, & ad nos traiicit lumen veritatis, & Patri ſimul eſt vnitus. Quomodo autem etiam in aliquo fonte aquarum, nectaream aquam abundè emittēte, accidit vt plenum aliquod fluentum quod cohiberi non poteſt, in duos ſecetur fluuios, cum vnam ex vno fontis oculo ab initio habuerit fluxionem, fluuiorum autem bifariam fluentium formis figuratus, & tamen ex diuiſione nihil lædatur in ſubſtātia. Nam fluuiorū quidem ſitu diuiſum eſt fluentū, habet autem vnam & eandem ſaporis qualitatem. Nam etſi vnuſquiſque ex prius dictis fluuiis videatur procul eſſe diſiunctus, & longè abeſſe à fonte, attamen principium matris habet vnitatem quod attinet ad fontis perpetuitatem. Similiter ergo Pater quoque fons vitæ æternæ, cùm ad nos miſerit bifluam Filij & ſancti Spiritus quæ intelligētia percipitur gratiam, ipſe nihil paſſus eſt læſus in ſubſtātia. Neque enim vllam ſuſtinuit diminutionē propter illorum ad nos Aduentum: & ad nos vſque acceſſerunt, & nihilominus manſerunt à Patre inſeparabiles. Eſt enim, vt diximus, indiuidua natura eorum quæ ſunt præſtantiora.

Filius nūquam ſeparatur à Patre. — *In Trinitate nulla eſt diuiſio.* — *Ieſus eſt Spiritus veluti quidam radij ad nos à Patre emiſſi.*

De Domini Epiphania ſeu apparitione, Ex Apoſtolicis conſtitutionibus. Quæſt. 92.

Nam natus quidem eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus ex ſancta virgine Maria in Bethleem 25. menſis Decembris, qui eſt ſecundum Aegyptios menſis Choac, hora ſeptima diei, quod eſt viij. Calendas Ianuarij. Baptizatus eſt autem triceſimo eius anno à Ioanne xj. menſis Tobet, eſt ſextus Ianuarij hora x. noctis in fluuio Iordane. Manſit autem nobiſcum in mundo prædicans Euangelium regni cœlorum, & curans omnem morbum & omnem ægritudinem in populo, donec fuit natus annos xxxij. & mēſes tres. In triceſimo tertio ſuo anno fuit Cruci affixus, Phatmenoth, id eſt menſis Martij die quinto hora ſexta diei, & quartadecima luna. Reſurrexit autem in triduo Pharbuthe, id eſt Aprilis die primo hora ſexta noctis. Et viſus eſt ab omnibus diſcipulis, & manifeſtauit gloriam ſuam per dies quadraginta, docens nos prædicare in nomine ſuo pœnitētiam & remiſſionem peccatorum. Aſſumptus eſt autem rurſus pachon, id eſt Maij die tertio, hora nona diei.

Chriſti natiuitas baptiſmus, paſſio Reſurrectio & Aſcēſio.

Ex Euſebio in Chronicis.

Nam poſtquàm ſunt impleti 5500. anni à mūdi creatione, aduenit Dominus noſter, & natus ſecundum carnem ex ſancta virgine Maria & incipiente triceſimo eius anno, ſicut dicit Lucas, menſis Ianuarij die ſexto tertio die hebdomadæ poſt 29. annos ſuæ apparitionis, tinctus fuit à Ioanne & cùm præter hos, alios tres feciſſet miracula, anno 5532. à creatione mundi propter noſtrā ſalutem actus fuit in Crucem. Nam cùm comediſſet vmbraticum Paſcha cū Diſcipulis, & inſtituiſſet authenticum quinto die hebdomadæ, qui erat Lunæ quartus decimus, menſis autem Martij 22. indictionis quintus decimus, eadem nocte quæ fert ad 23. eiuſdem menſis fuit traditus, & cum fuiſſet eodem die crucifixus, ſurrexit 35. die Dominico.

Chriſtus quoto anno aduenerit. — *Agnum Paſchalē comedit Chriſtus. Authenticum Paſcha id eſt Euchariſtiæ ſacramentum inſtituit Chriſtus.*

Ex eodem in iiſdem.

His autem ſic dictis eſt maximè neceſſarium notare etiam annum creationis mundi, in quo ſuſcepit ſupra mundanam in mundo incarnationem ex ſancta virgine Maria D. noſter Ieſus Chriſtus. Erat ergo tunc 5500, annus, vt habet ſcriptura in ſacris literis, annorum qui numerantur ab Adamo. In eo enim fuit & Annūtiatio virginis, & caſtiſſimus ex ea partus. Erat autem annus Solis quidem 13. Lunæ verò 10. Dies autem erat hebdomadis, Annuntiationis quidē 2. Natiuitatis autem ſextus. Ita autem diuinus quoque eius baptiſmus fuit anno 5530. Annus autem erat, Solis quidem 14. Lunæ autem 10. Dies autem hebdomadis tertius. Rurſus autem ſalutaris eius paſſio fuit anno 5533. Annus autem Solis quidem erat quintus. Lunæ autem 14. Cùm ergo breuiter ſit oſtenſus 5500. annus ab Adamo generationis ſecundum carnem Domini noſtri, conſentaneum exiſtimo pauca addere de differentia annorum & menſium, cum ex eorum ignoratione exiſtat magnus error. Dicam autem de inſignioribus eorum differentiis qui diuiduntur trifariam. Aut enim per differentias gentium quæ eadem habent tempora, & ex eodem incipiunt initio, differunt autem in nominibus, aut quæ nomine & re diſſident aut quæ nomine quidem conueniunt in initiis autem annorum in duobus aut tribus diebus, aut plurimum ſeptem prius incipiunt annum aut menſem, aut quæ menſium quidem eadem habent initia, anni autem alia. Romani ergo & Græci menſium quidem eadem habent initia, in nominibus autem ſolum differunt. Nam qui apud Romanos quidem, exempli cauſa, vocatur Aprilis, à Græcis nominatur Xanticus, & vterque idem habet initiū. Nā primus Xātici eſt etiā primus Aprilis. Anni autem initium

Chriſti natiuitas, baptiſmus & paſſio. — *Annuntiationis dies.* — *Annorū & menſium differentia apud diuerſas nationes.* — *Aprilis & Xanticus idem menſis.*

Græci quidem ſumunt à Septembri, Romani autem à Ianuario. Et ſic Romani & Græci habent quidem eadem menſium initia, nõ eadem autem initia anni. Rurſus autem Græci & Alexandrini & Aegyptij eadem quidem habent anni initia, hoc eſt, in eodem menſe Thoth incipiunt annum, ſed non in iiſdem diebus. Sed Græci quidem anni & indictionis annũ habent primum eius qui eſt apud Romanos Septẽber. Alexandrini autem tribus diebus ante primum menſis Septembris, hoc eſt 29. Auguſti menſis. Differunt aũt etiam in menſibus, quòd Alexãdrini dant circiter 30. dies vnicuique menſi, adeò vt ſint 300. dierum qui ſunt apud eos duodecim menſes. Qui quidem ſunt 360 complentur autem 23. eiuſdem.

B Et faciunt alium menſem ex quinta parte diei ex reliquis quinque diebus, nempe 24. & 25. & 26. & 27. & 28. Quod ſi occurrerit πεϱαεῖηϱικὸς, hoc eſt biſſextus, fiunt apud eos ſex eiuſmodi quæ dicuntur epactæ, in quatuor annis ſex dies. Veteres autem Aegyptij ponentes annum ſolum 360. dierum, & non 364. dierum, & non 365. vt Romani & Græci & Alexandrini in annis 1460. ipſi quoque cum Alexandrinis & Græcis annum incipiunt. Et poſt 4. annos vno ante die hoc eſt 28. menſis Auguſti, & ſic poſt quatuor annos vnum diem præcipientes, vt dictos 1460. annos reſtituant. Nam quater 365. fiunt 1460. C Annus autem, ſecũdum Iudæos, & menſes, ſeu iuxta legem diuinam & nomine & re differnt à Græcis & Romanis & Aegyptiis. Nam menſes agit Lunares per 29. dies, & completis 12. in 348. dies, efficit in 3. menſem qui dicitur intercalaris collectis diebus 35. ter & decima. Anni autem nouam Lunam, menſis qui apud eos dicitur Nyſan, nempe 25. Martij, ſemper habet, qui eſt dies primo creatus, in quo cum hanc vniuerſitatem ex nihilo adhoc vt eſſet deduxiſſet Deus, & in eo volente Patre & cooperante ſancto Spiritu inhabitaſſet in ſancta ſua matre & virgine, eodem anno factus eſt homo: & in eodem etiam ſurrexit ex ſepulchro. Hic ergo nobis quoque in ſancta Dei Eccleſia D ſit anni principium. In quo etiam inuenientes ſanctum Paſcha incidens in Dominicum poſt quartum decimum Lunæ huius menſis, non Iudaicè, ſed Apoſtolicè peragimus per naturalem & à Deo traditã methodum. Omnes ergo qui non dicũt anno 5534. fuiſſe primum Dominicum Paſcha: neque quæ fuit tunc apud Hebros 14. Luna, & occurrit in magna paraſceue ſalutaris paſſionis, conſeruant, oſtendant Dominicum diem Reſurrectionis fuiſſe 25. Martij. Quod quidem ſi non oſtendatur inde oſtenduntur falſæ quæ apud ipſos inueniuntur ſupputationes.

Locus eſt mutilus & corruptus, qui ita eſt Grę cè τοῦ κῦ τοῦ ωυ τοῦ χαθῆρς. ſed corruptè, neque ſcio quomodo ſit reſtituendus.

Annus ſecundum Hebreos.

Vel hic locus eſt corruptus, vel alia erat ſupputatio Iudæorũ, quã quæ eſt in ſacris literis.

Ex Heſychio in Chriſti natalem.

E Nam in 22. anno imperij Auguſti, menſe Decembri 25. die ſexto, hora tertia diei natus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſecundum carnem ex Maria virgine, anno ſecundum Antiochenos à creatione mundi vſque ad natalem Chriſti & crucifixionem 5000. Nam ab Adam vſque ad Phalec filiũ Hemer anni ter mille, & à Phalec vſque ad 32. annum regni Auguſti anni 1067. & deinde conuerſatus eſt Seruator cum hominibus annos 33. adeò vt ſint ab Adam vſque ad natalem Chriſti annorũ 5000. millia plena. Phalæc enim ex Prophetia Moyſis dicitur dimidium temporis Chriſti apparitionis. Quomodo e-A nim cum hominem ſexto die finxiſſet Deus, is deinceps cecidit in peccatum: ita etiam quinto die millenarij venit in terram, & ſeruauit eam. Hoc enim oſtendit etiam diuina ſcriptura dicens. Dies Domini ſicut mille anni, quos quidem & Clemens & Theophilus & Timotheus Dei amantiſſimi Chronographi expoſuerunt, conſentiẽtes quòd in quinto millenario annorum apparuit Dominus, conuenienter numero formationis Adam, & ſeruauit genus hominum. Alij autem dicunt veniſſe Dominum anno 5500. Sed non multi in hoc conueniunt. In 5000. autem anno omnes accurati ſcriptores conueniunt apparuiſſe Chriſtum. Nam & ſi de eo nonnulli diſſentiunt, vox tamen B prophetica eſt vera, quæ magis docet apparuiſſe Dominum anno 5000.

Præter ea quæ habemus in noſtro exemplari, hæc quę ſequuntur inuenimus in exemplari bibliothecę Reginæ matris Regis. Et primũ in titulo, Quodnã ſit ſignũ perfecti Chriſtiani. pag. 3.

Illa membra diripit ac ſpoliat, in quibus coit virtus animæ, non ferendum & immenſum pondus iniiciens, caliginem & tenebras immittens intelligentibus hominis ſenſibus. Quod quidem ſæpè videmus euenire & à vino, & à febre, & à magno frigo-C re, & aliis morbis qui accidunt extrinſecus. Quomodo etiam in Diaboli petitione aduerſus Iobum audiuimus præceptum Domini. Neque enim ſic tanquam cum hac craſſa & materiata carne commiſcetur immundus ſpiritus, & eam quodammodo induit, hoc enim poteſt ſola ſancta Trinitas quæ omnia peruadit & continet ac circuit, vt quæ propriè ſit incorporea. Non enim Angelorum & principatuum, & ipſius etiam animæ naturas à corporibus omnino nudas exiſtimamus.

Ex Chriſ. Dæmon quomodo habeat hominem.

[redacted]

Ex Gregorio Niſſeno, ex oratione quam ſcripſit in Pater noſter.

D Nam bonus Deus nõn habet bonam naturam vt ſit pater malæ electionis & inſtituti, neque vt eius qui eſt in vita profanatus, qui eſt ſanctus, neque vt eius qui mutatur, qui eſt immutabilis, neque vt eius qui à peccato eſt morte affectus, is qui verè eſt vita, neque vt eius qui in ignominiæ affectibus ac perturbationibus ſe indecorè gerit, qui eſt purus & immaculatus, neque vt eius qui per auaritiã aliis facit iniuriam, qui eſt largus ac beneficus, neque omnino eorum qui in aliquo malo inueniuntur, qui bonus cernitur in omnibus. Nam ſi quiſpiam ſe videns adhuc egere purgatione, & ſuam malam agnoſcens E conſcientiam, plenus maculis & ſceleratis ardoribus, priuſquàm à tot & talibus fuerit malis expurgatus, ſed ad Dei adſciſcit cognationem, & dicit Pater, iuſto, iniuſtus, & mundo immundus, ea verba planè fuerint contumelia & maledictum, ſiquidem ſuæ prauitatis ac nequitiæ Patrem Deum nominat. Nam vox Patris ſignificat cauſam eius qui ex ipſo habuit vt cõſiſteret. Qui eſt ergo in ſua prau⁹, cõſciẽtia ſi Patrem ſuũ dicit eſſe Deum, nihil aliud quam eum accuſabit quòd ipſe ſit princeps & autor ſuorum malorum. Sed luci cum tenebris nulla eſt ſocietas, inquit Apoſtolus, ſed luci cum luce eſt familiaritas, & coniunctio; & iuſtitiæ cum iuſtitia: & honeſtati cum

Deus non eſt Pater malorum.

Caute lege.

Patris vox quid ſignificat.

2. Cor. 6.

cum honeſtate, bonitati cum bonitate: & cum eo in quod non cadit interitus, id quod eſt alienum ab interitu. Quæ autem ſunt contraria habent omnino cognationem cum iis quæ ſunt eiuſdem generis. Neque enim poteſt arbor bona malos fructus facere. Si quis ergo cum ſit graui corde, vt dicit ſcriptura, & quærat mendacium, audeat proferre verba precationis, ſciat is quod non cœleſtem ſed terreſtrem patrem vocet. Similiter & qui eſt ſemper mendax, eſt pater mendacij quod in vnoquoque conſiſtit. Ille eſt peccatũ & pater peccati. Propterea qui affectibus & animi perturbationibus ſunt obnoxij vocãtur filij iræ, & qui à vita defecit, nominatur filius perditionis. Vis mali characteris noſſe proprietates? Inuidia, odium, calumnia, ſuperbia, auaritia, exardeſcens cupiditas, quæ ex inſano gloriæ amore procreatur ægritudo, hæc & quæ ſunt huiuſmodi, ea ſunt quibus imprimitur forma aduerſarij. Cuius ergo animus eſt in huiuſmodi ſordibus volutatus, ſi patrem vocet, quiſnam eum audiet? Is ſcilicet qui eſt cognatione coniunctus cum eo qui vocauit. Is autem eſt non qui eſt cœleſtis, ſed qui terreſtris. Nam cuius fert ſigna neceſſitudinis, ille omnino vendicabit propriã cognationem. [redacted]. Eius autem qui diſceſſit à vitio, & viuit in puritate & ſinceritate, bonum patrem vox appellabit.

Pſal. 4.

Filius iræ quis ſit.

Malum precantem non cœleſtis ſed terreſtris pater exaudit.

Caute lege

Ex Chryſoſtomo in Matthæum.

Nam qui Deum dixit Patrem, & peccatorum remiſſionem & ſupplicij ablationem, & iuſtitiam, & ſanctificationem, & redemptionem, & filiorum adoptionem, & in eum qui eſt eiuſdem generis fraternitatem, & ſpiritus ſuppeditationem, confeſſus eſt per hanc ſolam dictionem. Non poteſt enim Deum vocare patrem qui illa omnia bona non ſit aſſecutus, & factus ſit filius Dei. Nam quicunque, inquit, ſpiritu Dei aguntur, ij ſunt filij Dei. Qui ergo Deum Patrem vocauit, æquum eſt vt oſtendat eam vitæ agẽdæ rationem, vt hac generis nobilitate non videatur indignus. Nemo enim, inquit, poteſt duobus Dominis ſeruire, Deo & mammonæ. Ne ergo philoſopheris in iis quæ ſunt ſuperflua. Deus enim pronuntiauit quæ dixit, fieri non poſſe vt hæc & illa contingat ſeruitus. Ne dicas ergo poſſe fieri. Nam Mammona quidem iubet rapere: Deus autem facultates ſuas diſtribuere. Ille quidem eſſe temperantem & caſtum, hic verò ſcortari. Ille quidem lautè & delicatè viuere ac inebriari, hic verò ieiunare & eſſe cõtinentem. Ille quidem turpia dicere & obſcœna: hic verò pſallere & hymnos canere. Et hic quidem bona mundi deſpicere, ille verò præſentibus rebus eſſe affixum. Ille quidem admirari marmora, parietes & tecta. Hic autem ea quidem contemnere, honorare autem philoſophiam. Quomodo fieri poteſt vt hæc propriè conueniant? Dominus autem hic Mammona appellauit, non propter ſuam naturam, ſed propter miſeriam & afflictionem eorum qui ipſi ſubiiciuntur. Sic enim ventrem quoque Apoſtolus vocauit Deum, non propter Domini autoritatem, ſed propter miſeriam eorum qui ipſi ſeruiunt.

Deum qui dicit patrem quænã profitetur.

Ro. 8.

Luc. 16.

Seruitus Dei & Mammonæ diuerſa.

Ex Cyrillo Hieroſolymitano ad Olympium Monachum.

A Si ergo nomen Chriſti ſuſcipiat, non ea autem oſtẽdat quæ ſimul cum hoc nomine conſiderantur, vita nomen ementitur. Non poteſt enim fieri vt Domini non ſit iuſtitia, & puritas & veritas, & ab omni malo abalienatio. Neque verè eſt Chriſtianus, qui non illorum quoque nominum in ſe oſtendit participationem.

Chriſtianus quis ſit verè.

Ex ſancto Baſilio in Aſceticis ſeu regulis monaſticis.

Si credimus Domino dicenti, Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati, & rurſus, Vos ex patre Diabolo eſtis, & deſideria Patris veſtri vultis facere, ſcimus quòd non ſolum eſt ſocius, ſed etiam ſeruus, & B ſuum Dominum & patrem illum adſcribit cuius facit opera. Teſtatur id Apoſtolus dicens, An neſcitis quod cui vos exhibetis ſeruos ad obedientiam, ſerui eſtis cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obedientiæ ad iuſtitiam. Neque oportet fidem eſſe mortuam: quoniam, inquit, ſicut corpus abſque ſpiritu eſt mortuum, ita etiam fides abſque operibus eſt mortua. Et rurſus. Tu credis quòd Deus eſt, benefacis. Et dęmones credunt & contremiſcunt. Dominus quoque dicit, Quid mihi dicitis, Dñe Dñe, & non facitis quæ dico? Oportet enim nos, in quos ipſe dominatum obtinet cum etiã opere confiteri dominum, non regnante & regnum C in nos obtinente peccato, ne de nobis dicatur, Dilexerunt eum in ore ſuo, & corde mẽtiti ſunt ei, cor autem eorum non erat rectum cum eo. Audiuimus autem Apoſtolum quoque dicentem, Ne erretis. Neque fornicatores, neque idolorum cultores, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum cõcubitores, nec maledici, nec raptores regnum Dei poſſidebunt. Et rurſus, Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, qui eſt cultor idolorum, non habet hæreditatem in regno Chriſti Dei. Nemo vos decipiat verbis inanibus. Propter hæc venit ira in filios incredulitatis. Ne ſitis ergo eorum ſocij. D Si ergo in his ſimus, nos qui dicimus nos credere, & expectamus regnum Dei, non inuenimur eſſe ſocij & participes Regis, ſed eius inimicorum. Nam ſi Chriſtum didicimus, veritatem didicimus. Si autem veritatem cognoſcimus, viuemus etiam in veritate operum. Neque partem noſtram ponet cum incredulis dicens cùm venerit, Nunquam cognoui vos. Diſcedite à me qui operamini iniquitatem, neque nobis proderit ſi dicamus, Domine, Domine. Nam quod attinet ad ſolam fidem, etiam dæmones credunt.

Io. 8. *Ro. 6.* *Fidem nõ oportet eſſe mortuam.* *Iac. 2.* *Luc. 4.* *Operibus confitẽdus eſt Dominus.* *Pſal. 77.* *1. Cor. 6.* *Epheſ. 5.* [redacted] *Mat. 7.*

Ex Quæſt. 2. Quinam veri adoratores qui Deum adorant in ſpiritu & veritate. Ex Lauſiaco traditio.

E Fuit quidam Valens genere quidem Paleſtinus, mẽte autem Corinthius, nempe ſpiritu inflatus. Apoſtolus enim dicit ſcribens ad Corinthios, Et vos inflati eſtis. Iſte ergo Valens inani tumore inflatus deſpiciebat ipſa Chriſti ſacramenta. Nam dæmon ſuperbiæ & inſolentiæ ſeipſum transfigurauit in Seruatorem. Valens autem cum viſum adorauit, & mẽte captus venit in Eccleſiam & vniuerſa fraternitate congregata dixit. Ego communione opus non habeo. Nam Chriſtũ vidi hodie. Tunc ſceleſtum ligantes & in ferrea vincula coniicientes ſancti patres

1. Cor. 5. *Sacramẽta aſpicere Valenti perſuadet dęmon.*

anno vno curarunt,precibus,& vita ab actione re- A mota inanem de ſe perſuaſionem ei ademerunt.

Ex Iſidoro.ex capitibus monaſticæ exercitationis.

Solitarius ſeceſſus adimit ſuperbam de ſe opinionem.

Mediocrem de me opinionem mihi indidit ſolitarius ſeceſſus. Nam qui in mediis verſatur tumultibus,& vult noſſe cœleſtia, non animaduertit quòd id quod ſeminatur in ſpinis, ab illis ſuffocatur, & qui non fuerit in ocio remotus à negotiis Deum noſſe non poteſt.

Ex ſancto Cyrillo aduerſus Iulianum.

Lib.10. cōtra Iulianum. [redacted] *Chriſtianꝰ eſt amicus quietis & ſilentij.*

Nos cultum implentes ſpiritualem & qui cadit ſub B intelligentiam,iuſſi ſumus offerre in odorem ſuauitatis omne genus virtutis,fidem, ſpem, charitatem, iuſtitiam,continentiam, perpetuas glorificationes. Nam hoc materiæ expers ſacrificium Deum decet qui eſt expers materiæ & purus,& honeſtatis cadētis ſub intelligentiam donaria,ſunt modi veræ quæ rectè agitur vitæ.Nam in ſumma Chriſtianus eſt amicus quietis & ſilentij. Sapiens autem eſt vir qui non ante perfectam pœnitentiam, abſumet à memoria ſuorum peccatorum quæ eſt in dolore, & à iuſta quæ de iis ſumitur pœna in igne æterno. Qui peccatis quidem tenetur & exacerbationibus,& audet ſe impudenter extendere ad diuinarum rerum C cognitionem,aut etiam materiæ experti inſultat orationi, ſic accipiat pœnam illam Apoſtolicam, nempe quod non ſit ipſi extra periculum nudo & detecto precari capite. Nam debet,inquit,eiuſmodi anima habere poteſtatem in capite propter adſtantes Anglos,amicta pudore & humilitate. Quomodo enim oculorum morbo laborantem non iuuabit firmus & ſtabilis meridies,& lux perpetua & intenſa Solis contemplatio:ita nec mentē immundam, & quæ agitatur ab animi perturbationibus,omnino iuuabit terribilis & excellentis quæ eſt in ſpiritu orationis expreſſio, ſed potius contrà Deum in ſe ad iram excitabit. Nihil eſt enim magis egenum quàm mens quæ extra Deum de Deo philoſophatur.

1.Cor.11 [redacted] *Mens eſt egena quæ extra Deū de Deo philoſophatur.*

Ex Quæſt. 3. Si quis cum peccaſſet pœnitentiam egerit, & rurſus ceciderit in peccatum,pœnitentiam amiſit & labores, & maximè ſi ſit mortuus poſt peccatum.

Ex Cyrillo Hieroſolymitano in Catecheſi.

Satanas eſt acerbior tyrannus in eum qui reuertitur ad peccatum.

Fuge ergo mala opera. Nam ſi in ea incideris, poſtquam Satanam abrenuntiaris, & Chriſto nomen dederis,acerbiorem tyrannum experieris, vt qui olim tui tanquam ſui curam gereret,& ab acerba relaxaret ſeruitute,nunc autem ſit in te valde exacerbatus,& Chriſto priuaberis,& illum experieris.Non audiſti quemadmodum Lot olim quidem fuit ſeruatus cum filiabus, vxor autem eius facta eſt ſtatua ſalis,propter reditum mali liberi arbitrij & ſceleratæ electionis. Attende ergo tibi ipſi, & ne retro auertaris cum manum admoueris ad aratrum, rediēs ad improbam actionem.

Ex Maximo in capitibus monaſticæ exercitationis.

Si cùm aliquantiſper animi perturbationum cauſas exciderimus,in ſpiritualibus contemplationibus immorati fuerimus, non ſemper autem in eis verſemur hoc ipſum opus habentes, facilè rurſus conuertemur ad vitia carnis,nullum alium fructum A inde percipientes quam perfectam mentis obſcurationem,&ad ea quæ ſunt materiata declinarionem, & in vitiis carnis volutationem inſtar porcorum qui in cœno volutantur. Nam cum paulùlum cura & diligentia fuerint purgati, & ſcientiam aſſecuti, effecti poſtea negligentes, aſſimilati ſunt Sauli, qui regno dignatus cum ſe non vt par fuit geſſiſſet, terribiliter ex eo poſtea fuit eiectus.

Negligentes poſt remiſſionem peccati aſsimilantur Sauli.

Ex Quæſt. 4. Si quis ceſſauerit à peccato,hoc ne ſufficit ad pœnitentiam.

Ex Baſilio,in dictum, Attende tibi ipſi.

B Attende tibi ipſi vt pro ratione ac proportione peccati,à medicina accipias auxilium. Magnum & graue eſt peccatum, multa tibi confeſſione eſt opus,amoris lachrymis, intenſis vigiliis, aſſiduo ieiunio. Leue & tolerabile eſt delictum: exequetur etiā pœnitentia,tantum attende tibi ipſi vt cognoſcas animæ ægritudinem. Multi enim propter minimam negligentiam & quod ſibi non attendant, cùm grauibus morbis laborant iiſque immedicabilibus, ne hoc ipſum quidem norunt,quòd ægrotent.

Ex Quæſt. 5. Si ſit ſenex aut imbecillus, & cum puſillis ſit animi,non poſſit eſſe monachus,aut facere quæ ſunt monachi, quomodo poterit pœnitentiam agere & ſaluus eſſe.

Ex Maximo in capitibus monaſticę exercitationis.

Pſal. 36.

Declina,inquit,à malo,& fac bonum,hoc eſt, belligerare aduerſus hoſtes,& vitia,munus & animi perturbationes. Deinde eſto ſobrius, ne augeantur. Et rurſus belligerare vt acquiras virtutes, & deinde eſto ſobrius,vt eas cuſtodias, & hoc fuerit operari & cuſtodire. Non enim ab actionibus abſtinentia iuſtificat,ſed mandatorum obſeruatio cum additione conuenienter ei qui dicit,Et adiiciam ſuper omnem laudationem tuam. Vnde etiam dicit Hieremias. D Quemadmodum fuit cogitatio veſtra ad aberrandum à Deo, decuplatè ad quærendum eum. Dicit etiam ſapiens. Fili, peccaſti,ne adiicias amplius, & pro prioribus tuis ora.Tanquam à facie ſerpentis fuge à peccato.Tale eſt & illud,Iniquitatem meam ego annuntiabo,& ſolicitus ero de peccato meo.

Mandatorum obſeruatio cum additione iuſtificat, non abſtinentia ab actionibus.

Ex Eſaia.

Eccl.21. Pſal. 37. Eſa.55. Mat.7.

Quærite Dominum,& in inueniendo eum inuocate.Quando autem appropinquauit nobis,relinquat impius vias ſuas,& vir iniquus conſilia ſua, & conuertimini ad Dominum, & miſericordiam conſequemini. Dixit Dominus, Quærite & inuenietis. Pulſate,&aperietur vobis.Omnis enim qui petit,ac- E cipit, & qui quærit,inuenit, & pulſanti aperietur.

Ex Maximo in Capitibus monaſticæ exercitationis.

Quæ ſecūdum Deū fiunt,ſunt & ex mādato, & ex oblatione voluntaria.

Ex iis quæ à nobis ſecundum Deum fiunt, alia quidem fiunt ex mandato.Alia non ex mandato, ſed vt dixerit quiſpiam, oblatione voluntaria:&,ex mandato quidem eſt Deum diligere & proximū & inimicos,adulterium nō admittere,&c. Quæ quidem tranſgredientes,iudicamur. Non ex mādato autem, eſſe virginem,cœlibatus, & nihil poſſidere,& ſeceſſus, & ſimilia. Hæc enim dona habent rationem,vt ſi aliqua mandata ex imbecillitate non poſſimus exequi

Doni habēt rationem quę fiunt oblatione voluntaria. [redacted] *Sacræ ſcripturæ quænam contineāt.*

exequi,per bona noſtra dona placemus Dominum. Quæ autem rectè geruntur a ſecularibus, ſunt delicta monachorum.Et quæ rectè geruntur à Monachis,ſunt delicta ſecularium.Vt quæ rectè geruntur, à ſecularibus,ſunt diuitiæ,gloria,& potentia, & deliicæ, & caro rectè curata, & liberi, & ſimilia ad quæ cum peruenerit,moritur monachus. Quæ autem à Monacho rectè geruntur, ſunt nihil poſſidere, ignobilitas,impotentia,continentia, afflictio, & ſimilia, ad quæ cum venerit is qui diligit mundum, præter propoſitum valde prolabitur, & ſæpè venit in periculum ne iis vtatur ad laqueum, atque adeò quidam etiam vſi ſunt. Omnia autem Domini eloquia hæc quatuor continent, mandata, dogmata ſeu decreta,minas.promiſſa: & propter hæc ſuſtinemus omnem vitæ auſteritatem,vtpote ieiunia,vigilias, humi dormitiones, labores,miniſteria, contumelias,probra & dedecora, tormenta mortis, & ſimilia. Nam propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.

Pſal.16.

Ex Iſidoro.

Virginitas & nihil poſſidere ſunt in noſtra poteſtate. Mat,7.

Nam etſi nihil poſſidere & virginitatem Chriſtus nobis conſtituit, ea tamen poſuit in noſtra poteſtate,dicens. Si vis perfectus eſſe,vende quæ habes, & da pauperibus: & qui pergit,pergat. Sed hæc omnino vult à nobis peragi.Vnde dicit,Stude ingredi per anguſtam portam, & Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quam Phariſæorum,& cætera.

Ex Quęſtione 6.Sit ne bonum confiteri peccata viris ſpiritualibus.

Ex Iob.

Si cogitauerit homo corde conuerti ad Dominum, annuntiauerit autem homini ſuum vitium, iniquitatem autē ſuā oſtenderit precatus Dominū, erunt ei accepta, ingredietur mundo vultu cum enunciatione,reddet autem hominibus iuſtitiam. Deinde tunc ipſe ſibi renunciabit, dicens, Qualia confecimus,& Deus me non examinauit de iis quæ peccaui,& ſi cum peccaſſem,voluntariè cœlaui peccatum meum.Non enim ſum reueritus populi multitudinem,ne coram eis enuntiarem.

Ex Dionyſio Areopagita, De iis qui ſanctè dormierunt.

Sanctorū preces in hac vita quomodo vtiles.

Dico ergo ſacras ſcripturas ſequens, quòd omnino ſunt vtiles in hac vita ſanctorum preces hoc modo. Si quis donum deſiderans, & ad eius participationem religioſè affectus,tanquā ſuam agnoſcens exiguitatem,quempiam ſanctorum adeat, rogétque vt ſibi adiutor & præcator accedat, ex eo omnino capiet,quę omnes exuperat,vtilitatē.Aſſequetur enim ea quæ petit diuiniſſima dona,ipſum ſuſcipiente diuina bonitate,piáque ac religioſa ſui agnitione,& in ſanctos reuerentia, & petitarum ſacrarum petitionum laudabili deſiderio, conuenientíque & diuino habitu.Eſt enim hoc quoque diuinis iudiciis conſtitutum,vt diuina dona,iis qui digni ſunt vt ſint participes, decentiſſimo donentur ordine per eos qui digni ſunt impertiri.Hunc ſi quis pulchrè conſtitutum aſpernetur ordinem,& ad miſeram elatus de ſe perſuaſionem,ſe idoneum exiſtimet vt cum Deo habeat cōſuetudinem,& ſanctos deſpiciat: quinetiam ſi Deo indignas & non ſanctas poſtularit petitiones, & intēſum diuinorū non habeat deſideriū & ſibi cō- A ueniens,propter ſeipſum excidet à ſtulta petitione.

Ex Maximo de Dubiis.

Scio validas & efficaces eſſe iuſti preces, quando is qui iuſti opus habet oratione,orationis efficit opera,& validas reddit iuſti preces per pulchram ſuam conuerſionem. Nihil enim iuuant iuſti preces illo verſante in delictis. Nam ille quoque magnus Samuel aliquando lugebat delinquētem Saülem: Sed non valuit Deum placare, cùm luctus non haberet adiutricem conuenientem delinquentis correctionem. Quamobrem à luctu inutili Deus ceſſare faciens ſuum famulum,dicit ei, Quouſque luges Saülem, & ego repuli eum ne regnaret ſuper Iſraëlem? B Et rurſus Hieremias non exauditur precans pro Iudæis,vt qui ad vim orationis confirmandam,non haberet illorum ab errore conuerſionem. Quamobrem illum quoque abducens Deus ab inani precatione,dicit: Et tu ne ores pro hoc populo, & ne roges vt ipſi miſericordiam conſequātur, quoniam non exaudiam eos.Eſt enim magnæ inſipientiæ per preces ſanctorum quærere ſalutem, cum qui ſua affectione,pernicioſis delectatur,&illos ea ſibi petere condonari, quibus gloriantur, propoſito ſuo iis reipſa maculati.

[redacted] *1.Reg.16* *Hier. 7.*

Ex Chryſoſtomo in Pentecoſten.

Tunc de cætero ad Dauid abiit Nathan Propheta. C Propheta ad Prophetam proficiſcitur. Quomodo ergo ſeipſum nō curat Dauid cū ſit Propheta? Plane ſicut Medici,cum ægrotāt egent aliis medicis:Morbus enim corrūpit artem.Ita etiā hic quoque.

Morbus corrumpit artem Medicinæ.

Ex eodem in Commentario in epiſt. Ad Epheſios.

Epheſ. 5. Peccatum ſicut & vlcus, nō curatur niſi detegatur.

Omnia autem,inquit,quæ arguuntur,à lumine manifeſtantur.Nam quomodo vulnus quandiu delitēſcit & ſupernè tegitur, currit per profundum nullā accipiens curationem:Ita etiam peccatum quandiu quidem occultatur veluti in tenebris, intrepidè & cum magna ſecuritate committitur. Poſtquàm D autem fuerit manifeſtatum,is qui ipſum fecit,fit lumen.Nam quando fuerit admonitus, quando pœnitentiam egerit, quando remiſſionem fuerit aſſecutus, non tunc curaſti eius vulnus non infertilitatem euocaſti ad fructum. Eiuſmodi dona largimur amicis, vt eorum animas ab ira Dei extrahamus, & à profundo peccati. Liga ergo eum donec Deum placarit. Ne dimittas eum ſolutum, ne ira Dei magis ligetur.Nam niſi tu eum ligaris,infracta manent vincula. Neque hoc exiſtimes eſſe crudelitatis aut humanitatis, ſed ſummæ clementiæ & optimæ curationis & medicinæ.Sed ſatis diu,inquit, dederunt pœnas.Quanto,dic mihi tēpore? Anno vno vel duo- E bus aut tribus? Sed nō hoc quæro,nēpe tēporis longitudinem:ſed animæ correctionem. Hoc ergo oſtēde,an ſint compuncti, an ſint mutati, & an factum ſit vniuerſum: Quandiu hoc non factum fuerit, tempus nihil prodeſt. Non enim an ſæpè alligatum fuerit vulnus quærimus, ſed an profuerit ligamentum: ſiquidem vel in paruo tempore profuit, non amplius addatur. Sin autem nihil profuit,etiam poſt decem annos addatur.Ita ſit lucrum eius qui eſt ligatus ſolutionis, ſi & noſtri ipſorum & aliorum curam geramus, & non aſpiciamus ad hominum gloriam & dedecus, ſed ſupplicium quod illic eſt & probrum cogitantes, & antè,

Pœnitentiæ non attenditur tempus, ſed animæ correctio.

ne Deum irritemus, imponemus vehementer pœnitentiæ medicamenta, & ad puram cito veniemus ſanitatem.

Ex Salomone.

Eccl. 4. Cuſtodi pedem tuum dum vadis in domũ Domini.

Ex Eſaia.

Eſa. 58. Appropinquare Deo deſiderant tanquàm populus qui fecit iuſtitiam & iudicium Dei ſui nõ dereliquit.

Ex Oſee.

Oſee 12. Miſericordiam & iudicium cuſtodi, & appropinqua ad Deum tuum perpetuo.

Ex Leuitico.

Leuit. 15. Facite & Filij Iſraël caueant ab immunditiis ſuis: & nõ moriencur propter immunditiã ſuam, dum ipſi polluunt tabernaculum meum quod eſt in ipſis.

Ex Cyrillo in illud, Anima omnis carnis.

Leuit. 17. Homo, inquit, ex filiis Iſraël, aut, vt ſemel dicam homo. Duplicat autem, vt oſtendat tam eum qui eſt ex circuncilione, quam eum qui eſt ex preputio, debere cuſtodire hoc mandatum. Qui, inquit, venabitur venationem, beſtiæ aut volucris, quam comedit eius effundit ſanguinem, & teget ipſum terra. Omnis carnis qui ſanguinem eius comedit, exterminabitur. Venationem ergo ſi quiſpiam venatus fuerit, hoc eſt, ſi peccantem deprehenderit. Eum enim ſpiritaliter dices eſſe venationem. Beſtiã quidem intelliges qui in foro verſatur, & qui materiæ, ſit immerſus & beluinus. Volucrem autem, vt qui ſe abduxit à negotiis terrenis. Si ergo peccantem alicubi deprehenderit, effundit quidem ſanguinem, nempe peccatum quod admiſit. Effundit autẽ ipſum per confeſſionem, & teget ipſum terra. Eorum enim qui confitentur terra tegit peccata, vt quæ infernè maneant & ſepeliantur pœnitentia. Hæc enim Legiſlator qui hoc fecit addit. Anima enim omnis carnis, ſanguis eius eſt, præcipiens vt abſtineamus ab iniuria facienda in omnes, & non proponamus & publicemus peccata præter fratrum ſententiam, ſed mandemus terræ, hoc eſt ſilentio deprehenſi ſcilicet ſanguinis, tegentes eius peccatum taciturnitate & venia. Nam qui veſcitur ſanguine & anima, meritò reputabitur is qui proximi traducit peccatum. Mors enim animæ eſt peccatum. Debemus nos alter alterum commiſerari, vt qui ſimus ipſi quoque in aliquibus delictis. Solus enim eſt Deus in quem non cadit peccatum.

Peccata ſepeliuntur pœnitẽtia, vt ſanguis terra tegitur, imo Peccata non ſunt traducenda, ſed ſilentio tegenda & venia.

Ex Io. Climacos.

Vulnera quæ ducuntur in triumphum, non proficient in peius, ſed curabuntur. Nihil enim tantam vim aduerſus nos dat dæmonibus & cogitationibus quam ſi ea non enũtiata paſcantur in corde. Anima autem quæ meditatur confeſſionem, tanquàm à freno ab ipſa retinetur ne peccet. Nam quæ non enũtiantur tanquàm in tenebris ſecurè de cætero fiunt. Ne fallaris ô fili, & obedi Domino non motus ſpiritu inſolentiæ, nec tãnquàm ex alia vtique perſona tua peccata magiſtro enuntia. Nam abſque pudore nõ potes liberari à pudore. Aperi, aperi medico tuũ vulnus. Ne erubeſcas dicere. Meum eſt vulnus ô Pater, mea eſt plaga à mea negligentia, & non ab alio profecta. Nullus eius eſt cauſa, non homo, non ſpiritus, non corpus, non aliquid aliud niſi mea incuria. Sis & moribus & figura & cogitatione tanquã reus, terram intuens, & ſi fieri poteſt, ipſos etiam medici pedes, tanquàm Chriſti, lachrymis rigans. Solent enim ſæpè dæmones nobis ſuggerere, aut vt A non confiteamur, aut vt tanquam ex alia perſona hoc faciamus, aut vt pro noſtro peccato alios accuſemus tanquam autores. Propterea enim Ioannes quoque antè baptiſma ab iis qui veniebant ante baptiſmum exigebat pœnitentiã ipſe non eo indigens, ſed eorum procurans ſalutem. Ne perturbemur etiam ſi poſt confeſſionem bello appetamur. Melius eſt enim luctari cum inquinamentis, quam cum vana de ſe perſuaſione.

Peccata tã quam vulnera ſunt per confeſſionem reuelanda. Confeſſionis meditatio animam reuocat à peccato. Pudore liberamur à pudore. Peccati cauſa in ſeipſum ſolum eſt conferẽda.

Ex Quæſt. Sit ne melius communicare aſſiduè, an interiecto aliquo ſpatio.

Ex Chryſoſt. ad Epheſios.

B Video multos corpus Chriſti participare leuiter ac temerè, & conſuetudine magis ac lege, quàm pura cogitatione & mente, ſequẽtes eos qui participant. Si aduenerit tempus quadrageſimæ & paſchatis, qualiſcunque fuerit, fit particeps ſacramentorum. ſed non oportet feſta obſeruare, ſed conſcientiam mundare, & tunc ſanctam & venerandam carnem ſumere. Cogitemus enim quòd qui erant veteris ſacrificij participes magna vtebantur parſimonia & abſtinentia, & ſe prius expiabant & omni ex parte emundabant. Tu autem accedens ad hoſtiam quam ipſi reuerentur Angeli periodis temporum rem definis ac circunſcribis, & execrandis manibus C & labris ſumis Chriſti corpus & ſanguinẽ? Et Regem quidem nolueris deoſculari ore tuo malè olente: Regem autem cœli oſculari male olente anima? Ea res planè eſt contumelia. Ergo ſi non es dignus participatione, nec prece quidem dignus es & ſtatione. Audis enim præconem dicentem, Qui non eſtis in pœnitentia, accedite. Quicunque autẽ participant, non ſunt in pœnitentia.

Conſcientia eſt mũdanda ante communionẽ.

Pœnitẽtes non cõmunicabant.

Ex eodem in epiſtolam ad Hebræos.

Multi huius hoſtiæ ſemel in anno ſunt participes, alij autem bis: alij verò ſæpè, Ad omnes ergo nos verba facimus, non ad eos qui ſedent in deſerto. Illi enim ſemel in anno ſunt participes, ſæpè autem D etiam poſt duos annos. Quòd ergo quinam erunt nobis accepti, iíne qui ſemel, an ij, qui ſæpè, an ij qui raro. Neque ij qui ſemel, neque ij qui ſæpè: neque ij qui rarò, ſed ij qui ſunt cum munda conſcientia, ij qui ſunt cum vita in quam non cadit reprehenſio. Qui tales ſunt, ſemper accedant. Qui non tales, ne ſemel quidem. Quamobrem? quoniam iudicium ſibi ſumunt & condemationem & ſupplicium. Nec mireris. Quomodo enim nutrimẽtum quod ſuaptè natura alit, ſi inciderit in eum qui cibum faſtidit, omnia perdit & corrumpit, & fit occaſio morbi. Ita etiam ſpirituali frueris menſa ſanctorum ſacramentorum, & rurſus os tuum fers in cœnum. Vnguento E regis: & rurſus imples tetro odore. Cùm poſt annum demum ſis particeps cõmunionis, quadraginta dies tibi putas ſufficere ad emundanda peccata totius temporis. Et cùm rurſus ſeptimus dies tranſierit, te rurſum dedit prioribus. Dic mihi ſi ſanus fueris quadraginta dies conualeſcens ex longo morbo, & rurſus te dederis cibis qui morbos procreant, an non & priorem perdidiſti laborem, & te magis læſiſti. Si enim mutantur naturalia multo magis quæ ſunt voluntaria. Quadraginta dies tribuis, ſanitati animæ, fortè autem nec quadraginta quidem: & ſperas fore vt Deum places? Iocaris hæc dicens. Propterea ergo Diaconus quoque acclamat

Communicandum ne ſemel in anno, an ſæpius.

Corpus Chriſti indignè ſumptum quomodo noceat.

Quadrageſima nõ ſufficit ad mundanda peccata.

acclamat dicens,: Sancta ſanctis, hoc eſt, Si quis nõ eſt ſanctuts, non accedat. Non dicit ſolum, Mundus A à peccatis, ſed ſanctus.

Sancta ſãctis, cur acclamet Diaconus.

Ex ſancto Baſilio in epiſtola ad Cæſarium Patricium.

Neceſſe autem habere aliquem, ſi non adſit Sacerdos communionem propria manu ſumere, minimè eſſe grauè, eſt ſuperuacaneum oſtendere, propterea quod longa conſuetudo etiam per res ipſas probetur. Omnes enim qui ſunt in deſertis monachi, vbi non eſt ſacerdos, illic habentes communionem, ex ſeipſis eam ſumunt. Alexandriæ autem & in Aegypto vnuſquiſque ex laicis qui illic degunt, maxima ex parte habet communionem domi ſuæ. Nam cũ B Sacerdos ſemel confecerit hoſtiam & dederit, eam accipiens, & communicans, tanquam à ſacerdote ſumptã participare ſe debet credere. Etenim in Eccleſia Sacerdos tradit particulam, & cum omni poteſtate ac libertate eam tenet qui accepit, & ſic ſua manu ad os eam adducit. Idem eſt ergo poteſtate, ſiue quiſpiam vnam particulam acceperit à Sacerdote, ſiue multas ſimul. Mens noſtra eſt natura ſemper mobilis, neque vnquam deſinit cogitare, &c.

Communionẽ liceat ne laico ſua manu ſumere. Monachi in deſertu manu ſumebant communionem.

Hoſtiæ particula vna & multæ idem ſunt poteſtate.

Ex Quæſt. Quot modis fiant fornicationes & tentationes in hominibus.

Ex ſancto Baſilio in primum Pſal.

C Optandum quidem eſt malum non attigiſſe. Secũda autem eſt, vt aiunt, nauigatio, ſtatim poſt experientiam, tanquam venenoſi ſerpentis ictum fugere, ſicut à Solomone ſcriptum eſt de mala muliere. Oculum tuum in eam ne defixeris, ſed reſilias, ne diu immoreris. Nunc autem ſcio quoſdam in iuuentute ad vitia carnis prolapſos, propter mali conſuetudinem in peccatis permanſiſſe vſque ad mortem. Quomodo enim porci qui in cœno volutãtur, lutũ ſibi ſemper affingunt, ita etiam iſti, quæ ex voluptate oritur turpitudinem ſibi ſemper imprimunt. Atque beatũ quidem eſt malum nõ cogitare. Siue autem per obreptionem animo ab inimico acceperis D conſilia impietatis, ne malo inſederis, & qui in peccatis ſedulo verſatur motu difficilem habitũ animis ne indideris. Inueteratum enim animæ vitium, & confirmata mali meditatio, res eſt medicatu difficilis, aut potius immedicabilis, in naturam vt plurimum omnino mutata conſuetudine.

Secunda eſt nauigatio à malo reſilire.

Eccl. 9.

Conſuetudo peccandi permanet vſque ad mortem. Malum inueteratũ eſt curatu difficile. Cõſuetudo peccãdi mutatur in naturam.

Ex Iſidoro in epiſtolis.

Nam in delictis non quæritur ſola ſpecies peccati, ſed & animus peccantis, & autoritas, & occaſio & modus, & radix, & poſt peccatum an ſit lætatus, an dolore affectus, an nullum ſenſit dolorem, an perſe- E uerauit, an eum pœnituit an fortuito factum ſit, an dolo, an ex præmeditatione, an ex habitu, per quæ hæc procedit quæſtio, & occaſionis examinatur differentia, & vitæ actæ ſtatus. Non enim qui ante legem & poſt legem & gratiam idem pecatum admiſit, idem luet ſupplicium, ſed ille quidem mitius, hic verò grauius, alius autem maximum & implacabile. Hæc enim omnia manifeſtè enuntiata ſunt in ſcripturis.

In peccatis quænam ſint cõſideranda.

Qui peccat poſt, grauius punitur.

Ex Theodoro de arte curandi.

Non par eſt enim, ira & animi excandeſcentia percitum percuſſiſſe proximum & neci dediſſe, cùm neque de eo priùs conſultaſſet, neque propterea in

eum irruiſſet: & ex inſidiis & conſilio capto ſcientem & prudẽtem mortem captaſſe. Nam illud quidem eſt iræ intemperantis, hoc autem extremæ malitiæ, & illud quidem non totum, hoc verò totum eſt propoſiti. Ita etiam in libidine non omnes ſimiliter incidunt in peccata, ſed alij quidem pulchra corpora non curioſè quærentes, tentantur tamen vbi ea repentè viderint, & ſeruiunt animi perturbationi, à principatu recedente ratione. Alij autem vitam eſſe ſtatuunt eo ſpectaculo oculos paſcere. Et alij quidem nec cibo nec potu ſecurè fruuntur, vincuntur tamen luctantes, quoniam luctari nolunt ex arte & ſcientia. Alij autem opiparè & delicatè viuunt, & excogitant omne genus delitiarum, & om- B ne genus commẽtis alias irritant appetitiones, quin etiam dum extinguntur ægrè ferunt. Cum ergo delinquentium tanta ſit differentia, non oportet omnibus ſimiliter ſuccenſere, ſed eos quidem qui ſceleratam vitã apertè amplectuntur abominari & abhorrere, aliis autem & conſulere, cóſque admonere, & manum eis præbere, & diligenter curare, & ſanitatis medicamenta eis exhibere. Illos autem, ſi ſupra modum inſaniant beſtiarum more viuentes, & adhuc ſuperſtites lugebimus, & mortuis Sardanapali epigramma inſcribemus. Illius enim tumulo erat inſcriptum.

Peccantiũ magna eſt differentia, & ideo non ſunt ex æquo puniendi.

Sardanapali epitaphium.

C *Hæc habeo que edi, & quæ exatiata libido*
Sumpſit, opes & quæ quondam me cuncta beabant
Non ſunt. Sum cinis & fuerat cui regia Nini.

Sed & hoc quoque falſum ſcripſerunt qui ſcripſerunt. Non enim habet mortuus quæ edit & bibit, ſed illa abierunt in fœtidum interitum. Habet autem ſolum iniquæ vitæ fœtorem, qui aſſiduè animã conficit dolore & mœrore, malorum ſibi conſciam, & recordantem eorum quæ geſſit iniquè.

Mortuus non habet quæ edit & bibit.

Ex ſancto Athanaſio in Quæſtionibus.

Caſti ſunt aliqui à Deo protecti, aut cùm ſint frigidæ temperaturæ, aut exercitatione ſibi vim afferentes, & neminem condemnantes, aut ſuperbiam aut auaritiã habentes, & deſpecti à Satana, vtpote quòd D arrogantia & auaritia ſufficiat ſupra omnia vitia ad eos reddendos obnoxios æterno ſupplicio.

Caſtorum virorum multiplex differentia.

Septem ſunt modi peccati. 1. Primus, amẽtia, vt Dathan. 2. Deceptio, vt Eua. 3. Repentina obreptio, vt Petrus Apoſtolus. 4. obliuio, vt Moyſes, qui non ſanctificauit Deum ſuper Petram. 5. Tyrannis, vt Darius, qui tradidit Danielem. 6. Incredulitas, vt vxor Lot. 7. Contemptus, vt Giezi Eliſſæum. 8. Mala affectio, vt Phariſæi, qui celabãt reſurrectionẽ Domini.

Peccati modi ſeptem.

Ex Ioſepho de Maccabæis.

Quærimus ergo an ratiocinatio imperet animi perturbationi. Diiudicemus autem quidnam ſit ratiocinatio & animi perturbatio, & quot ſunt ſpe- E cies animi perturbationum, & an in eas omnes dominatũ obtineat. Et ratiocinatio quidem mẽs eſt cum recta ratione vitam ſapientiæ præferẽs. Sapiẽtia autem eſt cognitio rerũ diuinarũ & humanarũ, & cauſarũ earum. Ipſa autem eſt diſciplina legis, per quam diuina honeſtè ac præclarè, & humana conducibiliter diſcimus: Sapiẽtiæ autẽ hæ ſunt quatuor virtutes, Prudentia, Iuſtitia, Temperantia, magni & excelſi animi virtus. Omniũ autem facilè princeps eſt Prudẽtia, ex qua animi perturbationibus dominatur ratiocinatio. Quæ autẽ animi perturbationes maximè cõtinent, duo ſunt, voluptas & labor. Eorũ autẽ vtrunque innatũ eſt in aĩa. De voluptate autẽ

Raciocinatio quid ſit

Sapientia quid ſit.

Sapientiæ quatuor virtutes.

Prudentia quatuor virtutum princeps.

Voluptas aūt & dolor continent animi perturbationes. & laboribus bonis magna eſt conſequentia. Ante voluptatem quidem eſt deſiderium: poſt voluptatem aūt gaudiū. Et ante laborem quidem ſeu dolorem eſt metus, poſt laborem autem triſtitia. Ira autem eſt communis affectio voluptati & labori. In voluptate autem eſt etiam maligna affectio, omniū affectionū maximè varia & multiplex. *Metus. Triſtitia. Ira.* In anima quidē arrogantia, & maledicentia, & auaritia, & gloriæ cupiditas, cōtentio & inuidia. In corpore autem, ingluuies, liguritio, & ſolum apud ſe veſci. Sicut ergo duæ ſunt plantæ animæ & corporis voluptas & labor, ita etiam earum plantarum multæ ſunt propagines. *Animæ perturbationes. Corporis perturbationes.* Quarum vnamquāque, omnium agricola expurgans ratiocinatio, amputans, complicans, & irrigans, & omnibus modis curans, morum & affectionum materiam mitigat. Nam ratiocinatio dux quidem eſt virtutum, imperatrix autem affectionū & animi perturbationum. *Ratiocinatio eſt agricola & dux virtutū.* Temperātia autem eſt dominatio in cupiditates. Atque ex cupiditatibus, aliæ quidem ſunt animæ: aliæ verò corporis, & in ambas dominatum obtinere cernitur ratiocinatio. Vndenam enim moti ad prohibita alimēta, auerſamur quæ ex eis oriuntur voluptates? An non quia ratiocinatio dominari poteſt appetitionibus? *Temperantia quid ſit.* Ego quidem certè exiſtimo. Nam propter temperantem ratiocinationem & cogitationem, ſuſtinent harū appetitionum affectiones omnes corporis motiones. Sic enim temperans quoque Ioſeh laudatur, quòd cum eſſet iuuenis & florens ætate ac vigens ad coitum, ratione fregit æſtrum harum animi perturbationum. Non ſolum autem cernitur ratiocinatio ſuperare impulſionem ad libidinem, ſed etiam omnē cupiditatem. Lex quidem certè dicit. Non concupiſces vxorem proximi tui, neque quæ ſunt proximi tui vllo modo. *Deut. 5.* Si quis ſolus veſcatur, & ſit moribus lurco helluo & ebrioſus, eruditur. Eſt ſcilicet ratiocinatio domina affectuū & animi perturbationū. Rurſus autem violentioribus quoque animi perturbationibus dominari cernitur ratiocinatio, auaritiæ, vanæ gloriæ, arrogantiæ & inuidiæ. Omnia enim hæc maligna vitia mens moderata & temperans cogit repellere, ſicut & irā. ei enim dominatur. Moyſes quidem certè nihil fecit iracundè aduerſus *Num. 16.* Dathan & Abiron, ſed ratione moderatus eſt animum. Poteſt enim, vt dixi, mens moderata & temperans ſe fortiter gerere aduerſus affectiones, ac perturbationes, & ex iis alias quidem tranferre, alias autem frangere. Nam cur Iacob arguit Symeon & *Gen. 40.* Leui, propterea quòd Sychimitas penitus interfecerunt dicens. Maledicta eſt ira earum? Nam quando Deus hominem condidit, mores ei inſeuit, & in omnibus ſacram ducem mentē per ſenſus collocauit: & ei legem dedit, ſecundum quam Rex vitam inſtituens regnum habeat temperans iuſtum & forte. Quomodo ergo, dixerit quiſpiam ſi affectionum & perturbationum domina eſt ratiocinatio, dominatur obliuioni & ignorantiæ. *Ratiocinatio cur non dominatur obliuioni & ignorantiæ.* Dicitur autem hoc valde ridiculè. Non eñ vt in ſuas affectiones dominatum obtineat ratiocinatio, eſt ei à natura ingeneratum, ſed vt in affectiones corporis, vt cupiditatem non poteſt quiſpiam excindere, ſed ne ſeruiat cupiditati præbere poteſt ratiocinatio. Iram non poteſt quiſpiam excindere noſtræ animæ: ſed fieri poteſt vt ratio opem ferat iræ. Malignitatem noſtram non poteſt quiſpiam excindere, ſed ne malignitate inflectatur poteſt: ratio dare auxilium. Non enim affectuum & perturbationum eſt ratio eradicatrix, ſed A aduerſaria. *Ratio non eradicat affectus, ſed eis aduerſatur.* Poteſt enim mens temperans vincere affectionum & perturbationum neceſſitates, & æſtrorum extinguere ardores, & corporum exuperantes proſternere dolores, & repellere omnes affectuum dominationes. Sed dixerit fortaſſe quiſpiam, non omnes ſuperant affectus & perturbationes. Quoniā nec omnes prudentem habent ratiocinationem: ſed qui ex toto corde curam gerunt prouidentiæ, ij ſoli poſſunt ſuperare carnis affectiones.

Ex Sereno Monacho.

Quando diuturna exercitatione, & meditatione ad ſpiritalium bonorum habitum peruenerit quiſpiā, & didicerit quamnam materiam ſuæ memoriæ de- B beat præparare, tunc poterit hoſtis inſidias facilè propulſare. Non oportet ergo noſtri cordis elationem, aut humanæ naturæ, aut eius creatori Deo adſcribere, ſed noſtri liberi arbitrij ſocordiæ ac negligentiæ. *Libero arbitrio eſt adſcribenda ſuperbia.*

Ex eodem.

Spiritus ſpiritui quomodo adiungatur. Non eſt mirandum ſi ſpiritus ſpiritui adiungatur inſenſiliter, & ſub aſpectum non cadens ſuggerat quæ animum delectant & voluptate afficiunt, eſt enim inter hos ſpiritus & homines in intelligentibus & ratiocinantibus ſimilitudo & cognatio: & eadem datur definitio de anima hominis, & de intelligenti illorum eſſentia. Vnde poſſunt inter ſe cō- C iungi propter ratiocinationem. *Spiritus non & alterius ſpiritus capax eſſentia.* Vt autem inter ſe ſic vniantur, vt ſit alterum alterius capax in eſſentia nequaquam poteſt fieri. Hæc enim ſola poteſt ternaria diuinitas, quæ ſola eſt incorporea & ſimplex natura. Non vno autem modo ſuſtinent qui vexantur & aguntur à dæmonibus. Quidam autem ſæpè cognoſcunt & verſant animo. [redacted] Non eſt autem exiſtimandum Dæmones ita in homines agere, vt intrinſecus penetrantes in ſubſtantiam ſeu eſſentiam ipſius animæ, & ei vniti, & quodammodo eam induti, ſermones & verba per os emittant. Nullo enim modo hoc poſſunt. *Energumeni.* Neque enim hoc agunt per illum animæ detrimentum, ſed per imbecillitatem corporis. D Nam id ſolum quodammodo induunt. *Dæmones non penetrant in ſubſtantia animæ.*

Ex Maximo ad Pyrrhum.

Virtutes quidem ſunt in vobis naturales, & ex æquo in omnibus hominibus. Eſt autem inæqualitas ex eo quòd non ex æquo operentur omnes quæ ſunt naturæ. [redacted] Vnde ex æquo omnes, ad quod nati ſumus, operamur naturalia, niſi oſtenderetur in omnibus ſicut in naturis, ita etiam in virtute, id quod eſt magis, & id quod eſt minus. Si autē non eſt virtus natura, ſed ex creatione, quomodo labore & exercitatione virtutes acquirimus? *In virtute vnde eſt inæqualitas.* Sed exercitatio, & qui eā ſequuntur labores, excogitati ſunt à ſtudioſis virtutis ad diſcernendam ſolam deceptionem quæ per E ſenſum infunditur in animam, non ad recens extrinſecus inducendas virtutes. *Exercitatio cur excogitatio.* In nobis enim ſunt inſitæ à creatione, & dictū eſt. Vnde etiam cùm primum perfectè diſcreta fuerit deceptio, ſimul etiam virtutis qui eſt ſecundum naturam ſplendorem oſtendit anima. Si enim qui non eſt imprudens, prudens omnino, & qui non eſt impudicus, pudicus, & qui nō eſt iniuſtus, vtiq; iuſtus ſolet apparere vel ſola ablatione eorū quæ ſunt præter naturā: quomodo etiā rubiginis amotione naturalis ferri nitor & ſplēdor. Aduerſatur aūt prudētiæ quidē malitia & ignorātia. Iuſtitiæ aūt plura habēdi cupiditas, ſeu auaritia & negligētia: q̄ quis min⁹ quā pſit haberi nihili facit,

Temperantiæ

Temperantiæ autēm, fornicatio ſeu immundicitia, A & ſtupiditas. Animi autem fortitudini audacia & timiditas. Et neque ſimul cū carne ab initio fuit creata voluptas & dolor? Neque cum anima obliuio & ignorantia: neque cum mente, formari & transformari formis eorum quæ facta ſunt. Tranſgreſſio enim inuenit eorum generationem. Qui ergo à carne exemit voluptatem & dolorem, agendi effecit virtutem. Qui autem ab anima ſuſtulit obliuionem & ignorantiam, pulchrè naturalem confecit contemplationem. Qui autem ab anima ſuſtulit obliuionem & ignorantiam, pulchrè naturalem confecit contemplationem. Qui autem mentem à multis liberauit typis ac figuris, Theologicam acquiſiuit myſtagogiam, quæ illuminatur ſola luce diuinitatis B quæ verè eſt & ſecundum naturam, & perfectam ſibi ipſi reſtituit naturam. Carnis enim & animæ & mētis hæ ſunt primæ & magis vniuerſæ affectiones.

Ex Eſaia.

Eſa. 21. Nunc gemam, & conſolabor meipſum, propterea quòd impleti ſunt lumbi mei conſolatione, & dolores me cœperunt tanquam mulierem quæ peperit. Inique feci vt non audirem: ſtudui vt non aſpicerem. Cor meum errat. Iniquitas me obruit. Anima mea ſtat in timore. Et quando facta fuerit ira animi mei, inquit Deus, rurſus medebor: & paruo tempore dereliqui te, & cum miſericordia magna miſerebor tui. In ira parum auerti faciem meam à te, & in mi- C *Eſa. 14.* ſericordia æterna miſerebor tui, dicit Dominus qui te liberat, & non in æternum vindicabo vos, dicit Dominus, neque perpetuo iraſcar vobis. Spiritus enim Domini exibit à me, & omnem flatum ego feci. Propter peccatum ei parum fui moleſtus, & auerti faciem meam ab eo, & mœrore affectus eſt, & ambulauit triſtis in viis ſuis, & vidi vias eius, & medicatus ſum ipſum, & dedi ei cōſolationem verā.

Ex Iacobo Apoſtolo.

Iac. 1. Beatus vir qui ſuſtinet tentationem, quoniam probatus factus accipiet coronam vitæ, quam promiſit Dominus iis qui ipſum diligunt.

Ex Petro Apoſtolo.

1. Pet. 2. Hoc enim eſt gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias, patiēs iniuſtè. Quæ eſt enim gloria, ſi peccantes & collaphizati ſuffertis? &, Si *1. Pet. 4.* exprobramini in nomine Chriſti, beati, quoniam quod eſt gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcit. Nemo enim veſtrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maleficus, aut alienorum appetitor. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat.

Ex Paulo Apoſtolo.

Maledicimur, & benedicimus, perſecutionem pati- *1. Cor. 4.* mur & ſuſtinemus, blaſphemamur & obſecramus, tanquàm purgamēta mundi facti ſumus, omniū peripſema vſque adhuc, & Non ſolum autē, ſed & glo- *Ro. 5.* riamur in afflictionibus, ſcientes quòd afflictio patientiam operatur, patientia autem probationem. Probatio autem ſpem. Spes autem non pudore afficit, & Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtiti- *Heb. 12.* ſtis, aduerſus peccatū decertantes, & obliti eſtis cōſolationis, quæ vobis tanquàm filiis loquitur, dicēs, Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, neque defatigeris dum ab eo corriperis. Quem enim diligit Dominus, caſtigat: flagellat autem omnem filiū quem recipit. Si diſciplinam ſuſtinetis, tanquam filiis vobis offertur. Quis eſt enim filius quem non caſtigat pater: & deinde. Omnis autem diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacificum exercitatis per eam reddit iuſtitiæ.

Ex Baſilio in Principium Prouerbiorum, Quòd diſciplinæ laborem ſequitur vtilitas.

Diſciplinā noſſe non eſt cuiuſuis ingenij. Hanc ergo noſſe diſciplinam non eſt cuiuſlibet ingenij. Quamobrem multi, eorum quæ fiunt labore defeſſi, euentus vtilitatem non expectant ob inſcitiam, ſed ſtudij & diligentiæ non ferentes auſteritatem, in inſcitiæ infirmitatibus remanent. Propterea admiratione dignæ ſunt iuſtorum voces, dicentium, Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua *Pſal. 6.* corripias me. Diſciplinā enim nō recuſant, ſed iram. Huic ſimile eſt & illud. Caſtiga nos Domine, ſed in *Hier. 19.* B iudicio, non ira, & illud, Diſciplina Domini aperit aures meas. Ipſa enim diſciplina eſt multis pecuniis, pretioſior. Quamobrem dicit Solomon, Accipite di- *Prou. 8.* ſciplinam & non pecuniam, & in tempore circunſtantiæ, aut corporis laboranti, aut afflictionis domeſticorum, non accipias malam de Deo cogitationem, ſed in magna tolerantia accipias eius plagas, caſtigatus ob peccata quæ admiſit, & Iram Do- *Pſal. 218.* mini non ſuſtinebo, quoniam peccaui ipſi, bonum *2. Cor. 6.* mihi, quoniam humiliaſti me. Qualis erat Paulus dicens, Caſtigati, non morte affecti.

Ex eodem in regulis monaſticis fuſius diſputatis.

Ita etiam veteres ſpem in Deum per multos labo- C res docebantur. *Spes in Deum per multos labores docetur.* Laboribus enim afflictus Ioſeph tredecim annis hoc facere didicit, calumniis vinculis, poſt præclara illa & magna Dei promiſſa ei facta in ſomnis. Sed poſtea præter ſpem fit Dominus Aegypti. Dauid autem non ſolum promiſſis, ſed etiam regni accepta vnctione, in periculo verſabatur, fugiebat, abſcondebatur, ad alienigenas aufugiebat expulſus inuidia eius qui tunc regnabat, ſed poſtea & eius qui ipſum perſequebatur vidit ruinam, & accepit regnum. Multæ enim ſunt quæ iuſtis eueniunt tentationes & ſpei exercitationes, cum tanto tempore non impleantur, ſed cuncta etiam contraria accidunt. Quid enim conſentaneum erat exiſtima- D re, Ioſeph qui erat venundatus, venturum ad adorationem quam pollicebantur ſomnia? Quid verò Dauid qui vnctus erat vt Rex, affligebatur autem tanquam captiuus, exulabat autem tāquam ſceleratus, quid cogitare poterat de vnctione? Sed non deſperabat promiſſa bonorum, propter mala quæ accidebant. Propterea manebant pij ac religioſi, cum nihil amplius haberent quā ſpem in Deum. Quid verò dixeris de Abrahamo, qui iuſſus in ſacrificium offerre ſuum filium, de quo datum fuerat reſponſum, *Gen. 21.* In Iſaac tibi vocabitur ſemen, Quomodo non dubitauit, aut dixit, O domine Iſaac offeram, & quomodo implebitur promiſſum? ſed nihil tale cogita- E uit aut dixit. Quāobrem ei quoque reputatū fuit id iuſtitiā. *Spes omnis præter ſpem in Deum eſt vana & inanis.* Re vera eñ præter ſpē in Deū ſpes omnis eſt vana & inanis. Siue quiſpiā ſperat in diuitiis: diuites eguerūt & eſurierūt. Qui autem Dominū exquiſierūt, non minuētur omni bono. Siue quis confidit in homine, & ſeruauit carnes brachij ſui in ipſum, & à Dño receſſit cor eius, & Benedictus homo qui cō- *Pſal. 32.* fidit in Domino, & erit Dominus ſpes eius, & Bonū *Hier. 17.* eſt confidere in Domino quā ſperare in principibus. *Pſal. 117.* Non ſeruatur autē neque Rex per multam virtutē, & gigas nō ſeruabitur in multitudine virium ſuarū. *Pſal. 32.* Fallax equus ad ſalutem. In multitudine autē virtutis ſuæ non ſeruabitur. Ecce oculi Domini ſuper

timentes eum, qui ſperauit in miſericordia eius, ad liberandum animas corũ, & alendum eos in fame. A

Ex Maximo in capitibus.

Spes ponenda in ſolum Deum.

Omnis quidem homo eſt diligendus ex animo, in Deo autem ſolum eſt ſpes ponenda, & totis viribus eſt colendus. Quandiu enim nos ipſe conſeruat, & amici omnes nos obſeruant, & inimici omnes aduerſus nos nihil poſſunt. Poſtquam autem ipſe nos derelinquit, & amici omnes nos auerſantur, & inimici omnes ſunt aduerſus nos potentes. Et quando ex inopinato in te ingruerit tentatio, ne confer culpam in eum per quem id factum eſt, ſed quære propter quid, & inuenies correctionem. Nam ſiue per ipſum, ſiue per alium facit, habuit Dei iudiciorum abſinthium, & vel per ſe nos tentant dæmo- B nes, aut eos qui Dominum non metuunt in nos armant. Et per ſe quidem, quando ſeparati ſumus ab hominibus, ſicut Dominũ in ſolitudine. Per homines autem, quando verſamur cum hominibus: quomodo etiam Dominum per Phariſæos. Sed nos in Chriſti Dei noſtri figuram aſpicientes, vtrinque eos propulſabimus.

Dæmones vel per ſe nos tentãt vel per eos qui Deum nõ metuunt. In Chriſti figuram aſpicientes, & dæmones & homines aduerſarios noſtros fugamus.

Ex Ioanne Climachos.

Ne mireris videns amicos tuos te habere odio, dæmonum enim inſtrumenta ſunt domeſtici, & ſunt maximè inter inimicos.

Domeſtici ſunt inſtrumenta Demonũ & ſunt maximè inter inimicos.

Ex Chryſoſtomo, in epiſt. 1. ad Corinthios.

Nihil prodeſt ſi apud omnes in bona ſimus exiſti- C matione, Deum autem offendamus, & nullum eſt periculũ, ſi nos omnes auerſentur & oderint, Deus autẽ nos admittat & diligat. Nam quæ verè eſt gratia, & quæ verè eſt pax, à Deo eſt. Inſtabile enim eſt genus hominum. Neque amici ſolum & fratres, ſed & patres mutati ſæpè parua de cauſa, eum quem genuerunt & aluerunt, tanquam hoſtem expulerunt, & filij patres eiecerunt. Conſidera autem, Dauid gratiam habuit apud Deum. Abſalom gratiam habuit apud homines. Quiſnam fuerit vtriuſque finis, & quis in meliori fuerit exiſtimatione ſcitis. Abraham gratiam habuit apud Deum. Pharao autem apud homines. Gratificantes enim homines vxorem iuſti D ei tradiderunt. Quis autem fuerit clarior, cuius eſt perſpicuum. Et quid dico de iuſtis? Iſraëlitæ gratiam habebant apud Deum: odio autem habebantur ab hominibus Aegyptiis, ſed tamen eos qui odio habebant ſuperarunt, vicerunt & proſtrauerũt. Hoc ergo ſit omnibus ſtudium, ſeu ſeruus ſit quiſpiam, ſeu liber, oret vt apud Deum gratiã inueniat, & ſic hominibus erit gratus & acceptus.

Gratia vera & vera pax eſt à Deo.

Gratia apud Deũ eſt quærenda.

Ex eodem in Pſalmum 3.

Multi ergo bella habent in ædibus: & ille quidem bello appetitur ab vxore: hic verò obſidetur à filio, alius à fratre, & alius domatur à ſeruo, & vnuſquiſque angitur & affligitur, & pugnat, & bellum E gerit, & bello vexatur, & nemo ſubducta ratione apud ſe cogitat, quòd niſi peccata ſeminaſſet, non in domo ſua ſpinæ & tribuli ſuccreuiſſent, niſi peccatorum ſcintillas occultaſſet, domus non conflagraret. Quòd enim peccatorum fructus ſunt mala propria, & domeſticos lictores Deus aduerſus peccatorem eligit, teſtis eſt Deus & teſtis eſt ſcriptura. Vxor tecum bellum gerit, ingreſſo tanquàm fera occurrit, linguam tanquàm gladium acuit. Res quidem valdè moleſta ac difficilis, quòd auxiliatrix aduerſaria facta eſt, teipſum tamen examina, nunquid in iuuentute in mulierem noui quid attentaris, & quod mulieri à te inflictum eſt vulnus, A curetur per mulierem, & alienum vlcus propria vxor Chirurgi officio fungens medicetur & quamuis quæ ſecat ignoret, nouit tamen Deus medicus. Deus enim ipſa tanquam ferro aduerſus te vſus eſt, & quemadmodum ferrum neſcit quod agat, futurã autem per ferrum medelam nouit medicus, ita etiã licet ignoret vxor quæ ferit, & maritus qui feritur, cauſam ictus, Deus tamen fit medicus, nouit quid conferat. Quod autem mulier mala ſit peccatorum purgatio, teſtis eſt ſacra ſcriptura dicens. Mulier mala viro peccatori dabitur. Et dabitur tanquam antidotum amarum, quod peccatorum malos humores conſumat. Quod autẽ etiam obſideri à filiis, ſit pec- B catorum ſupplicium, teſtis eſt Dauid, qui propter nefarium coniugium à filio ſuo Abſalom bello impetitur. Quòd autem etiam fratres aduerſus fratres propter peccata bellum geſſerunt, teſtis eſt liber Iudicum. Quando enim in viatoris concubinam, qui tribus erant Beniamin, ſunt fornicati, illa autem immenſam non paſſa contumeliam eſt mortua, vndecim tribus aduerſus vnam bellum geſſerunt, & hi & illi à Deo ſunt exterminati, ſicut ſcriptum eſt, Exterminaſti omnes qui fornicẽtur à te. Fratres ergo aduerſus fratres propter peccata bella geſſerunt. Si ergo à fratribus oppugnaris, ne aduerſus illos ingemiſcas, ſed apud te ipſum rationem ineas, & inqui- C ras, propter quænam peccata fratres tui ſint hoſtes. Non quòd omnes propter peccata à fratribus oppugnantur. Ioſeph enim oppugnabatur à fratribus, & non omnino propter peccata, & Iobo vxor inſidiabatur, & non omnino propter peccata, & non omnino propter peccata hoſtes habemus domeſticos. Sæpè autem etiam amici propter peccata conuertuntur in inimicos, & qui olim amabant, oderunt & auerſantur, Deo tale odium immittente propter eas quas nouit rationes. Ita enim ſcriptum eſt de Aegyptiis, Conuertit cor eorum vt odirent populum eius. Non datum autem eſſet à Deo odiũ, niſi prius malè amaſſent. Quibus enim amicitia D comparabat exitium: iis odium erat occaſio virtutis. Et quid dico de malis domeſticis, quando ipſum quoque noſtrum corpus, quod eſt nobis omnibus familiarius, & charius nos peccantes ſæpe oppugnat, vlciſcẽs per febres morbos & dolores, & corpus ſeruum dominum animam propter peccatum ſæpè flagellat. Teſtis eſt Chriſtus qui dixit ei quem ſanauerat, Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat. Et nunc nobis peccãtibus Deus aduerſus nos excitat hoſtes. Sed dũ bello appetimur, ne aduerſus eos bellum geramus: ſed magis nobiſcum ineamus rationem & ſi quid peccauimus, corrigamus, & videbimus inimi- E cos noſtros ante oculos cadentes. Propterea enim nobis datum eſt præceptum, ne vlciſcamur inimicos, quoniam propter peccata Deus eos in nos ſæpè excitat: neque quidquàm proficimus aduerſus eos belligerantes quos Deus in nos excitauit. Vis videre ruinam eorum qui te oppugnant? Te tuorum peccatorum pœniteat, & corruent inimici.

Peccatorũ fructus ſunt mala propria.

Peccata curantur per mala domeſtica, etſi id ignoretur.

Pſal. 72.

Pſal. 104

Corpus noſtrũ ſæpè oppugnat.

Io. 5.

Cur Deus prohibuit vltionem inimicorũ.

Ex eodem de gradibus.

Propterea tentationes & afflictiones & corpus mortale, & multi rerum caſus, & affectiones, & morbi, vt frena innumerabilia circumponantur animæ quæ facilè extollitur in ſuperbiam. Noli ergo perturbari dum tentaris, ſed tanquàm medicamenta

Tentatio nos retinet tanquàm frena.

ſuſcipe

ſuſcipe calamitatem, & poteris conſequi maiorem A remiſſionem.

Ex eodem Ad Stagyrium.

Si videas autem aliquos verſantes in iis quæ ad huius ſeculi vitam pertinent, & degentes in otio, ne mireris. Hoc enim dixit Chriſtus. Flebitis & lugebitis vos, mundus autem gaudebit. Porrò autem in prioribus quoque generationibus, Babylonij qui ne Deum quidem nouerant, diuitiis abundabant, potentesque erant & in honore. Iudæi autem erant in captiuitate, ſeruitute, & extremis malis. Et Lazarus quidem qui cœlis erat dignus, iacebat ſcatens vlceribus quæ lingebant linguę canum, cum fame perpetuo depugnans. Diues autem erat in honore & ſa- B nitate, & otio, & diuitiis. Sed tamen ille neque à fame, neque ab vlceribus quidquam eſt lęſus, neque hic à rebus ſecundis quidquam lucri fecit. Propterea dicit ſapiens. Fili, ſi accedas ad ſeruiendum Domino, para animam tuam ad tentationem: Dirige cor tuum, & ſis fortis. & ne feſtines in tempore obductionis. Quoniam in igne probatur aurum, & homines accepti in fornace humiliationis. Vnde dicit Dauid. Proba me Domine, & tenta me. Qui enim aurum iniecit in fornacem, ſcit quouſque oporteat ipſum accendi, & quando deſinere. Non eſt ergo apud Deum vna ſpecies exercitationis, neque iiſ- C dem indigent & ſi ſint in iiſdem. Multi enim ægrotantes iiſdem morbis, non eiſdem opus habuere medicamentis, ſed hi quidem aliis, aliis verò illi. Propterea & varij & diuerſi ſunt modi flagellorum, & alius quidem domatur longo morbo probatus: alius autem grauiſſima preſſus inopia, Alius, quod ei vis afferatur & iniuria. Alius, quod ab omnibus abiiciatur maledictisque & calumniis appetatur in iis quorum ſibi nihil eſt conſcius: & malæ exiſtimationis pondus ſuſtineat: alius, quod videat crebras & denſas mortes filiorum, & eorum qui proximè ad ſe attinent.

Iob. 16.

Eccl. 2.

Pſal. 25.

Dei tentationum et flagellorũ diuerſæ ſũt ſpecies

Hier. 2.

Ex Athanaſio in interrogationibus.

Fidelium infantes ſępe moriuntur ad caſtigatio- D nem parentum. Dicit enim Deus per Hieremiam ad duro corde Iſraelẽ. fruſtra percuſſi filios veſtros. Diſciplinam non ſuſcepiſtis, gladius deuorauit prophetas veſtros, tanquam Leo exterminans, & non timuiſtis. Et idem Propheta de iiſdem ait Flagellaſti eos Domine, & non laborauerunt. Conſummaſti eos, & noluerunt ſuſcipere diſciplinam. Indurauerunt vultus ſuos ſupra petram, & noluerunt conuerti. Duo ergo bona in eo, Deo procurante, Vnum quidem, vt cùm mundi exceſſerint, illic ſalutem conſequantur. Fortaſſe enim quia ſceleratam vitam erant E acturi, conſultò eos Deus pręripuit. Secundum autem, vt eorum parentes effecti modeſtiores, quę liberis in teſtamento dandæ erunt pecunias de cætero pauperibus diſtribuant pro ſua ſalute. Et illi quidem decedentes nullo ſunt detrimento affecti & iſti ſi volunt maximam acceperunt vtilitatem effecti modeſtiores.

Hier. 5.

Deus rapiens infãtes: duo bona procurat.

Ex Max. in Capitibus.

Qui in hac vita à diuina prouidentia exercentur ad pietatem, probantur per tres tentationes, nempe ad perditionem rerum neceſſariarum, vel per felicitatem in ſanitate & prole: vel per amiſſionem pecuniæ, gloriæ & ſimilium. Et primis quidem dicit A Dominus. Si quis non renuntiat omnibus facultatibus, non poteſt eſſe meus Diſcipulus. Secundis autem & tertiis. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.

Tres Dei tẽtationes exercentes ad pietatẽ

Luc. 14.

Luc. 21.

Ex Diadocho, ex capitibus aſceticis ſeu monaſticis.

Quæ diſciplina fit renuntiatio, fert quidem animæ magnam triſtitiam, & humiliationem, & deſperationem moderatam, vt eius pars gloriæ cupida & elata, vt decet, veniat ad humilitatem. Statim autem inducit metum Dei, & lachrymam confeſſionis, & multi ſilentij magnum deſiderium. Quę fit autem per aduerſionem à Deo, concedit vt impleatur anima deſperatione ſimul & incredulitate & ira & ar- B rogantia.

Renuntiatio duplex.

Ex Euſebio Pamphili ad Guarinum.

Nathan enim, per ab eo dictam ad Dauid Parabolam, docet quod in magna tentatione Dauidi accidit peccatum, oſtendit autem oratio quod non pręſente alio, neque coram vniuerſo populo eum redarguit Ingreſſus, enim, inquit ad ipſũ. Dauid autẽ nõ ſolum ſuis ſuum enunciat delictum, ſed etiam poſteris hominibus, vt qui inſcripſerit dictum fuiſſe Pſalmum quando ingreſſus eſt Berſabee, cum veniſſet ad eum Nathã Propheta. Exiſtimo autem eum huic maligno ſpiritui fuiſſe dedictum propter vnam illam C vocem quam dixit. Ego dixi in ſucceſſu meo, non mouebor in æternum. Tam elati enim fuiſſe animi vt eiuſmodi proferret verbum, quod nunquam mouereretur, maneret autem in ſuo ſucceſſu immutabilis & impatibilis, erat nimis ſuperbum & inſolens & non ſimile iſti, Niſi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ędificant eam. Sed ſanctus quidem Apoſtolus cùm hæc ſciret, non auſus eſt dicere non mouebor in ęternum, ſed cogitabat, dicens. Ne fortè cũ aliis prædicauero, ipſe reprobus efficiar, & admonet, dicens: Nemo glorietur in hominibus. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur. &, Qui videtur ſtare, videat ne cadat. Nõ enim qui D ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. Et rurſus propheria. Ne gloriemini, & ne loquamini alta nimis. Neque exeant magnifica verba ex ore veſtro. Sed Solomon quoque dicit, Ne glorieris in craſtinum: neſcis enim quid pariat dies ſequens. Dauid autem cum res ſecundę eueniſſent à Domino, & ad magnam prouectus eſſet virtutem, auſus eſt dicere, Non mouebor in æternum. Quamobrem ſtatim relinquitur à Domino qui bona ei ſuppeditabat. & ei coniungitur ſpiritus malus, Vnde dicit, Ego autem dixi, In ſucceſſu meo, nõ mouebor in æternum, auertiſti autem vultum tuum, & E factus ſum conturbatus, docens quòd cum prius dixiſſet. Non mouebor in æternum, poſtea auertente Deo faciem ſuam propter vocẽ magnificam, cõfitetur ſe eſſe conturbatum. Deinde ex his accepta vtilitate, non ſibi amplius, ſed Deo aſcribit, dicens. Domine in volũtate tua præſtitiſti pulchritudini meę virtutem. Quando enim auertiſti faciem tuam & fui conturbatus, tunc cognoui quod & olim tua voluntate, & ex tua gratia & dono, fuit in mea anima pulchritudo. Quamobrem dicit, In altum ſublatus humiliatus ſum & defatigatus. Sed bonum tibi quod humiliaſti me, vt diſcerem iuſtificationes tuas & cognoui quod iuſtitia iudicia tua, & veritas, & humiliaſti me.

2. Reg. 7.

Superbo prolatum verbũ cauſam dedit vt Dauid puniretur

Pſal. 30.

Pſal. 126.

1. Cor. 9.

1. Cor. 1.

Prou. 27.

Pſal. 30.

Ex ſancto Baſilio in Aſceticis.

Damna piorum ſępe cedũt ad eorum vtilitatẽ.

Piorum detrimenta ſæpe fiunt Dei conſilio & diſpenſatione ad vtilitatẽ, Deo vni concedente aliquando labi ad medendum quam acceperat elationem, vt quod à Petro dictum eſt, & in eo factum.

Ex Quæſtione. Vndenam videmus aliquos fideles in corporales incidere prolaptiones, à Deo autem affici beneficiis & liberari à periculis
Ex Olimpiodoro.

Rom.10.
Iuſtitia propria dicitur, qua quis eſt apud ſe iuſtus.

De eis docet Apoſtolus, dicens. Ignorantes enim Dei iuſtitiam, & propriam quærentes ſtatuere, iuſtitię Dei non ſunt ſubiecti. Iuſtum ergo hic dicit, non eum qui iuſtè quod iuſtum eſt perſequitur, ſed eum qui eſt apud ſe iuſtus, qui perit aut etiam eiicitur ex iuſtitia. Impius autem non perit ex impietate, neque ab ea eiicitur, ſed manet in vitio ſuo, hoc eſt, punitur per vitium.

Ex Quæſt. Cum Deus dicat per Prophetam Aggeum, Meum eſt aurum & argentum, & cui voluero dabo ipſum, nunquid quicunque euaſit diues, ditatus eſt à Deo.
Ex Eſaia.

Eſa.61.
Dupliciter puniuntur is qui malè partas diuitias relinquit pauperibus nihil rogat.

Ego ſum qui diligo iuſtitiam, & odi rapinas ex iniquitate, & dabo laborem eorum iuſte, dicit Dominus.

Ex Baſilio. Addiuites

Vide ne cum infinitis laboribus diuitias collegeris, peccatorum materias aliis compares, deinde inueniaris duplici affectus ſupplicio, nẽpe & propter ea quæ feciſti iniuſtè, & propter facultatem quam dediſti aliis.

Ex Chryſoſt. in Epiſt. ad Corinth.

Auaritia eſt fermentũ vitij.

Quamobrem feſtum dicit agere non in fermento veteri, neque in fermento vitij & probitatis. Auaritia enim eſt fermentum vetus vitij & improbitatis, & quocunque fuerit ingreſſa, reddit immundum. Etiam ſi pauca lucrifeceris ex iniquitate, tanquam parum fermenti totam maſſam fermantat, quæ domum tuam fermentauit & polluit. Propterea ſæpe pauca quędam male illata, multa rectè condita eiecerunt & diſſiparũt. Quid verò, inquit, quod ſunt multi auari qui hæc non patiantur? Maximè verò patientur, & ſi non ſtatim paſſi ſint. Sin autem nunc effugerint, tunc magis time, quoniam reſeruantur ad maius ſupplicium. Etiam ſi ipſi effugerint, hæredes tamen eorum non effugient. Et quo modo eſt, inquis, hoc iuſtum. Et valde quidem eſt iuſtum. Nam qui ſcelere acquiſitæ ſucceſſit hæreditati, & ſi ipſe non rapuit, habet tamen quod raptum eſt. Ille colligauit, at tu tenes. Ille fecit iniuriam, ſed tu frueris. Peccata theſaurizauit & iram in die iræ, & tu peccatorum & iræ & hęres, & de iis omnino pœna à te exigetur. Hæc autem ſciunt quoque leges externæ, eos enim dimittentes qui ſurripuerunt & ſuſtulerunt, iubent ab illis repetere omnia apud quos ea inuenerint. Si noſti quidem eos qui ſunt affecti iniuria, redde, & fac quod fecit Zacchęus cum magna acceſſione. Sin autem ignoras, diſtribue omnia egentibus. Et tu quidem habebis mercedem: Ille autem ſupplicium.

Puniũtur & auari & eorum hæredes.

Fure relictores condicitur ab eo apud quem inuenitur.

Ex eodem, ex Epiſtola ad Corinth.

Vndenam, inquit, diteſcunt diuites. Dictum eſt, enim. Diuitię & paupertas à Domino. Dicamus ergo iis qui hæc nobis obiiciunt. Omnes diuitiæ, & omnis paupertas à Deo. Et quis hoc dixerit? Videmus enim cogi diuitias, & ex rapina, & ex ſepulchri effoſſione, & ex præſtigiis, & ex aliis huiuſmodi cauſis, & qui eas habent, ne dignos quidem eſſe qui viuant. Quid ergo dic mihi, has diuitias dicimus eſſe à Deo? Abſit. Sed vnde. Ex peccato. Nam & meretrix diteſcit, contumelia & probro affecto corpore, & formoſus iuuenis ſæpe ſcortans fuit ditatus. Sunt ergo diuitiæ quidem ex Deo, cuiuſmodi erant Abrahami & Iſaac & Iacob & Iob. Quamobrem dicebat: Si bona accepimus è manu Domini, mala non feremus? Et quæ poſtea facta eſt multiplicatio diuitiarũ, eius eſt donum. Paupertas eſt autem rurſus à Deo, qualem conciliabat ei qui tunc erat diues, dicens. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et diſcipulis rurſus leges ſtatuens, Nolite poſſidere aurum, neque argentum. Vis etiam videre eos qui non à Deo facti ſunt diuites. Vide eũ qui tempore Lazari fuit diues, Achab, Giezi, & qui ſunt eiuſmodi. Nam iſti iuſtè quidẽ poſſidentes, vt qui à Deo acceperunt, in Dei præcepta conſumunt. Hi verò etiam poſſidendo Deum offendunt, & in impendendo idem faciunt. Idem faciunt in meretrices conſumentes & in paraſitos, aut in fodientes, in pauperes autem nihil impendentes, Quorum enim, vt dixi, facta eſt ad Dei moleſtiam collectio, eorum etiam facta eſt diſtributio. Diſce etiam paupertatem à Deo non factam. Quando enim adoleſcens, cum ſit prodigus, in meretrices conſumet diuitias, aut in præſtigiatores, aut in quædam huiuſmodi deſideria & pauper factus fuerit, an non eſt manifeſtum, quod hoc non à Deo factum ſit, ſed ex ſua profuſione? Rurſus ſi quis factus ſit pauper ex otio aut amentia, an nõ eſt perſpicuum quod ipſe ſit cauſa ſuæ paupertatis? Noli ergo dicere, Deus dat omnes diuitias, & omnem paupertatem.

Diuitiæ ſepæ non ſunt à Deo ſed à peccato.
Diuitiæ quędam à Deo.
Iob.8.
Paupertas quęnam à Deo.
Matth.19
Matt.510
Diuites qui nam ſunt non à Deo.

Ex Palladio in vitam Chryſoſtomi.

Malis cur dantur à Deo res ſecundę.

Sic autem ſunt vndique malorum hominum inconcuſſę proſperitates Deo in eos ſuam oſtendente lenitatem & patientiam, vt & ſancti à facie eorum qui affligunt, exclament ad conſolationem noſtram qui nunc patimur, Et primus quidem Iob dicit. Habent meas quidem carnes dolores. Cur autem viuunt impij, conſeneſcunt autem in diuitiis. Satio autem ſuccedit eis ex animo. Filij autem eorum in oculis, Domus eorum plenæ ſunt, timor nuſquam flagellum Domini non eſt ſuper eos, vacca eorũ nõ abortiit, conſeruata eſt autem ab ęſtu pręgnans, & non cecidit, manent autem oues tanquam æternæ. Filij autem eorum ludunt, accipientes Pſalterium & citharam, oblectantur in voce Pſalmi, confecerunt in bonis viam ſuam: in requie autem inferni dormierunt. Dicunt autem Domino. Diſcede à me, vias tuas ſcire nolo. Secundus autem Dauid dicit. Quam bonus eſt Deus Iſrael rectis corde. Mei autem penè moti ſunt pedes, propèmodum effuſi ſunt greſſus mei. Quoniam zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns. Et rurſus, Quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera, eſt iniquitatis. Quorum filij ſicut nouellę oliuarum plantatæ in iuuentute ſua. Filiæ eorum compoſitæ ornatæ ſicut ſimiitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc

Pſal. 70.
Iſa. 143.

ex hoc in hoc. Oues eorũ fœtoſę, abundantes in egreſſib⁹ ſuis. Noc eſt ruina macerię, neque clamor in placetis eorum. Tertius autem Abacuc dicit. Quouſque Domine clamabo iniuria affectus, & nõ exaudies, vociferabor, & non ſeruabis? Cur mihi oſtendiſti labores & vexationes aſpicere ad miſeriam & impietatem. Ex aduerſo mei fuit iudicium, & iudex accepit. Propterea diſſipata eſt lex & non perducitur ad finem iudicium. Quoniam impius potentia opprimit iuſtum. Quartus Hieremias dicit. Sed iudicia loquar ad te Domine. Quid eſt quod via impiorum rectè ſuccedit, res ſecundæ ſunt omnibus qui transgrediuntur tranſgreſſionem. Plantaſti eos & radices egerunt, & fecerunt fructum prope os ſuũ & procul a renibus ſuis. Quintus Malachias aduerſus eos qui Dei prouidentiã reprehendũt, & ſanctos vocant miſeros, dicit ex perſona Domini. Ingrauaſtis ſuper me ſermones veſtros, dicit Dominus, & dixiſtis. In quo de te obtrectauimus? Dixiſtis vanus eſt qui ſeruit Domino Deo. Quid nobis emolumenti, quod præcepta eius cuſtodiuimus: quod ambulauimus ſupplices ante faciem Dei omnipotentis, & nunc nos beatos pronunciamus alienos, & ædificantur omnes qui faciunt iniquitatem, & Deo reſtiterunt & ſalui facti ſunt. Hoc perperam dixerunt qui non timent Dominum, vnuſquiſque ad proximum ſuum. Et rurſus. Qui irritatis Deum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis. In quo irritauimus ipſum? Dum dicitis. Omnis qui facit mala, bonus eſt corã Domino, & in eis ipſe ſibi complacuit. Et vbi eſt Deus iuſtitiæ? Dicit autem diuinus quoque Apoſtolus. Mali homines & præſtigiatores proficient in peius, errare facientes & errantes, Noli ergo eos beatos dicere, propter res quas hic habent ſecundas, ſed defle potius propter futurum ſupplicium, neque iuſtos miſeros eſſe ſtatuas propter paupertatem qua hic laborãt, ſed potius beatos propter futuras diuitias.

Abac. 1.
Hier. 13.
Malac. 3.
2.Tim, 3.

Ex Quæſt. Quantam bonorum ſuorum menſuram debet quiſqiam Deo offerre.
Ex Sirach.

Eccl.34.

Qui ſacrificat ex iniuſtis, ſacrificium eſt maculatum & tanquam qui ſacrificat filium coram patre ſuo, is qui offert ſacrificium ex pecuniis pauperum.

Ex ſancto Baſilio in late fuſis regulis monaſticis.

Eleemoſynę ex lucris iniuſtis nõ ſũt Deo gratę.
Pro. 15.
Prou. 21.
Prou.3.

Neque enim ex iniuſtis lucris beneficia egeno facta, ſunt Deo accepta, neque qui ab iniuſtis abſtinet, ſi ex ſuis nulli impertiat. Et de iis quidem qui iniuriam faciunt, & Deo dona afferre aggrediuntur, ſcriptum eſt. Sacrificia iniquorum Deo ſunt abominatio. De iis autem qui non miſerentur, is qui obturat aures ſuas vt non exaudiat pauperem, ipſe quoque inuocabit, & non erit exaudiens. Propterea conſulit prouerbium honorare Dominum ex propriis iuſtis laboribus, & primitias ei offerre ex propriis actibus iuſtitiæ. Nam ſi ex rapina & iuſtitia Deo es oblaturus, melius eſt ea non habere poſſeſſionem, neque ex ea offerre: rurſus ſi non poſſidens ex iuſtis laboribus, non offers Deo oblationes, ex quibus aluntur pauperes, rapina tibi reputabitur, ſicut dicit Deus per Prophetam rapinæ & decimæ vobiſcum ſunt, & erit rapina in domibus veſtris. Oportet ergo miſericordiam & iudicium commiſcentes nos acquirere quidem cum iudicio, impendere autem in miſericordiam, ſicut ſcriptum eſt, Miſericordiam & iudicium cuſtodi, & appropinqua Domino Deo tuo perpetuo. Miſericordiam enim & iudicium diligit Deus. Hic de cętero examinet quiſpiam ſeipſum cõſideret ſuos prouentus diues ex quibus Deo dona eſt oblaturus, num pauperem potentia oppreſſit. num imbecilliori vim attulit. num eum qui eſt ſibi ſubiectus fraudauit & damno affecit. Noli enim vim afferre quod ſis potentior, neque fraudem ac dãnũ afferas, quoniam potes, ſed pro tuis viribus oſtende iuſtitiam. In eo enim quod cum poſſis transgredi non transgrediaris, oſtendis in Deum obedientiam & metum. Sin autem quæ à pauperibus abſtuleris das pauperibus, melius eſſet, vt dictum eſt, ſi neque raperes, neque dares. Quid tuas polluis diuitias, tibi inducens iniuſtitiam, afferre aggrediens id in quo es alius miſerturus pauperis. Illius miſerere quem iniuria afficis in eum tua vtere benignitate ei gratificare, & implebis miſericordiam cum iudicio. Neque enim ſocietatem habebit Deus cum auaritia & plura habendi cupiditate. Non enim tanquam qui non poſſit alere pauperes, eos nobis reliquit. Sed iuſtam & benignam à nobis requirens oblationem ad diem iudicij. Non fit enim eleemoſyna ex iniquitate, neque ex execratione benedictio, neque ex lachrymis beneficium. Dicit enim Deus, quæ oderam faciebatis, & lachrymis tegebatis altare meum. Nõ accepta habet Deus dona tua, ſi fratrem tuum moleſtia afficias. Quamobrem dicit. Si afferas donum tuum ad altare. & recorderis quod frater tuus habet aliquid contra te, dimitte donum tuum ante altare, & vade primum & reconciliare fratri tuo, & tunc offer donum tuum. Memento etiam Zacche, qui cum adieciſſet quadruplum ſi quẽdem circumuenerat, pecuniarum quæ reſtabant dimidium diſtribuit pauperibus. Sciebat enim quod Deus non habet accepta quæ parta ſunt ex iniquitate, niſi ſoluta fuerint detrimenta quæ allata ſunt iis qui iniuria fuerunt affecti. Atque hęc quidem ad eos qui ex iniquitatę faciunt eleemoſynas. Ad eum autem qui cauet iniuriam facere, negligit autem benefacere, dicimus, Arbor infertilis excinditur & in ignem mittitur. Neque ea arbor vnquam placebit cœleſti Agricole qui dicit, Venit quærens fructum in ficu, & nõ inuenit, & iubet eam excindi, ne locum teneat inaniter. Diuitiæ enim aliis quidem dantur à Deo cauſa diſpenſationis, vt Abraham, & Iob, & ſimilibus. Deterioribus autem, vt ſint prouocatio ad hoc vt euadant meliores. Nam qui poſtquam à Deo tam pręclarè fuerit exceptus permanet in iniquitate, citra vllam controuerſiam ſe reddit obnoxium condemnationi.

Eſa.3.
Oſee. 12.
Matth. 5.
Eleemoſynę malis lucris non ſunt Deo acceptę niſi priſatis fiat iis qui ſũt affecti. iniuria.
Matth. 7.
Matth. 11
Diuitię cur à Deo dentur.

Ex Eodem in Euangelium Secundum Lucam.

Auaritia eſt pereuntibus non impertiri egenis.
Prædo eſt qui quæ poteſt non erogat in pauperes.

Auaritiæ genus eſt grauiſſimum, ne iis quidem quæ pereunt impertiri egenis. Quænam, inquit, iniuſtè teneo quæ mea ſunt? quęnam dic quæſo, tua? Vndenam ea accepiſti? Quid in hoc ſeculum intuliſti? Quis eſt ergo auarus? Is qui ſua ſorte non eſt contentus? Quis eſt autem fraudator & prædo? Is qui aufert ea quæ ſunt vniuſcuiuſque. Tu autem non es auarus, non es fraudator ac prædo, qui quæ accepiſti ad diſpenſandum, ea tibi vendicas? An iis quidem qui indutum veſte exuit, expilator nominabitur. qui autem nudum non induit cum poſſit hoc facere, meretur aliter appellari. Eſurientis eſt panis quẽ tu tenes. Nudi eſt veſtis, quam tu cuſtodis. In penu

eſt eius qui caret calceis calceus qui apud te putreſcit. Egẽtis eſt pecunia quam infodiſti. Quamobrem eos iniuria afficis, quibuſcunque potes largiri.

Ex eodem Ad diuites.

Mandata ſunt faciẽda ante mortem. Hoſtia viuens offertur. Ex reliquiis non placatur Deus.

Malo conſilio viuens quidem fruar voluptatibus, inquit, mortuus autem faciam quæ ſunt mãdata. Dicet etiam tibi Abraham. Accepiſti bona in vita tua. &c, Morti agendæ ſunt gratiæ, non tibi. Nam ſi eſſes immortalis, non meminiſſes mandatorum. Ne erretis Deus non irridetur. Ad altare non ſuſtollitur mortuum. Viuentem offer hoſtiam tuam. Qui ex eo quod ſuperabundat offert, nõ eſt acceptus. Cũ autẽ quę poſt omnem vitam ſuperabundarunt, ea offers benefactori: non audes reliquiis menſæ viros claros excipere. Quomodo ergo audes Deum placare ex reliquiis?

Ex Chryſoſto. In Epiſt. ad Romanos.

Eleemoſyna danda eſt ſaltem à mortuo.

Atque melius quidem eſt, & quod magnam præbet fiduciam, viuentem, remedium afferre paupertati. Quod ſi nobis illud, hoc fac vel mortuus. Non eſt quidem hoc magnæ in Chriſtum charitatis, & tamẽ eſt charitatis.

Ex eodem Ad Epheſios.

Eleemoſyna non eſt ſed neceſſitas morientem præbere.

Hoc non eſt quidem eleemoſyna ſeu miſericordia, morientem, & cum non ſit amplius dominus, tunc præbere. Non enim de cætero das ex tuis, ſed ex ipſa neceſſitate, morti gratiæ, non tibi. Hoc non eſt dilectionis, ſed imperitiæ. Cæterum ſic quoque fiat, vel tunc ſoluturum vitium inhumanitatis.

Ex eodem in Euangelium ſecundum Ioannem.

Eleemoſyna non eſt quę ſit ex iniquitate.

Eleemoſynis, inquit, & fide expurgantur peccata. Eleemoſynam autem dicit, non quæ eſt ex iniquitate, hoc enim non eſt eleemoſina, ſed crudelitas & inhumanitas. Quid enim iuuat exuere alterum & alterum induere? Nam & ſi omnia quæ ſunt ab vtriſque dederimus, nullum inde redit lucrum. Idque oſtendit Zacchęus, qui dixit tunc Deum placari, cum oblatorum dederint quadruplum. Nos autem rapientes innumerabilia, cum pauca dederimus exiſtimamus Deum facere propitium, quanquam ipſum magis irritamus. Dic enim mihi, ſi aſinum mortuum & fœtentem ex triuio tractum ferres ad altare, an non omnes te tanquam abominandum obruerent lapidibus. Quid ſi probaro quod id quod ex rapina eſt ſacrificium, eſt eo magis execrandum: quamnam habebimus excuſationem? Nam Deo quidem aliquid eſſe conſecratum ac reconditum ex rapina, an non peius olet quam aſinus mortuus? Et tu quidem verbis dum rogas vt obliuiſcatur eorum quæ facis rapiens: efficis autem vt perpetuo meminerit, altari imponens ſacrificium. Nunc autem non hoc ſolum eſt peccatum: ſed hoc quoque eſt grauius quod ſanctorum polluis animas. Illę enim perpetuo Chriſtum ferunt, & audes illuc mittere ex huiuſmodi immunditia. Nequaquam inquit, non ſunt eędem pecunię, ſed aliæ. Ea ſunt ludibrium & nugę.

Sacrificiũ ex rapina peius olet quam aſinus mortuus.

An neſcis quod etiam ſi in magnã diuitiarum multitudinem iniquitatis aliquid inciderit, id omnia inquinat & polluit, & quomodo ſi in fontem purum quiſpiam fimum iniecerit, eum totum reddit immũdum. Ita ſi in diuitias ingreſſa ſit iniquitas, anima efflarit tetrum qui illic eſt odorem? Nã non miſereri melius eſt quam ſic miſereri: Nam & melius eſſet ſi Cain nõ omnino obtuliſſet. Si autem qui minus obtulit Deum irritauit: quomodo non irritat is qui dat aliena? Sed ſunt, inquit, mea. Non ſunt tua poſt rapinam: ſed illius, & ipſe eſt eorum Dominus, etiam ſi ea effundas millies. Ego, inquit, edixi tibi ne raperes & tu ex eis me honoras? Tibi ergo dicet, Exiſtimaſti inique, quod ero tibi ſimilis, Arguam te & te conuincam, quod non ero tui ſimilis, Arguam te & ſtatuam contra faciem tuam peccata tua.

Iniquitas multas ingreſſa diuitias omnes polluit.

Non offerre melius eſt quam male parta offerre. Pſal. 49.

Ex eoſdem, In Matthæum.

Si qui nihil iniuſtè fecerunt, puniuntur, quod non diſtribuerunt, multo magis qui bona aliorum rapiunt. Ne ergo hoc dixeris, quod alius affectus eſt iniuria, & alterius eſt miſertus, hoc enim eſt graue & non ferendum. Oportet enim eundem eſſe qui iniuria afficitur, & cuius miſerearis: Nunc autẽ alios vulnerans, curas eum quem non vulneraſti, cum oporteret illos curare, imo verò non vulnerare. Benignus eſt & clemens, non qui percutit & curat, ſed qui medetur iis qui ſunt percuſſi ab aliis. Non enim poteſt fieri vt eadem miſericordiæ menſura cures malum inflictum ab auaritia.

Miſereri oportet eius quem iniuria affeciſti, non autem alterius.

Nam ſi obolo aliquem fraudaris, non obolo tibi rurſus opus eſt ad eleemoſynam, vt tollas vulnus quod factũ eſt auaritia, ſed talento. Propter furtum fur deprehenſus ſoluit quadruplum. Raptor autem eſt fure deterior. Quod ſi illum propterea quæ furatus eſt oportet dare quadruplum, raptorem multo magis oportet dare quadruplum, ſi ſic etiam poſſit expiare iniuſtitiam Eleemoſynæ enim ne tunc quidem fructum accipiet. Propterea Zacchæus. Et, inquit, quem fraudaui reddam quadruplum, & dimidium bonorum meorum dabo pauperib9. Si autem in lege dare oportet quadruplum, multo magis in gratia? Quamobrem etiam ſi centuplum dederis, nõ dum dediſti totum. Si autem faciens malo vix affers remedium: quando ordinem inuerteris, & integras quidem facultates rapueris, pauca autem præbeas, & ne illis, quidem qui ſũt affecti iniuria, ſed aliis pro illis, quamnam habebis excuſationem, quamnam veniam, quamnam ſpem ſalutis. Vis ſcire quantum malum facias ſic miſerens. Audi ſcripturam dicentem. Sicut qui occidit filium coram patre ſuo, ſic qui offert ſacrificium ex pecuniis pauperum.

Miſericordię maior eſſe debet menſura quam iniuriæ. *Luc. 19.* *Eccl. 34.*

Ex Apoſtolo.

Qui parce ſeminat, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Vnuſquiſque prout ſtatuit in corde ſuo, non ex triſtitia aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt. Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

2. Cor. 9.

Ex Quæſt. Quid magis conferat offerre pecuniam Eccleſiæ an pauperibus.

Ex Chryſoſtomo, In Herodiadem.

Sanctos Deus quãdoque per homines quandoque per ſe alit.

Poteſt quidem Deus omnes ſanctos qui ſunt in mundo per ſe alere, ſed dationem retinet, vt corda ſua ſponte ad dandum propenſa, in tempore hoſpitalitatis diſcernat ex fructibus. Quando autem non fuerint aliqui qui eos debeãt excipere, aut per aues nutrit, vt Eliam in mõte, aut per Prophetam, vt Danielem in lacu, aut per animal marinum: vt Ionam in mari aut ipſe per ſe cibum pluit, vt patribus in deſerto,

Nam cùm non eſſent qui deberent eos excipere, è cœlo pluit manna, & ex petra aquam fecit emanare, & ex aëre coturnicem ad eos detulit. Cum autem fuerint in mundo ſancti verſantes cum hominibus, retinet manum ſuam, & videns eos affligi, dimittit, vt det gratiam per eam quæ in eos exercetur beneficentiam.

Ex Theodoreto de dubiis ſcripturę.

Hoſtia pro peccatò cur comeditur in templo.

Nam cùm aliquando vidiſſet Moyſes hircum pro peccato oblatum extra Dei templum, ſuccẽſuit Eleazaro & Thamar, dicens. Cur non comeditis quę offeruntur pro peccato in loco ſancto, quoniam ſũt ſancta ſanctorum. Ideo vobis dedit Deus ea comedenda, vt auferat, peccatum Synagogę & pro eo ipſum placetis. Hoc autem per Oſee Prophetam ſignificans Dominus, dicit. Peccata populi mei comedunt. Quapropter dicit etiam Apoſtolus. Impertiũt nobis corporalia, eis autem impertimus ſpiritualia. Hinc ergo docemur, quod veſcentes iis quæ offerũtur à populo, & pro eis preces non diligenter offerãtes Deo pœnas dabimus,

Oſee 4. Rom. 15.

Ex conſtitutionibus Apoſtolicis.

Sacerdotes oblatis veſcentes, & nõ peccantes, vt pare eſt puniuntur à Deo. Eleemoſynam accipiens per ſimulationem maledicitur.

Etenim verè eſt Beatus qui poteſt ſibi ipſi opem ferre, & non affligit aut orphanum aut viduam aut hoſpitem. Nam ipſe quoque Dominus dicit eſſe beatiorem illum qui dat quam qui accepit. Væ iis qui habent, & accipiunt in hypocriſi, aut qui poſſunt ſibi ipſis opem ferre, & volunt ab aliis accipere. Vterque enim reddet rationem Domino Deo in die iudicij. Nam qui accipit propter ætatem, aut orbitatẽ aut ſenium, aut debilitatem, aut offenſam valetudinem, aut filiorum quos alit multitudinem, is non ſolum non reprehendetur, ſed etiam laudabitur. Altare enim Deo reputatus à Deo honorabitur, qui gnauiter pro iis qui ſibi dant aſſiduè peccatur, non in ocio ſumens, ſed eius quod ſibi datur pro virib9 dãs mercedem per orationem. Is ergo, vt dictum eſt, à Deo beabitur. Qui autem habet, & per ſimulationẽ ocium agens accipit, condemnabitur.

Ex quęſtione, Si quis habeat vxorem & liberos. & diuitias, & vera ſecularium curam gerat, quomodo poteſt is Deo placere, & ſeruare Dei præcepta.

Ex Io. Climacos.

Laici quomodo à ſe quantur regnum Dei.

Audiui aliquos in mundo ignauos ac negligentes mihi dicentes. Cum vitam agamus cum coniuge, & ſimus obnoxij publicis ſolicitudinibus, quomodo poſſumus perſequi vitam monaſticam? Quibus reſpondimus. Quæcunque bona poteſtis facere, facite. Neminem contumelia afficite. Nemini ſuffuremini. Nemini dicite mendacium. Nemini inſultate. Nullum occidite, à fornicatione abſtinete. A ſynaxi ne ſeparemini, eorum qui egent miſeremini. Neminem offẽdite. Alienę parti ne appropinquate, & contenti eſte vxorum veſtrarum ſtipendiis. Si ſic feceritis, non procul eſtis à regno cœlorum.

Ex Conſtitutionibus Apoſtolicis.

Deu. 30. 3. Reg. 18

Cùm Moyſes legiſlator dixerit Iſraeliticis, Ecce dedi ante faciem veſtram viam vitę & viam mortis, & inferat, Elige vitam, vt viuas, & Propheta Elias dicat populo. Quouſque claudicabitis ambob9 veſtris poplitibus. Si Deus eſt Baal, ambulate poſt ipſum, Meritò ergo dicebat Dominus, Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire. Aut enim vnum odio habebit & alterum diliget, aut alterum amplectetur, & alterum deſpiciet. Neceſſario ergo nos quoque Doctorem noſtrum Chriſtum ſequentes, dicimus duas eſſe vias, vnam vitæ, & alteram mortis. Prima eſt ergo via vitæ, & ea eſt quam lex edicit, Diligere Dominũ Deum ex tota anima & ex tota mente, & proximũ ſicut ſeipſum, &. Quidquid non vis tibi fieri, hoc tu quoque alij ne feceris. Benedic eis qui te execrantur ora pro eis qui tibi inſultant, dilige inimicos tuos. Quænam enim, inquit, eſt gratia ſi diligatis eos qui vos diligunt? Nam & publicani hoc faciunt. Abſtine à carnalibus & mundanis deſideriis. Si quis tibi dederit colaphum in maxillam, verte & aliam. Si retribui, inquit, retribuentibus mihi mala. Si quis te angariauerit vnum miliare, vade cum eo duo, & ei qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam accipere da ei etiam pallium, & ab eo qui tua tollit ne repetas. Da ei qui à te petit. Ab eo qui vult à te mutuo accipere ne auertaris. Atque omnib9 quidem æquũ eſt dare ex propriis laboribus: præferendi autem ſũt ſancti: Non occides, non Machaberis. Puero vitium non offeres, execrandus eſt, enim, inquit, qui dormit cum maſculo cõcubitu fœminæ. Non fornicaberis. Non erit enim, inquit, qui fornicetur in Iſrael. Non furaberis. Nam Achaz cum furatus eſſet in Hiericho obrutus lapidibus exceſſit è vita, & Giezi cum eſſet furatus & mentitus, fuit hæres lepræ Naamam. Iudas ſuffurans bona pauperum, tradidit Dominum, & pœnitentia motus ſe ſuffocauit. Ananias & Saphira cum ſua ſuffurati eſſent, & ſpiritum Domini tentaſſent, ſtatim Petri coapoſtoli noſtri ſentẽtia morte ſunt affecti: Non eris magus, non veneficus. Veneficus enim, inquit, non erit in vita ſuperſtes. Non occides fœtum veneficio. Quidquid enim à Deo efformatam accepit animam, iniuſtè occiſum vindicabitur. Non concupiſcet, res proximi tui: Nõ peierabis. Dictum eſt enim, non iurandum eſſe omnino. Non caluminaberis, quoniam qui calumniatur pauperem, irritat eum qui ipſum fecit. Non detrahes. Ne diligas, enim inquit, detrahere, ne extollaris. Acceptę iniuriæ ne ſis memor. Vię enim eorum qui recordantur acceptæ iniuriæ, ſunt ad mortem. Ne ſis linguax, quoniam vir linguax non dirigetur ſuper terram, & laqueus viro ſunt ſua labra. Non erit ſermo tuus vanus. De omni enim ſermone reddes rationem, & ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Non mentieris perdes enim, inquit, eos qui loquuntur mendacium. Non eris auarus. Væ enim, inquit, ei qui propter malã plura habendi cupiditarem fraudat proximum. Non eris hypocrita, ne pars tua ponatur cum hypocritis. Ne ſis ſuperbus. Deus enim ſuperbis reſiſtit. Non accipies perſonam in iudicio, quoniam Dei eſt iudicium. Non odio habebis fratrem tuum. Arguendo, enim, inquit, argues fratrẽ tuum, & non ſuſcipies propter ipſum peccatum. Fuge ab omni malo & non timebis. Ne ſis iracundus, neque furioſus, neque inuidus aut audax, ne patiaris ea quæ Cain, & quæ Saul, & quæ Ioab. Quoniã Cain quidem occidit fratrem ſuum, quoniam is inuentus fuit prælatus à Deo. Saul autem perſecutus eſt Dauid qui vicerat Goliath, emulatione percitus propter laudem mulierum choros ducentium, Ioab autẽ occidit duos duces exercitus Abner & Amaſiam. Nõ eris incantator, aut filium tuum igni purgans. Non

Matth. 6. Duæ ſunt vię vna vitæ, altera mortis. Deut. 6. Matth. 7. 1. Pet. 1. Pſal. 7. Matth. 5. Sancti ſũt præferendi in dandis eleemoſynis. Leut. 20. Deut. 23. 4. Reg. 8. Io. 12. Act. 1. Act. 5. Deu. 18. Matth. 5. Prou. 14. & 22. Prou. 6. Pſal. 139 Matth. 12 Pſal. 5. Eſa. 45. Deu. 10. & 16. Leuit. 19.

cris augur, nec auſpex, neque diſces malas diſciplinas. Nam hæc omnia lex prohibuit. Ne ſis turpiloquus, nec impudicos iaciens oculos, nec ebrioſus. ex his enim oriuntur fornicatio & adulterium. Ne ſis amans pecuniæ, ne pro Deo ſeruias mammonæ. Ne ſis ſuperbo & elato animo vt Phariſæus. Quoniam omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & quod eſt altum inter homines, eſt apud Deum abominatio. Ne ſis duro corde & animoſus, quoniam id deducit ad blaſphemiam, ſed lenis & patiens & multus in prudentia, nam mites poſſidebunt terram. Ne ſis audax, quoniam vir audax incidet in mala. Ne imperes ſeruo aut ancillæ tuæ in amaritudine animæ tuæ, ne aliquando in te ingemiſcant, & erit tibi ira à Deo. Ne des, enim, inquit, locum homini vt te execretur. Nã eo te execrante in amaritudine animę, exaudiet eum qui fecit ipſum. Fratres & cognatos tuos ne deſpicias. Ne deſpexeris enim, inquit, neceſſarios tui ſeminis. Non accedes ad preces tuas in die afflictionis tuę priusquam reſolueris amaritudinem tuam.

1. Reg. 15. Num. 23. Deu. 16. Lu. 18. Luc. 14.

Quæ tibi accidunt fer æquo animo, & caſus abſque moleſtia, ſciens quod merces tibi dabitur apud Deũ ſicut Iob & Lazaro. Verbum Dei quod tibi loquitur, glorificabis: memineris autem eius die ac nocte. honorabis autem ipſum, vt quod tibi conciliet vt bene tibi ſit. Vbi enim eſt de Deo doctrina, illic adeſt Deus. Exquires in dies faciem ſanctorum, vt acquieſcas in ſermonibus eorum. Non geres cum eis inimicitias, recordatus, Dathan & Abiron. Hæc eſt via vitæ. Via autem mortis cernitur in malis actionibus. In ea enim eſt Dei ignoratio, propter quam fiunt cędes, fornicationes, & cætera.

Vbi eſt Dei doctrina illic eſt Deus.

Rom. 13. *Ex Quęſt. Cum dicat. Apoſtolus quod mundi poteſtates ſunt à Deo ordinatę, An omnis princeps & Rex & Epiſcopus à Deo præficiatur.*

4. Reg. 22. *Ex libro Regum, Quod peccatum Regis redeat ad populum.*

Et locutus eſt Dominus in manu ſeruorum ſuorum Prophetarum, dicẽs: Propterea quod fecit Manaſſes Rex Iuda malas has abominationes, hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ecce ego fero mala ſuper Hieruſalem & Iuda, vt cuiuſuis audientis tinniant aures, & dabo eos in manus inimicorum ſuorum, & erunt in rapinam & prædam omnibus inimicis ſuis propterea quod fecit malum in oculis meis & ſanguinem innoxium effudit Manaſſe nimis donec impleret Hieruſalem.

Iob. 34. Oſee. 13.

Ex Olympiodoro, In Iob.

Dominus enim, inquit, omnes intuetur, & gentem & hominem ſimul, & dat Regem hypocritam, ob populi improbitatem. Hoc autem ipſe quoque Deus ſignificat per Prophetam Oſee, Iſraeli, dicens: Et dedi tibi Regẽ in ira cum animo meo. Sæpe enim concedit vt qui ſpecie videtur bonus, Rex renuncietur, vt per ipſum omnes ſubiecti affligantur propter eorum improbitatem & malignitatem.

Rex malus à Deo datur ad affligendum populum. Malos principes cur Deus naſci permittat.

Ex Gregorio Nyſſeno, De iis qui rapiuntur ante tempus.

Quomodo artifex, ferro duro ac reſiſtente, & quod non facile emollitur igne, nec affingitur ad faciendũ aliquod vas vitæ neceſſarium, pro malleo aut incude vtetur, vt frequentibus in ipſum ictibus exerceatur, & molle affectum effingatur ad aliquid quod ſit vtile: Ita etiam eos qui ex libero ſuo arbitrio malitia ſunt inſignes, dimittit meliori ſcopo & inſtituto. Sicut permiſit naſci Pharaonem & Nabuchodonoſor, vt illorum plaga caſtigaretur Iſrael.

Ex Theodoreto, De prouidentia.

Si autem videns aliquos Magiſtratus ac principes, ius donis vendentes, offendis in prouidentia: ego tuæ cogitationis modum diſcutio, & dico non Deus iis credidit principatum, ſed eorum qui ſunt ſubiecti improbitas, eorum attraxit imperium. Nam cum ex aliis qui rectè decertaſſent nullam vellent attrahere vtilitatem, ſed ipſa morum improbitate illorũ doctrinam affeciſſẽt iniuria, ſe ipſos priuauerũt Dei cura. Deinde diuina nudati adminiſtratione, eos duces ſunt aſſecuti. Alij enim aduerſus alios colliduntur. Dabo enim, inquit, principes ſecundum cor ipſorum, vt experti peiora, meliorum recordentur, & bonæ & honeſtę illorum inſtitutiones & diſciplinæ eis veniãt in mentem. Inuenimus autem Deum propter inſignem hominum improbitatem ſæpe relaxare habenas, & concedere vt genus hominum feratur vt velit. Et hoc ipſũ nos docens per Zachariã, dicebat Iſraeli. Et dixi, Non paſcam vos. Quod moritur moriatur, & quod perit pereat, & de cætero comedat vnuſquiſque carnem proximi ſui.

Deus malis non dat principatũ ſed ſubiectorũ malitia eos attrahit. Hier. 3. Zach. 11. Tyrannos tanquam lictores concedit Deus ad caſtigãdũ populum.

Ex eodem de arte curandi.

Quomodo enim ciuitates nutriunt Lictores, vt homicidas & ſepulchrorum effoſſores, & qui alia eiuſmodi ſcelera admittunt per eos puniant, non laudantes quidem ſed valde etiam odio habentes eorũ inſtituta, ferentes tamen propter vſum eorũ miniſterij: Ita etiam mundi adminiſtrator concedit vt ſint Tyranni tanquam quidẽ lictores, vt per eos pœnas ſumat de impiis & ſceleratis. Poſtea autem eos quoque exactiſſimo tradit ſupplicio, quoniam non tanquam Deo miniſtrantes, ſed ſuæ improbitati ſeruientes grauia illa & intoleranda fecerunt. Sic Iſraelem, cum peccaſſet, Aſſyriorum tradidit crudelitati. Poſtquam autem iſti ne agnouerunt quidem fructum ſupplicij, vel potius ſcopum & inſtitutum, tunc eorum quoque fracta potentia, coegit eos ſeruire aliis vt docent etiam Prophetæ. A quibus Plato, vt arbitror, ſuffuratus occaſionem, dicit eos qui ſunt incurabiles caſtigari ad aliorum vtilitatem. & dicit per Dauid. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſrael non attendit mihi, & amandaui eos ſecundum deſideria cordis ſui.

Pſal. 80.

Ex Quæſt. An omnia mala quæ nobis faciunt gentes, Dei iuſſu faciunt. Ex Leuitico.

Dixit Dominus Moyſi. Si in præceptis meis ambuletis, & mandata mea cuſtodiatis, & ea faciatis: dabo pluuiam veſtram in tempore ſuo, & terra dabit germina ſua, & ligna agrorum reddent fructum ſuũ, & comprehẽdet vobis meſſium tritura vindemiam, & vindemia occupabit ſementem, & comedetis panem veſtrum ad ſatietatem, & cum ſecuritate habitabitis in terra veſtra: & dabo pacem in terra veſtra, & dormietis, & non erit qui exterreat, & perdam malas beſtias ex terra veſtrã, & bellum non tranſibit per terram veſtrã, & perſequemini inimicos veſtros, & cadent coram vobis in timore, & perſequentur ex vobis quinque, centum: & centum ex vobis, perſequentur decem millia: & cadent inimici veſtri gladio.

Leui. 26.

gladio. Reſpiciam vos, & benedicam, & augebo, & multiplicabo vos, & ſtatuam teſtamentum meum vobiſcum, & comedetis vetera veterum, & non abhorrebit anima veſtra vos, & ambulabo in vobis & ero veſter Deus, & vos eritis mihi populus: Ego Dominus Deus veſter. Si n autem mihi non obedieritis, neque feceritis præcepta mea, ſed non credideritis eis, & iudicia mea aſpernata fuerit anima veſtra vt vos non faciatis omnia mandata mea, & ego ſic faciam vobis, & imponam ſuper vos egeſtatem, & ſcabiem, & morbum regium qui labare faciet oculos veſtros, & eliquabit animam veſtram, & ſeretis fruſtra ſemina veſtra, & comedent aduerſarij veſtri, & ſtatuam faciem meam contra vos, & perſequentur vos qui vos oderunt: & ſi ne ſic quidem mihi obedieritis, addam etiam vos caſtigare plagis in ſeptuplum propter peccata veſtra, & conteram inſolentiam ſuperbiæ veſtræ, & ponam cœlum vobis tanquam ferreum, & terram vobis tanquam ęneam, & erit in tẽpore robur veſtrum, & non dabit terra ſemen ſuum. Et ſi poſtea ambuletis obliqui, & nolitis mihi obedire, addam vobis plagas ſeptem ſecundum peccata veſtra, & immittam in vos feras beſtias terræ, & comedent vos, & conſument pecora veſtra, & faciam vos paucos numero. Et ſi propter hæc non caſtigemini, ſed ambuletis ad me obliqui, proficiſcar & ego vobiſcum in animo obliquo, & percutiam vos quoque ſepties pro peccatis veſtris, & inducam in vos gladium vlciſcentem cauſam teſtamenti. & confugietis ad ciuitates veſtras, & immittã ad vos mortẽ, & comedetis carnes filiorum & filiarum veſtrarum, & trademini in manus inimicorum veſtrorum, & populabor ciuitates veſtras: & non odorabor odorẽ ſacrificiorũ veſtrorum, & deſertam reddam terram veſtram, & de ea mirabuntur inimici veſtri, & diſpergam vos in gentes & vos conſumet inuadens gladius.

Ex Ezechiele.

Ezech. 9. Hæc dicit Dominus. Terra ſi peccauerit mihi vt cadat in delictum, extendam manum meam, & emittã in ipſam quatuor vltiones meas malas, gladium, & famen, & beſtias malas, & mortem, & puniam eam, & erit in deletionem. Et ſi ſint tres viri iſti in tempore eius, Noë, & Iob & Daniel, Viuo ego, dicit Adonai Dominus, Si filij eorum & filię ſeruabuntur. Sed vel ipſi ſoli ſeruabuntur, terra autem erit in interitum. Et hæc dicit Dominus: Finem loquar ſuper gentem, aut ſuper regnum, vt tollam eos & perdam, & conuertetur gens illa à malis ſuis & pœnitebit me malorum quæ locutus ſum vt facerem eis, & finem loquar in gentem & regnum vt reędificetur & plantetur. Et faciant mala aduerſus me, vt non exaudiant vocem meam, & me pœnitebit bonorum quæ locutus ſum vt facerem eis: Et dixit Dominus ad me. Vidiſti fili hominis quæ faciunt Seniores domus Iſrael, ſic vnuſquiſque in cubiculo ſuo ſecreto: Quoniam dixerunt, Dereliquit Dominus. Non perſpicit Dominus terram. Nõ parum eſt domui Iſrael
Ezech. 9. quod fecerit iniquitates quas ſic fecerunt, quod impleurunt terram iniquitate, & conuerſi ſunt vt me ad irã prouocarent tanquam ſubſannantes: & ego faciã eis cum ira. Non parcet oculus meus, neque miſerebor, & flebunt in auribus meis cum voce magna, & non exaudiam eos. Et clamauit in aures meas voce magna, dicens. Appropinquat vltio ciuitatis. Et ecce viri, & habebat vnuſquiſque vaſa exterminationis in manu ſua. Et ecce ſex viri veniebant à via portæ quæ aſpicit ad Boream, & vnicuique ſecuris in manu ſua, & vnus vir in medio eorum indutus veſte talari, & Zona Sapphiri ſuper lũbos ſuos, & ingreſſi ſunt & ſteterunt prope altare ęneum, & gloria Dei Iſrael aſcendit à Cherubim quæ eſt ſuper eos in limine domus. & vocauit virũ indutũ veſte talari, & dixit ei Domin⁹: Tranſi per mediam Hieruſalem: & da ſignum ſupra frontes virorum qui gemunt & angũtur propter omnes iniquitates quæ fiunt in medio eius, Et dixit eis me audiente. Vadite cum ipſo in ciuitatem, & percutite, & non parcite oculis veſtris, & non miſeremini. Seniorem & iuuenem & virginẽ & infantes & mulieres occidite ad deletionem. Ad omnes autẽ ſuper quos eſt ſignũ ne apropinquetis, & à ſanctis meis incipite. & inceperunt à viris ſenioribus qui erant in domo Dei, & dixit eis: Polluite domum, & implete vias mortuis, & percutite. Et factũ eſt dum ipſe percuteret, cado in faciem meã, & clamaui, & dixi: Hei mihi Adonai Domine, Tu deles reliquos Iſraelis dum effundis iram tuam ſuper Hieruſalẽ, & dixit mihi Iniuſtitia domus Iſrael & Iuda, eſt valde magna, quoniam impleta eſt terra multis populis, & ciuitas iniuſtitia & immunditia, quoniam dixerunt: Dereliquit Dominus terram, non reſpicit Dominus. Non parcet oculus meus, neque miſerebor. Vias eorum dedi in ipſorum capita.

Ex Oſee.

Bellum ſuper filios iniquitatis venit ad caſtigandum eos: & congregabuntur ad ſe multi populi ad caſtigandos ipſos in iniuſtitiis ſuis.

Ex ſancto Baſilio, Quod non eſt Deus autor malorum.

Cędes autem, & ciuitatum expugnationes, & in ſeruitutem abductiones, & miſerabilia eorum qui capti ſunt ſpectacula, & vt ſemel dicam, quæcunq; ab hoſtibus grauia accidunt, dico iuſto fieri Dei iudicio, iis qui digni ſunt caſtigatione, per hoſtes ſupplicia inferentis. Velles ne non exuſta eſſe Sodoma poſt impia illa facinora? Non euerſam eſſe Hieruſalem neq; deſertum eſſe Templum poſt horrendã illam aduerſus Dominũ Iudæorum amentiam? Hæc quomodo ęquum erat aliter fieri, & non per manus Romanorum, quibus tradiderũt Dominum noſtrũ, vitæ ſuæ inimici Iudęi?

Iuſto Dei iudicio fiunt quæcunque grauia accedunt.

Ex eodem, In late fuſis regulis.

Sic etiam mundus adminiſtratur iis quæ particulatim fiunt remiſſionibus & afflictionibus: & ſi quos vnquam pernicioſum occupat ſuppliciũ, hoc in parte fit & non in toto genere, ad vtilitatẽ aliorũ, nõ ſecus atque à medicis pars amputatur ad vtilitatẽ aliarum partium corporis. Ita diluuio ſunt obrutę Gigãtum generationes. Ita periit genus Sodomitarũ cum ſummis abundaſſet vitiis, & populus Ægyptiorum, & gens Chananęorum: illud quidem igne exuſtum, hic verò aquis ſubmerſus, Chananęi verò traditi hoſtibus vt de medio tollerentur. Alię verò gentes innumerabiles quæ iiſdem laborant vitiis, permanent impunitę, & quæ patiuntur quidem partibus, ad reliquas partes corrigendas patientibus, aliis autem non punitis, theſaurizatur ignis & ira in die iræ & reuelationis Dei: Tunc enim, exuſti non ad vtilitatẽ & pœnitentiam, ſed ad vitij liquefactionem & manifeſtationem, ſicut auro & argento commixas alienas materias diſcernit ignis examinans.

Caſtigantur mundi partes aliquæ ad cęterarum vtilitatẽ.

Ex Theologo: De grandine,

Ira Dei venit pro ratione peccatorum, ſed temperata clementia.

Et ira venit pro ratione peccatorum, quę appellatur Calix in manu Domini, & poculum ruinæ quod ebibitur, etiam ſi omnibus de merita pœna aliquid ſubducit, iræque merum clementia temperat, inclinatum quidem ab aſperitate ad lenitatem ac remiſſionem iis qui metu erudiuntur, & ex longa afflictione concipiunt, & parturiunt conuerſionem, & pariunt ſpiritum perfectę ſalutis: aſſeruans tamen fęcem, nempe iræ extremitatem, vt totam effundat in eos qui non curantur ex benignitate & clementia, imo verò indurantur, vt duro corde Pharao & acerbus operum exactor, reſeruatus ad oſtendendam Dei in impios potentiam.

Ex Chryſoſtomo. De gradibus.

Gen. 5.

Nam quoniam honoribus non vſi ſunt vt oportuit, Deus eos emendat contrariis, hoc ſemper faciēs. Ita etiam Adamum, quoniam Paradiſi habitatione non vſus eſt ad id quod conferebat, eum eiectione correxit: & mulierem quæ honoris æqualitate euaſerat deterior, ſeruitute & ſubiectione reddidit meliorē. Ita etiam Iudęos qui libertate & ſecuritate effecti erant peiores & reſilierant, corrigit contrariis,

Ex Theodoreto in Prophetas.

Sap. 11. *Pondere et menſura omnia regit Deus.*

Pondere & menſura omnia regit & adminiſtrat Dominus. Nam cùm iis qui viuebant tempore Noë, vitæ terminum centum annis definiiſſet: poſtquam vidit peccatum creſcere & inundare, non expectauit præſcriptum terminum, ſed eū conſcidit & breuiorē reddidit, & centeſimo anno omnibus induxit diluuium. Ita etiam Abrahamo inquilinum futurum eius ſemen prędixit, & docet cauſam. Nōdum enim inquit, completę ſunt iniquitates Amorrhæorum, huc vſque. Nondum, inquit, ea admiſerunt peccata quæ mereantur vt penitus intereant. Quamobrē, non patiar vt nunc vobis omnino occidēdos tradā, ſed iniquitatis expecto menſuram. Sub menſuram enim cadunt noſtra quæ in tempore fiunt peccata vſque ad aliquam quantitatem, & tunc infligit pœnas iuſtus iudex noſter Deus.

Gen. 15.

Ex Quæſt. Vtrum omnes qui præcipitantur, aut demerguntur, aut obruuntur: ex diuinis minis & iuſſu hoc patiuntur, an ex maligni operatione.

Ex Sancto Baſilio, Quod Deus non eſt autor malorum.

Malū propriè peccatum.

Atque quod propriè quidem malum eſt, nempe peccatum, quod quidem maximè dignum eſt mali appellatione, ex liberò noſtro arbitrio dictum eſt, cum in noſtra poteſtate ſit ſitum, vel à vitio abſtinere, vel eſſe malos. Ex cæteris autem alia quidem obiiciuntur tanquam certamina, ad oſtendendam animi magnitudinem: ſicut Iobo, & priuatio liberorū, & omnium diuitiarum in vno momento temporis ablatio, & per vlcus inflicta plaga. Alia autem, tanquā medicina peccatorum, ſicut Dauidi domus probrum, luenti pœnas nefarię libidinis. Et rurſus animaduertimus aliquod aliud genus terribilium quæ à iuſto Dei iudicio inferuntur ad reddendos modeſtiores eos qui ſunt procliues ad peccatum. Vt Dathan & Abiron à terra ſunt abſorpti, cum barathra & hiatus eis ſe apperuiſſent. Hi enim punitionis modo non euaſerūt meliores (. Quomodo enim qui deſcenderūt ad inferos?) ſed exemplo cęteros effecerunt mo deſtiores. Sic demerſus fuit Pharao cū exercitu. Sic eiecti ſunt qui prius habitabāt Paleſtinam.

Mala pœnę cur inferantur. *Iob. 1.*

Ex Chryſoſtomo, Ad Stagirium.

Calamitates ſæpe proſunt et iis quibus accidunt, & aliis.

Et cur, inquit, multi vſque ad mortem ab ineunte ętate inciderunt in multas calamitates? A Vt imprimis quidem ipſi, Deinde vt etiam alij lucrum faciāt ex malis quæ ipſis accidunt. Si autem non fit in omnibus, nondū eſt tempus iudicij. Quid ergo, inquit, quod priuſquā veniant ad diſcretorem bonorū aut malorum, puniuntur, vt qui ſint magnarū rerū ſibi conſcij? Sic quidem non vna eſt cauſa, ſed multæ & diuerſæ. Nam & ex parentum intēperētia, & ex eorū qui ipſos aluerunt negligentia, & ex aëris inęqualitate & intemperie, & ex multis aliis eiuſmodi euentis, hoc fieri potuerit. Ad hæc accedit, quod multos eorū Deus nouit malos futuros. Deinde his ſuppliciis veluti quibuſdam pedicis eos retinet.

B

Ex eodem in Epiſtolam ad Timotheum.

Peccatores cur hic puniuntur aliqui, ſed non omnes

Si nullus malus puniretur, nemo exiſtimaret Deū pręeſſe rebus humanis. Si omnes punirentur, nemo expectaret futuram reſurrectionem, cùm hic omnes reciperēt. Propterea punit & nō punit. Propterea hic iuſti quidē affligūtur, quod inquilini, quòd hoſpites quòd ſūt in aliena terra & ꝓbationis cauſa hæc ſuſtinent, vt Iob. Peccatores autē ſi quādo quid tale ſuſtinent, luunt pœnas peccatorum. Nā & ex bonis, ſunt qui mala habent opera, & hic ea recipiunt ne illic puniantur.

Ex Theologo. De amore in Pauperes.

Malis affligi, nonnunquam eſt à Deo.

An autem à Deo ſit, malis affligi aut ęgrotare, nō C dum eſt manifeſtum donec perturbationem & ordinis egeſtatem tanquam fluentum aliquod à ſe affert materia. Et quis ſcit an ille quidē puniatur propter vitium, hic verò tanquam laudatus efferatur? Sed cōtra ille quidem extollitur propter ſcelus: hic autē probatur propter virtutē. Ille quidē altius ſublatus vt ruat grauius, dū ei permittitur prius, omne ſuū vitium tanquam aliquem morbum expellere & propalare vt puniatur iuſtius: hic autem afflictus præter opinionem, vt tanquam aurum in fornace probatum, ſi quid vitij habeat, id eluat. A ſorde enim mundus nullus eſt penitus.

Baſilij dogma ex Regulis Monaſticis.

Ægritudines non omnes à natura. *Heb. 12.* *1. Cor. 11.*

D Non omnes ęgritudines ſunt naturę, ad quas videmus nōnūquā eſſe vtilem Medicinę artem. Sępe enī peccatorū flagella ſunt ęgritudines quæ inferuntur ad conuerſionē. Quem enim diligit Dominus caſtigat. Propterea inter vos ſunt multi infirmi & ęgroti, & dormiunt multi. Nam ſi nos ipſos iudicaremus non iudicaremur: iudicati autem à Domino caſtigamur, ne cum mundo condemnemur. Eos ergo, quieſcentes, & medicorum ſtudia mittentes, oportet ferre quæ inferuntur, congruenter ei qui dicit: Irā Domini ſuſtinebo, quoniam peccaui ei: & oſtēdere correctionem per fructus dignos pœnitentiæ, & meminiſſe Domini dicentis. Ecce ſanus factus es, noli amE plius peccare, ne quid deterius tibi contingat. Fiunt autem aliquando & ex maligni poſtulatione, tanquā magnum Antagoniſtam ad certamen ei inmitente benigno & clementi Domino, & deprimente eius iactantiam per ſummam ſeruorum ſuorum tolerantiam. Aut iis qui labores ferre nequeunt, à Deo producuntur qui poſſunt ad mortem, vſque conſtanter ferre graues dolores, vt Lazarus, qui cum tot & tantis ſcateret vlceribus, nuſquam ſcribitur neque à diuite aliquid petiiſſe, neq; præſentia ęgre tuliſſe. Quā ob rē aſſecut⁹ eſt requiē in ſinu Abrahę, vt qui receperit mala in vita ſua. Inuenimus etiā aliā cauſā ęgritudinū euenire Sāctis; vt Apoſtolo. Ne eīn videretur exce-

excedere terminum humanæ naturæ, & ne quis exiſtimaret eam habere aliquid ſupra humanam conſtitutionem vt Lycaones coronas & tauros ei offerentes, ad oſtendendam humanam naturam, frequenter conflictabatur cum ęgritudine. Quod ergo ex arte medendi eis lucrum extitit, & non potius periculum, dum à recta ratione ſuſtollūtur ad curā corporis? Iis autem qui ex mala vitæ ratione ſibi contraxerunt ęgritudinem, tanquam typo & adumbratione aliqua vtendum eſt corporis curatione ad curam animæ. Nam omnino fugere artis medendi vtilitatem eſt contentioſum: & in manibus medicorum ſpem habere ſuæ ſanitatis, eſt beluinum. Sed quomodo vtimur quidem agricultura, fructus autem à Deo petimus: & gubernatori quidem clauum committimus, Deum autem oramus vt è mari ſeruemur: Ita etiam medicum introducentes cum ratio concedit, à ſpe in Deum non deſiſtimus.

Medicus quomodo adhibendus in morbis.

Ex Maximo, In capitibus.

Peccata cauſæ calamitatū.

Sapiens quidem, diuinorum iudiciorum reputans eſſe medicinam, grato animo fert quæ per ea ipſi accidunt calamitates, conſiderans earum nullam aliam eſſe cauſam quàm ſua peccata: Inſipiens autem Dei ſapientiſſimam ignorans prouidentiam, peccans eſt caſtigatus, aut Deum aut homines cogitat eſſe cauſas ſuorū malorum. Non poteſt enim fieri vt qui peccauit, futurum effugiat iudicium abſque voluntariis hic laboribus, aut inuoluntariis quę inferuntur calamitatibus.

Ex Quęſt. Quid ſit fortuna, & an liceat Chriſtiano confiteri fortunam.

Ex Theologo, De amore in pauperes.

Dogma de fortuna & caſu temere eſt excogitatum.

Hic quidem alij de fortuna & caſu dogma conſtituerunt, iis planè temerè & fortuito fictis & cogitatis. Alij autem de quadam aſtrorum potentia rationis experte & indiſſolubili, noſtra vt voluerint contexentium: imo verò ipſi contexturæ ac ſerici neceſſitatem afferentium: & de quarundam ſtellarum errantium & inerrantium congreſſibus, & de motum obtinente dominatum in vniuerſitatem.

Alij autem quidquid vnuſquiſque viſione apprehenderit in miſerum genus humanum inuexerunt quidquid eſt ipſius prouidentiæ ad quod non patet aditus, & quod aſſequi non poteſt contemplatio diſpertiti in diuerſas ac differenties opiniones & appellationes.

Rom. 1.

Sed infatuatum eſt, inquit, inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe Sapientes ſtulti facti ſunt, & mutarunt gloriam Dei incorruptibilis, fabulis & vmbris, quæ vniuerſitatem peruadit prouidentiam, contumelia afficientes. Nos autem neque ipſi hęc prodigia afferimus, ſi nobis qui ſumus rationis participes, & rationem colimus, Verbum & ratio vlli curę eſt. Neque eos admittimus qui ſe aliquid eſſe putant, etiam ſi in abſurdis orationibus & dogmatibus linguam habeant volubilem, & nouitate delectent.

MOSIS BAR-CEPHA SYRI, EPISCOPI IN BETH-RAMAN, ET BETH-CENO, AC CVRATORIS RERVM SACRARVM IN MOZAL (HOC EST SELVCIA PARTHORVM)

Scripti ante annos propè 700. Commentarij de Paradiſo, ad Ignatium Fratrem, Interprete Andrea Maſio.

PROOEMIVM.

Hexamoron Moſis Bar-Cepha.

POſteaquam, ſancte frater Ignati, abſoluimus, non ſine ope diuina, Commentarium de ſex diebus conditi orbis, minimè perfectum quidem illum, neque omni ex parte abſolutum orationibus quinque, accedimus ad tractandum de Paradiſo, tuæ pietatis voluntate, perſuaſioneque inducti. in qua quidem tractatione ita quoque verſabimur, vt & accurata & clara ſit oratio: & ſingula capita inter ſe diſtincta, particulatimque diuiſa habeantur, quo facilius lectores omnia intelligant, neque per obliuionem aliquid de ſua memoria amittant, quatenus certè Deus verus, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ornatus noſtros adiuuaturus, nobiſque præiturus eſt, & directurus dictionem noſtram. Verba igitur quibus Moſes Propheta de Paradiſo dicere orſus eſt, hæc ſunt. Et plantauerat Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio: ibique poſuit Adamum quem finxerat. *Sed prius quàm beati Moſis verba explicemus, pertractanda nobis ſunt in hac prima Commentarij noſtri parte, vigintiſeptem argumentorum capita: in quorum primo agetur: Sit ne Paradiſus res corporata, an vero ſpiritalis. Secundo oſtendetur quis ſit corporatus Paradiſus: & quis ſpiritalis. Tertio probabitur conſentaneum eſſe, vt libri Veteris Teſtamenti interpretentur non ſolum de rebus ipſis, verum etiam myſticè, & figuratè. Quarto declarabitur, num de re ipſa corporata, an vero myſtico modo Paradiſus primum ſit explicandus. Quinto dicetur, quo die inter illos ſex dies quibus condidit Deus hanc machinam corporatam atque aſpectabilem, ſit conditus Paradiſus corporeus. Sexto aperietur cauſſa, ob quam condidit Deus iſtum corporatum Paradiſum. Septimo peruestigabitur, ſitne Paradiſus in cœlo, an in terris. Octauo expendetur, Vtrum Paradiſus ſit in hoc terrarum tractu: quem nos habemus, an in alio. Nono probabitur, eam terræ regionem in qua Paradiſus exſtat, altiorem eminentioremque eſſe hac noſtra. Decimo agetur de regno cælorum, in terrane. ſit an in cœlo. Vndecimo diſſeretur, quo differat regnum cælorum à Paradiſo. Duodecimo tractabitur Vtrum Paradiſus exiſtat intra orbem terrarum habitabilem, an extra eum. Decimotertio, in qua tandem regione ſit Paradiſus. Decimoquarto diſceptabitur, quomodo homines tranſmiſerint mare Oceanum, venerintque ex ea regione in qua Paradiſus eſt, ad hanc quam nos incolimus. Et vtrum Adam habitarit apud Hieroſolyma, an vero minimè. Decimoquinto diſputabitur, quanta pateat Paradiſi amplitudo. Decimoſexto quid ſit Eden, & cur Paradiſus ſit Paradiſi vocabulo appellatus. Decimoſeptimo inueſtigabitur num arbores & fructus Paradiſi ſimiles fuerint iis qui in hoc noſtro ſolo proueniūt, an vero ab his diuerſi. Decimoctauo oſtendetur quis ſit modo Paradiſi vſus: vel quis etiā poſt reſurrectionē mortuorū futurus. Decimonono declarabitur quæ fuerit arbor ſcientiæ boni & mali, qua Adamo Deus interdixerat: & quā obrē appella ſit, ſcientiæ boni & mali arbor. Viceſimo diſputabitur quę fuerit Arbor vitæ, & cur ſit Vitæ dicta. Viceſimo primo agetur de illo fluuio qui Paradiſum irrigabat, & de quatuor fluminibus in quæ ille ſcindebatur.*

Gen. 2.

Viceſimoſecundo dicetur quid futurum fuiſſet, Adamo, ſi obſeruaſſet mandatum.

Viceſimo tertio explicabitur, quàm diu manſiſſent in Paradiſo Adamus & Eua, prius quàm illinc in regnum cæleſte emigraturi fuiſſent, ſi obediuiſſent mandato. Viceſimo quarto probabitur numero augendos fuiſſe in Paradiſo homines, ſi Adam & Eua obtemperaſſent legi, neque eos duos ſolos fuiſſe inibi manſuros.

Viceſimo quinto diſceptabitur, an per venerem commixtis corporibus prolem procreaturi fuiſſent tum Adam Euaque tum iſtorum poſteri: an verò ſine amplexibus. Viceſimoſexto declarabitur quomodo voluptatem cepiſſent in Paradiſo Adam & Eua, ac reliqui ex ipſis naſcituri.

Viceſimo ſeptimo agetur de ſerpente qui Euam adortus decepit. Viceſimooctauo denique interpretabuntur ea verba, quæ beatus Moſes ſcripta reliquit de Paradiſo, & de iis quę in Paradiſo acta ſunt, nõ quidẽ myſticè, ſed ita vt res ipſę explicẽtur.

MOSIS BAR-CEPHA SYRI, EPISCOPI IN BETH-RAMAN, &c.

COMMENTARII DE PARADISO PARTIS PRIMÆ.

CAPVT I.

Vtrum ſit Paradiſus res corporata, an verò ad intelligentiam mentis, pertinens.

DE Paradiſo, de quo Beatus Moſes ſcripſit his verbis, *Platauerat Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio*, ſcire laborant homines, rerum cognitionis cupidi, ſit ne corporata res, an verò incorporea, atque ſpiritalis duntaxat, & ſola intelligentia ſpectabilis. Et alij quidem ita ex corporibus conſtare aiunt, vt nihil habeat quod ad mentem ſpectet, alij verò ita ad ſolam mentem pertinere putant, vt omnino incorporea res ſit. Sunt etiam qui duos eſſe dicant Paradiſos, alterum corporatum, incorporeum alterum. Sed nos aduerſum illos qui planè corporatum faciunt paradiſum, tribus vtendum rationibus putamus, quarum prima eſt: Si omnino corporeus eſt paradiſus, corpus ſolum Adæ in ipſo oblectabatur, anima verò non item. Nam corporata res nõ poteſt animum, qui ſpiritus eſt, afficere voluptate, quo fiet vt fraudis reus videri Deus poſſit, quippe qui quaſi oblectandi Adæ gratia paradiſum condiderit, & tamẽ non totum Adamum, ſed alteram duntaxat eius partem, quæ corpore conſtabat, voluptate imbuerit, alteram verò animum voluptatis expertem reliquerit. Secunda ratio hæc eſt, Si planè corporatus eſt paradiſus, conſequens eſt vt ſacra veteris Teſtamenti ſcripta vacua ſint myſticis ſenſis, id quod falſum eſſe capite tertio, volente Deo, commonſtrabimus. Tertia ratio eſt: Si paradiſus nihil eſt niſi res corporea, conficitur eos ſacrarum rerum Doctores mentitos eſſe, qui corporeę ipſum etiam naturę eſſe prodiderunt, Conficitur igitur ex iis quæ iam dicta ſunt, paradiſum haud ita corporatum eſſe, vt incorporei nihil habeat. Rurſus eos qui ad mentis intelligentiam dũtaxat pertinere aiunt paradiſum, atque omnino incorporeum eſſe, ſex iſtis oppugnamus argumentis. Primo, prorſus nullo adfeciſſet voluptatis ſenſu Adæ corpus, ſed ſolum animam, atque hac ratione nuper quoque vſi ſumus. Deinde falſa eſſent quæ de paradiſo extant Moſis dicta, rem corporatam notantia: cuius modi ſunt, quod plãtauerat Dominus De⁹ paradiſum in Eden ab initio: quod poſuit illic Adamum quem finxerat: quod procreauit è terra omnẽ arborem viſu expetibilem, atque in cibum idoneã, & arborem ſcientiæ boni & mali: quod ſumpſerint Adam & Eua folia ficulnea, fecerintque ſibi ſubligacula: quod ſeſe occultarint inter paradiſi arbores: & quæ ſunt alia huius generis à Moſe prodita de paradiſo. Tertio, niſi habuiſſet Paradiſus res etiam corporatas in ſe, qui potuiſſent ex ipſo effluere aquæ ad irrigandas terras, & ad vſus humanos accommodæ? Quarto, ex iis quæ Moſes Spiritu Sancto adflatus ſcripta reliquit, certum eſt Adamum corpus habuiſſe ex luto compactum, idque collocatum fuiſſe à Deo in paradiſo: erat ergo & locus ille, in quo id corpus inſiſtebat, corporeus. Quinto, neceſſum eſt corporatum eſſe paradiſum, quod Enoch & Elias in eo manent, vt affirmat Dominus Ephraim in eo opere, quo librum Geneſeos, hoc eſt de rerum ortu interpretatur: & in iis etiam ſermonibus quos de paradiſo conſcripſit. Illi enim viri, cùm corporati ſint: vt qui vitæ huius vinculis adhuc ſunt colligati: conſentaneum eſt vt in corporalibus quoque locis maneant. Sextò denique, extat Doctorum virorum autoritas, fide digniſſimorum, qua corporatum eſſe paradiſum adfirmatur: rectè igitur colligimus falſum eſſe illud, paradiſum ſub ſolam mentis intelligentiam cadere, atque planè ex earum rerum eſſe numero quæ incorporeæ ſunt. Denique iis qui duos cenſent eſſe paradiſos, alterum corporatum, incorporeum alterum, obiicimus Moſen, qui non in duobus paradiſis, ſed in vno collocatum Adamum, neque rurſus è duobus, ſed ex vno eiectum à Deo ſcripſit. Ad hoc, Dominus noſter Chriſtus non duos paradiſos, ſed vnicum promittebat latroni: inquiẽs, Hodie mecum eris in paradiſo. Neque ſanè conſentaneum eſt, vt eiuſcemodi dictis, ſcriptiſque oraculis fidem abrogemus: iis verò quæ neque dicta, neque ſcripta extant in ſacris libris, adhibeamus: Non igitur duo, ſed vnicus eſt paradiſus. Atque hæc hactenus à nobis ſunto contra tres illas hominum de paradiſo diuerſas opiniones: noſtra verò ſententia, eſt vnum eſſe paradiſum, non duos, eumque vnũ paradiſum duplicis eſſe conditionis, corporeæ, & incorporeæ, ſiue & eius quæ ſenſu, & eius quæ ratione intelligentiaque mentis percipitur, quæ quidem noſtra ſententia his argumentis poteſt demonſtrari. Adam ex anima & corpore compoſitus erat, ergo & paradiſum, qui pro illo oblectando conditus fuerat, duplicis item conditionis eſſe oportebat, vt quà eſſet corporeus, corpus: quà verò incorporeus, animum Adæ recrearet.

Ephraim Syrus.

Luc. 23.

Deinde beatus Ephræm duplici interpretatione expoſuit librum Moſis prophetæ, quarum altera myſtica eſt, atque arcana eruit ſenſa: altera res ipſas pertractat à Moſe deſcriptas. Sed & diuus Cyrillus legales etiam cæremonias, & ſi re ipſa celebrabantur, myſticum tamen quid atque arcanum continuiſſe teſtatus eſt. Præterea venerandi ſacrarum rerum doctores partim de corporeo, alij de incorporeo paradiſo ſunt locuti, nec ſanè abs re alterutri, quum ille vtriuſque fuerit conditionis. Myſticè eñ de Paradiſo agit Gregorius Theologns in ea oratione quã de Chriſti natalibus cõpoſuit, vbi Adamũ

ait colonum fuiſſe in Paradiſo plantarum immortaliũ, nempe ipſarum diuinarum notionum & ſimpliciorũ & perfectiorũ: item arborem fuiſſe meditationem animi, quãtum ipſe certè meditetur. Myſticè item Gregorius Nyſſenus in commentario de homine, cap. xx. & xxj. Similiter Philoxenus Mabugenſis in ſermone de meditatione quæ circa arborem vitę verſatur: ait enim, arcana ſenſa mẽtiſque meditationes de Paradiſo haberi. Denique Dominus Iacobus Orrohaita eo ſermone quem de Theologia edidit, ait Moſen figuratè locutum eſſe de Paradiſo. Rurſus de corporeo Paradiſo ſcripſit Dominus Ioannes in ea oratione cui titulum fecit, Cur arbor illa appellata ſit arbor ſcientię boni & mali, & quid ſibi velit illud Chriſti, Hodie mecum eris in Paradiſo. multis enim illud adſtruit argumẽtis corporeũ exitiſſe Paradiſũ: inter alia inquiẽs, Adami oculis aſpectũ, auribus auditũ, animo deniq; obuerſatũ eſſe Paradiſũ, & huiuſmodi alia. Similiter Dominus Seuerus oratione xxij. de Epithronio, cõficit corporeũ fuiſſe Paradiſũ, dũ etiã ipſe affirmat Adamũ oculis illũ intuitũ eſſe, auribuſque audiuiſſe. Nam audiuit, inquit, illa Dei ad ſe verba: De omni arbore quæ in Paradiſo extat, veſceris, præter arborẽ cognitionis boni & mali: & intueri igitur hanc potuit, veſci verò prohibebatur. Gregorius rurſus Theologus in oratione de patientia, adhũc modũ de Paradiſo corporeo loquitur: Lignũ aduerſus lignum: Crucis, aduerſus lignũ ſcientiæ boni & mali. Eſt igitur conſentaneum vt vtrũque aut corporatũ lignum fuerit, aut vtrũque corporis expers, atque ſub intelligentiã ſolam cadens: quum pari modo ligni vocabulo ambo ab illo ſubiiciantur. Sed obiiciat fortaſſe aliquis hunc ipſum Gregorium, qui in oratione de Chriſti natali eam arborẽ cognitionis boni & mali myſticè interpretatur meditationemque eſſe dicit, atqui ille duplicis conditionis Paradiſum eſſe non ignorauit, & proinde arborem illam interdum pro reipſa, interdum myſtico ſenſu interpretatus eſt, quod præſertim in eo ſermone quo natales Chriſti celebrabat, ſibi putabat faciendum. Nã cùm eum ſibi illic ſcopum propoſuiſſet, vt populum doceret, non corporum ſed animorum rationem in ſacris concionibus atque põpis habendam eſſe, nec valuas ferris cingendas, plateaſque exornandas, & quæ præterea illic cõmemorat, cęteraque myſticè eſſet interpretatus, ipſa orationis ſerie inductus eſt, vt Arborem quoque illam figuratè contemplandá exponeret. Ita & Dominus Ephræm in ſuo commentario, quo librum Geneſeos de rebus ipſis interpretatur, Paradiſum etiam re ipſa exſtitiſſe adfirmat. Quin & diuus Cyrillus in eo commentario quod in Iſaiam Prophetam condidit, cenſet Adamum, poſtquam Paradiſo eſſet egreſſus, in Iudæa primum habitaſſe. Sed dices de myſtico exitu Adæ Cyrillum illic loqui: atqui quæ ſubiicit, hoc non permittunt, ait enim, poſtquam varia peruaſiſſet loca, tandem Hieroſolymis obiiſſe mortem. re igitur ipſa huc illuc vagatus fuerat, ac proinde re quoque ipſa Paradiſum egreſſus. In ſuper Ioannes Monachus in ſermone ſuo de occaſu mundi huius, & de venturo mundo nouo, multis oſtendit ea quæ de paradiſo ſcripta ſunt, conſentaneum eſſe, vt de rebus ipſis intelligantur, vtriuſque inter alia his verbis: Quænam fuere Adami opes in paradiſo? an nõ arbores fructiferæ, feraces foliorum, quibus ſe primi parentes comerent, & flumen aquis profluentibus illorum ſitim reſtinguens? quarum aliæ ſuper hancce terram, aliæ ſubter diffundebantur, teſte Moſe. Nam ſi quis eſt qui putet arbores in Paradiſo non fuiſſe corporatas, eius animo intelligentiæque diuinum eloquium, lumen ſuppeditare debebat, quod per Moſen de Paradiſo diſertè adfirmat, Euam generis humani matrem ſumpſiſſe fructus, eoſque ediſſe: qui potuit enim illa decerpere id quod ſub tactum non cadebat? aut de illo capere quod incorporeum erat? quum id quod corporaturæ expers eſt, diuidi non poſſit, eò quod ſit incorporeæ naturæ? Hæc Ioannes ille, & alia complura eo loci ſcripta reliquit, quibus edocet corporeum fuiſſe paradiſum: quod ipſum ſatis clarè etiam Moſis verba teſtantur, dum in Geneſi ſic ſcribit: Et ſuſtulit Lot oculos ſuos & vidit omnem terram Iordanis, quod vniuerſa eſſet irrigua, priuſquam ſubuertiſſet Deus Sodomam & Gomorram, quaſi Paradiſus Dei. Non enim eum paradiſum qui in ſola mente verſetur, hoc eſt, incorporeũ, contuliſſe cum regione Iordanis, ſed eum qui re ipſa exiſteret, corporatuſque eſſet, exiſtimandus eſt. Tũ alius quoque Propheta de paradiſo vaticinatus eſt adhunc modũ: Ante illum paradiſus Dei, poſt illũ verò veluti campus deuaſtatus. Igitur ex iis omnibus quę adhuc diximus, conſtat vnicum quidem eſſe paradiſum, ſed eum duplicis conditionis, corporeæ inquam, & incorporeæ: hoc eſt, & ad ſenſus ipſos, & ad mentis intelligentiam pertinere, falſumque perinde, eſſe, quod aut ſub ſolum ſenſum cadat, aut ſub ſolam intelligentiam, aut denique quod omnino duo extent paradiſi.

Luc. 23.

Gen. 2.

Nazianzenus.

Ephræm. Cyrillus.

Chryſoſtomum, opinor, putat

Gen. 3.

Gene. 13.

Iam vero poſteaquam demonſtrauimus vnicum eſſe paradiſum, non duos: ſed eum duplicis eſſe conditionis, corporeæ & incorporeæ: cõſequens eſt vt doceamus, quis corporeus, & quis incorporeus ſit Paradiſus. Corporeum igitur paradiſum eſſe ſtatuimus, arbores omnis generis plurimas, varietate pulchritudineque admirandas, atque foliorum & fructuum, quæ ſui cupiditatem excitent maximã, feraces, æquabilique atque amœniſſimo poſitas loco: flumen præterea ingens, & amplum, quo illæ rigantur, locum denique ipſum ſpacioſum, gratum, atque accommodum ad vſum habitationemque hominũ. Rurſus paradiſum qui ad mentis intelligentiam ſpectat, quemque incorporeum nominamus, vitam eſſe definimus, quæ planè ſecundum mentem, per tẽperantiam, ſanctitatemque excellenter agitatur, plenam meditationis rerum tum diuinarum tum conditarum, à qua procul abſint curæ, mœrores, gemitus: cõcomitentur verò gaudium, lætitia, exultatio. Nam qui in hoc paradiſo verſantur, vitam planè beatam atque Angelicã viuunt, radiiſque diuinæ notionis illuſtrãtur, vt Angeli. Duplex igitur ille paradiſus quatenus quidẽ corporeus erat, Adami Euæque corpus oblectabat: quatenus verò incorporeus atque ad mentem ſpectans, ipſorum recreabat animos. Quippe vt cibus corporat⁹ alit corpus, ita cogitatio tũ de Deo ipſo, tũ de iis rebus quas De⁹ cõdidit, paſcit animũ ratione præditũ. Perinde enim ſcientia & cognitio animi, atque panis, corporis, eſt alimẽtum. Sunt inter hęreticos qui contendunt minimè cõuenire, veteris teſtamẽti ſcripta myſticè, atque aliter quã de ipſis rebus interpretentur, grauiterque accuſant eos qui contra faciunt, atqui ſi ita ſtatuas, multa vt cõſequantur abſurda neceſſum eſt. Primò enim vetus teſtamẽtũ nihil niſi meras nudaſque cõtinebit

Quis corporatus et quis ſpiritalis Paradiſus ſit Cap. II.

Paradiſus corporeus.

Paradiſus ſpiritualis

Conſentaneum eſſe vt veteris teſtamenti ſcripta non ſolum de ipſis rebus quæ verbis ſignificãtur ſed etiam arcanis ſẽſis interpretentur. Cap. III.

hiſtorias, carebitque prorſus myſticis ſancti Spiritus ſenſis: deinde obfirmabitur Manetis & Marcionis A ſententia, qui dicebant vetus teſtamentum nequaquam ab auctore Dei Chriſti Patre eſſe. Præterea niſi in illo recondita fuerint arcana ſenſa, vnde potuere priſci patres, Prophetæ, aliique ſancti viri intelligere Chriſtum olim venturũ, ex eaque re tanto affici gaudio? Denique ſi ita cum illis hęreticis ſentimus, profectò in Iudaiſmum incidimus: quippe Iudęi, vt qui Spiritus ſancti expertes ſunt, alia quã corporalia craſſáque ſenſa nulla amplectuntur. Verũ enimuero arcanis etiam modis atque myſticis explicandos eſſe ſacros libros, ex iis conficitur quæ modò ſubiicimus. Si enim quod capiendi Iudæi, inque exiliũ ducendi, quodque rurſus liberandi reducendique in patriam eſſent, quæ reipſa contingentes figuræ fuerunt: iuſſi ſunt diuinivates figuris atque typis quibuſdã prædicere, quo videlicet Dei prouidẽtia iam tũ agnoſcetur: ſicut apud Ezechielem de ſumendo latere, de diuidendis barbæ & capitis pilis, & cubando in lateribus, videre eſt: item apud Iſaiam de amictu ſacci, deque nudando corpore: præterea apud Ieremiam de iugo & vinculis: denique apud Hoſeam de ducenda vxore adultera, & meretrice: atque ita de aliis plurimis quæ nunc non eſt operæ precium percenſere: quanto magis conſentaneum putabimus, in lege atque prophetis miſticè figuratèque illa admiranda, atque præcellentiſſima, neque vnquã ſatis laudãda opera, quæ verbũ Dei Chriſtus dũ in carne verſabatur, patrauit, quæq; nobis in mũdo illo ſempiterno, cuius ſpe certiſſima fruimur, euẽtura promiſit, eſſe prænunciata? Ad hoc, tabernaculũ illud exiguo duraturum tempore, quo ornatu corporeo eſſet exſtruendũ à Moſe, non antè in ipſo mõte myſticis modis ipſi oſtenderat Deus? Sanè eò ſpectant verba illa quę poſtquã ille deſcendiſſet de mõte, ad ipſum hic faciebat, inquiens: Videto ac facito omnia ad id exemplar quod tibi in monte oſtendi. Quid Gedeonis vellus? Quid Eliſæi hydria? an non præter ipſas res quæ agebãtur, alia etiã ſecluſa in ipſis erãt ſenſa? Quid triticũ, palea, ventilabrũ, quę cõmemorat Ioannes Baptiſta? nũ pro ipſis rebus ſunt accipienda, ac non potius arcanum quid, per ea ſignificare ille volebat? quin ipſe etiã Domin[9] noſter ait, Abrahamũ optauiſſe vt videret diẽ ipſius, ac vidiſſe, gauiſumq; eſſe, quẽ tamen aliter proſpicere nõ potuit ille, quã per typũ, ac myſteria: quale illud fuit, quod filiũ ſuũ immolare iubebatur. Ea enĩ victima, Chriſti diẽ figuratè oſtendebat. Præterea Moſis ſerpentẽ æneũ, quem in deſerto ſuſpendit ob oculos populi, idem Chriſtus interpretatur myſticè de ſua cruce, dũ ait: Quemadmodũ in altum ſuſtulit Moſes ſerpentẽ in ſolitudine, ita exaltabitur filius hominis. Rurſum aquę illę, de quibus cũ Samaritana muliere colloquens ait: Aquæ quas ego do ei, fient in ipſo fontes ſcaturientes in vitã æternam: nequaquã profectò corporatæ aquæ, ſed myſticæ fuerunt. Denique Paulus quoque Apoſtolus arcano ſenſu interpretatur duas Abrahæ vxores, Saram & Agarẽ, duorũ inquiens teſtamentorũ illas eſſe figuras. Similiter petram illã quæ comitabatur Iſraelitas, profundebatque aquas in potum illis: figuratè explicat, quando ait, eam petrã fuiſſe Chriſtũ. Ex his igitur omnib[9] colligere eſt, veteris Teſtamenti libros non modò de rebus ipſis, verùm etiam myſticè ac figuratè atque reconditioribus modis interpretari debere.

Ezech. 4. & 5.
Iſai. 20.
Ierem. 2.
Exod. 25
Iudic. 6.
4. Reg. 2.
Matth. 5.
Ioan. 8.
Gene. 22.
Ioan. 3.
Ioan. 4.
Galat. 4.
1. Cor. 10

Vtra expoſitione myſticane, an verò de ipſis rebus ſit primũ interpretãdus Paradiſus. Cap. IIII.

Igitur quum duplicis ſit conditionis Paradiſus, A conſentaneum etiam eſt vt duplici modo interpretetur, myſticè & corporatè, hoc eſt, vt tum res ipſæ pertractentur, tũ ex rebus notiones aliæ, quaſi per figuram intelligantur. cæterum illa interpretatio cũ fundamento & parietibus rectè conferatur. Quum igitur tunc demum muri immobiles conſiſtant vbi fundamenta ſunt firma, ac proinde hæc prius iacta eſſe quã illi extruantur, oporteat, tametſi parietes, eaque quæ paratur ædium forma, prius in animo atque cogitatione à nobis verſentur, quàm fundamẽta: congruũ quoque eſt, vt de rebus ipſis interpretatio prior conſtituatur, quo hac deinde, ceu fundamento, myſtica illa ſuſtentetur nitaturque.

Quoto die inter illos ſex dies, quibus cõdidit Deus hanc aſpectabilem machinã, ſit conditus atque conſitus Paradiſus. Caput. V.

B Cęterum Moſes ſcribit, ſex diebus creauiſſe Deum hanc machinam aſpectabilẽ. Primo enim condidiſſe cælum, terram, lucem. Secundo æthera ſiue firmamentum. Tertio, arbores, herbas, ſemina. Quarto ſolẽ, lunã, ſtellaſque cęteras. Quinto aues aëra peragrantes, & piſces per mare natantes, ac humi quoque repentes animantes. Sexto feras, manſuetaſque beſtias, nec non Adamium, & Euã. At Paradiſum eſſe quidem à Deo conſitũ cõmemorat, ſed non quoto die. Nos tamẽ tertio & conditum, & conſitum eſſe, ex iis verbis quæ de ipſo apud Moſen habentur, intelligimus: ait enim, dixiſſe Deum die tertio, Producat terra herbas germinantes, ſeminiſque feraces C in ſuo genere. Nec non arbores fructiferas ſui quaſque generis, &c. Paradiſus itaque ante Adamum cõditus eſt & veluti ſpõſo thalamus à Deo præparatus atque inſtructus. Nam quòd Moſes Paradiſi conditi mentionẽ poſt creatum Adamum facit, ideo fit, quod ad nondum ſatis explicatã de Paradiſo conſito narrationem ſibi reuertendum, eãque abſoluendam putauit, non autem quaſi ille poſt conditum Adamum factus ſit.

Quam ob cauſſam condiderit Deus Paradiſũ corporeũ. Cap. VI.

Neque verò dubiũ eſt quin & cohoneſtandi, & voluptate adſiciendi Adami gratia Deus Paradiſũ condiderit, vt qui illum ſibi maiore cura ſtudioque proſequendũ duxit, quàm vllam rerũ cęterarum, quę ſuper terrã eſſent. D Igitur quemadmodũ ampliore ipſum honore quàm alias res à ſe creatas adfecerat, eo ſuis ipſe manibus, atque ad ſuam imaginẽ illũ condidiſſe, ſic Paradiſo quoque veluti domicilio prę cęteris honorare voluit. Itaque locũ ei deſtinauit & conſeuit ornatiſſimum, magnificentiſſimũ voluptuoſiſſimũ, & ob ſummam elegantiam pulchritudinemq; maximè expetibilẽ, in quo ille verſaretur habitaretque, neque permiſit vt cęterorum more animantiũ, quæ ratione vacant, terram depaſceret.

De Paradiſo, ſuper terram, an in cœlo exiſtat. Cap. VII.

Sũt qui in cœlo Paradiſũ eſſe putent, eo quod diu[9] Paul[9] Apoſtolus de ſe ipſe dicat, raptũ ſe fuiſſe in tertiũ cælũ, & in Paradiſum: neque enim hoc adiectu- E rũ fuiſſe, niſi in cœlo eſſet Paradiſus. Verũ nos ad ea reſpondemus, duo fuiſſe viſa illa in quæ Paulus erat non vnicum, quũ ipſus dicat. Veniam ad viſa, atque ad patefactiones Domini, nõ autem ad viſum & ad patefactionem. Neque verò deſunt etiã nobis ſcripturæ loci quibus conuincamus diuerſas fuiſſe duas illas patefactiones, & priore quidem in cęlũ, altera verò in Paradiſũ fuiſſe ſublatũ Paulũ. Nos igitur ſuper terram eſſe Paradiſum ſtatuimus, idque his argumentis. Conſeruat, inquit, Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio, ſiue pridem: Eden verò locum vocaſſe videtur, non qui ſupra cælum eſſet ſed in terris. Præterea idem Moſes affirmat quatuor flumina

2. Cor. 22

minat Paradiſo pr oſluxiſſe, Tigridem, Euphratem, Gihoneum, & Phiſonem: quæ ſi è cœlo delapſa eſ- A ſent, excauaſſent vtique atque vaſto hiatu ipſam terrã aperuiſſent, quippe quæ ſuſtinere nequiuiſſet molem tantam, quanta aquæ ex loco tam ſublimi præcipites, & quidem dies noctéſque continuato curſu, abſque vlla intermiſſione ipſam preſſiſſent: quare terra promanaſſe illa flumina neceſſe eſt, & proinde paradiſum quoque terreſtrem fuiſſe. Ad hæc Dominus noſter ait ad latronem: Profectò dico tibi, hodie eris mecum in Paradiſo. Non autem dixit in cœlo, quia neque ipſa Domini anima, ſimul atque à corpore diſſociata eſt, cœlum conſcendit, ſed die tertio rurſum corpus ſubiit: neque latro quoque eo die in cœlum potuit euadere, cùm dicat B Chriſtus neminem conſcendiſſe in cœlum, præter eum qui deſcendiſſet de cœlo, Filium hominis, qui eſſet in cœlo. Fuit igitur paradiſus non in cœlo ſed in terris. Inſuper corporatæ arbores, quales reuera in paradiſo exſtabant ex ligno concretæ, è terra ſatæ pullulant, non autem ſupra cœlum naſcuntur, denique Patrum auctoritate, cui fides negari nõ poteſt, ſatis comprobatur terreſtrem fuiſſe Paradiſum. Nam dominus Ioannes in ea oratione qua diſſerit cur arbor illa ſit vocata ſcientiæ boni & mali, ſcribit in hanc ſententiam: Si regnum cœli promiſit nobis dominus noſter, latronem verò in paradiſum modò ſubuexit, ſanè conficitur non ſatis fe- C ciſſe ipſum latroni. Item dominus Seuerus in oratione XXII. de Epithronio ſic ſcribit: Ea quæ nobis promiſſa ſunt, ipſum ſunt cœli regnum: non autem quæ in Paradiſo percipiatur voluptas. aliud igitur Paradiſum, aliud regnum cœleſte eſſe, palam faciũt hi Patres. Poſtremo Ephræm in eo libro, quo Paradiſi conditionem exſequitur, diſertè aſſerit terreſtrem eſſe. Igitur perſpicuum eſt in terris eſſe Paradiſum, non in cœlo.

Luc. 23.
Ioan. 3.
Ioannes.
Seuerus.
Ephræm.

Vtrũ Paradiſus in hoc terrarum tractu quem nos incolimus, exiſteret, an in alio quopiam. Cap. VIII.

Iam verò poſteaquam oſtendimus in terris fuiſſe Paradiſum, indagandum nobis ſupereſt, an in his terrarum regionibus quas nos mortales habemus, an D in aliis quibuſdam exſtiterit. Cæterum ſtatuimus terram vnã omnino eſſe, atque vnius vniuerſam eiuſdémque naturæ, cámque terram in qua Paradiſus exiſtebat, diuerſam quidem eſſe ab hac noſtra, verùm non natura, ipſáque ſui materia, ſed raritate & denſitudine. Diuidamus igitur terram in duas maximas partes, quarum altera Paradiſi terra, altera extra Paradiſum vocetur: illa ſubtilis, ſincera, pura: hæc quæ à nobis colitur, craſſa, materiata, impura, confuſa ſit. Iam vero concipito animo tuo haſce quatuor res, Cœlum ſuperius illud ſpiritibus angeliſque frequentatum, deinde quod illo inferius eſt, Firmamentûmque à nobis vocari ſolet: poſtea eam terram quæ Paradiſi eſt, demum eam terram quæ E eſt extra Paradiſum: deinde ita exiſtimato, quemadmodum id quod Firmamentum vocari diximus, præcellentia quadam ſubtilitatis cœlo illi ſublimiori, ſpiritibúſque dicato cedit, ac rurſum eadem Paradiſum ſuperat & craſſiorem & magis materiatum: ita & Paradiſum dignitate puritatéque inferiorem quidem eſſe firmamento, ſed terra quæ extra ipſum eſt, præſtantiorem. Fit itaque vt cœlum illud beatorum Spirituum domicilium præcellentius ſit firmamento: firmamentum Paradiſo: Paradiſus ea terra quam nos habitamus. Eſt igitur alia Paradiſi terra, alia hæc noſtra: ſed ita vt non natura, verum materiæ ſubtilitate, excellentiáque differant. Sed po- A teſt id etiam hoc argumento à rerum natura petito demonſtrari. Conditus enim Adamus nos in hoc craſſe denſáque pleno materie loco, qui extra Paradiſum eſt, collocatus à Deo eſt: nondum enim deliquerat atque peccarat. Neque rurſus poſitus eſt in illis præcellentibus locis, cœlo vel firmamento: nihil enim adhuc boni patrarat. Sed quod conſentaneum erat, collocauit ipſum Deus in eo loco qui inter vtroſque illos medio ſe habebat modo, hoc eſt, in paradiſo: hic enim vt non tam purus putúſque eſt quàm firmamentum ita rurſus nõ tam craſſa coactáque materie conſtat atque hæc noſtra, quæ extra paradiſum eſt, terra. Et vero eo conſilio vi- B detur eiuſmodi medio loco ab opificè Deo ille poſitus eſſe, vt ſi morigerus obſeruaret iuſſa, ſubueheretur in firmamẽtum, locum præcellentiorem, puriorémque Paradiſo. Sin autem mandatis non parẽret, ſed delinqueret, atque ab ea quam ſibi ſuus effector imperauiſſet, lege deflecteret, cõiiceretur in hãc execrabilem, craſſam, ac denſam terram, quam nos extra paradiſum nunc habitamus.

Adam vbi primum poſitus.

Quin paradiſum fuiſſe medio loco teſtatur etiam Philoxenus Mabugæ Epiſcopus in eo ſermone quẽ de contemplatione arboris vitæ conſcripſit his verbis: Sic conſitus à Deo paradiſus eſt, vt medium occuper locum: quidquid enim ſuperius eſt, aut cœ- C lum eſt, aut cœlo conſentaneum, rurſum quidquid inferius, vel terra eſt, vel ad terram pertinet. quippe qualis erat conditio compoſitióque hominis, talem oportebat eſſe & locum in quo erat ille ponendus: illa verò eius erat modi, vt in hominis eſſet poſita arbitrio & boni & mali electio: iam verò qui ſic ſe habet, is inter vtrunque medius eſt, nec ex bono totus, nec rurſum totus ex malo conflatus, ſed pro ſuopte arbitrio ad vtrumuis iuxta ſe habens. atque ea quidem erat Adæ conditio, eadémque cognitio arboris boni & mali: quare & eiuſmodi erat quoque paradiſi ratio, in medio ſcilicet collocati, vt ſu- D pra ipſum eſſent corporaturæ materiæque expertes ſpiritus, qui ſola ratione intelliguntur, & quidquid extra omnem compoſitionem eſt: infra verò illum beſtiæ & pecudes, cæteráque ratione carentia: ipſe verò paradiſus inter hæc & illa medius maneret, atque hac ratione cum hominis conſtitutione congrueret, qui & ipſe ex anima ſimul & corpore cõſtabat. hactenus ille. Animaduertis igitur Doctorem iſtum perſpicua ratione oſtendiſſe paradiſum in medio eſſe poſitum, neque tam ſubtili tenuitate dotatum, quàm ea quæ ſupra ipſum exiſtunt, neque rurſus ea craſſitudine materiæ, qua illa compoſita ſunt quæ infra ipſum habentur. Non ergo in hac quam nos habitamus terra paradiſus extitit, ſed in E alia, non quidem ipſa ſua natura differente, ſed tenuitate, genuináq; puritate. At enim obiiciat nobis hîc aliquis, fieri non poſſe, cùm terra omnis vnius eiuſdémque naturæ ſit atque eſſentiæ, vt altera eius pars ſubtilis, pura, ſincera, altera verò craſſa, impura, miſta, confuſáque eſſe queat. Sed nos reſpondemus, fieri omnino id poſſe: quippe in aquis quæ ſunt eiuſdem eſſentiæ omnes, alias tamen limpidas, alias turbidas, quaſdam dulces, potúque ſuaues, alias amaras, atque in potum ineptas: item in aëre alium craſſum denſúmque, alium liquidum, naturalíque temperatum puritate: rurſus alium ſalubri atque amœna temperie, alium noxia intemperie, ingrató-

Philoxenus.
Paradiſus vbi ſitus.

que odore experimur: denique ipſa etiam corporis noſtri membra omnia quidem, vnius atque eiuſdem naturæ eſſe nemo negauerit: & tamen oculus lucidus eſt atque liquidus, manus verò craſſa & materiata compage conſtat. itaque & in terræ partibus idem vſuuenit, vt ſcilicet altera eſſet pura puta, & omnis excrementi vacua, ac tenuis ſubtiliſque, qualis erat illa Paradiſi: altera verò craſſa, mixta, excremētoſa, cuiuſmodi eſt hæc quæ extra Paradiſum à nobis habetur. Nam & in oleo hoc ipſum deprehendis & in vino: etſi enim vnis etiam hæc conſtent eſſentiis, tamen partium aliæ liquidiores defecatioréſque ac veluti magis percolatæ, quales ſunt à fundo remotiores: aliæ rurſus turbidiores, feculentioréſque, atque omnino impuriores eſſe cerniuntur, eæ nempe quæ à fundo propius abſunt.

Eam terram in qua eſt paradiſus, hac noſtra ſublimiorem eſſe. Cap. IX.

Illud inſuper aſſerimus, eam terram in qua eſt Paradiſus, altiorem multo ſublimioremque exiſtere hac quam nos colimus. id enim ita ſe habere, indicio ſunt quatuor illa grandia flumina, quæ orta in paradiſi terra, per hanc noſtram ab illa diuerſam feruntur. Niſi enim illa terra altior extaret, fieri nō poſſet, vt ea flumina illinc præcipiti curſu ſub mare magnum delata, tandem per hanc à nobis cultam regionem erumpentia ſpargerentur. Certum igitur eſt, ea flumina, quia è ſublimi loco promanant, ipſa ſua præcipiti fluxione coacta ſtrictáque, & proinde cum impetu delata, ſub teram, & magnum mare rapi, atque ob ipſum eum impetum quo ſunt delapſa, rurſus proſilire in hac noſtra terra, per eámque fluere. Nam quatuor illa flumina, Tigrim, inquam, Euphratem, Gihonem, & Phiſonem ſub mare ferri, atque in hac demum quam nos habitamus, terra prodire, teſtatur etiam dominus Ephræm commentariis in Geneſim, & cum eo alij. Clarum igitur ex his eſt, eam terram in qua ſitus eſt paradiſus, multo eminentiorem ſublimioremque eſſe hac quam nos occupamus.

Ephræm.

De regno cœleſti in quo Iuſti voluptate adficiētur ſit ne in terris, an ſupra cœlum. Cap. X.

Regnum porrò cœleſte illud quod iuſtorum delitiis deſtinatum eſt poſteaquam reuixerint mortales, vt ait Dominus noſter, non eſſe in terris: ſed ſupra cœlum, hoc eſt, ſupra firmamentum quod proximè ſupra nos eſt, multis argumentis comprobatur. Primò enim ipſum vocabulum hoc arguit, quo cœleſte regnum, non terreſtre à Domino appellatum eſt: deinde idem ille Dominus dixit: Vado paratum vobis locum, & vbi ego ſum, illic & miniſter meus erit. Iam verò dubium nullum eſt, quin Chriſtus verè in cœlum conſcenderit. Præterea diuus Paulus ſcribit in hæc verba. Vos autem acceſſiſtis ad montem Zion, & ad ciuitatem Dei viui, ad Ieruſalem, quæ eſt in cœlo, & ad cœtus myriadum Angelorum, atque ad Eccleſiam primogenitorum, qui ſcripti ſunt in cœlo. Et alibi: Scimus enim quòd quāuis domus hæc noſtra quæ in terris eſt, corpus nēpe, diſſoluatur, ſtructuram tamen habeamus quæ à Deo eſt, domum non conſtructam manibus in cœlo ſempiternam: Ad hoc Ioannes Monachus, ſermone priore quem de mundo nouo ſcripſit, ſic ait: Enimuero regnum illud cœleſte Chriſti non erat ſub firmamento, ſed ſupra cœlum, vbi poteſtatum ordines exiſtunt. Liquet igitur cœleſte regnum, in quo beati voluptate fruentur poſtquam reuixerint, ſupra cœlum, hoc eſt, ſupra firmamentum id quod ſupra nos apparet, poſitum eſſe.

Heb. 12.

2. Cor. 5.

Ioannes Monachus

Aliud eſſe regnū cœleſte, aliud Paradiſum. Cap. XI.

Eſt verò inter cœleſte regnum & paradiſum magna admodum differentia atque diuerſitas. Nam regnum cœleſte ſupra cœli firmamentum eſt: at paradiſus ſub firmamento in terris, ad hoc regnum cœleſte ſpiritale eſt: paradiſus verò & ad corpus, & ad ſpiritum ſpectat, vt ſuperius comprobauimus. Deinde cœleſtis regni voluptas ea eſt, quæ ex Deo cum beatis Angelis capitur: paradiſi verò delitiæ ex arboribus amœnis atque deſiderabilibus, nec non ex ingenti illo flumine habentur: Præterea regnū cœleſte nec oculus vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, vt Apoſtolorum princeps Paulus ait: ſed paradiſus, & Adæ & Euæ oculis aſpectus eſt, auribúſque auditus, & ſubiit in ipſorum animos. Inſuper cùm in Lege, tum in Euangelio diſtinguuntur: in Lege enim beatus Moſes in eo libro quem Geneſim, hoc eſt, de rerū ortu vocamus, de paradiſo locutus eſt, cúmque ſuis notis deſcripſit: de cœli autem regno non verbum quidem fecit. Rurſus in Euangelio Dominus noſter, ciúſque diſcipuli & Ioannes Baptiſta concionantes, adhortati ſunt mortales ad pœnitentiam, quia in propinquo eſſet regnum cœleſte: ſed paradiſum eſſe vicinū non dixêre. Denique hoc quoque inter illa diſcrimen eſt, quòd poſt Reſurrectionem conſcenſuti ſint iuſti ad cœleſte regnum, atque illic in ſumma voluptate acturi, iuxta verax Domini promiſſum: in paradiſum verò poſt reſurrectionem nemo ingredietur, ſed manſurus eſt ille cultoribus vacuus. Poſtremo diuerſa inter ſe eſſe regnum cœli, & paradiſum, adfirmant etiam Doctores, quos honoris cauſſa nomino: dominus Ioannes quidem in ea oratione, cui titulus eſt, Cur arbor illa ſcientiæ boni & mali appellata ſit: & quid ſibi velit illud Chriſti ad latronem: Hodie mecum eris in paradiſo. Seuerus verò oratione 22. Epithronij, vt ſuperius oſtendimus.

1. Cor. 2.

Ioannes.

Seuerus.

Sup. cap. 7 ſub finē.

Vtrum in hoc terrarum orbe quem mortales habitant, an extra eū ſit Paradiſus. Cap. XII.

Philoſophorum profanorum, imo nonnullorum etiam eccleſiaſticorum Doctorum ſententia eſt, elementa ipſa alterum in altero eſſe, atque alterum ab altero circundari: terram enim ab ipſa aqua, aquam ab aëre, aërem ab igne contineri: de qua re nos quoque dilucidè egimus in eo libro, quem de ſex diebus conſcripſimus. & proinde exiſtimant mare Oceanum totam ambire terram, non ſecus atque corona caput, aut cingulum lumbos, ita vt ab extima Oceani parte nulla prorſus terra ſit: ſed aër ei oræ ex omni regione circunfuſus. At alij opinantur, amplecti quidem mare Oceanum hunc habitabilem orbem, quantus quantus eſt, vt corona caput, vel zona corpus cingit, & tamen vltra extremam illam Oceani oram ſupereſſe eam terram, in qua conſitus fuit paradiſus: itaque putant hi paradiſum extra hunc à à mortalibus frequentatum orbem extitiſſe. quod ſanè ſuis argumentis poſſe comprobari videtur: nemo enim vnquam regulorum eò profectus, paradiſum conſpexit, qui ſi intra eam mundi partem quæ ab hominibus habetur, poſitus eſſet, procul dubio Reges, qui id facere potuiſſent, viſum eum iuiſſent: à qua re tamen omnes adhuc, ob eam, vt videtur, quam modò dixi cauſſam, abſtinuere. At enim qui in hac ſunt ſententia, aiunt mare illud, quod inter hanc noſtram, & illam terram interfluit, innauigabile eſſe, ideóque neminem Regum illuc traieciſſe. Alteri verò illi, qui elementa ambiri alterum ab altero, atque Oceani aquas vniuerſam omnino circundare terram putant, vt nullum ſuperſit ſolum vltra mare. paradiſum intra mare quidem poſitum eſſe

eſſe aiunt, verùm ob montes difficillimos & penitus inuios, qui inter illum & nos exiſtunt, neminem mortalium illuc acceſſiſſe. Conficitur itaque ex his, paradiſum extra eum terræ orbem, quem homines colimus, ſitum eſſe.

In qua mundi regione poſitus ſit Paradiſus Cap. XIII.

Sed quærat aliquis, in quānā mundi regione poſitus ſit paradiſus: verſus Orientem, an Occidentem, ad Meridiem, an Septētrionem? Huic reſpondemus, Baſiliū quidē, & eius fratrē Gregoriū Nyſſenū, atque præter hos, dominū Seuerum, compluréſque alios opinari Paradiſum ad Orientalem terræ regionem exſtare: Baſilius enim ſermone ſuper illud Pauli, In omni re gratias agite, ad hunc modum ſcribit: Ideo ad Orientem verſi inter orandum ſtetimus, vt oculos noſtros ad contemplandum paradiſum aſſuefaceremus, eóque locum noſtrum priſtinum requireremus. Gregorius verò Nyſſæus ſermone quem in orationem Dominicam compoſuit, ſic ait: Conuertimus nos ad Orientem, non ideo modò quòd illic Deus ſit aſpectabilis, qui vbique eſt, neque vllo particulari loco omnino continetur, cùm omnem ex æquo occupet: ſed quia locus noſter priſtinus in Oriente eſt: de ea vita loquor quam in paradiſo agitabamus, ex quo deinde excidimus: conſeuerat enim Deus paradiſum in Edem, in Oriente. Cùm igitur ad Orientem dirigimus oculorum noſtrorum aciē, atque* caſum noſtrum, quo ex beatiſſimis illis locis excidimus, reuocamus in animos noſtros, merito hanc tuam precationem tibi offerimus, &c. Denique dominus Seuerus oratione, qua diſſerit cur verſi ad Orientem adoremus, hæc prodidit: Quia Paradiſus in Oriente eſt, & illinc ſumus egreſſi, atque ad locum noſtrum antiquum reuerti ſperamus, &c. Sunt etiam qui hinc conſtare exiſtiment, paradiſum in Oriēte eſſe, quia qui templa aut ædes conſtruere volunt ad Orientem ſpectantia, ita deſcribunt, vt ad ſolem in menſe Niſan (reſpondet is lunæ Aprilis noſtri) Orientem obuerſa ſit fabrica, nimirum quia illo menſe Sol ſupra paradiſi locum oriatur. & horum alij quidem diem decimum quintum menſis Niſan obſeruant, quaſi eo Solis radij rectè ex Orientalibus feneſtris proſiliant: alij verò quartum, eóque id fieri putant, cùm Sol eo ſit die creatus, & curſum ſuum occeperit. Verùm Ephræm dicit, paradiſum vniuerſam ambire terram, atque vlta Oceanum ita poſitum eſſe vt totum terrarum orbem ab omni circundet Regione, non aliter atque Lunæ orbis lunam cingit. Sunt autem hæc eius ferè verba, quibus in ea ſua diſputatione vtitur: Quia procul extra conſpectum diſſitus eſt Paradiſus, neque tam acuta ineſt oculis noſtris acies, vt illum aſſequi poſſimus, ſi de ipſo periculum facere velis, facilè contuleris cum circulo Lunam ambiente, atque ita intellectu comprehenderis: nam ita ille & mare, & terram intra ſe complectitur.

Baſilius.

Theſ. 5.

Nenſu.

**aliàs legitur Exitum.*

Seuerus.

Ephræm

Quomodo traiecerint primi parētes ex paradiſi terra in hanc terram. Et habitarit ne Adamus in regione Ieroſolymorum, an non. Ca. XIIII.

Quidam eorum doctorum, qui cenſent paradiſum vltra Oceanum eſſe poſitum, dixere primos homines ex illa paradiſo affini terra in hanc noſtram, per vadoſum mare pedibus commeaſſe, cùm eſſent ſtaturæ proceriſſimæ: atque hoc tùm ex Athanaſio, tū Cyrillo comprobare nituntur, qui inter alia ſcribūt, habitationem primam poſt paradiſum fuiſſe Adamo in Iudæa. Præterea ipſum, poſteaquam per plurimas Regiones vagatus, in aliis atque aliis habitaſſet locis, tandem ſub vitæ finem veniſſe in montem Iebus, ibíque ſepultum eſſe. certum eſt autem Iebus eſſe Ieruſalem. Et verò dominus Iacobus Orrohaita tradit etiam Noam illic habitaſſe, atque in regione Sodomorum plantaſſe illas cedros, ex quibus arcam conſtruxit, quam arcam cùm eſſet vnà cum liberis ſuis cōſcenſurus impendente diluuio, ſecum in eam intuliſſe oſſa Adami, eâque deinde poſt diluuium arca egreſſum, ſuis filiis diſtribuiſſe, prout orbē terrarū inter illos habitandū partiebatur. verbi gratia, Caluariam Adami dediſſe primogenito ſuo Sem, & terram aſſignaſſe ei Iudæā, atque ita poſteritatē Sē, cùm in Iudæam ceu ſuam hæreditatē veniſſet, illam Adæ Caluariam, quæ ſibi de illius oſſibus ex paterna diſtributione obuenerat, in Adæ ſepulchro, quod alioqui iam tum illic extabat, repoſuiſſe. Sed alij exiſtimant, inde ex quo deliquerat Adamus, èque paradiſo fuerat eliminatus, vſque ad diluuium mortales omnes manſiſſe in ea terra, quæ trans Oceanum circum paradiſum extabat: hanc verò, quam nos iam habemus terram, ad id vſque tempus vacuam prorſus hominum fuiſſe deſertâmque, illóſque omnes diluuio obrutos propter vitæ impuritatem periiſſe, vno Noa viro iuſto, cum tribus liberis atque coniugibus ſuperſtite, vt reliqui tum fuerint ſoli octo mortales. Ceterùm Noam cedros in illa quæ vltra Oceanum eſt terra, ſeuiſſe, atque ex illis Arcam illic ſtruxiſſe, eáque vectos octo illos homines, cùm à diluuio ſeruati eſſent, ex illa paradiſi regione in hanc noſtram perueniſſe, non autem pedibus, maris vadum tranſmiſiſſe. Qui hanc ſententiam tuentur, Ephræm auctorem laudant, qui in ſuis commentariis ſic ſcriptum reliquit: Et eiecit eum ex eo (paradiſum intellige) aſſignauitque ipſi non procul ab eo. Benignitas atque gratia ſcopus eſt perpetuus Deo: eius etiam rei apud inferos veſtigia exſtant. habitationē dederat ipſi in paradiſo: ſed præuaricatus eſt: rurſus ergo extruſit paradiſo, ſed in propinquo collocauit. Sed & hîc perditiſſimi homines deliquerunt, & qui iuxta paradiſum habitarent, indigni euaſerunt: Arcæ igitu imperauit, ea in Armeniam illos portauit. Hactenus Ephræm. Quæ ſi ſic ſe habent, verúmque eſt, Adæ Caluariam in Iebus, hoc eſt, Ieruſalem ſepultam, & Chriſti Crucem in eam defixam fuiſſe, certum quoque erit, Noam aſportâſſe oſſa Adami ex altera illa terra, eúmque, vbi in hanc noſtram traieciſſent, filio ſuo primogenito Sem caput dediſse, huiuſque poſteritatem illud in Iebus, vtpute ſua ipſorum poſseſſione, ſepeliuiſse. Hæc igitur ab illis dicuntur, qui opinantur paradiſum vltra mare Oceanum exiſtere: at illorum, qui putant paradiſum intra Oceanum eſse poſitum: neque nos mari, ſed inuiis, & haud penetrabilibus mōtibus ab illo prohiberi, partim dicunt Adæ nepotes pedibus ex illa regione in hanc noſtram commeaſse, alij vero oberrante arca illinc hùc eſse delatos.

Ambroſ.

Cyril.

Ephræm.

Quàm ſit amplum Paradiſi ſpacium. Cap. XV.

Siue autem paradiſus in regione modò Orientali poſitus eſt, vt dixere Baſilius, Gregorius, Seuerus & complures alij: neceſsùm eſt, ſpacioſum admodum atque amplum fuiſse. Ei enim rei fidem facit ingens illud flumen, quo rigabatur. Nam ſi hoc, vbi Paradiſum ſatis abluit, in quatuor grandes fluuios diſsecatur, qui magnam orbis huius quem nos colimus, partem ſuo curſu alluunt, maximum profecto, ampliſſimum atque profundiſſimum vt ſit conſentaneum eſt, antequam in quatuor illos diductum atque diſpertitum eſt grandes fluuios: iam veró ex fluminis magnitudine conficitur, Paradiſum

Quid ſit Eden, & cur Paradiſus, vocetur Paradiſus.

qui illo rigatur, ampliſſimum quoque eſſe. Sin verò (A) quæ Ephræmi ſententia eſt, omnem vndique terrā noſtram cum Oceano ambit Paradiſus, profectò nihil prorſus dubitationis reliquum eſt, quin ſit ampliſſimus patentiſſimúſque.

CAPVT XVI.

Eden Hebræis, voluptatis ſignificationem habet, & credibile eſt Græcos ſuum ἡδονὴν inde formaſſe.

Gen. 13.

Ceterum Eden locus eſt amplus ac ſpacioſus, ſic dictus, quòd delicatus, ac multis variíſque arboribus exornatus ſit. Paradiſus verò, appellatur Paradiſus, quòd locus ſit cultus plurimis pulcherrimíſque plātis, cùm odoratu, tùm guſtatu iucundis, planéque congruus, appoſitus, accommodatus, vt ſit domicilium, ſedéſque, & amœnitas hominum. Nam eiuſcemodi locum conſueuerunt mortales appellare Paradiſum. Quare beatus Moſes quoque (B) Iordanis etiam regionem, quia amœna atque ſpectabilis eſſet id temporis, Paradiſum nominauit. Porrò vt regio Eden cunctas reliquas præcellit terras, ita & ea eius pars in qua ſitus eſt Paradiſus, cetera omnia quæ Eden complectitur loca, ſuperat: neque enim in Eden vllum eſt ſolum præſtantius eo, in quo Paradiſus eſt conſitus.

CAPVT XVII.

An fuerint arbores fructúſque Paradiſi quales hæc noſtra terra fert, an his diſſimiles. Philoxenus.

Illud porrò affirmamus quoque, neque arbores, neque fructus Paradiſi, etſi arbores fructúſque appellentur, tales omnino fuiſſe, quales hîc apud nos progignuntur: ſed longè his præcellentiores, elegantiores, maiores. Nam vt ita ſtatuamus, hiſce inducimur rationibus. Primum illi fructus nō fuere exſecrationi diuinæ obnoxij, neque damnati vt hi noſtri: deinde ſi in hac noſtra deteſtabili terra atque infelice alia loca, aliis præſtātiores arbores, & fructus meliores fuerunt: quanto magis exiſtimandum fuerit, arbores fructúſque Paradiſi his noſtris multo præcellentiores melioréſque fuiſſe? Et verò hanc noſtram ſententiam approbat etiam Philoxenus ea oratione, quam de arbore vitæ ſcriptam reliquit. Nam de Paradiſo, eiúſque plantis verba faciens ait: Nequaquam ſubiectæ ſunt exſecrationi atatque damnationi: hæ enim in eam modò terram pronunciatæ ſunt, quæ extra Paradiſum eſt, poſt violatam ab Adamo legem, ita vt ab ipſis Paradiſus maneret immunis, ſicut in hāc vſque diem quoque immunis libérque eſt, eóque & delicatiſſimæ & ſpecioſiſſimæ arbores in ipſo etiam extant.

CAPVT XVIII.

[redacted]

Sed ſolent quidam diſciplinarum ſtudioſi quærere, quis ſit vel iam nunc Paradiſi vſus, vel quis olim futurus, poſtquam mortales cum corporibus reuixerint. His nos reſpondemus, eo fuiſſe creatum primo conſitúmque ab opificè Deo Paradiſum, vt Adā cum ſuis in ipſo habitaret, qui vbi contra conditoris ſui imperium peccaſſent, eliminati inde pulsíque ſunt. Ex illo porro tempore vſque ad Chriſti aduentum verſati ſunt in Paradiſo Enoch atque Elias. at verò poſt Chriſti regis aduentum huic præterea rei ſeruit, vt in ipſo habitent animæ hominum iuſtorū piorúmque, atque eorum qui per corporis ſui cruciatus Chriſti fidem comprobarunt, quíque fideles Deum amarunt, exutæ corporibus vſque ad Reſurrectionis diem: quod in eo ſermone oſtendimus, quem de Anima fecimus. Nam latronis animam eò ſubuexit Dominus: dicebat enim ad ipſum, Profectò dico tibi, Hodie mecum eris in Paradiſo. Porrò poſt diem Reſurrectionis nullus prorſus eius futurus eſt vſus, ſed ſuperuacaneus manebit & vacuus. Iam verò ne quis per coniecturam hæc à nobis dicta putet, libet nonnullis id affirmare rationibus. Primo (A) conſtat alia etiam ſpiritibus dicata loca, cuiuſmodi ſunt ea, vnde diabolus cū ſuis copiis excidit, vacua adhuc manere atque ſuperuacanea: ad hoc pars cœli dimidia ea quam iuſti poſt Reſurrectionem incolent, adhuc vacua eſt: præterea ipſe terrarum orbis vniuerſus tantiſper dum linguæ diuiderentur, deſolatus per hominum infrequentiam manebat, præter vnam Babyloniæ regionem, in quam multi conuenerant mortales inſuper hacce etiam tempeſtate plurima ſunt in orbe loca, quę neque ab hominibus neque ab Angelis incoluntur, plurima item maria innauigabilia. Denique poſt Reſurrectionem nihil (B) erit opus aut Sole, aut Luna, aut Stellis cæteris, vel vllis omnino animantibus, Serpentibus, Auibus. Poſtremo, poſt Reſurrectionem nullus iuſtorum manſurus eſt in terris, quippe qui ſupra firmamentum conſcendent? ſed Soli illic relinquentur & moraturi ſunt impij. Vt ergo in his omnibus cùm ita ſeſe habeant, nihil abſurdum aut diſſentaneum, nihil mutilum, aut hians eſſe dicimus, ita neque in eo, quòd Paradiſus poſt Reſurrectionem nullius vſibus ſeruiet, quidquam deforme, aut hiulcum ineſſe ſtatueris. Inſuper Reges ſæpè maximis ſumptibus magna exſtruunt ædificia, quæ poſtquam ipſorum vſui fecere ſatis, vacua deinde relinquuntur, & tamen (C) minimè temerè, aut inconſideratè illa ſtructa exiſtimantur: quis igitur Deum prudentiſſimum rerum diſpenſatorem inconſiderantiæ arguat, qui cùm Paradiſum condidiſſet Adami gratia, cúmque in illo collocaſſet, vt cum voluptate eum haberet, peccantem inde eiecit, vacuúmque illum reliquit?

Auctor ſcripſit ſermonem de Anima.

Luc. 23.

CAPVT XIX.

Cuius modi fuerit Arbor ſcientiæ boni & mali, qua interdixerat Adamo Deus: & quæ ſit ratio eius nominis.

Beatus Moſes primo libro ſcripſit in hanc ſentētiam: *Et præcepit Dominus Deus Adæ, dixítque ei: De omnibus arboribus Paradiſi edendo edes: at de arbore ſcientiæ boni & mali ne edas: nam quo die de hac edes, mortem oppetes.* Et paulo poſt: *Et accepit mulier de fructibus arboris, edítque, ac dedit etiam viro ſuo, qui & ipſe edit:* Hîc tria ſe (D) offerunt diſquirenda, quorum primum eſt, cur arbor illa appellata ſit ſcientiæ boni & mali: alterum, quid ſit bonum, & quid malum: tertium, cuius generis fuerit illa arbor. Igitur quod ad primum attinet, hoc eſt, vocabuli rationem, dicimus minimè appellatam eſſe arborem ſciētiæ boni & mali, quòd ipſa eſſet prædita cognitione, qua inter bonum & malum poſſet diiudicare, neque etiam quòd ipſa eius rei ſcientiam in Adamum contulerit. Nam illiuſmodi cognitionis expertem penitus fuiſſe arborem vel hinc intelligas, quod ne bruta quidem, nedum rationali anima fuerit prædita: nam ſi bruta, mactāda primum fuiſſet vt cætera animantia, antequam (E) de ea potuiſſent edere primi parentes. Rationali verò omnino caruiſſe certiſſimum eſt, cùm nulla facultate rebus pro arbitrio vtendi dotata fuerit, neque aliquam a conditore legem acceperit, qualem iis ille impoſuit, quæ ratione donauit. quare ſi per neutram dictarum animarum viuebat arbor illa, colligitur neque ſcientiam in ſe vllam habuiſſe, qua bonum poſſet à malo diſcernere. Quòd porrò nullam ipſa cognitionem Adamo dederit, certum eſt, quando ille alioqui iam ante fuerat ſciētia boni malíque ornatus: compoſitus enim erat ex anima rationali, quæ boni malíque iudicio pollet. Ad hoc, lex imperabatur Adamo, qualis non niſi iis qui

qui inter bonū & malū norunt diſcrimen, rectè imponitur: nā alioqui (quod abſit) habuiſſet ille quod (A) de Deo quereretur, qui legem ſibi omnis prorſus iudicij experti præſcripſiſſet. Inſuper niſi illiuſmodi ſcientia iam tum fuiſſet imbutus Adam, quî potuiſſet nomina animantibus indere? quî agnoſcere Euā vxorem ſuam, atque de ea dicere, Hoc iam os ex oſſibus meis, & caro de carne mea? &c. Denique diuinitatis deſiderio tangebatur Adam, atque eius adipiſcendæ cauſſa de arbore illa guſtabat: quare neceſſum eſt boni malíque cognitionem in ipſo fuiſſe, qui diuinitatis præſtantiam dignitatémque intelligebat, eámque affectabat. Inſuper condiderat ipſum Deus ad imaginem ſimilitudinémque ſuam, & omnium quæ viuerent, abſolutiſſimum fecerat. (B) Eum verò qui talis à Deo fuerat conditus, quis neget iudicio, hoc eſt, boni malíque cognitione, dotatum fuiſſe? Nam quòd cacodæmonis fuit fraude ſeductus, non boni malíque ignoratione euenit: ſed quia ſuæ ipſe cupiditati pellectus indulſit. Nam etiam nunc qui peccant, nequaquam vt omnis cognitionis vacui peccant: cur enim tales condemnarētur? ſed à ſuo ipſorum adfectu ſeducuntur. Poſtremò fieri non potuit vt arbor eo Adamum imbueret, quo ipſa carebat. Perficitur ergo ex iis quæ adhuc dicta ſunt, non ideo arborem ſcientiæ boni & mali vocatam eſſe, quòd vel vllam ipſa boni à malo diſtinguendi peritiam habuerit, vel Adamo de ſe edenti ſcientiam eiuſmodi accommodauerit. Sed cur demum id nominis ſortita ſit priùs quàm expediamus, dicendum eſt, quid boni, quídque mali vocabulis ſit intelligendum. Bonum igitur eſt ipſa obedientia: malum verò contrarium obedientiæ vitium, rebellio. Nam obedientiam bonum eſſe, oſtendunt illa legis verba: Dilige Dominum Deum tuum. ex amore enim atque caritate, obedientia naſcitur: eſt igitur bonum obedientia. Ruſus malum eſſe rebellionem probant illa Dei verba; Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & profecti foderunt ſibi foſſas effractas, que non poſſunt continere in (D) ſe aquas. Iam verò dicimus, arborem ſcientiæ boni & mali illam eſſe appellatam, quia per eā reipſa, facto periculo, Adamus agnouit bonum & malum. At enim dices, hinc colligi Adamum fuiſſe cariturū boni & mali cognitione, niſi de illa arbore guſtaſſet Sed reſpondemus, ſciuiſſe quidem Adamum obediētiam bonum eſſe, & rebellionem malum, vt qui eſſet ad Dei ſimilitudinem conditus, & ratione pollens, facultatéque rerum quas animo concepiſſet, diiudicandarū: veruntamen id ipſum pòſt per experientiam quoque rei didiciſſe. vbi contigiſſet atque guſtaſſet vetitos fructus. Sicut & Cain non ignorabat quidem rem malam eſſe homicidium, priuſquam id perpetraſſet: verùm deinde clarius hoc ipſum per experientiam rei didicit homicidio admiſſo, cùm fugaci mobilitate eſſet mulctatus. Quin & nos quoque nouimus ea quæ mala ſunt, antequam mala deſignemus: verùm vbi iam ipſa patrauimus, tùm reipſa intelligimus mala eſſe, & quidem multò certius tùm, cùm meritam ob illa pœnam pēdimus. Denique quemadmodum malum eſſe morbum nō neſcimus longè antè quàm ægrotamus, & tamen facto periculo hoc ipſum propius penitiúſque agnoſcimus, cùm morbo vexamur. Et vt ſanitatem omnes norunt bonam eſſe, etiam quando ea carēt: cæterum vbi fruuntur ſanitate, iam cuiuſmodi, & (A) quantum bonum ſit, per experientiā certius intelligunt: ita & Adamus ſciebat quidē antequā de vetita arbore guſtaſſet, bonam eſſe obedientiam, malámque rebellionem: verùm cùm rebellaſſet, hoc ipſum experientia magiſtra rectius agnouit. Qua enim ſententia de Paradiſi bonis deiectus, atque in hanc dānatam terram relegatus eſt, eadem per periculum didicit quantum bonum eſſet obedientia, & quantum contrà malum rebellio. Igitur vocata eſt arbor ſciētiæ boni & mali: quia Adamus per ipſam expertus eſt quid eſſet bonū, & quid malum: atque reipſa agnouit obedientiam eſſe bonum, malum verò rebellionem. Sed enim, dicet aliquis, demus Adamum (B) per illam arborem eſſe expertum quid bonum, & quid malum eſſet, non proinde iuſta ratio ea videtur, ob quam arbor ipſa ſcientiæ boni & mali vocaretur, quæ ſcientiam in ſe nullam haberet. Reſpondemus eum eſſe morem ſacrarum literarum, vt & locis, & temporibus earum rerum accommodent nomina, quæ rebus ipſis, in locis & temporibus illis euenientibus debentur. Sic puteum quendam iurgij appellarunt, cùm puteus non iurgaſſet, ſed de puteo ipſo inter ſe contendiſſent paſtores. Et rurſus alium puteum iuramenti, non quaſi ipſe iuratus eſſet, ſed quia de ipſo facta fuerant iuramenta. Similiter cumulum quendam lapidum vocarunt cumulum teſtimonij, qui nullum potuit dicere teſti- (C) moniū: ſed quia apud ipſum peracta fuerat conteſtatio inter Iacob & Labam. Denique Iacob Beth-el nominauit exercitū Dei, cùm locus ipſe haud eſſet exercitus Dei: verùm quia in eo loco exercitum Dei ille vidiſſet. Ad eundem igitur modum arbor illa cognominata eſt ſcientiæ boni & mali, non quòd ipſa vel in ſe talem ſcientiam habuerit aut eam in Adamo effecerit, qua hic iam antè pollebat: ſed quia per eam arborem eſt ille reipſa expertus, atque, vt ita dicam, efficienter edoctus, quid eſſet bonum, & quid malum: quippe in ea arbore poſitum erat periculum & obedientiæ, & rebellionis Ada- (D) mi, atque per eam clarè agnouit ille boni malíque rationem ipſo rei effectu, didicítque quantùm eſſet boni in obſeruando Dei mandato poſitum, & quantùm cōtrà mali in præuaricando. Parêre enim præcepto bonum: non parêre, malum appellauit ſcriptura. Hæc igitur de nominis ratione dicta ſatis ſunto: iam reliquum eſt vt expendamus, cuius illa generis arbor fuerit. Sunt quidem qui exiſtiment non fuiſſe arborem id de quo guſtauit Adam, ſed venereum amplexum, quo cum vxore ille corpus miſcuit: eámque ob rem aiunt partum mulieris eſſe per Dei ſententiam doloribus factum obnoxium. Neque aliud ſibi voluiſſe illud præceptum, Ne edatis (E) de illa arbore, quàm: Non coëatis, ſed ſanctè & abſque omni venere viuatis: Et quo die de illa edetis, mortem moriemini, id eſſe: quo die corpora miſcebitis. Verùm hanc ſententiam minimè veram eſſe vel id ſatis arguit, quòd integra virginitate pulſi ſint illi Paradiſo. Cenſent ergo alij frumentum fuiſſe hanc arborem, atque ideò Chriſtum quoque ſuum corpus in pane dediſſe, vt qua re contractum eſſet debitum, eadem & exſolueretur. Rurſus alij vitam fuiſſe contendunt, & idcirco ſanguinem ſuum dediſſe Chriſtum in vino pro expianda primorum parentum noxa. Sed nos hæc vera non eſſe putamus: frumentum enim ſeges, non arbor dicitur, vt neque

Gen. 2.

Ierem. 2

Gen. 4.

Gen. 26. & 21. & 31.

Gen. 32.

Ipſæ ſpecies in Euchariſtiæ ſacramēto vocantur ſæpè panis & vinum apud ſcriptores Eccleſiaſticos.

Philoxeni Mabugenſis.

vitis. Igitur Philoxenus Mabugenſis Oratione de Arbore vitæ, & multi alij exiſtimant ficum fuiſſe eã arborem, qua, cùm eſſet Adamo interdictum, non abſtinuit. Huic ſententiæ nos quoque vt vero ſimiliori ſubſcribimus. Credibile enim eſt ſimul atque de ea Arbore ediſſent, pudore correptos, ex eo quod proximè ad manum erat, ſubligacula ſibi comparauiſſe, quibus ſua obuelarent pudenda. Ea verò ex ficulneis fuiſſe foliis facta teſtatur ipſa ſcriptura. Neque enim ſimile veri poteſt exiſtimari, ipſos prætermiſſa ea arbore quæ proxima erat, ad aliam longiuſculè diſſitam feſtinaſſe, ex cuius foliis, concinnatis ſubligaculis ſuam contegerent nuditatem. Erat ergo ficus Arbor illa ſcientiæ boni & mali, qua non veſci cùm eſſent iuſſi, non paruerunt Edicto. Sunt tamen qui velint haudquaquam ficum fuiſſe, ſed potius arborem quampiam noui generis atque inuſitati, longè reliquis præſtantiorem: cuius fructibus interdictum fuerit Adamo. ídque hac colligunt ratione: quia peccarit Adam edendo, & mulctatus ſit: Nam vulgari, inquiunt, fructu veſcendo neque peccauiſſet ille, neque pœnam commeruiſſet. Verùm ad hæc reſpondemus: Cùm res aliqua lege prohibita eſt, non rei vel præſtantiam dignitatémque, vel vilitatem atque indignitatem, dum aut editur, aut omittitur, quidquam referre aut ad peccatũ, aut ad iuſtitiam, vel ad pœnam, præmiúmue: ſed ipſam ſolam hîc ſpectari obedientiam, & rebellionem. Verbi cauſſa: Diui Machabæi cùm à porcina carne ſeſe abſtinerent, eámque ob rem plurima tolerarent mala, non ipſam ſpectabant ſuillam carnem, eáque ceu vili & contemptibili cibo abſtinebant: ſed diuinum verſabant animo præceptum, quod modis omnibus ſibi obſeruandum, neque vllo pacto tranſiliendum ſtatuebant. Et martyres tormenta plurima ſunt perpeſſi, quia de Hoſtiis deorum guſtare recuſabant, non quòd cibi illius rationem haberent, qui ex victimis parabatur: ſed ne ſua ipſorum aduerſus Deum Conſcientia pollueretur. Sic diuus Paulus permittit nobis vt cibis nullo cum diſcrimine veſcamur, tantiſper dum quales ſint ignoramus: verùm conſcios iubet abſtinere, nimirũ quia non in ipſis cibis, ſed in eorum qui his veſcuntur Conſcientia, res ſita eſt. Itaque Adam non ex Arboris de qua guſtauit, precio, dignitatéue agnouit delictum ſuum: ſed ex ipſa ſua rebellione: punitúſque eſt planè non pro guſtati cibi natura, ſed propter violatam legem.

Gen. 3. — *Vnde ſit peccatum, cum Prohibita comedimus.* — *2. Mac. 6. & 7.* — *Diui Machabæi.* — *Leuit. 11.* — *Deut. 14.* — *1. Cor. 10*

Iuſtitia & iniuſtitia humana in quo conſiſtit.

Quippe in obſeruanda aut violanda lege, omnis iuſtitia conſiſtit atque iniuſtitia: non autem in ea re de qua lex ipſa lata eſt. Fuit igitur ficus arbor illa ſcientiæ boni & mali, de qua veſcebatur Adamus. Hîc rurſus obiiciet aliquis: Si mortem attulit Adæ guſtata arbor, merito pro homicida, habenda, Deíque hoſte eſt: cùm hic Adamum condiderit, vitáque donarit, illa perdiderit, & vitam eripuerit. Sed ad hoc facilè reſpondetur, non arborem, ſed rebellionem attuliſſe mortem Adamo. Nam & in lege ſcribitur, Qui maledictis vſus fuerit in patrem aut matrem, moriatur. Nemo tamen dixerit ipſa maledicta, ei qui ipſis parentem inſectatur mortem infligere animámque eius à corpore diuellere: ſed impietatem, illi eſſe mortis cauſſam. Ad hoc, in Horeb mors præſtituebatur populo, quiſquis orã mõtis Sinai contingeret: haudquaquã tamen exiſtimandum eſt, à monte Sinai quenquam occiſum eſſe, ſed potius à præcepto violato. Denique ſi Rex aliquis, ciuitate hac aut illa, alicui ſub ſupplicio capitali interdixerit: accidat porrò vt is ea ciuitate non abſtineat, ac proinde capite puniatur à Rege quis illum dixerit à ciuitate interfectum eſſe, ac non potius ſua ipſum rebellione periiſſe? Neque verò Mãna Iſraëlitarum, quod Sabbati nocte ſeruatum non putreſcebat, reliquis verò noctibus corrũpebatur: vel ipſa Sabbati nox ſeruabat, vel cęteræ perdebant: ſed ex obſeruato violatóque præcepto, res tota pẽdebat. Non igitur Adamo vel Arbor, vel guſtatus fructus mortem peperit, ſed ipſa rebellio. Cæterũ Philoxenus Mabugenſis in ea eſt ſententia, vt putet neque arborem illam, fructúmue guſtatum attuliſſe mortem primis parentibus: Si enim, inquit, eſca ſic illos enecaſſet vt herbæ letales ſolent interimere eos à quibus vorantur: ſoli illi, vel tùm cùm veſcebantur, vel pòſt oppetiuiſſent mortem. Neque rurſus ob ſolam rebellionem illos mortem incurriſſe: quandò quidem Dauid tribus modis præuaricatus, per adulterium, per iram, per homicidium non tamen punitus eſt, ſed delictorum gratiam à Deo conſecutus: verùm diuinitatis affectationem fuiſſe illis cauſſam mortis. Simulátque enim, inquit, ad Euam dixiſſet ſerpens: Eritis ſicut dij, ſcientes boni & mali ſi de illa arbore guſtaueritis: eueſtigio illa, maxima cum auiditate, accepto fructu veſcebatur: quare exiſtimandum non eſt, cibi illius ſapore illectam Euam violaſſe imperium Dei, ſed quòd ſperaret ſe Deam fore, Diuinitatémque adfectaret, & ipſam ediſſe & viro porrexiſſe. Sed neque Adamum aut fructu cibóque illo ineſcatum tranſiliuiſſe præceptum, cùm eſſent in Paradiſo plurimæ arbores aliæ, quibus cibi libidinem, ſi ea ipſum tanta tenuiſſet, exſatiare potuiſſet: aut omnino vllius eſcæ gratia, ſpreto atque neglecto Deo cõditore ſuo, obtemperauiſſe inſidioſo dæmoni: ſed perculsũ etiã ipſum Diuinitatis ambitione præuaricatum eſſe, déque vetita arbore ediſſe. Niſi enim illa adfectione perturbatum animum habuiſſet, inquit, facilè hæc atque huiuſmodi alia oppoſuiſſet vxori argumenta: Cur non ſerpens qui nobis Diuinitatem ex arbore guſtata promittit, ipſe prior edit, Deúſque euaſit? iam verò neque te, vt ediſti, Deam factã video: quî poſſim ergo ipſe Diuinitatem ſperare ſi edam? Et, quî valeat arbor quæ etiam ſpiritu caret, Deos efficere qui ſe veſcantur? quaſi verò ſuum ipſa ſuperet effectorem. Verùm nihil tale reſpõdit ille Vxori, neque cum ipſa, eſt ea de re argumentatus, nimirum qui etiam ipſe diuinitatis cupidine victus per vecordiam tenebatur. Efficitur itaque, neque Arborem arboríſue fructum vel eſcam, neque rebellionem attuliſſe primis noſtris Parentibus exitium, ſed ipſum eorum animum quo præuaricabantur, hoc eſt, ipſam Diuinitatis ambitionẽ. Nam eadẽ ambitione diabolus quoque cum ſuis copiis deliquit: dicebat enim, Ponam ſedem meam ſupra ſtellas Dei, & ero ſimilis altiſſimo: atque ob hoc ipſum peccatum cœlo deturbati præcipitatíque ſunt illi. hactenus Philoxenus. Sed nos dicimus, ipſam præuaricationem fuiſſe cauſſam mortis Adamo: ídque duabus rationibus comprobamus, quarum prior ex Dei verbo ſumpta hæc eſt: Dicebat enim Deus Adamo, *quo die comederis tu dè arbore, mortem oppetes*. Altera hæc eſt: Si Diuinitatis ſpe oblata dæmon non quiuiſſet Adamum atque Euam ſeducere, proculdubio immortalitate promiſſa impuliſſet ad præuaricandum, at-

Exod. 21 — *Exod. 19.* — *Exod. 16.* — *Num. 11.* — *Deut. 8.* — *Philoxenus.* — *Peccatum primorum parentum quale fuerit.* — *Gen. 3.* — *Peccatum Euæ.* — *Peccatum Adæ.* — *Iſa. 14.*

que

Cur Adamo peccaturo Lex à Deo poſita fuerit.

que ita quouis tandem modo, illi incidiſſent in mortem violato Dei imperio, quam ipſe fuerat eis comminatus. fregiſſe ergo præceptum Dei, fuit ipſis exitij cauſſa. Sed cur, inquiunt, impoſuit Deus Adamo legem, quam præſciebat ipſum non eſſe obſeruaturum? Profectò niſi lex illi fuiſſet data, in multò maius malum incidiſſet, quàm incidit Satan, præſertim cùm in tam regali verſaretur palatio, ipſo Paradiſo omnibus deliciis affluente. imperata eſt ergo illi lex cui non erat obſecundaturus, ne in mamaius malum prolaberetur, quàm data lege ruit. Sunt verò aliæ complures rationes præſcribendæ illius Legis, quas, volente Deo, pòſt ſumus explicaturi. Verùm enimuero quærat aliquis, cur Adami peccatum, quod quidem non videbatur grauiſſimũ, duriſſima ſit pœna conſecuta, ipſa mors. Huic primò reſpondemus, maius illum admiſiſſe flagitium, quàm pependiſſe pœnam: multiplici enim noxarum genere rebellio illa conſtabat, inſcientia, errore, ſuperbia, incredulitate, calumnia, contemptu denique. Inſcientia quidem, quia iumentis, beſtiiſque ſimilis euaſit, qui alioqui ſapientia, atque ratione pollebat. Errore verò, quippe inſidioſi impoſtoris ſui verbis ſeductus eſt. Superbia quoque, nam Diuinitatem affectabat. Inſuper incredulitate, non credebat enim euentura ea quæ ſibi ſuus conditor Deus erat interminatus. Calumniis denique, vt quibus ille ſuum eſt inſectatus parentem. Poſtremo etiam contemptu: nam imperatam ſibi legem vilipendit, ſpreuit, neglexit. Neque enim ſceleris illius exiſtimatione ſpectandus ęſt cibus quẽ ſumpſit, ſed quòd ſpreto ſuo effectore Deo, huius iuſſa violarit: contrà verò inſidioſi hoſtis ſui verba magni fecerit. id verò in rationem vocandum eſt, inde flagitium illud magnum fuit & grauiſſima pœna piandum, non in Adæ caput ſolum, ſed in omnem prorſus poſteritatem propagata. Sicut & Eſaü, qui, vt ait Apoſtolus, non inuenit locum pœnitentiæ: non ſanè, quia rem quampiam inuſitatam comediſſet (lentes enim modò ederat) ſed quòd eſſet ſuæ obſecundatus cupiditati, auctorémque ſuum Deum contempſiſſet.

Peccatum primi Parentis grauius pœna illi inflicta — *Peccatum primi Parentis quã graue fuerit, & multiplex*

CAPVT XX.

Gen. 2.

Quæ fuerit Arbor illa vitæ in medio Paradiſo, & cur vitæ Arbor ſit vocata.

Scriptum eſt in libro Geneſeos. *Et procreauerat Dominus Deus è terra omnem arborem viſu appetibilem, & in cibum pulchram: ipſam etiam arborem vitæ in medio Paradiſo, & arborem ſcientiæ boni & mali, &c.* De arbore ſcientiæ boni & mali ſatis à nobis iam dictum eſt, ſupereſt igitur vt de Arbore vitæ nunc diſſeramus, de qua duo hæc veniunt diſquirenda: cur vitæ Arbor vocetur, & cuiuſmodi arbor ipſa ſit. Sunt autem qui ideo Vitæ Arborem appellatam putent: quòd ea eſſet ipſius conditio atque natura, vt vitam immortalem iis conciliaret qui ſe veſcerentur: enimuero hi Arborem Scientiæ boni & mali, pari quoque ratione dictam volunt, quia cognitionem boni malíque iis pareret qui ipſam ederent, cibúmque ex ea caperent. nam Deum per eum cibũ qui ex illa arbore eſſet, in animas eorum qui illo alerentur, vim quandam efficaciámque indere Diuinam, à cæteris animæ viribus diuerſam: ſicut carnis ac vini alia eſt in humano corpore efficientia, alia leguminũ: quæ vis diuina efficacitáſq;, bonũ à malo ſecernat. eadem igitur etiam ratione Arborem vitæ vocatam, quia vitam immortalem ſuppeditaret iis qui ex ipſa cibum nutrimentúmque caperent: ídque diuina quapiam efficientia Hanc ſententiam firmat Numyſius Philoſophus Chriſtianus ſic ſcribens: *En Adam euaſit qualis vnus è nobis ad cognoſcendum bonum & malum: Ne igitur extendat manum ſuam & ſumat de Arbore Vitæ, veſcatúrque, & viuat perpetuo.* Non hæc dicebat Deus per odium atque inuidiam: ſed quia indignus eſſet Adamus qui vitam ſempiternam conſequeretur, quippe contra quem iam antè lata fuerat ſententia: *In puluerem reuerteris.* Semouit itaque illum ab Arbore vitæ, ne de illa cibum ſumeret, qui cibus Diuino illi decreto eſſet aduerſus. Hæc ille Philoſophus, quibus ſatis innuit exiſtimare ſe, eiuſmodi fuiſſe eam Arborem, vt vitam daret iis qui ipſam guſtarent. Dominus verò Iacobus Sarugenſis Oratione ſua de eiecto Adamo ex Paradiſo: dicit. fieri poſſe vt Arbor illa vitam allatura fuerit immòrtalem Adamo, ſi de ea ediſſet, propterea quòd myſterium Chriſti in illa latêret, ac proinde occulta quadam efficientia ipſius fructus, ramíque pollerent, cùm Chriſtus ipſe ſuapte natura vita ſit, ac vbicunque ille adeſt in propinquo, illinc longè abſit mors. Et verò hanc ſententiam ait Philoxenus Mabugenſis ſe nolle oppugnare, cùm credat Deo omnia eſſe factu facilia. Cæterum alij doctores quos nos libentius ſequimur, aiunt, haud ideò quòd vitam ipſa conciliaret veſcentibus, vocatam eſſe vitæ Arborẽ: perinde enim rudis ac ſtulti ingenij eſſe, exiſtimare arborem vllam boni malíque cognitionem largiri poſſe iis à quibus ederetur: & eſſe Arborem, qua ſi veſcare, euadas immortalis: ſed ob id, hoc illi nomẽ à Deo datum eſſe, quo Adamus ad parendum præſcriptæ ſibi legi animaretur. Nam cùm ſoleat quæuis lex duabus ferè muniri rebus, pœnæ ſcilicet denunciatione, & præmij pollicitatione, quarum illa præuaricationem, hæc obſeruationem comitetur (neque enim minus deberi videtur præmium iis qui obtemperant, quàm mulcta iis qui rebellant) latáque à Deo lex eſſet, ne Adam de ea arbore quæ ſcientiæ boni & mali dicebatur, guſtaret: & præuaricanti pœna præſtituta ipſa mors: *qua enim die*, inquit, *de illa ederis, mortem obibis*: reliquũ erat, vt præmium etiam promitteretur, obſeruanti legem. Itaque Deus commonſtrata alia arbore, quæ in meditullio Paradiſi ſata, magno extabat inſignis decore, vitæ eam appellauit: quaſi diceret, Si ab illa Arbore ſcientiæ boni & mali tete continueris, legíque meæ obtẽperaueris, en tibi Arborẽ vitæ, de qua edes, viuéſque in perpetuum. Pro cohortando igitur Adamo ad obſequendum legi, vocata eſt Arbor illa vitæ Arbor, vt quantum mortis nomine à rebellando deterreretur, tantum vitæ vocabulo ad parendum impelleretur, eáque gratia, præmium quoque planè ex aduerſo pœnæ reſpondet, vita morti. Hanc ſententiam probat etiam diuus Seuerus Oratione xxxiij. de Epithronio, vbi de Cruce Chriſti loquens ait: Altera verò illa, Vitæ Arborem dico, gloriam Adæ paritura erat, niſi ille intempeſtiui cupidine cibi victus, non paruiſſet edicto, &c. At enim quæret aliquis: cur non potius regnum, aut incorrupta, immutabiliſque conditio vitæ, promiſſa ſit Adæ, ſi foret morigerus. Sed reſpondemus, capacem illum perfectæ diſciplinæ, ſimul atque conditus erat, eſſe non potuiſſe. Si enim poſt vniuerſam illam Legis & Prophetarum doctrinam, Iudæorum quidam in Zadducæorum, vt vocãt, ſectam prolapſi ſunt, mor-

Arbor vitæ, & Scientiæ vnde ſic appellata ſit. — *Numyſi Philoſophus.* — *Gen. 3.* — *Iac. Sarugenſis.* — *Philoxenus.* — *Arbor vitæ.* — *Legis, duo munimina.* — *Seuerus.*

tuorúmque Reſurrectionem, & alia ſana dogmata negarunt: quantò magis exiſtimandum fuerit, Adamum in ipſo ſtatim Creationis ſui rudimento incapacem fuiſſe abſolutæ illius doctrinæ, qua perſuaderi quiuiſſet, manere aliquod ſublime præmium eos qui Deum amarent, præceptorúmque eius obſeruantes eſſent, ipſum nempe cœleſte regnũ? Profectò vt filios noſtros quos tenellos ad ludum litterarium mittimus erudiendos: quia ingenio adhuc rudi ſunt, & nondum abſoluto, non huiuſcemodi verbis proſequimur: I, da operam litteris, vt in virum prudentem atque doctum, & populariuni tuorum primatem euadas: ſed meris blanditiis ad frequentandum ludum diſcendáſque litteras cohortamur, & inducimus: ita Adamo quoque, Deus, recens à ſe condito legem præſcribebat, per quam ſe reuereri diſceret, eámque legem ſi tranſiliret, mortem denunciabat: ſin obſeruaret, conceſſurum ſe ipſi promittebat Arborem Vitæ: de qua vbi guſtaſſet, adeptus immortalitatem victurus eſſet vitam ſempiternam. Non ergo rudi adhuc & indocili homini dicebat: Daturus ſum tibi iuſſibus meis parenti, cœleſte Regnum: ſed Arborem veluti digito oſtendebat amœna ſpecie appetibilem, fructúque comptam ſuo, quam vitæ Arborem vocabat, morigeróque illi promittebat fore vt ea veſceretur, & euaderet immortalis. Neque eſt quòd quis hæc miretur in Adamo, quandò ipſis etiam Iudæis poſt omnifaria legis præcepta atque inſtituta, non cœleſte regnum à Deo promiſſum eſt ſi dictis eius obſecũdarent: ſed terra lacte melléque affluens, & arborum fructuúmque ferax, quales ſunt mali punicæ, oleæ, palmæ, &c. quid igitur mirum ſi Adamo, cui nuper adeò legem impoſuerat, edulem Arborem oſtendit, quam Vitæ appellauit, ea promiſſione adiecta, vt ſi in obſequio duraret, hac guſtata euaderet immortalis? Igitur ex iis quæ iam dicta ſunt clarum eſt, ideo vitæ nomen à Deo Arbori illi eſſe inditum, vt eo non minus Adamum ad obſeruandam iam tũ præſcriptam à ſe legem animaret, atque propenſum redderet, quàm paulò antè mortis nomine à rebellando deterruerat. Sed hæc de nominis ratione ſatis ſunto. Quod porrò reſtat, cuius ea Arbor generis fuerit, neminem adhuc Doctorum omnium legimus: qui qualis reipſa, atque adeò corporis habitu fuerit, explicarit: nam qui myſticè interpretarentur, inuenimus complures: & nos quoque Deo freti, quando in operis huius progreſſu Paradiſum figuratè explicabimus, ea quæ de arcana huius Arboris ſenſa ſpectant, exponemus. Ingenuè igitur fatemur nondum didiciſſe nos qualiſnam arbor fuerit quæ vitæ vocabatur, interim corporatam reuera extitiſſe certò perſuaſi ſumus, ipſúmque vocabulum ex Creationis libro didicimus, quod pro incitando Adamo ad obedientiam datum illi eſſe iam demonſtrauimus: verùm ſpeciem ipſam, & fructus quales fuerint, quibúſque compta fuerit frondibus, nondum diſcendo ſumus aſſecuti.

Præmium obſeruationis Præceptorum Dei.

Pueri quo modo ad ſtudia impellendi.

Exod. 3. 13. et 33. Num. 13. & 16. Leuit. 20.

Arbor vitæ, qualis vel quæ fuerit nõdum conſtat.

CAPVT XXI.

Porro de flumine quod Paradiſum irrigat, hæc ſcripta nobis reliquit diuus Moſes. *Et flumen egrediebatur ex Eden ad irrigandum Paradiſum, atque inde diuiſum euaſit in quatuor capita.* Eſt autem à nobis iam dictum capite XVI. Eden eſſe regionem ſpacioſam, amplam, amœnam, variam. Paradiſum verò locum eſſe pulchris, fructuoſis, præſtantibus, laudabilibúſque arboribus, præ quibuſuis aliis in tota Eden locis ornatum: Paradiſum enim eius regionis quæ Eden dicitur, partem eſſe inter alias omnes præſtantiſſimam, laudabiliſſimam, atque cultoribus ſuis commodiſſimam. Igitur illud flumen reuera ingens, amplum, copioſum, inſigne ex terra Eden ſcaturiens atque promanans in medium penetrat Paradiſum, eúmque vniuerſum irrigat: quo perluto, finditur in quatuor deinde fluuios, & ipſos grandes, qui ab illo diducti, ſimul atque paradiſum reliquere, ſub ipſa maris Oceani vada delabuntur, atque inde rurſus in hac à nobis habitata emergunt terra. Neque verò hæc nobis ipſi fingimus, ſed tanquam Moſis Prophetæ verbis conſentanea pronũciamus, quæ ſancto Spiritu auctore ſcripta ſunt. Nã flumen illud ex terra Eden originem ducere, atque profluere his verbis affirmat: *Flumen egrediebatur ex Eden.* Rurſus quòd Paradiſum perluat atque irriget, his: *Ad irrigandum Paradiſum.* Præterea deriuationem illam quam ingentes fluuios fieri diximus, irrigato iam tum Paradiſo, hæc verba ſignificant: *Et illinc finditur, & euadit in 4. capita:* denique cùm addit Moſes vnius fluuij eſſe Phiſon, eúmque circuire vniuerſam terram Heuila: alterius verò Gehon, qui peruadat totam regionem Æthiopiæ: tertium porrò Diclat appellari, eúmque contra Attur ire: denique quartum vocari Euphratem, ſatis indicat quatuor eos fluuios, poſteaquam paradiſum reliquerunt, ſub terram delapſos, tandem in hoc à nobis culto orbe prorumpere, ſcaturiréque. Ea igitur quæ tum de vno illo flumine, tum de quatuor aliis ab illo deriuatis diximus, cum Moſis diuini hominis ſententia congruunt. Sed vrgebit aliquis, quî poſſit fieri vt quatuor illi fluuij paradiſo egreſſi præcipitentur ſub Oceani vada, atque inde tandem in hac noſtra terra erumpant? Huic primò reſpõdemus, ea quæ à nobis fieri non poſſe exiſtimantur, facilia eſſe Deo: illum verò quem diximus quatuor fluuiorum curſum, atque eius generis alia, diuinum eſſe opus, non humanum. Deinde hoc quoque reſponſum volumus, Paradiſum multo ſublimiore poſitum eſſe regione, atque hæc noſtra exſtet terra: eóque fieri, vt illinc per præcipitium delabantur fluuij tanto cum impetu, quantùm verbis exprimere non poſſis: eóque impetu impulſi, preſsíque ſub Oceani vada rapiantur, vnde rurſus proſiliant ebulliántque in hoc à nobis culto orbe. Nam qui aquas in ſublime ducere, atque ex altis erectíſque canalibus veluti ſiphonibus profundere laborant, ij ex longo interuallo Cataractam ſiue præcipitium ipſis quoddam alta deuexitate abruptum atque difficile comparant, per quod deturbatæ magno cum impetu ſub terram condantur: ſub qua poſtquam coactæ, atque ſuo ipſarum impetu preſſæ aliquoúſque fluxere, tandem per canales illos magna vi, qua ex præcipiti illo caſu vrgentur, ſurſum emicant. Hæc ita ſe habere dominus etiam Ephræm, & cum eo Doctores alij affirmant, quare nos quoque libenter aſſentimur. Cæterùm quod ad ſaporem ſpectat, idémne illis aquis maneat apud nos, qui fuerat in Paradiſo, an minimè: nos pronunciare non dubitamus, in Paradiſo eſſe guſtatu gratiſſimas, ſuauiſſimáſque, inde autem progreſſas, plurimum ſuauitatis amittere, acredinis verò contrahere, cùm illud Paradiſi ſolum læta Dei præcatione beatum & felix ſit: at hoc noſtrum contrà

De fluuio qui Paradiſum rigabat, & de quatuor fluuiis qui ex illo diducebãtur Diuus Moſes. Gen. 2.

Paradiſus erat pars Eden.

Flumina Paradiſi fluere ſub Oceano.

De fluxu 4. fluminum è Paradiſo.

Deo facilia, ſunt nobis difficilia.

Aquarum ducendarum modus.

Ephræm.

contrà execratione infelix & triſte. Quantùm igitur intereſt inter eum fontem cui benedicunt omnes, & eum quem nemo non deteſtatur, tantùm differt ſuauitate atque amœnitate illorum fluuiorum ſapor quem in Paradiſo, ab eo quem apud nos obtinent. Nam ſi noſtrates aquæ, vnius eiuſdémque naturæ cùm ſint, pro ſoli indole, per quod fluunt: dulciores, amariores, inſulſiores, ſalſiores euadunt: cur non exiſtimabimus illos quoque fluuios tantiſper dũ per beatiſſimũ ac feliciſſimũ locũ Paradiſum fluunt: iucundiſſimo atque ſuauiſſimo ſapore eſſe: in hoc verò execrabilis noſtræ tractu terræ de illa ſuauitate plurimum remittere? Porrò beatus Moſes & nomina illorum quatuor fluuiorum, & loca per quæ feruntur, aliáque eodem ſpectantia diſertè explicauit, vt quæ illa ætate non ignota eſſent: ait enim: *Nomen vnius Phiſon, qui perlabitur vniuerſam terram Hauilæ: illic eſt aurum, & eius regionis aurum præſtans eſt: illic Bedolah, gemmæque Berylli.* quaſi dicat, Vnus illorum quatuor fluuiorum Phiſon vocatur, qui vbi ab ingenti illo flumine medium perluente Paradiſum deriuatus eſt, atque in terram ſub Oceani vada ſe recepit, rurſus proſilit, emicat, ſcaturítque in occidua mundi regione, vnde Septentrionalem petens, totam Indorum ditionem alluit, (hæc enim Hauilæ nomine ſignificatur) ac tandem in mare deſinit. Græcè Phiſon * Dijobis vocatur. Ferunt autem plerámque ripæ huius fluuij arenam, atque etiam aluei, præſtãre auro abundare, & gemmis precioſis: nam vocem Hebræam, Bedolah, Margaritas ſignificare. Secundi fluuij nomen eſt Gehon, is peragrat vniuerſam terram Chus, id eſt, Aethiopiæ. Hic à nonnullis etiam † Sichor appellatur, Græci Nilum vocãt: qui à magno flumine digreſſus, atque ſub maris fundum delapſus, proſilit tandem ebullítque in plaga meridionali, atque vniuerſam Aethiopum regionem peragrans, demum in Adriam † exoneratur, quod mare Aegypti fines alluit. Tertius fluuius Diclat, hoc eſt, Tigris, contra * Attur fluit. Quartus eſt Perath, id eſt Eufrates. Et hi quoque duo, ab illo grãdiore diducti, & ſub mare merſi prodeunt tandem in medio hoc noſtro orbe vicinis inter ſe fontibus, perluítque Diclat Orientalem Meſopotamię regionem, quem vt Perath tractu vicino aliquamdiu comitatus eſt, labuntur ambo in magnum Mare auſtrale † Boſræ.

Aquarũ guſtus ex ſoli natura contrahitur.

Diiobis ca. 28. habet Diiabis. Vnde hoc nomẽ habeat neſcire me fateor. infr. Cap. 28.

† Sichor vox eſt Hebraica ſignificãs nigrum ac rubidum. Nã quòd Nilus etiã à veteribus μέλας dict⁹ ſit, teſtatur Plutarchus libello de fluminibus.

† melius in Mediterraneũ.

** Quid Attur. infrà explicabitur.*

Triginta etiam hodie Syri Diclat vulgo vocant. Et Plinius

CAPVT XXII.

Solent quidam percontari, quid Adamo Euæque futurum fuiſſet, ſi impoſitam ſibi à Deo legem in Paradiſo non fregiſſent. His reſpondemus, ſubuehendos fuiſſe ex Paradiſo ſupra hoc Cœli Firmamentum quod ſupra nos poſitum intuemur, atque in cœleſti regno voluptate incredibili, & immortalitate prorſus beandos: hoc enim præmij atque precij pro obſeruata lege dandum illis fuiſſe. Tria enim loca condiderat pro Adamo, Deus: Cœlum, Paradiſum, & hanc quæ extra Paradiſum eſt, terram. ídque hac iuſtiſſima ratione ſcilicet, vt illum à ſe effectum oblectaret in Paradiſo: ſimul & periculum faceret, morigerus ne foret in obſeruanda lege, an rebellis: & morigero quidem præmium culti præcepti daretur regnum cœleſte, in quod ex Paradiſo ſuſtolleretur, vt ibi omnis expers mortalitatis in ſumma voluptate vitã agitaret: rebellis verò atque præuaricator, è paradiſo in hanc maledictã terram detruderetur. Nam & Angeli iuſſa peragunt, diuinæque voluntati obſequentes ſunt, non abſque ſpe præmij quod ipſis datum ibitur poſt generalem mortalium Reſurrectionem: igitur ſi Angeli ea cum ſpe Dei cultum exequuntur: Adam quoque atque Eua cum omni ſua poſteritate Legi diuinæ in paradiſo hac ſpe paruiſſent, virtutémque excoluiſſent, quòd inde ad cœli regnum eſſent euehendi. Efficitur ergo vt quẽadmodum abiecti ſunt in hanc deteſtabilem terram propter ſuum peccatum legémque Deì violatam, ita ſi legis obſeruantes manſiſſent, futurum fuiſſe vt cæleſte Regnum conſcenderent, atque inibi in deliciis perpetuum degerent æuum. Hæc ita eſſe teſtatur Gregorius Theologus ea oratione quam ſcripſit in dominicam nonam his verbis: Si manſiſſemus id quod eramus, legémque Dei obſeruaſſemus, id facti eſſemus quod non fueramus, per acceſſum nimirum ad lignum vitæ poſt lignum ſcientiæ. Sed quid facti? facti immortales, atque ad Deum propius admiſſi. Philoxenus præterea Oratione de contemplatione ligni Vitæ ſic ſcribit: Deus non ſolum per naturæ inſtinctum, & Scripturæ auctoritatem ducit nos in agnitionem myſteriorum Crucis, ſed per ipſum etiam, quem conſeuit, paradiſum, quæ prima fuit generis noſtri habitatio. Nam vt Angelorum ſedes eſt Cœlum: dæmonum verò poſt ipſorum caſum aër, nimirum medio poſitus loco: inſuper animantium brutorum, & hominum poſt violatam legem, hęc terra in qua nunc verſamur: denique piſcium & natatilium omnium, aquæ: poſtremo Animæ, corpus in quod primum eſt inſpirata: ſic quoque deſtinatus fuerat paradiſus vt eſſet hominum, prius quàm peccaſſent, domicilium. cùm porrò in eo leue atque obſeruatu facile mandatum accepiſſet Adamus: cui ſi paruiſſet, in cœlum illinc euehendus erat: illo ſpreto, Deíque neglecto verbo, non modò caruit Cælo, quod ſibi alioqui cum incorporeis illis copiis commune futurum fuiſſet: verùm etiam paradiſo, qui medius erat locus, per ignominiam deiectus eſt in hanc terram peccato obnoxiam, vt in ea cum brutis pecudibus verſaretur. Præterea dominus Ioannes Oratione contra eos qui mundum gubernari à dæmonibus putant, ſcriptum reliquit in hanc ſententiam: Si eiiciendus erat Adam de paradiſo, cur ab initio donatus eſt à Deo, paradiſo? noſtra certè cauſſa hæc ita euenire oportebat. Nam ſi primi illi parentes noſtri cauiſſent ſibi, atque dominum ſuum agnouiſſent, eiúſque paruiſſent iuſſis, & animi modeſtiam humilitatémque retinuiſſent, nequaquam amiſiſſent id quo præditi fuerant, decus atque ornamentum. Denique dominus Iacobus Botnanenſis, Oratione de eiecto Adamo extra paradiſum, hæc ſcripta reliquit: Condiderat Deus Adamum, non quò paradiſo pelleret: ſed vt paradiſum veluti iure hæreditario poſſideret, in eóque dominaretur, eò hominem finxerat: quippe cuius gratia etiam Mundum ipſum creauerat: quamobrem ſimul atque conditus eſt, incolere paradiſum cœpit, quando adhuc nulla Nuptiarum mentio erat. Tum mox ſubiicit: Et vt in paradiſo, ita in Cœlo quoque victuri erant in ſuauiſſima cum Deo conſuetudine, atque familiaritate, &c. Colligitur itaque ex his ſanctorum patrum, atque probatorum Auctorum dictis, Adamum & Euam, ſi mandati diuini obſeruantes manſiſſent, neque deliquiſſent: ſuſtollendos fuiſſe in cœleſte Regnum ſupra firma-

affine vocabulo Diglitum, appellatum memorat.

† Boſram aiunt Syri vrbẽ eſſe ad ſinum Perſicum. alioqui Amos 2. in Idumæa recenſetur. Et apud Ieremiam. cap. 48. in Moabitide.

3. Loca pro Adamo condita à Deo.

Nazãze. Philoxeni Oratio de contemplatione Ligni Vitæ.

Paradiſus locus medius.

Ioannes.

Iacobi Botnanenſis Oratio de Adamo è Paradiſo eiecto.

mentum, vbi prorſus immortalitate donati, in ſempiterna vixiſſent voluptate. Quin hoc ipſum rationi, æquæ certè, conſentaneum eſt: vt enim propter violatæ legis peccatum Paradiſo eliminati ſunt, atque in hanc maledictam detruſi terram, ita ſi diuinis iuſſis obtemperauiſſent, eóque iuſti effecti fuiſſent, hoc erant præmio afficiendi, ſcilicet vt ex Paradiſo in cœleſte regnum emigrarent, quod inde ab orbe condito ipſis fuerat paratum, vt ait Dominus, ad Adæ & Euæ poſteritatem.

Mat. 25.

Quamdiu in Paradiſo manſiſſent priuſquam ad cœleſte regnum traducendi fuiſſent, ſi non deliquiſſent primi Parentes.

CAPVT XXIII.

Sed iam quæſtio oritur de temporis ſpacio quãtiſper ſcilicet in Paradiſo fuiſſent commoraturi primi noſtri parentes, antequam ad cœleſte regnũ emigraſſent, ſi paruiſſent diuinæ legi: Tantiſper ſanè dũ pro diuina benedictione, *Creſcite & multiplicamini*, aucti prole atque multiplicati, numerum æquaſſent homines, Satanæ & earum Copiarum quæ cum ipſo exciderant Cœlo. Eo enim numero expleto, qui numerus in Dei cognitione fuit definitus, elapſóque iam tum iuſto tempore, traducturus erat ipſos Deus in Regnum cœleſte. Eius enim rei gratia tam ſpacioſum, amplum, capacem condiderat Paradiſum, vt vniuerſæ poſteritati Adæ ſatis in ipſo eſſet loci ad morandum. In hac etiam ſententia eſt Gregorius Theologus, dum ait, mundum ſuperiorem explere debere: Vocat enim mundum ſuperiorem ipſas cœleſtes Copias, quarum numerum, diaboli & eius ſociorum caſu diminutum, cenſet inſtaurandum eſſe, atque ſupplendum, aſcitis totidem in illorũ qui excidere locum, hoc eſt traductis in cœleſte regnum hominibus. Gregorius quoque Nyſſæus cõmentario de compoſitione hominis, cap. XVIII. ad hunc modum ſcribit: Sed modus ille multiplicãdi qui in Angelorum natura eſt, in iis etiam qui paululũ diminuti ſunt ab Angelis, hoc eſt, in hominibus, viam ſuam exercuiſſet, ac multiplicandum genus humanum vſque ad definitum opificis conſilio numerum.

Nazãze.

Nyſſæus.

CAPVT XXIIII.

Adamũ & Euam non ſolos in Paradiſo manſuros fuiſſe, ſed ſobole multa augendos, ſi mandatũ Dei non violaſſẽt.

Solent porrò hoc etiam quærere, qui rerum cognoſcendarum deſiderio tenentur, fuiſſéntne primi parentes ſoli in Paradiſo moraturi, ſi legẽ obſeruaſſent, an verò ſobole procreata nihilominus creuiſſent numero homines: Quibus reſponſum volumus, generaturos, maximóque numero multiplicandos fuiſſe, ídque vel ex ipſa benedictione, qua ipſos proſecutos fuerat Deus, conſtare, cùm diceret: *Creſcite & multiplicamini, terrámque replete, & eam ſubigite.* Ea enim verba cùm ſimul cum fauſta precatione mandatum contineant: quis ambigat, quin Dei & apprecatio, & mandatum prorſus præſtanda fuerint? Conficitur itaque, Adamum & Euam, ſobolem numeroſam propagaturos fuiſſe, neque ſolos illos Paradiſum habitaturos, ſi obediẽtes mãſiſſent.

CAPVT XXV.

(ante lege hoc caput.)

Cæterum, quod quæri ſolet, per Venereúmne complexum, operam liberis gignendis daturi fuiſſent homines in Paradiſo, an abſque nuptiis: dicimus: vt ipſa noſtra natura arcano conditoris ſui Dei conſilio ſcitè fœcundatur, augetur, multiplicatur: ita vniuerſum quoque humanum genus fœcundandum, augendum, multiplicandum fuiſſe, & quidem abſque concubitu. Nam & Angeli multi euaſerunt quidem, ſed abſque nuptiis: & Adam atque Eua ſine Venere nati fuerant: ad hoc, etiam nunc videre eſt multa animalium genera abſque coitu propagari, quale eſt Vermium genus, & Culicum, aliáque complura. Hanc ſententiam adprobat quoque Gregorius Nyſſæus commentarij de hominis compoſitione cap. XVIII. inquiens: Aiunt quidam, ſi nullus fuiſſet in Paradiſo complexus, humanas animas in magno numero futuras non fuiſſe. Nos verò dicimus, hominem ante peccatum admiſſum quaſi Angelum fuiſſe, ſed per peccatum ruiſſe: ipſa enim Reſurrectio, reditus eſt ad priſtinam conditionem: ergo ſi poſt Reſurrectionem erimus veluti Angeli, conſequitur tales quoque fuiſſe ante peccatum. Atqui Angeli non iunguntur amplexu: ergo neque homines iuncti fuiſſent niſi peccaſſent: ſed ſicut Angeli abſque nuptiis millies mille ſunt, & myriades myriadum numero ſuperant: ita nos quoque, niſi Angelicus ille ſtatus in nobis mutatus fuiſſet, connubio ad noſtri multiplicationem minimè opus habuiſſemus, ſed idem ille modus quo Angelorum natura multiplicata eſt, in humano genere, quod paululum ab Angelis minutum eſt, efficax fuiſſet, vt ad eum augeſceret numerum qui Dei cõſilio definitus erat. Quòd ſi quis verò quærat procreandarum animarum abſque Nuptiis rationem modúmque, is viciſſim nobis dicat, quo ſubſiſtant modo Angeli: ſic enim homines ſine complexu fuiſſent multiplicati vt Angeli. Idem Nyſſæus cap. XIIII. eius operis ſic habet: Si me interrogaueris, quî potuiſſent tot hominum millia procreari, ſi concubitus nullus fuiſſet, ego mutuum ex te petam, quî ſit prognatus Adam, quî Eua, quando nullæ interuenerant nuptiæ. Quid ergo? ad eúmne modum quo illi ſunt effecti, naſcituri erant deinceps omnes mortales? Sanè genituræ modus taliſne, an alius fuerit futurus, id iam mihi non eſt explicandum: hoc enim modò quæritur, connubióne opus fuiſſet Deo ad humanum genus multiplicandum in terris, an minimè. Hactenus ex Nyſſæo. Sed & dominus Iacobus de Botnan, Ex quibus, inquit, quæſo Nuptiis editus eſt Adam? quos paſſus ipſe dolores vt Euam pareret? Millies Angelorum millia ſtant coram Deo: nec tamen eorum vllus vtero geſtatus, aut grauida aluo cum doloribus in lucem editus eſt. multo ergo magis exiſtimandum eſt, opificem Deũ, homines abſq; nuptiis procreaturum fuiſſe, ſicut primos quoque illos parentes è quibus vniuerſa hæc generis humani poſteritas nata eſt, procreauit. Et paulo inferius? Quid ergo? dicito mihi, Abrahamo profuítne concubitus ad procreandam ſobolem? minimè ſanè: quippe qui tot annis operam fruſtra huic dediſſet, hiſce apud Deum verbis etiam tùm vſus eſt: Domine quid mihi daturus es qui liberis careo? Igitur vt tunc ex mortuo effœti ſenis illius corpore, edidit Deus tam multa hominum millia: ita ſi inde ab initio Dei præceptis acquieuiſſent Adamus vxórque Eua, atque ab arbore appetenda ſe abſtinuiſſent, non defuiſſet Deo fœcundandi generis humani ratio. Conficitur ergo ex iis quæ adhuc dicta ſunt, homines in Paradiſo abſque vllo nuptiali cõplexu re ipſa fœtificaturos fuiſſe, ſed eo modo quẽ ſolus opifex Deus nouit.

Propagationum ſine Venere, Exẽpla.

Nyſſæi Cõment. de hominis compoſitione.

Luc. 20.

Pſal. 8.

Iac. de Botnan.

Gen. 15. a.

CAPVT XXVI.

Qua voluptate adfecti fuiſſent Adã & Eua in Paradiſo cum omni ſua poſteritate ſi nõ deliquiſſẽt.

Sicut autem abſque concubitu fuiſſent prognati, auctíque numero homines in Paradiſo: ita in vera voluptate, atque infinitis partibus maiore quàm eſt ea qua hodie mortales fruuntur maxima, illic

illic ætatem agitaſſent, vtpote omnis laboris, perturbationis, moleſtiæ, doloris, morbi denique atque ægritudinis experte. Ediſſent enim de Paradiſi arboribus, & ſuauiſſimum ex maximo illo dulciſſimóque Paradiſi flumine potum bibiſſent abſque omni inter ſe diſſidio, rixáue, qualem Angeli ipſi, & qualem Adamus cum Eua ante fractam legem, vitam viuentes in perfecta pace, Charitate, cõcordia. Quippe his quibus iam mortales fruimur voluptatibus, ſua cuique moleſtia cohæret, veluti cibo largiori, cruditatis malum: potui copioſiori, nauſea: bonæ valetudini, aduerſa: robori, imbecillitas: bonæ formæ deformitas: atq; ita in aliis quoq;. At in Paradiſo nulla fuiſſet eiuſcemodi rerũ viciſſitudo: mera enim illic voluptas fuiſſet: moleſtiæ verò prorſus nullæ, vt quæ poſt violatum Dei mandatum tandẽ enatæ ſint. Maioribus ergo deliciis ex cibo potúque illic adfecti fuiſſent, quàm quibus hodie mortales demulcentur.

Voluptati vnicuique ſua cohæret moleſtia.

CAPVT XXVII.

De ſerpẽte qui Euam adortus decepit. Gen. 3.

Porrò de Serpente ſic locutus eſt diuus Moſes: *Et Serpens callidior erat omnibus animantibus agri, quæ condiderat Dominus Deus: dixítque Serpens Mulieri: Verè dixit Deus, ne veſceremini de omnibus arboribus Paradiſi.* Hîc decem nobis expendendæ atque examinandæ quæſtiones occurrunt, quarum prima eſt: fueríτne corporatus Serpens, ita vt oculis eſſet aſpectabilis, qui cum Muliere colloquebatur: an verò Satan corporati Serpentis ſpeciem præ ſe ferens, illam ſit affatus: an denique Satan intra Serpentem latens, verba illa ad Mulierem fecerit. Sanè dominus Ephræm quodam ſuo Commẽtario ait, corporatum Serpentem fuiſſe, qui Mulierẽ allocutus eſt: Satanam enim à Deo petiuiſſe vt Serpenti ſermonis facultatem cõcederet ad tentandum Adamum: ſicut opes Iobi quoque ſibi permitti poſtulauit, quo de eius patientia faceret periculum. Ex quo conſequitur, ita illi corporeo Serpenti ſermonis vſum fuiſſe datum, vt Aſinæ Balaam: immo verò non ſolam elocutionem, verũ etiã intellectum illi Serpenti inditũ fuiſſe affirmat Ephræm, cùm Deus ipſum vt intelligentem ſit affatus, his maledictis perſtringens: Puluerem edes, & ſuper ventrem tuum ambulabis. Cyrillus verò Oratione tertia aduerſus Iulianum perfugam ait, ipſum Satanam ſe in Serpentem transformaſſe, atque ita cum muliere collocutum eſſe, ac proinde ipſum quoque ſub Serpentis perſona diuinis maledictis eſſe perculſum. Exiſtimat enim Cyrillus, dæmonem poſſe pro arbitrio aut Serpentis, aut alius animalis ſpeciem, quam voluerit, ſumere. At dominus Iacobus Sarugenſis Commentario ſuo de pulſo Adamo extra Paradiſum, dicit, Satanam ſe incorporatum atque aſpectabilem Anguem inſinuaſſe, & inde cum muliere eſſe collocutum: quam opinionẽ nos etiam adprobamus atque amplectimur. Hanc enim veram eſſe vel id arguit, quòd Paradiſus duplex erat, corporeus & ſpiritalis, vt magnis rationibus eſt à nobis demonſtratum: Adam item Euáque duplicis & compoſitæ fuere naturæ: quippe qui ex corpore conſtarent & anima: quare Serpẽtem quoque duplicem fuiſse exiſtimandum eſt: corporeum quidem, ſi ipſum aſpectabilem Anguẽ: ſpiritalem verò, ſi ſenſum omnem effugientem Satanã qui intra illum latebat, atque inde verba faciebat, conſideres. Altera quæſtio eſt. Ex genere ne reptiliũ, an verò cæterorum animantium fuerit ille Serpens, in quẽ ſe Satanam inſinuaſse, ita atq; cũ muliere collocutum diximus. Exiſtimamus verò ex beſtiarum non repentium numero fuiſse, ídque his ducti argumentis, Primo Moſes ait Serpentem fuiſse aſtutiorem omnibus beſtiis: non autem dixit, omnibus reptilibus. Et paulò poſt ipſe Deus ad Serpentem verba præ omni beſtia agri: vbi rurſus faciens: Maledictus, inquit, es præ omni animali, & præ omnibus reptilibus dictum non eſt. Ad hoc, Adamus in ipſo initio nomina beſtiis, auibúſque indiderat, vt teſtatur Scriptura, non etiam reptilibus: ac proinde Eua à viro edocta beſtiarum nomina, Serpentem, quòd ex beſtiarum genere eſset, Heuio, hoc eſt, beſtiæ nomine appellauit: quod nomen ab Adamo didicerat ſcilicet. Erat igitur ſerpens ex beſtiarũ genere, nõ autem eorum animantiũ quæ reptilia dicuntur. Quæſtio tertia eſt: An pedes habuerit ſerpens: & ſi habuit pedes, bipes ne, an verò quadrupes fuerit. Ad hanc quæſtionem reſpondemus, quadrupedem fuiſse, cùm ex beſtiarũ genere, Moſe teſte, fuerit: eáſque animantes, quas beſtias ſolemus vocare, quadrupedes eſse videamus. Et verò dominus Ephræm dum hæc in ſuis Commentariis explicat, inter alia ait: Itáne volebas, vt Adam amitteret gloriam ſuã: ſerpens verò ne pedibus quidem mulctaretur? Erat ergo quadrupes Anguis: ſed quia fuit ſatanæ organum, & inhæſit ipſi diuina exſecratio, ex beſtia factus eſt reptile animal: & cùm antè pedibus graditeretur, deinceps prono ventre prorepſit: ſicut & Satan, quia præuaricatus fuerat, ex Angelo euaſerat dæmoniũ: & vt vxor Loth, quia reſpexit, ex muliere, quæ antè erat, transformata eſt in ſtatuam ſalis. Quarta quæſtio eſt, ſi ſatanas in anguem ſe inſinũauit, atque ex eo ipſe ad Euam verba fecit, cur id à Moſe ſcriptum non ſit, ſed ſolius Anguis facta mẽtio. Hîc reſpondemus, Moſen rei geſtæ ſcriptorem, non Interpretem egiſse: ac proinde qualis quæque res viſa eſt, talem ab ipſo eſse deſcriptã: non itẽ explicatum quî ſe reuera haberet. Eua autem ſerpentem videbat, ſerpentem ſecũ loquentem audiebat. hoc igitur ipſum Moſes ſuo ſcripto prodidit: quemadmodum alibi tres illos quos videbat Abrahamus, viros appellauit, cùm viri non eſsent. Ad hoc, ſi diuus Paulus, qui tanto tẽporis interuallo Moſen ſecutus eſt, cùm res iam tũ explicatæ eſsent, ſerpenti nõ ſatanæ impoſturam attribuit, inquiens: Vereor ſicut ſerpens decepit Euam, &c, cur nõ meritò Moſes, qui tã multis ætatibus Paulum præceſſit, fraudẽ ſerpẽti adſcripſiſse videatur? Scriptoris enim eſt, res geſtas narrare: at interpretis munus, à ſcriptore prodita explicare: ac proinde Moſes, qui ſcriptor, non interpres eſse voluit, rectè narrauit, ſerpentem cum Eua collocutum eſse: non autem dixit, ſatanam intra ſerpentem fuiſse occultatum. Quæſtio quinta eſt, quamobrem ſatanas Adamum cum Vxore ſeduxerit. Nos exiſtimamus, cauſſam ſatanæ fuiſse Inuidiam, qua illos proſequebatur. Nam cùm ille ſublimi ſua dignitate gloriáque excidiſſet, viderétque porrò Adamum ex luto conformatum, ad Imaginem tamen ſimilitudinémque Dei factum eſse, atque omnium rerum quæ in terris eſsent, imperio potitum: præterea Paradiſum deliciis omnibus plenum incolentem, atque Angelicarum copiarum fruentem ſocietate: ſe verò contrà deturbatum atque deiectum, maxima permotus aduerſus Adamũ & Euam inuidia, ipſos ſeduxit. Nimirum huiuſce-

Ephræm.

Iob. 1.

Num. 22.

Cyril. Orat. 3. contra Iulianum.

Iacob. Sarug. Com.

Primorũ Parentum natura duplex.

2. Quæſt. de primo Serpente.

3. Quæſt. 1. Serpentem fuiſſe quadrupedem.

Comm. D. Ephræm.

Gen. 19.

4. Quæſt. cur Moſes ſolius Serpentis, non autem dæmonis meminerit.

Gen. 18.

2. Cor. 11

Quæſt. 5. cur dæmõ tentauerit primos Parentes.

Dæmonis, & Adami in primo ſtatu, Comparatio.

modi cogitationibus exagitatus eſt: Ego qui ſpiritalis ſum, exulo, at Adam qui corporeus eſt, intrò eſt receptus: ego profligatus, omniq; gloria exutus, ille gloria indutus veſtitúſque: ego in imo, ille in ſummo: ego apud beſtias, ille apud Angelos: ego in vaſta ſolitudine, ille inter amœniſſimas Paradiſi arbores verſatur. huiuſcemodi, inquam, cogitationes ad proſequendos illos inuidia, fallendóſque, ipſum impulerunt. quippe intelligebat ex eo quod ſibi acciderat, ſi peccaret Adam, futurum vt rueret, ſicut ipſus prior ceciderat: atque ex peccato horum planè alterum Adamo euenturum eſſe, vt vel moreretur, pro lata iam antè ſentētia: *quo die comederis de illa, mortem oppetes* vel Paradiſo expelleretur, atque deinde ſobole procreata multiplicaretur ſecūdum fauſtam illam apprecationem qua Deus ad illos vſus dixerat, *Creſcite & multiplicamini*: hoc verò ſi illi contingeret, tum fore vt ipſe & in illum ipſum, & in illius omnem poſteritatem imperium exerceret. Igitur ad illum fallendum percitus eſt mera inuidia.

Quæſtio. Cur dæmō potiſſimū Serpentis forma Euæ apparuerit. Cur hominis ſpecie non apparuerit.

Sexta quæſtio eſt, cur non apparuerit Satā primis Parentibus humana ſpecie, vel diuina, quali Dominus noſter in monte: aut figura maiorum beſtiarum, quales ſunt cameli, elephantes, & eiuſce generis aliæ: aut denique cur non ſuo ipſius proprio atque natiuo habitu, ſed organo opus habuerit? Sanè humana ſpecie non apparuit, quòd ſciret Euam non ignorare, alium præter ſe ſuúmque maritum, hominem nullum eſſe, neque verò Deus ipſi permittebat vt hominem ſimularet, ne iuſtam haberet Eua erroris ſui excuſationem, conſpicata hominem ſibi ſimilem à quo falleretur: porrò Diuina, vel maiorum beſtiarum figura non apparuit, quòd hæ ſpecies nimio metu concuſſiſſent perturbaſſéntque Mulierē, nedum ad auſcultandum verbis ſuis induxiſſent. ſua denique ipſius naturali ſpecie non eſt illam adortus, quia magis etiam conſternata ipſa fuiſſet, ſi eius qui videndi ſenſum falleret, verba audiſſet, eóque minus obſecuta fuiſſet dictis. Igitur vt ſuæ fraudi locus eſſet, verbíſque fides, induit corporatum illud organum Serpentem, eóque habitu viſendum ſe exhibuit.

Quæſtio.

Septima quæſtio eſt, cur præ cæteris beſtiis Anguem ſibi Satanas in organum delerit. Huius rei cauſſas multas eſſe dicimus. primo enim nullum erat Angue, animal ad fallendum aſtutius. Id quod diuus Moſes quoque his verbis ſignificat. *Et Serpens erat callidior omni beſtia agri.* Nam & animantium alia vafritie excellunt, vt Vulpes, alia rudi ſimplicitate ſunt, vt Oues. Deinde cū Anguis letali veneno plenum animal ſit, conſentaneū erat, vt vel propter naturæ congruentiam mortiferum ſuū toxicum commiſceret Satanas cum Serpentis veneno. Tertiò vt idem vſuueniret Satanæ quod filio illi prodigo: is enim poſtquam ſummo honore excidiſſet, in eas redactus eſt vitæ miſerias, vt porcos paſcere cogeretur: ſic ſcilicet Satan ex ſua delapſus gloria, in anguem ſe inſinuauit, Quarto, vt cùm eſſet aliquando Anguis ſuper ventrem ſuum prorepturus, id ipſum humi ſerpere, diaboli qui in Angue latuerat, nobis caſum ob oculos poneret. Denique ita natura comparatum eſt, Serpentum genus, vt occulta quædam veluti fraterna indolis coniunctio ipſi cum dæmonibus intercedat, etſi ea nos lateat.

Gen. 3.

Luc. 15.

Caute lege

Quæſtio. Cur Satanas permiſſus ſit tentare Adamum.

Octaua quæſtio eſt, cur permiſerit Deus Satanæ, & Serpenti in Paradiſum introire: immo verò Satanæ Adamum cum vxore fallere. Ad hanc quæſtionem reſpondemus, varias ob res, permiſſa illa eſſe. Permiſit enim, dum Satanæ libertatem non impediuit, quominus ſuopte arbitrio vteretur: ſicut neque Oziam prohibuit à ſanctiſſimis adytis, ne pro voluntate in ea penetraret. Præterea ſiuit Deus illa euenire, quo oſtenderet, quemadmodum fieri potuit, vt Adamum ſui imaginem, ſimilitudinémque de terra aboleret: ita rurſus ſe huic ipſi permiſiſſe, vt poſſet per ſuperbiam atque faſtum affectare diuinam maieſtatem. Inſuper vt ne nihil eſſet cum quo Adami libertas arbitrij poſſet decertare: denique vt periculum fieret de Adamo, obſeruánſne mandati diuini eſſet, an minimè. Erant igitur cùm arbor ipſa, tum Satanas atque Serpens ad explorandam Adæ arbitrij libertatem accommodata inſtrumenta.

2. Par. 26

Gen. 6.

Adami libertas.

Quæſt.

Nona quæſtio huiuſmodi eſt, cur angui maledixerit Deus, qui nullum ſcelus patrarat: Satanæ verò flagitij reo noxióque nihil mali imprecatus ſit? neque enim libero vtebatur Anguis Arbitrio, vt poſſet ſe Satanæ pro inſtrumento non præſtare. Ad hæc dicimus, deteſtatum eſſe Anguem, vt hoc ipſum Satanæ moleſtum accideret, qui illo vtebatur inſtrumento: veluti ſi quis Muſicum inſtrumentum confringat, quo eum qui illo canebat, excruciet. Equum nimirum grauiter proſtrauit, vt ſeſſorem ſimul conſterneret: Nauémque ſubuertit, vt nautam mulctaret. Serpentem ergo maledictis feriit Deus, vt Satanam dolore angeret, qui in Serpente loquebatur, ſicut & Legionem afflixit perdendo Porcos: ſimulátque enim ſatanas conſpexit anguem amiſſis pedibus humi volutari, acerbo angore excruciatus eſt. Præterea ideo quoque maledixit Serpenti, quòd Adamo atque Euæ peccandi cauſſa extitiſſet. Sicut iumētum lapidibus obruebatur cum quo corpus miſcuerat homo, eo ꝙ cauſſa mali fuiſſet: ſcriptū eſt enī: En malū venit, ſed væ illi per quē venit. Ad hæc ita maledixit Serpenti propter Satanam, v terræ propter Adamum. Inſuper hac etiam de cauſſa maledixit Serpenti, quo Adam Euáque, vbi viderent quantam ſuſtineret Serpens ex diuina maledictione mulctā, pedibus orbus, atque ſuper ventrem proreptans, animaduerterēt atque intelligerent in quàm grauem incidiſſent errorem, quantúmque flagitium admiſiſſent Serpenti obtemperātes: ac proinde in poſterum magno metu cōtinerētur. Sed iubet apud eos qui hanc mouent quæſtionem, hac mutuum quæſtione vti. Itáne vos Serpentis vindicandi gratia quæritis, cur exſecratione perſtrictus ſit, qui Arbitrio libero minimè donatus, mali nihil patrarat? dicite, quæſo, viciſſim mihi, cur, feræ, iumēta, volucres diluuio periere, quæ non deliquerūt? aut quid meruere oues, bouéſq;, & aues quæ quotidie inſontes ad ſacrificia dedebātur? quid cōmiſerāt pecora Iob, quæ innoxia cùm eſſent, igni ſunt tradita deuorāda? Cur Chriſtus legioni permiſit porcos in mari ſuffocandos, qui nō peccarāt? Cur ſacrificabātur, offerebantúrque colūbæ, ac turtures pro expiandis peccatis, quorū ipſæ expertes erant? Cur ouis pro populi redēptione immolabatur? aut hœdus mactabatur pro Eccleſiæ impietate? vel bos pro ſacerdote improbo, cùm neque ouis, neque hœdus, neq; bos deliquiſsēt? Cur cōtumeliis, immo etiā morte adfecti ſunt pro populo Prophetæ innocentiſſimi? Quid Chriſtus? nōne ſuppliciū Crucis ſuſtinuit ꝓ noſtris peccatis? Cur ergo Serpētis mulctam ſuggillatis? Nūquid æquius eſſe duceretis ſi Adamū

Marc. 5. b. 13.

Leuit. 20. c. 15.

Bruta ob hominis peccatum perire.

Gen. 8.

Iob. 1.

Marc. 5.

Deus

Deus maledictione mulctaſſet, Serpētē verò interim ab omni noxa liberum atque impunem habuiſſet? Deſtituendúſne tibi videbatur Adamus tanta gloria, tantoque honore: anguis verò ne pedibus quidē mutilandus? Sed iam dicent: Cur ſaltem non etiam Satanam ſimul eſt exſecratus cum ſerpente? verùm reſpondemus, Deum idcirco non maledixiſſe Satanæ, ne Adamus Euaque animaduerterent Spiritum aliquem non aſpectabilem intra ſerpentem eſſe, eóque in multo maiores raperentur errores. Neque enim adhuc ſciebāt aliquid eſſe præter Deum, quod oculis cerni non poſſet: ad hæc propter Hebræorum quoque imbecillitatem noluit Moſes Spiritum intra anguem latentem prodere, ne ſcilicet illi aduerſariam Deo poteſtatem eſſe vllam opinarentur, quæ maioribus freta viribus poſſet aliquid inuito agere Deo. Nam ideo etiam Angelorum nulla eſt à Moſe facta mentio ad Agaris vſque ætatem, ne Iudæi ſuſpicarentur plures eſſe Deos. Inſuper quamuis non apertè maledixerit Satanæ Deus, tamen occultè atque abſconditè id ab illo maximè actum eſſe affirmamus. Dum enim expreſſe anguem exſecrabatur, tacitè Satanā maledictis perſtringebat: quod poſt probabimus, Deo iuuante. Hanc enim Satanæ maledictionem clarè arguunt illa Chriſti verba in Euangelio: Quia princeps mundi huius iam iudicatus eſt. Et alibi: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius.

Cur Deus non maledixerit Satanæ.

Caute lege

Gen. 25. b. 17.

Ioan. 16.

Matth. 15.

Quæſt. 10 de Serpentis calliditate.

Decima quæſtio eſt, cur Moſes ſerpentem ſcripſerit aſtutiorem fuiſſe beſtiis agri, non autem prudentiorem. Ad hanc reſpondemus, prudentiam virtuti affinem eſſe, aſtum verò vitiis. Et ſunt inter beſtias aliæ hebetiores, aliæ callidiores: neque hîc Moſes, Anguem hominum comparatione callidiſſimum pronuntiauit, ſed cum cęteris collatum beſtiis: hominibus verò propriè ſapientia prudentiaque tribui ſolet, qui alioqui non ſolum cęteras animantes, ſed ipſos etiam angues aſtu atque ſolertia longè anteeunt.

CAP. XXVIII.

Hoc Capite verba Moſis de Paradiſo, rebuſque eo ſpectantibus, non myſtico ſēſu, ſed ipſis accommodata rebus explicantur.

Scripſit autem beatus Moſes de Paradiſo adhunc modum: *Et plantauerat Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio*: Et ſi Paradiſus ante Adamum conditus eſſet, tamen Moſes creato iam Adamo agit de conſito Paradiſo, nimirum quia reuertitur ad ſuperiorem hiſtoriam. Nam cùm ab iis de quibus in ſex diebus loquebatur, nondum perfecta narratione digreſſus fuerit, redit nunc ad abſoluendam illam narrationē, eaque ratione agit hic poſt creatum Adamum de Paradiſo, qui alioqui ante illum fuerat conditus. Iam verò quid ſit Paradiſus, & cur à Deo conſitus, quo item die, & vbi locorum, in terrane an in cœlo, & in qua tandem mundi regione poſitus, tum quæ huc ſpectant alia, ſuprà ſunt à nobis ſuis diſceptata rationibus.

Gen. 2.

Eden quid ſit.

Cæterum Eden locus eſt amœnus, atque omnis generis arboribus varius, in quo loco Deus Paradiſum conſeuit atque diſpoſuit. Hæc enim verba, *Et plantauerat Dominus Deus Paradiſum*, apertè oſtēdunt, nequaquam ab homine illum eſſe conſitū diſpoſitumque: perinde ac Noë vineam plantauit, aut vt iam conſerunt mortales Paradiſos hortosque: ſed Deum ipſum ſuo ipſius ſtudio & mandato illum plantaſſe: ſicut ait Pſaltes Dauid de Deo verba faciēs: *Et cedri Libani quas plantauit.* Et verò hinc etiam cōſtat, Paradiſum ab ipſo Deo eſſe plantatum, quod ſcriptura dicat, *ab initio*. Sequitur apud Moſen. *Et poſuit illic Adamum quem finxerat*: Quod ait, *Et poſuit illic Adamum*, argumentum eſt gloriæ quam Deus Adamo attribuit, dum ipſum collocaret in Paradiſo variis arboribus amœno, vt ſe inibi ipſe oblectaret: neque ſiuit in terris more cęterorum animantium quæ ratione carent, pabulum carpere. Quod porrò additur, *Quem finxerat*, in hęc nos ſenſa ducit: primò ex ſola terra Deum non condidiſſe Adami corpus, ſed ex quatuor elementis finxiſſe atque compoſuiſſe: certè figlina abſque aqua non fit, deinde non ita ſolo verbo progenuiſſe Adami corpus ex terra, ſicut ex hac ſolo ſuo iuſſu herbas produxerat, animaliaque cętera, atque ex aquis varia piſcium genera: ſed ſuis illud manibus finxiſſe atque conformaſſe, quę res ampliſſima ſanè, hominem præ reliquis rebus gloria à Deo ornatum oſtendit. Præterea Adamum nō vtero conceptum, partuque deinde editum eſſe, vt hodie homines procreari videmus: ſed Dei manibus conditum exſtitiſſe. Inſuper vt iumentorum, & ferarum, eorumque quæ volatu, & quæ natatu vtuntur animantium corpora, ſimul & animas ex terra & aquis condiderat, quæ omnia ratione carent, non ſic Adamum etiam effeciſſe: ſed huius corpus quidē ex humo compoſuiſſe, cęterum Animam ex nihilo creauiſſe. Denique non eam fuiſſe ab initio hominum, populorum, nationum turbam in terrà quam hodie videtis: ſed Deum primo finxiſſe perſonam vnā, ipſum dico Adamum: deinde ex illa formaſſe Mulierem, atque ita deinceps per virum & fœminam procreatum eſſe genus humanum: atque hæc omnia intelligimus ex verbo illo, *Finxerat*, quo vſus eſt Moſes.

Pſal. 130

Gen. 2.

Quod verti, finxerat, eſt verbū Gabal, quod planè reſpondet græco πλάττεσθαι.

Sed enim operæprecium fuerit cognoſcere, quo habitu apparuerit Deus Adamo, ſiue dum ipſius corpus fingeret, ſiue dum legem ipſi imponeret, ſiue quando ex ipſius coſta ablata conderet Euam, ſiue denique vbi in Paradiſo obambulans, ſuā illis vocem ingereret, inclinante die. Philoxeni Mabugenſis ſententia eſt, priuſquam deliquiſſet Adam aduerſus Dei mandatum, Deum neque per Angelum, neque per rem aliquam corporatam illi apparuiſſe, ſed ipſum ſeſe illi repræſentaſſe: non quod corporis ſui ſenſibus, Adam, apparentem Deum percipere poſſet, ſed mentis intelligentia. Nam & ſi habitabat quidem intra corpus, Adami Anima: tamen non ſecus atque incorporei Angeli, ea cernere illam quiuiſſe, quæ ſupra omne corpus, materiemque corporatam feruntur: itaque cùm integri etiam tùm eſſent animæ Adami ſenſus, neque abs peccato contaminati, Deum ſe mentis illius oculis ingeſſiſſe, ſuamque vocem ipſius intelligentiæ repræſentaſſe, quando, vt dictum eſt, fieri non potuit, vt in corporis ſenſum aliquem apparēs Deus incurreret. Sed aliorum opinio eſt, Deum ſe corporeis Adami ſenſibus corporaliter, vt ſic dicam, obtuliſſe, eò quòd hac modò ratione, neque præterea alià vllà, aſſequi ille mente poſſet diuinas apparitiones, eaſque intelligere: ipſum enim illius conditorem Deum ſeſe ad eius humilitatem demiſiſse, ipſique ita apparuiſse, cętero qui immenſum. vnde conſequens eſt hi vt vlterius dicant, Deum humana, eaque regia, & prorſus auguſtiſſima ſpecie ſe Adamo exhibuiſſe aſpectabilem: & quāquam neque manus habeat, neque pedes, aut vultum, vel os, tamen demittentem ſe quaſi his omnibus eſset præditus, ab Adamo viſum eſse, atque ita manibus ſuis illum formaſſe: quod, vt diximus, ad eius qui formabatur, gloriam dignitatemq; ſpectat.

Philoxenus.

Quomodo Adā viderit Deū.

Sed expendat ſuo iudicio Lector has duas opiniones, ac vtrã malit, altera omiſſa, retineat. Porrò fuere ex hæreticis qui dicerent, duos Adamos à Deo creatos fuiſſe, idque ex eo colligi, quòd Moſes duorum meminerit, dicens alterum die ſexto conditum eſſe, alterum hic poſt diem ſextum: ad illum enim ſpectare ea verba, *Et finxit Dominus Deus Adamum puluerem è terra.* at hunc neque ex puluere dicere Moſen: ſed ſimpliciter Adamum illic poſuiſſe quẽ finxerat. Sed nos illis reſpondemus, ex eo quòd antè dixerat Moſes, Adamum die ſexto eſſe creatum, deinde omiſſa illa narratione etiam tùm imperfecta, tranſiuit ad mentionem diei ſeptimæ, vnde rurſus ad abſoluendam illam antè cœptam hiſtoriam reuertitur haudquaquam conſentaneum eſſe, vt exiſtimemus duos à Deo effectos fuiſſe Adamos, ſed vnicum. Nã idem quoque de beſtiis, de arboribus, de Paradiſo, & flumine hunc rigante fecit. Cùm enim hiſtoriam illarum rerum nondum perfectam reliquiſſet, hîc iã redit ad eam abſoluendam. Præterea hoc quoque illis reſpondemus, neque Moſen, neque quemquam Prophetarum, aut Apoſtolorum, vel Euangeliſtarum vnquam memoraſſe, duos à Deo creatos effectoſque fuiſſe Adamos, ſed vnum ſolum. Porrò ſciẽdum eſt, verus Teſtamentum pluribus tralationibus ex Hebræa in Græcam linguam eſſe tranſpoſitum: Syricè verò redditum eſſe vna quidem intepretatione ex ipſo Hebræo, altera verò ex Græco. Cæterum quę fuerit tam multarum tralationum cauſſa, & quę inter ipſas cęteris probior exiſtimari debeat, cum aliis eius generis argumentis diſſeruimus in eo libro quem de Sex diebus præmiſimus. Igitur in ea Græca traductione quæ eſt ſeptuaginta interpretum, ſic ſcripta extant illa Moſis verba: *Et plantauerat Dominꝰ Deus Paradiſum in Eden ab oriente, & poſuit illic hominem quem finxerat.* Orientem igitur appellant illi Interpretes, eam terrarum regionem ex qua ſol oboritur: nam in illo tractu orientali plantauerat collocaueratque Paradiſum, vt Baſilius, & eius frater Gregorius atteſtãtur, & Dominus Seuerus quoque. Quod verò ad ipſum nomen attinet, quo illi LXX. interpretes hic Adamum vocant, (vocant enim Bar-noſo) tria ſunt vocabula, quibus ferè Scriptura & hoc loco, & ſuperius, vtitur pro Adami appellatione, Noſo, Bar-noſo, Adam. Et Noſo quidem vocat, dum ait Faciamus Noſo (eſt, hominem) ad imaginem noſtrã, ſecundum ſimilitudinem noſtram. Adam verò, dum dicit: Et creauit Deus Adam ad imaginem ſuam. Et poſuit illic Adam quem formauerat, denique Bar-noſo hic, ſi ſequamur LXX. interpretum tralationem: Poſuit illic Bar-noſo (id eſt, filium hominis) quem finxerat. Atque hæc tria nomina inter ſe ita differũt, vt Noſo propriè vniuerſum genus hominum oſtendat: Bar-noſo verò eum qui ex homine prognatus ſit, hoc eſt, filium hominis ſignificet: & Noſo quidẽ pluraliter, Bar-noſo verò ſingulariter (vt ſic dicam) accipiantur, ſpectentque, Noſo ferè ad ipſam ſpeciẽ Bar-noſo verò ad indiuidua. Porrò de voce Adam dicunt apud nos Syros plerique appellationem eſſe particulares hominis, perſonamque vnam repræſentare: verùm alij exiſtimant, apud Hebræos nomen eſſe ſpecificum, & totum genus humanum ſua notione amplecti, ſicut antehac diximus in Commentario noſtro de Sex diebus. Rurſus alij ſunt, qui putant nomen, Adam, ſumptum eſſe ex ipſo hominis corpore, & ei propriè impoſitum eſſe, eo quod ex terra, quæ Adamotho dicitur, conformatum ſit: Noſo verò ad Animam peculiariter ſpectare. Cæterum quid ſibi velit illud terræ vocabulum, Adamotho, illic quoque à nobis eſt explicatũ. Verùm enim uero operæprecium eſt vt expendas hic accuratè apud animum tuum, quàm multis modis cohoneſtauerit Deus Adamum: primò enim cùm in rerum natura prorſus non eſſet, procreauit, effecitque ipſum ex nihilo vt aliquid eſſet: deinde ad ſuam ipſius imaginem & ſimilitudinem condidit: tertio, cùm ipſius longè præſtantior eſſet natura: quàm cui manus vociſque vſus attribui deberet, tamen illum & manibꝰ ſuis finxiſſe, & voce affatus eſſe dici voluit. Quartò, conditum ratione ornauit, qua cęteris animantibus illa carentibus: præſtaret. Quintò, ſui cognitione ipſum dignatus eſt. Sextò, admiſit ipſum veluti in ſuam familiaritatem, vt eà ſeſe pro Arbitrio oblectaret, meditationibus, contemplationibuſque diuinis vacans atque indulgens. Septimò, immortalitatem promiſit. Octauò, maximà ipſum ſapientià imbuit. Nonò, Prophetiæ dona in ipſum contulit: Prophetam enim fuiſſe Adamum vel hinc conſtat, quòd per vaticinium dixerit, Hæc iam caro de carne mea, & os de oſſe meo: hæc vocabitur mulier, &c. Decimò, auxit ipſum ſacerdotij munere: nam fuiſſe ſacerdotem, ex Dauidis Pſalmiſtę verbis cognoſcitur, dum veluti loquentem Adamum cum Deo inducens ait: Finxiſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam: Sacerdotiũ enim manuũ impoſitione confertur, ſicut & Baptiſmus. Vndecimo, regia atque principali ipſum dominatione amplificauit: ait enim: *Et dominamini piſcibus maris, & volucribus cæli.* Duodecimò, ita ipſum comparauit, vt Animo atque intelligentia ſua, Angelis eſſet familiaris. Decimotertio, condidit ipſum corpore leui atque expedito: nõ autem graui: quale dæmum euaſit poſt violatam legem. Decimoquarto denique poſuit ipſum in Paradiſo, vt inibi oblectaretur, neque cum cęteris animalibus mentis expertibus in terra paſcẽdum reliquit.

2. à Deo Creatos eſſe Adamos, Hæreſis.

Argumẽtum à non Scripto.

Baſilius. Nyſſęus. Seuerus.

Apud LXX in Gręco eſt ἄνθρωπος, *quod Syrus interpres, quem auctor ſequitur, reddidit illic Bar-noſo.*

3. Nominum Adami, differentia & ratio.

Adam, an ſit nomen ſpecificum.

Dei 14. beneficia in Adamum.

Adamũ fuiſſe Prophetam.

Adã fuit Sacerdos. Pſal. 139.

Manuum impoſitio in Sacerdotio.

Adã fuit Rex.

Adamũ Corpus Leue.

Et enaſci fecerat Dominus Deus è terra omnem arborem ipſo aſpectu expetendam, & pulchram ad veſcendum. die ſcilicet tertio produxerat Dominus eas arbores ex terra, cùm diceret: *Producat terra herbam viridem, ſemen fœtificans, & arborem fructiferam, &c.* Verum hic ad priorem illam narrationem regreditur, ipſam abſoluturus, quin ipſe etiam Paradiſus die illo tertio conſitus fuerat. Cęterum Deo attribuit Moſes verba illa, *Et enaſci fecerat arbores:* vt intelligeremus non ab homine ſatas fuiſſe, vt Noa vitem ſeuit, aut alias arbores: ſed ipſius Dei cura, ac nutu, præceptoque extitiſſe, iuxta illud Pſalmiſtæ: Et Cedri Libani quas plantauit. Sed videri poſſint verba potius ad hunc modum eſſe legenda: *Omnem arborem pulchram ad ſpectandum. & expetendam ad veſcendum*, pulchritudo enim ad videndi ſenſum pertinet, appetitus verò ad cibũ ſpectat. Verùm conſueuit Scriptura appetentiam referre ad oculos: quale eſt illud Ioannis Euangeliſtæ in Epiſtola. *Omne quod eſt in Mundo, Conſcupiſcentia corporis eſt, & concupiſcentia oculorum. Et arborem vitæ in medio Paradiſo. & arborem ſcientię boni & mali.* Duas ait Dominum enaſci feciſſe arbores in medio Paradiſo alteram Vitæ, alteram ſcientiæ. videndum igitur quî fieri potuerit, vt duæ arbores in ipſo extarent Paradiſi meditullio: vnam enim ſolam: poſſe medium obtinere locũ nemo negauerit, at duæ vt ſimul medio quopiam loco exiſtant, nefas eſt. Sunt igitur qui dicant

dicant vnicam fuiſſe in ipſo medio conſitam, eam quæ Vitæ vocatur: alterã verò quæ appellatur ſcientiæ, iuxta illã vitæ extitiſſe ſatam. Sed his obiicimus ipſam Scripturam, quæ verba illa, *in medio Paradiſo*, ad vtranque arborem accommodat: non autem ad eam quæ vitæ eſt, ſolam. Hoc enim inde cognoſcitur, quòd Eua ad ſerpentem diceret, De fructu arboris quæ eſt in medio Paradiſo, nolite comedere, ait Deus. Erat enim arbor ſcientiæ ea, qua illis fuerat interdictum, non arbor vitæ. Conficitur ergo ad vtranque arborem pertinere quod dicitur, *in medio Paradiſo.* Igitur Gregorius Nyſæus dicit, duas haſce arbores ſpiritales fuiſſe, ſolaque ratione potuiſſe intelligi: quales non duas modò, ſed plurimas vno codẽque loco medio eſſe poſſe, nemo dubitauerit. Nam animi noſtri vis facilè ea coniungit quæ alioqui vel à pluribus ſimul comprehendi nequeant. At nos dicimus, arbores illas corporatas extitiſſe: idque nuper oſtendimus, atque vtraſque in Paradiſi medio quidem fuiſſe poſitas, ſed non vt in vno eodemque particulari loco, qui locus fuerit Paradiſi meditullium. Nam id haud fieri potuit, & ſi in eo altera extabat, alteram extra eum locum fuiſſe neceſſum eſt, cùm profani etiam Philoſophi affirment, impoſſibile eſſe vt duo corpora contineantur vno particulari loco ſimul: ſed ita ambas fuiſſe in medio Paradiſo, vt quis vtramuis dicere rectè poſſet, reſpectu extremarum Paradiſi partium fuiſſe in medio Paradiſo. Medium igitur in contextu ita accipiendum eſt, non vt particularem aliquem locum ſignificet, ſed quaſi dicat, cùm Paradiſus frequentiſſimus eſſet variis arboribus atque plantis, haſce duas arbores non in eius angulo quopiam ſatas fuiſſe, ſed in medio Paradiſo inter alias arbores extitiſſe. Sed & hoc ſcire operæprecium fuerit, num duæ iſtæ arbores altera iuxta alteram poſitæ exſtiterint, an ſeorſim. de hac re nos pronuntiamus, iuxta poſitas fuiſſe. Neque enim dixit Scriptura de Adamo, Ne fortè adeat arborem Vitæ, capiatque de ea, ac veſcatur, & viuat perpetuo: ſed habet ad hunc modum: *Ne fortè extendat manum ſuam, & capiat.* is verò qui manum ſuam ad rẽ quampiam protendit, neceſſum eſt vt ei rei proximus adſtet. Præterea hinc credibile eſt, ei loco, in quo Adamo certamen & lucta erat aduerſus arborem ſcientiæ, proximam exſtitiſſe arborem vitæ, ceu victoriæ præmium, vt ſi viciſſet per continentiam, neque ediſſet de hac, mox permiſſa fuiſſet ipſi illa altera guſtanda, quippe ſolet victori palma in promptu eſſe. Inſuper illud quoque quæri poteſt, cur Deꝰ produxerit duas illas arbores in medio Paradiſo, ac non potius in quopiam eius angulo. Hic reſpondemus, ideo id factum eſſe, quia in medio Paradiſo habitaturus erat Adam, accepto Dei imperio de non edendis fructibus arboris ſcientię boni & mali. Cęterum qualiſnam fuerit arbor vitæ, & cur ſic ſit dicta: deinde qualis arbor ſciẽtiæ boni & mali, & quã ob rem eo nomine appellata, vnà cum aliis eius generis rationis ſupra à nobis ſatis explicatum.

fortè Nyſſenus.

Medium, quomodo ſignificet.

Et fluuius egrediebatur ex Eden vt rigaret Paradiſum. Edẽ locus erat magnus atque amplus, cui id nominis dabatur, propterea quòd amœnus, & multarum arborum varietate ſpectabilis eſſet: huius pars ea quę cęteras omnes pulchritudine atque decore anteibat, Paradiſus dicebatur, accommodatiſſimus ad habitationem oblectationemque hominum. Sed quanta fuerit huius amplitudo, ſatis arguit fluuius ille magnus, qui ex ipſo affluebat, & poſtquam elapſus eſſet, diuidebatur in quatuor flumina: ſi enim fluuius ipſe magnus erat, manifeſtum eſt Paradiſum, quem rigabat, magnum, ſpacioſumque fuiſſe. *Et illinc diuidebatur, & euaſit in quatuor capita.* Poſtquam is fluuius rigaſſet Paradiſum, diductus diuiſuſque eſt in quatuor fluuios, quos Moſes, quia ipſius ſæculo noti erant, ſuis & nominibus, & locis deſcribit, inquiens: *Nomen vnius Phiſon. is eſt qui circuit vniuerſam trrram Hauilæ.* Nomen igitur vnius horum quatuot fluuiorum eſt Phiſon, ſiue, vt Græcus vocat, Diiabis, qui fluuius poſtquam auulſus ab illo maiore & primario Paradiſum pelluente, in terramque demerſus eſt, ſub ipſis etiam Oceani vadis fluit, donec ebulliens prorumpat in occidentem, vnde verſus Septentrionem regyrans, delabitur per vniuerſam regionem Indorũ, quam vocat Moſes terram Hauilæ, ac tandem deſinit in mare Indicum. Sunt autem qui putent, Phiſon appellatum eſſe à verbo Phas, propterea quòd ceſſet à fluxu aſpectabili, quippe qui ſub multis pelagis maiorem curſus ſui partem peragat. *Et ibi eſt aurum, & aurum eius terræ pręſtans eſt, ibi Bedolah, & lapides Berylli.* Ferunt in pleraque huius fluminis arena, atque in ipſa ripa aurum probum admirandaſque Margaritas hubertim reperiri. Hebræum enim Bedolath gemmas vocat: Beryllos verò lapides precioſos. Alij Bedolath candidos vniones ſignificare exiſtimant, Beryllos verò ſardos, topazios, & cęteras id genus gemmas. *Et nomẽ fluuij ſecundi Gihon, is eſt qui circuit omnem terram Chus.* Secundus fluuius nomen habet Gihon: Græcus Nilum appellat: alij Sichor vocant. Et hic quoque fluuius vt ſeparatus eſt ab illo maiore, ſub Oceanum deſcendit, donec ſcaturigine euomitur in plaga auſtrali, atque gyrans perluit terram Chuſſiorum (Æthiopas vocamus) & Ægyptiorum, tandemque, deſinit in mare Adriaticum, quod eſt apud Ægyptũ. Cæterum nomẽ Gihonis obtinuit à fluendo cum inundatione: hac enim ripas ſuas ſupergrediens, irrigat terras ſibi circumiacentes.

Phiſon.

Superius dixit Gręcè vocati Diiobis, per quartam vocalem in ſecunda ſyllaba.

Cap. 21.

Phas ceſſare ſignificat Syris.

Et nomẽ fluuij tertij Diklat. qui it aduerſus Aſsur. Quartus denique fluuius eſt Perath. Diklat appellatus eſt tertius fluuius, quod impetuoſus ac rapidus ſurſũm deorſum feratur, quaſi homo violentus ac feruidus, qui ad perrumpendas anguſtias aliquas, nunc ſe ſubrigit, nunc demittit. Quartus denique fluuius dicitur Perath, quia fœcundiſſimus eſt. Et hi quoque duo fluuij ſimul atque deriuati ſunt ab illo principaliore flumine, abſorpti ſub Oceanum, tandem proſiliũt in medio terrarum orbe, frontibus non procul inter ſe diſſitis, ac prolapſi deſinũt in mare auſtrale ipſius Boſræ. Porrò Aſſur vocat regionem Attur, & Nineuitarum, ac Beth-garme, aliaque circumquaque his adiacentia loca. Sed enim quærunt hic homines, quî poſſit fieri vt hi quatuor fluuij veniant è Paradiſo. & abſorpti ſub Oceanum intra terræ viſcera meent, ac tandem emergant, effundanturque in hac noſtra terra? Verùm hanc quæſtionem, & eius generis alias iam ſatis diſſoluimus. Porrò Moſes, explicata narratione earum rerum, quæ ad Paradiſi laudem magnificentiamque, item earum quæ ad flumen ingens, quo ille rigatur, denique ad ſedulitatem Dei conditoris illius atque ſatoris ſpectant, tranſit ad dicendum de inducto Adamo in Paradiſum his verbis:

Et accepit Dominus Deus Adamum, & poſuit ipſum in Paradiſo Eden. Quo habitu apparuerit Deus Adamo, diximus nuper. Iam verò hoc videndum eſt, vnde,

& quò ſuſtulerit, ipſum quando Scriptura ait, *Et accepit Dominus Deus Adamum*. Igitur quidam putant ex Hieruſalem ſublatum trãſtuliſſe in Paradiſum: nam in Hieruſalem formatum eſſe, vbi & mortem etiam obierit. Alij verò exiſtimant, ex loco humiliore atque viliore ſuſtuliſſe in locum ſublimem magnificũque, & veluti creatum à ſe regem induxiſſe in regalem ſedem. Sed quoniam illum modo ſuſtulit? Reſpondent nonnulli id quod Scriptura ait, *Et accepit*, nihil aliud ſibi velle, quàm Deum dixiſſe ad illum, Abi, ipſumque continuo profectum eſſe. Sed his obiiciunt alij, incertum fuiſſe Adamo, vnde, & quo abire deberet. Quibus illi reſpondẽt, ipſi in mentẽ veniſſe, vnde & quò abeundum ſibi, atque vbi habitandum eſſet, ſic vti viſa Prophetis ſolent euenire. Verùm alij malunt exiſtimare, Deum Adamo humana ſpecie apparuiſſe, ipſumque apprehenſum tranſportaſſe in Paradiſum. Sed dices, Siue per mentis viſionem, ſiue per humanam figuram illi apparuerit, atque ita tranſtulerit, magno fuiſſe opus temporis ſpacio ad iter hoc conficiendum. Igitur noſtra ſententia eſt, Deum formaſſe Adamum extra Paradiſũ atque illinc arreptum ſuſtuliſſe in Paradiſum, ibique dimiſiſſe: cęterum eo accepiſſe modo, quo & Enoch, & Philippum. Nam vt de Enoch ſcriptum exſtat, Et tulit ipſum Deus: item de Philippo. Et Spiritus Domini rapuit ipſum: itaque dicimus Adamum eſſe à Deo raptum ex eo loco, quo fuerat formatus, atque in Paradiſum tranſpoſitum. *Dimiſitque ipſum in Paradiſo Eden, vt eum coleret & cuſtodiret*. Eo quod dicit, Et dimiſit ipſum in Paradiſo, declarat, Deũ ſublato Adamo non oſtẽdiſſe modò Paradiſi pulchritudinem magnificentiamque, & mox inde abripuiſſe: ſed inibi relicto facultatem manendi, ſeque oblectãdi permiſiſſe, vt in loco illius ipſius gratia condito concinnatoque: nam quod illic haud diu manſit, ſua, non effectoris ſui culpa euenit.

Gen. 5.
Act. 8.

Quod porrò ſequitur, *vt eum coleret & cuſtodiret*, quànam ſententia erit accipiendũ: nunquid Paradiſus cultore egebat, in quo ſiluoſa ſenticoſaque materies non ſuccreſcebat? hæc enim poſtea per exſecrationẽ cœpit in ea terra quæ extra Paradiſum erat, enaſci: præterea quî potuit cultore opus habere Paradiſus: omnis generis arborib[us] abundans? denique quomodo coluiſſet, quando neque ſarcula, neque ſcopæ, aut alterius generis inſtrumenta culturæ facta erant? Similiter quorſum habebat cuſtodia opus Paradiſus, cùm nulli vſquam exiſterent egeni homines? Quid ergo ſibi volunt illa verba, vt coleret & cuſtodiret? Reſpondemus non id ſignificare, fodiendas illi fuiſſe ſcrobes, in quibus plantas conſereret, vt Noha vineam: aut laborioſis ipſum inſtrumentis operando moleſtiam vllam ſubire debuiſſe, ſed in eo poſitũ fuiſſe cultũ illũ, vt inibi locũ ſibi pro habitatione aptaret, viaſque ac ſemitas, quibus commodè poſſet obambulare, complanaret, ne ſcilicet ocioſus eſſet, quando ex ocio plurima enaſcantur mala, iuxta illud Sapientis cuiuſdam: Ociũ malum eſt, & fraudem parit pigritia. Et diuus Paulus dicit: Nihil aliud quã ocium agentes. Et alibi ait, quaſdam feminas non ſolum ocioſas eſſe, verùm etiam quarundam malarum rerum occaſionem dare.

2. Theſſ. 3
1. Timo. 5

Cęterum quod de cuſtodiendo Paradiſo dictum eſt, id ad arcendas inde beſtias ſpectat: Paradiſi enim vineæ, hortique alij quando ab hominibus deſerti manent, conculcantur, opprimunturque à feris. Igitur & colere, & cuſtodire ad curam habitationis Adami ſpectat. Neque enim ad exiguum duntaxat tẽpus datum fuerat ei illud domicilium, in quo maneret: ſed ad diuturnum longumque. Inſuper huc quoque cultus ille & cuſtodia pertinent, vt eſſet Adamus vigil, & cautus, agnoſceretque parentem ſuũ ex ipſis plantis, fructibuſque Paradiſi, ceu colonus plantarum immortalium, hoc eſt, diuinarum cogitationum, vt ait Gregorius Theologus. denique illis colendi cuſtodiendique verbis oſtenditur etiam, lógè aliter homines vitam ſuam inſtituere debere quã pecudes rationis expertes degant: hæ enim ad colendum cuſtodiendumque Paradiſum minimè ſunt deſtinatę: ſed homo eſt illius cultor, & cuſtos deſignatus, eaque re plurimum iſte ab illis differt: quod ipſum quoque, dum hominẽ propriis manibus formaret Deus, oſtendere voluit.

Nazanzenus.

Porò poſtquam de introducto in Paradiſum Adamo diſſeruit, & cur eum Deus illuc intuliſſet, explicauit, digreditur ad dicendum de lege illi impoſita his verbis: *Et pręcepit Dominus Deus Adamo, dixitque ipſi: De omnibus arboribus quæ ſunt in Paradiſo edendo edes. at de arbore ſcientiæ boni & mali non edes de ipſo*. Hoc igitur eſt præceptum, hæc lex quam Deus Adamo impoſuit, ne ederet de arbore ſcientiæ Sed iam in diſquiſitionem venit, quot modis dicatur legis vocabulum, & cuiuſnã generis lex imperata fuerit Adamo, denique cur vllam illi Deus legem ſtatuerit, dicimus igitur, legem duobus dici modis, vniuerſaliter, & particulariter, verbi gratia, vniuerſalis lex eſt cognitio illa naturalis, quæ nobis inſita eſt, & vis ingenij, qua diiudicamus bonum à malo: eam enim indidit Deus omnium hominum animis, laudans ipſos, ſi quod bonum eſt, id operentur: & viciſſim culpans damnanſque ſi malum patrent, quantumuis occultè ea peragantur Nam & in gentium, vt ait Paulus, cordibus ſcripta lex eſt, & eſt ipſis ſua conſcientia teſtis, &c. Eius generis eſt illud Domini dictum, Sicut vultis vos vt faciant vobis homines, ſic facite etiam vos ipſis. Particularis lex autẽ eſt, qualis ea, quam Deus præſcribebat ipſis Noachitis, ne veſcerentur ſanguine, item qualis impoſita erat Iudęorum Nazaręis, de non bibendo vino, aut ſicera, neque admouenda capiti nouacula: quales denique Iudæorum ſtatutæ fuere ſacerdotibus de rebus, aliis omittendis, aliis agendis.

Rom. 2.
Matth. 7.
Gen. 9.

Cùm igitur legis vocabulo duobus vtamur modis, & particulariter, & vniuerſaliter: reſpondemus ad alteram quæſtionem, nõ fuiſſe legem vniuerſalem, ſed particularem illam, Ne guſtaret de arbore ſcientiæ, ſoli, enim Adamo, eiuſque coniugi eam imperauerat Deus: non etiam vniuerſo generi humano. Iam ſupereſt, vt & hoc diſquiramus, qua de cauſſa dederit Deus Adamo legem. Cenſemus autem ob bene multas cauſſas id factum à Deo eſſe. Primo enim, vt ſciret ſe Dominum conditoremque habere, qui ſibi eam legem imperauiſſet: nam dominorum eſt leges ſancire: deinde vt ſe creatũ effectumque agnoſceret, quippe lex creaturis atque effectis ſtatui ſolet, vt ait Dauid: Statue ipſis legiſlatorem, vt ſciant gentes ſe homines eſſe. Ad hoc, vt intelligeret libertatẽ ſibi, facultatẽq; arbitrij à Deo datam eſſe, cum ab illo conderetur: neque enim legem ipſi impoſuiſſet particularem, & quę ex voluntate penderet, ne de arbore ederet ſciẽtiæ, niſi antè libertate poteſtateque arbitrij proprij ipſum donaſſet, qua, ſi vellet, obſeruaret legem: ſin nollet, non obſeruaret.

Pſal. 9. & 21.

Præterea legem ideo poſuit Adamo Deus, vt libero ipſius arbitrio eſſet materies, & veluti clibanus, quo probaretur, ſicut ait Greg. Theologus: Dedit, inquiens, legem materiem libero arbitrio. Sicut enim per ligna periculum fit de arte fabri lignarij, an probè atque exactè eam teneat, an minimè: item per aurum, argentumque de aurifabri arte, ita per legem Adamo conſtitutam probatum eſt ipſius liberũ arbitriũ, cõpertũque libertatẽ ipſius remiſſam ſolutamque eſſe, ac magis propendere ad præuaricandum, peccandumque. Nam valuiſſet quidem obſeruare legem: & tamen non obſeruauit, qualis ſanè facultas brutis animantibus, quæ ratione vacant, haudquaquam eſt conceſſa.

Nazanzenus oratione in natali. Chriſti

Poſtremo ob hoc quoque lata eſt Adamo lex à Deo, vt ille ſciret, atque intelligeret, alterum Deo ſupereſſe ſeculum, in quo dignum precium ſoluet vtriſque & iis qui obſeruant, & iis qui violant leges. Sed pergunt quærere nonnulli vlterius. Cur legem tulerit Deus Adamo, quam præſciret ipſum non eſſe obſeruaturũ. Ad hoc primò reſpondemus: non ideo conditorem Deum legem Adamo imperauiſſe, vt eam obſeruaret, neque rurſus, vt violaret: quo veſtra hæc quæſtio ſpectat, cùm dicitis, Cur quàm præſciret illum legem non præſtiturum, præceperit: ſed eas ob cauſſas quas nuper commemorauimus. Quippe aliud eſt obſeruare, aut non obſeruare legem: & aliud, ſcire ſe habere creatorem, ſeque eſſe creatum, & præditum arbitrij libertate, huiuſque generis cętera cognoſcere. Præterea dicimus, ſicut præſciuit illum non obſeruaturum legem, ita præſciuit quoque futurum, vt poſtquam legem ille tranſiliuiſſet, & per peccatum cecidiſſet, ipſe veniret, redimeret, ſubleuaret illum à caſu peccati. Inſuper legem ideo tulit, & ſi violatam iri non ignoraret, quo intelligeretur, ipſum eſſe Dominum, qui condendarum legum haberet poteſtatem: Adamum verò creaturam, & eum qui merito legibus parêre deberet, præterea quo cõſtaret liberum arbitrium eis peculiariter conceſſum eſſe rebus creatis quæ ratione pollent, vt penes ipſas eſſet vel ſeruare vel frangere leges. Ad hæc ſanciuit legem Deus, iam tum præſciẽs futurum vt violaretur, quo ea obſequioſi à rebellibus ſecernerẽtur, amicique ab hoſtibus, & legum cultores à præuaricatoribus, atque cùm illorum virtus, tum horum vitioſitas manifeſtaria fieret, cognoſcereturque: ſublata enim lege, nullum inter vtroſque diſcrimen fuerit. Et verò hanc etiam ob rem lata à Deo lex eſt, quam tamen non neſciebat tranſiliendam, vt ne neſciremus ipſum merito iure iis qui legi parêrent, retribuere delicias mundi: contraque rebellibus ęrumnas mundi. Præterea vt ij qui ratione vtuntur, intelligerent, quod alium ille habeat mundum in quo merita in quemque conferet præmia. Denique non alia ratione præſcripſit illam Adamo legem, quam ſciebat ipſum tranſgreſſurum, atque poſt aliis mortalibus fidei leges, non neſcius plurimos fore incredulos.

Vlterius quærunt, cùm eſſet Adamus naturali lege informatus, quæ in conſcientiæ iudicio poſita eſt bonum à malo diſtinguente: cur hanc alteram particularem etiam Deus ipſi imperauit, ne ederet de arbore ſcientiæ? Hic reſpondemus, id factum eſſe, quò illuſtrior eſſet bonitas creatoris Adami, vt qui non ſiuit ipſum rebus maioribus animum ſuum occupare: deinde ne per errorem ille exiſtimaret, ſe rerum conditarum eſſe Dominum, neque ſupra ſe dominum alium eſſe. Nam verbi gratia, cùm animaduertiſſet, omnia illa quæ ſub aſpectum cadunt, ſua cauſſa eſſe effecta à Deo, ſeque naturali præditum ab illo cognitione, atque omne genus delicias ſibi abſque vllo moleſto labore in promptu eſſe, denique res aſpectabiles ſibi ſeruientes quaſi ancillas, & vt ſemel dicam, cùm vidiſſet, omnia illa bona, quibus abſque moleſtia, aut cura oblectabatur: facilè ipſius animus ex his rebus per arrogantiam confidentiamque mutatus, ſibi perſuaſiſſet, res omnes quæ conditæ eſſent, ad ſe ſpectare, neque alius dominationi eſſe ſubiectas: niſi hanc alteram à Deo legem accepiſſet, de non guſtanda arbore, quæ perpetuo ipſius obuerſata oculis, in memoriam mentemque ipſi reuocaret ſeruilem humilemque ſuam conditionem, ſeque habere Dominum, à quo eiuſmodi lex de arbore ſibi eſſet impoſita, atque eas ipſas creaturas quę ſibi ſeruiunt, ad illum ſuum ſpectare Dominum.

Lex Naturalis in Conſcientiæ iudicio poſita.
Cur Lex particularis præter naturalem Adamo poſita ſit.
Inde ait Dauid Pſ. Conſtitue Domine legislatorẽ ſuper eos, vt ſciant gentes quoniam homines ſunt: Pſal. 9.

Nam ſi cùm legem haberet naturalem, & inſuper hanc de arbore, quæ veluti adiutrix illius eſſet, tamẽ deliquit ſuapte voluntate, atque ſeductus eſt: quantò magis peccaſſet, lapſuſque eſſet, ſi hæc de arbore lex poſita ipſi nõ fuiſſet? Rurſus, ſi præter illam naturalem legẽ non etiam hanc interdictæ arboris accepiſſet, muſſitaſſent moroſi homines, cur non dediſſet illi Deus legem aliam, eaque ſubſidium attuliſſet, priuſquam laberetur per peccatum. Rectè igitur Deus Adamo antequam peccaret, hanc legem de arbore ſcientiæ impoſuit, licet præterea naturali lege informatus eſſet. Quin hoc inſuper ſcire conuenit, non iam tùm inquinato Adamo poſitam eſſe à Deo legem, ſed adhuc puro proboque & veluti ab omni vitioſitate percolato: ſic enim ipſum condiderat. Ad hæc illud etiã quæritur, cur Deus Adamo legem de arbore illa imperauerit, & non de alia re quauis? Reſpõdemus autem: Quo cognoſceretur illius amor erga ſuum parentem Deum. Omnis enim lex vel ad amorem in Deum, vel ad amorem aduerſus proximum ſpectat: iam verò nulli adhuc homines vſquam erant, vt mãdare Adamo poſſet: ne occideret, aut ne committeret Adulterium, vel ne furtum faceret, & quæ ſunt huius generis alia. Illiuſmodi enim præceptis nullus tunc locus eſſe potuit, quando nulli erant alij homines, ideoque legem de arbore ferebat, quà obſeruanda pietas Adami aduerſus ſuum conditorem agnoſceretur. Denique & illud ſolet quæri, cur Deus legem Adamo imperauerit, quæ ad cibi Concupiſcentiam ſpectaret, non ad aliam rem quampiam: Potuiſſet enim illi lata lege mandare, vt quoſdam nominatim præſcriptos dies ieiunus, aut precibus vacans tranſigeret, vel ſe vno eodemque loco per eos, immotus contineret, aut huiuſmodi aliud quippiam agendum, omittendumue. Ad eam quæſtionem reſpondemus, eam concupiſcentiam, quæ circa cibum verſatur, primum eſſe animi noſtri adfectum, eoque rectè primã primo homini Adamo legẽ de illa eſſe impoſitã. Sed vt clarius euadat quod dicimus, multi & varij ſunt adfectus, quibus noſtra libertas impellitur, quorum omnium pręcipua, & veluti radix eſt Concupiſcentia. Hæc porrò trifariam diuiditur: nã aut ad ventris ingluuiem pertinet, aut ad opum pecuniarumque auaritiam, aut ad glorię ambitionem. His enim tribus adfectionum generibus comprehenſę tenẽtur omnes praue cupiditates: & his adortus eſt quidem Satanas Dominum noſtrum in Deſerto, & in Vrbe, verùm ſuccubuit. Cęterum ventris cupiditas reliquis duabus violentior difficiliorque mortalibus incumbit. Quod vel hinc conſtat, quia

Cur de cibi Concupiſcentia, Lex Adamo poſita ſit.
3. Concupiſcentia.
1. Ioh. 2.
Matth. 4.

abſque pecunia,& gloria viuere homines poſſunt, at ſine cibo non poſſunt: ſicut apud Ieremiam Prophetam ſcriptum extat: Dederunt res ſuas precioſas pro cibo, vt inſtaurarẽt animam ſuam. Neque enim aduerſum nos facit illud Domini noſtri dictum: Nõ in ſolo pane viuit homo. Igitur quoniam gula prima eſt in nobis perturbatio animi: conſentaneum erat, vt primę legis Adamo primo homini ferendæ eſſet occaſio. Et verò quia per ventris ingluuiem, cibique appetentiam Satanas Adamum vicerat, idcirco & Chriſtus inde victoriam ſuam aduerſus illum in deſerto eſt auſpicatus, cùm ille diceret, vt eſt apud diuum Matthæum: Si filius Dei es, dicito, vt lapides iſti, panis fiant. Porrò ſunt qui Deum culpent, quod Adamum condiderit cibi auidum ac voracem, & interim lege lata à cibo cohibuerit. Sed nos ad hæc dicimus, nullam hic in Deum Creatorem poſſe culpam conferri, ſed in ipſum Adamum iuſtiſſimè: cuius rationem audi. Cupidine, quæ eſt in nobis, eſt quatenus liberè vti permittitur, eſt etiam vbi coërcenda cohibendaque eſt. Ea igitur pars illius quæ noſtro vſui permiſſa eſt, culpa vacat, neque lege inhibetur qualis eſt, vt edamus, vt bibamus, vt dormiamus, atque huius generis alia faciamus. Refrenanda verò coërcendaque illa eſt, quam lex vetat exerceri: veluti ſi quis guloſus ſit, aut ebrioſus, vel ſcortator, & huiuſmodi aliis vitiis deditus. Conficitur ergo, Deum Adamo legem illam præſcripſiſſe, non vt prorſus nihil ederet, ſed vt de vna illa arbore non ederet. Nam ſi nullla illi per eam legem reveſci licuiſſet, culpandus reuera fuiſſet Deus legiſlator, qui illum ita condiderat, vt edendo vitam ſuſtinere deberet. At quando ab vnica ipſum duntaxat arbore prohibuit, neque id vel per inuidiam, vel per odium: ſed vt ex eius legis obſeruatione cauſſam haberet permittendi deinde ipſi guſtare Vitæ Arborẽ, quò vita deinceps frui ſempiterna poſſet: haud inſons ſanè videri ille debet, qui non ſatiauerit ſuam cupiditatem ab reliquis arboribus, neque vnicam illam vitarit, qua fuerat ſibi interdictũ. Nã vt cęteræ omnes vetitæ fuiſſent, ſolaque vna conceſſa, nulla tamen ipſum ſubegiſſet neceſſitas de reliquarum vna quapiam guſtare: quanto minus, cùm omnes præter ſolam vnam permiſſæ eſſent, vlla ipſum compulit vis eam vnam arborem vetitam attingere. Certũ igitur ex his euadit, culpam in Adamo hærere, non in ipſius effectore Deo. Sed & illud diſquirendum eſt: Soline Adamo legem imperauerit Deus, an verò etiam cęteris rebus, dum ipſas conderet, ſuas cuique leges dederit? Dicimus autem, omnibus rebus eſſe poſitas leges, ratione præditis, & rationis expertibus, mortalibus, & immortalibus, animatis, & inanimatis: quæ ſenſu percipiũtur, & quæ ſenſum omnem effugiunt. Nam, verbi gratia, Angelis primam legem dabat cùm ipſos crearet, aduerſus quam præuaricatus Satan, cum ſuis copiis lapſus eſt, deinde alteram illis rurſum dabat legem, vt res natura corporatas adminiſtrarent, atque hæc inferiora & cognoſcerent, & gubernarent, ipſa ſcilicet naturæ elementa, & quæ ex elementis compoſita ſunt corpora, vt ait Philoxenus Sermone de arbore vitæ: Similiter & cælo, & Terræ legem poſuit, vt in rerum natura perdurarent, vt ait Dauid: Stabiliuit terram ſuper fulcra ſua. Rurſus Soli, & Lunæ, cęteriſque ſtellis ſuas præſcripſit leges, quibus motus ipſorum æquabilitas, regitur, dum nunc accedunt propius, nunc recedunt: iuxta illud eiuſdem Dauidis: Statuit ipſa in ſæculum ſæculi, legem dedit, & non præteribit. Denique & Mare ſuam à Deo legem accepit, ipſam arenam, ad quam dum inundans atque procurrens pertingit, ſiſtitur, neque ipſam præterit. Quin & herbis, ſeminibus, arboribus lex data eſt, vt pullulent, augeſcantque. Poſtremo animantia omnia quæ ratione carent, generali hac lege informauit, vt res ſenſu ſuo percipere, & motu ſeſe agitare queãt. Cęterum Leonibus particulariter audaciam pro lege dedit: Leporibus timiditatem: Pantheris vnguenti amorem: Vulpibus fradulentiam atque aſtutiam: Agnis puram ſimplicitatem: Aquilis ſæuam rapacitatem: Columbis innocentiam, atque ita de cęteris legibus particularibus quę à Deo, beſtiarum, auium, reptilium denique naturis ſunt impoſitæ, ſicut prolixè antehac in eo libro, quem de ſex diebus fecimus, à nobis eſt oſtenſum. Denique interrogari ſolet, quibus in rebus differant eę leges quas Deus impoſuit animantibus rationis expertibus, rebuſque aliis corporatis quæ & anima & ſenſu carent: ab illis legibus quas hominibus præſcripſit, & aliis creaturis ratione præditis: Ad hoc reſpondemus, plurimis eas inter ſe modis differre. Nam legum quę hominibus latæ ſunt, in ipſa voluntate poſita eſt obſeruatio: earum verò legũ cuſtodia, quę nec anima, nec ſenſu prędititis rebus impoſitæ ſunt, in ipſa earum natura eſt ſita. Tum homines Doctrina formantur ad præſtandas leges, quas debent: at ea, quæ ratione, & quæ, anima carent, naturæ impetu atque efficientia ducuntur, vt legibus ſuis obſequantur. Ad hæc, homines, ſi volunt, ſeruant, ſi nolunt, non ſeruant ſuas leges: pendẽt enim ex libero hominum arbitrio. At aliter ſe habent earum rerum leges, quæ ratione, & quæ ſenſu vacant: neque enim leo & audax: & timidus eſſe poteſt: neque lepus pauidus, & impauidus: ſed vna audacia leonum eſt: pauor verò ſolus leporum: neque vt leo non ſit audax, vel lepus non fugax fieri poteſt. Conſentaneum igitur eſt, hæc ſi ſuis legibus pareant, nõ ideo digna eſſe præmio, quando nulla arbitrij Libertate pollent, ſed naturæ vinculis conſtricta tenentur: nos verò vel obſeruare, vel violare leges nobis imperatas quimus. Poſtremò hoc etiam addendum huc duximus, nobis inſuper eſſe inditas etiam leges, illis legibus creaturarum ratione & ſenſu carẽtium ſimiles. Verbi gratia: oculis noſtris inſita eſt à Deo lex videndi, auribus audiendi, palato guſtandi, naribus odorandi, ventriculo concoquendi, atque ita cęteris membris ſuas indidit rerum Opifex efficacitates pro legibus. *Quia quo die comedes de ea, mortem morieris.* Hæc oratio minas terroréque continet, vt qua Deus Adamo, ſi pręuaricaretur & de arbore illa ederet obnuntiauit periculũ. Sed quæritur, qua de cauſſa illi ſit interminatus? Facilis eſt reſponſio, vt à violanda lege illiuſmodi minis, & pœnę periculo cohiberetur, quam ſibi delinquenti præſto adfuturam prętſciret. Leges enim per tres cauſſas ferè obſeruantur: aut per amorẽ quo Legiſlatorem proſequimur, aut per pręmij ſpem quod parentibus nobis propoſitum eſt, aut denique per metum pœnę, quę peccantibus eſt pręſtituta. Huc igitur ſpectat illa comminatio, qua vſus Deus ait: *Quo die comedes de ea, mortem morieris*, vt ſi ille prioribus duabus cauſſis haud induceretur ad parendum, poſtrema ſaltem hęc, ſupplicij metum dico, in officio ipſum contineret. Nam & illud quoque intelligimus, vt pœnam minatus eſt pec-

Thren.1. *Matt.4.* *Matth.4.* *Cupiditas Licita eſt vel illicita* *Suas cuique rei Leges, vt Adamo, ab initio fuiſſe poſitas.* *Philoxeni Sermo de arbore vitæ.* *Pſal.103.* *Pſal.148.* *Moſis Bar Cepha Hexæmeron.* *Hominis Liberum arbitrium* *Arbitrij Libertas.* *Quod Leges obſeruentur vnde fiat.*

eſt peccanti Deus, ita & præmium eſſe pollicitum obſequenti, quamuis hoc neque dixerit, neque ſcripſerit diuus Moſes: ſed contentus pœnæ meminiſſe, de præmio tacuerit. Promiſerat enim, ſi poſitæ legi pareret, permiſſurum ſe illi, vt de Arbore Vitæ ederet, atque ita vitam viueret ſempiternam, immortaliſque euaderet, idque hinc conſtat, quod vbi ediſſet Adamus de arbore ſcientiæ, dixerit Deus: Ne fortè extendat manum ſuam, & ſumat de arbore vitę, edatque, ac viuat perpetuo: præterea, quod morte vt pœnæ oppoſita ſi ex aduerſo vita æterna quaſi præmiũ, & mortali conditioni quam minabatur Deus, immortalis quam promittebat. Porrò vbi de lege, quã Adamo imperauerat Deus, locutus eſt Moſes, progreditur ad dicendum de concinnata, formataque Eua, deque beſtiarum & pecudum procreatione, & de nominibus quibus has appellauit Adam, inquiẽs: *Et ait Dominus Deus, non eſt bonum Adamum eſſe ſolum.* Sunt ex Doctoribus interpretibus, qui dicãt, ea verba à Deo pronunciata eſſe voce, quæ in audiendi ſenſum caderet, ad erudiendum Adamum, docendumque quod Deus creator ſit: ipſe verò cum vxore rebuſque aliis quæ vſquam eſſent, creaturæ. Cęterum cur cùm finxiſſet Deus Adamum, non dixerit, videre ſe id quod condidiſſet, eſſe bonum, ſicut de reliquis rebus à ſe effectis dixiſſe memoratur, duplicem exiſtimamus cauſſam eſſe: alteram, quia hic dicturus erat non eſſe bonum, parum enim illa duo inter ſe conſentanea fuiſſent: alteram, quia in libertate arbitrij Adę poſitum erat, vt aut bonus, aut non bonus eſſet. *Non eſt*, inquit, *bonum Adamum eſſe ſolum.* Quid igitur facto opus eſt? vt faciat ei adiutorium. Nam ſi id quod non eſt bonum, reiiciendum eſt, illud ſanè quod bonum eſt, planè vt conſtituatur cõuenit: negatio enim ſi falſa ſit, affirmationem eſſe veram neceſſum eſt: ſunt enim illa ſibi inter ſe ex diametro oppoſita, *Faciam ipſi adiutorium qualis ipſe eſt.* Nuper dicebat Deus, Faciamus hominem: hic verò dicit, Faciam. Nimirum illud nobis oraculum numero plurali prodit Tres ſacroſanctas perſonas: hoc verò ſingulari vnam eſſentiam, vt ex his duobus Oraculis intelligamus, Deum eſſe vnam Eſſentiam, & Tres perſonas. Ad hoc, ſupra de formatione Adami agens dicebat: Faciamus hominem ad imaginem noſtram: quo ſignificaret per verbum numeri pluralis, conſultationem quandam deliberationẽque: idque ad eius qui formãdus erat, dignitatem ſpectabat, vt qui non conderetur abſque verbo & conſilio deliberationeque Dei: contra atque beſtiæ rationis exortes, quæ ſolo iuſſu extiterunt: hic verò vbi de formanda Eua tractatur, ait, Faciam. Et hæc variantia, complures habet rationes. Primo enim oſtendit, vnam eſſe viri fœminæque naturam. Deinde Dei ſtudium aduerſus Adamum & Euam explicat clarius: Ad hoc prodit Euę conditionem minimè ſuperuacaneam eſſe. Inſuper docet, Deo non tandem aliquando in mentem veniſſe de conformãda Eua, ſed in ipſo ſtatim initio ſimul atque Adamũ conderet. Et hæc quidem ſenſa ex verbo, Faciam, commentando elicere poſſumus. Porrò cùm Adiutorij vocabulum variis vſurpetur modis, illud quęritur, qua in re adiuuare debuerit Eua Adamum, hoc eſt, fœmina virum. Statuimus autem in plurimis. Primo in procreandis liberis, hoc eſt, vtero geſtandis. Præterea in educanda prole prognata. Inſuper vt ad virum ſpectat, ea quibus opus eſt, colligere comportareque aliunde domum, ita fœminæ eſt, domi omnia ordinare, atque vt in promptu ſint, diſponere adminiſtrareque. Ad hæc, fœmina vt in lætis, ita & in aduerſis ferendis ſociam ſe viro præſtare, vnaque onera omnia ſubire debet. Denique & in reuerendo, colendoque Lumine, & in aliarum virtutum exercitio virum ipſa adiuuat: nam, vt Paulus ait: *Chriſti ſalus, & viris & fœminis ex æquo eſt communis.* Quod porrò addit, *qualis ipſe eſt*, perinde eſt ac ſi dicat: quæ eadem naturæ conditione cum viro prædita ſit: non autem, quæ vt beſtia, vel iumentum, operam illi præſtet, quę humana carent indole. Præterea paritatem quoque naturę, illa verba, & conſimilitudinem in vtroque ſexu oſtendunt, ita vt neutrius vel pręſtantior, vel deterior exiſtimari debeat. Denique cùm tribus fere modis, eos qui alios adiuuant, diſtinguere ſoleamus: aut enim maior opem fert minori, aut minor maiorem iuuat, aut ęqualis æquali operam commodat. Verbi gratia: interdum Rex opitulatur humilis conditionis viro: eſt etiam vbi pauper ſubſidio eſt diuiti: ſæpe quoq; vir princeps principi viro: aut plebeius plebeio ſuppetias venit: poſſunt addita videri verba illa, *qualis ipſe eſt*, vt æqualem æquali auxilio eſſe intelligamus, dum Eua Adamum adiuuat. Quod ſi verò quis obiiciat, Euam Adamo plus anguſtiarum quàm opis attuliſſe: ei reſpondebimus, culpam eius rei non in Euæ conditorem Deum, ſed in ipſam Euam eſſe conferendam. Sicut hodie videmus multas fœminas triſte viris ſuis connubium reddere: ſed id illarum ipſarum vitio fieri: non autem ipſarum opifici Deo hoc crimini poſſe verti. Nam & manus noſtræ eò effectę ſunt, vt quæ proba ſunt, ea agant, iam ſi ipſis ad patranda mala vtamur, erit ſanè noſtra ea culpa, non conditoris illarum Dei: & oculos noſtros formauit Deus, vt viderent quæ recta ſunt, teſte Dauide: ſi tamen ad ea, quæ impura ſunt, ipſos intendamus: quis id effectori Deo, ac non potius noſtræ vitioſitati adſcribat? *Et formauerat Dominus Deus è terra omnem volucrem cęli.* Non iam formaſſe Deum alios animantes, aliaſque volucres poſt ſuperiores affirmat, ſed de illis ipſis prorſus hic agitur, atque ad eadem effecta redit oratio, quod ideo fit, vt intelligamus Adamum ſolum, & abſque vllo adiutorio quod conſimilis eſſet cum ipſo naturę, formatum primò fuiſſe, cùm beſtiæ, iumenta, aues gemino ſexu ſimul condita eſſent. Cęterùm formandi verbũ hic non ita accipiendum eſt, quaſi ex terra ſint coagmentata animantia, feræ, aues: hęc enim ipſa produxit natura, ſicut & reptilia progenuere aquę, vt antè eſt à Moſe dictum: ſed ideo formandi ſiue fingendi verbo vtitur Scriptura, vt ſciamus non ſolam terram illa procreauiſſe, quod Moſis verba, *Producat terra animam viuentem, iumenta, & reptilia, &c.* videbantur ſonare: ſex ex terrę ſimul & aquarum coagulo enata eſſe, aut ex quatuor potius elementis, Nam ex his vt Adami, ita cęterorum quoque animantium, ferarum, auium, reptilium corpora ſunt compoſita: ſed illius corpus, Dei ipſius eſt manibus informatum: horum verò corpora non manibus, ſed ſolo iuſſu Dei coaluerunt. *Et duxit ea ad Adamum.*

Vnde adduxit feras: iumenta: aues ad Adamum? nimirum è montibus, ſolitudinibus, aliiſque locis paſſim collecta, ſolo nutu ſuo ad Adamum egit, ſicut ad Noam quoque diluuij tempore. Nam vt hic,

Cur Adamo creato dixerit Deus. bonum eſſe quod feciſſet. *Trinitatis Myſteriũ.* *Quibus in rebus fœmina ſit Viri adiutorium.* *An Eua, adiumento fuerit ipſi Adamo.*

Bruta Adamum initio reuerebantur.

ita volente Deo, nihil ſibi ab illorum feritate metuebat, in ita neque Adamus, eo quod adhuc non deliquiſſet aduerſus Dei mandatum: immo vero ipſa Adamum reuerebantur, pauebantque ac tremebant ad ipſius conſpectum. Sed & hoc animaduertendũ eſt, hic prorſus atque omnino effectum dari, quod antè dixerat Deus ad homines: *Dominamini piſcibus maris & volucribus cœli, omnique animanti terræ.* Et rurſus: *Dominamini piſcibus maris*, &c Quod autem illa ad Adamum, non Adamus ad illa ducitur, amplificandæ huius dignitatis cauſſa fit, quaſi res poſſeſſæ transferantur ad poſſeſſorem, aut mancipia ducantur ad Dominum: oſtenditur enim, illa obſequium debere Adamo, eiuſque cauſſa eſſe condita. *Vt videret quibus illa appellaret nominibus.* Non hæc eò dicuntur, quaſi Deus illorum nomina ex Adamo diſcere opus habuerit, ſed vulgari hominum more loquitur Moſes, quippe ſolemus quæ alioqui nobis etiam perſpectiſſima ſunt, ea tamen proponere aliis, vt ipſorum ſententiam quoque de illis audiamus. Deus enim ab omni æternitate cuncta nouit priuſquam exiſtant.

Et quocunque appellauerit Adamus animam viuentem, id erit ipſi nomen. Cùm dicit, *appellauerit*, oſtendit nomina illis eſſe ab Adamo indita. Cùm porrò addit, *animam viuentem*, arguit ea modò id temporis ad Adamum producta eſſe, quę animali anima, vt ſic dicam, fuere prædita. Denique dum dicit, *id erit ipſi nomen*, demonſtrat, ea ſingulorum eſſe nomina, quæ ipſis ſunt ab Adamo poſita. Conficitur itaque, piſces, reptilia, arbores, ſemina, virgulta, herbas, cęteraque ex terra naſcentia, & res præterea alias inanimas non hoc loco, neque hac vice nomina ſua ab Adamo accepiſſe: ſed alio poſt tempore. Neque enim illa omnia potuere vnà cum feris, iumentis, volucribus ad Adamum adduci, atque hæc prima eſt de illis verbis Doctorum ſententia: Cęterum alij ſic exiſtimant. dicta illa Moſis non eò ſpectare, quaſi Adamus nomina iumentis, feris, volucribus poſuerit: ſed ad imperium Adami, quod ei & ſimul vniuerſo generi humano in illa datum eſt, pertinere. Nam penes quos eſt rerum quarundam Dominium, ij quibus volunt nominibus res eas cenſent: ſicut poſſeſſor ea quæ poſſidet. Quid enim alioqui profuiſſet, inquiũt, hanc aut illam beſtiam, volucremue hoc vel illo nomine nuncupaſſe, quod nomen neque ipſæ agnoſcere quiuiſſent, neque eo ſæculo vllus mortalium ab Adamo diſceret? Ad hoc videmus ſingulas gentes ſua quamque lingua, ſermoneque, ac vocabulis propriis animantes, aueſque nominare: non Adami autem linguà, nominibuſque ab ipſo datis vti: vnde conficitur, illa Moſis verba ad imperium, quod Adæ, eiuſque poſteritati in feras, iumenta, volucres à Deo cõceſſum fuerat, ſpectare, vt pro illo, quibus collibitũ eſſet nominibus, ea appellare poſſet. Eſt & tertia ſententia eorum, qui verba illa referunt ad ipſam rationem, qua Deus humanum genus ornauit: eà enim dum homo vtitur, appoſitis & feras, & volucres, cęteraſque res creatas, nominibus appellare poteſt.

Nomina rebus ſingulis ab Adamo impoſita.

Et impoſuit Adam nomina omni animali, & omni volucri cœli, & omni beſtiæ agri. Quidam putant, Adamum voce quæ ſenſu percipi audirique poſſet, pronunciata, ſingulis animantium ſpeciebus: volucrumque nomina indidiſſe, cùm editiore colliculo terræ pro Paradiſo inſidentem, auguſtaque amictũ maieſtate & ſplendore, quem habitu præ ſe ferebat, & Solis radios ſuperantem, illa ſummiſſis capitibus prona, nec; prę nimio decore, quo ille ſplendebat, intueri ipſũ audentia, ſingulatim pręterirent, ſuiſque ab illo appellarentur ex ordine nominibus (nam neque Iſraëlitæ quiuerunt Moſis vultum inſpicere ob fulgorem quo collucebat: neque nos valemus oculorum aciẽ intendere in Solem propter reſplendens iubar, quo circundatus eſt) veluti verbi gratia, cùm Taurum ille nomine cieret, audito nomine ſuo Taurus tranſibat coram illo capite demiſſo, neque obtueri ipſum potens: ſimiliter nominatim citatus Equus agnoſcebat nomẽ, pręteribatque deiecta ceruice, neque Adami conſpectum ſuſtinens: atque ita de nuncupato Aſino, aliiſque ſingulis animalium, & beſtiarum, volucrumq; ſpeciebus. Sed dicet aliquis: Vnde didicerat Adamus, quo genus quodque nomine eſſet vocandum? Ad hoc reſpondent, quibus hæc interpretatio placet, Spiritus ſancti fretum gratia, inſtinctu, atque efficientia, illum propriis appellaſſe quæque vocabulis: quippe ſicut Apoſtoli impulſi ſunt ad loquendum aliis linguis, pro eo ac Spiritus ſanctus ſuggerebat ipſis vt loquerentur: ita etiam Adamum ab eiuſdem ſancti Spiritus benignitate efficacitateque accepiſſe & ſcientiam, & vocem, & orationem, atque ita ſingulis animalium generibus ſua attribuiſſe nomina. Porrò iiſdem illis ab Adamo poſitis nominibus vſam eſſe vniuerſam hominum poſteritatem vſque ad illud tempus quo ſunt confuſæ linguæ, & ſicut ille fœminam vocabat mulierem, & Euam, ita omnes illius ſeculi fœminas ad confuſas linguas vſque, appellatas eſſe mulieres, & Euas: quando etiam hodie multi mortalium iis vtuntur vocabulis, quæ ſunt ab Adamo primum prodita. At alij interpretum, vt nuper oſtenſum à nobis eſt, dicere malunt, Moſen ſignificare illis verbis, imperium Adamo, eiuſque poſteritati conceſſum, pro quo nomina animantibus cunctis, rebuſque aliis imponere poſſint. Alij verò exiſtimant, hæc ad ipſam rationem ſpectare, qua donati ab opifice Deo homines, ſuis res quaſque vocabulis queunt appellare. *Et Adamo non inueniebatur adiutorium qualis ipſus erat.* Haudquaquam exiſtimanda ſunt hæc verba pro reſponſo data eſſe cuipiam: quis enim interrogare potuiſſet, num Adamus haberet ſubſidium ſibi ſimile, quando præter illum etiam tũ nemo erat hominum? Verùm ſpectant ad cognoſcẽdum diſcrimen inter Adæ conditionem & cęterorum animantium ratione carentium in eo poſitum, quòd in his mas & fœmina pari ortu ſimul extiterint: an genere verò humano Adam ſolus primum, conditus ſit, & deinde ex ipſo fœmina. *Et immiſit Dominus Deus in Adamum, quietem: & obdormiuit.* Notandum eſt, pro quiete in Græco ἔκστασιν, hoc eſt, mentis ſtuporem, eſſe ſcriptum: in Hebræo verò ſomnũ. Cæterum eo quod ait, Deum miſiſſe in Adamum quietem, ſiue mentis ſtuporem, arguitur, non naturæ neceſſitudine ſomnum illum Adamo accidiſſe: ſed Deo conciliante. Qualis verò fuerit illa quies, aut ἔκστασις, ſi quis quęrat, reſpõdemus: haud ſimilẽ cõſuetis illis fuiſſe quib⁹ vti ſolemus, naturæ indulgẽtes. Primũ eñ eo ſopore immiſſo, abduxit Deus Adami mẽtẽ à reb⁹ omnib⁹ quę viſu, vel alio quouis ſenſu percipi poſſint, atq; ita ſomno eo adfecit, vt illarum rerum prorſus nullam ſentiret: nimirũ ipſius cogitationes penitus ab occupationibus rerum mũdanarũ omnibus ita collegit, vt aliò mentẽ ſuã ille,

quam

Exod. 34. *Act. 2.* *Qualis fuerit Adami ſomnus.*

quàm in ſeipſum, ac circa ſeſe nõ intenderet, aut verteret: deinde reuelationem ipſi indidit, qua veluti diuina quapiam efficientia ſic ille comparabatur, vt per animæ ſuæ motus vireſque, videret atque audiret cuncta quæ in ſeipſo, ac circa ſe agebantur. Per miſit enim ipſi vt non aliter apud animum ſuum verſaret, reputaretque, ac certus redderetur, quod coſta ſibi eximebatur, atque in mulierem concinnabatur, quàm ſi oculis auribuſque corporeis vſus, rẽ ipſam vidiſſet, & audiuiſſet. Nam eo captu animi, qui videndi audiendique ſenſibus reſponderet, ideo ipſum informauit Deus, quò penitus cordi ipſius fixa hæreret, mentique certa conſtaret res illa quæ agebatur, intelligeretque ille, ſe non fantaſia quapiam, atque vana imaginatione ſeductum à vero eſſe: ſed rem ipſam percepiſſe: non aliter atque nobis accidit, qui dum oculis aliquid cernimus, auribuſq; audimus, verè nos quod res eſt didiciſſe ſcimus: ſunt enim duo illi ſenſus, viſum dico, auditumque, in omni re certiſſimi veritatis teſtes. Et verò vt hic cum Adamo, ita alias cum ſanctis Prophetis agebat quoque Deus, quando ipſorum pectora diuinis ſuis reuelationib⁹ illuſtrabat: ante omnia enim adducebat ipſorum mentes cogitationeſque ab omnibus rebus ſpectabilibus, aut in quemuis alium ſenſum cadentibus, atque materiatis, & planè ab omni mundanarum rerum occupatione, quo mentis agitationibus, animique cogitationibus intentè contemplarentur ea quæ apud ſe gerebantur: eaque non aliter intelligerent, quàm quæ oculis, auribuſque corporeis coram fieri viderent, atque audirent, deinde radiis diuinarum reuelationum pectora ipſorum colluſtrabat, reuelationum, inquam, earum rerum quæ aut euenturæ erant, aut iam tum acciderant. Verùm illiuſmodi reuelationes diuinæ, & Spiritus ſancti efficaces actiones Prophetis vigilantibus contingebant: at Adamo dormienti obuenit ſacra illa reuelatio rei quæ circa ſe agebatur in condenda ex ipſo Eua. Fuit igitur ea ſiue quies, ſiue ἔκστασις, qua Deus Adamum deuinciebat, quãdo ipſius detractam corpori conformabat Euam, illi ſimilis ſacræ viſioni, qua Abraham cernebat lampadem ignis incedentem inter fruſta: qua Ezechiel inuectos Cherubinos, qua Iſaias Deum ſedentem in ſede ſublimi, Seraphinoſque ſtantes circum ipſum: denique qua Petrus deſcendens è cœlo velum contuebatur. Atque hæc hactenus de quiete, ſiue Ecſtaſi, quam Deus Adamo iniiciebat, dicta à nobis ſunto. Illud porrò quod ſcribitur, *dormiuiſſe Adamum*, oſtendit ipſum adhuc ignarum quid rei eſſet Somnus, ſe nudum humi obiciſſe, atque ſtertuiſſe: ſed indutum interim gloria, ſplendentemque Solis in morem: Porrò in diſquiſitionẽ autem hic venit, num per inſomnium viderit Coſtã quæ ſibi ſubtrahebatur, atque conformabatur in fœminam: an verò reipſa eam coſtam intuitus ſit. Reſpondemus verò, eum minimè coſtam ipſam reuera adſpexiſſe, cùm dormierit: neque etiam per Inſomnium, quanquam non negandum ſit, eſſe quædam Inſomnia vera: cuiuſmodi fuere illa, quæ Ioſepho euenerunt, & Pharaoni, itẽ Danieli, & Nabugodonozori, atque etiam Ioſepho Mariæ ſponſo, denique vxori Pilati, compluraque alia huius generis: ſed per diuinam reuelationem, cùm ſomno tamen interim eſſet ipſe occupatus. Cæterùm diuinæ reuelationes non vno omnes modo hominibus offerri ſolent: ſed partim repræſentatis rebus ipſis, aliæ per inſomnia, denique nonnullæ etiam neque per res ipſas, neque per inſomnia: ſed per Animæ ſenſus, occluſis ſcilicet ſenſibus corporis: ſicut nobis vſuuenit, dum clauſis oculis, obturatiſque auribus cogitationem noſtram ita intendimus in rem quampiam remotam, vt neque audiamus illos qui nos ex propinquo alloquuntur, neque videamus. Sunt autem reuelationes, quæ per res ipſas fiunt, cuiuſmodi fuit illud Moſis viſum, quo ignem, rubumque ipſam, & cętera videbat: eæ verò quæ per Inſomnia, quales fuere Ioſephi, & Pharaonis, atque Danielis, & Nabugodonozoris, quæ verò neque reipſa neque per Inſomnium accidunt, illius ſunt generis, cuius erant, quas videbat Abrahã Iſaac, Petrus, & hoc loco Adam. Solet & illud quæri, cur non vigilanti Adamo, ſed dormienti coſtam Deus ſubtraxerit? Atqui ſi vigilãti exemiſſet, horum ipſi eueniſſet alterutrum, vt aut doloris ſenſu aliquo afficeretur in auferenda coſta, aut nullo. Iam verò ſi doluiſſet, odium aduerſus coniugem ſuam Euam concepiſſet: ſin nullo tactus fuiſſet dolore, exiſtimaſſet falſam duntaxat imaginationem fuiſſe eam, quæ de Euæ conditione ſuo animo obuerſabatur, neque reipſa & verè accidiſſe. Imbuit igitur illum ſomno Deus, ne quid doloris ſentiret, dum coſtam amitteret. rurſuſque effecit, vt Intellectus ſui motu coſtam ſibi adimi, indque Euam concinnari videret, quo ea res ipſius animo impreſſa, fixaque penitus mente hęreret, neque falſa rei imago exiſtimaretur: hæc vero animi intelligentia atque notio, ex diuina eſt orta reuelatione, & inſtinctu. Igitur non naturalem ſomnũ & vſitatum illum immiſit Adamo Deus, quo effectum eſt ne ſentiret dolorem, ægreque haberet dum ſibi coſta demeretur, ex quo dolore ſubinde in memoriam ſibi recurrente, hoſtis aduerſus eam mulierẽ fieri potuiſſet, quæ ab ipſo Deo erat conformata: ſed ea ipſum quiete, ſiue Ecſtaſi deuinxit, in qua ſcire poſſet atque intelligere, illud rẽ ipſam eſſe, quod in ſe, & circum ſe agebatur à Deo, nullo tamen interim doloris ſenſu tactus. Ad hæc ſciendum eſt, quod Prophetis, cùm imbuerentur diuinis reuelationibus dabatur ſimul mentis contemplatiua vis quædam, qua ſacras illas reuelationes penitus intuerentur atque expenderent, qua contemplationis vi alioqui non ſemper, ſed ſolo illiuſmodi reuelationum tempore mens ipſorum illuſtrata manebat: auferebatur vero ea ab ipſis poſt reuelationes: ſed remanẽte interim fixa in ipſorum mente, verà contemplatiuæ illius virtutis memoria, etiam poſteaquam euanuiſſent ipſæ reuelationes ſimul cum vi illa contemplatiua. Ita enim accidit Abrahamo Ecſtaſi correpto, Eliſæo viſum videnti, item Iſaiæ, cùm cerneret Deum ſedentem ſuper ſolium: præterea Ezechieli intuenti Cherubinos inuectos, denique Petro contemplanti velum. Igitur ſic Adamus quoque affectus erat, cũ quietem ſiue Ecſtaſin ipſi immiſiſſet Deus: apparuit enim ei Deus, dataque eſt ipſi ſimul vis ea mentis cõtemplatiua, quà cernebat eximi è ſuo corpore coſtã, & fœminam formari: ſed poſtquam abſceſſit ab ipſo reuelatio, atque ablata ſimul eſt mentis illa vis contemplatiua: manſit tamen nihilominus firma in ipſius animo, rei de ſe geſtæ vera recordatio. *Et accepit vnam è coſtis ipſius, clauſitque carne eius locum.* Cur ex ipſo Adamo formauerit Deus Euam, & non ex terræ puluere finxerit ſicut ipſum Adamum, variæ ſunt cauſſæ. Prima, vt vna eademque radix, & naſcẽdi principium eſſet omnibus hominibus ipſe Adam.

Quomodo Prophetæ affecti. *Gen. 15. Ezech. 1. Iſa. 6. Act. 10.* *Reuelationum diuinarum plures modi.* *Exod. 3.* *Cur Adamo dormienti potius quam vigilanti erepta coſta.* *Adami ſomnus primus nõ fuit naturalis.* *Gen. 15.*

Altera, ne dicerent contentioſi homines, alium fuiſſe Adami, alium Euæ conditorem: ſe fateri cogerentur ab vno eodemque Deo ambos eſſe formatos.

Viri & fœminæ concordia.

Tertia, vt arctiore conſtringeret amore virum & feminam, eo quòd hæc ex illo eſſet orta. Quarta, vt effectum redderetur quod Moſes de Adamo dicit: Maſculum & feminam creauit ipſos. Quinta denique, ne femina principatum affectaret, qui viri eſt.

Viri non fœminæ eſt principatus.

Queri porrò poteſt, cur Deus Euam non ſumpſerit ex parte corporis Adami anteriore, aut infima, aut poſteriore, aut denique ſuprema: ſed ex medio corpore: Dicimus verò ex anteriore parte acceptam non eſſe, ne vellet potior haberi, virumque imperio premere: neque rurſus ex poſteriore, ne viro eſſet contemptui, ex capite verò ablatam non eſſe, ne primas quæ viro debentur, femina ſibi vendicaret, & verò neque ex vltima parte corporis formatam eſſe, ne vir feminam multo ſe inferiorē, humilioremque eſtimaret: ſed ex medio corpore, vt mediocri apud virum dignatione haberetur. Solet vlterius hoc etiam quæri, cur è ſiniſtra potius corporis parte, quā dextra ſit ablata: poſſumuſque reſpōdere, ideo è dextra parte ſumptam non eſſe, ne cum viro conferri, æquarique ſe vellet. duas verò eſſe rationes, cur è ſiniſtro latere ſit formata: alterā, vt ſit viro obſequioſa, eiuſque imperio obtemperans: alteram, vt ſciatur infirmioris eam naturæ eſſe. Nam ſiniſtrum lat⁹ dextro imbecillius eſt, neque enim ſeſe poteſt abſque dextri auxilio ſubrigere, vt neque femina ſe abſque viro ſuſtentare valet. Et verò ſiniſtrum arguere imbecillitatem, vel ipſa animantium natura monſtrat, quorum omnium ſiniſtra pars imbecillior eſt quàm dextra. Eſt itaque in feminis temperamentum corporis frigidius, imbecillius, crudius, vt in parte animantium ſiniſtra. Quin inter ipſos viros reperias, cuius dextrum latus ſit calidum, vegetumque: ſiniſtrū verò frigidum, ac flaccidum. Ad hæc maſculus in dextro latere concipitur: femella in ſiniſtro. At enim ex ipſa imbecillitate quam in ſexu feminino palam cernimus, ſatis arguere liceat, Euam è ſiniſtro Adami latere, vt minus valido, eſſe acceptam.

Cur ex Siniſtra parte potius, Eua formata ſit.

Porrò cur coſtam & non aliam corporis partem Adamo detraxerit Deus, quam concinnaret in feminam, plurimas habemus rationes: nam cùm in coſta & carnem & oſſa, & neruos, & ſanguinem inuenire ſit, ex ipſa vt perfecto abſolutoque membro, perfectam, numeriſque omnibus abſolutam eſſe formatam feminam rectè colligitur. Præterea eo etiam ſignificatum eſt, ita feminam protectore viro opus habere, ſub cuius vmbrà tuta lateat, vt coſtæ brachiis contectæ proteguntur. Denique eodem ſpectat quoque Myſteriū perfoſſi lateris Domini noſtri in cruce, ex quo profluxit ſanguis & aqua, vt hac renaſcerentur fideles per Baptiſmum, illo vero expiarentur. Ideo enim lancea Domini noſtri latus pertuſum eſt, vt lueret expiaretque feminæ illius ſcelus, quæ ex latere viri per coſtam fuerat enata. Porrò ideo expleuit carne locū exemptæ coſtæ, ne dolore adficeretur experrectus Adam, eo quod parte ea corporis eſſet mutilus, ſimultatemque aduerſus detractam ſibi partem conciperet. Et vero duo ſunt, quæ expeditè Deus peregit in Adami corpore: alteram quod coſtam abſque dolore exemit: alteram quod pro coſta carnem ſuffecit: & quidem neutrum horum ſentiente Adamo, rem tamen ipſam intelligente, atque cognoſcente

Cur Eua formata ſit ex Coſta.

Ioh. 19.

Cur Deus Coſtæ locū carne expleuerit.

Viri & vxoris cōcordia.

per diuinam reuelationem, quam mentis contemplatione intuebatur. *Et concinnauit Dominus Deus è coſta, quam ſumpſerat ex Adamo, feminam.* Hæc non ſunt à Deo tribus aduerſis peracta vicibus, neque id dicit Moſes, ſumpſiſſe Deum primo coſtam, poſt expleuiſſe locum eius carne, at tunc demum concinnaſſe feminam: verum ſubito, & oculi breuiſſima nictatione exempta eſt coſta, ſuffectaque caro, & conformata femina. Nam ſi intra oculi momentum reſurget vniuerſum genus humanum vt diuus Paulus ait, multò facilius intelligere poſſum⁹, ſimul illa tria apud Adamum à Deo peracta eſſe: verum quando non potuit Moſes ſimul omnia hęc verbo vno complecti, atque enuntiare, & deſcribere, coactus eſt ex ordine dicere Deum cœpiſſe coſtam, & coſtæ loco carnem ſuppoſuiſſe, ac feminam concinnaſſe. *1. Cor. 15.*

Rurſus quæritur, cur Moſes de Adamo vſurpet gebal, hoc eſt, fingendi ſiue ſubigendi verbum: at de Eua, Tacan, hoc eſt, concinnandi. Reſpondemus, fingendi, ſubigendiue vocabulum luto conuenire, ex quo Adam formatus eſt: ſubigi enim lutū debet, vt quippiam ex ipſo fiat, at coſta cùm iā tum ſubacto ex luto formata exiſteret, ſola concinnitudine opus habebat, vt in feminam euaderet. Iam verò hoc quoque interrogari poteſt, cur non ſit dictum de Eua, quod inſlauerit Deus in ipſam Animam, ſicut de Adamo ſcriptum eſt. *Et inſlauit in faciem ipſius animam vitalem:* Reſpondemus nequaquā eo iſtud factum eſſe, quod Eua non fuerit prædita rationali anima perinde ac Adamus, aut non compoſita ex corpore & anima, vt ille: neque vero etiam quaſi anima ex corpore naſcatur ſicut os ex oſſe, & caro ex carne: ſed duabus de cauſis illud prętermiſſum in hiſtoria eſſe, quarum altera eſt, cùm antè eſſet de Adamo explicatum, humanam naturam ex corpore & anima in ipſius faciem inflatà cōſtare, minimè erat neceſſarium idem de Eua hic repetere: altera, quia cùm coſtam temperaſſet Deus rebus omnibus quibus opus erat, conformaſſetque in feminam, dubium eſſe non potuit quin ſimul Animam in ipſius faciem inſpiraſſe, idque vel hinc intelligitur: nam & ſi alio modo Adam alio Eua orti ſint (Adam enim ex luto factus eſt: Eua verò ex Adamo concinnata, atque Adam, non generatus extitit: Eua vero ex Adamo eſt producta) tamen conſimilis prorſus ambo ſunt naturæ, parique compoſitione naturali conſtant, quæ eſt corporis & animæ commixtio.

Cur non dixerit Moſes, inſpiratam in faciē Euæ animam, vt de Adamo dixit.

Et adduxit ipſam ad Adamum. Vnde, & quo duxit illam? ſane non ex vno loco ad alterum: ſed cùm antè in rerum naturà non fuiſſet, produxit in rerum naturam. Cęterum ideo dicitur ad Adamum ducta eſſe, quia eius gratia ipſam condiderat, concinnaratque Deus: ait enim Scriptura, Faciā ipſi adminiculum qualis ipſus eſt. Sed non eſt, vt ab ipſo ablata fuerat rudis atque informis coſta, ita & reſtituta, verùm iam concinnata, effectaque femina. *Et ait Adam, Hac vice os de oſſibus meis, & caro de carne mea.* Hic vaticinantis Adami verba nobis prodit diuus Moſes: nam qui ſopore, atque quiete obrutus iacebat, animæ vero ſuæ interim agitationibus, mentiſque contemplatione rem ipſam, quæ in eximenda coſta, concinnandaque Eua agebatur, conſiderabat: ſubito experrectus, cùm eam ipſam mulierem quam per ſomnium conformari animaduerterat, coram ſe ſtantem vigil inueniret, diuina ſancti Spiritus gratia impulſus vaticinabatur, inquiens.

Hac

Hac vice os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Quod ait, *Hac vice*, ad illius temporis ſpectat diſcrimen, quo Deus beſtias, ac iumenta, volucreſque ad illum egerat, imponendorum nominum cauſſa: perinde ac ſi Deo dicat Adamus, Quam nunc ad me adduxiſti mulierem, longè alia eſt atque fuere animantia illa quibus ad me actis nomina indidi: neque enim illa ex me ſumpta, aut meæ fuerunt naturæ: at hæc os eſt ex oſſibus meis, & caro ex carne mea, hoc eſt, ex meipſo accepta eſt, meæque eſt penitus naturæ particeps: vnà quippe eàdemque natura conſtamus ego illaque. Cęterum duabus id orationibus ſciebat Adamus quod hic pronuntiat, & mentis ſuæ contemplatione quà dormiens cernebat, & ſpiritus ſancti benigna efficientia, qua intus illuſtrabatur.

Moſes per Somnum didicerat quæ deinde Prophetauit.

Sed animaduertendum eſt, Adamum quoque ex Euæ cōpoſitura ſuam ipſius intellexiſſe, agnouiſſeque: cum enim per Animi ſui contemplationem intueretur Creatorem eum qui Euam condebat, efficiebatque: agnoſcebat ſimul & ſuam ipſe conditionem, & cum qui ſe creauiſſet, ſicut etiam Angeli cùm videretur animas Adami & Euæ à Deo creari præditas ratione & intelligentia, immortales, hoc eſt, ſibi ſimiles: tunc demum intelligebant, qua ipſi eſſent conditione naturæ creati, & à quo Opifice. Poſſumus etiam aliter verba illa, *Hac vice os, &c.* in hanc ſententiam interpretari: Hac duntaxat vice mulier ita formatur, vt ſit os ex oſſibus meis, & caro ex carne mea: in poſterum verò non ſic formabuntur mulieres: ſed per maris cum femina connubium procreabuntur.

Hæc vocabitur mulier, quia è viro accepta eſt. Videtur quidem hæc oratio hunc præ ſeferre ſenſum, quod ideo dicta ſit mulier, quia ex viro ſumpta eſt, cùm tamen propter legitimum cum viro coniugium mulier appelletur. Nam ſi inde quod ſumpta ſit ex viro, hoc nominis ſortiatur, planè aut cęteras mulieres omnes ex ſuis maritis acceptas fateri oportebit, aut earum nullam mulieris nomine dignam eſſe. Quod autem vocabulo feminas nuncupemus ob legitimas cum maribus nuptias, ipſe nos vſus docet, quo eas conſueuimus ſolas ſic appellare, quibus legitimum interceſſit cum viris matrimonium. Quin diuus Paulus quoque vbi virginem ſecernit à muliere, oſtendit eam, quæ non eſt ſecundum legem nupta viro, mulierem vocari non oportere: ſed eam quæ legitimis nuptiis cum viro ſociata ſit. Inſuper, hanc eſſe illorum verborum ſententiam, ipſius Adami quæ ſubſequuntur verba arguunt: *Propterea relinquet vir patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit mulieri ſuæ.* Nam niſi legitimo nuptiarum vinculo coniuncta fuiſſet ſibi ſua femina, planè non vocaſſet eam ſuam mulierem ſiue vxorem. Denique ſunt quidam Interpretū, qui Itto hoc eſt, mulierem ſiue vxorem vocatam tradant illam hoc etymo, quaſi ipſa ad maritum ſuum dixerit, Atta Ta Zaedi, hoc eſt, tu accede ad me, nimirum ſi velis mihi ritè ſociari, paterque liberorum fieri conſeruandi generis humani gratia. Conficitur itaque his omnibus, ideo Euam dictā eſſe Itto, hoc eſt, mulierem ſiue vxorem, quia lege viro coniuncta erat: omneſque ac ſolas feminas ritè nuptas, illo nomine dignas eſſe: atque in eam ſententiam Adami verba illa eſſe explicanda, quantumuis aliam præſeferant. verùm enimuerò ſunt qui dicant, duo iſta nomina, viri & mulieris, magis inter ſe conuenire in lingua Hebræa, quàm Syra, aut Græca, aut Armeniaca, aut denique alia quauis: in illa enim virum. Is: mulierem Iſſa enuntiari, quod perinde eſt ac ſi Syrus, vt virum Gabro, ita mulierem Gabirto vocet: de qua re nos, volente Deo, dicturi ſumus in eo Commentario, quem ſcribere conſtituimus in reliqua libri Geneſeos capita, ſi vita ſuperet: erit enim eius tractandæ congruus locus, vbi ad illa verba peruentum fuerit, Et erat omnis terra linguæ vni⁹, & ſermonis eiuſdem.

1. Cor. 7.

Eua vnde dicta Syris, Itto.

Vel ſi Latinus virum dicat hominem: Mulierem vero, hominam

Gen. 11.

Ideo relinquet vir patrem ſuum & matrem ſuam, & adhærebit vxori (ſiue mulieri) ſuæ. Iam diximus, ex his verbis facilè intelligi, mulieris nomen à legitima cōiunctione, qua viro ſociatur, dictum eſſe. Nā eò ſpectat quod hic dicit, virum ita mulieri mutuum cohærere debere, vt patrem matremque ſibi præ illa deſerendos ſtatuat. *Et erunt ambo, caro vna.* Multis modis vir & vxor vna caro cenſentur: per coniugij neceſſitudinem, per ſobolem ambobus communem: denique eo etiam quòd parentis filiique ratio ex ipſa muliere pendeat, atque ex ea conſtituatur quantū ad ipſa corpora quæ progignuntur, pertinet: ex connubio enim viri mulieriſque fit vt concipiat pariatque mulier: iam verò per conceptum partumque parentes & filij efficiuntur. Porrò certum eſt, Adamum hæc verba per vaticinium ex diuinis reuelationibus pronunciaſſe. Nam illa ipſa Chriſtus in Euangelio quaſi ex Dei Patris perſona dicta profert: quando quidem Prophetarum verba, & ſi ex ipſorum oribus emanarint, tamen vt ab ipſo Deo pronunciata accipimus: Dei enim ipſius organa, Prophetæ habendi ſunt.

Gen. 2. Matth. 19 Mar. 10. Eph. 5.

Matth. 19

Cęterum queri poteſt, cur de viro dicat Scriptura, quod relinquere debeat patrem matremque, & adhærere vxori, quando ipſę potius mulieres, patre, ac matre, familiaque, ac rebus ſuis omnibus relictis, ad viros accedunt, ipſiſque adhærent: Ad hoc reſpondendum eſt, multis id rationibus fieri: & quia vir mulieris caput eſt, & quia ille per coniugium liber primum euadit, ſoluiturque patria poteſtate, in qua tantiſper erat dum vxorem duceret: eà enim ducta, ipſe fit pater familias. Et quia non parentem eſſe ſed corpora miſcere tempore prius eſt: neque enim quia parentes ſunt, Venere vtuntur, ſed quia hac vſi ſunt, parentes fiunt. Nam Adam & Eua priuſquam mutuis amplexibus cōſociati eſſent, haudquaquam parentes dicebantur, verùm vbi connubio cohæſiſſent, filioſque procreaſſent, tùm demum parentes ſunt merito cognominati.

Matth. 19 Mar. 10. Eph. 5.

Porrò poſteaquam de condita Eua locutus eſt Moſes, procedit ad explicandum, quomodo vitam agitauerint ſuā primi parentes his verbis, *Et erant ambo nudi Adam & vxor ipſius, neque pudebat ipſos.* Sed cur non pudebat? Non profectò quia pueruli eſſent, aut quia ruſtica ſimplicitate atque imprudentia: fuere enim à Deo effecti ætate iuuenili, non puerili: & prudentes, non ſtolidi, aut inurbani. Sed ideo pudore non afficiebantur de ſua nuditate, quia adhuc non peccarant, neque deliquerant, eoque nulla animum cogitatio ſubibat, eſſe aliquam in nuditate culpam. Præterea amicti erant gloria, atque idcirco non verecundabātur: ſicut enim Moſis faciem gloria contectam intueri non potuerunt Iſraelitæ, & vt in Solem ſtola gloriæ veſtitum mortales oculorum aciem intendere nequeunt, præterea vt Corpus Domini coopertum gloria Solem ipſum fulgore candoreque ſuperabat cùm in montem ſe recepiſſet: denique vt ipſius diuinitatis veſtimentum ſpectabile non eſt: ita Adam, Euaque quia veſtiti erant glorià, nihil verecundabantur. Nam nuditas ea de qua hic Moſes

Exod. 34

Sol gloriæ ſtola veſtitus.

Matth. 17

agit, ad veſtem ſpectat, non item ad gloriam, qua etiam tùm contecti erant. Inſuper eſt vbi nuditas, pudoris ſenſum generet, eſt etiam vbi nulla verecūdiæ cogitatio animum ob nuditatem ſubeat. Illius exemplum habemus in Adamo atque Eua, qui poſteaquam deliquiſſent, exiſtimabant ſuam ſibi nuditatē pudori eſſe debere: huius verò in puerulis, quos nihil pudet eſſe nudos, idem accidit, cum res ipſa pudorem in ſe nullum habet, veluti cùm quis ſecretò, & abſque teſtibus & veſtibus exuit. Fit hoc etiam longa conſuetudine magiſtra, ſicut iis euenit qui aſſiduè in balneis nudi verſantur. Denique vbi rei neceſſitas quædam incumbit: veluti ſi quis vlcere laboret in ea corporis parte, quam alioqui abſque pudore non retegat: ipſa tamen neceſſitate adactus, eam, exuto pudore, medico aperit. Duas igitur ob res nō verecundabantur Adam, & Eua, cùm eſſent nudi: & quia amicti erant gloria: & quia adhuc non delinquerant. Nam & in futuro mundo ſublatus erit omnis pudor ex hominibus, qui ex nuditate poſſit gigni: tùm quia veſtiti erunt gloria quali erat indutus Adamus atque ipſi⁹ vxor Eua inter arbores antequā violaſſent mandatum: quia ipſa pudoris cauſſa, peccatū diſſolutum erit irritumque. Cæterum diuus Moſes dum perſeuerat, Adamum Euamque nihil puduiſſe ſuæ nuditatis, confert id ſæculum quo ea ſcribebat, cum eo quo illi fuere procreati à Deo, quaſi dicat: Non vt iam videtis homines ob nuditatem pudore adfici, ita Adamo Eueque accidit, neque enim illos puduit ob duas, quæ dictæ iam ſunt, rationes. Porrò abſoluto ſermone de creato Adamo, Euaque, & de vitæ ipſorum inſtituto, pergit diuus Moſes commemorare fraudem qua ſeducti ſunt à recto, nimirum vt nos doceat, ex quanta libertate in quàm grauem ſimus delapſi ſeruitutem per peccatum, inquiens: *Et ſerpens aſtutior erat omni beſtia agri, quam effecerat Dominus Deus.* Num de corporato ſerpente hic agat diuus Moſes, an verò de Satana qui ſerpenti ſimilis apparuerit: & ſi Satanas in Serpentis corpus ſe inſinuauerat, cuius generis fuerit is Serpens, præterea pedes ne habuerit, an minimè ille ſerpens, & quæ huc ſpectant alia, pridem ſunt à nobis diligenter pertractata. Commemorauimus etiam cur ſerpentem aſtutiorem dixerit, non prudentiorem, cunctis beſtiis agri: de his enim omnibus egimus capite XXVII. quæſtionibus decem in medium propoſitis. *Et ait ſerpens ad mulierem: Verè dixit Deus ne comederetis de omnibus arboribus Paradiſi.* Dubitari poteſt, an audierit Diabolus mandatum, legemque, quæ Deus Adamo imperauerat: cùmque minimè ignoraret quod res erat, dixerit ad feminam. Verè ait Deus ne comederetis, &c. an verò ſuſpicans modò legem illi à Deo poſitam fuiſſe, mulieriſque animum tentans, illa ad ipſam verba fecerit. Dominus Ephræm, aliique Interpretes complures cenſent Satanam audiuiſſe mandatum quod Adamo dabatur, eiuſque conſcium acceſſiſſe, interrogaſſeque feminam illis verbis, *Verene ait Deus &c.* quò per eam interrogationem ſibi captaret colloquendi anſam.

Nuditas non pudenda.

Caue lege

E. Moſes.

D. Moſes.

An Satanas audiuerit Deū Adamo pręcipientem ne comederet.

Ephræm.

Philoxenus verò, & Theodorus Neſtorianus, multique cum his alij dicere malunt, Satanam non audiſſe legem, dum Adamo imponebatur: ſed coniectura atque ſuſpicione præſcriptæ cuiuſpiam legis ductum, mulierem adortum eſſe, vt ex ea interrogata diſceret, qualiſnam lata lex eſſet, atque inde captato fallendi argumēto aduerſus ipſam abuteretur.

A Nos porrò putamus, cuiuſque harum duarum ſectarum ſententiam verſari in tribus hiſce quæſtionibus: vtrum condita ſit Eua ſimul cum Adamo, an poſt: deinde acceperitne vnà cum Adamo mandatum illud ab ipſo Deo, an verò poſt ab Adamo: denique ſitne per vocem, quæ in ſenſum caderet, data lex ea à Deo: an verò abſque voce menti impreſſa, cognoſcibiliſque reddita: ac proinde cenſemus, has quæſtiones accuratè expēdendas eſſe priuſquam de illis ſententiis rectè poſſis exiſtimare. Igitur Dominus Ephræm, & qui cum ipſo ſentiunt Interpretes alij, ipſo freti Scripturę tenore ſerieque dicti dicunt primò, Adamum eſſe conditum extra Paradiſum, & deinde in Paradiſum introductum accepiſſe à Deo B mandatum ne veſceretur arbore cognitionis, poſt indidiſſe nomina animantibus, ac tunc demum conformatam eſſe Euam ex ipſius corpore, atque de pręcepto edoctam ab ipſo Adamo, voce eiuſmodi quæ audiri poſſet, eamque vocem exaudiſſe Satanam, cùm ad vxorem loqueretur Adamus, itaque Satanā mandati minimè ignarum, ſed bene conſcium aggreſſum eſſe Euam, eamque pacatè interrogaſſe: Veréne dixit Deus, ne comederetis de arboribus Paradiſi? nimirum vt ea ſibi interrogatione aditum ad colloquium pararet. Theodorus verò, & eius ſectatores aiunt ſimul Adamum eſſe conditum, & Euam ipſi detractam eodem quo creatus erat loco, atque C hanc vnà inde in Paradiſum cum illo eſſe ſubductā, vnaque legem accepiſſe ab ipſo Deo, non quidem voce quæ audiendi ſenſum moueret, latam, ſed menti ipſorum impreſſam conſignatamque quodam cognoſcendi modo. Nam ſimul vtrique legem hanc imperauiſſe Deum, vel inde ſe comprobare ſatis poſſe putant, quod ſcriptum ſit, *Maſculum & feminam creauit eos.* item. *Dominamini piſcibus maris, & volucribus cęli,* quę plurali numero dicta ſunt, pręterea, quia Eua ob fractam legem magis etiam culpatur quàm Adam. Neque verò abſurdum eſt, ſi hæc, aut illa quę ad Adamū modò locutus videri poteſt Deus, ea ſub Adę perſona ad vtrumque ipſorum dicta putemus. D Nam quod ſcriptum eſt in Pſalmo, *Beatus vir, qui non ambulauit in via impiorum,* profecto ad vtrumque ſexū ſub ſolius viri nomine ſpectat. Et quę in Eccleſiaſticis conciliis cœtibuſque de viris diſceptamus, conſtituimuſque, ſanè ad feminas ex ęquo pertinent. Cęterum quod non voce quę exaudiri poſſet, latam eſſe legem aiunt: ſed quodam reuelationis modò immiſſam in ipſorum animos, ſimile eſſe dicunt illis viſis quę Prophetis apparent. Nam ſimul inditam fuiſſe illorum mentibus vim quandam intelligendi, ac veluti intuendi, atque ita certò cognoſcendi id quod iubebantur, nulla intercedente voce quę audiendi ſenſum moueret, qutum ſerpens, quando E de lege lata interrogabat, perperam ipſa legis verba retulerit, nimirum quia non legem ipſam auditam, cùm ferretur, tenebat: ſed ſuſpiciens coniectabat modò, vt qui cùm videret animantia paſſim carpere pabulum, Adamum verò Euamque & ſi corpore conſtarent, nondum tamen veſci, facilè venerit in ſuſpicionem, imperatam his eſſe legem quampiam qua veſcendi modus aliquis eſſet pręſcriptus.

Ephræm. Hiſtoriæ Adami Ordo.

Eua didiſcit ab Adamo Præceptum Dei

Theodorus Neſtórius.

Dei Pręceptum: voce an Inſpiratione Adamo ſit datum,

Cur Serpens, verba diuini Pręcepti male retulit.

His ergo in ducuntur iſti rationibus, vt putent dęmonem ignarum mandati, mulierem illa interrogatione eſſe adortum, quo ex ipſa legem diſceret, eaque cognita, & iis quibus imperata erat, & ipſi Legiſlatori inſultaret.

Eſto

Eſto autem iudicium penes Lectorem, vtram harū duarum opinionem approbet: poteſt enim in vtrauis acquieſcere. Cæterùm Satanæ verba illa in ipſo ſtatim exordio, Dei verbis aduerſantur: mandarat enim Deus Adæ atque vxori, vt de omnibus arboribus Paradiſi veſcerentur: ſed de ſola arbore ſcientiæ boni & mali non veſcerentur: at ille contrà, *Verè* inquit, *dixit Deus, ne de Arboribus Paradiſi veſceremini.* quæ oratio prorſus cum Dei oratione pugnat. Videtur verò in ipſo ſermonis initio dæmon ideo verba ſua ad multas Arbores extendiſſe, vt occaſionem ſibi compararet in progreſſu vnam illam vetitam arborem calumniandi. Nam cuius ſtudia in vniuerſum omnia improba ſunt atque peruerſa, haud mirum eſt ſi ab improbitate auſpicetur. *Et ait mulier ad ſerpentem: De fructibus arborum Paradiſi omniū comedimus: de fructibus arboris, quæ eſt in meditullio Paradiſi dixit Deus: Ne edatis de ea, neque tangatis eam; ne moriamini.* Non, inquit, ô ſerpens, iuſſi ſumus ab omnibus abſtinere arboribus, vt tu dixiſti: ſed ab vna ſola quæ in Paradiſi medio extat, interminatúſque eſt nobis Deus futurū vt moriamur, ſi de hac ederimus. Cæterùm exiſtimandum eſt, mulierem non modò arborem in medio ſitam Paradiſo apud ſerpentem nominaſſe, ſed addidiſſe etiam, ſcientiæ boni & mali, tametſi hoc Moſes prætererit: credibile enim eſt, ipſam mandati verba omnia recitaſſe, inter quæ etiam illa ſunt: *Et ait ſerpens ad mulierem; non mortem moriemini: ſed nouit Deus, quòd quo die ederitis de ea, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes boni & mali.* Cùm ait ſerpens, *non mortem moriemini,* audet Dei verbum cōtemnere, falsíque arguere: dixerat enim ille morituros, niſi ab illa arbore abſtinerent, & ſimul ſummouet metum mortis, quo ab ea guſtanda illi abſtinebant. Cætera verba eò ſpectant, vt perſuadeat, Deum per inuidiam eā illis arbore interdixiſſe, nempe ne dij fierent, qualis ipſe eſſet. Nimirum vt princeps ſolet non facilè atque amicè ferre æquales ſuos principes, ita neque Deum deos pati alios poſſe: præterea vt incitet ad veſcendum vetito fructu, quaſi dicat, non modò non moriemini, verùm etiam plurimùm creſcetis, quippe in deos euaſuri, qualis ille cōditor veſter eſt: nam in ipſo fructu, intérque ramos illius arboris latet Diuinitatis vis, ita vt quiſquis veſcatur, ille pro Deo fiat, boníque ac mali gnarus. Per oculos autem aperiendos, cognitionis acumen, perſpicacitatem, atque boni malíque experiētiam pollicetur. Denique quòd deos fore, numero multitudinis, promittit: huc facit, vt ipſorum animis inſerat opinionem, non maximum numen eſſe cum Deum qui ne de Arbore illa ederent, interminatus fuerat: ſed eſſe etiā deos alios illi pares. Præterea vt improbam illam exiſtimationem, quam eſſet aliquando gentibus perſuaſurus, complures deos eſſe in orbe, ab ipſo ſtatim initio primorum Parentum auribus inſtillaret, atque ita ad omne malū, genus humanū auerteret. Quapropter rectè admodum Satanas ille etiam Diabolus † eſt appellatus: Satanas quidem, & quia ipſus à Deo receſſit: & quia mortales à Deo, abducit, vt ſectentur eos qui iram patrant. Diabolus verò, hoc eſt, calumniator, quia Deum per calūniam culpabat apud Adamum & Euam, quaſi per cauſſam inuidiæ interminatum, ne de arbore illa guſtarent: & quia viciſſim homines traducit apud Deū, vt de Iob ſcriptum extat: de hoc enim ſic ille apud Deum verba faciebat, Extende manum tuam, & tā-

Serpentis verba, cū Dei verbis pugnāt

Ne de arboribus ſuperius auctor citat: Ne de omnibus arboribus Paradiſi, &c. cum ſigno vniuerſali, vt eſt in Hebræo.

† Verbum Sot Syris & Chaldæis ſignificat recedere, deflectere: vnde hîc deducit Satanę nomē quod verius ab Hebræo Satan venit. ſanè Syri Ochalcarzo eodem etymo vocāt quo Græci διάβολον.

ge carnem ipſius, num in faciem tam maledicat tibi. A denique quia perſuadere mortalibus laborat, Deo ipſos curæ non eſſe. Cùm verò lex omnis aut ad prohibendum peccatum, aut ad promouendam iuſtitiam pertineat, atque vel formidine pœnæ quæ rebellantibus, vel ſpe præmij quod parentibus præſtitutum eſt, obſeruetur: ſerpens iſte, hoc eſt, diabolus, eo quod ait, *non moriemini, etiam ſi ederitis,* pœnæ metum ſubmouere conatur, quo illi prohibebantur à tranſgrediendo legem Dei. rurſus dum addit, *eritis ſicut dij* maximæ etiam mercedis ſpe lactat, ſi veſcantur fructibus à Deo vetitis. Eſt verò exiſtimandum, Euam neque ita accepiſſe verba ſerpentis ſiue diaboli, tanquam quæ diſputari poſſent: alioqui B enim multis illis modis, aut vno ſaltem quopiam reſpondiſſet, neque rurſus ceu dubia & ambigua: nam ita quoque non defuiſſet ipſi quod contrà diceret: potuiſſet enim reſpondere, vnde tu noſti hoc myſterium? ſanè qui arborem conſeuit, maior te eſt: præterea, quid ſibi vult quòd meos oculos apertum iri ais, guſtato fructu; quando etiam nunc neque lippiunt, neque clauſi ſunt? nam niſi aperti eſſent, qui poſſem ego te aſpicere, ſerpentémque te agnoſcere? tum illud, quòd boni malíque peritos fore nos perſeueras, niſi ego iam nunc quid bonum, & quid malum ſit intelligam, quî poſſim ſcire, conſilium tuum eſſe probum, aut diuinitatem bonam; C mortem verò malam? Ad hæc, illud etiam obiicere quiuiſſet: Si vera narras, abi tu, & prior aufer de Arbore illa, ac veſcere, vt aperiantur tibi oculi, fiáſque Deus ſciens boni & mali; tùm deinde ego quoque accedens veſcar: at cùm horum nihil illi reſponderit, ſatis colligere eſt, neque vt diſputabilia, neque vt incerta ſerpentis verba ab Eua eſſe accepta. Neque enim præ imprudentia, aut infantia hæc tacuit, quippe quæ ratione prudentiáque in ipſo ſuo ortu prædita fuerat, & ſi parumper aduerſus illum argumentata fuiſſet, victrix euaſiſſet. Sed ita illius verba accepiſſe, tanquam quæ procul dubio vera eſſent: nam per dæmonis nequitiam ſimul cum illis verbis, D *& eritis ſicut dii,* iniectum eſt ipſi deſiderium arboris guſtandæ, incenſáque eſt cupidine Diuinitatis: ſolet enim peccatum, mentem eorū qui eius ſunt ſtudioſi, captiuam ſibi mancipare. Tu verò lector, hîc mihi Mariā apud tuū animū contendito pauliſper cū Eua: atque illius quidem fortitudinem, huius verò ſocordiam ac ignauiam animaduertito: Maria enim quæ ſæpiſſimè audierat promiſſum eſſe à Deo Patribus, naſciturum Chriſtum, neque ignorabat quæ de ea re eſſent vaticinati Prophetæ, cùm eius nuncij gratia ad ipſam veniſſet Angelus ſpecie humana, dixiſſétque: *Concipies & paries,* nequaquam ſubitò fidē illius verbis adhibuit, eò quòd inauditum antea eſſet, E Virginem peperiſſe: ſed cum ipſo diſceptando rem expendere occępit, dicens: *quomodo fieri poteſt vt hoc eueniat, quando vir mihi notus non eſt?* ſiue, *virum non cognoſco?* vt alia habent exemplaria: ad hoc, abiit viſum etiam illud ſignum quod Angelus dederat, quò de ipſius inde verbis certior fieret, grauidam ſcilicet Eliſabetam, ſterilem alioqui anum. At Eua quæ nunquam audierat, Deum inuidia laborare, aut ſe diis pares futuros, ſi de vetita arbore guſtarent, ſimul atque loquebatur cum ipſa, non iam humana aliquis ſpecie apparens ſed ſerpens, nihil diſputat de arbore, ſed diuinitatis ambitione incenditur, vilipēditque Dei mādatum, quare conſentaneè de ea di-

Diabolus vnde dictus.

Iob. 1.

Dæmon quomodò tentat hominem.

Eua non dubitauit de veritate verborū Serpentis.

D. Mariæ & Euæ comparatio.

Angelus ſpecie humana virgini Marię apparuit,

ctum eſt à diuo Moſe: *Et vidit Mulier quòd pulchra eſſet arbor ad veſcendum, & expetibilis oculis, atque deſiderabilis ſpectatu.* Viderat quidem femina arborem illam etiam prius quàm ſe ſerpens adiiſſet: neque enim poterat lege inhiberi ipſi arbor non viſa. Quod verò Moſes iam ait, *vidiſſe mulierem quòd pulchra eſſet arbor ad veſcendum*, & quæ ſequũtur alia: oſtendit alio modo ante dæmonis acceſſum viſam ab illa fuiſſe arborem, alio pòſt: antè enim ſimpliciter intuita ipſam fuerat: at poſteaquàm à Serpente decepta eſt, atque ad fidem huius verbis habendam inducta, tùm demum vidit arborem eſſe pulchram ad veſcendum, & ſpectatu expetibilem: quippe immoderato diſſolutóque appetitu tunc arborẽ aſpexerat: ſolet enim huiuſcemodi cupidinis immoderatio, ſi quando animum inuaſit, ea in quæ intenditur, omnium pulcherrima gratiſſimáque ducere: ſicuti euenire videmus iis qui improbo fœminæ alicuius amore detinentur: ea enim etiam ſi ſæpè ſit fœdiſſima deformiſſimáque, tamen bene pulchra ac venuſta in illorum oculis habetur, adeò vt illorum cæcitas iis ſit oſtentui qui ab ea permotione animi aduerſus illam fœminam vacui ſunt. Igitur quia Mulieri, cupido illius arboris per ſerpentis fraudem iam iniecta erat, ait Moſes, *ipſam vidiſſe arborem quòd pulchra eſſet ad veſcendum, &c.* Sed vt res magis illuſtretur, dicimus, tribus omnino vicibus alio atque alio modo Euam vidiſſe illam arborem: primò quidem, quando lege eam vetabat Deus: iterum quando à Satana in fraudem illiciebatur ipſa: tertiò poſtquam de illa ediſſet. Et primò quidem ſimpliciter intuitam eſſe, vt cæterarum arborum, vnam quamlibet: ſecundò verò non ſimpliciter aſpexiſſe, ſed cum cupidine qua iam tùm tenebatur, quáque cenſebat omnium pulcherrimam eſſe: ſicut Thamar formoſiſſima videbatur in oculis Amnonis amore eius impediti: tertiò denique ſimulátque guſtaſſet, tùm verò demum pro valde fœda diráque habuiſſe, ſicuti etiam Amnon ſororem ſuam Thamar, vt violauerat, inuiſam habebat: quãuis enim vna eadémque manebat ipſius Thamar forma antè & poſt admiſſum ſtuprum, tamen quam prius frater ob venuſtatem adamarat, poſtquam per peccatum eſſet abuſus, odio proſequebatur. Itaque arbor illa, quæ pari pulchritudine fuit cùm de ipſa ferretur lex, & cùm eſſet dæmoni fraudis materia, ac denique poſt decerptum guſtatúmque à muliere fructum: tamen primò neque pulchra neque fœda viſa primis noſtris Parentibus eſt: mox verò pulcherrima, ſed poſtremò planè deteſtabilis eſt habita, poſtquam peccatum per ipſam admiſere. Vidit igitur quòd pulchra commodáque eſſet ad veſcendũ præ cæteris Paradiſi quibuſlibet arboribus, eóque acriore in ipſam appetitu rapta eſt quam in cæterarum aliquam: non quòd arbor ipſa, ſed quia fęminæ animus eſſet mutatus per Serpentis fraudem, qui muliebri credulitate atq; effreni libidine ipſam agebat præcipitem, ad eam arborem. Cæterùm aptior videri poſſit verborum ſtructura, ſi ſic legatur: *Et vidit mulier quod pulchra eſſet arbor oculis, & expetibilis ad veſcendum.* pulchritudo enim ad ſpectandi ſenſum pertinet, vt appetitus ad cibum. Sed hoc alibi iam à nobis eſt tractatum. Eſt verò & hoc animaduertendum ex illis verbis, *Et vidit mulier, &c.* colligi ipſam non ſubito ac properè de arbore guſtaſſe, ſed multa prius ſecum meditatam, atque cùm illam, iuxta inſiſtens, ob oculos haberet, aſpectantem alia atque alia animo voluiſſe. *Et accepit de fructibus ipſius & edit.*

Eua alio, atque alio modo vidit arborem.

Eua 3. vicibus aſpexit arborẽ Scientię boni & mali.

2. Reg. 13
Ibid.

A

Quærat aliquis, cur non vocarit Adamũ, vt is prior ederet? nimirum transformari ipſa prior cupiebat in Deum, virúmque ſuum Diuinitate anteuenire, qui ſe humanitate præceſſerat, quo hac ratione adminiſtrationem rerum præ illo, atque imperiũ obtineret: exiſtimabat enim ſimulátque guſtaret, e veſtigio in Deam ſe transformatum iri pro fallacis Serpentis conſilio. Rurſum quæri poteſt, quamobrem non ſint aperti mulieris oculi, agnoueritque ſuam ipſa nuditatem, mox vbi ediſſet eum fructum, ſicut accidit vtrique poſtquam ediſſent ambo? Huius rei hæc reddenda eſt ratio: ſi illa ſimul atque prior ediſſet, verecundiæ ſenſu fuiſſet perculſa, metuiſſet Adamus, atque abſtinuiſſet, neque tamen ea ſibi abſtinentia iuſtitiæ laudem vllam meruiſſet, vt qui non diuinæ legis reuerentia & reſpectu, ſed per vxoris pudorem fuiſſet cohibitus. Igitur quãdo certamen ex æquo ad vtrunque ſpectabat, faciendúmque erat periculum de vtriuſque ſimul indole ac voluntate, diſtulit Deus Euæ verecũdiam, effecítque, ne ipſam ſimul cum guſtato fructu puderet nuditatis. *Et dedit etiam viro ſuo ſecum, & comedit.* Exiſtimandum-ne eſt hîc, mulierem ſimpliciter viro porrexiſſe, virum verò ediſſe, cùm neque illa verbum vllum ad ipsũ faceret, neq; ipſe rurſus apud illã de eo cibo diſquireret? Sanè nos cẽſemus, & virum de cibo diſquiſiuiſſe, & mulierem ipſi tùm ea verba retuliſſe que Serpens dæmon ſibi dixerat, tùm alia prætcrea ex ſuo ingenio adieciſſe, quæ ad perſuadendum Adamum facere putaret, ídque his rationibus demonſtrari poſſe exiſtimamus. Primò enim cùm ante violatam legem, magnæ curæ fuerit vtrique ne quid aduerſus Dei iuſſa committerent, non potuit profectò Eua, porrigendo modò cibum vetitum, neque verbum vllum addendo inducere Adamum ad veſcendum, nihil prorſus de eo quod porrigebatur, diſquirentem: deinde ſi ſimpliciter acceptum cibum ediſſet, ignarus cæteroqui quamobrem ederet, à quo antè iuſſus fuerat abſtinere, nulla meruiſſet culpa notari, ob id ꝙ ſimpliciter atq; inſcienter incõſideratéque feciſſet, cùm verò culpatum cõſtet propterea quòd ediſſet, facilè intelligimus, rem ipſam antè ab ipſo atque vxore fuiſſe accuratè expenſam. Poſtremò ſi Eua mulier vſa eſt verbis aduerſus Serpentem, dixítque *Lege Dei interdictum nobis eſt ea arbore*, quantò magis exiſtimandum eſt, Adamum curioſè prius de cibo quem vxor porrigebat, inquiſiuiſſe, quàm guſtaret: vxorem verò & ea reſpondiſſe quæ à Serpente acceperat, futurum, vt non ſolum non morerentur, verùm etiam deorum ſimiles euaderent, & alia inſuper affinxiſſe, quibus maritum ad veſcendum pelliceret, atque ita vtrunque ediſſe, facinúſque peſſimũ admiſiſſe: Quin dominus Ephrem ſcribit, Euam multa pollicitatione ſolicitaſſe virum, atque ad veſcendũ induxiſſe: cæterùm Moſen, quibus vſa ipſa ſit verbis, prætermiſiſſe, cùm eſſet contentus, docuiſſe nos feminam viro cauſſam violandæ legis fuiſſe, eo quòd vetitos fructus ipſi edendos ſubminiſtrarit, & ſimul animos edendi addiderit: Serpentis vero verba literis prodidiſſe, vt eum intelligeremus ipſum eſſe generis noſtri communem hoſtem, eóque inſidias, improbitatémque ipſius, euitandi, maior nobis cautio eſſet. Porrò quæ fuerit arbor de qua ederunt Adam & Eua, & quémnam fructum guſtarint, ſuprà eſt à nobis pertractatum.

Cur Eua ante vocatum Adamum guſtauerit de arbore Sciẽtiæ.

Cur ſtatim guſtato fructu, aperti non ſint Euę oculi.

B

C

Euã multa addidiſſe vt ſuaderet Adamo guſtare de Arbore.

D

E

Ephræm.

Ad

Ad hæc illud etiam operæprecium fuerit animaduertiſſe: cùm quiſquis re aliqua veſcitur, aut famis neceſſitate impellatur, aut rei eius libidine, effrenatáque cupiditate, Adamum nulla famẽ cogente, ſed libidine ſuadente, de illa arbore ediſſe, ac proinde ei concupiſcentiæ cohæſiſſe peccatum. Nam vt Apoſtolorum quidam ait, concupiſcentia concipit & parit peccatum. Si enim non per libidinem, ſed vt qui nutrimento opus haberet, ediſſet: de cæteris ediſſet arboribus ſibi in paſtum permiſſis; non de eã autem quæ ſola ſibi fuerat vetita: itaque fames extra noxiam futura erat, cùm concupiſcentia cùm peccato coniuncta ſit, quippe hanc ciborum luxuries comitatur, qui verò ingluuiei indulgent, ad venerem proni fiunt, vtpote guloſi, ventri mancipati, proiecti denique ad ebrioſitatem, quæ vitia atque peccata maxima ſunt. Veneris porrò comites ſunt, ſcortari, adulterare, cum maribus corpus commiſcere, quæ & ipſa flagitia ſunt. *Et aperti ſunt oculi amborum.* Sunt qui temerè atque etiam impudenter dicant, iam nunc illud euenire, quod ſerpẽs, hoc eſt Satanas, fore prædixerat, nempe, ſi Adam Euáque ederent de illa arbore, apertum iri ipſorum oculos: id enim hîc narrat Moſes poſt guſtatum cibum vetitum ipſis accidiſſe. Verùm nos reſpondemus, aliter Moſen, aliter Serpentem de aperiendis oculis eſſe locutos: Serpens enim volebat oculorum apertura ſignificare, futurum vt acri atque perſpicaci eſſent ingenio, bonúmque ac malum perinde ac dij poſſent dignoſcere: at Moſes apertis oculis nihil aliud vult, quàm ſuæ ipſos nuditatis ſibi conſcios eſſe factos, hoc eſt, pudore verecundiáque affectos. *Et cognouerunt quòd nudi eſſent.* hoc eſt, puduit ipſos ſuæ nuditatis. Cùm enim peccatum detraxiſſet ipſis veſtem gloriæ, qua adhuc fuerant amicti, denudati ſunt, puduítque ſe violatæ legis, atque amiſſa omni fiducia, qua antè pollebant, peccatóque iam corpus ipſorum occupante, cœperunt erubeſcere ob nuditatem, metúque concuti, ac pauere. Nam ante admiſſum ſcelus, guſtatámque arborem, nulla verecũdia tenebantur ob nuditatem, ídque duabus de cauſſis, & quia amicti erant gloria, & quia nulla pudoris cogitatio animos ipſorum ſubibat priuſquam peccaſſent: at poſtquam facinus commiſere, Deus ipſos gloria illa exuit, & ſimul pudoris ſenſum indidit, vt eo perſtringeretur peccatum, eiuſque impetus ac feruor reſtingueretur. Igitur quod ait, *Cognouerunt*, perinde eſt ac ſi dicat, *pudore affecti ſunt.* Porrò ſi quærat aliquis, ad quænam corporis membra potiſſimum ſpectauerit iſte pudor? dicimus, ad genitalia membra idque hanc obrem: quia cùm acrior vehementiórque ſit iſte cæteris omnibus adfectibus, quippe qui in animantibus rationis expertibus quoque dominetur, voluit rerum opifex Deus primùm pudore effrenem illum atque indomitum feruorem cohibere. Inſuper id quoque obſeruatu dignum eſt, primos Parentes antequam deliquiſſent, & animum ingenio, & corpus gloria excultum comptúmque habuiſſe: poſtea verò quàm peccauerant, exutos quidem eſſe corporis gloria, cæterùm animi intelligentiam retinuiſſe, nimirùm vt per hanc agnoſcerent ſuum peccatum, atque pœnitentia ducerentur. hinc enim euenit, vt ſimul atque facinus feciſſent, agnouerint ſuam nuditatem, erubuerintque, ac horrore, tremoréque corcorrepti, mortem expauerint, antè ſibi per minas denunciatam. Vnde & Iacobus Sarugenſis ad hunc modum ſcribit: Peccatum initio ſupra modum placet: at in fine luctum parit patranti. Cùm enim primi parentes cupiditate ferrentur in illam arborem, de ipſa edendi, & Deum ipſum, & legem præ illa parui pendebant: at vbi ediſſent, nudatique erubuiſſent, odio ipſam ſunt proſecuti, memoréſque illius præcepti, *quo die ederitis, morte moriemini*, pauore expallucrũt. *Et cõglutinauerũt folia ficulnea, fecerúntque ſibi ſubligacula.* Nimirum folia foliis conſociantes, cincti formam quandam † concinnabant, veſtis genus parum decens; atque infirmum etiam, vtpote quod ſolis vi arefactum, facilè emarceret, dilaberetúrque, & quo neque ſatis pro voluntate & commodè, neque diu multúmque vti poſſent. Credibile eſt autẽ Euam eiuſmodi ſubligaculum priorem feciſſe, ſuáque eo pudenda velaſſe, vtpote quæ prior legem violauerat, Adamóque nuditatis cauſſa fuerat: tum etiam illius conſilio factum eſſe, vt iſte folia indueret; quia marito ſuo veſtem olim ipſa contextura eſſet. Sed cur non aptarunt ſuis oculis velamen ex illis foliis? aut manicas manibus, vel caligas pedibus tegendis? aut denique cur non alio modo alia corporis membra affecerunt, ſed ſolis genitalibus contegendis ſubligacula compararunt? Ad hoc facilis eſt reſponſio: quia verecundiam primùm his partibus indidit Deus, ideo conſentaneum erat, vt prima cinctis obducta contegerentur. Sed cur verecundia his partibus à Deo eſt inſita, ac non potius auri, quæ Serpentis conſilium auſcultauit: aut oculo, qui arboris pulchritudine victus eſt: aut manibus, quæ fructus decerpſere: aut ori, quod vorauit: aut denique ventri, qui excepit? Hîc reſpondemus, cùm is adfectus qui circa membra genitalia verſatur, pertinacior difficiliórque ſit cæteris omnibus animi perturbationibus quæ in nobis ſunt, opus erat verecundia tanquam freno iniecto, quo peccatum ea in parte cohiberetur: & ſimul vt nos ipſi ad habendum odio peccatum induceremur, vt ex quo illiuſmodi verecundia in nobis nata ſit. Et verò quũ arbitrij noſtri libertas non ſatis valeret ſola hunc adfectum domare, atque ad ſe reuerendum adigere, adiunxit ei Deus verecundiam, quò ſaltem communi vtriuſque opera cohiberetur, excinderetúrque: arbitrij quidem liberi iudicio in Anima: verecũdiæ verò frenis in corpore. Quippe multos mortales pudor atque verecundia magis deterret prohibétque à patrando eo quod improbum eſt, quàm legis aut iudicij ſubeundi metus. éſtque eius rei argumẽtum, quòd bruta animantia quæ omni pudore vacant, prorſus non refrenant libidinis ſuæ impetum quo in fœminas rapiuntur, victa ab ingenita ſuæ ipſorum naturæ cupiditate. At homines etiam ſi non minore atque illa libidinis vi vrgeantur, tamen ab ea explenda pudore quo apud alios homines verecundatur, reuocari videmus, adeò vt ne legitimo quidem connubio propalam vtantur, ſicut aliis rebus, ſed latentes tectíque. Conficitur itaque, verecundiæ adfectum ideo ab rerum opificè Deo inditum eſſe genitalibus hominum potius quàm aliis membris, vt peccato in illis partibus moderetur, ſimúlque id nobis inuiſum faciat, nóſque ab ipſo admittendo deterreat, vt ex quo ipſa verecundia in noſtris animis orta ſit. Sunt qui hîc interrogent, cur Deus Adamum à peccando non abſtinuerit. Nos reſpondemus, id nequaquam eò factum non eſſe,

Iacob. 1.

Libido ex ingluuie.

B

Moſis & Serpentis dicta de aperiendis primorum Parẽtum oculis.

C

D

De primorum Parẽtum pudore poſt Peccatum.

E

A

Iacob Sarug. Epiſcop.

† veſtis.

B

Eua prior Adamo veſtem ſibi fecit.

C

Cur primi Parentes, genitalia tantum, primò operuerint.

D

Verecũdia homini data pro auxilio Liberi Arbitrij.

Verecũdia frenum vehemẽs.

E

Cur Deus ſinerit Adamũ peccare Arbitrij Libertas.

quòd eius faciundi facultas Deo defuerit, ſed ne vim adferret Libertati Arbitrij Adæ, eámue opprimeret. Deinde fruſtra legem illi præſcripſiſſet, ſi inſuper à peccando coërcuiſſet, veluti manu iniecta. Præterea ideo etiam noluit illum à flagitio admittendo arcere, vt gratiā præmiúmque demereri poſſet, tanquam qui ſua ipſe voluntate à ſcelere patrando eſſet retentus: non autem per vim impeditus. Ad hæc, quò imbecillitatem ſuam agnoſcerent primi noſtri Parentes, neque per vanam gloriam elati præcipites ruerent, ſicut Satanas. Nam quòd ſcientes peccaſſent, conſcios reddidit ſuæ ipſos infirmitatis, atque vt humiliter de ſe ipſi ſentirent, effecit. Denique vt cùm ſuapte ſponte deliquiſſent, atque è Paradiſo excidiſſent in hunc mundum rebus aduerſis moleſtíſque refertiſſimum, facta vtriuſque mundi inter ſe collatione, illum omnibus bonis, & gaudio plenum apud mentem ſuam ſemper verſarent. Nam niſi experientia cognitum hunc alterum habuiſſent, nunquam ille quantum huic præſtet, exactè intellexiſſent. Poſtremo, vt dum ſubinde à peccato interpellarentur Adami Euæque voluntas, erudirentur ipſi ad peccati odium atque fugam, tanquam eius, à quo ingentes accepiſſent calamitates, atque ea doctrina ab illis ad nos vſque propagaretur, quaſi manu tradita. Enimuero quoties peccandi occaſio ſeſe nobis offert, præſto adſunt nobis leges, quas Deus nobis imperauit, vt ipſis coërceamur à patrādo peccato. quin legibus ipſis etiā ſubſidium addidit eam, quæ doctorum verbis fit, redargutionem, vt ſi quādo flagitiū admiſerimus, tū latis legibus tū ea etiā increpatione, qua peccata verbis perſtringūtur, inducamur ad pœnitētiā, digníq; reddamur, quibus fiat admiſſorum gratia. Sicut Paulus ſuum Timotheum ſcripto hortatur, vt ſimul cum legibus iam tum poſitis redarguat etiam atque reprehendat peccatores, quò ſua peccata agnoſcant, & pœnitudine ducantur. Ad hunc etiam modum cum primis parentibus actum eſt: cùm enim ipſis obrepſiſſet peccatum, ipſe Deus eos verbis reprehendit, cúmque pœnitere ſe admiſſi flagitij oſtenderent, quadamtenus ignouit, quando non, quo die ederunt de vetita arbore, eodem & vita defuncti ſunt, ſicut per minas ipſis obnunciatum fuerat. Sed iam alia oboritur quæſtio, cur non ſit mortuus Adam quo die edit fructum vetitum, ſicut interminatus ipſi fuerat Deus? Sed priuſquam ad hanc reſpondeamus, operepræcium fuerit, illorum hominum argutias diſſoluere, qui hoc loco aiunt, Serpentis, hoc eſt Satanæ, verba rata fieri, quibus prædixerat, non morituros, etiam ſi veſcerentur prohibitis fructibus: Dei verò irrita falſáque, qui eodem cum patrato facinore die morituros minatus fuerat. Atqui haudquaquam mentitus eſt Deus, ſed præſtitutam pœnam miſericordia mitigauit: ſolet enim ille maxima grauiſſimáque ſupplicia minari, vt ſibi caueant mortales: verùm deinde illa per ſuam miſericordiam moderari, lenioráque ſumere. Nam & Niniuitis cùm interminatus eſſet exitium, illi verò ab inceptis reuocati pœniterent, nulla ipſos mulcta affecit. Ezechiæ quoque cùm moriturum, neque victurum pronunciaſſet, cúmque peccati ſui pœnituiſſet, impendentis pœnæ iam addicto gratiam fecit: & tamen nemo ob hæc mendacij Deum accuſauerit. Sic igitur etiam cum Adamo & Eua egit: præmonuit enim ne de illa arbore ederent, ſimúlque minas addidit, fore vt niſi parêrent, eodem die mortem oppeterent: cùm porrò iam præceptum violaſſent, atque peccaſſent, miſeratus ipſos eſt, culpāque remiſit, & ſupplicium ita eſt moderatus, vt eo ipſo die mortem non obierint, quo impoſitam ſibi legem fregerant. Imò verò aduerſus Niniuitas totum omnino ſupplicium reddidit irritum: at primos hoſce noſtros parentes parte duntaxat pœnæ abſoluit, hoc eſt, ne eo ipſo die morerentur, cæteroqui non ſuſtulit prorſus mortem. Non eſt itaque falſi inſimulandus Deus, qui per ſuam miſericordiam venia dignatus eſt noſtros primos parētes, meritámque pœnam partim remiſit, neque eo ipſo quo dixerat die peremit. Sunt quidem qui Dei verba ſic tuentur, vt obiiſſe mortem illos contendant quo die deliquerunt, nō quidem corporis mortem, ſed animi, quæ ex peccato naſcatur. Verùm fruſtra eſt hæc excuſatio, quando non mortem animæ, ſed corporis, hoc eſt, quæ ipſam animam à corpore diſſociaret, interminatus illis fuerat Deus. Iam verò illud reſtat dicere, cur non obierit Adam quo die edit fructum lege prohibitum, vt minæ futurum denunciarunt: ſed extenderit poſtea vitam ſuam ad nonagies centeſimum & triceſimum annum. Huius rei variæ ſunt cauſſæ: potuit enim Deus illius miſereri, commeritámque pœnam, ſi non omnem, at partim ſaltem remittere, qui magna quidem duráque minari, at minora mollioráque infligere ſolet, vt nobis Niniuitæ exemplo fuere. Deinde ſi illi mox cum admiſſo peccato vita defuncti fuiſſent, nulla relinquebatur propagandi generis humani origo. Præterea illa Dei benedictio, *Creſcite & multiplicamini*, præceſſerat diras iſtas minas, *quo die ederitis, mortem moriemini.* Inſuper dilata eſt mors peccantis Adæ, ne ſi iniuſto initio mors imperium ſuum auſpicata eſſet in genus humanum, prorſus hoc indiſſolubile deinceps obtinuiſſet. Iuſtum autē fuiſſet mortis imperij principium, ſi Adam, qui violata lege deliquerat, primus morte concidiſſet, at enim poſteaquàm ille primus eſt morte extinctus qui præ cęteris mortalibus Deo placebat, & omnino morte indignus erat, atque ita improbo principio mors ſuam occœpit tyrānidem: meritò ea tyrannis olim diſſoluenda fuit per Chriſtum, qui ſuo illam aduentu viribus caſſam reddidit. Hinc Dominus Ephræm in illud Dei dictum: *Sāguis Abel clamat ad me ex terra*, ſic ſcriptum reliquit: Vlulat mors in ſuo initio, oſtendens quem ſit habitura finem. Præterea etiam ſi non illico peccantem Adamum morte mulctauerit Deus, tamen mortalem eſſe, & à ſe olim perimendum iam tum oſtendit his verbis: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Denique cùm ille guſtata arbore vetita, pœnæ obnoxius factus eſſet, habuit ipſum Deus pro mortuo, etiam ſi viuus eſſe videretur. Si enim diuus Paulus Apoſtolus eos qui mortui ſunt, rectè vocat dormiētes propter certiſſimam Reſurrectionis ſpem: cur non Adamus, poſteaquàm peccato mancipatus atque noxæ deditus eſſet perinde ob noxam mortuus vocari debuit? Hinc eſt quòd dominus Iulius Commentario ſuo in Euangelium Ioannis, ait: Adam itaque eo die mortem obiit, quo die de arbore prohibita edit, eo quòd ſic haberet ſententia, *quo die comederis de arbore, morieris.* atqui viuebat etiā tum: quî ergo potuit mortuus eſſe? ſanè per ſententiam ipſam, atque per patratum facinus iam tum mortuus erat. Nā ſimul atque ſe quis ſubiectum culpæ fecit, ſupplicia quodam

Ione 3. — *4. Reg. 20* — *Gen. 5. 4. 6* — *Gen. 4.* — *Ephræm in Geneſ.* — *Iulianus*

Ephræm in Geneſ. Adā quomodo mortuus eo die quo de Arbore Scientiæ guſtauit.

dam modo patitur, tametſi adhuc nō reipſa ductus, ſed per ſolam pronunciatam ſententiam iudicatus ſit. Et dominus Ephræm vbi iterum tractat locum illum de Adamo veſcente fructus vetitos, morientéque eo ipſo die, ſcriptum reliquit in hanc ſententiam: Sicut qui ſanus eſt, priuſquam incidat in morbum, bona fruitur valetudine quæ morbo potior eſt: verùm vbi letalis eum iniuit ægritudo, iam in mortis poteſtate eſſe cēſetur, etiamſi complures dies ægrotus tranſigat prius quàm moriatur: ita & Adam fœlicem atque incolumen vitā agitabat in Paradiſo prius quàm peccaret: at vbi admiſiſſet peccatum, ſententiæ obnoxius factus eſt, & proinde pro eo æſtimatus, qui mortis exſecrationi imperióque ſubiectus eſſet: itaque multis preſſus miſeriis, tanquam perpetuo letalem ſuſtinens morbum, ad ipſam vſque mortem perrexit. Rurſus ſicuti ſi quis alium mortifero vulnere ſauciet, quantumuis ille poſt acceptam plagam multos ſuperſtes maneat dies, tamen perinde ac ſi mox vbi percuſſus fuerat, obiiſſet, ſic vindicent iudices eam cædem: ita quo die vulnus excepit Adam, ab eo die cenſetur iudicatus obiiſſe, vt qui inde vſque dum moreretur, letali morbo & ægritudine fuerit implicitus. Igitur etſi reipſa non oppetiuerit mortem Adamus ſimul vt fructum edit, tamen pro mortuo habitus eſt, eo quòd capitali culpa ſe obſtrinxiſſet, atque iam tum per ſententiam noxæ deditus eſſet. Sed dices: Cur non prorſus aboleuit Deus mortem, quam pro maxima ſua miſericordia non intulerat eo die quo peccauerat Adamus? Atqui eius rei multæ poſſunt reddi cauſſæ: abolita enim prorſus morte, huius quoque mundi compoſitio fruſtra fuiſſet, immo ſæculum etiam quod futurum vocamus. Ad hoc, ſublata mors ſimul ſuſtuliſſet aduentum filij Dei. Præterea peccatum Adami & Euæ, atque omnis poſteritatis immortale futurum fuiſſet, vt eſt peccatum diaboli. Denique ideo reliqua mors fuit, vt primi Parentes animum aduerterent ad ſuum ipſorum facinus, & animi pœnitudine afficerentur: neque mortis ſecuri, ſuis ſeducti erroribus peccata leuia ducerent, atque ita omnibus flagitiis adſueſcerent. Hanc enim ob rem Deus non ſimpliciter ad Adamum Euámque accedebat in Paradiſo, ſed maximo cum terrore, vt ait Moſes. *Et audiuerunt vocem Domini Dei gradientis in Paradiſo, inclinante die.* Sæpè quidem aliâs apparuerat Deus Adæ & Euæ, primò cùm Adamum conderet, conformaret, componeret, erigeret: ſecundò, cùm lege imperata vetaret, ne de arbore cognitionis ederet: tertiò cùm Euam illi detraheret, ſecundùm eam ſententiam quam dominum Ephræm & qui hunc ſequuntur, pro ſcripturæ tenore amplexatos eſſe ſupra demonſtrauimus. Porrò ſiue per contēplationem quandā apparuerit tunc illis, vt Philoxenum exiſtimare diximus: ſiue ita vt ipſos eorum ſenſûs forma corporea moueret, vt illi volunt: ſanè cuiuſcunque hæc modi res fuerit, pacatè ac blandè illis vicibus apparuerat ipſis, at iam ita planè ſe repræſentat, vt ſuis illi ſenſibus percipiant: nimirum humana ſpecie formidabilis, turbidus, difficilis, & quaſi peregrè adueniens, itáque tumens, ruénſque, & ſuo inceſſu concutiens terram, atque adeò ipſas Paradiſi arbores preſſis veſtigiis tremefaciens: huiuſmodi, inquam, habitu hîc nunc videtur ab illis, nimirum vt pauidi confiteantur ſua delicta, atque illius miſericordiam veniámque implorent: eò enim ſpectat quòd ambulantis vocem audiſſe dicuntur. Quippe voluit audiri ab ipſis ſuum inceſſum, & ipſe ceu corporatus ſpectari humana forma, vt præ metu feſtinarent ad eius gratiam, ignoſcentiámque. Cæterùm diei inclinationē vocat Scriptura tempus illud diei quod circiter hora nona eſt poſt meridiem, Sole ad occaſum ſpectāte. Sed enim Hebræos aiunt pro inclinatione diei dicere ſpiritum ſiue ventum diei. Cæterùm quòd ad inclinatum vſque diem diſtulit ſe illis exhibere, id eò fecit, vt ſpacium haberent interea, quantum patraſſent facinus animo ſecum agitandi. Sed & hoc diſceptandum eſt, de quo hîc die agat Moſes. Sunt autem qui dicant, de eo quo conditi fuêre primi Parentes: illo die enim & peccaſſe ipſos lege violata, qui dies erat ſextus, Secundum hos, vno eodémque die creatus eſt Adam, & conformata Eua, latáque lex, & violata, atque primi Parentes ob hoc tantum facinus obiurgati, & Paradiſo eliminati. Sed aliorū ſententia eſt, alio die creatos illos eſſe, alio peccaſſe: hîc verò de eo loqui Moſen, quo peccarunt. Præter has alij putant, hunc diem neque eum fuiſſe in quo fuerant formati Adam & Eua, neque eum in quo peccarunt: ſed poſt illos alium: neque enim ſatis cōſentaneum eſſe, vt hæc tanta vno accidiſſe die exiſtimentur. Sed nos hæc inferius, Deo volente, explicabimus dilucidiùs. *Et occultabantur Adam & vxor ipſius à conſpectu Domini Dei inter Arbores Paradiſi.* Fugiebant igitur tum à Deo, qui vocem inceſſus ſui ipſorum auribus ingeſſerat, tum ab arbore, de qua improbè ederant, atque in locis denſis frequētibúſque multa variáque arbore abſcondebant ſe, nimirum quia & peccati ſibi conſcij erant, & nudi, hoc eſt, quia horrebant conſpectum Dei, & quia verecundabantur. *Et vocabat Dominus Deus Adamum, & dicebat ei, Vbi es Adam* Iam diximus corporata atque humana figura Deum hîc apparuiſſe primis Parentibus, ipſóſque voce quæ audiendi ſenſum mouebat compellaſſe. Solet autem dictum illud, *vbi es*, multis vſurpari modis: nam eſt quando qui neſcit vbi is ſit quem vocat, dicit, *vbi es.* eſt etiam cùm qui alterùm interrogat, *vbi es*, non neſcit vbi locorum ſit: veluti cùm aliquem procul à nobis agentem, cuius opera indigemus, ſic interpellamus, *vbi es?* denique vtimur quoque ea interrogatione cùm cuipiā ſuum errorem in memoriam adducere volumus: nam illud, *vbi es*, perinde tunc valet ac ſi dicamus, vide quò impietatis recideris: poſtremò animos addere cuipiam, atque manum ad audendum porrigere volentes, dicimus, *vbi es?* ad hæc de re amiſſa quam quærimus, vſurpamus quoque hoc dictum. Igitur dum Deus Adamum interrogaret, vbinam eſſet, non quidem id ignorabat, vt neque cùm ex Cain quæreret, *vbi eſt frater tuus?* neque cum ex Moſe, *Quid hoc eſt quod manu tenes?* aut ex Ieremia, *Quid vides?* aut denique ex Satana, *Vnde venis?* ſed habent illius modi interrogationes, ſuas cauſſas, ſicut & illæ, Filij in nouo Teſtamento, dum ait ad diſcipulos ſuos: *Quot panes habetis?* & rurſus: *Quid dicunt de me homines?* Eſſe me filium hominis? &: *Simon Reges terræ à quo capiunt tributum & cenſum?* & ad legionem: *Quod eſt nomen tuum?* denique ad Iudæos: *Vbi poſuiſtis illum? Lazarum ſcilicet*: Hæc enim & huius generis alia quæ interrogauit Chriſtus non ignarus, ſed probè conſcius interrogauit, vtpote Deus qui omnia videt nouítque verùm iuſtis de cauſſis, hiſce & aliis inter-

Cur vt diſtulit, ita non prorſum aboleuit mortem Deus. — *Deus, Adamo ſæpe viſus.* — *Ephræm.* — *Philoxenus.* — *Deus humana ſpecie formidabilis.* — *Quo die Deus primos Parētes, Paradiſo eliminauerit.* — *Gen. 4.* — *Exod. 3.* — *Ierem.* — *Iob. 1.* — *Mat. 15.* — *Mac. 16. et 17.* — *Ioan. 11.* — *Quid di-*

Chriſtus enim vtroqueTeſtamento ſit locutus.

rogationibus vſus eſt, Pater quidẽ inveteri Filius vero in nouo Teſtamento. Quãuis enim dominus Seuerus, & Philoxenus multis in locis affirment Filiũ fuiſſe qui & in Veteri, & nouo Teſtamento mortalibus apparuit, ſéque exhibuit conſpiciendum (Seuerus enim in eo ſermone, quem de Genitrice Dei compoſuit, ait: Verbum enim Dei Patris erat quod ſuper ſublimem montem Sinai deſcendebat, vt ferret legem mundo, &c.) alij tamen probatæ doctrinæ † Magiſtri exiſtimare malunt, Deũ Patrem inveteri, Filium verò inNouo apparuiſſe. Sed tua eſto, lector, exiſtimatio, vtrum horum verius ſit, quódque magis probaueris, id amplectitor, retinetóque, quando vtrumuis probabile eſt, atque credibile: vna eſt enim eadémque Patris, & Filij, & Spiritus ſancti natura, ac voluntas vna, vnáque operatio: ſed tres Perſonæ diſtinctæ. Igitur vt eò vnde digreſſi ſumus, redeat oratio, non propter ignorationem, ſed alias ob cauſſas quærebat ex Adamo Deus, vbinam eſſet: nimirum vt ipſi ſuum errorem ob oculos poneret, perinde ac ſi diceret. Quomodo agis Adame? apertóſne oculos habes, vt te habiturum promiſit Serpens? an etiam num cæcus es, contrà atque ille eſt pollicitus? vbi es? Deinde locum iam obtines pro Serpentis promiſſis: an ſub imperio es, quod ille tibi minimè prædixit? vbi es, magnáne fiducia pollens apertam frontem ſuſtollis: an pudore confuſum vultum deiicis? vbi es? cur me non, vt ſoles, apertè intueris, ſed in latebras te à me ſubducis? deinde vt ipſa interrogatione animum illi adderet ad colloquendum, atque ad pœnitẽtiam inuitaret. Ad hoc, vt oſtenderet ſe ita Adamum quærere, vt pater amiſſum filium ſolicitè veſtigat. atque hæc poſteriora duo inde comprobantur, quòd non quaſi ſupplicium de illis ſumpturus ſe iam ipſis exhibuerit in primo hoc congreſſu: alioqui enim nõ tam blandè ſuo illum nomine nũcupaſſet. Eſt enim hæc illi Paulinæ ſimilis interpellatio, Saule cur me perſequeris? cùm non perdendi ipſius cauſſa ſe illi offerret Ieſus, nominéque compellaret: ſed vt ad ſermonem, excuſationémque prouocaret. Tum etiam ſi per cauſſam perdendi, illis apparuiſſet: vtique perdidiſſet, vel aquis, vt priſca Noæ ſecula: vel igne, vt Sodomitas. vel terra dehiſcente, vt Dathanen & Abironem: erãt enim eiuſmodi exitio primi Parentes quoque iam tùm digni, quippe qui ſalutari doctrina reiecta, pernicioſam fuerant amplexi, & eam quæ cum Deiverbo prorſum pugnabat. Dixerat enim Deus: *Mortem moriemini qua die ederitis de arbore*: ille verò alter: *Non moriemini.* Neque verò multa Deo defuiſſent quæ aduerſus illos potuiſſet dicere, ſi expoſtulare tanquam cum hoſtibus libuiſſet: quale eſt illud: An non ego, improbe Adame, te condidi ex terra ad meam imaginem & ſimilitudinem, meíſque te manibus conformaui, & vxorem dedi vitæ tuæ ſubſidium? an non in Paradiſo te collocaui omnibus deliciis referto? an non caput imperatoremq; te rerũ omniũ, quæ in terris ſunt, conſtitui? quid eſt ergo cur me criminareris, calumniatoríque aures præberes? verùm prorſus non infremuit, ſed ſuauiter ac blandè appellans: *Adame*, inquit, *vbi es*? nimirum vt colloquendi fiduciam ipſi faceret, oſtenderétque, ſe non iam inſolito adfectu vocare. Quapropter ipſa etiam voce animatus Adamus reſpondit dicens: *Vocem tuam audiui in Paradiſo, & vidi quòd nudus eſſem, atque occultaui me.* Duas

Seueri Sermo de Dei Genitrice.

† Chriſtũ Abrahæ vſum et colloquutum Gen. 13. &c. diſputat Iuſtinus Martyr in colloquio cum Tryphone. Euſeb. Eccl. hiſt. 1. lib. cap. 2. de vita Conſtantini. lib. 3. cap. 50. & 51 & plerique alij.

Deus interrogatione ſua inuitabat Adamum ad Pœnitentiam.

Act. 9.

Gen. 7.

Gen. 19.

Num. 16.

Dei expoſtulationes cũ primis Parẽtibus.

A reddit Adamus ſui occultandi rationes: alteram, quia timuerit: hoc enim ſibi vult, *vocem tuam*, id eſt, ſtrepitum inceſsûs tui audiui in Paradiſo: alteram, quia puduerit ſe nuditatis. ſed hæc Adæ apologia excuſatione planè improba eſt, quum & metus ille, & ipſa nuditas ob violatam à ſe legem euenerint. *Et ait ad illum Dominus, Quis oſtendit tibi quod nudus ſis?* Neque hoc interrrogat vt ignarus, ſed vt per culpæ confeſſionem illum inducat ad reprehenſionem lubenter ſuauitérque admittendam: quaſi dicat: fuiſti quidem ſemper nudus, neque tamen te eius puduit antehac: quid eſt ergo quòd nunc adeò erubeſcas, atque timeas? *Num de arbore, de qua iuſſeram ne ederes, ediſti?* Etiam nunc pergit pacatè cum illo colloqui, B quaſi coniectura quapiam modò fretus illud dicat, *Num de de arbore, &c.* Eſt autem hîc animaduertendum ex adſcriptis, aut duobus punctulis, aut vno ſolo, ad illud, *Ne ederes*, orationem hanc vel affirmatiuè, vel per interrogationem efferri poſſe. Cæterùm dominus Ephræm, & qui cum ipſo ſentiunt, ex his & ſimilibus verbis ſingulariter ad Adamum factis confici putant, ſoli Adamo imperatam à Deo legem eſſe, eámque ipſum deinde Euæ vxori retuliſſe: verùm alij reſpondent, Deum ſub Adæ perſona cum Eua quoque colloqui, pro Scripturæ more. *Beatus vir*, inquit Dauid, *qui non ambulauit per viam improborum*, quis non hîc eam beatitudinem æquè ad C mulieres ſpectare dicat: nimirum ideo viri perſona lubentius vtitur Scriptura, quòd vir mulieris caput ſit. *Et ait Adam: Mulier, quam attribuiſti mihi, ipſa dedit mihi de arbore, & comedi.* Prorſus vana eſt, & inanis etiam hæc Adami defenſio: quippe qua minimè præ ſe fert demiſſum humiliatúmque animum, ſed in ipſum quodam modo Deum culpam auertit: quaſi dicat: Mulier quam tu apud me eſſe voluiſti, ea mihi cauſſa fuit tranſiliendi legem, illáque arbore veſcẽdi. Sed aduerſus hæc, multa à Deo ad illum arguendum dici potuiſſent. Verbi gratia: Non quia mulierem ego tibi adiunxi, iuſta tibi ratio erat, vt ei auſcultans, mea iuſſa violares. Tum ſi me accuſas quia D vxorem tibi dedi, cur non etiam, quia te condidi? niſi enim te creaſſem, non peccaſſes: quia tibi oculos indidi, ſine quibus non eras arborem viſurus? quia manus tibi appoſui, ſine quibus non decerpſiſſes vetitos fructus? quia os tibi dedi, ſine quo non ediſſes? fruſtra igitur illa excuſas, cùm eam mulierẽ quam tibi ſociam dedi, ita comparauerim, vt tibi ipſa eſſet in manu, atque ſubiecta, non autem vt te tuáſque actiones regeret, gubernarétque. His, inquam, atque huiuſcemodi aliis verbis expoſtulare cum illo potuiſſet iure Deus, verùm omnibus abſtinuit, quia non accuſationibus perterrere hominem, ſed patrati facinoris pœnitentia reuocare cupiebat: E quare mox quæſtionem ad mulierem conuertit: ſic enim ſequitur: *Et ait Dominus ad mulierem: quid hoc eſt quod feciſti?* Rurſus cum muliere quoque non acerbè atque iracundè, ſed ſedatè & blandè loquitur Deus, ac quaſi neſcius interrogat ob eaſdẽ rationes quas nuper de Adamo interrogato protulimus. *Et ait mulier: ſerpẽs decepit me, & comedi.* Mulier eñ omnia Serpenti adſcribit, non Satanæ, eò quòd Serpentem quidem qui ſe interpellauerat, noſceret: at Satanam intraSerpentem occultatum, à quo omnis impoſtura proceſſerat, ignoraret. *Et ait Dominus ad Serpentem: quia feciſti hoc, maledictus es præ omni animante, & præ omni beſtia agri.* Nulla vtitur apud Serpentem hoc eſt, Satanam

In Hebræo eſt, Et timui. *legit ergo Syrus interpres perperam.*

Ephræm. Lex ſoli Adæ tradita à Deo.

Pſal. 1.

Satanam, interrogatione, quà ad ſe excuſandum ille prouocetur, ac ita tandem iudicetur, condemnetúr- A que, ſicuti apud Adamum, & Euam vſus fuerat. Cuius hanc putamus reddi poſſe rationem: quia Adamo vxoríque locus erat pœnitentiæ: at in Serpentis dæmoníſque arbitrio non erat vt pœnitere poſſet. Porrò multa hîc quæri ſolent, cuiuſmodi ſunt, præditúſne fandi facultate à Deo, ſerpens locutus ſit: an Satanas intra ſerpentem latens, cùm ille hunc ſuope arbitrio ſubterfugere nequiret, vt non ipſi pro inſtrumento eſſet. Ad hoc, cur non exſecratus ſit Deus Satanam, vt ſerpentem: Præterea, cur Moſes, cùm hunc librum multis poſt ſæculis conſcripſerit, quando iam tum ſatis cognitus erat mortalibus Satanas, non clarè dixerit, Satanam fuiſſe qui intra Serpentem loquebatur? Sed nos has & huius B generis alias quæſtiones altiùs inueſtigatas diſſoluimus capite XXVII. Verùm quando ſunt, qui illam, cur non exſecratus ſit Deus Satanam ſicuti ſerpentem, iterum atque iterum vrgent: nos prętec ea quæ antè reſpondimus, hoc etiam addere hîc voluimus, Deum non minus maledixiſſe Satanæ non aſpectabili, quàm ſerpenti qui oculis cernebatur, atque perinde inhæſiſſe exſecrationem myſticè arcanóque modo illi, vt huic apertè, & in ipſo corpore: quod cuiuſmodi ſit, velim te apud tuum animum penſitate. habebat enim Deus ſerpentem veluti medium inter Satanam, primóſque Parentes interue- C nientem: nam ſicut hi per ſerpentem ſeducti ſunt, ita ille per ſerpentem exſecratione perſtrictus eſt: & vt ſerpens fuit Satanæ inſtrumentum illiciendi primosParentes ad peccãdum, ita perſonam quoque geſſit, ſub quà Deus Satanam eſt deteſtatus. vtrique igitur & Satanas, & ſerpens diuinam exſecrationem ſunt paſſi. Nam vt ad ſerpentem dictum eſt: *Maledictus es præ omni beſtia & animante, ex quorum numero tu es*: ita aduerſus Satanam pronunciatum eſſe exiſtimandum eſt, Maledictus es præ omnibus copiis ſpiritalibus atque Angelicis ex quarum genere tu es.

Cur Deus ſerpentem non interrogauerit. Quomodo Serpẽs locutus ſit.

Cur Deus Serpenti, non autẽ Satanæ maledixerit,

Satanæ maledixit Deus.

D Animalium enim nomine vocari in Scripturà ſacrà copias Angelicas, apertè arguunt ea Animalia quæ vidit Ezechiel: & ſæpe alibi Satanam animal appellatum eſſe in ſacris literis notum eſt. Sed cur auſpicatus eſt exſecrationem Deus à Satana? nimirum quia ille primus admiſit peccat, prima eſt merito deteſtatione percuſſus. Cæterùm ſerpentem ex † animantium genere fuiſſe, non autem reptilium, quod quidam autumauêre, cùm dicat: *Maledictus es præ omni animante*: memorauimus etiam capite XXVII. *Et ſuper ventrem tuum gradieris* quaſi dicat: amiſſurus es pedes tuos quibus ad prauitatem cucurriſti, ambulabíſque ac repes ſuper ventrem tuum, quia ventrem primorũ E parentum ineſcaſti. Pedibus igitur ſerpens ante exſecrationem incedebat, vt cætera animantium genera: pòſt verò illis amiſſis, proſerpere cœpit ac ventre promoueri. Et hæc quidem apertè ad ipſum ſpectant ſerpentem: cæterùm Satanæ ſic accommodetur eadem iſta exſecratio: Quoniam ſpiritale munus tuum, quo in cœlo vnà cum reliquis copiis Angelicis quæ in ſublimi verſantur, fungebare, deſeruiſti atque amiſiſti: ad hoc, primos parentes ſeduxiſti, nõ erit tibi in cœlo, vt antè, habitatio: ſed humi incedes, prorepêſque, malis ſtudiis addictus. *Et puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ.* Nempe, in puluerem

Ezec. 2.

† Animantes vocat quadrupedes.

Sathanæ myſtica maledictio.

redegiſti primos parentes, puluere igitur veſcêris A tota vita. Obiiciunt quidam, quî poſſit illud conſiſtere, quod ait: *Puluerem comedes*, quando videmus ſerpentes vermiculis in aqua degentibus paſci, atque paſſerculos quoque, columbáſque, & huius generis alia vorare. Sed etiam ſi hæc quoque deuorẽt, interim abſque puluere vitam ſuſtentare nequeunt. Et verò licet Adamo dictum ſit: *In ſudore faciei tuæ comedes panem tuum*: tamen carne veſcitur etiam, & terræ frugibus, fructibúſque aliis. Sed hæc ad ipſum Serpentem pertinent, eadémque verò poſſunt ad Satanam in hanc ſententiam dicta videri: Priuſquam delabereris, diuinis oblectabare meditationibus, atque cœleſtibus: ſed poſtquàm te præci- B pitem dediſti atque deſcendiſti, totus terrenis humilibúſque ſtudiis deditus eris, atque ad perficiendam nequitiam tuam cogitationes tuas omnes exexercebis. *Et inimicitas ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen eius.* Quoniam, inquit, aduerſus mulierem fuiſti amicus fraudulentus, atque inimicitias ſeuiſti ei cum Deo, ego inter te & ipſam, intérque tuum ſemen & ipſius ſemen, inimicitiæ quoque vt conſtent, efficiam. Certè factos à Deo nobis inimicos ſerpentes, res ipſa docet: neque enim anguem vllum aſpicere ſuſtinemus, vt nobis non caueamus ab ipſo, ceu hoſte noſtro, nóſque non cõparemus ad pugnam vt illum perimamus, tanquam C eum qui nos lædere cupiat. Hæc eadem ad Satanam ſic transferantur: Te, Satana, adhuc ea cura ſtudiúmque exercuit, vt primos parentes vnà cum ipſorum poſteritate amicos facere tu tibi poſſes: ego verò iam efficio, vt perpetuo hoſtilia omnia ſint inter te, atque illos. *Et ipſum conteret caput tuum.* Quia per ſuperbiam elatum fuit caput tuum, & improba locutum eſt, ſemen fœminæ, hoc eſt, qui ex ea naſcetur, conculcabit caput tuum, téque perdet. Præterea quia tu Adamum atque Euam de gradu dignitatis quem quaſi principes obtinebant, deiciſti, ſemen poſteritáſque ipſorum tuum caput viciſſim conculcabit, & te interficiet. Sed cur caput D illius præ reliquis membris attritum iri dicit? Nimirum quia contrito mortuóque capite in anguium genere, totum corpus extinctum eſt. *Et tu illud feries in calce ipſius.* Quia calcibus ſuis properarunt primi Parentes ad arborem prohibitam, tu ſeminis ipſorum calces feries. Sed & ideo dicit, angues percuſſuros calces hominum, quia quum pedibus careant, & ſuper ventrem ſerpant, neque ſe ſubrigere dum cæduntur, aliáſque ſuperiores corporis partes inuadere poſſunt, ipſa calcanea lancinant. Sed de Satana interpretari poſſunt verba ad hunc modum. Homines dum per virtutes vitam agitant, facilè diſcutiunt, irritóſque reddunt vafros E tuos conatus, quos tu primarios atque inſuperabiles eſſe putabas. obſeruabis tu quidem illorum calces, vt ipſos ſubuertete atque in peccata præcipitare poſſis: verùm nihil efficies, niſi ſua ipſi ſponte, atque ſuapte voluntate ſe tibi prodant. Sed & hoc ſenſu rectè accipiantur ea verba: Tu dæmon obſeruas calcanea hominum, hoc eſt ipſorum dicta factáque, vt in peccata deiicere, atque à Deo procul ipſos abducere queas: verùm Chriſtus vbi aduenit, nobis exemit hunc tui metum, ſecundum illa ipſius verba: *dedi vobis poteſtatem calcandi ſerpentes, & ſcorpiones, omnéque robur aduerſarium.* Cæterùm ex his verbis intelligere

Serpentes veſci puluere.

Satanam veſci puluere myſticè quid.

Serpentũ inimicitiæ cum hominibus, myſticè.

Serpentẽ inſidiari calcaneis hominũ, Myſticè quid ſit.

eſt,non ad ſolum corporatum ſerpentem, verum etiam ad Satanam pertinuiſſe diuinam exſecrationem, quando non ſola capita ſerpentum ferimus, dum perimere ipſos volumus, ſed reliquum etiam corpus:neque rurſus anguis ſolos calces hominum percutit,ſed alias etiam quas poteſt corporis partes.

Deus Satanę ſimul & Serpenti maledixit

Si verò quis denique quærat, cur Deus ſerpenti ſimul & Satanæ maledixerit,reſpondebimus: quia vterque exſecratione dignus erat,pro maximo quod patrarant ambo, maleficio. deinde vt primi Parentes, audita ea tam dura deteſtatione diuina, ad pœnitudinem reuocarentur: nam ſi pœnituiſſent veniámque implorаſſent, licet ea re neque mortem effugiſſent, neque Paradiſum retinuiſſent, tamen diras illas Dei euitaſſent, quas memorat Moſes: *Per dolores atque angores parietis:per dolores & ſudores faciei panes comedetis*.Poſtquàm verò iam ſerpentem & Satanam maledicto perſtrinxit Deus, conuertit ſermonem ad mulierem his verbis:*Et ad mulierem ait: multiplicando multiplicabo dolores tuos, & conceptus tuos, & in angoribus paries filios* Non iam dicit, eos fœtus quos aut concipiet,aut edet mulier, fore maledictos. Nam pridem bene precatus illis fuerat, dixerátque,*Creſcite & multiplicamini*: ſed feres, inquit, vterum non ſine dolore,producéſque ipſos tuos fœtus per ærumnas.videre eſt enim fœminas variis doloribus affici quando vterum gerunt, & rurſus duris torqueri angoribus dum pariunt. id quod etiam memorat Dominus noſter, dicens: *Mulier cum parit, dolorem habet*.Neque enim quiſquam mortalium ſatis exiſtimare poteſt, quàm difficiles duróſque ſuſtineat mulier dolores atque ærumnas in partu, præter ipſas fœminas. Equidem audiui mulierem quum diceret,earum quæ pariunt, pupillas oculorum præ nimio doloris ſenſu adeò obfuſcari, vt nihil cernant.Et hæc quidem de ea anxietudine quam dum vterum gerunt, dúmque pariunt, tolerant fœminæ,dicta ſunt: quod ſi verò vniuerſum illud tempus reputes quod à concepto fœtu ad morientem vſque hominem extenditur, tùm ſanè intelligas, mulierem multis difficultatibus, doloribus, ærumnis ſubiectam eſſe pro ipſa Dei exſecratione:nam editum infantem laborioſiſſima cura excipit, deinde per ſummam moleſtiam atque angorem educat, ad poſtremum anxio vlulatu morientem deflet. Igitur quia noluiſti, inquit, ô mulier, in Paradiſo liberos parere immortales abſque omni dolore, iam ipſos paritura es per maximos cruciatus atque miſerias, poſteaquàm peccatum admiſiſti. Et quia diuino quodam modo deos edere cupiuiſti abſque vllo doloris ſenſu, ſerpentis auſcultans verbis, iam humano more homines procreabis per acerbiſſimum dolorem. *Et ad virum tuum reſpicies*. Quaſi dicat,quia cupiuiſti vt vir tuus te obſeruaret,atque ex te penderet, perinde ac ſi in tua manu poſita eſſent quibus illæ ad vitæ vſum opus haberet,cóque illum in fructu guſtando anteueniſti:ideò tu viri tui obſeruans eris, vt tuis ipſe neceſſitudinibus faciat ſatis. *Et ipſe dominabitur tui*. Optauiſti quidem caput eſſe viri tui, imperióque in illum potiri, atque ideo de arbore pro ſerpentis conſilio ediſti: at ille contrà in te imperium exercebit,tibíque pro capite erit. *Et ad Adam dixit:quia auſcultaſti voci vxoris tuæ & ediſti de arbore de qua iuſſi tibi, dixíque tibi ne ederes, maledicta terra propter te*.Dominus Ephræm cum ſuis, volunt idcirco legẽ Adamo reuocari hîc in memoriam,quia ei vni à Deo fuerat præſcripta,ab ipſo verò deinde,vxori expoſita. Verùm, vt iam aliquoties memorauimus,alij exiſtimare malunt,ſub Adæ perſona ad Euam quoque legis verba fieri. Igitur, quia inquit, non meæ voci, ſed fœminæ auſcultaſti,maledicta terra propter te. Nimirum non eſt exſecratus Deus Adamum ipſum, quò ſuæ ipſe imagini honorem conſeruaret:tum etiam quia ex Adamo naſcituri erant multi mortales probi iuſtíque, vt Prophetæ,aque Apoſtoli,ne per illum hi quoque exſecrabiles atque deteſtabiles haberentur: ſed maledixit terræ propter illum, quippe ex quà ipſe eſſet procreatus. itaque conſeruata eſt humano generi illibata ea benedictio quæ ante peccatum facta fuerat quamuis dolores atque calamitates plurimæ acceſſerint, *Per dolores comedes eam omnibus diebus vitæ tuæ*.Quia exiſtimaſti te deorum more in terra manſurum, pérque quietem & ocium vitam agitaturum:tu contrà per dolores,labores,ærumnas,pérq; culturam difficilem veſceris frugibus terræ. Nam ne Reges quidem abſque moleſtia, & cultura terræ muneribus frui poſſunt.atque hoc ipſum eſt, quod Eccleſiaſtes ait,Rex agrum colit. quippe ſi non ſuis, at aliorum certè manibus agros ſubigunt Reges. Obſeruandum porrò eſt, terræ vocabulum hîc pro iis, quæ terra naſcuntur, acceptum eſſe. *Spinas, & carduos proferet tibi*, quos, niſi tu peccaſſes, illa productura non fuerat.Conficitur ergo,hæc poſt deteſtationem orta eſſe, vel fortaſſe ſpinas & carduos vocat laborioſum terræ cultum, quem ipſa flagitat: quaſi dicat,magnis duríſque laboribus conſtabunt tibi terræ fructus: vel hoc dicit, ſæpe euenturum, vt non ea, quæ excepit ſemina, reddat, ſed pro illis ſentes tribulóſq;. *Et comedes herbas agri*.Pro gratiſſimis arborum Paradiſi fructibus,quos tibi edendos conceſſeram, veſceris herbis pecudum more,eò quòd aduerſus legem meam feceris. *Et cum ſudore faciei tuæ comedes panem*. Tu qui Deus eſſe voluiſti, ſerpentis conſilio auſcultans,cum ſudore faciei tuæ, hoc eſt, aſpero & difficili labore, duráque cultura quæres victum. Etſi enim quis Rex ſit, aut alioqui opibus magnis pollens, dum alios in cultura exercet, ipſe quoque non ſine ſudore faciei ſuæ veſcitur pane. *Donec reuertare in terram, ex qua acceptus es:quia puluis es,& in puluerem redibis*. quaſi dicat,poſtquam ærumnoſam laborioſámque toleraueris vitam, ſicut prædixi, moriturus deinde es, atque in id diſſolueris, quod ante fueras. Animaduertendum hic eſt, Adamum ante hoc oraculum, *Quia puluis es*, neſciuiſſe, ex puluere ſe eſſe conformatum, genúſque ſuum vnde eſſet,ignoraſſe. Igitur hiſce verbis multarum rerum commonefacit Adamum Deus, primo enim docet, ipſius corpus ex puluere fictum eſſe, & ſimul redarguit etiam, quaſi dicat,quî potuiſti affectare diuinitatem,vt plueres,vt fontes diſpenſares, vt pelagis imperares, totus ex puluere compoſitus cùm ſis? Rurſus ſicut conditionem Adami mirificè extulerat, dum ipſum crearet, vt quem ſe ad ſuam ipſius imaginem ſimilitudinémque fingere diceret, ita vt affectauit diuinitatem pro fallacis ſerpentis conſilio, illam eandem ad terram vſque deprimit, demonſtrans, ex puluere conſtare. Præterea oſtendit, quæ cum quibus ille commutarit. Inſuper docet, quantis ipſum malis implicauerit peccatum, atque ideo hoc proſequendum odio eſſe, fugiendúmque meritò. Denique monet, ſi imperatam

Margin notes:

Ioan. 6.

Mulierũ dolores in partu.

Mulierũ ærumnæ pro infantibus.

Reſpectus mulieris ad virũ.

Cur Deus terram nõ autem Adamum ſit execratus.

Eccl. 5. verſ. 8. eſt ad verbum, Rex agro ſeruit, ſiue agro ſeruus eſt factus.

cauendus error

perátam ille obſeruaſſet legem, non abrumpendam fuiſſe ipſius vitam, ſed immortalitate donandum ex Dei liberalitate, ſicut ait Gregorius Theologus: Si perduraſſemus, id quod non fueramus, facti fuiſſemus: nunc verò poſteaquam legem tranſiliuit, morti obnoxium eſſe factum, diſſoluendúmque in terram,vnde traxit originem. *Et vocauit Adam nomen vxoris ſuæ Euam,eò quòd ipſa eſſet mater omnis viuentis*. Obſeruauit quidem diuus Moſes adhuc in rerum geſtarum narratione ordinem,ſeriémque temporum, quibus quæque actæ ſunt: at quod hîc iam narrat, num ordine ſuo narret, dubitari poteſt. Quippe eſt vbi res ſuis quaſque locis deſcribat: eſt etiam vbi hoc illi modò curæ eſt,vt id,quod geſtum eſt, commemoret,neque per ſilentium tranſmittat, cæteróqui in tempore, quo actum eſt, obſeruando,nihil ſolicitus. Enimuero aut quando coſta ſibi ſubtrahebatur, atque in mulierem concinnabatur, appellabat Adamus vxorem per vaticinium duobus nominibus, Itto ſcilicet,hoc eſt:mulierem, ſiue vxorem,& Euã:illo, quia viro cohæreret per legitimum connubium, vt antè eſt à nobis explicatum: hoc,quia mater eſſet futura omnis viuentis:aut hoc loco nomen Euæ ipſi eam ob cauſſam indidit, poſtquam à Deo prolapſa, damnatáque per ſententiam eſſet dolorum in partu ferendorum: aut denique poſtquam eiecti ſunt ambo Paradiſo. Euam appellare cœpit: quia viuentium matrem futuram videret.Iam verò ſi vel primo, vel poſtremo tempore hoc nomen ab Adamo datum eſt vxori,neglecta eſt a Moſe temporis ratio:ſin medio, accuratè obſeruata eſt. Cæterùm viuentium vocabulo hic ſoli homines, non etiam bruta animalia ſignificantur,ſicuti illic quoque, Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, de hominibus ſolis, nõ pecudibus loquitur Scriptura. Sed enim ſciendũ eſt,vi quadam fatidica, atque diuino inſtinctu Adamum appellaſſe vxorem ſuam Euam: ſed ea verba, quæ ſubiiciuntur, *Eò quòd ipſa eſſet mater omnis viuentis*,non Adami, ſed Moſis eſſe, Euæ vocabulum ea interpretatione explicantis. Sed dices, cur non perinde Adamum ſcripſit Moſes eſſe patrem omnis viuentis,ſicut Euam prodidit eſſe matrem? Reſpondemus, quia vir,dum rem cum muliere habet, ſemen iniicit neque vita,neque forma præditum:at fœmina,exceptum illud, poſtquam in ſuo vtero infantis formam induit, atque in humanam figuram cõformatum eſt, tum demum non quale vir iniecerat, ſed viuens partu edit. Merito ergo mater omnis viuentis Eua appellatur à Moſe. Ad hoc, Adam ſumptus fuit,cum eſſet puluis vitæ expers,ac deinde diuino flatu vitam,animámq; accepit, Eua quoque iã tum inanimis coſta detracta fuit Adamo: pòſt verò dum à Deo concinnaretur, vitam eſt adepta, atque animam:at mortales reliqui alio modo naſcituri erant,nempe ex fœmina,& abſoluti viuentes. Rectè igitur etiam ob hanc rem vocata eſt Eua mater omnis viuentis. Sed & hoc quæri poteſt, Adamus, quando morte damnatum ſe à Deo eſſe, moriturúmque intelligebat, cùr auguſto & fœlici illo nomine vxorem vocarit, quo mater omnis viuentis futura ſignificabatur,quod planè diuinæ illi ſententiæ aduerſum eſſe videri poterat? Ad hæc dicimus, Adamum illam aduerſum ſe prolatam mortis ſententiã accepiſſe quidem pro nota accuſaroria ſibi iniuſta,ſed interea Deum pro ſua miſericordia in illius mentem eam indidiſſe opinionem, vt iam tum exiſtimaret genus humanum in vita permanſurum eſſe ſuper terram, procreatáque ex concubitu viri ac mulieris ſobole auctum iri,& per hanc cauſſam ſpecioſo illo nomine vxorem vocaſſe Euam, hoc eſt, omnis viuentis matrem. Suprà memorauimus, tria eſſe nomina,quibus Adam in hoc libro appelletur, Noſo,hoc eſt,vir:& Bar-noſo,filius viri: ac denique Adam,quaſi dicas,homo: vbi quantum ipſa inter ſe diſtent, etiam explicauimus. iam verò Euam quoque duobus vocatam nominibus intelligimus,nempe Itto,hoc eſt, mulierem ſiue vxorem, & Euam, quorum illud ad vniuerſam fœminarum ſpeciem accommodatur, hoc vnius perſonæ propria eſt appellatio. *Et fecit Dominus Deus Adamo atque vxori ipſius tunicas pelliceas,& veſtiuit ipſos*. Quinque ſunt quæ ſe hîc nobis explicanda offerunt: nempe cur induerit Deus Adamum & Euam tunicas:deinde quales fuerint eæ tunicæ:tertium,vnde comparatæ:quartum, cur ſint appellatæ Chutinitæ, quod eſt ac ſi dicas, goſſipinas,ſiue xilinas veſtes:quintum,cur opus habuerint veſte mortales. Cur igitur illos tunicis veſtiret,dicimus, ſummam Dei erga ipſos miſericordiam in cauſſa fuiſſe. Quippe cùm Deus colloquiũ cum primis parentibus longius haberet, atque ad Adamum inter alia diceret: *Quis ſignificauit tibi quòd nudus eſſes*? ſimiliter alia atque alia ad fœminam & Serpentem verba faceret,interea arefacta ea quibus ſe illi contexerant,folia ficulnea defluere cœperunt. Cùm itaque nudati iam tum illi pudore afficerentur,non erat conſentaneum diuinæ miſericordiæ nudos prorſus eliminare Paradiſo. Miſeratus ergo ipſorum conditionem, pro ſua ipſis clementia opem tulit,factíſque tunicis nuditatem velauit. Præterea voluit ipſos veſtibus indutos à cæteris animantibus brutis ſegregare. Denique nuditatem ſeu libidinis illecebram putauit tegendam. Quod verò ad ipſas tunicas attinet, cuiuſnam modi res fuerint, Gregorius Theologus quodam loco fuiſſe ait cortices arborum,quos ipſis Deus in mentem miſerit,ceu idoneos ex quibus ſibi veſtis quandam formam aptarent, ſeque ea amicirent, ſicut antè ex foliis ficulneis fecerant ſubligacula:at idem Oratione quã ſcripſit de Natalibus Chriſti,dicit eas,tunicas fuiſſe carnem craſſiorem,ignauiorémque, qua ſumus contecti.Gregorius verò Nyſæus ſcribit,tunicas eas fuiſſe libidinem, coitum, conceptum, partum, educationem,qua minutatim augeſcimus, alimentum,morbum,iracundiam,mortem denique:his enim omnibus malis illos indutos eſſe, ſimul atque donis Spiritus ſancti ſunt exſpoliati. Huic Philoxenus Mabugenſis ferè ſubſcribit,dũ ait,eas tunicas fuiſſe curas, corruptionem,morbos,dolores,anxietates,metum & in ſumma quæcunque primis parentibus poſt violatam legem acciderunt, cùm antè iis non fuiſſent obnoxij,& à quibus nos quoque poſt Reſurrectionem erimus immunes:quippe per has tunicas ſignificari maximam illam mutationẽ,quæ illorum euenit corporibus poſt admiſſum peccatum. At Athanaſius Oratione de Cruce,& dominus Ephræm,vbi hunc locũ interpretatur, aiunt, has tunicas ex animantiũ pellibus confectas fuiſſe. Denique D. Iacobus Sarugẽſis dicit, veſtis quoddam genus fuiſſe, quod,quia tactu craſſum denſumq; erat,tunicæ pelliceæ fuerit appellatum. De tertio,vnde fuerint tunicæ illæ comparatæ, Gregorius Theologus, & cũ eo

Margin notes:

Hoc Gregorij dictum ſuprà explicatius habes.

Ioel. 2.

Eua Hebræis à viuendi verbo Haia, dicta eſt.

Cur Deus veſtierit primos Parentes.

Quales fuerint primorũ Parentum veſtes.

Athanaſii oratio de Cruce.

alij qui arborum cortices fuiſſe volunt, arbores deglubiſſe Adamum & Euam dicunt: cæterùm Moſen ideo factas eſſe à Deo dicere, quia hic illis in mẽtem immiſit, vt arborum corticibus ſe veſtirent. At Gregorius Nyſſæus & Philoxenus, quorum ſententiam nuper recitauimus, aiunt, ea mala primos parentes, quia peccati à Deo damnati eſſent, inuaſiſſe: ídque eſſe, quod Moſes ſcribit, Deum induiſſe illos eas tunicas. Denique Athanaſius & dominus Ephræm, qui animalium pelles fuiſſe autumant, dicunt, mactatis eas pecudibus detraxiſſe primos parentes, atque concinnaſſe in veſtem, Dei nutu. Poſtremo dominus Iacobus Sarugenſis dicit, Deum ea indumenta ex nihilo creauiſſe: ſcribit enim in hæc verba: Contexuit tunicas ex nihilo, & veſtiuit ipſos. & rurſus: Quia, inquit, tactu rudes & craſſæ erant, appellauit pelles: attexuit autem ipſas paulatim corporibus ipſorum, ſuo nutu: atque ita dum non ſentiunt, induuntur tunicis, ſed eas iam veſtiti vident tandem. Porrò nos cum Athanaſio, atque domino Ephræm cenſemus animalium pelles fuiſſe. Si verò id redarguere quis conetur, quia nullum animal iugulari adhuc potuerit, quando è ſingulis generibus par vnicum conditum fuerat, eóque ſine generis vnius interitu nullum animal mactatum fuiſſet: Negamus vnicum duntaxat par in animaliũ generibus ſingulis fuiſſe effectum: neque enim hoc ſacris literis proditum eſt. Enimuerò Deus, qui permiſit Adami arbitrio vt peccare poſſet opúſque haberet indumento, creauerat complura animalia: cúmque ille violata lege peccaſſet, humana ſe ſpecie primis Parentibus oſtendens, induit ipſos pelles ſolo eius nutu pecudibus detractas, atque verbo in tunicas conformatas. Et verò dominus Ephræm ait, fortaſſe coram illis iugulatus eſſe pecudes, vt earum carnes ipſis veſcerentur, coriíſque nuditatem ſuam cooperirent: denique ex ipſarum morte ſe quoque mortalia habere corpora intelligerent. Eſt porrò & hoc notandum, eſſe ex interpretum numero, qui dicat, inde ab Adamo & Eua cunctos mortales pellibus animantium veſtitos fuiſſe ad inuentam vſque ab hominibus texendi artem. De quarto dicimus, eas veſtes appellatas eſſe à Moſe, Chutinitæ: quia ipſius ætate hoc vocabulo hominum amicula ſignificabantur, vt videre eſt de veſte Iob, Ioſeph, Thamar, denique Domini noſtri Ieſu Chriſti: vſus eſt igitur ſui ſæculi vocabulo Moſes. Quintum ac poſtremũ erat, cur opus fuerit mortalibus veſte. Hîc dicimus, vt anguſtiore atque elegantiore cultu eſſent, eóque à brutis animantibus differrent: tum etiam vt armati eſſent aduerſus frigora, & æſtum: ad hæc, vt laterent libidinis irritamenta. *Et ait Dominus Deus: En Adam factus eſt vt vnus è nobis in cognoſcendo bono & malo.* Contemptim & ironicè hæc à Deo dicuntur de Adamo, qui dæmonis fallacibus verbis auſcultans captus fuerat: ſicut Dauid inducit Deum deſpicientem gentes quæ aduerſum ſe inſurrexerant: Qui ſedet, inquiens, in cœlis, deridebit, & Dominus illudet ipſis. Nam per illuſionem atque deridens ait, accidiſſe Adamo quicquid Satanas ipſi promiſerat: vt qui iam ſimilis Deorum cuipiam factus ſit, ſcilicet qui quæ bona maláque ſunt, cognita haberet. Cæterùm vſurpat pluralem numerum, vt vnus è nobis, inquiens, ſiue propter Trinitatis ſacroſanctum myſterium, ſiue quia diabolus itidem plurali numero dixerat: *Eritis ſicut dij, ſcientes boni & mali.* Poſſunt

Vnde ſumpſerit de primorũ Parentum veſtes.

plura animalia cuiuſque generis creata fuiſſe.

Deus humana ſpecie ſe oſtẽdit primis Parentib⁹.

An mactatæ corã primis parentibus pecudes.

Veſtes primorũ parentũ Cutinitæ.

Syri vocant tunicã Cuthnitho, ab Hebræo vocabulo Cetoneth, ſiue Cuttoneth, à quo & Græcum χιτών natũ eſt, vt ego certè conijcio.

Pſal. 2.

Cur Deus dixerit, vt vnus è nobis.

Gen. 2.

A etiam hæc verba pro ea conſuetudine dicta accipi, qua ſolent homines domini ſeruos ſuos acerbè alloqui, ſi quando contumaces conferre ſe per temeritatem cum ipſis audent: dicunt enim: En iam mihi par euaſiſti. aduerſum enim iuſſa effectoris ſui Dei Adamus fecerat, cupiuerátque illi æqualis euadere. Tale etiam illud Chriſti eſt ad Iudam proditorem: *Cuius rei cauſſa veniſti ſocie mi?* Poſſunt præterea in hãc quoque interpretari ſententiam: Adam poſtquam edit de arbore vetita, ipſa rei experiẽtia didicit, quid bonum eſſet, & quid malum, ſicut & Deus illa cognita habet, non quidem hic per experientiam ſed vt is qui omnia nouit, præterita, præſentia, futura. Adamus enim priuſquam fructum, quo ſibi inter-B dictum erat, guſtaſſet, per ſolam cogitationem intelligebat quid bonum eſſet, quídque malum: pòſt verò per ipſam etiam experientiam: ſed Deus exactiſſimè, atque intime omnia cognoſcit cùm ſit cõditor effectórque omnium. Denique ita poſſumus intelligere dicta iſta, ac ſi Deus ipſis accuſet voluntatem arbitriúmque Adami, qui affectauerit Deus eſſe, quod fieri prorſus nequiret: nã mortalium nemo per tantas virtutes vitam agere poteſt, vt Dei naturam aſſequatur. Erit itaque hic verborum ſenſus, en Adam cupiuit quidem eſſe qualis vnus noſtrûm: verùm neque factus eſt, atque etiam vt fiat nefas eſt, itaque illud, *En factus eſt*, perinde erit ac ſi negatiuè C dicas, Non eſt factus vt vnus noſtrûm. *Iam verò ne fortaſſis extendat manum ſuam, & ſumat de arbore vitæ, & edat, ac viuat in æternum.* Hîc cauſſa profertur, cur nõ ſit relictus Adamus in Paradiſo poſtquã aduerſum legem Dei feciſſet, deliquiſſétque: éſtque hîc collatio arboris vitæ cũ arbore ſcientiæ, quaſi dicat Deus, ſicut protendit manum, ſumpsítque de arbore ſciẽtiæ, & comedit, quã interdixeram ei, protenſurus eſt manum, ſumpturúſque etiam de arbore vitæ, atque eſurus, ac proinde victurus in perpetuum ſi in Paradiſo relinquatur. Nam ſi vetitam arborem tangere, veſcíque auſus eſt, quanto magis non vetitam contingere, edeique audebit? Porrò illud, *Ne fortaſſis*, nõ D accipiendum eſt quaſi dubiè dictum à Deo, quem nihil omnium latet, ſiue præteritum, ſiue præſens, ſiue futurum: quippe enim vt rem certiſſimam affirmat ſumpturum illum de arbore vitæ, comeſturúmque, atque perpetuo victurũ niſi Paradiſo eiiciatur. Cæterùm quænam fuerit illa vitæ arbor, & cur eo nomine appellata, antè cõmemorauimus, vbi illud quoque diximus, qua de cauſſa interdixerit Deus Adamo arbore vitæ. *Et miſit ipſum Dominus Deus extra Paradiſum Eden, vt coleret terram ex qua ſumptus fuerat.* Suprà memoratũ eſt, Dominum accepiſſe Adamum, atque in Paradiſum miſiſſe: hîc verò emiſiſſe narratur extra Paradiſum: quaſi dicat, eum quodam cum E impetu ab ſe propuliſſe atque eliminaſſe, neque comitatum eſſe abeuntem: quippe ex iucundiſſima quiete, qualis intra Paradiſum fuerat, amãdabat ipſum ad colendam terrã, aſperam ſanè ac difficilem operam, vt quæ prorſus omni ocio ac requie careat. Addit porrò, *Ex quã ſumptus fuerat*, quia de ea terra ad quam exercendam remittitur acceptus fuerat puluis fingendo conformandóque Adæ corpori, vt antè eſt memoratum his verbis: *Et finxit Dominus Deus Adamum puluerem de terra.* ac rurſus, *Donec reuertare in terram, de qua ſumptus es. Et eliminauit ipſum Dominus Deus.* Nimirum extra Paradiſum, quem alio qui illius oblectandi gratia condiderat. Exiſtimant

Mat. 26.

Adam eiectus e Paradiſo.

Gen. 3.

iſtimant nonnulli, Deum, quòd Adamum prohibuit à guſtãda vitæ arbore, Paradiſo eiecit, denique quòd morti addixit, iratum feciſſe: verùm nos contrà per Dei miſericordiam atque curam illa facta eſſe dicimus: quamuis enim contraria inter ſe videantur, inducere in Paradiſum, & eiicere: tamen vtrũque iuxta diuinæ clemẽtiæ opus & curã quã erga genus humanum gerebat, fuiſſe, ex his cognoſcas licet: idcirco enim prohibitus eſt ab arbore vitæ, ne quid inde quod cum diuina ſententia pugnaret, accideret, verbúmque Dei falſum haberetur: comminatus enim fuerat Deus, moriturum illum quo die guſtaret de Arbore ſcientiæ. igitur ſi poſt hanc guſtatam, etiam de arbore vitæ ediſſet, aut falſo nomine iſta vitæ arbor appellata à Deo fuiſſet, aut mendaces fuiſſent illæ eius minæ. Ad hoc, ſi ad arborem vitæ fuiſſet admiſſus, vt nec vitæ, ita neque dolorũ ærumnarúmque: quibus hæc fuiſſet plena, vnquam finem aſſecutus fuiſſet: iam enim pronunciauerat Deus, cum doloribus anxietatibúſque illum victurum: quare ſi æterna fuiſſet ea vita, fuiſſent & miſeriæ immortales. Præterea ideo etiam ab arbore vitæ illum coërcuit, ne immortalitatem adeptus, per confidentiam agitaret omnem vitam, ſed animum ad pœnitẽtiam induceret, háncque curam haberet, donec tandem de vitæ arbore poſſet edere, ipſo Chriſto qui vitæ arbor eſt, myſtico ſenſu. Denique ne ipſius prauitas perpetua eſſet, cuiuſmodi eſt diaboli. De hiſce igitur cauſſis prohibitus eſt Adam ab Arbore vitæ. Cæterùm aliæ ſunt, cur Paradiſo ſit eliminatus. Nempe æquum non erat, vt locum obtineret ſacrum, poſteaquàm ſe, lege violata, per peccatum profanaſſet, & erat illud tantum delictum hoc exſilio dignum. Præterea erudiendus erat, perperam ſe, contemptis Dei iuſſis, obſecutum eſſe cõſilio fraudulenti hoſtis, atque ediſſe de vetita arbore. Inſuper dum ille eiicitur, verbum Dei ratum ſit, quo prædixerat, ipſum ea die moriturum, qua ederet de arbore ſcientiæ: contrà verò mendacij arguitur dæmon, qui ſpem illi atque fiduciam fecerat, fore vt Deus euaderet ſi veſceretur: quippe non modò non euaſit in Deum, ſed ipſo etiam Paradiſo extorris factus eſt. Ad hæc, ſi in Paradiſo manſiſſet, ſuſpectum fortaſſis inuidiæ Deum habuiſſet, qui ſibi vitæ arboris eſca interdixiſſet. Denique dum ſolum vertit, intelligit tandem in quanta fœlicitate verſatus ſit priuſquam peccaret, & rurſus in quàm multas miſerias præcipitatus ſit, eò quòd aduerſum Dei legem fecerit. Poſtremo idcircò eſt Paradiſo eiectus, vt peccatum ſuum agnoſceret, ſedulámque operam pœnitentiæ daret, & ſupplex à Deo cõtenderet vt ſe in priſtinum reſtitueret locum. Conficitur itaque ex his quæ iam commemorauimus, nequaquam per iram prohibitum illum à Deo eſſe ab arbore vitæ, neque Paradiſo eiectũ, vel morti etiam addictum: ſed ex mera Dei miſericordia, & ſolicitã eius cura. Sed enim ſint hæc, dicet aliquis, ita cum Adamo acta ab ipſo Deo, vt illi prodeſſent: at labores, dolores, ſudor faciei, in quæ mala illum coniecit Paradiſo pulſum, quas tandem commoditates, vtilitatéſue adferre illi potuêre? Reſpondemus, Deum non fruſtra quietem illi nullam conceſſiſſe, vt eſt humanum ingenium: nam ſi tantis condemnati malis non deſinimus peccare, quid non patraſſemus in ocio deliciíſque vitam agitare permiſſi? certè huius rei exempla nobis ſuppeditant

Dei miſericordia fuit eiectus Adã è Paradiſo.

Cur non conceſſa Adamo poſt peccatum immortalitas.

Cur è Paradiſo eiectus Adam.

A homines, qui ocioſi ac deſides atque à labore & moleſtiis vacui, molliter ac delicatè agunt: ocium porrò, deſidiam, delicias mala eſſe, certiſſimis Scripturæ teſtimoniis comprobatur. Nam libro ſecundo † ſcriptum eſt: *Conſedit populus ad edendum, & ad bibendum, ſurrexítque ad ludendum.* & libro quinto: *Pinguis factus eſt Iſrael, & calcitrauit.* & quidam ex ſapientibus ſcriptum reliquit, *Malum eſt ocium, atque pigritia fraudem parit.* Contrà verò labores, turbulentáque exercitia bona eſſe, atteſtatur Dauid, cùm de Iſraëlitis loquens ait: *Cùm occideret ipſos, quærebant eum, & conuertebantur, atque maturabant ad ipſum.* & alibi. *Bene,* inquit, *mihi eſt, quod ſim humiliatus, vt diſcam mandata tua.* Et Deus per Ieremiam ad ciuita-B tem Ieruſalem: *Per plagas,* inquit, *erudita es, o Ieruſalem.* Rurſum Paulus. *Datus eſt, ait, mihi ſtimulus in carnem meam: Angelus Satanæ ne efferar.* Conficitur itaque, homini ex vſu fuiſſe, quòd doloribus, laboribúſque, & ſudoribus obnoxius eſt redditus à Deo, poſtquam eliminatus eſſet Paradiſo. *Et verſari fecit ad Orientem Paradiſi ipſius Eden, Cherub, & aciem gladij verſatilis, ad cuſtodiendum iter arboris vitæ.* In Hebræo eſt: *Et manere fecit ab Oriente Paradiſi * figuras.* Græcum verò habet: *Et collocauit Cherub, & gladium flammeum ad cuſtodiendum iter arboris vitæ.* Significatur autem his verbis, cuſtodiam Cherub, & aciem C gladij collocatam fuiſſe à Deo ad latus Orientale duntaxat Paradiſi, quaſi ex ea parte ſolum prohibere Adamum voluerit, non item ab aliis lateribus. Quippe exiſtimandum eſt, ab ortu ſolis portam *fuiſſe, aditúmque patuiſſe in Paradiſum, atque illac introductum, illácque rurſus exactum Adamum eſſe: inde etiam ſemitam fuiſſe ductam in medium Paradiſum vbi ſita erat vitæ arbor, atque ideo ne reuerſus aliquando Adam, illac ſe intrò reciperet, cuſtodiam ibi eſſe collocatam. Cæterum cur cuſtodiendam vitæ arborem, arcendúmque ab ea Adamum voluerit Deus, antè eſt à nobis dictum, quò hoc etiam addendum putamus, eò quoque ſpectaſ-D ſe cuſtodiam, vt intelligeret Adamus, prorſus præcluſum ſibi aditum eſſe per peccatum, eóque pertinaciore hoc odio proſequeretur, maioréque cura vitandum ſibi in poſterum putaret quaſi fontem tantorum malorum, in quæ mala ex vitæ ante peccatum actæ, cum ea in qua nunc verſetur, comparatione facilè intelligeret. Præterea magnifica illa cuſtodia, Cherub dico: & acies gladij verſatilis, ob oculos nobis ponit præcellentem arboris vitæ dignitatem. Quòd verò verſatilem gladium dicit, perpetua cum agitatione huc illuc vibratum eſſe ſignificat, coruſco fulgore inde emicante, quo obtuentium oculi non ſine horrore perſtringerentur. Su-E pereſt vt de Cherub & gladio videamus, cuiuſmodi res fuerint. Dominus Iacob Sarugenſis ea Oratione, quam de Paſſione, & rurſus ea quam de aſcenſu ſcripſit, & cum eo alij dicunt, cuſtodem Paradiſi Cherub fuiſſe vnum quempiam ex cœleſtibus Angelis incorporeum: aciem verò gladij verſatilis fuiſſe figuram quandam igneæ lanceæ, quam Cherub manu tenens atque coruſcans, proterrebat primos Parentes à Paradiſo, arcebátque ab arbore vitæ. Cæterùm lanceæ formam inde arguunt, quòd eò myſticè ſpectaſſe videatur lancea illa, quam Chriſtus ſuo latere excepit, quaſi iam tum erepta eſſet de manu Cherub illa lancea, patefactáque ad arborem vitæ, via. Alij dicunt aciem gla-

Cur Adamus perpetuis laboribus addictus fuerit.

† Syri libros Moſis ex ordine numeris notant ſæpius, quã nominibus.

Exod. 31. b. 6.

Deut. 32. b 15.

Prouerb. 12. & 19

Ezec. 16.

Pſal. 77.

Pſal. 118.

2. Cor. 12

** Figuras* [redacted]

Porta Paradiſi ſita ad Orientem.

Iacobi Sarugẽſis Orationes de Chriſti Paſſione et Aſcenſu.

Ioh. 19.

dij vocatam eſſe non ferrum, neque ignem, ſed figuram quandam enſis, quæ ignea ſpecie collucere, atque fulgere videbatur: Cherub verò non cœleſtem aliquem ſpiritum, atque incorporeum Angelum fuiſſe, ſed ſpectrum quoddam vehemens, idque Cherub nomine vocatum eſſe, quia ſoleat Scriptura quæ magnis viribus magnáque vehementia pollent, ea hoc nomine vocitare: quale eſt illud: *Qui equitauit ſuper Cherubos, & volauit.* ſignificat enim Deũ magna vi aduéniſſe, & veluti inſidentem Cherubis, apparuiſſe, hoc eſt, potenter exercuiſſe imperium. Secundum hos habent iſta Moſis verba hunc ſenſum, quòd Deus conſtituerit ſpectrum quoddam vehemens ac terribile pro foribus, inque ipſo aditu Paradiſi, ſpecie animantis cuiuſpiam, deterrendi coërcendique Adami cauſſa. Adferunt autem hi ſuæ ſententiæ hanc rationem: nomen, inquiunt, Cherub ad iuuenile quoddam robur propriè ſpectat, ac proinde Cherubini ſpiritus Deo viciniores adſiſtunt, nec ad terras demittuntur: neque enim Scriptura iis procurationem aliquã terris aſſignat, ſed Angeli ſunt qui ad terram ablegantur, réſque in ea adminiſtrant & diſpenſant. Verùm priores illi, inter quos dominum Iacobum Sarugenſem eſſe diximus, negant hanc eſſe nominis Cherub notionem: immò ordinem quendam cœleſtium ſpirituũ non aſpectabilium ſignificare id vocabulum aiunt: quales apparuerunt Ezechieli, & quorum ſimulachra quædam erant in adytis tabernaculi poſita. Itaque Geniorum cœleſtium aliquem potius fuiſſe autumãt ipſum Cherub, qui Genij cœleſtes dolent, ſi quando peccent mortales: ac rurſus gaudio afficiuntur, cùm illos delictorum pœnitet, vt ait Dominus. Erat igitur Cherub cuſtos Paradiſi, cœleſtium ſpirituum vnus aliquis, tenens lanceam igneam, eámque vibrans atque coruſcans, & primos Parentes deterrens ab acceſſu, vt ſenſit dominus Iacobus Sarugenſis, & plerique cum eo eiuſdem ſectæ viri. Sed iam & locus, & tempus poſtulant, vt diſputando inueſtigemus, vnóne eodémque die, an pluribus hæc omnia geſta ſint: creatus Adam, immiſſus in Paradiſum, lata lex, indita nomina beſtiis & volucribus, condita Eua decepti per Serpentem primi Parentes, violata lex, vindicatum innoxios, eiectíque denique illi extra Paradiſum. De hac re ita ſentit Philoxenus Oratione, quam ſcripſit de arbore vitæ, & dominus Ephræm Commentariis in Geneſin, atque etiam dominus Iacobus Sarugenſis Oratione de paſſione, & cum his alij, omnia hæc eodem vno die qui ſextus erat à condito cœlo terráque, acta atque confecta eſſe: eiúſque rei duo faciũt argumenta: alterum, quòd adhuc nihil ediſſent Adam vxórque, nam ſi veſcentes antè vidiſſet Serpens, minimè dixiſſet ad Euam: *Veréne iuſſit Deus, ne ederetis de omni arbore Paradiſi:* iam verò ſi multò antè conditi fuiſſent, nequiuiſſent adhuc abſque fame & cibo vitam tolerare. alterum petitum eſt ex iis quæ paſſus eſt Dominus noſter Chriſtus: ea enim emendando Adami delicto, exacto tenore reſpondere aiunt. verbi gratia: Sexto, inquiunt, die creatus eſt Adam, eodem excruciatus eſt Dominus noſter: in eius diei initio ille eſt ex luto compoſitus, hic item ad tribunal raptus: hora illius diei tertia inductus eſt Adam in Paradiſum, & Seruator noſter tertia hora extractus eſt vrbe Ieruſalem, humeris Crucem ſuam baiulans: & quo tempore Adam manus protendit ad decerpendos fructus negatos, eodem Chriſtus ſuas diſtendit ſuper lignum. Rurſus à ſexta ad nonam horam exutus eſt Adam ſua gloria, noxæque deditus: itaque & ob Crucem Chriſti Sol à ſexta ad nonam, amiſſo ſplendore obſcuratus eſt, atque vniuerſa creatura luctũ cooperta, quaſi refricata priſtini Adæ caſus memoria. Elapſa deinde nona hora, diſſipatæ atque abactæ ſunt tenebræ, qua re ſignificabatur ſoluta iam tum eſſe ea mala quæ genus humanum circundederant, atque occuparant propter legem Dei ab Adamo violatam. Inſuper quo tempore confoſſus Dominus noſter lancea, eodem à Cherub cuſtode Paradiſi & arboris vitæ ablata eſt lancea. Denique qua hora pulſus eſt Paradiſo Adamus à Deo, eadem prorſus à Chriſto immiſſa eſt in Paradiſum Anima Latronis: ac proinde quo tempore dæmon videns eiectum Paradiſo Adamum gauiſus eſt, eodem & doluit cùm cerneret Latronis animam in Paradiſum reductam: quippe cùm Chriſti Anima in Cruce eſſet à corpore ſeparata, ipſa diuinitas ſimpliciter, neque corpus neque animam deſeruit, ſed & vna cum corpore ſepulchrum ſubiit, & ſimul cum Anima Inferos correxit, atque ad eas animas quæ inibi tenebantur, concionem habuit, ſicut ait Petrus Apoſtolus in ſua epiſtola. Itaque anima Chriſti eas animas quæ in ſe credebant, ab inferis ſuſtulit, ſubuectáſque induxit cum latronis anima in Paradiſum vnde expulſus fuerat Adamus. Verùm ſententia aliorum Doctorum eſt, nequaquam vno die omnia illa eſſe peracta: non quia non potuerit Deus tam breui ea ſpacio conficere, cuius potentia prorſus voluntati reſpondet: ſed quia non ſatis conſentaneum videtur ea ſic acta eſſe. Et verò ſi Adam etiam tum nullum Paradiſi fructum guſtaſſet præter vetitum illum, neque ſatis adhuc aut locum ipſum, aut eius delicias expertus, ſolum vertiſſet: quî potuiſſet per contentionem, ex eius terræ vnde exciderat fœlicitate, eam in quam detrudebatur, duram, horridam, atque infelicem exiſtimare? Sed dices: Audiuere vocem Dei gradientis per Paradiſum die iam tum inclinato, pulſi ergo ſunt eo die: atqui Scriptura non dicit, eum fuiſſe diem quo conditus fuerat Adamus. pari ergo confeceris ratione, eodem die & Ioãnem Baptiſtam, & Chriſtũ veniſſe, quãdo hiſtoriæ ſeries eis diebus quibus apparuit ille, huius diem ſubiungit. Sed neque illud ſatis firmum eſt argumentum, cur præpropera feſtinatione conturbemus rerũ geſtarũ ſeriẽ, atque vnius eiuſdémque diei ſpacio tã multa cõcludamus, quod de Chriſti cruciatibus allatũ eſt. Nã vt lubentes fatemur, Chriſtũ die ſexto emẽdaſſe atque expiaſſe quæ ab Adamo admiſſa fuerãt, ita fieri potuiſſe cõtendim⁹, vt Adamus, cùm die conditi orbis ſexto eſſet creatus, atque eodem etiam deliquiſſet, alio die ſexto, pro ea dierũ ſerie qua recurrentes recenſentur, ſui flagitij condemnatus à Deo ſit, atque eliminatus Paradiſo. Enimuero quis credat, cùm ampliſſimum eſſet Paradiſi ſpacium, vno die Adamum eſſe egreſſum ad imponenda animantibus nomina, eodémque reuertiſſe in medium Paradiſum, hoc eſt, multorum dierum iter confeciſſe? eodem etiam exemptam ipſi coſtam eſſe, & in mulierem transformatam, eodem de vetita arbore ambos ediſſe, Paradiſóque extruſos eſſe? Sanè & exire, & reuerti, & præterea tãtis aliis intereſſe rebus, haud eſt pro vnius diei ſpacio, & quidem non

Cherub ad oſtiũ Paradiſi qualis fuerit. — *Pſal. 17.* — *Interpretatio nominis Cherub.* — *Ezech. 1. Exod. 25.* — *Luc. 15.* — *Philoxeni Oratio de Arbore vitæ.* — *Sarugenſis Oratio de paſſione.* — *Adami peccantis & Chriſti Patiẽtis analogia.* — *Luc. 23.* — *Chriſtus correxit Inferos.* — *1. Pet. 3. d* — *Adamũ eodem die Creatum & è Paradiſo eiectum non fuiſſe.* — *Paradiſi ſpatium ampliſſimum.*

non integri, ſed à diluculo ad nonam duntaxat horam vſque, vt illi aiunt. Denique dicimus, haud veri ſimile videri, eodem die & conditum eſſe Adamum & animantibus ſua eum indidiſſe nomina. Nam ſi quo tempore ſunt procreata animalia, eodem ſimul & nomina Adamus dediſſet, profectò non memoraret Scriptura, Deum illa ad Adamum adduxiſſe. Neque enim ante eum diem quo creatus eſt Adam illa fuere orta, ſed eo ipſo quo Adamus, etiam illa ſunt procreata, quare parum congruenter ipſa dicãtur eodem vno cum Adamo die in diſſitis regionibus orta, & ſimul ad Adamum acta eſſe, quamuis id in volucres quadrare poſſit: quippe quæ iã antè fuerant enatæ. Quod enim memorantur animalia ad Adamum à Deo eſſe adducta, ſignificat, variis alioqui locis illa procreata, diſperſaque agitaſſe. Verum enimuero liberum eſto lectori, vtram velit harum duarum inter ſe aduerſariarum opinionum, amplecti, atque retinere. Nam certa earum rerum cognitio in futuro demum ſæculo iis abſolutè continget qui antea virtutis exercitiis ſe ipſi hic à peccati tenebris perpurgauerint. Iam verò hoc quoque expediamus: quanto tempore manſerit Adam in Paradiſo. Hic quidam exiſtimant, triginta annos inibi fuiſſe, nempe quot Dominus noſter in mundo egit pro expiando illius ſcelere: vt quàmdiu primi homines magnificentia Paradiſi ſunt potiti, tamdiu iſte Mundi huius humilitatem tolerauit. Alij putant, quadraginta diebus Adamum illic hæſiſſe, eoque Chriſtũ dies totidem ieiunum durauiſſe, nimirum vt huius ieiuniũ remedio eſſet illorum ingluuiei per quam admiſere peccatũ in Paradiſo. Sed Dominus Ephræm, Philoxenus, & D. Iacobus Sarugenſis aiunt, Adamũ in Paradiſo commoratum eſſe horas non amplius ſex, à tertia ſcilicet ad nonam vſque diei ſexti, idque tribus rationibus demonſtrare nituntur, quarum prima eſt, quia multò facilius decipi potuit Adamus in ipſo ſtatim initio, quàm ſi longiore tempore Paradiſum incoluiſſet, altera, quoniam ſi diutius apud animum ſuum meditando expendiſſet imperatam ſibi legem, cautior factus fuiſſet: verùm quando exiguum illic temporis ſpacium egit, ſimul vt mandatum à Deo acceperat, fraudem etiam ſibi facile fieri paſſus eſt. Tertia, credibile eſt, Deum, quem Paradiſo pulſurus erat, eum haud longo tempore tantã fœcilitate frui ſiuiſſe, ne nimium excruciaretur, ſed mollius minuſque ægrè ferret, ſe tantis deliciis ſpoliari. Solet enim Deus clementer caſtigationem exercere, atque hic finis eſto primi commentarij.

Animalia eo ipſo die quo Adam creatus fuit, orta eſſe. — *Quanto tempore Adam vixerit in Paradiſo.* — *Deus clementer caſtigat.*

MOSIS BAR-CEPHA, SYRI EPISCOPI, COMMENTARIORVM PARTIS DE PARADISO SECVNDÆ PROOEMIVM INTERPRETE Andrea Maſio.

Anacæphaleoſis 1. Libri.

SVperioris Commentarij, pie Ignati, primo capite, diſſerendo oſtendimus, Paradiſum duplicis eſſe conditionis, corporeæ, & ſpiritalis, atque ad id comprobandum adduximus argumenta firmiſſima, tum ab ipſa rerum natura petita, tum eorum virorum auctoritate nixa, qui fidem in iis rebus merentur. Proſecuti porrò illic ſumus corporatum Paradiſum, quæque eò cùm ſpectarent, memoratu digna eſſe videbantur, explicantes non modò res ipſas, ſed nomina etiam rerum, pro tenore eorum verborum, quibus diuus Moſes in deſcribendo Paradiſo vſus eſt. Iam vero in hoc ſecundo Commentario conſtituimus, adiuuante operam noſtram Spiritu ſancto qui omnia perſcrutatur, etiam arcana atque intima Dei, de eodem Paradiſo diſſerere myſticè, &, vt ſic dicam, ſpiritualiter: vt quemadmodum ipſe Paradiſus duplex eſt, ita à nobis duplici modo tractetur. Conſentaneum porro eſt, vt in huius quoque ſecundi ſermonis principio ipſa ſeptem capita, quibus totum opus à nobis abſoluetur, ſummatim proponamus.

Argumentum Lib. 2

Primo igitur capite oſtenditur, quã ratione inducti ſint doctores Eccleſiæ, vt de Paradiſo myſticè loquerentur, & quibus vocabulis appellauerint myſticum Paradiſum.

Secundo capite explicabitur, quid ſit Paradiſus myſticus.

Tertio, quænam ſit terra myſtici Paradiſi. Quarto, quales fuerint arbores, atque plantæ in hoc myſtico Paradiſo.

Quinto, quæ fuerit arbor ſcientiæ boni & mali in hoc Paradiſo myſtico ſata. Sexto, quæ fuerit arbor vitæ in hoc Paradiſo myſtico. Septimo, exponentur myſticè verba Moſis, quæ de Paradiſo ſcripta ille reliquit.

CAPVT PRIMVM.

DOctores Eccleſię ſacrę, qui præcipui, certiſſimæque fidei habentur, alias atque alias opiniones habuere de Paradiſo myſtico. Quidam enim ipſorum ſacroſanctam Eccleſiam exiſtimauerunt myſticum Paradiſum eſſe: atque huius figuram myſticam fuiſſe olim corporatum illum Paradiſum, in quo erat Adamus. Alij Paradiſum myſticum fecerunt eam Chriſti doctrinam quam baptizatus diuulgabat, cuiuſmodi ſũt illa: Ne iraſcaris tuo fratri gratuito: Ne intueare fœminam per cupidinem. Si quis percuſſerit maxillam tuam dextrã obuerte ei alteram quoque. Vade, vẽde quid quid habes, & dato pauperibus: & huius generis alia. Rurſum alij putant, myſticum Paradiſum eſſe animæ typum, arboreſque in illo ſatas animæ facinora per virtutem facta ſignificare: hi quatuor Paradiſi flumina ad quatuor animæ virtutes naturales accommodant: nempe ad eam quæ rationalis partis animæ propria eſt, & prudentia vocatur: & ad temperantiam: item ad eam quæ ad animoſam ſiue iraſcibilem partem animæ ſpectat, atque nunc fortitudo, nunc lenitas, manſuetudóue appellatur: denique ad iuſtitiam: hæ enim quatuor, cęteras animæ virtutes omnes veluti rigant, fouent, augent. Sunt præterea qui arbitrentur, myſticum Paradiſum eſſe ſenſus quoſdam figuratos, ſiue parabolicos, vt vocam⁹, aut anagogicos: ea enim quę à Moſe de Paradiſo dicta ſunt, partim de rebus ipſis quæ vocabulis ſubiectę ſunt, accipienda eſſe: partim verò per ſimilitudinem aliò accommodanda. Verbi gratià, quod ait Dominum Deum formaſſe Adamum, & quæ ſunt huius generis: de rebus ipſis eſſe intelligenda dicunt. Illud verò, quod Dominus Deus conſeuerit Paradiſum in Eden ab initio, alio ſenſu eſſe accipiendum

Variæ ſententiæ Doctorũ Eccleſiaſticorum de Paradiſo myſtico proponuntur. — *Myſticus Paradiſus multiplex* — *Matth. 5. Luc. 6.* — *Senſus Parabolici, ſiue Anagogici.*

atque verba ipſa oſtendunt.Nempe Deum comparauiſſe ſpiritalem quandam atque felicem viuendi rationem,&c.Præter hos ſunt qui velint,myſticum Paradiſum eſſe ipſum corporatum Paradiſum, dum eum animo contemplamur ſpirituali ratione.Poſtremo ſunt alij Doctores,quorum ſententiæ nos quoque ſubſcribimus,qui ipſum Paradiſum duplicis cõditionis eſſe aiunt: partim enim ex rebus corporatis,partim ex ſpiritualibus conſtare, ſicuti & ipſe Adam cuius gratia ille conditus erat,ex corpore & Anima ſiue ſpiritu fuerat compoſitus, corporatæque Paradiſi partes eſſe arbores, plantas, & eiuſcemodi res alias:partes verò ſpirituales,vitam beatam, atq; ſecundum virtutem actam, &c. ſicut prioris Commentarij ſecundo capite explicauimus.

Paradiſus partim ſpiritualis, partim corporeus.

CAPVT II.

Quæ res ſit Paradiſus myſticus.

Paradiſus ſpiritualis ſiue myſticus,vita eſt ſpiritualis quæ animo agitatur,plena ſummæ temperantiæ atque ſanctitatis, & perpetuis meditationibus rerũ diuinarum,earumque quę ſunt à Deo conditæ addicta,atque omnino vita beata & Angelica, procul ab omnibus animi perturbationibus, anxietatibus, ſuſpiriis,luctu remota,atque cũ gaudio,lætitia, exultatione coniuncta:itaque pollens potenſque vt radios atque ſplendorem diuinarum Notionum concipere queat,quippe qui in hoc Paradiſo verſantur, in ſumma viuunt beatitudine,atque creatorem Deũ eiuſque creaturas mente contemplantes oblectantur. Nam & ſupernę copiæ Angelicę illic habitãt, & Adam Euaque, antequam aduerſum Dei mandatum feciſſent,ibidem morabantur.

CAPVT III.

Qualis fuerit terra myſtici Paradiſi.

Terra myſtici Paradiſi fuit animus & mens Adami,hoc eſt,hominis inibi agentis. Nam inde pullulant atque oriuntur meditationes non modò rerum aſpectabilium,ſed & earum quoque,quæ nullo ſenſu percipi queunt.

CAPVT IIII.

Quales arbores & plantæ in Paradiſo myſtico.

Igitur huiuſmodi cogitationes meditationeſque ex animis & hominum & Angelorum, quaſi arbores è terrà procreatæ,arbores & plantæ Paradiſi myſtici haud abſurdè dicuntur.

CAPVT V.

De arbore ſciẽtiæ boni & mali in Paradiſo myſtico.

Quidam è numero Doctorum Eccleſiæ dicunt, arborem ſcientiæ boni & mali myſticam & in myſtico Paradiſo conſitam,eſſe animi motum quendam quo homo ceu peculiari mentis ſuæ indole inclinatur:eo enim ſentiri,quæ inter malum bonumque eſt differentiam,quantiſper enim hæc Adæ animi vis ſibi conſtabat,tota in vnum ſuum Creatorem intenta,iugique contemplatione ei alligata, tantiſper in ſolo bono ille verſabatur,idque vnum ſentiebat: verùm poſtquam illa inde mota eſt, ſeſeque demiſit, ſenſit etiam alterum illud,id eſt,ipſum malum. Alij autumant,ſcientiæ boni & mali arborem, fuiſſe typum legis Moſaicæ:vt & reliquas Paradiſi arbores, ſingulorum eius legis Pręceptorum figuras,eò quod les Moſaica inter bonum malumque diiudicet, eoſque qui benè agunt,bonis: & qui malè, malis adficiat,atque ideo hanc arborem iuxta vitæ arborem ſatam fuiſſe:vt niſi quis ipſam prius legem coluiſſet hoc eſt,legis mandata obſeruaſſet,ad vitæ arborem pertingere nequiret, id eſt,ad eam libertatem quæ apud Chriſtum eſt:quando ipſe etiam Redemptor noſter tantiſper dum legem obſeruabat, libertatem ſuo vitæ genere minimè præſe ferębat. At nos definimus,arborem ſcientiæ boni & mali myſticam, eſſe cognitionem meditationem quæ circa Deum rerum omnium conditorem verſatur: ſcientiamque boni,eſſe eam cogitationem quæ vnum ſolum Deũ agnoſcit atque profitetur: mali verò, quæ multos eſſe deos putat: atque hac Adamum Euamque per dæmonis cõſilium fuiſſe diſtentos.Inſuper hoc quoque dicimus,eam Commentationem pro iis qui pollent atque exercitati ſunt meditatione rerũ diuinarum,ſcientiam boni & vocari & eſſe: pro iis verò, qui neque ſatis firmi ſunt neque exercitati,& tamen audent de Deo altius commentari,appellandam eſſe ſcientiam mali.

Arboris Scientię iuxta vitæ arborẽ ſitę Myſterium.

CAPVT VI.

De arborẽ vitæ myſtica.

Sunt inter Doctores Eccleſiæ, qui arborem vitæ myſticè dicant eſſe humanę mentis proprietatem cum eis cogitationibus quæ circa vnum ſuum effectorem verſentur,alligata eſt,neque huc illuc circũagitur aut in alias res inquirit, præterquam in ſolum Conditorem ſuum:ſicut etiam ſancti Angeli ſolius Creatoris ſui meditationibus diſtinentur. Horum ſententia eſt,Adamum,ſimul atque creatus eſſet,flatumque conditoris ſui excepiſſet,ad Deum rapi cœpiſſe à quo effectus fuerat,atque in hac vnà contemplatione totum fuiſſe, manſiſſeque horas non amplius tres,tantiſper ſcilicet dum legem imperatam tranſiliret,ita vt interea nullam de rebus aliis cogitationem cum illà miſcuerit. Igitur hi meditationẽ eam mentis,quę de vno ſuo parente Deo agitatur, proprietatem mentis vocant,eſt itaque his arbor vitæ myſtica,ſacer ille gradus in quo per Baptiſmum collocamur matrem myſticam quà iterũ gignimur ad vitam. Alij dicunt, hanc arborem vitæ ſpiritualẽ, eſſe nouum vitæ genus quod repræſentauit Dominus noſter inde ex quo Baptiſatus fuit,vſque dum Cruci eſſet affixus:de quo genere vitę dictum eſt: Conuertimini per pœnitentiam, propinquat regnũ cęli. Atque hanc vitam,inquiunt,agimus,poſtquam per Baptiſmum,veterem exuimus hominem,eſtque ea ceu quædam figura eius nouę vitę quę in regno cęli nobis eſt promiſſa. Alij porrò vitę arborem myſticam definiunt,immunitatem, libertatemque quã dedit nobis Chriſtus à conſtitutionibus, & pœnis legis. Lex enim delinquentibus pœnam pręſtituerat,à qua nos aſſeruit Chriſtus qui de hac libertate his verbis eſt cõcionatus: Redite per pœnitentiam, propinquat regnum cęli.Rurſum alij aiunt, arborẽ vitę eſſe hominem nouum qui per Baptiſmum natus eſt.Alij,hominem nouum,qui obſeruatis Dei iuſſis exuit vitia,quę vocantur vetus homo,induitque virtutes quę nouus homo appellantur. Alij amorẽ eſſe volũt ſpiritualem qui naſcitur ex ſecuritate obſeruandis Dei mandatis comparata. Alij meditationem quę Chriſti perſonam contemplatur, quia per ea conditę ſunt omnes naturę participes vitę atque rationis. Alij crucem Chriſti putant arborem vitę dici,quia ex ea promanant omnia bona ſpiritualia, abolito peccato atque exſecratione. Alij ſacram arã in quà adminiſtrantur diuina ſacramenta. Alij denique Corpus & Sanguinem Chriſti Dei noſtri arborem vitę vocari putant.Sed enim nos poſt has, & inter has ſententias noſtram quoque proferentes,ſtatuimus arborem vitę myſticam eſſe meditationem atque cognitionem qua profitemur ſacroſanctam Trinitatem,hoc eſt, vnum eſſe Deum, & Tres Perſonas ſanctas, ſiue Vnitatem in Trinitate, & Trinitatẽ in

Adami prima cõtemplatio

Vitę Arbor myſtica, multiplex.

Corpus et Sanguis Chriſti.

Trinitatis Vnitate, &c.

in Vnitate. De hac porrò arbore non comederunt Adam & Eua,neque ad eam accedere ſiue de ea cogitare quiuerunt,vt qui adhuc non ſatis pollebant, potenteſque ad id erant. At nos Chriſtiani,non quidem ipſi ſatis pollentes ſe per Chriſtum,illuſtratum hoc arcanum & amplectimur & profitemur. Cęterum exiſtimandum eſt,multitudinem, diſſimilitudinemque harum inter ſe interpretationum quas de arbore vitæ adduximus, argumẽto eſſe quàm ſit res ipſa explicatu difficilis:alioqui enim tam multis variiſque verbis ad eam enucleandam minimè opus fuiſſet.

CAPVT VII.

Cõplectitur interpretationem myſticam verborũ Moſis de Paradiſo.

Scripſit diuus Moſes de Paradiſo in hæc verba: *Et plantauit Dominus Deus Paradiſum in Eden ab initio.* In his verbis Paradiſi vocabulo vita ſignificatur ſpiritualis,hoc eſt, quæ ſecundum Animam agitur, & Beata. Plantare verò idem eſt quod facere, ſiue inſtituere.Hoc itaque dicit Moſes, Dominum Deum comparauiſſe viuendi modum ſecundum ſpiritum, ita vt ea vita eſſet plena ſanctitatis, & meditationis rerum diuinarum,& earum quæ à Deo cõditæ ſunt felix,& ab omnibus animi perturbationibus, anxietatibuſque remota,quam comitentur gaudiũ & exultatio,quæque capax ſit radiorum diuinæ notionis. Illud verò quod ait, *Ab initio*,eſt ac ſi dicat, eam vitã ſpiritualem atque beatam ab ipſo Deo inſtitutam, fuiſſe ante conditum hunc corporatum Mundum, hoc eſt, ante eam machinam quæ ex cælo terraque, & quę inter hæc media ſunt,conſtat: atque in ea vita verſatos oblectatoſque fuiſſe Angelos ante hanc Mundi aſpectabilem & corporatam molem creatos fuiſſe, & ſi Syri hoc negent: Cęterum in tralatione LXXII. interpretũ habentur illa verba ad hũc modũ: Et plantauerit Domius Deus Paradiſum in Eden ab oriente,vbi per orientem,lucem eam accipias licet, quæ ratione ſola intelligitur,proculque ab rebꝰ corporatis ſemota eſt:hæ enim in occidente, hoc eſt caligine verſantur. Eſt igitur eorum verborum hæc ſententia,Deum vitam felicem atque Angelicam paraſſe in luce agitandam, quæ lux ſola mente cernitur, *Et poſuit illic Adamum quem finxerat.* Poſtquam,inquit,finxiſſet Adamum, induxit ipſum in eam ſpiritualem ac felicem vitam lætum, & mirifica adfectum voluptate, per meditationes, cogitationeſque nulli perturbationi aut anxietati obnoxias in morem Angelorum, & ſpiritualium copiarum,recipientemque radios diuinarum notionum, nõ aliter atque Angeli capiunt. *Et fecit Dominus Deus è terra omnem arborem pulchram ad aſpectandum, & expetendam ad veſcendum.* Hoc eſt:ita comparauit Deus Adæ mentis ſenſum:vt procrearet atque expullulare faceret omnis generis probas cogitationes meditationeſque,tam de rebus quæ videndi ſenſu poſſunt percipi,quàm iis quæ eum ſenſum effugiunt.Et arborem vitæ in medio Paradiſo,& arborem ſcientiæ boni & mali. Hæ duæ arbores quando ſpirituali modo ſpectantur,ambæ in medio Paradiſo conſiſtere queunt hoc eſt,in medio animi ſiue mentis, vt altera alterã non angat,aut trudat, ſicut ait Gregorius Nyſæus.

Sed ſupra à nobis,dum myſticè accipiũtur,vbi multorum ſententias in medium adduximus. Et fluuius egrediebatur ex Eden,vt rigaret Paradiſum,& illinc diuidebatur,& euadebat in quatuor capita.Priuſquã violaſſet Adamus legem,promanabat fluuius, hoc eſt,deliciæ ex meditatione rerum ſpectabilium, & non aſpectabilium natę,rigabatque, hoc eſt, oblectabat vniuerſum corporis temperamentum quod ex quatuor conſtat humoribus,ex ſanguine, pituita, atque vtraque bile.Nam& ex illius modi meditationibus,non minus quàm de corporatis Paradiſi arboribus,recreabatur Adamus animo. Sũt qui hoc quoque modo interpretentur ea verba:Promanabat fluuius,hoc eſt,delicię ex rebus conditis,iis quæ ſpectari queunt,& iis,quæ videri nequeunt: & rigabat, id eſt,oblectabat quatuor animę virtutes: eam quę rationi propriè attribuitur, hoc eſt,prudentiam: tum temperantiam,fortitudinemque,& iuſtitiam:ac proinde virtutes animę cęteras quoque fouebat, augebatque.Sunt præterea qui ſic,vt per fluuium intelligatur Chriſtus qui ſua doctrina Eccleſiam rigabat: collegium dico Apoſtolicum quod erat veluti Paradiſus.deinde euadebat ſectus in quatuor capita,hoc eſt,ipſos quatuor Euangeliſtas,Matthęum, Marcum Lucam,Ioãnem,atque hi deinde vniuerſum orbem habitabilem proluebant. *Nomen vnius Phiſon,is eſt qui circuit vniuerſam terram Hauilæ: & ibi eſt aurum, & aurum eius terræ bonum eſt,ibi Bdellia, & lapides Berylli.*

Fluuius Paradiſi Myſticus

Per Phiſonem fluuium intelligi poteſt flaua bilis, qui humor in corporis humani conſtitutione laudabilis eſt.Nam qui eo largius pręditi ſunt, ingenio pollent acri,atque arcanorum Dei myſticorum cognitionis,& rerum conditarum ſcientiæ,hoc eſt: & diuinarum,& humanarum rerum capace,quod profectò multo auro, & margaritis, lapidibuſque pretioſis anteferendum eſt,ſicut ait Pſaltes Dauid,Propterea amaui mandata tua multum ſupra aurum,& multum ſupra lapides pretioſos. Poteſt etiam per Phiſonem accipi ea virtus animi quæ rationis propria eſt,prudentia dico.Poteſt quoque Marcus Euãgeliſta Phiſonis nomine ſignatus intelligi, vt in quo robur fortitudoque enituit res ſuperas explicandi. *Et nomen fluuij ſecundi Gihon,is eſt qui circuit omnem terram Chus, & nomen fluuij terrij Diklat, qui it aduerſus Aſſur, & fluuius quartus eſt Perath.* Gihonem vocat humorem eum quem ſanguinem dicimus, Diklat eum,quem pituitam vocamus. Denique Perath illũ quem appellamus bilem atram,vt ait D.Iacobus Orrohaita. Poſſumus quoque per Gihonem intelligere eam animæ virtutem quæ temperantia dicitur, per Diklath,eam quę ad partem animæ iraſcibilem ſiue animoſam pertinet,hoc eſt,fortitudinem,& lenitatem, per Perath denique Iuſtitiam. Rurſus Gihon poteſt Matthęum ſignificare Euangeliſtam,Diklath Lucam,Perath Ioannem.Et accepit Dominus Deus Adamum,& poſuit ipſum in Paradiſo Eden. Poſtquam condidiſſet Deus Adamum, ſuſtulit ipſum illinc vbi creatus fuerat, & traduxit in Paradiſum ſpiritualem, hoc eſt,in vitam felicem,vt voluptatem caperet ex meditatione rerum conditarum, atque ex diuinę notionis radiis quibus ipſius mens illuſtrabatur Angelorum more, quemadmodum in ipſo quoque corporato Paradiſo oblectabatur. Cum enim duplicis eſſet conditionis Paradiſus, quatenus ſpiritualis erat, delectabat Adæ animum contemplationibus,quatenus verò corporatus, arboribus fructibuſque illius corpus recreabat. *Vt eum coleret & cuſtodiret.* Idcirco,inquit,traduxit illum in eum ſpiritualẽ & beatum viuendi modum,vt in ipſo ſeſe exerceret per probas cogitationes,& rectas meditationes,quę circa res conditas verſentur, ipſumque obſeruaret omni propoſito animi ſui,ſeque eo vno oblectaret,

Flaua Bilis.

Phiſon Myſtice quid. Pſal. 119.

Iacob Orrohaita.

Et mandauit Dominus Deus Adamo.dixitque ipſi:De omnibus arboribus,quæ ſunt in Paradiſo,edendo edes,at de ipſa arbore ſcientiæ boni & mali ne edas;hoc eſt, exerce te cogitationibus de rebus omnibus, tum aſpectabilibus tum quę ſola mentis intelligentia percipiũtur,apudque tuum animum meditare quiſnam ſit illarum effector & parens, & quomodo ſint conditæ : totuſque eſto in meditando ea quæ ſub illis myſticè latẽt, cumque ex rerum illarum pulchritudine raptus fueris in admirationem,tunc ipſarum conditori gratias agita,eumque laudibus efferto. Quod porrò ſequitur,ab arbore ſcientiæ boni & mali abſtinendum eſſe,ſignificat,illum curioſius inquirere non debuiſſe in Deum ipſum,quid eſſet & quomodo exiſteret,& vnicus ne an plures eſſent dij:huc enim penitus procedendum illi non fuiſſe, propterea quod adhuc ad illius modi res capiendas non ſatis polleret illius mens. *Quia quo die comedes de ea,mortem morieris.* Ac ſi dicat,quo die tecum ambigere cœperis, vnus ne Deus ſit,an plures, atque in opinionem plurium incideris,mortem oppetes,& peccando , & tete à me ſubducẽdo alienãdoque:qui ſum verus Deus.Quippe id illi euenit vnà cum vxore Eua Diaboli fraude ſeducto,qui non modò eſcę illecebris ipſos fefellit,ſed perſuaſit etiam plures eſſe deos,dum diceret: Si comederitis de ea arbore,eritis ſicut dij.Hic illud etiam obſeruandum eſt , Adæ atque vxori , arbore tantum ſcientiæ interdictum eſſe ne ad eam accederent,nempe quia nondum eius capaces erant : at de arbore vitæ nihil eſſe præceptum quidem lege , ſed pro cuſtodia eius poſitum Cherub , & aciem gladij, nimirum vt ea re ſignificetur,eos mortales,ſiue priſtini illius ſiue huius temporis , qui non ſatis firmi ſunt ad commentanda ea quæ ad ſacroſanctam Trinitatem ſpectant,vnum ſcilicet eſſeDeum,perſonas verò tres,atque ita Trinitatem eſſe in vnitate,& rurſum vnitatem in Trinitate:(hanc enim eſſe arborem vitæ,ſupra memorauimus)ſi conentur per temeritatem illò penetrare,deque arcanis illis & cogitare & loqui,eos,inquam,coërceri repellique quaſi à cuſtode Cherub,& lanceà quadam igneà, fulgoribus micante ipſoſque deterrente,atque acceſſu prohibẽte.

Adam et Eua perſuaſi plures eſſe Deos.

Myſteria S. Trinitatis curioſe non inquiranda.

*Et formauit Dominus Deus è terra omnem beſtiam agri, & omnem volucrem cæli.*Hæc verba,atque hæc oratio de rebus ipſis duntaxat interpretari poſſunt,non etiam ad ſpiritum accommodari . Igitur quæ commentario ſuperiore de ipſis ſunt à nobis dicta, ſufficiant. *Et immiſit Dominus Deus quietem*(aut, vt habet Hebræum,ſomnum)*in Adamum , & dormiuit : & ſuſtulit vnam è coſtis ipſius,clauſitque carne eius locum: & concinnauit Dominus Deus coſta quam ſumpſerat ex Adamo fæminam.*Quod ex Adamo ſopore obruto ſumpta eſt coſta,atque ex hac facta Eua, ſacramentum eſt Sãguinis& aquæ exChriſti latere profluentium,poſtquam in cruce obdormiuiſſet:quibus conſtituta eſt ſacroſancta Eccleſia.Tum quòd ex latere Adami excipiebatur Eua,typus fuit fodiendi olim lateris Chriſti,ex quo eſſent effluxuræ aquæ vitæ & vitales,ſalutareſque:aquæ,inquam,ſacri baptiſmi qui eſt mater myſtica, ex qua vna procreantur filij noui ad vitam ſpiritualem atque ſempiternam , ſicut Eua quoque quæ ex Adami latere prodiit,mater omnis viuentis eſt appellata.Et ſerpens aſtutior erat omnibus animalibus agri,quæ fecerat Dominus Deus.

Ioh.19.

Serpentem vocat diabolum , illum Deo rebellem, mendacij patrem,humanæ naturæ impoſtorem. Nã etiam alibi in ſacris literis ille ſerpens appellatur. Feci,inquit Dominus, vobis poteſtatem calcandi ſerpentes & ſcorpiones.Et alibi ſcriptum eſt : Occidit manus ipſius ſerpentem trãsfugam, ſiue fugitiuum. Angelicę verò virtutes appellantur animalia , quo nomine illas Scriptura apud Ezechielem quoq; vocat in oſtento illo. Dicitur autem ſerpens aſtutior omnibus animalibus,quia Angelicæ virtutes prorſus ab omni malitia atque aſtu vacuæ ſunt:at diabolus vafer eſt & improbus prorſus . Et ait ſerpens ad mulierem,Verè dixit Deus,ne comederetis de omnibus arboribus Paradiſi, hoc eſt,planè dixit vobis Deus,nolite meditando expendere rerum conditionem, ſiue aſpectabilium , ſiue earum quæ in ſenſus non cadunt. *Et ait mulier ad ſerpentem,de fructibus arborum Paradiſi omnium comedemus:de fructibus arboris quę eſt in medio Paradiſi,dixit Deus,ne edatis de ea,neque tangatis eam,ne moriamini.*Iuſſit quidem Deus vt rerum omnium,tam quæ cerni non poſſũt , quàm quæ poſſunt,contemplatione nos exerceamus,atque eà noſmet oblectemus : at in ſe(eſt enim ipſius,arbor illa ſpiritualis)noluit nos altius curioſiuſque inquirere, vnicus ne ſit Deus,an plures,ne dum ad eiuſcemodi indagationem mens noſtra parum pollens potenſque eſt,per peccatum occidamus. Et ait ſerpens ad mulierem:Non mortem morituri eſtis . En vt nihil pudet dęmonem planèDeo contradicere:ille mortẽ obnunciat,ſi quis altius in ipſum inquirat:hic,prorſus mortis ſecuros facit eos,qui arcana Dei audeant ſcrutari.*Et vidit mulier quod pulchrã eſſet arbor ad veſcendum, & expetibilis oculis,atque deſiderabilis arbor ſpectatu.* Quod mulierem dicit vidiſſe arborem, non ita accipiendum eſt,quaſi Deum illa viderit, quem myſticè per eam arborem ſignificatum eſſe diximus:ſed ipſã auſcultaſſe conſilio dęmonis,eiuſque verbi perſuaſam,curioſius inDeum inquirere conatam eſſe ſignificat.Et accepit de fructibus ipſius,& edit,deditque etiam ſimul viro ſuo , & comedit. Ipſa cum animo ſuo reputare,atque diſquirere cœpit de Deo , vnus ne eſſet an plures,& quam ob cauſſam ſibi maritoque ſuo interdixiſſet eſcà arboris ſcientiæ , atque ſimul Adamum maritum ſuum,vt idem faceret, hortata eſt:is verò vxoris dictis eſt aſſenſus , atque in eaſdem cogitationes incubuit.*Et aperti ſunt oculi amborũ, & cognouerunt quod nudi eſſent* . Eueſtigio violata lege Dei,patefacti ſunt ipſorum oculi: non quod in deos iam tum euaſiſſent,in quam ſpem ipſos adduxerat dæmon:ſed ita,vt animaduerterent ſuam nuditatẽ: hoc eſt,adempta eſt ipſis prior illa cernendi facultas ſpiritualis atque Angelica,qua fuerant præditi:intellexeruntque, ſe iam felici illa Dei gratia eſſe ſpoliatos,qua antequam aduerſus legem feciſſent , ſua ipſorum corpora veluti velata fuerant.Et conglutinauerunt folia ficulnea vocat ipſorum manus:referũt enim manus,eorum foliorum figuram , quaſi dicat, cùm ſe nudos eſſe animaduerterent , manibus ſua cõtexere pudenda:atque ita etiã nũc ſemores mortalium habent.Neque enim aut amictum, aut tunicas ſibi ipſos feciſſe dicit:ſed perizomata , hoc eſt,quæ ſola genitalia membra tegerent . *Et audiuerunt vocem Domini Dei gradientis in Paradiſo,ad inclinationem diei.* Inclinatio diei moram temporis ſignificat:quaſi dicat,non ſimul atque mandatum tranſiliuiſſent,deliquiſſentque , apparuiſſe ipſis Deum:ſed interiecto temporis ſpacio , nimirum quo ipſo apud animum ſuum ſibi conſcios puderet interim , pœniteretque admiſſi flagitij.

Dæmõ impudenter Deo cõtra dicit.

Eua de Deo curioſe voluit inquirere.

Dei aduẽtus in Paradiſum.

Porrò deſcenſus & aduentus Dei in Paradiſum,figura erat,quæ deſcenſurum atque venturum olim in mundum Dei verbum ſignificabat. Diei inclinatione verò,myſticè oſtendebatur , fore vt hoc Dei verbum in fine temporum carnem indueret,ſicut ait Paulus: Cùm veniſſet finis temporis,miſit Deus filium ſuũ,&factus eſt ex muliere. Deinde gradientis Dei audita per Paradiſum vox portendebat Verbum Dei aliquando apud nos in carne verſaturum,ambulaturumque,quemadmodum de ipſo prædixit vates:Et ſuper terram viſus eſt,& apud homines verſatus eſt.Et abdebant ſe Adam & vxor ipſius à conſpectu Domini Dei,inter arbores Paradiſi. Abdebant quidem inter arbores Paradiſi ſua corpora:verum conſcientiã admiſſi facinoris tegere à conſpectu Domini atque diſſimulare,ipſe prohibebat pudor.*Vocem tuam audiui in Paradiſo,& vidi quod nudus eſſem, & abdidi me.* Et quia,inquit , vocem tuam gradientis per Paradiſum audiui, &quia nudum me eſſe animaduerti:ab eà maximà atque ſaluberrima gratià, quà antè fueram indutus,ob has ego duas cauſſas metu perculſus,me occultaui,hoc eſt, rem ipſam commiſſam apud animum meum expendens timui. Et ait ad illum Domin⁹:Quis ſignificauit tibi,quod nudus eſſes?num de arbore,de qua iuſſi ne ederes,edisti?Ac ſi dicat,En mei cogitationibus tete occupaſti,qualibus abſtinere te iuſſeram.*Et ait Adam:Mulier quam attribuiſti mihi,ipſa dedit mihi, & comedi.*Mulier,inquit,quam mihi ſociam feciſti,ea mihi meditationis de te inſtituendæ cauſſa fuit. Nimirum facit Adam quod mortales omnes ſolent:ſi quando enim errant atque peccant homines , cauſſas quaſuis arripiunt, quibus à culpa ſe& pœna vindicent.Et ait Dominus ad ſerpentem, Quia feciſti hoc , maledictus es præ omni animali,& beſtia agri.Hoc dicit ad SatanãDominus:Quia Adamum & vxorem ipſius ſeduxiſti,iumenta quidem beſtiaſque cęteras dignabor mea cura,id eſt,ſufficiam ipſis cibũ in tẽpore:at tu mea cura indignus haberis.*Et ſuper ventrem tuum gradieris.*Extorris enim cæleſtiRepub,repes humi,atque in terrenis rebus volutaberis.Et puluerem comedes omnibus diebus vitæ tuæ.homines perire , quod eſt veluti in puluerem reuerti,tu tibi pro eſca & cibo duces, propter ſummum tuum aduerſus illos odium.Et inimicitias ponam inter te,& mulierẽ, & inter ſemen tuũ & ſemen illius.Id odium,inquit,quo tu gaudes, ponam ego inter te & illos, & inter ſemen humanum atque rebelles dæmonas tuos ſocios. Et ipſum conteret caput tuum,hoc eſt:irritum faciet tuarum aſtutiarum initium.Et tu illud feries in calce ipſius , hoc eſt,tu peccati vulnus ipſi infliges,vt perdere poſſis in extremo eius vitæ actu.Et ad mulierem ait:multiplicando multiplicabo dolores tuos,& cõceptus tuos. hæc myſticum ſenſum non admittunt,cęterum rem ipſam ſupra pertractauimus.Et fecit Dominus Deus Adamo, & vxori ipſius tunicas pelliceas,& veſtiuit ipſos.Cùm,inquit,adempta illis eſſet vita illa ſpiritualis,beata, gaudiiqueplena , propter ſua ipſorum errata,inducti ſunt in vitam hanc corpoream,ærumnoſam atque anxiis rebus refertam . Cęterũ tunicis pelliceis maxima vitæ commutatio, quæ ipſis violata lege accidit,ſignificatur. Propter ſua ipſorum igitur peccata eas pœnas dederunt,vt ſpiritualem cum corporea, hoc eſt , fœliciſſimã cũ infœliciſſima vitã mutarent.Et ait Dominus,En Adam factus eſt qualis vnus noſtrum in cognoſcendo bono & malo . Hæc ſupra abundè explicauimus . Iam ne fortaſſis extendat manum ſuam,& ſumat de arbore vitæ , & edat, ac viuat in æternum. Poſteaquam admiſſo flagitio excidiſſet genus humanum illo ſecundum animum viuendi modo ,illaque vita beata & Angelica, indignum iam euaſerat,atque etiã inualidum vt cogitatione aſſequeretur , agnoſceretque vnum Deum & tres perſonas,atque vnitatem in Trinitate,& Trinitatem in vnitate:& vt verbum Dei olim carnem eſſe aſſumpturum noſtræ ſalutis & redemptionis gratia proſpiceret:non ſatis, inquam , pollebat deinde genus humanum ad huiuſmodi ſublimes meditationes exercendas,tantiſper dum flagitium illud & prauitas per Satanam ſub ſerpentis ſpecie , quo vtebatur ceu inſtrumento,iniecta delerentur atque abolerentur penitus.*Et miſit ipſum Dominus Deus extra Paradiſum Eden,vt coleret terram ex qua ſumptus fuerat.Et eliminauit ipſum Dominus Deus.* Propter violatam legem mulctauit Adamum Deus fœliciſſima illa vita,in qua mentem ſuam ille omnem perpetua contemplatione rerum,& quæ videndi ſenſui ſubiici , & quæ non ſubiici poſſunt,antè pertractabat. Atque inſuper à vitę etiam arbore prohibuit:ait enim Moſes : Et verſari fecit ad orientem Paradiſi Eden,ipſum Cherub: & aciem gladij verſatilis,ad cuſtodiendum iter arboris vitæ. Ad orientalem partem Paradiſi ſolam,non etiam ad reliquas collocata eſt cuſtodia:quia Orientis regio præſtituta,erat,vt eſſet olim locus adorandi Dei. Porrò Cherub , & gladius igneus terrificuſque,cuſtodiæ cauſſa poſiti ſunt inter Adæ ingenij captum,& ipſam ſacroſanctam Trinitatem,ne ſcilicet mens humana altius curioſiuſque inquireret in tres perſonas Diuinitatis quæ prorſus eſt incomprehenſibilis.Sunt autem quæ hic à Moſe ſcribuntur , pro noſtris morib⁹ dicta.Nos enim, ſiquam rem ſaluam cupimus,ei cuſtodem ſolicitum,ſedulum , prudentẽ præficimus ,terribili aliquà lãcea munitum,qui procul arceat accedentes.Huc animum attendant,quot quot aut non ſatis firmi cùm ſint,aut non ſatis exercitati atque eruditi, aut denique nullum virtutis cũ habeant vſum,audent tamen per temeritatem ſubitò proſilire in medium atque loqui , diſceptareque de ſacroſanctæ Trinitatis perſonis , & his Moſis dictis tantam ſuam audaciam refrænare diſcant,atque ita ſe in hac vita expurgent obſeruandis Dei iuſſis, vt in altera illa futuri ſæculi, donentur cognitione meditationeque rerum à Deo conditarum, atque ipſius etiam ſummæ Trinitatis,quatenus certè hæc res creatæ atque externæ per virtutem omnipotentis Dei comprehendere poterunt:& hic finis eſto Sermonis ſecundi.

Galat. 4.

Baruch. 3

Serpentis maledicto

Cur poſitus ſit Cherub ad orientem Paradiſi.

De non curioſè inquirendis S. Trinitatis myſteriis.

MOSIS BAR-CEPHA, SYRI EPISCOPI, COMMENTARIORVM DE PARADISO, INTERPRETE ÆNDREA MASIO, PARS TERTIA.

SVperiore proxima oratione, o pie & venerande frater noſter Domine Ignati, egimus de Paradiſo, & arboribus myſticis, pro ſerie atque tenore Scripturæ: at preſenti ſermone diſſoluemus, Deo manum nobis porrigẽte, hęreticorum calumnias, quas aduerſum noſtra dicta proferunt, ac ſimul nonnullas quæſtiones à quibuſdam aliis viris quæſitas explicabimus.

CALVMNIA SIMONIS MAGI, DE PRIMI PARENTIS PECCATO.

Simō Magus.

OBiicit Simon Magus, inquiens: Deus ille, qui Adamum condidit, impotens erat atque imbecillis, neque enim efficere potuit vt maneret Adamus, qualem eſſe vo- A lebat. Ad hæc reſpondemus, manſiſſe Adamum, qualem ipſum & eſſe & manere volebat Deus conditor effectórque ipſius: volebat enim Deus ipſum pollere ſuopte arbitrio, atque liberum eſſe: non autem naturam habere vinctam & obnoxiam, qualem habẽt bruta animantia & cæ res quæ animæ expertes ſunt, atqui profecto ſi voluiſſet Deus Adamo liberum eſſe ſuum Arbitrium, hic verò non obtinuiſſet Arbitrium liberum, neque is fuiſſet quem eſſe volebat ſuus parens Deus, ſed prorſus alius: tum demum iſti calumnię locus fuiſſet. Sed inſtat Simon: Deus volebat, ne ederet Adamus de illa arbore: at is edit: non ergo manſit qualem manere volebat Deus: conficitur ergo parum potentem fuiſſe Adæ creatorem. Immò verò id ipſum quod edit de arbore, argumento eſt manſiſſe qualem volebat Deus manere: ea enim erat Dei voluntas, vt conſtaret, Adamum eſſe liberum, atque cum libero arbitrio conditum, idque certò ita ſe habere inde potiſſimũ ſciri potuit, quod appareret in ipſius eſſe poſitum facultate, & edere & nõ edere de illa arbore, legemque vel obſeruare vel violare. Poſteaquam igitur iuſſus abſtinere non abſtinuit, libero prorſus Arbitrio ſe oſtendit præditum eſſe, qualem ipſius effector Deus & eſſe & manere voluerat. Neque verò Adamus veſcebatur ea arbore, victa ſuperataque Conditoris Dei voluntate, ſed Creatore ipſi permittente, vt quod Arbitrij eius libertas dictaret, id porrò ageret, faceret, patraret.

Humani Arbitrij Libertas.

Præterea, niſi liberi Arbitrij Adæ facultatem rebellium illud prodidiſſet, qua re tandem perſpici potuiſſet maxima præſtantia obſequij quod poſtea ille amplexurus erat, & per id rediturus ad priſtinum ſuũ ordinẽ, gradumque? quippe cum eſſet bonum quod ipſe patraret, non ſolũ creatoris ſui munus, verũ etiã ipſius proprium opus. Porrò amplius etiam vrget Simon, aitque: Volebat Deus Adamum manere in Paradiſo, at ipſe per ſuum flagitium inde excidit: erat ergo impotens Adæ effector Deus, vt qui pro ſua volũtate illum in Paradiſo retinere nequiuerit. Sed reſpondemus, Deum, vbi Adamum condidiſſet, atque in Paradiſo poſuiſſet, prorſus liberum ipſi feciſſe, vt vel obſeruata lege inibi maneret, vel fractà inde exiret. Igitur cùm ea illi voluntas fuiſſet, vt imperatam legem trãſiliret, meritò extruſus eſt Paradiſo, & morte etiam damnatus, propter admiſſum peccatum ſcilicet, & ſimul ne ipſius prauitas foret immortalis, qualis eſt diaboli. Accedit huc, vt mortis metu, cuius per ſententiam reus erat, cauſſam mortis peccatum vitaret, & huic contrariæ Iuſtitiæ operam daret, denique cùm olim ex ipſius poſteritate futuri eſſent Martyres, lata eſt aduerſus illum mortis ſententia, vt hi per mortem pro ſua in Deum pietate atque reuerentia obitam, coronas adipiſci poſſent Iuſtitiæ.

Cur damnatus morte Adamus poſt peccatum.

Sed vt reuertamur vnde paululum digreſſi ſumus: Si propterea, Simon Mage, Deum inualidum vocas, quia Adamum cum libero Arbitrio creauit, quo ille prædit⁹, aduerſus edicta creatoris ſui facere poſſet: vt etiam hodie imbecillum Deum eſſe dicas, neceſſe fuerit: iuſſit enim, ne homicidia, adulteriaue committerent mortales: & tamen hæc atque alia aduerſum legem Dei patrant. Sed enim vtare vt lubet eo tuo argumento, Simon: at interim nobis reſpondeto: volentene Deo faciũt homines aduerſus legem ipſius, an nolente? Sanè ſi nolente, conſequens eſt, imbecillis eum etiam nunc viribus eſſe: quippe quo nolente, quæ præſcripſit violantur. Sin volente, erit ipſe ſibi aduerſus, vt qui ea verbis iuſſerit quæ reipſa fieri noluerit, & mortales voluntati illius paruiſſe dicentur qui contra mandata fecerint, quod profectò abſurdum eſt. Rurſus, libentene an inuito Deo patrant homines quæ improba ſunt? Si libente, erit ipſe quoque improbus, qui vitiis delectetur. Sin inuito, cur non impedit? At ſi coercere illos ab eo quod prauum eſt, deſignando non poteſt: conficitur certè viribus ipſum etiam nunc non pollere: vel ſi nõ vult B rurſum prauus vt ipſius ſit cõſequitur, qui praua diſſimulet.

Volẽte an inuito Deo fiãt mala.

Eſt porrò etiam aliud Simonis Magi argumentum, quo Deum Adami conditorem, improbitatis atque inuidiæ arceſſere nititur. Nam interdixit, inquit, Adamo arbore ſciẽtiæ boni & mali, qua guſtata potuiſſet ille inter bonum malumque diiudicare, atque hoc fugere, illud perſequi. Sed reſpondemus, Deum haud ideo vetuiſſe Adamum veſci fructu arboris ſcientiæ, ne bonum amplecteretur malumque vitaret, vt calumniarur Simon: ipſa enim res, Simonis verba redarguit mendacij. Nam edit quidem de arbore ſcientiæ Adamus, & quid bonum, quid malũ eſſet, facto periculo didicit: & tamen non modò nullo inde commmodo vtilitateue auctus eſt, ſed etiam magno damno mulctatus, quippe qui acerbà pœna eſt condemnatus. Sed pergit impius illle magus: At C niſi, inquit, creator ille, Adæ edixiſſet ne ille ederet de ea arbore, haudquaquam iudicium, hoc, pœnamque ſubiuiſſet: inde enim hoc malum, quod contra Dei edictum ille fecerat: Deus enim iuſſerat ne ederet: ipſe verò edit. Sed reſpondemus, Deum neque voluiſſe vt ille ederet, neque vt non ederet de ea arbore. Nam ſi voluiſſet vt ederet, duo hęc abſurda cõficerentur: alterum, Deũ verbotenus mãdaſſe quod reipſa fieri noluiſſet: alterum, eum qui aduerſus conditoris ſui iuſſa propalam agebat, voluntati ipſius feciſſe ſatis, quantumuis neſcium atque imprudẽtem. Sin voluiſſet ne ederet, videri poterat imbecillus, vt cuius volũtati Adamus repugnare potuerit: ſed huc ſpectaſſe Deum, dum legem Adamo præſcriberet, obſeruaretne an violaret ille eam, non autem ederet an non ederet de illa arbore, atque ideo quoque de duabus illi habitationibus accommodauiſse, vt alteram ſi legi paruiſset, alteram ſi non paruiſset, haberet. Idque ita eſse, vel hinc oſtendatur, quod duo hæc inter ſe paria ſint, Deum iuſſiſse vt ederet, illũ verò non ediſse, & Deum vetuiſse ne ederet, ſed tamen illum ediſse, par enim violatę legis culpa in vtrouis futura erat. Igitur non eò ſpectabat Deus, dũ legem

legem conderet, ederet ne ille an non ederet, quem Arbitrij libertate donarat: ſed obſeruaret, an non A obſeruaret legem quam liberi eius arbitrij materiẽ eſſe voluerat. Simulque eò etiam pertinebat legis conſtitutio: vt intelligeret Adamus ſe ab alio conditũ eiq; ſuo cõditori, vt Domino ſubiectũ ſe eſſe. Sed ſupra à nobis, hæ atque aliæ, ferẽdæ legis cauſſæ ſatis tractatæ explicatæque ſũt. Ad hoc, quĩ poteſt vero ſimile videri, Deũ Adamo eſcà illà interdixiſſe, ne inde boni maliq; ſciẽs fieret: alterũq; amplecti, fugere alterũ noſſet, quando nulla ei arbori vis inerat quę boni malique diiudicandi ſcientia edentes informaret: immò verò iam tũ eius iudicij expers Adam minimè eſſet (quippe lex iis non præſcribitur qui malum à bono ſecernere non queunt, ſed qui antè probi improbique, diſcernendi iudicio præditi ſunt) ſicut oculus, quamuis non vſu atque functione, re tamen ipſa, tum viſione, tum rebus aſpectabilibus prior eſt, quæ ſupra quoque à nobis ſunt tractata. At verò ideò illum iuſſit ab arbore abſtinere vt euaderet immortalis, ageretque vitam perpetuam: hoc enim donum à diuina gratia retuliſſet. At enim Deum non improbum pro Simonis calumniis, ſed bonum benignumque natura eſſe, his colligitur argumentis:

Lex, Arbitrij liberi materia eſt.

Condidit enim Adamum, cùm antè neque ille exiſteret, neque alius quiſpiam qui ipſum, ad illum condendum, vel hortatu, vel precibus moueret, ad hoc contulit illi imperium in piſces maris, & volucres C cæli. Inſuper bene precatus eſt ipſi, vt creſceret, numeroque augeſceret. Præterea dedit illi omnem herbam proferentem ſemen, & omnem arborem fructiferam pro cibo. Denique nos ipſos etiam nunc, & ſi peccemus, atque aduerſum ipſius mandata faciamus, tamen non modò ſuſtinet neque noſtri obliuiſcitur ſed etiam conſeruat, paſcit, gubernat, & omninò noſtri curam gerit. Sunt porrò alia plurima quæ teſtentur, Deum natura bonum eſſe, atque ex merà gratià Adamum, cęteraſque res effeciſſe.

Diuinæ bonitatis demonſtratio contra Simonis magi calumnias.

Pugnat porrò Simõ Magus aduerſus Deum etiam hac vià: Per inuidiam, inquit, prohibuit Adamum ab arbore vitæ guſtandà, nempe ne immortalis fieret. At- D qui ſi eà inuidià laboraſſet Deus, prorſus ab initio non creauiſſet Adamum. Neque enim vlla eum vis ad creandum illum impulit: ſed ſuà voluntate gratuitò illum condidit, ad hoc, Paradiſum illius cauſſa, hoc eſt, vt in eo ille & habitaret & voluptate frueretur, non feciſſet ſi inuidiſſet, aut ſaltem ipſam vitæ arborem quam illi inuidiſſet, non procreaſſet in Paradiſo, neque tanto etiam imperio in piſces, volucres, iumenta, feras illum amplificaſſet: denique non condidiſſet illum ad ſuam imaginem & ſimilitudinem. Sed eà de cauſſa ab arbore vitæ coërcuit, ne perpetuò viueret in peccato, eſſetque ipſius malitia vnà cum ipſo immortalis, cuiuſmodi eſt diaboli E prauitas. Atque hoc ita ſe habere vel inde certum eſt, quod olim conceſſurus eſt nobis vitam perpetuã in futuro ſæculo, nullis peccatis aut delictis obnoxiam, ſed ſempiternis atque immortalibus deliciis plenam.

Deum, nõ ex inuidia interdixiſſe Adamo eſum ligni vitæ.

Rurſus ſic arguit Deum idem Simon Magus: Qua tandem ratione, inquit, execratus eſt De⁹ ſerpentem? Nam ſi vt eum qui damnum dederat, cur non coërcuit ne daret, hoc eſt, ne ſeduceret Adamum? Si verò ceu eum qui vtilitatem attulerat, quippe qui Adamo auctor fuerat vt de bona illa arbore ederet, ſanè improbum atque inuidum fuiſſe illum neceſſe eſt, denique cùm neutram harum cauſſam haberet, illum eſt deteſtatus, profectò imperitię atque vecordię meritò accuſetur. Ad hæc reſpondemus, Deum exſecratum eſſe ſerpentem vt rei malæ auctorem, & tamen non coërcuiſſe machinantem qui ſe alioqui non latebat, eadem ratione quà neq; hodie eos cohibet qui improbis rebus intenti ſunt, ne eas patrent. Tum etiam, ne ea re diaboli libertatem impediret, qui per ſerpentem verba faciebat denique vt periculum fieret de Adamo, ipſiuſque libero eà pugnà atque certamine in quo illic verſabatur poſtremo ſi ſerpentis conatum impediuiſſet Deus, data fuiſſet mortalibus querendi anſa, dixiſſent eñ, Deum per inuidiam abſtinuiſſe Adamum à breuis tentationis periculique momento, ne eo ſuperato vitam adipiſceretur ſempiternam: neque enim ipſũ B Serpentis verbis, ſi fallendi cauſſa adortus ſe eſſet, conceſſurum fuiſſe. Porrò de Simone Mago illud ſcire operæprecium eſt, eſſe qui dicant, ipſum in ſpeciẽ quidẽ aſſenſiſſe Moſis legi: ſed plures interim Deos poſuiſſe, quorum vnus ſit imbecillus atque impotens, is qui Adamum finxit fecitque: alter verò hoc ſuperior, maior, potẽtior. Alios autem putare Simonis Magi ſententiam fuiſſe, mundum à mala cauſſa ortum eſſe, atque ideò illum huiuſmodi abſurda turpiaque dictu collegiſſe, quibus apud eos qui in verà fide durarent, Mundi auctorem Deum ſuggillaret. Propterea corporum quoque Reſurrectionem perfidè illum negaſſe. Verùm hæc omnia ex eo libro co C gnoſci poſſunt, quem de multitudine, differentiaq; ſectarum conſcripſimus.

Moſis Bar Cepha Liber de Hæreſibus.

Obiectiones impij Manetis, & eius ſectæ hominum.

Manes homo improbiſſimus, & qui eum ſectantur, dicunt legem Adamo imperatam plurimis rebus abſurdis plenam eſſe, atque inde multa ſuppeditari argumenta quibus meritò accuſetur ipſe Legiſlator, verbi gratia: iuſſit Adamũ abſtinere ab arbore ſcientiæ boni & mali, minatus mortem quo die illius fructu veſceretur: quod edictum, harum rerum omnium arguit Deum, inſcientiæ, iracundię, pœnitẽtiæ, mendacij denique. Inſcientiæ quidem, quod legem imperauerit quam putarit obſeruandam, ea verò obſeruata nõ ſit. Iracũdię, quod eũ qui cõtra ſuã legẽ feciſſet, per irã cõdẽnauerit. Pœnitẽtię, quia latã ſententiã per miſericordiã (vt vos dicitis, inquit, Manes, irritã habuerit, denique mendacij, quia mortem non oppetiuerit Adam⁹ quo die edit de illa arbore.

Manetis calumniæ in legem Adamo primum à Deo poſitam.

Aduerſũ hęc reſpondemus, Deũ inſciẽtię culpari nõ poſſe, qui ab ęterno omnia nouit prius quã fiant: ac proinde illud etiã clarè pręſciuit, Adamũ, quę ipſe imperaturus eſſet, ea nõ facturũ, nec tamẽ ideo nõ imperauit, quia illũ pariturũ non eſſe pręſciuit: conſentaneũ eñ erat, vt nihilominus illi pręſcriberet legẽ, & quidẽ ob multas cauſſas, primũ vt conſtaret eſſe E qui dominatione poteſtateque rerum potiretur, eſt enim dominorũ leges ſtatuere, ſciretque Adamus & cęteræ res conditę, ſe creaturas eſſe & ſeruos, quib⁹ ſolent leges dari. Ad hoc, data lege certiorẽ reddidit Deus Adamũ & reliquos mortales ratione pręditos, ſe arbitrij libertate ipſos donaſſe dum conderet, qua freti poſſent vel obſeruare, vel tranſilire legem praſcriptam. Nam ſi legem tollas, nihil erit vnde eam libertatem, ſummum profectò Dei donum, cognoſcas. Inſuper lex & ſi ab Adamo violanda erat, tamen vtilis fuit ad probandos ſegregandoſq; morigeros à rebellibus, bonos à malis, amicos ab hoſtibus, aliorũque virtutem ab aliorum prauitate, quorum nihil ſublata lege, cognoſci diiudicarique à nobis poſſet.

Iam verò qui conſtaret,iuſtè aliis pręmium à Deo dari ipſum cæleſte regnum, qui obſequioſi ſeruanda lege officium colunt:aliis calamitates meritò infligi,qui latæ legi non parēt,niſi lex eſſet lata? Quod ſi verò ideò ferri non debuit quia eam fracturus erat Adamus cum vxore, haud ſanè rectè præſcripta iam fuerit mortalibus fidei norma,quando maxima pars hominum eam non colit. Poſtremò præſcripta lege monemur,alterum eſſe ſæculum in quo ſua pręmia & iis qui obtemperant & iis qui rebellant, ſint præſtituta,alteris perpetuæ deliciæ,alteris cruciatus ſempiterni:lex enim omnis,& promiſſa & minas ſecum adfert,vt illa,ſi ſeruetur,hæ ſi frangatur,præſto ſint. Quod porrò ad iracundiam ſpectat, reſpondemus,Deum non per iram pronunciaſſe aduerſus Adamū illam talem ſententiam, ſed per meram miſericordiam, quod hinc cognoſcitur: quia haudquaquam illo die obiit ille mortem quo facinus fecit, pro ſententiæ verbis,nimirum verba eò fecerat De[9] rigidiora, quò poſteritatem venturoſque nepores per metum à frangendis legibus, rebellandoque contineret. Rurſus de pœnitentia,cuius accuſatDeū Manes,dicimusillorum eſſe dolere atque pœnitere, qui neſcij rerum euentus,ea faciunt,quorum exitus parum reſpondeat ipſorum commodis: at Deum, cùm præſciat omnia, quem ſint quæque habitura finem,prorſus pœnitere vllius non poſſe, aut pigere. Non igitur latam à ſe ſententiam aduerſus Adamum,quaſi eius pœnituerit, diſſoluit: ſed per ſuam miſericordiam atque clementiam: quæ ipſius virtutes ea re ſunt luculenter patefactæ. Nam alioqui etiam quoties relicta impietate redit,eum excipit,atque quę aduerſus illum decreuerat,mutat,vt ait Propheta Ieremias. Et Nineuitas exitio damnatos, poſtquam commutarunt vitam,ſupplicio exſoluit. Neque Ezechiam de admiſſo peccato dolentem morte vt comminatus fuerat mulctauit. Immò verò coti die videre eſt,illum non perditum ire eos, qui ſuis mandatis non parent, ſed expectare vt reſipiſcant.

Adā mortuus eodie quo Dei Præceptū eſt transgreſſus.

Poſtremo ad mendacij calumniam reſpondemus, planè Deum mentitum non eſſe,cùm Adam, quo die de vetita arbore edit,eo mortem quoque,ſi animum ſpectes, obierit: quippe qui abalienatus ſit à Deo,qui vnus vita vera,certaque eſt,rata igitur fuit Dei eo die aduerſus illum ſententia. Et verò ipſo etiā corpore,illo die mortuus eſt quadam affectione turbulenta,quæ mortis eſſet efficiēs,vt à quo ſimul prorſus auferebatur immortalitatis gratia,ac proinde morti iam tum fiebat obnoxius,& omnino mortalis. Et his ergo omnibus conficitur, Manetem & reliquos eius factionis homines improbè Deum ſuggillare eorum criminum, quæ iam vidimus.

Altera eorundem obiectio.

Rurſus aiunt iidem Manetis aſſenſores: Quanam prohibitus eſt Adamus cauſſa ab arbore ſcientiæ guſtanda? an quia mala ea eſſet,an quia bona? Si quia mala,an mala arbor ſata erat in Paradiſo. Sin quia bona,per inuidiam prohibitus eſt. Contra hæc dicimus,eam arborem ſuapte natura neque bonam neque malam fuiſſe,ſed perinde atque ipſa quis vteretur,abuteretur ve. Vſum autem atque abuſum in libero primorum parentum fuiſſe arbitrio poſitum, vt iam non ex ipſa arbore malum, ſed ex arboris abuſu proueniſſe exiſtimandum ſit. Idem de bono dicendum fuiſſet,ſi Adam mandatis quæ de ea arbore acceperat paruiſſet. Quemadmodum cibus qua cib[9] eſt,nihil vllus ab alio differt:ſed pro ætate atque viribus veſcentium maximè. Nam qui veſcentis viribus reſpondet,atque congruo tempore ſumitur,bonus:qui verò vires ſuperat, aut non in tempore capitur,malus habetur,ſic vſus Adæ atque vxoris in permiſſa quidem arbore bonus, at in vetita malus erat:neque enim in ipſa arbore boni maliue efficienria inerat,ſed ipſum violare Dei legem, id verò erat quod Adamum occidebat,non arbor. veluti contumelioſum in parentes, non ipſa contumelia mulctat morte,ſed fracta lex, neque mons Sinai eos interficiebat qui ſe contingebant quo tempore certi fines præſcripti fuere,vltra quos nemo accederet, ſed lex violata. Non igitur illa arbor Adamo malum dedit, ſed admiſſa per fractam legem noxa. Enimuero per inuidiam non eſſe prohibitum Adamum ab vna ea arbore ſatis arguit, quod cęteræ omnes ipſius vſui permiſſæ fuere. Sed eò ſpectabat mandatum, vt de Adæ obſequio periculum in vna arbore fieret,eoque ſi obtemperaſſet, ſummum precium referret, nempe vt poſſet veſci arbore vitæ,atque immortalis fieri. Sed aliis præterea rationibus ſupra oſtendimus,nihil horum per inuidiam à Deo geſtum eſſe

Cibus vnde bonus aut malus

Leuit. 20.

Exod. 19.

Tertia eorundem obiectio.

Iterum inſtat Manetis ſecta,inquiens: Aut præſciebat Deus Adamum nō obtemperaturū,aut non præſciebat cùm legem ferret. Si hoc dederis, abſurdum eſt:ſin illud,vecordiæ eſt arguendus Deus. Nos verò reſpondemus quod nuper,præſciuiſſe quidem Deum, non obſeruatum iri mandatum ab Adamo: id tamen cur minus mandaret, nihil obſtitiſſe. Quis enim ſtultum vocet Deum, quia legibus vetuit peccare,cùm ſciret plurimos fore qui eſſent peccaturi? Sanè ſi nullas leges condidiſſet,nihil imperauiſſet, neque penes illum dominationē, neque penes nos Arbitrij libertatem eſſe reſcitum eſſet. Verùm enim vero ille cùm præſciret cuncta quæ euentura eſſent,leges nobis dedit ceu liberis,& libero Arbitrio prędítis,vt quod luberet id ageremus. Nos verò pro ſuà quiſque voluntate, & Arbitrij libertate erga leges,aut obſeruando eas aut frangendo, noſmet gerimus. Neque aliter quoque cum Adamo actum eſt: penes illū enim erat & edere & non edere de arbore vetita, atque ſi non ediſſet, ex gratia immortalis euaſiſſet:poſteaquā verò edit, mortuus eſt. His itaque argumentis colligere eſt, neque malè ſatam fuiſſe arborem ſcientiæ ab initio,neque Adamo inuidioſe illa interdictum eſſe, ne illò mittant linguas ſuas Manetis aſſeclæ,Dei hoſtes, dum pro duabus rerum cauſſis aſtruendis contendentes, quarum altera bona, mala altera ſit,illiuſmodi argumentis nos laceſſunt, qui vnum Deum profitemur:Si, inquiētes,mala erat arbor,cur eā ſeuit Deus in Paradiſo, quæ Adamo ruinam eſſet illatura? Sin bona,prorſus per inuidiam prohibuerit illum neceſſe eſt.

Cur peccaturis, De[9] leges poſuerit.

Iuliani apoſtatæ calumnia.

Iulianus apoſtata.

Cyrillus.

Satius,ait Iulianus,fuiſſet,arborē illam vetitā aut in angulo Paradiſi,aut loco aliquo obſcuriore extare, ne dum perpetuò ob oculos eſſet,nimium ſui deſiderium in animis parentū noſtrorū excitaret. Huic reſpondet diuus Cyrillus oratione tertia quam aduerſus eum conſcripſit,in hanc ſententiam: Studio creatoris factum eſt, ne arbor illa in occulto haberetur, Cōſentaneū enim fuit,vt ſpectatores ipſa arboris aſpectione,mandatū Dei atque legem in memoriā reuocarent,& ſimul Domini ſui qui legem tulerat,recordarentur:quarum rerū obliuio ipſis facilè potuiſſet obrepere,ſi in angulo quopiam Paradiſi illa ſata fuiſſet. *Sequuntur quæſtiones,quę à multis quęri ſolent.*

Quæ-

Quærunt nonnulli,cur creauerit Adamum Deus, quem præſciebat peccaturum. Reſpondemus,minimè conditum à Deo eſſe Adamum vt peccaret vel vt non peccaret, ſiue vt iuſtus eſſet aut vt iniuſtus: ſed neque vt legem obſeruaret vel vt non obſeruaret. Nam ſi horum alicuius gratia illum condidiſſet, magnā ſanè cauſſa hoc ab illis quæreretur. Sed pro ſua bonitate, gratiáque mera illum effecit, hæcque prima Deo illius creandi cauſſa fuit:cętera porrò illa ſecundaria exiſtimanda ſunt,vt quæ ex ipſius Adę Arbitrio pependerint,cùm hoc penes ſolum creatorem eſſet. Quapropter potius ſic illi quærere debuerunt,cur creauerit Adamum Deus:ita enim reſponſum tuliſſent,propter ſuam ipſius probitatem. Nam reliqua illa,peccare aut non peccare, & quæ addebantur cętera,ex Adæ libera pendebant Voluntate. Huc addimus etiam illud, Deum,vt præſciuit peccaturum Adamum lapſurúmque,prius quàm conderet:ita præſciuiſſe quoque ſe olim venturum,redempturumque illum à peccato in quod incidiſſet,ipſiuſque vetuſtatem inſtauraturum,atque collapſum ſubleuaturum: vt eo minus mirū videri debeat,ſi creauit quem paulò poſt peccaturum præſciret. Ad hæc, niſi creaſſet quos non neſciebat delicturos, fruſtra creandi operam ſumpſiſſet:quippe qui nec blaſphemum in ventre matris ſuæ finxiſſet,neque hypocritæ permiſiſſet,vt adſpiceret lumen. Denique eo luculentiſſimè Dei probitas & gratia apparet, quod quos ſibi nō obtemperaturos nouit, eos progignere non dedignatur. Nam ſolos morigeros,ſua cauſſa,hoc eſt, vt ſuæ voluntati imperioque obſecundarent,&ſibi gratum facerent,genuiſſe videri poterat. at quando iam pro ſua bonitate & bonos creat,& malos,non ignarus,alteros per virtutem, per improbitatem alteros ætatem acturos:quemadmodum etiam Solis ſui lumen iuxta bonis & malis impertit, & pluuiam iuſtis iniuſtiſque,clariſſima profectò euadit ipſius probitas atque benignitas, quæ profuſè defluens,vniuerſa amplectitur. Verùm hanc quæſtionem diſſoluimus quoque in noſtra interpretatione,quam in diui Matthæi Euangelium fecimus.

Cur à Deo creatus fuerit Adam peccaturus.

Alia quæſtio.

Moſis Bar Cepha Cōmētarii in Matthęū.

Adā mortalis an immortalis ſit conditus.

Quærunt alij,mortalem ne natura, an immortalem genuerit Deus Adamum. Sed principio expendendum hic eſt,quid ſibi illud velit, Adamum natura mortalem eſſe ortum:ſpectet ne ad vniuerſam ipſius cōpoſitionem, quaſi dicas,naturę Adæ inditum fuiſſe vt anima diſſocietur à corpore, quæ diſiunctio mors ſit,an verò mortalitas ad corpus ſolum referatur, vt huic naturale fuiſſe ſtatuatur, interire atque occidere. Reſpondemus igitur, nos corpus ſolum ſpectare,cùm dicimus, Adamum natura mortalem fuiſſe creatū:hoc enim ita compoſitum fuit,vt ſuapte natura,paſſioni,corruptioni, morti denique eſſet ſubiectum atque opportunum. Interim à corpore ad totum hoc transfertur, dicimuſque, hominem natura mortalem eſſe natum:nam in rebus compoſitis ita fieri aſſolet,vt quod partis eſt vnius,toti attribuatur. Sunt tamen qui negent, Adamum natura mortalem eſſe procreatum:ſunt etiam qui mortalē & immortalem natura effectum eſſe velint: ſunt denique qui neque mortalem neque immortalem natura conditum affirment. Qui negant mortalem naturà creatum à Deo eſſe, dicunt,morti obnoxium eſſe factum per diuinam ſententiam, quà ob peccatum eſt morte damnatus, atque in peccatum illi mortis cauſſam fuiſſe, ſecundum illa Dei verba: *Quo die ederis de illa arbore, mortem morieris*. Alteri, quos diximus mortalem atque immortalem natura illum facere, hoc ad animum,illud ad corpus referunt. Tertij denique qui vtraque,& mortalitatem & immortalitatem natura illi ingenita fuiſſe negant, arbitrantur, media conditione ortum fuiſſe,vt ſi corpori deditus vitam agitaret,mortalis:ſin animæ ſuæ præclara ſtudia ſectaretur colerétque,immortalis euaderet. Nos verò ſtatuimus, Adamum natura mortalem eſſe progenitum,idque his colligimus argumentis. Primò, quia compoſitus eſt ex puluere vt materia: id verò quod ex puluere conformatum fictúmque eſt,mortale eſſe ſuapte natura certum eſt. Secūdò,quia cum virilis ac muliebris ſexus diſcrimine conditus eſt, quod mortalibus congruit, immortalibus nequaquam. Tertio,quia procreatus eſt cum oculis qui eſcam appeterent,& manibus quas illius ſumendi gratia protenderet,denique cum vaſis quæ alimentum exciperent continerentque: hæc enim iis modò quibus mortalis natura obtigit, vſui eſſe poſſunt,immortalibus fruſtra dentur. Quartò, cęteræ res quas Adami gratia condidit Deus,ſatis arguunt,illum natura mortalem eſſe factum. Quorſum enim terra opus erat? quorſum Firmamento?(vt vocant) quorſum lucentibus in hoc ſtellis? quorſum piſcibus,volucribuſque,quæ mactantur? quorſum iumentis,aliiſque animantibus quæ partim ſeruiunt,alia eduntur? Sanè hiſce omnibus non vtuntur qui vita fruūtur immortali:ſed illi ſoli qui fluxam atque caducā ſuſtinent. Quintò,ex lege quæ Adamo eſt à genitore Deo præſcripta, conficitur,illum mortali conditione ortum eſſe:veſci enim ac non veſci, hac aut illa re,mortales iubentur,non immortales. Sextò idē colligitur ex verbis Dei quæ ante mandatum ad Adamum faciebat,inquiens: *Creſcite & multiplicamini & Dominamini piſcibus maris & volucribus cæli.* &: *Dedi vobis omne ſemen quod ſeminatur, & omnis arbor erit vobis pro cibo.* Septimò,niſi mortali ſtatu effectus fuiſſet,etiam vt legem fregiſſet non obiuiſſet mortem, vt obiit. Neque enim Diabolus, quamuis peccauit, immortalitatem amiſit quam in ſuo ortu acceperat. Octauò,compoſitus eſt Adam ex rebus diuerſis: id verò compoſitis omnibus peculiare eſt,vt in ea diſſolubilia ſint,ex quibus colligata exiſtunt. Nonò,à nobis ſtant Doctores claſſici,probatæque fidei. Nā Dominus Ioannes eà oratione quam ad Sitigrium monachum ſcripſit,ſic habet:Nondum certam habebat Adamus immortalitatis ſpem. Et rurſus oratione quam de arbore ſcientiæ boni& mali compoſuit:Anima,inquit,natura immortalis eſt, at mortale natura corpus. Ad hoc vbi tria verba explicat quę in libro Iob ſcripta extant, Qui ſeruus eſt non fidelis:ſic ait:Si homo cùm immortalitatem ſuapte natura non haberet,ceruices iactauit: quid non feciſſet,ſi illam habuiſſet? Athanaſius quoque oratione de ortu corporali,ſcribit,fuiſſe hominē natura mortalem,vt qui ex rebus fluxis eſſet colligatus. Denique Cyrillus Oratione octauà aduerſus impium Iulianum in hunc modum loquitur: Cùm Adam contra Dei legem feciſſet,morte eſt damnatus, quà re quòd naturà mortalis eſſet, arguebatur.

Adā natura mortalis creatus.

Cęterum Dominus Iacobus Sarugenſis eà oratione

quà diſſerit, fueritne Adam mortalis conditus, an immortalis, ſcribit, Adamum mortalem & immortalem fuiſſe conditum, cùm ipſius libero Arbitrio permitteretur à Deo, vt vel obſeruata lege immortalis eſſet, vel fractà moreretur. At Philoxenus Capitulis quæ aduerſus Diodorum compoſuit, Temeraria, inquit, audacia eſt, Adamum immortalem dicere ſuapte natura, ſiue tū cū gignebatur ſiue poſtquā reſurrexerit. Quî poteſt eñ ea natura immortalis haberi, quæ ex nihilo creatur, perficiturque alterius iuſſu? Nam etiam ſi gratuitò ipſi conceſſum fuiſſet, vt vitam ſempiternam ageret, non ideo immortalis natura dicēdus erat: quippe cuius vita in alterius eſſet poteſtate. Igitur & ſi in æternum non fuiſſet moriturus, mortalis tamen erat: nempe immortalitas ad ſolum Deum ſpectat: & ſi vlla ſit natura quæ non diſſoluitur nec vllo mortis fato perimitur, id ex gratia donatum ſibi ab illo habet: quod autem alteri acceptum fertur, id rurſus pro illius arbitrio adimi poteſt. Cęterum de Adamo clarum eſt, ſi mandato obtemperauiſſet: futurum fuiſſe vt nō obiret mortem: non quod tali conditione eſſet genitus, ſed pro effectoris ſui mera benignitate, rurſus poſtquam reſurrexit, deinceps quoque nō moriturum: ſed & id quoque per gratiam opificis Dei. Neque enim abſque periculo, aut tum cùm gigneret, aut cū ſuſcitabit à mortuis, fecerit naturà immortalem. Ex his omnibus cōficitur, Adamū mortali conditione procreatū eſſe: interim fatemur, immortalitate donandū à ſuo genitore fuiſſe, non quidem naturali, ſed gratuita ſi legi paruiſſet.

Obiectio Iuliani Halicarnaſſei, & eius aſſectationis hominum.

De Iuliano Halicarnaſſeo vide Suidam prolixè.

Iulianus Halicarnaſſeus, & qui eius ſectæ ſunt, dicunt, Adamum natura conditum eſſe immortalem, ſicut anima cum naturali immortalitate creata eſt, non autem gratuita: & niſi peccaſſet, māſurum fuiſſe, paſſionis, corruptionis, mortis exſortem: & quidem hæc omnia ex ſuapte naturà, quippe qui in ea rurſus diſſolubilis non fuerit, ex quibus erat coagmentatus. Porrò quia aduerſus legem Dei fecit atque deliquit, ideó mulctatum eſſe tum animæ morte, quę eſt abalienatio à Deo per peccatū: tū corporis quæ eſt diſſociatio ab hac vita quæ ipſis corporeis ſēſibus percipitur. His nos reſpondemus: Si naturā Adamus cùm procrearetur, accepiſſet immortalem, vt vos dicitis, ea ſanè haud mutata eſſet in mortalem per peccatum, vt neque Satanę immortalitas naturalis cum mortalitate eſt commutata poſtquam aduerſus Deum deliquit. Rurſus, ſi vt anima, quod vos adfirmatis, ita & corpus natura immortale procreatum fuit: atque ipſum violare legē non modò corpori, ſed magis animæ cuius imperio illud regebatur, imputādum fuit: cur patrato flagitio corpus quidem mortalem naturam induit; anima verò ſuam ſibi natura inſitam immortalitatem retinuit? Sed dicetis, etiam animam per peccatum obiiſſe mortem. Sed quid corpus? an non ipſum quoque per peccatum obiit? Si negatis, falſi eſtis: ſin fatemini, cur cum pariter ambo natura eſſent immortalia, pariterque peccarint, corpus duplici morte adfectum eſt: animam verò ea ſola quæ peccati mors dicitur, inuaſit? Profectò nihil hic illis reliqui eſt quod reſpondeāt: verùm enimuerò conficite aut ab ipſa natura, aut à ratione petitis argumentis, aut denique ſanctorum Patrum teſtimoniis, niſi corpus ſua natura factum eſſe immortale iuxta ac Animam, neque in ea diſſolubile eſſe ex quibus colligatum eſt, & ſubſcribemus lubentes veſtræ ſententiæ, neque contendemus amplius, gratuita immortalitate donandum fuiſſe à ſuo genitore, ſi præcepto paruiſset.

Mors Animæ.

Altera eiuſdem Iuliani obiectio.

Audent iidem laniſtę laceſſere eos qui carnem corruptibilem natura dicunt, quaſi hi & ipſam carnem malam, & carnis ſimul opificem malum faciant. Nos verò aduerſus iſta producimus Doctores Eccleſiæ priſcos, gloria & laude dignos, qui & ſi carnem eſſe natura corruptibilem dixere, non tamen idcirco malam eſſe profeſſi ſunt. Gregorius enim oratione quam de virtute ſcripſit, ad hunc loquitur modum. Corpus omni ex parte compoſitum eſt: quod autem compoſitū eſt, id nemo indiſſolubile eſſe dixerit: at quod diſſolui poteſt, corrumpi poteſt: eſt igitur caro corruptioni ſubiecta. Rurſus Cyrillus tomo tertio Commentarij in Epiſtolam ad Corint. Eſt quidem, ait, caro natura ſua corruptioni obnoxia: ſed tamen per virtutem Dei, cui planè nihil eſt difficile, ipſam ſuperaſſet naturam, atque in vita ſempiterna fuiſſet conſeruatus Adamus, ſi legem impiè non violaſſet. Dominus Seuerus item oratione, quam aduerſus Feliciſſimum ſcripſit, hæc ſummatim habet: Suapte quidem natura mortale & corruptibile erat Corpus, atque in ea diſſolubile ex quibus fuerat coniunctum: verum nulla erat mortis in ipſo efficientia: neque enim vt mortis laqueis ſubigeretur, conditus fuerat homo ab initio· ſed neque rurſus vt naturæ ſortem ſuperaret, eſſetque immortalis: ſed per gratiā atque benignitatem voluntatis diuinæ ſeruabatur ad vitam ſempiternam & immortalem: voluntati autem diuinæ natura rerum obſiſtere nequit. Igitur et ſi natura ipſa quod coagmentatum eſt, rurſus diſſoluere cupiat, tamen in homine hoc malum minimè quiuiſſet efficere, impedita per diuinam voluntatem atque gratiam: ipſa enim mortalitas abſorpta fuiſſet à vita, & naturam refrenaſſet diuina gratia. At verò mortalitatis corruptricis corporis, quæ efficienter eſt cōſecuta, fons & origo fuit peccatum, atque aduerſus legem admiſſum facinus. Tūc enim occepit mors ea quæ quod compoſitum eſt diſſoluit, vim ſuam atque efficacitatem in homine reipſa exercere, quando anima per fractam legē neceſſariò eſt à Deo abalienata, atque perturbationibus variis adfecta, implicataque: ex quibus naturæ perturbationibus, ipſum etiam corpus (nam & in illo enatæ atque effectæ ſunt) corruptibile eſſe intelligimus, & pronunciamus. Concludimus ergo, mortis corruptioniſque debitum ex violata lege natum atque contractum eſſe: non autem inde, quod corpus Adæ eſſet compoſitum, atque in ea ex quibus conſtabat, diſſolubile. Neque enim difficile erat omnium rerum parenti Deo, eius qui corruptioni ſubiectus fuit pro naturæ ſuę cōditione, vitam corruptionis fato eximere, atque in vita ſempiterna tueri conſeruareque. Ad hunc igitur modum Doctores carnem quidem ſuapte natura diſſolubilem fuiſſe dicūt nec tamen proinde aut ipſam aut à malo effectore procreatam eſſe.

Nazanzenus, Oratio de virtute: poſſet etiam reddi, de dignitate vel præſtantia.

Cyrilli comment. in Epiſt. ad.

Voluntatis Diuinę potentia.

Mortis debitum ex Peccato natum eſt.

Alia obiectio Iuliani impij.

Ridebat quidem impius Iulianus, quod Moſem, Eccleſiæ Doctores dicerent, hominem corruptibili natura prognatum fuiſſe, & tamen non fuiſſe moriturum, ita volente Deo. Sed ei reſpondet Cyrillus: Platoni, inquit, tuo licet dicere quaſi ex Dei perſona, ad ſolem, lunam, cęteraſque ſtellas: Quoniā orti eſtis, immortales vos quidem eſſe, & indiſſolubiles non

non poteſtis: neutiquā tamen diſſoluemini, nec vos vlla mortis fata perimet; propter conſilium noſtrū quod maius eſt vinculum quàm vis vlla quæ vobis accidat: tu Platonem vis vera dicere, & nos Moſi non credemus, qui ait, hominem non fuiſſe diſſoluendum, ita volente Deo? Profectò haudquaquam difficile Deo fuiſſet, eum qui à corruptione occupabatur, quantum ad ipſam eius naturam ſpectabat, prorſus à corruptione vindicare, atque aſſerere in vitam ſempiternam. Igitur niſi de arbore ediſſet: mortem non obiuiſſet Adamus: & quia edit, obiit. Cęterum Plato haud rectè ait, ſolem, lunam, ſtellas cęteras immortales eſſe, quippe quæ Anima vitaque careant.

Obiectio Theodori, & Neſtorij, atque eius factionis aliorum.

Aiunt Theodorus & Neſtorius, aliique qui hos ſequuntur, mortem non ob peccatum, legēue Dei violatam, inuaſiſſe genus humanum: ſed mortali nos cōditione à Deo genitos eſſe, neque quemquam vlla ratione mortis terminum, quem ille noſtro generi naturæque, præſtituerat, viuendo transgreſſurum fuiſſe, etiam ſi Adamus non deliquiſſet: multa enim abſurda conſequi, niſi id ita eſſe ſtatuamus. Quî enim inquiunt, conueniet dicere, Deum, cuius conſilium erat nos efficere immortales, propter peccatum feciſſe mortales? deinde ſi propter Adæ peccatum nos occidit Deus, conficitur, & iuſtos eum occidiſſe propter peccatores, & patrum ſupplicia ad filios extendiſſe, quorum vtrunque improbum eſt: ait enim, neque patres morituros pro filiis, neque filios pro patribus. Tum vt demus Adamum obiiſſe, quia de arbore guſtauit, quam dicemus Noæ, Melchizedeco, Abrahamo mortis fuiſſe cauſſam? Profectò hodie nullum eſt ſcelus, aut grande, aut leue, quod à patribus admiſſum in filiis vindicat, quis igitur exiſtimet ob leue illud Adæ peccatum, quia de fructu vetito guſtauiſſet, vniuerſam poſteritatem morte mulctare? Et verò is Deo mos eſt, vt malis ignoſcat bonorū gratia, nō autem vt probos improborum cauſſa perdat, atque vt pro ſua miſericordia grandiū flagitiorū gratiam hominibus faciat, tantum abeſt, vt leue piaculum grauiſſima pœnà vindicet. Ad hæc, ſi propter peccatum amandati ſumus in hunc mundum diſſolubilem, magnæ profectò gratiæ debeantur peccato, vt quod creandæ huius mortalis machinæ cauſſa fuerit. Præterea ſi Adamus occidit, quia peccauit: cur non occiderunt dæmones longè maioris flagitij rei? Si dicat quis, hos animo occidiſſe: atqui cur Adamus etiam corpore? Ex his confeciſſe putant, Adamum, ſiue abſtinuiſſet ab arbore qua ſibi fuerat interdictum, ſiue nō abſtinuiſſet, prorſus moriturum fuiſſe: cùm eſſet natura mortali conditus. Cęterum in eius Scripturæ verbis tropum eſſe, quæ ita loquitur ac ſi Adam propter peccatum obiuiſſet mortem, nimirum vt cùm ille audiret peccatum ſibi mortis cauſſam fuiſſe, odio haberet, vitaretque peccatum: quemadmodum multis aliis locis tropo vſa eſt ſcriptura, vt cùm habet: & tentauit Dominus Abrahamum. Neque enim Deum facto periculo opus habere. Rurſus vbi ait, Deum voluiſſe interficere Moſen, vxoris tamen opera placatum dimiſiſſe illum impunem. Et cùm narrat, Chriſtum Ieſum inde à mane ieiunum, atque famelicum acceſſiſſe ad ficum arborem alieno à ficis naſcendis tempore. Hæc enim atque huius generis alia diuerſum quid ab eo ſignificare, quod verba audita præ ſe ferūt. Itaq; per tropū ſimiliter accipienda eſſe ea verba, quæ nobis Adamum à Deo mortalem natura procreatum memorant, ac deinde legem ipſi impoſitam fuiſſe, vt ſi ederet de arbore illa, moreretur. Nempe vt cùm audiret Adamus ſe ob violatam legem atque rebellionē Paradiſo pulſum, mortique deditum eſſe, odio haberet, fugeretq; peccatum, rebellionēque. Sed nos ad hæc reſpondemus, Non ita profectò, viri, ſacra ſcriptura loquitur, vt vos exiſtimatis, quippe quam omnibus locis diſertè pronuntiantem offendimus, peccatum Adami cauſſa fuiſſe, mortis, cùm illi ipſi, tum vniuerſæ poſteritati, ſecundum illud: Quo die comederis de arbore, mortem oppetes. & rurſus, Quia auſcultaſti voci vxoris tuæ, atque ediſti de arbore, qua tibi interdixeram, maledicta eſto terra propter te. Et apud diuum Paulum legimus: Sicut per vnum hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors, &c. Et alibi. Nam abſque lege peccatum erat mortuum: ego verò viuebam quondam abſque lege (hoc eſt, cùm nihil mortale cogitarem) porrò cū veniſſet mandatū (ipſo ſcilicet violato) reuixit peccatū, ego verò mortuus ſum: & inuentū eſt mandatū, quod vt vita eſſet, datum fuerat (ei qui ipſi pareret) mihi (qui fregi) mortem adferre. Alia præterea plurima ſacræ ſcripturæ loca facilè inuenias, quæ cum his congruam, atque diſertè mortem per peccatum nos inuaſiſſe teſtentur. At ſi hæc non recipitis, proferte nobis vnum aliquem locum, in quo ſcriptura dicat, nos non mori propter peccatum: verùm quando illius modi locus nuſquā eſt, alterū illud verū ſit neceſſe eſt. Neque enim conſentaneum eſt, vt eo repudiato, quod ſacris literis proditum inuenimus, id amplectamur, quod nuſquam ſcriptū exſtat. Nā ad ea duo, quæ vos ceu abſurda ex noſtra illa ſententia colligebatis, nempe Deum occidere iuſtos propter iniuſtos, & patrū ſcelera punire in filiis, dicimus ea haud inde conſequi: neque enim Deum propter Adæ impietatem occidere ipſius poſteros, ſiue probos, ſiue improbos, vt neque filios ob ea quæ patres patrauere flagitia. Sed fuerat Adamus natura quidem mortalis genitus, conſeruabatur tamen in immortalitate per effectoris ſui benignitatem, & gratiam. Sed vbi legem violaſſet, atque deliquiſſet, remouit ab ipſo Deus ſuam immortalitatis gratiam, atque tum ille talis manſit qualis alioqui natura fuerat, hoc eſt, mortalis. Sedenim ſi ante amiſſam immortalitatis gratiam ille filios procreaſset, tum verò dici potuiſſet, eos illius filios, qui nihil peccaſſent, immortalitatis gratia meritò deſtituendos non fuiſse. Verùm quando poſt adéptā ſibi demū immortalitatis gratiā prolē gignere cœpit, id quod ipſius natura habebat, trāſmittebat in filios: id verò quod antè amiſerat, neque iā tū habebat, cōferre in hos non potuit. Mortalis itaque mortales procreauit, atque hūc omniū nepotū mors conſecuta eſt, non autē ex illius delicto. Immò verò ſi accuratè ſacras litteras perluſtretis, erit, vbi & quando Deum peremiſſe filios per patrum cauſſam inueniatis. Nam apud Samuelem ſcriptū eſt: Quia recordor eius quod Amalec fecit Iſraeli exeūti Ægypto, vade tu Saul, & pugnato aduerſus Agag, populumque ipſius, &c. Et alibi ſcriptū exſtat, propter Dauidis peccatū vxores ipſius conſtuprandas eſſe. Et rurſus in Gabaonitarum gratiam perēptos eſse ſuſpendio à Dauide filios Rephæ, filiæ Aiæ. Porrò quod ceu abſurdum colligitis, peccatū creādi huius mundi cauſſam fuiſſe, reſpōdemus, id prorſus

Ezech. 18

Adamū non factū mortalem propter Peccatum

Argumēta Hæreticorum.

Geneſ. 22

Exod. 4.

Marc. 11.

Rom. 5.

Rom. 7.

1. Sam. 15

2 Sam. 12

1. Sam. 21

alſum eſſe,atque abominãdum.Interim hoc libenter fatemur,mundum eſſe hominis peccatoris cauſa conditum:idque hac ratione:nam Adam ſimul atque formatus erat, traductus eſt in Paradiſum, ceu locum medium,vt ſi pareret legi,in cæleſte regnum ſubueheretur:ſin minuspareret,detruderetur in hũc mundum,id quod alibi eſt à nobis explicatum.Eſt igitur hominis peccatoris gratia, non autem peccati, effectus iſte mundus,vallis nempe lacrymarum, & locus dolorum, vmbræque mortis,non deliciarum, vt vos exiſtimatis. Denique quod à Dæmonibus collegiſtis argumentum, qui&ſi deliquerunt etiam grauius,non tamẽ ſunt morte mulctati,ſic diſſoluimus: Dæmonas,quia ſeſe extuliſſent, atque per ſuperbiã iactaſſent,ideo deturbatos eſſe,non autem ob peccatum mortuos,quia à rerum parente Deo natura immortali fuerant præditi tum cùm gignebantur, prius nempe quàm peccaſſent: Adamum verò mortuum eſſe:quia adépta ipſi erat immortalitatis gratia ob admiſſum peccatum.Neque verò iiſdem omnibus rebus præditi ſumus nos, dęmoneſque:nos enim ſua Deus gratia dignatur illos verò minimè,tametſi plurima ratione polleant.Igitur ex his omnibus dilucidè conficitur,nos ob peccatum mori. Verum enimuero ſi propterea regnauit in noſtra natura peccatum,quia Adam præuaricatus eſt contra legem Dei, quanto magis iuſtificabimur & ſeruabimur per vitam Chriſti,qui & mortem ſuperauit, & naturam noſtram vicit, viamque nobis aperuit ſalutis,cùm de cælo ad nos deſcenderet, qua pergentes perueniremus in beatas habitationes domus patris illius,qui cum patre & Spiritu S.laudetur,glorioſe prædicetur, & adoretur pro tantis beneficiis, quæ in humanum genus contulit,hinc vſque in generationes generationum. Amen.

D. SALONII EPISCOPI VIENNENSIS, IN PARABOLAS SALOMONIS EXPLICATIO MYSTICA

Interloquutores.

VERANIVS ET SALONIVS.

VERANIVS.Parabolæ qua lingua dicuntur?S,Græca. Latina verò interpretantur Similitudines.V. Quare Salomõ huic libro nomen iſtud impoſuit? S. Vt per hoc demonſtraret quia non iuxta literam, ſed aliter & ſpiritualiter intelligere debemus,quod dicit. V.Quid ſignificat Salomon quod per Parabolas locutus eſt?S.Dominum Ieſum Chriſtum qui per Parabolas locuturus erat turbis Iudęorum. Nam & ipſo nomine ſuo eundem Dominum Ieſum Chriſtum ſignificat.V.Quomodo ergo interpretatur Salomon?S. Pacificus ſiue amabilis. Significat autem illum,de quo dicit Apoſtolus: Chriſtus pax noſtra,qui fecit vtraque vnũ.Et item: Pacificans per ſanguinem ſuum,ſiue quę in cœlis ſunt, ſiue quę in terris.Item quod Salomõ amabilis interpretatur, aptiſſime illũ ſignificat cui loquitur Pater dicẽs: Tu es filius meꝰ dilectus,in quo mihi bene complacui. V.Quid ſignificat ipſo pacifico regni ſui ſtatu?S. Perenne Chriſti & Eccleſiæ regnum de quo ſcriptum eſt:Et regni eius nõ erit finis.V.Quare iuxta LXX.Interpretum translationem hæc dicta Salomonis nõ Parabolæ,ſed Prouerbia nominantur?S.Sicut Parabolæ dicuntur,quia occulta ſunt & ſecreta myſteria ſignificant, ſic & Prouerbia congruè vocantur, quia talia ſunt quæ ſæpius in ore fidelium verſari, & memoriæ commendari ac retineri debeant.V.Quid vtilitatis Parabolę Salomonis tribuunt?S. Sapientiã videlicet & diſciplinã.& hoc eſt quod ait:Ad diſcẽdam ſapientiam & diſciplinam.V. Quid diſtat inter ſapientiam &diſciplinam?S. Sapientia eſt Diuinarũ rerum cognitio: Diſciplina verò eſt ſanctæ & puræ vitæ conuerſatio.V.Quid eſt ergo diſcere ſapientiã? S.Scire & intelligere, quomodò rectè credere debeas.V.Quid eſt diſcere diſciplinã? S. Cognoſcere, qualiter vnumquęque oporteat viuere, & quid operando conueniat agere,& quò debeat intentionem cordis dirigere.Sequitur: Timor Domini principiũ ſapiẽtiæ.V.Quot ſunt timores Domini?S.Duo, hoc eſt,ſeruilis & ſanctus. V.Seruilis quare dicitur? S. Quia veluti ſerui Domino ſeruimus timore Gehennæ,ne ad tormenta ducamur.V.Sanctus timor quare dicitur?S.Quia ſicut bonus filius timet, ne vel in modico offendat oculos amantiſſimi Patris, ſic & qui perfecti ſunt in Eccleſia,timent,ne peccando offendant oculos Dei.V.Quis ex illis duobus ſapientior:S. Seruilis:quia quicunque ſapere incipit, hoc eſt,poſt peccata ſe cognoſci terraſſe,primò diuino timore corripitur ne ad tormenta trahatur.V. Timor verò ſanctus quid operatur?S.Auget ſapientiã, quoniam perfecta Charitas foras mittit timorem illum ſeruilem.Timor verò ſanctus permanet in ſæculum ſæculi.V.Quid eſt quod Salomon dicit:Fruſtra iacitur rete ante oculos pennatorum?Nunquid non ſolent aues ſæpe retibus capi?S.Solent vtique. V. Qui ſunt ergo iſti pennati?S.Sancti & electi viri, qui habent pẽnas fidei,ſpei & charitatis,cęterarũq; virtutũ quibus ad cœleſtia cõtẽplanda volant:habent & ſpiritales oculos,quibus & inſidias hoſtis antiqui præuident,& peccata pręcauent. Fruſtra ergo, id eſt,in vanũ,iacitur rete ante oculos pennatorũ, id eſt,Laqueus inſidiarũ diaboli obiicitur ſanctis & electis viris,quia facile in terrà ſuperare poſſũt inſidias diaboli,qui ſuã conuerſationẽ habent in cœlis.V.Quæ eſt ſapientia,de qua dicit Salomon: *Sapientia foris prædicat,in plateis de dit voc ẽ ſuã*.S.Chriſti Ieſu,qui eſt Dei virtus &Dei ſapientia,ſic dicit Apoſtolus.V.Hæc ergo ſapientia quomodo foris pręedicat?S.Intus prædicat,id eſt in ſecreto,antequampateretur,quia paucis id eſt,ſolis diſcipulis myſteria ſuæ diuinitatis oſtendit:poſt reſurrectionem verò ſuam foris pręedicauit, quia miſſo deſuper ſpiritu ſancto,aperte ſe per Apoſtolos,quod Dei Filiꝰ eſſet,mũdo daclarauit.V.Quomodo in plateis dedit vocẽ ſuã?S.Quia quę antê in ſecreto &in occulto,& in vno tãtũ Iudęorũ populo docuerat,poſtea in latitudine plebiũ,&corã omnib.gen-

De Timore ſeruili, & filiali.

gẽtibus manifeſte pręedicat per Apoſtolos,iuxta hoc quod eis pcepit,dicẽs: Quæ dico vobis in tenebris, A dicite in lumine,hoc eſt,in manifeſto: & quæ in aure auditis,prædicate ſuper tecta,id eſt, apertè & coram omnibus.v.Quid eſt quod ait:*In capite turbarum clamitat*? s. Per caput deſignantur principes Iudæorum.In capite turbarum clamitabat, quia principibus Iudæorum,homicidium quod in ſe patrauerãt, palàm per Apoſtolos ad memoriam reducebat, & eoſdem ad pœnitentiæ remedium vocabat.v.Quomodo intelligendum eſt quod ſequitur:*In foribus portarum vrbis profert verba ſua*?s.Per vrbem ſancta deſignatur Eccleſia,congregata de vtroque populo,Iudæorum videlicet & Gentium.Fores portarum huius vrbis,ſancti Doctores fuerunt quiverbum Euan- B gelij prædicando, credentes in eam introduxerunt. Sapientia ergo in foribus portarum vrbis verba ſua proferebat, quando Chriſtus in Apoſtolis ſuis loquebatur. v.Quid eſt quod ait:*Inclina cor tuum ad intelligendam prudentiam?* Quomodo poteſt homo inclinare cor?s.Ille inclinat cor ſuum ad cognoſcendam prudentiam, qui humiliat ſe, & emundat animum ſuum à peccatis, vt dignus fiat ad percipienda myſteria Diuinitatis. v. Quid eſt quod dicit: *Ne innitaris ſapientiæ tuæ*? Quis enim innititur ſapientiæ ſuæ: s.Ille, qui ſua ſapientia, aut ſuis viribus confidit ſe poſſe implere diuina mandata. v. Ecce iterum dicit:*Ne ſis ſapiens apud temetipſum*. Quis enim eſt ſa- C piens apud ſemetipſum?s. Ille certè, qui ſe præ cæteris quaſi doctor extollit,& iactat de his quæ ex dictis Patrum rectè cognoſcere ac intelligere potuit. v.Quæ eſt ſapientia vera hominis? s. Timere Dominum & recedere à malo,& hoc eſt quod mox ſequitur: *Time dominum & recede à malo*.v. Vnde ſcis, quod hæc vera ſapientia hominis? s.Quia in libro Hiob ſcriptum eſt: *Ecce timor Domini ipſe eſt ſapientia, Et recedere à malo, intelligentia*.v. Quis ille homo, de quo Salomon dicit:*Beatus homo,qui inuenit ſapientiam*? s.Chriſtianus fidelis &catholicus.s.Quando iſte inuenit ſapientiam?s. Cum doctrinam veritatis,id eſt, Euangelij corpore ſimul & corde percipit, & in D Scripturis ſanctis,Domini voluntatẽ ſtudet cognoſcere.v.Quando affluit prudentia?s. Quando cum magno amore, & ſui conditoris dilectione audit præcepta diuina, & opere ſtudet implere. v. Quid eſt quod ait:*Viæ eius pulchrę, & omnes ſemitæ eius pacificæ* Quæ ſunt iſtæviæ ſapientiæ?aut quæ ſunt ſemitæ eius? s, Viæ ſapientiæ ſunt actiones Domini, quas geſſit in carne:ſiue doctrinæ ipſius, quæ continentur in libris Euangelij, quæ viæ pulchræ ſunt, quia diuinæ.Semitæ ſapientiæ, ſunt præcepta & mandata Domini, quæ ad pacem æternam pacificæ: quia omnia præcepta Dñi ad pacem æternã perducunt. v. De qua lege,aut de quo cõſilio dicit Salomon, cùm E ait:*Cuſtodi legem atque conſilium*? s. De lege videlicet ac conſilio ſapientiæ Domini Ieſu Chriſti. v. Quæ eſt lex ſapientiæ?s.Lex ſapientiæ eſt,quæ dicit:*Si vis ingredi ad vitam,ſerua mandata, id eſt,non occides, non mœchaberis,non furtum facies, &c*.v. Quod eſt conſilium ſapientiæ?s. *Si vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pauperibus,&c*.Quid eſt quod ait: *Abominatio Domini eſt omnis illuſor*? Quis eſt illuſor?s. Illuſor eſt, qui verba Dei peruersè intelligendo & docendo corrumpit. Illuſor eſt,qui ſuos proximos ſimplices & pauperes, inſultando contemnit. Illuſor eſt,qui magna Dei promiſſa quaſi parua deſpicit, & pœnã æternæ dãnationis quaſi tolerabilem ſpernit. Omnes hos tales abominatur Dominus, & cum ſimplicibus eſt ſermocinatio eius, quia illos gratia cœleſtis ſapientiæ illuminat, quia nihil in ſe duplicatũ habent.v. Quare Salomon dicit:*Et ego filius fui Patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea*? Quomodo vnigenitus fuit coram matre ſua, cum præceſſerit eum frater vterinus, ſicut Scriptura ſancta libri Regum,teſtatur? s. Verum eſt,quia præceſſit eum frater vterinus,ſed ille mox mortuus eſt: quaſi nunquã fuiſſet,ſine nomine ab hac vita diſceſſit: propterea ſe vnigenitum appellat. v. Quare dicit:*Ne declines ad dexteram neque ad ſiniſtram*. Quis enim ſe ita continere poterit, vt corpus ſuum in dexteram partem aut in ſiniſtram non declinet? s. Nemo,ſed per dexteram deſignatur via bona, per ſiniſtram via mala & reproba. Non prohibet ambulare in dextera via, ſed declinare ad dexteram.v.Quis ergo declinat ad dexteram, vel ad ſiniſtram? s. Iuſtus declinat ad dexteram,qui de ſua iniuſtia & ſuis viribus præſumit. Iniuſtus declinat ad ſiniſtram, qui propter carnis fragilitatem ſaluari ſe poſſe deſperat. Declinat ad dexteram, qui vult plus ſapere, quam oportet ſapere. Declinat ad ſiniſtram,qui ſeruit ſtultitiæ?v. Cur ergo dicit paulò inferius: *Vias quæ à dexteris ſunt nouit Dominus*? s. Per vias quæ à dexteris ſunt, deſignantur ſanctæ actiones & opera bona.Hæc enim nouit Dominus,id eſt dirigit,& placent illi.vnde & econtra in iudicio dicturus eſt reprobis:*Non noui vos*,hoc eſt,non vos elegi,non eñ mihi placetis,quia nõvos video in luce mea, nõ vos video in iuſtitia mea. v. Quid eſt ꝙ dicit:*Ne des alienis honorẽ tuũ, & annos tuos crudeli*.De quo honore dicit?aut quos vocat alienos? s. De honore dicit, quo factus eſt homo ad imagiñ Dei.Alienos dæmones appellat,&eſt ſenſus:Ne honorẽ tuum, ꝙ ad imaginem Dei creatus es,male viuendo ſubdas immundis ſpiritibus.v.Quem appellat crudelem?aut de quibus annis dicit?s. Annos vocat ſpacia vitæ. Crudelem, diabolum: & eſt ſenſus: Spacia vitæ,quæ tibi dedit Deus, male viuendo nẽ tradas diabolo. v. De qua ciſterna docet Salomon bibere aquam,aut de quo puteo fluenta? cum dicit: *Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui*? s. Ciſternam vocat Catholicam,id eſt,veteris & noui Teſtamenti doctrinam: puteum verò profunditatem & altitudinem eiuſdem Catholicæ doctrinæ: aquam ſcientiam:fluenta,copiam &abundantiam ſcientiæ, id eſt, varios ſacræ ſcripturæ appellat intellectûs. Docet enim his verbis,cauere à doctrina hæreticorum, & attendere lectionibus ſacrarum ſcripturarum,& eſt ſenſus: *Bibe aquam de ciſterna tua*, id eſt,ſerua,&opere imple doctrinam quam aliis prædicaris. *Et fluenta putei tui*, id eſt,abundantia ſermonis tui ſeu ſcientiæ, affluenter in te redundet operibus bonis. v.Quare dicit Salomon:*Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide*: cùm ſtatim ſubiungat: *Habeto eas ſolus,ne ſint alieni participes tui*?Si fontes noſtros foras deriuamus,&in plateis aquas diuidimus, quomodo ſoli eas habere poſſumus?s.Quamuis in verbis ſonare videatur, tamen nulla eſt contrarietas, quia hæ ſententiæ non poſſunt niſi ſpiritualitet intelligi.Fontes ergo noſtros foras deriuamus,cùm aliis vim prædicationis infundimus,cum verba ſacræ ſcripturæ aliis annunciamus. In plateis aquas diuidimus, cùm populis prædicamus. Platea namque dicta eſt à latitudine:eſt enim græcus ſermo. In pla-

Cordis flexus.

1.Reg.12.

Dextrã vel ſiniſtra quæ ſit myſticè.

Mat. 7.

Mat. 19. Mar. 10. Luc. 18.

Illuſor proprie quis ſit.

teis ergo aquas diuidimus, quando in multitudine
Auditorum, verba ſcientiæ dilatamus, & iuxta v-
niuſcuiuſque qualitatem diuina eloquia diſpenſa-
mus. v. Si aquas in plateis diuidere debemus, quo-
modo ergo eas ſoli habere poſſumus? s. Aquas in
in plateis diuidimus, quando aliis verba diuina latè
prædicamus, & tamen ſoli aquas habemus, quia de
ipſa prædicatione humanas laudes non quærimus.
v. Quid eſt quod dicit: *Ne ſint alieni participes tui.* s. A-
lienos vocat dæmones, de quibus dixit Pſalmiſta: *A-
lieni inſurrexerunt ſuper me, & fortes quaſi animam meã,*
Pſal. 48. *&c.* Tunc enim malignos, id eſt immundos ſpiritûs
in prædicatione participes & ſocios nobis facimus,
quando per ſuperbiam intumeſcimus, & de prædi-
catione noſtra inanem gloriam deſyderamus. v. De
quo homine dicit Salomon: *Nam Apoſtata vir inuti-
lis graditur ore peruerſo?* s. Apoſtatam hominem appel-
lat ſchiſmaticum, qui laborat ſcindere vnitatem Ec-
cleſiæ. v. Qua lingua dicitur apoſtata? s. Græca, quod
interpretatur in Latino ſermone, refuga & recedẽs
à veritate. Quare ergo ſchiſmatic⁹ dicitur apoſtata?
s. Quia more ſuperbientis Angeli, intus prius intu-
meſcit, & cadit à mentis ſuæ ſtatu, quia ſic ab amore
ſui Conditoris & à veritate recedit. Niſi enim prius
à veritate recederet, in Eccleſia iniuſtitiam non diſ-
ſeminaret. v. Cur ergo de illo dicitur: *Annuit oculis,
terit pede, digito loquitur?* s. Interior mentis cuſtodia,
quæ membra exterius ſeruat ordinata: hic ergo apo-
ſtata, quia ſtatum & cuſtodiam perdidit, idcirco do-
minica membra exteriora habet ex morte, & tulit
inordinata. v. Quid eſt quod de lege ſua dicit: *Liga
eam in digitis tuis, ſcribe eam in tabulis cordis tui?* Quis e-
nim legem in digitis ligare poteſt? aut ſi fecerit, quæ
vtilitas erit? s. In digitis dicit, id eſt, in actibus. Le-
gem in digitis ligat, quicunque in bonis operibus
eam ſtudet implere & exornare. In tabulis cordis
dicit, id eſt, in latitudine cogitationis. Scribit ergo
legem in tabulis cordis ſui, qui eam cum gaudio ſu-
ſcipit & memoriæ commendat. v. Quid eſt quod
ſapientia dicit. *Per me Reges regnant, & conditores legis iu-
ſta decernunt. Per me principes imperant, & potentes decer-
nunt iuſtitiam?* s. Chriſtus Dei virtus & Dei ſapien-
tia. v. Nunquid Chriſtus omnibus tyrannis impiis
& principibus dat regnum & imperium? s. Non vti-
Iob. 34. que, veruntamen ipſo permittente, impij Reges &
principes ſuſcipiunt regna vel imperia, quia ſcriptũ
eſt in libro Hiob: Permittit regnare hypocritam
propter peccata populi. Sed in hoc loco Reges, ſan-
ctos dicit Apoſtolos qui primum ſemetipſos, dein-
de Eccleſiam ſibi commiſſam, fideliter regere noue-
runt. Siue Reges appellat omnes ſanctos, qui ſeip-
ſos & alios bene regere ſciunt. v. Quos appellat cõ
ditores legum? s. Vtriuſque Teſtamenti ſcriptores.
v. Quos vocat principes & potentes? s. Cæteros
Doctores & rectores fidelium. Omnes enim iſti per
ſapientiam Dei Patris habuerunt regnum, principa-
tum & imperium: id eſt per Chriſtum acceperunt,
vt aliquid boni eſſent, vnde ipſe dicit: *Sine me nihil po-
teſtis facere.* v. Quid eſt quod ſapientia dicit: *Delectabar
per ſingulos dies ludens coram eo,* id eſt, coram Patre om-
ni tempore ludens in orbe terrarum. Nunquid ſa-
pientia, id eſt Dei filius pueriliter ludebat coram Pa
tre? s. Abſit. Sed quod dicit ludens, intelligendum
eſt, gaudens. Ludebat enim per ſingulos dies, id eſt,
gaudebat ſe eſſe vnum, id eſt, vnius ſubſtantiæ cum
Patre à prĩcipio ex diebus æternitatis. v. Quomodo
ludebat omni tẽpore in orbe terrarũ. s. Quia cùm tẽ
A pora, orbis, & creaturæ eſſe cœpiſſent, ipſe Filius gau
debat, quia ipſe quod erat, ſemper in Patre mane-
bat. v. Quid eſt quod ait: *Sapientia ædificauit ſibi domũ?*
Quam domum ædificauit ſibi ſapiẽtia? s. Sapientia,
id eſt, Dei filius ædificauit ſibi domum, quia ipſe Prou. 9.
creauit hominem in vtero virginis, quem in vnita-
te ſuæ perſonæ aſſumpſit. v. Quomodo excidit co-
lũnas ſeptẽ? s. Septẽ colũnas excidit, quia per ſepti-
formẽ gratiam Spiritûs ſancti erexit Eccleſias per
orbem terrarũ, quæ ſicut columnæ ſuſtentando cõ-
tinent memoriam eius, id eſt, myſterium incarna-
tionis ipſius. v. Poteſt aliter intelligi? s. Verè poteſt:
Sapiẽtiæ domus, Eccleſia Chriſti eſt Columnæ autẽ
B domus huius, ſancti Doctores, quæ columnæ bene
eſſe ſeptem dicuntur. Quia ſancti Doctores repleti
ſunt ſeptiformi gratia ſancti Spiritus. v. Quomodo
ergo excidit ſapientia has columnas? s. Excidit co-
lumnas, quia mentes prædicatorum ab amore præ-
ſentis ſæculi ſeparauit, & erexit eos ad portandam
eiuſdem Eccleſiæ fabricam. v. De quibus Ancillis
dicit paulò inferius: *Miſit Ancillas ſuas vt vocarent ad
arcem & ad mœnia ciuitatis?* s. Ancillas vocat ſanctos A- Prou. 10.
poſtolos. v. Quare vocat eos, ancillas? s. Propter Prou. 15.
inſipientiam, infirmitatẽ & paupertatem: idiotas, in-
firmos, pauperes & deſpectos elegit Apoſtolos,
quos ad prædicandum miſit in mundum, vt fideles
C populos vocarent ad arcem æternæ beatitudinis, &
ad mœnia cœleſtis Hieruſalem. v. Quis eſt filius ſa-
piens qui lætificat Patrem? aut quis eſt filius ſtultus,
qui mœſtitia eſt matri ſuæ? s. Ille, qui accepta fidei
ac Baptiſmatis myſteria bene ſeruat, & opere implet,
filius ſapiens eſt, ille proculdubio lætificat Deum Pa
trem. Qui verò accepta fidei ac Baptiſmatis ſacra-
menta, malis operibus vel hæretica prauitate corrũ-
pit, filius ſtultus eſt: hic nimirum eſt mœſtitia matri
ſuæ, videlicet Eccleſiæ, quia contriſtat eam. v. Quid
eſt quod ait: *Stultus labiis verberabitur?* Quomodo po
teſt homo ſtultus labiis verberari? s. Verberatio in Prou. 10.
hoc loco, damnationem ſignificat. Stultus ergo la-
D biis verberabitur, quia propter verba iniqua & ma-
la quæ locutus eſt, condemnabitur. Vnde & alibi di-
cit † Moſes: *Et vita in manibus linguæ, quoniam vnuſquiſ- † fortè Salomõ.
que aut ex verbis ſuis condemnabitur, aut ex verbis ſuis iu-
ſtificabitur.* v. Cur dicitur habere manûs lingua, cum Prou. 18.
manus habere non poſſit? s. Metaphoricè dictum Mat. 12.
eſt, id eſt per tranſlationem, quemadmodum venti
dicuntur habere pennas. Manûs enim linguæ, ipſa
verba ſunt quibus aut bona loquendo meretur vi-
tam, aut mala loquẽdo meretur mortem: aliter per
manûs ſæpe in Scripturis ſacris opera deſignan-
tur, vt illud: *Labores manuum tuarum quia manduca-
bis.* In manibus linguæ dicit, id eſt, in operibus. Ope-
E ra enim linguæ, ſunt colloquia bona vel mala, ex Pſal. 127.
quibus mors naſcitur aut vita. v. Quis ille piger, de Prou. 10.
quo dicitur, *Sicut acetum dentium, & fumus oculis, ſic pi-
ger his qui miſerunt eum?* s. Piger eſt male viuens Ca-
tholicus, qui non laborat nec operatur vt ad æter-
nam beatitudinem peruenire mereatur. Per acetum
& fumum, hæreticorum deſignatur perfidia. Per o-
culos & dentes, Prædicatores ſanctæ Eccleſiæ, qui
bene oculi dicuntur, quia recta itinera præuident.
Pulchrè etiam dentes, quoniam ſpiritualia alimenta
fidelibus miniſtrare ſolent. Ergo ſicut acetum den-
tibus, & fumus oculis, id eſt, ſicut perfidia hæretico-
rum eſt contraria bonis Doctoribus, quia contriſtat
eos

eos & moleſtiam illis gignit & lachrymas: ſic piger,
id eſt, Catholicus malus, grauis eſt eiſdem bonis
Doctoribus qui miſerunt eum, hoc eſt, qui iuſſerunt
vt fidem ſuam operibus impleret. Ideò grauis eſt,
qui fidem ſuam prauis operibus deſtruit. v. Quid
Prou. 11. eſt quod ait: *Manus in manu, non erit innocens malus?*
Quomodo malus homo manus eſt in manu, & ideo
non erit innocens? s. Qui manum iungit ad ma-
num, nihil vtique operatur: malus ergo quàmdiu
fuerit manus in manu, non erit innocens, quia etſi
ad tempus ſubtrahit manûs ab opere malo, tamen
quandiu malus eſt, innocentiam cordis habere non
Prou. 11. poteſt, vnde ſuperius dicit: *Abominabile eſt Domino cor
prauũ.* v. Quid eſt ergo manus in manu? s. Cõſciẽtia
praua in opere malo. v. Quomodo intelligẽdum eſt
Ibid. quod ait: *Circulus aureus in naribus ſuis, mulier pulchra &
fatua?* s. Quomodo circulũ aureũ ſi infixeris in nari-
bus ſuis, id eſt, in naribus porci, ille dum pergit ter-
ram vertere ac fodere naſo, immergit circulum au-
reum in volutabrum luti, & tũc perdit circulus au-
reus decorem quem habuit. Similiter mulier fatua,
ſi habet pulchritudinem vultus, vel ſi accipiat orna-
menta inaurium, monilium, ſimul & veſtimentorũ:
ſordidat pulchritudinem ſuam, & amittit decorem
ſi ſe cœno libidinis coinquinare diligit, & adulteriis
corrumpit. v. Spiritualiter autem quomodo intel-
ligenda eſt hæc ſententia? s. Quicunque ſacras ſcri-
pturas intentè meditatur, & iugiter perſcrutatur di-
uina eloquia, accipit ornamenta ſcientiæ. Quòd ſi
male viuendo corrumpit & deſtruit quod bene in-
telligit, circulum aureum habet in naribus: ſed mo-
re porci, terram fodit, coinquinat & luto immergit,
quia ornamentum quod per notitiam ſcripturarum
immunda actione ſordidauit, talis Anima eſt mulier
pulchra & fatua: pulchra per ſcientiam, ſed dedita
carnalibus delectationibus fatua eſt per actionem.
v. Quid eſt quod dicit: *Anima quæ benedicit, impingua-
Prou. 11. bitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur.* Plures nã-
que ſunt, qui alios inebriant, ſed ipſi non inebrian-
tur. s. Non dicit hoc de corporali ebrietate, ſed de
ſpirituali Anima, quæ ſi benedicit, impinguabitur,
quia quæcunque exterius prædicando benedicit,
ſpiritualem benedictionem accipit, id eſt, gratia ſpi-
rituali augetur & creſcit. Similiter qui ſacro eloquio
mẽtes auditorũ ſtudet, inebriare inebriatur & ipſe, ſã
ctiq; Spiritûs infuſione repletur. v. Quare non dixit
homo, *ſed anima quæ benedicit impinguabitur?* s. In ſcri-
pturis diuinis ſæpius poni ſolet pars pro toto, aut to
Synecdoche frequens in Scripturis. tum pro parte, ſecundum ſpeciem Grammaticæ ar-
tis, quæ dicitur Synechdoche: ſic ergo in hoc loco,
pars poſita eſt pro toto homine. Totum verò poni-
tur pro parte, vt illud: *Tulerunt Dominum de monumen-
Ioh 20. to:* Dominum dicit pro corpore Domini. v. Quis eſt
Prou. 11. ille, de quo dicit: *Qui abſcondit frumenta, maledicetur in
populis?* Nunquid propterea maledicendus eſt ali-
quis, quia non in omnibus frumenta ſua miniſtrat?
s. Frumenta, verba ſunt ſanctæ prædicationis: ergo
quicunque abſcondit hæc frumenta, id eſt, verba
ſanctæ prædicationis apud ſe retinet, & non vult
annunciare aliis eloquia, iſte *maledicetur in populis,*
quia pro culpa ſilentij condemnabitur, quoniam
multis prodeſſe potuit: ſed quia noluit, ideò pro
multarum pœna iuſtò punietur. v. Qui ſunt illi qui
vendunt frumenta, de quibus mox ſequitur: *Benedi-
ctio autem ſuper capita vendentium?* s. Illi vendunt fru-
menta, qui verba vitæ & ſanctæ prædicationis ſuis
auditoribus annunciant. v. Quod precium accipiũt
A ab eis? s. Precium fidei, & confeſſionis ſanctæ. v.
Quomodo veniet benedictio ſuper eorum capita?
s. Quia ſingulis eorum dicturus eſt Dominus: *Euge* Mat. 25.
ſerue bone & fidelis, quia, &c. v. Quid eſt quod ait:
Qui conturbat domum ſuam, poßidebit ventos? Quomodo
poteſt aliquis poſſidere ventos? s. Domum in hoc Prou. 11.
loco mentem appellat, in qua vnuſquiſque veluti
in domo habitat per cogitationes. Ventos, immun-
dos ſpiritûs appellat. Qui ergo domum, id eſt, men-
tem ſuam malis & noxiis cogitationibus perturba-
re non timet, iſte nimirum poſſidebit ventos, quia
per malas cogitationes viam fecit dæmonibus, vt
ingrediantur & habitent in ipſo. Poſſidebit ventos,
B id eſt, dæmones ad condemnationem ſui. v. Quo-
modo *mulier diligens, corona eſt viro ſuo, & putredo in* Prou. 12.
oßibus eius, quæ confuſione res dignas gerit. s. Mulier bo-
na & caſta honorem viro ſuo præbet in omnibus,
& quia diligit eum & bene regit domum ipſius, Co
rona illi eſt, quia eius virtutibus addit gratiam, vnde
coronatur à Domino. Adultera verò mulier, quam-
uis foris videatur ſpecioſa, putredo tamen eſt in oſ-
ſibus, quia intus fœtore luxuriæ ſuæ membra coin-
quinat. v. Quomodo intelligendum eſt quòd ait:
Melior pauper eſt & ſufficiens ſibi, quam glorioſus & in- Ibid.
digus pane? s. Verè melior eſt frater idiota & ſimplex
qui operatur bona quæ nouit, vnde vitam æternam
C mereatur habere in cœlis: quàm glorioſus, id eſt,
clarus doctrina & eruditione ſcripturarum, vel cõ-
ptus Doctoris officio, qui indiget pane dilectionis,
quia neque Dominum diligit neque proximum.
Vel certè ideò pane indiget, quia non operatur
quæ intelligit, aut docet. v. Quis eſt homo verſu-
tus qui cælat ſcientiam? Sic enim dicit: *Homo verſu-* Ibid.
tus cælat ſcientiam. s. Verſutus hoc loco in bona ſigni-
ficatione ponitur, id eſt, ſapiens & prudens. Vir er-
go verſutus, id eſt, ſapiens & prudens aliquando de
induſtria cælat ſcientiam, duabus videlicet de cau-
ſis: vna quia infirmis Auditoribus non poteſt lo- 1. Cor. 3.
qui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, id eſt,
D magna ſacrarum ſcripturarum myſteria quæ nouit,
non audet illis manifeſtare, ne fortè ſcandalizentur:
altera, quia non vult ſanctum dare canibus, neque Mat. 7.
mittere margaritas ante porcos. v. Quid eſt quod
ait: *Vult & non vult piger?* Si vult, quomodo ergo nõ Prou. 13.
vult? s. Per pigrum ille deſignatur, qui ſe non vult
exercere in bonis operibus. Vult ergo regnare piger
cũ Deo, & nõ vult laborare pro Deo. Vult peruenire
ad beatitudinem, & tamen non vult præcepta Chri-
ſti implere, vt beatitudinem mereatur obtinere. De
hoc enim Iacobus dicit: Vir duplex animo, inconſ-
ſtans eſt in omnibus viis ſuis. v. De quibus operibus
dicit: *Anima autem operantium impinguabitur?* s. De il- Iac. 1.
E lis dicit, qui bona operantur, qui Domini ſtudent Prou. 13.
implere præcepta: illorum anima impinguabitur
gratia ſpirituali, & dulcedine regni cœleſtis. v. Quare
impinguabitur anima illorum qui bona operantur?
s. Quia poſt labores vitæ præſentis ĩmarceſſibili mer
cede remunerabitur. v. Quis eſt nuncius impij, de
quo dicit: *Nuncius impij cadit in malum?* s. Nuncius im- Ibid.
pij, id eſt, Angelus diaboli: Arrius fuit & Sabellius,
cæteríque hæretici Angeli Satanæ, iſti nimirum ce-
ciderunt in malum, id eſt, æternæ gehennæ tormen-
tum. v. Quis eſt legatus fidelis, de quo ſequitur: *Le-* Ibid.
gatus fidelis, ſanitas? s. Legatus fidelis eſt vnuſquiſque
Catholicus Prædicator & Doctor, qui ſibi, ſuiſque

auditoribus ſanitatem & ſalutem acquirit æternam.
Prou. 14. v. Quare dicit: *latebunt mali ante bonos, & impij ante portas iuſtorum*, cum in hac vita magis boni ſoleant ia-
cere ante malos, & iuſti ante portas iniquorum? s.
In nouiſſimo iudicio coronatis iuſtis, impij cōdēna-
bũtur, qui eos in præſenti vita affligebant, & idcircò
dicit: *Iacebunt mali ante bonos, & impii ante portas iuſtorũ*,
Attamen quod dicit, *ante bonos, & ante portas iuſtorum*,
non ad vicinitatem loci pertinet, quoniam mali &
boni non ſibi erunt tunc vicini, ſed pertinet ad
viſionem bonorum, quoniam boni ſemper vi-
debunt tormenta malorum, Vnde Deo liberatori
ſuo maiores ſine fine referant gratias. v. Quid eſt
Prou. 16. quod ait: *Pondus & ſtatera iudicia ſunt Domini, & ope-*
Sap. 11. *ra eius omnes lapides ſæculi?* Quomodo pondus & ſta-
tera iudicia ſunt Domini? s. Quia Dominus omnia
in pondere, & menſura, & numero conſtituit. Pon-
dus & ſtatera iudicia Domini ſunt, quia ſicut ip-
ſe voluit, vnicuique menſuram fidei, & gratiam
Spiritûs ſancti diſtribuit. v. Quos appellat lapides
ſæculi? s. Iuſtos & fortes in fide: omnes enim lapides
ſæculi, id eſt, ſancti & electi viri opera ſunt Domini,
quia nemo ſua virtute, nemo ſuo merito electus eſt à
Domino, vt cœleſti ædificationi eſſet aptus, ſed ſola
gratia & miſericordia ipſius. v. Quid eſt quod di-
Prou. 17. cit: *Corona ſenum, filii filiorum: & gloria filiorum,*
patres eorum. Si mali ſunt filij filiorum, quomo-
do ſunt gloria filiorum? s. Senes in hoc loco, Pa-
triarchas vocat & Prophetas quorum filij ſunt ſan-
cti Apoſtoli: & filij filiorum, ſucceſſores Apoſtolorũ,
videlicet ſancti Prædicatores. Omnes enim iſti co-
rona ſenum ſunt, id eſt, Patriarcharum & Propheta-
rum, quia digna laude celebrãt eos per quorum ex-
empla & vaticinia ad cognitionem gratiæ peruene-
runt. v. Quomodo patres ſunt filiorum? s. Magna
quippe eſt gloria Prædicatoribus Noui Teſtamenti,
quia filij veterum Patrum, id eſt, Patriarcharum &
Prophetarum eſſe meruerunt. v, Quare dicit, *Qui di-*
Ibid. *mittit aquam, caput eſt iurgiorum?* Nunquid ille qui clau
ſam aquam decurrere dimittit, iurgia concitat? aut
nunquid non magis vinum quàm aqua iurgia conci
tare ſolet? s. Figuratè hoc dictum eſt. Nam per aquã
deſignatur lingua leuis, & fluxa: & qui immodice
linguam ſuam relaxat, caput eſt iurgiorum, quia qui
linguam ſuam non refrenat, iurgia & lites concitat,
& concordiam diſſipat. v. Dic mihi, quæſo, quomo-
do in facie prudentis, lucet ſapientia, ſicut ait Salo-
Ibid. mon: *Oculi autem ſtultorum ſunt in finibus terræ?* s. Pru-
dens homo ſæpe in ipſa vultûs claritate faciei ſuæ,
ſolet præmonſtrare grauitatem ſui ſenſûs, & clari-
tatem intellectûs. Stulti verò ad hanc imitandam
& ſectandam, videlicet grauitatem, oculos mentis
non poſſunt attollere, ſed tota admiratione perqui-
runt, qualiter ad finem, hoc eſt, ad impletionem car
nalium voluptatum pertingere valeant. v. Nunquid
ita ſolummodo intelligere debemus? s. Specialiter
hoc de Chriſto debemus dictũ intelligere. In facie
namque prudentis (videlicet Saluatoris) lucebat ſa-
pientia diuinitatis, quam ipſe in carne apparens, vir-
tutum & doctrinæ teſtimonio demonſtrabat & cō-
firmabat. Oculi verò ſtultorum, id eſt, Iudæorum
non credentium, magis incendebantur terrenis de-
ſideriis, quàm ſalutaribus eius monitis atque doctri-
Prou. 18. nis. v. Quid eſt hoc quod ait: *Donum hominis dilatat*
viam eius, & ante principes ſpacium ei facit? Quod eſt
hoc donum quod dilatat viam hominis, & quod an-
te principes facit illi ſpacium? s. Donum hoc, do-
A num eſt charitatis ſiue aliarum virtutum quas à Do
mino fideles accipiunt, hoc videlicet donum homi-
nis, dilatat viam eius, id eſt, actionem, quia vnuſquiſ-
que fidelis quantò amplius gratia ſancti Spiritûs in-
tus repletur, tantò magis viam ſuam foris dilatat, id
eſt, bonorum operum greſſum multiplicat, quia
quotidie in ſanctis deſideriis & bonis operibus creſ-
cit & augetur. v. Hoc donum quomodo facit homi-
ni ſpatium ante principes? s. Quia inter magnos Ec-
cleſiæ rectores in foro tribuit illi culmen honoris,
& gloriam æternæ beatitudinis. v. Quare dicit: *Ab-*
ſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum appli- Prou. 19.
cat eam? Quis enim eſt tam piger, qui comedendo & 26.
B vel bibendo manum ad os ſuum non applicet? s.
Qui abſcondit manum ſuam ſub aſcella, non vult
vtique ad aliquod opus vel laborem extendere il-
lam: ergo per pigrum deſignatur vnuſquiſque ſeg-
nis & deſidioſus Prædicator, qui non vult opere im-
plere quod dicit. Manum quippe ad os porrigit, qui
ſtudet opere implere quod docet. v. Quis eſt ille pi-
ger, de quo dicit: *Propter frigus piger arare noluit, mendi-*
cabit ergo æſtate, & non dabitur ei? Quod ſi piger tem- Prou. 20.
pore frigoris arare noluerit, nunquid æſtatis tem-
pore, qui ſibi aliquid tribuat inueniri non poterit?
s. Sæpe namque pigri, & frigoris & æſtatis tempore
inueniunt qui ſibi tribuant eleemoſynam, fideles:
C ſed piger in hoc loco, illum ſignificat qui propter
deſidiam, & huius mundi aduerſitatem, quæ per fri
gus deſignatur, in Dei ſeruitio negligit laborare, &
idcircò in futuro die iudicij mendicabit, quia non
habebit opera bona, pro quibus mereatur accipere
beatitudinem, quoniam quicquid ſeminauerit ho-
mo, hoc & metet. v. Cur ergo dies iudicij & regnum
Dei, æſtati comparatur? s. Quia tunc omnia noſtræ
triſtitiæ nubila tranſibunt: & vitæ illius dies, æterni
Solis claritate fulgebit. v. De quo Rege dicit: *Rex*
qui ſedet in ſolio iudicij, diſſipat omne malum intuitu ſuo? s. Ibid.
De illo qui eſt Rex Regum, & Dominus Dominan-
tium, videlicet Domino Ieſu Chriſto, qui ſedet in ſo
D lio iudicij, quia Pater non iudicat quenquam, ſed Ioh. 5.
omne iudicium dedit Filio. Ipſe nimirum diſſipat
omne malum intuitu ſuo, quia reſpectu potentiæ,
omne malum etiam ſecretarum cogitationum pe-
netrabit, vt reddat ſecundum quod egit, vnde in E-
uangelio dicit: Nihil eſt tam opertum quod non re-
ueletur, & occultum, quod non ſciatur. Tunc iuſtis Luc. 12.
cum Domino coronatis, ſoli reprobi pœnas ſubibũt
æternas. v. Quid eſt quod ait: *Pondus & pondus, men* Prou. 10.
ſura & menſura, vtrumque abominabile apud Deum. s. Põ- & 21.
dus & pondus, menſuram & menſuram dicit, diuer-
ſum pondus, & diuerſam menſuram. Quantum er-
go ad literam, Quicunque in domo ſua varium ha-
E bet pondus, variámque menſuram, propter hoc vti-
que habet, vt aliter libret metiatúrque ſibi, atque a-
liter proximo, quod eſt vtique abominabile Domi-
no, vnde in lege Moyſis Dominus præcepit, dicens:
Sit tibi æquus modius, iuſtúſque ſextarius. v. Quomodo Leuit. 19
autem ſpiritualiter intelligi debet? s. Ille in domo
ſua diuerſum habet pondus & diuerſam menſuram,
qui ſemper in ſuis actibus quærit vnde ipſe laude-
tur, & in aliorum actibus perſcrutatur vnde ipſi vi-
tuperentur. Iſte vtique talis abominabilis eſt Deo,
quia nimirum quantùm ſibi placere deſiderat, tan-
tùm diſplicet Deo qui omnia cordis ſecreta rimatur.
v. Quomodo intelligendum eſt quod ait: *Malum eſt,*
malum

malum eſt, dicit omnis emptor, & cùm receſſerit, tunc glorià-
Prou. 20. *bitur?* s. Secundum literam ſolet emptor vituperare
quod emere deſiderat, & dicere: *Malum eſt, malum eſt*,
veruntamen ſi bene emerit, gloriabitur cum receſ-
ſerit. v. Spiritualiter autem quomodo intelligi de-
bet? s. Ille veraciter eſt emptor, qui ſibi æterna in
cœlis præmia comparare deſiderat. Ipſe nimirum e-
mere ſtudet terrenis cœleſtia, caducis manſura, tem-
poralibus æterna. Talis ergo emptor quicquid pati-
tur in præſenti, malum eſſe dicit, quia malum eſſe
intelligit. Attamen quia omnia aduerſa pro Deo pa-
tienter ſuſtinet, cum receſſerit de Mundo, tunc glo-
riabitur, quia perueniet ad beatitudinem. v. Item,
quomodo intelligendum eſt, quod paulò poſt dicit:
Ibid. *Hæreditas ad quam feſtinatur in principio, in nouiſſimo be-*
nedictione carebit? s. Hæreditas hæc, acquiſitio auari-
tiæ poteſt intelligi: ergo quicunque per auaritiæ ne-
quitiam in hac vita ſibi diuitias multiplicare deſide-
rant, neceſſe eſt, vt in futuro æternæ hæreditatis Bea
titudinem amittant. Aliter: Quicunque pro bonis
operibus humanam laudem quærere deſiderant, in
principio quaſi ad hæreditatem feſtinant, ideóque
in nouiſſimo benedictione carebunt, quia nullam
remunerationem percipient à Deo. De talibus enim
ſcriptum eſt: *Amen dico vobis, quia receperunt mercedem*
Mat. 6. et 10. *ſuam.* Quid eſt quod ait: *Ruina hominis eſt deuorare ſan-*
ctos, & poſt vota tractare? Quid eſt hoc, deuorare ſan-
Prou. 20. ctos? s. Deuorare ſanctos, eſt voto ſe obligare. Im-
pij autem deuorabant ſanctos, quãdo voto ſe obli-
gabant vbi perſequerentur ſanctos & occiderent
eos, quemadmodum quadraginta viri Iudæi, ſicut in
Actibus Apoſtolorum loquitur *Deuouerunt ſe non mã-*
Act. 23. *ducaturos neque bibituros, donec occiderent Paulum.* Et Pa-
gani, vt ſæpe legimus, diis ſuis deuouerunt ſangui-
nem Chriſtianorum. v. Quid eſt quod ait: *Et poſt vo-*
ta tractare? s. Poſt vota promiſſa tractare, eſt ſanctos
perſequi & diſtrahere, & quaſi vile mancipium cō-
temnere. v. Quomodo ergo *ruina eſt hominis, deuora-*
re ſanctos, & poſt vota tractare? Si enim peccatum eſt
alicui homini nocere, multò magis peccatum eſt, cũ
aliquis ſanctos Dei perſequitur, aut offendit, aut læ-
dit, & idcircò ruina eſt illi, qui perſequendo ſanctos,
æternæ damnationis ſibi præparat interitum. v.
Quomodo intelligendum eſt quod ait: *Sicut diuiſio-*
nes aquarũ, ita cor Regis in manu Dei. Quare dixit cor Re
Prou. 21. gis tantum eſſe in manu Dei, & non omnium homi-
num? cum alibi ſcriptum ſit: *In manu eius ſunt omnes*
fines terræ? Si omnes fines terræ in manu, hoc eſt in po
Pſal. 94. teſtate Dei ſunt: & corda omniũ hominũ ſũt in manu
eius. s. Regẽ in hoc loco nō illũ debemus intellige-
re, qui Rex eſt ſolo nomine, & tēporaliter aliis im-
perat, ſed vnumquemque virum ſanctum, fidelem
atque religioſum Chriſtianum, cuius milites ſunt ſa
cræ virtutes, & ipſe vitiorum bella in ſe bene vince-
re nouit. Sicut ergo Deus multifariis diuiſionibus
aquarum, late, fines terrarum & aëris implet: ita cor
Regis quocunque voluerit, inclinabit, id eſt, ad
quodcunque bonum voluerit, conuertet: quoniam
1. Cor. 12 ſicut diuiſiones gratiarum Angelis & hominibus
iuxta voluntatem ſuam tribuit, ita corda Regum, id
eſt, ſanctorum, variis donis replet & diuerſis ornat
muneribꝰ. v. Quid eſt quod ait: *Vir qui errauerit à via*
Prou. 21. *doctrinæ, in cœtu Gigantum commorabitur?* Qui ſunt iſti
Gigantes, in quorum cœtu morabitur qui errauerit
à via doctrinæ? s. Gigantes appellat immundos ſpi-
ritûs, id eſt, dæmones, de quibus beatus Hiob dicit:
Ecce gigantes gemunt ſub aquis, & qui habitant cum eis: id
A eſt, dæmones, & omnes quos ipſi deceperunt & qui Iob. 26.
illis conſenſerunt, ſub pœnis torquentur. v. Quare
dæmones appellantur gigantes? s. Quia dæmones
ſuperbi & elati ſunt, & mali ac fortes, ſicut olim fue-
runt gigãtes. s. In cœtu ergo iſtorum gigantũ, id eſt,
dæmonum, commorabuntur omnes qui errauerũt
à via doctrinæ, id eſt, à via veritatis, quia ſimul cum
dæmonibus torquebuntur in pœna æternæ damna-
tionis. v. Quæ eſt ciuitas fortium, vel quis eſt ſapiēs
de quo dicit: *Ciuitatem fortium aſcendit ſapiens, & de-* Prou. 21.
traxit robur fiduciæ eius? s. Ciuitatem appellat Mun-
dum, fortes dæmones. Mundus iſte quondam ciui-
tas fortium erat, quia Idolorum cultui deditus, dæ-
B monibus ſeruiebat, & fiduciã vitæ habebat in cultũ
eorũ qui non ſunt dij ſed opera manuum hominũ.
v. Quis eſt ergo ille ſapiens qui hanc ciuitatem for-
tium aſcendit? s. Ille Filius Virginis, Dei Virtus, &
Dei Sapientia, qui tunc ciuitatem hanc aſcendit,
quando natus in carne, viſibilis mundo apparuit.
Ipſe nimirum deſtruxit robur fiduciæ eius, quia ſub-
uertit & abſtulit de mundo cultum deorum, in qui-
bus confidebant gentiles. v. Quid eſt quod ait pro-
uerbium: *Adoleſcens iuxta viam ſuam, & iam cum ſe-* Prou. 22.
nuerit, non recedet ab ea? Nunquid non multi recedunt
à via ſua mala quam ambulauerunt in adoleſcen-
tia? s. Verè plurimi inſpirante diuina gratia in ſene-
C ctute conuertuntur à vitiis quæ habuerunt in ado-
leſcentia, nec Salomon hoc fieri poſſe negat. Sed fre
quentius hoc contingere ſolet, vt mores quos ho-
mo diſcit in adoleſcentia, non eos mutet in ſenectu
te, attamen non ſemper ita euenire confirmat, & id-
circo ponit huiuſcemodi prouerbium, vt omnes ad-
moneat, quatenus à prima ætate virtutibus & bonis
operibus ſtudeant inſudare, ne fortè in ſenectute
non poſſint ſtudia bonorum operum diſcere, quæ
neglexerint in tenera ætate. v. Quid eſt quod dicit:
Fouea profunda os alienæ? Quæ eſt hæc aliena, cuius os
eſt magna fouea? s. Os alienæ dicit os meretricis: Prou. 20.
qui ergo verba meretricis libenter audit, & oſcula & 23.
D eius delectabiliter ſuſcipit, quaſi ianuam pulſat pro-
fundæ foueæ, id eſt, inferni: & niſi citò ſe ab eius
colloquio vel oſculo ſubtrahat, deſerente ſe Deo,
illicò mergitur in foueam mortis, & hoc eſt quod
dicit: *Cui iratus eſt Dominus, incidet in illam.* v. Quid eſt
quod ait: *Appone cor ad doctrinam meam?* Et paulò poſt
ſubiungit: *Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter in cogitationi-* Prou. 22.
bus & ſcientia, vt oſtenderem tibi firmitatem & eloquia ve
ritatis. Quomodo tripliciter deſcripſit doctrinam
ſuam & ſcientiam? aut quid eſt apponere, & intelli-
gere doctrinam? s. Tripliciter verò doctrinam ſuam
deſcribit, qui vnicuique præcepit eam vt ſtudeat
implere cogitatione, locutione, & opere. v. De qui-
E bus terminis dicit: *Ne tranſgrediaris terminos antiquos,*
quos poſuerũt patres tui? s. Terminos antiquos dicit ter Ibid.
minos veritatis & fidei, quos ſtatuerunt ab initio,
Catholici Doctores. Hoc ergo præcepit, vt veritatē
ſacræ fidei & Euangelicæ doctrinæ nemo aliter ſu-
ſcipiat, quàm à ſanctis Patribus eſt tradita. Siue hoc
præcepit, vt eloquia ſanctarum ſcripturarum nemo
aliter interpretur, niſi iuxta vniuſcuiuſque ſcriben-
tis intentionem. v. Quæ ſunt opes illæ de quibus
dicit: *Ne erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes,* Prou. 23.
quia facient ſibi pennas, & volabunt in cœlum? Quas pen-
nas ſibi, opes, id eſt, diuitiæ ſeu copiæ facere poſſunt?
s. Opes iſtæ ſunt arcana Diuinitatis, & ſecreta cœle-

ſtium myſteriorum,& eſt ſenſus: Ne erigas oculos tuæ mentis ad perſcrutanda diuinitatis arcana, & myſteriorum cœleſtium ſecreta quæ penetrare non potes nec intelligere vales, quoniã ſolis Aquilis hæc patent, id eſt, ſupernis ciuibus tãtum manifeſta ſunt. v. Quæ ſunt cellaria, de quibus dicit: *In doctrina re-* *Prou.24.* *plebuntur cellaria vniuerſa ſubſtantia & pretioſa & pulcherrima*. s. Cellaria ſunt corda iuſtorũ qui per doctrinam ſapientiæ replentur ſubſtantia pretioſa & pulcherrima, id eſt, donis virtutum atque bonorum o- *Ibid.* perum. v. Quid eſt quod dicit: *Septies enim cadit iuſtus, & reſurget*? Si iuſtus eſt, quomodo cadere, id eſt, peccare dicitur? s. Loquitur hîc Salomon de leuibus & quotidianis peccatis, ſine quibus nullus iuſtorum in hac vita eſſe potuit, nec eſſe poteſt, vt alibi dicit: *Benedicam Domino in omni tempore*. Septies etiam *Pſal. 33.* ſignificat aliquando, ſæpe & frequenter, quod aptiſſime hic intelligi poteſt: *Septies*, hoc eſt, ſæpe cadet iuſtus & ſæpe reſurget: aut certe omni tempore cadit & reſurgit, ſcilicet gratia diuina, ſecundum quod ſupra dictum eſt. v. Quomodo intelligendum eſt: *Prou.24.* *Præpara opus tuum foris, & diligenter exerce agrum tuum, vt poſtea ædifices domum tuã*? Quod eſt hoc opus quod foris præparare debemus? s. Opus vocat bonam actionem, ideóque addidit tuum, hoc eſt, tibi vtile & neceſſarium. Opus ergo noſtrum foris præparamus, cum actionem noſtram benè exterius cõponimus, & vt Deo placeat, ordinamus. v. Quomodo agrum noſtrũ diligẽter exercemus? s. Agrũ diligẽter exercemus, ſi à ſpinis vitiorũ, corpus noſtrum purgamus. v. Poſt agri exercitiũ domũ noſtrã quomodo ædificabimus? s. Si primò exterius actus noſtros bene cõponimus, domũ nobis benè ædificamus, cum puritatẽ vitæ & munditiam etiam cogitationũ ſeruamus, & habitaculum noſtræ mentis, piis cogitationibus exornamus. v. Quis eſt dñs, aut qui ſunt Reges, de *Prou. 25.* quibus dicit: *Gloria Domini eſt cælare verbum: gloria Regum, inueſtigare ſermonem*? s. Dominus iſte Dei filius eſt, videlicet Dominus Ieſus, cuius gloria fuit cœlare verbum, id eſt, ſe eſſe Dei filium: quia dum in carne apparuit, magis ſe hominem, quàm Dei filium confiteri voluit, vt diabolus eum non cognoſceret, & ita paſſione ſua genus humanum redimeret. Quoniam ſi eum diabolus cognouiſſet Dei filium eſſe, nunquam crucifixiſſet: Gloria quippe Domini fuit cælare verbum, id eſt, in forma hominis, Diuinitatis ſuæ occultare potentiam, vt dum infirmitatem carnis oſtenderet, diabolus eum à paſſione retrahere nõ feſtinaret, quatenus per ignorãtiam paſſionis, perueniret ad gloriam Reſurrectionis. v. Qui ſunt ergo Reges quorum gloria eſt, inueſtigare ſermonẽ? s. Reges iſti, ſancti fuerunt Apoſtoli, qui diligenter ſermonem Domini inueſtigare ſtudebant, quo ſe Domini fore ſignificabant. Nam vbi non apertè ſe Dominum eſſe monſtrabat, ſed myſticè volebat intelligi, eius ſermonem ſumma perſcrutabantur diligentia, quale eſt illud: *Ego & Pater vnus ſumus, &c.* *Ioh. 10.* Nam cum cælaret Verbi diuinitatem, & oſtenderet carnis infirmitatem, interrogauit hos Reges, dicẽs: *Quem dicunt homines eſſe filium hominis*? Cui Regum ex- *Mat. 16.* imius videlicet beatus Petrus Apoſtolus, inueſtigãs ſermonem illius, quem antea ſæpe audiuit, cõtinuò reſpõdit: *Tu es Chriſtus filius Dei viui*. v. Quid eſt quod ſequitur: *Cælum ſurſum, & terra deorſum, & cor Regum inſcrutabile eſſe dicunt*? s. Reges vocat Prophetas & Apoſtolos, qui reuelante ſancto Spiritu arcana diuinitatis cognoſcere meruerunt. Per cor Regum de- A ſignatur ſcientia & intellectus Prophetarum & Apoſtolorum. v. Quomodo ergo intelligendũ eſt quod ait: *Cœlum ſurſum, & terra deorſum, & cor Regum in-* *Prou.25.* *ſcrutabile*? s. Sicut altitudo cœli & profunditas terræ comprehendi non poteſt ab hominibus, ita noſtræ fragilitatis capacitas non valet comprehendere neque penetrare altitudinem ſcientiæ & intellectûs Prophetarum & Apoſtolorum. v. Quomodo ſibi concordant, aut quomodo ſibi conuenire poſſunt ea quæ dicit: *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis*, &: *Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam* *Prou. 26.* *ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur*? Iſtæ nimirum ſententiæ valde ſibi videntur eſſe cõtrariæ. s. Verè bene ſibi B concordant, ſi eas diligenter conſideremus. Per hoc enim quod ait: *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam*, nos admonet, vt quia ſtultus ſapientiam non percipit, nos eius ſtultitiam non imitemur, ſed potius cõtemnamus & deſpiciamus, & quoties ei loquimur, non turpiter, non furioſe, non ſuperbe, ſed honeſte, patiẽter atque humiliter hoc loquamur, & ſapiẽter, ne illi ſimiles efficiamur. Per hoc verò quod ſequitur: *Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam*: nos admonet, vt ſapienter increpemus & redarguamus ſtultum, & manifeſte demonſtremus, quanta ſit in eo ſtultitia, ne fortè ſi non agnoſcat ſtultitiam ſuam, ſe putet eſſe ſapientem. v. Quis eſt ille ſuſurro, de quo C dicit: *Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad interiora ventris*? s. Suſurronẽ appellat incẽtorem *Prou.26.* litis, & bilinguem, qui laudes verborum ſimulat, & ideò quaſi ſimplicia eſſe videntur verba ipſius: Sed perueniunt ad interiora ventris, quia ſuſurro ſemper quærit audire, vnde poſſit iurgia ſeminare quibus ſtomachus indignetur, & omnia interiora perturbentur. v. Quis eſt ille amor abſconditus, de quo dicit: *Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus*? s. Amorem abſconditum in hoc loco amorẽ *Prou. 27.* vocat illicitum, id eſt, libidinoſum: vt eſt amor adulterinus qui pro ſua turpitudine abſconditur, ne à ſapientibus redarguatur. Melior eſt ergo manifeſta D correptio, quàm amor abſconditus, quia multò melius eſt, aliquem, vt corrigatur manifeſtè increpare: quàm ſtudio ſimul peccandi, occulte diligere. v. Quid eſt quod ait: *Anima ſaturata calcabit fauum, anima* *Prou.27.* *eſuriens, amarum pro dulci ſumet*? Quomodo anima ſaturata fauum calcat? s. Iuxta literam anima ſaturata fauum calcat, quia quicunque cibis repletus eſt, dulcem contemnit ac deſpicit eſcam: Qui verò eſurit, licet aliquam in cibis amaritudinem ſumat, paruipendit. v. Spiritualiter autem, quomodo intelligenda eſt hæc ſententia? s. Anima ſaturata, eſt anima diuitum qui in præſenti vita habent conſolationem ſuam, quoniam rerum temporalium copiis E abundant. Vnde Dominus in Euangelio ait: *Væ vobis* *Luc.6.* *qui ſaturati eſtis, quia eſurietis*. Anima ergo diuitum calcat fauum, quia pro terrenis bonis ſpernit dulcedinem regni cœleſtis. Anima verò eſuriens, & amarum pro dulci ſumet, quoniam qui eſurit & ſitit iu- *Mat.5.* ſtitiam, omnem amaritudinem pro dulcedine ſumit, quia patienter ſuſtinet omnem præſentis vitæ aduerſitatem pro amore ſupernæ dulcedinis, id eſt, æternæ beatitudinis. v. Cui loquitur Salomon, cum dicit. *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuóſque greges* *Prou.27.* *conſidera*? Nunquid lanigeros docet conſiderare greges? s. Non. loquitur enim Paſtori Eccleſiæ, & eſt ſenſus: Diligenter curam impende iis quibus præpoſitus

poſitus es, & agnoſce animos & actûs ſingulorũ: & ſi aliquam ſordiditatem vitiorũ inueneris, citius caſtigare & emendare ſtude. v. Quare mox ſubiungit. Non enim habebis iugiter poteſtatem, ſed corona *Eccl.8.* tribuetur in generationem generationum? s. Vt Paſtor Eccleſiæ, ouibus ſibi commiſſis inceſſanter curã adhibeat. & eſt ſenſus: Non enim tu ſemper habebis poteſtatẽ paſcendi oues dominicas, ſed corona tribuetur in generatione generationũ: id eſt, æterna præparata eſt corona, quã & tu percipies ſi bene paueris dominicas oues. v. Quid neceſſe fuit Salomoni *Prou.27.* dicere: *Aperta ſunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta ſunt fœna de montibus*? Quis enim hoc dicit aut ignorat? s. Verè nullus, ſi hæc verba tantũ iuxta literã accipimus. v. Quomodo intelligẽda ſunt? s. Verè tantũ ſpiritualiter. v. Quid ergo prata ſignificant? s. Per prata deſignãtur cœleſtia myſteria, quæ ideò prata dicũtur quia paſcua ſunt animarũ fideliũ. Hæc enim prata, hoc eſt, diuina myſteria diu clauſa fuerunt ſub typis ac figuris legalibus. v. Quomodo & quando aperta ſunt hęc prata? s. Aperta quippe ſunt prata, quia per gratiam Domini Saluatoris reuelata ſunt cœleſtia ſacramenta, quando aperuit diſcipulis ſuis ſenſum, vt intelligerent Scripturas. Tũc *Luc. 24.* apparuerunt & herbæ virentes, hoc eſt, nouæ ſentẽtiæ, Euangelicæ veritatis & gloriæ. v. Quid ſignificãt fœna quæ collecta ſunt de mõtibus? s. Per montes deſignãtur S. Patres veteris Teſtamẽti ſcriptores. Per fœna, ſcripta eorum. Collecta ſunt fœna de montibus, quia ſcripta Sanctorũ veterum Patrum collecta ſunt ad pabulum & ad refectionem ouiũ dominicarum, id eſt Animarũ fidelium. v. Quid eſt quod ait: *Pauper & creditor obuiauerunt ſibi, vtriuſque illuminator* *Prou.22.* *eſt Dominus*? Quis eſt iſte pauper & iſte creditor, qui ſibi obuiauerũt? s. Pauper, eſt humilis, verbi auditor: creditor autem eſt, qui pauperi, id eſt, humili auditori, pecuniã verbi Dei, prædicando cõmittit. v. Quãdo pauper & creditor obuiant ſibi? s. Quando in vnam eandémque Auditor ſimul & Prædicator diuinæ pietatis gratiã conueniunt, vnde pulchrè ſequitur: Vtriuſque illuminator eſt Dominus, quia ſine gratia diuinæ pietatis, nec ille potuit prædicare, nec iſte credere. v. Quid eſt quod ait: *Cum Prophetia defecerit, diſsipabitur populus*? Quæ eſt hæc Prophetia, *Prou.29.* qua deficiente, populus diſſipabitur? s. Prophetia eſt ſacerdotalis eruditio atque doctrina: Ergo cum ceſſauerit doctrina & eruditio Sacerdotum, populus diſſipabitur: quia cũ deeſt admonitio & increpatio Sacerdotũ, ſuæ voluntati & arbitrio relinquitur, & continuò variis peccatis vitiiſque corrumpitur. v. Quomodo ignitus clypeus eſt omnis ſermo Dei: ſic enim dicit Salomon: *omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt ſperantibus in ſe*? s. Omnis ſermo diuinæ autoritatis idcirco ignitus clypeus dicitur, quia corda electorũ, *Prou. 30.* quæ ſpẽ ſuam in Deo ponunt, & igne charitatis accendit, & ſcientia veritatis illuminat, & ſordes vitiorum quas in eis reperit, cõſumit & purgat, & ab inſidiis hoſtiũ, cunctiſque defendit aduerſitatibus. v. Quæ eſt ſanguiſuga, cuius duas dicit eſſe filias, ſic e- *Ibid.* nim ait: *Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ dicentes: affer, & nunquam ſatiantur*. s. Sanguiſuga, diabolus eſt qui ſemper ſanguinem ſitit, id eſt, ad peccata homines trahere cupit, & ſitim peccandi inceſſanter accendit. v. Quæ ſunt illæ duæ filiæ ſanguiſugæ, dicẽtes, *affer affer* & nũquam ſatiantur? s. Luxuria videlicet & auaritia: iſtæ nimirum ſpiritualiter diaboli ſitim & ardorem imitãtur, quia ſicut nunquàm peccãdo ſatiatur, ſic nec A auaritia nec luxuria. Nã quantò quiſque magis luxuriatur & fornicatur, tantò amplius delectatur. Similiter quantò quiſque ſibi diuitias accumulat, tantò magis eas ſemper augmentare deſiderat. v. Quare poſuit Salomon exemplũ Stellionis, dicens: *Stellio* *Prou.30.* *nutritur manibus; & commoratur in ædibus Regis*? s. Vt pigros & ingenio tardos ad operandum & benedicendum prouocaret. v. Quod genus animalis eſt Stellio? s. Genus Lacertæ valde pigrũ, & colore vario, vnde nomen accepit Stellio, quia quaſi ſtellis, id eſt, guttis diſtinctus & variatus eſt. v. Quid ergo ſignificat ſtellio? s. Illos ſignificat qui tardi ſunt ingenio, & tamẽ quotidiano ſtudio & diligentia, ma- B gis æternã aulam conſcendunt: hoc eſt: quàmuis cũ magno labore ad notitiam ſacrarũ ſcripturarũ perueniunt, & penetrare valẽt ſecreta cœleſtiũ myſteriorum. De talibus ſcriptum eſt in Euangelio: *Qui habet, & dabitur ei, & abundabit*: quoniam qui habuerit *Mat.13.* ſtudiũ legendi, dabitur ei facultas intelligendi. v. Quæ ſunt illa tria, de quibus Salomõ dicit: *Tria ſunt quæ bene gradiuntur, & quartum incedit fœliciter*? s. Leo *Prou. 30.* fortiſſimus beſtiarũ, qui ad nullius pauet occurſum: Gallus ſuccinctus lũbos: & Aries, nec eſt Rex qui reſiſtat ei. Iſta ſunt quæ bene gradiũtur. v. Quem ſignificat iſte Leo? s. Illum, de quo ſcriptũ eſt, *Sicut Leo de tribu Iudæ, &c.* Dominum ſcilicet Ieſum Chriſtũ C qui fortiſſimus beſtiarũ dicitur, quia quod infirmũ eſt Dei, fortius eſt hominibus. v. Quod eſt illud infirmũ Dei? s. Infirmũ fuit Dei, carnẽ noſtræ mortalitatis aſſumere: ſed hoc fortius eſt hominibus, quia ipſe homo natus ex Virgine, perfectus extitit Deus. v. Quare iſte Leo ad nullius pauet occurſum? s. Quia peccatũ nõ fecit, nec eſt inuentus dolus in ore eius: vnde ipſe dicit in Euangelio: *Ecce venit princeps Mundi, & in me non inuenit quicquã*. *Ioh. 14.* v. Quid ſignificat Gallus ſuccĩctus lũbos? s. Sanctos prædicatores. v. Quare Galli prædicatores dicuntur? s. Quia inter præſentis vitæ tenebras verum mane, hoc eſt, veram lucẽ prædicando, annunciant gloriã videlicet æternæ beati- D tudinis. v. Quare iſti Galli ſuccincti lumbos dicũtur? s. Quia ſancti prædicatores in mẽbris ſuis luxuriam & libidinem reſtingunt. v. Quid ſignificat Aries, cui non eſt Rex qui reſiſtat? s. Per arietem, ſancti deſignantur Cõfeſſores & Sacerdotes qui veluti arietes gregẽ præcedunt, quia populum fidelem per exẽpla ſua gradientem ducunt. Iſti nimirum arietes, ſi ſpiritualiter & rectè viuãt, nullus eſt Rex qui eis reſiſtere valeat: quia nullus eſt tàm ſæuus perſecutor qui eorũ intentionem valeat impedire, quia etſi eis mala ingeruntur, omnia patienter ſuſtinent pro Chriſto. v. Quid eſt illud quartũ, quod incedit fœliciter? s. Ille, qui ſtultus apparuit poſtquàm erectus eſt in ſubli- E me. v. Quis eſt ille? s. Antichriſtus, qui reuelabitur in ſublime, hoc eſt, in excelſum: qui cũ fuerit homo nequiſſimus, dignabitur ſe filiũ Dei nominare, & mẽtietur ſe eſſe Deum. v. Eleuatus in ſublime quomodo ſtultus apparebit? s. Quia in ipſa elatione & ſuperbia ſua, ſubitò diuino gladio percuſſus interibit. v. Quare de illis ſuperioribus dicit: *Tria ſunt quæ* *Prou.30.* *bene gradiuntur*: de iſto vero: *Quartum quod incedit fœliciter*? Quare ſimiliter de iſto non dixit, incedit bene, ſed dicit, fœliciter? s. Quia omne quod fœliciter incedit, ſemper, non bene incedit: neque omne quod incedit bene, ſemper fœliciter. v. Quæ ſunt ergo quæ incedũt bene, aut quę fœliciter? s. Illa be-

ne incedũt, q̃ ambulant ſanctè & iuſtè ille incedunt fœliciter, quæ in hac vita habent proſperitatem ſuã. A leo, gallus, & aries bene gradiuntur, ſed non fœliciter: Quia & Chriſtus Dei patris voluntatem in omnibus compleuit, ſed multa aduerſa, & mortem ſuſtinuit. Similiter ſancti Prædicatores & Confeſſores diuinam ſtudẽt adimplere voluntatem, ſed multas in hac vita ſuſtinent perſecutiones. Antichriſtus verò non bene incedet, quia ſuperbus contra Dei voluntatem omnia faciet: Sed incedet fœliciter, quia, quãuis ad breue tẽp⁹, in magna erit gloria & proſperitate. v. Quis eſt ille Rex Lamuhel, de quo dicit: *Prou. 31.* *Verba Lamuhel Regis viſio qua erudiuit eum mater ſua.* s. Lamuhel, Hebræa lingua dicitur: Latinè interpretatur, *in quo Deus.* Ipſe nimirum eſt Salomon Rex Iſraël, in quo fuit Deus, quia niſi Deus in eo manſiſſet, tot & tanta diuina myſteria nec intelligere, nec ſcribere potuiſſet. v. Quæ fuit mater eius, quæ erudiuit eum, & docuit viſionem? s. Secundum literam poteſt intelligi carnalis eius mater Berſabea Regina, quæ prudenter illum docuit: Sed mater in hoc loco nulla melius intelligitur, quàm ſpiritualis & diuina gratia quæ illum in corde inuiſibiliter erudiuit, & docuit intellectum ſapientiæ quam ipſe foris, hominibus & prædicauit & ſcripſit. v. Quæ eſt mulier illa fortis, de qua dicit: *Mulierem fortem quis inueniet? procul & de vltimis finibus precium eius?* s. Mulier fortis appellatur ſancta Eccleſia Catholica, quæ ideò mulier dicitur, quia Deo ſpirituales generat filios ex aqua & Spirituſancto. Fortis ideò dicitur, quia cuncta ſæculi huius aduerſa ſimul & proſpera, propter fidem & amorem ſui Conditoris ac Redẽptoris contemnit & deſpicit. v. Quare dixit Salomõ: *Mulierem fortem quis inueniet?* Quia per Spiritum ſanctum cognouit, quomodò nullus Prophetarum, nullus omninò Electorũ ſufficeret ad redemptionem humani generis, niſi ſolus mediator Dei & hominũ, homo Chriſtus Ieſus, ideóque ait: *Mulierem fortem quis inueniet?* ſubauditur, niſi Chriſtus. v. Quare mox addidit: *Procul & de vltimis finibus precium eius?* s. Vt oſtenderet quia non ſuo tempore, ſed longe poſt eum, nec ſimilis illi venturus erat Chriſtus, id eſt purus homo peccatorũ ſordibus: ſed in fine ſæculorũ deſcenſurus erat de cœlis Filius, qui natus ex Virgine, perfectus eſſet Deus & homo: & hoc eſt quod ait: *Procul*, id eſt, longe poſt. ſignificat autem tempus *Pſal. 18.* quòd fuit à diebus Salomonis, vſque ad partũ Virginis. *De vltimis* verò *finibus*, dicit, quia à ſũmo cœlo egreſſio eius. v. Quod precium dedit Dominus pro hac muliere? s. Semetipſum, ſicut dicit Apoſtolus: *Epheſ. 5.* *Qui dilexit nos, et tradidit ſemetipſum pro nobis oblationẽ & hoſtiã in odorẽ ſuauitatis.* v. Mulier fortis quomodo facta eſt quaſi nauis inſtitoris? ſic eñ dicit Salomõ: *Facta eſt quaſi nauis inſtitoris, de longe portans panem ſuum.* s. Inſtitor dicitur negociator; propterea quod ſemper inſtitit vt acquirat & multiplicet merces & lucra ſua. Nauis ergo Inſtitoris onuſta diuerſis mercimoniis quæ in ſua patria magis abundant, per mare pergit ad loca peregrina, vt illic venditis omnibus illis quæ attulit, chariora domũ reportet. Sic ergo mulier fortis, id eſt, ſancta Eccleſia, ſemper deſiderat onerari virtutũ diuitiis, & abundare bonis operibus: nauigans per mare ſæculi huius, vt per ea mercatur, id eſt, acquirat maiora, id eſt, diuinæ gratiæ dona. v. Quis eſt huius nauis inſtructor? s. Dñs Ieſus Chriſtus, qui dedit precium ſanguinis ſui, & redemit Eccleſiam. Sancta ergo Eccleſia ad exemplũ A inſtructoris, hoc eſt, Domini ac redemptoris ſui, ſemper ſibi multiplicare laborat virtutũ atque bonorũ operum lucra, vt per ea mereatur maiora acquirere, id eſt, æternæ beatitudinis præmia, & hoc eſt quod ait, *De lõge portans panem ſuum*, quia in omnibus bonis quæ temporaliter agit, ſolam tantũ vini paníſque ſacietatem deſyderat, quia æternã ſolummodò retributionẽ expectat. *Parou. 31.* v. Quid eſt dicere: *Sindonem fecit & vendidit & cingulum tradidit Chananæo?* s. Sindonẽ fecit Eccleſia, & vẽdidit, quia fidẽ quam credendo texuerat, loquendo dedit, ac ab infidelibus fidem rectæ cõuerſationis accepit: quare & Chananæo cingulũ tradidit, quia per vigorem demonſtratæ iuſtitiæ, fluxa opera B Gentilitatis aſtrinxit, vnde hoc quod percipitur, viuendo teneatur. v. Quid eſt quod ait: *Stragulatã veſtẽ fecit ſibi Byſſus & purpura indumẽtũ eius?* Quæ eſt ſtragulata veſtis? s. Stragulata veſtis eſt, quæ variata textura firmiſſima fieri ſolet. v. Quid ergo ſignificatur per ſtragulatam veſtem? s: Fortia opera ſanctæ Eccleſiæ, & diuerſa virtutum ornamenta, de *Pſal 44.* quibus Propheta dicit: *Aſtitit Regina à dextris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate.* v. Byſſus & purpura quomodo indumentum eius mulieris, id eſt, ſanctæ Eccleſiæ eſt? s. Byſſus eſt gen⁹ lini cãdidiſſimi: vnde pulchrè per byſſum deſignatur corporis caſtitas, & ſanctæ cõuerſationis puritas. Per purpurã verò, C ſanguinis effuſio deſignatur. Fortis ergo mulier, id eſt, ſancta Eccleſia induit ſe byſſo Dei: id eſt, ſeruat corporis caſtitatem, & ſanctæ conuerſationis rutilat nitore. Induit & ſe purpura quando in ea ſancti Martyres pro Chriſti nomine ſanguinem fundunt. v. Si byſſus & purpura indumentũ eſt ſanctæ Eccleſiæ, cur ergo dicit in ſequentibus: *Fortitudo & decor indumentum eius, & ridebit in die nouiſſima?* s. Nulla eſt contrarietas, quia fortitudo refertur ad purpuram, *Prou. 31.* decor verò ad byſſi candorem. Eſt ergo fortitudo indumentũ Eccleſiæ ſanctæ, quia propter fidẽ Chriſti & iuſtitiã, patienter ſuſtinet malorum hominum improbitatem & perſecutionem. Eſt & decor indu- D mentũ eius, quia operatur iuſtitiã, & ſe virtutum gratia ornat. v. Quare autẽ dicit: Ridebit in die nouiſſimo, cùm Dñs dicat in Euangelio: Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis & flebitis? s. In ſcripturis ſacris, ri- *Luc. 6.* ſus, gaudiũ ſignificare ſolet: vnde Dominus in Euãgelio: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis, id eſt gaudebitis. Et beatus Hiob dicit: *Os autẽ veracium replebitur riſu, id eſt, gaudio*. Mulier ergo fortis, id eſt ſancta Eccleſia ridebit in die nouiſſimo, id eſt gaudebit in retributione regni cœleſtis. v. Quid ſunt filij mulieris qui eam beatiſſimã prædicauerunt? aut quis eſt vir eius, qui laudauit eam? ſic enim dicit: Surrexerunt *Prou. 31.* filij eius, & beatiſſimã prædicauerunt filij eius, & vir E eius laudauit eã. s. Filij huius mulieris, id eſt, ſanctæ Eccleſiæ, ſunt oẽs electi: vir eius, Dñs eſt Ieſus Chriſtus. Surgent enim filij Eccleſiæ, videlicet omnes electi, de puluere terræ in nouiſſimo die iudicij: & immortalitatis gloria decorati, matrẽ ſuam beatiſſimã prædicabunt, id eſt, laudabunt ſanctã Eccleſiam quæ illos genuit Deo, ex aqua & Spiritu ſancto. Surget & vir eius, Dñs videlicet Ieſus Chriſtus, cùm in die Iudicij manifeſtus apparuerit in potẽtia diuinitatis, & laudabit eã, dicẽs in iudicio: *Venite benedicti Patris mei, poſſidere paratum vobis regnum ab initio mundi: Eſuriui, & dediſtis mihi mãducare, &c.* *Mat. 25.* v. Cur ergo poſuit præteritũ, dicens, Surrexerũt? debuit enim dicere, ſurgent. s. Quod

Quod ergo Salomon futurum nouerat, certiſſimũ tenebat: & ideò more Prophetico, præteritum po- A ſuit pro futuro. v. De quibus dicit quod ſequitur: *Prou. 31.* *Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu ſupergreſſa es vniuerſas?* Multas filias appellat Eccleſias hæreticorum, & turbas malorum Catholicorum. v. Quæ filiæ dicuntur Chriſti vel Eccleſiæ: Quare dicũtur filij Chriſti aut Eccleſiæ? s. Propter fidei ac Baptiſmi ſacramentum, & adoptionem filiorum, quam in Baptiſmate perceperunt. v. Iſtæ filiæ quas diuitias congregauerunt? *Diuitiæ chriſtianorum.* s. Orationes, ieiunia, eleemoſynas, afflictionem, & caſtimoniam carnis, linguæ refrenationẽ, meditationem ſcripturarum, & cæterorũ bonorum operum diuitias, quæ veræ diuitiæ ſunt ſi ſpirituali fiant intentione, videlicet propter regni cœle- B ſtis retributionẽ, aliter nihil proſunt agentibus. *Bonorum operum retributio.* Vnde filiæ videlicet hæreticorum, aut turbæ malorum Catholicorũ, fruſtrà cõgregauerũt ſibi diuitias: quia vel in fide errauerunt, vel certè huiuſmodi bona opera non ſpirituali fecerunt intentione, de quibus in Euangelio Dominus: *Multi dicunt mihi in illa die, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Et tũc confitebor illis, quia nunquàm noui vos.* *Mat. 7.* Sancta verò Eccleſia catholica ſupergreſſa eſt, hoc eſt, tranſcendit omnes illas, quia quicquid agit, in fide tantum recta: & ſpirituali operatur intẽtione. v. De qua gratia, & de qua pulchritudine loquitur cum dicit: C *Fallax gratia, & vana pulchritudo: mulier timens Dominum, ipſa laudabitur.* *Prou. 31.* s. Fallax gratia humanæ laudis, quam hypocritæ ab omnibus exquirunt: Pulchritudo vana, eſt pulchritudo caſtitatis, vel bonæ operationis, quã hypocritæ hominibus oſtendere cupiunt, vt ab eis laudentur. *Hypocriſis.* v. Quare hæc gratia & hæc pulchritudo fallax, dicitur vana? s. Quia fallit hoc eſt, decipit ſimulatores: quoniam dum in hac vita quærunt mercedẽ, in futuro nullam recipient remunerationem, & ſi caſtitatem ſeruant vel aliqua bona operãtur, vana ſunt omnia quæ faciunt. v. Quæ eſt mulier timens Dominũ? s. Sancta videlicet quæ in hac vita ſemper manet Eccleſia in timore Domini, quæ D ſemper eius deſiderat præcepta implere. v. Quomodo ergo laudabitur hæc mulier: s. Idem Salomõ in fine huius libri manifeſtè demonſtrat, cum dicit: *Date ei de fructu manuum ſuarum, & laudent eam in portis opera eius.* *Prou. 31.* v. Cuius ſunt hæc verba? s. Viri illius Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. v. Quãdo hæc verba dicturus eſt? s. In die iudicij quando præcipiet Angelis vt poſt finẽ huius vitæ, Eccleſiam ad Regni cœleſtis gaudia introducant. Sic enim præcipiet Angelis: *Date ei de fructu manuum ſuarum*, hoc eſt, bonorũ operum. Nã per manũs, opera deſignantur: ac ſi patienter dicat, quia fructũ bonorum operũ facere curauit, hoc eſt, charitatem, gaudiũ, pacem benignitatem, bonitatem, modeſtiã, continentiam, fidem, patientiam, hoc fructu dignam illi reddite mercedem. *Et laudent eã in portis opera eius*: hoc eſt, in iudicio, ſiue in ingreſſu patriæ cœleſtis laudnet eã opera ipſa quę fecit, hoc eſt, remuneretur pro bonis operibus, quæ geſſit.

D. SALONII VIENNENSIS EPISCOPI DOCTISSIMI, DIALOGVS alter, ad Veranium fratrem, in quo Eccleſiaſtes Myſticè exponitur.

Interloquutores.

VERANIVS ET SALONIVS.

VER. Quot nominibus vocatus eſt Salo- A mon? s. Tribus, ſicut ſcripturæ ſacræ maniſeſtiſſimè docent: id eſt, Salomon, Ydida, & Eccleſiaſtes. *Salomonis triplex nomen.* v. Quare his nominibus appellatus eſt? s. Salomon, id eſt, pacificus dictus eſt, eo quòd in regno eius pax fuit. Ydida vocatus eſt, id eſt, dilectus Domini: quia dilexit eũ Dominus. v. Eccleſiaſtes qua lingua dicitur? s. Græca, nã Hebraicè Cohelech dicit. v. Quomodo ſonat in Latino ſermone Cohelech, aut Eccleſiaſtes? s. Ille pro- *Eccleſiaſtes quis ſit.* priè dicit Eccleſiaſtes, qui cœtũ, id eſt, Eccleſiam cõgregat. Vnde Latino ſermone rectè Eccleſiaſtes dicitur Cõcionator, quia cõcionatur, id eſt, loquitur ad populũ: & ſermo eius nõ ad vnũ ſpecialiter, ſed ge- B neraliter dirigitur ad oẽs. Concionator ergo in Eccleſia ſancta dici poteſt prædicator. v. Quot libros ædidit Solomon? s. Tres tantùm iuxta numerũ vocabulorum ſuorum: Prouerbia, Eccleſiaſten, & Cãtica Cãticorum. v. Quid ait Salomon in Prouerbiis, aut quid docet in Eccleſiaſte, vel Cantico Canticorum? s. In Prouerbiis docet paruulum, & per varias ſententias inſtruit quaſi filium. In Eccleſiaſte verò iã perfectæ ætatis virum imbuit, vt intelligat, quia in huius mundi rebus nihil eſt perpetuum, nihil glorioſum aut magnũ: ſed omnia ſunt breuia, caduca, & vana, quæ cernimus. In Cantico Canticorum iam *Salomon, Chriſti typus.* conſummatũ virum atque perfectum in omnibus, C & variis exornatũ virtutibus, ſponſi, id eſt, Domini noſtri Ieſu Chriſti amplexibus iungit. v. Spiritualiter autem quid ſignificat ille Salomon, Ydida & Eccleſiaſtes? s. Dominum Ieſum Chriſtum qui eſt noſter Salomon, id eſt, pacificãs omnia per ſanguinem ſuũ, fecit vtraque vnum, id eſt, de duobus populis vnam ſibi conſtruxit Eccleſiam. Vnde Apoſtolus: *Chriſtus*, inquit, *pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.* Ipſe eſt Ydida, id eſt, dilectiſſimus Patris filius, de quo ipſe pater *Eph. 2.* ad diſcipalos ait: *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* *Mat. 3. Mar. 1. Luc. 3.* Ipſe nimirum eſt Eccleſiaſtes, id eſt, Cõcionator noſter qui congregat cœtum videlicet ſanctam Eccleſiã de vniuerſo orbe terrarum, ad quem D loquitur, dicens: *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.* *Mat. 11.* Hic eſt filius Dauid, ad quẽ cœci in Euangelio clamabant dicentes: *Miſerere noſtri fili Dauid.* *Mat. 9. 15 & 20.* Hic eſt etiam Rex Hieruſalem, nõ terreſtris, ſed illius cœleſtis quæ eſt mater omnium noſtrûm. v. Quid eſt quod dicit Eccleſiaſtes. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*: *Eccl. 1.* cùm ſcriptũ ſit in libro Geneſis: Vidit Deus cuncta quæ fecit *Gen. 1.* & erãt valde bona? Si cũcta quæ fecit Deus valde bona ſunt, quomodo ergo oĩa vanitas, & nõ ſolũ vanitas, ſed etiã vanitas vanitatũ? s. Cœlũ & terra, maria & oĩa quæ in hoc circulo cõtinentur, per ſe q̃ bona ſunt, qm̃ à bono Deo creata ſunt: ſed cõparata Deo, E vtiq; ꝓ nihilo habẽda ſunt, quia ſemper Deus permanebit id qđ eſt, illa verò oĩa trãſibũt. Nã quæ vident̃ tẽporalia ſunt, quia trãſitoria. Quæ autẽ nõ vidẽtur, æterna ſunt. v. Quare bis replicauit ſententiã ſuã dicẽs: Vanitas vanitatũ dixit Eccleſiaſtes: Vanitas vanitatũ & omnia vanitas? s. Ad exaggerãdã magnitudinem vanitatum iterauit ſentẽtiam ſuam, vt per hoc demonſtraret, quia omnis gloria mundi ſicut flos fœni marceſcet, & ſicut fumus pertranſibit. v. De quibus generationibus dicit: *Generatio præterit, & generatio aduenit?* s. De generatione Iudæorum, & generatione Gentiũ. Recedit enim generatio prima *Eccl. 1.* Iudæorum, quoniam periit propter infidelitatem, &

ſuccedit ei generatio de gentibus,congregata vide-
licet ſancta fidelium Eccleſia quæ per fidem Chriſti
ſaluatur. Poteſt & ſic intelligi : Generatio vadit, &
generatio venit,id eſt,aliis morientibus alij naſcun-
tur,& quos prius videras iam non vides , & incipis
Eccl.1. videre eos qui ante non fuerant. v. Quare Salomõ
Mat.5. et dicit:*Terra in æternum ſtat*,cùm Dominus in Euange-
24 lio dicat:*Cœlum & terra tranſibunt*? s. Verè iuxta Do-
Mar. 13. mini ſententiã , cœlum & terra tranſibunt per me-
Luc.21. liorationem,ſed non per ablationem,quia igne iudi
cij purgata meliorabuntur,quoniam renouabuntur
ſed penitus non deſtruentur. Tantùm quippe arde-
bit cœlum ſurſum,&terra deorſum,quantùm mali-
tia hominum ſimul &dæmonũ coinquinari potuit.
Eccl.1. Ergo iuxta ſententiam Salomonis,*terra in æternum ſta
bit*,quoniam nunquàm deſtruetur , veruntamen re-
nouabitur & meliorabitur. v. Quid ſignificare vo-
Ibid. luit Salomon , cum ait:*Oritur Sol & occidit, & ad lo-
cum ſuum reuertitur , ibíque renaſcens girat per Meridiem,
& flectitur ad Aquilonem*? Quis enim neſcit quòd o-
ritur Sol & occidit,& per incognitas nobis vias re-
greditur ad locũ ſuum, vnde ortus eſt vt iterum o-
riatur? s. Hoc ideò Salomon dicit,vt oſtẽderet quia
Sol ipſe qui hominibus in lucem diei datus eſt, ſua
mutabilitate,id eſt,ortu ſuo & occaſu,quotidie hu-
ius ſæculi monſtraret interitũ. Per has namque mu-
tationes temporum , & per ortum Syderum & oc-
caſum, docet Salomon , quod humana ætas quoti-
die oritur & occidit. v. Quid Sol in hoc loco ſpiri-
tualiter ſignificat? s. Illum verum Solem , Dominũ
videlicet Ieſum Chriſtum , qui eſt Sol iuſtitiæ de
quo dicit Propheta: *Vobis qui timetis Deum orietur , Sol
Mal.4. iuſtitiæ*.Iſte Sol iuſtitiæ quotidie oritur timẽtibus ſe,
id eſt,fidelibus ſuis,ſanctis videlicet & piis homini-
bus.Occidit etiam Meridie Pſeudoprophetis,id eſt,
hæreticis & malis catholicis , quia propter peccata
ſua,lumen gratiæ ipſius amittunt.Occidit & infide-
libus,quia luce fidei nõ merentur illuſtrari. v. Quid
eſt quod ait : *Omnia flumina currunt in mare & non red-
Eccl.1. dundat*:ad locum vnde exeunt,reuertuntur vt iterum
fluãt? Quis em̃ nouit,ꝙ ad locũ ſuũ flumina reuertũ
tur,vt iterũ fluãt?s.Nouit Eccleſiaſtes ille,ſcilicet Sa
mon,per gratiã S.Spiritûs:Sed iſte noſter Eccleſia-
ſtes,videlicet Ieſus Chriſtus qui eſt ipſarum aquarũ
conditor,per potentiam diuinitatis qua æqualis eſt
Deo Patri,pleniſſimè nouit,quæ flumina quia in ma
re currunt,in Abyſſum defluunt & per occultas ve-
nas ad capita fontium reuertuntur , & de matre A-
byſſo iterum ebullire incipiunt. v. Spiritualiter au-
tem quid ſignificant hæc flumina? s. Per hæc flumi-
na deſignantur ſancti Prædicatores, qui cùm virtu-
tibus emicant & doctrinis coruſcant : Verè flumi-
na ſunt,quoniam aridã terram carnalium cordium
ſancta ſua prædicatione ſimul &operatione irrigãt,
vt ferant bonorũ operũ fructûs. v. Quomodo ergo
vt iterũ reuertãtur hæc flumina ad locũ vnde exeũt,
refluũt?s. Quia ſancti Prædicatores in omni doctri-
na & opere quod faciunt, ad laudem ſui Creatoris
recurrunt , vt Domino autori ſuo laudes & gratias
referant,per quem vt talia facerent , & omne bonũ
ſuum acceperunt . Semper etenim ad fontẽ veri lu-
minis reuertuntur , ne fortè areſcant & exiccentur,
vt ex eo aquam ſcientiæ , & gratiam virtutum acci-
piant,vt iterum fluant : hoc eſt,& ſemetipſos bonis
operibus repleant,& aliorum cordibus fluenta do-
ctrinæ ſpiritualis infundant. Omnes etiam fideles
flumina ſunt,& hæc flumina ad locum vnde exeũt,
A reuertuntur, quoniam per ſancta deſideria ad amo-
rem ſui Cõditoris redeunt,& de omnibus bonis lau
des & gratias illi referunt , à quo ea perceperunt. v.
Quare dedit Salomõ cor ſuum, hoc eſt ſollicito corde ſtu
duit,*ſcire prudentiam atque doctrinam,erroréſque & ſtul-* Eccl.1.
titiam? Bonũ quippe eſt ſcire prudentiã atque doctri
nam,quid autem boni eſt ſcire errores atque ſtulti-
tiã? s. Sicut bonum eſt ſcire prudẽtiam & doctrinã,
ita vere bonũ eſt,errores ſcire & ſtultitiã. Qm̃ pri-
ma ſapientia eſt,carere ſtultitia: Carere verò ſtultitia
nemo poteſt,niſi qui intellexerit eã. Similiter nemo
errores vitare poteſt niſi q̃ eos intelligit: propterea
in rebus terrenis plurima ſunt noxia creata,vt dũ ea
B vitamus,erudiamur ad ſapientiam. v. Quare fuit æ-
quale ſtudium Salomóni ſcire prudentiam &doctri
nam,& econtrario,errores & ſtultitiã? s. Vt dum ap
peteret alia,&ad alia declinaret,id eſt,apprehẽderet
bona,& deuitaret mala,vera eius probaretur ſapiẽ-
tia. v. Quid eſt quod Salomon dicit,*quia in multa ſa-* Ibid.
*pientia multa ſit indignatio : & qui addit ſcientiam, addit
& laborem*? Quomodo multa eſt indignatio in mul-
ta ſapientia? s. Ideò in multa ſapientia multa eſt in-
dignatio , quia quãtò quiſque maiorem ſapientiam
percipit,tãtò amplius ſibi indignatur, & dolet ſe vi-
tiis & peccatis ſubiacere & nõ habere virtutes. Nã
quantò quiſque plus in ſapientia proficit, tantò ma
C gis ſibi iraſcitur de malis operibus quæ geſſit,& cõ-
triſtatur & dolet ſuper peccatis ſuis , ideóque ad-
dit & laborem,quia quantò amplius cœleſtia & æ-
terna cognoſcit,tantò magis dolẽdo & flendo labo
rat vt errorũ laqueos euadere poſſit, & liberari va-
leat de huius ſæculi miſeria.v. Quare dicit:*Riſum de-
putaui errorem & gaudio dixi,cur fruſtra deciperis* ? cum Eccl.2.
hominum naturale ſit ridere,& Dominus in Euãge-
lio dicat? *Gaudete & exultate,quoniam merces veſtra ma* Mat.5.
gna eſt in cœlo? s. Non reprehendit Salomõ riſum na- Luc.6.
turalem,id eſt, modeſtum & honeſtum , vnde alibi
dicit:*Vir ſapiens,tacitus ridebit*. Sed riſum diſſolutum Eccl. 21.
& immoderatum atque perſtrepentem appellat er-
D rorem:talis nẽpe riſus vocatur cachinnus. Similiter
non ſpirituale ſed temporale gaudium vocat dece-
ptionem.Illi verò qui præterita mala ſua non plan-
gunt,neque intelligunt ruinã peccatorum ſuorum,
& cachinnant & gaudent in rebus temporalibus,
quia noua & breuia putantur eſſe bona perpetua,&
idcirco ſuauitate præſentis vitæ decepti , quotidie
huius ſæculi errore vexantur. v. Quid eſt quod ait:
Vidi in omnibus vanitatem & afflictionem animi, Eccl.2.4.
& nihil permanere ſub Sole? Quomodo dicit nihil 6.8.&
permanere ſub Sole cum ſuperius dixerit:terra autẽ 12.
in æternum ſtat.s. Nihil enim permanebit ſub Sole Eccl. 1.
quod non trãſeat,quoniam omnia vana ſunt. Vnde
E in Euangeliio ait Dn̄s:*Cœlũ & terra tranſibunt*:attamẽ Mat. 24.
terra in æternũ ſtabit , quia nõ funditus deſtruetur,
ſed meliorabitur, ſicut dictũ eſt ſuperius. v. Quare
dicit:*Sapientis oculi in capite eius , ſtultus autem in tenebris* Eccl. 2.
ambulat? Nũquid oculi ſtulti nõ ſunt in capite ipſius?
s.Oculi in hoc loco non poſſunt corporales,ſed ſpi-
rituales intelligi:oculi videlicet mentis,id eſt ſenſus
& intẽtiones animi.Per caput verò deſignatur Chri
ſtus,vnde Apoſtolus ait:*Caput viri Chriſtus*.Oculi vi- 1.Cor. 11.
ri ſapientis in capite ſunt , quia vir ſapiẽs omnẽ intẽ
tionem ſuam ad Chriſtum dirigit,& in Chriſto col-
locat,& oculos ſuæ mentis ſemper ad cœleſtia me-
ditanda ſubleuat:ſtultus verò in tenebris ambulat,
quia

quia & ſtultitiæ ſimul,& peccatorum ſuorum tene-
bris obſcuratur,& amore huiûs Mundi obſcuratur,
odit enim cœleſtia , & ideò non poteſt ſicut vir ſa-
piens ad cœlũ oculos ſuos erigere,quia non cogitat
ea quæ Dei ſunt,ſed quæ huius ſæculi.v. Quid ergo
diſtat inter virum ſapientem & ſtultum? s. Hoc di-
ſtat,quia iſte ſapientia & claritate illuſtratur & exor
natur,ille verò errore ſtultitiæ ſuæ obtenebratur &
deturbatur. Tantùm quippe diſtat inter ſapientem
& ſtultum, quantum inter diem & noctem , lucem
& tenebras. v. Quomodo tantùm diſtat inter ſa-
Eccl.2. pientem & ſtultum , cùm *vnus ſit interitus vtriuſque?
ſic enim moritur doctus vt indoctus, ſapiens vt inſipiens*: s.
Quamuis vnus ſit occaſus,& ſimilis mors ſapientis
& ſtulti,& ſæpe in hac vita magis affligatur ſapiens
quã ſtultus:tamen non erit ſimilis memoria in futu
ro,nec æqualem percipiẽt remunerationem. Quo-
niam ſapiens in die iudicij ad regni cœleſtis eleua-
bitur gloriam , ſtultus verò demergetur in æternæ
damnationis tormẽta. v. Quis eſt ergo iſte ſapiens,
qui tantùm diſtat à ſtulto quantùm lux à tenebris?
Nunquid ille qui philoſophicæ tantum diſciplinæ
pollet affluentia, vel liberalium artium ſplendet elo
quentia? s. Nonnunquam ſæcularis prudentia ini-
mica Deo eſt,& carnalis ſapientia quàmuis eloquẽ-
tiæ floribus exornetur,nullum tamen in ſe ſpiritua-
lem,nullum perpetuæ beatitudinis fructum conti-
net.Sed ille veraciter eſt ſapiens qui Dominum di-
ligit,qui eius mandata cuſtodit , & quantùm poſſi-
bile eſt humanæ fragilitati,eius voluntatem in om-
nibus ſtudet implere , de quo paulò inferius dicit,
Ibid. *Homini bono in conſpectu ſuo dedit Deus ſapientiam , &
ſcientiam , & lætitiam*. v. Quare ſtatim ſubiungit:
Peccatori autem dedit afflictionem & curam ſuperfluam?
Si enim Deus peccatori homini dedit curam & ſo-
licitudinem ſuperfluam habere,quid ergo ipſe pec-
cat,ſi curis ſuperfluis atque ſollicitudine rerum tem
poralium affligitur? s. Cauſa ſuperfluæ curæ atque
malæ ſollicitudinis non eſt in Deo,ſed in illo qui
antè ſponte ſua peccauit , quia peccatis ſuis exigen-
tibus promeruit vt haberet curam ſuperfluam &
ſollicitudinem,& ideò quòd ait : *Peccatori autem dedit
curam ſuperfluam*: intelligendum eſt, ſuis meritis exi-
gentibus dari permiſit, videlicet quia peccator fuit.
v.Quid vult demonſtrare per hoc quod ait , *Omnia
Eccl. 3. tempus habent*? Quod ſi omnia tempus habent , ergo
æternæ Diuinitatis ſubſtantia, tẽpus habet.s. Abſit,
illa quippe ineffabilis & æterna maieſtatis diuinæ
Eſſentia quæ omnia creauit ex nihilo,nõ loco clau-
ditur , non tempore coanguſtatur , non vllo ſpacio
terminatur. Et idcirco Salomon vt oſtenderet de
quibus hoc dixerit , ſtatim ſubiungit dicens : *Et ſuis
ſpaciis tranſeunt vniuerſa ſub cœlo*. Vult enim demon-
ſtrare, quòd contraria ſibi ſunt omnia quæ in mun-
do ſunt,& nihil eſt perpetuum ex omnibus quæ ſub
cœlo ſunt,& iſta tempus continent. v. De qua plã-
tatione ait aut de qua euulſione loquitur,cùm dicit:
Tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt:
Ibid. Nunquid de plantatione aut euulſione arborum
aut herbarum dicit? s.Non,ſed de natiuitate & mor
te hominum , nam quod ſuperius dixit : *Tempus na-
ſcendi*:hoc eſt quod ſequitur, *& tempus plantandi*: hoc
eſt enim plantare quòd naſcitur. Quòd ſuprà dicit,
tempus moriendi,hoc eſt quod hic ſequitur,*tempus euel
lendi id quod plantatum eſt*. Nam euelli , hoc eſt quòd
& mori.Soli quippe Deo notus eſt ortus & occaſus
hominum , id eſt , tempus naſcendi, & tempus pe-
A reundi,& tempus plantandi , & tempus euellendi:
Quoniam ipſe inſtituit,& tempus in quo vnuſquiſ-
que naſceretur & plantaretur ad vitam , & tempus
in quo moreretur & de hac vita euelleretur,hoc eſt,
per ſententiã mortis eradicaretur. v. Quid eſt quod
iterum dicit:*Tempus occidendi & tempus ſanandi*? Nulli Ibid.
quippe dubium , quòd tempus ſanandi à Deo con-
ceditur,ſed nunquàm Deus inſtituit tempus Occi-
dendi alium:aut eum quem ſemel occiderit homo,
poterit vnquam ſanare? s. Non vtique , ſed illi ſoli
eſt tempus occidendi , & tempus ſanandi , qui per
Moſen loquitur , dicens : *Ego occidam & ego viuere* Deut.32.
B *faciam,percutiam & ego ſanabo*. Ipſe nimirum ſtatuit
tempus,in quo peccatores occidantur , & ſanentur
infirmi,hoc eſt,peccatis languidi. Tunc enim occi-
dit,cum vel corporis infirmitate, vel aliqua mundi
huius aduerſitate peccatores affligit vt corrigantur
& moriantur peccatis, & viuant Deo. Sæpe nam-
que Deus ideò flagellat ſceleratos , vt eos occidat
& ſanet, id eſt,vt deſinant eſſe quod ſunt,& incipiãt
eſſe quod non ſunt. Eſt ergo *tempus ſanandi* , cùm
Deus omnipotens eos quos occidit,id eſt , aduerſi-
tatibus miſericorditer afflixit , per occultam inſpi-
rationem compungit,& ad pœnitentiam prouocat.
v. De qua deſtructione vel ædificatione loquitur,
cum dicit : *Tempus deſtruendi, & tempus ædificandi*? Ibid.
C Nunquid de ædificatione ac deſtructione domorũ
loquitur? Quid enim nobis prodeſſet,ſi hoc diceret?
Quis em̃ neſcit quod alij deſtruũt,& alij ędificãt do
mos?s.Nõ hîc loquitur Salomõ de domorum,ſed de
malorũ deſtructione, & ædificatione bonorũ, quo-
niam neceſſe eſt prius mala deſtruere , & ſic bona
poſtea ædificare,iuxta illud Pſalmiſtæ: *Declina à malo,* Pſal. 36.
& fac bonum. Hoc ergo dicit , quia tempus & de-
ſtruendi mala,& tempus eſt ædificandi bona. Quo-
niam in præſenti vita conceſſum eſt nobis tempus
à Deo vt deſtruamus mala & ædificemus bona , id
eſt,prius in nobis per pœnitentiam deleamus pec-
cata,poſtea verò per ſancta deſideria , virtutum cõ-
D ſtruamus ædificia.v.Quare dicit,*tempus flendi, & tem-* Eccl.3.
pus ridendi:tempus plangendi, & tempus ſaltandi? Quis e-
nim ignorat,quia alio tempore flemus , alio autem
ridemus? aut quid profuit dicere,*tempus ſaltandi*? Nũ-
quid forſitan oſtendere voluit,quia oportet nos ſal-
tationum exercere ludicra? s. Abſit , nihil oportet
nos ſcurriliter agere:ſed tempus flendi,eſt vita præ-
ſens : tempus ridendi , in vita futura. Qui ergo in
præſenti vita quotidianis fletibus & lachrymis ſe
purgare ſtuduerit , in vita futura ridebit , id eſt
gaudebit.Similiter *tempus plangendi*, eſt vita præſens:
tempus ſaltandi, eſt vita beata. In motu nanque ſalta-
tionis,homo ſuæ mentis gaudium ,&animi demon-
E ſtrat affectum. Qui ergo in hac vita plangendo ſtu-
det abolere peccata,in futura vita ſaltabit, id eſt,læ-
tabitur & exultabit in gloria æternæ fœlicitatis. v.
Quid eſt quod ait: *Tempus ſpargendi lapides, & tempus
colligendi* ? Quid enim prodeſt lapides ſpargere , aut Eccl.3.
quid prodeſt colligere , niſi fortè domum aliquis
velit ædificare? s. Non de hac cauſa loquitur Sa-
lomon , ſed de Gentium diſperſione & collectio-
ne. Nam per lapides , Gentes adſignantur . Vnde
Ioannes : Potens eſt , inquit , Deus de lapidi- Mat.3.
bus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Tempus enim
fuit ſpargendi lapides ante aduentum Domini ,
quia Gentiles non permanſerunt in vnitate fi-

dei,ſed recedentes à Deo diſperſi ſunt quia varios
Deos adorabant, & diuerſa Idola colebant. Tem-
pus autẽ fuit colligendi lapides poſt Aduentũ Dñi,
Gal. 4. quia ſicut Apoſtolus dicit: *Vbi venerit plenitudo tẽporis,*
miſit Deus Filium ſuum, factũ ex muliere factũ ſub lege, vt
eos qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum re-
ciperemus. Tunc quippe cœpit colligere lapides, quia
peracto Paſſionis ac Reſurrectionis ſuæ myſterio,
direxit Apoſtolos ſuos in vniuerſum terrarum or-
Mat. 28. bem, dicens: Ite, docete omnes Gẽtes, baptizate eos
in nomine Patris, & Filij & Spiritûs ſancti. Deinde
celebrato, quadrageſimo die, Myſterio Aſcenſionis
in cœlos, mox vt Apoſtolis fama nominis eius dif-
fuſa eſt: longe latéque per mundum, lapides, id eſt,
Gentiles qui erant diſperſi per variam Idolorum cul
turam, collecti ſunt, quia reſipiſcentes & abominan
tes Idola in vnitatem fidei conuenerunt. v. Cur ite-
rum dicit: *Tempus dilectionis & tempus odij*, tamen
Ioannes Apoſtolus dicit: Qui oderit fratrem ſuum,
homicida eſt. Et in Euangelio dictum eſt: Qui odit
animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cu-
ſtodit. Item: Qui non odit Patrem ſuum, & matrem,
fratres, & ſorores, vxorem, & filios, adhuc autem &
animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Dic
ergo, quando tempus eſt dilectionis, & quando tẽ-
pus odij? s. Et nunc quidem tempus eſt dilectionis,
quoniam poſt Dominum, diligere debemus Patrem
& matrem, vxorẽ & filios, & cæteros propinquos.
Odij verò tempus, quia pro Chriſti confeſſione cõ-
temnere ſimul & odiſſe debemus & patrem & ma-
trem, omnéſque propinquos (ſi nobis in via Domini
fuerint contrarij) ſicut ſancti Martyres ſæpe feciſſe
leguntur. v. Quid eſt quod rurſum dicit: Tempus
Eccl. 3. belli & tempus pacis? Quomodo tempus eſt belli?
cum Dominus in Euangelio dicat: Eſto conſentiens
aduerſario tuo citò, dum es cum illo in via. Et item:
Si quis percuſſerit te in dexteram maxillam tuam,
præbe illi & alteram: & qui voluerit auferre tunicã
tuam, dimitte illi & pallium. s. Verè nobis ſemper
eſt tẽpus belli & pugnæ, quãdiu in præſenti vita ſu-
mus, Quoniã ſemper neceſſe eſt nobis pugnare ad-
uerſus inſidias hoſtis antiqui, & aëreas, id eſt, mali-
gnorũ ſpirituũ debellare poteſtates. Pacis verò tem-
pus erit, cùm de præſenti ſeculo migrauerimus: quo-
niam ſi bene pugnauerimus in hoc ſeculo, in futuro
coronabimur, & in cœleſti Hieruſalem in æterna pa
Ibid. ce requieſcemus. v. Quare dicit: *Cuncta fecit Deus bo-*
na in tempore ſuo, cùm ſuperius dixerit, omnia vani-
tatẽ eſſe? Si omnia vana, quomodo ergo bona ſunt?
s. Omnia vana ſunt, quia tranſitoria: veruntamen
cuncta bona ſunt, quoniam à Deo bona creata, &
bona quidem ſunt non tamen ſemper, ſed in tem-
pore ſuo. Nam bonum eſt vigilare, bonum etiam eſt
dormire: attamen ſemper vigilare, aut ſemper dor-
mire non eſt vtique bonum. v. Quare dubitando
loquitur Salomon, dicens: *Quis nouit ſi ſpiritus filiorum*
Eccl. 3. *Adam aſcendat ſurſum, & ſpiritus iumentorum deſcendat*
deorſum? Quis enim ignorat, quia ſpiritus iumento-
rum, id eſt, pecorum, cunctorúmque brutorum ani-
malium ſimul cum corpore diſſoluatur? Spiritus ve-
rò filiorum Adam, id eſt hominum, non ſimul cum
corpore diſſoluitur, ſed mox vt egreditur de cor-
pore, aut deducitur ad gloriam, aut demergitur in
pœnam? s. Paulò ſuperius oſtendit Salomon, quia
quantùm ad corporis vtilitatem, nihil diſtat inter
iumentum & hominem, quia ſicut moritur iumen-
tum, moritur & homo. Sed vt oſtenderet, quia ſe-
A cundum Animæ dignitatem multùm diſtat homo à
iumento & pecore, idcircò diſiunxit dicens: *Quis no* Eccl. 3.
uit, ſi ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum, & ſpiritus
iumentorum deſcendat deorſum? Oſtẽdit enim quia hæc
ſola differentia eſt inter homines & beſtias, quo-
niam hominis ſpiritus aſcendit in cœlum, & ſpiritus
iumenti ſeu pecoris deſcendit in terram, quia mori-
tur, & ſimul diſſoluitur cum carne. v. Cur ergo di-
cit Salomon, *quis nouit?* quaſi nemo ſit qui hoc co-
gnoſcere poſſit. s. Ideò ait: *Quis nouit?* vt difficulta-
tem rei demonſtraret: nã quis in ſcripturis ſacris nõ
impoſſibilitatem, ſed difficultatem aut raritatem ſi-
gnificare ſolet, ſicut eſt illud: Generationem autem
B eius quis enarrabit? hoc eſt, aut nullus, aut perrarus.
Nam quod impoſſibile eſt fieri, nullatenus poteſt,
quàmuis cum magno labore. Ergo ideò dicit. *Quis*
nouit? quia perrarus, aut certè difficile inuenitur ita
ſpiritualis homo qui tunc perfectè comprehendere
valeat, cùm de corpore ſpiritus egreditur, vtrùm a-
ſcendat, an ducatur ad pœnam. v. Quid ſignificant
ſpiritualiter iſti filij Adam, aut illa iumenta? s. Filij
Adam ſignificant ſanctos & electos viros qui meri-
tò appellantur homines, quia rationaliter, ſancte, &
& ſpiritualiter viuunt: per iumenta verò deſignan-
tur carnales qui propterea iumenta vocantur, quo-
niam beſtialiter & carnaliter, ſicut iumenta & pe-
C cora viuunt. Hinc enim ſanctus Propheta Daniel
dicit: *Homines & iumenta ſunt Domine.* Solet enim
fieri, vt illi qui videntur homines iuſti, peccent &
conuertantur à iuſtitia ſua, & faciant iniquitatem.
Econtrario illi qui ſunt mali & impij, conuertantur
ab iniquitate ſua, & faciant iuſtitiam & æquitatem.
Ideò dicit Salomon: *Quis nouit ſi ſpiritus filiorum A-*
dam aſcendat ſurſum, & ſpiritus iumentorum deſcendat
deorſum? quia tam incertus eſt vitæ huius ſtatus, vt
& peccator, qui iumentum vocatur, per pœniten-
tiam conuerſus ſurgat, & aſcendat in cœlum: & iu-
ſtus à iuſtitia ſua ruat in peccatum, & demergatur
ad inferos. v. Quid eſt quod ait: *Stultus complicat* Eccl. 4.
D *manus ſuas, & comedit carnes ſuas*: Quis eſt enĩ tàm ſtul
tus, qui carnem ſuam comedat? s. Sultus iſte, piger
ille debet intelligi, de quo in Prouerbiis dicit: Ab-
ſcondit piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuũ
applicuit eam. Iſte piger & ſtultus complicat manus
ſuas, & comedit carnes ſuas, quia magis eligit in o-
cio & torpore viuere, & habere pugillum farris,
quàm laborando acquirere, vnde paſcatur. Come-
dit carnes ſuas, dictum eſt per hyperbolen. v. Quid
eſt hyperbole? s. Hyperbole igitur dicitur, quan-
do aliquid incredibile profertur. v. Quomodo er-
go dictum eſt hyperbolice, comedit carnes ſuas?
s. Quia incredibile eſt vt homo comedat carnes
E ſuas. Sed ad exaggerandam pigritiam huius ſtulti
ait, comedit carnes, vt oſtenderet, quia magis ſtultus
deſiderat, vt caro eius tabeſcat inedia, & miſeria fa-
mis deficiat quàm vt manuum ſuarum laboribus
ſuſtentetur. v. Quis eſt vnus, de quo dicit Salo-
mon: Vnus eſt, & ſecundum non habet, non
filium, non fratrem, & tamen laborare non ceſ-
ſat, nec ſatiantur oculi eius diuitiis? s. Ille eſt, qui
cum ſit vnus, id eſt, ſolus, non habet ſecundum, hoc
eſt, filium, non fratrem aut aliquem propin-
quum, & nunquam ceſſat laborare, hoc eſt, di-
uitias congregare, nec tantas congregat, vt ei
ſufficiant. Et ideò maxima vanitas eſt, congre-
gare

gare diuitias & ignorare cui eas relinquant. V. Quẽ
A ſignificat ſpiritualiter ille vnus, qui non habet ſecun
dum: S. Dominum Ieſum Chriſtum, qui naturaliter
ſolus eſt Dei patris filius, & ſolus deſcendit de cœ-
lis ad redimendum genus humanum. V. Quomodo
non habet filium vel fratrem, cum in ſacro baptiſma
te omnes Chriſtiani filij Dei efficiantur, & fratres
Domini noſtri Ieſu Chriſti? S. Ille ſolus proprius &
naturalis filius, cęteri verò omnes ſunt adoptiui,
& ideo fratres eius ſunt nõ natura, ſed gratia. V. Quo
modo ergo iſte vnus laborare nõ ceſſat? S. Quia pec
cata noſtra patienter ſuſtinet, & miſericorditer ad
pœnitentiam exſpectat, & pro nobis quotidie apud
Deum patrem interpellat. V. Quomodo non ſatian-
B tur oculi eius diuitiis? S. Quia noſtram ſemper deſi-
Eccl. 4. derat ſalutem. V. Quis eſt iſte funiculus triplex, de
quo dicit Salomon: Funiculus triplex difficilè rum-
pitur? S. Vnitas Patris & filij & Spiritus Sancti, quia
in diuinitate tres ſunt perſonæ, ſed tantum vna eſt
natura. V. Cur ergo ait, difficile rumpitur? Illud enim
quod difficilè eſt, fieri poteſt, quamuis cum magno
labore. Nunquid ergo poteſt iſte funiculus rumpi?
S. Verè nunquam, quia indiuidua eſt ſanctæ Trinita
tis natura, ſed difficilè in hoc loco pro impoſſibili
accipiendum eſt, quia non poteſt, vt diuinitatis ſcin-
datur natura. v. Quis eſt ille puer pauper & ſapiens,
Ibid. de quo dicit Salomon: Melior puer pauper & ſapiẽs,
C rege ſtulto & ſene? s. Dominus Ieſus Chriſtus, qui
puer dictus eſt propter innocentiam & ſimplicita-
tem, quia peccatum non fecit, nec inuentus eſt do-
lus in ore eius. Iſte puer cum eſſet diues, pro no-
ſtra ſalute factus eſt pauper. Iſte veraciter eſt ſa-
piens, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinita
tis corporaliter. v. Quis eſt ille rex ſenex & ſtultus?
s. Diabolus qui penè ab ipſo mundi exordio regna-
uit in genere humano, & ideò ſenex vocatur. Et ve-
rè ſtultus rex, quia quanto plures decipit, tanto ſibi
pœnam accumulat maiorem. In regno quippe hu-
ius regis ſenis & ſtulti, id eſt Diaboli, natus eſt puer
optimus, Dominus videlicet Ieſus Chriſtus, qui fa-
D ctus eſt rex regum, & Dominus dominantium. v.
Quid eſt quod ait: *Cuſtodi pedem tuum, ingrediens*
domum Dei? Nunquid ab offenſione lapidum mo-
net cuſtodire pedem, quando ingredimur domum
Dei, id eſt, Eccleſiam? s. Quamuis ſemper honeſte &
cum timore ac ſilentio debeamus ingredi domum
Dei, tamen non pedem corporis docet cuſtodien-
dum, ſed pedem animæ, id eſt, greſſum mentis, vt
in conſpectu Dei mundas preces effundamus, & eſt
ſenſus. Quando ingrederis domum Dei, videlicet
Eccleſiam, cuſtodi pedem tuum, id eſt, greſſum men
tis tuæ, ne offendas in malis cogitationibus, vt ora-
tio tua pura dirigatur ad Deum. v. Quid eſt quod
E ait: Ne dederis os tuum, vt peccare facias carnem
tuam? Quomodo dat homo os ſuum, vt peccare fa-
ciat carnem ſuam? s. Quando loquitur vanitates &
verba libidinoſa, quibus caro incitetur ad peccan-
dum. Sed iſte eſt proprius huius loci ſenſus: Ne dede
ris os tuum, vt peccare facias carnem tuam, hoc eſt,
noli quærere vanas excuſationes, quibus des occa-
ſionem carni tuæ ad peccandum, hoc eſt, noli dice-
re: Non ego pecco, ſed quod in me habitat peccatũ,
id eſt, fragilitas carnis meæ. Quia ſi hoc dicis, Domi
num prouocas ad iram, quaſi ipſe ſit autor malitiæ
Eccl. 6 atque peccati. v. Quid eſt quod ait: Omnis labor ho
minis in ore eius, ſed anima illius non implebitur?
Quomodo poteſt fieri, vt omnia quę laborat homo
A ſint in ore illius? S. Vir Eccleſiaſticus, ſapiens & do-
ctus omnem laborẽ ſuum habet in ore ſuo, quia om
nia quę in ſcripturis ſacris diſcit, quotidie meditatur
prędicat & docet, & anima illius nõ implebitur, quia
nõ ſufficit ſibi quod didicit, ſed magis ac magis ſem
per diſcere cupit & ſtudet. v. Quid eſt quod ait: Me-
lius eſt videre quod cupias, quàm deſiderare quod Eccl. 6.
neſcias? Quomodo videt homo quod cupit, aut quo
modo deſiderat quod neſcit. s. Ille qui oculis men-
tis diſcernit inter bonum & malum, videt quod cu-
piat bonum, & quod repudiet malum. Qui autem
ſequitur voluntatem cordis ſui & concupiſcentias,
ſæpè deſiderat quod neſcit, quia vult comprehende
B re quod non poteſt. v. De quo dicit Salomon: Qui
futurus eſt, iam vocatum eſt nomen eius, & ſcitur
quod homo ſit? S. De Domino Ieſu Chriſto, cuius
nomen antè vocatum eſt in ſcripturis ſacris, quia ip-
ſe carnem de virgine ſumpſerit, & cognitum eſt Pro
phetis & ſanctis Dei, quod verus homo erat ventu-
rus. v. Si hoc de Domino Ieſu Chriſto dictum eſt,
quid eſt quod ſequitur: Et non poſſit contra fortio-
rem ſe in iudicio contendere? Quis eſt ille fortior,
contra quem Dominus Ieſus contendere non poſ-
ſit in iudicio?
S. Deus pater, qui fortior eſt, quia Filius ſecundum
humanitatem minor eſt Patre. v. Quid eſt quod ait: Eccl. 7.
C Melior eſt ira riſu, cum riſus naturalis ſit, ira verò
ſit vitium? S. Ira non ſemper eſt vitium, ſed aliquan-
do eſt virtus, quando iraſcimur nobis ipſis, vel aliis
peccantibus, hæc ergo ira melior eſt riſu, quia riſus
diſſoluit mentem, & lætitia corrumpit hominis ani
mum, hæc ira corrigit & emendat peccatum. v. Quid
eſt quod ait: *Calumnia conturbat ſapientem, & perdit ro-*
bur cordis illius? Qui enim verè ſapiens eſt, nulla tur- Ibidem.
batur calumnia, nulla deiicitur aduerſitate. S. Sapiẽs
in hoc loco non intelligendus eſt ille, qui perfectus
& conſummatus in ſapientia eſt, ſed qui iam cœpit
habere ſapientiam, & tamen adhuc non eſt perfe-
ctus. Talem ſapientem calumnia hominum ſiue ad-
D uerſitas aliqua facile conturbat & perdit vigorem
ac fortitudinem animæ illius, qui dum patienter nõ
ſuſtinet aduerſa, vexatur impatientia. v. Quid eſt, ma
le dicere, quia priores dies meliores fuerunt, quàm
iſti qui modo ſunt? S. Ideò malũ eſt hoc dicere, quia
ipſe ait, ſtulta eſt talis interrogatio. v. Quare ſtulta in
terrogatio eſt, ſi quis dicat: Quæ cauſa eſt, quia prio-
ra tempora meliora fuerũt, quam nunc ſunt? S. Ideo
ſtulta interrogatio eſt, quia vnus Deus conditor eſt
omnium temporum, cunctorumque dierum. v. Quã
uis enim vnus ſit Deus, conditor omnium tempo-
rum, cunctorumque dierum, nunquid non fuerunt
tempora bona & mala? S. Verè fuerunt, ſed virtutes
E faciunt nobis tempora bona, vitia & peccata faciunt Tẽpora vñ de bona.
tempora mala, & idcirco nos ita ſemper bene viuẽ-
re debemus, vt dies præſentes nobis meliores ſint,
quàm præteriti. v. Quid eſt quod ait Salomon: Noli
eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias quàm neceſſe
eſt? Quid enim mali eſt, multum homo ſit iuſtus, aut
quis poteſt plus ſapere quàm neceſſe ſit? S. Ille mul-
tum & nimis iuſtus eſt, cuius iuſtitia ſæua & crude-
lis, & alios excitat ad querelam & murmurationem,
verbi gratia. Qui videt fratrem ſuum peccare, & ma-
gis vult eum condemnare atque punire, quàm per
pœnitentiam corrigere & emendare, ille nimirum
multum & nimis eſt iuſtus. V. Quomodo ſapit homo

Rom. 11. plus quàm neceſſe eſt? s. Quando ſuperbe ſapit, vnde monet Apoſtolus: Noli altum ſapere, id eſt, noli ſuperbe ſapere, ſed time. Ille etiam plus ſapit, quam neceſſe eſt, qui ea vult intelligere quæ non poteſt comprehendere, neque penetrare. v. Quare Salo-
Iacob. 3. mon dicit: Qui timet Dominum, nihil negligit, cum Iacobus Apoſtolus dicat: In multis offendimus omnes? Nunquid Iacobus aut cæteri Apoſtoli non timebant Deum: qui ſe in multis offendere cõfitebantur? s. Timebant vtique, & in multis offendebant, quia non eſt homo ſuper terram qui faciat bonum, & non peccet. V. Quomodo ergo verum eſt, quod
Eccle. 7. dicit: Qui timet Dominum, nihil negligit? S. Qui enim ſanctum & caſtum Dei timorem habet, nihil omnino negligit, quia neque proſperis eleuatur, neque aduerſis deiicitur, quoniam quicquid illi accidit non eum cõtriſtat. V. Quis eſt ergo ille, qui ſanctum & caſtum Dei timorem habet? S. Qui Dominum in nullo vult offendere, & quantum ipſe adiuuare dignatur, eius voluntatem & mandata ipſius in omnibus vult & ſtudet adimplere. V. Quid eſt quod ait,
Ibidem. Sapientia confortabit ſapientem ſuper decem principes ciuitatis? Quæ eſt hæc ſapientia, aut qui ſunt iſti principes? S. Sapientia in hoc loco Dominum Ieſum Chriſtum ſignificat, qui eſt virtus & ſapientia Dei. Decem principes ciuitatis, ſancti Angeli ſunt intelligendi, qui ſunt principes ciuitatis, id eſt, cœleſtis Hieruſalem. Sunt & principes Eccleſiæ, quia ipſi quotidie regunt eam, & cuſtodiunt. Veranius. Cur ergo decem dicuntur? S. Quia decem fuerunt ordines Angelorum, ſed vnus cecidit per ſuperbiam: & idcirco boni Angeli ſemper ad hoc laborant, vt de hominibus numerus adimpleatur, & perueniat ad perfectum numerum, id eſt, denarium. V. Quomodo ergo ſapientia confortat ſapientem ſuper decem principes ciuitatis? S. Quia maius eſt auxilium ſapientiæ, id eſt, Domini Ieſu Chriſti, quàm ſit Angelorum. V. Quid eſt quod Salomon dicit: Virum vnum de
Eccl. 7. mille reperi, mulierem autem ex omnibus non inueni? Nunquid non multæ mulieres ſanctæ fuerunt, virgines ſimul & viduæ, quæ pudicitia ac caſtitate, ac bonis operibus Deo placuere? ex quibus plurimæ illarum Martyrio coronatę ſunt? S. Verè fuerunt, & vſque nunc ſunt plurimæ virgines ac viduæ Deo acceptæ. Sed hoc dicit Salomon, quia ſuo tempore de multis viris vix potuit inuenire bonum. De mulieribus verò nullam inuenit, quia omnes eum non ad virtutem: ſed ad luxuriam traxerunt. V. Poteſt hæc ſententia ſpiritualiter intelligi? S. Verè poteſt, nam per virũ deſignatur bonus animi cogitatus, per mulierem verò, carnalis & diſſoluta cogitatio. De mille ergo vir vnus inuenitur, id eſt, vnus cogitatus, mũdus & purus, qui peruerſa cogitatione non turbetur id eſt, polluatur extrinſecus. De mulieribus verò nulla inuenitur quæ placeat Deo, quia carnalis & peruerſa cogitatio nõ eſt accepta Deo. V. Quid eſt quod
Eccl. 8. ait: Qui cuſtodit præceptum Dei, non experietur quicquam mali? Quomodo nihil mali experietur, qui præcepta Dei cuſtodit, cum ſancti viri qui præcepta Dei cuſtodierũt, multa perpeſſi ſint in hoc ſæculo? S. Verum eſt, quia qui præcepta Dei cuſtodit, id eſt, omne quod iuſſit & præcepit Deus, non experietur quicquam mali in futuro, hoc eſt, nullum malum patietur, nullum malum ſuſtinebit in die iudicij. Quamuis enim aliqua mala patiatur in hac vita leuia ſunt & tranſitoria: in futura vita nihil mali patietur, qui peruenit ad æternæ beatitudinis gloriam.
A V. Quid eſt quod ait: Melior eſt canis viuus, leone mortuo? quid per canem viuum aut leonem mortuũ *Eccle. 9.* Salomon vult intelligi? S. Canis viuus ſignificat populum Gentium, leo mortuus populum Iudæorum à Deo derelictum. Melior eſt ergo apud Deum canis iſte viuus, quàm leo ille mortuꝰ, quia nos qui de Gente credimus viuentes, per fidem cognoſcimus Deum Patrem, & Filium, & ſpiritum ſanctum. Aliter: Canis viuus eſt peccator, qui ſe peccatis mortuum confitetur, & per pœnitentiam reſurgẽs, incipit per iuſtitiam viuere. Leo mortuus, eſt iuſtus, qui in ſua iuſtitia confidit, & de meritis ſuis gloriatur, & idcirco ſuperbia elatus mortuus eſt apud Deum. Melior
B eſt ergo peccator humilis, & per pœnitentiam correptus, quam iuſtus ſuperbus, quia ille abominabilis, iſte Deo acceptus eſt. V. Quid eſt quod dicit: Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, & oleum *Ibidem.* de capite tuo non deficiat? Nunquid poteſt aliquis candida veſtimenta ſemper habere? Et ſi forſitan ita eſt diues vt ſemper veſtimenta candida poſſit habere, quod omnino difficilè eſt: quomodo fieri poteſt, vt de capite ipſius nunquam deficiat oleum? Quis nãq; ferre poteſt, vt ſemper habeat caput oleo perunctum? S. Hæc ſententia non hiſtorialiter, ſed ſpiritualiter debet intelligi. Nam per veſtimenta, virtutes deſignantur, quibus anima veſtitur & ornatur.
C Per oleum verò deſignatur opus miſericordiæ, id eſt Eleemoſyna, vel certè ſpiritualis lætitia, & eſt ſenſus: Omni tempore ſint veſtimenta tua candida, id eſt, quæcunque bona egeris, ſint munda & pura, vt poſſint Deo eſſe accepta, & nunquam deficias ab operibus miſericordiæ, & ſemper habere ſtude ſpiritualẽ lætitiam. V. Quæ ſunt muſcæ, de quibus Salomon dicit: Muſcæ morientes exterminãt ſuauitatem illius? *Eccl. 10.* S. verumtamen Salomõ ſpirituales muſcas intelligit. V. Quæ ſunt illæ ſpirituales muſcæ? S. Dæmones, vitia & peccata, hæc enim omnia exterminant hic ſuauitatem vnguenti, id eſt, gratiam Sancti Spiritus. V.
D Quid eſt quod ait: Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius? Quis enim habet cor ſuum *Ibidem.* carnale in dextera vel in ſiniſtra manu? S. Verè nullus: & ideò hæc ſententia ſpiritualiter debet intelligi. V. Quomodo ſpiritualiter debet intelligi? S. Per cor deſignatur intentio ſeu cogitatio. Per dexteram manum, opus bonum, per ſiniſtram verò malum.

Dextera miſtice quid ſit. Cor igitur ſapientis in dextera eius, quia intentio & cogitatio viri ſapientis ad hoc tendit, & ad hoc laborat, vt ſemper bona operetur.

Quatenus in die iudicij ad dexteram Domini, id eſt, in ſorte iuſtorum ſtare mereatur, & cum ipſis in æterna beatitudine gloriari. Cor verò ſtulti in ſiniſtra illius, quia & mala quæ cogitat, & malis operibus
E accumulat, pro quibus in die iudicij à ſiniſtris, id eſt, in ſorte reproborum ponetur, & cum eis in æternũ punietur. V. Quis eſt ille ſpiritus, de quo dicit: *Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris?* Quis eſt iſte qui habet poteſtatem, cuius ſpiritus ſi aſcenderit ſuper nos, locum noſtrum dimittere non debemus? S. Diabolus, princeps huius mundi: ſpiritus eius, eſt maligna ſuggeſtio. V.

Spiritus Diaboli quomodo aſcendit ſuper nos? S. Quia perſuadendo facit vt mala cogitemus: ſi ergo ſuggerente Diabolo, mala cogitatio aſcenderit in cor noſtrum, non ei locum dare debemus, ſed contra ipſam fortiter pugnare, ne forte opere compleamus

mus malam cogitationem. Poteſt & ſic intelligi: ſi habes in te humilitatem, munditiam, caſtitatem, patientiam, charitatem, & Diabolus ſuggerit tibi ſuperbiam, libidinem, immunditiam, iram, odium: ne dimiſeris locum tuum, id eſt, ne dimittas humilitatem & efficiaris ſuperbus. Sic & de cęteris eſt intelligendum. V. Quare dicit Salomon? *Væ tibi terra, cuius*
Eccl. 10. *rex iuuenis eſt, & cuius principes mane comedunt?* Nunquid
Dauid non beata fuit terra Iſrael, quæ iuuenem habuit re-
2. Reg. 5. gem, Dauid ſcilicet, qui fuit triginta annorum, quã-
4. Reg. 22 do ſuſcepit regnum? Nunquid non bonus rex Ioſias, qui regnare cœpit in adoleſcentia? S. Verè bonus rex Dauid, bonus & Ioſias. Sed vę terrę cuius rex iuuenis eſt, hoc eſt, in quo parua & infirma eſt ſapientia, & carnalis prudẽtia quæ iuuenilia deſideria ſequitur, odit iuſtitiam, veritatem, & iudicium. V. Quomodo principes mane comedunt? S. Principes mane comedunt, quando luxurioſam vitam ducunt: & idcirco væ terræ cuius principes mane comedunt, quia magis amant huius ſæculi voluptates, & carnis delectationes: quàm populi ſalutem, ideoque luxurioſe viuendo peruertũt iudicium. V. Quomodo beata eſt terra, cuius rex eſt nobilis, & cuius principes comedunt in tempore ſuo? S. Si rex nobilis eſt, hoc eſt, decorus ſapientia, ſplendidus iuſtitia, ornatus bonis moribus & actibus, verè beata eſt terra cui præeſt, quia regit eam in iudicio & æquitate, & exaltat iuſtitia. VERANIVS.

Qui ſunt illi principes, qui in tempore ſuo comedũt? S. Illi nimirum, qui non luxuriantur, qui non amant huius ſæculi voluptates, qui non viuunt in crapula & ebrietate, ſed cibos quærunt tantum ad corporis ſuſtentationem. Ideoque beata terra quæ tales habet principes, quia dum iuſtitiam & æquitatem diligunt, vtique non peruertunt iudicium. V. Quid eſt quod ait: *Da partes ſeptem nec non & octo?* Quæ ſunt il-
Eccl. 11. læ ſeptem partes vel octo quas dare nos iubet? S. Per ſeptenarium numerum, vetus Teſtamentũ propter Sabbatum, qui eſt ſeptimus dies ſanctificatus in lege: per octonarium verò, deſignatur nouum Teſtamentum propter diem Dominicam, qui eſt octauus, Domini Chriſti reſurrectione ſanctus. VER.

Quomodo ergo intelligendum eſt quod ait: *Da partes ſeptem, nec non & octo?* S. Hoc modo: id eſt, vtrũque Teſtamentum, vetus ſcilicet & nouum, pari veneratione credendo ſuſcipe, & pręcepta eorum diligenter implere ſtude. V. Quid eſt quod ait: *Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut ad Aquilonem, in quocunque*
Ibidem. *loco ceciderit, ibi erit?* Nunquid quod cadit lignum ad Aquilonem, aut ad meridiem, non ſępè mouetur in alias mundi partes? S. Nulli hoc dubium eſt, ſed hæc ſententia ſpiritualiter intelligi debet. Nam per lignum, homo deſignatur, quoniam vnuſquiſque eſt quaſi lignum ſyluæ generis humani. Per Auſtrum, qui eſt calidus ventus, deſignatur requies Paradiſi. Per Aquilonem, qui eſt frigidus, deſignatur Inferni ſupplicium, Et eſt ſenſus: Vbicunque ſibi homo locum ad futuram ſedem præparauerit, ſiue ad Auſtrũ cùm ceciderit, id eſt mortuus fuerit, in requie Paradiſi & gloria regni cœleſtis permanebit in æternũ.

Si verò malè viuendo ſibi locum præparauerit ad Boream, inferni pœnas luet in ſæcula ſæculorum. V. Quid eſt quod ait: *Qui obſeruat ventum, non ſeminat, &*
Eccl. 11. *qui conſiderat nubes, nunquam metit?* Quis enim eſt tam ſtultus, qui ſemper obſeruet ventum, vt non ſeminet, & ſemper conſideret nubes, vt nunquam metat?
A S. Hæc ſententia ſpiritualiter intelligenda eſt. Nam per ventum & nubes ſæpè tempeſtas generari ſolet: per ventum enim deſignatur Diabolus, per nubes præſentis ſæculi aduerſitates. Quicunque igitur timet Diaboli perſecutionem, aut mundi huius aduerſitates, non ſeminat, id eſt, verbum Dei non prædicat, nec operatur bona quæ valet. Etiam nunquam metet, quia & ſi aliqua bona inchoat, ad perfectionem non ea perducit. V. Quid ergo agendum eſt? S. Sine conſideratione nubium, & timore ventorum, in mediis tempeſtatibus ſeminare debemus, id eſt, in omnibus aduerſitatibus verbum Dei prædicare, & bona opera quæ valemus, agere ſemper oportet.
B V. Quid eſt: *Mane ſemina ſemen tuum, & veſperi ne ceſſet* *Eccl. 11.* *manus tua?* Quis enim ſemper & mane & veſperi ſeminare poteſt, maximè cùm glaciali tempore nullus audeat ſeminare? S. Semen hoc loco non intelligendum eſt, frumenti vel alterius cuiuslibet grani, ſed ſemen boni operis ex quo naſcitur fructus iuſtitiæ, & merces æternæ remunerationis. V. Quid ergo docet cum dicit: *Mane ſemina ſemen tuum, & veſperi ne ceſſet manus tua?* S. Vt nullo tempore nulla ætate à bonis operibus ceſſemus, & noſtram matutinam iuſtitiam veſper inueniat, & veſpertinam miſericordiam iterum ſol ortus accumulet. In adoleſcentia pariter & ſenectute virtutum copia nos ſemper Deo commendet.
C Mane ergo ſemina ſemen tuum, & veſperi ne ceſſet manus tua, hoc eſt, ſemper te in bonis ope- *Eccl. 12.* ribus exerce. V. Quid eſt quod ait: *Et florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur capparis?* Quid enim profuit hoc dicere, cum nullus ignoret, quia & amygdalus florere ſolet, impinguari locuſta, & diſſipari capparis? S. Hæc ſentẽtia ſpiritualiter eſt intelligenda, & magnum in ſe continet myſterium.

Nam per Amygdalum deſignatur Dominus Ieſus Chriſtus, quia ſicut nux Amygdali conſtat ex corio, oſſe, & nucleo: ita Chriſtus ex carne, anima, & diuinitate. Quoniam per os amygdali, diuinitas deſignatur. V. Per locuſtam, & capparim quid ſignificatur? S. Per locuſtam, populus Gentilis, per cappa-
D rim populus Iudaicus. V. Quomodo ergo intelligenda eſt hæc ſententia? S. Florebit amygdalus, id eſt, naſcetur Chriſtus, & coruſcabit miraculis. Impinguabitur locuſta, id eſt, credet Gentilis populus, & replebitur donis ſpiritualibus. Diſſipabitur capparis, hoc eſt, peribit propter infidelitatem populus Iudaicus. V. Quare verba ſapientium ſtimulis & clauis aſſimilantur? Sic enim dicit Salomon: *Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi claui in altum defixi.* S. Aptiſ- *Eccle. 12.* ſime verba ſapientum clauis & ſtimulis comparãtur, quia peccatorum culpas neſciunt palpare, ſed pungere: qui enim veraciter ſunt ſapientes, eorum pro-
E culdubiò verba claui ſunt & ſtimuli, quia peccatores non blandimentis fouent, ſed aſpera increpatione redarguunt, & eorum ſecretas conſcientias quaſi pungendo, ad dolorem & lamenta exerceat vt corrigantur. V. Quid eſt quod ait: *Quæ per magiſtrorum cõ-* *Eccl. 12.* *ſilium data ſunt à paſtore vno?* Qui ſunt illi magiſtri, per quorum conſilium data ſunt ſapientum verba, aut quis eſt vnus ille Paſtor, à quo data ſunt? S. Magiſtri ſunt ſancti Prophetæ & Apoſtoli. Paſtor vnus eſt Deus, à quo data ſunt omnia verba ſapientum, quia ipſe docuit magiſtros, id eſt, Prophetas & Apoſtolos, & reſtruxit eorum conſilium, quoniam ipſe dedit verba in corde & ore ipſorum. V. Quid eſt quod Eccleſiaſtes in fine libri ſui dicit: *Deum time, & man-*

datæ eius cuſtodi, hoc eſt enim omnis homo? Quomodo fie-
ri poteſt, vt hoc tantum ſit homo, id eſt, timere Deũ
& mandata eius obſeruare? Multò quippe maior eſt
pars eorum hominum qui nec timent nec cuſtodiũt
S. Verè maior pars eſt malorum, quàm bonorum,
Matt. 20. quia ſicut Dominus dicit: Multi ſunt vocati, pauci
verò electi. Et in comparabiliter maior infidelium
multitudo, quàm fidelium. V. quid ergo vult in hoc
loco Salomon demonſtrare? S. Hoc namque demon
ſtrat in his verbis, quia non eſt homo, qui Deum nõ
timet, & mandata eius non cuſtodit. S. Quare non
eſt homo? S. Quia non cuſtodit modum rationem-
que ſuæ naturæ. V. Quæ eſt ratio & modus naturæ
humanæ? S. Rationabiliter viuere, quia inter animã-
tia omnia ſolus homo creatus eſt rationale animal,
& ſolus accepit à Deo rationem & intellectum, ita
vt agnoſceret ſuum creatorem, & diligeret eum,
ac timeret, & corde & ore ſimul laudaret. VE-
RANIVS. Quid eſt Deum timere? S. Volunta-
tem eius implere, & bona quę facienda ſunt face-
re. V. Si ergo qui non timet Deum, & mandata eius
non cuſtodit, non eſt homo, quid ergo eſt? S. Beſtia *Beſtia eſt*
eſt. V. quomodo beſtia eſt: cum in eo videatur huma *non homo,*
na ſubſtantia & perſona? S. Quamuis enim videtur *qui Dei*
habere humanam ſuſtantiam & perſonam, tamen *non ſeruat*
quia non rationabiliter, ſed beſtialiter viuit, non ho *mandata.*
mo, ſed beſtia dicendus eſt. V. Quomodo beſtia vo-
catur? S. Si eſt crudelis ſuis domeſticis & ſubiectis
aut vicinis, leo eſt, non homo: ſi autem raptor eſt, ti
gris vel lupus: ſi verò eſt adulter aut fornicator, aut
immundus, canis eſt aut porcus: aut ſi ſtultus, aſino
comparatur: fraudulentus itaque aut ſimulator, con
gruè vulpeculæ aſſimilatur: ſic de cęteris intelligen
dum eſt. V. Quis eſt ergo veraciter homo? S. Ille qui
Deum timet, & mandata eius cuſtodit.

OLYMPIODORI IN ECCLESIASTEN
SALOMONIS ENARRATIO, ZENOBIO ACCIÆOLO
FLORENTINO INTERPRETE.

PRÆFATIO.

3. Salomonis Librorum argumentum.

RErum certam cognitionem cum à Deo Salomon accepiſſet, qui fuit filius Dauid non ſolum carnis progenie, ſed imi tatione virtutis, triplici ipſas diuiſione partitus eſt, in morales ſcilicet, ac naturales, & eas quæ intellectu ſolo percipiuntur: Ac morales quidem tradidit in Prouerbiis: naturales autem in Eccleſiaſtæ ſententiis, intelligibiles verò in Canticis canticorum. Eſt tamen inuenire & in Eccleſiaſte moralium interſperſam doctrinam, & rerum naturalium: in Prouerbiis cum tamen ſuæ propriæ ſingulis diſcretæ ſint. Cantica verò Canticorum, totum prorſus vbique de intellectualibus diſſerit, ſpectatque ad allegoricum ſenſum. Sed & in Eccleſiaſte ac in Prouerbiis eſt item inuenire quæ intellectualia ſunt. Se verò ipſum Eccleſiaſten, hoc eſt, concionatorem Salomon nominauit, tanquam cunctos mortales in Eccleſiæ cœtum vocans, & in concordiam nectens, ac in cõmuni phyſicarum rerum ſpeculationem tradens. Illud quoque ſciendum eſt ſapientem hunc noſtrum Eccleſiaſtem modo è ſuà ipſius loqui perſonà, modo eius perſonam gerere qui ea quæ in mundo ſunt attonitus admiretur. Atque hæc quidem vt in præuio quodam proſpectu dicta à nobis ſint. Primum vero caput hæc fermè complectitur. Eccleſiaſtæ genus narrat & dignitatem, tum vero & ciuitatem ipſam in qua regia illi conſtituta erat. Decernit autem atque oſtendit quæcunque in hoc mundo ſunt, vanitatem eſſe: non quod omnia damnet atque accuſet, verum potius conſilia hominum reprehendat qui in hoc mundo ſpem ſuam collocaſſe videntur. Docet autem & de Solis ipſius motu, primo quidem le-
Argumẽtum Libri ſequentis. *ctionis occurſu phyſicè loquens, cùm tamen ad Theologicam allegoriam eius mens intentioque pertineat. Idem inquit & de fluminibus quæ in mare prorumpunt neque illud complent. Hinc etiam docet in rebus quæ crearit Deus nihil eſſe recens ac nouum, ſed eas eum tueri locum quem ab opifice Deo ſemel ſortitæ ſunt. Neque vero oculum expleri poſſe aſpectu, neque penitus ſcire homines prima præteriorum, neque futurorum poſtrema: laborioſamque occupationem filiis hominum Deum dediſſe. Agere autem homines quæcũque agant, nullà quidem neceſſitate, electione autem ſpiritus, hoc eſt propriæ libertatis. Quodque peruerſum eſt, donec in ſua prauitate perſiſtat, concinnari corrigique non poſſe. Vt autem ſermoni ſuo fidem autoritatemque conciliet, vtpote qui omnia quæ in mundo ſunt vana eſſe affirmat, docet ſe ſapientem & regem diuitemque fuiſſe, vt ita facilius in animos legentium irrepat, vanitatem cuncta appellans. Docet etiam in multitudine ſapiẽtiæ, multitudinem eſſe cognitionis, meminitque de mundi huius lætitia. Contenditque ſi fieri poſſit, vi rationalis ſubſtantiæ quæ nobis ineſt, ſaluam fieri carnem.*

CAPVT PRIMVM.

V*Erba Eccleſiaſtæ filij Dauid regis Iſ-
rael in Hieruſalem: vanitas vanita-
tum, omnia vanitas.* Verba) Cun-
cta ſcilicet hæc verba ſapientis
Eccleſiaſtæ, erudiẽtis nos aſper
nari vitæ, huius vanitatem: au-
ditorem conuertunt atque hor
tantur ad verbum fidei, quæ eſt in Chriſtum Deum
Eccl. 6. noſtrum. *Eccleſiaſtę.*) Tanquam in Eccleſia Dei verba
ſapientiæ cuſtodiantur, Eccleſiaſten ſe Salomon no-
minauit. *Filij Dauid.*) Suum genus ac dignitatem re-
fert Eccleſiaſtes vt ad perſonę autoritatem animum
conuertentes promptiores reddamur ad doctrinam
ſuſcipiendam. Quod autem ſpectat ad latentem
ſenſum, ita intellige. Dauid intepretatur manu for-
tis: Manu autem fortis eſt omnia continens Deus.
Huius verò Filius, Dominus noſter Ieſus Chriſtus,
verus eſt Eccleſiaſtes, qui ex omnibus gentibus po-
puliſque duobus, vnam ſibi fecit Eccleſiam, quique
regnat in verò Iſrael. Iſrael nanque interpretatur
mens videns Deum: in viſione pacis regiam ſedem
habens, iuxta quod ſcriptum eſt: Et factus eſt in pace
locus eius. Hieruſalem ſiquidem pro viſione pacis *Pſal. 75.*
accipitur. Ipſe igitur mani feſtè nos docet voluntatẽ
hominum, quæ circa mundana verſantur, vanitatem
eſſe: quam & diffuſius vanitatum vanitatem appel-
lat

lat. *Quid habet homo amplius in omni labore ſuo quo laborat
ſub ſole?* Omnes quidem homines ſub eodẽ ſole ver- A
ſamur: eorum verò qui laborant, alij quidem vires
intendunt ſuas ob ea quæ ſolem ſupereminent, vt
cœleſte regnum in hæreditatem accipiant, alij verò
ob ea laborant quæ ſunt ſub ſole, vt inanem ſcilicet
gloriã, vel pecunias, dignitatemúe acquirant. Quid
igitur, inquit, homine homo amplius habet in eo la
bore quo laborat ſub ſole, quãdo omnes relicta præ
ſenti vita communem mortem ſubimus? *Generatio
præterit & generatio aduenit, terra autem in æternum ſtat?*
Eccl. 1. Eorum quæ creata ſunt alia quidem durant abſ-
que ſucceſſione cum præſenti ſæculo ſimul extan-
tia, veluti cœlum, terra, aſtra, & Sol: alia verò corrũ-
puntur ac pereunt, ſed generis ſucceſſione, ſeruan- B
tur, vt homines ſunt, vt aues, vt piſces ac plantæ.
Quid igitur homines laboratis circa terrena, quan-
do ipſa terra ſenſu carens elementum in longinquũ
tempus perdurat, vos autem ſecundum generatio-
nem peritis? Aut ita intellige: Terra quidem in æter
num ſtat, accuſatrix veſtri effecta, in qua nefaria ope
ra perpetraſtis. Myſtico autem ſenſu: Generatio au-
tem præterit, Iudæorum ſcilicet eiecta & repulſa.
Generatio verò aduenit, eorum ſcilicet qui in Chri-
ſtum crediderunt. Sacra verò ſcriptura, terra nuncu
patur: inſtar enim terræ, immobilis eſt, fruct⁹ gignit,
omnibus patet, ac omnes accipit, veterique ac No-
uo teſtamento ſubnixa manet in ſæculũ, immobiles C
habens & iuſtorum promiſſiones, & quæ peccato-
ribus repoſita declarantur ſupplicia. *Oritur Sol & in
locum ſuum aſpirat.* Certum Solis curſum diſpoſitionẽ
que oſtendit, vt nos ad illius contemplationem at-
tollat qui fabricatus eſt Solem. Mouetur autem cir-
culari motu vt nonnulli arguunt ex verbis Eſdræ ita
dicentis: Magna eſt terra, & excelſum eſt cœlum, &
3. Eſdr. 4 velox curſu eſt Sol, & vertitur in circulo cœli, & in
vna die ad locum ſuum reuertitur. Quaſi dicat: hic
etiam Sol quamlibet magnus ad Solem iuſtitiæ com
paratus, vanitas eſt. Myſtico autem ſenſu ita intelli-
ge: Oritur Sol in cordibus fidelium dirigens ad huc
proficientes ad ea quæ agenda ſunt, ſed & in ipſis oc D
cidit quando altitudines ſententiarum inquirunt, at
que ita maius deſiderium cognitionis illis accendit.
Aliter: Oritur Sol, vnigenitum Dei verbum è pater
no ſinu: occidit in nouiſſimis diebus, ad occaſum vi-
tę eius carne aſſumpta ſuam quodãmodo diuinitatẽ
occultans. Ipſis quidem fidelibus Deus immutabi-
liter factus homo cognoſcebatur, ab infidelibus au-
tem ſimplex verus eſſe homo putabatur. Oritur in-
ſuper ex deipara Maria ſecundum carnem: occidit
autem Inferni ima deſcendens. Sed & rurſus exori-
tur à mortuis ſurgens. Quibuſcunque autem modis
hunc ſolem conſideres, omnes fideles trahit ad te-
Iob. 12. gnum cœlorum veriſſimè teſtatus: Cum autem exal E
tatus fuero, omnia traham ad meipſum. *Ibi ipſe oriens
tranſit ad Notum, & flectitur ad Aquilonem.* Climata ex-
plicat quæ Sol percurrit. ſymbolicè autem contem
plando, poteris Notum intelligere qui à calida mun
di regione ſpirat, pro inſita hominibus rationali pru
dentia quæ nequaquam torpet, ſed quia ignea fer-
uenſque eſt. Aquilonem verò pro fortitudine, eſt e-
nim ventus hic acer & expeditus. Liben, pro tem-
perantia quæ infrigerat voluptates corporis & exic
cat. Apelioten verò ſeu ſubſolanum, pro ipſa iuſtitia
quæ per omnes commeat extenditurque virtutes.
Omnes igitur animæ regiones illuſtrans, interno
ſplendore radiat ſol iuſtitiæ. Aliter: Deus Verbum
A carne aſſumpta, villas & ciuitates ad Notum conſti-
tutas ipſe ſuis pedibus circuiuit, Per Apoſtolos au-
tem, boreales plagas. E gentibus itaque Eccleſiam
congregans, omnia demum colluſtrans, omnes ad
ſalutem conuertit. *Luſtrans in circuitu pergit Spiritus, &* *Eccl. 1.*
in circulos ſuos reuertitur. Literali quidem ſenſu: ſpiri-
tum vocat ſolem propter motus velocitatem. Non
nulli tamen è gentiliũ opinione ita exponunt: Quo
niam ij putant ſolem anima præditum eſſe animal.
Myſtico autem ſenſu, ſpiritus ſanctus Apoſtolis infu
ſus, circuire illos terras omnes faciebat, & Euange-
lium prædicare. Sed & Apoſtolos induxit, vt con-
uerſo itinere redeuntes, eos inuiſerent quos prius in
B doctrina fidei erudierant, vt in Act. Apoſtol. planè
inuenies. *Omnes torrentes intrant mare, & mare non redun* *Pſal. 13.*
dat. Mos eſt diuinæ ſcripturæ, vt omnes pro pleriſ-
que accipiat, iuxta illud: Omnes declinauerunt, ſi-
mul inutiles facti ſunt. Neque enim iuſti, neque Pro
phetæ declinauerunt. Eſt igitur admirari ſapientiam
creatoris, quonam pacto hoc fiat, vt pleriſq; fluuiis
mare intrantibus, ipſum tamen in terminis ſuis con
ſiſtat. Myſticè autem, flumina ſunt Apoſtoli, iuxta
quod ſcriptum eſt: Et torrente voluptatis tuæ pota-
bis eos. Mare autem intelligitur præſens vita, iuxta *Pſal. 35.*
illud: Hoc mare magnum & ſpacioſum. Euangelici
itaq; Apoſtoliciq; ſermones in dulcorẽ mutant huius *Pſal. 103*
C vitę ſalſedinẽ, verũ mare hoc nequaquã impletur, ne
que enim omnium fides eſt. Moraliter autem, quaſi
propoſito exemplo ſubinnuit eos homines qui inex
plebilis auaritiæ morbo laborant, Inſatiabile nan- *Amos 5.*
que illorum deſiderium non expletur quanquam *& 9.*
more torrentum vndique ad illos diuitiæ confluãt.
*Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum
fluant.* Amos Propheta inquit: Qui vocat aquas ma-
ris & effundit eas ſuper faciem terrę. Videtur itaque
hoc loco phyſicas adducere rationes, quod videlicet
aqua maris à nubibus inde attracta, & in terram ef-
fuſa faciat ipſos torrentes. Inquit igitur: E mari, tor
rentes fluuiique exorti rurſus in illud reuertuntur.
D Myſtico autem intellectu: Ad locum vnde Apoſto-
li exierunt, illuc fecerunt vt fideles conuerterentur:
ad Deum videlicet, vt in lumine Domini poſtea am
bularẽt. Aliter: Qui è virtute in vitium ac malitiam
decidũt, torrentum ac fluuiorum more ex alto quo-
dam loco in pręceps concauumque ac terreſtre de-
labuntur. Poſſunt tamen & cum ad ipſum iam viã
tium peruenerint, reſipiſcere, ad pœnitentiam re-
deuntes & per conuerſionem reuerti iterum in via
quę perducit ad Paradiſum, vnde homo primus eie-
ctus fuit. *Cunctæ rationes difficiles, non poterit homo eas ex-
plicare ſermone.* Rationes quę de certa rerum cogni- *Eccl. 1.*
tione afferendę ſunt, magnam difficultatẽ habent
E eo quod non poſſunt homines quantumuis magna
pollentes ingenij vi, rerum omnium abſolutam
conſequi cognitionem. Aliter: Omnes rationes, tàm
quę ad ſęcularem, quàm quę ad diuinam ſapientiam
pertinent non ſine labore tradi poſſunt: ſęculares ta
men ac mundanę ſcientię plerunque diſcentibus de
trimentum adducũt. Sciẽtia verò Dei ac diuinus ſer
mo ſemper eſt vtilis quem tamen non poterit homo
pro dignitate explicare licet alioquin prudens ſit,
niſi qui accepit donum doctrinę ſapientięque ſer-
monem. Aliter: Semper ferè diuini verbi doctores
laborant, atque in anguſtia ſunt, ac plerunque ab ip
ſa doctrina retrahuntur, cum fruſtrà ſe videant ope-

ram inſumere, ac laborem ſolum lucrari ob auditorum inobedientiam ac deſidiam. A Prædicationis itaque officium deterret eos qui cum negligentia audiuntur. Aliter: Oportet prius facere ac deinde alios docere. Labor eſt itaque nõ vulgaris atque exiguus ſed valde periculoſus, quenquam alios ea docere quæ prius ipſe non fecerit. Quapropter homo perfectus ac prudens cum rei magnitudinem contemplatur, ab ipſa prædicatione reſilit ac retrahitur.

Eccle. 1. *Non ſaturabitur oculus viſu, neque auris auditu implebitur.*

Verba hæc ſecundum phyſicam rationem ita exponi poſſunt, videlicet: Neque oculus vniuerſam ſenſibilem creaturam mundique machinam poteſt complecti, neque cuiuſquam mens omnes capere B rationes atque ſermones qui de illa explicari poſſet: quia videlicet deeſt homo qui de iis loquatur ac doceat. Aliter: Oculi hominum cum valde agiles ſint ac quodammodo lubrici, ad concupiſcentiam proni ſunt neque expleri poſſunt. Sed & qui pruritum aurium patiuntur, ſemper quidem res nouas diſcere geſtiunt & affectant, nunquam tamen curant ad veritatis notitiam peruenire. Quapropter & diuini verbi præcones non laborant vt aures oculoſque diſcentium modeſtos temperatoſque efficiant. Aliter: Audiendi ſenſus ac vidẽdi, principales regiique ſunt ac cæterorum ſenſuum maximè rationales: proprias namque operationes humanæ vitæ perutiles ac neceſſarias ſine vlla ſatietate efficiunt. C Guſtus autem, odoratus ac tactus, citius fatigantur ac tædio afficiuntur. *Quid eſt quod fuit? Ipſum quod futurum eſt. Quid* Ibidem. *eſt quod factum eſt? Ipſum quod faciẽdum eſt.* Creatarum rerum aliæ quidem alienæ ſunt, id eſt ſemel creatæ, ſucceſſionem non habituræ: vt Sol, vt Luna, perpetuo durant. Aliæ verò per ſucceſſionem conſeruantur, quæ videlicet ſunt ſub Sole: vt animalia ipſa ac plantæ quæ generationi ſubiacent & corruptioni. De huiuſmodi ergo creaturis quas ſucceſſio ſeruat, habetur hic ſermo, homo ſiquidem natus eſt olim, fuitque ab initio, quo defũcto alius generatur. Item Eccl. 1. & planta fuit, planta naſcitur. *Et non eſt aliquid recens ſub ſole: neque qui dicat ac loquatur, ecce hoc nouum eſt.* D

Iam præceſſerunt in ſæculis quæ fuerunt ante nos. Sæculum quandoque ſpacium vitæ humanæ ſignificat, iuxta illud: Non comedam carnem in ſeculum id eſt, in tota vita mea. Et alibi: Erit tibi ſeru[9] in ſæculum. Quandoque autem perpetuum, temporariam durationem mundi huius ab initio creationis vſque ad finem. Dicit ergo nihil eſſe nouum in ſucceſſionibus hominum, animalium ac plantarum. Aliter etiam: Qui probi officioſique fuerint in hac vita, in futuro ſæculo coronantur, puniuntur autem ſceleſti. Quid eſt igitur quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quaſi dicat, officioſè quiſpiam vixit? præmia virtutis accipiet: ſceleſtè alius vixit? ſui flagitii E pœnas dabit. Quæ igitur in futura vita & ſæculo nobis aduenient, præmia illorum erunt quæ in hac vita Eccl. 8. ſæculoq; præceſſerint. *Non eſt primis memoria, ſed nec eorum quidẽ qui poſtremo futuri ſunt erit recordatio cum iis qui futuri ſunt in nouiſſimo.* Particularia ſingulorum hominum facta, quæ in tota vita geſſerunt, ſunt quodammodo infinita, vt eorũ meminiſſe nequaquam poſſimus. Sed neque ſcimus ea quæ poſteri ac venturi facient, hoc eſt, ignoramus quæ ſigillatim cuncti homines ab initio mundi fecerint. Neque enim cum illis in vita fuimus, ſed neque eorum qui poſt nos futuri ſunt cognitionem habemus. Vniuerſalia

enim fortaſſe quodammodo poſſumus, particularia A verò cuncta ſcire non poſſumus. Non eſt igitur primorum memoria, neque in nouiſſimis futurorum. Aliter: Qui officioſè vixerunt in hoc mundo, mox cœleſtis regni præmium conſequuti non habent in ſenſu memoriam laborum quos in præſenti vita pertulerunt: Luc. 14. ſed neque ſenſu animoque percipiunt damnatorum pœnam: non erit itaque ipſis memoria cũ illis qui futuri ſunt in nouiſſimis, hoc eſt eorum qui tunc punientur. Non quod vlla obliuio animas occupatura ſit, ſed quia ex præſenti voluptate, dolorum memoria ceſſabit, iuxta quod ſcriptum eſt: In die bonorum, obliuio eſt malorum. *Ego Eccleſiaſtes fui rex Iſrael in Hieruſalem.* Eccl. 1. Quia nos adhortatur ſenſibi- B lia cuncta deſpicere, facilius autem conſilio illius creditur qui ea contemnenda proponat quæ ipſe poſſederit ac expertus fuerit, ideò ſuam nobis expoſuit dignitatem vt cum attẽtione verba ſua accipiamus. *Et dedi cor meum ad quærendum, & ſpeculandum in ſapientia de omnibus quæ ſunt ſub Sole.* Et cum Dei munere ſapientiam accepiſſem, totam meam mentem dedi in conſiderationem rerum quæ ſunt ſub ſole. Aduerte autem quod Eccleſiaſtes non contemplatur inacceſſibilia quæ ſunt ſuper cœlum, ſed quæ ſub ſole ſunt. Inquit igitur, non humana intelligentia ſpeculatus ſum, ſed ſapientia vtens, quæ mihi dono Dei tradita fuit. *Quoniam laborioſam diſtentionem dedit Deus filiis ho-* Eccl. 12. C *minum, vt occuparentur in ea.* Filios hominum vocat, qui ad hæc terrena & vana hiant attoniti iuxta illud quod in Pſalmo legitur: Filij hominum vſquequo graui corde? Vide igitur in ſapientia quod laborioſam occupationem dedit Deus filiis hominum: ad magnam enim illorum vtilitatem factũ eſt, quod in comparandis diuitiis & in acquirenda inani gloria, ac etiam in iis quæ ventri ac gulæ gratificantur, ſummopere laborandũ ſit. Si eñ labores & anguſtias tãtas ſubimus ac patimur vt poſſideamus quæ vana ſunt, quò nam flagitij ac ſceleris progrederemur, ſi hæc ipſa ocioſis nobis vltro aduenirent? Vtiliter igitur data eſt hominibus hęc difficilis diſtentio vel oc- D cupatio. Si autem & ipſa virtus cum labore perficitur, & hoc item homini perutile eſt. Si enim quoquo te vertas, & circa bonum & circa malum laborare oportet, conſequitur verò malum punitio, bonum autem fruitio voluptaſque ineffabilis, ſine vlla comparatione præoptandus eſt labor & occupatio circa bonum. Prȩſertim verò officioſus vir qui verè vacat virtuti, circa multa occupari non debet, iuxta illud Euangelij dictum: Martha Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima: paucis verò eſt opus ac vnum eſt neceſſarium. Quo loco intelligit de prȩceptis, aut de charitate prȩcepta omnia continente. Vtiliter itaque data eſt hominibus laborioſa atque difficilis E occupatio. *Vidi quæ fiunt cuncta ſub ſole, & ecce omnia* Eccle. 2. *vanitas, & electio ſpiritus.* Quȩcunque, inquit, faciunt homines, non quȩ operantur eorum bonorum gratia quȩ ſunt ſuper ſolem, atque cœleſtium: ſed eorũ gratia quȩ ſunt ſub ſole corruptibilium ac terreſtriũ Eccl. 2. omnia vidi quod vanitas ſunt: prȩter enim hoc quo elabuntur ac euaneſcunt, etiã diſponunt ſe homines ad ſupplicia poſt prȩſentem vitam futura, quando quidem nulla coacti neceſſitate hȩc faciunt ſed prȩuia electione certoque cõſilio. Spiritum verò hoc loco animam intelligit rationalẽ quȩ liberi arbitrij poteſtate decorata eſt. *Quod deprauatum eſt, adornari nõ poterit: neque quod deficit, poterit annumerari.* Si ex perſona

Eccle-

Eccleſiaſtæ verba hæc accipis, ita intellige. Qui prauè obliquatus eſt & in vitium cecidit, dum in per- A uerſitate ſua perdurat, virtutem reſumere non poterit. Si autem à vitio recedat, tunc virtutem reſumit Pſal. 36. iuxta illud: Declina à malo, & fac bonum. Sed neq; is cui deficit gratia Dei donec eſt in hoc defectu pœnitentiamque non ſubit, poteſt inter pios annumerari. Aliter: Fuerunt nonnulli qui dicerent caſu fortuito mundum factum eſſe, ac imperfectum exiſtere, ad quos Salomon ſe conuertit dicens: Quid nam deprehenditur in hoc mundo quod imperfectum ſit atque peruerſum, vel ita vt emendari illud opporteat? Quid verò etiam deficit in vniuerſo mundo, vt addendum annumerandumque ſit? Quod ſi ver- B ba hæc accipis ex illorum perſona, qui perpendunt naturam hominum, & qui dicunt quoſdam eſſe ita natura peruerſos vt emendari non poſſint, in multis redarguimus eorum ſtultam opinionem, Nullus Matth. 9. enim natura eſt malus. Igitur & Matthæus de Telo- Mar. 2. neo ad Euangeliſtæ dignitatẽ vocatus eſt. Sed & plu- Luc. 5. rima in hoc mundo quæ ignaris videntur noxia & mala, vt ſerpentes, vt leones, & his ſimilia, hominibus conducunt ad ſalutaria pharmaca, & vt conuertantur prudentioreſque fiant animalium illorum exemplo & comparatione cum dici ſibi audiunt: Vade ad formicam ô piger: nec non vt verecundia Prou. 6. afficiantur, cum comparari illis ſe ſentiunt, vt: Com- C paratus eſt iumentis inſipientibus. Nihil eſt itaque Pſal. 48. in hoc mundo malum, ſed omnia commoda & vtilia. Vidit enim Deus, inquit, Scriptura, omnia quæcunque fecerat, & erant valde bona. Ne igitur dica- Gen. 1. tis ô ſtulti: Quod prauum eſt concinnari non poterit, neque quod deeſt annumerari. *Locutus ſum in corde meo dicens: Ecce magnus effectus ſum, & appoſui ſapientiam ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem & cor meum vidit multam ſapientiam & cognitionem, parabolas & ſcientiam. Cognoui ego quod & hoc electio ſpiritus, quoniã in multitudine ſapientiæ multitudo cognitionis: & qui addit cognitionem, addit dolorem.* Loqui aliquis dicitur in corde ſuo, cum mentem ad cogitandum applicãs D ſecum diſputat & ratiocinatur. Collegi itaque, inquit, & ſubducta ratione appoſuiſſe me vidi ſapientiam ſuper omnes qui me præceſſerent natu. Appoſui autem, ſignificat profectu magno auctam in eo Sapientiæ de initio. fuiſſe ſapientiã. Sapientia verò, eſt cognitio diuinarum humanarùmque rerum & cauſarum quȩ ad eaſdem res pertinent. Cognitio verò eſt ſpeculatio de natura rerum: & qui hac quidem præditi ſunt cognitione, ſeſeipſos erudiunt atque ab ignoratione vendicant. Qui verò ſermones ſapientiæ diſcunt, alios quoque homines veritatem ſubinde edocent. Sapientiam verò & cognitionem non iam vanitatem eſſe dixit, ſed ſpiritus electionem, monens nos ne- E quaquam fati beneficio naſci aut fieri homines ſapientes, ſed ſapientiæ deſiderio ac labore, petitamque à Domino Deo ſapiẽtiam conſequentes. Quod ſi quis adhuc ſciẽtiæ plus habere deſiderat, addat (inquit) & ſtudioſos labores. Aut etiam ſic intellige. Qui adeptus ſcientiam cognitionèmque delinquit, longè amplius puniendus eſt: ideò qui addit cognitionem, addit & dolorem. Cui autem ſapientia ſit amplior quàm ipſa cognitio ſiue ſcientia, meritò inquit in multitudine ſapientiæ contineri multam cognitionem.

CAPVT II.

A *Dixi in corde meo. Agè iam, periculum faciam in lætitia et in bonis, & ecce hoc quoque vanitas. Riſui dixi circuitum, & dixi lætitiæ, quid ita hoc facis?* Mũdana, inquit, mecũ gaudia reputans, inſpexi nũ quid haberẽt boni: & vidi demũ quod lætari vel ob affluentiã diuitiarũ, vel propter gloriam aut aliquid eorum quæ in mũdo ſunt, mera eſt vanitas. Dixi autem huiuſmodi lætitiæ (riſum enim hic lætitiam intelligit) dixíque huiuſmodi gaudio: Circumuagare à me longius & abſiſte: Quid ita hoc facis? hoc eſt, quid me allicis vt huiuſmodi reb[9] gaudeam? Etẽnim vanitas mera eſt, ac nihil penitus aliud iſtis de rebus lætitia & voluptas. *Et conſideraui ſi cor meum traheret vt vinum carnem meam.* Poculum quod bibentes haurimus, à conſpe- B ctu noſtro tollitur & euaneſcit. Conſideraui itaque num in proſperitatibus mundanis voluptatibúſque humana mens eſſe poſſit ita virilis ac fortis vt abſumere ac delere valeat quaſi epotum vinum concupiſcentias carnis. *Et cor meum præceſſit in ſapientia, & pollens in lætitia, donec viderem quale bonum filiis hominum quod facient ſub Sole in numero dierum vitæ ipſorum.* Eccleſiaſtes noſter cum à Deo ſapientiam accepiſſet, vimque prudentiæ ſicut arenam maris, accutiſſima mentis acie præditus, poterat quidem diuinos tractare ſermones, ac magna loqui myſteria, quod ipſum ſanè cernitur pulchrè efficere. Poterat autem C & ingenij acumine, ad quæcunque libuiſſet commodè vti. Sicut enim aliquis acuto præditus viſu, eadẽ oculorũ vi, modo ad honeſta & neceſſaria vtitur, modò & laſciuè abutitur, nulla quidẽ oculorũ culpa & cauſa, ſed effectu & intẽtione peccante: ita & is, cui Deus mẽtẽ ſapiẽtia exornauit, ſi quidẽ vt decet dono Dei vtatur, res diuinas cõmodè cõtẽplatur: ſin verò ad terrena deprimatur, elangueſcit ac degenerat in Dei dono: optimè tamen ac perſpicaciſſimè terrena quoque percipit, ac intellectu cõſequitur: neq; verò mentis acies, ſed animi intentio prout vel male Dei dono vtitur, digna laude vel vituperatione cenſetur. Dedi igitur, inquit, cor meum, hoc eſt mentem D meam, & reputaui quale nam bonum eſſet in hominibus, & quid nam operari poſſunt, dum in hoc mundo ſunt, ex quo perpetuam in hac vita lætitiam voluptatemque conſequantur. Qualia itaque ſunt humana facinora contemplatus, & rationali quadam ſapientia vſus, dedit ſeipſum ad ea peraganda quæ ſubinde enumerat. *Magnificaui opus meum, ædificaui mihi domos, plantaui mihi vineas, feci mihi hortos & Paradiſos, & plantaui in eis lignum omnis fructus. Feci mihi piſcinas aquarum vt rigarem ab eis Syluam producentem ligna.* Magnificaui, inquit, factum meũ, non opus Dei, ſed meum ipſius: operibus enim Dei nullus quicquam poteſt adiicere. Ædificaui mihi domos. In Hebraico ſuo ſermone commodam di- E ctionem nactus, propriè ac perargutè locutus eſt: Domificaui mihi domum. Plantaui mihi vineas. Regia poteſtate vſus, diuitiarùmque copia, circa omne poſſeſſionum genus effuſus ſum. Feci mihi hortos & pomaria. Hortus eſt oleribus conſitus, pomarium verò variis plantis atque arboribus, ideóque additur: Et plantaui in ipſis lignum fructiferum. Feci mihi piſcinas aquarum, vt ex ipſis irrigarem ſyluam germinantem ligna. Splendidè ac ſumptuoſè pomaria concinnauit, proceraſq; arbores, quæ ſponte quodammodo ſua in montibus enaſcuntur: vt palmas, ſalices, quercus, ac piceas in pomariis ſ[u]is cõſeuit: ideóque meminit ſyluȩ ſtudio compa-

ratę,in qua irriganda,magna aquarum copia opus erat. *Poſſedi ſeruos & ancillas & vernæ nati ſunt mihi.* Cum enim vernæ minus ſufficerent in familiari ac domeſtico miniſterio, venalitios quoque ſibi ſeruos comparauit. *Poſſedi quoque armenta & greges ſuper omnes,qui fuerunt ante me in Hieruſalem.*

Eccl. 2.

Superaui,inquit,omnes ante me reges,in armentis & gregibus vel in reliquis omnibus quæ ſuperius enumerauit:poteſt enim ad illa quoque accommodari. *Congregaui mihi aurum & argentum.* Quia multi ſtabilem quidem poſſeſſionem habere ſolent,repoſitis tamen pecuniis deſtituti ſũt:addit&harũ quoq; fuiſſe copiam. *Et regum ſubſtantiam, & regionum.* Sed & regiones,inquit, & Reges habui ſtipendiarios ac tributa mihi ſoluẽtes:& fructiferas regiones,hoc eſt agros:regiones eñ in ſacra Scriptura, fertiles agri intelliguntur iuxta quod in Euangelio legitur: Leuate oculos veſtros & videte regiones, quoniam albæ ſunt ad meſſem. Et hinc quoque, inquit,magnam habui rerum copiam. *Feci mihi cantores & cantatrices & in deliciis filii hominis.* Sed neque poſthabui,inquit, ac neglexi demulcere cantibus aures meas:delectantur enim huiuſmodi cantibus,non filij quidem Dei, ſed filij hominum. *Propinatores & propinatrices.* Vel vt ex vario propinantium aſpectu, ac alternata mutatione,appetitum ſibi ad pocula prouocaret,vel tanquàm valde mollis exiſtens,ac mulieroſi hominis ingenium exprimens. *Et magnificatus ſum, & appoſui ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem. Sapientia quoque ſtabilis mihi fuit.* Adeò,inquit,exaltatus ſum,vt in nullo vnquàm conſilio rationeque aberrauerim. *Et omne quod appetiuerunt oculi mei,non abſtuli illis, neque prohibui cor meum ab omni lætitia.* Inquit igitur: Omnem oculi concupiſcentiam & animæ appetitum circa voluptatem(quam & lætitiam vocat)ad executionẽ perduxi. *Quoniam cor meũ lætatum eſt in omni labore meo.* Cunctis,inquit,ſtudio ac electione ſuſceptis laboribus,hanc cœpi portionem ac ſortem, quod illorum fruitionem conſequutus ſum,compoſque votorum factus ſum. *Et inſpexi ego omnia opera mea quæ fecerant manus meæ, & laborem quem laboraui vt facerem, & ecce omnia vanitas, & electio ſpiritus.* Hæc,inquit,omnia operatus, per actiuas factiuaſque facultates, inueni quod cuncta humana ſtudia vanitas ſunt, nihilque amplius lucro,apponitur illis qui laborant circa omnia quæ videntur ſub Sole,eò quod omnes æque cõmunem ſubeant mortem,diuites ſimul ac pauperes. At qui laborant ob ea quę ſunt ſuper Solem, ſupplãtantes omnia quę videntur,habent aliquid amplius, iuxta Saluatoris ſententiam dicentis: Ego veni vt vitam habeant,&abundantius habeant:quaſi dicat, careant pœnis,& fruantur promiſſa beatitudine.

Ioh. 4. *Ioh. 10.*

Notandum quoque quod qui ſtudent circa ea quæ vana ſunt,& ſeſe voluptatibus tradunt, excuſare nõ poſſunt, carentis ratione fortunę,motum, neque fati neceſſitatẽ: humanæ ſiquidẽ actiones proficiſcũtur ab electione,& ab inſita nobis libera poteſtate. *Et inſpexi ego vt viderem ſapientiam & circuitum & ſtultitiam, Quoniam quis eſt homo qui ſequi poſſit conſultationem quæcunque hæc operata eſt?* Cum nobis ſpectandam propoſuerit auari hominis perſonam, circaque terrenas ſubſtantias occupati, nunc nos conuertit ad ſapientiam: & comparatione propoſita, periculum facit quid inter ſe differant ſapientia & voluptas, quam & errorem vocat, atque circuitum: vel quod ad omnem ventum circumferantur bona iſta terrena quæ materiam ſuggerunt lętitię ac voluptati:vel i mutato in α,nõ περιφορὰν legimus ſed,παραφορὰν,hoc eſt,inſanam extaſin mentiſque exceſſum; Inſanire enim videntur ac eſſe ſui obliti, qui in loco miſerię & lachrimarum, lætandum ſibi eſſe falſò exiſtimant. Inquit igitur: Quæramus an poſſit homo, qui elegerit ſibi ſecundum hanc ſtultitiam viuere, complere ſua deſideria: hoc enim ſignificat, ſequi poſſit conſultationem. Mox autem inuenit homines perquàm raro fieri deſiderij ſui compotes, ea propter addidit: Quis eſt homo? quaſi dicat,rarus eſt valde. Neque enim quicunque diteſcere appetit, penitus hoc conſequitur:nec qui gloriæ cupidus eſt,voti prorſus efficitur compos:& eadem ratione in cæteris ſeſe habet. Qui verò ſapientiam adamarit,Deo duce fœliciter ductus:ſequitur penitus conſultationem,hoc eſt,inueniet quòd affectabat. Vel aliter: Attonitus erumpit in interrogationem: Quiſnam eſt,inquiens,homo,qui poſſit reſpicere ac conuerti à deſideriis ſuis & inſpicere motus electionis ſuæ finem propoſitum que vt diiudicet iterum,ſapienter viuat an ſtulte? Aliter: Eleuatus, inquit, extra corpus,& per ſapientiam videns quod poſt exitum huius vitæ nemo poteſt redire ad vitam, & iterum frui eiſdem rebus quas dum viueret, certo conſilio exercebat (quis, enim, perſæpe pro nullus accipitur) præpoſui ſapientiam ſtultitiæ. *Et vidi quod amplius eſſet ſapientiæ ſupra ſtultitiam,ſicut amplius eſt luci quàm tenebris.* Tenebræ ipſę per priuationem lucis fiunt, ita vt lux quidem reuera exiſtat,tenebræ verò nihil penitus ſint. Ita,inquit,igitur eſt ſapientia ad ſtultitiam: opera enim ſtultitiæ tranſeunt perpetuam punitionem cõciliantia ſuis cultoribus:opera verò ſapientiæ in perpetuum durant,æternaque cultores ſuos lætitia afficiunt. Quod autem,inquit,amplius ſapientiæ ſuper ſtultitiam,non eſt per comparationem dictum:quæ enim ſeſe mutuo tollunt ac deſtruunt, ſicut ſunt lux ipſa & tenebræ,inuicem non comparantur. Huius generis eſt ſapientia & ſtultitia. Non eſt itaque in genere malorum reponenda lætitia, ſed ob affectionem eligentis. Addit illud. Amplius,hoc eſt, ſine vlla comparatione multo melius facit qui ſapientiam præponit ſtultitiæ. *Oculi ſapientis in capite ipſius,ſtultus autem in tenebris ambulat.* Caput eminentia quædam eſt,& ſuprema totius corporis pars: pedes verò infimi ſunt,terramque contingentes. Quando itaque præſidens intellectus purgatus fuerit: ſuperna ſpeculatur,non quę ſunt ſuper terram:ac tunc in capite oculos verè habet. Quando verò mens ad terrena conuertitur, tunc in pedibus habere oculos videtur,circa limum terrę occupata. Aliter: Caput Eccleſię Chriſtus eſt,ad quem ſi ſapiens,dum ambulat, oculos intendit,ſicut & Chriſtus perambulauit:oculos habet in capite. Stultus autem ambulat in tenebris,ſemper declinans in terram, tenebricoſoque intellectu. *Et cognoui etiam ego, quod occurſus vnus occurret omnibus ipſis. Et dixi ego in corde meo, ſicut occurrit ſtulto occurret etiã mihi: Et, vt quid ſapiens factus ſum?* Omnia ſecũ meditãs ſapiẽs noſter Eccleſiaſtes,quę adferre aduerſarij contra ipſũ poſſent, è propria loquitur perſona. Cum igitur inueniat multa & varia, quę communia omnibus ſunt, quę occurſus appellat: qualia ſunt ęgrotare, beneualere, diteſcere,paupertatem pati, & pręcipue communem omnibus, mortem,

Fortuna, factum, et libera hominis poteſtas.

Oculos in capite habere, quid ſit.

mortem: aduerſarij ſubiens perſonam,inquit. Si hęc communia ſunt ſtultis & ſapientibus, quæ vtilitas demum erit ſuſcepiſſe labores officioſos & ſapientem fieri? Mox autem hoc refutato ſermone, oſtendit quale ſit nobis à ſapientibus lucrum. Ait ergo: *Tunc abundanter loquutus ſum in corde meo, quoniam ſtultus ex abundantia loquitur,quia & hoc vanitas.* Adducta ſtulti illatione, tanquam ex illius perſona eandem nunc illationem per ſeipſum diſſoluit. Inquit enim: Et ego abundantius loquutus ſum in corde meo, quod vana & ſuperflua eſt talis cogitatio, & inſanæ mentis eſt talia verba effundere. Stultus enim furore efferuens quæ temere cogitauit, per os effundit: quoniam ſtultus ex abundantia loquitur,hoc eſt ſuperfluẽtè in ipſo ſtultitia. Mox & cauſam docet,redarguens illationem ſtulti cum dicit. *Quoniam non eſt memoria ſapientis in ſæculum.* Et ſi enim, inquit,quæ varia & differentia ſunt in hac vita, ſtultis æquè ac ſapientibus communia ſint,at in futuro tamen ſæculo ſapiens erit in memoria æterna, & immortalem habet fruitionem: ſtulti verò memoria deletur,iuxta id quod eſt in Pſalmo: Periit memoria illorum cũ ſonitu, hoc eſt, non ſunt exiſtimandi memoria digni. *Secundum quod aduenientibus diebus omnia obliuione tradita ſunt.* In venturo,inquit,ſęculo quæcunque nobis in hac vita occurrerint,ſiue infirmitas,ſiue proſpera valetudo,ſiue diuitię ſiue etiã paupertas, in obliuionem ibunt. Tum verò concludens ſolutionẽ inquit. *Et quomodo moritur ſapiens ſicut & ſtultus?*

Eccle. 1.

Quomodo,inquit, dicetis ô ſtulti quod propter communem omnibus mortem,nihil ſapiens ſtulto plus habeat? quando quidem ſapientis memoria perpetua ſit apud Deum,ſtulti verò nequaquam. Si enim quæ in hac vita occurrunt omnia ſunt communia,tamen in futura vita vnumquemque opera ſua ſequentur. *Et odio habui vitam, quoniam aduerſum me facinus,quod factum eſt ſub Sole,quoniam omnia vanitas & electio ſpiritus.* Propterea, inquit ſapiens, odio habui laborioſam vitam, & quem laboraui laborem meum, ob ea quæ ſunt ſub Sole: malum enim facinus, laborioſam vitam peccatorum hominum intelligit. Hic autem ſapiens odit impuram & impollitam vitam,& menſuram in perpetuum quærit. Et ſtulti ſubiẽs perſonam inquit: Quoniam malum aduerſum me facinus quod factum eſt ſub Sole. Sapiens enim non teſtatur ſe laborare ob ea quæ ſunt ſub Sole. Quanquam enim propter neceſſarios vitę vſus laboret etiam ſapiens, non principalem operam conſumit circa hęc mundana atque pręſentia, ſed laborat quod ſatis eſt ad neceſſaria vitæ: ſummum verò ſuum ſtudium virtuti impendit,tranſeuntia hæc & temporaria contemptui ducens, ſtudens autem ea ſibi comparare quæ ſunt futura æterna quæque ſunt ab oculis noſtris procul remota.

Eccl. 1.

Et odio habui omnem laborem meum quem laboro ſub Sole, quoniam relinquam ipſum homini pòſt me venturo. Et quis ſcit, ſapiens ne ſit futurus an ſtultus, et ſi dominabitur in omni labore meo quem laboraui, & in quo ſolicitus fui ſub Sole? & hoc etiam vanitas. Prorſus ſapiens noſter laborioſam collectionem pecuniarum & poſſeſſionum, & huic impenſum laborem, cum teſtatione odij prudens dicit,dictum. Primum quidem quod huiuſmodi rerum poſſeſſio perpetuò non durat apud habentem, ſed ipſe quidem vitam egreditur, nihil ſecum portans, alter verò poſſidenda accipit, quæ ipſe labore multo comparauit. Alterum etiam memorabile verbum,inquit quod videlicet ignorat diues quali ſucceſſor ſuus futurus ſit vita: intemperatène ac luxurioſe victurus,an prudenter ac ſobriè diuitias expenſurus. Tertium notatu dignum eſt,quod licet demum temperatum ac prudentem ſucceſſorẽ futurũ, ſciamus, ignoramus perpetuò ne ſit futurus relictæ hæreditatis poſſeſſor, cum pecuniæ ad alios atque alios continuè deuoluantur, multis variiſque caſibus commutatæ. Inquit igitur: Licet concedamus prudentem fore hæredem,qui parcè relictis vtatur,hoc ipſum quoque eſt vanitas. Quare autem hoc dicat,contemplandum nobis relinquit, quoniã videlicet melius eſt noſipſos dum ſumus in vita,diſpenſare diuitias noſtras in pauperum ac egenorum neceſſitates,vt ita theſaurum habeamus indeficientem in cœlis,quàm alios in hæreditatẽ tranſmittere qualeſcunque demum illos fore contingat. *Et conuerſus ſum vt renunciarem cordi meo in omni labore meo, quem laboraui ſub Sole.* Deteſtans Eccleſiaſtes quæ ſuperius dicta ſunt, conuertitur ad Euangelicam vitam quaſi & ipſe cum Petro Apoſtolo Saluatori dicat: Ecce omnia reliquimus,& ſecuti ſumus te. Subinde autem prædictam indignationis cauſam reſumit,quam contra tempora concepit. Ait ergo: *Quoniam eſt homo,quoniam labor ipſius in ſapientia & ſcientia & in fortitudine, & homo ei qui non laborauit in ipſo dabit partem ipſius, & hoc etiam eſt vanitas, & magnum malum.* Quæ enim,inquit,vtilitas homini in humana ſapientia & prudentia & fortitudine laboranti, & maligne ſe gerenti, hoc eſt,ſuarum rerum partem aliis non ponenti,ſed ſemper amplius ſuis bonis addenti? quandoquidem alius qui nihil in ea ſubſtantia laborarit, omnes ſuas diuitias accipit. Eſt autem & intelligere: Conuerſus ego ſum, vt renunciarem cordi meo in omni labore meo quem laboraui ſub Sole,cogitans quod alius quidem diuitias meas accipiet,ego verò curas laboremque ſubiero. Interpoſita verò illa verba videlicet: Quoniã eſt homo, quoniam labor ipſius in ſapientia & ſcientia & fortitudine hoc ſignificant. Contempſi,inquit,laborare circa res vanas,rationibus colligens, quod eſt alter labor dignus laude, qui ſtabiles congregat virtutum diuitias. Eſt autem huiuſmodi labor quem laborat homo,vt acquirat ſapientiam,ſcientiam, & fortitudinem. Hunc igitur laborem ego potiorem ducens, conuerſus ſum vt renunciarem cordi meo in omni labore quem laboraui ſub Sole: hoc eſt circa res vanas. *Quoniam ſit homini omni labore ſuo electio cordis ſui, pro eo quod ipſe laborat ſub Sole. Quoniam omnes dies eius in doloribus & in diſtentione animi ſui,neque in nocte dormit cor ſuum, & hoc etiam vanitas eſt.* Aduenit, inquit, homini labor quem laborat,ſiue bonus ſit ſiue malus,ab electione conſilij. Quod ſi operam virtutibus impendat,laudandus hic labor: ſin verò circa vitium occupetur,omnes illius dies tranſeunt in plenitudine dolorũ,iracundię, occupationis ſolicitę ac vigiliarum. Hęc enim omnia conſequuntur eos qui circa inane ſtudium vitæ huius verſantur, quare & hoc etiam vanitas eſt. *Et non eſt homini bonum niſi quod comedit et bibit, & oſtendit animæ ſuæ bonum in labore ſuo. Et hoc etiam vidi ego quod eſt de manu Dei. Quis enim ex ſeipſo bibit & comedit?*

Eccl. 2. & 5. *Eccl. 2.* *Matth. 19* *Electio cõſilij.* *Eccl. 8.*

Quæ media,inquit,ſunt & indifferentia, nec mala per ſe,nec bona,ab ipſo Deo hominibus tribuũtur: qualia ſunt diuitiæ,bona valetudo,autoritas. Sumpta igitur aduerſarij perſona,inquit Eccleſiaſtes.

Quod ſi hæc dantur ab ipſo Deo, hominibus, nihil ergo in hominibus inuenietur boni, præter edendi bibendique voluptatem. Tum verò ſoluens obiectionem, inquit. *Quod homini bono in conſpectu ſuo dedit ſcientiam, ſapientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit occupationem addendi & congregandi, vt tradat ei qui eſt bonus in conſpectu Dei. Quoniã & hoc vanitas eſt et electio ſpiritus.* Nolite, inquit, dicere ô inſani, quod tranſitoria & corruptibilis hæc cibariorum voluptas bona ſit: homini enim bono Deus ſcientiam & ſapientiam dedit, vt in iis lętetur in conſpectu Dei, hoc eſt, cuſtoditus & aſpectus à diuina prouidentia. Homini autem peccatori negocium dedit circa hæc ſenſibilia, vt laborans & congregans affligatur. Quod ſi in hoc laborandi ſtudio & congregandi perſiſtat, & hoc ſanè ipſum eſt vanitas & electio ſpiritus. Sciendum verò eſt, Deum hanc dediſſe homini peccanti & congreganti occupationem, non vt peccet quidem ac congreget, ſed magis vt contemplatione ac tædio vanitatis mundanæ, in cognitionem veniat laborioſę huius vitę, deſideretque immortalem ac iucundam vitam, quę in futuro ſęculo ſanctis in prę mium danda eſt.

Cur peccatoribus varias curas obuenire ſinat Deus

CAPVT III.

OMnibus eſt tempus, & occaſio eſt omni rei quæ ſub Sole eſt. Rerum aliæ quidem temporariæ ſunt, aliæ verò æternæ quidẽ, & inuiſibiles ſunt, ſupraque Solem conſtitutæ.

Hic autem eſt ſermo de iis quæ ſunt ſub Sole ac tempori ſubiiciuntur, quandoquidem & temporaliter eſſe cœperunt, ſuoque tempore, hoc eſt opportuno fiunt. Et tempus quidem ſpacium illud ſignificat in quo fit aliquid. Occaſionem verò dicimus commodum tempus ac opportunum aliquid faciendi. Poteſt itaque tempus & occaſio eſſe, ſed occaſio eſt rebus peragendis temporis opportunitas. Et tamen tempus non eſt, ſed illa quam nanciſcimur cuncta quidem quæ fecit Deus, opportuno proueniũt tẽpore, vt æſtas, autumnus, hyems ac ver. Quæ verò homines facimus, laudabilia quidẽ ſunt ſi fiant tempore opportuno: ſin verò antè tempus fiant aut præter tempus, iure damnantur. Opportuno quis tẽpore ſuę commiſcetur vxori, cum appetit filios procreare: præter tempus verò, cum voluptatis & concupiſcentiæ cauſa hoc facit. Qui æſtate ſeminat, antè tempus ſeminat, qui etiam hyeme ad meſſem ſeſe accingit, pręter tempus hoc ipſum aggreditur. Et diſciplina autem horum verborum docemur, omni in re defect⁹ vitare atq; exceſſus, eo quod res fermè omnes hinc, atque hinc aſſiſtentes ac propinquas enormitates habeant. Nam qui deficit à medio fortitudinis ſtatu, labitur in timiditatem, qui verò illum exceſſerit, audax efficitur. Poteſt itaque & alia ſignificatione accipi tempus, pro ipſa mediocritati norma: occaſio autem: pro tempore opportuno. Nam qui & ad normam & ſuo tempore, actiones omnes ſuas moderatur, hac veluti regula & amuſſi vtens, facile in omni virtute conſummatus euadet.

Occaſio quid ſit.

Tempus gignendi & tempus moriendi.

Sæpe contrariarum rerum diſtincta ſunt tempora, contingit tamen quandoque, & eodem tempore vtraque fieri. Corporalis itaque natiuitas & generatio aliud habet tempus, & aliud corporalis interitus: ſpiritualis verò natiuitas, per lauacrũ regenerationis, vnum & idem tempus habet cum morte. Nam qui renaſcuntur in diuino lauacro, cõſepulti ſunt in Chriſto in baptiſmate. Et corporaliter quidem naſci ac mori in noſtra poteſtate non eſt: ſed arbitrio Dei & generamur & morimur. Spiritualis verò natiuitas & interitus pendet à nobis, opus enim eſt cum diuina operatione & gratia, noſtra quoque electione, vt moriamur quidem peccato, naſcamur autem iuſtitiæ. Sapienter autem ac notanter Eccleſiaſtes à natiuitate cœpit & morte, temporariæ huius vitæ nos admonens. Propterea enim & Moſes, vt aiunt, primũ quidem ſuum volumen Geneſin inſcripſit. Exodum verò ſecũdum nominauit, vt in hiſtoria figuratè nobis hanc temporariam vitam deſcriberet. *Tempus plãtandi, & tempus euellendi quod plantatum eſt.* Præter literę ſenſibilem ac manifeſtum intellectum, myſticè ſic intellige. Sępè quidem vno eodemque tempore plãtat aliquis & euellit, videlicet cum euellit zizania quæ ſeminauit malus homo, plãtat autẽ ſiue ſerit legitima verbi ſemina, amputans vitium, inſerens virtutem. Sæpè verò hæc facit alio tempore: vt cũ Paulus abſcindit fornicarium à communione Eccleſiæ: plantat verò eundem, pœnitentia emendatum.

Matth. 13

Tempus occidendi, & tempus ſanandi. Occidẽdi quidem peccatum, ſanandi verò animam cuique ſuam, pœnitentiæ medicina. Huiuſmodi verò actio, ſuo ſemper & opportuno fit tempore, pręſertim verò nunc dum ſumus in præſenti vita & Teſtamento gratiæ, Paulo teſtante qui ait: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Corporalibus, autem ita myſticum ſenſum accommodabis. Principi ac Domino tempus eſt perdendi homicidam, curandi verò ac fouendi eum qui bene de ſe meritus fuerit, minuſque etiam ac clementius corrigendi eum qui leuius in ſe deliquerit. *Tempus deſtruendi & tempus ædificandi.* Diuina ędificatio diuiditur in practicam theoricamque virtutem. Qui igitur officioſè operatur & ex virtute, moralem domum practicamque ædificat. Qui verò ſpiritualia & inuiſibilia contemplatur, ſpeculatiuam ſibi conſtruit domum, atque is quidem vtcunque ædificat, domum non manufactam ſemper ſibi parat in cœlis. Qui pœnitentiam facit, demolitur ac deſtruit anteactę vitæ peccatum. Et bonum quidem nobis pulchrumque eſt tolli procul à peccato, ſuperædificari autem ſuper fundamẽtum Apoſtolorum. *Tempus flendi & tempus ridendi.*

1. Cor. 5.

1. Cor. 6

Eph. 2.

Eſt tempus quoddam non ſecundum ſpacium tẽporis motuſque ſumptum, ſed à rebus ipſis. Nam qui non in profundo cordis, ſed in ſuperficie vultus fleuerit, audire poterit illud de ſe dici, quod dictum eſt olim Hieruſalem: Voce ſua ſerò lamentata, & lachrymæ eius in maxillis eius. Qui verò decenter lachrymas fuderit & tactus dolore cordis intrinſeco pœnitentiam fecerit, exaudietur vtique iuxta illud: Planctũ planxit Hieruſalẽ, clamorẽ lachrymarũ tuarũ quando vidit; miſertus eſt tui. Et eſt etiã in tẽpore ſpacium ſignificante, lugere in hac vita in futura rideamus. Nam & ob peccata, ac ruinam diſcipulorum vel fratrum opportunè lugemus, de profectu verò illorum meritò ridemus & exultamus.

Thren. 1.

Tempus plangendi & tempus ſaltandi.

Plangunt ac ſe percutiunt, qui pœnitentiæ ſtudent at verò ſaltant, qui præcincti ſunt temperantia, excultique prudentia, immoti fortitudine per, fecti iuſtitia. Saltauit itaque Dauid in conſpectu Domini, ſed non temere. Ideò & Prophetæ facti velut pueri in plateis ac foro vitæ huius, propter immunitatem malitiæ

2. Reg. 8.

1. Par. 15.

malitiæ, infantilemque ſimplicitatem dicebant Iudæis: Luximus vobis & non planxiſtis, hoc eſt, triſtia vobis prædiximus, & pœnitentiam non egiſtis. Apoſtoli quoque ad eoſdem dixerunt: Tibia vobis cecinimus & non ſaltaſtis: hoc eſt, regnum cœlorum annunciauimus, inſtar tibiæ ſonoram vocem fundentes, neque tamen tripudium duxiſtis, neque præ lætitia doni huius ſaltaſtis. Hæc enim nos docet Euangelica Saluatoris parabola.

Matth. 11

Luc. 7.

Tempus iaciendi lapides, & tempus colligendi.

Eccl. 3.

Qui mortaliter peccauit ſine propoſito emendationis & pœnitentiæ, eiicitur è ſpirituali domo: qualis eſt lapis ſcabioſorum, de quo ſymbolicè & figuratè apud Moſen ſcribitur. Qui verò peccat vt curari velit, colligitur per pœnitentiam in ædificationem Apoſtolorum & Prophetarum. Omnis itaque qui ſaxeo eſt corde, ducitur foras, precioſi verò lapides colliguntur. Lege etiam cautum erat lapidari adulteram. Et magiſter quidem lapidibus cædit diſcipulos peccantes hoc eſt, correctiuis ſermonibus. Cum verò ſatis illos erudierit ac reprehenderit, ceſſat à correctiuis ſermonibus, colligitque quos iactaſſe viſus fuerat lapides.

Deut. 22.

Ioh. 8.

Tempus amplectendi, & tempus longè fieri ab amplexibus.

Eccl. 3.

Iuxta literam, tempus amplexandi propriam vxorem, quando tempus orationis non impediat, aliâue honeſta neceſſitas. Tempus eſt, inquam, licetque id nobis facere, vel propter filios procreandos, vel vt conſulamus fragilitati atque innocentiæ noſtræ, ne videlicet libidine ſucceñſos, callidus hoſtis ad adulterium nos prouocet. Tempus verò abſtinendi à complexibus: vel propter orationes Deo fundendas, vel vt grauidæ vxori parcamus.

Aliter: Tempus amplectendi erat in principio creari orbis, vt multiplicantes impleremus terram: nunc verò tempus abſiſtendi à complexibus, quandoquidem extrema hora diei nos occupauit, & ad finem ſæculorum mundus feſtinat. Spiritualiter verò ac myſticè ita intellige: Honora ſapientiam vt te amplectatur, atque hic quidem complexus ſemper eſt opportunus. Cùm verò in ſacris ſcripturis, lex per læuam manum ſignificetur, per dextrã verò Euangelica doctrina: ipſaque mens nomine capitis innuatur, totius verò corporis appellatione intelligatur Eccleſia, meritò canit ſponſa in Cantico Canticorum: Lęua eius ſub capite meo, & dextera ipſius amplexabitur me: hoc eſt, ipſa quidem lex ad ſapientiorum quorundam tantummodo peruenit intellectum, ipſumque perficit, Euangelica verò doctrina diuino quodam complexu totam Eccleſiam comprehendit. Ab hoc quidem complexu, nullum vnquam tempus eſt abſiſtendi. Cùm tamen arca iam fabricata eſſet, ac terris diluuia imminerẽt: tempus erat abeſſe procul à complexibus matrimonij, ideoque hinc maſculi, hinc verò fœminæ ſeorſum diſiunctæ intrarunt in arcam. Poſtquam verò aquæ diluuij iam reſederant, Noë cum vxore ſua exiuiſſe arcam narratur, tempus enim tunc erat coniugalis amplexus. Semper autem tempus eſt elongari à vitio & peccato, agglutinari autem Deo illique perpetuò adhærere.

Cant. 2. & 8.

Gen. 7.

Gen. 8.

Tempus quęrendi, & tempus perdendi.

Si literalem ſonum ordinemque inſpicias, videtur hæc ſententia ordine prępoſtero eſſe accipiẽda. Nemo enim quærit, niſi quod prius perdidit. Myſtico tamen ſenſu nihil immutando lectionem, ita intelliges. Qui eſt in ignorantia conſtitutus, tempus tunc habet quęrendi veritatem, qua inuenta tempus aliud ſibi aduenit, vt ignorantiæ perdat tenebras & relinquat. Aliter: Quęrit aliquis animam ſuam quæ periit, ei verò inuenta ab errore reſipiſcens, debet quantum ad priorem ſpectat iniquitatem, perire prorſus ac mori. Ingruente verò martyrio, tempus eſt perdendi animam, vt ipſam inueniamus. *Tempus cuſtodiendi & tempus abiiciendi* Qui pecuniarum diſpenſator eſt, nouit quo tempore pecunias vel apud ſe cuſtodiat vel expendat. Myſtice autem, tempus eſt cuſtodiendi ſacram doctrinam, ne illam temere quibuſcunque nullo delectu habito profundamus. Tempus verò effundendi, cum dociles fuerint ac bene diſpoſiti auditores. Oportet enim, inquit, abiicere argentum meum trapezitis, nõ autem ſancta dare canibus, neque ſuibus Margaritas. Aliter: Tempus eſt ſeruandi Euangelica præcepta, idem quoque tempus eſt abiiciendi legales vmbras. *Tempus ſcindendi, & tempus ſuendi.* Qui Eccleſiæ hoſtes aduerſarioſque conciliat, & ad vnitatem Catholicæ fidei perducit, ille proculdubio conſuere dicitur: qui verò fornicantem cum vxore patris ſui ab Eccleſia eiicit, opportune hic ſcindit. Aliter: Qui coram Domino per contritionem ac pœnitentiam cor ſuum diſcindit, ſeipſum aſſuit in Eccleſia primogenitorum fidelium: *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Qui in ſilentio & ſub Monaſterij diſciplina doctrinam ſacram fuerit perdoctus cum autoritatem conſequutus fuerit loquendi ac prędicandi, tunc Dominus illi prębet opportuno tempore linguam eruditionis, vt cognoſcat quando verbũ proponi oporteat, atque ita fit, vt tempore ſuo tunc loquatur. Audituro enim populo dicitur in veteri lege: Audi Iſrael & tace. Senior autem prudens ita ad loquendum excitatur: Loquere ſenex, tibi enim hoc conuenit. *Tempus amandi, & tempus odio proſequendi.*

Eccl. 3.

Matth. 7.

Mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, magna cum dilectione Saluatoris pedes oſculata, hoc eſt, ſemitas pietatis ac verę fidei ingreſſa, magno ſe prorſus odio ab iniquitate auertit, vt iam vtriuſque rei atque effectus vnum tempus idemque fuerit, Aliter, Semper quidem anima in amore verſari debet, atque in odio: vt amet quidem ſecundum opera ſponſum ſuum, ac dicat: Oſculetur me ab oſculis oris ſui: oderit autem inimicum hominem, hoc eſt, Diabolum qui zizania ſeminat. *Tempus belli, & tempus pacis.*

Cant. 1.

Qui bellum gerit contra ſpiritales nequitias, pacem cum Deo habet. Et in hac quidem vita tempus eſt aſſiduè pugnandi contra Principatus & Poteſtates. Qui verò palmam conſequetur, deinde in futuro ſęculo lętabitur in delitiis, & in multitudine pacis. *Quid habet amplius homo in iis quæ laborat?* Poſtquam ea perſecutus eſt quæ ad actionum tempora occaſioneſque pertinent, iterum redit ad perſonam hominis contemplandam, docetque laborantem circa res humanas, nihil denique plus cęteris habiturum: quandoquidem & aduerſa & proſpera omnibus fermè communia ſint, pręcipuè verò mortalis vitę interitus. Solus itaque ſapiens qui hæc cognoſcit, amplius nõ nihil cęteris hominibus aſſequutus fuerit. *Vidi igitur occupationem quam dedit Deus filiis hominũ vt occupentur in ea: omnia quæ fecit, bona ſunt in tempore ſuo.* Iam ſuperius dictum eſt quod filiis quidem hominũ hoc eſt, ſecundum paſſionem carnis viuentibus, ſapientibus verò nequaquam, Deus occupationes,

Eccl. 3.

&difficultates dedit, vt dum occupãtur circa ea quę A media quadam ratione indifferenter ſe habent, tam ad malũ quam ad bonum, penitus ad alteram partẽ, hoc eſt, ad iniquitatis viam non delabantur. Omnia igitur media & indifferentia bona ſunt, modò ſuo tẽpore exerceantur, & ad neceſſarios vſus, ſicuti eſt agrum colere, opibus comparandis ſtudere, bibere, & comedere, atque vt ſemel dicatur, operandi bonum tempus eſt ſicut contrà, ſemper: tempus à flagitiis abſtinẽdi. Aliter: Tẽpus hic appellat vſum ipſarũ rerum, hoc eſt cum quis rebus vtitur quantum naturæ leges iuraque permittũt. Ait itaque Eccleſiaſtes: Contemplatus ego hominum mores, quò pacto videlicet occupentur & conuertantur ab iis quæ natura permittit, ad ea quæ ſunt præter naturam. Hic, B inquit, prudenter conſiderans, vidi quod natura quidem nihil eſt malum, ſed omnia quæ ſecundum naturam mouentur ac fiunt, per ſe bona ſunt. Oculi enim boni ſunt, qui ſine praua intentione aliquid intuentur. Sed cum occupantur & conuertuntur à ſimplici operatione naturæ ad curioſa ſpectacula, non iam amplius boni ſunt. Omnia igitur bona in tempore ſuo, hoc eſt, ſi ſecundum ſimplicem naturæ operationem, & iuxta quod decet vſurpentur & fiant.

Eccl 7. *Et ſæculum tradidit Deus in cordibus eorum, vt non inueniat homo opus quod fecit Deus ab initio vſque in finem.*

Permiſit, inquit, Deus ſolicitos eſſe & occupari ſa C pientes mundi huius, ne ſi aſſiduè tranquillo attendiſſent ad fabricam & ſtructuram mundi huius, per ſpecta & cognita illius pulchritudine, viſibilia hęc Deum eſſe, vel Deos arbitrarentur. In multiplici tamen occupatione non reliquit illos ſua prouidentia deſtitutos, ſed humanæ naturæ communem mortis cogitationem adiunxit, vt ſcientes quod hic perpetuò futuri non ſumus, æternæ vitæ curam habeamus. Aliter: Sęculum ſignificat temporale ſpacium, complectiturque omnia quæ in ipſo fuerint. Inquit ergo: Deus filiis hominum ſęculi præſentis dedit cognitionem, videlicet quod temporale initium habuit cœlum & terra, & quæcunque conſpicimus, D & quod hæc ipſa tempore immutãtur. Eorum verò quæ ante initium temporis fuerunt quæque poſt hoc ſæculum futura ſunt, certam & manifeſtam ſciẽtiam non habemus, ideoque nobis dicitur ab alia Scriptura: Altiora te ne quæſieris, & profundiora te te ſcrutator..

Eccl. 3. *Et cognoui quod non eſt bonum in ipſis, niſi lætari & facere bonum in vita ſua.* Sapiens cognoſcit quod natura bonum eſt. Natura autem bonus ſolus eſt Deus, qui omnia protulit ex ſua ingenua bonitate, Qui tamen quantum in ſe eſt, quantumquę ſua facultas patitur, bonum operatur erga Deũ & proximum charitate ſeruata, hic ineffabili & vera lætatur lætitia. Cognoui igitur, inquit, quod nihil eſt boni in vita niſi hoc ipſum bonum operari, & in bona E operatione lætari.

Ibidem. *Et omnis homo qui comedit & bibit, & videt bonum in omni labore ſuo, hoc donum Dei eſt.*

Sapiens quidem nouit quod bonum eſt, omnis autem homo, hoc eſt, vulgaris, & in multitudine media ſumptus, qui aberrat à cognitione veri boni, cũ voluptate ſola bonum diffiniat & metiatur, comedere ac bibere bonum eſſe exiſtimat. Et ſanè manifeſtum, quod ſenſibilium rerum copia, Dei munere hominibus data eſt, non tamen vt conceſſis rebus abutamur, ſed vt eas communicemus in proximos liberales, Deo gratias de acceptis muneribus. Commiſcuit autẽ hoc loco perſonas Eccleſiaſtes, eius ſcilicet qui verè ſapiens, quod propriè bonum eſt cognoſcit, & eius qui errore malo ductus, fallitur circa ipſius boni cognitionem. *Cognoui quod omnia quæcunque fecit Deus, ipſa erunt in ſęculum, ac ea non eſt addere, & ab ipſis auferre non eſt, vt timeant faciem eius.* Rerum aliæ quidem viſui ſunt obnoxiæ, aliæ verò videri non poſſunt. Hic autem ſermo habetur de viſibilibus rebus, & harum quidem aliæ ſemper eodem modo perdurant, vt terra cœlum, Sol, Luna, alię verò per ſucceſſionem ſeruantur in ſpecie, vt homines plantę & ſimilia. Noui igitur, inquit, quod non eſt apponere ad ea quę in mundi conſtitutione Deus creauit, cum eiuſmodi compoſitio perfecta ſit & indeficiens. Sed neque ab ea quicquam vt ſuperuacaneum eſt auferre. Qui verò ad ſpeculationem mundi animum adiiciunt, rationeſque ſingularum rerum quãtum in ſe eſt, conſequuntur, timore Dei occupantur attonitique redduntur, autoris omnium ſapientiam demirantes. In omni itaque hominum mente inſitus eſt à natura Dei timor, vel legitima quędam ratio, quę ab ordine ac pulchritudine vniuerſi, hominum corda conuertit ad creatoris ſapientiam contemplandam. Sciendum verò eſt, hęc quę videmus, eſſe veluti ſymbola quędam ac ſigna ſpiritualium rerum. Quare ſi finem ſpectes ob quem facta ſunt, omni prorſus carẽt defectu. Nam ſiue quid eorum principaliter Deus produxit, ſiue quid in ſecundas cauſas referendum eſt, non eſt eis apponere quicquam nec demere. Omnia igitur bona & pulchra, perfecta omnia ſunt, ac neceſſaria Dei opera. *Quod eſt factum, iam eſt, & quæ futura ſunt, iam fuerunt, & Deus quæret eum qui perſecutionem, &c.* Si quid olim fuit, nunc etiã eſt. Homo fuit, homo & eſt, arbor fuit, arbor & etiã eſt. Sed pari ratione fuerunt, & quę futura ſunt. Homines futuri ſunt poſt nos, & iam priores illis fuerunt alij. Deus autem quęret perſecutione affectum hoc eſt, innocuum, qui alij perſecutionem non inferat, & ſeruabit eum. *Et etiam vidi ſub ſole locum iudicij, ibi impius: & locum iuſti, & ibi pius. Dixi ergo in corde meo: Simul iuſtum & impium iudicabit Deus, quoniam ſuum tempus eſt omni operi.* Ecll. 3.

Ab his ſenſibilibus ad ſpiritualia nos attollens, ait ſe prognoſtice ac puro mentis intuitu contemplatum eſſe locũ iudicij, qui repoſitus eſt impiis ſub ſole, quaſi dicat Infernum. Sed & locum iuſti ſe vidiſſe commemorat. Addidit autem & ad locum iuſti, particulam illam videlicet, ſub ſole. Quod ſi ſecundum literam ſimpliciter accipiatur, nulli dubiũ quin in Paradiſo, & in cœlis futuri ſint iuſti. Sin autem ad vtrumque inferas, ſub Sole ad iuſtum videlicet atque ad impium, contemplatum fuiſſe intellige eos qui nunc ex hac vita decedunt, qui nõdum ad regna peruenerunt cœlorum. Digna ſanè inquiſitu res eſt, vbinam ſub Sole iuſti vita functi collocentur. Conſtat autem quod in Paradiſo, cum dixerit Chriſtus Latroni: Hodie mecum eris in Paradiſo: ſciendumque eſt quod literalis traditio Paradiſũ docet eſſe in terra. Nõnulli verò dixerũt quod Paradiſus etiam eſt in inferno, id eſt, ſubterraneo loco, ad quam ſuam opinionem illud accommodant Euangelium: Diues Lazarum vidit, ipſe tamen in inferiore demerſus, cum Lazarus eminentiore eſſet in loco, vbi eſſet Abraham. Verùm quomodocunque ſe habeant, illud proculdubio conſtat, tum ex præſenti

Luc. 23. Luc. 15.

Paradiſus vbi ſit. ex præſenti Eccleſiaſtæ noſtri loco, tũm ex omni ſacra Scriptura futuros pios in proſperitate ac pace, A iniuſtos verò in ſuppliciis ac tormentis. Aliis autem placuit Paradiſum eſſe in cœlis. Bonus autem ac ingenuus Eccleſiaſtes, hiſtoriæ ſenſum potius conſectabitur. Tum verò ſecundum examinans ita infert. *Dixi intra meipſum: Nunquid cum impio damnatur & iuſtus?* Hæc ſanè verba diſquiſitionem ambiguam habent, non abſolutam affirmationem. Semel enim docuit alium eſſe locum iuſti, alium impij, ſed poſtea nos admonet & in metum adducit, cum Deus ſit omnes homines iudicaturus, noſtráſq; res omnes diligenti examine diſcuſſurus. Inquit ergo: *Tempus erit omni rei & omni operi.* Hoc eſt, erit vniuerſalis iudicij tempus. Myſtico autem intellectu ſic accipe: B Vidi ſub iuſtitiæ ſole Dominum Ieſum Chriſtum, qui ſcilicet venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Vidi inquam locum impij à ſiniſtris videlicet conſtitutum, & iuſti: item vidi locum qui eſt à dextris eius, & dixi in corde meo, quod Deus omnes ad iudicium conuocabit, pro dignitate vnicuique diſtribuens, illud tempus definiens ac decernens, in quo noſtra omnis actio & operatio diſtricto examine perpendetur. *Ibi dixi in corde meo de ſermone filiorum homini, quod iudicabit illos Deus.* Simile eſt hoc illi qđ in Euangeliis legitur: Omne verbũ score ocioſum quod loquentur homines, reddent de eo rationem in die C iudicij. Intellige autem cum hoc loco dicit ſermonem, ſubintelligi & internum mentis verbum, occultámque cogitationem, nam & de his quoque ratio à nobis diligens exigetur. *Et vt oſtenderet quod ipſi iumenta ſunt, & vt oſtenderet occurſus filiorum hominis, & occurſus iumenti, occurrit enim æque his. Vt mors huius, ita & huius mors. Et ſpiritus eſt in cunctis, & nihil plus habuit homo quàm iumentum.*

Propterea, inquit, vidi & conſideraui rationes iudicij quod exercetur ſub Deo, vt oſtendam hominibus, hoc eſt, vt homines doceam nihil eos à iumentis differre ſecundum corporis rationem, vitámque illam, quæ tota corpori vacat & indulget. Eundémque namque aërem cum brutis animantibus homi- D nes reſpiramus, eundémque interitum ſubimus, & in his ſanè rebus, homo iumento amplius nihil habet. Iumentorum itaque brutalis vita, quæ Veneri indulget, vanitas mera eſt. Monet autem nos per hęc Eccleſiaſtes, ne corpori indulgeamus, ſed animã quæ prædita eſt ratione, virtutibus excolamus, hac enim ſimiles Angelis ſumus, cum vis ipſa ſentiendi, nobis cum iumentis brutiſque animalibus ſit communis. *Omia pergunt in vnum locum quæ de terra facta ſunt, & omnia in terram reuertuntur. Et quis nouit ſpiritum filiorum hominis, & ſi ipſe aſcendat ſurſum, & ſi ſpiritus iumenti deſcendat ipſe deorſum in terram.* Manichæi animas huc & illuc transferri aſſerentes, immortales E quidem illas eſſe aiunt, ſed omnia ſubire corpora tàm hominum quàm brutorum, reptilium quoque ac plantarum. Nos Chriſtiani quos diuinæ ſcripturæ meliora erudiunt, iumenta accipimus pro iis hominibus, qui nõ vtentes munere rationis, comparãtur iumentis inſipientibus. Homines autem meritò illos eſſe cognoſcimus, qui diſtincti à beſtiali ritu viuendi, ſecundum rationem ſe moderantur. Quis igitur ſcit, num ij qui apud multos videntur prudentiores, in ipſo iudicij tempore digni cenſebuntur regno cœlorum, an potius ad inferni barathrum demittentur? Quis item contra illud ſcit, an qui carere quodammodo ratione videntur, occulto Dei A iudicio ad ſuperna tollentur? Quod enim rationalis anima ſit immortalis, brutorum verò anima corpori immoriatur, cuius planè manifeſtum eſt, qui paulum modo rationis ſit particeps. Aliter. Multis in locis Eclceſiaſtes voluptuarij hominis perſonam ſubiens, conuenientes ſuſceptæ perſonæ ſermones loquitur, quaſi dicat, quis nouit quæ futura ſunt? Edamus & bibamus, cras enim moriemur. Explicans autem Apoſtolus qualia ſint quæ ad præſentem vitam pertinent, inquit: Si in hac vita in Chriſto tantum ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. Vbique igitur Eccleſiaſtes per ænigmata nos erudiens, ad futuræ vitæ cogitationem B tranſmittit. *Et vidi qupd non eſt bonum, niſi cum lætabitur homo in operibus ſuis. Quis enim adducet illum, vt videat quæ poſt ſe futura ſunt?* Si è perſona voluptuarij hominis intelligantur hæc verba, ita intellige: Vidi, inquit, ego voluptati addictus quod nihil ſit boni in vita, præter quam lætari in iis operibus & voluptatibus, & quod hæc portio eſt homini hæreditáſque conceſſa. Quæ verba cum voluptuarius temerè effuderit, docet ſubinde Eccleſiaſtes vnde ſit quod huiuſmodi cogitationes huic hominum generi innaſcantur, quia videlicet nemo illis poteſt intellectũ cœcum habentibus oſtendere, quæ futura ſunt eis poſt illas, quibus nunc fruuntur, voluptates, æterna C ſcilicet tormenta ſuppliciáque grauiſſima. Sin autẽ verba eadem è perſona ſapientis dicta intelligãtur, altior quidam ac nobilior illis inerit ſenſus. Nõ eſt, inquit, homini bonũ excepta illa lætitia ac fœlicitate, quæ illum excipiet ex operibus quæ fecerit in hac vita. Actio enim ex qua lætitiam habere expectat, ipſa ſcilicet ſecundum virtutem, hæc erit portio ſua & ſors. Eum nanque qui officioſè non vixerit, non continget vita perſunctum redire huc amplius, vt per pœnitentiã emendet quæ perperam geſſit.

1.Cor. 15 Ibid.

Lætitia maxima ex bonis operibus.

Iumenta Myſtice, qui ſint.

CAPVT IIII.

D ET *conuerti ego me, & vidi calumnias quæ fiunt ſub ſole. Et ecce fletus, calumnias patientium, & non eſt qui eos conſoletur, neque poteſtas quæ liberet eos à manu calumniantium, & non eſt qui conſoletur eos.* Ad alia me, inquit, examinanda conuerti, & contemplatus homines, vidi calumniatores iniuſtos, & qui calumniam patiebantur lugentes ex infirmitate, eò quòd nullius pro illis contra calumniantes vindictæ potentiam exerceret, atque ita eos conſolaretur. Calumniatores autem ſunt, alij quidem in pecuniis, alij verò in opinionibus ſectarum, ſicut hæretici contra fideles. Quin & ipſe princeps autórque malorum diabolus, cum apoſtaticis poteſtatibus, aſſiduè calumnias texunt, mendaciáque moliũtur. E *Et laudaui mortuos quæ iam deceſſerunt, magis quàm eos qui viuunt vſque nunc. Et fœlicior mihi vtriſque, qui nondum natus eſt, nec vidit opus malum, quod paratur ſub ſole.* Mortuos viuis putat beatiores. Quid ita? Nempe quia iuſtitiam laborum omnium deſſuerunt, peccatores autem laſſati ſunt in peccatis, vtiliter itaque vtriſque mors communis aduenit. Myſtico autem ſenſu ita intellige: Qui peccato mortui ſunt, viuentes in Chriſto, longè meliores ſunt illis qui viuunt in peccato. Tum ſequitur: Et fœlix mihi ſupervtroſque, qui nondum natus eſt, neque nouit laborioſam

Calumniatorum varia genera.

hanc vitam, quam opus malum nominat. Ab iis au-
tem verbis Eccleſiaſtæ, quidam adducti ſunt vt di-
cerent animam præexiſtere ante corporis inſtitu-
tionem. Quomodo enim, inquit, vocari poteſt
beatus ac fœlix, qui nihil ſcit? Quibus ita reſpon-
demus: Si quemadmodum ipſi dicitis, anima in cor-
pus hoc detruditur, vt tanquam in carcerem conie-
cta corripiatur & caſtigetur ob ea delicta quæ an-
tequàm ſubiret corpus, admiſit: quomodo tunc fœ-
lix eſſe poterat, cum peccaret, neque argueretur?
Heb. 12. Quem enim diligit Dominus arguit, & caſtigat om-
Apoc. 3. nem filium quem ſuſcipit. Si autem à Deo diligi bo-
num eſt, ſi etiam bonum eſt corripi, deſcendit autē
anima in corpus vt corripiatur: ergo bona erit cor-
porea hæc vita, & in corpore hoc fœlicior erit ani-
ma, illis quæ antequàm ſubirent corpus, peccabant,
neque dignæ habebantur correptione diuina. Faci-
le eſt itaque euertere illatam ab illis rationem. Ne-
que enim anima corporis conſtitutione prior exi-
ſtit, & Salomon fœliciorem vocat vtriſque qui nō-
dum natus fuerit, hoc eſt, qui in exiſtentiam nul-
lam venerit, nihílque fuerit, vt ſermo hic cum Do-
Mat. 26. mini verbis prorſus conueniat: Bonum illi erat, ſi na
tus non fuiſſet homo ille. Hac autem abſoluta quæ-
ſtione, alia nos & quidem grauior quæſtio ſuſcipit:
Si melius ſit homini non natum ipſum eſſe, quàm
natum, ob malum igitur contigerit homini natum
eſſe. Erit ergo malorum cauſa Deus, qui hominem
produxit in vitam: Quomodo itaque vidit Deus cū-
Gen. 1. cta quæ fecit, & ecce erant valdè bona? Cui quæſtio-
ni ſic reſpondemus: Quod cùm duas hoc loco per-
ſonas attulerit noſter Eccleſiaſtes, alteram quidem,
calumniam inferentis, alteram verò patientis, non
ſimpliciter loquitur de calumniam patiente, ſed lu-
gentem illum inducit pro iis quæ iniuſtè patitur.
Verba igitur hic expreſſa non prodeunt à perſona
ſapientis aut fidelis hominis, ſed eius qui in hoc mū
do pacem habere percupiat. Philoſophus enim ne-
que ſi iniuſtè quid patiatur lachrymas fundit, quin
lætatur potius & exultat, ſicut & Apoſtolus ſcribit:
Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſce-
Heb. 10. piſtis. Cum itaque Eccleſiaſtes, duas hoc loco perſo-
nas induxerit, ad Philoſophiæ normam nequaquàm
ſe moderantes, quarum altera eſt inferentis, altera
verò calumniam patientis, ac præ dolore nimio &
ignorantia rerum lachrymas effundentis, ſubiunxit
quòd in comparatione horum duorum hominum
carentium Philoſophia, bonum ſit in natura rerum
non eſſe, quā benè ſentētiam facilè poſſet experien-
tia ac exemplo, nobis veram oſtendere. Si quis e-
nim interrogaret ſanctos Martyres, Apoſtolos, aut
Prophetas, vel cunctos homines qui ſecundùm vir-
tutem vixerunt: Agite, nobis hoc dicite ſancti viri,
propoſita vobis optione vel naſcendi autore Deo,
vel non naſcendi vtram in partem propenſiores
fuiſſetis? Nónne illico reſpōſuros putas: Gratias agi
mus Deo noſtro qui ſecūdum bonitatem ſuam nos
fecit, quíq; nos in virtutis gymnaſio voluit decerta-
re, vt has nobis æternæ gloriæ coronas plecteret &
imponeret? Satis itaque oſtenſum eſt, quòd de pec-
catoribus & imperfectis hominibus loquitur Eccle
ſiaſtes. *Et vidi ego omnē laborem & omnē fortitudinē ope-*
ris, quod æmulatio eſt homini, hoc vanitas & electio ſpiritus.
Eccl. 4. Fortitudo & induſtria digna vituperatione cenſetur,
cum quis vires ſuas circa vanitates intendit, & voti
tamen compos efficitur. Zelus autem vituperabi-
lis eſt, qui proximè vicinam habet inuidiam. Vidi
A igitur, inquit, laborem hominum circa res vanas, &
alios vidi homines illis inuidere. Vt exempli gratia,
iniuſtè aliquis diuitias ſibi comparat, ecce alij ſtatim
huic inuidere incipiunt: vel ipſi, ſimiles conſequi di-
uitias affectantes, idem & ipſi ſtudium æmulantur.
Huiuſmodi igitur occupatio hominum vanitas eſt,
& vt ſæpè iam diximus, electio ſpiritus. *Stultus com-* Eccl. 4.
plicuit manus ſuas, & comedit carnes ſuas. Manus homi-
ni datæ ſunt, vt illis opportuna ſibi & conueniētia
operetur. Ocioſus itaque ceſſator, manus clauſas &
complicatas tenens, cum ſubinde pœnitentia tan-
gitur, ac dolore diſtabeſcit, dicitur meritò car-
nes proprias deuorare. Myſtico autem ſenſu, qui
B operationes ſuas non exercet in virtutibus, carnes
deuorat ſuas, cùm ipſe ſibi ſit ſuppliciorum media-
tor & tormentorū proxeneta. Aliter: Complicare,
complecti ob dilectionem, & ſalutando blandiri.
Stultus itaque cū diligat turpes ſuas operationes &
amplectatur, proprias deuorat carnes, ipſe ſibi iuſtū
ſuppliciū parans. *Bona eſt plenitudo pugilli cū requie, ſu-* Ibid.
per plenitudinem pugillorum duorum cum labore & ele-
ctione ſpiritus. Melius eſt modicùm iuſto, ſuper diui- Pſal. 36.
tias peccatorum multas. Myſtico autem ſenſu, pu-
gillus, eſt indeficiens fides quæ eſt in Dominum Ie-
ſum Chriſtum. Duo autem pugilli intelligendi ſunt,
cùm quis duobus Dominis ſeruire ſtudet, Deo ſci-
C licet & Mammonæ, & opprobria illa pati quæ Pro-
pheta cōmemorat: Vſquequo claudicabis in vtrun- Mat. 6.
que poplitem? Melius eſt ergo ſine vlla controuer-
ſia quod hîc prius ponitur. Aliter: Pugillus vnus, v-
nitas ipſa quæ materia caret: pugilli duo, materialia
quæ diuidi poſſunt. Habetur præterea ipſa dualitas
in ſcripturis ſacris immūda atque impura. Nam im-
munda animalia bina ingrediebātur in arcam Noë,
Melius ergo eſt vnitatem ſequi, ac officioſam vitam Gen. 7.
ducere cum quiete, hoc eſt, ſine inanis gloriæ fuco: & 8.
quàm occupari circa dualitatem, hoc eſt, res mate-
riales. Aliter: Cōtemplari poſſumus hominem fuiſſe
olim pugillum, cum videlicet Deus puluerem de Gen. 2.
D terra accipiens, ac veluti pugillo concludens plaſ-
mauit hominem. Pugillus etiam fuit mulier: à late-
re nanque, Adam coſtam manu Deus apprehendens,
Euam plaſmauit. Melior ergo eſt cœlibatus pugillis
duobus, hoc eſt, dualitate & copula coniugali. Quā-
uis enim coniugium damnandum non ſit, cœliba-
tus certè eſt laudabilis & moleſtia carēs. *Et conuerſus*
ſum & vidi vanitatem ſub ſole. In circuitum, inquit,
mouens oculos mentis meæ, nihil vidi eorum quæ
huius mundi gratia fiunt ab hominibus, quod non
vanitas mera ſit. Per hæc autem verba intellige ſi-
gnificari nequitias hominum & peccata. *Eſt vnus* Eccl. 4.
& non ſecundus, nec filius nec frater: nec eſt finis in omni la-
E *bore eius, nec oculus eius impletur diuitiis, & cui ego labo-*
ro, & fraudo animam meam bonis? hoc etiam vanitas eſt
& occupatio mala. Amplius, inquit, res humanas con-
ſiderans vidi quoſdam, qui ne legitimos habēt hæ-
redes, inſatiabili affectu circa diuitias occupari, ocu-
lum habentes inexhauſtum & inexplebilem. Quod
cum ſatis contemplatus ſit, introducit inexplebilem
huius hominis perſonam ex auaritiæ pœnitentia ita
loqui: Et cui ego laboro & fraudo animam meam
bonis? Iure ergo & huic labori vanitatem attribuit.
Aliter: Myſticè ſic intellige: Eſt vnus. Vnum hoc lo-
co accipit, qui ſeipſum tantummodo fouet ac dili-
git, qui ne habere quidem velit filios ac fratres.
Nam

Nam qui deſiderio illorum tenetur, quàmuis natu-
A ra nullos affines & conſanguineos habeat, quia ta-
men ſecundum Dei præcepta charitatem ſecta-
tur, omnes homines quàmuis externos, eſſe ſi-
bi filiorum loco putat & fratrum, iuxta illud: Eſto
Eccl. 4. orphanis tanquam pater, & tanquam maritus ma-
tri eorum. Hic itaque vnus ac ſolus qui habere non
curat filium neque fratrem, laborioſa quadam ele-
ctione viuendi ac ſollicitudine fraudat animā ſuam
bonis, neque ad futura attendens, neque in vita
quicquam boni efficiens. Huic ergo & vanitas at-
tribuitur. *Boni duo ſuper vnum, quibus eſt bonum precium*
Eccl. 4. *in labore ipſorum.* Concordiam duorum in operibus
bonis laudat, hæc nanque precium conſequitur a-
B pud Deum. Itaque Saluator benè concordes Apo-
Mar. 6. ſtolos binos miſit antè faciem ſuam. Eos verò qui
Luc. 10. turrim ſuperbiæ fabricantes in malo opere conue-
Gen. 11. niebāt, diſſipauit Deus atque diſperſit. Myſticè au-
tem ſic accipe: Laudabilis eſt & apud Deum precio-
ſa, duorum (hoc eſt animæ corporíſque) in bono cō-
cordia. Quomodo autem meliores ſint duo quàm
vnus, exemplo nunc propoſito planè intelliges. Si
corpus quidem voluptatibus abſtineat, & tempe-
ranter ſe gerat, anima verò ipſa inani gloria capia-
tur, irrita quodammodo vanáque redditur corporis
temperantia: Rurſúſque ſi anima quidem humilita-
tem colat, libidinetur autem corpus, animæ vana
C eſt humilitas. Vnà enim parte compoſiti hominis
delinquēte, aut anima videlicet aut corpore, neceſ-
ſe eſt & partem alteram comprehendi. *Bona itaque*
duorum copula & concordia, ſi conueniant ad precioſam
virtutem, quoniam ſi cadant, vnum eriget participem ſuū.
Et væ vni ſi cadat, neque ſit alter ad illum erigendum. Qui
bonis de rebus conueniunt, mutuum ſibi auxilium
præſtant. Si enim accidat vt alter ex humana fragi-
litate omittat aliquid quod faciendum ſit, alterius
conſilio emendabitur. Quod autem dicit, ſi cadat,
non eſt accipiēdū de ambobus codē tēpore, ſed mo
dò de hoc modò de illo. *Et ſi dormierint duo, calor ipſis*
Eccl. 4. *erit, vnus autē quomodo calefiet?* Ex eo ꝙ corpori ſolet
D accidere, ſpiritualiter erudimur. Qui enim ſimul cu
bant & dormiunt, magis quàm qui ſolus iaceat, ca-
leſiunt: ita etiam qui ſpiritualiter conueniunt & cō-
Mat. 18. cordant. Vbi enim fuerint duo aut tres congregati
in nomine meo, ibi & ego ſum in medio ipſorum,
dicit Dominus, qui videlicet ſancti Spiritus ignem
calorémque fidelibus ſuis gratificatur. *Et ſi quiſpiam*
præualuerit contrà vnum, duo reſiſtent aduerſus eum. Ite-
Eccl. 4. rum per ea quæ ſenſibiliter ſolent accidere, ſpiritua-
lem nobis tradit doctrinam. Sicut enim duo con-
cordi animo vel forum plateáſque ciuitatis ambu-
lantes, vel per deſertas eremi ſolitudines, tutius ac
facilius repellunt irruentis contrà ſe alterius impe-
E tum, ita & futurū intellige in ſpirituali pugna. Nam
cum Eccleſiaſtes edocere nos velit, quæ ad corpus
animámque pertineant, ſicut etiam Paulus Apoſto-
lus fecit: quo loco & ipſe trium quæ homini inſunt
1. Theſſ. 5. rerum mentionem facit, cum ait: Integer veſter ſpi-
ritus & anima conſeruetur. tria nobis latenter con-
templanda propoſuit, videlicet quod ſi vnus quiſ-
piam nobis inſurgat, hoc eſt ſuperbia carnis, tunc
anima ſpiritui amicè coniuncta, carnem compeſ-
cat ac frenet, vt ſpiritualibus animæ motibus ſubii-
ciatur, & pareat. Sciendum namque eſt (quod ad hūc
locū pertinet) hominē tribus ex rebus conſtare, Aīa
ſcilicet, corpore ac Spiritu, nō quod ſecundum ſub-
ſtantiæ vim aliud ſit ſpiritus, aliud anima (neque e-
A nim duo rationalia inſunt homini) ſed quod ratione
ſola, ea ſeorſum conſiderantes, aliud eſſe ſpiritum
dicamus, aliud animam. Vocamus enim ſpiritum,
actum animæ ipſius, dexteriorem ſublimiorémque
vim: qui ſpiritus eſt idem, puto, qui & intellectus ſi-
ue ipſa mens, ſicut in Eſdræ libris accipi animaduer-
tímus. Aut ita intellige: Spiritus & ipſum chariſma
ſpiritus, quod animam lætificat & illuſtrat, diuina
nobis inſufflatione tranſmiſſum. Itaque ſi impollu-
tum ſeruemus quod nobis ineſt ad imaginem Dei
factum, integrum habemus chariſma ſpirituale. Sin
verò ad peccatorum ſemitas declinemus, donum
ſancti ſpiritûs violamus in nobis. Hoc eſt, puto,
B quod Apoſtolus nos precatur manere integros ſi- 1. Theſſ. 5.
cut ab initio fuimus, immaculatum habentes cor-
pus & animam, purúmque ſeruantes chariſma ſpiri- 1. Cor. 12
tuale. Aliter quoque ita poteſt intelligi. Motûs ani-
mæ diuiduntur in rationabilem, iraſcibilē, & concu- *Motus A-*
piſcibilem. Si igitur tria hæc ex virtute officióque *nimæ tri-*
conueniant, tunc ſecundum rectam naturæ normā, *plex.*
ira excandeſcit contra malas affectiones ac dæmo-
nas concupiſcētiæ ipſa vis ac potiora tantū deſide-
rat: vnde & Daniel vir concupiſcentiarum voca- Dan. 9.
batur. rationalis autem pars omnia iuſte modera- & 10.
tur, iraſcibilem vim concupiſcibilémque compeſ-
cens. Sin autem contra eueniat, vt præter legem ra-
C tionis, altera illarum virium, vel ira ſcilicet, vel ap-
petitus, quod delectat perſequatur: tunc duæ re-
liquæ partes concordi fœdere puritatem ſeruan-
tes, vt rationalis (puta) cōcupiſcendíq; vis, iracundiā
deprimunt ac ſibi obedire cogunt: aut contrà, ira-
cundia rationi adiuncta, concupiſcentiam ſedat. Ita
ergo fit vt concordes duo, tertium reluctantem re-
digāt in ſeruitutem. *Funiculus triplex non citò rumpetur.*
Rurſus Eccleſiaſtes exēplo triplicis funiculi ad ſpiri- Eccl. 4.
tuales nos euehit contemplationes, ac primùm qui-
dem charitatem nos docet, in cōcordiæ nexum nos
vocans. Inquit ergo: Si anima, corpus, & ſpiritus in
bonum conueniant, non facilè diſſoluuntur ab ho-
D ſtis incurſu. Aliter: Cum rationalis animæ vis, iraſ-
cendi ac concupiſcendi potentiæ, vnitatis purita-
tem cuſtodiunt, animam ſeruant prorſus innoxiam.
Aliter: Qui credunt in ſubſtantialem Trinitatem
Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, à reſiſtenti-
tibus hæreticis & aduerſariis expugnari nō poſſunt.
Bonus eſt puer pauper & ſapiens, ſuper Regem ſenem &
ſtultum, qui neſcit prouidere in poſterum, quòd & è carcere
vinculíſque interdum quis egrediatur ad regnum, quódque
in regno ipſius natus ſit pauper. Pueri fermè non eo di-
gni ſunt honore quo ſenes, neque ita pauperem ve-
neramur vt Regem. Comparans igitur Eccleſiaſtes
ſtultitiam cum ſapientia, quantùm hæc ipſa præſtet
E oſtendit. Inquit enim longè potiorem eſſe puerum
& pauperem, modò ſit ſapiens, eo qui ſit ſenex &
ornatus regia poteſtate, ſed ſtultus. Amens enim nō
intelligit, ſapientiam, è ſeruili quandoque conditio-
ne atque in vincula coniectum hominem, ad faſti-
gium regium euehere. Cuius rei exempla ſumi po-
terunt ex Ioſeph quem Dei munere inſita ſapientia, Gen. 41.
& adoleſcentem & precio coemptum, & in carce-
rem detruſum, totius Ægypti gubernatorem con-
ſtituit. Hæc eadem ſapientia ſi Regi inſideat, mode-
ſtiam tueri docet ac frugalitatem, ita vt Regia digni-
tate qua pollet nequaquàm extollatur, ac tumeat.
Nam Dei gratia & ſui cognitione pauperem ſe eſſe

intelligit, neque in regno, neque in diuitiarum copia, paupertatis humilitatē deponit, vt beatus & ipſe ſit quemadmodum & pauperes ſpiritu. Aliter: Seneſcens ac ſtultus, Hebræorum populus dici poteſt. Cui iunior ſucceſſit in Dei cognitionem populus ex gentibus conuocatus, verè ſapiens, ac redemptus à diabolica ſeruitute, & per fidē Chriſti Saluatoris cōſequutus regale ſacerdotium, ſpiritu quidē pauper, ſed Euangelica beatitudine decoratus. Exēplar aūt ac dux huiuſmodi pauperū ipſe Chriſtus eſt ſaluator noſter, qui ſapientia quidem Patris Dei eſt: iuuenis autem, ſi corporeæ geniture tempus conſyderes. Idem quoque Rex dignitate diuina, pauper factus propter noſtram ſalutem, quanquàm per ſe ditiſſimus. Euaſit idem catenas mortis, & inferni carcerem fregit ac ſoluit, ſuo nos erudiens exemplo mediocritatem ſectari, cum dicit: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. *Vidi cunctos viuentes, qui ambulant ſub Sole, cum adoleſcente ſecundo qui exurget pro eo. Non eſt terminus omni populo, omnibus inquam qui fuerunt ante eos. Et poſtremi non lætabuntur in eo. Sed & hoc vanitas & electio ſpiritus.* Totus hic locus ad allegoricum intellectum myſticûmque pertinere putandus eſt, quandoquidem nullus eſt qui corporali intuitu cunctos poſſit videre homines, qui ambulāt ſub Sole. Cum verò myſticum ſenſum alij aliò referri contendant: nam adoleſcentem ſecundum alij Chriſtū Dominum volunt intelligi, alij autem filium perditionis Antichriſtum, nos vtramque proſequemur expoſitionem. Vidi, inquit, cunctos iuuenes qui ambulant ſub hoc viſibili Sole, hoc eſt, ipſos peccatores, cum adoleſcente ſecundo, hoc eſt, Antichriſto qui exurget pro ipſo domino videlicet noſtro Ieſu Chriſto. non erat finis multitudinis peccatorum, eorum ſcilicet qui ab initio ſæculi præceſſerunt: Sed & poſtremi, qui temporibus Antichriſti ſcilicet in eum credent, non lætabuntur in eo, neque enim ſeruare poteſt impietas adhærentes ſibi. Vt autem doceat hunc errorem infidelitatis non neceſſitate, nec caſu, ſed electione liberæ voluntatis eſſe populis aduenturum, adiunxit dicens: Sed & hoc vanitas eſt & electio ſpiritus. Aliter: Vidiſſe ſe, inquit, ambulantes ſub iuſtitiæ Sole, omnes ſcilicet qui verè viuunt ex fide, cum adoleſcente ſecundo qui proculdubio eſt Saluator noſter, homo de cœlo cœleſtis, qui nobis natus eſt ac ſurrexit pro adoleſcente primo Adam, qui fuit homo de terra terrenus. Et infiniti erant, inquit, ſub hoc Sole in anteriora progredientes, hoc eſt, ſecundum viuentis fidei diſciplinam, præteritæ quidem vitæ obliti tanquàm mortui peccato, tendentes autem de virtute in virtutem, ſemper oculos mentis ad propoſitam vitæ æternæ gloriam dirigētes. Sed qui nam ſunt poſtremi ipſorum, qui non delectabuntur in adoleſcente ſecundo Domino noſtro Ieſu Chriſto? Nimirum vel Iudæi ſunt qui cum primi eſſent, facti ſunt nouiſſimi, vel qui in fine ſæculi credent in Antichriſtum, vel generaliter omnes qui poſt primos officioſè piéque viuentes, ipſi cum ſenſus & voluptatis illecebras conſectentur, meritò poſtremi ac nouiſſimi & habendi ſunt & vocandi. Sed hos quoque nouiſſimos oſtendit electione propriæ voluntatis non gauiſuros eſſe in adoleſcente ſecundo, idcóque tritū iam ſibi verbum illud adduxit: Sed & hoc vanitas & electio ſpiritus. Sciendū eſt autē (quod ad prædictorum enarrationem pertinet) Adam hominem primum, adoleſcentem vo-

Mat. 5. *Mat.* 11. *Electio liberæ voluntatis.* 1. *Cor.* 15 *Mat.* 20. *Mar.* 10.

A cari, ſub intellectu eius temporis quo recens creatus erat adhuc in Paradiſo voluptatis, vigore iuuentutis ſuæ ſtrenuus erat operando virtutes. Vocatus adoleſcens & Chriſtus Saluator, propter magnum robur diuinæ virtutis. Vocatur & Antichriſtus, qui iuuenili temeritate feruidus eſt in malo, robuſtúſque nequitiæ innouator. *Cuſtodi pedem tuum cum ingrederis in domum Dei, & propinquus eſto vt audias.* Aequiuocā quadam ratione loquēdi, exterioris hominis membra de interiore dicuntur, vt oculos puta, manus ac pedes, & membra reliqua. Non tamē cōtrà contingit, vt interioris hominis partes de exteriore dici conſueuerint. Dicuntur enim pennæ alæque de anima, iuxta illud: Si dormiatis inter medios B cleros, pennæ columbæ deargentatæ. inquit ergo: Cuſtodi animæ tuæ pedem in omni opere tuo cum incedis, vt in conſpectum venias domus Dei, hoc eſt cœleſtis Hieruſalem. Qui verò cuſtodit pedem animæ ſuæ, propè eſt vt audiat, hoc eſt, vt obediat verbo diuinæ præceptionis, & proficiendo mandata legis exequatur. Quod ſi de corporali pede dictum intelligas: cuſtodi, inquit, totum corpus tuum (à parte enim totum ſignificauit) ne inſtrumētis eiſdē quibus in bono vtimur, abutamur in malo, quaſi dicat: Ne quæſo pedibus eiſdem quibus templum Dei frequentas, theatrales adito ludos, & obſcœna ſpectacula. De aliis quoque humani corporis memC bris idem intellige faciendum. Et profectò qui impolluto pede ſubeunt Eccleſiam Dei, debent ab impiis locis & prophanis ſe penitus, vt Deo contrariis, continere. *Super donum ſtultorum ſacrificium tuum, quia ignorant quid faciant mali.* Quia ſtulti quoque nonnunquàm munus offerunt Deo, vt qui ex inani gloria eleemoſynam faciūt, ſicut & Cain, qui rectè quidem offerebat, male autem diuidebat: ideò, tuum, inquit, ſacrificium cum prudentia fiat & diſcretione. Inſipientes enim non intelligunt, quoties malè offerūt, eò quòd illorum zelus careat diſcretionis iudicio. Qui enim prudens ac ſciens operatur bonum, pari quoque cognitione malum deuitat. Qui verò prius D illud. ignorat facilè & alterum ignorabit. Illud itaque quod ait: Quia ignorant quid faciant mali: ita intellige, ignorantia occupantur, & tenebris obteguntur mentes. Propriè autem & diſtinctè locutus eſt cum dicit, donum ſtultorum: ſacrificium verò prudentium tantummodo intellexit.

Pſal. 67. *Gen.* 4.

CAPVT V.

NE feſtines in ore tuo, neque properet cor tuū ad offerendum ſermonem in conſpectu Dei, quoniam Deus eſt in cœlo ſuperius, & tu inferius es in terra. Promptam ad loquendum linguā corripiendam monet, cum verò quia è temerario ac prompto corde ipſi linE guæ fatuæ, ſententiæ quas efferat, ſuggeruntur. Vt fontem quoque ipſum ac caput obſtruat inſipientium verborum, inquit: Ne properet cor tuum efferre verbum in conſpectu Dei. Quaſi dicat: Quia Deus vbique præſens, omnia perſpicit, etiam deprehendens occultas animæ cordíſque cogitationes, quanquàm per ſermonis iudiciū non emergant, Deus enim qui in altiſſima cœlorum ſpecula ſedem habet, quæ in imo fiunt conſpicit vniuerſa. Aliter: Ne temerè de diuinis myſteriis verba profunde, neque vtcunque omnia quæ in buccan veniunt. Mortalis enim homo cum ſis, ac graui corpore circumſeptus, & orbis infimus habitator, nequaquàm

pores

potes inuiſibilis Dei ſubſtantiam ſupercœleſtíſque A comprehendere. *Idcirco ſint pauci ſermones tui.* Ob omnes cauſas ſuperius dictas, ſint tui ſermones non ſolum pauci numero, ſed etiam diligenti examinatione perpenſi. *Quoniam in multitudine tentationis aduenit ſomnium, & vox ſtulti in multitudine ſermonum.* Si more Prouerbij abſolutè ac liberè hoc dictum putes, ita intellige. Sicut qui per diem multis tentationibus curíſque agitantur, per quietem ſubinde ſomniis conturbantur: ita & ſtultus in multiloquio peccans, ſua ipſius voce arguitur. Aliter: Sicut ſomniū, dormientem quempiam vel ad auaritiam vel ad libidinem tentans, euolat & mox irritum euaneſcit, vt nihil eorum quæ facere videbatur certum eſſe cōtingat: ita & vox hominis ſtulti nihil vtile commodúmque concludens, ſomnio videtur eſſe perſimiB lis: quaſi dicat, ſomniis comparatur, ſtulti hominis ſermo. Sin autem velis Eccleſiaſtem quaſi ratione confirmantem quæ ſuperius attulit, hæc verba proferre, videlicet, quoniam aduenit ſomniū in multitudine tentationis, & vox ſtulti in multitudine ſermonum, ita accipies, vt quaſi nos moneat dicēs: Ne multiloquus eſto ac nugax, neque ſtultitiam tibi inſitam tuo profer ſermone, quoniam multæ nugacibus adueniunt tentationes, quæ ipſos non interdiu ſolùm vigilantes conturbent, ſed per quietem quoque dormientes exterreant. *Sicut vouiſti votum Deo, ne moreris illud reddere, quoniam non eſt voluntas in ſtultis.* C *Tu igitur quæcunque voueris, redde.* Votum eſt, cum quid Deo pollicemur nos redditturos. Vouemus autem Deo & pollicemur non pecunias modò, ſed abſtinētiam victus, & caſtitatem, & quæ ſunt generis eiuſdem. Quia ergo ſtultos perſæpe pollicitorum pœnitentia ſubit ac dolor, nolentes vota perſoluere, hortatur vt citò ac velociter quæ promiſimus Deo reddamus. *Melius eſt te nō vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere.* Malum eſt proculdubiò ac deteſtabile ſi nihil vnquam velis Deo tribuere, multò tamen eſt peius ſi pollicearis te Deo quid daturum, neque perſoluas. Duobus igitur propoſitis maD lis, bonum dixit, quod minus eſt malum. Alio quoq; ſenſu intellige: Caue ne quid temere promittas in conſpectu Dei, quia ſimul ac reus voti factus fueris, multitudo te circumueniet tentationum, quæ perſoluere promiſſionem impediat, ita vt ne dormiens quidem ſine moleſtia ſis futurus. Vt exempli gratia, pecunias auarus quiſpiam vouit Deo ſe redditurum, mox autem non interdiu ſolum torquetur & auocatur, rationibus hinc inde ſubductis, egeſtatem ſibi ac pauperiem ante oculos ponens, ſed (vt par eſt) dormiens quoque, eiſdem imagnibus conturbatur, ne vota Deo perſoluat. Quanto autem ſupplicio torquendi ſint qui cōtēnunt vota complere, docent nos in Actibus Apoſtolorum Ananias & SaphiE ra, repentina morte ſublati. *Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam.* Lingua ſi nugax fuerit, corpus totum coinquinat, præſertim verò ſi cum mulieribus incautus ſermo commiſceatur, carnem ſtimulat ad peccandum. *Ne dixeris ignorantiam eſſe in conſpectu Dei.* Cum effreni, inquit, lingua peccaueris, ad pœnitentiam redi, neque conſuetam prætende excuſationem, quòd imprudens neſciúſque peccaueris. Aliter: Qui in ipſa fece nequitiæ volutantur, ita prudentiam Dei negant & aſpernantur, vt dicant dedignari Deum curare ac ſcire quæ hic ab hominibus ſcelera committantur. At tu nequaquàm hæc dixe-

Loquacitas fugienda. *Vita ſoluenda.* *Act.* 5. *Mulierum colloquiū.*

ris, nihil enim latet oculos Dei. *Ne fortè iraſcatur Deus cōtra ſermonem tuum, & deſtruat opera manuum tuarum.* Ne, inquit, ore tuo ac lingua peccaueris, ne & fructum bonorum operum tuorum amittas. Iratus enim Deus contra temerarios ſermones, delet è libro vitæ ſi quid eſt quod piè, videamur nobis, laudabilitérque feciſſe. Aliter: Caue ne dicas, Deus ignorat quæ ab hominibus perpetrantur. Iraſcitur enim talia dicentibus, neque approbat opera illorum. Simplices quoque & tardioris ingenij peccatores, nihilò minus è medio tollit, vel paupertate eoſdem plectit, illorum fortunas operáque corrumpens.

Quoniam in multitudine ſomniorum, ac vanitatum, copiáque ſermonum: Tu Deum time. Tria ſimul valdè ſimilia comparauit, inania ſcilicet ſomniorum phantaſmata, vanos hominum labores, & ineptam multiloquij loquacitatem. Somnij enim perſimilia ſunt, nugacis hominis verba, neque ſanè multum á ſomniis differunt irrita hominum ſtudia. In multitudine igitur ſomniorum, hoc eſt, ſomniantium hominum fruſtráque laborantium, nec non verba plurima effundentium, iraſcitur Deus. Multitudinem autem hoc loco, non ſimpliciter multiloquium intellige, ſed ocioſi loquium. Paulus enim loquens de regno Dei, quamuis ad mediam vſque noctem verba produceret, nullo tamen auditores afficiebat faſtidio. Qui autem multa quidem verba profundat, rem verò ipſam de qua agitur, minus facilem reddat, nihil fermè videtur loquutus fuiſſe. Sed & qui ocioſè ac præter rem loquitur, in verbo quoque vno nugax eſſe deprehenditur. Semel autem nobis cunctarum virtutum obſeruantiam ſuggerens: Tu, inquit, Deum time, Timor enim omnia excedit. *Si calumniam pauperis, & rapinam iudicij videris in prouincia, ne mireris ſuper hoc negocio, quoniam excelſo excelſior eſt alius qui cuſtodiam habet, & ſuper ipſos alij quoque excelſi ſunt, & ſuperfluitas terræ.* Rapinam iudicij vocat, cùm ditiores in prouincia & ciuitate, largitionibus corrumpunt iudices ad iniqua iudicia: Aliter: Etiam rapinam iudiciorum exercet, qui cauſas nihil ad ſe pertinentes, violenter ſibi vendicat & extorquet. Ait ergo: Quotienſcunque videris, calumnia & largitionibus inopes à potentioribus premi, ne admireris, hoc eſt, ne ita ob hāc ipſam rem indigneris, vt fluitare mundum ſine vlla prouidentia ſuſpiceris. Deus enim ſuper omnes excelſus, omnia ſpeculans, & obſeruans quæ ab ipſis patrantur qui ſibi videntur excelſi, locupletes & glorioſi, reddet vnicuique pro ſuorum operum dignitate. Et ſuper ipſos excelſi, hoc eſt, qui ſeipſos inaniter iactant & magnifaciunt, nihil aliud fermè cenſendi ſunt, quàm ſuperfluitas terræ, hoc eſt, inutilis terræ globus & maſſa, iuxta illud: Quid ſuperbis, inquit, terra & cinis? *Super omnes autem Rex eſt Dominus agri elaborati.* Generali quadam concluſione vtens Deus, inquit, inſtar viridarij Mundum ſibi hunc excoluit & ornauit, & in eo dominatur vt agri Dominus, cuius & aſſiduam prouidentiam gerit. Non itaque decet opinari mūdum carere gubernatione regnātis, ob eas quæ inter homines fiunt iniquitates, immò reuocare mentem oportet, Quòd cùm mundus hic, ager nuncupetur, iuxta Euangelicam parabolam, Deus hominem mūdi huius Regem dominúmque conſtituit, ſicut ſcriptum eſt: Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Admonet itaq; nos hoc loco Eccleſiaſtes, dignitatis noſtræ, vt debitam venerationem Deo exhibentes, qui nos

Peccatorū ſupplicia. *Ocioſiloquium.* *Act.* 20. *Nugacitas* *Operum dignitas.* *Eccl.* 10. *Mat.* 13. *Pſal.* 8.

regia honeſtauit corona, pie officioſéque viuamus. A Aliter: Quandoquidem Deus vniuerſi huius Mundi eſt Dominus & poſſeſſor, veluti agri cuiuſdam diligentia ſumma elaborati, idcircò ſeduli caueamus ne demoliamur vineam Domini Sabaoth, aut iniquis actionibus aut impiis dogmatis, aut pernicioſis doctrinis. Omnibus enim præeſt, omnia ſpeculatur agri Dominus & poſſeſſor elaborati. Aliter: Diuina ipſa Scriptura eſt velut ager quidam ferax & odoratus, quaſique Paradiſus optimis arboribus conſitus, habénſque theſaurum occultum. Par eſt autem vt qui hunc habere quærunt theſaurum, placere ſtudeant Regi Domino agri huius, hoc eſt, Deo omnipotenti. Placebunt autem, ſi cunctis mundi deliciis renunciauerint, & ſi neque Iudæorum more B ſolum literæ iacentis ſenſum conſectentur, neque è cunctis etiam Scripturæ verbis allegorias & myſteria perſcrutentur, ita vt tanquam inutilem poſthabentes literæ veritatem, plantas agri huius radicitus ſubruant & euellant, cum potius deceat fideliter quæ ſunt ſcripta rimari, & duce Spiritu ligonibus terrã verſare. Ita nimirũ Deo placebimus agri huius Domino, & ſpiritualem illi Paradiſum reddemus excultum. *Qui pecuniam diligit, pecunia non explebitur, & qui amauit fructus in multitudine ipſius, & hoc etiam vanitas.* Huius ſententiæ poſterior particula ita conſtruẽda eſt. Et qui amauit fructus, hoc eſt, quicunque amauit ſibiipſi, non autem communis vtilitatis gratia congerere fructus, quaſi dicat: Qui laborat auaritiæ morbo, ſiue pecuniam cõgerat ſiue fructus, nũquàm expletur plura ſemper affectans, vt potius pecuniarum dici ſeruus quàm dominus mereatur. *Multitudine bonorum multiplicati ſunt qui comedunt ea. Et quæ virtus ac fortitudo poßidenti bona? Principatus enim eſt illi vt videat oculis ſuis.* Symmachus interpres poſteriorem particulam ita conuertit. Quæ enim vtilitas ineſt habenti ea bona, niſi vt tantummodo ea ſpectet oculis ſuis? Senſus autem hic eſt. Inuenias qui ſumma animi vi, & corporis contentione flagitium aggrediatur, vt auarus ſolet, qui quacunque poteſt ratione pecunias cogit, éſtque fortitudo hæc ſtrenuitáſque damnanda. Qui verò ſic impudenter auari ſunt, hoc ſibi tanquam bonum ſummum proponunt, vt inter pocula patináſque verſentur, & vt ſpectaculo fruantur quas congeſſere pecuniarum. In multitudine ergo bonorum, hoc eſt in affluentia pecuniarum quæ illis aſſiduè multiplicatur, geſtiũt non ſecus ac ſi bonis illis pecuniíſque veſcantur. Et quæ illis demum reſultat vtilitas ex huiuſmodi ſtrenuitate atque virtute? Solo namque intuitu principatũ gerit in pecuniis, auaritia tali correptus. Quaſi dicat, nullo alio vſu dominus eſt earum præterquã quod appoſitas contemplatur. Aliter: Quibus legitimo honeſtatis iure opes atque diuitiæ augeſcunt, multiplicantur etiam qui illis vtantur. Qui enim verè cupiunt probitate ſibi augeri, multis, hoc eſt, pauperibus ſuas opes impertiunt. Vt itaque à tenacitate nos dehortetur, ad miſericordiam verò conuertat: quid prodeſt, inquit, impudenti auaro ac tenaci, ſua turpis huiuſmodi virilitas & fortitudo, quæ oculorum ſolo intuitu pecuniis vti diuitus permittit? *Dulcis eſt ſomnus ſerui, ſiue parum comedat, ſiue multum: pleno autem diuitiarum non eſt qui ſinat eum dormire.* Poſita comparatione oſtendit fœlicius euenire homini ſeruili conditione ſubiecto, quàm ei qui liber cum ſit, auaritiæ tamen eſt ſeruus. Famulus enim ſecuram vitam ducens, quocunque demum victu alatur, dulci ſomno reficitur. At qui pecuniis ſeruit, herum habet importunum qui dormire eum non ſinit, curam ſcilicet augendi lucri anxietatibus plenam. Myſtice autem: Qui Deo famulantur, æquo animo fuerunt atque lætantur de temporaria huius ſæculi vita in æternam transferri, quam vitæ præſentis tranſlationem pulchrè atque appoſite vocauit ſomnum. Auaros autem non ſomnus excipit, ſed horribilis mors quæ non ſinit eos quieſcere, ſed æterno tradit ſupplicio. *Eſt infirmitas quam vidi ſub Sole, diuitias conſeruatas apud Dominum in perniciem ſuam, & pereunt diuitiæ illæ in occupatione mala.* Omnes iniquitatis ſpecies, morbi ſunt ipſius animæ. Adeò verò grauis eſt & intenſus auaritiæ morbus, vt radix malorum omniũ meritò nominetur. Inquit ergo, vidi aſſeruatas opes in pernitiem poſſidentis. Aut enim peregrè proficiſcens, perdit auarus diuitias, cum propter eas nonnũquàm graſſatorum inſidias raptorúmque patitur, aut ſi cætera euadat incommoda, vita demum excedens pecuniis tunc priuatur. Planéque intelligit ſe pro incerta re atque inſtabili laboraſſe, vt quibus omnino cariturus erat pecunias congregaret: hoc enim ſignificat cum dicit, in occupatione mala. Quia verò multi ſub prætextu hæredum filiorũ diuitias cumulant, meritò ſubiungit: *Et genuit filium, & nihil eſt in manu eius. Sicut egreſſus de ventre matris ſuæ nudus reuertetur, vt pergat ſicut venit.* Et ſi auarus ſub prætextu filiorum ſe excuſet, tamen hunc monemus, vt naſcentis ſibi filioli manum inſpiciat. Et cùm inuenerit illum ſine pecuniis de ventre matris in hunc mundũ veniſſe, rurſus inſpiciat morientis manũ, etenim inueniet eum ſicut nudus & inanis pecuniarum venit è matris vtero, ita & pauperem ſubire ſinum telluris ex hac vita commigrantem. Meritò ergo ſequitur: *Et nihil accipiet in labore ſuo vt veniat in manum ipſius, & hoc infirmitas mala. Sicut enim aduenit, ita & bibit. Quid ergo eſt illi amplius? laborat enim in ventum, & omnes dies in tenebris, in luctu & triſtitia multa, in infirmitate & ira.* Si itaque neque auarus ipſe, neque illius filius quem hæredem ſibi inſtituit, neque hominum prorſus aliquis poteſt ſecum moriens efferre ſenſibilium facultatum, nónne infœlicis animæ morbus eſt auaritia? Quid itaque laboras in ventum, cum ſint diuitiæ prorſus inſtabiles, & aquatilis bullæ cum detumeſcit, perſimiles? Sed & ipſa auaritia in tenebris elangueſcit, hoc eſt ignorantia & luctu. Auarus enim neque ſuipſius miſeretur, cum parcè ac vix, congeſtis vtatur, ſed etiam triſti inſuper iracundia ſtimulatur, & leui occaſione in contentionem ſurgit & excandeſcit, animi graui ægritudine occupatus. Vide igitur quot auarum incommoda circumueniant, poſt quæ defunctum vita, etiam tenebræ inferni ſuſcipient repulſum à conſpectu Dei, iuxta illius iram ſeueriſſimè puniendum. *Ecce, vidi ego bonum, hoc eſt, vt comedat quis & bibat & videat bonum in omni labore ſuo quem laborat ſub Sole, in numero dierum vitæ ſuæ quos dedit ei Deus. Diuitias enim dedit, ſubſtantias & poteſtatem vt comedat ex eis, & accipiat partem ſuam, et lætetur in labore ſuo, hoc eſt donum Dei. Non enim recordabitur multis diebus vitæ ſuæ, eò quòd Deus occupet illum in lætitia cordis ſui.* Auari perſonam miſeriáſque ſuperius oſtẽdit Eccleſiaſtes. Cûmque viſus ſit in eum grauiter irruiſſe, nunc viciſſim aliam aggreditur curandi rationem, vt non inuehendo perterreat, ſed vt blandè ac ſenſim contrectando, ſi fieri poſſit, liberum metu,

Demoliri vineam Domini.

Contra Auaros.

Mors eſt ſomnus.

1. Tim. 6.

Incommoda ex diuitiis.

Contra cuiram diuitiarum.

Auaritia morbus Animæ infœlicis.

ſuſpicionibus conciliet. Quia enim auarus ſic malis affectionibus occupatur, vt ſimplicẽ virtutis exactæ medicinam ferre nõ poſſit, multa cum prudẽtia noſter Eccleſiaſtes quæ iucunda homini contingunt in vita, breuiter percurrendo, præceptis ſuis admiſcet, atq; ita mox docet nõ oportere vẽtri omnia & gulæ luxurioſius indulgere, cũ breuis hoc in ſæculo nobis futura ſit vita. Hortatur itaq;, aliud intendẽs, auarum, vt dũ viuit ſuis vtatur bonis, ita diſſimulanter appoſitis voluptatibus, adducere illum ſtudẽs ab auaritiæ morbo. Inquit ergo: Bonũ eſt tibi auare locuples comedere, bibere ac lætari, donec ea meditaris quæ ſunt ſub Sole. Sed profectò decet etiam te id cogitare, quod paucos ac numerabiles dies tibi ad viuendũ dederit Deus. tẽpus enim vitæ tibi conceſſæ ſecretũ eſt tibi in ſortẽ, terminúſq; deſcriptus. Cũ itaque diuitias à Deo acceperis, facultatémque illis vtẽdi, cogita non ſolũ vt comedas & bibas, ſed vt portionẽ tuã ſortẽque accipias. Vide autẽ quàm ſit admirabilis Eccleſiaſtæ noſtri doctrina. Poſtquã eñ blandè permulcendo, metũ auaro ſuſpicionẽque imminuit, edendi ſcilicet ac bibẽdi voluptate propoſita, nũc ſenſim irrepit docens nõ eſſe hãc ſortẽ hominis, partémque propriã, vt eſculentis ſcilicet poculẽtíſque perfruatur. Monet ergo vt partẽ ſibi decẽtius decretã accipiat, hoc eſt, hæreditatẽ ac ſortẽ quæ ſit illi ſtabilis ac perpetuò duratura. Ea verò eſt, diſpergere pauperibus opes ſuas, & de huiuſmodi diſpenſatione ſolidã lætitiã capere. Hoc enim verè eſt donũ Dei, in eleemoſynis & charitate pauperũ vitã operãque cõſumere. Tunc verò vt magis illi perſuadeat partem hãc ſibi propriã capere, hoc eſt bene vti ſuis diuitiis vt ita ſtabiles illi fiãt, reuocat illi in memoriã breuitatẽ vitæ huius, quũ dicit, quod non multos recordabitur dies vitæ ſuæ. Huiuſmodi autẽ hominis occupatio in pauperibus ſubleuãdis, & acceptiſſima eſt Deo, & miſericordis cor animámque lætificat. Et hæc quidẽ quæ docuimus, ab Eccleſiaſte adducta, nũc blandè auaros adhortando, nũc cõtrà ſeuerius increpando, ſatis fuerint ad ipſius literæ ordinẽ ſenſúmque explicandũ. Qui verò diuinus ac ſublimius loquentem poteſt audire Eccleſiaſten, quũ meminerit ad ſe pertinere illud Euangelij dictũ: Qui habet aures audiendi, audiat: idem profectò nouit qui ſolus ſit bonus, vnus enim bonus eſt Deus. Idẽ quoque nouit, quod qui manducat carnẽ filij hominis, & bibit eius ſanguinẽ, futuræ felicitatis partem hic aliquã fruitionémque accipit. Bene igitur operam inſumit ſuã, virtutéſq; exercet dũ eſt ſub Sole, hoc eſt in præſenti vita, ſecum animo deputans quod Deus numerabiles poſuerit dies ſuos, neque deceat ne vnũ quidem illorũ pati vacuum ac ſterilem præterire. Labor enim quem virtuti homo impendit, propriè dicẽdus eſt hominis eſſe pars quæ ſola nimirũ efficiat vt pars noſtra ſit Deus, iuxta illud quod Pater Eccleſiaſtæ noſtri canit in Pſalmo: Portio mea es Domine. Et profectò hæ ſunt illæ diuitiæ, de quibus ait Apoſtolus: In omnibus diuites facti eſtis in ipſo, in omni cognitione & ſapiẽtia. Nã qui hæc bona ſpiritualia bibit & comedit, & in his lætitiam ſuam ponit, planè intelligit quod hæc chariſmata Dei ſunt, auétque peruenire ad æternam vitã: Temporariã verò hanc vt exigui ſpacij deſpicit & contemnit. Accidit enim hoc omnibus qui Dei munere circa ſpiritualia occupãtur, & ad ea contẽplanda mentem attollunt, vt mundana hæc omnia paruipendãt. Si qui verò putant diuitias iſtas ſenſibiléſque fortunas, ſummũ eſſe hominis bonũ, hi mihi paucis rogãdi ſunt, quid ita ſit quod illas Deus æquè cunctis hominibus nõ impartiat, quum tamẽ idem perſonarum non ſit acceptor. At qui cernitur quæ verè ſunt bona, cunctis æquè liberaliter effudiſſe, hoc eſt liberũ arbitriũ, diſpoſitionémque ad exercendas obeundáſque virtutes: Quapropter licet ad bene officioſéque viuẽdum diuitiæ adminiculo eſſe poſſint, & virtutes ipſas quãdoque vt præmia cõſequantur: non abſolutè tamẽ, neque ſuaptè natura vel bonæ vel malæ dicẽdæ ſunt & habendæ. Sed quum per ſe mediæ ſint, ac ſúſque déque accipiantur, facilè tranſeunt & immutantur in habitum bene illis maléve vtentis.

CAPVT VI.

Est & malũ quod vidi ſub Sole, & quidẽ frequẽs eſt apud homines. Vir cui dabit Deus diuitias, ſubſtantiã & gloriã, & non eſt quod deſit animæ ſuæ ex omnib⁹ quæ cõcupiſcet, nec tribuet ei poteſtatẽ Deus vt comedat ex eo: nã vir extraneus vorabit illud: & hoc quoque vanitas, & infirmitas mala. Literæ huius intellectus rectà fertur in auaros & nimia parcitate aſtrictos. Quod aũt inquit: Nec tribuet ei poteſtatẽ Deus vt comedat ex eo, ſimile eſt illi qđ ait Apoſtolus ſcribẽs ad Romanos: Tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Non qđ Deus ipſe quẽquã hominũ cogat, auaritiã intẽperantiãve ſectari, ſed quod ea permittat quæ homines electione liberæ voluntatis aggrediuntur, dũ liberi arbitrij naturã facultatémque cõſeruant. Myſtico autẽ ſenſu ita intelligẽdum: Sæpè accidit vt aliquis magnas ſibi diuitias in dicẽdi copia, & in ſciẽtia ſcripturarũ cõpararit, aliarúmq; rerũ cognitione: ſed quia deinde fœditas morũ, verbis ſuis diſſidet ac doctrinæ: hinc fit vt qui in libros illius traditionéſq; incidunt, magnã inde ipſi quidẽ vtilitatẽ capiãt, nihil verò ipſe autor emolumẽti perceperit, eo ꝙ correſpõdẽtes verbis mores nõ habuerit. De huiuſmodi viris intellexit Saluator, quũ dixit: Quicquid dixerit vobis facite, ſecũdũ verò opera eorum nolite facere. Aliter: Diues olim fuit popul⁹ Iudæorũ, locupletat⁹ Rege, Prophetis & ſacerdotio: q tamẽ ex diuitiis fructũ nõ cœpit, morbo graui correpť in Saluatorẽ ſuũ cõmiſſæ, ꝓpterea venerũt externi, & bona ſua comederũt populus ſcilicet è Gẽtibus in Eccleſiã conuocatus, de quo ſcriptũ eſt: Qui alienati erãt à gubernatione Iſraël, & externi à teſtamẽto ꝓmiſſionis. *Si genuerit quiſpiã centũ liberos et vixerit multos annos, & multitudo magna fuerint dies annorũ eius, & anima illius nõ impleatur bonis ſubſtãtiæ ſuæ, & ſepultura illi nõ fuerit: ego dixerim quod melior illo ſit abortiu⁹. In vanitate enĩ venit, & pergit ad tenebras, et in tenebris occultabitur nomẽ eius, nõ vidit ſolẽ, neq; cognouit: requies huic ſuper hũc.* Quod ait, ſi genuerit quiſpiã centũ, per hyperbolẽ dictũ intellige. Vtitur aũt hoc loquendi modo Scriptura, quũ à paruo declinat in immẽſum aliquod. Hyperbole enĩ eſt ſermo veritate excedẽs, vt aliquid expreſſius ante oculos ponat, ſicut & Apoſtol⁹ ait: Adhuc per exceſſum vobis oſtẽdo. Si linguis Angelorũ loquar, & ſi habuero omnẽ ſciẽtiã, & cognouero cũcta myſteria, charitatẽ verò nõ habeã, nihil mihi prodeſt. Atqui ſine charitate habere illa q̃ recẽſuit, nõ eſt poſſibile. Sed quo pacto ſit accipiẽdũ quod dicit, ipſe præueniẽs nos edocuit, quum dicit: Per hyperbolẽ viã vobis oſtẽdo. Dicit ergo Eccleſiaſtes: Quãuis ergo fœcũd⁹ in numero filiorũ quiſpiã fuerit, quod eſt impoſſibile: ſi verò etiã ad annoſum

Eleemoſyna, eſt donum Dei.

Mat. 19. Mar. 10. Luc. 18. Ioh. 6.

1. Cor. 1.

Liberum arbitrium

Rom. 1.

Liberi Arbitrij natura.

Mat. 23.

Heb. 9.

Hyperbole

vixerit ſeniũ,flagitioſè autẽ, neque ſecundũ virtutẽ
duxerit vitam,atque ita perditè,vt defunctus ne ſe-
pultura quidem dignus cenſeatur(quãdoquidem &
hoc ipſum perſæpe contingit) facilè dixerim tali ho
mine longè meliorẽ eſſe abortiuum.Hic nanque ho
mo verè in vanitatem venit,& in tenebras pergit,
in ignorantia viuens:& nomẽ ipſius in tenebris oc-
cultabitur,quũ delendus ſit è libro viuẽtium,neque
dignus habendus ſit iuſtitiæ Sole. Quare autè abor-
tiui fœtus,aut mortui enaſcantur,aut vnũ viuant diẽ
alterúmve, explicare hoc loco non eſt conſiliũ, ſed
potius inſcrutabili diuinæ prouidentiæ relinquen-
dum puto. Myſticè autẽ quæ ſuperius dicta ſunt,in-
tellige.Apoſtolus quidem & ipſe erat Iudas Iſcario-
this, & doctrinæ ſuæ verbis multos genuit filios: ſed
quia ſubinde non impletus eſt bonis vt perſeueraret
in finem,ſed conuerſus eſt ad iniquitatẽ,repletúſque
eſt potius ſpiritu Satanæ: ſepultura etiã caruit, hoc
eſt,non immortuus fuit Saluatoris ſepulturæ. Qui
enim Christo cõſepulti ſunt in baptiſmo,munúſque
Dei cuſtodiunt in virtute viuentes, hi profectò &
cum Chriſto reſurgunt. Talis itaque magiſter ac do
ctor qui multos quidem genuerit ſua doctrina di-
Numerus centenari⁹ ſcipulos(hoc enim ſignificat centenarius ille nume-
rus) multúmque ætatis edocendo contriuerit, tali
autẽ,quàm modò diximus,ſepultura dignus non ha-
beatur,eo quòd mortuus peccato, & ſepultus non
fuerit,pergit procul dubiò ad tenebras,neque vide-
bit iuſtitiæ Solem. Paulus verò Apoſtolus, qui de
1.Cor.15 ſeipſo dicit:Nouiſſimè autẽ omnium tãquàm abor-
tiuo viſus eſt mihi:ſepultura dignus eſt habitus, qui
Phil.1. & bonũ certamen certauit, cupiens diſſolui, & eſſe
cum Chriſto. De illo autẽ qui malè vixit, vt Hiere-
Hier. 22. mias ſcribit:Sepultura Aſini ſepelietur, hoc eſt, non
habebitur dignus quiete hominum rationalium, cũ
Paſſiones carnis conſectatus,inſtar peccatorũ vitam
finierit. *Et ſi mille annorum vixerit curſum,bona non cogno-
uit. Nónne ad locum vnum omnia pergunt?* Etiam ſi ad co-
piam filiorum congeſtáſque diuitias, hoc cuiquam
Dei munere accedat, vt mille annorum ſpacio ſit in
vita,non tendat autẽ ad verum bonum , hoc eſt, vt
ſecundum virtutem laudabiliter viuat, quid ſibi de-
nique omnia illa proderunt? Etenim in eundem pa-
riter pergit locum,in quem abortiui pergunt,&qui
acerba morte intercepti rapiuntur è vita. Terra eſt
enim hic quoque, & in terram ibit. *Omnis labor ho-
minis in ore ipſius , ſed aĩa eius nõ implebitur.* Quia ſupe-
rius de eſculentis ac poculentis mentionẽ fecit, ne
quis fortè ſuſpicari poſſit,ipſum ventris &gulæ ille-
cebras attuliſſe,apertè nunc inquit:Et ſi homines ad
indulgentiam ventris plurimos labores inſumunt,
nihil tamen eorum quæ gulæ gratificantur,ipſius a-
nimæ parit ſaturitatem : ſed inanis penitus ac ieiu-
na perſiſtit, quum ſibi conueniens alimentum, ver-
bi ſcilicet ac virtutum,ex inertia hominum non ac-
cipiat.Aliter:Nequitia, imperfectum quid eſſe cen-
ſetur. Anima ergo quæ huic annexa perdurat,ſem-
per aliquid profert flagitioſi:cõtumelias ſcilicet,iur
gia,blaſphemias,doloſa verba.Neque propterea ta-
men expletur, eo ꝙ nequitia, ſicut dixi,imperfecta
incõpletáque ſit. *Quid enim eſt amplius ſapienti ꝙ ſtulto?
Quoniam nouit Pater ambulare in conſpectu vitæ.* Quid ha-
bet,inquit, amplius ſapiens ab ipſo ſtulto ? quaſi re-
ſponderi deceat. Multum ſanè habet , atque omni-
bus modis.Stultus enim ſeſe voluptatibus more pe-
cudũ mancipauit:ſapiens verò pauper ſpiritu, iuxta
Euangelij dictũ,ambulat coràm vita, hoc eſt,per vir
tutũ ſemitas pergit , donec demũ perueniat ad vlti-
mũ appetibile. Diſſolui enim cupit & eſſe cũ Chri-
ſto,qui profectò eſt vita æterna.Aliter:Populus ſtul
tus & inſipiens Iudæorum , in ligno vitã ſuſpendit:
Gentilis verò populus olim pauper & vacuus gra-
tiarum Dei, ad crucifixũ accurrit:ita profectus in
conſpectũ vitæ ſalutaris,in Dominũ Ieſum Chriſtũ,
fide locupletatus eſt. *Meli⁹ eſt proſpicere oculis,quàm am-
bulare iuxta voluntatem animæ ſuæ.Sed & hoc vanitas eſt,
& electio ſpiritus.* Inquit Apoſtolus : Animalis homo *1.Cor. 2.*
non percipit ea quæ ſunt ſpiritus. Eſt verò anima-
lis homo,qui traditus appetitui ſenſitiuo, ſemitas ra
tionis egreditur.Et in Euangelio ſcriptum eſt : Si o- *Mat. 6.*
culus tuus lucidus fuerit,totum quoque corpus tuũ
lucidum erit:hoc eſt,ſi rationalis animæ vis,ipſe ſci-
licet intellectus,luce fuerit illuſtrata , appetitus ſen-
ſitiui licentiam in ordinem ſuũ rediget. Lõgè itaque
melius eſt perſpicaces habere oculos animæ ac ra-
tionis, luce ſancti Spiritus illuſtratos, quã pergere
iuxta voluntatem animæ, hoc eſt,animalis hominis
ritu,qui in tenebris ambulat. Neque enim aliud iſte
homo cẽſendus eſt quàm vanitas & electio ſpiritus,
cũ certa electione cõſilij,animalis homo effectus ſit,
ad vanitatéſque commigrarit.Sed ex Euangelij ver- *Certa conſilij electio*
bis,quæ nos ad huius loci cõparationem attulimus,
ſuboriri dubitatio poteſt,quũ illic vnius oculi tantũ,
hic verò duorum mentio facta ſit. Dicimus autẽ,ibi
quidem intellectũ, vnius oculi appellatione ſignatũ *Luc. 11.*
eſſe,hic verò ſpirituales operationes intellectus,pra
cticã ſcilicet ac ſpeculatiuam oculorũ dualitate mõ-
ſtrari:quib⁹ qui piè officioſéq;vtatur,perſpicacẽ ſanè
habebit oculorum intuitũ.Eſt præterea & illud ſci-
tu digniſſimum , morẽ hunc eſſe diuinæ Scripturæ,
vt pro vna tantũ potentia, totam animã nobis quã-
doque proponat:vt à cõcupiſcibili,quũ dicit:Et co-
medet vuas donec impleat animã,hoc eſt, appetitũ.
Ab iraſcibili autem,quũ dicit: Anima benedicta to-
ta eſt ſimplex , homo autẽ iracundus caret pudore.
Pro parte nanque iraſcibili ipſum totum , hoc eſt a-
nimam protulit. Quum verò inquit,animas noſtras
ſanctificari ad obedientiam veritatis:quia rationalis
tantũ potentia ſanctificationis eſt capax , ad hanc v-
nam vim ſenſum intendens,totũ ipſum,hoc eſt,ani-
mam nominauit. Quandoque verò totũ cum parti-
bus ſuis animæ appellatione vult intelligi, vt quum
dicit:Omnis anima poteſtatibus ſuperioribus ſub-
dita ſit.Hoc etiam loco ad rationalem aſpiciens po- *Rom. 13.*
tentiam,quam dualitate oculorum expreſſit, longè
melius eſſe ait homini ſpirituali quàm animali. *Si
quid fuit,iam vocatum eſt nomen eius: & eſt cognitum quod
eſt homo,& non poterit iudicari cũ eo qui ſit fortis ſuper eũ,
quoniam multæ ſunt verba augentia vanitatem.* Multi ſunt,
inquit,ſermones vanitatẽ multiplicãtes, quin impu-
dẽter efferuntur contra prouidentiã Dei.Sunt nãque
permulti qui incõſultius quærãt:Quare hunc Deus
paupertate oppreſſit hominẽ,huic verò contrà ma-
gnas opes diffudit? Cur hunc venuſtum eſſe voluit,
hũc deformem?& quæ ſunt huiuſmodi curioſæ nu-
gationes. Quas vt è medio tollat noſter Eccleſiaſtes,
ait omniũ rerum quæ factæ ſunt rationes, cur ita fa-
ctæ ſint,repoſitas eſſe apud autorẽ Deũ qui tãtæ eſt
ſapiẽtiæ, vt nõ ſolũ eas ſciret eſſe futuras antequàm
fierẽt , ſed earũ quoq; nomina recondita haberet in
præſciẽtiæ ſuæ cõſiliis.Si quid enĩ Deus in generatio-
nẽ produxit, huius & rationẽ & nomẽ cõprehẽſum
habuit

habuit apud ſeipſum. Quum itaq; multò ante præ-
ſciret quæ cuique homini vtilia eſſent futura,ita de-
nique vnum quemque produxit in vitam: quum in
quam,præſciret omnes hominis conditiones , quod
mutabilis,quod mortalis,quod imbecillis erat futu-
rus.Nullus itaque hominum auſit efferre verba con
tra illum qui nouit omnia antequam fiant, &con-
uenienti loco ſingula ſtatuit iuxta ſibi vni cognitas
rationes. Non enim poterit quiſquam iudicare hoc
eſt,contendere in iudicio cum fortiſſimo omnium:
vincet enim proculdubiò fortis , iuxta quòd Dauid
Pſal. 50. canit in Pſal.Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis,&vin
Rom.3. cas quum iudicaris.

CAPVT VII.

*Quid eſt amplius homini? Quoniam quis nouit
quid ſit homini bonũ,aut quid futurũ eſt ſibi? Et
in vmbra ea fecit. Quis enim homini nunciabit,
quid poſt eum futurum ſub Sole ſit?* Non offi-
cioſam hominis vitam , ſed vanam ſtultámque car-
pit,cum dicit: Quid habet amplius homo qui cir-
ca vana & peritura occupatur?Dicéſne hunc habere
coniugem?Verum cui ſatis conſtat ob eãdem ipſam
coniugem doliturus nec ne ſit, vel in adulterio de-
Matt.27. prehẽſam,aut alias afferẽtẽ doloris cauſas? An pecu-
Act. 1. nias habere hunc dices? Atqui pecuniæ Iudam ad la-
3.Reg.21 queum compulerunt.An verò potius vineam? Qua-
ſi non propter vineam ſit Naboth,inſidias mortém-
que perpeſſus. Quis enĩ homini nunciabit,quid illi
Futurorũ nulla eſt ſcientia. ſit euenturũ donec eſt in hac vita? Præſens verò hæc
autoritas noſtri Eccleſiaſtæ, omnẽ funditus euertit
diuinandi ſuperſtitionem,vanáſque Aſtrologorum
nugas de hominũ genituris. Nullus enim mortaliũ
certam futurorum ſcientiam conſequi poteſt. Vt ve
rò etiam concedamus homini cuncta ad votum in
hac vita ceſſura eſſe,illo tamen calculo hunc vrgebi-
mus,qui eũ malè vrat & torqueat : numerabiles ſci-
licet poſitos eſſe ſuæ vitæ dies,qui velut vmbra trãſ-
currunt.Ex quo planè cõprobatur,viuẽdum eſſe no
bis ſecundum virtutem,mentis oculos erigentibus
ad futuram vitam,mortis & vmbrarum immunem,
de qua nobis abundè per Prophetas , Apoſtolos &
redemptorem Mundi eſt traditum.Quæ enim ven-
tura nobis in hoc Mundo ſint , penitus ignoramus.
Quæ verò nobis repoſita ſint in futuro ſæculo , fide
iam ſcimus,quòd tormenta videlicet peccatores,æ-
terna verò gloria iuſtos accipiet. *Melius nomen bonum,
oleo bono : & dies mortis ſuper diem natiuitatis eius.* Sym-
machus,pro eo quod legimus ſuper oleum bonum
tranſtulit, ſuper vnguentum beneolens. In vnguẽ-
to autem,omnes hominũ delicias ſignificauit. Me-
lius itaque eſt,inquit,ex officioſis actionibus lauda-
bilis famæ fructum percipere , & exultare ob no-
men ſuum ſcriptum in cœlis,propter viuam bono-
rum operũ fidem, ꝙ frui omnibus humanis deliciis.
Bonam etiam decernit eſſe tranſitus vitæ huius diẽ
ſuper diẽ natiuitatis.Natalitius enim dies in turbu-
lentum vitæ huius pelagus nos inducit,vbi draco la-
tibulum ſuum poſuit;trãſitus verò dies,è ſtadio nos
educit. Et ſi quidem peccator fuerit qui decedit,
peccare vltrà iam deſinit:qui verò fuerit iuſtus,vita
perfruetur æterna.Myſticè autem: Melius eſt habe-
re nomen bonum,hoc eſt,habere Chriſtum in por-
tione ac ſorte propter fidei Chriſtianæ ſacramentũ,
& vocari eius cognomine Chriſtianum : quàm ſine
illius fide,in eleemoſynas facultates ſuas profunde-
re.Multi nanque Gentilium quia hoc carent nomi-
ne,ſine vlla vtilitate ac fructu animæ ſuæ fortunas
ſuas erogant indigentibus. Si tamen hoc fecerint,
affectu miſericordiæ moti,ipſi quoque in cognomẽ
hoc ſanctum aliquo pacto peruenient:ſicut & Cor-
nelius ipſe venit Centurio.Bona eſt etiam interitus *Act. 10.*
dies , quia peccato mortui , Chriſto conſepelimur:
ſuper diem vulgaris huius ac mundanæ natiuitatis,
qua nos Adam pater primus in vitam progenuit.
*Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij,
propterea quod hic futurus eſt finis omnium hominum.* Lu-
xuriæ maculas & deſidiæ , quas anima contrahit è
conuiuiis,etiam ſanctus ille Iob quum ſecum tacitè
reputaret , ſacrificia pro expiandis filiis offerebat: *Iob. 1.*
quãquã illi nõ malo cõſilio, ſed tuendæ gratię cauſa
conuiuia inter ſe quaſi cognatorum Chariſtia cele-
brarent.Funebris verò luctus longè vtilior eſt con-
uiuio.In eo namque communem fragilitatis huma-
næ conditionem reputãtes,& orbatis compatimur,
& errores proprios emendamus,ac in melius reſipi-
ſcimus. Hoc enim ſignificat quod ſtatim ſubſequi-
tur. *Et viuens affert bonum in mentem ſuam. Super riſum
bona eſt ira. In triſtitia enim vultus , cor & animus emen-
dabitur.* Iraſci ſine peccato,bonum laudabiléque cen
ſetur:vt cum quis vel contra dæmonas , vel contra *Ira laudabilis.*
carnis paſſiones inſurgit & excandeſcit : huiuſmodi
iram, hoc loco bonã appellat . Quæ autem non o-
dio peccati , ſed appetitu vindictæ illatas vlciſci-
tur iniurias , hæc damnanda eſt ira. Melius itaque
eſt hoc pacto iraſci,quàm riſu lento diſſolui. Grauis
enim vultus nec reſolutus , correctionis eſt index,
& ad ſolidum virtutis gaudium animam parat. Ali-
ter iraſci quodãmodo dici poteſt ,qui ſeuera, delin-
quentes corripit obiurgatione. Melius eſt ergo vel
præceptori vel domino ſubditos oratione graui
coërcere,quàm per riſum atque blanditias pati illo-
rum mentes langueſcere.In vultus enim auſteritate,
quam hoc loco triſtitiam nominat , & ſibi melius
conſulet, & ſubditos in viam probitatis conuertet.
*Cor ſapientum in domo luctus , & cor ſtultorum in domo
lætitiæ* Vir ſapiens & funebri luctu ſecum animo de-
putans,ſeſe natum de corruptili carne , breui ex hac
vita migraturum: mortales cæteros qui eadem ſunt
nati cõditione affectu,pio proſequitur. Contemnit
autem quæcunque ſuis oculis obuerſantur , vt caſui
mortíque ſubiecta.Stultus autẽ cum mentis hebetu
dine,ſolida putet eſſe quæ ſunt in Mũdo,neque illo-
rum mutationẽ intelligat, propterẽaque futuri exi-
tus ſit ſecurus,deliciis effluit,voluptatibúſque indul
get. Animaduerte autem quod initio te admonui,
ac ſæpe obiter repetiui,Eccleſiaſten noſtrum(nõ in-
genuè quidem ex ſententia ſua loquentem , ſed ex
perſona voluptuarij,quã nonnunquàm vt ſibi com-
modum eſt aſſumit)ita de patinis , poculíſque diſſe-
rere,vt videri poſſit iis,qui non intelligunt obliquũ
ſermonis ductum,velut Epicureus quidam,bonum
hominis,voluptate metiri. Sed animi ſui conſilium
compluribus in locis planè oſtendit , tum proximè
à nobis loco expoſito, vbi ſapientis ait mentem ver
ſari in domo luctus,ſtulti verò in domo lætitiæ. *Me-
lius eſt audire correctionem ſapientis,ſuper virum audientem
carmen ſtultorum.* Hoc nanque effœminat animum,
ſapientis verò correctio colligit & confirmat. *Quia
ſicut vox ſpinarum ſub olla,ita riſus ſtultorum.* Ebulliens
inquit , riſus & cachinnatio ſpinis videtur eſſe per-
ſimilis,quæ ſub ollæ fundo ſtrepitantes cõflagrant.
Primo quidem , quia ſicut ille fragor ardentium

ſpinarum planè percipitur auditu, quanquàm oculis non cernatur, ita & immodeſtus cachinni ſonus, ſtultos facilè prodit. Tum verò, inde à ſpinarum globo fumus attolitur, hic quoque caligo quædam mētis ex huiuſmodi riſu cognoſcitur. Ibi ollam ſpinæ ſuccendunt, hic animam ſtulti, riſus peccati ſorde nō carens, igni parat æterno. Sapiens enim vix tenui ac modeſto riſu vultum reſoluit. *Sed & hoc vanitas, quia calumnia vexat ſapientem, & perdit cor vigoris eius.* Aliam vanitatis ſpeciem nobis ante oculos ponit. Quem verò hic ſapientem vocat? Si profectò accipiendum putes, qui cum ceciderit non collidetur in tentationibus, tunc ita intellige. Inſipientes corde, qui non ſunt Dei gratia confirmati, non ſolum in ſeipſis, ſed in Dei prouidentia ſcandalum patiuntur, ita vt calumniis ac blaſphemiis abſtinere non poſſint, quod vel Deum intueri humana nō putent, vel contēptu quodam humanarum rerū, pati omnia temerè immutari, cū ſæpe videant impios lætis exultare ſucceſſibus, cōtrà autē iuſtos grauiter premi. Ad hoc pertinet illud, quod in Pſalmis cecinit Dauid: Penè effuſi ſunt greſſus mei, quia zelaui ſuper iniquos, pacē peccatorum vidēs. Sentíſne quomodo animæ vires labefactæ ſint, & neſcio quid ineptire videatur. Sed quia perfectus erat ſapiēs ac Spiritu ſancto plenus, ſtatim ſubdidit nouiſſima, ad quæ peccatores demū perueniant: Facti ſunt in deſolationem, ſubitò defecerūt, perierunt propter iniquitatem ſuam. Si verò ſapientem pro eo accipias qui nuper ſacra imbutus ſit doctrina, planè ſcito quod Neophyti huius, hæreticorum contagia & calumniæ & diabolicæ tentationes, & quæ modò retuli iuſtis impiiſque contingere, facilè poterunt animæ vigorem infringere. Quod niſi maturè ad ſe rediēs cōualeſcat, huic quoque vanitatis ſarcina inſidebit. *Melior eſt finis orationis quàm principium.* Orationis, in qua agitur de virtute, melior eſt finis principio: neque enim ſolum cœpiſſe pulchrum eſt, ſed multò magis rei cœptæ finem impoſuiſſe. *Melior eſt longanimis, eo qui ſpiritu eſt elatus.* Superius eſt à nobis dictū, quæ contraria ſint, in cōparationem propriè dictā venire non poſſe. Nō itaque cōparatiuè ad amuſſim accipiēda ſunt quæ nūc tradit Eccleſiaſtes, ſed diſcretis rationibus ita vt ſe habent reputanda. Inquit ergo ſapientem ac longanimem bonum eſſe, illi autem qui per ſuperbiam ſpiritus leuiter efferatur, Deum reſiſtere. *Ne ſis velox in ſpiritu tuo iraſci, quoniam ira in ſinu ſtultorū requieſcet.* Ne ſis velox, id eſt, caueto ne malum iracundiæ concipias habitum, ita vt tranſeat in affectū cordis: ſed ſi oporteat fortaſſe ex enata occaſione nōnihil iraſci, caue, inquā, ne in paſſionē ac peccatū temerè cadas. Ita enim quæ culpabilis eſt, habitat & quieſcit in ſtultorum mente ac capite, quod hoc loco ſinum vocauit, tanquàm iræ ſit receptaculum quoddā, ſedéſque. Aliter quoque: In ſinu accipies, quaſi dicat, ne ſtultorū more ac ratione carentiū hominū, iram in ſinu confoue, néve illi blandiendo indulge atque adulare, quod profectò efficiunt qui procliuiores ſunt ad vlciſcendum. *Ne dicas quídnam factum eſt quod priores dies fuerūt præſentibus meliores? Non enim ſapienter de hac ipſa re interrogaſti.* Quotidie ſic ſtulti homines loqui ſolent. Dicunt enim: Patrum noſtrorum temporibus illis priſcis, loqui Deus hominibus modò per Angelos, modò per Prophetas ſolebat: licebat antiquis Patribus vxores multas accipere, multas diuitias poſſidere, quæ tamē nobis Euāgelica lex

Riſus.

Pſal. 72.

Ibid.

Habitus iracūdiæ.

Priſca tēpora an meliora fuerint præſentibus.

A coërcuit. Sunt præterea qui dicant: olim me Deus auxilio ſuæ gratiæ protegebat, nūc verò me penitus ſolū dereliquit, ideóque bona operari nō poſſum. Hæc aūt oīa ſunt inſipientiū verba. Eſt & alios ita blaterātes audire. Tēpeſtate noſtra Mūdus hic malis hominibus eſt refertus: alij ſunt boni dies, alij verò mali. Cæterùm qui duce virtute ſuā moderatur vitā, de vita in vitā tranſit, ac de fide in fidē proficit operibus bonis, neque apud illū eſt aliqua dierū differētia: ſed cōgruis rationibus nouit euertere, quas paulò ante adduximus, ſtultorum hominū quæſtiones. *Bona eſt ſapientia cum hæreditate, & amplius eſt videntibus ſolum: quoniam ſapientia eſt in vmbra ipſius, ſicut vmbra argēti. Multa quoque cognitio ſapiētiæ viuificabit habentē ſe.* B Ille cui per dona ſpiritus datur ſermo ſapientiæ, habet proculdubiò ſapientiā cū hæreditate ac portione ſancti ſcilicet Spiritus. Hic etiā copiam magnā habet cognitionis in vidēdo ſole hoc, quem luminare magnū vocamus. Neque enim pulchritudine attonitus illum cultu latriæ veneratur vt Deū, neque in ſola illius admiratione ſpectaculóq; cōſiſtit: ſed adhuc ſolari luce, proportione quadā ducitur ad autorē ſolis contemplandū, atque diuina ſuperiori luce perfunditur: Præſtat eīm ſapientia, quæcūque argentū præſtat, ſine pecunia: eripit à periculis, extruit ciuitates, protegit habentē, accipitur enim vmbra hoc loco pro ipſa protectione. Habet aūt adhuc amplius C ſapiētia, viuificantē ſcilicet cognitionē ſiue ſciētiā, dū perſuadet viſibilia cūcta cōtemnere, ſolā verò ſuſcipere vitā æternā. Aliter: Sapiētia, inquit, cū hæreditate ac ſorte, hoc eſt, fides cū operibus, amplius aliquid præſtat habētibus ſe, q̄ aliis, qui mortuā ſine operibus fidē habeāt. Quid aūt amplius præſtat? Nēpe ſolem ipſum: ad ſolē nanque iuſtitiæ contuendū perueniūt, qui ſunt præditi fide. Argētū verò in ſcripturis, myſtico ſenſu pro eloquio ipſo accipitur. Sicut igitur enarratiuus & dilucidus ſermo docet nos ſapientiæ diſciplinas, ſic & vmbra ſapientiæ, hoc eſt, practica virtus, quæ introductio quædam eſt veluti vmbra, perducit nos ad perfectā ſapientiam, diuinarū ſcilicet rerū contemplationem & intellectum. D Huiuſmodi verò ſapiētiæ poſſeſſio, vitā nobis cōfert ſempiternā. Per vmbram itaque argēti, hoc eſt, verborū enunciationem quæ rerū quaſi vmbra quæpiā eſt, ad res ipſas & ſcientias peruenimus. Per ſapiētiæ verò vmbrā, hoc eſt, practicā vitam, quæ eſt veluti præuia introductio ad theoricam, peruenimus ad contēplandam diuinarum rerum ſublimitatem. Ita verò literā compones. Sapiētia eſt in vmbra ipſius, id eſt, ſublimis contēplatio myſteriorū, eſt in practica vita ipſius poſſidentis: ac per hoc qui prius hanc habuerit vmbrā, habebit & mox ſapientiā: ſicut vmbra argēti ſcilicet ſe habet ad ſapientiæ diſciplinas, E hoc eſt, ſicut verba ſunt præuia & inducūt ad ſapientiæ diſciplinas. *Vide opera Dei, quoniam quis poterit adornare quē Deus peruerterit in die proſperitatis eius?* Fuere permulti, qui vidētes enormitates rerū magnas contingere in vita mortaliū, dū nolūt autorē malorū & iniuſtitiæ Deū aſſerere, egregiè ſe putarēt illius partes tueri poſſe, ſi in aliud blaſphemiæ genus ac ſtultitiæ laberētur. Dicebant eīm neque à Deo Mūdū creatū eſſe, neque vlla Dei prouidētia gubernari. Si eīm curā gereret De⁹ humanarū rerū, cur, inquiūt, nō oēs æquè diuites ſtatuiſſet? Cúrve non omnibus vegetā tribuiſſet ac proſperam corporis ſanitatem? Hanc vt radicitus tollat opinionem noſter Eccleſiaſtes, manifeſtè

Cultus Latriæ.

Sapientiæ commoda.

Fides cum operibus.

Theorica.

Dei Prouidentia.

manifeſtè aſſerit eſſe Deum Mundi autorem, nec poſſe quemquam porrigere quæ ſint prauè obliquata, A illo excepto: vt claudos, puta, reuocare in ſanitatē, & quæ ſunt generis eiuſdem. Quod ſi velis planè cognoſcere omnia nobis in vtilitatem noſtram Deum diſpenſare, adiice animum ad ea quæ protinus inſequuntur, videlicet: *Viuere in bono, & intuere in die mali. Intuere (inquam) hoc enim congruum. Huic fecit Deus de diſſertatione, vt non inueniat homo poſt eum quicquam.* Viue, inquit, ſecundum virtutem: hoc eſt enim, viue in bono, & obſerua cùm tibi tentationes infortuniáque acciderint, vt videas congruè ac opportunè nec ne cuncta fecerit Deus. Hanc verò humanorum caſuum rationem pulchrè nobis Deus occuluit, quam B & diſſertationis nomine ſignificauit Eccleſiaſtes, quod de huiuſmodi rerum cauſis ſoleant homines inter ſe multiplices diſſertationes afferre. Pulchrè, inquam, Deus nobis illam occuluit, ne cognoſcat homo quæ ſibi ſunt euentura. Congruè verò Deus atque appoſitè quod videtur nobis malum adducit, poſt id quod viſum eſt nobis bonum. Contráque nonnunquam bona malis ſuperinducit: vt, exempli gratia, bene quis valet, & hoc fruitur bono viuens ſecundum virtutem, paulóque mox in aduerſam incidit valetudinem, vel de opulento pauper efficitur. Et quid ita nobis hæc euentura non præuidemus? cúrve horum euentuum cauſas ignoramus? C Nempe ad maiorem noſtram commoditatem. Si enim quæ ventura nobis eſſent, homines præſciremus, nullus Dei nobis ineſſet metus, nulla religio. Hac autem perutili rerum ignoratione concluſi, cū ad ſingula pendeamus: & Deum pio colimus metu, & cognoſcimus ab eo, & quidem ſolo, nobis malorum omnium finem futurum. Nullus quippe poteſt illo excepto, quod peruerſum eſt in hominibus emēdare. Conſonum eſt itaque, quod eſſe videtur diſſonū, & æquale eſt quod inæquale videtur. Vnde omnes eodem pacto communíque futurorum ignoratione commouentur ad timorem Dei. Protinus verò ſubſequitur. *Omnia vidi in diebus vanitatis meæ.* Hæc inquit, vt ſapiens conſideraui in diebus vanitatis. D Vocat autem vanitatis dies, præſentem vitam: primò quidem, quia viuentes homines plerique quod fas piúmque eſt, minus ſequuntur: tum verò etiam, quia fugit velut vmbra, neque conſiſtit. Ea propter futuræ vitæ deſiderio nos extimulans, inquit: *Noli eſſe iuſtus multum, neque nimium ſapias, ne obſtupeſcas: noli eſſe multum impius, neque ſis durus, ne moriaris in tempore non tuo.* Cū virtus ipſa in mediocri quadam norma conſiſtat, vitia vtrinque aſſident per exuberantiam & defectum. Inquit ergo: Ne ſis multum iuſtus, hoc eſt, ne exuperanti odio vitiorum, omnem abiicias erga delinquentes beneuolentiam tanquàm rigidus & E inhumanus: ſed neque ſis nimium ſapiens, aut plura quàm ſit opus quærito, ne quando obſtupeſcas. Nimia ſunt ac plura neceſſariis, quæcunque ſunt extra limites ſacræ doctrinæ. Inquit ergo: Quæcunque noſtram ad vtilitatem diuinus ſermo nobis voluit eſſe occulta, ne ſolliciti ſimus ea inquirendo. Hæc enim perſcrutari, ſtupor eſt quidā ac phreneticæ mētis vitium. Sed neque circa dogmata opinionéſque ſectarū multum cōmorando ſis impius ac ſuperſtitioſus, ſtudeto autem quæritare quod verū eſt, curatóque vt ſalubri pœnitentia tua deleantur peccata. Nolíque eſſe durus, hoc eſt, qui emoliri neſciat quíque aduerſetur Spiritus ſancti doctrinæ. Subinde au-

Calamitates cur iuſtis eueniant.

Præſens vita, eſt vanitas.

Curioſitas fugienda.

Durities.

tem generali quadam comprobatione concludit: Ne moriaris tempore non tuo. Importuno tempore ac non ſuo decedit è vita, qui conſummatus non fuerit in virtutibus, ſed qui in peccatis moritur quibus conuixit. Qui verò eſt virtutū plenitudinem cōſequutus, ſicut granum frumenti quod maturū eſt cadit in tempore ſuo. *Bonum eſt te hoc tibi aſciſcere, hoc autem ne pollueris manum tuā: quoniam qui Deum timet egredietur omnia.* Cum proximè de vitio præceperit ac virtute, nūc appoſitè ſubinfert, quòd bonum eſt hoc ſibi, id eſt, virtutē cōparare: bonū quóque ſuas quas hoc loco manus vocauit, impollutas vitij cōtagione ſeruare. Tū verò & de timore Domini ſancto, qui nos ſanctificat, facit mentionem cum dicit: Deū timens omnia egredietur. Cum enim ſuas orationis actiones ex virtute moderetur, & profectibus aſſiduis augeatur, euadet illæſus tentationum certamina. *Sapientia auxiliabitur ſapienti, ſuper decem qui poteſtatem habent in ciuitate. Non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum & qui non peccet.* Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui eſt ipſa ſapientia, ei qui in ſe crediderit, iam per fidei lumen ſapienti, effecto, auxiliatur multò validius quàm decē præcepta legis, quæ in ciuitate Iudæorū potentiam & authoritatem magnam habent. Vt eīm quis decē ſeruaret præcepta legis, nō tamen erat quin ex mortali fragilitate in peccatū aliquod laberetur. Ipſa præterea lex nullum iuſtificabat: noſter verò Dominus Ieſus Chriſtus nobis fuit, iuſtitia, ſanctificatio, & Redemptio. Aliter: Ipſe homo paruus eſt mūdus, ſed hoc loco ciuitas nominatur, quinque ſenſus habēs in corpore, quinque in anima. Si itaque putet homo, poſſe ſibiipſi ſatis auxiliari per decē ſenſuū, qui ſibi ſunt inſiti, facultates, niſi rei publicæ ſuæ curā geſſerit Dei ſapientia Chriſtus noſter: fruſtrà ſe ſciat omnem operā deſumpturum: homo enim cùm ſit ex peccati carne progenitus, non peccare non poterit. *Cunctis ſermonibus quos impij loquentur ne adhibeas cor tuum, ne etiam tu audias ſeruum tuum imprecantem tibi. Sæpe enim tibi iniquus erit, & deſcenſibus quàm plurimis affliget cor tuum, ſicut & tu aliis imprecatus es.* Hoc loco nos admonet Eccleſiaſtes iniuriarū penitus obliuiſci, nomine impiorū conuitiatores & iniurios demū omnes ſignificans. Tum generali quadam cōprobatione concludens, non oportere, inquit, aurem accōmodari contumeliis ac maledictis, ne ſi tuus quidē ſeruus tibi mali quid imprecetur, ita vt plerūque ſerui faciunt, ira ſuccenſeas: credibile eſt enim vehemēter illum tibi ac ſæpe inſidiari. Hoc enim ſignificat quod dicit: Et deſcenſibus quàm plurimis affliget cor tuū. Aut aliter ita intellige: Conuitium perſæpe cū auditur, animam turbat. Si igitur quiſpiā in quēlibet ſibi cōuitiantem ira ſuccendatur, in multos cadit labitúrque deſcēſus, à ſublimi ſede rationis detractus in iracundiæ Paſſionē, atque ita triſti turbulentia implet cor ſuū. Cogita autem quod & tu frequenter aliis conuitiatus fueris & imprecatus, atque ideò in melius reſipiſcēs, induere maledictorū omnium & iniuriarū obliuionem. *Hæc omnia tentaui in ſapientia. Dixi ſapiens efficiar, & ipſa procul elongata eſt à me multò magis quam erat. Eſt alta profunditas, quis inueniet eam?* Cùm ſpiritualium rerum & ſenſibilium cognitionem attigiſſet Eccleſiaſtes, & ex parte aliqua, ſapientiæ magna myſteria proſpexiſſet, contemplatus illius patentiſſimum pelagus, quod quanto vlterius quis proceſſerit, tanto illi maiora ſpacia relinquūtur, in eiuſmodi voces erupit. Quod & mul

Ioh. 2.

Mundus eſt ciuitas.

Seruis nō iraſcendum.

to poſt videmus Apoſtolo Paulo contigiſſe, cum ex admiratione proclamat. *Rom. 11.* A O altitudo diuitiarum ſciẽtiæ & ſapientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. *Circuiui ego & cor meũ, vt cognoſcerem & conſiderarem & quærerem ſapientiam & rationem, vt cognoſcerem impietatem ſtulti, & turbulentiam, & errorem: & inuenio amariorem morte ipſam mulierem, quæ laqueus eſt venatorius, & ſagena cor ipſius. Bonum eſt vinculum ad manus ipſius. Qui eſt in conſpectu Dei educetur abea, qui autem peccator eſt, cõprehendetur in ipſa.* Vir ſapiens cum ad intelligendum aliquid vires intendit, collecta mente oĩa in circuitu rationibus luſtrat, ſeipſum ſuáſq; facultates ſpeculatur atque perpendit. Tum & obiectam rem, materiámque intelligendam optimè conſulit, neque prauo animi iudicio à veritate aberrat. B Neque item recta linea fertur ad ſenſibilia proſpectanda, ſed clauſis ſenſuum feneſtris, ac recedens in ſuæ mentis penetralia deambulat in circuitu: ibi arcano reflexu in ſe rediens intellectus, ſeſe ſpeculatur ipſum, & quod intelligendum obiicitur. Hoc itaque pacto colligens meipſum, inquit Eccleſiaſtes, quæſiui ſcire quænam eſſet mundanarum rerum ſapientia, & eiuſdem ratio: ſiue illam intelligat rationem quæ poſitis calculis numeríſque ſubducitur, vt in Arithmetica fit facultate: ſiue potius numeros genethliacis obſeruationibus ſeruientes: aut ſimpliciter rationes omnes quæ per numeros colliguntur à ſtudioſis ſecularibus, C gentilibúſque philoſophis. Quæſiui ergo ſcire quænam hæc ſit multorum Sophiſtarum ſtultitia & turbatio, & inconſtans error, mentíſque circumductio, & inueni demum hanc ipſorum ſapientiam perſimilem eſſe adulteræ mulieri.

Ars Sophiſtica ſimilis Adulteræ.

Sicut enim illa blandis ſermonibus ac doloſis iuuenes lactat, ita & hæc ſtultos venatur irretitos ſyllogiſmorum laqueis & ſagenis Ac ſicut illa molli contrectatione animam frangit, fractámque deuincit: ita hæc, mala eadem adducit titillanti orationis conceptu. Peccator itaque ſi neulla controuerſia atque præſidio facile in illius captiuitatem protrahitur: pius verò ac fidelis auxilio Dei ſuffultus, ab illius extrahitur laqueis. D Aſſerit autem vel morte peiorem eſſe huiuſmodi ſapientiam, ſiue potius ſtultitiam dici oporteat: tantóque noſtræ animæ damnoſiorem eſſe, quantò peius eſt morti animam tradere (quod hæc præſtat ſapientia) quàm eandem animam nexu corporis expedire, quod temporariæ mortis eſt munus. *Ecce hoc inueni, dixit Eccleſiaſtes. Singillatim inſpexi vt inuenirem rationem quã quærebat & exſpectabat inuenire anima mea, neque tamen inueni. Virum de mille vnum inueni, & mulierem in his omnibus non inueni. Veruntamen hoc inueni, quod fecerit Deus hominem prorſus rectũ, ipſi verò ſibi homines, quæſtiones multiplices, rationéſque compararint.* Totus hic locus ſenſu myſtico ac morali exponẽdus eſt, ita videlicet. E Cùm inſpicerem, inquit, vniuerſum genus muliebre, non ſexu quidem corporeo, ſed eneruì ac effœminato ingenio muliebri, in nulla mulierum rationem inueni, quam quærebat anima mea, fortem ſcilicet viriléinque rationem: huiuſmodi namque rationem ſapiens exigit ac requirit. Neque verò ſolum hoc mihi accidit in iis qui mollitie eneruati, à viris ad fœminas deſciuerunt: ſed quod grauius multò eſt, cùm ad illos quoque inſpiciendos me tranſtuliſſem, qui putabantur mulieres non eſſe, perquàm rarum in his quoque inueni, qui virili ingenio ac virtute verus eſſet vir, diciíque mereretur. Ex admiratione itaq; cùm mecum tacitus reputare cœpiſſem, vnde hæc e- A normitas orta eſſet, inueni demũ quod Deus omnes homines rectos protulerit, carentéſque prauitate, ipſi verò ſua electione, in obliquas viuẽdi rationes cõmigrarint, diſſectíque ſint: vt alius quidem libidinibus, alius auaritiæ ſeruiat, alij paſſionibus aliis ſint ſubiecti.

CAPVT VIII.

Qvis *nouit ſapientes? & quis nouit verbi ſolutionem? Sapientia hominis illuminabit faciem eius, & impudens vultu ſuo punietur.* Qui verè ſapiens ipſe non fuerit, neque diſcretionis donũ fuerit Dei beneficio conſequutus, non facilè ſapientem verum diſcernet ab eo qui videa- B tur ſapiens & non ſit. Ille autem quem Deus diſcretionis dono dignatus ſit, noſcit planè quid inter verum ſapiẽtem, exiſtimatúmq; interſit: hic etiã poteſt ſoluere quæſtiones, ac ſermonũ vertices explicare: hic profectò habet animæ ſuæ faciem luce magna conſpicuã, iubare ſcilicet diuinæ ſapientiæ illuſtratã. Qui verò nequaquàm ſapiens fuerit, effreni tamen vultu impudentiam præ ſe tulerit, hoc eſt, qui cõtentioſis ſermonibus captiunculíſque ſophiſticis ſeſe efferat: redargutus, impudentiæ pœnas dabit, odióque habebitur. *Os Regis cuſtodi, & de verbo iuramenti Dei ne ſtudeas à facie eius ambulare.* Bonũ quidem cenſetur homini, vt terreno Regi ac mortali pareat C ſubiectúſque ſit. Bonũ verò eidẽ eſt, ſi os Regis omniũ Dei ſeruarit & cuſtodierit, ſicut & Scripturæ nobis cuſtodire præcipiunt. Eſt autem os Rgis Dei cuſtodire, diuina myſteria ſilẽtio occultare, neque indignis ac prophanis auditoribus explicare. Bonum quoque eſt homini præcepta legis, quæ ſuo Deus ore pronunciauit, fideliter obſeruare.

Iuramenta fugienda.

Bonum item eſt cauere ne iurando per Deũ, ſacro ſanctum illius nomen temerè ac leuiter vſurpemus: neque etiam ſtudeamus extra faciẽ Dei ambulare ſed omnia noſtra opera ſic peragamus, vt Deum vereamur tanquàm præſentem iudicem & inſpectorem. Aliter quoque ita verba hæc pũctis diſtĩgues, videlicet: Et de verbo D iuramenti Dei nequaquàm ſtudueris & feſtinaueris, hoc eſt iuramenta ne frequẽter ac temerè vſurpato, ſed à facie ipſius ſcilicet iuramẽti ambulato, hoc eſt, abſiſte longius ac diſcede, neque omnino ſuſtine, vt iuramentũ in os tuũ admittas. *Nec conſiſtas in ſermone malo, quia omne quod voluerit facit. Tãquàm Rex poteſtatẽ habẽs loquitur, & quiſnã illi dicet, quid feciſti?* Simpliciter ac abſolutè bonũ eſt, nullo mali genere animã occupare, neque cõſiſtere in iis quæ quouis modo malè locuti ſumus aut opinati: quia tamen ſubſequentia verba de præceptis, vt videre mox poteris, mentionem faciunt, ita itelliges quæ modò exponenda propoſui: videlicet, cùm ille præceptorũ legem tu- E lerit, qui eſt omniũ Rex & Dominus, autoritatẽ habẽs, neque præterea liceat cuiquam intercedere ac reluctari. Ne quæſo vt peruicax contrariã tu legem præceptis feras, rationẽ curioſius perſcrutãdo, quare hoc potius quàm illud præceperit obſeruandũ. Qui enim ſic loquutus fuerit, malignitatis crimine non carebit. Tu verò ſtãs in timore ac fide, cura vt quæ præcepta tibi ſunt ſequaris. *Qui cuſtodiet præceptũ, neſciet verbũ malum. Et tempus iudicij cognoſcit cor ſapientis, quoniã omni negocio eſt opportunitas temporis & iudiciũ.* Qui cuſtodierit, inquit, Dei præceptũ, neſciet verbũ malum, hoc eſt, opus malum nõ faciet.

Cognitio duplex.

Eſt enim duplex cognitio: altera quidem generica, in pura mentis

tis intelligentia & notitia: altera verò quæ in actio- A nem prodit atque emergit, iuxta quod ſcriptum eſt: Cognouit Adam Euam vxorem ſuam: non quod prius illam neſciret, ſed cum ad illius carnalem copulam acceſſiſſet, tunc illam dicitur exteriore quadam actionis notitia cognouiſſe. Qui ergo ſecundum hanc agendi cognitionem, præcepta cuſtodit, ignorat proculdubio malum, quia illud non operatur. Cæterum ſecundum priorem ſimplicem ac latentem in intellectu cognitionem, qui nouit bonum, nouit protinus & quid ſit malum, contraque bonum nouit, qui non ignarus fuerit mali (contrariorum enim eadem eſt cognitio) non vſu quidem ſed ſciendi vi ac facultate. Inquit ergo: Cum ſapiens vir om- B nia ſuo tempore ac diſcretè faciat, diſponatque, in iudicio, nouit affuturum vniuerſalis Iudicij tempus, in quo Deus iudex iuſtas iuſtitias iudicabit, vnicuique pro dignitate. *Quoniam ſcientia hominis multa eſt ſuper eum, quia non eſt qui futurum cognoſcat. Quo enim pacto futurum ſit, quis renunciabit ei?* Immenſa cum ſit ipſa ſcientia, premit hominem atque obruit. Si enim voluerit omnia ſcire, vaſta mole irruens ſuper eum, angit eius mentem ac ſuffocat. Sunt autem quędam neceſſaria ad ſalutem, à quorum cognitione homo nequaquam repellitur: vtputa hominem eſſe animal rationale, mortale, cuius anima ſit immortalis: eſſe bonis maliſque paratas repenſiones, & quæ demum C ad eruditionem fidei ſpectant. Præterea verò creatum fuiſſe hominem ad imaginem Dei, ſuique officij eſſe, puram & immaculatam imaginem conſeruare. Quæ autem poſt ipſum futura ſint, ſolum ſcire Deum, & eos duntaxat quibus idem Deus voluerit nota facere.

Iudicij Extremi Circunſtantię nobis adhuc ſunt incognitę.

Quia verò Eccleſiaſtes hoc loco vltimi iudicij potiſſimum mentionem facit, ita hæc omnia ad intellectũ iudicij accommodabis. Multa eſt ſcientia & immenſa de rationibus & ſermonibus iudicij, neque eſt qui homini certas vnquam iudicij rationes renunciauerit, hoc eſt, quo tempore aut vbi locorum, iudicium ſit futurum, vel quo pacto Deus vniuſcuiuſque vitã moreſque diſquiret, aut quomo- D do qui hora vndecima in vineam venerunt, preciũ primæ retributionis accipiant, aut quo Dei iudicio approbantur boni, quos ipſi fortaſſe malos eſſe cenſuimus: contrà verò damnabiles Deo ſunt, qui nobis eſſe probi videbantur. Itaque propter omnia noli eſſe ſollicitus ac ſapere plus quàm oporteat, ne obſtupeſcas, vt ſuperius idem Eccleſiaſteste monuit. *Non eſt homo qui poteſtatem habeat in ſpiritu, vt prohibere ſpiritum penitus poſſit: neque eſt qui poteſtatem habeat in die mortis.* Spiritus ſignificatio latè patet. Nam ipſa anima ſpiritus nuncupatur: ipſe quoque ventus & aër quem reſpiramus: & donum Sancti ſpiritus hac appellatione ſignificatur. Itaque ſecundum prędicta E omnia ſignificata, nullus ſanè eſt, qui poteſtatem habet ſuper ſpiritum ſolo Deo excepto. Neque enim animare corpus, aut anima caſſum reddere: neque ventum impellere, vt Notum puta vel Aquilonem: neque infundere chariſma ſpiritus, aut reuocare: neque item aërem vitiare, temperatumúe efficere, alterius eſt cuiuſquam quàm ſolius Dei. *Non eſt itaque poteſtatem habens in ſpiritu, vt illum prohibere poſſit: neque eſt poteſtatem habens in die mortis. Non eſt emiſſio vel nauigatio in die belli.* Verba hęc literaliter intellecta, hæc ſonant. Bello ciuitatem ac prouinciam occupante, non eſt commodum neque tutum claſſes educere ac nauigare ad negocia externa. Myſtico autem in- A tellectu ſic accipe: Quem Deus iuſſerit mori in bello, non eſt qui extinctum emittat ſeu reuocet in hãc vitam. Aliter: Quando in iudicio quis incœperit cõſcientiæ ſcelerum ſuorum bella ſentire, nequaquam poterit huiuſmodi preces effundere: Mitte me Domine in vitam vt pœnitẽtiam ſubeam peccatorum. Sed neque qui articulo mortis animam agit, poteſt precari: Da mihi quæſo Domine vt pœnitentiæ cauſa modicum quid adhuc viuam. Nullus eſt itaque poteſtatem hanc habens in die mortis. *Neque impietas ſaluum faciet ſibi ſubiectum.* Cũ itaque nõ ſit qui in die mortis poteſtatem habeat, neque ſit in die belli tuta nauigatio vel emiſſio, impietatem ſummo ſtudio euitemus. *Et omnia vidi ego.* Hæc ſe omnia vidiſſe affir- B mat Eccleſiaſtes, & cognouiſſe, vt tanquam conſcio rerum omniũ atque experto, fidem docibiles habeamus. *Et dedi mentem meam in omne opus quod factum eſt ſub Sole, vt viderem quæcunque potenter operatus eſt homo in hominem, vt ipſum damno moleſtiaque afficeret. Et tunc vidi impios in ſepulchra inductos, etiã de loco ſancto.* Attentè, inquit, applicui mentem meam, vt viderem opera hominum, & quàm multiplici ratione homo homini damnum inferat: quia verò perſæpe homines ſcandalizantur, & iniquam rem putant, eoſdem eſſe impios qui & potentes fortunatique ſint, ideò profundius, inquit, ſuper hac recontẽplatus ſum, & C vidi demum poſtremam impiorum ruinam, cum ſcilicet non tantum corpore, ſed anima moriantur. †

† Scilicet Anima excidit à diuinà gratia, alioqui non interit.

Quod enim ait hoc loco, in Sepulchra inductos in ſupplicia & tormenta intelligit. Eis verò qui in Sepulchra hæc inducantur, nihil potentia profuit, nihil quod habiti olim iuſti ſanctique fuerint, nihil quod in Templo Dei ſacra miniſteria muneraque obiuerint. Docet itaque nos, Eccleſiaſtes, nequaquã ſcandalizari, propterea quod in hominum vita enormem ſtatuum diſſidentiam conditionumque cernamus: cum contra potius ſpectare debeamus ad eam quæ in futuro ſæculo eſt retributionẽ. *Et proceſſerunt & laudati ſunt in ciuitate, quod ita effeciſſent.* Qui videbã- D tur, inquit, eſſe pij ac ſancti, cum tamen in impietate ſua ambularent atque procederent, nihilominus laudem ab hominibus retulerunt, vel ignorãtibus illorum impietatem, vel eiſdem callidè adulantibus. Nihil verò illis profuit aut ſimulatæ ſpecies pietatis, aut adulantium laus. In vanitatem namque abiit hoc totum negocium, quando quidem in Sepulchra miſeri corruerunt. Quod autem ait, & hoc etiam vanitas: poſſet à ſuperioribus diſtingui ſententiis, & ad inſequentes aptè verſus tranſmittit vt videlicet legatur. *Et hoc etiam vanitas. Quia enim non eſt contradictio facientibus malum citò, propter ea impletum eſt cor filiorum hominum in ipſis, vt faciant malum.* Hoc eſt, inquit, quod E vanitatem auxit & confirmauit, quia non ſunt qui contradicant facientibus malum citò, neque qui eos coarguant, vt citò hic ad contradicentes referatur, ſignificetque ſedulò ac vehementer contradicant, acrique reprehenſione compeſcant. Vt illud, citò, ad operantes malum referto, quaſi velociter ac ſtudioſè peccantes. Inquit, ergo: Quia mali non arguuntur, ſed potius laudibus & plauſu efferuntur, idcircò impletum eſt, & in malo habitu ſtabilitum cor filiorum hominum, vt ſtudeant operari mala. Appoſitè autem dixit filiorum hominum, filij enim Dei mala non operantur. *Qui peccauit, operatus eſt malum ex tunc, & à iuuentute ſua.* Peccatum dolo ac fraude mala Diaboli inuectũ eſt in orbem terrarum,

Oratio dominica.

ea propter Orationem dominicam concludimus orantes,ſed libera nos à malo,hoc eſt, à Diabolo. A Qui ergo peccat, Diaboli iuſſum exequitur & voluntatem.Diabolus autem ex tũc,& à iuuentute ſua ,hoc eſt,ab initio,dux fuit & autor peccati. Aliter: Non eſt,inquit,recens peccatum,ſed peruetuſtum. Hinc eſt quod & Noë dicentem Deum audiuit,conſediſſe iam & confirmatam fuiſſe hominum mentem, vt ſeduli eſſent in peccatis ,ac vehementer operarẽtur malum.Iuuentutem hoc loco intellige,non quo ad ætatem, ſed ſimilitudine quadam , quoad temerarios mores, & ritu iuuenum à rationis ſemita leuiter aberrantes:quos mores dici poſſunt habere Diaboli,autores peccati,& qui veſtigia illorum ſectantur ſceleſti, peccatoreſque homines. B Aliter:Qui habitum peccati iam contraxit, & iam propoſuit in mente ſua peccare, ex tunc peccare iam incipit, ex quo voluntatis aſſenſum præbuit, tametſi deinde multo poſt ,propoſitũ illud in actum producat,aut etiam non producat quod cogitauit,retardatus fortaſſe non electione immutati conſilij ſed aliquo intercedente impedimento . Aliter : Qui peccat ,malumque operatur, & ſi nobis ſolummodo innoteſcat cum flagitium patrat, tamen apud latens præſcientiæ diuinæ iudicium, iampridem multoque antequam nobis peccator apparet,reus eſſe cognoſcebatur. *Et hoc ego noui,quod erit bonum timentibus Deum quomodo cunque timeant à facie eius , & bonum non erit,* C *impio, & non prolongabit dies in vmbra, qui non timeat à facie Dei.* Poſtquam ſatis coarguit vanitatem mundi huius,ſanctum Domini timorem Eccleſiaſticæ concioni conatur inſerere. Cum enim viuant in conſpectu Dei,caueantque ſibi in omni ſua actione & cogitatu tanquàm Deo iudice cuncta cernente,omniũ bonorum operum & conceptuũ Deus illis cauſa exiſtit:contrà verò,ipſi impio nullũ eſt bonum. Quod autem ait,non prolongabit diem in vmbra, ita intellige:peccator diu non erit in vita, quoniam videlicet totum tempus vitæ ſuæ quantumuis longum ſit, non reputauit eſſe vmbram,ſed ſollicito ſtudio ſibi comparare ſtuduit quę fluxa & temporaria ſunt,tãquàm eſſent perpetuò duratura . D Vel aliter ita intellige:Quanquam peccator in præſenti vita per patientiam Dei, protegi quodammodo defendique videatur potius quàm puniri,paulò tamẽ poſt,æternis ſuppliciis tranſmittetur .*Eſt vanitas quæ facta eſt ſuper terrã. Sũt iuſti qui quoniã peruenit ad eos tãquã opus iniuſtorũ ſiũt iniuſti: et ſũt iuſti: quoniã peruenit ad eos tãquã opus iuſtorũ . Hoc etiã dixi quod eſt vanitas.* Nũc Eccleſiaſtes perſonã eius inducit, qui è ſcãdalo labitur in errorẽ, aitque.Vidi iuſtos in hac vita ab iis malis correptos, quæ potius impiis debebantur , vtputa ægritudine, paupertate,vel alio difficili caſu adueniente. Contraque,inquit, vidi quę piis deberentur , ad impios E perueniſſe:idcirco talis inſipiens tanquàm contemptor factus diuinæ prouidentiæ: & hoc,inquit,vanitas eſt.Sapiens autem vir euentus rerum proſpiciẽs, & quæ ſingulis pro dignitate retribuantur,planè nouit atque intelligit Deum nequaquam hęc permittere euenire:ſed vt iuſti maiori præmio coronentur, impij verò grauiori pœna torqueantur. Notanter autem hic quoque vanitatem ſupra terram vidiſſe ſe ait:in cœlo ſiquidem nihil eſt vani.*Et laudaui cum lætitia,quod non eſt bonum homini ſub Sole præter quàm quod comedat & bibat, & lætetur: & hoc ipſum aderit ſibi in labore ipſius omnibus vitæ ſuę, quos ſibi dedit Deus ſub Sole.*

Gen. 7.

Electio immutati cõſilij.

In quibus dedi cor meum vt cognoſcerem ſapientiam, & viderem occupationem quæ facta eſt ſuper terram: quoniam die ac nocte non eſt qui videat ſomnum oculis ſuis. Si adhuc voluptuariam perſonam loqui exiſtimes,hęc in voluptate ac vſu ſenſibilium rerum gaudium hominis repoſitum ducit,atque mẽtitur.Sin verò quis loquentem ſibi proponat audire Eccleſiaſten, ſtatim percipiet quis ſit verus cibus ac potus,quum fideles Chriſtiani iam in præſenti vita arrabonem ſpiritus accepimus. Quod autem ait:Dedi cor meum vt cognoſcerem ſapientiam : noſter Eccleſiaſtes acutiſſimo ſuæ mentis oculo contemplatus, intellexit ac vidit nullum hominem vacuum eſſe occupatione atque ſollicitudine , nullumque demum eſſe, qui ſomnum,hoc eſt,quietem videat: ſed ipſorum alij quidem officioſè circa res diuinas occupati verſantur, alij verò inutiliter ac reprehenſione digniſſimi , circa perituras res ſtudent.Et iuſtus quidem hoc pacto non dat ſomnum oculis ſuis dormitationem, ſed vigilat, quoniam ſibi nox proceſſit , dies autem appropinquauit. Vigilat ergo neque cadit in caliginẽ ignorantiæ, atque per diem , hoc eſt, tempus proſperitatis:neque per noctem,hoc eſt tempus tentationis . Iniuſtus autem in perpetua iniquitate inſequentem diei noctem coniungens, dulcem oculis ſomnum non capit, vel aſſiduè cogitans quonam pacto conſequatur quę concupiſcit , vel timens ne amittat quę poſſidet: *Et vidi omnia opera Dei , quoniam non poterit homo inuenire opus quod factum eſt ſub Sole,quãtumcunque laborauerit homo vt quęrat, & non inueniet. Et quæcunque dixerit ſapiens ſe cognoſcere,non poterit tamen inuenire.* Recondita illa Dei cognitio,per quam facta ſunt omnia,ſoli Deo eſt nota . Nos autem mortales quicquid vel ſcribimus,vel loquimur, vel de his rebus intelligere nos arbitramur , ex parte cognoſcimus,participatione quadam ſuæ gratiæ illuſtrati. Nullus itaque,neque ſęcularis ſcientiæ, neque diuinæ ſapientiæ, vel mediocriter conſultus,vel quantum homini licet,perfectè eruditus, poterit ſubſtantias rerum,neque menſurã cœli, terræ ac maris : aut quomodo hæc ipſa concreta coaluerint , quibusve adminiculis innixa cõſiſtant intelligere.Quod ſi fortè quiſquã ſapiens videatur probabiles rationes afferre, ipſam tamẽ intimam veritatem inuenire prorſus non poterit.

CAPVT IX.

OMnia hæc tranſmiſi in cor meum, & cor meum hæc omnia vidit, quod ſint iuſti atque iniuſti, & opera ipſorum in manu Dei . Dixit ſuperius , quarum rerum cognitio ſit abſtruſa , vt nos auerteret ab inutili ac vana perquirendi ſollicitudine.Nunc autem proponit,qua in re ſatisfacere ſibi poſſit ſapientis intuitus & cognitio, quod videlicet iuſti ſapienteſque homines, vnà cum operibus ſuis ſub vmbra Dei & protectione ſuæ dextræ conquieſcant. Neque enim permittit Deus illos impetentium viribus deuaſtari . Probi namque homines & officioſa opera proteguntur à Deo: at verò de impiis ſcriptum eſt: Et ipſi de manu tua repulſi ſunt. *Psal. 87.* *Dilectionem & odium non eſt homo qui ſciat:omnia ante faciem eius, vanitas in omnibus.* Symmachus pro eo quod attulimus,vanitas in omnibus,ita expoſuit: Omnia incerta ſunt in conſpectu ipſorum: hoc eſt, neſcit homo ſi quem nunc maximè odit, mutatis vicibus,amicum & beneficum ſit experturus: contraque,an timendum ſibi quandòque ſit ab eo quem nunc

nunc amore proſequitur. Altiori autem intellectu: Qui adhuc ſapit quę hominis ſunt neque planè Deo A ſe tradidit,neſcit diſcreto iudicio quę dilectione ſũt digna, & quæ odio. Ardua enĩ virtus atque difficilis, amore eſt digna:odio autem proſequenda voluptas quæ de ſenſibilibus prouenit. Homo autem qui peruerſe aberrat in intellectu rerum , facile ſibi omnia quæ vana ſunt, ante oculos vt bona proponit:deque iis iudicat non vt veritas habet,ſed vt voluptas ſubdola ſubminiſtrat. *Euentus vnus iuſto & impio , & bono & malo, mundo & immundo , ſacrificanti & non ſacrificanti: ſicut bonus, ſic & peccator: ſicut iurans, ſic qui iuſiurandum timet. Hoc malum eſt inter omnia quæ ſunt ſub Sole, quod videlicet & idem cunctis ſit euentus .* Sępè ſuperius oſtenſum eſt,quod quæ media ſunt, ſuſque deque habenda, per ſe nec bona nec mala , vt ægritudo,vt ſanitas,vt diuitiæ,vt paupertas , & quæ generis ſunt eiuſdem , iuſtis ac peccatoribus communia ſunt atque æquè cõtingũt, quatenus ſcilicet hic quoque animalia ſunt morti ſubiecta. Quatenus autem rationales ſunt,plurimum ſanè inter ſeſe differunt: quandoquidem libera electione conſilij , alteri quidem quod pium faſque eſt operantur,alteri verò ad impietatem feruntur. Auerte autem quod iurantem poſuerit inter peccatores. Quod autem malum vocauerit communionem illam, æqualitatemque euẽtuum, ita intelligendum eſt, vt hæc verba proferantur è perſona prauè de rebus ipſis iudicante: quum propter æquales communèſque caſus,nihil opinetur ab impio iuſtum differre. Pariter enim vterque labores perpetitur,donec eſt ſub Sole: cęterum poſt huius vitæ curiculum,vnicuique redditur pro dignitate. *Ipſum quoque cor filiorum hominis impletum eſt malitia, & circuitus in cordę ipſorum, et poſteriora ipſius ad mortuos. Quoniam quis communicat ad omnes viuentes?* Cor filiorum hominis impletum eſt malitia: huc & illuc in circuitu ambulant , neque deſiſtunt vnquam homines fatigari , donec ipſi quoque ad mortuos deueniant:nullus eſt enim qui perpetuam & indeciduam habere poſſit cum viuentibus ſocietatem. Sed & ipſum, quicũque is demum ſit omnibus,finis excipiet. Aliter. Filij hominis,hoc eſt,gregarij ac vulgares,videntes communi quadam ſorte iuſtos iniuſtoſque vexari,implentur iniquitate atque malitia,& ipſorum mens in flagitioſis laboribus circumfertur ,donec prauis operibus mortui,mereantur inter vita iã functos adnumerari,quum nullam habeant ſocietatem cum iis qui vixerunt ſecundum virtutem, qui nunc propriè ac verè dicendi ſunt, propterea quod ad repoſitam ſibi æternam vitam peruenerunt.

Proborum & improborũ quomodo ſit eadem ratio.

Libera Electio cõſilij

Eſt ſpes, quoniam melior eſt Canis viuens Leone mortuo. Mendicus qui viuit ſecundum Deum, meliorem habet ſpem,quam proteruus & arrogans, qui in peccato ſuo mortuus eſt. Aliter: Populus gentilis veluti canis immundus, quum per fidem in Eccleſiam venerit, iam regeneratus in Domino , meliorem ſpem habet quàm regius ille populus Iudæorũ. *Viuẽtes norunt ſe morituros eſſe, mortui verò penitus nihil cognoſcunt.* Illi quorum intellectus humore viuido irrigatur, quum ſecum reputant temporarium vitæ huius curriculum, officioſè viuunt, confirmati ſpe vitæ æternæ. Qui verò in peccato mortui ſunt, ignorantiæ nebula occupati, viuunt ſine oratione, pecorum more. *Neque eſt amplius illis precium , quoniam deſiit memoria ipſorum.* Quid enim precij ſit peccatoribus, quorum ne meminiſſe quidem dicitur . Deus? Nouit enim Dominus eos ſolos, qui ſui ſũnt. Hoc verò ad Iudai- A cum populum referendum eſt. *Amor quoque ipſorum & odium & zelus iam perierunt.* Qui in peccatis mortui ſunt,quorum eſt populus Iudæorum, neque charitatem erga Deum habent , neque odium erga iniquitatem: neque poſſunt dicere iuxta illud Phinees: Zelans zelaui ſuper Dominum. *Neque habent partes in ſæculum, in omni opere quod ſub Sole eſt.* Iudęorum populus, terram promiſſionis, quæ ſibi ſorte obtigit, amiſerunt. Ciuitatem quoque Hieruſalem ac ſacerdotij dignitatem, ita vt neque in pręſenti vita partem ſuã habeant ſuper terram. *Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum , quoniam approbauit Deus opera tua.* Literali ſenſu, in lætitia & corde B bono vti quis dicitur, bonis ſibi à Deo conceſſis, quum modeſtè vtitur & ad naturæ neceſſitates : hic eſt enim proprius vſus rationalis creaturæ: ea propter,inquit,panẽ tuũ comede. Nã qui inexhauſta cupidine, gulę ventrique deſeruiunt , pecorum vitam potius conſectantur. Myſtico autem ſenſu , panis, & vinum rationalis creaturæ, ſunt ipſæ virtutes ex quibus animæ nutriuntur. Aliter: Verbum caro factum homines cohortatur, ad myſticam ſui corporis participationem: quum propter noſtram ſalutem carnem aſſumpſerit. Approbat ergo hoc fieri , congaudet myſteriis ritibúſque Eccleſiæ. *In omni tẽpore candida ſint veſtimenta tua.* Hoc eſt , actiones & opera quæ C virtutis normam ſequuntur : nec non tradita nobis indumenta per lauacri regenerationem, quę procul dubiò candide aſſeruantur per omne tempus quò à peccatorum ſordibus abſtinemus. Candida quoque habere dicitur veſtimenta, qui lauat per ſingulas noctes lectum ſuum, & lachrymis ſuis ſtratum ſuum rigat, ita ſordes peccatorum per pœnitentiam tergẽs. *Psal. 6.* *Et oleum tuo in capite non deficiat.* Literali ſenſu, mites ac perhumanos vult eſſẽ eos qui virtutes exercent, ne ſcilicet extenuent ac decolorent facies ſuas ficta hypocriſis auſteritate. Myſtico autem intellectu, oleũ duo hæc præſtat, vt lumen ſcilicet tueatur, & defeſſa membra confirmet. Vtraque verò hæc affert vnctio D Sancti ſpiritus, mentem nanque fidelium illuminat & in ſolida tranquilitate conſtituit . Hanc verò vnctionem proculdubiò habebimus , niſi ipſi Sancto ſpiritui, moleſti ingratique reſiſtamus. Aliter: Noſtrũ caput Chriſtus nuncupatur in Scripturis ſanctis, qui ſibiipſi collatas accepturus eſt quaſcunque pauperibus eleemoſynas conferemus. Ne itaque deſiſtamus caput hoc noſtrum perungere oleo miſericordiæ, hoc eſt, Chriſti pauperes & egenos miſericordi affectu protegere. *Vitam cognoſce cum vxore quam dilexiſti omnib⁹ diebus vitæ vanitatis tuæ, qui dati ſunt tibi ſub Sole, omnibus diebus vanitatis tuæ, quoniam hoc pars tua in vita tua & in labore tuo quo tu laboras ſub Sole.* Verba hæc E ſi abſolutè accipias, ita myſticè intellige: Cum vxore dilecta, hoc eſt , Eccleſia , quæ ſponſa eſt Chriſti: in hac ſiquidem inuenietur vita æterna . Quod ſi ad vxorem mariti cuiuſque referas , tunc literali ſenſu nos admonebit, vt iuxta monogamiæ legem, vxore vna contenti ſimus . Coniugalis namque caſtitas & obſeruantia, ipſa quoque nobis eſt æternæ vitæ conciliatrix. Vitam igitur cognoſce , & vide cum vxore quàm dilexiſti, quaſi dicat: Caue ne ab vxore decipiaris, ſicut eſt. Adam deceptus ab Eua vxore. Tu verò contrà ſtude , vt mutuę ſocietatis debiliorem partem, hoc eſt mulierem, in melius ipſe conuertas, ad æternę vitę cognitionem. Myſtico autem ſenſu, *Gen. 3.*

Myſtica Corporis Chriſti participatio,

Oleum myſticè quid.

ſapientia vxor noſtra dicitur, cui ſi conuiuamus, æterna proculdubiò vita perfruimur. *Quæcunque inuenerit manus tua vt faciat, quantum patitur facultas tua operare: quoniam neque opus, neque ratio, neque cognitio, neque ſapientia eſt inferno quo tu perrecturus es.* Hortatur nos vt omni contentione ac ſtudio prácticas aggrediamur virtutes, non tamen ſupra facultatem elaborantes. Qui enim quod poteſt in his exercet, ſecundum congruam cognitionem viuit, & dignus inuenitur ſcientiæ dono ac ſapientiæ, quantum permittit Deus atque ad illius vtilitatem impartitur. In inferno autẽ quum prácticæ operationes eſſe non poſſint, quas mediis ſenſibus exercemus: qui ibi propter patrata flagitia ſunt ſepulti, non valentes amplius prácticas obire virtutes, neque ſapientes effici poſſunt neque aliter officioſi ac probi: ad id enim tantummodo delati ſunt in infernum, vt æternis torqueantur ſuppliciis. *Verti me, & vidi ſub Sole, quia non eſſet leuibus curſus, neque bellum potentibus, neque ſapientibus panis, neque diuitiæ prudentibus, neque ſcientibus gratia: quoniam tempus & caſus continget omnibus ipſis, neque nouit homo tempus ſuũ.*

Verti me, inquit, hoc eſt, aliud contemplatus ſum, quod vincere in curſu brauiúmque accipere non ſit cuiuſcũque lenis ac expediti ad currendũ, neque omnium qui potẽtes ſunt, egregium ſe ac inuictum præſtare in bello: neque ad prudentes ſapientéſque viros atque induſtrios diuitias deuolui, ſed neque eos qui multa nouerunt, gratiam conſequi. Caſus enim omnibus communes contingunt, hoc eſt, incerti rerum euentus. Nihilq́ue eſt hominibus vnquàm ſatis, nihil vndique perfectum, nihil æquale, omniaque ferè diſſimili fine terminantur. Tranſeunt enim omnia, & immutantur, inacceſſis Dei iudiciis. Sed neque homo, inquit, nouit tempus proprij finis: idcirco vigilare oportet, operariq́ue virtutes. Myſtico autem ſenſu, quicunque ſunt virtute agiles atque expediti, quiúe potentes, qui ſapientes, qui diuites, ſibiipſis nequaquã debẽt cõfidere: contrà verò dicere

Pſal.126. id debent, quod verè ſapientes teſtantur: Niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt

Rom.9. qui ædificant eam; debéntque Deo vt autori, referri. Vt enim ait Apoſtolus, neque volentis eſt neque currentis, ſed miſerentis Dei, brauium victoriamq́ue referre. Nam neque gratiam habet quiſpiam, quod multa cognoſcat, niſi ex Deo gratiam accipiat. Neque ſcire poteſt aduenientis ſibi gratiæ tempus, niſi mente diuino lumine illuſtretur. *Sicut piſces capiuntur in rete malo, & ſicut aues in laqueo: ita illaqueantur filij hominis in tempore malo, quando repente irruit ſuper eos.* Rete malum, eſt è multiplici vitio ac iniquitate contextum. Eſt ſiquidem & bonum rete, ſagena ſcilicet è præceptis inſtitutíſque tùm antiquis, tum recentioribus Saluatoris noſtri contexta.

Homines ergo, qui fluitans & inſtabile huius vitę pelagus ſulcant, varias voluptatum illecebras conſectantes, quaſi carẽtes ratione piſciculi, malis retibus implicantur. Illi quoque qui opinione vana ſcientiæ ſuperbiunt & efferuntur, quum ſibi videantur excelſi eſſe atque aërambuli veluti volantes aues dæmonum laqueis facilè capiuntur, & incidunt in malum tempus infernorum ſuppliciorum, quum repentinus interitus illis adueniat. *Et hoc etiam vidi, ſapientiam ſub Sole: meo quidem iudicio magna eſt ciuitas parua, & in ipſa pauci viri, & veniet ſuper eam rex magnus & circundabit eam, & ædificabit munitiones magnas circa ipſam, & inueni et in ea virum pauperem ſapientem, & ſeruabit ciuitatem in ſapientia ſua, & homo non recordatus eſt*

A *viri illius pauperis. Et dixi ego: Bona eſt ſapientia ſuper potentiam. Et ſapientia pauperis nihili facta eſt, & verba eius non ſunt audita.* Locus hic ad perſonam ſcandalum patiẽtis pertinet, qui tanquàm ſecum loquens vidiſſe ſe dicit magnam ſapientiam ſub Sole, ciuitatem quampiam exiguam paucis inhabitatam hominibus: quã quum obſideret rex magnus, ſeruauit quidam ciuis pauper quidem, veruntamen ſapiens, cuius ſolerti conſilio victa fuerint arma obſidentis: ingratos verò fuiſſe ciues in pauperem illum. Solent enim plerũque homines beneficiorũ eſſe immemores, conſiliaq́ue puſillorum hominum, quanquàm ſint perutilia, paruifacere, quum tamen opulentis ac potentibus

B adulentur, eorúmque ſermones laudibus in cœlum ferant. Sed ego, inquit ſapiens, longè à vulgari opinione abhorrens, aliter dicam: ſapientiam ſcilicet longè meliorem eſſe potentia. Atque hęc quidem ad literalem pertinent intellectum. Altiore autem myſtico ſenſu ita intelliges. Parua ciuitas, eſt militans Deo, in terra, Eccleſia: parua, inquam comparatione eius quæ triumphat in cœlis. Pauci in hac ciuitate ſunt viri, ſancti ſcilicet & electi Dei. Magnus autem rex, iniquitatis caput, eſt Diabolus. Hic aſſiduè hanc circuit ciuitatem, vt illius ciues redigat in ſeruitutem. Pauper autem ſapiens in hac ciuitate, cuius conſilio ipſa ſeruatur, ipſe eſt Chriſtus Dominus

C Deus noſter. Dicit enim ciuibus ſuis ſanctis: Confidite, ego vici mundum. Ac huius quidem pauperis verba, à ſtultis gentilibus & perfidis Hebręis non audiuntur. Sapiens verò Eccleſiaſtes intelligens in ſpiritu, quod Deus non per ſolam diuinitatis ſuæ potentiam & virtutem, ſed ſapientiæ ſocietate vtens, verbumq́ue caro factum, tyrannum Diabolum deiecturus eſſet, nullam ſibi perfugij excuſationem relinquens, vt ſicut olim ipſe antiquum vicerat hominẽ Adam, ita demum ſub homine fractus corrueret nouus Adam. Propterea nunc afflatus ſpiritu, multò ante hoc myſterium patefecit, in hæc verba prorumpens. *Sapientia melior eſt quàm potentia: verba ſapientum*

Luc.18.

D *audiuntur in quiete, pluſquam clamor potentium in ſtultitia.* Locus hic non eſt accipiendus, quaſi per comparationem dicatur: neque enim compararet ſapientiam cum ſtultitia. Fit enim comparatio inter ſimilia, non inter contraria. Inquit ergo: Verba ſapientum audiuntur in quiete, hoc eſt, quum auditores iucunde accipiunt quę dicuntur, fit requies quidem in mente ipſorum. Clamor verò ſtultorum dignus eſt qui damnetur, licet illi potentia magna polleant: anima enim quæ ſtultitia repleta eſt, cum clamore & turbulentia ſermones profert ſine quiete, ordine, ac conſtantia. Aliter: Apoſtoli ſapientiæ miniſtri, auditorum mentes quietas ab omni paſſione ſedatas que

E reddant: inſipientium verò clamor Iudæorum, quũ iniuſtè clamarent: Tolle tolle, crucifige eum: & illos perdidit, & omnes qui huiuſmodi acclamationibus aſſenſus faciles præbuerunt. *Melior eſt ſapientia quàm bellica inſtrumenta.* Melius eſt conſilium cuiuſcunque prudentis, quàm omne auxilium quod ab armis expectari poſſit. Myſticè autem oſtendit potentiam ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui vtique eſt ſapientia. Huius enim virtus, arma belli, hoc eſt, Diabolum tartareáſque phalanges euertit, omnéſque ſpecies ſuæ iniquitatis ad debilitatem redegit. *Et peccatorum multa bona perdet.* Adam peccauit, & in omnem generis humani poſteritatem, peccati labem mortémque

Mar.15.

que tranſmiſit, ipſéque imaginem Dei, ad quam factus fuerat, violauit, & violatores ſibi ſimiles quàm plurimos propagauit. Vnus quicunque is demum ſit, dum ſeſe peccati ſorde commaculat, & bona corrumpit, quę ſibi ex acquiſitis virtutibus inſidebant, & multos etiam malo exemplo ad imitationem inducit.

CAPVT X.

Muſcæ mortificantes putrefaciunt apparatam olei ſuauitatem. Apparatum oleum eſt vnguentũ, ſicut & Aquila interpretatus eſt: muſca verò impurum animal, quod putredines & vlcera inſidendo exugit, appetitque lacerę cutis ſciſſuras. Mortificat autem & corrumpit oleum vnguentarium Muſca, cũ ſe in illud temerè proiicit: nam & ipſa immoritur, & olei vim extinguit. Iudæi ergo propriam vitam contemnentes, animæq́ue ſalutem verè ſunt muſcæ mortificantes, cum ſuaue redolens verbum ſaluatoris Ieſu Chriſti ſemper vitiare ac fœdare ſtuduerint, ſemperque affectarint cauſas calumniarum arripere, quibus illum vrgere poſſent. *Parum ſapientiæ precioſius eſt, quàm gloria magnæ lætitiæ.*

Muſcæ natura.

Iudæi Muſcarũ ſimiles.

Multi à ſua ſtultitia gloriam & laudem retulerunt, vtputa qui dicendi facultate pollentes, iniuſtũ clientibus patrocinium præſtant: qui ex opulentia clari amplique habentur, vel qui ſæculari ſapientia præditi, circa inutiles quæſtiones vitam conſumunt.

Sed longo interuallo precioſior eſt habendus, qui ianuas & initium ſapientiæ quæ eſt ſecundum Deũ, ingreditur, & in ea eruditur, incipitque eam libare, omnem ſtultorum gloriam paruipendens. *Cor ſapientis in dextrum ipſius, & cor ſtulti in ſiniſtram ipſius.* Cor hoc loco pro intellectu ac mente accipi decet. Materiale enim cor & carneum, omnibus in ea parte corporis ſitum eſt, quam thoracis cratem appellant. Sapientis itaque intellectus ſemper in dextras vergit partes virtutis ac laudabiles, ſtulti autem mens in ſiniſtra fertur, & in ea quæ facilè culpari poſſint. *Sed & cum ſtultus in via ambulauerit, cumque cor ipſius retardetur ac deſipiat, omnia ſunt ſtultitia.* In hac vita quam verè viam dixeris, ſtultus perambulans, cum ad ſiniſtra cor habeat, ſemper ceſſat ac poſterior inuenitur: in vacuum enim pergit, nequaquam ſibi propoſito ſupernæ vocationis brauio. In anteriora itaque ſeſe non extendit, nec properat ad finem, ſed quamuis adhæc ipſa pergere videatur, medio in curſu deficiet, omnia imperfectè & ſine ratione cogitans & aggrediens. Quod ſi ipſam adeat viam iuſtificationum, vel, vt verius dicam, adire ſe ſimulet, hoc eſt, diuinorum obſeruantiam mandatorum: quia tamen illius mens flectitur ad ſiniſtra, ceſſabit prorſus atque deficiet, vt neque quid pręceptum ſit intelligat, neque operetur iuxta legiſlatoris voluntatem. *Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio ceſſare faciet peccata magna.* Spiritus poteſtatem habentis, eſt Diabolus princeps mundi huius, & dominus filiorum inobedientiæ, qui nulla coacti neceſſitate, ſed electione liberæ volontatis ſeſe vltro ſubiecerunt illius dominationi atque tyrannidi. Inquit ergo: Si te ad ſupernæ patrię beatitudinem cogitatione ac ſtudiis erectum, irruens ex aduerſo ſpiritus poteſtatem habentis, deturbare conetur ad inferiores ſemitas mundi huius, omnes illi aditus præclude: omnes obſtrue ſenſuum operationes, vt neque per aures, neque per linguam, neque

Electio liberæ volontatis.

A aliunde admittatur. Primis nanque affectionum ſublatis principiis atque cauſis, nulli prorſus orientur affectus. Quod ſi quid ad ipſa mentis penetralia, callidus hoſtis, veneni transfuderit: tu tamẽ in veſtigio tuo conſiſtens, locum ſtationemque ne deſeras: ita vt temperantia munitus, procul libidines, ſtupraque repellas odiúmque coërceas charitate, ſtationesque ſingulas virtutum ſtrenue tuearis. Si enim cadas, vt negligentius reſiſtens permittas inſidere tibi ac requieſcere ſuper te ſpiritum poteſtatem habentis, multa & magna peccata ſuper animam tuam facilè aggregabis. Aliter: Si animam tuam curaueris adhibita virtutum diligentia, plurima ſedabis. Talis eſt

*Hic & Apoſtol. Ephe.4. nolite, inquit, locũ dare diabolo.

B enim virtutum curatio, vt cohibere poſſit ſpiritum habentis poteſtatem, ne ſuper te veniat & cõculcet. *Eſt malum quod vidi ſub Sole, quaſi non ſpontaneum egreſſum ſit à facie potentis. Stultus traditus eſt ſublimitatibus magnis, & diuites in humilitates collocabuntur.* Literali ſenſu, aliam ſe vidiſſe ait iniquitatem in humanis rebus, principes ſcilicet viros ac magiſtratus, inuitos quidẽ quaſi metu coactos maioris alicuius poteſtatis, eos qui ſtulti ſunt gloria honeſtare, fortunas verò locupletum ciuium populari factione ad dicere inuita proſcriptione: ſæpe enim principes ciuitatis ac magiſtratus, regiis edictis contrà voluntatem ſuã obedire coguntur. Myſtico autem intellectu, ſponte

C ſua homines atque electione ſemel voluptatis viã ingreſſi, inuiti mox facere plurima compelluntur, vrgente eos Diabolo qui poteſtatem habet ſuper filios inobedientiæ, vt tanquàm iniquam deteſtentur ac accuſent iuſtiſſimam Dei prouidentiam, ita ſtultè interrogantes: Vt quid inſipientes in ſublimes dignitatum gradus conſpicui efferuntur? contrà verò qui honeſto loco nati gentilitiis polleant opibus, in paupertatem diſiiciuntur? Cum itaque cœci mortales ſponte primum noſtra volentes, hauſto voluptatis poculo ebrietatem contraxerimus, tum ſurripit ille callidus poteſtatem habens, ſubiicitque nobis quæ inuiti faciamus, ebrietatis nebula occupati: cuius generis

Eph.2.

D ſunt libidinibus pollui, rixari, percutere. Neque enim qui ebrij fiunt, talia ſe facturos cogitant: ſed ebrij iam effecti, vel inuiti compelluntur ad huiuſmodi flagitia perpetranda: ita & voluptatis ſtudio traditi, ſcandalizamur ſæpe de inacceſſis Dei iudiciis, ac contrà diuinam ſapientiam linguam temerè exertamus. *Vidi ſeruos in equis, & principes quaſi ſeruos ambulare ſuper terram.* Vitę mutabilitatem & conuerſionem nobis contemplandam proponit, vt à mundanis rebus incertis, ad ſtabilem illam cœleſtẽ beatitudinem nos conuertat. *Qui fodit foueam, incidet in eam.* Locus hic totus ſoli vacat myſtico intellectui, aliter enim ſemper hoc non contingit, vt qui

E foueam fodit in eam cadat. Inquit ergo: Peccator ſuam animam prius excruciat: qui enim diligit iniquitatem, odit animam ſuam: & vnuſquiſque ob ea quæ peccauerit, punietur. Ipſe etiam Moſes legiſlator ita faciũdum ſanxit in homicidam, videlicet: Facite illi eo pacto quo contra proximum ſuum malignatus eſt. *Et qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber.* Sepes animæ, lex eſt diuina, & metus, veraque legalium ſenſuum cognitio. Qui ergo legem Dei contemnit, & diuina prȩuaricatur mandata, qui falſa cognitione decidit in peccatum cuius opifex eſt ipſe callidus ſerpens, iſte incautus ac diuina caſſus gratia, morſus ſerpentis perpetietur. *Qui extrahit lapides, dolebit, & affligetur in eis.* Qui ſibi domum virtutibus

Pſal. 10.

Sæpes Animæ.

extruit, lapides congregat, ac benè ædificat: qui verò vel ſacerdotia vana elatione demolitur ac ſoluit (A) quæ prius erant extructa, lapides aufert, angitúrque miſer, dolet ac periclitatur. Aliter: Lapides ſancti apud Prophetam Zachariam ſancti homines ſunt. *Zachar. 9* Qui ergo huiuſmodi lapides eximit, hoc eſt, perſequitur ſanctos atque interficit: labore affligitur, hoc eſt, perniciẽ ſibi attrahit: ſicut Herodes fecit qui Ioannem Baptiſtam gladio percuſſit. *Matth. 15 Mar. 6. Luc. 9.* *Ligna ſcindens periclitabitur in eis, ſi exciderit ferrum, & ipſe faciem conturbatus eſt, & fortitudines corroborabit, & ſuperflua robuſti ſapientia.* Per ſymbola & ſenſibilia, ad ſpiritualia nos perducit. Inquit ergo: Qui ſua fretus doctrina, veluti ferro quodam vtens, ſcindere ac comminuere aggreditur diuinas ſcripturas, quaſi ligna quædam (B) benè olentia: ſi fortè decidat & aberret ab intentione Spiritus ſancti, neque ſecundum legiſlatoris mentem rectè ac fideliter eas interpretetur, ſed à ratione procul exorbitet, in magno eſt periculo ne in pernicioſas hæreſes impingat, faciémque doctrinæ ſuæ confundit & animas auditorum. Quod autem ait, & fortitudines corroborabit, ita intellige: hoc eſt, aduerſantes validiores efficiet: ex iis enim erroribus quos interpres aliquis ac magiſter in doctrina verbi admiſerit, validiores aſſumunt vires, qui ex aduerſo loco ſecum diſputantes contendunt. Qui verò fortis extiterit in opere & ſermone, ita vt cum ſapiẽtia eloquatur, habet (C) omnino multum, atque adeò omnino aliquid amplius quàm cęteri, vt ſcilicet in ſcindendis lignis nequaquam, periclitetur. Nam qui tantummodo potens fuerit in ſermone, ac volubili præditus lingua, ſophiſticis autem captiunculis abũdet, vacuus diuina ſapientia, excidente ferrò periclitabitur, in cædendis quæ ſuperius diximus lignis.

Si mordeat Serpens in ſilentio, nihil eſt amplius excantanti.

Qui clàm peccat, nec emiſſa voce palàm ſuo de peccato gloriatur, ſiue is agendo perperam delinquat, ſiue in corde ſuo impium dogma hæreticumque concipiat, poterit tamen in melius emendari, cum nondum ad effrenam peruenerit impudentiã. Neque ſanè nimium laborabit in eo reuocando, qui cunque ſalutari doctrina excantare aggrediatur virus inferni ſerpentis. Aut ita intellige. Si peccati ſerpens mordeat in ſilentiò, hoc eſt, ita vt peccator admiſſum ſcelus confiteri nolit, nullam poterit ſalutẽ præſtare qui ſancta excantatione curandum ſuſcipiat, ſua peccata non confitentem. *Peccatorũ confeſſio.* *Verba oris ſapientis, gratia: & labia ſtulti demergent ipſum. Initium verborum oris ſui ſtultitia, & vltimus error eius malus: & ſtultus multiplicabit verba.* Paulus Apoſtolus cupiens eos quos in fide erudiebat ſapientes eſſe, ita ad eos ſcribit: Sermo veſter penitus ſit in gratia, ſale conditus. *Col. 4.* Sermo enim ſapientis neque auſterus eſt inhumanuſúe, neque mollis & diſſolutus, ſed gratia multa conditus, ita vt pariter cohibeat, neque ſinat auditores diffluere. Labia verò ſtulti, hoc eſt, verba, mortem illi perniciémque conciliant. Nam & ſuæ ipſius animæ noxius eſt ſtultus, & animas quoque auditorum corrumpit. Demerſio enim de qua hic loquitur Eccleſiaſtes, ad æterna referenda eſt ſupplicia, iuxta illud: Præcipita Domine, & diuide linguas eorum. *Pſal. 54.* Stultus verò cum inſipienter loqui incipiat, circumfertur & errat in ſtultitia cordis ſui, finémque ſortitur malum. Sed & verba, inquit, ſtultus multiplicat, hoc eſt, incaſſum blaterat & nugatur, ſiue multa loquatur, ſiue pauca. Multitudo enim hoc loco pro nugacitate ponitur. Nam qui nil boni loquitur, (A) nihil vtile, etiam in paucis verbis nugatur. Quod ſi quid tamen interdum videatur boni loquutus, cum deinde mores orationi non conſonent, & hic quoque nugatur, cũ planè ignoret quid loquatur, quidve bene agendo comprobet & confirmet. Oportet enim eum qui bene dicat, prius facere, ac deinde alios edocere. Multiplicat ergo verba, hoc eſt, ſiue multa ſiue pauca loquatur, ſuo illo ſermone importunus eſt ac moleſtus. *Neſcit homo quid factum fuerit: & quid futurum ſit poſt ipſum, quis renunciabit ei? Labor ſtultorum affliget eos, neſcit pergere in ciuitatem.* Et ſi multa iam nouerimus quæ facta ſunt ante nos, tradita nobis à ſanctis patribus perlegentes, qualia ſunt: (B) In principio creauit Deus cœlum & terram, & permulta alia: *Gen. 1.* licet etiam per fidem ſciamus quæ ſunt futura, vt de iuſtis puta atque iniuſtis, quod reſurgent, hi quidem in vitam, illi verò in mortem pœnámque æternam: tamen omnia nequaquam ſcimus, ſed quædam: Ex parte enim cognoſcimus, inquit Paulus, & ex parte prophetamus. *1. Cor. 13.* Quis autem nobis ea quæ pòſt ſunt renunciabit? hoc eſt, futura: vtputa, num filios geniturí ſimus, an genitos iam liberos amiſſuri, nobis ne in patria, an apud exteros moriendum ſit, exiguóne ſpacio an contra longinquo futuri ſimus in vita. Idcirco qui ſolliciti ſunt hæc reſcire, vel per auguria, vel per natalis obſeruationem diei, vel (C) per mendaces alias huiuſmodi diuinationes, & qui cętera demum ſcire affectant, quorum habere certam cognitionem non poſſumus, in vanum laborãt, inutilemque ſibi deſumunt operam. Hæc autem fermè cuncta ſtultis contingunt, propterea quod minimè norunt pergere in ciuitatem, hoc eſt, optimæ ciuitatis normam ſibi ad viuẽdum proponere, neque perſequi volunt Eccleſiæ ſimplicem fidem, pulchrãque pergere in ciuitatẽ, ſupercœleſtem ſcilicet Hieruſalem cuius opifex & autor eſt Deus. *Væ tibi ciuitas cuius rex iunior, & principes tui mane comedunt. Beata eſt terra, cuius rex filius liberorum, & principes tui veſcuntur tempore ſuo in fortitudine, & non confundentur.* Literalis (D) quidem ſenſus, miſeram cenſet ciuitatem, cuius rex inſtabiles habet mores iuuenum ritu, & cuius principes dimiſſis publicis negociis curiſque ciuilibus, prima irrumpente aurora poculis comeſſationibúſque indulgent. Nam qui mero & crapula ſeſe infarciunt, quíque leues ſunt & parum ſibi conſtantes, neque regno neque principalibus aliis gerẽdis ſunt apti. *Rex dign⁹ quis ſit.* Beatam verò iudicat regionem, cuius rex ſit filius liberorum patrum, hoc eſt, qui ſit officioſè ac liberaliter educatus, quique probæ educationis mores conſeruet, vt nihil penitus velit quod ſeruile ſit, quod illiberale, quod turpe: & cuius principes regionis, omnia ſtudio curant quæ ad commoda ſubditorum (E) pertineant: modeſtè præterea ſuoque tempore veſcuntur, non iis quæ ad ventris & gulæ gratiam comparentur, ſed quæ virile robur bonámque valetudinem pariant ac tueantur, hoc eſt, quæ neceſſaria ſint. Tales enim principes inſitam pectoribus gerentes iuſtitiam, iuſtúmque iudicium iudicantes, nulla vnquam ignominia confundentur. Myſtico autem ſenſu morali, anima rationalis eſt ciuitas, huiuſque ciuitatis rex intellectus: qui ſi fuerit iuueniliter leuis atque inconſtans, motúſque ſuos quaſi principes quoſdam habuerit gulæ voluptatibus indulgentes, væ proculdubió adiunctum habebit: *Anima eſt ciuitas* ſin verò rex intellectus ſacris enutriatur diſciplinis, verè filius eſt libe-

rorum & motus habet rationum, qui congruo tempore omnia exequuntur, tàm quæ ad corporis (A) curam ſpectant, quàm quæ ad animæ faciunt mentiſque ſolertiam. Quod ſi ciuitas hæc & prouincia, quam animam nuncupamus, ita viuat, ita ſe regat, boniſque profectibus roboretur, nulla vnquam turpi nota ignominiaque fœdabitur. *In plenitudinibus humiliabitur contignatio, & in deſideria manuum ſtillabit domus: in riſu faciunt panem, & vinum lætificat viuentes, & pecuniæ obediunt omnia.* In parabola nos erudit, hortans ne contemnamus operari bonum, ne ſpiritualis noſtræ domus, hoc eſt, animæ contignatio, id eſt firmæ ac connexæ rationes humilientur & corruãt, ita vt domus ipſa perſtillet, defluentibus vndique vitiis conturbata atque ita ſi quas habebamus pri⁹ (B) virtutes, ex deſidia & inertia amittamus. Oportet ergo aſſiduè inſpicere noſtram hãc domum, neque ſolum ea reſpectare quæ benè hactenus geſſim⁹, ſed oculos ad contignationem, hoc eſt, ad ſupremum finem erigere. Nam qui ſegnius ſeſe habẽt ad capeſſendas virtutes, ad ſolam voluptatem oculos animúmque conuertunt, occupãturque circa id quod hominum quàm plurimi, ſuaue lætúmque opinantur, palámque iactant comparari pecunias oporterè, cum argento dicant omnia ſubiecta. Aliter: Deſides ocioſiquę homines ſinunt ſtillare domum ſuam qui verò aguntur ſanctis Eccleſiæ inſtitutis, pané quodam myſtico vinoque aluntur, cuius virtute cõ- (C) firmati, dæmonis aduerſantis inſidias facilè ridere poſſunt, ſcientes quod vniuerſi mundi machina argento ſubiecta ſit: hoc eſt, Dei verbo propter nos incarnato, quod argenti appellatione ſacra vocat ſcriptura. Sciẽdum verò eſt quod nomine panis omne ſiccum alimentum ſolet eadem ſcriptura deſignare: ſicut & vinum vocat aut aquam, quod inſitam humiditatem habet. Hoc ſignificare voluit Moſes, cum quadraginta diebus, quibus legem accepit: neque panem, inquit, comedi, neque bibi vinum, hoc eſt, neque ſiccum, neque humidum quicquam guſtaui. *Exod. 34 Deut. 9.* *In conſcientia tua Regi ne impreceris, & in ſecreto cubiculi tui ne impreceris diuiti. Volucris enim cœli aſportabit* (D) *vocem tuam: & qui habet alas ſermonem tuum renunciabit.*

Volucrem cœli, ſunt qui putent eſſe animam ipſam, vel ſpiritum nobis inſitum: habentem verò alas, aut ſpiritum ſanctum qui apparuit in columbæ ſpecie, quique omnia cõplet, & omnia nouit: *Matth. 3. Mar. 1.* aut ipſos ſanctos Angelos. Contrà verò nonnulli habentem alas, pro Diabolo accipiendum dicunt: volucres verò cœli, parentes Diaboli aëreas poteſtates. Secundum verò vtranque expoſitionem ita intellige: Ne regi, néve diuiti impreceris, ac ne in penetralibus quidem. Tua namque maledicta excurrens fama deferet ad illius aures, cui tu malum imprecatus fueris. Imprecari verò quempiam dicimus, cum malum aliquod vel ſibi vel proximo aduenire votis expoſcit.

CAPVT XI.

Is. 58. *Mitte panem tuum ſuper faciem aquæ, quia in multitudine dierum inuenies illum.* Scriptum eſt: Frãge eſurienti panem tuum. Cæterum panis appellatione, omne genus eleemoſynæ deſignatur. Dicit ergo Eccleſiaſtes. Cum lachrymis & miſericordi affectu facito eleemoſynam: huius enim fructus tecum permanebit in ſæculum. Aliter: Aquas pro hominum conuẽticulis & congregatione ſolet appellare ſcriptura, iuxta illud: Libera me de (A) aquis multis & de manu filiorũ alienorũ. *Pſal. 143* Inquit ergo: O tu quiſquis es diuinæ legis interpres ac doctor, alimentum verbi quod tibi gratia Spiritus ſancti liberaliter dedit, ſine vlla intermiſſione pauperibus & egenis imparti, præmium miniſterij huius relaturus, vt cum Deo verbo viuas iunctus in ſæcula. *Da partem ipſis ſeptem, partem quoque dato & ipſis octo, quia ignoras quid futurum ſit mali ſuper terram.*

Qui credit veteri teſtamento, partem dedit ipſis ſeptem, propter ſabbati cultum qui in lege veteri continetur, quíque tunc ſpirituali ſanctificatione perficitur. cum à peccatis deſiſtimus ac requieſcim⁹ Qui verò nouum recipit teſtamentum, partem ſuã (B) dedit & ipſis octo, propter dominicam reſurrectionem, quam octauo celebramus die, hoc eſt, Sabbatum inſequente, vt primo quodam initio: reſurrectionis, ſeculíque futuri. Inquit ergo: Recipe Vetus ac Nouum teſtamentum. Vel aliter. Noſtræ huius vitæ tempus, ſeptem dierum numero deſignatur. Inquit enim ſcriptura: Requieuit Deus die ſeptimo ab omni opere quod patrarat. *Gen. 1.* Initium verò futuri ſæculi, octaua eſt dies, cuius ſymbolum nobis eſt dominica reſurrectio. Quod ergo nos monet Eccleſiaſtes, hoc eſt: Modeſtè, inquit, viue in præſenti ſæculo, & theſauriza tibi per operum bonorum exequutionem, quæ ad futuræ vitæ bonum pertineant, at- (C) que ita partem ipſis ſeptem dato, & ipſis octo. Aliter: Septem dona Spiritus numerat Eſaias. Poteſt igitur Chriſtianus populus appoſita quadam collatione per ſeptenarium numerum deſignari, cum ſeptem ſpiritualibus donis ditatus fuerit. Octonario autem numero deſignabitur populus Iudæorum, qui octauo die circunciſionis accepit ſignum. Inquit ergo, Confer eleemoſynam in omnes homines. Quod autem inquit, quia non cognoſcis quid mali futurum ſit ſuper terram: ad omnes poteſt accommodari expoſitiones, quas modò attuli, ita videlicet. Recipe duo teſtamenta, vt ignorantiæ pariter ac nequitiæ tenebras procul abs te repellas. Vel, mode- (D) ſtè age quæ ad huius pertinent vitæ officia, cogitans aſſiduè & de futuro ſæculo. Neque enim noſti quàm grauia repoſita ſunt tormenta iis, qui neque ſeptenariis partem ſuam dederunt neque octonariis. Vel, eleemoſynam omnibus confer in cordis tui ſimplicitate: neque enim noſti, quis hominum verè indigeat, quiſúe ſimulata paupertate per auaritiam petat. *Eleemoſyna omnibus dãda.* *Si repletæ fuerint nubes pluuia, in terram effundunt: & ſi decidat lignum ad auſtrum ſiue ad boream, in loco vbi ceciderit ibi deſidebit.* Prima quidem particula huius loci, literali ſenſu poteſt ad eleemoſynam referri: quia ſicut nubes iuſſu diuino imbrem ſuper omnes ſpargunt, ita conuenit eleemoſynam cunctis hominibus (E) impartiri. Myſtico autem & ſublimiori ſenſu, nubes pro ſanctis viris accipiuntur, quorum vnus fuit Moſes, qui dicit: Expectetur vt pluuia eloquium meum. Sancti ergo repleti diuino verbo, quale ſcilicet factũ eſt ad Oſeæ, ſanctóſque alios effundunt fœcundum imbrem, non ſuper ſolam Iudæam, ſed & in omnem terram in quam exiuit ſonus eorum. Et hæc quidem de prima particula loci huius, quæ ad pluuiam pertinet. Ligna verò in ſcripturis ſacris ſignificant modo iuſtos viros, modo etiam peccatores. Auſter autem accipitur, pro illuſtri loco ac lucido, vel pro veriſſima illa luce, quæ eſt Ie-

ſus Chriſtus Dominus Deus noſter.

Contrà verò Boreas pro caliginoſo ac tenebrarum pleno accipitur loco, proque ipſo Diabolo qui in tenebris habitat. In quocunque igitur loco ſeu illuſtri ſeu tenebroſo, hoc eſt, ſiue in turpi ſcelerum ſtatione, ſiue in honeſta virtutum, deprehendatur homo cum moritur, in eo gradu atque ordine permanet in æternum. Nam vel requieſcit in lumine fœlicitatis æternæ cum iuſtis & Chriſto Domino, vel in tenebris cruciatur cum iniquis, & principe mundi huius Diabolo. *Qui obſeruat vētū non ſeminat, & qui cōſiderat nubes non metet. Sicut non eſt qui ſciat quæ via ſit ſpiritus, neque quomodo compingantur oſſa in ventre prægnantis, ita non cognoſces opera Dei quodcunque facturus eſt.*

Qui ventos obſeruant, ſationi minus incumbunt. Plerumque enim contingit, vt qui hodie perflat vētus, craſtina die ſit quieturus: aut contra bacchaturus ſit die craſtina, qui hodie cōquieſcit: hodie ſi compluat, cras erit aër ſerenus. Non oportet ergo ventos obſeruare, ſed ſpe bona ſationem facere, Deo confidentes autori bonorum omnium. Nam ſi præ obſeruatione nubium ac ventorum differamus ſationis tempus, irritam deinde meſſem experiemur. Sed etiam ſi maximè velimus, obſeruare non poſſumus aëris qualitates: neque enim ſcimus viam ipſius ſpiritus. Sapienter nāque ac variè Deus humanis cōſulit rebus. Neque aliter ignoramus Dei erga nos conſilia & diſpenſationes, quàm & oſſa quæ compinguntur & geſtantur in ventre prægnantis. Quis enim nouit, maſculus ne ibi deliteſcat an fœmina? integrum ne gignatur, an parte aliqua corporis imperfectum? Quod ſi ignoramus quale nam ſit quod in vtero genitricis compingitur, multò ignorabimus magis, quanam ratione offula illa, quā Embryonē vocant, in corpus animalis coaleſcat & conformetur, quo etiam pacto oſſa componantur, quóve totius corporis ſibi congruat harmonia. Inquit ergo:

Eleemoſynæ dandæ ratio.

Tu quoque ne tantopere ſis ſollicitus curioſè quærendo cui ſis eleemoſynam daturus, cui non daturus: vt puta fidelis ne ſit ille an infidelis, iuſtus ne an iniuſtus. Et enim ſi pendebis animo iſta diſquirens, amittes ſationis tempus, neque inuenies in tēpore meſſis quod metas. Sine vlla itaque dilatione temporis, in ſimplicitate cordis tui eleemoſynam confer: neque enim ſcis an ſpiritus eum viuificet quem tu fortaſſe putas iniuſtum, contráque illum à ſe repellat, quem tu iuſtum exiſtimas. *Mane ſemina ſemen tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua, quia neſcis magis ne prouenturum ſit hoc an illud: quod ſi vtraque in idem tendant, bonum hoc erit.* Qui tenebras ignorantiæ ab intellectu ſuo procul expellit, cum ſit in ipſo principio virtutum, mane primo ſationem facit, iuxta illud:

Iob. 4.

Donec dies eſt operamini. Quod ſi hic ad finem permaneat officioſè viuens ſecundum virtutem, operatus dici poteſt vſque ad veſperam, ita vt manum ſuam ab opere non remiſerit neque ceſſarit. Inquit ergo: Virtutem aggreſſus, perſeuera vſque in finem, neque enim nouiſti quænam ex tuis bonis operibus placitura ſint iudici: illáne quæ iuxta carceres peregiſti, an ea quæ iam perductus ad metam. Quod ſi vtraque eodem pariter modo approbentur, bonitatis & perfectionis plena cenſebitur huiuſmodi operatio. Aut aliter ita intellige: Ab ineunte pueritia operare virtutem, neque dixeris nunc, adoleſcentior cum ſim, fruar delitiis quas habet vita: poſtea verò cum ad ſenectutem peruenero, ad pœnitentiam me conuertam: nequaquam enim noſti quid tibi euenturum ſit, aut quādo tibi aderit finis vitæ. Eſt itaque operæprecium operari ſemper virtutem, ſummáque contentione ad hanc aſſequendam conari. Oportet etiam ſæpe Deum precari, vt quæ ipſi operamur, ſuæ ſint maieſtati placita & bonitati. *Dulce lumen, & bonum eſt oculis videre ſolem. Si annis multis vixerit homo, in omnibus his lætabitur opera tenebrarum: quoniam multæ tenebræ erunt, & omne quod aduenit, vanitas.* Docet nos hoc loco Eccleſiaſtes quale ſit illud mane, quo nos hortatus eſt ſationem facere, hoc eſt, ſuaue prorſus ac dulce oculis ipſius intellectus. Mane inquam illud, quod producit iuſtitiæ Sol, animas noſtras interno ſplendore illuſtrans. Sicut qui Solem hunc ſenſibilem vident, per ipſius lumen viſibilia intuentur, atque ita ſenſus ipſos variis officiis intendunt: qui verò ſolem non vident in tenebris deſident ocioſi, eò quod non videant quæ Solis lumine illuſtrantur: ita pari ratione & qui intelligibilē contuentur Solem, lumen in mente ſua recipiunt, per quod planè vident atque cognoſcunt quæ ad eiuſdem Solis voluntatem ſibi agenda ſunt, quęve etiam dimittenda. Is autem qui ad diuini verbi ſententiā viuendum ſibi conſtituat, tametſi multos annos verſetur in vita hac quæ difficilis fermè ab omnibus exiſtimatur, anima tamen ſua voluptate lætitiaque perfunditur, cum non ſolum complectatur, animo & intelligat quæ agenda ſibi ſunt in practico vitæ curſu, verumetiam mente pacatiſſima contemplatur pulcherrimas illas ſpecies quæ à materia ſeiunctæ, ſolo intellectu percipiuntur. Speculatur autem hæc, lucidiſſimis iuſtitiæ Solis fulgoribus illuſtratus. Neque verò tantum hęc ipſa contuetur, verum reputat animo & tenebrarum dies qui in futuro ſæculo ſunt impios comprehenſuri. Et cum meminerit dies illos perennes fore, peccatoréſque ipſos poſt rerum omnium vanitatem venturos ad æterna ſupplicia, omni ſtudio & contentione declinat à malo, bonúmque operatur. *Lætare iuuenis in adoleſcentia tua, & bonis fruatur cor tuum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & immaculatus deambula in ſemitis cordis tui, & in viſione oculorū tuorum.* Cum dicit, ambula immaculatus in ſemitis cordis tui, planè oſtendit quod ad ſpiritualem lętitiam hoc loco iuuenem cohortatur. Iuuenem verò intelligit, qui ſit animo robuſtus ac fortis, & qui tutò poſſitatque intrepidè contra Diaboli colluctationes in campum deſcendere, exuere antiquum hominem, ac induere, tum qui ſit ad imaginem Dei factus. Hic autem qui ambulat immaculatus in ſemitis cordis ſui, hoc eſt, animam in tuto loco conſtituens mentémque purificans, habet vtique & puros ſui corporis ſēſus, redditúrq; aptiſſimus ad admirabiles pulchritudines cōtemplandas, lætitiam ſummam percipiens in ſpirituali adoleſcentia, internáque mentis perſpicua viſione. Quia verò maſcula nomenclatura perſępe ſcriptura vtitur in his locis in quibus fœminas æquè ac viros ad virtutem hortatur, ſciēdum eſt quod à principaliori parte ac ſexu orationem aggreditur, mulieris namque caput eſt vir: vna verò vtrique animę eſt ſubſtantia, & vnum ſumus omnes in Domino cum fœminei ſexus viriliſque differentia ad corpus ſolum pertineat.

Eph. 5.

Quare & ſi hoc loco adoleſcentem ſolum videas adhortationem accipere, ſub huius tamen adhortationis lege fœminas putato ęquè ac viros ipſos comprehendi. Verba quoque Pauli Apoſtoli, quibus

2. Cor. 11.

inquit: Deſpondi vos vno viro virginem caſtam exhibere Chriſto: tam ad viros pertinere quàm ad mulieres exiſtimato. Et cognoſce in his omnibus quod ducet te Deus in iudicio.

CAPVT XII.

ET *remoue iram à corde tuo, & abducito malignitatem à carne tua, quoniam iuuentus & amentia vanitas. Et memento Creatoris tui in diebus adoleſcentiæ tuæ, antequàm veniant dies afflictionis & anni, in quibus dices, non eſt voluntas mea in eis.* Hoc loco in memoriam nobis reuocat diuinum iudicium, loquitúrque tāquàm autoritatem habēs: Remoue iram à corde tuo. Potes enim cum ſis præditus ratione, iracundiam frenare: Malignitatem verò carnis, accipit pro omni peccato. Nam & Apoſt. opera carnis peccati appellat. Pręcipua verò malignitas carnis, eſt ipſa libido: Paſſiones verò quas dicim⁹, ſūt motus incōſtātis animi ac iuuenilis. Animo autē iuuenili, amētia ferè plerúmque annexa eſt, quæ nihil eſt aliud quàm mera vanitas. Inquit ergo: Si velis exuere hunc iuuenilem animum, & petulantis ſuperbię motum freno compeſcere, indelebilem Dei memoriam conſeruato. Dies autem adoleſcentiæ, pręſentis vitæ dies ſignificant: verè ſtultitiæ dies, ſi ad perfectionem comparētur futuræ vitæ. Si enim in præſenti vita memoriam Dei abieceris, incumbit tibi tempus punitionis, quod diem vocat afflictionis, cum peccatores tunc puniendi ſint, & tunc dices non eſt voluntas mea in ipſis. Nullus enim cum torquetur, tormentis carere nollet. Qui ergo in hac vita non ſecutus Domini præcepta ſed ſuas cupiditates, ex amentia & animi imperfectione facit ea quæ vult: in tempore punitionis torquetur ita vt nō vult. *Antequam obtenebreſcat Sol & lumen & Luna & ſtellæ, & reuertantur retrò nubes à pluuia, in die in qua commouebuntur cuſtodes domus, & in obliquum deprauati fuerint viri fortitudinis, & ceſſauerint molentes, quoniam ad paucitatē redactæ fuerint, et obtenebreſcent quæ aſpiciūt per foramina, & occludent ianuas in platea in infirmitate vocis molentis.* Audiui quempiam qui verba loci huius putaret ad particularē vniuſcuiuſque interitū pertinere: alium qui ad vniuerſalem mundi conſumptionem, alium item qui ad altiorem ſenſum referret: quæ omnia paucis omnino vobis explicabo. Orationem conuertit Eccleſiaſtes ad eum quem admonendum ſuſcepit, aitque: Rationem habeto tuæ ſalutis, eamque curato diligenter, donec vti potes libero voluntatis arbitrio, integrúmque tibi eſt ad virtutem accedere.

Liberum voluntatis Arbitrium.

Poſt hanc etenim vitam tibi accidet non ſicuti vis, ſed torqueberis ſicuti non vis. Rationem itaque tui habeto ante obitus diem, antequam ſcilicet tibi Sol obtenebreſcat, & Luna & ſtellæ: huiuſcemodi enim tenebræ vnicuique contingunt in extremo vitæ obitu. Tu itaque curato ſalutem tuam, priuſquam in aquam terrámque ſoluaris. Corpus enim hoc noſtrum quod veluti nubes quædam videtur animæ ſuperincumbere ac ſuperpoſitum eſſe, defunctis nobis, in ſimilia elementa reſoluitur, aquam ſcilicet atque aërem. In ipſo etiam mortis die, domus, hoc eſt, animæ cuſtodes commouentur, & obliquū declinant: ac remittuntur quæ prius rectæ ac intenſæ fuerant rationis vires, quæ hoc loco viri fortitudinis nuncupantur: dolent enim ac conturbantur in ipſo formidabili à corpore noſtro exitu. Poſſunt & cuſtodes domus intelligi, corporis noſtri materiales oculi ac ſenſibiles, qui in mortis articulo, contuendi vires extingui ſentiunt. Tunc etiam molentes ocioſi ſunt, hoc eſt, dentes ipſi ac molares qui inditos ori cibos molunt atque comminuunt, non quod prorſus numero paucifiant, ſed quia ad paucitatem virtutis officiique deueniant. Pupillæ quoque oculorum, quę veluti per foramina quædam proſpiciūt, tenebris obducuntur, cum meatus omnes & operationum viæ, quibus vſi ſumus in vita, penitus occluduntur. Inſipit enim tunc homo tenui vocis filo ac infirma voce vix & ægrè loqui cum in extremo reſpirat, quàm te hæc mortis incommoda comprehendant, cura vt in officioſis, opereriſque virtutem. Aliter ad vniuerſalem mundi finem ita hæc accommodare poteris. Sicuti per verbū Dei creatura mundi creata eſt, ita & diuino iuſſu quandoque reſoluetur. Cum enim ad ſæculorum finem mundus peruenerit, ſuperuacuus erit vſus luminarium: tunc pluuia opus non erit quæ irriget terram, ſed nubes quodammodo à pluuia retrò conuertentur, hoc eſt, pluuiam nullam dabunt: vel cum pluuia pariter ſoluentur & euaneſcent, cum neque nubiū neq; imbriū vſ⁹ aliquis ſit futur⁹: vel tūc in aliud miniſteriū Domino Deo obedient, vehicula fortaſſe geſtandis ſanctis effecta.

Nubium vſus in futuro ſæculo.

Tunc & cuſtodes domus commouebuntur, hoc eſt ſancti, fortitudinis viri hoc loco nuncupati, qui nunc in obliquum pauliſper declinabunt & ſecedent propter Antichriſtum: non quod penitus rectitudinem iuſtitiæ remiſſuri ſint aut caſuri. Ipſi enim ſunt cuſtodes Eccleſiæ & mundi huius, quorum pręſidio conſiſtit & conſeruatur.

Sancti cuſtodes Eccleſiæ.

Tunc & molentes redigentur ad paucitatem. Molentes pro ipſis Iudæis accipiendi ſunt, qui tanquam in piſtrino molentes, graue legis iugum laborioſúmque pertrahunt. Redigētur autem ad paucitatem, quia præter paucos, cęteri omnes ad fidem Chriſti conuerſi erunt. Tunc enim ſaluus erit omnis Iſrael, hoc eſt, plurimi ex Iſrael. Tunc pauci illi ad fidem Chriſti non acceſſerint, qui nunc dici poſſunt modicum quid per foramina literæ legalis aſpicere, cœcitate vltima caligabunt & tenebreſcent, cum in ipſo errore penitus fuerint confirmati, & viuentes in obſtinatione & cōtumacia, ianuam ſalutis ſibiipſis occluſerint. Plateam verò ſiue forum pro pręſenti vita intellige. Illud autem patiuntur Iudæi quod ſuperius dictum eſt, eo quod permanſerint contumaces in infirmitate vocis molentis, hoc eſt, legalis literę. Grauis enim lex eſt, atque etiam debilis & infirma, cum iuſtificare neminem poſſit, ſicut & Apoſtolus inquit: Infirmitas enim legis, in qua infirmata eſt propter carnē & quę ſequuntur. *Et conſurget ad vocem paſſerculi vel auiculæ, & humiliabuntur montes filiæ Cantici, & ab altitudine videbunt & ſtupore in via.* Hoc loco ſapiens noſter Eccleſiaſtes loquitur de extremo iudicij die, quando mortui conſurgent in iuſſu & voce tubę Archangeli. Iuſſu autem paſſeris, hoc eſt verbi quod carneum Corpus aſſumpſit, qui propter ſolitariam ſuam in Cruce manſionem de ſeipſo dixit per Prophetam Dauid: Factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto. Tunc humiliabuntur filię Cantici, hoc eſt, animę rationales mortalium hominum, quę in deliciis & in voce Organi & cantus ſuauitate, muſiciſque inſtrumentis oblectatę nimium fuerint.

Matth. 24. 1. Theſ. 4. 1. Cor. 15. Pſal. 10.

Aut animas intellige falſa docentium Magiſtrorum ac mendacium Prophetarum, quę ſono-

ra volubilitate verborum quaſi dulci quodam cantico, pernicioſa voluptate occuparint aures& a- A nimã auditorũ. Sed & ipſæ Iudæorum animę, quę fi liæ ſunt Cantici Prophetarũ, humiliabuntur, quoniã non audierunt canentes Propheras & vocantes eas *Iſa. 5.* ad fidem Chriſti, ſicut cecinit Eſaias: Cantabo dilecto canticum dilecti: & quæ ſunt generis eiuſdẽ. Omnes itaque prædictę peccatorum animæ, ſed fortaſſe & iuſtorum animæ admirabuntur & obſtupeſcẽt quando adducentur in viam iudicij, & videbunt ex alto venientem in nubibus Filium hominis in gloria Patris ſui. *Florebit amygdalus, & pingueſcet locuſta, & diſsipatur capparis.* Cum præſentem viam animo Salomon reputaret, in Cantico Canticorum inquit: B Hyems tranſiit: triſtitiam vitæ huius ac turbulentiam denotans. Ver autem nominauit futuram in ſplẽdore gloriæ vitam iuſtorum. Sequitur enim: Flores viſi ſunt in terra noſtra. Idem ergo nunc ſibi in mentem venit, atque ait: quod tunc in gloria reſurrectionis florebit amygdalus, pingueſcet locuſta, & aperietur capparis (ita enim ali⁹ interpres expoſuit.) hæc autem omnia Verè ipſo proueniunt. Ait ergo, futuram vitam vernò tempori eſſe maximè comparandam. Aliter: *Amygdalæ, & hominis comparatio.* Qui agriculturæ ſunt periti, aiunt antè cęteras arbores efflorere amygdalum, & reliquarum poſtremam folia exuere, vt videatur quodammodo frondibus virere perpetuis. Scimus autẽ C nuces amygdalas triplices eſſe. Nam extrinſecus viridem corticem ligneæ teſtæ, ſiue duriori putamini impoſitum habent, cui nucleus ineſt, quem comedimus. Talis verò eſt homo è corpore, anima, ſpirituque compoſitus. Inquit ergo: Tunc florebunt iuſti ſicut amygdali, habentes in vigore & gloria, corpus, animam & ſpiritum. Aliter: Virga Aaron quam germinaſſe credimus, nuces protulit, gerens ſignum Saluatoris Domini Ieſu Chriſti, qui virga fuit egreſſus è radice Ieſſe. Ait ergo quod in futuro ſæculo ſacer florebit ſermo dignis auditoribus, perfectam, tribuens doctrinam. Iuſtis igitur in gaudio conſtitutis, locuſta pingueſcet, hoc eſt peccatorum corpora depaſcetur infernus, ita vt pingueſcere videatur. D Locuſta enim hoc loco ſupplicium figurat & pœnã, quia & locuſtis Deus Ægyptios deuaſtauit. *Exod. 10.* In hoc itaque ſtatu rebus conſtitutis, florentibus inquam iuſtis, peccatoribus autem traditis ad æternum ſupplicium: diſſipatur capparis & euaneſcit. Quæ cum amarorem quendam & ſalſedinem habeat, anxietatem figurat ſollicitudinémque peccati. Ipſum verò peccatum priuatio quædam cum ſit, neque reuera ſubſiſtat: in nihilum redigetur atque ceſſabit, cum homines exacto iudicio, amplius in hoc mundo peccaturi non ſint. *Quoniam iuit homo in domum æternitatis ſuæ.* Inquit Propheta Dauid: Hei mihi quia incola- *Pſal. 119.* E tus meus prolongatus eſt: non perpetuam habitationem, ſed incolatum vocans præſentem vitam. Tunc ergo, inquit, commigrans homo è pręſenti incolatu in ęternam ſuam domum, hoc eſt futurum ſæculum perueniet. *Et circumierunt in foro plangentes.* Tunc & qui fuerunt in hac vita peccatores, plorabunt & ſe percutient. Forum verò ſiue platea, pręſens dicitur vita, propter crebras rerum vices ac mutationes.

Antequàm euertatur funiculus argenti. Orationem conuertit ad auditorem quem admonendum ſuſcepit, aitque: Cura adoleſcẽs vt piis operibus tuaque probitate ſeuerum venturum iudicem tibi placabilem reddas atque demulceas, antequàm per ſupremam iudiciis flãmã delcantur huius mundi diuitiæ, funiculuſque auaritiæ ſcindatur, qui materiam præbet *1. Tim. 6.* omnibus peccatis ad homines implicandos: radix enim malorum omnium auaritia perhibetur. Antequàm igitur excedas ab hac vita in qua viget doloſa pecunia & auaritiæ ſtudium, diſpone omnes operationes tuas, vt ſecurus iudicij futuri egredi poſſis. *Et antequàm conteratur flos auri,* Florem auri pulchritudinem intellige, vel arcam repoſitoriúmue in quo aurum repoſitum aſſeruamus. Ait ergo: Antequàm præcioſa mundi huius ſuppellex diſpereat, accede ad virtutem. Aliter: Argentum plurimis in ſcripturæ locis pro diuino ſermone accipitur, aurum verò pro intellectu ac mente. Thecam verò auri, intelligimus noſtrum cerebrum. Ita igitur verba hęc expones.

Antequàm tranſeat tibi doctrina ſacræ Scripturæ, quę inſtar triplicis funiculi ac flagelli malas noſtras affectiones vitiáque depellit: dum potes cerebrum tuũ purgare, donécque es in vita, multã tui rationẽ habeto. *Et antequàm conteratur hydria ſuper fontem.* Hoc loco Eccleſiaſtes noſter philoſophatur de maſſa ac globo humani corporis. Ne quis enim putaret hoc corpus noſtrum quod in morte reſoluitur in nihilum, perpetuò abiturum eſſe, ſymbolicè nobis oſtendit ſuam reparabilem perennitatẽ. Sicut enĩ hydria iuxta fontem attrita, aqua non perit nec euaneſcit ſed in fontem ſuum reuertitur: rurſuſque cum quis voluerit, aquàm poterit haurire de fonte: ita & corpus quod in elementa reſoluitur, in fontem ſuum, terram videlicet ipſam redit, paratum iterũ in mẽbra componi, quando author ille voluerit, qui ab i- *Reſurrectio.* nitio illud plaſmauit. Aliter: Aqua hydrię in fonte non perit, ſed ad ſuam plenitudinem integritatémque accedit, in fonte ipſo exiſtentem. Quando igitur quod ex parte euacuatum fuerit, iuxta Apoſtolum, tunc veniet quod perfectum eſt. Particularis itaque hęc noſtra cognitio, quæ nunc nobis ineſt, tunc perfectionem ſuam accipiens, erit velut aqua hydriæ ad plenitudinem fontis deueniens, fonti par te tunc addita qua fons prius carebat. *At antequàm conuoluatur rota ſuper lacum.* Aliis eandem ſententiam verbis expreſſit. Conuolui enim rotam ſuper lacum, eſt rotam conuoluendo infringi ac decidere in lacum ſiue ciſternam vnà cum aqua ipſa, quam figuli ſuo operi ſuper infundunt. Rotam enim hoc loco accipit ciſternæ vel puteo appoſitam, qua figuli ſolent aquam exaurire. Similiter autem hic quoque aquã intelligit in lacũ deferri, ſicut ſuperius ſuum in fontem. Aliter: Rota accipitur pro noſtra hac vita, *Vita humana rotæ ſimilis.* ob ipſas reuolutiones ac motus, iuxta illud: Vox tonitrui tui in rota. Inquit ergo: Antequàm rota huius vitę nos ſecũ pręcipites deuoluat in lacum, propriã *Pſal. 76.* curemus ſalutem. Lacus verò pro inferno accipitur iuxta quod alibi dicitur: Saluaſti me de lacu inferiori, & à deſcendentibus in lacum. *Et antequàm reuertatur puluis in terrã ſicut erat.* Corpus nãque noſtrũ in aſ fine ſibi elementũ terrã ſoluitur, iuxta illud: Terra *Gen. 3.* es, & in terram reuerteris. *Et ſpiritus reuertatur ad Deum qui dedit illum.* Spiritus ſi cum animæ vocabulo coniunctus legatur, potiorem animi vim, hoc eſt, intellectum mentémque ſignificat. Sin verò ita ſimpliciter & abſolutè poſitum inuenias, ſine vlla mentione animæ, ſicut hoc loco ponitur, pro anima ipſa poſitus intelligitur. Inquit ergo: Cum in terram Corpus reſoluitur, anima reuertitur ad Deum, redditura rationem rerum quas geſſit in vita

vita creatori ſuo. Neque enim de terra plaſmata eſt anima noſtra rationalis, ſed talis exiſtit, qua A lem ſolus ille nouit qui eam creauit. Noſtroque huic terreno corpori colligatur, ſicut etiam & à corpore educitur, cum illi ſoli placuerit, qui eam corpori colligauit. *Vanitas vanitatum dixit Eccleſiaſtes, omnia vanitas, & amplius: quod fuerit ipſe Eccleſiaſtes ſapiens, & docuerit hominem ſcientiam. Et auris inueſtigabit elegantiam parabolarum.* Repetit hoc loco quem ſuperius perſæpe vſurpauit ſermonem, aſſeritque omnia quæcunque ſunt in mundo vanitatem eſſe, ſe verò ipſum nonnihil amplius quàm cęteros homines accepiſſe, hoc eſt, egregiæ ac ſingularis ſapiẽtiæ propriam poſſeſſionem: ſola namque ſapientia ſolius eſt B ſapientis poſſeſſio. Ait præterea ſe hanc ſapientiæ poſſeſſionem ſine inuidia cęteris communicaſſe hominibus, tam videlicet ea tradentem quæ ad ſenſibilium rerum ſpectant cognitionem, quàm ea quæ à materia ſciuncta intellectu ſolo percipiũtur. Tum ſubinfert, quod qui purgatam habuerit aurem, qualem videlicet ille qui dicit: Appoſuit mihi aurem vt audirem: poterit facilè inueſtigare elegantias ſcientiarum quæ in Prouerbiis continentur, aut aliter ita intellige: Qui habuerit elegantem aurem ornatam *Gen. 24.* in auribus verbi diuini, qualẽ habuit Rebecca quæ accepit inaures à puero ſeu ſeruo Abraham, hic poterit audire atque percipere quæ parabolicè tradũ- C tur. *Multum quæſiuit Eccleſiaſtes vt inueniret ſermones voluntatis, & ſcriptos rectitudinis ſermones veritatis. Verba ſapientum ſicut ſtimuli boum, & ſicut claui igniti, quæ ex conſtitutionibus tradita ſunt à paſtore vno, & ſuperfluum ex ipſis.* Sermones volũtatis intelligit, conformes ſermones voluntati diuinæ, quos quiſque ſequutus homo fuerit, percipiet gloriam vitæ ac fœlicitatis æternæ. Vel ſermones intelligit myſteria continentes, de *Pſal. 39.* quib⁹ ait Saluator in Pſalmis Dauid: Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui. Voluntas autem fuit Patris, vt vnigenitus Filius ſuus humanam carnem aſſumeret. Voluntatis itaque diuinæ ſermones, ipſiúſque ſapientiæ, quæ & rectitudo & veritas iure D optimo nuncupatur, quæſiui, inquit noſter Eccleſiaſtes, ex iis monumentis quæ ſcripta Prophetæ nobis reliquerunt. Neque enim ſatis eſt tantummodo voluiſſe, niſi & multo quoque ſtudio perquiramus. *Luc. 11.* Qui enim quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Hæc igitur cũ quæſiſſet Eccleſiaſtes, cognouit quod verba Prophetarum piéque de Deo ſentientium patrũ, ſunt per ſimilia ſtimulis boum. Sicut enim ſtimuli boues pungunt, vrgẽtque aratro ſulcum proſcindere, ita & Theologorum verba excitant nos qui ſpe bona aramus, proſcindere ſulcum ſpiritualem: vt cũ purgatus fuerit ager cordis noſtri, pulchros in eo virtutis ſurculos conſeramus. Similia quoque ſunt cla E uis ignitis atque candentibus, qui altius ac facilius lignis infiguntur: ita & ſapientium verba Theologorum, in penitiſſimos ſinus intellectus noſtri altius figuntur. Hæc autem verba tradita ſunt nobis ex conſtitutionibus: alia verò exẽplaria habẽt, è cõpoſitionibus. Conſtitutiones autẽ ſiue compoſitiones, intellige, opera Dei, quæ admirabili ac ſupremo ordine & harmonia diſpoſita & conſtituta ſunt: ex quibus proportione quadam ac ſimilitudine ducimur in aliquã Dei opificis cognitionẽ. Poteris & conſtitutiones hoc loco accipere pacta vtriuſq; teſtamẽti, Veteris ſcilicet ac Noui. Vnde autẽ cognitio data eſt nobis, vt & ſenſibilia ſpecularemur, & intelligeremus

quæ intellectualia ſunt? Ex vno nẽpe paſtore. Quo A autem? qui ſcilicet & in cœlis, & in terra rationales paſcit creaturas, qui & dixit. Ego ſum paſtor bonus. *Ioh. 10.* Sequitur autem: Et ſuperfluum ex ipſis. Quodnam ſuperfluum ex harum ſcilicet rerũ cognitione? Ampla enĩ & per magnifica cognoſcimus, vtputa, quod hæreditas noſtra vita æterna futura eſt: quod bonus ille paſtor dignatus eſt noſter fieri magiſter: & (quod denique in ſuprema fœlicitate locandum eſt) quod qui digni habiti ſumus imperfecta hac cognitione quæ eſt ex parte dum viuimus, ad perfectum deinde in futuro ſæculo veniemus, puri pariter à ſancta cõſubſtantiali Trinitate illuſtrandi. *Fili caue tibi à faciendis multis libris, quoniam non eſt finis, & meditatio multa,* B *carnis labor.* Multi libri multique ſermones, qui non tendunt ad vnum eundemque propoſitum finem, conturbant animam legentis atque confundunt.

Quoties verò cunque de vera religione ſermonem quis faciat, tametſi in longum ſpacium temporis illum protrahat, ſicut Apoſtolus fecit, qui in ſchola *Act. 20.* trinoctium de myſteriis Chriſti perdocuit: is neque tunc multa dicit, neque moleſtus eſt & importunus, immò verò potius auditores ſatiare nõ poteſt. Talia etiã ſunt ſanctę ſcripturæ volumina quę multis conſcripta verſibus, multa tamẽ nequaquã dicuntur, ſed lex Domini nuncupãtur: quandoquidẽ vnus in vtroque Teſtamento legis eſt lator, librique omnes ſan- C ctæ ſcripturæ in eundẽ finem ſcopùmque feruntur: ſicut & nos Dominus docuit, qui verè magnus eſt Eccleſiaſtes, Patriſque ſapientia, his maximè verbis: Diliges Dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo, & pro- *Matt. 5. 19 & 22.* ximũ tuũ ſicut teipſum: in his enim duobus mandatis, tota lex & Prophetæ pendent. *Mar. 12.* Vidés ne igitur vt in ſermone vno & verbo abbreuiato, multiloqui li- *Luc. 10.* bri & argumẽtoſi cõprehendantur, neque ideò multi ſint? Quæ ſunt itaque volumina quæ nos de hortatur cõponere Eccleſiaſtes? Nẽpe gentilium volumina & monumẽta, qui ſcilicet alterius euertunt & impugnant ſententias, ſemperque inter ſeſe grauiſſimũ D bellũ gerunt. Nec nõ abſterret nos ab hæreticorum libris inuicẽ diſſidentium, recentibuſque Iudæorum voluminibus ac ſecundariis quę infinita propè ſunt, fabuliſque conferta. Dũ enim ſcripturas nouis quibuſdã figuris interpretari ſtudent, in ridiculas fabellas & genealogias conuerſi ſunt traditioneſque ædiderunt à ſententia ſcriptoris longiſſimẽ aberrantes. Multa itaque meditatio, quæ in huiuſmodi conficiẽdis libris adhibetur, ſolum affert laborem carnis, & affligit corpus ſine vlla vtilitate ac fructu. Meditatio verò quam intendimus circa diuinos libros, in qua nos verſari die noctùque ſanctus Dauid hortatur, cum dicit: Et in lege eius meditabitur die ac no- *Pſal. 1.* cte, non labor eſt carnis, ſed exultatio ſpiritus. Quã- E uis enim in ſudore, & lachrymis ſeminemus laborã- *Pſal. 125* tes circa honeſtum, in exultatione tamen metemus inclytum virtutis fructum. Bonorũ ſiquidem laborũ, glorioſus eſt fructus. Aduertẽdum eſt autẽ quod Filium ſuum vocat Eccleſiaſtes, quem admonendũ ſuſcepit. Cauendum eſt igitur nobis, vt omni ſtudio paternam hanc dignationem ſeruemus. Quod profecto faciemus ſi paterna mãdata nõ trãſgrediamur. Quod verò ait, nõ eſt finis: intellige ſine fine verſari circa res vanas, vel quod res vanæ propoſitũ finem fructùmque illum non habent quem conſequi poſſimus illas perſequentes: vel quod infinita laborum eſt multitudo, qui per orbẽ terrarũ circumferuntur:

Audi ſupremum finem ſermonis: Deum time, & mandata eius obſerua, quoniam hoc eſt omnis homo. Omne opus adducet Deus in iudicium, in omni quod omiſſum fuerit, ſiue bonum ſiue malum. Ego, inquit, tibi compendiolam & breuiſſimam ſalutis viam oſtendo: Deum time, & mandata eius obſerua. Timorem verò intellige, *Timor ſeruilis.* non qui eſt valde imperfectorum quaſique ſeruilis, quo incipientes ac timidi introducuntur in virtutis ac pietatis viam (Hic namque propter imminentes minas formidataque ſupplicia, perturbatione non caret) ſed intellige timorem Domini ſanctum & ſanctificantem, quem debemus ex charitate pióque affectu erga illum qui leges tulit, mandatáque ſeruari ſua inſtituit. Si enim carnem à fornicatione compeſcamus ſupplicij metu non charitate iubentis, quis dubitet quin ſublato iudicij pœnarúmque terrore, in fœdas libidines prolapſuri ſimus, cum ſtupri deſiderium in pectore habeamus? Quod & de cæteris flagitiis quæ lege nobis prohibentur intelligendum eſt. Si verò non minarum metu atque ſupplicij, ſed odiò vitiorum peccare nolumus, tunc charitate proſequentes Latorem legis, mandata eius ſeruamus, & caueműs ſeduli ne defluamus. *Timor ſanctus.* Sancto enim timori adiuncta eſt operatio: ſicut & qui operatur, idem etiam timet ne quod præceptum contemnat atque poſt habeat. Timor hic itaque ſanctus, cum ab honeſtate proficiſcatur, noſtras ſanctificat animas & charitati æquipollet. Qui verò timorem hunc habet, & mandata Dei cuſtodit, hic eſt ſapiens omnis homo, hoc eſt, integer & vndecunque perfectus. Hæc itaque, inquit, ſecurus operare, certus quod omne opus humanum à liberi arbitrij facultate profectum adducet Deus in iudicium, rationem à nobis exigens eorum quæ geſſerimus in vita, quæque etiam facere omiſerimus, ſiue illa bona ſint, ſiue etiam mala. *Liberi Arbitrij facultas.* Omittuntur autem perſæpe multa ſedulò ac volentibus nobis, multáque rurſus nobis inuitis. Nam ſi cum poſſim benè quid facere, illud tamen ſciens bonum eſſe omitto atque poſthabeo, hæc voluntaria eſt omiſſio. *Omiſsio duplex.* Si verò per ignorantiam boni, omiſi operari bonum quod poteram, hæc ipſa omiſſio præter voluntatem contingit. Accidit autem vt inuiti quandoque bonum operemur, perſæpe verò ſcientes atque conſultò: rurſuſue contraria ratione, malum per ſæpe aggredimur conſcij quid patremus, noſtrámque conſcientiam contemnentes: hoc ſanè ipſum voluntarium eſt peccatum. Quandoque verò per ignorantiam patramus aliquid quod lege diuina prohibetur ne fiat, quod ſanè peccatum præter noſtram voluntatem contigiſſe putandum eſt. De huiuſmodi verò peccatis & beatus Dauid orabat dicens: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine: hoc eſt, quæ per ignorantiam peccaui, cum mala eſſe neſcirem. *Pſal. 18.* Nos autem benè iam per Eccleſiaſten edocti, timeamus Deum, & illius mandata cuſtodiamus, omni noſtra contentione ac ſtudio: ſũma enim ſalutis noſtræ in miſericordiis Domini, ac benignitate iudicis repoſita eſt: cum quo, & per quem, Deo Patri eſt gloria, ſanctoque Spiritui, & nunc & in ſæcula ſæculorum, Amen.

IVSTI ORGELITAVI EPISCOPI IN CANTICA CANTICORVM SALOMONIS.

PRÆFATIO.

CVpiens in domo Dei aliquid offerre de muneribus Dei, & in lege ipſius, ſi non die ac nocte, ſaltem per interualla temporum exerceri: librum Canonicum ſapientiſſimi Salomonis, qui pie notatur Canticum Canticorum, ſecundum eam editionem, quam beatę memoriæ vir erudiſſimus Hieronymus presbyter, ex Hebtæa veritate tranſtulit in Latinum, confidens in eum cui omnia ſunt poſſibilia, ſuſcipio pertractandum: *D. Hieronimi Trãſlatio.* non quod ex me tantæ altitudinis valeam profunda rimari, ſed in quantum oſtendere voluerit qui corda illuminat, quod haurire valuero, fratribus in Chriſto noſtris, ex domo ipſius contemplanda producam, pariterque vobiſcum offeram perfruenda. Neque hoc (me tuens infirmitatem meã) aggredi quolibet auſu præſumere, ſi illum leonem, qui eſt de tribu Iuda radix Dauid, viciſſe, & ſeptem ſigillis, ſancti videlicet ſpiritus ſeptemplici virtute ſignatum, librum & ab eodem fidelibus iam reſeratum eſſe, neſcirem. *Apoc. 5. & 6.* Et licet ſciam non eſſe me dignum qui in regis cubiculum introductus, eius inæſtimabilia ornamenta conſpiciam, attamen quia ſine perſonarum acceptione, vniuerſis Ieſus Dominus noſter clamat: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis: *Luc. 11.* ſecundum ſimilitudinem quàm ipſe propoſuit in huius vitæ miſeria, tanquam in noctis medio conſtitutus, pergam ad eum, poſtulaturus tres panes, videlicet, vt ſecundum præceptum patrum, triformi expoſitionum regula, venientem amicum de via nec, reficiã. *Luc. 11.* Sed ad priorẽ petitionem excuſatione oppoſita conquieſcam, donec & ſi non propter amicitiam vel propter importunitatem, tamen quicquid eſt neceſſarium, eodem largiente percipiam. Igitur ſacramenta libri huius, quia multum inſcrutabilia & inuoluta dignoſcuntur, non immeritò in ipſa prænotatione tituli, Cantica Canticorum præſcribuntur, qui à cęteris eminentiora ſine dubitatione aliqua perducuntur. Sunt enim plurimis, & penè inſolitis vltra aliarum ſcripturarum conſuetudinem velata myſteriis: ita vt niſi Chriſtus prę ſit, ſenſibus nec ſubtiliſſimis intelligentiarum aditis, valeant inueſtigari. Quapropter precor omnes, in quorum manus iſtud opus inciderit, vt laborem noſtrum pia mente conſyderent, & in tanta difficultate, ſicubi hæſitauero, intuentes in quam ar duis gradiar, agnoſcant. Sicubi autem inoffenſo pede concurrero, illi qui dextram lapſo porrigit, & vbi voluerit, ducit: vnà mecum gratias agant. Studebo ſanè quanta valuero breuitate, prælatis ſententiis expoſitiones annectere, ne congeſta prolixitas, adferat legenti faſtidium.

Sed quia tãtę myſteriorũ profunditates cõpẽdio ſermonis nõ queũt explicari, ſufficiat lectori hui⁹ arcani, ſi

ni, ſi patefactum reperiat oſtium, ſecretiora verò quæ illic Rex æternus condi voluit, infuſo ſibi A lumine deſuper, magis ipſe cum introierit perſcrutetur. Iam nunc quod primordia, vel conſequentia præfati libri continent, illuminante Spiritu ſancto, per quem ſcripta ſunt, cernamus.

IVSTI ORGELITANI EPISCOPI, IN CANTICA CANTICORVM Salomonis, explicatio Myſtica.

Myſtica.

1. *Oſculetur me oſculo oris ſui.*

VOx Eccleſiæ hæc eſt, venientis ad Chriſtum in oſculo, offenſam quam apud Deũ B homines peccando contraxerant, reſolui cupientis, & pacem in qua, dum eſſemus Deo patri inimici, per ipſum filium eius reconciliamur, inuenire deſiderantis. Propter quod Propheta ad Deum: Pacem tuam Domine da nobis, & omnia redidiſti nobis. *Iſ. 26.* In Euangelio quoque redeuntem à regione longinqua filium, pater deoſculatus eſt. Tunc enim quodammodo venientibus ad ſe, oſculũ tradidit, quando vnicum ſuum in homine naſci voluit, per quem etiam vt ei pacis vinculo adhæreamus, attribuit. Denique & Angeli, naſcente Chriſto, gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, idcircò voce conſona clamauerunt, *Luc. 15.* C quia ipſum, qui eſt pax noſtra, nobis vtique talia dicendo, perſpicuè docuerunt. 2. *Quia meliora ſunt vbera tua vino, flagrantia vnguentis optimis.* Vbera Chriſti, Apoſtolos & Euangeliſtas non incongruè accipimus, per ipſos enim in fide nutrimur & ſpirituali alimento reficimur. Idcircò autem meliora vino probantur, quia Euangelica doctrina eminentior, quàm lex olim data, dinoſcitur. Denique illic figura, hic veritas: illic tanquam auſteritas vini, diligendum tantummodo proximum, & inimicum odiendum oſtendit, hic dulcedo gratiæ, pro inimicis orandum, & eos qui nos oderunt admonet diligẽdos. Ipſa quoque Chriſti vbera, id eſt, Apoſtolos vnguentis D optimis flagrantia declarat, quia tantis, virtutibus, tãtíſque enituere miraculis, vt odor iuſtitiæ eorum longe latéque diffuſus, tunc intuentes oblectaret, & vſque huc omnes reficiat audiẽtes, ſicut vnus ex ipſis pronunciat dicens: Deo autem gratia, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat in omni loco, pro nobis. *1. Cor. 2.* 3. *Oleum effuſum nomen tuum, ideò adoleſcentulæ dilexerũt te.* Quẽ vnxit Deus, id eſt, Chriſtum, oleo lætitiæ præ participibus ſuis, huius etiam velut oleum effuſum eſt nomen. Quicunque enim Chriſtiani à Chriſto nominantur, ipſíque chryſmate perunguntur, atque in eius nomiue baptiſati, Sancto ſpiritu adimplentur, vt *Chryſma.* E vnguentum, quòd deſcendit à capite in barbam Aaron, quod verum, perfectum, atque fortiſſimum declarat, id eſt, ſacer ſpiritus qui à Deo diffuſus eſt in Chriſto: *Pſal. 132.* deſcendit etiam in oram veſtimenti eius, ac totum, vſque in finem, Eccleſiam replet, quæ ei inhærendo, ſine dubio, veſtis ipſius eſt. Nam in transfiguratione vultus eius ſplenduit ſicut Sol, vt in Euangelio legimus, & indumenta ipſius velut nix cãdida facta ſunt, quæ talia nullus fullo ſuper terram facere potuit. *Mat. 17. Luc. 9.* Nullus enim doctorum ad tãtum nitorem, ſicut ille diſcipulos ſuos aliquando perduxit, vel ſic à maculis ablutos, inſtar niuis candidos in ſe credentes facit. Hunc ergo adoleſcentulæ, vel nouellæ Eccleſiæ, vel incorruptæ animæ dilexerunt, A quæ etiam flagranti vnguento repletæ, cum Apoſtolo dicunt: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. *Rom. 5.* 4. *Trahe me poſt te, curremus in odore.* Dicit Dominus in Euangelio: Nemo venit ad me niſi Pater qui miſit me, attraxerit eum. *Ioh. 6.* Attrahitur enim ad Chriſtum, qui credit Chriſto. Illi verò currunt poſt eum, qui eum imitantur, vel qui dono ipſius ipſum ſequendo proficiunt. 5. *Introduxit me Rex in cellaria ſua.* Introduxit Chriſtus Eccleſiam in ſua cellaria, cũ ei reuelat ſcripturarum occulta myſteria, ſicut Apoſtolus ait: vt oſtenderet in ſæculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ in bonitate ſuper nos in Chriſto B Ieſu. *Ephe. 2.* Vel tunc ex toto ſancti introducuntur in Chriſti cellaria, cũ eis in fine dicetur: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi. *Mat. 25.* 6. *Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum.* Exultant ſancti & lætantur in Domino, cum recordantur quemadmodum per vbera Chriſti, Apoſtolorum ſcilicet doctrinis ſpirituali lacte nutriti ſunt. Quam doctrinam Chriſti dum priſcæ legis præceptis inſpiciunt clariorem, in illa vel ex ipſa Chriſtum intuentes intelligũt, quibus ipſe in Euangelio dicit: Veſtri beati oculi qui vident, & aures quæ audiunt. Amen dico vobis, multi Prophetæ & Reges, quæſierunt videre quæ videtis C & non viderunt, & audire quæ audiſtis, & non audierunt. *Mat. 13. Luc. 10.* 7. *Recti diligunt te.* Nec enim praui poſſunt diligere æquitatem. Illi enim recti ſunt & diligunt Deum, qui non amore creaturæ captiui tenentur, ſed ſicut rectos decet, precioſum munus præponentes Deo autori omnium dilectione fortiſſima adhæſerunt. Sed & illi Deum rectè diligere approbãtur, qui non ſolum in beneficiis ſed in flagellis ipſius conſtituti, ſimiliter gratias agunt ſicut & ille dicebat: Benedicam Dominum in omni tempore, laus eius in ore meo. *Pſal. 33.* Id eſt; & quando lætitiam ex dono capio, & quando dolorem eodem corripiente ſuſcipio. Sicut alius quoque vehementiſſima paſſione D probatus, carne putridus, & ſyncerus corde locutus eſt: Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala cur non ſuſtineamus: Dominus dedit Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit ita factum eſt, ſit nomen, &c. *Iob. 1.* 8. *Nigra ſum, ſed formoſa filiæ Hieruſalem ſicut tabernacula cedar.* Nigra, confeſſione peccatorum: formoſa, gratia ſacramenti, filia Hieruſalem. Ex illa enim primitiuorum Eccleſia, per Euangelium nata eſt quæ prima credidit in Hieruſalem, vel certè ſicut Apoſtolus dicit: illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quę eſt mater noſtra. Et meritò, quia adſimilat ſe tabernaculis cedar, quod interpretatur obſcuritas, ad cuius filios Apoſtolus dicit, fuiſtis aliquando tene- *Gal. 4.* E bræ, nunc autem lux in Domino. *Epheſ. 5.* Poteſt etiam nigra vocari, cùm paſſionibus, opprobriis, contumeliis & deſpectui traditur. Conſydera nigram atque formoſam in Paulo: In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtamur: aporiamur, ſed non deſtituimur: deiicimur, ſed non perimus. *2. Cor. 4.* Quemadmodum tabernacula Cedar, tanquàm purgamenta huius mundi facti ſumus, omnium peripſema & ſicut pellis Salomonis: ſemper mortificationem Ieſu Chriſti in carne noſtra circumferentes, vt vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. 9 *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, Quia decolorauit me Sol.* Id eſt, nolite me conſtitutam in perſequutione deſpicere. Æſtus

enim tribulationum ſuſtinui,& quaſi decorem tem
Act. 14. poralis iucunditatis amiſi.Per multas enim tribula-
Mat. 5. tiones oportet me intrare in regnum Dei. In illis
Ioh. 16. nãq; ſum,de quibus ſcriptum eſt: Beati qui lugent,
quoniã ipſi conſolabuntur. Et vos quidẽ triſtitiam
habebitis, mundus autem gaudebit,ſed triſtitia ve-
ſtra in gaudium conuertetur. 10. *Filij matris meæ pu-
gnauerunt contra me.* Filij ſcilicet Synagogæ,qui docen-
tem & arguentem Stephanum martyrem lapida-
Act. 7. uerunt: Et facta eſt perſecutio magna in Eccleſia,
quæ erat Hieroſolymis, & omnes fratres diſperſi
ſunt per regiones Iudeæ & Samariæ. Vel illi etiam
pugnauerunt aduerſus Eccleſiam, qui Paulum præ-
dicantem in Gentibus,per ciuitates ſingulas perſe-
cuti ſunt.Similiter & illi qui his qui ex Gẽtibus cre-
diderant onera legis imponenda cenſebant. Quæ
Act. 15. beatus Iacobus cum cæteris Apoſtolis ſalubriter re-
mouenda decreuit.Nam & illi qui Galathas in Chri
ſto credentes circumcidi ſuaſerant, perturbantes E-
uangelicã traditionem,aduerſus Eccleſiam pugnaſ-
Gal. 6. ſe docentur.De quibus Paulus Apoſtolus ait:Neque
enim hi qui circumciduntur legem cuſtodiunt, ſed
volunt vos circumcidi,vt in carne veſtra glorientur.
Gal. 5. De ipſis etiam dixit. Vtinam abſcindantur qui vos
conturbant. 11. *Poſuerunt me cuſtodem in vineis.* Vi-
Act. 9. neæ quoque iſtæ Synagogæ ſunt. Acceperat quippe
& 22. Saulus poteſtatem & epiſtolas à principibus ſacer-
dotum, vt quoſcunque credentes in Chriſto repe-
riſſet viros ac mulieres,in cuſtodias traderet vt pu-
nirentur. Vt dum iſta perpetraret, quaſi Synagogæ
vineam cuſtodiret.Et ſequitur: Vineam meam non
cuſtodiui.Factus enim ex Saulo Paulus, ex perſecu-
tore prædicator, dum verbum Dei Iudæis contradi-
centibus prædicaret,& omnino ſperneretur,eiſdem
incredulis dixit:Vobis quidem oportebat prædicari
verbum Dei: ſed quoniã repuliſtis illud & indignos
Act. 13. vos iudicaſtis tanta ſalute,ecce conuertimur ad Gẽ-
tes.Sic enim præcepit nobis per ſcripturam Domi-
nus:Dedi te in lucem Gentium, vt ſis in ſalutem vſ-
Iſa. 49. que ad extremum terræ: vel ſicut ipſe ad Galathas
Act. 13. ſcripſit: Audiſtis conuerſationem meam in Iudaiſ-
Gal. 1. mo, quia perſequebar Eccleſiam Dei, & expugna-
bam illam & proficiebam in Iudaiſmo ſupra mul-
tos coëtaneos meos in genere meo, Abundantius
æmulator exiſtens paternarum mearum traditionũ.
Et iterũ:Sed quæ mihi fuerunt lucra,hæc arbitratus
Phil. 3. ſum detrimenta,tanquàm ſub ænigmate dicens: Po
ſuerunt me cuſtodẽ vineis,vineam meã eñ non cu-
ſtodiui.12.*Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas,
vbi cubas in meridie.* Legimus in Euangelio: Si dixerint
ecce hic eſt Chriſtus,ecce illic,nolite exire.Hic enim
Mat. 24. atque illic,partes eſſe noſcuntur: Chriſtus autem in
Mar. 13. Eccleſia catholica tanquam in meridie cubans, mũ-
dum vniuerſum ſuo fulgore perfudit, & in ſpiritu
feruentibus requieſcit. Atque ex ea charitate qua
orbem vniuerſum irradiat, credentes in ſe po-
pulos quotidie paſcit. 13. *Ne vagari incipiam per greges
ſodalium tuorum:* Id eſt,Si in ea claritate, qua fidelium
tuorum vniuerſitas conſiſtit, te habitantem ignora-
uero,per greges ſodalium,id eſt, per congregatio-
nes hæreticorum incipiam oberrare.Sodales quip-
pe Chriſti ex quadam parte hæretici adpellentur,
quia Natiuitatẽ, Paſſionẽ, & Reſurrectionẽ ipſius
profitentur:ſed quia de ipſis Apoſtolus ait: Haben-
tes formam pietatis, & virtutes eius abnegantes,nõ
2. Tim. 3. iam ſodales, ſed aduerſarij comprobantur. 14. *Si*
A *ignoras te ò pulcherrima inter mulieres, egredere & abi poſt
vestigia.* Vox Chriſti eſt ad Eccleſiam: Si ignoras te ô
pulchra inter mulieres, ſi non intelligis quia tu es
illa cui in Pſalmo dicitur: Audi filia & vide & incli- Pſal. 44.
na aurem tuam,& obliuiſcere populum tuum & do
mum patris tui, quia concupiſcit Rex pulchritudi-
nem tuam,quia tu ſola accepiſti decorem incorru-
ptibilis ſacramenti. Et bene ait: Inter mulieres, id
eſt,glorioſa inter hæreſes.Congruè enim mulierum
nomine vocitantur, quia virginitatem quæ eſt in
Chriſto amiſerunt.Igitur non oberres, me alibi ex-
tra te quærendo vllo modo,in te quippe vbi me ha-
ctenus non quærebas,tanquàm in meridie requieſ-
co. Iam intellige vbi me paſcentem, & gubernan-
B tem temetipſam, quæras, ne velut in nocte quorũ-
libet ſimulatio te abducat.Quia tantummodo in te
certa ſynceritas, me apud te regnante perdurat. In
illis te eſſe cognoſce, quib[us] poſt Reſurrectionẽ meã
veraciter repromiſi. Ecce ego vobiſcum ſum vſque Mat. 28.
ad conſummationem ſæculi. Quod ſi quadam pro-
miſſorum meorum dubitatione aliquo modo flu-
ctuas,nec meam præſentiam, nec tuam pulchritu-
dinem cognoſcis,egredere, & abi poſt veſtigia gre-
gum tuorũ. Meritò etenim poſt veſtigia gregũ per-
get quia paſtoris præſentiam dereliquit. Et paſce
hœdos tuos, iuxta tabernacula paſtorum. Iniuſtos
homines oblectans traditionibus vel conuẽticulis
C hæreticorum.His etenim redargutionibus obiurga-
ri merentur,qui Chriſtum in catholica Eccleſia, vel
ſeipſos Eccleſiam catholicam eſſe non cognoſcunt.
15. *Equitatui meo in curribus Pharaonis.* Dicit Abacuc
Propheta:Nunquid in fluminibus iratus es Domine
aut in fluminibus furor tuus,vel in mari indignatio Abac. 3.
tua, qui aſcendis ſuper equos tuos,& quadrigæ tuæ
ſalus? Quos equos Apoſtolos & Euangeliſtas accipi-
mus.Ideò Chriſtus loquitur ad Eccleſiam: Tunc e-
quitatui meo in curribus Pharaonis aſſimulaui te,
cùm ſapientes mundi, ad meam fidem euocandos
cõuerti,vt depoſito tumore ſæculi, ſub me qui ſum
ſalus vera,currendo proficiant,méque circumferen-
D do piis prædicationibus,credentium fide oculis ma-
nifeſtent.Ac ſicut princeps mundi huius, qui iã miſ-
ſus eſt foras,falſis philoſophis,tanquàm elatis curri-
bus vſus eſt ad perniciẽ,ita ego mea ſapientia reple-
tis Apoſtolis, credentes inſtituam ad ſalutem.
16. *Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis.* Caſtitatem co-
mitem verecundiæ prædicauit. Dicitur enim genus
turturum amiſſo corporali conſortio ſolitarium in-
cedere, nec carnalem copulam vltra requirere. Ha-
bet itaque Chriſti ſponſa eximiam pulchritudinem,
quando cum pudore retinet caſtitatem. 17. *Col-
lum tuum ſicut monilia.* In collo hi inſinuantur, qui le-
gem Dei diebus ac noctibus meditari non deſiſtunt,
E quique etiam velut munda animalia, ſalutarem do-
ctrinam iugiter ruminando reddunt. Hi quia præ-
clara Eccleſiæ ornamenta ſunt, velut ſponſæ moni-
lia deſcribuntur. 18 *Murenulas aureas faciamus tibi.*
Vox iſta Doctorum eſt,qui tunc ornamenta Eccleſiæ
auro argentóque permixta diſponunt, quando ſpi-
ritales intelligentias eloquij nitore ediſſerunt.Mu-
renulæ autem à capite defluentes, ſolent ad ceruí-
cẽ ornãdam aptari.Et idcirco illæ doctrinæ præcla-
ræ ſunt,quæ à capite, id eſt Chriſto procedentes,
ſic ſpirituali officio miniſtrant,vt ceruicem noſtram
iugo Chriſti ſubdendam edoceant, ita vt talibus ab
Apoſtolo dicatur:Non alta ſapientes, &c. 19. *Dum* Rom. 11.
eſſet

eſſet Rex in accubitu ſuo. Narrant Euangelia ante biduũ
Mar. 14. Paſchæ, recumbente Domino,à muliere habente a- A
Ioh. 12. labaſtrum vnguenti Nardi piſtici, eius capiti ſu-
perfuſum,& hic prophetia dicit: Cum eſſet Rex in
acubitu ſuo,nardus mea dedit odorem ſuum.Igitur
tam hæc quàm illa figurate dicta vel facta noſcun-
tur,quia Rege noſtro vel in Cruce,vbi inclinato ca-
pite ſpiritum reddidit,vel in ſepulchro vbi corpore
conditus requieuit,in ſuo accubitu conſtituto: Ec-
cleſia piæ confeſſionis odorifero vnguento cũ per-
unxit,vt eum voluntariè paſſum fuiſſe,& à mortuis
reſurrexiſſe die tertia virtute propria,in ſalutẽ credẽ
tiũ prædicare nõ ceſſet. 20. *Faſciculus myrrhæ dilectus
meus.* Mirrhæ ſpecies mortuorum corporibus con-
B diendis apta dinoſcitur. Faſciculus itaque myrrhæ
Chriſtus paſſus & mortuus & ſepultus. Igitur vbe-
ra Eccleſiæ,id eſt,eruditi & ſpirituali lacte redundã-
tes,qui naſcentes in fide populos nutriunt, illi ſine
dubio comprobantur, qui mortem Domini ſicut
præceptum eſt annunciare donec veniat, omnibus
modis non deſiſtunt. 21. *Botrus Cypri dilectus meus.*
Botrus in Cypro,Chriſtus ſuſpenſus in Crucis ligno
quod genus ligni odoriferum ſemper & incorrup-
ptum eſt.Signum etenim Crucis, cum odore chryſ-
matis prænotamus in fronte.Bene autem ait Botrus
Cypri,dilectus meus mihi,quia non illis qui crucifi-
xerunt ſed his qui in crucifixum crediderunt, botri
C iſtius dulcedo conceſſa eſt.In vineis Engaddi, in ſy-
nagogæ populis vbi dominica peracta eſt paſſio.En-
gaddi interpretatur oculus tentationis meæ. Lege
Euangelium & inuenies Phariſæos & Sadducæos
nihil aliud intendiſſe ſuis interrogationibus, niſi vt
Dominum per ſingula tentarent, & inuenirent cau
ſas accuſandi eum: Quibus ipſe dicit:Quid me ten-
Mat. 22. tatis hypocritæ?Sed tantum bonum Paſſionis Chri
ſti illis quidem geſtum, nobis autẽ qui credidimus,
conſtat eſſe cõceſſum. 22. *Ecce tu pulchra es amica mea.*
Chriſtus Eccleſiam quam amicam pacis ſuæ oſculo
fecit, bis pulchram pronunciat, ſicut Apoſtolus
ſanctam corpore & ſpiritu eſſe docuit, adiiciens,o-
D culi tui columbarum. Nihil eſt magis quod faciem
ornet in corpore, quàm diſpoſitio oculorum, per
quos conuenienter ſanctos Apoſtolos accipimus,
qui etiam futura proſpicere potuerunt, quorũ priui
1. Cor. 10 legia deſignans beatus Paulus Apoſtolus ad Corin-
Rom. 12. thios ſcribens ait: Vos eſtis corpus Chriſti. Et alio
1. Cor. 12. loco: Quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia pri-
Eph. 4. mum Apoſtolos, &c. Iam cum dicit, oculi tui co-
lumbarum,ipſos Apoſtolos quibus præceptum eſt,
vt eſſent aſtuti ſicuti ſerpentes,& ſimplices ſicut co-
lumbæ, euidenter oſtendit. Per cuius auis ſimilitu-
dinem eoſdem ſancto etiam Spiritu repletos eſſe de-
monſtrat. 23 *Ecce tu pulcher es dilecte mi.* Chriſtum
E quem pulchrum & decorum Eccleſia hoc loco cõ-
memorat,Pſalmiſta ſic pronunciat,dicens: Specio-
Pſal. 44. ſus forma præ filiis hominum,diffuſa eſt gratia in la-
biis tuis.Sed hæc tua pulchritudo exinde eſt,quia in
principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deũ,
& Deus erat Verbum, & Verbum caro factum eſt,
& habitauit in nobis.Addens autem: Lectulus no-
ſter floridus, ipſum corpus dominicum in quo Dei-
tas requieuit,ſyncerum odoriferum, ex virgine na-
tũ oſtendit. 24. *Tecta domorum noſtrarum.* Domus iſtæ,
in quibus Chriſtus habitat,ſancti ſunt,ſicut Prophe
ta dicit,quoniam habitabo in eis. Tecta autem &
laquearia domorum iſtarum, cedrina & cypreſſina,
quæ incorruptibilia & odorifera dinoſcuntur, dire-
A ctionem Dei & proximi,quæ per Spiritum ſanctum
deſuper conceſſa eſt, id eſt, vt ſancti in ſe ſint, de-
monſtrat. 25. *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Ego
decus mundi, ex virginitate humilium. 26. *Sicut li-
lium inter ſpinas.* Expulſo homini de Paradiſo dicitur:
Maledicta terra in operibus tuis, ſpinas & tribulos
germinabit tibi: quæ terra, vtique caro humana in- Gen. 3.
telligitur,quæ aculeos libidinum & concupiſcentia-
rum ſpinas producere conſueuit. Quapropter quod
ait: Sicut lilium in medio ſpinarum, ſic amica mea
inter filias: filias hæreſes dicit, quæ per baptiſmum
quaſi renatæ,filiarum nomine nuncupantur. Sed ſpi
nis comparatæ,corrumpentes & corruptibiles per-
B docentur. Quam corruptionem Eccleſia neſcit,quæ
liliorum ſynceritati comparata, vltro citróque re-
dolet, ac reſplendet. 27. *Sicut malum inter ligna ſylua-
rum.* Dicit Pſalmographus: Quoniam quis in nubi- Pſal. 88.
bus æquabitur Domino,aut quis ſimilis erit Deo in-
ter filios Dei? illic adoptione, hic natura eſt filius. Et
ideò nullus in ſanctis,vel in vniuerſo genere homi-
num,quàmlibet filij vocabulo cenſeatur,Chriſto ſi-
milis reperitur, qui fructus ſui dulcedine, refectio-
néque electos incomparabili decore præcedit.
28. *Sub vmbra illius quẽ deſideraueram.* Eodem prote-
gente quem ſemper adeſſe quæſiui,humilis ac ſecu-
ra permanſi. 29. *Et fructus eius dulcis gutturi meo.* Di-
C cit in Euangelio Dominus, Ego ſum vitis, vos eſtis
palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic adfert Ioh. 15.
fructum multum,quia ſine me nihil poteſtis facere.
Quamuis igitur fructus oriatur in palmite, ad vi-
tem tamen deputandus eſt ex cuius radice palmes
cum fructu proceſſit, & ideò quicquid iuſti in bo-
nis operibus fructificant, totum eſt referendum ad
Chriſtum.In cuius fructibus incomparabilis dulce-
do ſentitur. Illi etiam ſancti qui per gutturis ſpeciẽ
ruminare quæ guſtauerãt,id eſt meditari quæ Chri-
ſti ſunt, conſueuerant: ipſi etiam nimiam dulcedi-
nem ex eius fructu percipiunt. 30. *Introduxit me in
cellam vinariam.* Aſcenſurus in cœlos Dominus præ-
D cipit Apoſtolis ab Hieroſolymis ne diſcederent, di- Act. 1.
cens ad eos: Gaudete quia vici mundum,& vado ad
Patrem,vos verò ſedete in ciuitate, quoadúſque in-
duamini virtute ex alto.Et ſicut in Actibus Apoſto-
lorum ſcriptum eſt: Tunc reuerſi ſunt in Hieruſa-
lem,à monte qui vocatur oliueti, qui eſt iuxta Hie-
ruſalem,ſabbati habẽs iter.Et cum intraſſent in cœ-
naculum,aſcenderunt,vbi manebant Petrus & Ioan-
nes.Et poſt pauca: hi erant omnes vnanimiter con-
gregati cum mulieribus,& matre Ieſu Maria, & fra-
tribus eius. Erat autem turba hominum ferè centũ
viginti in hoc loco conſtituti: & ſuperueniente Spi-
ritu ſancto, repleti ſunt,& cum cœpiſſent loqui va-
E riis linguis,muſto pleni à populo putabantur.Tunc
itaque Eccleſia in cellam vinariam introducitur,
quando hæc Apoſtolica congregatio in vnitate per-
manens Spiritu ſancto repletur, ſicut & Apoſtolus
dicit: In vno ſpiritu omnes nos in vnum baptizati 1. Cor. 12.
ſumus,ſiue ſerui,ſiue liberi, & omnes in vno ſpiritu
potati ſumus, quia charitas per Spiritum ſanctum,
piorum in corde diffunditur, ſtatim ſubiunxit: Or-
dinauit in me charitatem. Hæc enim eſt ordinata
charitas, vt diligat homo proximum ſuum, tanquã
ſe ipſum. Sic diligat Deum, vt etiam ſeipſum abne-
get propter ipſum: diligitur in malis quoque non
iniquitas,quam ipſi faciunt, ſed creatura in qua bo-

ni à Deo formati ſunt.Sed & illa ordinata charitas:
vt ſerui Dominum non ſicut malefactores ſentiant, A
nec ſicut laſciuientes execrabili amore ſe diligāt,ſed
etiam vbi neceſſe fuerit ſemetipſos mutuò expulſa
ſuperſtitione cum libertate corripiāt ſecundū illud:
Meliora ſuntvulnera diligentis,q̃ fraudulenta oſcu-
Prou.27. la blandientis.Et iterū: Qui arguunt laudabūtur,&
Prou.24. ſuper ipſos veniet benedictio. 31. *Fulcite me floribus,*
ſtipate me malis. Sanctorum cœtibus coniūgi vel cir-
cundari deſiderat, quæ pio & caſto amore langueſ-
cit:quia languor non eſt morbi, ſed ineffabilis deſi-
Pſal. 118. derij,ſecundum illud: Defecit in ſalutari tuo anima
mea,& in verbum tuum ſuper ſperaui. Defecerunt
oculi mei in eloquium tuum dicentes,quādo conſo-
laberis me? Fœlices illi,qui tali profectu proficiunt. B
Quodammodo enim qui multum deſiderat lāgueſ-
cit & deficit,donec optata vel quæſita reperiat.
Prou.3. 32. *Læua eius ſub capite meo.*Ipſe Salomon in Prouer-
biis ait:Beatus homo qui inuenit ſapientiam, & af-
fluit prudentia:longitudo dierum in dextra eius, &
in ſiniſtra eius diuitiæ & gloria.Ac ſic electa Chriſti
Eccleſia ſiniſtram habens ſub capite, temporalia ſi-
bi ſubiecta deſcribit: & dextera eius ſe amplexari,
dum æterna concupiſcit, edocuit. 33. *Adiuro vos*
filiæ Hieruſalem per capreas. Filias Hieruſalem,ſanctas
& pacificas Doctorum animas dicit,quas per mun-
da &velocia animalia quæ ruminare non deſinunt,
& in campis ſanctarum ſcripturarum aluntur, con- C
1. Cor. 7. iurat,ne ſuſcitare faciāt donec ipſa velit.Quod Pau-
lum Apoſtolum feciſſe cognoſcimus, cùm virgini-
bus de conſeruanda ſanctimonia, non præceptum
ſed conſilium dedit. Et in Euangelio diuiti dicitur:
Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ ha-
bes,& da pauperibus.Et alio loco vbi Spadones lau
Mat. 19. dantur, qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnū cœ-
lorum. Et ſtatim adiicitur, qui poteſt capere capiat.
Et iterum Apoſtolus,cū ad continentiam hortatur:
hoc ad vtilitatem veſtrā dico(inquit)non vt laqueū
vobis iniiciam,ſed ad id quod honeſtum eſt,hortor,
& quod facultatem præbeat ſine impedimento Deū
Philem. obſecrandi. Et rurſus ad Philemonem:Sine conſilio D
autem tuo,nihil volui facere, vti ne velut ex neceſ-
ſitate bonum tuū eſſet,ſed voluntarium. Tūc enim
dilecta quoadusque velit nullo modo ſuſcitatur,
quando ſanctorum vota, voluntate ſpontanea Do-
mino offeruntur. 34. *Vox dilecti mei.* Hæc vox
Chriſti quæ in hac Prophetia tantum commemo-
ratur, non inſcite de illa accipitur, qua genus mor-
tuorum hominum in Euangelio ſuſcitantur, ſicut
ipſe pronuntiat dicens:Amen amen dico vobis,quia
Ioh.5. veniet hora,in qua omnes qui in monumentis ſunt,
audient vocem eius: & procedent qui bona fecerūt
in Reſurrectionem vitæ. Et in Apocalypſi dicitur:
Apoc.20 Beatus qui habitat partem in Reſurrectione pri- E
ma. Ille in prima Reſurrectione partem inuenit,
qui erutus de mala conſuetudine, tanquàm à mor-
te, Chriſto viuificante reſurgit. 35. *Ecce iſte ve-*
nit ſaliens in montibus. Venit Chriſtus ſaliens in
montibus,cum perfectior perfectis apparuit: Tran-
ſiliens colles, cū omnem ſanctorū altitudinem,ſuæ
maieſtatis excellētia ſuperauit. 36. *Similis eſt dilectus*
*meus capreæ.*Similis capreæ, quia in ſimilitudine car-
nis peccati,nobis apparuit: ſimilis etiam ceruorum
hinnulo,quia de ſanctis qui ſerpentem vicerunt, ſe-
cundum carnem duxit originem. 37. *En ipſe ſtat poſt*
*parietem.*Stat poſt parietem noſtrum, induitur vela-

mine corporis noſtri. 38. *Reſpiciens per feneſtras.* Cùm
A quiddam ſui occuluit, quiddam autē manifeſtauit,
quaſi per feneſtras & cancellos proſpexit. Nō enim
ſe ex toto præcipuè ſecundum Deum oſtendit, qui
patrem videre cupienti Philippo dixit: Tanto tem- *Ioh.14.*
pore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me? Et alio
loco: Qui diligit me mandata mea cuſtodit, & ego *Ibid.*
diligam eum,& manifeſtabo ei meipſum. Vel tunc
per feneſtras &cancellos proſpexit,quando plebem
in parabolis edocuit. Poteſt etiā intelligi,quòd tunc
per feneſtras proſpexit, quando in Paſſione lancea
perforato latere,ſanguine & aqua manante,redem-
ptionis & lauacri ſacramenta produxit. 39. *Dilectus*
meus loquitur mihi. Dilectus in hoc libro ſæpe deſcri-
B bitur, quis enim tàm dilectus Eccleſiæ, quàm ille
propter quem Martyres animas poſuerunt? Surge,
propera,& veni,ſurge,crede,propera,peracto curſu
pij laboris præmium ſuſcipe. Amica mea, reconci-
liata mihi per mortem: formoſa mea, munda facta
per lauacrum. 40. *Iam enim hyems tranſiit.* Quia tē-
poralis tribulatio finem accepit. 41. *Imber abiit &*
*receſſit.*Crebra &multiplex tentatio,vel Paganorum
perſequutio quieuit. 42. *Flores adparuerunt in terra.*
Sancti redundauerunt in mundo, menſe nouorum,
quando Paſcha celebratur,exorti,quibus Apoſtolus *Col.3.*
dicit:Si conſurrexiſtis cum Chriſto,quæ ſurſum ſunt
ſapite,non quæ ſuper terram. 43. *Tempus putationis*
C *aduenit.* Hi qui in domo Domini ſunt plantati,adhi-
bita diſciplinæ falce,ab omni ſuperſtitione purgati,
venturis fructibus præparantur. 44. *Vox turturis*
audita eſt in terra. Anna in Euangelio, octoginta qua- *Luc.2.*
tuor annorum caſtiſſima vidua non recedens de tē-
plo in ieiuniis &orationibus Chriſtū agnoſcit,&lo-
quitur omnibus de eo,qui exſpectabāt redemptio-
nem Iſraël. Iſtarū quoque auium combinationē in
ſacrificium offerri mandauit, qui nil omnino in o-
blatione Dei præclarum,niſi cum fideles corpore &
ſpiritu ſanctificati Domino offeruntur. 45. *Ficus*
*protulit groſſos ſuos.*Tandem etiam Synagoga,creden-
tes in Chriſto produxit Iſraëlitas,ſicut & Apoſtolus
D ait:Nolo vos ignorare myſterium hoc,quia cæcitas *Rom.11.*
ex parte contigit in Iſraël,donec plenitudo Gentiū
intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. 46. *Vineæ*
florentes, & dederunt odorem. Congregationes Cleri- *Congrega*
corum, Monachorum quoque & Virginum in Ec- *tiones cle*
cleſia proficiunt, & per bonam famam & conuerſa- *ricorum.*
tionem intonuerunt. *Surge amica mea & ſpecioſa mea.*
Piis appellationibus ſemper hortatur Eccleſiam vt
relictis temporalibus ad æterna feſtinet. 48. *Colum-*
ba mea in foraminibus petræ. Non ob aliud Eccleſia co-
lumba vocatur, niſi quia eſt ſine dolo,& Spiritu ſan
cto repleturhabitat in foraminibus petræ,quia ſem
per receptaculum habet in his, ex quibus ſanata eſt,
E vulneribus Chriſti. Recipitur etiam in cauernam
maceriæ,cm ſancta ex ſcripturarum conſolatione
fouetur,vel cum præcedentium ſanctorum meritis
atque orationibus ex toto protegitur. In his forami
nibus petræ,Thomas Apoſtolus tanquam columba *Ioh.20.*
protectionem inuenit, cum poſt Reſurrectionem
contrectatis Chriſti vulnerum locis, remota omni
dubietate, Deus meus & Dominus meus, fideliter
exclamauit. 49. *Oſtende mihi faciem tuam Sion.*Sion in-
terpretatur ſpeculatio,quæ meritò in illis intelligi-
tur,qui cum Apoſtolo dicunt: Nos autem gloriam *2.Cor. 3.*
Dei ſpeculantes, in eandem imaginem tranforma-
mur à claritate in claritatem tanquam à Domini
ſpiritu.

ſpiritu. Et iterum: Non contemplantibus nobis
quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim A
videntur, temporalia ſunt: quæ autem non vi-
dentur, æterna ſunt. Hæc itaque inuitatur, vt
3.Reg.17 ſemper ante Deum adſiſtat, ſicut Helias, qui di-
4.Reg.3. cebat: Viuit Dominus in cuius conſpectu ad-
Hierem.2 ſto hodie:nec ſit de illis,quos Propheta denotat di-
cens:Verterunt ad me tergum &non faciem.&,vox
tua,inquit,in aurib⁹ meis.Et Clamauerūt iuſti,& Do
Pſal. 33. minus exaudiuit eos, & ex omnib⁹ tribulationibus
eorum liberauit eos. 50. *Vox enim tua dulcis.*Oratio-
nes ſanctorum ſemper Domino acceptæ, gratiáque
eius præſentes, quia de Chriſti lumine acceperunt,
vt in decore iuſtitiæ permanerent. 51. *Capite vobis*
vulpes paruulas. Dicit per parabolam in Euangelio B
Mat.13. Dominus:cum creuiſſet herba & fructum feciſſet,
tunc apparuerunt zizania, id eſt, proficiente Eccle-
ſia,numeroſæ etiam hæreſes ſurrexerunt, vel in illa
fide permanente,quàm praue ſentirent, inueſtigatæ
Iudic.15. ſunt.Sic & ille Samſon, qui interpretatur Sol, cap-
tis trecentis vulpibus,eorum caudis ignem appoſuit
& fructus inimicorum accendit. Semper enim hæ-
Hæretico- retici in primordiis, velut ficta religione conſpicui,
rum in- in extremis ſuis ignem trahunt, gehennæ incendio
genium. deputati. Et ideò capite nobis vulpes, conuincite
hæreticos,eorúmque verſutias,ſanctarum ſcriptura-
rum concludite teſtimoniis:Quos,vulpes paruulas
dicit,quia nihil magni ſecundum rectam fidem in- C
telligendo continent, omne enim quod ſapiunt,ex-
hibent: qui puſilli ſunt,demoliuntur vineas,ſubuer-
tunt plebes,prauis eas traditionibus corrumpentes.
vinea noſtra floruit,Eccleſia catholica indeclinabili
augmento proficit. 52. *Dilectus meus mihi, & ego illi.*
Ephe.5. Dicit Apoſtolus:Erunt duo in carne vna.Sacramen-
tum hoc magnum eſt,ego autem dico in Chriſto &
Eccleſia. De ipſo enim eadem Eccleſia dicit:Domi-
Pſal. 15. nus pars hæreditatis meæ.Et iterum à Patre,filio di-
Pſal. 2. citur:Poſtula à me,& dabo tibi gentes hæreditatem
tuam & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Habet
igitur Chriſtus Eccleſiam in ſuo corpore,& Eccleſia
Chriſtum in capite:quę connexio,quia diſſociari nō D
poteſt,meritò dixit,dilectus meus mihi. 53. *Qui pa-*
ſcitur inter lilia. Paſcitur inter lilia Chriſtus, quando
corpus eius,quod eſt Eccleſia, Sanctorum & Virgi-
num cœtibus,decoratur. 54. *Donec adſpiret dies, &*
inclinentur vmbræ. Donec Euangelica traditio in cla-
riore luce proficiat, & figuræ veteris Teſtamenti,
quæ velut vmbræ in ritu ſacrificiorum typicis ob-
ſeruationibus præceſſerunt,depellantur. 55. *Reuer-*
tere ſimilis eſto dilecte mihi. Dum dilectum inſinuat re-
gredi,ſimilémque capreæ & hinnulo dicit:Chriſti in
cœlos Aſcenſionem, mundis & velocibus animali-
bus comparandam demonſtrat.Hęc enim celeri ſal-
tu montium altiora tranſiliunt: Supergreſſus eſt au- E
tem Chriſtus omnia quæ videntur excelſa, quia de
Phil. 2. ipſo Apoſtolus dicit: Propter quod Deus exaltauit
illum, & dedit illi nomen quòd eſt ſuper omne no-
men,vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœle-
ſtium,terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua
confiteatur quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei
patris. Bethel autem interpretatur domus Dei: ergo
ſuper montes Bethel, quia omnibus ſanctis qui in
cœlo & in terra ſunt, Chriſtum prædicat potentio-
rem. 56. *In lectulo per noctes quæſiui.* In his qui in fide
dormitant,& ignorantiæ tenebris deleti ſunt, quæ-
ſiuit Chriſtum quem diligit Eccleſia, ſed vide quid

ſequitur: Quæſiui illum,& non inueni.dicit Domi- *Gen.3.*
A nus ad Adam:In ſudore vultus tui comedes panem
tuum.Non enim qui vitio quodam vel ſopore iner-
tiæ reſoluuntur, ad illius panis qui de cœlo deſcen-
dit,eſum,citò perueniunt: ſed qui ſanctis laboribus
inuigilauerint, ipſi eum reperiunt. 57. *Surgam &*
circuibo ciuitatem. Conſideraui omnem gloriam præ-
ſentis ſæculi, inſpexi congregationes infidelium; &
diuerſas ſectas philoſophorum; ſed nec illic reperi
quem diligit anima mea. 58. *Inuenerunt me vigiles.*
Diſputauerunt contra me ſæculi ſapientes; idolo-
rúmque cultores,multa inaniter perſcrutantes,plu-
réſque libros irritis laboribus conficientes, quibus
dixi: Cur incaſſum ſuperfluo conatu vexamini? Cur
B fruſtrà vehementer ingenia veſtra atteritis, num
quem diligit anima mea vidiſtis? Quandoquidem
falſo nomine ſapiētiæ gloriamini,ſtultam fecit Deus
ſapientiam veſtram,quia Chriſtum illic inuenire mi
nimè valuiſtis. 59. *Paululum cum pertranſiſſem.* Cum
pertranſiſſem huiuſmodi homines qui in ſæculo va
na ſcientia clari putantur,&cum eorum ſuperſtitio- *1. Cor. 2.*
ſis adinuētionibus reſtitiſſem,eorúmque ſapientiam
ſtultam iudicaſſem:inueni quem diligit anima mea.
Inde eſt,quod Apoſtolus de talibus dicit,ſapientiam
loquimur inter perfectos: Sapientiam autem non
huius ſæculi,ſed loquimur Dei ſapientiam in myſte-
rio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus
C ante ſæcula in gloriam noſtram. & quia ipſa ſapien-
tia,quæ Chriſtus eſt, apud tales non reperitur, Se-
quitur:quam nemo principum huius ſæculi cogno-
uit,ſi enim cognouiſſent, nunquam Dominum glo-
riæ crucifixiſſent,ſicut ſcriptum eſt:quod oculus nō
vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit,
quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Sed
quia apud ſpirituales inuenit illum quem diligit ſpō
ſa,audi quid ſequatur: Nobis autem reuelauit Deus
per ſpiritum ſuum, ſpiritus autem omnia ſcrutatur,
etiam profunda Dei. 60. *Tenui eum nec dimittam.* Ita
nanque adhærebo Chriſto,in eius fide perſeuerabo,
donec ipſum in Synagogæ populis, tanquam in do-
D mo matris prædicans,introducam in cubiculum ge-
nitricis meæ, vt Iudæi qui eum hactenus negabant
ore, corde recipiant: illuminatíſque mentis oculis
eorum.In cubiculum, in ſecreto ſanctarum ſcriptu-
rarum conſiſtentem, qui nobis olim reuelatus eſt,a-
liquando reperiant. vel tunc Chriſtus in domo ma-
tris inducitur, cum ad Hieruſalem cœleſtem, Chri-
ſtianus populus,qui eſt corpus ipſius, ſociatur, Vbi
eſt quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in
cor hominis, &c. 61. *Adiuro vos filias Hieruſalem.*
Hanc ſententiam iam in ſuperioribus conſtituit, in
quantum Deus audiuit, adhibitis teſtimoniis nos
pertractaſſe meminimus. Sed idcirco iterum in hoc
E libro arbitror repetitum, ne quiſquam Doctorum,
vel muneribus ſollicitet, vel minis deterreat credi-
turos, ſed tantum quæ ſancta ſunt prædicet, & vo-
luntariè ad fidem vel religionem credituros, ſiue
conuertendos adducat. 62. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit*
per deſertum. Per deſertum aſcendit Eccleſia,quando
populus gentium,fide occupans credentium multi-
tudinem,proficit. De ipſa enim in Pſalmis canitur:
poſuit deſertum in ſtagna aquarum, & terram ſine *Cordis cō*
aqua,in exitus aquarum. Virgulta fumi ex aromati- *punctio.*
bus,orationes dicit,quæ ex cordis compunctione *Pſal.106*
ad Dominum aſcendunt à ſanctis.Solet enim fumus *& 113.*
lachrymas excitare. Myrrha & thus & vniuerſi pul-

ueris pigmenta, mortificationis inſignia, vel diuerſa gratiarum, quæ in electis redundant dona, inſinuãt. A 63. *En lectulum Salomonis.* Lectulus Salomonis requies Chriſti eſt, quæ requies Eccleſiæ, conuenienter accipitur: quam ſub numero in Pſalmis Pſal. 75. legimus electam, Quoniam, inquit, elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi: Hæc requies mea in ſæculum ſæculi, hic habitabo, quoniã elegi eam. In ſexagenario autẽ numero, quia ſexagenarius totus ſuis partibus conſtat, & per denarium aſcendit: meritò ex fortiſſimis Iſraël deſcribuntur, qui præſente Domino in Eccleſiæ cuIſa. 62. ſtodiam deputantur. Ad ipſam etiam dicitur per Prophetam: Super muros tuos Hieruſalem, cuſtodes conſtitui, tota die & nocte perpetuò non tacebunt. Omnes tenentes gladios ad bella doctiſſimi. Et vniuſcuiuſque enſis ſuper fœmur ſuum. Ipſis enim Apoſtolus dicit: State ergo ſuccincti lumbos veſtros Epheſ. 6. in veritate, & induite loricam iuſtitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei. Illi itaque ſunt ad bella doctiſſimi, qui contra carnis ſuę concupiſcentias nouerunt repugnare. Et ille enſem ſuper fœmur ſuum vtiliter baiulat, qui carnales fluxus atque libidines, ſpiritali cibo mortificat. Quicũque igitur huiuſmodi in Eccleſia reperiuntur, hi fortes, ex fortiſſimis Iſraël contemplando Deum, eſſe noſcuntur. 64. *Ferculum fecit ſibi Rex Salomon.* Vbi ciborum exhibitio ſcribitur, illic credentium fides, quam Chriſtus aduertitur. Nam cum Dominus mu-Ioh. 4. lieri Samaritanæ ad puteum loqueretur, & illa regrediens maieſtatem eius cæteris in ciuitate cõmanentibus nunciaſſet, diſcipuli eius ſuperuenientes rogabant eum dicentes: Rabbi manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare quem vos neſcitis. Et paulo pòſt, ex ciuitate illa, multi crediderunt in eum Samaritanorum. Horum fidem cibum ſibi futurum oſtendit, quando diſcipulis hoc ſe comeſturum quod illi neſcirent, paulò ante prædixit. Sed in hoc loco, vt ſequentia docent, nomen Ferculi magis inſtrumentum, in quo aliquid deferatur, vel ſicut alia editio habet geſtatorium quàm ipſum cibum oſtendit. De lignis Libani, de præcipuis in Eccleſia ſanctis. 65. *Columnas eius fecit argenteas.* Suſtentacula Eccleſiæ præparauit ex doctis vel Apoſtolis ſuis, ſicut Paulus vas electionis ad Galatas ſcripſit: Gal. 2. Cum cognouiſſent, inquit gratiam Dei, Iacobus, Cephas Ioannes qui videbantur columnæ eſſe, dextras mihi & Barnabæ dederunt ſocietatis. 66. *Reclinatorium aureum.* In illis bene epulaturus Chriſtus reclinatorium inuenit, qui intellectu ſyncero præditi velut aurum in ſancta congregatione refulgent.

67. *Aſcenſum purpureum.* Aſcenſus purpureus, Martyrum eximiam perfectionem in effuſione ſanguinis docet. 68. *Media charitate conſtruit.* Vt iſta omnia Eccleſiæ ornamenta conſtrueret, nulla alia cauſa eſt, niſi quia dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. 69. *Egredimini & videte filiæ Sion.* Semper præ oculis habete ſanctæ animæ Regem Salomonem, pacificum noſtrum qui Chriſtus eſt, quẽadmodum Paſſionem ſuſtinuit, vt genus humanũ Mar. 15. ab interitu liberaret: inſpicite eum in diademate, Ioh. 19. quo coronauit eum mater ſua, in illa ſpinea corona quam capiti eius Synagoga ſuperpoſuit, in die A deſponſationis eius. Tunc enim vniuerſam Eccleſiam ſibi deſpondit, quando in patibulum Crucis aſcendens, ex eadem Cruce ſignum in frontibus, omnes in ſe credentes edocuit, ſicut ipſe ait: Ego cum exaltatus fuero à terra, traham omnia ad meipſum. (*Signum Crucis in frontibus.* Ioh. 12.) Qui dies Paſſionis, fuit etiã dies lætitiæ cordis eius. Scit enim Chriſtus quæ bona per ſuam Paſſionem, in progenies & multa tempora fidelibus condonauit. 70. *Quàm pulchra es amica mea.* Repetitio ſermonis commendat pulchritudinem quam laudat, vel ea ſanctorum genera, quæ ſub ſpecie ſimilitudinum intromittit, conſideranda præmonſtrat.

71. *Oculi columbarum abſque eo.* Simplicitas ſpiritua-B lium plurimum veneranda, quia ſe nec extollere nouerunt, & conſcia puritate, magis Deo quàm hominibus placere contendunt. 72. *Capilli tui ſicut greges caprarum.* Docet Apoſtolus, mulieri capillos pro ornamento datos, & idcirco Eccleſia illos po-1. Cor. 11. pulos in ornamento quàm maximè habet, qui ex circunciſione primitius crediderunt, qui venditis, & in vſum pauperum prorogatis facultatibus ſuis, habebãt cor & animam vnã: hi aſcenderunt de mõte Galaad, Galaad interpretatur aceruus teſtimonij, ac ſi Aſcenſus, id eſt, profectus eorũ proceſſit de teſtimoniis ſanctarum ſcripturarum, cum illic Chriſtum intellexerunt, in quem poſtea crediderunt. C 73. *Dentes tui ſicut greges detonſarum.* Dentes prædicatores dicit, qui ea quæ ſuſceperunt, ſalubriter cõminuendum, in corpus Chriſti traiiciunt: Hi detonſarum gregibus comparantur, quia expoſito vetere homine, in nouitate Spiritus proceſſerunt. Aſcenderunt quoque de lauacro, cum accepta per baptiſmata remiſſione peccatorũ profecerunt in Chriſto. 74. *Omnes gemellis fœtibus.* Omnes repleti in charitate Chriſti & pximi, & quia ad miſericordiam prompti, idcirco ſterilis nemo inter eos. 75. *Sicut vitta coccinea, labia tua.* Raab illa meretrix, quæ ſaluari meruit, Ioſ. 6. & Iſraëlitico populo aſſociari, coccineũ funiculum in ſignum ſalutis per feneſtram ſuæ domus appen-D dit. Quapropter illorum labia decora, qui Paſſionẽ iugiter prædicant, & per eius ſanguinem, datam redemptionem annunciant, nihílque dulcius quod loquantur ſe inueniſſe congaudent, ſicut & Apoſtolus ait: Nihil me arbitror inter vos ſcire, niſi Chri-1. Cor. 2. ſtum Ieſum, & hunc crucifixum. 76. *Sicut fragmen mali punici, genæ.* Illi in facie Eccleſiæ decorem efficiunt, qui comitante verecundia, caſtitatem obſeruant: ſiue ſancti Martyres, qui imitantes Chriſti paſſionem, roſeo ſanguinis ſui decore perfuſi ſunt, abſque eo quòd intrinſecus latet, præter caſtitatis & martyrij meritum. Multa ſunt & alia ſanctorum bona, quæ ille nouit, qui ea in eorum cor-E de conceſſit. (*Caſtitatis & Martyrii meritum.*) 77. *Sicut turris Dauid collum tuum.* Turris dicitur perfectio vel doctrina Sanctorum, quæ non à ſe ſed à Chriſto ædificata eſt, cum propugnaculis, tum ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis quibus infideles vel hæretici debellantur.

77. *Mille clypei pendent.* Poteſt hæc turris, ſcriptura canonica Veteris & noui Teſtamenti conuenienter intelligi, quæ per Spiritum ſanctum, velut turris excelſa, conſtructa eſt, mille clypei pendent ex ea. Hic numerus per plenitudinem vniuerſitatis accipitur, ſicut in Pſalmo: Verbi quod mandauit in mille generationes, tãquã diceret, in omnes generationes. Itaque in hac ſancta ſcriptura, omnis armatura

armatura fortium reperitur, ex qua vel contra Diabolum, vel contra miniſtros eius fortiter repugnatur, nam & ipſe Dominus, cum in deſerto à Dia-Mat. 4. bolo tentaretur, ex hac turri arma produxit, cum eum prolatis ex ſacra ſcriptura teſtimoniis vſquequaque deuicit.

79. *Duo vbera ſicut duo hinnuli capreæ.* Duo vbera Eccleſiæ, duo ſunt Teſtamenta coaptata duobus hinnulis capreæ gemellis, id eſt, duobus populis, qui ex te nutriuntur, Circumciſionis videlicet & Præputij, ex peccati traduce natis, quæ tamen paſcuntur in liliis, dum Sanctorum proficiunt pariter exemplis & doctrinis. 80. *Donec aſpiret dies & inclinetur.* Donec, ſicut Apoſtolus ait: abſorbeatur quod mor-2. Cor. 5. tale eſt. 81. *Vadam ad montem myrrhæ.* Coniungat his qui ſe propter Deum mortificando creuerunt, ſéque illi offerendo, odorem gratiæ propinare non deſinunt. 82. *Tota pulchra es amica mea.* Sicut dicit Epheſ. 5. Apoſtolus, vt exhiberet ſibi Eccleſiam ſine macula & ruga, nec hoc vacat, quod ait: Tota pulchra es, in omnibus ſcilicet puſillis & magnis. Sed ſic, non ſolum in Martyribus, Confeſſoribus, eruditis Virginibus, ſed etiam in continentibus, eleemoſinariis ac pœnitentibus. 83. *Veni de Libano ſponſa mea, veni.* Libanus, candor interpretatur: niſi enim quis candorem in ſacro Baptiſmate, quo peccatorum remiſmiſſio datur, perceperit, ad Chriſtum venire non poteſt. 84. *Coronaberis de capite Amana.* Seir interpretatur lucerna, Hermon conſecratio: quæ omnia referuntur ad Chriſtum, qui quos illuminat, conſecrat, ipſóſque coronat, quos illuminans conſecrauerit. 85. *De cubilibus Leonum.* Euocatur Eccleſia de cubilibus Leonum, & montibus Pardorum, quando relicta elatione ſuperba, vel diuerſarum traditione ſectarum, ſimplex & humilis venit ad Chriſtum.

86. *Vulneraſti cor meum ſoror mea.* Vulnus iſtud, cordis dilectio eſt. Ingentis amoris itaque in illo oculo, Eccleſia Chriſto complacuit, quoniam non temporalia, ſed æterna proſpexit. Sícque iam in vno crine colli, quia non ornari viſibilibus, ſed futuris ſtuduit, aut forte vnus oculus & crinis colli, eſt credentis Eccleſiæ populus, quem Chriſtus ſic dilexit, vt animam ſuam poneret pro eo. 87. *Quàm pulchræ ſunt mãmæ tuæ.* Quam admirandi ſunt illi doctores, qui naſcentes in fide homines nutriunt, & garrientium carnalium moleſtias populorum tanquàm piæ nutrices perferunt, donec quos ſpirituali lacte educauerant, ad perfectionem perducant. 88. *Pulchriora vbera tua vino.* Iam ſupra, vbera iſta Apoſtolos, vel Apoſtolicos viros eſſe prædiximus, quorum doctrina vinum exuberat, veteris ſcilicet Legis traditionem, atque præceptum. Et odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Diſtributio gratiarum quæ per Spiritum ſanctum conceſſa eſt, quam Apoſtolus declarat, cum dicit: alij datur ſermo ſapientiæ, 1. Cor. 12. alij ſcientiæ, &c. in tantum præeminet, vt cunctas Mundi vanitates exuperet. 89. *Fauus diſtillans labia tua, ſponſa.* Fauus diſtillans labia tua, expoſitio Scripturarum ſacrarum, mel & lac in doctrina tua ſub lingua tua, eo quòd lacte paruulos nutris, in melle diuerſorum vulnerum peccatorum putredines tollis. 90. *Et odor veſtimentorum tuorum.* Dicit per Prophetam ad Hieruſalem de ſanctis: Viuo ego dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento veſtieris, & circundabis tibi eos quaſi ſponſa. Proinde veſtimenta Eccleſiæ, omnes videlicet A ſancti, præclari in verbis & operibus, reddunt ſuauitatem odoris. 91. *Ortus concluſus, ſoror mea ſponſa.* Huic ſponſæ, quæ velut ortus concluditur, id eſt, Chriſti gratia, tàm indiſſolubilis maceria cir-Iſa. 52. cundatur, vt de ea Eſaias Propheta dixerit: Non adiiciet vt pertranſeat per te omnis incircunciſus & immundus. Poteſt etiam ortus concluſus, & fons ſignatus, ipſa mater Domini ſancta Maria intelligi, quæ virgo concipiens, virgóque generans, concluſi orti & ſignati fontis intemeratum in ſe decus exhibuit. 92. *Emiſſiones tuæ Paradiſus malorum.* Profectus tui, congregatio ſanctorum Martyrum, cum pomorum fructibus, cum reliqua fidelium multitu-B dine, quæ iuſtitiæ dulcedine decoratur. 93. *Cypri cum nardo, nardus & crocus.* Incorruptio & fortitudo, virtutis Martyrum, doctrina, bona fama, reperiuntur in vniuerſis populis Baptiſmate in Chriſto renatis. 94. *Myrrha & Aloe cum omnibus.* Mortis Chriſti inſignia cum præcipuis ſancti Spiritus donis. 95. *Fons ortorum puteus aquarum.* Fons patens, eruditio populorum: puteus, profunditas doctrinarum, quæ fluunt impetu de Lybano, cùm feruore Spiritus emittuntur à Chriſto. 96. *Surge, Aquilo, & veni Auſter.* Vnus Spiritus, id eſt, quia Aquilo atque Auſter ſunt diuerſa vocabula, vnius Spiritus ſancti inſinuant dona. (*Aquilo & Auſter, Myſticè quid.*) Aquilo dum æſtuantibus re-C frigeria præbet, Auſter dum duros ad credendum, vel benefaciendum reſoluit. Aquilonem autem in bonam partem poni Pſalmiſta docet, mons Syon latera Aquilonis ciuitas Regis magni. Et rurſum E-Pſal. 47. zechiel Propheta: Eſt ſuper me manus Domini, & vidi, & ecce Spiritus fulgens veniebat ab Aqui-Ezech. 1. lone. Et quoniam in duobus vnus aduertitur, non ait, perflate: ſed perfla ortum meum, & fluant aromata illius, inſpira credentem populum & redundent bona opera eius. 97. *Veniat dilectus meus in ortum ſuum.* Ingrediatur in Eccleſiam ſuam & delectetur in operibus Sanctorum ſuorum, vel, paſcatur à fidelibus in pauperibus, retributurus pro tem-D poralibus regnum æternum.

98. *Veni in ortum meum ſoror mea.* Feſtina ad regnum meum plebs nomine meo ditata, ſoror mea, de ſanguine meo, ſponſa mea in fide mea, ſicut & Oſeas Propheta dicit: Deſponſabo te mihi in fide.

99. *Meſſui myrrham meam cum aro.* Suſcipe qui propter me paſſi vel mortui ſunt, cum meritis eorum Martyres meos. 100. *Comede fauum, cum melle meo.* Eos qui tenera vel vehementiore doctrina Veteris & noui Teſtamenti eruditi ſunt, ſuſcipe in corpore meo. 101. *Comedite amici, & bibite.* Dicit Dominus in Euangelio ad Apoſtolos: Iam non dico vos ſeruos & amicos. Petro autem Apoſtolo E in illo vaſe de Cœlis emiſſo, in quo ei diuerſa ge-Act. 10. nera animalium ſunt oſtenſa, dictum eſt: Petre macta & manduca, id eſt mortifica quod ſunt, & quod ipſe es effice. Ergo comedite amici & bibite. Sit vobis lætitia de conuerſatione populorum in veſtram tranſeuntium vnitatem.

102 *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Propter Chriſtum mori paratus ſum, ſed poſt mortem cum ipſo regnaturum me eſſe credo. Ego etiam à temporalibus delectationibus conſopitis quodammodo ſenſibus conquieſco, ſed futura deſydero, æternáque conquiro. 103. *Vox dilecti pulſantis.*

Dicit in Apocalypſi ipſe Dominus, ego ſto ad oſtiũ Apoc. 3. & pulſo, ſi quis aperuerit mihi, introibo cum illo & cœnabo cum ipſo, & ipſe mecum. Pulſat Dominus quando quæ bona ſunt, vel per doctrinam docet, vel occulta inſpiratione ſanctorum corda ad benefaciendum inſtigat. Vel hæc eſt vox pulſantis in Euangelio: Venite ad me omnes qui laboratis, & Mat. 11. onerati eſtis, & ego reficiam vos. 104. *Aperi mihi ſoror mea amica mea.* Aperiri ſibi petit Chriſtus vel obedientia infidelium, vel in fide Gentium vocatarum. Tunc enim oſtium illi aperitur, quando ea quæ præcepit, adimplentur: vel quando in his qui crediderunt, ei per fidem introitus reſeratur. Soror Chriſti eſt Eccleſia de ſanguine eius. Amica, quia per mortem eius reconciliata: columba de Spiritu ſancto, immaculata baptiſmi ſacramento. 105. *Quia caput meum plenũ eſt.* Hi qui principali honore in Eccleſia præeminere videntur quaſi caput in Chriſti corpore aduertuntur, & qui in ipſa fidelium congregatione ſacramenta viſibilia adminiſtrant, veluti cincinni deſcribuntur. Sed quia plerúmque mortales homines, vitiis vel tenebrarum operibus inficiuntur: Hi ergo velut guttis noctium prægrauati, Chriſto quaſi capiti adhærere videntur. Sed de quibuſdam Apoſtolus ait: Ipſi Chriſtum non ſyncerè annunciant. Propterea vox ſponſæ velut pro talibus ingemiſcentis ſubſequitur. 106. *Spoliaui me tunica mea.* Veniens ad fidem, veterem hominem ſecundum priſtinam conuerſationem depoſui, & indui nouum qui ſecundum Deum creatus eſt. Si quid etiam contagij dum in terrenis gradior, pedibus meis acceſſit: Chriſto lauante ablutum eſt, & tunc miniſtros ſacramentorum per quos ornari debeo, carnalibus infectos vitiis non ſine mœrore conſpicio. Et idcirco quia malis quibus renunciaueram, in quorundam præuaricatione me fuſcari perſentio, ſpoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos lugubri corde pronuntio, tanquàm apertius loquens. Nunquid condecet vt veſtibus peccatorum quibus credens me exui, iterum induar? Aut ſordibus quibus abluta ſum rurſus male viuendo inquinari me patiar? vel ſi oportet vt à profectu ad defectum, vel à nitore iuſtitiæ ad peccatorum nigredinem male conuerſando regrediar? 107. *Dilectus meus miſit manum ſuam.* Miſit manum ſuam per foramen, quando me per Paſſionum anguſtias tranſire perdocuit: & venter meus conturbatus eſt ad tactum eius, quando imminente perſecutione infirmiores mei conturbati contremuerunt acerbitate pœnarum, quæ mihi illatæ ſunt ex permiſſu eius. Tactus autem iſte, aduenientis plagæ intelligitur cruciatus, ſecundm illud in Hiob dicente Satana ad Dominum: Alioqui tange oſſa & carnem eius, niſi in faciem Iob. 1. benedixerit tibi. 108. *Surrexi vt aperirem dilecto meo.* Euigilans corde Chriſtum confeſſa ſum, nec deterrita ſuppliciis corporalibus in Paſſionibus, & in operibus meis confeſſorum mortificatio, & in electis apparuit in conſpectu Domini mors precioſa Sanctorum. 109. *Peſſulum oſtij mei aperui.* Omni dubietate remota Chriſto credidi, eúmque ineffabili amore dilexi, & clara voce in nationibus prædicaui, atque vt mihi adeſſet in tribulationibus inuocaui. 110. *At ille declinauerat.* In hoc quaſi declinauit atque tranſiuit, cùm me perſequentibus tradidit & iniquis, & vt in meum corpus deſæuirent, ip- A ſe permiſit. 111. *Anima mea liquefacta eſt.* Promiſſiones eius audiens æſtuaui deſyderio, quando beatos eſſe qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, eodem promittente cognoui. 112. *Quæſiui, & non inueni illum.* Mat. 5. Sic in conculcatione malignantium derelicta ſum quaſi auxiliator non eſſet, & qui ab inimicis defenderet, ſubuenire non poſſet, ſicut & beatus Iob in Paſſione poſitus dixit: Clamo ad te, & nõ exaudis me, ſto & non reſpicis me. Immutatus es mihi in crudelem, & in furore manus tuæ aduerſaris mihi. 113. *Inuenerunt me cuſtodes.* Comprehenderunt me ſæculi poteſtates, qui quaſi Rempublicam regere noſcuntur. 114. *Percuſſerunt, vulnerauerunt me plagis.* B Et ſuppliciis in corpore meo debacchati ſunt, & onerantes vinculis in carceribus concluſerunt. Prolongantes exquiſitis cruciatibus vitam, nec mortem celeriter inferentes, ne faciliter ab illatis pœnis exui poſſem. 115. *Tulerunt pallium meum.* Etenim quando Eccleſias ad ſolum vſque demoliti ſunt, & altaria ſimul cum Euangeliis & cæteris libris Canonicis ignibus cremauerunt, quando Altaria euerſa. ſacerdotes concluſerunt ad metalla condemnatos, quando nec ſacrificando locus, nec baptizandi libertas, nec communicandi eſt attributa licentia. Cum hæc omnia perſecutores agerent, tunc quodammodo ſponſæ Chriſti, id eſt, Eccleſiæ, quaſi C quoddam pallium abſtulerunt. 116. *Adiuro vos filiæ Hieruſalem.* Sanctos quoſque coniurat ſi per iſtas tribulationes ad ipſum contempta vita mundi perueniant, vt inſinuent Eccleſiam in his perſecutionibus conſtitutam ineffabili circa Deum dilectione feruentem, nec tantis & tam horrendis anguſtiis vllo modo frigeſcentem. 117. *Qualis eſt dilectus tuus?* Vox interrogantium electorum, & fidem Eccleſiæ ex eius reſponſione inquirentium. Qualis eſt dilectus tuus ex dilecto? id eſt, qualis eſt Deus ex Deo, vel Filius à Patre? in ſimilitudine, omnium æqualitatem declarans perſonarum. Qui enim non diſcernuntur in vnius eſſe naturæ, & in eadem per- D manere creduntur gloria maieſtatis.

118. *Dilectus meus candidus & rubicundus.* Candidus, quia in principio erat Verbum, & Deus erat Verbum. Rubicundus quia ex Virgine genitus: Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Candidus in Virginitate, rubicundus in Paſſione, ſicut & Propheta de eodem dicit: Quis eſt iſte qui Iſa. 63. venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra. Edom ſanguis interpretatur, & idcirco ab effuſione ſanguinis rubicundus. Iſte formoſus in ſtola ſua gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ. Electus ex milibus. Ipſe eſt de quo in Pſalmis: Quis ſimilis erit Deo inter filios Dei, Et iterum: Specioſus forma præ filiis E hominum, diffuſa eſt gratia in labiis tuis.

119. *Caput eius aurum optimum.* Legimus in Apoſtolo caput viri Chriſtus, Caput autem mulieris vir. Caput verò Chriſti Deus. 1. Cor. 11. Et ideò ſicut in metallis nihil ſimile auro, ita nec in creaturis quicquam cõparabitur creatori. Eſt autem caput Chriſti Deus, ſecundum quod paulò ante ex Euangelio commemorauimus, In principio erat Verbum, &c.

120. *Comæ eius ſicut elatæ palmarum.* Hi equidem ſancti, capiti ſuo, id eſt, Chriſto adhærere noſcuntur, qui in ſimilitudine corui ſe peccatores agnoſcunt. De quibus eſt ille qui dicit: ſi iuſtum me voluerim facere coram te, os meũ cõdemnabit me. Et rurſum alius.

Pſal. 50. alius. Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco. Et conſona voce Ioãnes cum electis pronunciat, Si A 1. Ioh. 1. dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Si verò confeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis & iuſtus eſt, qui nobis peccata dimittat, & mundet nos ab omni ini- 1. Tim. 1. quitate. Similiter & Paulus. Chriſtus Ieſus venit in hunc Mundum peccatores ſaluos facere, quorum Mat. 23. primus ego ſum. Et quia omnis, ſecundum Euange- Luc. 14. lium, qui ſe humiliat exaltabitur: hi qui ſe confeſſio- & 18. ne peccati deiiciunt, ſecundum quod in hoc libro ſcribitur, palmarum proceritati non immeritò cõparantur. 121. *Oculi eius ſicut columbæ.* Spiritu ſancto repleti, electi eius abſque vllo felle amaritudinis permanent, & ſcripturarum riuulis populum im- B buunt. 122. *Quæ lacte ſunt lotæ.* Exinde mundiores effecti, quia Chriſtum in carne natum, fide non dubia credunt, & ſacramento viſibili ſe renatos, ablutos & nutritos agnoſcunt, reſident iuxta fluenta pleniſſima, id eſt, inter ſancti Spiritus affluentiſſima dona. 123. *Genæ illius ſicut areolæ aromatum.* Sicut enim in oculis columbarum, iure Apoſtolos accipimus Spiritu ſancto repletos, ita & in genis quæ vicinæ ſunt oculis, eas Eccleſias quæ per Apoſtolòs crediderunt, quæ velut areolæ aromatum, ſuauiſſimum odorem ex ſancta conuerſatione producunt conſitæ à pigmentariis, piis ſcilicet prædicatoribus ad quos Apoſtolus ait: Tu autem cum oleaſter eſſes, in- C Rom. 11. ſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. 124. *Labia illius diſtillantia myrrhã.* Doctores eius Spiritu, vel etiam carne Virginis, in hócque Paſſionem eius prædicantes, vt pro illo, qui pro nobis mortuus eſt, non recuſent mortem. 125. *Manus illius tornatiles aureæ.* In manibus Chriſti deputantur, qui ea quæ bona ſunt, operari non deſinunt. Idcirco tornatiles aureæ, quia ad omne opus bonum ſemper paratæ, plenæ hyacinthis, ſecundum illud Apo- 1. Tim. 6. ſtoli. Diuites in operibus bonis facilè tribuentes, & theſauriſantes ſibi fundamentum bonum in futuro, vt apprehendant veram vitam. 126. *Venter eius eburneus.* D In ventre ipſius deputantur, qui credentes in fide parturiũt, & eburneus etiam ipſe venter, fons baptiſmi ex quo renaſcimur, non inconuenienter accipitur: & quia eboris, defuncti animantis ſpecioſa & incorruptibilia oſſa noſcuntur, propterea nobis ab Apoſtolo dicitur: An ignoratis, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in mor- Gal. 3. te ipſius baptiſati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo in baptiſmum per mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Diſtinctus Sapphyris, adornatus ex ſe progenitis & in confeſſione clariſſimis ſanctis. 127. *Crura illius columnæ marmoreæ.* Crura quæ E totum corpus baiulant, ipſi ſunt ſancti, qui domum Eccleſiæ, velut marmoreæ columnæ fundatæ ſuper baſes aureas deſcribuntur. Hi enim iuſti qui cæteros charitate ſupportant, & ſcripturarum conſolationibus fulciunt, Sicut ait Apoſtolus: Debemus Rom. 15. nos firmiores imbecillitatem infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Et paulò poſt, tanquam baſes aureas, ſcripturas ſanctas inſinuat dicens: Quæcunque ſcripta ſũt, ad noſtrã doctrinã ſcripta, ſunt, vt per patiẽtiã & conſolationem ſcripturarũ ſpem habeamus. 128. *Species eius vt Lybani electus.* Omnes ſancti qui ſuauiſſimum odorem ex bona conuerſatione

A dederunt, & in incorruptionis integritate perdurãt, Deo authore, tantorũ bonorum gratiam perceperunt. 129. *Guttur illius ſuauiſſimum.* Hi qui myſteria eius exponunt, & in lege ipſius quotidie meditãtur, in ſacra doctrina ſaporem ſuauiſſimum adminiſtrãt. Et totus deſyderabilis, vbi illud adimplebitur quod beatus Ioannes in Epiſtola ſua dicit: Chariſſimi nũc 1. Ioh. 3. filij Dei ſumus, & non ſum adparuit quod erimus: Scimus quia cum adparuerit, ſimiles ei erimus, & videbimus eum ſicuti eſt. 130. *Talis eſt dilectus meus.* Ad has gratiarum varietates, & ad iſta myſteriorum ornamenta iuſtos intendere perſuadet, cum ſponſi decorem in eius membris cõtemplandum inſinuat.

131. *Quò abiit dilectus tuus.* B Tanquàm ſcrutantes atque dicentes, quia tantam pulchritudinem eius expoſuiſti, vt ad quærendum eum, noſtrum cor ardens efficeretur, nunc oſtende quò abierit, vel vbi declinauerit. Bene autem appellatur Eccleſia virgo, pulcherrima mulierum, quia de ea Paulus ſic fidelibus loquitur: Deſpondi vos vni viro, vt virginem caſtam 1. Cor. 11. exhiberem Chriſto. Et congruè de ipſo dicit: Quò abiit, quò declinauit dilectus tuus? Declinauit enim quodammodo, cum in forma Dei eſſet non rapinã Phil. 2. arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, humiliauit ſe vſque ad mortem, mortem autem Cru- C cis. Igitur qui excelſum quæſierit in forma Dei, non eum reperiet, niſi credat in formam ſerui, in qua ſe idcirco humiliauit, vt nos iacentes erigeret. 132. *Dilectus meus deſcendit ad ortum.* Deſcendit ad ortum ſuũ, quando viſitauit in Aduentu ſuo, Iſraël populum ſuum, ſicut ipſe ait: Non ſum miſſus niſi ad oues Mat. 10. quæ perierunt domus Iſraël. Areolam autem aromatis, ipſam ſanctam Mariam virginem intelligendam accipimus, ex ea quippe nobis ordo iuſtitiæ ortus eſt Dominus Ieſus Chriſtus. 133. *Vt paſcatur in hortis & lilia.* Vt regnet in gentibus, vel in Eccleſiis delectetur, vt ex eis virgines quoſque vel ſanctos aſſumat. 134. *Ego dilecto meo, & dilectus meus.* Ego D Chriſti regnum, & ille Rex meus: ego corpus ipſius, & ipſe caput meum. Paſcitur inter lilia cum in corde Virginum requieſcit, vel cum illic per gratiam quam ipſe tribuit, quotidie augetur & proficit.

135. *Pulchra es amica mea, pulchra, &c.* Pulchra per iuſtitiam, ſuauis & amica, quia ſemper pacifica, decora ſicut Hieruſalem. Dicit Dominus in Euangelio: In Reſurrectione non nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cœlo. Mat. 12. Luc. 20. Meritò autem Eccleſia, ſicut Hieruſalem decora deſcribitur, cui in æternum ſimilitudo Angelorum à Domino condonatur.

136. *Terribilis ſicut caſtrorum acies.* Quanti tyranni & perſecutores vnà cum autore ſuo diabolo, cona- E ti ſunt Eccleſiæ virtutem dirumpere, & præualere nullo modo potuerunt. Habet enim ſancta Eccleſia caſtrorum aciem ordinatam, quando imminente Chriſto nec Martyres perſecutio, nec Virgines carnalis delectatio, nec miſericordes cupiditas, nec humiles temporalis gloriæ deuicit ambitio.

137. *Verte oculos tuos à me, quia.* Non me ſemper in corpore conſpiciendum requiras, quem Spiritu per fidem melius cernis. Idcirco etenim in cœlos aſcendi, vt non ſemper localis tibi adpaream, qui ſic omnia diuinitatis meæ præſentia repleo vt vbique adſim, cunctáque contineam & à nullo loco cõtinear.

138. *Capilli tui ſicut greges caprarum. dentes tui ſicut grex*
A *ouium, quæ omnes gemellis fœtibus: & ſterilis ſicut cortex*
mali punici. Hos quatuor verſus, bis in hoc loco con-
ſtat eſſe deſcriptos, quos Deo donante iam in ſupe-
riori loco tractauimus, in quibus tamen Iudæorum
& Gentilium populos conuertendos cum geminæ
dilectionis fructu prædixit, & Martyrum gloriam
cum eorum meritis declarauit. 139. *Sexaginta ſunt*
Reginæ, & octuag. In ſexagenario numero, qui aſ-
cendente ſenario, per denarium adimpletur, omnē
bonorum perfectionem quæ ex legis præceptis cō-
ſummatur, agnoſcimus. Quemadmodū autem ipſe
ſenarius, totis ſuis partibus conſtet, breuiter aduer-
te: nam ſexta pars eius, vnius, tres, duos, media autē
B tria eſſe probatur. Vnum autem & duo & tria, ſex
eſſe qui neſciat, quod in alio numero, diſtributis
partibus & in vnum reductis, ita adimpleri difficile
inuenitur. Itaque Reginæ, perfectæ ſanctorum ani-
mæ, quæ non ſunt, peccatorum ancillæ dicuntur.
1. Cor. 3. Sic enim ſcribitur: Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas.
Concubinæ autem quæ ſunt Agar, in ſeruitutem ge
rāt, in illis qui ſuſcepto ſemine verbi Dei, non ſpiri-
tualia, ſed carnalia ſapiunt, meritò deputantur. A-
doleſcentularum autem, quarum non eſt numerus,
eorum eſt multitudo, qui, quæ ſemper ſancta ſunt,
audire parati ſunt, nec tamen quæ audiunt operibus
adimplere contendunt, de quibus Apoſtolus dicit.
2. Tim. 3. Semper diſcentes, & nunquam ad ſcientiam verita-
C tis peruenientes. Et licet iſta ſint genera hominum
qui Chriſto tanquàm per doctrinam ipſius ſocian-
tur, attamen quia in electis non diuerſitas, ſed vni-
tas commendatur, audi quid ſequitur. 140. *Vna eſt*
columba mea perfecta. Columba, quia ſimplex eſt, &
ſpiritualiter ſapit: perfecta, quia mundum relin-
quens, me magis quàm temporalia aut ſe diligit, ſe-
Mat. 19. cundum illud: Si vis perfectus eſſe, vade & vende
omnia quæ habes, & da pauperibꝰ, & veni, & ſeque-
re me. 141. *Vna eſt matris ſuæ electa.* Matris ſuæ cœ-
leſtis Hieruſalem, de qua Apoſtolus dicit: quæ autē
Gal. 4. ſurſum eſt, Hieruſalem mater noſtra eſt. Vna eſt er-
D go illi, quia in futura beatitudine, ipſa tantūmodo
conſociabitur illi. 142. *Viderūt illā filiæ, & beatiſſ.* Quæ
enī ſanctæ ſunt animæ, quæ Eccleſiā non miris laudi-
bus efferunt, cū etiam nec cōcubinæ, id eſt, carnales,
in eius præconio ſileāt, quando eam inuictā in Mar-
tyribus, & victricē in Virginibus admirātur. 143. *Quæ*
eſt iſta quæ progredietur quaſi. Conſurgit quaſi aurora,
cum ſpretis tenebrarum operibus, caſtè & ſobriè
viuit in coniugatis: pulchra vt Luna, cum in conti-
nentibus candido nitore reſplendet: electa vt Sol,
cum in virginibus perfectionis decore refulget, ſi-
cut illa bona terra in Euangelio, quæ ſuſcepto in ſe
ſemine verbi Dei triceſimū & ſexageſimum, atque
E centeſimum fructum produxit. Terribilis vt acies
ordinata: An non terribilis, quæ gentium ritus, ido-
lorúmque cultus ſubuertit, & ipſa in fide Chriſti
perdurans, à gentibus ſuperari non potuit? Eſt & in
eo terribilis multum, cum ei in Petro datur illa po-
Mat. 16. teſtas, vbi dicitur: Quæcunque ligaueris ſuper ter-
& 18. ram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque ſolueris
ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. 144. *Deſcen-*
di ad ortum nucum, vt viderem. Ortus nucum, Cano-
nem Veteris & noui Teſtamenti deſignat. Species
enim nucū aliud oſtendit in cortice, & aliud retinet
in medulla, Quod ſi quis in Scripturis ſanctis non
diſcreuerit, & quodammodo velut in nucis cortici-
bus interna non quæſierit, & ad partum ſpiritualis
intelligentiæ peruenire non poteſt. Quod autem
ait, vt viderem poma conuallis, vt viderem fructum
humilimæ in Eccleſia plebis, ſicut in Pſalmis cani-
tur: Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, Pſal. 17.
& oculos ſuperborum humiliabis. 145. *Vt inſpice-*
rem ſi floruiſſent vineæ. Vt probarem ſi in tantum pro-
feciſſet Eccleſia, vt germinarent in ea qui ad Mar-
tyrij perfectionem attingerent: & rubicundam, pro-
pter Chriſti ſui ſanguinis effuſionem pulchri eſſent.
146. *Neſciui, anima mea conturbauit me.* Quid neſciuit
Chriſtus, niſi peccatum? Neſciuit etiam illos qui in
Euāgelio dicūt: Domine, nónne in tuo nomine pro-
phetauimus, & in nomine tuo virtutes multas feci- Matth. 7.
mus. Et tunc, inquit, dicam illis: Amen dico vobis,
quia neſcio vos, non quod eos: quales eſſent neſci-
ret, ſed quia nihil boni ex ipſis eſſe recognouit. Aīa
mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.
Aminadab iſtum quoque in Chriſto genealogicè re-
perimus. Vnde & has quadrigas in bonā partem ac-
cipiendas eſſe cognoſcimus, in quibus Euangeliſtas
non incongruè accipimus. Porro autem quod ait:
Anima mea conturbauit me, hæc conturbatio non
eſt tranquillitati contraria, ſed ſollicitudini con-
gruens reperitur, ſecundum illud quod ad Martham
in Euangelio dicitur. Quid ſolicita ea, & turbaris
erga plurima. Et in Pſalmis: Commouiſti terram, & Luc. 10.
conturbaſti eam, ſana contritiones eius, quia mota
eſt. Vnde verò omnes Euangeliorum narrationes
manant niſi per Spiritum ſanctum, ſecundum illud
Ezechielis Prophetæ: quocūque Spiritus ibat, illuc Ezech. 3.
& rotæ pariter ferebantur? 147. *Reuertere reuertere Su* & 10.
namitis. Bis Sunamitem iſtam in libro Regum lau-
dabili in loco reperimus conſtitutam: id eſt, tàm il- 3. Reg. 1.
lam quæ Dauid Regi in ſenectute miniſtrauit, & in 4. Reg. 4.
eius complexu virgo quidem pulcherrima perman-
ſit, quàm etiam illam cuius Heliſeus filium ex pro-
miſſione natum, & poſt hoc mortuum ſuſcitauit.
Quapropter in hoc nomine, ſanctam Eccleſiam ac-
cipiendam eſſe quis dubitet? Frequenter verò ei, Re-
uertere dicitur, quæ quondam in illo iuniore filio
in regionem longinquam abiens auerſa fuerat, tunc
etenim reuerſa eſt, quando ad Deū ex corde conuer
ſa eſt. Aut idcircò tàm crebro ei reuertere dicitur,
vt etiam ſi conuerſa deliquerit, in deſperationē non
decidat, ſed à peccandi conſuetudine ſpei indulgen-
tiam reſipiſcat. Quæ vox ad ſanctos vtique compro-
batur, qui conuerſæ pulchritudinem deſiderant in-
tueri. 148. *Quid videbitis in Sunamite, niſi.* Quid in
Eccleſia intuendum eſt, niſi diſpoſitio eorum qui
ſemper in procinctu tanquàm in caſtris conſtituti,
contra diabolum dimicare non ceſſant, idcircò vti-
que, ne fideles fidem amittant, ne religioſi apo-
ſtatæ efficiantur eleuati, ne miſericordes auaritia
obdurentur, ne pœnitentes reuertantur ad vomi-
tum, ne virgines integritatis decore careant, ne con-
tinentes caſtimoniæ nitorem amittant. Hi ſunt in
Eccleſia chori caſtrorum iugiter in certamine con-
ſtituti, & Deo muniente ſemper inuicti.
149. *Quàm pulchri ſunt greſſus tui.* Quam admiran-
di profectus in his qui Verbum Dei annunciant
in Eccleſia Chriſti, ſicut Apoſtolus ſcriptum in
Propheta commemorat: Quam ſpecioſi pedes E-
uangelizantium pacem, Euangelizantium bona? Rom. 10.
Et iterum ipſe: Calciati pedes in præparatione E-
uangelij pacis. 150. *Iunctura fœmorum tuorum* Epheſ. 6.
Iunctura

Iunctura femorum tuorum ex Circunciſione &
A præputio venientium, ſocietatem aduertimus po-
pulorum, id, vt tàm illi qui ex femore Abraham ſe-
cundum carnem propagati ſunt, quàm illi qui in ſe-
mine eius, id eſt, in Chriſto meruerunt, cum in vni-
tatem fidei copulantur, tanquàm monilia quæ fabri
cata ſunt manu artificis, deſcribuntur. Quis enim ar
tifex tanquàm monilia, hos in fide populos ſociauit,
niſi ille de quo Apoſtolus ait: Ipſe eſt pax noſtra, qui
Ephe. 2. fecit vtraque vnum? 151. *Vmbilicus tuus crater tornati-*
lis. Hi qui non extremo, ſed in medio Eccleſiæ cor-
pore commutantur, vmbilicus dicuntur. Crater
tornatilis vaſa ſunt vtilia: in eo tornatilas, quia ad
obediendum, vel ad omne opus bonum parata, nū-
B quam indigent poculis, quia Spiritus ſancti gratia
ſemper repleta ſunt. 152. *Venter tuus ſicut aceruus triti-*
ci. Qui ſemper ſancta ſcripturarum alimenta perci-
piunt, & ea quæ ſunt ſalutaria infra ſe congerunt, in
ventris ſimilitudine deputantur, hi velut aceruus tri
tici congeſtus ſimiles meritò pronunciātur, quia ex
doctrinà ſana, ex qua quotidie replentur, multos af-
virginitatis obſeruatio. fatim reficiunt: quæ doctrina in tantum proficit, vt
etiam ad virginitatis obſeruantiam piis perſuaſioni-
bus multos adducat. 153. *Duo vbera ſicut duo hinnu-*
li. Duo teſtamenta, duobus hinnulis capreæ, id eſt,
ex peccati traduce venientibus populis coaptata.
Ex his enim operibus nutriuntur, qui in originali
C peccato obnoxij, in Chriſto tanquàm hinnuli, rena-
ſcuntur. 154. *Collum tuum ſicut turris eburnea.* Noti-
tia ſcripturarum, quæ frequenti meditatione con-
quiritur, velut turris eburnea, in colli pulchritudine
deſignatur. Idcircò autem turris eburnea, quia qui
verbo Dei aſſiſtunt, quotidiano profectu per nito-
rem iuſtitiæ in excelſiora proficiunt. 155. *Oculi tui ſicut*
piſcinæ in Eſebon. Spirituales doctores tui conſtituti in
porta in Chriſto, ſicut aquæ irriguæ ad erudiēdos po
pulos. Idcircò nāq; piſcinæ, quia Spiritus ſancti re-
Eccl. 2. pleti ſunt ſciētia. In alio libro ipſe etiā Salomō dicit:
Extruxi piſcinas aquarum, vt irrigarem ſyluas ligno-
rum germinantium. 156. *Naſus tuus ſicut turris Liba-*
D *ni.* Naſus Eccleſiæ illi ſunt, qui odorem iuſtitiæ, qui
eſt in Chriſto, percipientes, ad cordis interna traii-
ciunt. Hi qui in magna virtute conſiſtunt, ſicut tur-
ris Libani diſponuntur. Libanum autem candorem
eſſe iam ſuperius diximus: horum proceritatis can-
dor reſpicit cōtra Damaſcum, quia ſapientia eorum
quæ ex Deo eſt, illuminat mundum. 157. *Caput tuū*
vt Carmelus & comæ. In Carmelo monte ſancti He-
3. Reg. 18. lias & Heliſæus ſæpe receptaculum habuere: qua-
propter in capite Eccleſiæ Domino noſtro Ieſu Chri
ſto, quo ſublimius vt eſt, tanquàm in monte Carme-
lo, & iuſti habitaculum, & multitudo populorum,
tanquàm diuerſitas animalium, ſapientiæ percipiūt
E alimentum. Comæ capitis iſtius, ſicut purpura Re-
gis iuncta canalibus. Eminentiores quique ſancti,
beati videlicet martyres Chriſti, conſimilati per pur
puram regalibus ornamentis: & ſalutaribus ſemper
copulati intelligūtur doctrinis. 158. *Statura tua aſſi-*
milata eſt Palmæ. Perfectio tua peruenit ad præmium,
& Doctores tui dulces effecti ſunt per Spiritum ſan-
ctum. 159. *Dixi, aſcendam in Palmam.* Illi in Palmam
aſcendunt, qui in Chriſti Cruce proficiunt, de qui-
bus Apoſtolus dicit: qui Chriſti ſunt, carnem ſuam
crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis, id eſt,
ipſi autem fructus huius palmæ, ſanctæ Crucis

præmia conſequuntur, qui illud: ſi tamen compa-
A timur, vt & cōglorificemur, cū eodem Apoſtolo di- Rom. 8.
cunt. 160. *Et erunt vbera tua ſicut botri vineæ.* Nec
etenim alij reperiuntur, qui naſcentes in fide enu-
triant, niſi Doctores Eccleſiæ. 161. *Et odores tui ſicut*
malorum. Et ſuauitas eruditionis tuæ per eos propa-
gabitur, qui ſobriè & iuſtè viuendo, odorem bonæ
conuerſationis propinare non deſinunt. 162. *Gut-*
tur tuum ſicut vinum optimum. Poſſunt etiam in gut-
ture illi ſancti intelligi, per quos lex & Prophetæ &
Euangelica doctrina pronunciata eſt: quæ vtique
ſancta ſcriptura eximio ſapore prædita, vt vinum
optimum redolet, ac reſplendet, & per Spiritum
ſanctum potantes inebriat. 164. *Dignum dilecto meo*
B *potandum.* De hac ſacra ſcriptura Chriſti potant, cū
ex ea Chriſtiani, qui ſunt membra ipſius miris mo-
dis & incomparabili dulcedine ſatiantur. 163. *La-*
biíſque & dentibus illius ad ruminandum. Labia & den-
tes Chriſti Doctores Eccleſiæ: hi quod ſanctum eſt,
ruminare non deſinunt, cùm ea quæ ad noſtram do
ctrinam ſcripta ſunt, quotidie meditantur. 165. *E-*
go dilecto meo, & ad me conuerſio eius. Huic dilecto
ex voce Eccleſiæ dicitur: Adhæſit anima mea poſt
te, me ſuſcepit dextera. Videamus & alibi, quomodo
ipſa dilecto ſuo loquatur: Nos autem populus tuus,
& oues gregis tui. Et, quomodo ad me conuerſio e-
ius, dicit Propheta: Eritque antequàm clament, e-
C go exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego exaudiā,
dicit Dominus. Sed nulla eſt ad Eccleſiam tàm eui-
dens Chriſti conuerſio, niſi cum Verbum caro fa- Ioh. 1.
ctum eſt, & habitauit in nobis. 166. *Veni dilecte mi*
egrediamur. Egreditur Chriſtus cum Eccleſia in agro,
quando ſanctis præditis viſitat Mundum, ſicut in
Euangelio ſcriptum eſt, Qui ſeminat bonum ſemē,
eſt Filius hominis: ager, eſt mundus. Commoremur Mat. 13.
invillis in populis credentibus circūquaque diffuſis, Mar. 14.
in quibus Chriſtus per fidem habitat, non ſine Ec-
cleſia, cùm eoſdem ipſos in ſuis membris reputans,
ſuam efficit Eccleſiam. 167. *Mane ſurgamus ad vi-*
neas. Vt animæ quæ per fidem coli iam meruerunt,
D in matutinis Chriſtum reſurrexiſſe cognoſcant, ne
vltra de ſui corporis Reſurrectione diffidant.
168. *Videamus ſi floruit vinea.* Appareat, ſi fideles,
quæ corde crediderunt, ore pronuncient, ſicut A-
poſtolus ait: Corde creditur ad iuſtitiam, ore au- Rom. 10.
tem cōfeſſio fit ad ſalutem: vel ſi flores fructus par-
turiunt, ſi in eis per ſancta deſideria pietatis ope-
ra prodierunt. 169. *Si floruerunt mala punica.* Si il-
li qui in Chriſto crediderunt, in tanta dilectione
proficiunt, vt etiam occidi pro ipſo omnibus mo-
dis delectentur. Vis videre malum punicum? au-
di in Actibus Apoſtolorum, Paulum Apoſtolum:
Ego, inquit, non ſolum iudicari in Hieruſalem, Act. 21.
E ſed & mori pro Chriſto paratus ſum.
170. *Ibi dabo tibi vbera tua.* In hac ſancta confeſſio-
ne ſociabuntur tibi Doctores mei comparati, vt pa-
tiantur pro te, qui quoque ſine fine regnabunt a-
pud te. 171. *Mandragoræ dederunt odorem.* Hi qui
alta radice in fide fundati ſunt, & quadam diſci-
plinæ vel parſimoniæ auſteritate vigere noſcun-
tur, publicis prædicationibus populos inſtruxe-
runt, odorem ſuauitatis ex conuerſatione ſan-
ctiſſima propinantes. 172. *Omnia poma noua &*
vetera. Quoniam tàm in Patriarchis & Pro-
phetis, quàm in Apoſtolis & Martyribus,

ego ipſe noua & vetera ſeruaui tibi, quia illi te pronunciauerunt,& crediderunt venturum, iſti prædi- A care non deſinunt ex virgine natum, ac pro ſalute omnium paſſum,& poſt Reſurrectionem in cœlos aſſumptum. 173. *Quis mihi det te fratrem meum.* Sugit vbera matris Chriſtus, cum myſteriis priſcæ legis reficitur Chriſtianus populus, vel cum eum ſpiritualibus ſacramentis Doctores, & piiſſima expoſitione,tanquàm verò lacte reficiunt.

174. *Vt inueniam te foras & oſculer.* Vt te,inquit,quē veteris Teſtamenti figuræ tegebant, per Euangelium,ego in veritate reperiam. Et bene ait: Te foris inueniam, quia & illi iuniori filio, de regione lon- Luc. 15. ginqua redeunti, pater in occurſum regreſſus eſt, vt deoſculer,inquit, te, vt tibi reconciliari merear, & iam nemo me deſpiciet, videlicet vt non dicatur Petro pro Cornelio, quem gratia Spiritus ſancti præue- Act. 11. nerat: Quare introiſti ad viros præputium habentes, & manducaſti cum illis? ſed Ipſe Petrus pronūciet: In veritate comperio, quoniam perſonarum acceptio non eſt apud Deum, ſed in omni loco, & in omni gente, qui timet eum,& operatur iuſtitiam, acceptusq́ eſt illi. 175. *Apprehendam te, & ducam te.* Cum enim te apprehendero, tibique per fidem adhæſero, reſtat vt introducam te in domum Patris meæ, in congregationem videlicet Hieruſalem, illuc vtique te introducam, quando cum omnibus bonis, quæ per tuam gratiam conſequuta ſum etiam ipſa perduci eò, hoc eſt ad cœleſtem Hieroſolymam meruero. 176. *Ibi me docebis, & dabo tibi poculum.* Ibi me docebis, vt iam non ænigmate per ſpeculum, ſed facie ad faciem videam, & non ex parte ſicut nunc, ſed tunc cognoſcam, ſicut cognitus ſum, vt ille ait: Et dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malogranatorum meorum, quando optimos & dulciſſimos protulero martyrum & ſanctorum fructus,& filij hominum qui in vmbra alarum tuarum ſperant, inebriabuntur à pinguedine domus tuæ, & torrente deliciarum tuarum portabis eos. 177. *Læua eius ſub capite meo, & dex. Adiuro vos filiæ Hieruſalem.* Hæc quæ in hoc loco ſcripta ſunt, in ſuperioribus iam prædicta,& Chriſto illuminante, reperiuntur expoſita. Sed idcirco arbitror iteratò in hoc libro conſcripta, vt vehementius cordi inſideāt & bis inſinuata viuaciori memoria remoueantur. Hæc iubent ſpernenda temporalia,& infra nos poſita, velut ſiniſtram ſub capite conſtitutam edocent, & cœleſtem gloriam, quæ nos ex ſuperiori parte, tanquàm dextera complexatur, exſpectandam admoneant, vel illud, vt ſeruituri Domino, voluntarij non inuiti, quæ ſunt ſancta perficiant, ſecundum 1. Pet. 5. quod Petrus Apoſtolus docet, paſcite, qui in vobis eſt gregem Dei, non coacti, ſed ſpontanei.

178. *Quæ eſt iſta quæ aſcendit de deſerto.* Bene dè deſerto aſcendere deſcribitur, cui Propheta dicit: Pro eo fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat qui pertranſiret, de cuius etiam filiis in Pſalmo canitur? Errauerunt in ſolitudine, in ſiccita- Pſal. 106. te viam ciuitatis habitationis non inuenerunt. Eſurientes & ſitientes, anima eorum in ipſis defecit, & clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos, & deduxit eos per viam rectam, vt irent, in ciuiuitatem habitationis. Idcirco ſequitur. 179. *Deliciis affluens.* Vnde & populus Iſraël à deſerto egrediens, in terrā promiſſionis lacte & melle fluentem ingreditur, & ille filius, qui de ſiliquis porcorum paſci cupiens, ſatu- A rari non poterat, ad conuiuium quod de pingui occiſo vitulo Pater præparauit, reficiendus inducitur. Has delicias à deſerto veniens Eccleſia, in Chriſto multiplices reperit, & nixa ſuper dilectum ſcribitur, quia ad ipſam per Prophetam idem dilectus dicit: Ego feci, ego feram, ego portabo, & ego ſaluabo. 180. *Sub arbore mali ſuſcitaui vos.* In odorifero Crucis patibulo, vbi ego occubui, illic te à peccatorum interitu ſuſcitaui, quando te credentem ſigno Crucis prænotare præcipio. 181. *Ibi corrupta eſt mater tua.* Vbi tu per meam mortem ſuſcitari meruiſti, illic per ſuam impietatem ſynagoga capta eſt, quando crucifige clamabat, & ſanguis huius ſuper nos, B & ſuper filios noſtros, Pilato iudicante, reſpondit.

182. *Pone me, vt ſignaculum.* Ita vt cum Pſalmiſta dicere poſſis: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, dediſti lætitiam in corde meo. Quoniā Pſal. 4. quæcunque ſignata ſunt, facile temerari nō poſſunt. Sic recipe fidem meam, vt eam integram illibatámque cuſtodias,& quem per Crucis ſignaculum accepiſti theſaurum iuſtitiæ, quem in te contuli, à nullo fore contigendum vllo modo pertimeſcas.

183. *Vt ſignaculum pone me.* Primitus ſuper cor, inde ſuper brachium ſignaculum ſuperponendum intellige, id eſt, vt tàm in cogitatione, quàm in opere, ad meum ſignum recurras, ac te per hoc, non alterius, C ſed mei eſſe demonſtres, méque contutante, integra perſeueres. 184. *Quia fortis vt mors dilectio tua.* In tantum dilexi te, vt mori voluerim pro te, & hæc erat fortitudo amoris, acerbitas mortis. Dura autem ſicut inferus ſimulatio, vt ſancti quoque econtrario pro Chriſto occidi non metuant, quem pro ſua ſalute, mortem ſuſcepiſſe ſine dubio cognouerunt. 185. *Lampades eius lampades ignis.* Vaſa in quibus caſtitas habitat, ſemper ſunt ſplendida & ſpiritus ſancti igne feruentia. 185. *Aquæ multæ non potuerunt.* Nec flumina obruent illam, nec tribulationes, nullæ quamlibet validæ perſecutiones, dilectionē, quæ eſt ex Deo, vel circa Deum, perturbare vel vin- D cere poſſunt. Secundum illud quod Apoſtolus dicit: Quis nos ſeparabit à charitate? Chriſti, an tribulatio, an anguſtia, an perſequutio, an fames, an nuditas, Rom. 8. an gladius, an periculum. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque excelſum, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt Chriſto Ieſu Domino noſtro. 187. *Si dederit homo omnem ſubſtantiam.* Tanquam dicat: Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, vt ardeam, charitatē autē non habeam, nihil mihi prodeſt. Hac enim nihil precioſius, vt Ioannes Apoſtolus ait: Quia Deus E charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet. 1. Ioh. 4.

188. *Soror noſtra parua, & vbera nō habet.* Eccleſia ex gētibus veniens, rudis adhuc ad credendum,& nec dū prædita viris eruditis ad docendū, ſecundū quod Apoſtolus loquitur: Nō potui vobis loqui, quaſi ſpiritualib9, ſed tāquā paruulis in Chriſto, lac vobis potū 1. Cor. 3. dedi, nō eſcā. Nōdū eñ poteratis, ſed nec quidē adhuc poteſtis, adhuc eñ eſtis carnales. Et alibi ſæcularia iudicia ſi habueritis, cōtēptibilesq́ ſunt in Eccleſia illos cōſtituite ad iudicandū. Ad verecūdiā veſtrā dico, Sic nō eſt inter nos ſapiēs quiſquā, qui poſſit iudicare inter fratrē ſuū. Dū eos in tāta puſillanimitate redarguit, vtiq; adhuc puſillā in fide, & nec dū ſpiritualibus

ritualibus nutrimentis habilem plebem oſtendit.

189. *Quid faciemus ſorori noſtræ?* Quemadmodum diſponemus Eccleſiam tempore, quo ad fidem vo- A canda eſt? 190. *Si murus eſt, ædificemus ſuper eam.* Qui cœperint in fide creſcere, & ita ſtabiliri, vt robore ſuo infirmos quoſque commoneant, ſuſcepto ho- 2. Tim. 2. noris priuilegio, ad cęteros docendos inſtituantur. Tim. 1. Secundum quod Paulus ad Timotheum: Hæc commenda fidelibus qui idonei erunt & alios docere. Et iterum ad Titum: Huius rei gratia reliqui te Cretę, vt ea quæ deſūt corrigas,& cōſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut ego tibi diſpoſui. Dum iſta ſic in Eccleſia diſponuntur, tanquàm propugnacula argentea muris adiiciuntur. 191. *Si oſtium eſt, compin-* Pſal. 140 *gamus.* Dicit Propheta in Pſalmis: Pone Domine in cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis. Itaque ſi eſt quis idoneus ad loquendum, & velut oſtium, quod aperitur & clauditur, tempus loquendi vel tacendi intelligit, hoc tale oſtium tabulis cedrinis compingamus, vt dum odoriferum lignum, in ſe ſuſcepit, cum Paulo dicere poſſit: Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chri- Gal. 6. ſti, per quē mihi mundus crucifixus eſt,& ego mundo. 192. *Ego murus, & vbera mea ſicut turris.* Vox Eccleſiæ eſt, tàm in fide & pro fide proficientis: Ego murus, quia ipſe ædificauit me, qui fortiſſimus pugnat pro me: & vbera mea ſicut turris, hi conſtruēte Deo proceritate iuſtitiæ creuerūt, & in me paruulos qui in Chriſto ſunt, nutriunt, & donec ad perfectionis cibum perueniant, eos educare non deſinunt, quoadúſque eis voce ſapientiæ dicatur: Relinquite infantiam,& venite,& ambulate per vias prudentiæ. 193. *Ex quo facta ſum coram eo.* Ex quo in Chriſto pacem reperi, ex eo & murorum pręſidia, & turrium propugnacula cum decore ſuſcepi, cum eis ab eo qui me condidit ciuitas eſſe promerui, habens munimēta in ſanctis,& decorem retinens in electis. 194. *Vinea fuit pacifico.* Cultura aſſidua adhibita eſt à Chriſto in Eccleſia quæ illos habet populos, de quibus Pſal. 91. in Pſalmis canitur: Plantati in domo Domini, in atriis Dei noſtri florebunt. Tradidit eam cuſtodibus. Commiſit eam regendam Apoſtolis vel ſucceſſoribus eorum Epiſcopis. Ad quam ſub nomine Hieruſalem, dicit Dominus per Prophetam: Super te & ſu- Iſa. 8. per muros tuos poſui cuſtodes tuos, tota die & nocte, vſque in finem non tacebunt. 195. *Vir adfert fructus eius mille argenteos.* Chriſtus de quo Propheta dicit: Ecce vir Oriens nomen eius. Compenſa regnum cœlorum pro ſanctis laboribus vel eleemoſynis. Secundum illud quod in Euangelio dicitur: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi, quia eſuriui, & dediſtis mihi manducare. ſitiui & dediſtis mihi bibere, hoſ- Math. 25 A pes fui, & collegiſtis me, nudus & operuiſtis me, infirmus & in carcere,& veniſtis ad me. In mille autem argenteis, plenitudo totius remunerationis oſtenditur,& merces conſummata iuſtorum. 196. *Vinea mea coram me eſt.* Secundum quod in Pſalmis canitur: Oculi Domini ſuper iuſtos,& aures eius in preces eorum. Dicit etiam Apoſtolus: Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcēdet de cœlo,& mortui qui in Chriſto ſunt reſurgent primi, deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur, cum illis obuiam Domino 1. Theſ. 4. in aëra,& ſic ſemper cum Domino erimus. Igitur B quia ſemper poſt reſurrectionem ſancti cum Domino ſunt, idcirco Dominus dicit, Vinea mea coram me eſt. 197 *Mille tui pacifici & ducenti his.* Duodecim quippe ſi per centenum numerum amplientur, mille ducentos efficiunt, qui numerus vtique Apoſtolis vel Apoſtolicis viris, qui ex eis ſpiritualiter, per Euangelio in Chriſto ſunt geniti, conuenit, qui in ſumma perfectione conſtituti, tanquàm illa terra optima centeſſimum fructum autori ſuo reſpondet. Hi quoque pacifici, id eſt, Chriſti diſcipuli meritò deſcribuntur, ſimul quia ipſi Eccleſiæ fructus cuſtodiunt vel malos foris doctrinæ ſuæ voce deterrent, vel ſuis orationibus, de improbis canibus & beſtia- C rum morſibus, Eccleſiam quam Chriſtus plantauit defenſare nō ceſſant. 198. *Quæ habitas in hortis.* Quæ redundas in populis ſub cultu iuſtitiæ conſtitutis, vel doctrinæ ſpiritualis aqua ſemper irriguis. 199. *Amice auſculta, fac me audire.* Dicit in Euangelio Dominus diſcipulis ſuis: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos. Et iterum: Qui habet ſponſam ſponſus eſt, amicus autem ſponſi, qui ſtatim audit eum gaudio gau- Ioh. 15. det propter vocem ſponſi. Fac me audire vocem tuam, illam vtique, qua remunerandis fidelibus dicis: Euge ſerue bone & fidelis, quia ſuper pauca fui- Math. 28 ſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui. 200. *Fuge dilecte mi, aſſimilare capreæ hinnulóque ceruorum ſuper montes aromatum* Qui conuerſatus es nobiſcum in terris, pronus regredere ad ſuperna. Sicque aſcendens in excelſis, qui nunc appares obtutibus carnis, adeſto ſemper oculis cordis, vt te in fide retineamus, quem aſpectu non cernimus. Aſſimilare capreæ hinnulòque ceruorum, D quia tu es qui carnem ſuſcepiſti mortalium, & ſaltu celeri omnes altitudines tranſcendiſti cœlorum. Super montes aromatum, excelſior exiſtens ſuper omnem gloriam Angelorum.

Math. 6. Luc. 11.

DD. PETRI LAODICENSIS, ET GERMANI PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI EXPOSITIONES IN ORATIONEM DOMINICAM.

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

D. PETR. LAOD.

TVnc demum ſe Deus patrem noſtrum dici vult, cùm Spiritus ſanctus aduenìens, Chriſti nos adoptione dignatur. Quiſquis enim Deum patrem vocat, is purus à peccatis, hæreſque regni cœleſtis eſſe debet. Temerarius autem, Diabolo ſimilis effectus Deum patrem dicit, quem non glorificat. Cæterùm hoc pronomine, Noſter, in vno multos in- Rom. 12. dicat, quia videlicet vnum omnium ſit corpus, vnū- 1. Cor. 12. que caput, qui Chriſtus eſt. Subinnuit etiam opor-

tere, vt alij inuicem pro aliis oremus, quia fratres ſumus omnes.

D. GERM.)Re vera pater omnium noſtrûm eſt, quaſi πάντας τηρῶν hoc eſt omnes cõſeruans. Quod ſi voluntatem eius facimus, pater noſter eſt: ſin minùs, cuius opus exequimur, is pater eſt. Vel: An patrem eum vocas? vt filius actiones tuas inſtitue, vt ipſi patri cœleſti acceptus eſſe queas. Quis enim ſub inferioris Mundi principe militás, eique per mala opera in filium adoptatus, auſit eum patrem appellare, qui ſit boni cuiuſuis Dominus & author? Conſtat vtique ab eo qui ſit huiuſmodi, non Dominum Sabaoth patrem vocari, ſed aduerſarium, cuius etiã opera facit. Vel: Tun, ô homo, Deum patrem tuum appellas? Recte dicis. Is enim omnium noſtrum pater & creator eſt: verum ea opera feſtinanter exequere, quæ patri tuo grata ſunt. quod ſi mala opera facis, haud dubiè Diabolum patrem inuocas, hic enim malorum ἔφορος, ſeu præfectus eſt. Proinde hunc quam primùm effuge, bonóque patri & factori tuo gratus euade.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

D. PETR. Hoc porrò verbum, Sanctificetur, non imperatiuum, ſed optatiuum eſt: vt ſit, ἁγιασθήτω, οἷον ἁγιασθείη, hoc eſt, ſanctificetur: quaſi, vtinam ſanctificetur, non vt ſanctum è profano fiat, ſed vt eius ſanctitate nobis reuelata, ſanctitatem eo diguá exhibeamus, præſertim quotieſcunque Dei nomen exprimimus.

D. GERM. Nomen intellige filij Dei, quod ſuper nos inuocatum eſt. Siquidem Chriſtus eſt, nóſque Chriſtiani: & nomen eius ſuper nos inuocatum eſt. Procul dubiò Deus verè ſanctus eſt: at nos eum obſecramus, vt ſanctificet in nobis nomen ſuum, quod eſt opus noſtrum, rationi conſentaneum: ſanctumque: corpus noſtrum omni ex parte purum reddat, vt ab omni repræhenſione tutum in die illa inueniatur, in qua de factis & dictis omnibus reddenda erit ratio. Age verò, an Deus ſanctus non eſt? certé ſanctus eſt, ſed hoc dicis. In me ſanctificetur nomen tuum, vt homines bona opera mea videant, & te, qui pater & creator meus es, glorificent. *Matth. 5.*

ADVENIAT REGNVM TVVM.

D. PETR.) Cæterum regni Dei nomine, vel futuram bonorum fruitionem, vel gratiam, quã ille per ſpiritum ſanctum nobis impertit: vel ſecũdum eius aduentum intelligit. Quia verò Chriſtus naturâ Deus, ratione diſpenſationis, ſeu carnis aſſumptæ, Rex tanquam homo vocatur: idcircò fideles orant, vt idem regnum infidelibus quoque adueniat: vt in Chriſtum credentes eum Regem ſuum eſſe profiteantur.

D. GERM.) Regnum Dei, ſanctus ſpiritus eſt, vt inquit: Regnum cœlorum intra vos eſt. Quandoquidem ſpiritui ſancto vnà cum patre & filio regnare curæ eſt, vt qui virtutes intellectuales & Angelicas, exercitúſq; cæleſtes, atq; omnẽ hominẽ veniẽtẽ in hunc mundum, credentémque in nomine patris, & filij, & ſancti ſpiritus, ſanctificet atque illuminet. Verè rex cœli & terræ, viſibilium & inuiſibilium. Verumenimuerò quemadmodum ciuitas cùm ab hoſtibus obſidetur, auxilium regis implorat, ita & nos cùm ab aduerſariis poteſtatibus & à peccatis obſidemur, petimus ab illo vt nobis opem ferat, nóſque redimat. Regem ne vocas? vt ſpiritalis miles efficitor, vt regi gratus eſſe queas, qui te ſtipendiariis ſuis accenſuit. Agè verò, an Deus rex non eſt, quia regnum eius aduenturum eſt? Profectò rex omnium eſt, verum quemadmodum ciuitas &c. vt iam diximus. Aliter. Quandoquidem cùm inquit Propheta, Regnauit Deus ſuper gentes, tempore præterito tanquã futuro vtitur, idcirco exclamamus, Adueniat regnum tuum ſuper nos, qui gentes ſumus, Domine. *Pſal. 46.*

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN CEOLO ET IN TERRA.

D. PETR.) Horum autem verborum, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, ſenſus hic eſt.

Quemadmodum Angeli omnes in cœlo purè atque inculpatê conuerſantur, fac vt homines quoque in terris eodem ſe pacto gerant. Vel, Quemadmodum ſunt in cœlis Angeli, ita facito, vt nos etiam per ſpiritalis puríque corporis reſurrectionem ibidem ſimus. Vel, Quemadmodum Eccleſia in cœlis pacifica & tranquilla eſt, ita fiat & in terris.

D. GERM.) Voluntas Dei & Patris, œconnomia eſt ſeu diſpenſatio filij eius vt Angelis in cœlo mutua eſt concordia, mutuúſque conſenſus: ita & nos in charitate ſine hypocriſi viuere quærimus. Quæriſne qualis ea ſit voluntas, quæ fit in cœlo? eam quę in terra eſt te adimplere oportet. Senſus hic eſt. Domine quemadmodum fit in cœlo voluntas tua, & Angeli omnes in pace degũt, nec vllus eſt inter eos qui pellat, & qui pellatur: neque qui affligatur, neque qui bellum gerat, & qui bello impetatur: ſed omnes te profunda in tranquillitare glorificant: ita etiam in nobis terreſtribus hominibus fiat voluntas tua: vt omnes gentes vno ore, vnóque corde te creatorem & patrem omnium noſtrum glorificemus. *Hypocriſis.*

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

D. PETR.) Panem verò ἐπιούσιον, vel cum intelligit, quo noſtrum corpus ſuſtentatur, id eſt quotidianum: vel ἐπιόντα, hoc eſt futurum (hac autem velut ὀνοματοποιία, ſeu nominis confictione, deriuatur τὸ ὁμοούσιον, ſiue id, cuius eadem cum aliquo eſſentiæ ratio eſt) vel παρὰ τὸ ἐπιέναι, hoc eſt, ab eo quod aduenturus eſt. Vt ſit ſenſus, Tu panem, non præſenti ſęculo congruum, ſed eum qui ſanctis in futurum ſęculum repoſitus eſt, da nobis hodie. vel, Quandoquidem οὐσία, hoc eſt eſſentia, propriè & firma & ſtabilis eſt, quippe quę ſit animi noſtri natura, quæ imaginem inuiſibilis Dei præ ſe ferat: idcirco panis ἐπιούσιος, is dici poteſt, qui cum vera verſatur eſſentia, nimirum Deus Verbum, panis viuus.

D. GERM.) Panis superſubſtantialis vel quotidianus eſt Chriſtus, qui eſt, & priùs erat, & in æternum permanet. qui vltro ſe manducandum præbet, atque ſemper ſupereſt inconſumptus, vitámque mundo dat: quem baptiſmatis intermedio ſuſceptum omni tempore accipere, habere, & manducare poſſimus, quippe qui eſſentiæ noſtræ conueniat, provt nobis ſic ſatis eſt, ne egentes & fame confecti, ad blaſphemiam adigamur: aut nimia bonorum abundantia efferamur, atque à te procul abiiciamur. Si panem quæras, aurum ne accumules: ſin eo careas & priueris, hoc ipſum excitet te, vt quæras. *Chriſtus ſe manducandum præbet.*

Superſubſtantialem ſeu quotidianum panẽ accipere poſtulamus, Quandoquidem omnis homo duabus ex naturis conſtat, nimirùm anima & corpore: hinc fit vt panem petamus, qui vtrique naturæ conueniat. Panis quidem certè corporis, hic ipſe eſt quo veſcimur: animæ verò panis, verbum Dei eſt. Fili, aperi os tuum, & frequentius Dei memor eſto, immò potiùs illum reſpirato.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMUS debitoribus noſtris.

D. PETR.) Deinceps idem Dei verbum nos exhortatur ad ἀμνησικακίαν, hoc eſt, iniuriarum nobis illatarum obliuionem, præſertim cùm peccatores nos eſſe ſciamus: & moderatè agendum eſſe monet, ſi velimus nobiſcum eadem moderatione manſuetudinéve agi. Ait enim: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Porrò peccati genus omne, debitum eſt.

Iniuriarũ obliuio. Niſi quis autem virtute τῆς ἀμνησικακίας ſeu malorum obliuionis, excolat animum, fieri non poteſt, vt peccatorum remiſſionem conſequatur.

D. GERM.) cùm dicimus, condona nobis peccata noſtra ſicut & nos iis condonamus qui nos offenderunt: certè ſi hoc faciamus, ipſe quoque nobis ita faciet. Quære cum cuiquam remiſeris, ſi fratrem odio habere deſiueris, tum ignoſci tibi poſtula. Sin autem illatæ iniuriæ recordaris, qualem remiſſionem petis? Porrò huiuſmodi ſolutio hæc eſt, verbi gratiâ. Domine dimitte nobis debita noſtra, id eſt, peccata noſtra & offenſas, ſicut & nos dimittimus omnibus qui peccant & delinquunt in nos, fratribus noſtris, & liberis, & ſeruis, omnibus denique qui nobis ſubiiciuntur. Hæc cùm dicis, ô homo, an ita facias, ipſe in animo perpende: ſiquidem terribile eſt incidere in manus Dei viuentis: & vbi te correxeris & emendaueris, tunc demum conuertere ad Deum, qui tuus & pater & creator eſt.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM. SED LIBERA nos à malo.

D. PETR.) Poſtremò docet detrectanda non eſſe certamina, ita tamen ne nos iis temerè obiiciamus. Quodſi neceſſitas vrgeat, orandus eſt Deus, vt nos liberet, nec eis ſuccumbore ſinat. Quiſquis enim vincit in certamine, nec animum deſpondet, is non intrat in tentationem. Tentatio enim eſt, quotieſcunque Diabolo ſuccumbimus, & ab eo in errorem inducimur. Quiſquis autem caſſibus tentationis irretitus non eſt, iis liberatus eſt à malo. Malus porrò, Diabolus eſt, non naturâ, ſed προαιρέσει, hoc eſt, optione liberáque electione. Si quidem malitia ſeu vitioſitas rebus naturalibus haudquaquam accenſetur, ſed ex vitioſo affectu qui noſtra in poteſtate poſitus eſt, atque à volũtate procedit. Cęterùm Diabolus, κατ᾽ ἐξοχήν, hoc eſt, excellẽtiæ cuiuſdam ratione Malus appellatur, quia in eo præ cæteris omnibus vitioſitas exuberat. Aliter. Ob noſtræ carnis infirmitatem à Deo petimus, vt tẽtationem deuitare queamus. Porrò ex peccatis alia corporalia ſunt, alia ſpiritalia. Corporalia quidem hæc eſſe dicimus, ventris ingluuiem, ebrietatem, luxuriam: ſpiritalia verò, odium erga proximum, inuidiam, contentionem, vanam gloriam, ſuperbiam. Iam hæc vitia in noſtro inualeſcunt animo, ſi charitas ab eo continentiáque abfuerint. Euaneſcũt autem omnia, partim dilectione ſpiritali, partim ieiunio & abſtinentia. Mens enim noſtra tunc demum & proprium lumen recuperat, & Deum remotis omnibus obſtaculis intuetur. *Diaboli malicia ex libera Electione.* *Peccatorũ 2 genera.*

D. GERM.) Nos, Domine, nullo non ſupplicio digni ſumus, obſecramúſque ne nos in manus infeſtiſſimorum hominum, malorúmque dæmonum prodas, vt pœnas de nobis repetãt: ſed tu, Domine, nos erudi & caſtiga tanquam filios: quia quemadmodum φιλανθρωπία, hoc eſt humanitas & clementia tua ſe habet, ita etiam παιδεία ſeu caſtigatio tua. Quid hoc? An hominem Deus in tentationem inducit? Abſit. nec enim Deus author malorum eſt, ſed obſecremus eum, ne, in tanta miſerationum ſuarum copia, nos in tentationem incidere permittat. Domine ſi quæſierit nos Satanas cribrandos vt triticũ, quemadmodum ſanctos quoque tuos Apoſtolos quæſiuit quidem, at non aſſecutus eſt: vel quemadmodum veterem illum Iob: ne permittas vt quicquam in nos poſſit. Immò etiam ſi maleuolus homo nos tentare voluerit, ne nos eius voluntati tradas, ſed ſub vmbra alarum tuarum protege nos. *Luc. 22.* *Iob. 1.*

QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET VIRTVS, ET GLORIA, PATRIS, ET filij, & Spiritus ſancti. Amen.

D. GERM.) Nam in tua manu & poteſtate ſunt miſericordia & ſalus, mors & vita, pater, & fili, & ſpiritus ſancte, nunc & ſemper & in ſęcula. Domine, quia regnum tuum eſt, fac ne regnum aliud formidemus, neque poteſtatem, neque dominatum, ſed quamlibet ſuppliciis propter peccata noſtra, digni ſimus, tu pro arbitratu in nos animaduertito, nec nos hominum manibus exponas, fac in tuas potiùs manus incidamus, vt enim magnificentia, ita & miſericordia tua eſt, pater omnipotens.

ἈΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ, EX TERTVLL. LIBRO DE ORATIONE.

COmpendiis paucorum verborum, quot attinguntur edicta Prophetarum, Euangeliorum, Apoſtolorum! ſermones Domini, parabolæ, exempla, præcepta! quot ſimul expũgũtur officia Dei, honor in patre, fides, teſtimoniũ, in nomine: oblatio obſequij, in volũtate: commemoratio ſpei, in regno: petitio vitæ, in pane: exomologeſis debitorũ, in deprecatione: ſollicitudo tẽtationũ, in poſtulatione tutelæ. Quid mirũ? Deus ſolus docere potuit, vt ſe vellet orari. Ab ipſo igitur ordinata religio orationis, & de ſpiritu ipſius iãtunc, cùm ex ore diuino ferretur, animata, ſuo priuilegio aſcendit in cœlum, commendans patri, quæ filius docuit. *Exomologeſis debitorum.*

VERSVS S. PATRIS NOSTRI GERMANI PATRIARCHAE CONſtantinopolitani, De cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, ita Latinè redditi, vt cum ſententia quindenarius ſyllabarũ

numerus ſeruetur.

SONVS PRIMVM.

PRimum, Seruator, hominem, mortalium radicem,
In humido quondam plantans Paradiſi gramine.
Sed hanc effodit inuidus ille radicem Serpens,
Inobedientiæ ligno, vt paxillo fodiens.
Effoſſa radice, mox & areſiunt ramuli,
Háncque ruinam præcipitium Tartari ſubit.
Iam lignum Crucis hocce tuæ ſuffodit Inferos,
Et flumen è lateris bifluo riuulo tui,
E terris, ad vſque cœli ſcaturiens verticem,
Inacceſſóſque ſplendores ex occaſu tartari.
Gloria tibi, ô Creator & Seruator hominum.

SONVS II.

Secundus Adam apparuiſti, quin priore prior,
Conſortium alterum communicaſti immutabilis,
Vt priori ſic prioris medereris crimini.
Peſſimus draco luctator doloſus me corripit,
Móxque fidei pedibus vacillantem intuitus,
E terra leuiſſimum ſpe Deïtatis ſubleuat,
Præcipitémque dat in auerni penetralia.
At verò, rex huc ipſe tu deſcendiſti cœlitus,
Lapſúmque confirmans, deiicis qui me deiecerat,
Vtrumque clauis in ligno crucis confixus pedem,
Ceruicémque moribundus reclinas viuificam.
O tui genus ſapientiſſimum certaminis!
Laudo crucem, ſepulchrum, & reſurrectionem tuã.

SONVS III.

Tertius homo Cain, filius primogenitus,
Inobedientiæ ſpinis obductus ſurculus,
Secundò genitam ſpicam miſerrimè ſuffocat,
Vt diuinæ religionis inuidens cultui.
Ex hacce radice ſpinoſus ſuccreuit Iſrael,
Qui nunc inſitoris ſui, dirus, manus & pedes.
Ferreis furioſè cruentauit mucronibus.
Hiſne repenſas, ô liuide, colono munera?
Paſtorémque bonum, legitimo fratrem genere
Iugulas, ſepelis, & ad inferna præcipitas?
Mactas eum, qui detentas apud inferos oues
Inauditis pauit ſacro crucis pedo pabulis,
Effractis hoſtium portis educens viriliter
In Paradiſi paſcua pios antè mortuos?

SONVS IIII.

Quartus humectauit rore, puerorum fornacem,
Verus Dei filius verſatus inter homines,
Ligno crucis flammam dilectionis exuſcitat,
Orbíſque totius quatuor partes illuminat,
Sublime, profundum, longum, latúmque in cruce cerno.
Et crucifixum Deum ſublimem cunctis prædico,
Qui manus extendit, vt extremitates vniret,
Ad explanandam ſynceram ſuam religionem.
Profundum quid eſt? dirus Orcus & tenebricoſus,
Ad vſque quẽ deſcendit quærens ouem (me) perditã.
Ergo cœleſtia cuncta, ſimul & terreſtria,
Orientalis ſimul, & occidua regio,
A Cruciformis ſymboli ſacro ditata lumine
Crucémque reſurrectionémque Domini colunt.

SONVS DENVO I.

In mundum deſcendiſti, creator, peccatum mundi
Mea natum ex inobedientia deleturus.
Creator tua propter plaſmata plaſma factus es,
Inuadens in ligno eum qui ligno me deiecerat.
Et mihi manus porrigens iacenti, vt me releues.
Ambas extendens in cruce, quin & reclinans caput.
Hæcce parua ſunt, ingenti tua præ clementia.
Mors me clanculum drachma ſuſtulit è tua, tetri
B Et in inferni tenebricoſos detruſit ſpecus,
Æreíſque portis, & ferreis clauſit vectibus,
Ipſis denique libertatis excluſit foribus.
Non pateris hæc, Domine, deſcendis ad inferos, *Chriſti deſcenſus ad Inferos*
Hîc vectibus & portis effractis furem detinens,
Mox precioſam congaudere tibi dragmam iubes.
Callaudo tuam, veneror, & collo clementiã.

SONVS DENVO II.

Conorus ille ſerpens æreus ſtans in deſertis,
Chriſti crucifixionem, orbis ſeruatricem, canit, *Num. 21*
Non iam doloſè, vt quondam, inſuſurrans apotheoſin.
C
At perſpicuè crucifixum ſignificans Deum.
In hoc æreo ſerpente virus atrum non fuit,
Neque peccati virus in Chriſtum vires habuit.
Serpens expirans ſimul atque diris deuotus eſt,
Tranſgreſſionis ſecutæ cunctas vires hebetat.
Chriſtus pro nobis maledictus eſt, in ligno crucis
Quando pependit, ibique clauis fixus obiit.
Cæſorem cædens, atque defunctis vitam tribuens.
Quis crucem, quæſo, quis crucifixum non veneretur? *Crucis veneratio.*
Vitámque mortuam? lapſámque reſurrectionem?
Eum denique, olim maledictis qui benedixit?

D

SONVS DENVO III.

Sonus grauis audiebatur in Orci ſpecubus,
Cum Protoplaſtus querulas ibi voces funderet,
Præ Paradiſi deliciarum deſiderio.
Iam per conuexas planctus conualles intonuerat.
Cùm perlatus eſt in cœlos ad Creatoris aures,
Quem (cum facilis ſit) mouit ad miſericordiam.
Pauperibúſque paucos in annos aſſimilauit.
Ergo pauperis cultu penetrauit ad inferos.
Indéque prædam, quam nemo queat dicere, tulit.
Virgo pudica carnem miniſtrauit ei ſuam,
E Crúxque ſcalas præbuit, queîs in orcũ deſcenderet.
Deſcendit, inuenit hominem, eduxitque tenebris,
Et Paradiſi priſtinæ reſtituit gloriæ.
O Dei bonitatis immenſam profunditatem!

SONVS DENVO IIII.

Leuis nebula, lucida Virgo mater, puella,
Cum primum vidit Luciferum, quem enixa fuerat,
Tenebricoſo condi tumulo, victa dolore,
Obruta ſæuis calamitatum tempeſtatibus,
Largis triſtia lamentorum fulgura lacrymis
Effudit, atque medio depromſit pectore.

At

At exoriens mox lucidus è terra Lucifer
Nouum creauit diem tenebris haud obnoxium.
Ver immortale cunctis arriſit tunc mortalibus.
Triſtibus elapſis ſucceſſerunt læta gaudia.
Et in obſcuro Tartari ſpecu vinctis captiuis
Neſcio quæ rediuiua effulget reſurrectio.
Matth. 16 Vnguentiferæ matronæ volant, vt hirundines,
Ioh. 19. Nil ſuſurrantes, nil fabuloſum deblaterantes:
Sed quod oculis viderant linguis denuntiantes,
Exurrexiſſe Chriſtum maximum Solem tumulo.
Iam diſcipuli, rationales oues Domini,
Oculti cauliſque præ nimio metu relictis
Mille ſaltibus citis huc illuc omnes fugiunt.
Quibus apparet multo clarius lumen nebulæ,
Quæ dulcem vitæ rorem nec mora cunctis impluit.
Gaude gaudij dux huius & autor Virgo Mater.

ARNOLDI ABBATIS BONAEVALLIS
TRACTATVS DE VLTIMIS SEPTEM VERBIS DOMINI.

PRÆFATIO.

VLtima Chriſti verba, quæ cruci affixus, noui Teſtamenti hæredibus tractandà propoſuit, licet ſparſim à nonnullis commentariis Euangeliorum videantur expoſita, mouit me tamen verborum ſanctorum reuerentia amplius eorum penetralia ſcrutari, & quòd illa hora qua conſummata videbantur quæ de eo fuerant Prophetata, prolata ſint, cũ iam non doctrinæ ſed paſſionis agebatur negocium, & quòd in eis ſua omnia Chriſtus recapitulat dogmata, & tã diffuſe prius prædicata, breuibus coartat capitulis: ita vt in illo verborum compendio, Chriſtianæ fidei ratio ſplẽdeat, & de ſemine exiguo ſeges immenſa vniuerſitati credentium profutura conſurgat. Quanto etenim breuius dicta ſunt, & in illo articulo quo ſeria & neceſſaria agi rerum circunſtantia poſtulabat, tanto diligentius inquirenda ſunt: & tanto penitius inquirenda, quanto fœcundior & cauſalis & ſeminalis ratio in eo eis deliteſcit. Euolutis igitur cauſis, quaſi ex quibuſdam latebris, & ex quodam reclinatorio aureo honorabilem internorum intellectuum maieſtatem producẽs in medium, & egredietur palam in decore ſuo cognoſcibilis veritas, quam antea oppoſitis velaminibus ignorabas: & cum propius acceſſeris, & infuderit ſe tibi, illuminans ſenſum tuum diuinæ radiis veritatis, intelliges & videbis in ſcintilla incendium, & in ſtilla reperies pelagus, & in lechito olei, vnde creditori reddas debitũ, & tibi affatim ſupeditabit, inconſumptibilem cibũ. Ante tamen ex ordiũ attendamus, quiſnam ille ſit qui ſe clamat derelictum. Nonne ipſe, qui latroni promittit & donat Paradiſum? Vtrobique verbi virtutem intellige. Audi quid hæc vltima ſchola ſubtilitatis edoceat. Hic idem qui ſe derelictum cauſatur, non pro latrone patrem rogatè ſed poteſtatiue immerito donatis reatibus, repente flagitioſum ſanctificat: & cæleſtibus inuehit ſedibus, & ſecũ in gloria locat. Hoc fundamentum fidei eſſe, hoc argumentũ probabile & neceſſarium, omni euidentia conſtat, quod regni Chriſti etiam in cruce perfecta ſit efficientia, nec minuatur humilitate carnis imperij dignitas: immo hoc ad gloriam crucifixi pertineat, quod in illa contúmelia Crucis, ſapientiam & fortitudinem mundi huius vincat & ſuperet, quod ſtultum & infirmũ æſtimabatur incarnati verbi venerabile ſacramentũ. Quod enim filius in perſona derelictorum conqueritur, non eſt impoſsibilitatis indicium: ſed hoc potius intimat, quod diminutio illa excellentiæ ſuperioris, humanitati corporis tribuat incrementum: & viciſsim humilitas & ſublimitas quibuſdam reuolutionibus inter ſe partiantur negocium: forma Dei ſe exinaniens, & forma ſerui nomẽ, quod eſt ſuper omne nomen accipiens. Non derelinquitur vſquequaque, ſed diſpenſatorie ſingularum exprimitur ratio naturarũ, quia & relinqui & pati & mori, quidam arcti & difficiles fiunt tranſitus, per quos ad ſolidum & immobilem ſtatum, quaſi pelle peccati depoſita, & omni ſcabie viciorum deterſa, renouatus homo perueniat. Vnde etiam quod ſit in Cruce fons vitæ, quod ſupplicante Chriſto, etiam crucifigentibus locus eſt veniæ, quod inter conuicia, & ſupplicia pietate matris afficitur, quod omnibus conſummatis, victor migrat ad patrem, indiſcuſſum relinquere, ingratitudinis eſſet & torporis: cum hæc ſingula capitula proprium ſyntagma requirant: & meditatores legis Dei totius hic religionis reperiant ſemina, de quibus exercitatus animus, Diuinorũ intellectuũ fructus vberes metat. Ad quarum rerũ indaginẽ licet inſufficientem me, iudicem: nec oculis impuris puram lucem intueri ſuſtineã, interim tamen ſub vmbra Diuinorũ ſecretorũ ſecedens, à prohibitis & inacceſsibilibus abſtinens, ad reliquas Paradiſi arbores præſumpſi manus extendere, & experiri guſtu, quid ſaporis intra ſe dulcedinem mnltitudo propoſita contineat.

ARNOLDI TRACTATVS DE NOVISSIMIS SEPTEM VERBIS DOMINI, ET PRIMVM DE VERBO ILLO. *Matt. 27.*

Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti?

POſt regulas fidei Euangelico dogmate promulgatas, poſt ſigna & miracula & documenta iuſtitiæ, quia iter longum fuit per præcepta, ventum eſt & ad compendioſum, & efficax per exempla. Et ne aliquid doctrinæ deeſſet, ſequuta eſt forma: quæ ideo ad vltimum dilata eſt, vt quaſi piæ hæreditatis teſtamentum filij ſuperſtites eo deuotius amplecterentur, quo Chriſti ſanguine conſcripta priuilegia ſua viderent, & impreſſam obedientiæ eius imaginem bulla imputribilis exhiberet. Ideoque ex illa cathedra Crucis quoddam Deuteronomium dictatum eſt, in recapitulatis breuiter quæ multa prolixitate diffuſa erant, ſatagit ſimul magiſter bonus facere & docere & exemplo conſummare doctrinam, nec tam veritatis præceptor eſſe quam teſtis. *Deus meus, &c.*

Modo vltro eloquitur, qui paulo ante ad Herodis & Pilati inquiſitiones conticuit, curioſitatem & faſtum timentium hominum aſpernatus, pauperes ſpiritu de patibulo edocet: ibique ſcholam religionis iterum inſtituens, pauca proponit capitula, in quibus & affectum charitatis intimat, & zeli ſancti imitationem commendat. *Mar. 15.* Non poſſunt impedire tormenta doctrinam, ſed quaſi hebes contemnitur ferrum: & prouidet ſollicita pietas, vt ad regulam fidei

diſcipulorum mores æquentur, & conquadrato fūdamento ædificatio firma ſtabiliter innitatur. Se igi A tur ipſum modo hominem exhibet, modo Deum, modo omnipotentem & modo infirmum: vt inter ſe ſublimitas & humilitas vices negocio congruas partiantur. Modo ſupplicat, modo imperat: modo ſe dicit derelictū, modo latroni promittit Paradiſum. Agit ſecundum vtramque naturam quod exigit cauſa. In hac cōtemnitur, in illa gloriam regnumque largitur. Perſtrepebant ante crucem clamores irriſorij, & ad dolorem vulnerum cruenta plebs addebat cōuicia: ringebat & toruis aſpectibus in faciem quam Matt.27. conſpuerat intendebat, & vnanimi claſſico acclamabat, Vah qui deſtruis templum Dei, & in triduo il- Mar. 14. lud reædificas. Vide quantum mali error & perfidia Principtum adliniuerat plebi: quantum rubiginis ſuæ affricuerat populo imprudenti, auctoritas ſacerdotum: quantum conualuerat coniuratio facta in Chriſtum cum occiderent eum & nomen eius delerent è medio: Non verebantur omnes homicidij titulo in perpetuum eſſe notabiles, vno in ſe & in paruulos ſuos tanti ſceleris reliquias congerebant, & vltro damnationis ſuę Chirographo ſubſcribebant.

Nondum expirauerat Chriſtus, ſed foſſis manibus pedibuſque, & ſciſſo vepribus capite, viuebat in cruce, & parricidalium mentium intuens vota, non tā clauorum acumine quàm illorum crimine pungebatur. Pro his igitur ad patrem conuertitur, & charitatis argumento prolato in medium, inauditum dicendi genus nouus orator aſſumit: & inimicorum cauſa in allegans, ipſis inuitis atque negligentib⁹ parti contrariæ ſuffragatur: & vtrum plus poſſit peccatum quam iuſtitia, Deo patri quęſtionem proponit. Et ediſſerit, eſſe inconueniens, vt amplioris ſit virtutis delictum quàm donum, & præualeat malicia bonitati, & perditio ſaluti. Cum enim ipſe ad hoc nitatur vt ſaluentur, & Iudæi ad hoc vt damnentur, plus debet apud Deum poſſe filij charitas, quam populi cæcitas: quia & hoc non minimum habet pondus, quod cauſæ huic non patrocinatur alienus, ſed filius neque reipublicæ commodum ex hac indulgentia minuitur, ſed augetur: ideóque nec legibus nec iudici derogat, ſi temperatur ſententia: quia cum communibus vtilitatibus tribunalia deſeruiant, non eſt ſibi contraria inſtitutio, quæ quocunque tramite ad propoſitum redit, quæ quod à ſtatu integritatis ſuę elapſum erat reſtituit.

Alioqui ſubtracta ſibi agonum ſuorum ſtipendia Chriſtus quæritur, proteſtans non eſſe quæſtuoſos tanti diſcriminis ſudores, ſi hi quibus tanti laboris opera impenſa eſt ſic relinquantur, & ad ſalutem eorum inefficax ſit hæc humilitas, & ita ſanguis filij in conſpectu patris vileſcat, vt non omnia poſtulata obtineat. Clamat igitur: Heloi Heloi, quare me dereliquiſti? Non improperat patri, nec derelictum ſe dicit, quaſi contumelia Crucis contra propoſitum videatur appoſita: vltro enim & vlnas patibulo, & palmas ferro expoſuit: ſed quantum ſit obedientiæ fundamentum & culmen, interrogans innuit, cum ſe & minorem & æqualem oſtendit. Deſeritur humilitas, adeſt maieſtas: fortius eſt & ſapientius omni virtute & ſenſu hominum, quod in Chriſto Iu- Rom.1. dæus & Græcus ſtultum æſtimat & infirmum. Secundum formam ſerui, legationis ſuæ miniſterium non erubeſcit, non diffitetur carnis naturam paſſibilem & mortalem. In hac forma patri blanditur mediator attentus, nec abnegat quod videtur, nec rapi- A nam arbitratur, ſi aliquid pro poteſtate loquitur, & patrem aliquando ex æquali affatur. Deum igitur ſuum vocat, ne quis quod proprium eſt alterius ad alterum, exiſtimet alienum: & quod commune videtur, ſecare præſumat, quaſi diuiſum. Naturæ diuinæ communio inter patrem & filium, non admittit ſciſſuram: & licet ſit ibi diſcretio perſonalis, vna tamen eſt diuinitas & eſſentia naturalis. Suum dicit, vt manifeſtum fiat, quod ille qui ſuus eſt in nullo ei contradicere poſſit. Deum ſuum dicit, vt nobis minimè formidandum iudicem intimet, quem ſicut ſuum flectere poſſit, & ad eum tutum eſſe acceſſum, quem nō vt alienum appellat, ſed ſuum. Nec paruā B confidentiam huius familiaritatis germantias exigit, quæ in conſpectu patris tantam derelictorum ſollicitudinem gerit, vt ſe quoque in eo quod conſtat voluntarium eſſe & ſpontaneum, dicere non dubitet derelictū. Impoſſibile ſane eſt, vt in patrem bonū, bonæ voluntatis cadat ingratitudo, & non magis in tam benigno dilecti ſibi filij affectu complaceat.

Quod autem derelictum ſe filiùs cōmemorat, mercedem obediētię poſtulare videtur: nec diu beneficiū differri tolerat, quod deberi ſibi obedientia morti obuiam procedens, confidenter proclamat. Quare (inquit) me dereliquiſti? Huius myſterij rationem nōdum intellexerat mundus, necdum tanti ſacramen- C ti effectus palam aduenerat: & neceſſe erat, vt tam opus quam virtus huius holocauſti innoteſceret, & auditoribus Euangelij imprimeretur hæc forma vt diſcerent ex præſenti regula, vnumquemque oportere deinceps introire in ſācta in ſanguine proprio, & finem adueniſſe earum expiationum, quæ factæ erant eatenus in ſanguine alieno. Periret enim & prorſus dilueretur religionis auctoritas, ſi iterum circa imagines & vmbras veritatis occuparetur, & non magis ipſam veritatem apprehendens, mores in ſe taurinos vel hircinos mactaret, & in altari intrinſeco puræ deuotionis nō adoleret fragrantiam, pro turture & columba pietatis & ſanctimoniæ inten- D dens affectui. Deſeritur Chriſtus ad modum Ionæ Ion.1. Prophetę: proiectum in mare, venter beluę ſuſcipit: ſed propè erat ſuſceptio matutina, de qua pater prædixerat dicens ad filium: Exurge gloria mea: & filius Pſal.107 ad patrem: exurgam diluculo. Exarmata erat nauis, fractumque remigium: ſed recollectis reliquiis, iterum nauigij ſupellectilem gubernator magnus aptat ad curſum: & cuius res deploratæ eſſe videbantur, dū clauderetur intra Sepulchrum, deuicta morte victor egrediens, imperauit ventis & mari. Et infernus obſtupuit iudicem, quem quaſi prædam peculiarem vnguibus carni infixis pro conſuetudine indifferenti attraxerat. Sane ille Pſalmus cui titu- E lus eſt: In finem, pro ſuſceptione matutina, ex perſona Chriſti ſic incipit. Deus Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? Sed hæc erant verba delicto- Pſal. 21. rum, id eſt, in perſona eorum quibus ipſe ſe vnierat, quibus per omnia abſque peccato ſimilis erat. Suos dicit peccatores, propter quos venerat, quorum caput erat: neque membra ſua à ſe abſcīdi conueniens iudicabat. Alioquin abſque nota & labe peccati ſi corpus inquiras, caput ſine corpore conſtituas: nec erit cui proficiat bonitas, ſi non ſit infra quæ regatur infirmitas. Agit igitur caput cauſam corporis ſui & pro infirmis ſuis ſollicitus medicus, in tantum compatitur, vt etiam ex parte ſe infirmari non dedignetur,

dignetur, & (vt amplius dicam) ſit peccatum, qui abradebat peccatum. In qua parte patitur, dereliqui- A tur: quia naturæ impaſſibili, in nullo congruit iniuriari vel pati. Abſentat ſe paſſioni diuinitas: hoc ſolius carnis eſt, in hoc ſolo ſe deſeri Filius innuit, vt vndique ſanæ fidei veritas eluceſcat: & palā ſit, quia ſecundum quod Deus eſt, omnino non moritur: & ſecundum quod homo, diſpenſatoria ratione ad tēpus moriturus deſeritur. Deſeritur itaque cum derelictis, & pro natura quam aſſumpſerat, tributum ſoluit: & euecturus ſecum genus ſuum vltra huius ſæculi pelagus, Piratis rapacibus naulum cernis ſuæ protulit: inuiſcatiſque dentibus eorum, illuſit voracibus, & tam ſe quam prædam ſuam abſtraxit, & euexit. Pro debitorib⁹ debitorem ſe obiecit, & quod B ex ſe non debebat, vltro debere non abnuit, ideòque totius debiti ſummam, ab eo qui pro omnibus ſe tradebat, exactor exegit. Relictum vidit ad tempus, & penitus poſſe extingui arbitratus eſt: ſed abiectio voluntaria non expers erat omnipotentiæ, & calix ille amaritudinis, concupiſcentiæ venena infuſa antiquitus, ab imo auulſit, & vomitu repentino tota veteris fermenti conſperſio eiecta eſt. Extenſis igitur brachiis Chriſtus in cruce totum corpus ſuum infra ſe poſitum complexus eſt: & ſub alis crucis aggregato genere noſtro, ibi & protexit & fouit, vbi nihil poſſe putabatur: & in quo victus æſtimatus eſt maximæ victoriæ vexilla erexit: quia neque mors in C eum vſquequaque præualuit: neque Pater vllo modo negare filio indulgētiæ priuilegium potuit, quod ad pedes eius proſtrata charitas poſtulauit. Obtinuit itaque deiectio capitis veniam corpori, & percuſſo vertice, ſolidata ſunt membra: vt non ſegnis ſit recompenſatio, & ſemper quid debeat homo Chriſto pro quo ille mortuus eſt, in hac forma meditetur & relegat: Fixumque præ oculis ſit hoc charitatis argumentum, maneatque hoc viuum documentum, & continuę perſuaſionis exemplum. Sed & nobis, qui toties derelinquimur quoties nos tentamina colaphizant, non negligēda quæſtio eſt, inquirere cur de- D relinquimur, & intellectis cauſis indagare remedia. Quia non poterit in illa mente diu labes obrepere, quæ ſe prouida ſtuduerit circumſpectione munire. Deſeritur non nunquam, cum hanc curam negligimus: & commonent nos contumeliæ propulſantes, vt ſolliciti ſimus, & medetur quandóque negligentiæ confuſio: compelluntque ad remedia confeſſionum nonnullos (cum ſe erubuerint aberraſſe) ipſa tentationum ludibria Caſtigatur ſæpe ex caſu ſuperbia, & præſumptio ex ruina. Pulſatur ſanctitas, ne extollatur & vt exerceatur, vexatur ad tempus in modico derelinquitur, & in magnis miſerationibus denuo cōgregatur. Labitur, & erigitur: deficit, nec ſufficit ex ſe vt ad medicum recurrat. Ad hanc inquiſi- E tionis formam propoſita à Chriſto in cruce quæſtiones inuitat, quoties nos pungit ſtimulus carnis, vel rapit in mirabilibus ſupra nos elatio mentis. Nec tamen peremptorius æſtimandus eſt recrudeſcentis peccati pruritus, cui obuiam pergit ratio, & ſerpenti ſcabiei opponit cauterium. Licet enim ſubfumigent afflata incendia, & flamma vorax iam tectorum elambat faſtigia, vna gratiæ ſtilla ſubituſque reſpectus clemētię, vno flatu ea in cineres rediget: ſedataque procella diuinitus, quod putabatur detrimentum, inuenitur ſolatium: & quod relictum & oblitum, aſſumptum & reſtitutum.

ARNOLDI TRACTATVS

SVPER VERBO ILLO,

Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiſo. Luc. 23.

DOmine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra: qui & ex impiorū ore perficis laudē Ecce vn⁹ de derelictis aſſumitur. Latro ille collaterallis tuus, natus ob ſcelera illum victoriæ tuæ præcurſorem conſtituis, & viuificatum ex gratia in Paradiſum præmittis: in quo cōfuſus eſt inimicus, & vltor hæreticus, & proditor peruerſus diſcipulus, & detractor Iudæus. Opponebatur B à Phariſæis Chriſto pro crimine, quod cū peccatotibus quos lex abdicabat, ad legis iniuriam, non tantum verbo, ſed etiam communicaret conuiuio. Cum enim leproſos & immundos ex ritu & decreto extra caſtra depelleret, abraſiſque parietibus earum domorum in quibus fuerant conuerſati, ipſis quoque in quibus cōſediſſent ſubſelliis, propria mādaretur purgatio, hoc arguebant in Chriſto, quod huiuſmodi perſonarum nec menſam vitaret nec domum, ſed ſuſciperet & ſanaret. Inoleuerat ſupeſtitio: & occaſione legis intellectæ carnaliter, perſequebantur quidem miniſtri legis peccatum, cum tamen nec ipſi eſſent à peccato immunes: ſubſcribe- C bātque damnationibus propriis, nullum locum miſericordiæ reſeruātes. Nephas putabāt, quod Chriſtus curabat in ſabbato, quod miſericordiam præponendam docebat iudicio. Ita & quidam hæretici (in quibus ſunt Nouatiani) qui volunt videri defenſores Eccleſiæ, eos qui in quocunque crimine poſt baptiſmū lapſi ſunt, pœnitentia cenſent indignos: & omnino non poſſe reſtitui dogmatizat illa impietas quem in aliquod crimen humana impegit infirmitas. Verùm Chriſtus & falſos defenſores fidei hæreticos, & inimicos gratiæ Iudæos, prę ſenti iudicio deſtruit & conuincit: mutans legem in gratiam, terrorem in manſuetudinē, aſperitatem in lenitatem, vm- D brā in veritatē, iudiciū in miſericordiā. Nou⁹ rex, noua lex: nouus dux, noua lux: fractis prioribus tabulis & ſilice ad ſilicem comminuto, nouis ſubſcriptionibus figit titulum, & dictat pietas, & diſcernit omnia charitas. Scribitur tribus linguis inſignibus, Hebraica, Latina, & Græca regnum Chriſti: & dominatio eius ema natura in gentes, cruci inſculpitur, nec corrumpere Pilatus quod ſcripſerat voluit. Et licet tam inſignem titulum deleri perfidia Iudæorum clamoſe expeteret, obtinere nullo modo præualuit. Iā ad hanc ſcripturam Latro Crucifixus pertinebat, & eum intra ſe illæ litteræ colligebant: iam ſpes ſubintrabat conuerſo, quia Crucifixo ſibi mundo inhia- E bat cœleſtibus, dilatatúſque charitate, quaſi conſputis repudiatiſque infra ſunt, cum Chriſto tractabat de regno, affectabat ſuperiora: & cum iam anima egreſſum accelerans, in primis labris eſſet, & hora vltima aduentaret, æquo animo ibat: nec vrgebat formido pœnarum conſcientiam, quæ ſe Sanguine Chriſti præterfluente ſentiebat ablutam. Exacuebāt linguas venenatas blaſphemantes Chriſtum Iudæi, & conclamabant & euomebant conuicia, & quaſi victores inſultabāt pendenti: fugerant Apoſtoli, ſola plebs maledicta firmatis nequā ſermonib⁹, celebrabat ludibriū: Romanis militibus ſeditionibus multuoſis cedentibus, pro poteſtate miniſterium,

potius exhibentibus, quàm cenſum. Sed & alter A latro oblatranti plebi aſſentiens, quod nec ſe nec alios ſaluos poſſet facere, teſtabatur: irridebatque cõparticipem ſuum qui in eum quem in eadem ſecum damnatione videret, ſpem poneret: & nugatorium omnino videbatur, illum credere regem vel Deum, quem ſecum oppreſſerat idem opprobrium & ſimile tormentum. Erat itaque vnus irriſor, alter confeſſor: vnus exprobrator, alter venerator: hic ſperans, hic diligens, ille negligens: aderátque illi controuerſiæ iudex, qui data ſentẽtia, blaſphemum ad Tartara, confitentem præmiſit ad regna. Sane hic de quo agimus Latro, manſueti animi, & ſicut teſtem Chriſti decebat, in Auditorio publico, fidei protulerat argumenta, & nouo Philoſophandi genere ſupplicij tanti immemor, cum blaſphemo illo, de timore Dei & B iuſticia diſputabat. Neque (inquit) tu times Deum, *Luc.23.* qui in eadem damnatione es: & nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus: hic verò nihil mali geſſit. Credit & confitetur, teſtis eſt innocentiæ Chriſti: increpat maledicum, nec ſibi parcit, ſed tantum accuſator ſui, ſeipſum aduerſum ſe ſententiæ veritate prolata, perſequitur. Damnatio (inquit) ſimilis quidem eſt, ſed cauſa differens: cum hic ad hoc deſtinatus ſit ex obediẽtia, nos ob flagicia. Cauſam accuſat, non arguit pœnam: execratur ſcelũs ſuum, non detrectat iudicium. Neque (inquit) tu times Deum. C fateri non erubeſcit, quem ex inuidia, non ex merito nouerat crucifigi. Intelligere enim, reuelante non carne & ſanguine, ſed ipſo cui atteſtabatur, iam poterat, quia quod fiebat, voluntarium erat non neceſſarium: quia vt ſic fieret, voluntarie fuerat difinitum. Ibi igitur Philoſophatur, & prædicat, & fatetur, vbi non tantum diffugiunt & tremunt Apoſtoli, ſed & ipſi maligni ſpiritus iamiam impoſiti ſibi freni ſaliuaria maſticantes, per antiquum Organum ſuum, linguam fœmineam nitebantur colligationes illas impietatis diſſoluere: ſcientes quia fortis armatus *Luc.23.* hic, ancipiti gladio erat eos de diu poſſeſſo huius mundi atrio eiecturus. Itaque concionator illuſtris, D oblato confeſſionis & fidei odoramento, impoſitoque latroni blaſphemanti, ſilentio, victoriæ ſuæ palmam & auctoramentum à iudice exigens ad Chriſtum conuertitur, & dicit: Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum. Conſyderare neceſſe eſt, quem locum, quem modum, quod tempus, hæc cauſa habuerit, & quàm celerem auditum confeſſio meruerit, quid poſſit pœnitentia, quando bonus Dominus tribulato corde clamantem ad ſe ſeruum ſuũ etiam in vltimo peccati puncto nõn negligat. Hora mortis erat, iamque confitentis anima faucibus hærebat, iamque linguam eius alligabat anguſtia: illóque articulo temporis ferè ab ipſis Apoſtolis ſalus E deſperabatur. Modus paſſionis, Crux, inter omnia ſupplicia turpiſſimum & atrociſſimum. Quibus poſt poſitis, quaſi plagarum & ſanguinis immemor, dictator Euangelij Latro efficitur: & (quod perſuaderi illa hora difficile erat) Chriſtum Deum in Cruce fatetur: ibi orat, ibi adorat, multa ſimul pietatis officia complectitur. Credit, timet, compungitur, & pœnitet, confitetur, & prædicat, amat, confidit, & orat.

Fide illuminatur, timore ſubditur, compunctione mollitur. Pœnitentia concutitur, confeſſione purgatur, prædicatione zelatur, dilectione dilatatur, confidentia ſperat, oratione impetrat. Ne iraſcaris, princeps Apoſtolorum: tibi dico Petre, cui claues regni cœlorum commiſſæ ſunt. Et te amarè flentem A Chriſtus reſpexerat, & donauerat negationis reatũ: *Matt.26.* qui non ex ſentẽtia, ſed ex infirmitate deſciueras. Te *Luc.22.* tamen iuxta Crucem non video: territus lates, nec ſaltem Matrem Chriſti fœminaſque ſanctas proſequeris, quę ſpectaculo lugubri aſtabant immobiles. Nec ibi Apoſtolica auctoritate vteris, vbi ad inuicẽ, fixis iuxta crucibus priuata miſcent colloquia, Saluator & peccator. Abſens eras, & miniſterij tui claues (quod pace tua dixerim) modo non profers. Supplet vicem tuam ſummus ſacerdos: apertiſque ſeris antiquis, Latro primitiæ derelictorum introducitur, aperiente Chriſto, in regnum cœlorum. Amouetur ab introitu Paradiſi cuſtodia ab initio peruigil, B & verſatilis gladius ille minax, quem Cherubin ab antiquo non vibrauerat. Ibi Latro locatur, vnde Lu *Gen.3.* cifer corruit & cuitu forſitan vltra ſepties ignoſcere nolles, vltra ſeptuagies ſepties reus, ſed abſolutus à bono Ieſu, modo cum Angelis conuerſatur. Reſurge, & diſce ignoſcere, neque annumeres peccata, vel multiplices tẽpora. Non arctatur numero, non clauditur fine, nullas omnino habet metas diuina clementia: ſit qui inuocet, erit qui exaudiet: ſit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Non huic pœnitenti multorum annorum ieiunia imponuntur, non nudipedalibus vel ſacco afficitur: ſimul & confitetur, & iuſtificatur, & glorificatur. Vide horam, nota per- C ſonam. Vltima hora, peccatrix perſona, multa antiquaque peccata illico abolet gratia, nec proceſſu moraque temporis indulgentia limat corróditque culpæ rubiginem: ſed vbi repente facto cœlitus ſono ſpiritus ſanctus illabitur, quicquid immaduerat peccati tabe, ſiccatur: nec ſupereſt vllum fœditatis veſtigium vulneri, quod miſericordię abluit lauacrum. Fœtebat etiã quatriduanus in monumento Lazarus, *Ioh.12.* ſuſcitatus non tabeſcit lãguore, Erigitur, ſoluitur, & ſtatim conueſcitur. Nulla leprę crepido, nullus ſinus in facie Simonis ſupereſt. Hoſpes incolumis, curatori ſuo hylarem exhibet famulatum: nullum ſignum *Luc.7.* horroris, comitantibus magiſtrum, idem conuiua D & miniſter, prætendit. Maria Magdalenæ ad pedes Chriſti plorat & orat, tergit & vngit: nec impropc- *Ioh.11. & 12.* rat Chriſtus vitam infamem & inuerecundiam, nec opponit quod diluit, nec exprobrat quod ignoſcit: quicquid agit, in huiuſmodi celeri nutu ſpirit' ſanct' conſummat: nec emẽdicat aliũde ſuffragia, qui quod illuminat, format: qui ſtatim piſcatores facit doctores, & idiotas prædicatores. In hac gratia non affligitur expectatio dilatatione, nec interuallũ eſt inter optatũ & datũ. Dauid dicit: Peccaui: & Propheta: trãſ *2.Reg.12.* latum eſt peccatum tuũ. Ad Cain dicitur: Peccaſti, *Gen.4.* quieſce. Ad mulierẽ in adulterio deprehenſam: Non *Ioh.8.* te condẽnabo noli vltra peccare. Quid cõmemorẽ E Niniuitas, quorum pœnitentia ſubito iudicẽ amo- *Ion.3.* uet à ſentẽtia? Quid Achab & Manaſſẽ, reges impios, *Matt.12.* quorum contritionẽ in anguſtiis non eſt aſpernata *4.Reg.24.* diuina clementia? Inter cætera pietatis exempla, latro noſter nobis occurrit, pœnitentiæ regula, confeſſionis forma, indulgẽtiæ præco, ſpei exemplum, quidũ ingemit, ſubito quod quęrit inuenit, quod petit accipit, & ilico audit: Hodie mecũ eris in Paradiſo. Nõ ad loca purgatoria, flãmaſq; peccatorũ vltrices, confitẽs deſtinatur: nõ ad loca tenebroſa & tormẽta deducitur, nullã pars aduerſa gratię Dei pręſumit inferre calũniã: vna Crucis pœna oĩa abolet crimina: imo nõ pœna, ſed gratia. Pręmittit igitur in Paradiſũ hic

hic noſtræ nuncius abſolutionis, & primitias libertatis noſtrę teſtis libertate donatus, Paradiſi ciuibus id expectantibus & deſyderantibus, primus inuexit.

ARNOLDI ABB. BONÆVALLIS TRACTATVS DE VERBO ILLO DOMINI, *Mulier, ecce filius tuus.*

Ioh.19. VBi ſũt miſericordię tuę antiquę domine? Quid differs? Iam venit hora, mater tua coram te eſt, & Ioannes quem diligis. Latroni loqueris, & matri non loqueris? Intuetur te illa in mulieribus benedicta, & confixis in te oculis, vulnera tua, materna pietate conſiderat. Et licet non ignoret quid boni conferat Mundo paſſio tua, tamen parentis affectu commoritur, & pectus maternum immanitate doloris arctatur. Suſpirat intrinſecus: & erumpentes reuocat lachrymas: & eo amplius anxietas intumeſcit, quo prohibetur egredi, & per luctus lamentaque diſſolui. Emergebant quidem aliquando gemitus, ſed increpati reprimebantur, reuertebanturque in ſinum mentis de quo prodibant, & collidebant ſe ad inuicem introrſus: eratque in anima illa tempeſtas valida, occurrentibus ſibi procellis & quaſi in ſartagine frixis medullis ebulliebant amaritudines, quas excoquebat & coagulabat exacerbatio perſeuerans. Imperabat quippe dolori ſilentium, formido: & ringentium Iudæorum torui in eam oculi illos turbines ſuffocabant. C Verùm illa tantarum procellarum ſalſuginem ebibebat. Et (quod difficillimum erat) moriebatur, & mori non poterat, & clauſo tanti doloris tormento intrinſecus, alium vultum palam exhibebat: nec poterat ex facie colligi Crux illa animæ & patibulum ſpiritus, in quo erat hoſtia viua, beneplacens Deo, & medullatum holocauſtum: quod cum ipſa incenderet, tantum conſcientiæ miniſterio vtebatur, ipſáque ſine ſtrepitu ſeipſam mactans, in altario interiori, et ligna & flammas & latices congerebat. Nimirum in tabernaculo illo duo videres altaria, Aliud in pectore Mariæ, aliud in corpore Chriſti: Chriſtus carnem, D Maria immolabat animam, Optabat quidem ipſa, ad ſanguinem animæ, & carnis ſuæ addere ſanguinẽ, & eleuatis in cruce manibus celebrare cum filio ſacrificium veſpertinum, & cum Domino Ieſu corporali morte redemptionis noſtræ conſummare myſterium: ſed hoc ſolius ſummi ſacerdotis priuilegiũ erat, vt de ſanguine munus intra Sancta inferret: nec poterat ei conſors hæc eſſe cum aliquo dignitas: & in reparatione hominis, nulli Angelo, nulli homini cum eo fuit, aut eſſe potuit communis auctoritas. Cooperabatur tamen plurimum ſecundũ modum ſuum, ad propiciandum Deum, ille matris affectus: cum tam propria quàm matris vota, charitas Chriſti E perferret ad Patrem: cum quod mater peteret, filius approbaret, Pater donaret. Diligebat pater filium, & filius patrem: mater verò poſt vtrumque ardebat, vnumque erat quod diuerſa exhibebãt officia, quod pater bonus, quod filius pius, quod mater ſancta intendebat, quod in commune elaborabat dilectio, ſimulque ſe complectebãtur, pietas & charitas & bonitas: matre ſupplicante, filio interpellante, patre propiciante. Filius ad pectus matris & vbera, pater ad filij crucem & vulnera reſpiciebat: & quid inter hæc tanta pignora non mouerent? quid illa ſanctitatis Schola niſi pietatem doceret? quid niſi miſericordiam informaret? Dilectio & ſanctitas & bonitas ni- A hil ſibi contrarium ſapere poterant, nec reluctari ſibi nec aduerſari, concordiæ congruebat: & omnino decebat, vt ſupplicatio & ſanctificatio & exauditio in negocio rectitudinis conuenirent. Ieſus ergo vt per omnia, pietatis fœdera commendaret, antiquum decretum quod de honorandis parentibus dictauerat, obſeruauit: & matrem adhuc volens ſic eſſe ad conſolationem Apoſtolorum reſeruauit ſuperſtitem: vt ex his quæ ipſa ab initio audierat & viderat, *Exo.20.* & contulerat in corde ſuo, ſenatus Apoſtolicus do- *Deu.5.* ceretur, & Euangelica firmaretur doctrina. Honora- *Matth.15.* tur etiam affatu familiariſſimo: & licet breuis fuerit ſermo, intimatus tamẽ eſt debitus affectus, & expreſ- B ſa ſingularis dilectio, *Mulier* (inquit) *ecce filius tuus.* *Ioh.19.* Præſens erat Ioannes, cui & dicitur: *Ecce mater tua.* Non eſt paſſus Chriſtus, vt Iudaica rabies in ſanctuarium ſuum, prophanam mitteret manum, vel aliqua infeſtatione violaretur illud templum Spiritusſancti. Poſitus eſt fidelis æditũus ad tanti theſauri cuſtodiam. Diſcipulus qui in cœna dominica ceruical ſibi in pectore magiſtri aptauerat, ecce iterum alio *Ioh.13. & 21.* priuilegio honoratur, & poſt illud reclinatorium in quo viderat, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum: officina illa in qua Verbum caro factum eſt, diligenter à filio ei commendatur: probato dilectóque Diſcipulo pudor virgineus, matris tha- C lamus, & ſanctimoniæ integritas aſſignatur, vt teſtis eſſet idoneus, virgo virgini, fidelis cubicularius matri Domini ſui, miniſter deuotus pro reuerentia magiſtri Vices filij naturalis, filius accipit adoptiuus, & tranſfunditur in miniſtrum filialis affectus: formaturque & firmatur in ambobus pietatis vnicæ gratus concorſque complexus, non ex traduce naturæ, ſex ex munere gratiæ. Vnum igitur contubernium Ioannis & Mariæ virginitas accipit: & vnius moris in domo, vnum integritatis propoſitum, vnam habitationem meretur communémque conuictum. Ecce Ioannes, piæ hæreditatis ſuſcipis teſtamentum: eligeris, & in hoc præponeris omnibus. Ioſeph qui ea- D tenus miniſtrauerat, te ſubrogato cedit: nec maritalia iura opponit, vt obſtruatur os loquentium iniqua in poſterum: quia matrimonium illud diſpenſationi diuinæ, non copulæ carnali ſeruierat. Ideoque nec Ioſeph, cum Ioannes eam ſuſcipit in parentem, queritur de diſiuncto connubio, quod diſpenſatorium fuerat ſine vllo carnalis copulæ commercio. Hoc teſtimonium integritati matris Chriſtus in fine perhibuit, vt haberet Eccleſia ſancta ex Euangelio lapidem, quem Bonoſi Heluidiique hęreticorum impudenti fronti infigerent, qui in matris illibatæ virginitatem auſi ſunt impia blaſphemáque garrire. Tu igitur Ioãnes ſancte, ad hoc eligeris, vt miniſtres E & obſequaris, ea dilectione qua filius: ea obedientia qua diſcipulus: ea ſubiectione, qua miniſter & famulus.

D.Petro cõmẽdata fuit Eccleſia.

Petro commendatur Eccleſia, tibi Maria: illi tumultuoſa negocia, tibi pacifica & quieta: illi atria & veſtibulum, & altaria ſanguinum, tibi commendatur altare incenſi, et Sancta Sanctorum. Ad culmen myſterij tui nullus tecũ admittitur: ſolus illi aſſiſtis propiciatorio, ſolus illud vas aureum continens manna, illud diuinæ legis ſcriniũ Pontifex deſtinatus obſeruas. Loco filij poſitus es, et vt vicẽ in matre ſuppleas ordinaris: nec abnuit te mater ſancta vicarium, li-

cet longè imparem & inferioris tituli, tamen quia
ſic viſum eſt filio, amplectitur ſucceſſorem. Certè
piſcator fueras, & in hac arte à parẽtibus inſtitutus,
nullum te ſtratagema inclytum facit: ſed qui infirma
mundi elegit vt fortia confundat, in aſſumptione
tua, paupertatis & humilitatis & caſtitatis gloriam
commendauit, fundatámque charitatem & illuſtris
Quomodo ſit accedẽdum ad Deum. animæ puritatem, hoc ſingulari titulo honorauit. In
tueor igitur quadrigam qua currendum eſt ad patrẽ
ſic debere diſtingui: vt per te ad Matrem, per Matrẽ
ad filium, per filium verò attingere poſſit pœniten-
tis affectus ad patrem. Et in hoc ferculo quod nos
ab hoc ſæculo euehit, tu ſis columna argẽtea: mater
aſcenſus purpureus: filius, media charitas: reclinato
rium aureum viſio patris in decore ſuo, & æternæ
pacis iocũda trãquilitas. Hanc interim gloriam pro-
priè virginitas promeretur. Per hanc in hunc gra-
dum diſcipulus ſublimatur per hanc ipſa mater &
Virgo placuerat Deo, & obumbrante virtute altiſſi-
mi, in illo beatifico vtero, verbum caro factum eſt:
per hanc fuerat Gabriel Archangelus Mariæ dome-
ſticus, immo tota militię cœleſtis multitudo & natu
ræ Angelicæ gloria (admirans quod ſic integram in
Cælibatus terris reperiſſet) circumfuſa vndique cognato cœliba
tui exhibebat reuerentiam, & diuino incolatui clien
telam: propriè tunc Gabriel & Ioannes huic aſſigna
ti officio communibus ſtudiis miniſtrabant: ſimulq;
ab ambobus tam in cœlo quàm in terra diuina & hu
mana cõſolatio procurabatur: Ioanne, iuxta quod
res poſtulabat, prouidente ſubſidium: Archangelo,
pia vota perferente ad filium. Factũ eſt igitur vt Do-
minus imperauerat: & cohabitabant ſimul in bono
iocundoque conuentu, virginitas & humilitas, dile-
ctio & puritas: & erat vnanimitatis participatio in-
idipſum, inter dominam & miniſtrum ſicut magiſtri
ordinarat auctoritas. Bonus itaque Dominus, bono
fine conſummans pietatis myſterium: in cruce iuſti-
ficat impium, & debitum matri reddit affectum. Ad
dit quoque & tradit exemplum quod ad cõſeruan-
da quę ſancta ſunt, debeat eligi ſanctitudo: nec ſacra
mentorum archana impuris ſint exponenda conſpe
Schola cõtinentiæ. ctibus, nec poſſit digne ſacris miniſtrare myſteriis,
niſi qui in Schola ſtuduerit continentiæ conuerſari.
Decet enim, vt qui mundandis vel mundis officium
exhibeat, omnimoda ſplendeat ſanctitate: quia om
nino huic formæ contrarium eſt, vt contrectet in-
corrupta corruptus, & purificatoriis muneribus ma
nũ apponat impurus. Quod non ideò dicimus, quod
in his qui iam abluti ſunt & ſanctificati, de quantiſ-
cunque naufragiis euaſerint, aliqua poſt indulgentiã
nota permaneat: quia niſi ad antiqua reuertatur con
tagia, nulli prior prę iudicat vita.

ARNOLDI ABBATIS, TRACTATVS DE VERBO ILLO CHRISTI in Cruce: Sitio.

Ioh. 19.

ECce iterum myſteria, & ad inuicem ſibi ſa
cramenta diuina occurrunt. Reſponſum
erat de Cruce latroni, & Matri: & ad con
firmationem ſpei pietatiſque exemplum
Latro in regnum præmittitur, mater interim ob re-
rum myſterium reſeruatur. His pie prouidéque diſ-
poſitis, Chriſtus inter ſupplicia ſitit. Exhauſtum e-
rat ſacrum pectus ſudore ſanguineo, & lignum illud
cui affixus erat, ſanctis baiulauerat humeris: & vt ſo
A let ex mœſticia ſomnus nonnullis obrepere, ſic pote
rat ſitis illa accendi. Forſitan ſic erat: Ego verò ſacra
mentalem hanc ſitim intelligo, in qua non tam deſi
deratur potus, quam hominum ſalus. Neque enim
ab irriſoribus & interfectoribus poterat beneficiũ
expectari, quia omnes ad impietatem proni, paratio
res erant augere iniurias, quam miſereri vel compa-
ti. Perſeuerabant adhuc nec flagellis, nec ſputis,
nec colaphis poterant ſaturari. Vnde nec conſequẽs
videtur, vt audita ſitis, eorum cor immoliret quibus
parum erat quod in cruce pendebat, nec ſatis actum
eſſe ipſa morte malignantibus videbatur. Chriſtus
tamen, ſicut per Dauid prædixerat, irruentibus in ſe
B vniuerſis, tanquàm parieti inclinato & maceriæ de- *Pſalm. 61*
pulſæ, currit & ſitit. Sitit conuerſionem, currit ad re
miſſionem, exoluit quæ non rapuit. Et licet illi pre-
cium illud magnum cogitarent repellere, iam abſor
pto ſerpente feſtinat ad lauacrum inimicorum, &
moritur pro impiis, & rebelles adoptat, & tanti ef-
fectus beneficij largitur ingratis. Hoc etiam in ti-
tulo Pſalmi. 33. continetur: vbi affectare Dauid
in perſona Chriſti prædicitur, cum coram Abime-
lech vultum ſuum mutaſſe perhibetur. Affectabat
Dauid, & tympanizabat ad oſtia ciuitatis, & fereba-
tur manibus ſuis, & in barbam eius diflucbant ſali-
uæ, Affectante quippe Chriſto, & hoc ſitiente, vt
C manſueſceret domus exaſperans, & duræ ceruicis
populus molliretur, exhauſtoque pœnitentiæ anti-
doto, felleas viſcoſaſque peccati feces euomerent, vi
ſa ſunt eis huius doctrinæ verba omni ratione caren
tia: & dementiæ adſcribebant, quod eos ad carnis ſuę
edulium inuitabat.

HOrrebant potum ſanguinis, & carnem humanam
cibum inſolitum menſis ſuis inferre, impium & ne- *Ioh. 6.*
pharium iudicabant. Durus erat ſermo huiuſmodi,
quia ſenſu carnis oppreſſi, ſpiritum & vitam in ver-
bis veracibus contemnebant. Hoc intimabant *1. Reg. 21*
illæ per barbam Dauid fluentes ſaliuæ, quod infanti
lia hæc verba & friuola æſtimarent Iudæi, & con-
D temnenda eſſentia prophanis ſacramenta dominica
& quaſi arrepticij & furibundi reputandi eſſent ho
rum dogmatum diſcipuli, & intellectualium myſte-
riorum miniſtri. Sed Chriſtus diffinitiones patien-
tiæ edocens, nec iraſcitur, nec vlciſcitur, ſed ſuſtinet
et præſtolatur, et affectat vt illuminetur populi cæ-
citas, vt conualeſcat et exurgat infidelitatis mole ſuf
focata illa tyrannica et effrenis obſtinatio, tandem-
que pateat veritas, et redeat ab errore conuerſa im-
pietas. Tympanizat ergo ad oſtia clauſa, ad aures o-
pilatas, et incredulis cordibus intonat, et extenſa, in
cruce, pelle corporis ſui, in pſalterio decachordo, ve
teris et noui Inſtrumenti concutit conſonantiam: &
E quaſi incantatis ſerpentibus, ad inſolitam harmoniã
reddit edomitos: et detractores facit cantores, et im
pios modulatores. Mutatur omnino facies Chriſti
in ſpecie ſacramentorum, coram Abimelech, id eſt,
coram Iudæis, qui ad regnum Dei Chriſti ex pro-
miſſionibus factis ad patres, pertinere videbantur.
Hic Achis, id eſt, ignorans, hic eſt ex parte, populus
ille qui nõ credit nec intelligit, Porrigit quidẽ diſci
pulis ſuis imo toti Eccleſiæ propriis manib⁹ Euchari
ſtiam, quaſi ſe ipſum ferens: quam qui digne accipit,
viuit, nec immerito proſcribitur, qui cõtemnit: et a- *Euchariſtia.*
liis quidem tantæ rei myſterium odor eſt vitæ in vi-
tam,

tam, aliis odor mortis in mortem. Vnde & Achis,
2. Cor. 2. Dauid dimittit: quia quibuſdam ex Iudæis repellen
1. Reg. 29 tibus verbum hoc & indignos ſe vitæ æternæ iudi-
Act. 13. cantibus, doctrinam huiuſmodi Chriſtus ad gentes
conuertit. Abimelech & Achis, non ſunt vnius per-
ſonæ nomina: ſed quia vnius myſterij continẽt ra-
tionem, non incongrue diuerſis reſpectibus vni per
ſonæ aptantur. Ex parte, Achis, id eſt, ignorantia &
error, adhuc in eodem populo perſeuerat: & qui fi-
lij regni videbantur, cõtẽpto affectu charitatis Chri
ſti, & tympano crucis, quaſi Dauid à ſe dimittunt,
vt eat: cum dicũt Chriſto. Recede à nobis, ſcientiam
viarum tuarum nolumus. Maledicunt adhuc Iudæi
Chriſto, & veri Heliſæi derident caluariam: necdũ
4. Reg. 2. tamẽ vrſis, id eſt, dæmonibus, deriſores exponit: ſed
in multa patientia expectat pœnitentiam, & differt
nec infert pro meritis iram. Sed peruerſa & auerſa
mens carnalium, ſitis huius non intelligens ſacra-
mentum, ſancto ori amaritudinem applicat in cala
mo, & fonti miſericordiæ venena propinat. Non tã-
git Iudæe Chriſtus poculum tuum, non guſtat ace-
tum, de ſuburbanis Gomorræ & vinea Sodomorum.
Fons ille, de quo aquæ viuæ emanant, cuius riui in
æternitatem proſiliunt, non exaruit, neque vt à te
impleatur affectat. Hoc potius ille fons ſitit irriguus,
vt ex eo affatim haurias, illáque replearis dulcedine
vt puri te refrigerent latices, & ardentium in te libi-
dinum extinguant carbones. Hoc ſitit, vt virens in
te charitas perſeueret: vt ſicut palma in ſublime co-
mam ſpei attollas, & ſicut cedrus Libani imputribi
lis viuas. Pincernas veneficos, ſitis iſta diſcernit, &
propinatores amaritudinis horret & abiicit. Nullis
paſſionum ardoribus fons iſte ſiccatur, nullis preſſu
ris Charitas exhauritur. Etiam vbi percutis & irri-
des, vbi fel porrigis, non commutat ſe dulcedo in a-
maritudinem, nec exigit Charitas vltionem. Sanguis
& aqua, de latere exeunt vulnerato: aqua in laua
crum, & ſanguis in mortis exemplum. Charitati igi
tur Chriſti quæ eſurit & ſitit iuſticiam noſtram, te-
ſtimonium perhibet in cœlo Trinitas, ipſe filius qui
iuſtificat, ſpiritus qui ſanctificat, Pater qui glorificat:
quia & iuſticia, & ſanctitas, & claritas noſtra deſur-
ſum eſt: & teſtimonium Dei (quod maius eſt homi-
nis) hæc in nobis dona ſua commendat, & informat,
& confirmat. Nihilominus in terra, per viſibilia &
corporalia ſacramenta, quod intus inuiſibiliter agi-
tur, commendatur extrinſecus: & atteſtantur fidei
Chriſtianæ, ſpiritus, aqua & ſanguis: quæ tria vnum
ſunt, & indiuidua manent, nihilque eorum a ſui con
nexione ſeiungitur: quia Catholica Eccleſia hac fi-
de viuit & proficit, vt iam nec ſine vera diuinitate
humanitas, nec ſine vera humanitate credatur Diui-
nitas. Nec ſufficere nobis poſſet ad intellectum ve-
ritatis, teſtimonium quod de cœlo eſt, quod ſibiip-
ſi perhibet Trinitas, niſi & nobis innoteſceret aliqui-
bus ſignis & aliquibus argumentis, fidei veritas. Sũt
itaque hæc tria, ſpiritus ſanctificationis, ſanguis re-
dẽptionis, aqua purificationis. Non redimit ſanguis
niſi quos gratia vocat & leuat: nec niſi ablutos &
mortuos peccato, ſpiritus ſanctificat. In commune
participant, redemptio & ablutio & ſanctificatio.
Alterum ſine altero eſſe non poteſt: quodque agitur
vnum eſt, non multiplex. Spiritus namque ſanctus
ſuperfertur myſteriis, intereſt ſacramentis, quorum
rationem aqua mundans ſignificat, quæ illius rei cõ
tinet ſignum, cui & ſanguis Chriſti & ſpiritus Dei
prębet affectum. In aqua mundamur, in ſanguine in
A formamur. Mirum dictu, tremendum relatu. Pro
fluentibus de ſacro latere aquis viuentibus, & ema-
nantibus de fonte vberi largis liquoribus, Chriſtus
ſitire ſe perhibet: & ipſe mundum irrigans & fœcun
dans, de ariditate cauſatur.

Omnino ſane ſitis illa exprimit, raros tunc exti-
tiſſe qui crederent, cum ipſi & laterent & dubitarẽt
illa hora Apoſtoli, & adhuc non illabebatur ſanguis
& aqua in corda diſcipulorum radicitus, nec imma-
ducrant ebrietate ſpiritus, quorum animas timor &
dubietas ſiccauerant. Te ſitit Chriſtus, ô Petre: reuer
tere, & dic libere: Obedire oportet Deo magis quã *Act. 5.*
hominibus. Reuertere & confide, & cum frater tuus *Gal. 6.*
B in aliquo delicto præoccupatus fuerit, tu qui ſpiri- *Matt. 26.*
tualis es, iudica in ſpiritu lenitatis. Et tu tentatus es
aliquando, & ad vnius vocem ancillæ, à propoſito
excidiſti. Verùm ſanguis magiſtri hunc reatum aſper
ſit, manet tibi eadem gratia, non priuaris Apoſtola-
tu, manent tibi claues tuæ, & eadem excellentiæ tuę
dignitas perſeuerat. Exurge, & bibe de fonte miſe-
ricordiæ: & tu aliquando conuerſus, confirma fra-
tres tuos: & in eadem menſura qua propinatum eſt
tibi, remetire eis: & ad formam tuam, qui ſtat, videat *1. Cor. 10*
ne cadat: & qui ceciderit, adiiciat vt reſurgat. Etiam
te Iudæe parricida, Chriſti charitas ſitit. Muta inten *Matt. 27.*
tionem, replica orationem. Dixiſti: ſanguis eius ſu-
C per nos & ſuper filios noſtros. Bonum eſt quod di-
cis, ſi rectè intenderis. Sit ſuper te ſanguis eius, &
conſepelire ei, per baptiſmum, in mortem. Opta ſal
uari, non damnari: bibe & tu nobiſcum de calice
paſſionis illius. Non eſt hoc horroris, ſed poculum
pietatis. Liminare frontis tuæ lini hoc ſanguine: &
præteriet te Angelus percutiens, nec tanget primo- *Exod. 12.*
genita tua, ſed attrita Ægypto, euades illæſus.

ARNOLDI TRACTATVS DE VERBO ILLO DOMINI IN Cruce: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt.*

D OCulũ pro oculo, dentẽ pro dẽte euelli, lex
pręcipit. Nemini parcit Moyſes, omnes in
iurias ſuas perſequitur & vlciſcitur: & abſ
que vlla miſeratione, decretorum eius cõ
temptor occiditur. Tempore gratiæ temperantur
edicta, & Euangelica manſuetudo à populo acqui-
ſitionis, iram & conuicium & contemptum exclu-
dit, nec Racha fratri dici aut fatue, vel etiã iraſci ma *Ibidem.*
giſtri noſtri diſciplina permittit. Ipſe quoque qui iu
dex eſt omnium, cuius eſt vindicta, nequaquam per
ſingulos dies iraſcitur, & gladium in vaginam reuo
cari præcipiens, percutientes in gladio, gladio peri-
turos denunciat. Ipſe ſciſſo dorſo verberibus, vellica
E tis genis, facie ſputis illita, puncto capite vepribus,
latere ſaucio, terebratis palmis, pedibus cõfoſſis, tan
quam agnus iugulatori ſuo alludens, carnem ſuam
non reluctans explicuit: & nudum corpus, quaſi in-
cudem, malleatorum ictibus patienter ſuppoſuit.

Poterat vtique accitis multis millibus Angelorum
agere pro ſe, & de tantis ludibriis erui: ſed qui pręce *Luc. 6.*
perat percuſſori ſiniſtræ maxillæ porrigi dexteram,
& auferenti pallium pręberi & tunicam, ſeipſum
intra regulas ſuas concludens, voluit, vt à capite,
patientię forma prodiret in membra, & in hoc æ-
mulatio filiorum probaretur, ſi non ſe degeneres
exhiberent. Igitur quid prius ſitierit, manife-

ſtat:& iterum conuerſus ad Patrem, orat, vt hæc
Luc.23. ignorantia populo dimittatur. Pater(inquit) dimit- A
te illis, quia neſciunt quid faciunt. Quid eſt domine,
quod dicis? Non accuſas, non quæris vindictam:
potius excuſas, & coniurationis illius ſpiſſamentum
attenuas, & hæreditarium onus ab impiis tranferes̃,
crimen maliciæ nõ opponis, qui ideò dimittendum
Ioh.15. cenſes, quia admiſſum ignoranter ipſe teſtaris. Vbi
eſt illud quod dixeras prius: ſi non veniſſem & locu-
tus fuiſſem eis, peccatum non haberent? Nunc au-
tem, & viderunt & oderunt, & me & Patrem meum.
Viderunt quidem, & oderunt: & quod de te ſcripſe-
rat Moyſes, & antiqua cõclamabãt volumina, omni
Sabbato decantabant. Intraſti Synagogam, & (ſicut
palam erat) nequaquam ex commentario literatus, B
Iſa.6. librum Eſaiæ explicas, & in auribus omnium legis.
Luc.4. Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxerit me, ad
Euangelizandum pauperibus miſit me. & in Audito-
rio publico, in te impletum huius ſcripturæ vatici-
nium, proteſtaris. Quis ignorantię locus erat, cum
Ioh.7. ipſis inquirentibus, quomodo literas noſſes quas nõ
didiceras, hoc ipſum diuinæ ſapientię documentum
eſſet, quod te quem in Scholis ſuis nunquam elemẽ-
tarium viderant, eruditum in lege probarent? Certè
latere non poterat, ſed in hoc te vniuerſitas miraba-
tur. Ex te ſapis, ex te intelligis, diſputas publicè de le
ge cum Scribis, & ex lege brutos hebetéſque Docto
res conuincis. Quis dubietatis locus, quæ ignoran- C
tiæ ratio eſſe poteſt, vbi cęci vidẽt, claudi ambulãt,
leproſi mundãtur, reſurgunt mortui, pauperes Euan
gelizantur? Sed obſtinatis animis & nolentibus in-
telligere vt bene agerent, nec ſigna ipſa perſuaſoria
erant, nec virtutes operariæ. Intantum in eorum pe
ctore Chriſti indurueràt odium, vt & bona quæ ne-
gare non poterant, non virtute Dei, ſed præſtigiis
Matth.12 dæmonum fieri dicerent. Opera Chriſti, Beelzebub
Mar.3. aſcribebant: & Spiritus ſancti vnctionem, dæmo-
Luc.11. niis. Et tamen Chriſtus neſcire eos quid agant affir-
mat: ideòque pro errore eorum & cæcitate obnixe
ſupplicat Patri. Sed habebat hæc ipſa poſtulatio or-
dinem: & neceſſe erat, in terra ſterili & paluſtri & pur D
gamenta creante pro frugibus, vſque ad imum fidei
fundamenta infigi, & ex profundis adytis primum
ſubmoueri ſenſus erroneos, vt firmam ſtabilémque
domum ſibi veritas aptaret & illuſtraret, fideiq; fũ-
datum templum ſpes gloriæ pingeret. Nec tamẽ li-
cet tanti criminis molem Mediatoris authoritas
elimaret obſtinatio illius infidelitatis ex ſe excu-
ſabilis erat: nec habebat quid oponeret deſti-
tuta ratione mens, & animus ad vera proſpicienda
caligans, cui rectiſſima ſpecies veritatis (ad inſtar re-
mi qui in aqua demiſſus, curui præfractique ſimili-
tudinem reddit) aliter intelligebatur quam erat: &
cum eſſet præ oculis res ipſa, nulláque interiectio E
impediret, ex ſe in tranſuerſum intuens, ſtrabus lu-
dificabatur aſpectus. Ideòque nec ratio, nec doctri-
na in culpa erant, quæ vtique non de erant: Sed dũ
multo impendio temporis ſuperuacua quęrũtur, ma
lum inolitum in ipſis viſceribus ſedens, medicantem
non admittebat manum.
Ideòque quia ſe ægrotare neſciebant, ſanitatis con-
temnebant ſubſidia. Neque aliquid ipſa luce oculis
malignis erat in feſtius, demiſſiſque palpebris & cõ-
ploſis in arctum, violenter ſibi cæcitatem imprime-
bant, vſque adeo in hoc malum voluntarij, vt volun
tas conſuetudinem, & conſuetudo faceret neceſſi-
tatem: neceſſitas verò vſque ad illam vecordiam erũ
peret, vt neſcirent quid facerent. Hæc erat illa ani- A *Neceſſi-*
mi craſſitudo, quam Eſaias populo Iudæorum im- *tas ex con-*
properat, per quam in hanc hebetudinem venerant *ſuetudine*
vt videntes non viderent, & audientes non audirẽt:
quia exaſperantes animos dignum erat in propriis
ſenſibus confundi: & qui abutebantur iuſticiæ docu *Mar.4.*
mentis, & veritatis radios abhorrebant, abdicati à
naturæ & grãtiæ luce, in cæcitate ſua tabeſcerent, &
haberent intra ſe fumoſas exhalationes quæ totum
candorem intellectuum & ſenſuum denigrarent. Le
gis quippe ſaliua quam ab antiquo imbiberant, ita
eorum faucibus inuiſcata hærebat, & ceremoniarũ
veterum ſapor, palatum mentis perfidæ ita infecerat
B vt eſſet eis in Sathan, quiſquis à Moyſe doceret diſ-
ceſſum, & de occidente litera viuificantem ſpiritum
hauriret. Vnde & Moyſen Chriſto præponẽtes, quaſi
in blaſphemum, linguã zelantes armabant: præfere
bant ſeruum Domino, & diſcipulum magiſtro. Nec
negare poterant miracula: ſed tanti ponderis odium
erat, tantæ immanitatis inuidia, vt Chriſti bene ge-
ſta vel dicta eis nõ ſaperent. Ad veſanas mentes nul
lus omnino veritati patebat acceſſus: & quę palàm
erant & nulla tergiuerſatione abſcondi poterant,
peruerſè prout poterant interpretabantur: & in de-
fenſione legis, iam non tam rationibus quam con-
uinciis vtebantur. Ex ipſa quippe lege conuinceban
C tur, & propriis concludebantur dogmatibus: nec
ſupererat aliquod præuaricatoribus effugium, niſi
quod detrahebant & perſequebantur violentia, ve-
ritatem: vnáque communis intẽtio omnium ad hoc
conſpirauerat, vt contumelia gloriam ſuffocarent: &
mortis opprobrio pariter & nomen eius delerent &
famam. In hoc, omne conſilium eorum voluebatur:
& ad hanc definitionem, omnia perfidię argumenta
conuenerant, vt ſanctum & iuſtum (quia contrarius
erat eorum operibus) de medio tollerent: ac per hoc
probarent, nullum ei eſſe cum diuina natura conſor
tium, cũ ſicut cęteri homines, mortalis & paſſibilis
videretur. Hæc erat cęcitas, hęc ignorantia plebis er
D ronę, quã dimitti Chriſti charitas poſtular, benefi-
ciũ prę̃ſtans ingratis: quod vtique & ibi ex parte cõ-
pletũ eſt, & in fine perfecte cõplendũ, quando intra
huius indulgentię ſinum tota, Iſraelitici populi maſ-
ſa cõcurret, cũ gentium intrauerit plenitudo. Hoc
ſciens Ieſus, quod omnia dederat ei pater in manus: *Rom.11.*
cũ dare poſſet quod petebat, & poteſtatiue hoc pro
pria contineret auctoritas, ſupplicantis tamen pro tẽ
pore perſonam ex hibuit, vt ex affectu charitas, & ex
ſubiectione humilitas, & ex effectu innoteſceret ve-
ritas, quod in tanti abſolutione criminis, nulla eſſet
inter aduocatum & iudicem cõpugnantia volunta-
tum, ſed vna & concors eſſet in hoc negocio allega-
E tio vtriuſque: quia nullus omnino ſeueritati locus
ibi eſſe poterat, vbi vulneratus Chriſtus proprij mer
cedem ſanguinis exigebat. Exauditur ergo pro ſua re
uerentia, nec tunc gratis accipit, ſed ingens erogat
preciũ: vt cõmẽdetur his pro quibus res tanti põde-
ris agitur, quã deſperata eſſet humani generis cauſa,
q̃ aliter cõponi non poterat niſi exſolueretur pro pa
ce eius, tanti precij quantitas, quod ſingulariter ha-
bebat apud ſe humilitas Chriſti & aſſumpta huma-
nitas. Conuenerunt itaque iuſticia & pax, & oſculũ
datum eſt: & pro captiuo ſuo vadem fidelem libe-
rator ſe poſuit: tantáque auctoritate firmatũ eſt hu-
ius indulgẽtię priuilegium, vt in ipſius Chriſti Cru-
cifixi

cifixi membrana proprio ſanguine conſcriptę ſint
illius abſolutionis literæ: maneátque infixum vſque A
hodie ſigillum, plaga lateris, quam ſemper oculis
Patris exhibet præſentia Saluatoris. Perẽnem igitur
hius gratiæ hæreditatem teſtator noſter tranſmiſit
ad poſteros: & originalis mali præciſa radice, licet
recrudeſcat peccatum in multis, generalitas tamen
in illa ita abraſa eſt, vt ad expiationem eorum quæ
quotidie admittuntur, non iterum Chriſtum crucifi
Confeßio- gi oportat: ſed vnum Confeſſionis ad omnia crimi-
nis laua- na ſufficit lauacrum: & ad omnia flagitia vna pœni-
chrum. tentiæ ſufficit hoſtia. Vnde illud Crucis ſacrificium,
factum eſt nobis & ſanitas & exemplum: quia &
propriè ſanguis ille nos purgauit, Chriſto aſpergen-
te populum, ſemel in ſancta illatus: & nos ſimilis B
Heb.9. introitus formam in proprio ſanguine, crucifixis
membris noſtris, & abdicatis voluptatibus, retine-
mus. Nec nos latitudinis Crucis, & altitudinis & lon
gitudinis & profunditatis vſquequaque myſteria
intacta præterire conuenit. Nam ſua profunditate
vſque ad intima noſtra penetrat hoc vexillum, &
cuſpide præacuto rimatur interiora: & pertingens
vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, ipſis infigi-
tur affectibus, ſecretóſque & abditos comprimit
motus, & totius petulantiæ perforat appetitus. Hoc
in profundo cordis Crux agit abſcondita. Intus cõ-
pungit animam, ſubtérque Leuiathan verme vene-
nato hoc vecte transfixo, intrinſeca noſtra pacificat C
& conſcientiam munit, & meditationes ſanctificat.
Exod.15. Et ſicut lignum Moyſi à Domino oſtenſum, aquis
Marath immerſum, omnem illarum amaritudinem
in dulcedinem vertit: ita ſanctæ Crucis virtus ani-
mo recondita, omnem tentationum ſalſuginem ſua
immerſione contactúque indulcat. Iam vero longi-
tudo, quæ à pedibus vſque ad ligni tranſuerſi incru-
ſtaturam ſe erigit, continuæ mortificationis Chri-
ſtianæ indicium eſt, & oportere crucifigi ſimul co-
gitationes & opera, efficax documentum. Neceſſe
quippe eſt, quantumcunque longa ſint huius ſæculi
ſpacia, vt omni vita, infatigabilis ad ea quę ante ſunt
ſemper tendat, ſemper ſe euchat patientia conſtans, D
& longanimitas perſeuerans. Latitudo autem cha-
2.Cor.11. ritatis, zeli amplitudine vniuerſa complectitur, cum
ægris infirmatur, & cum his quibus eſt ſcandalum
vritur. Extendit ſe & ſuperfertur afflictis, affectu nu
tricio: expanſíſque alis, pullos implumes aggregat,
& fouet, & protegit, & ſeipſam in tutelam paruu-
lorum exponens, negligit: neque alios vt defendat,
Pſal.119. propria damna formidat. Cum his etiam qui ode-
runt Pacem, intantum eſt pacifica vt nec læſa exigat
vltionem, nec exacerbata referat contumeliam: & ſi
corrigat, omnino ſollicite agit vt plus agat beni-
uolentia quàm ſeueritas, cohortatio quàm commo-
tio, humilitas quàm poteſtas. Iuſtum & impium ſi- E
mul complectitur: alterum, vt ſtęt, alterum, vt re-
ſurgat. Non eſt ei aduena bonitas, nec emẽdicata a-
liunde clementia: non ſtimulis, non legibus, non lo-
ris ad portanda aliena onera vrgetur, vltro demiſſo
poplite curuat ſcapulas, nec graue iudicat eos pati
qui ſeipſos ferre non poſſunt, ſed de alterius miſe-
ria beneficium ordinat, & liberalitatem exornat. Si
2.Cor.12 qua ſunt apud infirmos inhoneſta, his abundantius
honorem circundat, non improperat, non diffa-
mat: ſanat, non vulnerat: curat non lacerat: exone-
rat, non grauat. Operit peccata, nõ diuulgat. Huius
latitudinis myſteria Chriſtus etiam inter ſupplicia
commendans, in eo quod expanſis manibus eleua-
A táque leua & dextera inter latrones ſe medium ex- *Chriſtus*
hibebat, volebat intelligi, commune eſſe illud bene- *medius*
ficium, & non ſolum bonis, ſed & impiis quod age- *inter La-*
batur proficere, & ſe potius medicamina illa ægris *trones.*
propoſuiſſe quam ſanis, & gratia illa pari libertate
donaſſe eos qui de libera, & eos qui nati fuerant de *Gal.4.*
ancilla. Reſtat altitudo, quam vſque ad ſummum
intimat pars porrecta. Hæc eſt bonæ ſpei confiden-
tia, quæ crucifixos mundo cœleſtibus inuehit, & ex
bonæ conſcientiæ teſtimonio ſecuros certóſque illi
gloriæ conſociat, iam iámque bonis illis manum in-
tentat, iam guſtat, iam os aperit, iam delibat, iam cõ-
uerſatur cum Angelis, iam illa proſequitur agmina,
B iam agnoſcit, iam liqueſcit, iam amat, iam iubilat, iã
lætatur & delectatur, hilareſcit & quieſcit, intelligit
& diligit: & tamen quantalibet perfectione quiſ-
que quæ ſurſum ſunt ſapiat, intereſt tamen plurimũ
inter fidem & ſpeciem, nec ſine Cruce eſt electis il-
latio plenitudinis, quos iam probatos conſumma-
tóſque nulla quidem tentatio concutit, ſed (vt dixi-
mus) hoc ſolum deeſt ad cumulum pacis, quod non-
dum ex toto ſe integram exhibet contemplatio ve-
ritatis.

ARNOLDI TRACTATVS
DE SEXTO ET SEPTIMO, VLTIMIS verbis Domini in Cruce.

C

POST myrrhatum calicem & reliqua Cru-
cis ludibria, quod à Matthæo & Marco &
Luca fuerat prætermiſſum, Ioannes nõ ta-
cuit: hoc videlicet, quod bene diſpoſitis
omnibus, & aſſignato in nouiſſimis teſtamento gra-
tiæ, & certæ ſpei regulis commendatis, ad intiman-
dum quod nihil omnino deeſſet ad doctrinam for-
mámque iuſtitiæ, Chriſtus intulerit: Conſummatũ *Ioan.19.*
eſt: ac deinde in manus Patris ſpiritu commendato, *Luc.23.*
inclinans caput, quaſi gratias agens, poteſtatiuè e-
miſerit animam: conſummans omnem legalium ra-
D tionem hoſtiarum, & vltimam enigmatibus anti-
quis manum imponens. Seſe itaque totum obtulit
Patri, & conſummata eſt illius holocauſti plenitu-
do, expenſis in illud miniſterium carne ſimul & ſpi-
ritu: quia & pro carne & pro ſpiritu hominis ageba-
tur, & totus homo totum Chriſtum habuit ſanato-
rem: dum & caro in medelam carnis oblata eſt in li-
gno, & ad ſanctificationem animæ obtinendam, ſpi-
ritus ille deſcendit ad Inferos & aſcendit ad ſupe-
ros: ibi confringens ferreos vectes, hic portas ape- *Pſal.106*
riens æternales. Et à corpore quidem, Anima Chri-
ſti per illud triduum ſe abſentans, non ita diuinita- *Pſal.23.*
tem quemadmodum carnem deſeruit: ſed erat Deus
E in ea indiuiſibiliter, mundum reconcilians ſibi: tol- *1.Cor.5.*
lens à nobis mortis formidinem, per maturam Re-
ſurrectionem: purgans illa amaritudine, quicquid
voluptatum venena infecerant, victoriæ ſuæ gloriã
cœlo exhibens & Inferno. Abſtractiſque his qui in
illa expectatione diu languerant, etiam Angelorũ
deſideria compleuit, quibus hæc hominum reſtitu-
tio grata fuit. Nec fuit mora inter oblatum & im-
petratum, ſed ſub omni celeritate ſe complexæ ſunt
Paſſio & abſolutio. Itaque, alterum ex altero con-
ſtitit, vt eadem hora & repleret ſuperos, & Inferos
captiuaret. Acta ſunt tamẽ in cœleſtibus gaudia illa
prolixiori ſpacio, neque ſtatim reuerſa eſt ad corpus

ſuum Anima Chriſti ſed interim his quos de tam
antiquis tenebris liberauerat, ſplendoris diuini A
gratulabundam exhibebat præſentiam: & his qui
in mundo erant conſolationem diſpenſatorie ali-
quantulum differebat, vt & dilatio augeret deſyde-
rium, & Reſurrectionis repentinæ lætitia impleret
affectum. Quia igitur hoc in capite libri ſcriptum
Pſal. 39. erat, vt hanc Patris voluntatem filius faceret, & res
diu expectata & multis præfigurata modis, occul-
tam à ſæculo faciem in lucem protulerat, exoneratũ
peccatis populum, non vltra paſſus eſt Chriſtus ſu-
peruacuis grauari culturis: quia deinceps non eſſet
religio, ſed ſuperſtitio, ſi cæremoniarum veterum
feces cum vino mero in Euangelico calice miſcerẽ-
tur. Nec tantum Paſſionum ſuarum finem, ſed illa- B
rum etiam obſeruantiarum intelligi voluit: vt poſt-
quam aduenerat veritas, figuræ ceſſarent, nec vltra
ſuperfluè vexarentur fideles ſpinoſis circuitionibus,
per deuia aberrando, cum indicaret eis ipſa veritas
viam, & loqueretur publice, qui loquebar ecce aſ-
Eſa. 52. ſum. Vnctus erat Chriſtus oleo lætitiæ præ cunctis
Pſal. 44. humanæ naturæ participibus, qui etiam præ Ange-
Heb. 1. lis nomen hæreditabat differentius: & exiccata iam
Eſa. 10. erat à facie huius olei Iudaica vnctio: & neceſſe erat
vt complicaretur Ephot, & Teraphin non apparent:
Exod. 38. & quicquid Beſeleel vel contexuerat vel cœlauerat,
locum daret viuis & rationalibus documentis: &
abeſſent vmbræ & imagines & typica integumenta, C
vbi ipſa veritas nudam formam & puram ſpeciem
intuentibus exhiberet. Itaque finem legis adueniſſe,
in fine Paſſionum Chriſti monſtratum eſt: & quic-
quid ab antiquo in ſanguine Hircorum & Vitulorũ,
ſiue in aliis quibuſcunque vel odoramentis vel liba-
mentis, lex multipliciter ad expiationem peccato-
rum agendum decreuerat, gratia reduxit ad com-
pendium: & abbreuiato tantæ fatigationis itinere,
vnum ſanguinem, vnam incenſionem propoſuit, &
vnum holocauſtum omnia continens, ea modera-
tione aptauit, vt ad id comparandum, quantæcun-
que mendicitatis eſſet homo, haberet ſufficiẽs præ-
cium, nec quemquam perſona vel locus impediret à D
tantæ dignationis acceſſu. Vnum igitur agnum ha-
bet Eccleſia, neque quoties Paſcha reuoluitur, quæ-
ri alterum neceſſe eſt: & cum vna ſit tribus & fami-
lia populi Chriſtiani, vni populo vna ſufficit hoſtia,
& in vna domo vna ponitur menſa. Vnum habet
Panem & Calicem vniuerſitas fidei: & multitudini
credentium vnus cibus apponitur idémque ſumi-
tur, nec conſumitur: & cum omnes impleuerit, ſu-
Exod. 25. pereſt & abundat. Mutabantur Panes propoſitio-
Mat. 10. nis per ſingula Sabbata, appoſitíſque calidis, frigidi
& 11. tollebantur: quia veteres oblationes, quaſi frigidas
& calorem Spiritus non habentes, repudiandas tẽ-
pore gratiæ, ipſa panum mutatio intimabat. Agnus E
noſter idem eſt, nec diuerſi per diuerſas familias im-
molantur: quia ſicut vnitas Eccleſiæ nec ſcindi po-
teſt nec diuidi, ita neceſſe eſt, vt vnum agatur ab om-
nibus, & vniforme obſequium deuotio communis
exhibeat: totiúſque vniuerſitatis conſenſum, ſacrifi-
cij ſingularitas ipſa commendat. Quod vero ad e-
Exod. 12. ſum agni, ſi forte quid ſupereſſet, vicinus cõiunctus
domui eius cui ſupererat, vocari præcipitur, intro-
ductionem Gentium ad communionem ſacramen-
torum Eccleſiæ exprimit: quas vtique per Euangeliũ
vocatas, cõuiuij huius ſapor illexit, & eaten⁹ ieiunos
ad ea quæ Iudaicus populus edere non potuit, gra-

tia mater admiſit. Mirum omnino eſt dictu, & res
A ipſa ſpiritualem exigit intellectũ: quod cũ agnus nõ
niſi ab vna familia poſſet immolari, quæ eſſe poſſet
tantæ paucitatis familia, ita carens filiis vel nepoti-
bus aliíſque propinquis, vt vnum non poſſet per ſe
agniculum edere: maximè cum tam numeroſa illius
gentis eſſet fœcunditas, multáque coniugia multi-
plicem ſobolem cumularent? Sed (vt diximus) inti-
mata eſt Prophetice vocatio gentium, & admiſſæ
ſunt per fidem ad participationem ſacramentorum,
Iudæis ſecundum carnalem ſenſum literaturæ hæ-
rentibus, nec peruenire valentibus ad ſpiritualis
plenitudinem intellectus. Aſſatus eſt ergo agnus no
ſter in veru Crucis, ſubter incenſis tormentorum
B carbonibus, nihil crudum aut carnale in eo iam ſa-
pimus, nihil elixum aut molle: ſed ita illa boni odo-
ris aſſatio in patibuli flamma induruit, ita ſolidata
eſt, vt nihil in eo vltra ſuperſit vel paſſibile vel mor
tale: ſed omnino mortis pyra ab antiquo accẽſa ſan-
guinis illius conſperſione extincta eſt. Idcóque & ſi-
bi & nobis conſtat inconſumptibilis illius integri-
tas, quia nec corrumpi poteſt quod omnino eſt ſo-
lidum nec minui quod æternum. Caput eius cum
pedibus edimus, nec abhorremus intrinſeca: quia fi-
des noſtra in hoc viuit & proficit, hoc fatetur, hoc
credit, quod Verbum quod erat in principio apud *Ioan.* 1.
Deum, factum ſit caro in fine ſæculorum, & maie-
C ſtas diuina vſque ad infirmitatis noſtræ deſcenderit
inteſtina, nec noſtræ fragilitatis abhorruit officinã:
& qui erat noſtrum principium, ad finem quoque
noſtrum acceſſit conſtituens nobis in ſe metam &
terminum, per finem temporalem reuocans ad fi-
nem infinitum: & conſocians corporis & capi-
tis gloriam, indiuidua connexione aſtrinxit in v-
num. Sic caput, ſic pedes, ſic inteſtina come-
dimus, cum ita altitudinem Chriſti prædicamus,
vt non erubeſcamus humilitatem: ita infirmum,
vt fortitudinem quoque non negemus: ita ſtul-
tum, vt ſapiẽtiam admiremur quia hoc amplius
ſtupendum eſt in illo noſtræ Redemptionis nego-
D cio, quod exinaniri ſic ſe paſſa eſt diuinitatis ſubli-
mitas, quàm quod in ſe incommutabilis virtus &
incomprehenſibilis magnitudo, ſtat in beatitudine
ſempiterna immobiliter perſeuerans. Atque ita &
apud Ezechielem faciem & pedes Dei quaſi prima *Ezec.* 10.
& nouiſſima Cherubin contegunt, media tantum
videnda exponunt: quia quæ ante mundi conſtitu-
tionem apud ipſum erant, vel quis ſtatus rerum fu-
turus ſit poſt iudicium vltimum, cibus eſt fidei &
ſpei. Interim dum intelligere ſatagit quæ ſecundum
carnem geſta ſunt, & humanitatis indagare affectus:
quaſi ex charitatis eius viſceribus, religionis mãſue-
tudo paſcitur. Carnem igitur hoc modo comedi-
E mus: oſſa vero igne comburimus, quia ſacramenta
quidem (quæ quaſi diuinæ virtutis caro ſunt, & ve-
ritatis integumenta) viſibiliter ſecundum ſuam ſpe-
ciem percipimus & ſumimus: ipſam uero ſubſtantiã
ſecundum inintelligibilem & inuiſibilem ſtatum fir-
mam omnino & ſolidam, nec frangimus nec mi-
nuimus, ſed flammis iniicimus, id eſt, ſpiritualibus
intelligentiis commendamus: quod ſpiritus & vita
ſint in diuinis miſteriis: nec fas ſit intellectu huma-
no tantæ rei confringi notitiam, quam interim in-
tra ſe Spirituſſanctus colligit, donec euacuato quod 1. *Cor.* 13.
ex parte eſt, perfectum prodeat palam, & cogno-
ſcentes ſicut & cogniti ſumus, iam non hoc ſacra-
mento

mento agamus, ſed ſpecie. Ideo nocte agnum ma-
ctare præcipimur: quia nondum ad liquidum elucet A
huius operis ratio, cuius fides miniſtra eſt quam in
ſplendoribus Sanctorum deteget veritas, cum no-
uum vinum in regno Dei propinabitur, accenſíſque
Mat. 26. lampadibus, Virgines Animæ ad æternas nuptias
Mat. 25. admittentur: poſitáque inextinguibili lucerna ſu-
Apoc. 21 per candelabrum, omnibus qui in domo erunt luce-
bit, tam ſacramentorum veritas, quam ipſius ratio
Trinitatis. Interim ſanè immenſi quæſtus res agitur,
& virtutem inuiſibilem manifeſtus effectus eloqui-
tur, fideíque certitudinem beneficia indulta corro-
borant, & ex collatione præſentium, firma fixáque
eſt expectatio futurorum. Datur nobis agnus iſte ad
epulum, datur ſanguis eius ad poculum. Mandatur B
Exod. 12. extrinſecus liminaribus & poſtibus domorum no-
ſtrarum ſanguis ipſe apponi in ſignum, vt munitum
ſit quod patet & quod latet: habeántque caro & Spi
ritus ſecura præſidia, cum cibus potúſque diuinus
Animam introrſus alat & vegetet, abigátque extra
virtutes contrarias ſignum Crucis & ſanguinis no-
ta. Nec dubium, quin omnino formident dæmones
Paſſionis formam, terrorémque eis caracteris huius
inſpectio ipſa incutiat. Etiam ipſos Sacramenta ſan-
cta & fidei muniunt ſigna, quos conſtat non quan-
tum expedit Chriſtiano dogmati & caſtis moribus
conformari, ſed ſolius fundamenti obtuitu, cui quo-
1. *Cor.* 3. quo modo inhærent: nec ſtatim propter ligna & fœ C
num quæ ſuperponi à negligentibus vident, irruunt
dæmones in quoſcunque carnales: ſed reuerentur
fundamentum, & diſparent ad viuificum ſignum,
nec temere accedunt ad conſecratam ſanguinis bal-
ſamo domum. Alioquin, ſi ad ſingulos exceſſus vim
Crucis ti- ſuam penitus Sacramentorum ſubtraheret virtus, &
tulus in inaniter frontibus errantium Crucis titulus pinge-
frontibus. retur, & nulla ſpes ſupereſſet ruentibus. A quibus
licet lapſus articulo Spiritus ſanctus abſcedat, ma-
nent tamen etiam in reis, nec ſunt inania ſacramen-
ta: ad quæ, vt compingitur qui deliquit, idem Spiri-
tus redit. Tantáque eſt ſacramentorum dignitas, vt
ipſo Spiritu abſente, non audeat vis inimica ingredi, D
niſi deſperatione & conſuetudine, deliberatóque
conſenſu, ſignum ſanctum, victa captiuáque mens,
apoſtaſiæ ſcalpello eraſerit. Hinc eſt, quod extermi-
Exod. 12. nator Angelus, primogenita quæque Egyptiorum
percutiens, viſo hoc ſigno, à liminibus ſanguine illi-
tis, quaſi increpatus ſe cohibet: enecatíſque Aegy-
ptiis, illeſi, incoluméſque manent quorum latera
frontémque cruoris huius conſperſio rubricauerat.
Sic Raab cùm eſſet meretrix, appenſa ad feneſtram
Ioſue 6. reſte coccinea, ſaluatur, & ſola ex Hiericho libera e-
uadit: nec patuit domus eius vaſtationi & prædæ,
Exod. 12. quam tam celebris ſigni reuerentia muniebat. Iube-
tur etiam, vt feſtinanter & auide hoc agatur con- E
uiuium, vectéſque itinerarios habentes in ma-
nibus lumbis præcinctis, panes Azimos edant cum
lactucis agreſtibus: quia tanti operis miniſtros, nec
deſides decet eſſe nec molles, neque viaticum acci-
pientibus exituríſque de Aegypto, quærenda ſunt
diuerſoria voluptatum: ſed in exitu de populo bar-
baro, ſimul ſe debent componere amaritudo pœni-
tentiæ & ſinceritas vitæ. Hæc carnaliter aliquando,
ſicut & cætera legis ænigmata, profuerunt, dum fi-
des & pietas ad id quod promiſerat veritas, con-
Gal. 4. currebant: ſed vbi venit plenitudo temporis, finíſ-
Rom. 10. que legis Chriſtus, quicquid de agno vel hœdo vel

iuuenca rufa mandatum eſt, omnia factus ſecundũ
A congruos ſtatus, & in ſe omnia referens iuxta pro-
prios intellectus, ceſſatum eſt à multis, vbi vnum
ſufficientiam poſuit: nec oportuit adhiberi ſignan-
tia, vbi ſignificatum aduenit. Sacrificia de craticula
vel ſartagine, zelum feruorémque ſanctorum per- *Leui.* 2.
loquuta ſunt: ſuffumigationes aromatum, incenſio-
nes orationum, & pia vota affectúſque ſanctorum:
incenſi adipes, emortuas voluptates. Indumenta ſa-
cerdotum, multiplicium gratiarum ornatum conti-
nebant. Fœminalia, quæ ad operienda pudenda pri- *Exod.* 28.
mo loco poſita ſunt, tantam edocent oportere eſſe
continentiæ verecundiam, vt ne ſuſpitioni quidem
locum relinquat: & ita abſcondi quicquid id eſt in-
B honeſtatis notabile, vt nullo caſu ad ea intuenda,
zelotes admittatur aſpectus. Sed talem ſe exhibeat *Sacerdotiũ*
conuerſatio ſacerdotum, quaſi ſine ſexu ſit: & omni- *caſtitas.*
no abominetur huiuſmodi labẽ, quinetiam confun-
datur & erubeſcat ad membra communia, ipſám-
que operiat naturam conſciam ſui, deteſtetúrque
quod poteſt, non quod agit, & quaſi emortuas &
fœtidas partes illas ſepeliat & abſcondat. Secunda
veſtis, quæ Poderis, id eſt talaris dicitur linea eſt: quæ
munditiæ perſeuerantiam intimabat, & vitæ imma-
culatæ candorem: quæ ſtricta erat & adhærens cor-
pori, quia ſingularitatem hoc propoſitum diligit, &
expeditos eſſe oportet, qui ſanctis miniſtrant altari-
C bus, carnémque & veſtem & totam conuerſationem
ſolitariam exhibere. Tertio loco aderat Balteus, li-
neam tunicam inter vmbilicum & pectus aſtringẽs,
vt in eandem legem ſub eiuſdem propoſitionis vin-
culo, mens & actio conuenirent: & vtrunque quã-
dam neceſſitudine ageretur, carnaliſque & ſpiritua-
lis affectus hanc regulam ſibi pari voto conſcribe-
rent, & in idipſum communi ſtudio perenniter cõ-
ſentirent. Quartus ornatus erat Thyara vel Cydaris:
qui capitis cultus (eo quod domeſtica eſt ibi camera
ſeuſuum, & propria ſapientiæ domus) indicat, quò
philoſophica contemplatio tendat, & quantæ ſit
ſapientiæ, eligere cœlibatum. Hæc omnia fieri iuſſa
D ſunt de lino, vnde & byſſus aptatur, vt non lateat
huius ſtudij & propoſiti animos: quia multis ablu-
tionibus opus eſt, vt ad hunc candorem exercitatus
quiſque perueniat, diu torqueri & longa conſuetu-
dine carnales ſolidari affectus, ne tentationum mo-
le facile diſrumpantur. Et quidem ad caput noſtrum
(quod eſt Chriſtus) hac Cydari ſignante, tota purita
tis noſtræ referẽda eſt gloria: & tunc demũ tuta po-
terit eſſe perſeuerãtia, ſi in eo fixa ſit ſpes, & fiducia
radicata. Hæc quatuor indumẽta minoribus & ſum-
mis Sacerdotibus, ex lege & decreto erant commu-
nia. Quatuor reliqua, ſunt propriè ſummi ſacerdo-
tis. In primis, poſt indumenta prædicta, Tunica hya-
E cinthina ſummus Pontifex induebatur: depende-
bántque in inferiori eius parte per circuitum. lxxij.
tintinnabula: & inter duo tintinnabula vnum malũ
punicum. Omnia erant ex auro puriſſimo, vt totus
vocalis ingrederetur in Sancta, ſi aliter ageret, con-
tinuò moriturus. Veſtis ſanè illa hyacinthina animã
in ſanctimonia enutritam ad illum profectum in-
dicat peruenire, vt Spiritu viuat Spiritu ambulet, à 1. *Cor.* 2.
nemine iudicetur, & omnia iudicet. Hoc enim eſt
ſummum Sacerdotium, ad hunc apicem ſanctitatis
attingere, vt totum ſe vir iuſtus cœleſtem exhibeat,
moréſque ſupernos & diuinam exprimat formam,
ſolíque Creatori mente infixa, indiuidua conuerſa-

tione inhæreat,hoc totum complectens,tunica hyacinthini coloris inſinuat. Tintinnabula vero aurea erant: Mala autem ex hyacintho & purpura, cocco & byſſo,in modum ſpherulæ facta,hoc ſignante Spiritu ſancto,quòd viri contemplatiui quorum con- *Phil. 3.* *Coloſ. 3.* uerſatio in Cœlis eſt, & qui quæ ſurſum ſunt ſapiũt non quæ ſuper terrã, fidei Chriſtianæ doctrinam,& maximè nouiſſimum debent populis denunciare terribile Iudicium : totúſque eorum inceſſus & ſermó reſonare debent diuina myſteria, nec gratiam diuinam quæ data eſt illis, premere vel ſuffocare de- *Mat. 25.* *Luc. 19.* bent ſilentio. Quia non ſatis eſt, acceptum in ſudario repoſuiſſe talentum, niſi à negociatione ſeruus reuertatur cũ lucro:nec prodeſt hyacinthina tunica,nec caſtitatis continentiæque inſignia Doctori B ſufficiunt,nec pacificus eſt ad Altaria ſancta ingreſſus,ſi negligit annunciare impio viam ſuam, peccatíque ſtipendium:cùm & ille non habens correctorem, in peccato ſuo pereat,nec proſit doctori ſua Iu- *Ezech. 3.* ſtitia,cum ſanginem errantis Iudex de manu ſpeculatoris requirat : nec magnum eſt ſibi viuere,niſi ſatagat & alios ſecum viuere(vt ait Seneca)qui res & homines fugit,qui alios videre non poteſt,ſed velut timidum atque iners animal metu oblituit, nequaquam dicendus eſt viuere ſibi, ſed ſomno & ventri. Ideo ingrediens in ſancta Sanctorum, totum vocalem ſe debet ſummus Pontifex exhibere, & virtute verbi quaſi floribus odoriferis allicere audito- C res:vt Prædicatio quaſi tintinnabulum ex auro puriſſimo,puritatem perfectionémque ſingularis intelligẽtiæ indicet : & ex omni parte per circuitum ſermo eius,lucis diuinæ intonet claritatem: & ipſi florum colores in hyacintho (vt dictum eſt) cœleſte deſideriũ, in purpura magnanimitatem regiam aduerſus peccatum,in cocco bis tincto inflammatum in dilectione Dei & proximi piæ mentis oſtendat affectum. Oportet ſane,vt ſacerdotalis actio ſemper ſit,& auro ſapientiæ fulgida, & hyacintho ſpei in ſublime erecta,& purpura regni(vt debellatrix peccati & in captiuitatem redigens dæmoniorũ monſtra) circundata, & cocco bis tincto, dilectione ge- D mina,flammea & byſſó retorta ſemper in oppreſſione & caſtigatione carnis ſollicita. In Malis punicis quæ intra corticem vnum contegunt multa grana, virtutum multifaria operatio exprimitur : quæ vndique vno charitatis integumento ambitur. Et recte tintinnabulis Mala miſcentur, cũ ſimul prædicatio & actio cohærẽt,& Doctor ipſe,quæ dicit,hæc facit. Sextum deinde additur indumentum, quod Superhumerale dicitur : hoc apud Hebræos etiam Ephot appellatur. Hoc Samuel cũ puer eſſet,habuiſſe *1. Reg. 2.* legitur:& Dauid ante Archam hoc tulit. Sed Ephot, *2. Reg. 6.* id eſt,ſuperhumerale quod ſummorum erat Pontificum,erat ex hyacintho & purpura & cocco byſſó- E que contextum. Aliud vero Ephot quod & pro tu- *Ephot duplex.* nica linea accipitur, ſimplex erat & lineum. In hoc ſuperhumerali duo lapides onichini,auro incluſi inſerti erant:vnus in ora vna,& vnus in altera:& ſculpta erant nomina filiorum Iſraël, ſex in lapide vno, & ſex in altero:Itaque in ſuperhumerali Pontificis, hoc debet intelligi,quomodo in portandis fratrum oneribus officium illud ſe habere debeat,quãtáque eis ex debito regiminis ſollicitudo incũbat, vt pro- *Luc. 15.* priis humeris ouem perditam ad ouile reportent. In hoc bonorum operum patientia, in laboribus perſeuerantia indicatur. In coloribus vero ſuperhumeralis,quæ ſit ratio,dictum eſt ſupra. Quod autem A nomina Patriarcharum geſtat in humeris,ob recor- *Exod. 28.* dationem eorum vtrique fit : vt videns populus Patrum nominia conſcripta in veſte Pontificis,eorum imitetur iuſtitiam,veniátque in memoriam fides Abrahæ,manſuetudo Iſaac,patientia Iſraël,caſtitas Ioſeph,diſciplina Moyſi,zelus Phinees,victoria Ioſue, Samuelis ſinceritas,Dauid humilitas:eorúmque qui de illis xij. Patriarchis egreſſi ſunt Principib9 vel Sacerdotibus,recte facta vel dicta:qui per fidem vice- *Heb. 11.* runt regna,operati ſunt iuſtitiam,adepti ſunt repromiſſiones. Duplex autem ratio eſt,quare hæc in humeris Pontifex nomina portet:vt & ipſe auditoribus ſequenda Patrum exempla proponat : & ipſe B eos quos verbo inſtruit & exemplo, ſi præoccupati *Gal. 6.* fuerint in aliquo delicto,in ſpiritu lenitatis ferat, & amplius exonerare quàm grauare infirmos intẽdat. Eorum enim onera, ipſum lege officij ſui ferre ne- *Heb. 5.* ceſſe eſt,& per ſingulos ſicut diuerſi morbi exigunt, *2. Cor. 11.* cum his qui ignorant vel errant, & infirmari & vri. Quod autem ſex nomina in ſiniſtra parte erant & ſex in dextera,in lapidibus Onichinis ſculpta, illud eſt,quod ad conſcriptionem hæreditatis ſupernæ pertinent,non tantum qui probati perfectíque videntur,ſed etiam qui minoris æſtimationis habẽtur: quia imperfectum noſtrum non abiicit diuina per- *Eſa. 42.* fectio,& calamum quaſſatum non conterit, & linũ C fumigans non extinguit. Amplexatur quidem dex- *Can. 2.* tera eius,eos qui digni ſunt promoueri ad oſcula:ſed & leua eius ſupponitur eorum capitibus, quos imbecillitatis vertigo inclinat : nec patitur lapſos omnino collidi,quos corruentes excipit & piam manũ inclinatis ſupponit.

Onix vero,lapis eſt habens vnguis ſimilitudinem, albíſque cingentibus zonis igniculos emittit : vnde per hunc lapidem, in quo dextrorſum & ſiniſtrorſum nomina. xij. filiorum Iſraël ſculpi iubentur, recte intelligimus,hanc ſcripturam pertinere ad Chriſtum: qui in carne aſſumpta, quaſi vnguem ſe nobis exhibuit,& operuit multitudinem peccatorum:zo- D nis candidis,id eſt,continentiæ doctrinis cingens electos,& miraculorum igniculis accendens ad fidẽ, ardebat intus,& lucebat exterius. Ipſe eſt autem lapis ille,in quo & lex eſt conſcripta diuinitus : & in quo ſcribuntur nomina eorum omnium qui nomẽ ipſius non aſſumunt in vanum, quos nulla tribulatio vel aduerſitas, cùm ſemel inſculpti fuerint, eradere poterit vel delere. Ideo à dextris & à ſiniſtris lo- *2. Cor. 6.* cantur,quia fundatos vel ſcriptos in petra, nec altũ concutit nec profundum : quia per arma iuſtitiæ,in proſperis & in aduerſis gradiuntur inuicti. Sequitur indumentum ſeptimum,quod Hebraicè hoſen,Græcè λογίκον,Latinè verò, rationale vocatur. Hoc ex E eiſdem ſpeciebus & coloribus quibus eſt ſuperhumerale, & propter eaſdem rationes, aptari iubetur. Duplex verò fit, propter lapidũ põdus, ne forte rũpatur. Quadrangulum quoque erat,& palmi menſuram tã in latitudine quàm in longitudine cõtinẽs. In quaternario, doctrinæ Euãgelicæ iugẽ memori accipe. In palmi mẽſura, plenã iuris mẽſurã,quantũ poſſibile eſt operationi humanæ attingere. Qui enim palmo aliquid metitur,expanſis digitis manum extendit, vt poſſit attingere in locum quò tendit. Eadem igitur menſura erit piæ intentioni in longitudine boni operis,& in latitudine charitatis. Intexti quoque erant in eo. xij. lapides per quatuor ordines,

ordines,terni & terni in latere vno, & terni & ter- A ni in latere altero. Et ſculpta erant nomina filiorum Iſraël in ſingulis ſingula, per tribuum differentias & ætatũ. Per quatuor verò rationalis angulos,quatuor annuli aurei erant, habentes contra ſe in ſuperhumerali alios quatuor annulos,vt annulus contra annulum veniens, cathenulis aureis vtrinque ad hoc inſertis, ſuperhumerale & rationale inuicem iungeret,& mutuò copularet. Sed & vncini erant in ſuperhumerali infixi,in quibus catenæ inſerebantur, quæ annulos vtrinque ſibi occurrẽtes nectebant. Erant etiam & in lateribus & in ſuperiori parte rationalis & humeralis annuli duo in ſummitate,& duo in lateribus,& per ſingulos diſcurrentes B catenæ, ſub & ſupra : vt in quatuor angulis & in ambobus lateribus iuncturæ adeſſent,& ad ſcapulas & ad extremitates & ad media,vtrúmque indumẽtum firmæ ſtringerent ligaturæ. Hoc autem indumentum non tantum rationale ſed etiam rationale iudicij,à Domino dictum eſt. In quo doctrina & veritas poni iubentur,& hoc ſummi Pontificis pectus cum ingreditur in Sancta Sanctorum, ornatur. Inprimis diligenter attendendum eſt, quòd qui hac veſte induitur,in qua,litteris,doctrina & veritas impreſſa eſt,conſecratum doctrinæ & veritati pectus *Pontifex, ſecularibus negotiis non occupetur* ſuum intelligat:neque debere ſæcularibus negociis & actionibus & lucris occupari,ſed doctrinam fidei, C exemplo & moribus indicare: quia omnino infame eſt,abuti ratione, & corrumpere doctrinam & circumuentionibus vel technis opprimere veritatem. Oportet quippe,vt omnia quæ agit moderatrix ratió ſic diſponat,& ſic ſuis locis aptet miſericordiam & iudicium,vt cum iudicat, ſeueritas non excludat clementiam : & cum miſeretur, iuſtitiam pie- *Iudicij modus.* tas non relinquat : & ſiue percutiat ſiue parcat, à veritatis tramite non recedat. Conſiderans igitur loca & tempora, & modos actionum & ætates & gradus, in numero & pondere & menſura, ſingula ſuis aptet rationibus diſcretio Sacerdotis:in cuius pectore horum debet eſſe ſcientia, cuius etiam neceſſe D eſt vitam eſſe doctrinam : nec vllum locum in anima illa habeat falſitas, quæ ad iudicij diuini regulã quadrare debet quæcunque vel docet, vel agit, vel ſtatuit,vel corrigit. Superhumerale etiam & rationale,ſibi iunctis annulis, cathenarum complexu ad inuicem copulantur:vt puri cogitatus in mente ſancta, & rationabiles conueniant actiones, & omnia vinculo pacis cohæreant, vniuerſámque Pontificis diſpoſitionem charitatis complexus aſtringat. Aderat præter has ligaturas, quæ cœleſtibus deſideriis piíſque affectionibus aptantur:præter Ephot, quod poſterius & anterius logion coniungebat, Baltheus tam Tunicam hyacinthinam quàm ipſum ſuperhumerale & rationale ſuperne conſtringens, E tanta firmitate vt trium indumentorum vna species eſſe videretur,& omnia ſibi ſtrictim cohærerent: vt daretur intelligi, quanta ſit diligentia,ſanctitas obſeruanda,cui etiam poſt tantæ excellentiæ gloriam, poſt dona virtutum, poſt agones & colluctationes & victorias innumerabiles,reſtant plerúmque circa nouiſſima etiã, carnis pericula: & neceſſe eſt vt ſemper huiuſmodi ſolicitudo & intus & extra inuigilet vt actionũ & meditationum,in finem,illibata gloria perſeueret. Etiam ſummos fulgura feriunt montes. Et niſi hoc Baltheo,etiam cum omnia eatenus bene diſpoſita fuerint, & ratio & opera iugi nexu ſtringantur,per motus & impulſus diuerſarum tentatio- A num diſiungi poteſt & diſſilire quod nullo turbine propellente firmum videbatur & competenter diſpoſitum. Baltheus iſte ex purpura erat & Biſſo retorta,& hyacintho & Cocco bis tincto,in ſimilitudinẽ pellis colubri in rotundo contextus. Geſtat autem ſic ornatus Pontifex, nomina filiorum Iſraël, pro diuerſis rationibus in pectore & in humeris. In humeris quidem,à dextera & leua,propter cauſas prædictas. Vel ideo in duobus tantum ordinibus, quia *Eſa. 9.* noſter ſummus Pontifex,cuius imperium ſuper humerum eius & gentibus ſcripturam Crucis reliquit, & eorum nomina Redemptioni intimauit inſcripta, quorum linguas Crucis titulus continebat. In ra- B tionali vero, quatuor lapidũ ordines diſtincte ſunt poſiti(vt dictum eſt)in quatuor eius extremitatibus, ſupra terni,& infra terni. In nominibus Patriarcharum quæ hærent pectori ſummi Pontificis, hoc intimatur, quod qui in regimine ſunt, ſemper affici debeant pro his qui ad eorum ſollicitudinem pertinẽt,& quantũ poſſibile eſt, recordari eorũ debent ex nomine, & Orationis exhibere ſuffragia : neque aliud illud pectus occupare debet, quam animarum *Pontificis officia.* zelus:quia officij illius eſt, reuocare deuios, reconciliare erroneos, confirmare eos qui proficiunt in iuſtitia : & qui deficiunt,cohortari ne deſperent de venia. Sed & ſeipſum etiam ad præcedentium Patrũ C quorum geſtat nomina, conformare debet exempla:vt quorum recolit gloriam, imſtetur & vitam: neque ab eorum fide & operibus ſe alienum exhibeat,quorum actus & titulos circumfert & probat. Quod autem duodenarius numerus in quatuor ordines diuiſus,per ſingulas partes, ternarium reddit, accipi non incongrue poteſt, quod Euangelij quadratura præ omnibus ſcripturis inſinuat Trinitatẽ. Et hæc eſt Apoſtolica doctrina, quæ decem Legis præcepta in duobus conſummat,& totum illud antiquarum traditionum diſpendium, in dilectione Dei & proximi abbreuiat & coarctat. Sequitur octauus ornatus Pontificis, Thyara videlicet, quam e- D tiam nonnulli vocant Galerum,vel cydarim. Hac etiam minores Sacerdotes vtebantur:erátque biſſina, circundata coronula aurea,opere textili facta, ſicut hodie Phrygium mitris noſtrorum Pontificum ple- *Mitræ chriſtianorum Põtificum.* runque conſuitur : erátque in modum caſſidis porrecta aliquantulum, verticis cacumen in ſublime excedens : aſtringebatúrque capiti vitta hyacinthina,ne caſu aliquo immolante Põtifice laberetur. At vero ſummi Thyara Põtificis, excellentior erat, & præter hæc,laminam auream(quam petalum vocant) fronti habebat inſertam: in qua nomen Dei quod apud Hebræos ineffabile dicitur, ſcriptum erat. Hæc Thyara quæ caput tegit & ornat Pontifi- E cis,totámque eius pulchritudinem coronat & protegit(vt dictum eſt ſupra)omnes ſenſus capitis Deo indicat conſecratos,& totam corporis gloriam debere ad caput referri. Totus enĩ bonæ mẽtis candor, & ſapientiæ ſplendor, prædicationis gratia mundiciæque gloria,benignitas charitatis, & quæcunque ſanctitatis inſignia,ab illo vniuerſali capite veniunt, *Coloſ. 2.* eo quòd totũ corpus per connexiones & ſubminiſtrationes creſcit ac proficit, ſolidatur ac perficitur. Ideóq; ad totius cãdoris indiciũ, & cõplanatæ mentis compoſitũ ſtatum,omniúmque ſenſuum concordiam intimandam,cydaris biſſina in capite Pontificis ponitur. In vitta vero hyacinthina quæ cydarim

capite aſtringit,hoc intelligitur,quod amor &regni
cœleſtis deſiderium, huius perfectionis apicem cu-
mulat, & ille reſpectus totas gratiarum connexio- A
nes vnit & ſociat.Auri vero lamina,cui nomen illud
Dei quod diffiniri non poteſt ab homine, erat in-
ſcriptum,ſubiectam & ſuppoſitam diuinæ eſſentiæ
omnẽ indicat creaturã.In ſuperioribus quidem hoc
nomen ponitur,vt quicquid vndique eſt,quantum-
cũq; ſit,ſe cognoſcat inferius, ſe fateatur indignius:
& ſi quid habet candidum ſi quid conſpicuum, ad
illud nomen referat vnde accepit, illíque excellen-
tiæ deuotus aſſcribat.Hoc nomen tetragrammaton
ideſt,quatuor literarũ erat,ſcilicet Iod,He,Vau,Het:
Cuiꝰ interpretatio lingua Hebraica,ineffabile ſonat:
nõ quia dici nõ poſſit,ſed quia(vt dictũ eſt ſupra)ſi-
cut eſt,nec capi humano ſenſu poſſit, nec diffiniri.
In fronte vero hoc nomen Pontifex gerit, quod v- B
Apoc.14 tique eſt ſuper omne nomen,cui omne genu flecti-
tur.De quo & in Apocalypſi legitur Ioannis, quod
cum agno ſtabant ſupra montem Sion cẽtum qua-
draginta quatuor millia,habẽtes nomen eius &no-
men Patris eius,ſcriptum in frontibus ſuis. Ibi enim
verecundiæ ſedes eſt, & ſignificat profeſſionis no-
ſtræ fiduciam: per quam non tantum in nomine glo
riæ vel omnipotentiæ Dei,ſed etiam in Cruce Chri-
ſti gloriamur.Vnde & ipſe quatuor litteræ, quatuor
Abac. 3. Crucis intimant cornua,de quibus Abacuc ait: Cor
nua in manibus eius,ibi abſcõdita eſt fortitudo eius.
Sic ornatus Pontifex, creaturarum omnium typum
portabat in veſtibus Sanctis in quarum coloribus,
totius mũdi ſimilitudinem præferebat. Byſſus enim C
terræ deputatur de qua gignitur, Purpura mari,quia
ex eius cocleis tingitur: hyacintus aëri, cuius ſpeciẽ
habet: Coccus, propter ruborem, igni vel ætheri.
Iuſtum enim erat, vt Pontifex Creatorem non ſo-
lum pro Iſraël,ſed etiam pro vniuerſo mundo (qui
ex his quatuor conſtat)rogaret, & indicaret cuncta
indigere miſericordia Dei: & cum ſacrificaret,vni-
uerſalis conditio expiaretur.Nec tantum pro liberis
& parẽtibꝰ,ſed pro omni creatura & voce & habitu
precaretur. Hæc quæ dicta ſunt in viſibili Pontifice,
ad inuiſibilia iuſtitiæ ornamenta nos mittunt, de
Pſal. 131. quibus dicitur. Sacerdotes tui induantur iuſtitiam.
Iſa. 11. Et alibi.Erit iuſtitia cingulum lumborum eius,& fi-
Pſal. 92. des cinctorium renum eius. Hæc omnia noſter Põ- D
tifex,indutus decore & fortitudine,in Spiritu &ve-
ritate conſummauit: & ingreſſus ſacratiore cultu
quam Aaron, virtutum ſignificatarum: ipſam rem
amplius nos voluit moribus implere quam veſtibus,
Luc.12. & lumbos ſpirituali zona ſuccingi percipiens,ad lu-
cem ſui intellectus & cognitionem diuinam, ſine
carnis mentiſque munditia neminem poſſe perue-
nire, in illa præcinctione nos docuit. Denique ip-
ſe Tunica inconſultili quaſi podere Pontificali indu-
tus,integritatem charitatis, & vnitatem Spiritus in

vinculo Pacis,in eo nos obſeruare docuit. Crucem
autem quaſi ſuperhumerale, Sacrificium oblaturus,
pro populo humeris impoſuit: & plaga & ſanguis
loco rationalis,non ſolum intra ſe duodecim filiorũ
Iſraël nomina concluſerunt, ſed & totius generis
humani opus illud complexum eſt naturam: ſicut
& infixus capiti titulus continebat, ſcriptus Græcè Ioan.19.
Hebraicè & Latinè. Nihil ad ſanguinem Chriſti,
Coccus legis bis tinctus apparet: vltra ſeptuagies
ſepties noſtra tinctura præcedit:totum pallidum eſt
quicquid lex typice colorauit:&ad comparationem
veritatis totum marcidum eſt,quicquid contextum
fuerat in figuris. Nulla hyacinthi comparatio ad car
nem Chriſti:quia cum Verbum caro factum ſit, to- Ioan. 1.
tum cœleſte erat, quod nulla peccati infecerat ma-
cula:nec quicquam ei de ſuo Princeps huius Mundi
adliniuerat.Nec biſſus nec purpura huius munditiæ
vel gloriæ aliqua ratione aptantur,omnia ſuperat e-
ius poteſtas & ſanctitas,ſanctitudo naturæ,& prin-
cipatus iuſtitiæ, & amplioris gloriæ ſunt quam fila
quęlibet,torquentibus digitis elaborata,vel conchi-
liorum ſanguine delibuta.Impoſita eſt capiti Chri-
ſti corona pro Cydari, & intextæ illi ſerto erant pro
bracteis ſpinæ: & pro lamina aurea in qua nomen
Dei ſculptum erat,lignum ceruici ſupereminens: in
quo Pylatus pro Beſeleel,conſcripſerat nomen quo
nihil in cœlo vel in terra ſanctius, nihil potentius,
nihil mirabilius. IESVS NAZARENVS REX
IVDÆORVM. Hæc ſcripſit Gentilis homo neſ-
ciens quia ipſe eſſet Rex etiam Gentium. Ideo autẽ
ſcripſit vtique non intelligens, quia ad hunc titulũ
peruenturus erat & iungendus aliquando populus
Gentium.Vnxit etiã manus Sacerdotis noſtri,immo
& caput & pedes & latus,ſanguis Balſamo precio-
ſior:quem vtique puncturæ veprium & Clauorum
& Lanceæ exprimebant, & fundebant extrinſecus:
erátque omni Oleo liquor ille celebrior, ſanctifica-
tionem,&emundationem noſtram non ſignificans,
ſed conſummans. Hæc & alia multa quæ lex vela-
mine poſito ſuper faciem Moyſi abſconderat,Chri-
ſto transfigurato in monte paucis patuere diſcipu-
lis,& conſummato in Cruce facta ſunt euidentia v-
niuerſis. Ruptum quippe eſt illud velum integu-
mentorum carnalium, & patuit Candelabrum, &
propoſitionis Panes, & altare incenſi, & Cherubin
& Propitiatorium,& Sancta Sanctorũ. Petræ quo-
que ſciſſæ ſunt,& ſepulchra reſerata: quia hæc con-
ſummatio & lapideis cordibus aperit ſpiritualem
intellectum, & ad eos qui mortui erant in pec-
cato,vitalem reuocat ſpiritum: ita vt qui deſperati
erant, & malæ conſuetudinis inſtitis alligati, in ci-
uitate Dei noſtri (quæ eſt ſancta Eccleſia) deinceps
viuentes appareant: & qui diu fuerant cineres, fiant
Doctores: & qui ſepulti, magiſtri.

DE LAVDIBVS MARIAE, EIVSDEM ARNOLDI CARNOTENSIS, ABBATIS BONÆVALLIS TRACTATVS.

SI linguis hominum loquar & Angelorum
nihil digne,nihil propriè,de ſanctæ ac per-
petuę Virginis matris Chriſti Mariæ gloria
eloqui potero. Quia vere in laudibus eius
modulandis non inuenitur conueniens organũ, &
hebes eſt cuiuſcunque ſubtilitatis ingenium. Cum
enim debitæ venerationis ſumma ad Chriſtum re-
ſpiciat, ex cuius plenitudine roratum eſt deſuper:
quod Maria prædicatur gratia plena, manifeſtũ eſt,
indiuiduam eſſe Matris & Filij gloriã, & commune Luc.1.
eſſe vtriuſque præconium, cuius definitio omnem
ſuperat intellectum. Quia etſi illud antiquum con-
ſiliũ de incarnato in ſancta Virgine Verbo quod Deꝰ Ioan.1.
apud Deum erat,palam factũ ſit mundo, tamen hu-
ius tam

ius tã inſolitæ actionis modũ (quia res miraculi eſt
& ordinem non ſequitur naturæ) ſenſus humanus A
timet attingere,& hæret ancipiti affectu quia & ſtu-
pori eſt maieſtas operis, & ingratitudinis foret præ-
terire ſileutio laudes auctoris.Res mira & inaudita:
mater Virgo,Verbum caro,Deus homo: quis in tàm
celebri miraculo ſileat? Itẽ quis hæc prædicare ſuffi-
ciat? Scimus quidẽ ſupra nos eſſe hoc aggredi: ſed
illa in cuius ſacratiſſimo vtero Verbum caro factũ eſt
locuturis de Verbo, conciliat Verbum: Nec fas eſt
muta eſſe gaudia Eccleſiæ,vbi implente nos Verbo,
hoc habemus in mente,quod mater in vtero. Et ip-
ſum quidem vnigenitũ Patris ipſa prius mente cõ-
Luc.1. cepit, quàm carne.Salutata ab Angelo, credidit ſibi
manere virginitatis propoſitũ, & naſci ex ſe Sanctũ B
Sanctorum: quia & hoc acceperat cœlitus intimatũ,
quod non eſſet apud Deum impoſſibile omne ver-
bum.In huius beatitudinis cõmercio, vnita ſunt di-
uinis humana,terrenis cœleſtia. Securum acceſſum
iã habet homo ad Deũ, vbi mediatorem cauſæ ſuæ
Filium habet ante Patrẽ, & ante Filium matrem.
Chriſtus nudato latere, Patri oſtendit latus & vul-
nera,Maria Chriſto pectus & vbera, nec poteſt vl-
lo modo eſſe repulſa, vbi concurrunt & orant om-
ni lingua diſertius, hæc clementiæ monumenta, &
charitatis inſignia. Diuidunt coram Patre inter ſe
mater & Filius pietatis officia, & miris allegationi-
bus muniunt redemptionis humanæ negocium, & C
condunt inter ſe reconciliationis noſtræ inuiolabile
Teſtamentum.Maria Chriſto ſe Spiritu immolat &
pro mundi ſalute obſecrat,Filius impetrat, Pater cõ
donat.Magnum quidem eſt, quod latroni concedi-
tur venia: ſed & hoc ſtupendum, quòd cõſummata
diſpenſatione incarnationis, expiraturus Ieſus ma-
trem tanto affectu honorat,victor ſuppliciorũ, &
quaſi ſui immemor,ad matrem de Cruce cõuertitur
& colloquitur intimans,quanti apud eũ meriti eſſet
& gratiæ quã ſolam in illo puncto reſpiceret,cũ iam
capite vulnerato, foſſis manibus & pedibus,in vlti-
mis eſſet. Mouebat enim eum matris affectio,&om
nino tunc erat vna Chriſti & Mariæ voluntas, vnũ- D
que holocauſtum ambo pariter offerebant Deo: hęc
in ſanguine cordis, hic in ſanguine carnis. Verũ al-
tius repetenda ſunt operis huius capitula, & breui
eſt ſermone colligẽdum, quo initio, quo progreſſu,
ad hunc beatitudinis cumulum Virgo ſancta deue-
Pſal. 44. nerit, vt cum Chriſto communem in ſalute mundi
effectũ obtineat,& à dextris eius regnans in cœleſti-
Luc.1. bus,circumamicta varietatibus; in deaurato veſtitu
aſſiſtat. Inuenta eſt Virgo ab Angelo in Nazareth,ſo-
litaria,ſeorſum à turbis, vacans proculdubio medi-
tationibus ſanctis,credo ſecum pertractãs, quomo-
do ſine offenſione legis maneret in propoſito caſti-
tatis: quia hanc elegerat,hanc deuouerat,& integri- E
tatem carnis & ſpiritus apud ſe Domino cõſecrarat.
Stabat in aduerſo Lex,vrgebat ad cõiugium Moyſes,
qui maledictum intentans ſterilibus,ſemen &ſobo-
lem à filiis Iſraël exigebat. Nullum de Virgnibus à
Domino datum erat præceptum, ſed nec erat Apo-
1.Cor. 7. ſtolus qui daret conſilium. Acceperat tamen hoc
ipſum à Deo per Spiritum ſanctum familiare man-
datum,non ex reſponſo Angelico, ſed ex inſpiratio-
ne ſecreta,quæ ei & affectum virginitatis intimaue-
rat, & vſque ad neceſsitatẽ voti purum deſyderium
alligauerat: quis tamen rei exitus futurus eſſet, non-
dum erat intimatum diuinitus: ſed huiuſmodi acceſ-

ſionibus gradatim ſibi officinã purgatiſsimã apta-
bat Spiritus ſanctus. Ob hanc eam æſtimo elegiſſe
ſolitudinem ſegregatã,vt diebus & noctibus in hu-
ius controuerſiæ anguſtiis,cõgruis ſe rationibus mu
niret,quibꝰ & ſtare ſibi poſſet optata virginitas, nec
tamẽ quaſi in contemptũ ſui, legis indignaretur au-
ctoritas. Hoc enim(vt diximus)id eſt,coniugium, ad
propagandum populum Dei, ita lex ab omnibus in-
differenter exigebat,vt nec ſummos Sacerdotes pa-
teretur immunes: quia neceſſe erat, Filium Patri de-
functo ſtatim ſubſtitui,nec aliũ quenquàm in ordi-
nẽ Pontificalẽ aſſumi. Ideóque propter ſucceſſoris
neceſsitatẽ oportebat eos miſceri cõiugibus, vt eſ-
ſent parati Filij ſtatim cũ Pater obiiſſet,cõſecratione
patrata,ad cõtinuationis incenſum accedere, & in-
tra ſancta mane & veſpere ſecũdum ritum legis om
ni die inferre: tãtáque erat huius rei neceſsitas, vt cũ
immundis & contaminatis concubitu, ex aliarum
tribuũ cuiuſcũque officij perſonis, nullus ad ſancta
pateret acceſſus,ſolam ſummi Pontificis perſonam,
propter hanc impoſsibilitatem,lex à miniſterio non
excluderet: licet & à quibuſdã ita accipiatur, vt no-
ctibus propter incenſum matutinũ vxores nõ tan-
gerent,& ab illa hora ſi hoc egiſſent,vſque ad veſpe
rã permanerent immundi: qua hora purificati, lege
nõ temerata, ex ordine miniſtrarent. His difficulta-
tibus vallata,quia humani conſilij ratio non occur-
rebat,qua & decretũ & votũ pariter cõuenirẽt,cau-
ſam ſuã Maria Domino commendabat, & medita-
tionibus & ſanctis orationibus vacans,de Cœlo ex-
pectabat conſilium,vbi Spiritu & mente conuerſa-
tionẽ ſibi parabat, vbi cœlebs animus medullitus
inhærebat.Nec defuit conſolatio. Gabriel Archãge-
lus deſurſum illabitur ſolus ſolã affatur. Aue(inquit)
Maria gratia plena,Dñs tecũ.Raro in veteri Teſtamẽ Luc.1.
to ſalutatione Angelica quẽquã honoratũ reperies.
Non ſalutatur Abrahã cũ extollitur titulo fidei,cum Gen.15.
credit nil hæſitans naſciturũ de anu ſterili filiũ ſibi
iam ſeni: neque cùm eundem filium de quo & cui
promiſsiones factæ erãt mactare iubetur,nec cũcta- Gen. 22.
tur. Non ſalutatur cum iugulatis.5. Regibus,erepto
Loth victor reuertitur: & licet à Melchiſedech obla
tis decimis dignus ſit benedici, non tamen meretur Gen. 14.
cœlitus ſalutari.Sub arbore Mambre & Deo loqui-
tur,& euntem in vltionẽ Sodomæ ſupplicationibus Gen. 18.
deuotis proſequitur,& licet cõuiuio & hoſpitio di-
gnus inuẽtus ſit, & ſi in illis quinque flagitioſis vrbi-
bus decẽ inuenirentur immunes reliquis veniã im-
petraſſet,nõ tamẽ ad ſalutationis familiaritatẽ per-
uenit. Nõ ſalutatur Moyſes,cũ de rubo eũ Deus allo- Exod. 3.
quitur,neq; cũ in mõte Sina Teſtamẽti tabulis hono Exod.19.
ratur. Ad nũciato Chriſto ſalutationes incipiunt, &
iã ꝓximo Ieſu qui eſt Saluator, mũdi ſalute nõ lõgè
poſita,Verbũ ſanctæ ſpei,Verbũ incolumitatis & re-
ſtitutionis noſtræ de Cœlis ad terras defertur,iã hoc
Verbũ prius rarũ omnino incipit frequẽtari. Salutat
Angelus Mariã,nec multo poſt Elizabeth occurrit,& Luc. 1.
ipſa ſalutans & prophetans.Salutant Angeli poſt Re
ſurrectionem ſanctas mulieres, ſalutat ipſe Chriſtus
diſcipulos. Denique & hunc ſalutandi morẽ,ſaluata
per Chriſtũ,ſemper gaudia ſua cõmemorans,exultãs
ſeruat Eccleſia. Inuenta eſt in Chriſto perpes lætitia,
& ſalutis æternæ medicamina per ipſum ſunt nobis
in pœnitẽtiæ Balſamis deſignata.Maria lingua ſyria-
ca Domina dicitur: Chriſtus dñs Maria Dña, & licet
ipſa ſe Chriſti profiteatur ancillã,hoc ſeruitutis genꝰ

omni regno ſublimias eſſe intelligit. Conſtituta
quippe eſt ſuper omnē creaturam:& quicunque Ie-
ſu curuat genu, matri quoque pronus ſupplicat &
accliuis.In ſuperbis & inferis admirationi eſt virgo
Luc.2. puerpera:ſtupēt dæmones,gaudēt homines,in Cœ-
lo gloriā DEO concinunt principatus & poteſtates.
Nō cadit in Angelos zelus, nec inuidiæ liuore cādi-
datus ille tabeſcit exercitus,nec de prępoſito ſibi car
nis ordine offenduntur:quia & ſi Chriſtus aliquādo
Pſal. 8. paulominus ab Angelis,propter paſſibilitatē,ſit im-
Heb.2. minutus,modo gloria & honore coronatus ſub pe-
dibus ſuis cōtinet oīa ſubiecta. Nec à dominatione
vel potētia Filij,mater poteſt eſſe ſeiūcta.Vna eſt MA
riæ & Chriſti caro, vnus ſpiritus,vna charitas: & ex
quo dictū eſt ei.Dominus tecū, inſeparabiliter per- B
ſeuerauit promiſſum & donū. Vnitas diuiſionē nō
recipit,nec ſecatur in partes,& ſi ex duobus factū ſit
vnū,illud tamē vltra ſcindi nō poteſt:& Filij gloriā
cū matre non tā cōmunē iudico quàm eandē. Ecce
tabernaculū DEI,habens intra ſe Sanctū Sanctorum,
virgam ſignorum,tabulas Teſtamēti, altare incenſi,
ambo Cherubin reſpiciētia in alterutrū, MANNA, &
ſine vmbra propitiatorium palam expoſitum. Hæc
non in figuris ſed in ipſa veritate,ſacrarium Virginis
in ſe continebat repoſita, exhibens mundo legem
& diſciplinam, incenſionem zeli,caſtitatis odorem,
concordiam teſtamentorum, panem vitæ, incon-
ſumptibilem cibum,ſanctitatem, humilitatem, & C
obedientiæ holocauſtum, pœnitentiæ omnibus tu-
tū naufragis portū.Nulla facta eſt Angelicæ digni-
tati iniuria,ſi illius excellētiæ cacumen obūbrat vir-
go exaltata ſicut Cedrus in Libano. Cedrus arbor
eſt procera,& imputribilis. Virginitas quoque Ma-
riæ quia nulla concupiſcentiæ carnalis viſcatur pu-
tredine, in hoc procerior & altior virginitate vide-
tur Angelica, quod hæc virtutis illa naturæ,hæc vo
luntatis illa neceſſitatis: & in carne quod non eſt
carnis agere,res incōparabilis meriti eſt & glorię ſin
gularis. Proſequi Prophetarum oracula quæ de MA-
RIA ſcripta ſunt,non eſt noſtri propoſiti:neque enim
rem tanti culminis ſibi noſter arrogat ſtilus. Quo- D
modo enim illud diuinum puerperium eloquar,
Luc.2. quod ab Angelis in Bethleem celebratum eſt,vbi in
anguſto Tugurio hoſpitata virgo,non habens diuer
ſoriū, infantem Ieſum laſciniis repoſuit faſciatum:
vbi virgo & obſtetrix & genitrix ſibi ipſi in illa ce-
lebritate exhibuit clientelam: Nihil quippe dolo-
ris, nihil clamoris ibi erat, nullā ibi vſurā pœnarum
pro voluptate vltio repetebat. Neque enim erat
Chriſtus in peccato cōceptus,cuius ſolius eſt dona-
re peccatum.Vnde ipſi egrediēti,nullū exigēs tormē
ti vectigal,vltro natura ianuas reſerabat.Aderant il-
Luc.2. lic Cherubin & Seraphin,& gratulabūdus,gloria in
excelſis DEO decantabat cœleſtis exercitus: & vſ- E
que ad Paſtorum excubantium aures,harmoniæ An
Mat. 2. gelicæ conſonantia perſtrepebat: Reges Arabum &
Pſal.71. Sabba ab Oriente egreſſi, ſequuti ſtellam inſolliti
luminis, genibus curuatis, & humi purpura deſfluē-
te,Ieſum noſtrū pannoſum adorātes, donis ſacra-
mentalibus venerati ſunt. Ab ortu Saluatoris vſque
ad Baptiſmū anni 30.defluxerant,nec toto hoc tē-
pore ſeiuncta eſt mater à Filio, ſemper indiuidua a-
Luc.3. ſtitit,& diuini cōſcia ſecreti, humili affectu venera-
batur vt DEū,amplectebatur vt Filium. Ventum eſt
ad miracula,& illico Iudaica perfidia mouit calūnias
& corde felleo doctrinā EUANGELICā perſecuta, rin-
gēs in Chriſtū deſpumabat cōuicia,dicēs eū in Beel- *Mat. 9.*
A zebub eiicere dæmonia:& non eſſe à DEO,Sabbati cō *Ioan. 9.*
temptorē Multa præterit ſuccinctus & ad finē pro-
perans ſtilus. Quid ſingula,proſequar? Nec mortuo
Chriſto quieuit inuidia,nec ſaturata eſt cruentæ ple
bis malicia,cum pedibus & manibus claui,cum lan-
cea lateri,fel ori,ſpinæ capiti, & totum corpus hæ-
reret Cruci.Obſeruabant milites crucifixum,irride-
bāt Iudæi nec extorquebant reſponſum. Fugienti-
bus APOſtolis,in faciem Filij ſe oppoſuerat mater,&
gladio doloris animæ eius infixo, vulnerabatur Spi-
ritu,& crucifigebatur affectu:& quod in carne Chri
ſti agebant claui & lancea, hoc in eius mente, com-
paſſio naturalis & affectionis maternæ anguſtia.Sta
B bat ante Crucē,non minor quàm matrē Chriſti de-
cebat. Fortaſſe autē quia in morte Filij intelligebat
Redēptionem mundi,etiā ſua ipſa morte ſe aliquid
æſtimabat publico muneri additurā. Sed Ieſus alie-
no adiutorio nō indigebat qui dixit,factus ſum ſicut
homo ſine adiutorio, inter mortuos liber. Suſce-
pit quidem parentis affectum,non tamen quæſiuit
auxiliū:imo ipſam inter reliquos pro quibus ſui ſan
guinis PATRI ſacrificiū offerebat,illo generali benefi-
cio cōplexꝰ eſt.Ecce bone Ieſu,corā te eſt mater tua.
Cur modo nō dicis:q̃ eſt mater mea,& qui ſunt fra- *Ian. 13.*
tres mei? Modo matrē non abiicis, nec ignoras, ſed
cōmendas diſcipulo,& vicariā imponis ſolicitudinē
C illi quē præcipuè diligis,qui ſupra pectus tuū in Cœ
na recubuit. Mulier (inquit) ecce Filius tuus: & ad *Ioan. 19.*
diſcipulum:ecce mater tua.Supererat Ioſeph ad quē
vſque ad illud tempus præcipua obſequii ſpectaue-
rat ratio, & cui ad hoc ipſum fuerāt deſponſata: &
modo quaſi hoc miniſterio cenſeatur indignus, Ioā *Ioſeph*
nes aſſumitur. Hūc intellectum circūſtantia ſermo- *chriſto ſu*
nis videtur exigere. Verum ſecretiori ratione virgi- *perſtes.*
nitas virginitati cōmendatur,vt hoc teſtimonio iu-
guletur Bonoſus hæreticus, & prophanus Helui-
dius:qui ore fœtido auſi ſunt garrire ꝙ de vtero vir
ginali alius præter Chriſtū partus effuſus eſt, & poſt
Saluatorē natum,Ioſeph eam licentia maritali con-
D tigerit. Ipſe Chriſtus de Cruce,maternæ virginita-
tis eſt arbiter idem & aſſertor.Obſtructum eſt os lo
quentium iniqua:ſuſcepit eā Ioannes in ſuā non ab-
nuēte Ioſeph, nec aliquā calumniam referente: ſu-
ſcepit eam in ſuam,non quaſi maritus,ſed loco Filij,
aſſecla & cuſtos & teſtis, & cōſcius. Erāt quidē am-
bo in miniſterio Mariæ,Ioſeph cædēte pro tempore
& cauſa,Ioanne prępoſito.Chriſtus quidem in eum
expenſis contumeliis & tormentis, iam hora pro-
pinquante,in matre amplius q̃ in ſe pati videbatur:
nec diſſimulans quòd humano pungeretur affectu,
circa nouiſſima expreſſit quātā matri vellet reuerē-
tiā à mundo exhiberi,cui in vltimis tam officioſum
E reliquit dilectionis indicium:in ipſo mortis articulo
exponens, quòd matris eſſet intemerata virginitas,
& quòd ei gratiæ ſingularis æterna maneret hære-
ditas.Suſcepit itaque diſcipulus, quod ei cōmenda-
tum eſt, & Chriſtus dixit:Conſummatum eſt. Hoc
dixit. & bono pietatis fine myſterium omne cōple-
uit.Poſtulabat ordo,vt & de cæteris capitulis q̃ Chri
ſtus in Cruce tetigit, aliqua ſcriberemus, ſed ſupra
nos eſſe ſcimus,ad tantæ profunditatis myſteria mit
tere manum. Quis em̄ diſſerere ſufficiat,quòd ſe de- *Mat. 27.*
relictū clamat in Cruce quaſi infirmus,& latronē in *Luc. 23.*
PARADIſum ꝓmittit quaſi DEUS? ꝙ orat ꝓ eis qui ſe ma *Luc.23.*
ledicūt, & crucifigētibus obtinet veniā? & ꝙ in eodē *Ioan. 19.*
puncto

puncto in quo apud Patrem totius mundi cauſam
allegat,quam propriè & ſingulariter matrē reuerea-
tur indicat, ꝙ de ſiti & nō de corpore vulnerato e- A
loquitur, quod tūc demū proteſtatur omnia cōſum
mata, & ſic in manus Patris ſpiritu cōmendato, ca-
pite inclinato,emoritur.Magis hæc noſtra videntur
honoranda ſilentio,quàm indigni ſermonis auſu te-
merario contingēda. Verū de Maria quod cœpimus
vt breuiter ꝓſequamur, hoc ex actionibus Apoſto-
lorum traditū nobis accepimus, ꝙ poſt Paſſionem
Act. 1. Chriſti cū APOſtolis vſque ad Penthecoſtē in oratio-
Virgo Ma- nibus & ieiuniis vnanimiter cōuerſata eſt.Poſtea ve
ria non ro Ioāne in eius obſequiis perſeuerāte,nō diu voca-
diu poſt tione dilata,migrauit ad Filiū:& Angelis occurren-
Filium o- tibus & deportātibus illā inclitā animā,aſſumpta eſt
biit. in Cœlū.Vtrū in corpore, aut ſine corpore, nullius
canonicæ ſcripturæ diffiniuit auctoritas: ſed quocū-
que modo ſit,eā cū Chriſto eſſe,dubiū nō eſt.Nec fas
eſt homini loqui,quid illud gloriæ ſit q̃ beatitudinis
plenitudo,qua illa illa perfruitur, quia ſicut ſcriptū
A eſt,pax illa oēm ſuperat intellectū:nec eā oculus vi-
dit,nec auris audiuit,nec in cor hoīs aſcēdit.Hoc cer
tū eſt, ꝙ ibi eſt,vbi tā ipſa q̃ Filius vultui DEI aſſiſtūt *1.Cor. 2.*
ꝓ nobis,miſericordiā poſtulātes nō iudiciū,& obti-
nētes omni pœnitēti remiſſionē peccatorū.Imò da- *Heb.9.*
tū eſt Filio à Patre omne iudiciū,& eius eſt tēperare *Ioan.5.*
& diſpēſare ſeueritatis diſtrictæ decretū: qui nō fa-
cile eos quorū aduocatus exiſtit condemnat, cumq;
idem ſit aduocatus & iudex, nequaquàm crudeli-
ter iudicat, q̃ ſemper miſericorditer interpellat. Mer
ces quippe mortis eius, ſalus eſt hominū. Nec illud
ſibi perire facile patitur,pro quo & ſanguinis preciū
magnū datum eſt,& tantum reconciliationis huma-
næ ſtudium fuit, vt ſua diſpendia non attenderet dū
B erroneum lucraretur.

GEORGII TRAPEZVNTII IN ILLVD EX IOH. CAP. XXI.

Si volo eum manere,donec,&c. Et quod ſanctus Ioannes Euangeliſta nondum ſit mortuus, breue Opuſculum ad Papam.

SVPER Dilectiſſimè Pater cùm
eam particulā Euangelij Ioan-
nis legerem,qua Petrus DEI fi-
lium de illo interogauit,dicēs:
DOMINE, hic autē quid? audi-
uitque: Si eū volo manere do-
nec veniā,quid ad te? Primùm
occurrerunt, quæ aliâs de ſic
& de ſi particula diſſerui:deinde, vtrum mortuus
ſit an adhuc viuat Tonitrui filius,cœpi cogitare.Nā
etſi vtrumuis quis dixerit, à ſinu ECCLEſiæ non rece- C
dat.Non enim vel morte vel vita Ioannis ſalui facti
ſumus:nec alterū apertè ſic in Euangelio dicitur, vt
alterum credere nefas ſit. Habet tamen inueſtigaio
rei huius,non parum fructus,ſi nō contentione vin-
cendi,ſed veritatis amore inquiritur.Cū em̄ inueſti-
gari rectè nō poſſit,niſi per EUāgeliū,opꝰ eſt dū quę-
rimꝰ Euāgelij verba ſæpius repetere.Id non ſolū ani-
mū ab aliis cogitationibus abſtrahit, ſed & ad apicē
ipſum Sāctarū literarū impellit. Accedit, vt qui hæc
faciliora,& in quibus non poſſumus cū æterna per-
nicie animi errare,ſcrutatur:Is exercitatione iam in-
genij,gradu hinc facto ad altiora ſecurior poſſit cō-
ſcendere.Hoc autē & ipſi ſalutē allaturū eſt,& alios
ad ſacrarum literarum ſtudia poterit commouere. D
Primùm,quoniam ſi quis diuinas literas crebrò &
cum fide lectitat, huic via ſalutis indies magis ma-
giſque aperitur, Alterū: quia licet iam omnia DOcto-
rum ECCLEſiæ diligētia,hoc eſt Spiritus ſancti gratia,
vnde omnia dona profluunt,ſatis pateant:tamen &
noua quæque delectant,& legentes ad frequentio-
rem ipſa nouitate alliciunt lectionem. Crebra autē
harum rerum lectio animorum eſt cibus,quo aduer
ſus voluptates corroboramur carnis. Adde quod a-
byſſus nec ſimplex,ſed duplex, diuina ſcriptura eſt:
ſi cui placet illud PSALMIſtæ ad vetus nonnunquam E
conferre Teſtamentum,quo ad Creatorem:magni-
tudine,multitudine,altitudinéque rerū admiratione
compulſus, exclamauit: Abyſſus abyſſum inuocat
ad vocē cataractarum tuarum. Veteris enim Teſta-
menti, per gratiā Saluatoris, abyſſo patefacta, & ve-
lo templi (quo prohibebamur interiora proſpicere)
per ſuam Paſſionem ſciſſo, inuocata effudit ſe noui
Teſtamenti abyſſus, & excitauit vocem cataracta-
rum Dei,id eſt Euangeliſtarum, Apoſtolorum, do-
ctorúmque omnium Eccleſiæ. Si ergo ſcripturæ al-
titudo abyſſus eſt magna,nunquam deerunt cū zelo
nobis veritatē rimantibus,quæ cū vtilitate cōmuni
cōſcribamus.Cuius rei exceſſum ac magnitudinē E-
uangeliū ſignificaſſe videtur, vbi dicitur. Nec mūdū
quidē ipſum,ſi ſingula quæ Ieſus fecit, conſcriberē- *Ioh. vlt.*
C tur,videri capturum.Ad ſanctitatē autem tuam, &
quæ nūc in hac per facili quæſtione, auxilio eius cu-
ius tu in terris Vicarius es,& poſtea quę dictabimus,
meritò mittenda putauimus:ne dū volumus & no-
bis & aliis prodeſſe, in laqueū dilabamur. Id em̄ &
fuit,& eſt,& diuina præſente gratia erit ſemper mi-
hi inſitum & propoſitū,mortē optare potius & exi-
tū huius vitæ,quàm aliquid,nō dico ſcribere aut di-
cere,ſed ne cogitare quidē,quod Apoſtolicæ doctri-
næ ac ECCLEſiæ DEI,cuius tu Princeps es, repugnare
videatur. Quare ſi fortè parū aduertendo, aliquid
huiuſmodi,aut etiā ex ignorātia ſcripſerim,dixerim,
cogitauerim,aut in futurū ſcripſero, dixero, cogita-
uero, quod aures ſanctitatis tuæ quæ regni cœlorū
D claues his tēporibus miſeratione diuina tenet, poſ-
ſet offendere:id ex nūc ſponte totoque aīo, reuoco,
eiicio,reſpuo,& ſicut non dictum haberi ſupplico.
Id modò hic dictum,quaſi dictū in omnibus eſſe ve
lim,quæ aut Græcè aut Latinè attigi, vt attingā. In
animo enim eſt,niſi vel ſenectus retardauerit,vel æ-
grotatio impedierit,vel tenuiū fortunarum cōditio
reuocauerit,nonullos ſcripturæ locos,prout DEꝰ aſpi
rabit,tractare.Sed alios quidē aliàs, nunc aūt ipſius
Ioānis, de quo dicturi ſumus, interceſſione freti,
quæſtiunculā quæ à verbis EUāgelij originē trahere
E videtur, dilucidè, quantū DEUS donauerit tractare
conabimur.Sæpius poſt Reſurrectionē diuerſis DO-
minus modis apparuit diſcipulis, & ſæpius cū ipſis
& comedit,& bibit:latus quoq;,& manus,& pedes,
nō oculis ſolū,verumetiam tactui obtulit:vt vndiq;
eundē ſeipſum eſſe demōſtraret, qui ſurrexerat, qui

crucifixus fuerat, quíque ante Paſſionem cũ illis cõ-
Ioh. 20. verſabatur. Demum ſecundum Ioannis Euangeliũ apparuit Ieſus in littore, illis piſcantibus, interrogauítque, ſi quicquam pulmentarij haberent? Quibus negantibus iuſſit in dexteram nauigij partem rete immittere: quo facto, centum & quinquaginta tres magnos piſcati piſces ſunt. Quod quidem ad futurã Sanctòrum quietem ſacramentaliter pertinere, perſpicuum eſt. Nam & magnitudo & multitudo & numerus piſcium certus, & tractio eorum per fluctus maris tandem ad littora tutior, & ducentorum à littore cubitorum diſtantia, & in dextrum retis demiſſio, & ſeptenarius diſcipulorum numerus, hæc omnia non abſque magno myſterio diligenter narrantur, & futuram triumphantis Eccleſiæ cum Domino vitam apertè ſignificare videntur. Erat id certè ſuum illius, qui plus aliis amabatur à Chriſto: qui in Dominicum pectus incubuit, & inde hauſit profundiſſima ſacramẽta: cui matrem orbis dominam, ipſe Dominus moriens commendauit, vt quemadmodum initium Euangelij ſui in æterna generatio-
Ioh. 1. ne filij Dei fundauit, inſtar tonitrui clamans: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: ſic culmina per futuram Sãctorum vitæ myſticam orationem imponeret, ad quam vt tutius mari iactati & vndis, ſancti peruenire poſſent. Petrus etiam antea, quando ipſi claues regni
Petrus Eccleſiæ Princeps. cœlorum cõmendatæ fuerunt, Eccleſiæ totius Princeps conſtitutus, apertius tunc vel reſtituitur, vel cõfirmatur. Nam ne fortè aliquis, quoniam ter Dominum negauerat, amiſiſſe ipſum Eccleſiæ principatũ putaret, ter interrogatur, an Dominum amaret. Qui multò prudentior iam atque ſublimior, gratia Saluatoris, non effertur præſumptione, ne rurſum negatione proſternaretur, ne lachrymis & amaro fletu iterum ſibi ad propellendum piaculum opus eſſet: ſed pia confeſſione amare quidem ſe tertiò reſpondit: ſed quid amaret, ipſum ſcire ait, cui nihil poteſt eſſe occultũ. Sic Dominus terna interrogatione, ternáque Petri confeſſione amandi, ternæ curauit negationis vulnus, quod, fletu Petri ſanatum ad cicatricem vſque productum, credendum eſt. Tunc enim interrogationis illius vi, & confeſſionis virtute humillimæ, cicatricẽ quoque ipſam abolitam nemo dubitauit: ac ideò ter ſibi vt ſano iam & humiliter amanti cõmendatur Eccleſia, vt paſcat oues agnóſq; Domini: quæ commendatio militantis Eccleſiæ Petro tunc facta, ſucceſſoribus etiam ſuis facta cognoſcitur. Oportet enim, ſicut oues agníque veteres, videlicet in fide, atque nouelli, ad diem vſque aduẽtus in gloria Domini per ſucceſſionẽ duraturi ſunt: eodem vtique modo illum permanere, cui commendatio facta eſt. Vniuerſali ergo Eccleſiæ Petro præpoſito, decenter mors quoq; illi prædicitur: vt hinc vitam etiam Domini exprimendam proviribus, duabus diſceret rationibus, quoniam vniuerſalis Paſtor & Vicarius Chriſti præcipuus fuit conſtitutus, & quoniam Crucis patibulo Deum erat glorificaturus, quorum alterum trahitur ex altero. Nam ſi non eſt ſeruus Domino maior, oportet patroni labores clientem ſubire. Et qui labores Domini ſumit ſui, is mortem non debet ſimilem recuſare. Quare vitæ quoque totius imitatio pro viribus neceſſaria eſt, quæ liquidò Euangelij verbis exprimitur. Nam morte Crucis, extenſione manuum ſub oculis Petri poſita, ſtatim ei dicitur, Sequere me, id eſt qui morte me

ſecuturus es, veſtigia quoque viuendi in ea ſequaris. A Petrus igitur Dominum ſequebatur, dúmque ſequeretur, vidit Ioannem. (Is enim diſcipulus, quem diligebat Ieſus) ſequentem. Et curioſitate mentis humanæ qua magis aliena quã noſtra quærimus, nimium commotus (nõ enim erat adhuc omninò perfectus) audet à Domino petere, qua morte Ioannes moreretur, dicẽs: Domine, hic autem quid? Dominus autem & hanc curioſitatem reprehendit, nec moriturum Ioannem vſque ad exitum huius ſæculi (vt ego arbitror) oſtendit, dicẽs: Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Hinc quæſtiuncula naſcitur refacilis, varietate opinionum difficilis. Nam multi iã mortuum eſſe Ioannẽ contendunt, nonnulli extre-
B mis tẽporibus cum Enoch & Elia moriturũ opinantur. Quod nos ſequentes, apertè oſtendemus, idipſum, & per hunc Euangelij locum ſignificari, & aliis rationibus confirmari: & tum ipſius Ioãnis in Apocalypſi, tũ Euangelij auctoritate ac teſtimonio ſignificantius comprobari, atque adeò demonſtrari. Si (inquit) eũ volo manere, donec veniã, quid ad te? Græcè, ſi Verbum de Verbo exprimitur, non ſic eũ volo manere, ſed ſi eũ volo manere, ſcriptũ eſt. Verũ quoniam, ſicut particula, ſi, apud nos, ſic eadẽ apud Græcos indicatiuo quidem Verbo coniuncta, affirmatiuè capitur: ſubiunctiuo autẽ, ſuſpenſiuè dubitatiuéque. Iungitur autẽ hic indicatiuo, idcirco non
C ſi, ſed ſic patres interpretati ſunt, ne ſcilicet. Si particula Latinæ Græcæque linguæ ſciolos propter duplicem poteſtatem turbaret. Sic verò affirmãdo expreſſè dixerunt, vt nemo ambigeret, eam quoque Græcã particulam non aliter quàm affirmatiuè ibi poſitam eſſe. Sed de duplici poteſtate Si particulæ, latius a nobis in aliis dictũ eſt, & vulgò patet. Quis enim non viderit, aliud ſignificari cũ dicitur, Si amo te, non detraho tibi? aliud: Si amarẽ non detraherẽ tibi? Alterum enim & amorem affirmat, & non detrahendi voluntatem confirmat: alterũ è regione amorem quidẽ vel ſuſpendit, dubiúmque facit: vel penitus negat: quantóque † maior negatur, tanto de- *† amor.*
D trahẽdi voluntas aſſeritur. Itẽ ſi me audiſſet, doctior eſſet. Significatur enim, non eſſe doctum, cum non audierit. Contrà, Si multos audiui doctos, ſi multa legi ſi multa ſcripſi, cur me imperitũ putas? Non eſt opus plura dicere de re manifeſta, qua pleni ſunt libri, plena priſcorũ volumina ἐὰν quoque Græca cõiunctio, eaſdem habet poteſtates. Teſtis eſt Priſcia- *Priſcianus* nus, Grammaticorum omniũ excellentiſſimus, nec minus in Græcis quàm in Latinis literis peritus: quippe qui Græcus natione fuit. Fuit enim ex Cæſaria, Cappadocẽſis: nec in Italia, ſed Athenis & grecè didicit, & Latinè. Is in libris de Conſtructione, vbi de ſubiungendi modo, & de particula. Si, eaſdẽ
E omninò ait habere ipſam vires quas, ἐὰν Græca. Idq; tàm Latinis quàm Græcis oſtẽdit exemplis. Sed ſermo etiã ipſe Græcus perſpicuum id facit, adeò vt exemplis opus non ſit. Dicatur alicui, carnes die Sabbati comedenti: Carnes tu comedis in Sabbato? Reſpõdeat, ἐὰν τρώγω τί πρὸς σέ, id eſt, Si comedo, quid ad te? Patet, quia comedere aſſerit. Quod ſi diceret, Si comederem, quid ad te? non omninò comedere cõcederet, ſed quaſi negãdo ſub cõditione poneret. Hoc in Græco ſermone nõ poteſt liquidò percipi. Sed latet adeò, vt peritiores etiã huius ætatis fugiat, niſi Latinæ linguæ proprietates inſpexerint. Cuiꝰ rei cauſa eſt, quoniã ſubiicientia verba minuta quadam
ſcribendi

ſcribendi ab indicantibus differentia diſtinguũtur. A Prima enim præſentis indicans perſona, & voce & ſcriptura eadem eſt cum ſubiungendi. Sicut in propoſito, volo eum manere, θέλω αὐτὸν μένειν, Illud θέλω, poteſt & volo & vellem dici Latinè. Sed, vellem, nullo pacto conuenit: omninò enim è rebus alienum. Quare nec vllus vnquam id cogitauit. Quas ob res & auctoritate illorum qui traduxerunt, & cõſuetudine multorum ſæculorum, & ipſius Græci ſermonis proprietate, & quoniã res ipſa diſiũctiua dubitandi vocem non patitur, affirmans Dominus dixit: Ita volo eum manere, donec veniam, quid ad te? Sed dicet fortaſſe quiſpiam, neminem vnquam auſum fuiſſe aliter quàm affirmatiuè dominica hæc verba interpretari: ſed, donec veniam, non extremũ il-
B lum ſignificare aduentum Domini. Poſſe namque aduentum Domini appellari etiam, cum quo vnuſquiſque vocatus, naturæ concedit. Vt velle Ioãnem ſic viuere aſſerat, donec veniat, id eſt, donec ipſum per mortem ad ſe vocarit. Hac ſententia diuiſa, primum conſtat Ioannem viuere donec veniat, Dominum dixiſſe. Alterum ergo quæratur, an illud, Donec veniã, finem ſæculi huius ſignificet, vel terminũ viuendi in hoc ſæculo monſtret. Quod certè ſi quis attendat, procul à vero eſſe videbitur. Nihil enim aliud dicit, qui ita dicit, niſi vt planius & ſub oculis ponatur, Volo eum viuere donec moriatur: ſed ab-
C ſurdum per ſeipſum totum fuerit, ſi cõnexa talis expoſitio fuerit. Connectatur igitur, & dicatur: Sic eũ volo manere, donec veniã, quid ad te? id eſt, volo eũ viuere donec moriatur, quid ad te? Dicam apertè, quod modo in mentem incidit: Homo certè non dico doctus & grauis, ſed mediocriter eruditus ac leuior, ſi data ſibi poteſtate hominis alicuius vitæ, atque interrogatus ſic reſpondeat, parum animaduertiſſe putabitur: quomodo igitur Deum ore ſuo ſic locutum quiſpiam crediderit? Sed curioſitatis, inquiet, arguere diſcipulum voluit. Sic arbitror: Et Cyrillo, viro doctrina præcipuo, ſanctitate magno, prudentia & eloquentia graui, hoc ipſum pla-
D cuiſſe legimus. & illud, Quid ad te? id apertè oſtẽdit. Sed in reprehendendo Petro ſacramentum etiam illud aperire noluit, non moriturum Ioannem vſque ad extrema ſæculi huius. Nam ſi curioſitatis ipſum arguere ſolummodo voluiſſet, illud vltimum. Quid ad te? vel cur aliena quæris, dixiſſe, ſatis ſupérque erat. Sicut omnibus ſimul quærentibus, ſi eo anno re-
Act. 1. ſtituturus eſſet regnũ Iſraëli reſpondit, leniſſimè arguens: Non eſt veſtrũ cognoſcere tempora, vel momenta. Nunc autem non arguit ſolum, cùm vehementius intulerit, Quid ad te? verumetiam ad finem vſque vitæ huius victurum Ioannem aſſeruit, dicẽs: Volo eum manere donec veniam. Ita & conditio-
E nem vitæ Ioannis aperuit, & curioſitatem Petri redarguit. Exiuit autem ſermo iſte in diſcipulos, quòd diſcipulus ille non moritur. Exiuit ſermo ad diſcipulos. A quo exiuit? per quem diſſipatus fuit? Quis diſcipulis omnibus prædicauit? duo certè ſolum ſermonem hunc Domini audierunt, Petrus & Ioannes: cæteris Dominum ea replicaſſe, quæ Petrus & Ioannes ſecretius acceperant, minimè credendum eſt. Ioannes autẽ & virginitate tum corporis, tum ſpiritus, apprimè præditus, & cæteris virtutibus ſummus, quod & dilectione Domini, & commendatione Matris eius percipitur, nequaquã id quòd ad gloriam ſuam pertinere videbatur, ſociis quaſi iactabun-

dus prædicaſſet. Relinquitur ergo, à Petro fratribus
A enarrata fuiſſe, quæ Dominus de Ioanne dixit. Petrũ autem aliter dixiſſe quàm audierat, nefas eſt dictu. Quid ergo retulit fratribus Petrus? quod Dominus de Ioãne dixit: Sic eũ volo manere donec veniã. Id à Petro, à cæteris omnibus eodẽ intellectum modo fuit, quod diſcipulus ille non moritur. Quare ipſe quoque delinquere mihi viderer, ſi nõ ita hunc Domini ſermonẽ caperem, ſicut omnes diſcipuli tunc intellexerunt. Facile nãque crediderim, quãuis die Pentecoſtes aduẽtu paracleti ad perfectionẽ in hac vita vltimã Apoſtoli peruenerunt: tamẽ eo die, quo hæc acta fuerunt, multo ſublimiores omnibus ſucceſſoribus ſuis fuiſſe. Fides enĩ in Chriſtũ crucifixũ,
B & è mortuis ſuſcitatũ, ſua gratia & doctrina ſaluatoris cõfirmata plurimũ eos eleuabat in dies. Fuit autẽ dies ille, quo Dominus hæc peregit, tertius apparitionis ſuæ. Nã & ſi ſæpius ſe tàm mulieribus quàm viris manifeſtauit, & aliter aliis, modò pluribus, modò paucioribus tamẽ tertio dicimus die nunc apparuiſſe, quoniã tribus maximè diebus apertius, expreſſius, miraculoſius apparuit. Primũ, in ipſo Reſurrectionis die. deinde, in octauo à Reſurrectione: tertiũ quando Petrũ præfecit Eccleſiæ, ac de Ioannis morte pronũciauit, duo ſacramẽta diſcipulis patefaciẽs. Sed quod ſequitur, forſan aliò trahitur? nequaquã. Quid enim ſequitur? Et non dixit ei Ieſus, quòd nõ
C moritur: ſed, ſic eũ volo manere, donec veniã, quid ad te putabit aliquis fortè, perſpicuò hic Euangeliſtã illis cõtradicere, qui arbitrẽtur non moriturũ ipſum vſque ad finẽ ſæculi huius, cũ ſcribat. Nõ dixit ei Ieſus, quod nõ moritur, vſque ad extrema tẽpora ſcilicet Sic enĩ ſupplendũ ſemper eſt, exclamabítq; ab ab eo ipſo explanatũ eſſe nobis quod quæritur, atq; mutare nõ oportere. Ego autẽ pro modeſtia ſumma & virginali humilitate, qua gloriã humanam Ioannes omninò calcauit, ita eũ ſcripſiſſe crediderim: vt & veritatem digito monſtrarit, & inanẽ huius ſæculi gloriam abiecerit. Non enim negat rem, ſed ſermonẽ & verba. Subiiciãtur oculis omnia, quid Ieſus
D dixit? Sic eũ volo manere, donec veniam: affirmando Ieſus dixit, & quiſquã negabit? Quid diſcipuli quomodo id, quũ exiſſet in publicũ, intellexerunt, quod Ioãnes non moritur? Teneo affirmationẽ Domini, & Apoſtolorum ſententiã omnium, quod nõ moritur. Quid poſtea Ioãnes? nõ tàm virginali modeſtia, humilitatéque præditus, quàm veritatis amicus: quid ait? Sed non dixit ei Ieſus, quod non moritur. Non enim hoc verbũ protulit Ieſus, ſed aliis verbis vſus eſt. Quibus? Sic eũ volo manere, donec veniã. Animaduerto, quod nõ ſtetit Ioãnes ibi, Non dixit ei Ieſus quod non moritur. ſtetiſſet autẽ, ſi rem ipſam negare voluiſſet. Sed addidit, ſed ſupple di-
E xit: Sic eũ volo manere donec veniã. Sermonis igitur & verborũ collationẽ facit, non rerũ. Nam ſi rerũ facere collationem voluiſſet, illud ſolum ſcripſiſſet: Non dixit ei quod non moritur, hoc enim ita dictũ, ſtatim oſtendit quod moritur. Sed non dixit, ꝙ non moritur, inquit: ſed dixit: Sic eũ volo manere donec veniam, quid ad te? Perſpicuum ergo eſt, verborum ipſum collationẽ facere, non rerum quàmuis & rerũ dicere non dubito. Alter enim ſermo mortẽ omninò negat: quod quoniã falſum eſt non dixit: Non moritur alter, quãdo moriturus eſt, oſtendit, Donec enim veniam (inquit) volo ipſum ſic manere, atque viuere ſcilicet. Quas ob res ſi quis diligẽter Euãgelij

verba examinet,& aſſertiuè dictum eſſe,Sic cũ volo
Ioh. 21. manere donec veniam, perpendat: quod fruſtrà
aut ſuperfluè dictum putare nefas eſt.Videretur au-
tem eſſe ſuperfluum,ſi ad ſingulorum exitum, Ad-
uentum Domini referas: ſi prædicti omnes ſimul di
ſcipuli per illa verba, non mori Ioannem vſque ad
extrema tempora,intellexerunt.Sic denique Ioãnes
ipſe non rerum,ſed verborum & ſermonis facit col
lationem:vel quodverius eſt,etiam rerum.Quis du-
bitabit,ipſum Tonitrui filium quem Dominus ma-
ximè omnium diſcipulorum dilexit,cui matrem mo
riens in Cruce ſoli commendauit, adhuc viuere vi-
cturúmque vel ad extrema ſæculi huius?vel ſicut il-
le, qui longè ante alios ipſum dilexit,ordinauit, in-
ſtituit,prædeſtinauit?Verum quantum hic Euange-
lij locus ad hanc rem conferat, ne nimium creſcat,
& modum excedat oratio,ſatis iam ſit.Nunc ratiun-
culis quoq; nõnullis,idipſum affirmari, aperiamus.
Primùm igitur dicimus,diligenter in omnibus ſcri-
pturis canonicis obſeruari oportere,quod nihil fru-
ſtrà,nihil ſuperfluè,nihil ſine cauſa in ipſis ſcriptum
eſt:Spiritu enim ſanctodictante,omnes ſcriptę ſunt.
Spiritus verò ſanctus omnia ſcit, omnia præuidet,
omnia breuiter,& vt oportet, & quantum oportet,
& ſicut oportet,diſponit, dictitat, edit. Non eſt er-
go quicquam in Euangeliis abſque magno myſterio
dictum. Sed niſi eo prorſus pacto intellexerimus
prædicta Domini verba,ſicut omnes Apoſtoli ac Di-
ſcipuli qui tunc erant,acceperunt: fruſtrà totus ille
locus de Ioanne conſcriptus eſſe videbitur. Cur enĩ
poſteaquam vniuerſalis Eccleſiæ præfectura Petro
& ſucceſſoribus collata eſt, & mors eius qualis futu
ra eſſet,ad apertum de Ioannis morte diſſeritur? Nã
de Petri quidem morte prædicere, multis de cau-
ſis oportuit: Non enim tacenda ſunt ſacramenta.
Sacramentum autem quiddam eſſe, quòd vi-
carius Chriſti,Eccleſiæ ſuæ præpoſitus & Pontifex
ſummus,immediatè poſt Chriſtum,&primus,Cru-
cis ſimiliter morte moriturus eſſet, non eſt negan-
dum: præſertim cum huic apertiſſimè vitam quo-
que magiſtri ſequendam, apprimè diceret. Et certè
ſicut quæ neceſſaria ſunt,ſæpius repetenda: ſic quæ
Petri præ- nihil conferunt,nemo ſcribit. Pręfectura Petri aliter
fectura. ſæpe atque aliter exprimitur, ne quis in poſterũ au-
deat mutire,vel dicere,Romanos Pontifices,qui Pe
tro ſucceſſerunt,Eccleſiæ vniuerſalis non eſſe paſto-
res. Quocirca claues regni Cœlorum ei præcipuè cõ
mittuntur. & per hunc Euangelij locum,quem mo-
dò tractauimus, grex agnorum atque ouium Domi-
ni ſibi commendatur, & ante Paſſionem ad Petrum
ſermone conuerſo,& ad omnes communiter primo
dicitur:Ecce Simon, Sathanas expetiuit vos cribra-
re quaſi triticum,atque conuoluere,& decipere ſci-
licet,ac in errorem demum intrudere,deinde infer-
tur.Ego autem oraui pro te, ne deficiat fides tua: tu
vero aliquando conuerſus, confirma fratres tuos,
Vbi duo maxima apertè exprimuntur myſteria. pri-
mum, quod Petri ſolius & ſucceſſorum ſuorum, id
eſt Eccleſiæ Romanæ, cuius vrbis duntaxat Epiſco-
pum conſtat fuiſſe Petrum, non deficiet fides. Alte-
rum,quod cæterorum deficiet aliquando. Quare,
inquit, tu aliquando conuerſus, confirma fratres
tuos. Aliquando autẽ dixit, vt oſtenderet,neminem
Apoſtolorũ Spiritus ſancti confirmatum gratia er-
raturum. Sed ſucceſſores,ad confirmationem quorũ
Petrus,hoc eſt ſui ſucceſſores cõuerti iubẽtur, quod

reipſa perfectum. ſæpe nãque cæteræ orbis Eccleſiæ
A à Romana confirmatæ ſunt, ipſa ab aliis nunquam.
Sed tempora quoque præfecturæ Petri admira-
tionem, ſi conſiderantur, adaugent & fidem rei
faciunt firmiorem: Claues promittuntur, cum ipſe
ante alios filium Dei viui confeſſus eſſet: fidei non
defecturæ gratiam à proficiſcente in Crucem quaſi
Teſtamento accepit,paſcendarum ouium, ſimplici-
ter omnium,atque agnorum auctoritatem, poſt Re
ſurrectionem, parum antequàm Dominus in cœlos
aſcenderet. Quorſum hæc? vt oſtendamus mortem
quidem Petri,& genus mortis prædicendum fuiſſe:
Ioannis autem mortem,niſi quis in extremis ſæculi
futuram cum Apoſtolis exiſtimet, non fuiſſe ſcribẽ-
B dam. Ad quid enim moriturum,cum Dominus ad cũ
venerit in hac conditione communi,ſcriberetur? Ad
reprehenſionem curioſitatis Petri? At vnico verbo
redarguitur,ne quærat aliena, vt interroganti Petro
ſatisfieret. At increpatur, & quidem vehementer.
Quid enim acrius, quàm quærentem audire: Quid
ad te? Cur autem affirmando intulit, commu-
nem hanc mortalitatis noſtræ conditionẽ omnibus
certiorem atque ineuitabilem, niſi naturæ ipſius Do
minus aliter ſtatuerit? Quapropter ſi nihil fruſtrà &
abſque cauſa ſcripturæ referũt, totius autẽ loci quo
de Ioanne hic ſcribitur, nulla poteſt inueniri cauſa
niſi quòd Dominus voluit ad extrema tempora ip-
C ſum conſeruare, patet, nondum Ioannem mortuũ
eſſe. Sed dubitabit fortè aliquis, ſi nihil ſcriptum ſi-
ne cauſa eſt,neque factum multo magis: cur putan-
dum eſt,non ceſſiſſe adhuc naturæ Ioannem,cum e-
tiam huius cauſa non afferatur certior, & multa ſint
in ſcripturis quorum cauſas ignoremus? Multorum
ignorare nos cauſas,nemo ibit inficias. Cauſa enim
mortis in Ioanne differendæ,planè percipi,quis po-
terit ambigere? profectò nemo. Clamat enim ſcri-
ptura,Enoch & Heliã ad alia loca,in vitã ſcilicet lõ- *Eccl.* 44.
giorem tranſlatos cuius tranſlationis cauſa primo 4. *Reg.* 2.
quidem ignorabatur,credebatur tamẽ. quia expreſ-
sè dicta. Sic accipienda nobis ſunt,vt & firmiter cre
D dere debeamus,etiãſi nullã cauſam videamus. poſt
incarnationẽ Verbi,huius quoque rei, ſicut aliarum
multarũ rerũ,ac penè omniũ cauſa nobis innotuit.
Diabolus enĩ licentius in vltimis tẽporibus propter
peccata noſtra omnibus ſuis viribus vſurus eſt: vt e-
tiã electi,ſi poſſibile ſit,in errorẽ contrudãtur. Nam
cũ reuelatus erit homo iniquitatis (omnes enim li-
beri arbitrij ſumus) præſtigioſis eius miraculis dece-
pti periremus, niſi Dominus dupliciter præcipuè
prouidiſſet. Primũ ſcripturarũ præmonitionib⁹, quæ
magna voce figmenta & impietatẽ illius prædicãt,
prædicũt,ſugillãt. Deinde tot ſanctorũ hominũ mi-
raculis,doctrina,ꝓphetiis:quos paruo tẽpore,ante-
E quàm impietatis illius vis & falſa doctrina incipiat,
miſſurus eſt,qui vt etiã authoritate,qua maximè nos
moueãt, à vetuſtiſſimis temporibus & quaſi ſtatim
à triplici rerũ,temporũ,ætatũ principio,& reſeruati
ad hoc diuinitus miniſteriũ ſunt, & reſeruatos eſſe
ſcriptũ eſt: vt prædicationibus ipſis qui ſint, & cur
venerint,ſincera integráque fide credam⁹, ſcripturis
præmoniti,docti,cõfirmati, quod Antichriſti tẽpo-
ribus vẽturi ſunt. Oportuit aũt vnũ ex illis mittere,
qui ante legẽ fuerunt: vnũ qui ſub lege: tertium, qui
Chriſtũ ipſum viderit,audiuerit,allocut⁹ fuerit,mul
tóq; magis neceſſe aduerſus Antichriſtũ,qui ſe Chri
ſtum filiũ eſſe Dei finget, quàm aliquẽ ex vetuſtiſſi-
mis,

mis. Reſeruauit autem ex veteribus duos: Reſerua-
A uit igitur etiam ex Apoſtolis. Tres ergo reſeruati
ſunt aduerſus Antichriſtum,pro veritate: vt in trium
tantorum virorum Teſtimonio, Miraculis confir-
mato, ab impietate incredibili atque inaudita ho-
mines illius ſæculi reuocentur. Erit autem Teſtimo-
nium Ioannis vt ego arbitror,multo maioris digni-
tatis:quod facilè percipitur, ſi quaſi controuerſiam
inſtituamus. Dicant impij Antichriſtum eſſe Meſſiã
& filium Dei, teſtes. Vetuſti negent,aſſerantque,Ty
berij Auguſti temporibus Chriſtum veniſſe: quan-
quam male poterunt,tamen contendentes impij re
plicare,non fuiſſe illos tunc Hieroſolymis, & prop-
terea falsò atteſtari quod non viderunt. At Ioannes
B & vidiſſe clamabit,& audiſſe illum,& tetigiſſe,& al
locutum fuiſſe,& aſtitiſſe, in cruce pendenti, & aſ-
pexiſſe ſanguinem & aquam è latere mortui proſi-
lientem,& poſt reſurrectionem comediſſe ac bibiſſe
cum illo,& manus atque pedes Crucifixi vidiſſe,pal
paſſéque. Miracula quoque narrabit, multo plura
quàm ſcripſit: ſi tamen Mundus tunc capere poterit,
auribuſque ſuis vocem illam audiſſe aſſeuerabit,La-
zare veni foras,& quatriduanum mortuum exiliiſſe
Ioh. 13. foras è Sepulchro vidiſſe,& inſtitas quibus erat alli-
gatum Lazari corpus manibus ſuis ſoluiſſe, hæc aliá
que huiuſmodi Miraculis affirmabit. Tres igitur tẽ-
poribus illis, falſitati reſiſtent teſtes: Enoch ille iu-
C ſtus,cuius ante diluuium iuſtitia claruit, quãdo nul-
lum aliud mandatum extabat hominibus,quã quod
natura in ſingulorum pectoribus inſitum eſt: He-
lias Propheta, qui vel mortuos in vitam reſtituit o-
ratione,& ſub lege coruſcauit: Ioannes Euangeliſta
cur Eccle- quem Dominus plurimũ dilexit, Apoſtolorum ſan-
ſiæ cura. ctiſſimus, quem in vniuerſalem Eccleſiæ paſtorem
D. Iohan- Dominus, vt ego arbitror,non præpoſuit,tum vt il-
ni credita li Virgini Matrem Virginem commendaret, tum vt
nõ fuerit. Petro tunc,quem velociori Martyrio deſtinauit,Io-
anni poſtea in temporibus Antichriſti, Eccleſiam
committeret: & ſic duobus diſcipulis,quorum alter
dilexit,alter dilectus Chriſto maximè omnium fue-
D rat, alteri in ipſo Euangelij initio, alteri in fine, &
vtriſque in perſecutionibus maximis Eccleſia com-
mendaretur. Accedit,quod omnes Apoſtoli Marty-
rio vitam terminarunt,vt nemo poſſit ambigere ve-
raciſſimos illos teſtes fuiſſe,qui ſicut Dominus, mor
te Teſtimonium ſuum perſanxerunt. Nam Chriſtus
Dominus noſter, filius Dei, & Pontifex maximus,
fuit & homo,ſicut Pſalmiſta canit,Tu es ſacerdos in
æternum,ſecundum ordinem Melchiſedech: & rex,
Pſalm. 2. dicitur enim in perſonam eius: Ego autem conſtitu-
tus ſum rex ab ipſo ſuper Sion montem ſanctum
eius,& Pilatus in titulo: Ieſus Nazarenus rex Iudæo
rum,& Martyr primus,& maximus. Nam cum Te-
E ſtimonium nec de ſe ipſo ſuum,quod filius Dei eſt,
Iudæi acciperent,nec patris ſui, qui Miraculis inau-
ditis teſtabatur ipſum eſſe filium ſuum: morte Teſti
monium comprobauit. Scimus certè Iudæos rectè
intellexiſſe verba Domini,quibus Patrem ſuum om
nipotentem Deum appellabat. Vnde dicebant: Mo-
ri ipſum ſecundum legem debere, quia Filium Dei
ſeipſum fecit. Nec.n. aliter intelligi poteſt, quod
Deum Patrem eſſe ſuum prædicabat, propterea di-
cit: Manifeſtaui nomen tuum hominibus. Nam an-
te aduentum in carne, Verbi, reconditum magno in
Sacramento tenebatur, quod Deus ita eſt Pater, vt Fi
lium habeat ex ſubſtantia ſua genitum, ęqualem na-

tura,& cõſubſtantialẽ: verùm quoniam mors vltimũ
A terribilium eſt, nec adduci mentis compos homo
poteſt, vt credat in ipſo terrore mortis aliquem vel
de ſe,vel de alio mentiri,hac de cauſa Martyres ve-
rè nuncupantur, qui morte propria prædicationem
ſuam veram eſſe demonſtrarunt. Primus verò Mar-
tyr Chriſtus,cùm tradere ſpiritum Deo vellet, ma-
gna voce intonuit clamans: Pater,in manus tuas cõ
mendo ſpiritum meum. Hanc teſtificationem per
Sanguinem & mortem Apoſtoli omnes Dominum
ſecuti, deprædicatione ſua fecerunt. Cur Ioannes
hac gloria ſolus priuaretur? an quia plus cęteris ama
batur? immò contra: quoniam maximè diligebatur,
idcircò Martyrium,quod à Chriſto initium cœpit,
B in eum terminabitur. Et ſicut plus diligenti, Eccleſia
incipiens fuit commiſſa: ita plus dilecto deſinens
commendabitur? Ita quiſpiam inquiet. Sed tamen
incredibile videtur,tanto temporis ſpacio dilectum
diſcipulum vinculis adhuc corporis teneri,nec libe-
ratum hoc carcere frui Domino reſolutum,ſed lon-
giſſimo tempore in hoc reſolutionis deſiderio iacta
ri, Nec.n. credendum eſt,minus Ioannem quàm Pau
lum reſolui deſideraſſe,qui ait: Cupio reſolui, & eſſe
cum Chriſto: Quaſi verò non poſſit Dominus & ip
ſi & Enoch atque Helię ante mortem etiam beatitu
dinem elargiri, quamuis non illi æqualem quàm re *Beatitudo*
ſoluti habebunt,tantam tamen vt audiret atque vi- *Enoch &*
C deret ea quæ nec oculus vidit,nec in cogitationem *Heliæ.*
hominis aſcenderunt, quod in corpore adhuc ani-
mo detento fieri poſſe,is ipſe teſtatur dicens: Siue in
corpore,ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit. Adde
quod in æternum pro hoc breuiſſimo temporis ſpa
cio corona Martyrij fulgens,& futura prædicatione
promeritus,magis magiſque reſplendebit. Illud pro
fectó mirum eſt,quod mortuum contendunt: qua
morte dormierit,nequeunt exponere,nec reliquias
eius vnquam viſas alicubi fatentur. Non eſt certè
veriſimile vt multorum non tantæ claritatis ſancto-
rum qui in eremo latitarunt,& mors narretur,& re
liquiæ oſtendantur: & Ioannis Apoſtolorum clariſ-
D ſimi,quem in Aſiæ luce verſatum fuiſſe conſtat,ibi-
que ab hac vita receſſiſſe,vt aiunt,nec mors expona
tur,nec exanime corpus vnquam viſum fuerit. Sed
operæprecium eſt,breuiter ac ſummis, vt aiunt,di-
gitis tangere,quę feruntur. Tradunt omnes ferè,qui
hac de re locuti ſunt,poſtquam Ioannes ſenſit vlti-
mum adueniſſe diem,iuſſiſſe diſcipulos foueam fa- *D. Iohan-*
cere: in quam cum viuus veſtituſque deſcẽdiſſet, im *nis Obitus*
peraſſe illis,vt abirent, & ſic iacentem in fouea,Do- *Euſeb.*
minumque expectantem relinquerent,obtempera- *Hiſt. Lib.*
runt illi: & poſtero die reuerſi,non inuenerunt ipſũ. *5. Cap.* 23
Quis ex hac hiſtoria non intelligat, præ modeſtia
hoc impetraſſe ipſum à Domino, ne prædicaretur
E viuus in cœlum raptus? Nam ſi moriturum iã iam ſe
præcognouit, quur ita viuus præfodi voluit: & non
expectauit,corpus exangue in Sepulchro defodi?
Dicam aperte quod ſentio: niſi ratione modeſtiæ,ſi
cut dixim⁹, feciſſe ipſum putauerimus, puerile quid
videbitur,ſic voluiſſe defodi. Quod autem poſtero
die non fuit inuentus,nonne inſolubili argumento
eſt,viuum inde aliò tranſlatum? Ita prorſus,quas ob
res,ſi nulla poteſt inueniri alia cauſa,Euangelicis di-
gna Sacramentis: cur de vita Ioannis & morte Do-
minus hic dixit, & Euangeliſta iterauit? Si extrema
tempora teſtibus egebunt,qui teſtimonium iam diu
veniſſe Chriſtum perhibeant, ſi Apoſtoli alicuius

excellentior eſt hac de re teſtificatio, ſi omnes Apoſtolos obdormiiſſe Martyrio conſtat: Ioannes à nemine conſpectus exanimis eſt. præterea affirmatiuè dictum eſt à Domino: Volo eum manere donec veniam, nec de propria conditione hoc rectè intelligi poteſt, ſi omnes Apoſtoli & diſcipuli Domini verba eius ſic intellexerunt, vt non moriturum Ioannē vſque ad extrema tempora exiſtimarint: Si denique Ioannes ipſe modeſtiſſime ſermonem & verba conferens, rem non eſt inficiatus, quis dubitabit, dilectiſſimum Chriſti diſcipulum, alterum virginis Mariæ, per affectum propter virginitatem, filium, cui vt Mater filio commendata fuit, qui generationem Verbi æternam hominibus intonuit, cui Eccleſiæ militantis ſtatus fuit reuelatus: quis, inquam, dubitabit, Euangeliſtam, Apoſtolum, Prophetam, Martyrijque coronam in extremis temporibus potiturum, vt vterque, qui plurimum dilexit, & qui plurimum dilectus à Domino fuit, in maximis perſecutionibus, alter incipienti, alter deſinenti Eccleſiæ præſit? Ita inquiunt: ſed multi Doctores Eccleſiæ, tàm Orientales quàm occidentales, iam mortuum eſſe ipſum ſcripſerunt: quorum auctoritati repugnandum non eſt. Sit ſanè. Abyſſus enim eſt ſcriptura, vt incipientes diximus: & aliter alij ſingula capiunt, & omnes ſuſcipiendi niſi aut Euangelicæ ſcripturæ, aut alteri alteris contradicant. In hac verò quæſtione, ſi prædictus Euangelij locus & rationes ſolum conſiderantur, articulis fidei non contradicitur: contradictio in re ſola remanet. Et credo, ſi quis omni præoccupatione ac contentione abiecta, integer, res ipſas conſideret, nobis aſſuturum. Certior verò ſum, cum iam tertium locum tractauerò, abſque controuerſia omnes aſſuturos. Nulla enim aliorū eſt auctoritas, ſcripturæ auctoritati collata. Nec tamen Patres qui contrà ſcripſerunt, criminari fas: ſi loci ſcripturæ, quos in medium adducemus, non occurerunt, cum ſcriberent. Nihil enim habemus, quod non accepimus: & ſpiritus, vbi vult, ſpirat. Quare ſtultum eſt, ſi accepiſti, gloriari quaſi non acceperis. Sed iam ſcripturam de re propoſita loquentem audiamus: Hic idem Ioannes in calce noni cap. Apocalypſis dictum ſibi eſſe ſcribit: Oportet te iterum Prophetare populis, gentibus, linguis, & multis regibus. *Apoc. 9.* Id certè non poteſt de Euangelio dici, licet poſtea quàm Apocalypſis ſcriptum ab eo ſit. Nam nec Euangelium Prophetiam vllius vnquàm appellabit, nec multis ſcriptum eſt linguis, ſed Græcè ſolum. Nec refert ſi per traductionem, ad multas peruenerit linguas. Traductiones enim non ſunt auctorum, ſed tranſlatorum. Ipſe autem Prophetaturus multis populis, gentibus, regibus, per multas dicitur linguas. Accedit quod his ei dictis, confeſtim in initio Capituli decimi dicitur de duobus teſtibus Enoch & Helia. Vnde patet, non ſimul ſibi dictum diuinitus fuiſſe de tribus teſtibus, ſed diuiſim in calce noni de ſeipſo, & actutum in decimo de reliquis: quum omnia ſint nota Domino, nec honeſtis hominum deſideriis vnquam reſiſtat, ſed ſemper fauendo proſequatur, non minus quàm præuenerit. Prophetauit igitur ſemel de vniuerſo ſtatu Eccleſiæ militantis, in Apocalypſi. Sed oportet ipſum iterū multis linguis Prophetare regibus multis, populis multis, gentibus multis. Quare ſi Euangelium Prophetia non eſt: nec ſi eſſet, multis linguis ab ipſo editum eſt: nec multis ipſe prædicauit gentibus ſed Græcis, nec omnibus Græcis, ſed Aſiaticis ſolum: nec regibus multis, Romanis enim Aſia tunc A ſubiecta fuit: perſpicuum eſt, ante aduentum Antichriſti Prophetaturum, quod veniet homo iniquus, quod præſtigiis ſuis multos decipiet, quod vi quoque vtetur aduerſus fideles, cæteráque huiuſmodi. Enoch & Helias hoc ſimiliter facient. Quapropter & ſcriptura non mortuos, ſed aliò raptos in corpore dicit, vt fideles illius temporis facilius poſſint credere, illos ipſos eſſe qui diuinitus ad prædicandum & Prophetandum, cum multo fulgore in extremis tēporibus reſeruati fuerunt. Hac ipſa ratione, eademque de cauſa, tum per explanatum Euangelij locum tum multo expreſſius, ſignificantius, clarius per Apocalypſim, Ioannis quoque reſeruatio ſcribitur.

B Nec ita ſuffecerit, ſed ab Euangeliſtis Matthæo & Marco, ipſorum filiorum Zebedæi Martyrium magno præconio conclamatur. Nam cum vtrique fratres, ęſtimantes in hac vita regnum Chriſti futurum, petiiſſent ab eo vt alter in dextris eius, alter in ſiniſtris ſederent: atque ad hoc preces etiam ſuæ (vt Euangeliſtarum ſcriptum alter reliquit) Matris adhibuiſſent, ignorare ipſos quid peterent, primum audierunt, deinde ſic Interrogati fuerunt: Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? Reſponderunt: Poſſumus. Et Dominus de ambobus, Calicem quidem meum bibetis. Calicem hic nemo dubitat, violentam mortem, id eſt Martyrium appellari: ſiue C ſic Iudæorum lingua & ſcripturæ conſuetudine fuerit vſurpatum ſiue aliter, nihil refert. Sic Matthæus, Marcus autem ad hæc addit: Et baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? Cumque illi reſpondiſſent. Poſſumus. Similiter infert: Calicem quidem meum bibetis, & baptiſmo quo ego baptizor, baptizabimini: baptiſmum hic intelligens, effuſionem ſuper ſe proprij Sanguinis. Hæc Iacobus & Ioannes non intellexerunt. Adhuc enim terrena, piſcaturam ac retia nimirum, colebant. Ideò de potu & de baptiſmo aquatico dici putantes, illico ſe poſſe reſponderunt. Et Dominus: Calicem quidem meum bibetis, & baptiſmo quo ego baptizor, baptizabimini: hoc eſt, eD go pro vobis cæteriſque hominibus ſanguinē meū effundam, ſed vos quoque pro veritate prædicationis veſtræ ſanguinem veſtrum effundetis. Hunc Calicem baptiſmumque ſanguineum, Iacobus quidem iam bibit, & baptizatus eſt, ab Herode occiſus: Ioannes verò, minimè. Bibiturum ergo quis negat? Chriſtus enim Dominus noſter de vtriſque fratribus dixit: Calicem quidem meum bibetis, & baptiſmo meo baptizabimini, hoc eſt, ſanguine veſtro infuſi, pro veritate moriemini. Nec refert, ſi quis dicat, animo illum Martyrem fuiſſe. Non enim dixit Dominus: Calicem quidem meum bibere, & baptiſmo quo ego baptizor, baptizari parati eritis, ſed rem E ipſam, & effuſionem ſanguinis apertè affirmando, Bibetis, & baptizabimini, inquit: Quod ſi Doctoris alicuius auctoritas nonnullos perturbat, ſciant Ioannem Chryſoſtomum, cuius auctoritas non immeritò magna ſemper fuit, & eſt in Eccleſia, cum illud Matthæi exponit, Calicem quidem meum bibetis, his verbis vti: Magna vobis certè bona prædico, Martyrij enim corona potiemini, & violenta morte ſicut & ego, à vita decedetis, præterea ſi licebit, quæ planè ſcriptura prædicat, non ſicut dicuntur accipere, ſed ad animū atque intentionē referre, vereor ne facilè pleráque omnia commota labeſcant, labefacta ruant, diruta in nihilum redigantur: & Antichriſto la-

ſto latiſſimam viam præparent, atque aperiant.

Credendum igitur eſt, Ioannem adhuc viuere, & in extremis temporibus, Martyrio moriturum, nec credendum ſolum, verumetiam prædicandum. Scripturarum enim Sacramenta qui taciturnus retinet, non euadet impunè: præſertim id, quod & in dubium apud omnes, adhuc vertitur. Et niſi perutilis futura eſſet Chriſtianis hæc prædicatio, non equidem tanta cura crediderim conſcriptum fuiſſe. Scriptum eſt ergo, vt & ſciamus, & prædicemus, poſteriſque conſtans & firmum relinquamus, quod & Dominus & per Euangelia & per Apocalypſim nobis tradidit, credidit, commendauit, vt hac quoque ſcripturæ præmonitione atque doctrina, vel moneantur, & fidem ſeruent futuri temporibus Antichriſti fideles, vel inexcuſabiles vndique facti, conticeſcant.

THEODVLI COELE SYRIAE PRESBYTERI THEOLOGI, IN DIVI PAVLI EPIST. AD ROMANOS, COMMENTARIVS.

ARGVMENTVM

Authores ex quibus Theodulus cæleſyrien Texuit commentarium ſuum in Epiſt. D. Pauli ad Rom.

Dioniſius Alexandrinus	Methodius	Photinus
Ioannes Chryſoſtomus	Baſilius Magnus	Gregorius Nazianzenus
Cyrillus	Seuerianus.	Theodoritus.
Gennadius.	Iſidorus,	Oecumenius.

EPISTOLÆ. D. PAVLI AD ROM.

Euangelicam hæc Epiſtola inſtitutionem continet de iis qui ſunt extra Chriſti gratiam: tum de iis, qui ſunt in gratia: tum de ſpe atque rebus ſpiritualibus

P*Aulus*. Quia abſentibus ſcribit, ideò nomen eius appoſitum eſt, à Saulo autē propterea in Paulum ſanè permutatum eſt, vt ne inferior eſſet, Apoſtolorū coryphęo Petro. *Seruus*. Multę ſeruitutis ſunt formulę: quæ omnes in Paulo comparuerunt. Alia namque creationis, alia fidei, alia Apoſtolatus, alia ad Rem publicam attinens. *Seruus*: ipſi namque totus ſum venditus, liberatus ab lege & peccato. *Ieſu Chriſti*. Ieſus humanam naturam ſignificat, ſpiritus verò vnctionem, Chriſtus. *Vocatus Apoſtolus*. Moderatè confitetur, quod non per ſeſe acceſſerit ad Apoſtolatus officiū, verū vocat⁹ vocatus autem non ad fidē tantummodò, ſed ad muneris Apoſtolici functionem. *Segregatus in Euangelium*. Alius ſanè ad alia ſelectus eſt, ego verò ad Euangelium ſegregatus ſum: *Dei* Deum enim exiſtētem, Chriſtum annunciabat: nam Patrem ex veteri Teſtamento norant iam antea. Nihil autem triſte, Prophetarum inſtar, prædicamus: enimuero Deum incarnatum annunciamus. Nemo, inquit, me noua tradere arbitretur. Iam olim enim promiſſum fuit hoc Euāgelium. Quod adiicit *In Scripturis*, indicat, quod nedum dixerint, verum etiam ſcripſerint Prophetæ. Secundum ſpiritum enim Ieſus Dei erat. *Definito filio Dei*. Hoc eſt, demonſtrato, declarato cum per Prophetas, tum per mirifica Dei ſigna, perque reſurrectionem. *in virtute*. Id eſt, non gratia, qua cæteri filij pollent, ſed virtute, propriaque potentia, quam operabatur & exhibebat diuinis ſignis. *Secundum ſpiritum Sanctificationis*. Et ex ſpiritu, inquit, ſancto, quem præſtabat Ieſus in ſeſe credentibus: *ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quem accepimus*. Et ex reſurrectione, inquit, mortiſque diſſolutione, reſurrectione autem, qua ipſe Dominus noſter Ieſus Chriſtus reſurrexit. *gratiam*. Non ex propriis virtutibus, rebuſque per nos ſtrenuè geſtis, accepimus Apoſtolatum: ſed quicquid id eſt, gratia & donum eſt. *et Apoſtolatū, ad obedientiam*. Atqui Spiritus ſancti, Apoſtolatus eius munus eſt, vt in Actis memoratur. Omnia tamen, quæ ad ſanctam Trinitatem pertinēt, communia nouit. *fidei*. Etenim non oportet variis occupari rebus eum qui filij Dei generationem & eſſentiam nouiſſe velit, ſed ſolummodo verbo obedire, *in omnib⁹ gentibus pro nomine eius*: Et ſi enim ipſe nō omnes circumierit gentes, omnes tamen, per Apoſtolos Euangelium acceperunt, *inter quas eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti*. Non, inquit, vt circa eſſentiam Dei curioſi ſimus: verum vt nomini eius credant. In quibus gentibus, hoc eſt, cum quibus & vos vocati eſtis. Nō enim à vobis ipſi veniſtis. Deprimit autem ſimul illorum faſtum, perinde ac ſi dicat: Ne exiſtimetis vrbem imperatoriam veſtram primas in orbe hodie tenentem, cæteris præſtantiorem Euangelij nomine eſſe, ſiquidem cum cæteris, penéque gentibus vocaſti eſtis. *omnibus qui ſunt Romæ*. Non enim apud ipſum eſt diſcrimen inter diuitem & pauperem. *dilectis Dei*. Primum dilectis Dei poſuit, deinde vocatis ſanctis: innuens, ex dilectione Dei eſſe ſanctificationem. *vocatis ſanctis*. Vndique vocatis dicens, beneficia Dei nobis exhibita reuocat nobis ad memoriā. *Gratia vobis*. Nemo enim, inquit, ex operibus ſeruari poteſt. *& pax*. Nam ab Deo gratia & pax ſtabilis eſt. *à Deo Patre noſtro, & Domino* Ieſu *Chriſto*. *Primum quidem*. Porrò perdictionem Patris, filiorū adoptionē quæ nobis obtigit, commonſtrat. *gratias ago*. Conueniebat enim ab gratiarum actione præfari. *Deo meo*.

Gratias autem agere decebat, ne dum pro proximorum pariter officiis, hæc enim Charitatis eſt indicium. Deum enim omnibus communem, ſibi tantum vendicat. *per Ieſum Chriſtum, pro omnibus vobis, quoniam*. Ipſe namque nobis autor eſt gratiarum actionis, quam Patri exhibemus: quippe qni natura no-

ſtra aſſumpta, proprio ſanguine Deo Patri nos re-
A conciliauit. *fides veſtra annuntiatur in toto Mundo.* Si-
quidem Romanorum fidem apud omnes paſſim di
uulgari, non erat indecorum. *Teſtis enim mihi eſt Deus.*
Meritò Deum teſtem adducit, hominibus enim in-
cognitis perſuadere animus eſt. *cui ſeruio.* THEO-
DORITI, Species ſeruitij: Dei, ſeu diuini cultus
multæ ſunt. Etenim qui adorat Deum, illi inſeruit,
eumque colit: tũ qui inedia corpus ſuum extenuat,
quin etiam qui ſacris literis adhibet mentem, ac qui
peregrinorum curam gerit. Diuus verò Apoſtolus
ſeruire ſe Deo dixit, gentibus adferens Euangelium
de Filio Dei, ac ſeruire Deo in ſpiritu, hoc eſt intra-
dito ſibi dono, *in ſpiritu meo.* Vel hoc dixit: Quoniam
B non meo conatu contigit mihi ſeruire Deo, ſed Spi-
ritus Paracleti gratia. vel, quia non carnalis eſt mea
ſeruitus, ſed ſpiritualis. *in Euangelio.* Multi quidem
ſeruitutis modi ſunt: ego verò per Euangelij prædi-
cationem inſeruio. Hinc ſimul commonſtrãs, quod
neceſſario pro ipſis ſollicitus ſit qui Verbum Dei
ſuſceperunt, ſuſcepturique dum ſint. *Filij ipſius,* Vi-
dẽ quod ſupra dicens in Euangelium Dei, Chriſtum
dixerit, *quod inceſſanter memoriam veſtri faciam ſemper
in orationibus meis.* Sinceræ charitatis eſt, meminiſſe, &
citra intermiſſionem iſtuc facere, maximè verò in
precibus ad Deum. *Precans, ſi quomodo iam tandem.* Pro-
ficiſci Romã vrgebat: ſed enim citra Dei volũtatem
C iſthuc tranſire nolebat. Quod addit iam tandem,
olim, ἤδηποτε, ὅ[illegible]ποτε, admodum vrgentis profe-
ctionem, argumentum eſt. *proſperum iter inſtituam, in
voluntate Dei, veniendi ad vos.* Facilitatem (inquit) ha-
beam, & vt profectio mea ad vos ſit bona, ſit hone-
ſta, & fœlix. *Deſidero enim videre vos.* Non ſimpliciter
inquit, nec citra fructum videre vos laboro, ſed vt
donum vobis communicem. Dicit autem, doctrinã
& inſtitutionem, hoc enim eſt fulciri Eſt autem hinc
colligere, ipſos vehementer fuiſſe commotos. *vt ali-
quid.* Quod ait, Vt aliquid, moderantis eſt, quaſi di-
cere velit, parum quippiam. Quum ſubiicit imper-
tiam, indicat, quod nihil mei vel ex me dabo: verùm
D illud duntaxat, quod à Deo ego accepi. *ſpiritualis
gratiæ vobis impertiam.* Haud enim exigua gratia
vel exile donum eſt: fide nõ cõcuti, *vt fulciamini vos,
hoc autem eſt, vt ſimul conſolationem accipiam in vobis, per
mutuam fidem, veſtram & meam.* Poſtquàm fulciri vel
conſtabilitionis meminiſſet, vt ne contriſtaret eos
planè, quod in fide concuterentur nutarentve, ſta-
tim conſolationem mutuam ſubdit: Hoc eſt, vt ego
vos, & vos ipſi me conſolemini. Mutua enim inter
nos conſolatione (inquit) indigemus, ob eam, quæ
in nobis eſt, fidem. Valde autem moderatè agit. Po-
teſt etiam iſta paracleſis ſic intelligi: Vt vos qui-
dem à me ad fidem aduocemini, ego autem ad læ-
E titiam vertar, quando quidem vos Chriſto creden-
tes cernam. *Nolo autem vobis clam eſſe fratres, quod ſepe
propoſui venire ad vos.* Multorum namque fidelium
conuentus, maximam conſolationem parit, *& prohi
bitus ſum huc vſque.* Si igitur venire optas, atque
vtilitatis cauſa iter inſtituis, quur non aduenis? Pro-
hibitus ſum, inquit. Non autem iam ſciſcitatur cau-
ſam curioſè vetationis iſtius. non enim noſtrum eſt
poſcere à Deo cauſas eorum quæ mandat: ſed noſtra
intereſt, obedire tantũmodo. *vt fructum quempiam &
in vobis habeam, quemadmodum &.* Omnino dixerit
hic aliquis, quod eam ob rem veritus ſit, quia non
ſecundum Dei voluntatem proficiſci voluerit. Haud

quaquam, ad hoc reſpondet: fructum enim & in vo
A bis habere volui. Fructum autem appellat, quod eos
ad fidem perducat, *in reliquis gentibus.* Dum cæteris
eos gentibus copulat, faſtum illorum retundit. *Græ-
cis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum, ſic
quantum in me eſt promptus ſum, & vobis qui Romæ eſtis,
Euangelium prædicare.* Perinde ac Græcis & Barbaris,
ſapientibus & inſipientibus debitor ſum. Sic quan-
tum in meo eſt ſtudio, ac promptitudine, vobis etiã
prædicare Chriſtum, repete, Debitor ſum. *Non enim
pudet me Euangelij Chriſti.* Quia infidelibus pleráque
incelebria Euangelio ineſſe videntur: quod genus
ſunt, Crux, mors, Iudæorum dementia: docet iã eos,
nihil in ipſo inglorium incelebréue reputandum,
B propter quod pudefieri quiſquam debeat. Deinde ad
reliqua pergens, extollit Euangelium. Alia etiam ra-
tione iſthuc intelligi poteſt. Quoniam Romani ob
non parum multa quibus abundabant, inſignia &
præclara, veluti diuitiis, potentia, ſapientia, turge-
bant. Vos quidem, inquit, illorum cauſa ſuperbitis:
ego autem Deum prædicaturus venio in medio ve-
ſtrum, & non erubeſco. Quam ob cauſam? Potentia
enim Dei ad ſalutẽ ſuſcipientium illud, vt ſequitur,
Potentia enim Dei eſt ad ſalutem omni, Iudæo. Pulchrè di-
cit. Ad ſalutem eſt enim & ad pœnam potentia Dei
ad ſalutem autem non cuiuis cedit, ſed credendi. In-
obedientibus enim & incredulis pœnam intermi-
C natur Euangelium. *Primum & Græco. Iuſtitia.* Verbi
tantum honor eſt primum, non gratiæ exuberantia
enim Dei in opſo reuelatur. Vt ne ſalutem & iuſtitiam
audiens, eam ſolummodo ſignificare ipſum cenſeas,
quæ eſt in hoc ſæculo: ſubdit, eam reuelari, quod &
futuram ſalutem & iuſtitiam innuit, perinde quaſi
nondum tota manifeſtata ſit. In ipſo, Euangelio ſci-
licet. Aliter. Oportet enim fidem adhibere Prophe-
tis, perque illos ad Euangelij fidem perduci. Vel ali-
ter: Domino enim Chriſto credens, baptiſmatis gra
tia accepta, transfertur per ea illò vt futuris bonis
credat, nimirum reſurrectioni à mortuis, & æternæ
vitæ, regnoque cœlorum. *ex fide in fidem, quemadmo-
D dum.* A fide incipit, & in credentem deſinit: vel à fi-
de orditur, & in fidem deſinere debet tanquam non
debeamus nos cuncta quæ in ipſo ſunt, curioſè
rimari: Iudæo quidem reuelatur ex fide legiſlatoris,
quæ fuit illi in Ieſum Chriſtum. Græco autem ex fi-
de naturæ, in ipſam Ieſu Chriſti fidem. *ſcriptum eſt: Iu
ſtus autem ex fide.* Vt non videatur imperſuaſibile ver
bum, quod fides ſalutem donet, & iuſtitiam, Abba-
cuc vatem teſtis vice producit Abbac. 2. *viuit.* In die
iudicij. *Reuelatur enim ira Dei de cœlo, ſuper omnem.* Pri-
mum quidem poſt præfationem de iudicio, quod
eſt contra gentes quæ naturæ legem non cuſtodie-
runt. *impietatem & in iuſtitiam hominum: veritatem.* Iuſti
E tia namque viniformis, varia verò circa dogmata eſt
mpietas. Hanc ad rationem varia eſt circa vitam, a-
deoque mores malitia & prauitas. *in iniuſtitia detinen-
tium. eo quod id quod.* Veritas quidem eſt Dei cognitio
iniuſtitia verò idolorum impoſtura. Illi igitur veri-
tatẽ Dei in iniuſtitia detinẽt, quotquot cultum Dei
idolis tribuunt. Detinentium. *de Deo cognoſci poteſt.*
Cognitio enim Dei manifeſtata eſt inquit. Per viſi-
bilem enim creaturam, inuiſibilis Deus cognoſci-
tur. Proinde huiuſmodi ſuapte ſponte in errorem
abducuntur. *manifeſt um eſt in ipſis.* Per pulchritudi-
nem & magnitudinem huius creaturæ. *Deus enim ipſis
manifeſtauit.* Dum apponit omnibus creaturam do-
ctricem.

ctricem ſuæ maieſtatis. Cœli enim, vt Dauid, inquit,
enarrant gloriam Dei. *Inuiſibilia enim ipſius.* Vbi di-
xiſſet Apoſtolus, quod ſuam illis Deus notitiam ma
nifeſtaſſet, ipſique ſuapte ſponte eũneglexiſſent: iam
hoc demonſtrat, inquiens? Quoniam per ea quæ cõ
didit Deus, veluti per inuiſibilia & viſibilia monſtra
uit tuam ipſius maieſtatem. Nam creatura vocem
edens, per viſum autorem ſuum deprædicat. Inuiſi-
bilia verò, intelligit Angelos, adeòque vniuerſam
cœleſtem potentiam ac virtutem. Per opera autem,
quæ cernuntur accipit: vt cœlum, terram, mare. In-
tuere ergo in ea quæ dicit: Inuiſibilia, inquit, ipſius,
per viſibilia perſpicua redduntur. Quànam ratione
iſtuc? Qui enim cœlum intuetur, cogitabit omni-
no, quod intra ipſum ſint ſpiritus nonnulli admini-
ſtratorij. Itaque quod non apparet, ex eo quod con
ſpicitur. *creatura mundi ex operibus intellecta conſpiciun-
tur.* Vt ne coæternos Deo Angelos arbitreris, crea-
tioni eos ſubiicit. Inuiſibilia enim, inquit, qualia nã
hæc? Quæ à condito mundo ad generationem re-
rum peracta ſunt. Pulchrè autem ait Conſpiciun-
tur: ex viſibilibus enim intelligibilia cognoſcuntur.
*ipſa nimirum ſempiterna eius virtus ac diuinitas, vt ſint ip-
ſi.* Repete, Intellecta conſpicitur. At quomodo per
creationem, æterni creatoris agnoſcitur virtus & po-
tentia? Quia quum quæ generationis via producta
ſunt, corruptibilis ſint naturæ, ſuoque tempore ad
ſubſtantiam ſint traducta, horum autorem incorrup
tibilem, & ſempiternum eſſe, omnino neceſſarium
fuerit. *inexcuſabiles. Quod cum Deum.* Quum enim tot
tantáque ſint, quæ Dei maieſtatem indicent, quo-
modo ſe purgabunt, qui voluntarij excæcati, non
incubuerunt ſtudiis ſuis, vt Deum agnoſcerẽt. Quin
imò etiam hoc accidit. *non cognouiſſent.* Cognouerũt
quidem Deum per creationem, ſed ſuapte ſponte
neglexerunt, nec vt Deum tamen glorificauerunt.
non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Pro qui-
bus enim oportebat glorificare Deum, illique gra-
tias agere, quod mundum, quem conſpicimus, no-
biliſſimum opus condiderit: è contraria tantum ab
eſt vt glorificauerint, vt ignominia etiam adfecerint.
ſed vani facti ſunt in diſceptationibus ſuis. Errauerunt, in
quit, & à Deo prorſus exciderunt. Porrò quum dixiſ
ſet, quod voluntarij excæcati eſſent: adiicit cauſam,
quæ eſt, quod omnia ſuis rationibus commiſerint,
& non fidei. Volentes enim per formam & figuram,
formę omnis expertem: perque imagines corporeas
incorporeum deprehẽdere: in errorem delapſi ſunt
quum nõ poſſent cogitationibus ſuis ad finem du
ci. Verbi gratia: Vndénam pateat, quod cœlum aut
terram Deus condiderit? Quis nam pater Dei, quæ-
úe cauſa ſubſiſtentiæ vel perſonæ eius, aut quæ ipſa
ſit hypoſtaſis? *obtenebratumque eſt cor eorum non intelligẽs.*
Nubibus enim adæquatæ cogitationes eorum obfu
ſcarunt ipſorum cor inſipiens. Inſipiens autem ideò
appellat, quod noluerint fide vniuerſum ipſum com
prehendere. *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt:* Cau
ſam reddit: Cur omnia cogitationibus ſuis permiſe-
rint. Putarunt, inquit, ſe eſſe ſapientes, ſeque ſuffice-
re ſibi ad cuius libet rei comprehenſionem: idcirco
ſtulti facti ſunt. Quid enim dementius, lapidum & li
gnorũ adoratore? *Permutauerunt que glorium incorrupti-
bilis Dei.* Habebant ſanè ſcientiam Dei, ſed hanc
tranſtulerunt in gloriam & cultum idolorum, qui-
bus & creationem rerum, adeòque præſcientiam
diuinam tribuerunt. Hæc itaque idolis adiudicarunt

quæ conficta fuerunt ad ſimilitudinem hominum,
A alitum, & cæterorum. Nec interea loci pudefiunt,
quæ ſolius Dei ſunt propria, ſerpentibus & reptili-
bus accenſere. *in ſimilitudinem imaginis corruptibilis homi
nis & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Quod
Deum corruptibilem eſſentiam putabant, ſatis erat
ad redarguendam illorum amẽtiam: at enim, quod
corruptibilis imaginis ſimilitudinibus Dei gloriam
adiudicarunt, iſthuc verò cum attonitæ, tum ſtupi
dæ prorſum mentis eſt. *Propterea tradidit eos Deus in de
ſideria cordium ſuorum, ad immunditiam, vt ignominia affi
cerent corpora ſua in ſemetipſis.* Non ipſe ſanè tradidit:
abſit, verùm is quidem iſtos neglexit, à cura ſua il-
los excidere ſinens. Quod quum contingit, conſe-
B quitur eos ab Sathana comprehendi: hinc Tradidit
eos, in quæ tradidit. Dei itaque permiſſum, traditio-
nem appellat. *qui permutauerunt.* Viden rurſus permu
tandi verbum, ſignificare per mutationem ſecundũ
formas? *veritatem Dei in mendacio.* Theod. Veritatem
vocat Dei nomen, mendacium autem manufactum
Idolum. Quũ igitur debuiſſent verum adorare Deũ,
creaturæ diuinum cultum obtulerunt. Aliter: Quo-
niam Deus verè quidem Deus eſt: idola autem, quæ
coluerunt vani, appellantur dij. *&, coluerunt.* Hoc
eſt, quæ verè de Deo dici & intelligi poſſunt, men-
dacio attribuerunt, hoc eſt idolis. *et ſeruierunt.* Suapte
namque ſponte in cultu idolorum perſeuerarũt. *crea
C turæ potius.* Atqui per hoc, inquit, Deus nihil quic-
quam læſus eſt propria ſua gloria, nam in ſe perman
ſit, idque in ſæcula, benedictus. Ipſorũ autem pœnæ
prædictæ ac prædicendæ, ſunt corporis ſui ignomi-
nia & permutatio. *Quam creatori qui eſt benedictus in ſæ
cula, Amen.* Comparatione ſemper terribiliorem fa-
cit ſermonem: Creaturæ, inquit, potius quam crea-
tori ſeruierunt. *Propterea tradidit eos Deus in Paſſiones
ignominiæ. Fœmine namque eorum.* Propterea qualenam
illud eſt? nempe quod ſeruierunt creaturæ potius
quàm creatori. *mutauerunt naturalem vſum, in eum qui
eſt præter naturam.* Habentes namque natura con-
greſſum legitimum, permutaruntillum in illegiti
D mũ. *Similiter & mares relicto naturali vſu fœminæ.* Tur-
piſſimum quiddam rectè dicit. *exarſerunt in cupiditate
ſua.* Oſtendit quod nedum aduerſum diuinas leges
verumetiam aduerſus naturales bellum gerant. *inter
ſe mutuo, maſculi in maſculos.* Multam inſaniam & œ-
ſtrum denunciat, propterea exarſerunt. *turpitudinem,*
Non dicit cupiditatem ſuam exercẽtes, ſed enim tur
pitudinem: planum faciens, quod ipſam etiam natu
ram pudefecerint. *operantes.* Viden quod non igno.
rantiæ affectus fuerint, ſed quod ſtudioſè tanta ſce-
lera patrarint? κατὰ enim præpoſitio in participio
κατεργαζόμενοι, ἐπίτασιν, hoc eſt intentionem &
contentionem quandam oſtendit. Perinde ac ſi quiſ
E quam contendat, ac totus in hoc ſit, vt offendat Deũ
& mercedem quam oportebat. Quæ illis oportuna erat,
ac quæ illos decebat, qui tales eſſent. *erroris ſui in ſe
ipſis recipientes.* Mercedem dicit, quæ debebatur erro
ri eorum. Errorem porrò vocat, quod adorarint crea
turam: quam in ſemetipſis recipiunt, mulier à mulie
re, vir ab viro turpia patientes. Quum enim ſermo-
nibus de Gehenna non adhiberent fidem, hanc ip-
ſis mercedem & compenſationem. Diuus Paulus
profert, qua pudore eos ſuffundat. *Ac quemadmo-
dum non probauerunt Deum habere in agnitione, tradidit eos
Deus.* Obſeruas ne, quod non ignorantiæ error fue-
rit, ſed ſcientiæ? Ac quoſdam potius illorum ſub

obſcurè petit, etiam ſi orationem ſuam perinde inſtituat, quaſi de aliis loquatur. *in reprobam mentem, vt facerent quæ non oporterent.* Per auerſionem enim à Deo, reproba mens à dæmonibus inducitur. Hanc ſanè auerſionem, inductionemque, mos eſt ſcripturæ appellare traditionem. *Repletos omni iniuſtitia, fornicatione, malicia, refertos inuidia, cæde, lite, dolo, prauis moribus: murmuratores, detractores, Deo odibiles, iniurios, ſuperbos.* Nullam itaque menſuram dicit, neque quicquã medij habet: ſed Repletos dicit, ſeu pleni ſunt iniuſtitia, eaque omni. quum enim quiſquam Deum auerſatus fuerit, & ab eo diſceſſerit, meritò omnia malorum genera è contrario in eum ſubintrant.

Deinde generatim iniuſtitiam nominant, in poſterum & ſpecies eius iuxtà recenſet Gennadij. Hæc iniuſtitiæ appellatione, omnia illorum, quæ inter ſeſe admiſerunt, ſcelera complexus, ſingula deinceps ſigillatim denumerat. Ac maliciam quidem dicit, quę ex cõfirmatione adquædam è labore fit. πλεονεξίαν. Auaritiam autem, noxam & circumuentionem accipit, quę fit ex cupiditate plura habendi. Maliciam verò, conatum, quo proximum ſuum quiſquam adfligere ſtudet. Inuidiam porrò, ob proximi ſecundiorem fortunam, liuorem: Cædem, ad ipſum vſque homicidium, motionem. Litem, vituperandam ſeu ad conuitia vergentem contentionem vocat. Dolum, ob fratrum honorem, inſidias & artes. Morum prauitatem, ipſam moroſitatem, atque adeo in vitæ cõuerſationiſque ratione difficultatem. Murmurationem autem, ſub dente præſentium male loquentiã. Obtrectationem, maledicẽtiam à quibuſdam in abſentes. Deo odibiles, non eos quos Deus oderit: non enim iſthuc Diuo Paulo iam nunc monſtrare propoſitum eſt, verum eos, qui Deum oderunt: hominũ ita circa omnia execrationem explicans. Iniurios, audaces, temerarios & conuitiatores vocat. Superbos, eos qui eorum cauſa quæ ipſi habent, inflantur erga eos qui talia non poſſident. Arrogantes, oſtentatores dicit, qui ob ea quæ non habent, gloriantur æquè ac ſi habeant, inuentores malorum, qui ob vetera mala, alia non perinde bona noua moliri flagrant. Parentibus immorigeros, imprudentes in rebus parentum. Inſipientes, conſcientia vacantes. Huiuſmodi enim nihil eſt inſipientius. Fœderis expertes, qui pacta non ſeruant, nec promiſſis ſtant, nec fœderibus perdurant, quæ cum nonuullis percuſſerint. A charitatis affectu alienos, immites appellat, & ſæuos, & amicis carentes. Irreconciliabiles, reconciliationem aut inducias non admittentes, iniuriarumque non immemores, immiſericordes verò, inflexibiles neque adeò ad miſericordiam propẽſos. *arrogantes.* Si enim rectè agens, oſtenter ſeſe, in nihilum redegit ab ſe rectè acta, & cum virtute: qualinam ſupplicio dignus fuerit, qui in peccatis ſuis ſeſe oſtentat? *inuentores malorum, parentibus immorigeros, inſipientes fœderis expertes, à charitatis affectu alienos, irreconciliabiles, immiſericordes.* Quod quidem exercentium ſeſe proprium eſt & ſtudioſè quicquam agentium, non certè ignorãtium. Diſſidentes ab omnibus, hoc eſt, omneis odio proſequentes auerſanteſque. *Qui ſimul ac iuſtitiam Dei agnouiſſent.* Rurſum indicat, per cognitionem eos peccaſſe, iuſtitiam Dei verò, mandata vocat. *nempè quod talia agentes digni ſint morte.* Quæ verò eſt iuſtitia Dei? Quoniam (inquit) huiuſmodi committentes, digni ſunt morte, hæc enim Dei eſt iuſtitia. *nõ ſolũ qui ea faciũt, verumetiã qui conſentiũt agentibus.*

Odibiles Deo qui ſint.

Duas culpas & accuſationes ponit: alteram facere & coagere vel adiutare facientes: alteram, proximũ ad mala cohortari, inuitaréque. Iſidori. Nonnulli, quod dictum eſt haud aſſequentes, verùm pendentes animi, Apoſtolicas dictiones deprauatas, rati hũc ad modum interpretati ſunt: Non ſolum facientes ea, verúm & cõſentientes. Sic enim habebat, inquiũt, vetus exemplar: vt facere maius ſit, conſentire verò minus. Ego verò neque erraſſe exiſtimans Apoſtolicos libros, neque aſſentiens illis, qui non aſſequuti ſunt mentem Pauli, lectoribus iſthuc iudicandum permittam. Cenſeo igitur, quod ſimulatque delinquentes commendare, dum delinquunt, ſit multo moleſtius ac maius quam delinquere: meritò hac caſtigationis ratione dictum eſt. Nõ ſolum ea faciunt, verumetiam agentibus aſſentiuntur. Nam qui cum delicto condemnat peccatum, poterit olim ſuo tempore ſeipſum recuperare: maximum nimirum habẽs ad emendationem morum ſuorum iuuamen, condemnationem peccati. Qui verò nequitiam laudibus vehit, ſeſe ipſe auxilio, quod ex permutatione morum in melius deprehendebat, viduabit. Quum ergo iudicium iſthuc quo alter alteri peccanti adſentitur, corruptæ ſit ſententiæ, animæque immedicabilitet languentis: haud immeritò, delinquentis flagitium laudans, longè ſceleratior eſſe iudicatus eſt.

Peccantes laudare quam ſit flagitioſũ.

CAPVT SECVNDVM

PRopterea. Notat Apoſtolus vrbem, imperium occupaſſe orbis: hinc ad principes ſermo transfertur, tametſi ad plebeios & priuatos etiam referri commodè queat. *inexcuſabilis es ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipſum condemnas: eadem etenim facis, quæ iudicas.*

Nam qui mala agit, & alios interim condemnat, contra ſeſe primum condemnationis ſententiã profert. *Nouimus enim quod iudicium Dei eſt in veritate, aduerſum eos, qui talia operantur.* Hic quidem, in mundo nimirum, non eſt iudicium ſecundum veritatẽ: multi namque rei euadunt, & plerique inſontes condemnantur. Illic autem, apud Deum, eſt ſecundum veritatem. Porrò iſthuc Dei iudicium, neque iniuſtum innocentem reddit, neque iuſtum morti adiudicat, condemnatúe, quando ad iudicium quiſquam conſtitutus fuerit. *Arbitraris autem hoc ô homo, qui iudicas talia agentes, & eadem facis, quod effugies iudicium Dei?* Plerique namque putant: Quod etiam (dicentes) peccem, alios verò à peccando arceam, mercedem inde tamen referam. Verùm tali imbutus affectu, illud Chriſti audiet: Medice cura te ipſum, etenim condemnationem tu ipſe tibi primus adduxiſti. *An diuitias bonitatis ipſius, & patientiæ, & longanimitatis contẽnis.* Longanimis quidem eſt, veruntamen ſi non conuertamur, enſem ſuum vibrabit. *Ignorans quod bonitas Dei ad pœnitentiam te ducit?* Propterea enim longanimis eſt, non vti longanimitate eius vtaris ad occaſionem maioris contemptus, verum vt pœnitentiæ interuallum accipias. Perſeuerans itaque in tranſgreſſione vindictam Dei experieris. *iuxta verò duriciẽ tuam, & cor pœnitere neſcium.* Quando namque neque bonitate quiſpiam mollitur, neque indignationem formidat, quid hoc quæſo durius? *theſauras tibi ipſe.* Omnino obſeruandũ hic oſtendit, & quod tibi ipſe iræ autor es, & quod reiciis bonitatem Dei, atque colligis indignationem *iram, in die iræ, &c.* Ne verò dum

iram

iram audis, perturbationem animi exiſtimes, ſubdit: Reuelationis & iuſti iudicij.

Hic enim iuſtum iudicium non eſt motus. Tum enim maximè iuſtum eſſe iudicium reuelatur, quum reddit vnicuique ſecundum opera ſua. *reuelationis, & iuſti iudicij Dei, qui reddet cuiuis ſecundum.* Tanquam ad interpretationem, pro, id eſt, coniunctio copulatiua, Et adiicitur. *opera ſua.* Non enim fides tantum ſufficit, ſed operum etiam ſuus eſt vſus & commoditas. *Aliis quidem ſecundum tolerantiam operis boni, gloriam & honorem & incorruptibilitatem quærentibus.* Tolerantiã dicens, docet, vt ſeſe ſtrenuè aduerſum tentationes gerant. *vitam.* Quærentibus vitam æternam, eſt Hyperbaton. *æternam.* Reſurrectionis ianuas aperit. *Illis verò, qui ſunt ex contentione, veritatique.* Rurſum indicat, peccata eſſe ex contentione & ſocordia. *non obtemperant, ſed morem gerunt.* Et coniunctio eſt attractitia, ſeu paragogica. *iniquitati, indignatio & ira, tribulatio & anguſtia, idque ſuper omnem.* Quis enim credit, quod honeſtum ſit ipſa iniuſtitia, & malum ipſa veritas? Perſpicuum autem eſt quod in generatione eſt peccatum, hoc enim potiſſimum obtemperantibus indicat. Voluntarius enim obtemperat, qui obtemperat. *animam hominis operantis malum.* Non eſt (inquit) rex, non eſt potens, qui effugiet. *Iudæi primum &c.* Qanto enim maiore inſtitutione donatus eſt, tanto maioribus, ſi peccet, pœnis afficietur. *Græci.* Obueniet: vel erit. *Gloria autem et honor et pax homini operãti bonũ.* Pulchrè dicit pax. Iſthic enim nemo per inuidentiam pugnabit cum eo, qui honore eſt adfectus, glorificatusúe. *Iudæo primum* Vt ne exiſtiment Iudæi, gentes præputio munitas, etiam ſi impiæ ſint, inferiores ſe eſſe: ideo eas copulat. *& Grҽco. Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum.* Græcum, non idolorum cultorem dicit: ſed præputiatum, quidem interim tamen colentem Dei & fidelem. *Nam quotquot citra legem peccarunt, citra legem etiam peribunt.* Non enim perſonarum, ſed operum etiam eſt quæſtio. *Et quotquot in lege peccauerunt per legem iudicabuntur.* Hinc ad multas vſque paginas pugnam Gentium introducit & Iudæorum: patrocinaturque gentibus ſanè, natura, quæ iuſta ſunt agentibus. Iſtuc verò agit, legem abrogare eiiceréque volens, fidem autem in eius locum ſurrogare. Aliter: Monſtrare vult duobus peccantibus, Iudæo nimirum & præputium habente ethnico, Iudæum peius adfligendum, quatenus lege duce, ac ei rectum indicante, iter deliquit. Citra legem autem peccantes introducit Gentes: quæ & ideò citra (inquit) quam præuaricatus eſt iudicabitur, id eſt condemnabitur.

Atque hoc peiorem interitum ſignificat. Iudicium autem appellat, & non interitum: quandoquidem forum iudiciarum præcedat condemnationem. Si peius igitur Iudæus punitur iuxta præſentem ſcripturam, quomodo de Græco, interibit dixit: de Iudæo verò, iudicabitur? quorum alterum quidem malum videtur ambiguum, alterum autem indubitatum. Atqui animaduertas oportet, quod iudicium condemnationem dicat: hoc eſt, minimè incertam internecionem. Sed eſt pœna ſupra pœnam. Ac duo iſta non pariunt indubiam perniciem. Non ſolum parem hic dignitatem Iudæi & Græci oſtendit, ſed multo etiam magis Iudæum grauari legis traditione: nam Græcus citra legem iudicatur. Citra legem autem hic, non difficilius: ſed quod placidius & mãſuetius eſt, vocat hoc eſt, gręcus non habet accuſantem legem, nam ſine lege, hoc eſt, ſine condemnatione, quæ eſt à ratiocinatione cogitationeque legis, condemnatur tantum. Iudæus verò in lege, hoc eſt, tum natura tum lege accuſante perit, Plutoniſque regiæ adiudicatur. Quanto enim maiore fructu curat lex mortales, tanto maiore iuxta pœna damnat neglecta. *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Fortaſſe enim homines fallunt: verum auditores legis Deus non iuſtificat, ſed factores.

Rom. 2. Iac. 2.

Nã quando gentes, quibus non eſt lex, natura quæ legis ſunt faciunt. Naturæ cogitationibus vtentes ad iuſtam operationem. Aliter: quando dixerit natura, pro naturæ cogitationibus accipit. *illi legem non habentes, ſibiipſis ſunt lex, qui oſtendunt opus legis.* Admirationi igitur ſunt huiuſmodi, lege non indigentes pedagogo, qui ſuipſorum ſunt legiſlatores, legiſlationiſque adimpletores. *ſcriptum in cordibus ſuis: teſtimonium dicente ipſorum.* Nam non opus habent literis comprenſa, cæterum cor eorum ſcriptam in mente perdurantem legem habent. *conſcientia, & inter ſe.*

Satis enim eſt, legis loco propriam habere conſcientiam, quæ Teſtimonium dicat bonis operibus. *mutuo cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus, in die quando iudicabit Deus.* Siquidem in illo iudicio, non indigemus exterioribus vel accuſatoribus, vel bonum nobis Teſtimonium dicentibus, ſuæ enim cuiuſque cogitationes & conſcientia, vel accuſabit vel defendet. *occulta hominum, ſecundum Euangelium meum,* Homines ſanè manifeſta indagant, Deus verò abſtruſorum eſt explorator. *per Ieſum Chriſtum.* Pater namque iudicabit neminem, vt qui omne iudicium Filio dederit. *Ecce tu Iudæus agnominaris.*

Ioh. 5.

Quum dixiſſet, quod Deũ timenti Græco nihil deſit ad ſalutem, ſi modo legis factor extiterit: ponit deinceps, cuius gratia plurimum turgebant Iudæi, commonſtrans nimirum, quod nihil illis commodet, ſi non rectè viuant, quod Iudæi ſint, quod legem habeant Ac primùm nomen ipſum poſuit. En tu, inquit, Iudæus cognominaris. Videbatur enim nomen ipſum, magnum eſſe quippiam, perinde ac hodie Chriſtianorum. *& requieſcis in lege.* Non enim es reuera, niſi adimpleas legem. *ac gloriaris.* Valde, inquit, ſuperbis legis nomine, ac propter ipſam delicatus es: quippe qui dignus iudicatus ſis diuina lege prę cæteris. Requieſcis porrò indicat, quod haud quaquam laboribus eius, aut virtutibus, rebusúe præclarè geſtis data ſit lex, verum diuina potius ex gratia. *in Deo.* Ceu ſolus præ cunctis mortalibus dilectus, videtur autem eorum ſimul ſtoliditatem notare. *& noſti voluntatẽ.* Atqui cognoſcere quidem, & nõ facere, maiorem pœnam apparabat. Interim tamen eo nomine inflabantur admodum. Vnde non dicit Facis, ſed Cognoſcis Dei voluntatem. *probaſque quæ eximia ſunt, inſtructus ex lege, confidens teipſum ducem eſſe.* Legis namque inſtitutio nouit exactam eorum quæ præſtantia ſunt, explorationem docere, ac propterea quod eorum quæ commoda forent, probationem nouiſſent, non parum faſtuoſi erant. *cæcorum lumen eorum qui in tenebris agunt, eruditorem inſipientium, doctorem infantium, habentem.* Non es (inquit) dux, verũ talem te reputas ipſe. Cœcos autem & dicit, & in tenebris agentes, & inſipientes & infantes, qui ipſis ac

cedebant proſelytos: qui nondum legis ſcientiam habebant, hiſce enim nominibus ob vanam ſuam, A qua intumeſcebant gloriam, ipſi proſelytos vocabant. Hinc & Apoſtolus, tacitè exprobrando, talibus illorum nominibus vſus eſt, *formam ſcientiæ & veritatis in lege.* Studioſè dixit, Formam ſcientiæ & pietatis, indicans, quod non veram cognitionem & pietatem habeant, ſed fictitiam tantummodo imaginē quandam, quæ figuram quidem præ ſe ferat veritatis, re ipſa verò nulla ſit. Bellè autem poſitum eſt, In lege: oportebat namque imaginem veram in conſcientia & operibus poſſideri. Tu verò, inquit, valde intumeſcis, quod legi talis imago ſit: verũ id nihil ad te attinet, poſtquam non es factor legis. *Alium igitur docens, te ipſum non doces. Qui prædicas non furandum, fu-* B *raris: qui dicis adulterium non commitendum, ipſe mœchus es.* Conſectarium erat dicere, quod qui talia à Deo acceperunt, nec tamen ea cuſtodierunt, hoc maioris ſint ſupplicij rei, quò maius in agnitione peccatum ſit.

Non nimirum tamen eos impetit, verum per interrogationem promouens ſermonem, illud ipſum oſtendit. *Qui abominaris idola, ſacra deprædaris.* Lex pecunias in idolis execrabatur, vt quæ dæmonibus eſſent dicatæ. Vos verò idola quidem execrari vos dicitis: pecunias autem quæ in ipſis ſunt, rapitis. Proinde neque idola reuera deteſtamini.

Qui in lege gloriaris. Gloriaris ceu magni æſtimatus à C Deo per legem.

Quid igitur præuaricatione ignominia legẽ afficis, Deumque pariter honore ſuo ſpolias? *per tranſgreßionem legis Deum contumelia afficis.* Quia graue erat quod dixerat, Deum contumelia afficis: Prophetam adducit teſtem, quaſi dicat: Non meum hoc verbum eſt, ſed Eſaiæ. *Nomen enim Dei propter vos vituperatur.* Gentes enim animaduertentes eos perperam vitam inſtituere ſuam, ad maledicentiam vertebantur, ita vt ſecum commentarentur, Nunquid tales à Deo diliguntur? num quicquam illis ab eo datum oportuit? An ne ſceleſtos illos & eſſe, & fore nouerat? *inter gentes, ſicut ſcriptum eſt.* Non ſolum vos, inquit, contu D melia Deum afficitis, verùm aliis iuxtà occaſionem præbetis. *circuncifio quidem prodeſt, ſi legem opereris:* Poſtquam eximium quiddam videbatur Circunciſio, tandem ad ipſam peruenit inquiens, ardua & cõmoda, dicetis, res eſt circunciſio, pertinet enim ad populum Dei, eiuſque eſt ſymbolum. Nę inquam, iſtuc equidem fateor: ſed tum, cum legem fueris operatus. *ſin tranſgreſſor legis fueris, circunciſio tua.* Demonſtrare illi animus eſt, Circunciſionem eſſe, vt ita dicam, mentalem, cuius ſenſibilis & corporea illa fuerit, qua & purgentur ſuperflua & circuncidantur. Ex hoc quiſpiam incircunciſus eſſe poteſt corpore, circunciſus autem mente, ac è diuerſo circun- E ciſus corpore, incircunciſus autem mente. Siquidem præputium & circunciſionem veram, cum bona tũ praua opera denunciant. *in præputiũ verſa eſt.* Ad mẽtale adeoque internum præputium abiit circunciſio tua: propter te nimirum, qui ea male vſus es. Nec enim palàm dum contumelia vult afficere circunciſionem. *Si igitur præputium iuſtificationes legis ſeruauerit, nonne præputium eius in circunciſionem.* Hoc eſt gentes præputium habentes *reputabitur.* Non dicit, quod vincat circunciſionem: fuiſſet enim id admodum odioſum: verum quod in circunciſionem reputatur, coram Deo videlicet. *Et iudicabit præputium.* Hoc A eſt, condemnabit, quemadmodum dictum eſt: Viri Niniuitæ ſurgent, & condemnabunt generationem hanc. Matth. 12 Luc. 11. *ab natura legem perficiens.* Ex natura pręputium dicit, in carne adhuc præputium habentem. Talis igitur ad implens quæ ſunt legis, condemnabit te circunciſionem habentem: & quo ad literam, legem etiam, ſed operibus eam tranſgredientem. *Te qui per literam & circunciſionem es tranſgreſſor legis.* Per legem enim ſcriptam, & circunciſionem adhibitam factus es omnium tranſgreſſor. Aliter. Definit iam, quis reuera Iudæus, quiſue reuera præputium gerat. Ac videtur quidem non reiicere Iudæum, ſed prauaricatorem. Omnino autem deiicit, demittitque eos. B omnia enim illis monſtrat, quibus ipſi ſeſe agnoſcant, ſuumque deliquium animaduertant. *Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, Iudæ⁹ eſt, nec quæ in manifeſto in carne circunciſio eſt, circunciſio eſt.* Hæc dicens, vniuerſa corporea & carnalia reiecit *Verum qui in occulto, Iudæus: & circunciſio cordis in.* Veluti mente. Non enim, inquit, neceſſum eſt, carnale præputium circuncidere: ſed enim cor ipſum, à prauis operibus. Quum addit in ſpiritu, iter præſtruit fidei, fideles enim per Spiritum ſanctum peccatorum circunciſionem habent. *ſpiritu non litera.* Qui corde circunciſus eſt ab omni impuritate, is enim verè Iudæus eſt legem adimplens, *cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo.*

C Occultæ namque, & in corde circunciſionis, non erit laudator homo: ſed enim qui explorat corda & renes Deus.

CAPVT IIII.

QVæ igitur excellentia eſt Iudæi? aut quę eſt commoditas circunciſionis? Opponit ſibi ipſi argumentum Diuus Apoſtolus: Si igitur iuxta rationem nihil prodeſt, neque Iudæum eſſe, neque circuncidi: ſed magis obeſt, adeo vti tranſgreſſores maiore ſupplicio digni iudicentur: quid nam Deus nos elegit? quam verò ob cauſam idem nos circuncidi mandauit? Li- D cebat itaque ad obiectionem dicere, quod figura extiterit carnea iſta circunciſio, huius, quæ fit per fidem in ſpiritu circunciſionis, quod item Iudæus ſpiritualis Iudæi typus extiterit, qui Chriſtum ſit profeſſurus. Iudas enim (ſi interpreteris) confeſſionem ſignificat. Verùm hac interim dilutione prætermiſſa, vt quæ nondum poſſit admitti, ad aliam perrexit. Prodeſt, inquiens, Iudaiſmus, hinc enim iter ſalutis dedicerunt.

Acceperunt ſanè legem ducem agendorum, quod ſi eam non obſeruarunt, de ſe ipſi conquerantur. Mihi, inquit, interim ad tranſgredientes ſermo eſt. THEODORETI. Iudaicum deprimens ſuper- E cilium, demonſtranſque fruſtra ipſos circunciſionis, legis Iudaicæque appellationis nomine intumeſcere, vt ne quis ſuſpicetur, hoſtili iſthuc animo, inuidentique ac infenſo Apoſtolum facere, infert: In quo igitur præcellit Iudæus quæue eſt commoditas circuncionis?

Quod ſi alienigenarum gentium, inquit, quædam pietate & virtute ornatæ diuinis præconiis fruũtur: quidnam ab gentibus ſecreuit Iſraelẽ Deus? quur circunciſionem eis dedit? pręcellentiam enim Iudæi, pręrogatiuã eius pręgẽtib. dicit. deinde ſubdit: Multũ per omnem modum, elegit nãque maiores

res ipſorum, ab Ægyptiorum tyrãnide in libertatem A eos aſſeruit, illorumque famam per multa mirifica ſigna celebriorem reddidit, legem in auxilium tulit, Prophetas excitauit. Hoc enim dicit, Multum per omnem modum. Atque hæc omnia ſilentio prætcriens, ſolius legiſlationis meminit, primùm quidem (inquiens) quoniam credita ſunt illis oracula reſponſaque. *Multa ſanè per omnem modum. primum quidem,* περισσον καί πολυ, excellens & multum, ſe mutuò hic reſpiciunt, & in idem propemodum recidunt. *quod commiſſa ſunt illis oracula Dei. Quid enim.* Quoniam, inquit, omnino in manus ſibi traditã acceperunt legem, quæ eſt oracula Dei. *ſi quidam illorum increduli manſerunt? nunquid incredulitas ipſorum fidem Dei abolebit? Haud quaquam.* Deinde, vt ne dicant: Ne tradidit qui- B dem nobis Deus legem, verum quæ eſt vtilitas nobis traditæ legis, poſtquam non parum multi, ipſi non crediderint? Ecquid hoc ad Deum, inquit, ſi vos non crediſtis? non enim neceſſe eſt, vt Deus inuitos ſeruet, nunquid enim, quia nonnulli increduli manſerunt, propterea fidem Dei hoc eſt beneficentiam aboleuerunt? hoc eſt, irritam fecerunt? Minime gentium. Quanquam enim ipſi voluerunt ſeruari. Deus tamen quod ſuum eſt, fecit. *Sit autem Deus verax,* & omnis homo mẽdax. *ſicut ſcriptũ eſt.* Sit autẽ Deus verus. Nõ quia increduli permãſerũt Iudæi, propterea offẽſa eſt vlla ex parte gratia & clemẽtia Dei, C aut imminutũ eſt donũ: ſed hæc omnia facta ſunt, vt indice euidenter Dei veritas, in iis quæ promiſit Abrahamo, hominumque mendacium. Mentiti ſunt enim per incredulitatem ſuam Deo, diis ſeruientes vanis ac dæmonibus. *Vt iuſtificeris in ſermonibus uis,*
Pſal. 50. *& vincas.* Vt iuſtificeris. Producit Dauidem, idem aſſeuerantem. Quoniam propterea, inquit, in indignos collocat beneficium Deus, vt commonſtretur ipſius bonitas, & vt victoriam obtineat, in iudicium cũ hominibus vocatus. *cũ iudicaris.* Antitheſis eſt: De⁹ inquit, in nos beneficia contulit, nos ipſum abnegauimus & mentiti ſumus: ac noſtram ob malitiam viſus eſt magis miſericors, quanto magis erga indi- D gnos eſt beneficus? Ob eam proinde cauſam vincit in iudicio. Nos enim ipſi ingrati victoriæ occaſionem ei præbuimus. Quur ergo punit nos, per uincere quos demonſtratus eſt? Si cauſa es ipſi victoriæ, punit autem, iniuſtus eſt: ſi autem iniuſtus non eſt, punit autem, non igitur tu ipſi cauſa es victoriæ. Licebat enim ipſi & alia ratione vincere, etiam ſi malus non videaris. Non enim qui non eſt malus, dignus eſt Dei dilectionem vendicare.

Si autem iniuſtitia noſtra Dei iuſtitiam commendat, quid dicemus? Nunquid iniuſtus eſt Deus, qui infert iram?

Si, inquit, ex noſtra iniuſtitia magis oſtenditur veritas & iuſtitia Dei, & quia neque noſtra iniuſtitia E prohibuit eum iuſta facere, hoc eſt, ad finem deducere quæ Abrahamo promiſerat: Ac ſi non aliter viſus eſt iuſtus verus, niſi nos eſſemus iniuſti: Si ita ſeſe habet, iſthuc, iniuſte igitur punit eos, qui autores ipſi ſunt facti veritatis. Sin autẽ iniuſte nõ punit, nõ igitur vos illi cauſa eſtis veritatis. *ſecundũ hominẽ dico. Abſit. Alioqui quomodo.* Quandoquidem humanis ratiocinationibus eſt vſus, Deum non eſſe iniuſtum oſtendens infert: Humano more loquor, dum hæc dico: quum alia ſint argumenta ſanctiora, diuiniora que ſecundum itaque humanam ratiocinationẽ hũc admodum dicemus: Num iniuſtus eſt Deus? ac reſpondet: Nequaquam, & rationem ſubiicit: Quo- A modo enim iram infert? Anne perſpicuum eſt, quod vos non eſtis ipſi veritatis: & iuſtitiæ autores, ſed ipſe ſibi: *iudicabit Deus mundum.* Si iniuſtus (inquit) eſſet, non iudicaret mundum, ipſum enim iudicare, indicat quod iuſtus eſt. Natura enim ipſa iudicij eſt, quòd iuſtus iudicet iniuſtos. *Si enim veritas Dei in meo mendacio exuberauit in gloriam eius.* Idem rurſus dicit: Si enim propterea, inquit, exuberauit & victoria Dei, quod ego iniuſte egi, atque abnegaui ipſum, immeritò iudicor aut condemnor. decebat enim, me compenſatione retributionéue dignum exiſtimari, quippe qui autor & cauſa, veritatis, adeoque victorię fuerem. Atqui poſtquam illi nõ ſum verita- B tis cauſa, idcirco ſanè iudicor. *quur ego adhuc tãquã peccator iudicor? Et nõ quemadmodũ vituperamur.* Vbi glorificatur, propter victoriã, iuſtitiã, veritatẽq;. *et perinde ac nonnulli aiunt nos dicere: Faciamus mala vt veniant bona.* Quid iudicamur, inquit, ceu peccatores, qui autores ſumus victoriæ Deo? Quur etiam non fit, æquè ac nonnulli arbitrantur nos dicere, nóſque proſcindunt: Faciamus malum, vt hac ratione Deus victoriam obtinens, nobis compenſationem reddat, beneficia in nos conferendo quod victoriæ cauſa ei extiterimus per ſcelera noſtra, quæ patrauimus. Et non fiat illud, quod dicere exiſtimamur: Quod ob iniuſtitiam noſtram nobis Deus benefaciat, eo quod C autores victoriæ ipſi ſimus. Atqui non vſu venit, illud videlicet vt bona veniant: adeóque beneficium accipiamus ab Deo, ceu illi qui victoriæ illi cauſam præbeamus. Iam enim, inquit, diuerſum fit. etenim ob flagitia noſtra punimur. Audiuerunt Græci Chriſtianos dicentes, vbi exuberauit peccatum, ſuperexuberauit gratia. At ipſi ſane hæc dicebant, poſtquã mundus plenus fuit peccatorum, ipſum quidem filium Dei ad ſeſe attraxit ad ſalutem: hincque in nos abundauit gratia. Quod ipſi dictum ſiniſtre interpretantes, Chriſtianos dicere affirmabant: oportere mortales peccare, vt gratia exuberet. *quorum condemnatio iuſta eſt.* Quorum, videlicet hac ratione de no- D bis male loquentium, blaſphemantiúmque condemnatio iuſta eſt. Quoniam bene dicta, malè interpretantes, inuertunt ac proſcindunt. *Quid igitur? Excellimus? nulla ratione. Iam antea enim cauſati ſumus, Iudæos omnes & Græcos omnes, ſub peccato eſſe, perinde ſcriptum eſt. Non eſt iuſtus.* Quid igitur præcellimus eos? Per legem Circunciſionis, inquit, nihil prius cæteris obtinuimus, in iis quæ obtinuimus. SEVERIANI. Quid igitur excellentius cæteris ſumus aſſecuti? Antea enim cauſati ſumus Iudæos & Græcos. & quæ deinceps ſequũtur, dicta ſunt per defectum. Ei enim quòd dixit: Quid igitur excellentius adepti ſumus? conſectariũ erat inferre, iuſtitiã quæ eſt ex fide. quòd E in ſequentibus etiam in progreſſu dicit, nempe iuſtitiam Dei per fidem Ieſu Chriſti. Quid igitur, inquit, nos præcellens tenemus? iuſtitiã quæ eſt ex fide. antea enim cauſati ſumus Iudæos & Græcos. Ecqui antea cauſatus eſt? Dum Græcos coarguit, quòd corrumperẽt naturalem cognitionem, quum, inquit: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius, à creatura mundi, ex operibus intellecta Rom. 1. conſpiciuntur, & quia cum cognouiſſent Deum, non vt Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Iudæos autem reprehendit, quòd legem ſint trãſgreſſi. Nam qui, inquit, in lege gloriaris, per tranſgreſſio-

nem legis Deum contumelia afficis. Porrò ſimul ac A oſtendiſſet, quod apud alios quidem natura elanguiſſet, apud alios verò & natura & lex: conſequenter Euangelij gratiam introducit, & ait: Quid enim habemus eximium aut excellens ex gratia? fidem, quæ per Ieſum Chriſtum efficax & iuſtitia. *ne vnus quidem.* Quum ſupra dixiſſet: Quid igitur plus habet Iudæus? docuiſſetque non nihil præcellere gentibus Iudęos, quandoquidem omnino eis & credita & tradita eſſet lex: nunc oſtendit, illos in nullo præſtare gentibus, quia legem Dei non ſeruauerint ac fortaſſe inferiores ſint illis, ac minus tanto habeant præſtantiæ, quanto incognitione peccare peius eſt.

Quid igitur, inquit, eſt in quo Iudæi præcellimus? nihil ſanè. Quid ita? Nam omnes peccato ſumus ob B noxij, & Iudæi. *non eſt qui intelligat, non eſt qui.* Nihil igitur ex lege Iudæo præſtantiæ ſeu prærogatiuæ accedit, non enim eam cuſtodiuit, non obſeruauit. Nec præputium gerenti: nam & is peccauit, neuter igitur altero eſt melior. Omnes namque cauſati ſumus, hoc eſt euicimus, peccato eſſe obnoxios. Deinde ne videatur ipſis infenſus, Dauidem, nec non Eſaiam, teſtes producit. *exquirat Deum.* In præputio videlicet. *Omnes declinauerũt, ſimul inutiles facti ſunt: non* Pſal. 13. *eſt qui faciat bonitatem, non eſt adusque vnum.* Quum Pſal. 5. enim à Deo declinarunt, ſimul inutiles & abiecti & 13. facti ſunt. *Sepulchrum apertum guttur eorum, linguis ſuis* Rom. 3. *doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum* C *os execratione & amarulentia refertum eſt, veloces pedes ipſorum ad effundendum ſanguinem.* Hæc obtrectatorib⁹ conuenit applicari. *contritio & afflictio in viis ipſorum.* Per vias, mores intelligit & vitam: contritionem & miſeriam, peccatum dicit. Nihil enim adeò atterit & extenuat, cum animum tum corpus, vt peccatum. *viamque pacis non cognouerunt, non eſt metus Dei coram oculis eorum.* Viam pacis commodam vocat vitam: & conuerſationem. *Nouimus autem, quod quæcunque lex dicit.* Vt, ne dicant Iudæi: Ecquid hæc ad nos? Omnino enim de nobis dicta ſunt certè profectò, inquit, maximè iſta ad vos attinent. Omnes enim id nouimus, quod quæcunque lex dicit (legem autem no- D minat, vniuerſum vetus Teſtamentum) iis qui in lege ſunt loquitur. Quæ enim neceſſitas erat, alios, & non proprios, per Prophetas, nimirum Dauidem & Eſaiã ad correctionem Iudæorum diuinitus allegatum in iudicium vocari? THEODORETI. Multa iſthuc cautione ac diligentia poſuit, non enim dixit, de iis qui ſunt extra legem: ſed iis qui ſunt in lege. Etenim pleráque de Babyloniis, de Perſis, Medis & Ægyptiis loquitur, & aliis quàm plurimis gentibus. Iudæi tamen vaticinia de hiſce adferebant. *iis qui in lege ſunt loquitur, vt omne.* Tale quiddam ſub obſcurè indicat.

Hanc ob cauſam, inquit, Prophetæ redarguerunt E Iudæos planumque fecerunt eos ne quicquam magnifica de ſeſe prædicare: quinimò tum iuxtà mundum peccatis obnoxium, vt iter præſtruerent fidei. Etenim cognoſcentes mortales, quod neque per legem & circunciſionem, neque per præputium liceat ſeruari æternum, facilè Chriſto acceſſerint, gratia ſua genus mortalium conſeruanti. Aliter: Grandiloquos adeòque ſuperbos oſtendit Iudæos, propterea igitur arguebantur, à Prophetis, vt faſtuoſa loquentium obſirmarẽtur ora. *vt omne os obturetur & ſubditum fiat.* Non ſolum Iudæi. *vniuerſus mundus Deo: eo quòd ex operibus legis non iuſtificabitur*

A Deinde ne indigna patiantur Iudæi, toti mundò connumerati, vt obnoxij ſint, denuò quę contra eos ſint explorat. *omnis caro coram ipſo.*

Neque enim quæ ſunt in lege adimpleuit. *Per legem enim cognitio peccati.* At enim quid dico, quòd vos Iudæi nihil cõmoditatis ex lege accipiatis, quo minus cum vniuerſo mundo rei efficiamini? Imò ſi quis rite exploret, inueniet ab lege vos detrimentum accipere: non ob eius naturam, verum propter veſtram malitiam. Ecqui fit iſtuc? Quia peccati notitiam per legem habetis. In cognitione verò peccare grauius eſt, quam per ignorantiam indignum admittere facinus. Aliter, Oportebat ad Abraham B factas promiſſiones impleri: In ſemine tuo benedicetur cunctis gentibus. Gen. 22. Ea igitur eſt iuſtitia, quod Deus promiſſionis tenax fuerit, eámque etiam apud indignos ſeruauerit. Vel hunc ad modum intelligere licet. Ad hoc nobis lex profuit: manifeſtauit, cognitúmque nobis reddidit peccatum, non ſolum quòd ab abſurdis nos operibus arceat, eáue prohibeat: verum etiam, quòd morem ſibi non gerentes ſupplicio adficiat. Non enim quale peccatum eſſet agnouiſſemus, niſi erroribus atque delictis noſtris pœnam inferret. Ac per omnia, omneis prorſus peccato faciens anxie obnoxios, infert protinus, verbi & Euangelij ſui quod prædicat, C excellentiam oſtendens. *Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt.* Commonſtrato, ipſos ex lege nihil adiutos, ad deſiderium eos perducens compendij ac ſcientiæ, qua ſeruari queant, opportunè admodum ad fidem Chriſti pergit. *cui teſtimonium dixere Lex & Prophetæ.* Si cum lege peccauimus, ecqui ſeruari poterimus? Sic enim quiſquam dicere queat, maximè verò, quomodo citra legem? Huic reſpondet: per iuſtitiam, quæ ex Deo eſt: quam ſi Deus dederit, ne ambigas de ſalute tua ô homo. *Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti.* Ab Deo tradita. Porrò iuſtitia Dei manifeſtata eſt, vt erat, quæ antea fuerat occulta. Proinde vt effugiat calumniam, néue à quopiã videa D tur nouitatis ſtudioſus, vt ne recens eſſe dogma iudicetur & prædicatio, dixit. Manifeſtata eſt: neque id ſimpliciter. enimuerò iam olim teſtimonium eſt nacta, adeóque per Moyſen prædicta, & Prophetas. Qualis autem eſt iuſtitia? dixerit aliquis. aut quomodo ab Deo eſt tradita? Per fidem, inquit, Ieſu Chriſti. Atque vt ne nouum quiddam audire videãtur, ſi omnino eos ſeruari æternúmque beari liceat, citra vllam ipſorũ aditionem, contributionẽ, vel operationem: demonſtrat, quod ipſum credere, ſit cõtribuere. Animæ nanq; fortitudine, ipſum credere indiget. hinc & ait: Per fidem: innuens, per eam nos etiã adiicere vel contribuere quicquã. *in omnes & ſuper omnes* E *credentes.* In omnes, nimirũ Iudæos: vt qui ex genere ſuo ſéque ipſis habuerunt ſalutis autorem. Super omnes verò gentes, ceu ab Iudæis in ipſas quoque ſit trãsfuſa gratia. Attamẽ & hos & illas gratiæ participes fore dixit, nõ tamen ſimpliciter, verũ credẽtes: & quia nõ iniuria gratia ſit oĩbus cõmunis. *Non enim eſt diſtinctio. Nã omnes peccauerũt, & deſtituuntur gloria Dei: iuſtificati gratuito ipſius gratia, per Redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Per Redemptionẽ. Quomodo iuſtificatur homo: per remiſſionẽ (inquit) peccatorũ, quã in Chriſto Ieſu conſequimur: id eſt, per Ieſum Chriſtum, *quem propoſuit Deus propiciatorium per fidem.* Quem

Quem propoſuit. Beneuolentia enim patris, propi- A tiatio facta eſt noſtrorum peccatorum, per, Propoſuit autem verbum, denunciat veterem adeòque æternam Dei hac de re voluntatem atque decretum. *in ſanguine ſuo.* In ipſius ſanguine. Pater quidem propoſuit ac decreuit, filius autem ſanguinem effudit pro nobis. Communis itaque gratia ſanctę Trinitatis, cooperatus eſt namque & Spiritus ſanctus. *ad oſtenſionem iuſtitię ſuæ.* Ad oſtenſionem iuſtitiæ. Perinde ac demonſtratio locu pletis in hoc cernitur, quod alios etiam locupletat. Hac ratione Chriſtus iuſtitiam ſuam oſtendere volens, mortales etiam iuſtificauit. *Per remiſſionem præteritorum, quæ Deus tollerauit.* Per remiſſionem. Demonſtratio iuſtitię B ipſius maximè in hoc conſiſtit, quod remiſſos, hoc eſt, mortuos planè in peccatis iuſtificauit. Deinde orationem ad mortalium culpam, eam exaggerans, dirigit: quod peccata fuerint in tollerantia Dei, hoc eſt: quod Deus ea longanimis tulerit. Quum enim data patientia, mores & vitam quiſque ſuam in meliorem permutare ſtatum debuiſſemus, tunc peccauimus. Qui igitur grauiter adeò flagitia commiſerunt, vt vel indigni eſſent venia: hos iam per fidem ſeruat, æternumque beat. *ad demonſtrationem iuſtitiæ ſuæ, in præſenti tempore, vt ſit ipſe iuſtus, & iuſtificet eum qui eſt ex fide Ieſu.* Mortuum namque peccatis nunc ſeruari, quando tempus ſupplicij inſtat. iſthuc verò eſt commoſtratio iuſtitiæ: per hoc quod C nedum ipſe Deus iuſtus ſit, verumetiam iuſtificet per fidem in Ieſum Chriſtum, proprium etiam populum ſuum. *Vbi igitur gloriatio tua?* Quum hæc ita ſeſe habeant, paterque ſeruet eum qui ex fide in Chriſtum proprius factus eſt, Deoque adiunctus, vbinam in poſterum Iudæorum gloriatio manet? monſtrat autem eos temere gloriari. *excluſa eſt. Per quam legem?* Non dixit obſcurata eſt, ſed Excluſa eſt, oſtendens olim quidem fuiſſe relictum iactantiæ & gloriationi locum, iam nunc verò per fidem excluſam. Aliter: Excluſa eſt: id eſt, eiecta eſt *operum? nõ: ſed per legem fidei.* Legem operum periphraſtice dixit, D legem: ſicuti legem fidei, periphraſtice pro ipſa fide accepit. Non per opera ergo, inquit, quæ nos pe- Apoc. 9. regimus, Iudæorum gloriatio eſt excluſa, ſed enim per fidem. Perinde quaſi dicere fuiſſet ei animus: omnis iſta gloriatio, & quæ viſa eſt dignitas, primatusúe veſter, excluſa ſunt per fidem, citra operum indigentiam, acceſſumúe. *Arbitramur autem fide.* Arbitramur: pro eo quod eſt, rationibus certis accedentes putamus, iuſtitia fidei, omnem hominem volentem eſſe participem eiuſdem, ſine operibus legis iuſtificari, *iuſtificari hominem, ſine operibus legis.* Proinde inquit: dicimus ex fide iuſtificari hominem, citra legis obſeruationes. *Aut Iudæorum ne Deus tantum? non etiam gentium? Næ, & gentium, poſt quam vnus eſt Deus.* E Quod ſi eos tantummodo, qui ex lege proficiſcantur, aut ex lege incedunt, iuſtificaret, nec omnem hominem credentem: vnius modo partis ſtudioſus eſſet, ac Deus Iudæorum tantum. *qui iuſtificabit circunciſionem ex fide, & præputium per fidem.* Cum qui ſunt è lege, tum qui extra legem, opus habent fide ad ſalutem. *Legem igitur deſtruimus per fidem? Haudquaquam.* Tumultuabantur Iudæi, perinde quaſi lex per fidem è medio tolleretur. Quare, inquit, non ſolum non deſtruit legem fides ſed potius conſtituit. Ecqua nam id ratione? Quia lex ſalutem impertiri volens, non poteſt hoc præſtare: fides au- A tem ſaluat & æternum beat. Quum itaque legis ſcopum expleat fides, ſtatuit profectò legem ac ſtabilit. Vel ſic intelligas licebit. Opus erat lege, vt iuſtum faceret hominem, verùm hoc præſtare non potuit, omnes enim peccauerunt. Fides autem veniens idipſum tranſegit. Simul enim quiſpiam credidit, & iuſtificatus eſt. Proinde legis voluntatem ſtatuit: vel ante hac apud maióres noſtros, adhæc vſque tempora, Prophetæ, quæ ad fidem pertinebant, vaticinati ſunt, fidem itaque amplectentes, ſtabilimus legẽ. *ſed legem ſtatuimus.* Quum dicit, Statuimus, indicat fuiſſe concuſſam.

B

CAPVT IIII.

Quid igitur dicimus Abraham patrem noſtrum inueniſſe, ſecundum carnem. Impenſe Abrahami nomine Iudæi intumeſcebãt, quod Abraham circunciſus eſſet adſerentes. Conſilium itaque & ſcopus Apoſtoli eſt, demonſtrare, quod Abraham etiam ipſe non ex operibus legis, ſed per fidem iuſtificatus ſit. Quid igitur dicimus, Abraham patrem noſtrum ſecundũ carnem inueniſſe? aut qualem ipſum conſecutum iuſtitiam? operumne an fidei? Oſtendit autem, quod per fidem ſit nactus iuſtitiam. Vnde & inuentionem ipſam appellat, poſtquam non ex operibus ipſam C poſſederit: ſed ex fide, quæ per gratiam Chriſti præſtatur: Aliter: qualem nam, inquit, antequam Deo crederet Abrahamus, iuſtitiam eius per opera fuiſſe audiuimus? Secundum carnem namque iuſtitiam appellat operum: quandoquidem per ipſam carnem nimirum, opera perficimus. Vel hunc ad modum intelligere etiam queas. Hyperbaton huic ſententiæ ineſt. Sic enim quadantenus conſecutio textus ac ſtructura erat compoſita. quid igitur dicemus Abraham ſecundum carnem patrem noſtrum inueniſſe? Redeamus, inquit, ad principem generis noſtri ſecundum carnem Abrahamum, quem ex omnibus gentibus Deus eligens, benedixit ei, poſteriſque eius D per ipſum benedictionem ſeſe tranſmiſſurum promiſit, vt quatenus ſe Abrahami res haberent, ita & noſtræ habituræ eſſent. Secundum carnem. Pulchrè ad Iudæos ſecundum carnem refertur. Secundum fidem enim & promiſſionem, fideles nos, filij ſumus Abrahami, perinde ac ſcriptura dicit: Nõ filij carnis, ij ſunt filij Dei, ſed filij promiſſionis reputantur in ſemen Abrahami. *Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriationem: ſed non apud Deum.* Duo indicat: & quod Abraham ex fide iuſtificatus eſt, & quod iuſtitia per fidem maior eſt. Dicit itaque. Si operibus & virtutibus ſuis Abraham iuſtificatus eſt, habet quidem gloriationem, ſed non apud Deum, verum E apud ſeipſum, eo quod ſtrenue & cum virtute ſeſe geſſerit. Qui verò ex fide ſeruatus eſt, poſtquam nõ habet vnde apud ſe glorietur (nullum enim opus operatus eſt) coram Deo gloriatur. Maius porrò eſt apud Deum gloriari, quàm apud ſemetipſum. Virtutes enim recteque geſta, haud raro aliis delictis obſcurantur: gloriatio verò quæ eſt in Deo, inalterabilis perſeuerat. *Quid enim ſcriptura dicit? Credidit Abrahã Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Geneſin profert, atteſtãtem quod Abraham ex fide iuſtificatus ſit. *Operanti autem merces non imputetur ſecundum gratiam ſecundum debitum: Non operanti verò.* Maiorem ſecundum

gratiam iuſtitiam eſſe monſtrat, quam fides præſtat, hâc ad rationem: Ei qui grauiter operatur, prȩmium ſecundum debitum debetur, & meritum. At verò quid quæſo poteſt, qui totus etiam in virtute verſatur ac ſtrenue ſe gerit? quid inquam, & quomodo Chriſtum poteſt debitorem ſuum vel facere vel habere? Enimuerò qui ex fide iuſtificatur, ſecundum gratiam iuſtificatur. Vbi porrò Deus donat, omnino grandia donat. Ecquid verò donat? filiorum adoptionem præſtat, fratres efficit Chriſti, hæredes Dei, cohæredes Chriſti, quæ ſanè iam olim nobis præſtitit dona. *ſed credenti in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius.* Neque fidem exiſtimes cuipiam facilè obtingere: fortitudine enim indiget, circunciſáque anima. *ad iuſtitiã.* Vides quod operanti merces ſecundum opera tribuitur? credenti verò, iuſtitia imputatur. Innumeras autem mercedes iuſtitia continet.

Merces ſecundum Opera tribuitur.

Quemadmodum & Dauid dicit, beatitudinem eſſe hominis, cui Deus imputat iuſtitiam ſine operibus. Dauid iuſtitiæ fidei tribuit ſanctificationem, citra opera. *Beati quorũ dimiſſa ſunt iniquitates, & quorum contecta ſunt peccata* Beatitudo ſummitas adeòque finis bonorum eſt. Videtur quadamtenus alienum eſſe Teſtimonium. Non enim eſt Beatus, cui fides ad iuſtitiam ſine operibus imputatur, nam mutuum inter ſe reſpectum habent, opera & fides. Quod ſi Beatus eſt is, cui peccata per gratiam dimiſſa ſunt: ter beatus eſt, quem per gratiã iuſtificauit Deus. GREGORII Theologi. Remiſſæ ſunt, ad baptiſma: Contecta, ad pœnitentiam refertur. Quod adiicit, Cui non imputauerit: eſt interpretatio verbi Contecta ſunt, vera namque & recta pœnitẽtia tegit peccata, vt apud Deum non imputentur. *Beatus vir cui non imputauerit Dominus peccatum.* Beatitudo, inquit, ab Dauide dicta, ad circunciſionemne venit, an ad præputium? Magis autem oſtendit ad præputium ipſam veniſſe, locumque habere: propterea quod Abraham in præputio exiſtens, & ſeruatus & iuſtificatus ſit. SEVERIANI. Circunciſio treis ob cauſas data eſt: Primum vt eſſet ſignum fidei, deinde vt eſſet indicium generis Abrahami, poſtremo, vt eſſet Argumentum & index & præmonſtratio rei publicæ vitȩque purȩ & ſobriæ. *Beatitudo igitur illa ad circunciſionem, an ad præputium pertinet.* Proinde non eſt data vt iuſtitiam efficeret, verùm vt iuſtitiæ ſigillum eſſet, & euidens iuſtitiæ ſignificatio, quæ Abrahamo ex fide obtigit. *Dicimus enim, quod imputata eſt Abrahamo fides ad iuſtitiam. Quomodo igitur imputata eſt? quum in circunciſione eſſet, an cùm in præputio? Non in circunciſione.* Confirmat, in præputio magis habere locum beatitudinem: Abrahamo, inquiens iuſtitia per fidem imputata eſt. Videamus itaque, in circunciſione ne an præputio talis fides Abrahamo imputata ſit: Planum autem ſit, quod incircunciſo dum obtigerit. Quare in præputio potius beatitudo eiuſmodi locum habet. *ſed in præputio.* Si ergo in præputio quum eſſet, iuſtificatus eſt: magis igitur à Dauide dicta beatitudo in præputio locum habet, quàm in circunciſione. *Et ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiȩ.* Obiectionem quæ videbatur hic emerſura, diluit. Hunc enim ad modum opponere quiſpiam poſſet: Adeòque præclara & ardua res erat circunciſio: vt ſine hac iuſtificari non liceret. nam & ipſe iuxta tuum ſermonem: in prȩputio iuſtificatus, circunciſione opus habuit. Cui hac via occurrit: Non ob aliam rem circunciſus eſt, quàm ſignum. Ac circunciſionem infert, demonſtrationem eſſe præſentis iuſtitiæ: quæ in ipſo, quũ in prȩputio dum eſſet, renitebat. Si verò propter iudiciũ, adeóque ſigillũ, accepit circunciſionẽ: nihil ipſi ad iuſtitiã profuit. Cæterũ tali ratione ipſum iuſtificatum eſſe ſignificabat: hoc eſt, quum in præputio eſſet, iuſtitia eum Deus dignatus eſt. *fidei, quæ eſt in præputio.* Fidei quæ ex fide eſt. *Vt ſit pater omnium.* Ad quid autem omnino circunciſio neceſſaria fuit, ſi nihil eadem iuſtitiæ profuit? quid inquam opus ea habuerunt? Primum quidem, perinde ac ſupra commemorauit, vt eſſet ipſa ſignum, deinde vt communis eſſet pater, & eorum qui in circunciſione eſſent, & eorum qui in præputio agerent. *credentium.* Non ſimpliciter qualitercunque credentiũ, verum credentium in Chriſtum Ieſum. *per præputium vt imputetur & ipſis iuſtitia.* Per præputium, hoc eſt, eorum qui in præputio credunt. *Et vt ſit pater circunciſionis.* Iuſtitia per fidem ſcilicet, ſine operibus. *non iis tantum qui ex circunciſione ſunt: verumetiam.* Quemadmodum in præputio agentes, eam ob rem ſolam nõ habebunt Abrahamum patrem, quod in præputio crediderint eum eſſe patrem, niſi & fidem eius imitati fuerint. Hac ratione, neque circunciſi tantum patrem habebunt Abrahamum, niſi fidem eius cùm imitati fuerint: tum moribus expreſſerint. Planum itaque eſt, quod Iudæi excident à cognatione Abrahami, niſi in Chriſtum crediderint. *veſtigia fidei.* Ingredientibus, in obedientia perſeuerantibus. *quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahami* Rurſus meminit, quod in præputio credidit, & poſtea circunciſus eſt.

Circunciſionis Myſteria.

Non enim per legem promiſſio Abrahamo, aut ſemini eius. Mirificum quiddam dicit. Adeò, inquit, circunciſio ſine fide iuſtificare non poteſt: neque progenitorem tuum, ó Iudæe, tibi Abrahamum facit. Nam & ipſa lex, ob quam gloriaris nihil profuit ad promiſſiones ipſi Abraham factas, vt quæ nondum ſancita eſſet: ſed ſola fides. Quum enim incircunciſus dum eſſet, antè legem promiſſiones illi datæ ſunt credenti. Si itaque lex ad promiſſiones nihil fecit, circunciſio ad iuſtitiam haudquaquam quicquam valebit, ſufficietúe. *vt hæres eſſet mundi.* Hæres mundi. SEVERIANI. Hæredes mundi iuſtos ferè adſeuerat, quoniam impiis è medio ſublatis, ſupplicioque traditis in die iudicij, vniuerſum deinceps mundum poſſidebunt iuſti innouatũ, ipſorúmque erũt tã cœleſtia quàm terreſtria bona. *ſed per iuſtitiam fidei.* Per iuſtitiam: non quamlibet, inquit, ſed fidei. *Si enim qui ex lege, hæredes ſunt.* Euacuata eſt fides. Qui enim legem, ceu eam qua ſeruetur, tenet is: ſalutem per fidem obuenientem contumelia efficit. Hæredes autem, nimirum cœlorum regni. *euacuata eſt fides.* Ceu nihil commodantes, irritæ factæ ſunt promiſſiones: hoc eſt inefficaces, nihil efficientes, inutiles factæ ſunt. Quomodo. Si enim fides deſtruitur, propter quam promiſſiones factæ: perſpicuum eſt, quod promiſſiones pariter abolentur: quæ ſi abolitæ fuerint, neque Abraham pater cuiuſpiam relinquitur. *irritaque facta eſt promiſſio. Lex enim iram operatur. Vbi namque non eſt lex, ibi, neque tranſgreſſio eſt. Propterea ex fide ſint hæredes vt.* Adeò autem, inquit, per legem promiſſiones non ſtabiliuntur, vt quadamtenus etiam impediant. Quomodo? Quoniam lex iram efficit, ſi quis nimirum eam præuaricetur. Nemo quanam

enim ipſam implere potuit. Vnde autẽ ira prouenit quánã ratione iſthinc promiſſiones oriantur? Atqui fides gratiam Dei adducit. gratia porrò ſi adſit, veniunt implentúrque promiſſiones. *ſecundum gratiam.* Vbi nanque gratia Dei, ibi haud ſunt dubiæ promiſſiones, ſed firmæ ac ſtabiles. Deus enim, inquit, eſt qui per gratiam iuſtificat. & quis eſt qui condemnet? *Vt firma eſſet promiſſio omni ſemini*, Hyperbaton eſt, omni ſemini Abrahami. *non illi quod ex lege ſolum eſſet, verum ei etiam quod.* Ex lge eos dicit, qui ex Iudæis ad fidem Chriſti acceſſerunt. *Ex fide Abraham eſſet. qui eſt Pater omnium noſtrũ. ſicut ſcriptum eſt: Quoniã Patrem multarum gentium poſui te.* Eos qui ſine lege fideles facti ſunt. Hic iterum intuere & conſidera, quo pacto duos populos conuertat, omniúmque Patrem Abrahamum faciat. THEODORETI. Perinde, inquit, atque omnium eſt conditor Deus, omniúmque Deus & curator: conſimilem ad modũ Abrahamum omnium Patrem elegit, non Iudæorũ tantum, verum cunctorum iuxta credentium. *Ante conſpectum eius, cui credidit,* Coram eo. Hoc eſt: æquè ac Deus non eſt partis vnius tantum, ſed omnium planè Deus, non diſſimilem admodum Abraham cunctorum eſt Pater. *qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint.* Reſurrectionis hic ſermonem & argumentum texit, idque cõmodè & ad inſtitutum: Credidit enim Abraham Deo, quod quum mortuos reſuſcitet, ipſum etiam ſibi ſenio cõfecto poſſe dare ſemen. Nam ſi mortuos viuificat, & iis quæ non ſunt eſſentiam communicat multo magis poterit etiã effœto & ſenij nomine mortuo corpori meo dare ſemen. *qui præter ſpem in ſpe credidit vt eſſet ipſe Pater.* SEVERIANI. Præter ſpem propriæ naturæ, in ſpe promiſſæ potẽtiæ. Aliter: Præter ſpem, ſcilicet humanam, in ſpe Dei. *multarum gentium ſecundum id quod dictum eſt: Sic erit ſemen tuum.* Multarum gentium quæ ſecundum fidem & promiſſionem agerent. Quis verò per fidem & promiſſionem ei filius datus eſt? Iſaac ſanè. nam Iſmaël filius eius ſecundum carnem. *Porrò quum in fide non elanguiſſet, haud conſiderauit ſuum ipſius corpus iam emortuum.* Multa profecto erant, quæ fidem eius languidam & inualidam reddere, potuiſſent, ſedenim ad nullum iſtorum planè generoſa eius anima elanguit. Primum quidem nullum exemplum quod intueretur, cuíue mens eius inniti poſſet habuit, verũ primum præter ſpem promiſſio progenerandæ ſobolis illi tradita eſt. Secundum, quo animus eius labefactari potuiſſet, quominus adhiberet fidem, erat corpus ſuum ſenio iam prorſus confectum, & emortuum. Tertium quod Saræ coniugis ſuæ nutrix pariter intermortua eſſet, & effœta, & ſterilis ſenio, adeóque inutilis ad prolem cùm concipiendam, tũ gignendam. *centum enim ferè tum annos natus erat, nec emortuam matricem Saræ.* Rectè dixit, Centum propemodum annos. nonaginta enim nouem tum habebat. *promiſſione autem Dei.* Non erat operis demõſtratio, ſed tenuia verba. *non vacillauit incredulitate,* Non dixit, Non credidit, ſed non fuit incertus animi, non hæſitauit, neque dubitauit. Quum dixit roboratus eſt, monſtrat multo labore & virtute animi, defatigationéque fidem rectè firmari. *ſed roboratus eſt fide. dans gloriam Deo.* Dans gloriam Deo, hoc eſt, non curioſè indagans, quomodo iſtuc fieri queat, verum illico rediens, Deum laudans, ceu benefactorem, qui iam dederat, quod iam olim promiſerat. *Ac certus factus, quoniam quod promiſerit, potẽs ſit præſtare Deus, eam ob rem reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Certior redditus. Non dixit credens, ſed ſignificantius, Certior redditus. *Non ſcriptum eſt autem propter ipſum tantum,* Viden quod ex fide iuſtificatus eſt? *quoniam reputatũ eſt ei, verum propter nos etiam, quibus itidem ad iuſtitiam imputabitur, ſi crediderimus in eum.* Vt ne dicerent auditores, Ecquid iſthuc ad nos? Ille enim iuſtificatus eſt, infert? Hæc non Patriarchæ ſolummodo cauſa ſcripta ſunt, verum etiam propter nos. vti exemplo Abrahami nobis ꝑpoſito, fideles ſimiliter efficiamur, eundémque ad modum fides ad iuſtitiam nobis reputetur. *qui excitauit Dominum ex mortuis. qui traditus eſt propter delicta noſtra, & excitatus eſt propter.* Studioſè in ſermonem de Domino ſe conuertit, inquiens: Non ob propia ſua commiſſa mortẽ obiit, quandoquidẽ neq; hac ratione reſurrexiſſet, perinde ac nemo ante hunc alius excitatus erat, verum ob noſtra peccata mortuus eſt, vt nos ab illis liberaret. *iuſtificationem noſtram.* Vt nos, inquit, iuſtificaret, atque peccatis liberos faceret: Non enim eam ob cauſam peccata noſtra in ſe tranſtulit, mortis ſupplicium pro nobis ſubiens. vt nos obnoxios teneret morti, eiúſque debitores, enimuerò vt nos iuſtificaret, ac omnino inculpatos dimitteret.

CAPVT V.

Iuſtificati igitur ex fide, Pacem habemus apud Deum. Quomodo autem aliquis pacem habet apud Deum? Si ſequatur mãdata eius, quemadmodum qui peccat, bellum gerit aduerſus Deum. *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Per Dominum. Si enim per ipſum à præteritis peccatis, liberati ſumus, per ipſum rurſus, & per fidem in eum à peccato deinceps abſtinemus. Etenim facilius eſt tueri ſeruaréque, quàm acquirere bona, eius ope atque conſilio. *Per quem & acceſſum habemus.* Per ipſum nanque adducti ſumus ad Deum. Si ergo quum longè abeſſemus ab Deo, per mortem eius viciniores illi facti ſumus, multo magis propinqui ipſi exiſtentes, pacem habebimus, erga ipſum per gratiam Chriſti. *in fide.* Poſitis iis quæ ad Chriſtum attinent, noſtra etiam ſubdit, ad inenarrabilia enim dona & beneficia Dei in nos collata, nos nihil præter fidem attulimus. *ad gratiam hanc, in qua ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ Dei.* Hoc eſt, vt donaremur, adeóque digni iudicaremur cognitione Dei, vt ad eũ deduceremur, liberaremúrque à peccatis, eáque acciperemus quæ baptiſma confert. Quod verò ait Stamus, ſtabilitatem indicat. *Non ſolum autem, verum etiam gloriamur in tribulationibus ſcientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem.* Non ſolum, inquit, ob tradita nobis bona, & ob ventura nobis adhuc gloriamur. Verum ob cõtraria & aduerſitates etiam gloriamur. Ecquid ita? Quoniam ad patientiam nos adflictiones inungunt. Quod verò patientiæ lucrum probatos inquit, efficit: quæ porò cõmoditas eius, quod quiſpiam probatus efficitur: ſpem nobis præbet futurorum bonorum. Qui iam hæc ſperauerit, id nõ pudefiet. At qui in hominem ſpem ſuam collocauerit, fortaſſe ſpe ſua excidere poterit. Qui verò in Deum ſperat, nunquam à ſpe ſua excidet. Verumtamen nedum (inquit) in bonis, in quibus

ſtamus, verumetiam in bonis quæ expectamu, ceu præſentibus, gloriamur. Hoc enim exactæ firmæque fidei. Pulchrè autem gloriæ dixit. Quum enim promiſſa eueniunt, efficiunt eum qui promiſit celebriorem, glorificántque. *probatio verò ſpem, ſpes autem non pudefacit.* Probatio verò ſpem. Mala igitur conſcientia percuſſi, neque ſperant retributionem boni & mali, quod enim quiſque vult, id etiam arbitratur. *Nam dilectio Dei effuſa eſt in corda noſtra, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Vnde planũ fit, inquit, quòd Deus illic ſit nobis bona daturus. Vnde inquam? ex quibus hæc dedit. Ecquid verò dedit? Spiritum, quem ex ſola dilectione, qua nos dilexit, impertiit nobis. Non enim propriis virtutibus vel operibus Spiritus paracleti gratiam impetrauimus. Aliter: Benè dilectionem Dei, quæ eſt donum Spiritus, effuſum eſſe ait, vt qui largiter traditus ſit in corda noſtra. Mentalis autem inhabitatio adorandi, terque ſancti Spiritus, cum ſola mente, tum corde eſt comprehenſibilis. Spiritum ſanctum dicẽs, pulchrè ad Deum tranſit. *Quum enim adhuc eſſemus infirmi,* Quum quæ futura eſſent, ex Spiritus ſancti datione firmaſſet, nunc ex morte Chriſti eadem ſtabilit. Si, inquit, pro viro virtutibus conſpicuo, nemo mori eligat: Domini noſtri bonitatem mihi hic contemplare, qui Filium ſuum etiam pro impis, peccato dedit. *Chriſtus ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt. Vix enim pro iuſto quis morietur, pro bono forſan aliquis etiam audeat mori.* Hoc eſt, opportuno, adeóque conuenienti tempore. *Commendat autem ſuam dilectionem erga nos Deus:* Commendat, confirmat, demonſtrat. *Quoniam, quum adhuc peccatores eſſemus nos, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo magis igitur, iuſtificati nunc ipſius ſanguine ſeruabimur per ipſum.* Si tum, inquit, non eſt aſpernatus nos, quum pecccatores eſſemus, opúſque erat morte filij eius, vt nos cõſeruaremur, quãto magis nunc nos non contemnet, vt qui ſumus iuſtificati ſanguine Chriſti, neque porrò ſit neceſſe filiũ eius poſtmodum mori. *ab ira.* Ab ira, id eſt futuro ſupplicio. *Si enim quum hoſtes eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ſui, multo magis reconciliati ſeruabimur in vita eius.* Non opus eſt quemadmodum antea, vti deinceps Filium ſuum in mortem tradat, verum viuentis erit ſalus, quare nihil erit difficilè nos per ipſum beari. *non ſolum autem, verum etiam gloriamur in Deo, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

Vt ne rubore ſuffundamur, mœroréque conficiamur, quod adeò extiterimus impij vt etiam neceſſarium fuerit filiũ Dei pro nobis in mortẽ tradi vt ſaluaremur, infert. Non ſolũ autẽ ſeruati ſumus, inquit, verum gloriari debemus: Proinde gloriamur, quod Chriſtus omnino pro nobis mortuus eſt, cum impij éſſemus. Id enim maxime Patris dilectionem indicat, quando quidem & pro impiis filium ſuum dederit. Dilectos porrò ab Deo neque lugere, neque mœſtos eſſe, ſed enim exultare potius & gloriari in Deo conuenit. *per quem nunc reconciliationem accepimus.* Reconciliationem, id eſt, aſſertionem, qua Deus nos in libertatem aſſeruit, qua item per Chriſtum Deo Patri, irato ante hac nobis, reconciliati ſumus. *Propterea, perinde ac per vnum hominem peccatum in mundum ingreſſum eſt, & per peccatum mors, & ſic in omnes homines mors peruaſit.* Quum ſuprà multifariam confirmaſſet, iuſtificatos nos communicatione Spiritus ſancti, mortéque filij, iam nũc ex rationabili eadem ac decenti corroborat. Decebat, inquit, ac rationabi-

A le erat, vt qui per vnum hominem peccatores, mortique obnoxij facti eſſent per inobedientiam Adami, per vnum hominẽ Chriſtum Dominum ſeruarẽtur, iuſtificati, & immortales conſtituti. *in quo omnes peccauerant.* Ἐφ᾽ ᾧ. in quo Adam. vel per quem Adam, vel quod in ipſo etiam alij peccauerint. OECVMENII. Porrò ne quis iniuſtitiæ inſimulet Deum, quod ob Adami delictum nos moriamur, ſubdit: In quo omnes peccauerunt, perinde quaſi dicat: Ipſe quidem principium præbuit & cauſam, peccauimus autem & ipſi nos. Non enim propter auitum, adeoque primorum parentum peccatum tantum punimur: nec ideò ſolum, quia per mortem Adami, in genus eius & propagationem peccatum deriuatum

B ſit, enimuero ob ſuum quiſque perpetratum indignũ facinus, mortis terminũ recipit. *Aduſque ante enim legem, peccatum erat in mundo, peccatum verò non imputatur, ſi non ſit lex.* Demonſtrare eſt illi animus, quod non vſque adeò propter peccata noſtra intermorimur, quantũ propter Adamum qui peccato locum fecerit per inobedientiam ſuam, inquiens: Erat ſanè in hominibus antè legem etiam peccatum, verùm non imputabatur ipſis, quandoquidem non eſſet lex peccatum denuncians adeoque vetans.

Non imputato itaque peccato, obibant diem homines? Quid ita? Non ne perſpicuum eſt, quod propter Adami iſtuc condemnationem eis accide-

C rit? Oecumenij. Obſerua Apoſtoli prouidentiam vt ne videremur iniuria affici, indignaúe pati alterius cauſa morientes, intulit: Peccatum in mundo erat, etiamſi non imputaretur. Quocirca non ob ſolum Adamum, cæterum propter noſtrum etiam peccatum intermoriebamur. Aliter: Ego cenſeo, peccatum ipſum hic dicere, quod ex præuaricatione Moſaicæ legis, eiuſque præceptorum conſtet, qualia ſunt, oportere circuncidi, Sabbatum ſanctificari: hæc deinde manducari, ab illis verò temperari.

Nam peccatum vniuerſim ipſi humanæ naturæ cognitum cum erat, tum imputabatur: quod genus eſt homicidium, furtum, puerorum virginumque

D corruptiones, horumque ſimilia. Cuius rei teſtes ſunt Cain, Lamech, ac tempore diluuij, Sodomitæ. *Gen. 5. & 18.* De hiſce namque peccatis, naturalis erat lex poſita. Conditor enim vniuerſi Deus, hominem creans, rerum quas agere deberet, & non agere naturalem quandam eidem cognitionem indidit, & inſeruit. Nonnulli ex patribus, inter quos eſt Gregorius Nazanzenus, adfirmant: *Gen. 3.* Mandatum traditum Adamo, ne veſceretur ligno ſcientiæ boni & mali, legem eſſe, peccata huiuſmodi generatim prohibentem. Lignum enim efficiens ſcientiam boni & mali, peccatum eſſe intellexerunt. Ἄχρις, vſque, non pro, tantiſperdum, ſed veluti ad finem dixit, ac tanquam

E diceret: Donec lex regnabat, peccatum potens fuit nam citra legem non eſt trangreſſio. *Verum regnauit mors ab Adam.* Regnauit, accepto ordine ac domi natu à tranſgreſſione Adami. *vſque Moſen, in eos etiam qui non peccauerant.* Moyſen, totum vetus Teſtamentum appellat, itidem vt iſthic: Si Moyſen non audiunt. *Luc. 15.* Tempus igitur ad aduentum vſque Chriſti, Moyſen dicit: Ait itaque quod mors veteris Teſtamenti tempore ſceptris ſit potita, iam nunc verò in nouo Teſtamento per gratiam Chriſti ſoluta ſit, ac deſtructa, per ſanguinem Dei noſtri. Non peccantes autem eos vocat, qui antè legẽ in terris vixerunt. Oecumenij. Non quod qui antè legem vixerint,

A rint, non peccauerint, magis enim illi delinquebant quàm qui poſt legem duxere vitam, verumenim ob eam quam ſupra retulit, cauſam. Nam peccatum ſanè erat, patrabatur ab hominibus, at enim non imputabatur ipſis, eò quod non eſſet lex peccatum denuncians. Quantum igitur adhoc, quod non imputaretur peccatum (peccatum enim non imputatur, inquit, ſi non ſit lex) peccati tum expertes fuerunt, etiamſi peccarent. *in ſimilitudine tranſgreſſionis Adam.* In ſimilitudine, Nam etiam ſi mandatum Adæ traditum non ſint tranſgreſſi, alia tamen præuaricati ſũt. Ac quemadmodum ille admiſſo flagitio propriam ſuam mortalitatem in genus omne mortalium tranſfudit, conſimilem ad rationem, Chriſtus vniuerſam

B iuſtitiam replens, à que morte reſurgens, cunctis incorruptibilitatem impertiit. Quum deinceps figuram eum vocat, oſtendit ſublimitatem eius ſententiæ, quam ſubiicit: Sed non quemadmodum delictum. *qui eſt typus futuri.* Qui (inquit) Adam figura erat venturi, nimirum Chriſti. Quanam ratione? Æquè, inquit, atque per mortem Adami omnes moriebantur, ſic per mortem Chriſti, omnes viuemus reſurgemusque. Typus igitur ex contrario contingit. Aliter: Ecqui figura Chriſti eſt Adamus? Etenim perinde ac ille omnibus ſuis poſteris, iis etiam qui non ederant de ligno illo, cauſã mortis per manducationem induxit: Haud diſſimilem ad mo-

C dum Chriſtus, in ipſum credentibus, etiam iis qui nihil iuſtè egerunt, iuſtitiæ † autor eſt & collator.

† Primæ quidem, quæ in Baptiſmo donatur: non autẽ ſecundæ quæ per Pœnitentiam confertur.

Sed non quemadmodum delictum, ſic & donum. Obſerua quid dicat: Non adeò, inquit, efficax eſt delictũ Adami, vt donum Dei. Si igitur tàm fuit potens delictum Adami (etiamſi infirmum eſſet ac longè inferius dono Dei) vt etiam eos qui non peccauerant, morte frangeret: quantò maiore robore donum Dei efficax erit, eos etiam qui non rectè egerint reſurrectione ſua viuificare? *Si enim vnius ob delictum, multi mortui ſunt.* Vult indicare efficaciorem potentioremque fuiſſe Dei gratiam, Adami præuaricatione. Ecquanam ratione iſtuc? Nam vide-

D mus eum qui paria effecerit, etiamſi diuerſi ſint effectus. Vt enim obedientia Chriſti in omnes homines allegauit vitam & reſurrectionem: haud impari via, inobedientia Adami, in omnes homines demiſit mortem. OECVMENII. Quum iſta ita ſeſe habeant, quemadmodum dixit, efficacior fuit gratia Dei. Et nõ ſecundũ hoc maius ipſum dico, quo quiſpiam cogitare poſſet, nimirum quòd vita cum maior ſit morte, tum etiam præſtantior. Enimuerò quod ipſo opere, adeóque reuera maiora effecerit Chriſti obediẽtia, Adami tranſgreſſione. Quomodo? Nam mors principium ex Adam ducens, noſtri omnium peccatum cooperationem habuit, vt

E contra omneis eſſet potens, quod tamen minimè potens futurum erat, ſi à cunctis ſordibus manſiſſent puri mortales: Gratia autem Dei vel citra noſtrã cooperationem ad omnes acceſſit, atque hoc indicat, quod gratia Reſurrectionis non ſolum in fideles, efficax fuerit, veluti eos qui fidem ad ſalutem cõtribuerint attulerintque, verumetiam in infideles, vt Iudæos & Græcos. Quod igitur noſtro auxilio non eget: mai⁹ dicit, q̃ quod eget noſtra, ad hoc vt potẽs ſit, valeátque ope. *multo magis gratia Dei, & donum in gratia, quæ eſt vnius hominis Ieſu Chriſti, in multos exuberauit.* Nedum, inquit, gratia Patris, ſed Filij quoque. Eſt autem confirmationis argumentum à poſſibili

A ductum, quum ait: Gratia Patris & Filij. Vbi autem Pater & Filius, planum fit, quod Spiritus poſſit neminem non ſeruare. *Ac non quemadmodum per vnum,* Non inquit, vt peccatum Adam, ita & donum Dei, verùm donum eſt maius. Qua ratione? iudiciũ enim hoc eſt, condemnatio, ex vno Adam in omneis homines venit. Gratia verò ac donum Dei adeò exuberauit, vt & ipſum Adami peccatum deleret, nec illud ſolummodo, verum omnia omnium aliorũ mortalium alia delicta, quæ poſt illius peccatũ commiſerunt. Nec id tantum effecit, verum ad iuſtificationem, id eſt, ad iuſtitiam omnes deduxit, Multum autem intereſt inter obliuionem peccatorum & iuſti-

cautè lege

B tiam. *qui peccarat, donum. Iudicium enim ex vno ad condemnationem, donum autem ex multis delictis ad iuſtificationem.* Conſtructio eſt: Non ſic, inquit, donum eſt, perinde ac tranſgreſſio & peccatum eſt per vnum qui peccauerat, ſed donum eſt longè excellentius & maius. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnũ,* Iterũ idẽ confirmat, & ait: Si enĩ vnius Adami delicto, per ipſum vnum mors regnauit, multò magis nos gratiã & donum accipientes & iuſtitiam, non ſuccumbemus morti, ſed enim viuemus. *multò magis exuberationem gratiæ ac doni iuſtitiæ accipientes, in vita regnant per vnum Ieſum Chriſtum.* Exuberationem, ipſam largitatem & copiam vocat. Confirmat autem iſtuc, quod

C in vita regnare debeamus, quatenus gratia nobis haud parce, neque diuiſim data eſt, ſed copioſè. Vel hunc ad modum intelligere queas: Non ſolum vt viuamus, data eſt nobis gratia Dei, vtque peccatũ tollatur, & pœna ſimul auferatur: verumetiam vt & Filij Dei efficiamur, & cohæredes Chriſti, & hæredes Patri, concorporeíque Filij, aliáque innumera bona conſequamur. Eam ob rem exuberationem, inquit, gratiæ accipientes. Aliter: Eadem ratione certat. Quum enim communem vulgi opinionem exuperaret atque adeo mirificum videretur, vnius Ieſu Chriſti, vita, dono & virtute, omne ſeruari mortaliũ genus, multipliciter illud comprobat. *Igitur quemad-*

D *modum per vnius delictum, ad omnes homines ad condemnationem: ſic per vnius etiam iuſtificationem, in omnes homines ad iuſtitiam vitæ. Vt enim per obedientiam vnius hominis.* Idem rurſus argumẽtum eſt. *peccatores conſtituti ſumus multi,* Peccatores conſtituti ſumus, morte ſcilicet & pœna. Vel, quod ſerie quadam & ordine in omnes homines primi parentis peccatum tranſierit, omnibus nobis per imitationem & ſucceſſionem quandam peccantibus. Vel peccatores, pro eo quòd eſt obnoxij morti & ſupplicio. *ſic & per obedientiam vnius iuſti conſtituentur multi.* Si quidem obediens factus eſt Patri vſque ad mortem, mortem verò Crucis. *Lex autem.* Legis gloriam tollit. Ad Iudæos enim illi certamen erat, & ait: Non ſolum autem no-

E bis nihil profuit Lex, vt & peccatum per tranſgreſſionem augeret. Coniunctio ἵνα, id eſt, vt, non eſt poſita hic vt rationem reddat, verumetiam quod acciſſet indicaret. Non enim in eum finem ſancita eſt lex ac data, vt peccatum faceret abundare, minimè gentium: verùm data eſt, vt nos ſeruet & erudiat. Atqui non obſeruata auxit peccatum, non quod per propriam naturam peccatum augeat, ſed per ſocordiam & tranſgreſſionẽ eorum, qui ipſam non obſeruant. GENNADII. Simile eſt hoc ei, quod Galatis Apoſtolus dixit, Lex præuaricationũ cauſa lata eſt. Nam particulam ἵνα. id eſt, vt, hic iuxta proprietatem linguæ poſuit, ſignificat enim conſequens. Cũ-

Vt finale, non cauſale.

ctis enim Adami poſteris,imò ipſi etiam Adamo,lege lata, abundauit delictum. Quò enim præcepta maiora,hoc ſi quis ea tranſgrediatur, delicta grandiora *ſubintrauit*. Subintrauit,acceſſit, opportunitatem eius oſtendit.*vt abundaret delictum*.Vt abundaret. Quum enim multa mandata dediſſet Lex, ſi quis eam præuaricetur:peccata auget. *Vbi autem abundauit peccatum.* Ne perterreſias,inquit, quod peccatum abundauerit,etenim hominum tranſgreſſione ad bonum & commodum vſus eſt Deus, indigentibus opes tribuens.Hinc enim gratia per Chriſtum maior & deſiderabilior facta eſt, cuius bonitate nobis cõmunicata, fides auctior eſt reddita. Non enim ex abundantia peccati, pœna etiam maior eſt facta, ſed ſalus iucundior amabiliórque nobis obtigit.*ſuperexuberauit gratia*.Nõ enim à peccatis tantummodo nos liberauit, ſed innumera etiam bona largita eſt. *vt quemadmodum peccatum regnauit.* Peccatum enim Regis inſtar, mors verò,militis & miniſtri in morem fuit.*in morte*.In morte,per mortem.*ſic & gratia regnet per iuſtitiam.* Gratia nanque Dei, & iuſtitia, maiora perſequitur,quàm peccatum & mors.*in vitam æternã per Ieſum Chriſtum.* Per iuſtitiam, videlicet Chriſti.

CAPVT VI.

Q*Vid igitur dicemus?permanebimus in peccato,vt gratia exuberet?* Quid? Veniemúſne ad hæc verba. per conſecutionem ex præcedentibus? Qualia verò intelligat, ſubiicit, poſtquam ſupra dixiſſet: Vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia, vt ne inſipientibus videantur dicta, per adhortationem ea tollit. *Haudquaquam*. Id in apertè abſurdis dicere conſueuimus. SEVERIANI. Quoniam dum baptizamur,profitemur nos mundo eſſe mortuos,atque peccato diabolo nos reluctaturos. *qui mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in ipſo?* Mortui ſumus peccato. Vel quòd quadã ex parte illi obedierimus, at quomodo tum licet peccati nomine & mori & viuere? Vel, quod mortui,inquit, ſumus peccato, Chriſto credentes,baptiſmatéque tincti.Non oportet igitur ſalutarem,inquit, mortificationem expectantes, viuere minimè optimam peccati vitam. Mortui proinde ſumus peccato. Quomodo? vt ne, inquit,morem geramus ipſi.*An ignoratis,quòd qui baptizati ſumus in Ieſum Chriſtum,in mortem eius baptizati ſumus? cõſepulti igitur ſumus ipſi per baptiſma,in mortem: vt quemadmodum excitatus eſt Chriſtus ex mortuis per* Admirabili vſus eſt ſermone,interpretans, quomodo mortui ſimus peccato.An ignoratis,inquit,quòd quotquot in Chriſtum baptizati ſumus, in mortem ipſius baptizati ſumus?Nam mortem imitatur Baptiſmus;hoc enim indicat. In mortem eius baptizati ſumus. Etiãſi enim baptiſma nõſit corporalis mors, peccatum tantũ eſt. *gloriam Patris.* Credibilem facit Reſurrectionẽ,Per gloriãexcitantis. Pulchrè porrò dicit Patrẽ excitaſſe, adhuc em̃ infantibus diſſerit. THEODORETI. Gloriam Patris, Chriſti diuinitatem appellat, nam & alio loco dicit: Vt Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti. Pater gloriæ. *ſic & nos in* Sic & nos.Conſectariũ erat dicere: Sic & nos reſurgemus. Verum ad vitæ inſtitutionem peruenit, aliã à nobis Reſurrectionem poſtulans, quæ eſt per vitæ nouitatem,in qua emoritur quidem peccatum, reſurgit aũt vita,virtute & fide cõſpicua.*in nouitate vitæ ambulemus*. Si fornicator non porrò fornicetur, & raptor ac prædo non amplius prædetur, vitæ iſtuc eſt nouitas. *Si enim ſimul inſiti ſumus.*

Adæquationem quandam oſtendere inſtituit cum noſtri,tum Chriſti.Si ſimul,inquit, inſiti ſumus,hoc eſt,ſi participes ſumus mortis. Inſitos verò propterea ſimul nos dicit,quia æque ac corpus Chriſti Dñi noſtri tumulatum,adeóque in terram ſepultum, ſalutem mundo protulit: ſic & noſtrum corpus per Baptiſma ſepultum,iuſtitiam produxit nobis ipſis. *Similitudini mortis eius,Reſurrectionis quoque erimus.* Similitudinem quidem mortis habuit in baptiſmate, nõ corporalem mortem.Nam tres obitus & ortus,hoc eſt triplex illa tinctura,mortem & Reſurrectionem ſignificant. CYRILLI. Similitudo erat mortis, Chriſti mors,eò quòd non permaneret ipſe in morte,ſed tertio die reuiuiſceret, reſurgerétque. Ac rurſum ſimilitudo mortis erat,Paſſio & Crux in Chriſto,ídque decenter & apprimè,reuixit enim, neque quiſquam mortuus remãſit. OECVMENII. Vide hic bonitatem Dei.Morte Domini ceu in imagine, adeóque ſimilitudine mortui ſumus,verùm Reſurrectionis reuera cõſortes erimus,*hoc ſcientes, quod vetus noſter homo ſimul crucifixus eſt*.Commemorat poſtmodum,quàm ſit nobis celebris Reſurrectio,inquiens: Scientes,quòd vetus noſter homo, id eſt, vita condemnata, ſimul crucifixa eſt Chriſto, per Baptiſma: vnde etiam dicit, in eo deſtrui corpus peccati, hoc eſt,mala opera,ſcelera, flagitia, mortem expectare. Hæc enim dicit corpus peccati. Aliter: Veterem hominem non naturam appellauit, ſed enim prauam mentem & ſententiam, quam baptiſmate dari neci adfirmat. *vt aboleatur corpus peccati, vt ne deinceps ſeruiamus peccato*.In hoc,inquit,vt aboleatur & morte planè tollatur, ne porrò quiſquam in peccatum incidat. Interneccionem & mortificationem dicit, quatenus ad peccatum, vt ſit caſſum vita.

Triplicis merſionis in Baptiſmate myſterium.

Nam mortuus non quicquam porrò committit. CYRILLI. Abolitum autem eſt ac deſtructum corpus peccati, id eſt affectuum in ipſo inſita feritas, concitans quidem perpetuò ad turpia mentem,terreniſque voluptatibus ceu luto admouens. Atque hoc dicit D. Paulus. Nam impoſſibile Legis, in quo languebat per carnem, Pater Filio miſſo in ſimilitudine carnis peccati,amouit,ac de peccato condemnauit peccatum in carne.Vidẽt quinam corpus peccati ſit abſolutum? Condemnatus eſt enim in carne peccati ſtimulus, occiſúſque eſt in primo Chriſto. Tranſiit autem ab ipſo, & per ipſum, ad nos gratia. *Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato.* Animaduertis,quòd quãtum ad peccatum oporteat nos eſſe mortuos? Qui em̃ (inquit)obiit, iuſtificatus eſt,hoc eſt,diſceſſit:nec non liberatus eſt à peccato.Nõnulli iſtuc de baptiſmate intellexerunt,in quo Chriſto cõſepulti ſumus. *Si autem mortui ſumus cum Chriſto,credimus,quod pariter etim cum ipſo viuemus:* Reſurrectionẽ deinceps prædicat. Si,inquiens, mortui ſumus cum Chriſto, quemadmodum obimus diem per baptiſma,credimus,quod & ſimul viuemus cum ipſo,beatam illam reuera ſenióque vacantem vitam, poſt Reſurrectionem nobis obuenturã.*Scientes quod Chriſtus excitatus ex mortuis, poſtmodum haud morietur, nec mors porrò in ipſum.*Et vnde (dixerit aliquis) perſpicuum eſt,quod ſimul viuemus cum Chriſto? Nam & illud obſcurum eſt, num Chriſtus excitatus denuo occumbat mortíque addicatur.Minimè,inquit gentium. Nam eius te rei certiſſimum eſſe oportet, nempe

nempe Chriſtum vltra non moriturum; eam enim ob cauſam etiam mortuus eſt, vt mortem deſtrueret, eámque exarmaret. *dominetur.* OECVMENII. Quánam enim ratione in ipſum dominaretur,in quo nos vitam habebimus. Nam & nobis ſimul remiſſa eſt mors,in primitiis, qui Chriſtus eſt. *Quod enim mortuus,peccato mortuus eſt ſemel, quod autem viuit.* Adeo,inquit,deinceps non morietur, vt & illud ſemel quòd mortuus eſt, non ceu morti obnoxius reliquorum mortalium inſtar mortuus eſt,verũ propter mundi peccatum, vt iſtud tolleret occiderétque.*Deo. Sic & vos.* Viuit Deo,hoc eſt, vt Deus, citra vllum nocumentum, vel corruptionem. Vt enim intelligitur, mortuus eſſe peccato, hoc eſt propter peccatum, ſic etiam accipitur, quod dixit Deo,hoc eſt,ideò quod ſit Deus. OECVMENII. Hanc ad rationem intelliges, ac perinde ac dicere ſolemus de homine apud nos agere,adeóque noſtræ ſortis:Mortuus eſt ſanè carne, viuit autem Anima. Iuxta quorundam verò interpretationem ſic accipias,quod ait,Viuit Deo, hoc eſt,eſt Deus, vel per hoc quod ſit Deus, non quod ſi Anima eſſet, viueret.Cæterum quod certius erat, minúſque pugnæ habebat, poſuit,quod ſcilicet ſit ipſe Deus. *exiſtimate nos ipſos mortuos quidem eſſe peccato, viuere autem Deo*, Ne dicerent, quid ad nos, ſi ſemel vita defunctus Chriſtus in poſterũ non moriatur?Sic & vos de vobis ipſis cogitate quomodo? quoniam moriemini quidem propter peccatum ſemel, viuetis autẽ Deo. Etenim in ipſo viuimus, mouemur, & ſumus, æque ac alio in loco ait. Vel hanc ãd rationem intelligas licet. quemadmodum Chriſtus mortem obiit,& vixit, ſic & vos exiſtimate vos ipſos oportere mori, quantum ad non peccandum attinet. Viuere autẽ, in diuinis cœleſtibúſque rebus,per Ieſum Chriſtum, hoc eſt,Chriſto auxiliante. *in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* In Chriſto Ieſu,id eſt,per Ieſum Chriſtum, per mortẽ em̃ ipſi nobis vita obtigit.*Ne igitur regnet peccatum in mortali.* Poſtquam nos mortuos eſſe peccato dixiſſet,quantum ad peccatum: Ne dominetur veſtri peccatum,ſubdit. Pulchrè verò adiicit. In mortali veſtro corpore, per corpus enim peccatum vires accipit.Ne itaque regnet, inquit, vt obediatis ipſi.obedire enim peccato,eſt idem quod inſeruire. THEODORETI. Regnum hic ab tyrannide differt, quod tyrannidi inuiti ſubdantur ciues, regno verò ſuapte ſponte morem gerant. Commonefacit igitur nos:ne poſthac peccati potentiæ ac potentatui aſſentiamur,diſſoluit nanque imperium eius Dominus, quo homo factus eſt, ac mortale dum corpus habentibus legem tulit,ea tamen ſanciens,quæ imbecillitati noſtræ reſponderent,conuenirẽtque. Nec dicit,Peccatum tyrannidem exerceat,ſed ne regnet: alterum enim peccati eſt proprium, alterum verò ab noſtro conſilio dependet. *mortali veſtro corpore, vt obediatis ipſi.* Conſolatur eos,dum corpus mortale dicit, monſtrans, quod oportuna ſit aduerſus peccatum lucta, quandoqnidem & corpus accommodum ſit opportunum.*in cupiditatibus eius,neque exhibete membra veſtra.* Cupiditatibus eius,nempe corporis,ne perficiatis quæ ipſum ſuaſerit. *arma iniuſtitiæ.* Arma iniuſtitiæ.Corpus nanque,vt manum quiſpiam ducere poteſt, vt fiat ſcutum cum eleemoſynæ, tum rapinæ,ſic lingua, vt ſit grata & non maledica inſtitui poteſt, atque ad hanc rationem aratus reliqui.*peccato*. Belle iniuſtitiam, peccatum appellauit. Aut ſeipſum quiſquam iniuria per ipſum afficit, aut proximum.*Verum exhibete vos ipſos Deo.* Ex vocibus interim eſt diuerſitas & pugnantia, dum non peccato,ſed Deo illos & corpora & ſeipſos exhibere præcipit.*velut è mortuis viuentes, & membra veſtra.* Ita,inquit,vos ipſos,exhibere Deo, vt par eſt. Nam mortuos vos iã olĩ peccatis viuificauit atq; à peccatis adeò ne in vos dominaretur, imperio liberauit. *arma iuſtitiæ Deo* Qui enim ad arma iuſtitiæ membra ſua cõſtituit,Deo ſemetipſe exhibet.*peccatũ enim vobis non dominabitur.* Qualénam peccatum non dominabitur? Quod antè baptiſma in vobis potens erat, quod remittit etiam gratia Chriſti. Id verò lex præſtare haud potuit.Non eſtis igitur ſub lege,quæ non potuit liberare,ſed potius afficere pœna. *Non enim eſtis ſub lege,ſed ſub gratia.* Niſi,inquit, nos ipſos ſubdimus peccato,haud intercipimur. Quomodo: quoniam non ſumus porrò ſub lege denunciãte tantum peccatum,nec enim ea ornata eſt virtute, qua nos liberare poſſit, ſed ſub Chriſti gratia, quæ & commiſſa flagitia cõdonat,& quæ in futurum excubias canit,ſi nos modò minimè torpeamus. *Quid igitur? peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Haudquaquam.* Vt ne ſegnis auditor fiat: quum audit ſeſe non redigendum eſſe ſub iugum peccati, quod ſub gratia ſit vigilante, præmunit orationem ſuam, ipſúmque auſcultatorẽ à tali cogitatione ſocordiæ auocat.*Neſcitis, quòd cui vos ipſos exhibetis ſeruos ad obedientiam,* Exhibetis, id eſt facitis, demonſtratis, præparatis. *ſerui eſtis cui obeditis.* Serui eſtis, inquit, illius rei, cui paretis. *ſiue peccati ad.* Siue peccati ad mortem ducentis, ſiue obedientiæ Dei ad iuſtitiam agentis. *mortem*. Non dico ad Gehennam, neque quæ iſtic ſunt iudicia & ſupplicia. Nónne enim ſatis,vos rubore ſuffundi, ob eam ignominiam qua peccato vos in ſeruitutem redigitis, quum ſitis ab Chriſto liberati? *ſiue obedientiæ ad iuſtitiam.* Siue obedientiæ:repete,ſerui eſtis.*Gratia autem Deo,quoniam eratis ſerui peccati, obediſtis.* Quum terruiſſet eos ſeruitute peccati,& morte ex eodem proueniente, beneficiorum iuxta Dei meminit, addens ipſi animum, atque demonſtrans facilem fore deinceps ad ſalutem viam.*autem ex corde.* Nemine, inquit, vobis vim faciente,aut cogente obediſtis. Id verò ad encomiũ illorum pertinet. *in quam traditi eſtis doctrinæ formam.* Simulac dixiſſet,ſpontaneam illorum eſſe voluntatem diuinum ſimul auxilium deinceps ſubdit: Vos quidem,inquit,voluntarij obediſtis. Deus autem in formam hanc doctrinæ tradidit. Qualem? vt rectè viuere velitis & cupiatis,tum etiam incolumes ſitis, valeatíſue circa religionis Chriſti doctrinam. Formam doctrinæ appellat, veluti finitionem & regulam.*Liberati autem à peccato,ſerui facti eſtis iuſtitiæ.* Non ſolum inquit,Deus liberauit nos à peccato, verumetiam ſubiugauit iuſtitiæ.*Humanum loquor propter imbecillitatem carnis veſtræ. Quemadmodum enim exhibuiſtis membra veſtra,vt ſeruirent impuritati & iniquitati, ſic etiam nunc exhibete membra veſtra, vt ſeruiant iuſtitiæ ad ſanctificationem.* Moderatum & exiguum quiddam dico,atque adeò quod non excedat humanam naturam. IOANNIS CHRYSOSTOMI. Natura metior inſtitutionem adhortationémque meã ad vos. Noui enim quinam in mortali corpore ſoleant affectus concitari, propter imbecillitatem carnis veſtræ. Non dixit electionis, deliberationis aut cupiditatis veſtræ, quæ illorum erat iniuſtitia, ſed carnis,

Act. 7.

Tyrãnidis & regni differẽtia.

Voluntas ſpõtanea.

quæ præter ſentētiam illis erat, hoc dicit, vt ſermonem ſuum & verbum moleſtia & grauamine liberet. Aliter: Multò quidem maiorem oportebat Chriſto ſeruitutem exhibere, & iuſtitiæ, quàm ea eſt, quā exhibuiſtis impuritati, & iniquitati, propter imbecillitatem tamen carnis veſtræ æqualem poſco.

Quando enim ſerui eratis peccati, liberi eratis ab iuſtitia. Quando in peccatis viuebatis, adeò parebatis peccato, vt ne tantillum quidem boni ageretis, hoc enim indicat quod ait: Liberi eratis ipſa iuſtitia hoc eſt, non eratis ſubditi iuſtitiæ in re. Proinde & nunc ſimulátque tranſlati eſtis in iuſtitiam, liberi facti eſtis ipſi peccato. Nam iſthuc ſubaudire, ſuperioris capitis ſcopus poſtulat, *quem igitur fructum habebatis tum ex iis, ob quæ nunc pudore adficimini?* Quæ igitur vobis eſt è vetere prauitate cōmoditas? Immò planum eſt, quoſt iſtius etiamnum vos pudeat. Tantum enim mali eſt peccatum, vt cōmiſſo illo, rubore ſuffundamini. *finis enim illorū mors.* Nedum ab ignominia, verumetiam ab euentibus peccati malignitatem probat. finis, inquit, illorum mortem nanciſcitur, nempe ſpiritualem. *Nunc autem liberati à peccato, redacti autem in ſeruitutem Deo, habetis fructum veſtrum ad ſanctificationem. finem.* illorum, inquit, fructus mors eſt & cōfuſio: Horū aūt emolumentū, eſt ſanctificatio & vita. Attamen quū hæc ſe ita habeant, ſic Deo ſeruite deinceps, vt iam impuritati & iniquitati. *verò vitam æternam.* Ex iis quæ data ſunt, ea quæ expectantur, firma facit, hoc eſt, à ſanctificatione vitam æternam. *ſtipendium enim peccati, mors. Donum autem Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Stipendium veluti fructus eſt. Obſerua autem, quomodo ſermone ſuo pergat, fortioréſque & ſecuriores reddat, ad futurarum rerum expectationem, ac quomodo gratos eos facere Deo laboret, eo quòd per Chriſtum redempti ſint. PHOTINI. Stipendium ſeu, mercedem, quam nobis per peccatum comparamus, quámque admiſſum flagitium ſeu perpetratum peccatum nobis reddit atque donat. Non dixit, merces virtutum ſeu officiorum, ſed donum vel gratia, demonſtrans quod non ex laboribus ſuis, verum ex gratia diſceſſerint ac liberati ſint à peccatis.

CAPVT VII.

AN *ignoratis fratres (ſcientibus enim legem loquor)* Sciētibus: Cū laude hæc dicūtur. *quòd lex tātiſper dominatur.* Mortui ſum⁹ peccato, ſuprà dixit. Quocirca non dominatur noſtri, quatenus ei ſumus mortui. Nunc commonſtrare vult, ꝙ neque lex in nos exerceat dominiū. Humanū autem exemplum cōmemorat, deinde pergens oſtendit, quod nedum nos mortui ſimus legi, verùm quod lex pariter ipſa in aduentu Chriſti obierit. *in hominem.* Non dixit in virum aut mulierem, ſed in hominem, vt vtrumque comprehenderet & ſignificaret. *dum viuit? mulier enim viro ſubdita, viuenti viro adligata eſt ſoli.* Tantiſper dum viuit, videlicet vir, per ellepſin ergo hic D. Paulus locutus eſt, perſpicuum autem efficit id quod ſequitur. *Sin maritus obierit diem ſuum, ſoluta eſt à lege mariti.* Ad virum legem retulit. Credentes autem Chriſto, ad mulieres locum tranſtulit. *Viuente igitur marito, adultera vocabitur, ſi alteri copuletur viro: ſin mortuus fuerit maritus, libera eſt.* Soluta eſt ab lege. PHOTINI. Exēpli vice legē vita defunctā hic adfert, nō finis & cōcluſionis loco, vt ne inuiſam reddat orationem ſuā. *ab lege, vt non ſit amplius adultera, etiamſi alteri viro copuletur.* A lege ſtatuente de marito, vxorémque adne- **A** ctentem marito, κατήργηται, pro ſoluta eſt, liberata eſt. *Itaque fratres mei, & vos occiſi eſtis legi.* Non concluſionis, ſed exempli loco legem adducit, ne aſpera videatur oratio, vt antea dictum eſt, Iudæis enim verba facit, verùm credentes, morte Chriſti lege ſe mortuos, & ab ea liberatos. Si igitur lege mortua non eſt tranſgreſſo, qui aduerſus eam committat, quippe quia Domino credit: multò magis, inquit, ſi quis ipſe mortem obiit, perinde ac vos obiiſtis, ſolutus eſt à lege, nec eſt porrò trangreſſor legis qui Chriſto fidem adhibet. *per corpus Chriſti, vt iungeremini vos alteri.* Per corpus leto dati pro nobis, ſimul enim cum ipſo in Baptiſmate mortui ſumus, nec ſu- **B** mus porrò noſtri iuris, empti ſumus enim precio. *qui à mortuis excitatus eſt.* Ceu lege ad orcum demiſſa, adeóque vita defuncta. Quapropter præuaricatores poſthac haud inueniemur. THEODORETI. Fructum feramus, legem nimirum, vita moribúſque noſtris exprimendo. Si quidem carnem, carni latas ſanctiones nominauit, de eſu videlicet, potu, lepra, ídque genus aliis. Aliter: Ad meliorem ſpem excitat. Tum enim, inquit, fructū ferebamus legi, quicquid faceremus colligentes, iam nunc verò Deo viuimus fructum producentes. *vt fructum feramus Deo: Quando namque eramus in carne, affectus peccatorum, quæ per legem vigebant.* In carne, id eſt carnali vita. Nō dixit au- **C** tem in lege, ne gratificaretur Iudæis, legem adhuc colere viſus. *efficaces erant in membris noſtris.* Non enim norā (inquit) cōcupiſcentiā, niſi lex diceret: Nō cōcupiſces. Carnis itaq; cupiditates per legē manifeſtātur Exod. 20. Nec dixit efficacia ſunt, vel operantur efficaciter mē- Rom. 7. bra, vt ne carnem accuſet, ſed efficaces, inquit, erant vel operabantur adfectus. *Vt fructum ferrent morti.* Innuit affectiones carnis per Satanam forinſecus etiam accidiſſe, vt nos morti obnoxios redderent, eíque includerent: per peccata enim admiſſa, morti fructum ferebamus, commodabamúſque. *Nunc autē ſoluti ſumus à lege, vita defuncti, in qua detinebamur.* Rurſus quòd inuidioſum erat declinans non dixit: Lex **D** eſt abolita vel ſoluta, verùm: Nos à lege liberati ſumus, hoc eſt abſoluti & Redēpti. Quamobrem? Nā mortui ſumus per peccatum quod nos detinebat, excitatíque ſumus non per legem, ſed per Chriſtum. Perſpicuum igitur eſt, quòd à lege abſoluti ſumus tanquā mortui, ſubiectíque ſumus ei qui nos à morte redemit Chriſto. *vt ſeruiremus nos in nouitate ſpiritus.* Ne exiſtiment, poſtquàm abſoluti ſint à lege, ſibi deinceps quid vis etiā patrare licere citra omnē vel metū vel periculū, aliud longe exactius miniſterium ad ſeruitium adfert, ſpiritus nimirū. Pulchrè verò: In nouitate dixit: Non enim eadem in nouo Teſtamēto mandata, quæ veteribus legis tēpore iniungebā- **E** tur, verùm cōmunia noua præcepta, ſapientiámque maiorem complexa, Chriſtus nobis dedit. perinde ac dicat, vt inſeruiamus à ſpiritu profectis mādatis. Nam veteribus iniunctum erat, non occidere: nobis Mat. 5. ne iraſci quidem: illis porrò nō mœchari, nobis au- Luc. 18. tem, ne viſu quidē curioſis eſſe, præceptū eſt *& non vetuſtate literæ.* Non enim lex porrò, ſed ſpiritus nobis imperat. Quum dixit: Vetuſtate, oſtendit legem eſſe marcidam, & inutilem, quod enim antiquatum eſt, ſenióque confectū, proximè obſcurationem eſt. *Quid igitur dicemus? Lex ne peccatū eſt? Abſit.* Quum dixiſſet, vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, ceu ſpiritus ſeruet æternū, lex autē minimè ſeruet, ſubdit: Quid igitur

dicemus? Lex ne peccatrix eſt aut peccati ſuppeditatrix? Id verò (inquit) non adſero, verum ipſam præbere mihi peccati cognitionem. Quare cruciari † forte poſt. me grauius etiam oportebit, ſi per † cognitionē delinquā. Pariter autem cōmonſtrat, legem eſſe peccati conſtitutricem, non modò præter propriam naturam, verum etiam præter ſuam malitiam. *Peccatum non noui, niſi per legem. Cupiditatem enim non noueram, niſi lex diceret: Non concupiſces.* Non dixit, peccatum nō feci niſi per legem, verùm, non noui. Lex itaque in cauſa eſt, non vti peccatum committas, Sed vt illud ipſum potius agnoſcas. Erudire namque ſolet (ea enim eius eſt natura) nec permittit per ignorantiam, ad brutorum naturam excidere, & ratione vacantibus pecoribus adæquari. *Occaſionem autem accipiens peccatum per mandatum, in me omnem operatum eſt cupiditatem, citra namque legem.* Peccatum hîc videtur accipere ipſum diabolum. Perinde enim vt ſcriptu- Ioh. 14. ra Seruatorem noſtrum appellat vitam & iuſtitiam, Col. 3. quandoquidem & vitæ & iuſtitiæ ſit autor: hunc Ioh. 1. admodum, contrariam ſanè vim, aliàs peccatum aliàs mendacium, nonnunquàm verò mortem appellat. Sic poſtmodùm vbi inquit, Peccatum reuixit, Infra. Satanam indicat. Per peccatum itaque deinceps occaſionem accepit Diabolus. Etenim præcepta legis, ceu materiem arti ſuæ quandam faciens, hominem deduxit eò vt diuerſum à mandatis ageret. Planum eſt autem, quod Apoſtolus per, ſeipſum, omnem hominem intelligat. Proinde lex non eſt cauſa peccati, ſed peccatum per mandatum, hoc eſt legem, ſeduxit me. Viden quàm tacitè monſtret, legem peccati occaſionem eſſe? At palàm hoc non adſerit, ne impingat aduerſum eos. Rectè, Omnem ait: Nam & priuſquam lex ſanciretur, erat concupiſcentia. Nam Gen. 7. quur cataclyſmus factus eſt? quur Sodoma interiit? Gen. 19. Atqui quas nunc non noueram, didici ex lege cupiditates. *peccatum eſt mortuum.* Mortuum, id eſt inefficax, perinde quaſi dicat. Etiamſi etiam ante legem, peccatum affectum ſuum haberet, non tamen tantùm, quantùm nunc agnoſcitur, erat. Dormire nāq; videbantur peccata, & mortua eſſe, non enim multa noram. Hinc & in ignorātia, agens non adeò peccabam. *Ego autem viuebam.* Quondam viuebam ſine lege, priuſquam daretur mandatum primis parentibus, vitam viuentibus in Paradiſo. *quondam ſine lege,* Quondam, ante Moyſen videlicet, non eram tum mortuus multitudine peccatorum. Tum enim ſolùm naturæ legem habebam, quæ me accuſaret, nunc verò & ſcriptam, Animaduertis quínam ex circumſtantia lex nocuerit? *vbi autem veniſſet mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum, quod ad vitam erat, eſſe ad mortem.* Mandatum legem vocat: quum autem ait, Reuixit: oſtendit fuiſſe quidem peccatum, ſed quietum permanſiſſe. Lex autem ceu beneficio nos afficiens, manifeſtauit iſthuc, vt auerſemur illud. Circumſtantia autem, iis qui non effugerunt. Quæ itaque ad vitam mihi lata erat, (ea enim eius natura erat & finis) in mortem mihi verſa eſt, propter noſtram ſocordiam, non certè per ipſius naturam. *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum impoſuit mihi, & per ipſum occidit.* Eadem rurſus variis modis probat, ídque non immeritò. Magnā namque gloriam, ingênſque decus lex habebat. Oſtendit itaque, legem nihil quicquā profuiſſe, ſed accepto pondere & occaſione læſiſſe quoque, vt gratus ſit, cū docet deſerendā eſſe legē, **A** & ad fidem Chriſti accurrendum. *Itaque lex ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum & bonum.* Non enim legis naturæ erat, quòd mihi nocuiſſet, ſed noſtræ, inquit, malitiæ, quòd non demandata iniunctáque nobis cuſtodiuimus. Aliter: Legem Moſaicam dicit, Mandatum, quod Moyſi traditum fuit: ſanctū profectò, vt quod doceret, quid æquum, quid decens eſſet. Iuſtum autē, quod rectè in tranſgreſſores ſententiam ferat. Bonum, ſeu vitam, obſeruantibus eā, impertiens. *Quod igitur bonum eſt, factum eſt mihi in mortem? Haud quaquam, ſed peccatum, vt appareat peccatū, per bonum mihi mortem operatum eſt.* Sed peccatum vti demonſtretur, quomodo ſceleratum, validum & fortè **B** peccatū, per bonum ipſum, id eſt, legem, mortem operatum eſt. Maximum autē peccati robur indicat, ob oculos nobis ponere volēs Chriſti donū quantū ſit, quippe quòd nos à tam forti, à quo nemini effugere liceat, peccato liberauerit. *Vt fiat excellenter peccans peccatum per mandatum.* Vt ipſius omne venenum, omníſq; malitia appareat, quod ait: καθ' ὑπερβολὴν, per exceſſum, per exaggerationem, & intenſionem dictum eſt. Non parum igitur lex profuit, omnē peccati amarulentiā reuelans, vt ita ipſum euaderemus. *Nouimus enim,* Quum dixiſſet legem eſſe cauſam peccati, tametſi id non ſit ex natura ſua, vt ne exiſtimēt quicquā ipſum contra legem dicere: non ſolùm ip- **C** ſam ab accuſatione liberat, verūetiam defendit ac laudibus vehit. Vocat autem in iudicium eos qui nō obſeruarunt legem. Vide quomodo Titus hunc lo- Titi Liber cum ſit interpretatus, in quarto contra Manichæos. cōtra Manichæos. *quod lex ſpiritualis ſit.* Magiſter ac præceptor virtutis, hoſtis peccatorū, ſpiritualis eſt, id eſt donum ſancti Spiritus eſt, ac veluti imperium eiuſdem. *ego autem carnalis.* Ego autem, id eſt, ipſe homo, non quatenus eſt homo, verū quatenus nos ipſos ita inſtituimus. Carnalis, ſub carnis cupiditatem poſitus, ac quæ corpori placent perficiens. *Venditus ſub peccatum.* Nā cum morte, perturbationum pariter cœtus ſubiit, vt ira triſtitia, concupiſcentia mala, his (inquit) traditus **D** ſum: id enim ſignificat, Venditus. Traditus autē ſum perturbationibus, principium ducentibus in Adami præuaricatione. PHOTINI. Vnde perſpicuum eſt, quòd venditus ſum ſub peccatum? Ex eo, quod ignoro quídnam agam: liber autem & ſolutus ab ipſo, agnoui quid me oporteat facere, cùm à naturæ tum charitatis lege edoctus. Enimuerò voluntario peccato ſubiugatus, ſub eius iure fui conſtitutus, ac planè diuēditus: hinc nō noui, quid operer. *quod enim operor,* Quod enim operor. Deinde dicit, quomodo venditus ſit ſub peccatum. Ignoro, inquit, quomodo decipiar ac rapiar ad peccatum: furtim, inquit rapior, vt propemodum me clàm ſit, quídnam pa- **E** tiar. *Nō noui.* Non noui. Hic non ſignificat ignorantiam: nemo enim vnquam in ignorantia peccauit. verùm, non noui, inquit, pro eo quòd eſt, tenebris obſepior, dolorem & violentiam ſuſtineo, verùm neſcio quomodo eneruer. Tale eſt quod ait: Non volo. Non enim neceſſitatem oſtendens hoc dixit, verùm quod non probet ea quæ fiant. *Non enim quod volo, hoc facio, ſed quod odi, hoc ago.* Non enim quod volo: Non dicit quòd peccatum ipſi vim faciat, aut cogat inuitum: verùm deceptionem eius oſtendere vult, & quomodo dulcedinem quandam ſenſibus inſpirans, eos corripiat. Nam haud raro,

quam rem cum damno, tum odi, in eam corripior. *Si autem quod nolo, hoc facio, conſentio legi, quod bona ſit. Nunc autem non adhuc ego operor illud, ſed quod habitat* Non exiguum legis præconium dicit. Quòd peccatum nolim, à lege habeo. Quomodo igitur lex cauſa mali eſt, quum iſthuc ſolummodo doceat? Autor eſt autem adeò laxus lex, vt ob opportunam peccati ſuauitatem, homo illa etiam agat, quorum accuſatrix eſſe videatur, quæ etiã damnet cùm antequã agat, tum poſtquam egerit. *in me peccatum.* Ecce quomodo operat̃ iſthuc peccatũ (Suauitas (inquit) rei mihi obiicitur, ſícque decipit me, ne perſeuerẽ in iis in quibus decreui atque conſtitui. Bona eſt lex, videlicet quoniam meipſum accuſo, tranſgrediens legem, odióque proſequens peccatum. *Noui enim, quod non habitat in me, hoc eſt.* Libertatem vult oſtendere, nempe quod homo non ſit dominus ad boni malíque momentum. Dicit itaque: Non habitat in me bonũ, non eſt certũ, neque neceſſariò apud me permanet, vt poſſim bona perſequi, immò adeò natura mea corrupta eſt, vt vi quadam ad mala me pertrahat. Id enim eſt veluti habitatio, aſſidua perduratio, ac veluti confeſſio eſt ac reſidentia. *in carne mea bonum.* Carnem dicit, quæ poſt tranſgreſſionem per peccatum eſt inhabitata, vt D. Methodius in Sermone de Reſurrectione ait. *Nam velle adiacet, perficere autem non inuenio.* Voluntas quidem eſt mihi, facere non adparet propter peccati raptum, & celerem qua me inuadit arreptionem. Corripit enim me, & ita apprehendit, vt non peragam quæ à me laudantur, ſed quæ potius vituperãtur. *Non enim quod volo bonum, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago.* Oſtendit tantum peccati eſſe deceptionem & fraudem, eiúſque perſuaſionem, quum inquit: Sedulo attẽdo, éſtque mihi animus bonum facere aliquod, éſtque mihi animus nihil mali tranſigere, nihilominus me concupiſcentia inuadit, captiuũ me ducens, adeóque perſuadens, quæ mihi placuerunt poſthabere, atque conatus meos bonos intermittere, eíque obtemperare. *Si autem quod nolo ego, hoc facio, non adhuc ego operor ipſum.* Ferè enim præter voluntatem meam ad malum arripior, vt adeò totum peccatum ſit ex dæmonibus ſuggerentibus. Iſti enim ſimulac exiguum loci occupauerint, totum ſubuertunt. *ſed quod habitat in me peccatum.* De bono non dixit habitationem, de peccato autem dixit. Nam ſæpe delinquendo, ad peccati habitum peruenimus. Nimia enim conſuetudo, inſtar naturæ eſt. *Inuenio itaque legem, volenti mihi facere bonum. Nam malum mihi adiacet.* Obſcurum eſt quod dixit, eſt autem huiuſmodi. Laudo, inquit, legem ſecundum cõſcientiam meam, atque ipſam legem deprehendo, me, ſi quando boni quicquam facere delegero, ad hoc adhortantem. Quid igitur deinceps? Malum, inquit, ago, nam mihi malum adiacet, id eſt, ſedulo, mihi adglutinatum eſt, vt ne volenti quidem mihi bonum agere, lex ſufficiat auxiliari. Nam præter adhortari nihil valet. Igitur à lege abſtinendum (hoc enim hîc efficit D. Paulus) Chriſtóque accedendum, & attendendum, qui non adhortatur tantùm, verùm etiam tollit præteritum delictum, per baptiſma: deinde verò ſeruat & opitulatur. Vel hanc ad rationem intelligere queas: Difficilem eſſe peractu legem relinquitur, quandoquidem volens etiam facere bonum, non poſſum, inuenio ipſam haud poſſe facile ſeruari. Nam volenti mihi facere bonum, malum eſt magis in procinctu, vel quia & legi & voluntati meæ malum reſiſtit. Patrocinari itaque bonis lex inuenitur *oblector autem lege Dei.* Volenti, hoc eſt, adhortationem ac veluti conſultationem exhibenti. Quatuor ſunt legũ formulæ, de quibus hic diſputat. Prima lex eſt Dei, de qua dicit hic: Oblector autem lege Dei. Altera eſt, quæ opponitur legi Dei. Tertia eſt, de qua inquit: Legi mentis meæ. Quarta eſt, qua de ait. Legi peccati, quæ eſt in membris meis. Harum prima eſt Euangelica inſtitutio, forinſecus per Verbi miniſterium & prædicationem ingrediens, animam noſtram componens & ordinans. Altera eſt, quæ primæ opponitur, & hæc forinſecus accedit, iuxta operationem mali, animam hominis captiuans. Tertia, quam dicit legem mentis, hæc eſt, quæ naturæ noſtræ à Conditore eſt inſita & inſperſa, ad ea quæ Deo grata, ſunt excitans. Quarta eſt, peccati lex, hæc eſt peccati amans, quæ per conſuetudinem ad malum, peccatum in nobis indurauit. Quomodo igitur in adeo ex diametro pugnantibus legibus incedemus? Harum namque duæ extrinſecus nos adeunt: altera quidem ad boni operationem vocans, Euangelica ſcilicet: altera verò ad malitiam adhortans, Euangelicæ oppoſita, prauitatis nimirum lex. Aliæ duæ intus ſunt, & intrinſecus animam cohibent, altera quidem lex mentis, à conditore Deo nobis inſperſa, & ad meliora nos ducens. Quarta eſt lex peccati, ob frequentiam, peccatíque crebram vſurpationem nobis infixa. Proinde animaduerte, quàm ſcitè & accuratè dixerit: Video aliam legem contrapoſitam, reluctantémque legi mentis meæ, adeóque huic legi renitentem, quæ mihi ad bonum eſt inſita. Porò iſta me captiuum detinet per legem peccati, quod eſt in artubus meis, perinde ac dicat, forinſecus adſpirans, commouet & irritat omneis in me repoſitas ſordes & ſtercus, quæ mihi ad peccatum conſuetudo fœdè iniecit & inuſſit. Vel ſic accipias licet vt D. Methodius in concione de Reſurrectione. Lex Dei (inquit) Euangelica, mouet & exuſcitat, quæ nobis ſunt inſita & inſperſa à Conditore Deo, ad boni operationem ſemina. Nam quælibet legum forinſecus accedentium, propriam & mutuam interiorum in nobis legum, mouens & prouocans, aut piè aut impiè agere nos adhortatur. Vel συνήδομαι αὐτοῦ, id eſt, conſentio ei bene habenti. Nam & antea quid bonum eſſet noram, quum verò iſthuc literis quoque proditum reperiam, commendo ipſum. Atque interiorem quidem hominem, dico mentem: legem verò in membris, peccatum ob obedientiam eius perſuaſionum & morigerationem. Quemadmodum Mammonem & ventrem, Deum appellamus, propter ſubditorum ipſis ſeruitutem, & ob eos qui nolunt ipſi dicere vale, ipſum peccatum nimirum opponitur naturali legi, hoc enim eſt quod ait: Legi mentis meæ. Quod addit, In membris meis, eſt pro, per membra bellum gerenti aduerſus me. Neque hoc fit corporis culpa, neque enim ſi Regis domum tyrannus quiſpiam occupet, domus eſt cauſa. Hæc verò explicat, vti demonſtret, quínam ante gratiam, quales item poſt gratiam communicatam ſimus. Ac quòd per hoſtes in ſeruitutem redactus ſit, & coactus eorum robore. legem verò imbecillem ad opem ferendam demonſtrat, inquiens: O infœlix ego homo.

Peccati cõſuetudo.

Lex quadruplex.

Mat. 6. Luc. 16.

Secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem

in membris meis, oppoſitam legi mentis meæ. Interiorem hominem, mentẽ aut animam vocat, inquiens: Cupit quidem mens mea agere, quæ lex exigit, verum in ipſo tempore peccati, quando corripior per peccatum. Hoc enim alteram legem appellat, eo quòd propria quædam, & ea quæ ſint extra legem, imperet. Hæc itaque lex ſiue peccatum, decipit me, propter inſitam membris meis & nobis ipſis concupiſcentiam, méque captiuum ducit. Nam concupiſcentiam quæ in nobis eſt vt commodet, ad incommodum peccatum vertens, nobis ipſis contra nos pro munimentis vtitur. *captiuantémque me legem.* Rectè dixit Captiuum ducentem me. Pugna enim excitata inter peccatum legíſque mandata, ſiue cõtradicente peccato, abiit victoriam referens peccatum, captiuum agens calamitoſum hominem. *peccati.* Legem peccati, periphraſtice ipſum peccatum vocat. *quod eſt in membris meis. O miſerum me hominem.* Quod eſt in membris meis, hoc eſt, quod per membra mihi mea reluctatur. Id verò non eſt corporis culpa, neque enim ſi regiam tyrannus quiſpiam domum occupauerit, ipſius iſthuc domus eſt cauſa. *quis me liberabit ex corpore mortis huius?* Quis, inquit, me liberabit ex corporalibus actionibus, ſpiritualem mortem adducentibus? Aut quis me liberabit, vt nõ arripiar ab iis quæ in corpore meo ſunt, cupiditatibus, quæ nobis prorſus mortem conciliant? Quis autem alius præter Chriſtum? id enim clàm indicat. Neque enim lex me liberabit, neque mea voluntas, quantúmuis hoc conetur, ſeruabit. *Gratias ago Deo meo, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Gratias, inquit: ago Deo, quoniam ipſe me (inquit) liberauit per mortem filij ſui. *Proinde ipſe ego mente ſeruio legi.* Quantum ad voluntatem meam attinet, quod ſupra dicebat oblector ſecundum interiorem hominem lege Dei. *De carne autem legi peccati.* Peccatum per carnem eiúſque cupiditates, quæ ſua ſunt, facit.

CAPVT VIII.

N*Vlla igitur.* Lex quidem ad hunc modum agit: Chriſtus verò à præteritis nos peccatis liberauit, verumetiam in futurum nos liberos effecit, ac tales, qui delictis intercipi captiuíque teneri non poſſimus, hoc enim denunciat, Nulla igitur cõdemnatio nunc, ac ſi dicat nulla poſtmodum, propter peccatum, condemnatrix proferetur ſententia. *nunc condemnatio eſt in Chriſto Ieſu, non ſecundum carnem ambulantibus, ſed ſecundum ſpiritum.* Quid igitur? nulla condemnatio, neque peccatum nunc? Hoc iam confirmat, & inquit: Nulla ſanè condemnatio, ſed iis tantummodo, qui non ſuapte ſponte carnalem vitam viuunt. Si enim ſolummodo ſpiritualiter viuere elegerint, non peccabunt. Porrò in lege, neque qui rectè viuere voluit, potuit, nemine adiuuante neque confortante: in Chriſto autem Ieſu, tanquam iis qui ſunt in Chriſti fide, eligentibus ſpiritualem vitam. *Lex enim ipſius ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege, peccati & mortis.* Quemadmodum legem peccati, peccatum appellat, ſic & legem ſpiritus, ſpiritum, quem dicit vitæ eſſe choragum ac datorem, hoc eſt quod dicit. Spiritus per Ieſum Chriſtum. Ipſe namque Chriſtus autor eſt, quur nobis impertiatur ſpiritus donum, idem nobis ſoluit peccatum, & attrahit, quatenus eſt homo, ſpiritum quem nobis communicet. Is itaque ſpiritus liberauit me à peccato, & inde emergente morte, ducens nos ad quæque optima. *Impoſsibile itaque legis, in quo ægrotabat per carnem, Deus miſſo.* Vides quod legem non condemnet. Non enim dixit, prauitatem legis in qua fraudabat, ſed impoſſibile, & in quo firma erat, perinde ac ſi dicat, voluit ſeruare, ſed non potuit. In quo, inquit, ægrotabat per carnem, hoc eſt, per carnalem effectum, non enim carnem vituperat criminatur, calumniatur. *ſuo ipſius filio.* Deus miſſo ſuo ipſius filio. Suprà confirmabat, nos per per Spiritum paracletum ſeruatos, nunc per filium dicit. Nam cõmuni ſanctæ Trinitatis nos beneuolẽtia ſalui facti ſum⁹. *in ſimilitudine carnis peccati.* Quod ait in ſimilitudine, non ad carnale reſpicit, verum ad peccata carnis. Non enim aliam à noſtra naturam ſibi adunauit, minimè gentium, verùm haudquaquã peccatricem naturam aſſumpſit, perinde ac dicat, in ſimilitudine peccantis carnis, peccato tamen vacans ipſe. D. Cyrillus libro decimoquinto aduerſus Iulianum: Corpus (inquit) Chriſti, non erat peccati corpus, ſed ſimilitudo carnis peccati. Aliter: Chriſtus naturales affectus ſuſcepit, ad confirmationem veræ humanæ naturæ, ne videretur apparenter in ſpeciẽ, per imaginationem duntaxat hominem induiſſe, repulſis tamẽ affectionibus, adeóque cupiditatibus planè vitioſis, quæ vitæ noſtræ puritatem ſordibus conſpergere defœdaréque ſolent. Has enim vt indignas Deitate, reiecit. Hanc ob rem dictus eſt, in ſimilitudine carnis peccati factus eſſe. Carnem itaque noſtram vnà cũ adfectibus ſuſcepit, peccatum autẽ admiſit nunquam. *& de peccato condemnauit.* Non ſimpliciter, neque inexploratè dixit. Quemadmodũ potẽs eſt, pro potẽtia ſua condemnauit peccatum, verùm primum certè commõſtrans, quod maximè impegerit, offenderit, deliquerit, peccatum nempe ipſum. *pecatum in carne.* Per carnem, inquit, ſuam. Hoc enim admirabile eſt, quod per carnem, quæ iam olim obnoxia erat peccato, ipſum condẽnaret. Quomodo? quũ videlicet peccati vacuã & inanem retinet. Hac enĩ ratione & vincit & punit peccatũ. Atqui peccati ſanè punitio, eiuſdẽ eſt ablatio & internecio. Hacque ratione, dum peccatum ſuſtulit, exhibuit ſe eſſe Deum. *vt iuſtitia legis impleatur in nobis, qui non ſecũdum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.* Vt ne quis dicat: Et quid hoc ad nos? Hæc Chriſtus fecit, vt ſcopus legis (hæc enim iuſtificatio eſt) impleatur in nobis. Quis verò legis ſcopus eſt? Vt ne ſiamus obnoxij execrationi, impleatur autem in nobis, quibus? illis, qui nolunt ſecundum porrò carnem viuere, ſed ſecundum ſpiritum: vt enim ne dicas, Chriſtus victoriam obtinuit, nec opus eſt porrò nos tutò viuere: iis qui ſecundum carnem non inambulant, adiecit, perinde quaſi dicat: Scop⁹ quidem legis per Chriſtum nobis partus eſt ac exhibitus: verum noſtri etiam hic vita & pręſentia opus eſt. Chriſtus nãque nobis victoriam & coronam impertit, noſtra autem intereſt, poſſe retinere quæ nobis ſunt tradita, per non peſſimam videlicet conuerſationem, & fidem. *Qui enim ſunt ſecundum carnem, quæ carnis ſunt ſapiunt.* Qui inquit, carnalibus ſeſe cupiditatibus dediderunt, iis etiam vnicè ſunt intenti. *qui vero ſecundum ſpiritum, quæ ſunt ſpiritus.* Qui verò quę ſunt ſpiritus, ſcilicet ſapiũt. *Affectus enim carnis, mors. affectus autẽ ſpiritus.* Affectũ carnis vocat, terreſtrẽ mẽtis impetũ atque adeò conatum & raptum ad abſurdas opera-

Similitudo carnis peccati in Chriſto quid ſit.

tiones. Hæc verò non eſt carnis calumnia. Non enim dixit natura,ſed affectus qui poteſt corrigi. *vita & pax.* Vita, quatenus artinet ad hoc quod dixit, Affectus carnis mors: pax verò, quatenus attinet ad ea quæ ſequuntur: Nam affectus carnis eſt infenſus Deo. *Nam adfectus carnis inimicus eſt Deo.* Affectus carnis non eſt caro, verùm ipſius ad intemperantiam impetus. Ita D. Methodius in Concione de Reſurrectione tradit. *legi enim Dei non ſubiungitur.* Legi enim Dei, cauſam inimicitiæ dixit, quod non obtemperent legi Dei. *neque enim poteſt.* Ne turberis, quum audis: Neque enim poteſt: non hoc dixit, quod carnalem adfectum habens, Deo placere nunquam poſſit, cæterum, quod ſi in eo perſeueret, non poſſit Deo ſubiici. Nam quomodo aliàs pleríque reſipiſcentes ſeruati eſſent? Non enim iſthuc adfirmat, quod affectu carnali imbutus non poſſit Deo ſubdi, verum enim adfectus ipſe (quæ ſunt praua opera, quæ & meritò deſerere licet) Deo non ſubiungatur. *Qui verò in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.* Quínam verò ſunt in carne? iſti nimirum, qui adfectum carnis habent, nam iſtuc per mutuum reſpectum dixit. *Vos.* Ob datam vobis

In carne eſſe, quid.

Dei gratiam, non eſtis in carne, hoc eſt, in carnalibus peccatricibúſque operationibus, verum in ſpirituali affectu. *autem non eſtis in carne.* Haud eſt ambigentis hoc loci coniunctio εἴπερ, ſiquidem: ſed perſuaſi, adeóque certi, perinde ac ſi dicat: Quoniam iam ſpiritus Dei habitat in vobis. Quemadmodum & in eo loco, vbi dicitur, ἐπείπερ δίκαιον παρὰ θεῷ, poſtquàm ſanè iuſtum eſt apud Deum, reddere adfligentibus vos adflictionem. Nam & iſthic coniunctio εἴπερ pro ἐπειδήπερ eſt poſita. *Si verò quiſquam ſpiritum Dei non habet, non eſt eius.* SEVERIANI. Spiritum Dei dixit, noui Teſtamenti dona. Porrò ne mœrore afficeret Romanos, non dixit. Si verò Spiritum Dei non habetis vos, ſed permutauit, vt veluti de aliis loqui videatur. Inſuper ſpiritus Dei, etiam ſpiritus Chriſti, nam & Patri & Filio Spiritus eſt communis. *Quod ſi Chriſtus in vobis eſt.* Quod triſte erat, in alium quempiam, eúmque vnum tranſtulit: quod verò lætum ac deſiderabile, ad Romanos multitudinis numero refert, inquiens: Si autem Chriſtus in vobis eſt. IOANNIS CHRYSOSTOMI. Monſtrauit Apoſtolus, quo haud carnem, ſed peccatum potius accuſet. Præcepit enim corpori, vt peccato moreretur, hoc eſt, peccatum non efficax eſſe debere, neque vllas habere vires. Spiritum verò hîc animum appellauit, quæ iam ſpiritualis facta eſt, hanc iuſtitiam adire iubet, cuius fructus amabilis eſt vita. *corpus quidem mortuum eſt propter peccatum.* Corpus quidem mortuum eſt, quatenus ad peccati effectum & operationem, hoc enim eſt quod ait: Propter peccatum. *ſpiritus autem viuit propter iuſtitiam.* Ne perterreſias, inquit, quum audis mortuum corpus. Tibi namque eſt etiam vita, nempe ſpiritus, ad iuſtitiæ & operationem & effectum. Vt autem dixit: Corpus quidem mortuum, ſic conſequens erat dicere. Spiritus autem vita. Porrò Vita, dixit, innuens nedum eſſe ſpiritum, cæterum viuificantem etiam ſpiritum. CYRILLI. Excitatus eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, à Patre, qui operatus eſt circa carnem ipſius vitam, per Spiritum ſanctum, qui ad eum etiam pertinet. Proinde etiam ſi à Patre dicatur excitatus, ipſe tamen etiam per ſeſe reſurrexit, per Spiritum ſanctum. Omnia nanque operatur diuina Chriſtus, per Patrem & ſpiritum Paracletum, quare & noſtra Chriſtus corpora excitabit. *Si autem ſpiritus eius qui excitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis: qui Chriſtum excitauit à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra.* Ad Reſurrectionem peruenit. Quoniam igitur in hac omnes reſurgunt, ſed alij quidem ad vitam, alij verò ad ſupplicium, non dixit, Excitabit, ſed Viuificabit: hoc eſt, ad vitam & gloriam reſurgere faciet. *per Spiritum ſuum habitantem in vobis.* Cauſam viuificationis reddit. Habitantem dixit, vniuerſalem tantummodo ipſius vim denuncians, adeóque oſtendens. *Proinde fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis.* Poſt tantum, inquit, exhibitum nobis beneficium, debemus certè ſecundum voluntatem Dei, vitam ducere, nec porrò ſecũdum carnem. Deinde ne exiſtimetur neceſſaria corporis miniſteria adimere, vt alimentum, indumentum: infert: Vt ſecundum carnem viuamus, hoc eſt, in peccatis, vt ve carnalibus eam cupiditatibus permittamus. *moriemini.* Moriemini: morte immortali in Gehenna. *ſi autem ſpiritu opera corporis occideritis, viuetis.* Si autem per Spiritum ſanctum opera corporis, hoc eſt praua opera interfeceritis, viuetis vitam illam cœleſtem ac ſempiternam. *Quotquot enim ſpiritu Dei ducuntur.* Non dixit, quotquot ſpiritum Dei acceperunt, verùm. Quotquot ſpiritu aguntur: hoc eſt, vniuerſæ vitæ ſuæ heniochum, aurigam & ducem eum præſtituunt. Nam omnes qui baptizantur, Spiritum ſanctum accipiunt: at non omnes præſidatum ei permittunt atque concedunt. *hi ſunt filii Dei.* Filij Dei. Ecce filiorum etiam adoptionem annunciat. *Non enim accepiſtis.* Poſtquam filiorum adoptionis meminit (fuerunt autem & Iudæi hoc nomine honorati, quemadmodum illud indicat: Filius meus primogenitus Iſraël. Et ego dixi, dij eſtis, & filij altiſſimi omnes) vult oſtendere, multam adoptionum differentiam. Non enim, inquit, accepimus ſpiritum ſeruitutis rurſus ad timorem, non perinde ac Iudæi ſpiritualem acceperunt legem, ſeruorum inſtar ad terrorem: id enim indicat ſpiritus ſeruitutis. Nam ipſi per timorem, qui in manus illorum poſitus erat, cogebantur facere quod bonum honeſtúmque erat. Nos verò, vt filij, propter ſpem in Cœlis repoſitam, quæ decet & recta ſunt perſequimur. Quocirca ad ſeruos illos ex æquo omnes in timore vitam agentes, nomine tenus & honore filiorum adoptio pertinet, ad nos verò reuera applicatur, noſtráque ipſa eſt opere. OECVMENII. Perinde ac omnia apud eos typus erant, noſtrorum, quæ nobis per Chriſtum obtigerunt, bonorum: ſic & filiorum adoptionem arbitramur pari ratione figuram fuiſſe.

Exod. 4.
Pſal. 81.

ſpiritum ſeruitutis rurſus ad timorem. Spiritum ſeruitutis, ſpiritualem legem vocat. Non enim acceperunt ſpiritum vniuerſim Iudæi. *ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus.* Spiritum adoptionis filiorum. Næ conſequens erat dicere ſpiritum libertatis, attamen quod potius eſt, protulit & accepit.

Abba pater. Abba pater, dicimus enim: pater noſter, qui es in Cœlis. Poſuit autem Hebræam dictionem

vt oſtenderet

Mat. 6.
Luc. 11.

vt oſtenderet genuinum Patrem & verum per omnia. *hi ſunt filii Dei.* Quia Iudæi Patrem vocabant Deum, vult iam demonſtrare, hoc ipſis non fuiſſe permiſſum, nobis autem reuera iſthuc datum eſſe, atque hoc perſpicuum fieri ex teſtificante ſpiritu. Ipſe itaque ſpiritus, hoc eſt, ipſe Paracletus ſimul teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro, id eſt, cõmunicato nobis ab ipſo dono. Non enim ſolius chariſmatis doníue huiuſmodi vox eſt, verumetiam donantis ſpiritus. Atqui in hoc loco, Spiritus teſtatur, nonnihil eſt controuerſiæ. *Si autem filii, & hæredes:* Auget dignitatem, quum inquit: Si filij, & hæredes. *hæredes quidem Dei.* Viden quòd alia ſit noſtra adoptio, quàm Iudæorum? Nos enim hæredes ſumus, cæteri autem non item. Nam de iis, Malos (inquit) malè perdet, & vineam illorum aliis agricolis elocabit, & rurſus: Multi, inquit, venient & recumbent cum Abraham, filij autem regni eiicientur. *cohæredes autem Chriſti* Iterum amplificat dignitatem Chriſtianorum, nóſque Domino Chriſto vicinos ac propinquos ſtatuere contendit. *Siquidem compatimur, vt ſimul glorificemur. Arbitror autem non eſſe dignas adflictiones.* Ne ſegniores reddamur, quum vniuerſum gratiæ eſſe cogitemus, exigit etiam à nobis quæ noſtra ſunt. Si enim, inquit, triſtium conſortes erimus, bonorum quoque participes erimus. *præſentis temporis, ad futuram, quæ in nobis.* Ad futuram deinceps oſtendit, totum propemodum eſſe gratiæ, eo quòd Deus vincat compenſationibus beneficiiſque nos, ac quòd non poſſimus dignum aliquid futura permutatione hîc vel pati, vel contribuere, vel adferre. *reuelabitur, gloriam.* Pulchrè dixit, Quæ reuelabitur. nam hodiéque eſt, cæterum occultata eſt. *Expectatio enim creaturæ.* Ἀποκαραδοκία vehemens auidáque exſpectatio eſt. Quod porrò ait, eſt huiuſmodi: Ipſa creatura auide exſpectat futuram noſtram gloriam. Quam ob cauſam? Incorruptibilis creata, ob mortalium peccata corruptibilis facta eſt, quandoquidem & nos ex incorruptibilibus, corruptibiles facti ſumus. Vult igitur creatio & creatura, vt homines immortalitatem accipiant, id quod in Reſurrectione futurum, vt & ipſa propriam incorruptibilitatem accipiat. Homine enim, propter quem creatio facta eſt corruptibilis, incorruptibilitatem recipiente, & ipſa ſimul propriam induet, nunquam interituram ſanè naturam. Atqui totum iſtuc proſopopœia eſt, vt bonorum excellentiam in apricum proferat: & vt demonſtret, vos multo magis debere, huiuſmodi ſempiternam naturam, adeóque incorruptibilitatem aſſequi conari, quàm illa creationem inſenſibilémque creaturam. Nec enim exiſtimabis, inanimatam & ſenſu vacantem creaturam, talia vel exſpectare, vel percipere. Aliter. Ἀποκαραδοκία, οἷον τεταμένη ἐστὶν προσδοκία, hoc eſt, Apocaradocia eſt, veluti intenſa expectatio. Excitans itaque auditorem, & attollens, erigénſque à creatura, grandem reddit ſermonem ſuum Apoſtolus, contemptum præſentium conſtituens, cupiditatémque futurorum, atque vt futurorum bonorum excellentiam exhibeat, ac deſiderium oſtendat, quo cupiant liberari à quibus detinentur, malis: infert, etiam creationem valdè expetere præſtolaríque bona. Ingemiſcit, inquit, creatura, non quia gemitum cuiuſpiam quod à terra moueatur, audiuerit, hoc dicit, verum vt ob oculos poneret cupiditatem, qua expetit creatura à malis, quibus eſt obnoxia, liberari. *reuelationem filiorum Dei manet.* Reuelationem, hoc eſt, mundi finem, quando demonſtraturus eſt Deus, quínam ſint filij Dei, quíue, filij Satanæ. *Vanitati enim ſubiecta eſt.* Vanitati ſubiecta eſt, id eſt, corruptibilis facta eſt, ſed non planè condemnata eſt, reuertetur enim ad incorruptibilitatem denuò. *non volens, ſed propter eum qui ſubiecit.*

Mat. 21.
Mat. 8.

Chriſti potentiæ hoc opus eſt, vt vel inuitam ſubiecerit creaturam. *eam in ſpe. Quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis.* Sperat, inquit, ipſa liberationem, in ſpe igitur liberationis ſubiecta eſt. Deinceps ſeipſum interpretatur, quomodo in ſpe ſit ſubdita. Nam & ipſa creatura liberabitur. *ad libertatem gloriæ filiorum Dei.* Ad libertatem veluti ob libertatem gloriæ, hoc eſt noſtri cauſa creatura erit incorruptibilis. Perinde namque vt propter nos facta eſt obnoxia corruptioni, ſic rurſum propter nos erit conſors incorruptibilitatis, vel ad libertatem, ſignificat, quod æque ac nos à corruptione liberabitur, ex incorruptibili corruptibilis futura. *Nouimus enim, quòd omnis creatura ſimul nobiſcum ingemiſcit.* Ingemiſcit creatura, cupiens in poſterum deponere corruptionem. Quod ſi hæc creatura deſiderat, quanto potius nos iſthuc velle debemus, nec terrenis adeò hic inhiare rebus. quippe, verbo Dei honorati ſumus, filiorúmque adoptionem præſtolamur. *& parturit ad vſque nunc.* Quia primitias ſpiritus habemus, nóſque ipſi ingemiſcimus, propterea præpoſitio σὺν, id eſt, ſimul, adiecta eſt συστενάζει, hoc eſt, ſimul ingemiſcit. Rubore autem ſuffundit auditorem, quum hoc dicit: Ne ſis, inquit, inferior creatura, aduenturúmque Chriſtum lubens expectes. *Non ſolum autem, verũ etiam nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Et nos ipſi in nobis ipſis gemimus.* Nedum creatura (inquit) ingemiſcit, verum etiam nos, qui primitias quaſdam exiguas, ac veluti guſtum quendam ſpiritus accepimus, eò peruenire feſtinamus conamúrque. Nam ſi primitiæ, adeóque principium ſpiritus tale eſt, vt faciant mirifica ex vmbra, quid finis & conſummatio ſpiritus efficiet? *filiorum adoptionem?* Ne quis obiiciat: Dixiſti nos Deos eſſe, quam ergo aliam adoptionem exſpectamus? ſubdit, Liberationem corporis, hoc eſt, incorruptibilitatem, tum enim ſtabilis erit adoptio, effectúſque eius euenient. Nunc enim neque gloria eſt conſpicua. Expectamus etiam, vt liberemur à caſu & ruina in peccatum, ad quod per damnatam vitam propellimur. *expectantes. redemptionem corporis noſtri.* Tum enim adoptionis euenta & effectus apparebunt. Porrò ne videatur præſentia criminari, hæreticíſque nonnihil anſæ dare, non præſentia, ſed futura, quæ expectantur, dixit bona, quæ ſunt meliora, ipſam nimirum filiorum adoptionem. *Spe enim ſeruati ſumus, Spes verò quæ videtur, non eſt. Quod enim videt quiſquam, quî adhuc ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus per patientiam expectamus.* Spe enim. Perinde ac ſi dicat, omnia à Deo accipientes, fidem ipſi attulimus, cuius magna pars eſt, ſpes futurorum bonorum. Ne igitur quære, cuncta tibi hîc adeſſe bona, ſed nonnulla etiam ſpei reconde. Si enim cuncta eſſe tibi præſtò vis, nondum porrò ſperas. Etenim ſpes quæ videtur, nõ eſt ſpes, Si autẽ quæ nõ videmus, ſperamus per patiẽtiã

aſſequemur illorum expectationem, Patientia au-
tem eſt maxima virtutis pars. Nemini nõ item per-
ſpicuũ eſt, quòd ſpes & fidem & patientiã generet.
Similiter & ſpiritus opitulatur infirmitatibus noſtris. Nec
exiſtimes, inquit, defatigari te expectando, Spiritus
enim non ſinet te defatigari, verum hac in re te ad-
iuuabit. Sumus enim infirmi, nec patientes ſatis eſſe
poſſumus, citra ſpiritus Paracleti auxilium. Nam ſi
conaris bonum operari, quantum in te eſt, ſpiritus
pariter tui curam geret: ſi verò negligis, tu ſimul ne-
gligêris. *Nam quid oremus, & quatenus oportet.* Ecquid
dicam, inquit, quod ad patientiæ exhibitionem dex-
teriorem, ſpiritus indigeamus auxilio, vt in re diffi-
cili? Quis enim hoc inficiari queat? quum & in iis,
quæ facilia videntur, vt in oratione, eius ope carere
non poſſimus. Admodum enim inutilia nonnun-
quam citra ſpiritus Paracleti gubernationem petere-
mus. *Ignoramus.* Seipſum immiſcet, ne infenſum ſe
reddat, néue grauis videatur. *Verum ſpiritus ipſe inter-
cedit pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Porro.* Olim ple-
rique varia chariſmata accipiebant, nempe Prophe-
tiarum, interpretationũ, linguarum, quæ omnia ſpi-
ritum vocabant. Nonnulli etiam orationis donum
accipiebant, quum enim ignoraret vulgus quæ ſint
commoda, ſæpe inutilia petebat. Acceperunt itaque
chariſmata quidem orationis, vt adeò pro populo
ad Dominum preces funderent: quod & ipſum ſpi-
ritus dicebatur. Dicit igitur, quod donum & gratia
orationis apud Deum pro nobis intercedit vehe-
mentiſſimis gemitibus. Hoc verò ait, commendare
atque commonſtrare nobis volẽs ignorare nos, quî
orãdum ſit. Nam ſi hoc nõ eſſet, quid erat neceſſum
quoſdam accipere, pro populo interpellãdi & oran-
di donũ? *qui ſcrutatur corda chariſma nouit.* Ipſe, inquit,
Paracletus corda ſpiritualiũ hominũ ſcrutãs, qui gra
tiam videlicet atque orandi ſuſceperunt ſpiritum.
quiſnam ſit affectus ſpiritus. Nouit quiſnã ſit adfectus,
ſpiritualium videlicet hominum, qui commemora-
tum orationis cum ſpiritum, tum donum accepe-
runt. *quoniam ſecundum Deum intercedit.* Nouit (inquit)
Paracletus, quod ſecundum Deum intercedit, non
ſecundum noxiam quandam cupiditatem. Secundũ
Deũ, id eſt, voluntatem Dei. *pro ſanctis.* Pro ſanctis.
PHOTINI. Qui per orationem ſanctificantur. Vel
quia pro puris, Deóque placentibus operibus peti-
tiones faciat, vel pro hominibus ſanctificationem
deſiderantibus. *Nouimus aũt, quod diligentibus Deũ.* Sic,
inquit, in ignorantia precum à ſpiritu iuuamur, vt &
mala in bona nobis permutet. Porrò totus hic lo-
cus ad eos qui in periculis ſunt conſtituti pertinet,
erudítque eos, ne quæ ſibi videantur commoda ſe-
ligant. Nec dixit quod non accedat quicquam pe-
riculi cæterũ ad bonum cooperetur, hoc eſt, quod
ipſis periculis vtatur ad bonorum, inſidias & cala-
mitates ſuſtinentium, probationem. *omnia cooperan-
tur ad bonum.* Omnia, etiam mala, nam & hæc Deus
conuertit ad bonum, ad explorationem enim patiẽ-
tium conuertuntur. Magnum autem eſt, quod in bo
num permutentur, vt adeò ne accedãt quidem ma-
la vel adoriantur electos. *iis qui ſecundum propoſitum.*
Quia minimè probabile videbatur, quod mala in
bonum conuerterentur, Dei vocatione adiecta cõ-
firmauit, quod dixerat. Nõ enim quibuſlibet id con-
tigit, cæterum à Deo tantummodo vocatis. Deinde
ne exiſtimetur Deus partem ſolummodo morta-

Spiritus, pro dono ſpiritus.

lium vocaſſe, ſubiicit: Iis qui ſecundum propoſitum
A vocati ſunt, oſtendẽs, omnes quidem vocatos eſſe:
verum eos dumtaxat obediſſe, adiutóſque à Deo eſ-
ſe, qui ſecundum propoſitum, ac prædeſtinationem
ſint vocati. *Quoniam quos præſciuit, prædefiniuit etiam.*
Quos præſciuit, repete, ſecundum propoſitum vel
prædeſtinationem vocatos. *conformes fieri imagini filii
ſui, vt eſſet ipſe primogenitus.* Perſpicuum eſt, quòd fi-
lius Dei ſecundum naturam humanitatis ſanctus eſt
& peccato vacat, id & credentes facti ſunt, ſecundũ
gratiam. Conformes autem vocat, qui ſint haud
imparis cum eo formæ, imaginem verò Filij, diſpẽ-
ſationem nominat, & corpus inde ſuum. Nam ſe-
cundum carnem & diſpenſationem ſumus confor-
B mes ipſi nos homines, adeóque fratres ipſius: ſecun-
dum verò Deitatem, vnigenitus Filius Patris ſui æ-
terni eſt imago. CYRILLI. Qualíſnam hîc ima-
go Dei intelligatur, declarabit ipſe, quum dicit:
Quemadmodum enim tulimus imaginem terre-
ſtris, ſic & imaginẽ ſupercœleſtis feremus: hoc eſt,
vitam in ſanctificatione, ac irreprehenſibilem ad
quemque proximum conuerſationem. Quemad-
modum enim imaginem terreſtris, id eſt Adami, di-
cimus eſſe vitam in inobedientia & peccato, haud
diſſimilem admodum imaginem ſupercœleſtis, hoc
eſt Chriſti, ſanctificationem, iuſtitiã & obedientiam
adſeueramus. *inter multos fratres.* Inter multos fratres.
C Per omnia cognationem noſtram, quæ nobis cum
Chriſto eſt, ſignificare vult, cognationem autem,
quæ eſt in diſpenſatione carnis ſuæ. *quos autem præde-
ſtinauit, eos & vocauit, & quos vocauit, hos etiam.* Vbi-
que qui ſecundum propoſitum vocati ſunt, ſubaudi.
Nam abſurdum colligitur, ſi Deus in quoſdam be-
neficium contulit, in quoſdam verò non contulit:
ſin ſecundum propoſitum ſubaudiatur, ipſorum vir
tutem ſtatui, Deúmque à perſonarum reſpectu li-
berum facit. *iuſtificauit, quos autem iuſtificauit,* Iuſtifica-
uit, per lauacrum regenerationis. *hos & glorificauit.*
Glorificauit, per chariſmata & filiorum adoptionẽ.
Quid igitur ad hæc dicemus? Perinde ac dicat: Quum
D iſta ſic habeant, nemo deinceps de tentationibus,
quibus hic expoſiti ſumus, conqueratur. Quid e-
nim adducere poteris aduerſus tantam Dei boni-
tatem? *ſi Deus pro nobis, quis contra nos?* Vt ne dicant:
quoniam Reges nobis aduerſantur, & populi ac du-
ces (omnes enim dolum nectebant fidelibus) ait: Po-
teſt Deus hoſtium noſtrorum technas occaſio-
nem facere coronarum. Nemo igitur contra nos.
*qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tra-
didit illum.* Quomodo nos Deus perdet, qui nedum
conformes nos filio ſuo fecit, ſed & iuſtificauit
& glorificauit. Nec id tantum fecit, ſed & filium
ſuum dedit pro nobis omnibus peccatoribus, pu-
E blicanis & fornicatoribus. *quomodo non etiam vnà cum
ipſo nobis omnia donabit?* Si filium in mortem dedit,
quid eſt quod de aliis ambigamus? Nam qui maius
dat, minus etiam dabit, *Quis igitur accuſabit electos
Dei?* Plerique impij accuſabant pios atque cre-
dentes, ait ergo: Ecquis iam poterit accuſare ele-
ctos Dei, vel de iis quicquam conqueri? Animad-
uerte autem quod non dixerit ſeruos Dei, aut fide-
les, ſed electos: dignitatem illorum amplificans.
Deus qui iuſtificat? Non dixit, qui remitit peccata,
ſed quod maius eſt, Qui iuſtificat. *qui condem-
nat?* Si enim Deus proprio calculo quempiam
iuſtificat,

Adami vtriuſque imago, quid ſit.

iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Quid veró efficit
A is, qui condemnat? Condemnandi autem verbo, ve-
luti de peccato vtitur. *Chriſtus qui mortuus eſt, immò
& reſurrexit. qui eſt etiam.* Chriſtus? Per interrogatio-
nem ipſum cœptum perficit, tanquàm ſint irrefraga
bilia. Ecquis eſt (inquit) qui condemnet, ſpiritu ſimul
excipiente adiuuantéque imbecillitatem noſtram,
Patre autem iuſtificante, Filio verò pro nobis mor-
tuo? porrò quos ipſa Trinitas iuſtificauit, quis con-
demnet? Oecumenij. Poteris etiam ſic intelligere,
veluti ad ea quæ in præſentia dicta ſint, reſpondea-
tur: Si ſpiritus, inquit, nos adiuuat, ſi excipit, ſi Pater
iuſtificauit, quis eſt qui condemnare poſſit? relinqui-
tur itaque Filius. At Filius inquit, poteſt condemna-
B re? Atqui vſque adeò diligit, vt & mortem pro no-
bis elegerit. quumque ſit in gloria Patris, & in pro-
priam ſit reuerſus gloriam, non deſtiterit ab dilectio
ne erga nos, verùm apud Patrem pro nobis interce-
dat. Conſolationem autem & interceſſionem ſic in-
tellige, quod per incarnationem, quia homo factus
eſt, pro nobis ad Patrem interpellet. *ad dexteram Dei,
qui & intercedit pro nobis.* Ne per interceſſionem, di-
minutionem quãdam intelligas: primum parem a-
deòque æquam dignitatem poſuit, nimirum quod
ſit ad dexteram Patris, deinde adiicit. Intercedit: mõ
ſtrare volens ignitam ipſius dilectionem erga nos,
non quod ipſe per ſeſe non poſſit ſeruare credentes.
C Oecumenij. Ceu humano more dictum eſt. Quoniã
Pontifex erat. *Quis nos ſeparabit à dilectione Dei?* Nemo,
inquit, nos ſeparabit, poſtquam tanta nos dilectio-
ne Deus & prouidentia proſecutus eſt ac dignatus.
*Adflictio ne, an anguſtia, an perſecutio, aut fames, aut nudi-
tas, aut periculum, aut gladius?* Non dixit, pecuniæ, glo-
ria, & quæcunque homini ſpecioſa videntur, ſed ea,
quæ humanam etiam naturam cogere ſolent: porrò
θλίψιος, adflictionis nomine multa ſignificantur, car
ceres, vincula, cathenæ, proſcriptiones, idque genus
cætera. *Sicut ſcriptum eſt.* Pudefacere eos volens, ad-
duxit Teſtimonium. Si enim qui in veteri Teſtamen
to erant, vitam contemnebant, quibus tamen terre-
D ſtria præmia promittebantur, quanto magis nos de
bemus, vt qui regnum cœlorum obtineamus, adfli
ctione ac labore quandam Deo permutationem?
Quoniam propter te occidimur. Teſtimonio ſermoni ſuo
fidem facit. *totum diem.* Die enim propemodum oc-
cidi ſolent homines *reputati ſumus tanquam pecudes ma
ctationi deſtinatæ.* Omnibus, inquit, ad iniuriam expo-
ſiti ſumus, nos Apoſtoli videlicet, tanquàm nos o-
porteat primum mactari, cui ſanè rei nihil contradi-
cimus. *Verum in his omnibus egregiè vincimus, qui dilexit
nos.* Auditorem erigit, vt ne ſuccumbat, animumúe
deſpondeat, audiens adflictionem & perſecutionem
idque genus reliqua: Omnium, inquiens, domina-
E mur, per gratiam Chriſti, nec dixit ſimpliciter. Vinci
mus, ſed enim, ὑπερνικῶμεν, hoc eſt ſuperuincimus,
excellenter vincimus, hoc eſt, per eos qui nobis in-
ſidiantur, coronamur. Inſidiatores enim & aduerſa-
rij noſtri, ſunt nobis coronarum ſuppeditatores, ſi
modo patienter iniuriam propter Chriſtum fera-
mus. *Perſuaſus enim ſũ, quod neque vita neque mors, neque
Angeli, neque poteſtates, neque inſtantia, neque futura, neque
altitudo.* Quia ſupra, præſentia dixit, nũc futura cõme
morat. Neque futura (inquit) mors, neque futura vi-
ta, neque Angelus, neque poteſtates, poterunt me
ſeparare à dilectionę Dei, quæ mihi per Chriſtum
donata eſt. Nam omnia mihi præ illa charitate ſunt
exigua. Quum omnẽ deinde creaturam enumeraſ-
A ſet, viſibilem & ſpiritualem, adiicit. Neque alia quæ
dam, præter eam quæ eſt: ſubſiſteret, neque ipſa mi-
hi quicquam eſſe videtur ad charitatem Dei. Poſt-
quam verò & Angelorum & poteſtatum mentio-
nẽ fecit, ne exiſtimes, Angelos aut poteſtates, quoſ-
piam à Chriſto auertere velle, abſit: enimuerò vehe-
mens deſiderium ſignificare quærens, & ardorem er
ga Deum, ad hos ſermones peruenit. *profunditas, ne-
que vlla alia creatura poterit nos ſeparare à dilectione Dei,
quæ eſt in Chriſto Ieſu, Domino noſtro.* THEODORITI.
Profunditatem, vt opinor, Gehennam appellat: alti-
tudinem autem, regnum, præterea æternam vitam,
& æternam mortem. Aliter: Id eſt, neque valde ce-
B lebria, neque apprime incelebria nos ſeparabunt à
dilectione Dei. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi: E-
tiamſi alia tanta creatura eſſet, quanta eſt viſibi-
lis & inuiſibilis, nihil quicquam tamen ab ea me cha
ritate diuellet.

CAPVT NONVM

*Veritatem dico in Chriſto, non mentior, ſimul Teſtimo-
nium mihi dicẽnte conſcientia mea, in Spiritu ſancto, quò
niam triſtitia mihi magna eſt, & inceſſabilis dolor cordi meo.*
Supra primum meminit charitatis Dei, vt ne videa-
tur verba dare, ſi de propria dilectione loquatur.
C Nihil enim mirum, ſi amatus redamet. Quippiam
ardui porrò dicturus eſt, eam ob rem præſtruit ſibi
iter, vt verus eſſe credatur. Vide autem. Veritatem
(inquit) dico in Chriſto, non mentior, conſcientiá-
que mihi ad hoc teſtis eſt in Spiritu ſancto. *Optarim
enim ipſe ego anathema eſſe à Chriſto.* Obſerua epitaſin,
hoc eſt, intentionem. Non dixit velim, ſed opta-
rim. Videtur velle pro fratribus abalienari à Chri-
ſto, adeòque cognatis ſuis, hæc enim anathematis
vis eſt. Atamen exactè rimanti hæc, apparebit eum
ob Chriſti hæc dixiſſe dilectionem. Quanam ratio-
ne? Quia enim videbat Deum à Iudæis vituperari,
hunc admodum: Nos, inquiunt, qui legem & pro-
D miſſionem accepimus, & qui maiores ſumus ipſius
Chriſti, ad quos pertinebat adoptio filiorum, eiecti
ſumus. Subierunt autem in noſtri locum, homines
recens ab aris & focis egreſſi. Quum igitur hæc di-
cturos norat, & ne eſſet occaſio blaſphemiæ contra
Deum, cupiit Iudæos etiam reſipiſcere, atque adeò
anathema pro iis fieri. Quod ſanè indicium eſt ingẽ-
tis dilectionis, qua erga Chriſtum accenſus eſt. Quẽ
enim nulla creatura ſeparare potuit à Chriſto, quo-
modo charitas, erga cum cognatos tum fratres ſe-
gregaret? Ne Itaque dicerent, excidit promiſſio
Dei, irritaque facta eſt promiſſio, & ad opus non
peruenit aut exitum, adiicit, verbum: Optarim, in-
E quit, anathema fieri, id eſt, cuperem à gloria Chriſti
ſegregari, vt Dominus ille meus Chriſtus non vitu-
peraretur, propterea quod audiret nonnullos tali
Chriſtum maledicentia petere: Res ipſę factæ ſunt
irritę, & vmbrę inſtar. Nam aliis verò pręſtitit. Exci-
derunt itaque é regno tales. Lubens autem nihil nõ
periculorum ſuſtinuiſſem, ne ita obloquerentur, &
malè ſentirent de eo, qui eſt deſiderabilis pręfiliis
hominum. Pręceptor porrò cunctarum gentium
hęc dicit, qui innumeras expectabat coronas, qui
omnium dilectionem & ſalutem ſuę ipſius ante po-
nit. *pro fratribus meis, qui mihi cognati ſunt ſecundum car-
nem.* Propter Chriſti dilectionem, hoc dixit. Voluit

enim ipſum ab omnibus glorificari. Cæterum donum ita publicare noluit, vt nõ ſanguine ad ſeſe pertinentes quoque contingeret. Donum namque, quo adeò ardenter Chriſtum amat, cognatos etiam amore complecti facit: *qui ſunt Iſraelitæ, quorum filiorum eſt adoptio, & cultura, & promiſsiones, quorum ſunt patres, et ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia, Deus.* Oſtendit, Deum nihil prætermiſiſſe, quod faceret ad Iudæorum beneficentiam. Ipſi namque propria tum imprudentia, tum ſtultitia ab omnibus iſtis bonis exciderunt, ob eam cauſam recenſet dona Dei. *benedictus ſæcula, Amen.* D. Apoſtolus pro omnibus gratiam retulit. Et ſi enim, inquit, aduerſus ipſum blaſphemi ſunt Iudæi: Ego tamen, vt is qui arcana norit, eiuſque prouidentiam compertam habeat, ſcio quód prædicari laudarique, quippe qui Deus exiſtat, ſit digniſſimus. *Non quod iam veluti exciderit ſermo Dei.* En anathema quæro fieri, vt Iudæi Chriſto accedant, & vt ne videatur Deus in ſuis promiſſionibus minus eſſe verax. Attamen ſi penitius rẽ fuerimus contemplati, neque nunc excidit ſermo, aut promiſſio Dei facta eſt irrita. Hæc enim dixit, inquit, non quod ſermo Dei caſſus factus ſit, verum vt dilectionem ipſis meam oſtenderem. Deinceps etiã monſtrat, quomodo ſermo Dei, & promiſſio Abrahamo facta, non ſit irrita facta, nec exciderit. Qualis nam?

Gen. 22. quæ pollicetur ſemen eius futurum aſtris ſimile. Semen autem ſecundum promiſſionem eſt eorum. Suntúe ij, qui non exciderunt à diuina promiſſione. *Nõ enim omnes qui ſunt ex Iſrael, illi ſunt Iſrael: nec, quia ſunt ſemen Abrahami, omnes propterea filij, verum in Iſaaco vocabitur tibi ſemen, hoc eſt.* Et quomodo non excidit verbum Dei? Quoniam, inquit, non omnes qui ex Iſrael ſunt, Iſraelitæ ſunt, hoc eſt, Abrahami: deinde ſeipſum declarat, Non enim ſi qui ſunt filij Abrahami ſecũdum carnem, propterea ſunt filij promiſſionis, quibus promiſſio data eſt. Verùm quales nam ſunt filij Abrahami? Audi, inquit, Scripturam. Obſerua autem quod non dixerit ex Iacob, verùm ex Iſraele, virtutis manifeſtationem ac notitiam Iſraeli attribuens, ſupernumque ac cœleſte donum. *non filij carnis.* Deinde interpretatur adductam ſcripturam, quid ſit. In Iſaac vocabitur tibi ſemen: Quoniam,

Gen. 12. inquit, qui ex promiſſione ſunt, filij ſunt. Non dixit autem, Abrahami, ſed Dei: oſtendens neque Iſaac ſimpliciter eſſe filium Abrahami, indicando quod filiorum adoptionem habentes, ij ſunt iuxta promiſſionem filij Abrahami, *hi ſunt filij Dei.*

Hac enim ratione & Idumæi filij, quandoquidem & ipſi ſunt de ſemine Abrahami, quantum ad carnem attinet debebant eſſe filij Dei, ſed non ſunt, nam ſecundum carnem ſunt ſemen Abrahami. Nos verò ſumus filij Abrahami, qui ſumus eiuſdem cum eo fidei, filij autẽ Dei, per lauacrũ regenerationis. *ſed filij promiſsionis reputantur in ſemen.* Quotquot ſecundum Iſaac nati fuerint, hi ſunt & ſemen Abrahami & filij Dei. Nam Iſaac non eſt natus lege naturæ, cæterum virtute promiſſionis. Igitur qui ſic nati ſunt, filij ſunt Abrahæ. Hanc verò ad rationem nos naſcimur per baptiſma. Quinetiam & verbis nos promiſſionis filij efficimur. Verbis quidem, quod per nomen Patris & filij & Spiritus ſancti, in baptiſmate fiat ſubmerſio & intinctio: promiſſione verò, quatenus Prophetæ ante multa tempora baptiſma nunciarunt, vt, Lauamini mundi eſtote. *Promiſsionis enim ſermo ille: ſecundum tempus iſthuc veniam, eritque Sarræ filius. Non ſolum autem, ſed & Rebecca, ex vno ſemen habens patre noſtro.* Quid mirum eſt, quod Iudæi credentes, in ſemen Abrahami reputantur, infideles autem non item? Nam id & in veteribus deprehendes. Iſaac namque ſolus pro ſemine cenſetur, quum tamen & alij ex Chettura naſcerentur. Non ſolum autem hoc inquit, verumetiam Rebecca ſimulac ex vno Iſaac ſemen haberet, duoſque genuiſſet, non habuit tamẽ ambos placentes Deo, neque reputatos in ſemen Abrahami. Pari ratione Iudæi, alij quidem fideles ſemen Abrahami ſunt, & ſeruantur ęternum: alij verò infideles, & pereunt. *Iſaaco, quum.* Ex quo non habuit duos placentes Deo, ambigentibus dubia diluit: Quid mirum, inquiens, Iudæorum quoſdam ſeruatos eſſe, quoſdam verò non item, quum & in Patriarchis iſthuc acciderit. *nondum nati eſſent, neque quicquam vel mali vel boni egiſſent.* Eſau & Iacob. *propoſitum Dei maneat ſecundum electionem.* Electio ſecundum præſcientiam ac prędeſtinationem. *non ex operibus, ſed ex vocante.* Quum enim nondum quicquam egiſſet Iacob, vocauit eum dilectum: Iacob (inquiens) dilexi, *Mal. 1. & 2.* Eſau autem odio habui. *Dictum eſt fœminæ: Quoniam maiori, ſicut ſcriptum. Iacob dilexi, Eſau ſum odio proſecutus.* Dictum eſt, matri priuſquam pareret: Maior ſeruiet minori. *Gen. 25.* *Quid igitur dicemus? Nunquid iniuſtitia eſt apud Deum? abſit. Ad Moyſen enim dicit.* Quid igitur? Nũ iniuſtus eſt Deus? Nequaquam. Audi itaque reliqua deinceps. Virtus quidem & vitium iſthic diſcernebant, hic verò vnum erat vniuerſorum Iudæorum peccatum, quod vitulum ſcilicet conflarant, & interim tamen alij quidem ſunt puniti, alij verò ſeruati. *Deut. 9. & 16.* Miſerebor enim, inquit, cuiuſcunque miſertus fuero. Non enim tuum eſt, ô Moyſes, nouiſſe quínam clementia digni ſint: verùm iſthuc mihi permitte. Homines quidem poſt natiuitatem fortaſſe quicquam animaduertũt, cęterum Deus priuſquam quiſquam naſcatur, nouit quid ſit in homine. Pòrrò Eſau, ceu impius odio eſt habitus. Quid verò dicemus de Iudęis in deſerto? Nõne omnes vitulũ finxerunt? Quomodo igitur dictum eſt: Miſerebor, cuius miſertus ſum? Nam iniuſtitia apud Deum nulla eſt. Interim tamen, quum in vniuerſum omnes fuiſſent vitulum Miſerebor, inquit, cuius miſereri voluero. Atqui occultis oculis Deus irrepit in corda mortalium, neque hominum more iudicat. Proinde neque hodie in Iudęis iniuſtus eſt Deus. Quotquot enim digni ſunt, ſeruantur, credunt enim. Et quotquot non ſunt digni, pereunt, non enim credunt. *Miſerebor, cuius miſerebor, & miſerabor, quem miſerari voluero.* Perinde quaſi dicat: Ego noui quinam digni ſint ſalute, & quotquot indigni. Quod ſi Moſes ignorauit arcanum hac in re diuini conſilij, quanto magis rerum & euentuum cauſę nobis clam erunt? *Non eſt igitur volentis, neque currentis, ſed miſerentis Dei.* Operępretium quidem eſt velle & currere, adeòque quemlibet pro ſua virili agere, attamen citra voluntatem Dei, neque volens, neque currens quippiam eximij perficiet. *Ait enim ſcriptura Pharaoni: In hoc ipſum.* Videbatur ipſi obiici. Quur reiectus eſſet Iudaiſmus apud Deum, & introducta fides. Volens igitur erudire nos ne petamus cauſas eorum quę ait Deus, ſed vt omnia potius bona cenſeamus, quicquid etiam agat, etiam ſi nos ignoremus, multa adducit, quibus infinitam adeòque inſcrutabilem iudiciorum Dei naturam nobis commendet. Huius itaque dilutionem infra ſubdit. *excitaui te, vt demonſtrarem in te potentiam meam,*

meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Pharao ex propria malitia paſſus eſt, quæ paſſus eſt, etenim Deus eum ſeruare volebat, hinc & longanimis erat, locum ei pœnitentię relinquens. OECVMENII. Potentia Dei eſt longanimitas, adeòque maxima potentia. Quis enim non obſtupeſceret, ſi Deus ſit longanimis? Ait itaque: In hoc regnare permiſi, vt demonſtretur, quàm ſim longanimis. *Proinde cuius vult, miſeretur, quem autem vult, indurat.* Qui dignus eſt miſericordia, eius miſeretur, qui verò durus eſt & inobediens, durum & incredulum eſſe concedit. Non enim iudicij præſens tempus eſt, cæterum morum, liberęque poteſtatis. Indurat igitur, pro, durum eſſe permittit, intelliges. Gregorij Nazanzeni.

Exo. 4. 7. & 14. Quod Ægyptius tyrannus à Deo induratus eſt, non ſic accipiendum eſt, quaſi Deus diuinæ ſuæ voluntati pugnantiam & reniſum, menti tyranni impreſſerit: verùm, quòd voluntas, adeòque propẽſio ad malitiam, non acceperit verbum molliens, iſtum quo Dei ſententiæ aduerſabatur, reniſum. D. Baſilij. Indurauit Deus Pharaonem longanimitate, pœnęque dilatione, eius ita malitiam intendens, vt ad extremum vſque finem nequitia eius aucta, diuinum aduerſus eum iudicium iuſtum appareret. *Dices igitur mihi: Quid adhuc quæritur? voluntati eius quis reſiſtet? Atqui ô homo, tu qui es, qui ex aduerſo reſpondeas Deo?* Veluti ex conſecutione dicens: Quid igitur reliquum eſt aduerſum nos? Deinde obſtruit omneis qui volunt nouiſſe quæ facit Deus, eorumque ſcire cauſas. Pro iis quæ diſcis, gratus eſto: ob ea verò quæ ignoras, ne ſis ægro animo, compertum habẽs, quod omnia haud citra rationem eueniant, etiamſi huiuſmodi rationes te lateant, pulchrum autem eſt quod ait: Tu quis es? Es ne particeps dominatus eius? Es ne iudex ipſius? *Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: Quur me ſic feciſti?* Non vt libertatem tollat voluntatis, hæc dicit minimè, verum vt oſtendat omnibus modis nos oportere obtemperare Deo, etiam ſi ignoremus cauſas rerum, euentuumque. Itaque in poſtulatione cauſarum à Deo, quur ita fiant vel non fiant, conuenit perſuaſum eſſe, nihil differre hominem à luto. *An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa fingere.* Habet, inquit, poteſtatem Deus excitans mortuos, alios quidem ad gloriam, alios veró ad ignominiam excitare, iuxta formulam vitæ quam quiſque pro ſeſe hic tranſegit. Hæc D. Methodius, in concione de reſurrectione.

D. Methodij concio de Reſurrectione.

aliud quidem vas ad honorem, aliud verò ad ignominiam? Ad diſpenſationum poteſtatem hic accipitur figulus. Non quia alios quidem bonos, alios non tales Deus condidit: Abſit, verum omnia Dei bona ex æquo ſunt omnibus communia. Quia verò ad omnes huiuſmodi bona Dei peruenerunt, omneis voluit probare. Verum Apoſtolus hæc de potentia Dei ait, quæ ſibi placent, agit Omnia, inquit, pulchrè & probè decenterque facit, etiam ſi nos non intelligamus, rationemque ignoremus. Nam perinde ac figulus quod ipſi viſum fuerit parat, neque quicquam contra dicit ei lutum, curioſéue ſciſcitatur: hanc ad rationem neque tu (inquit) curioſus eſto. Num ſi ignorãs es rerũ quas te Deus latere voluit, ęgreferes? At qui ignorantia tibi omnino conducit, ſi modò ſpiritu Dei imbutus es. *Si autem Deus volens oſtendere iram, ac manifeſtare potentiam ſuam.* Longanimitatem voluit commõſtrare. Verùm ſimulac ad dementiã longanimitate eius abuſi ſunt, iram illis deinceps habuit, OECVMENII. Nũquid igitur iræ affectu Deus apprehenſus eſt? haud quáquam. Enimuerò, quia talia egit, qualia nos indignãtes facimus, iram huiuſmodi rem, ex nobis cognito appellauit. *Iraſci Deus quid ſit.* *tulit in multa longanimitate.* Hoc eſt, omnino longanimis fuit, ad reſipiſcentiam ducens. vt verò non peruenit ad reſipiſcentiam moreſque ſobrios, afficit relinquentem ita pœna. *vaſa iræ, apparata ad interitum, & vt manifeſtaret diuitias gloriæ ſuæ, ſuper vaſa.* Vas iræ erat Pharao, id eſt homo Dei iram accendens, vel Dei iram ad ſeſe attrahens: neque hoc ſolum, verum ad interitum iuxtà deſtinatus, ac planè in hoc conſtitutus, vt periret, atque id non à Deo, cæterum à propria malitia. Quid (inquit) condẽnas, quod Deus citra rationẽ tibi videtur agere? Per ſubdiſtinctionem iſtuc legendum eſt, vel quod iam dixit, ſubaudiendum. *miſericordiæ.* Quemadmodum ad vaſa iræ tulit iram, quum diu fuiſſet longanimis ac patiens, ſic ad vaſa miſericordię, hoc eſt, ad eos qui digni per eum miſericordia ſua reputati eſſent, attulit humanitatem & clementiam, hoc enim ſubintelligendum. *quæ præparauit ad gloriam, quos & vocauit nos.* Præparauit autem, poſtquam dignos cognouit per fidem. Id verò ad gloriam ſuam pertinet. Vnde igitur alij quidem vaſa iræ, alij verò vaſa miſericordiæ? à propria videlicet deliberatione ac voluntate. Deus autem apprimè bonus, vtriſque bonitatem ſuam oſtendit. Non enim eorum qui ſeruantur tantum miſertus eſt, verumetiam Pharaonis, partem etiam populi ſui miſeratus eſt. *non ſolum ex Iudæis, verumetiam ex Gentibus, ſicut & in Oſea dicit.* Viden quod non vnius partis, Deus eſt Deus? ſed enim ex Iudęis & Gentibus, qui per fidem digni ſunt ſalute, ſeruat. *Vocabo non populum meum, populum meum.* *Oſeæ 2.*

Quia verò non ſimpliciter dixit, nec veluti ſi quiſquam aſſeueret, quòd Deus ex gentibus ſimpliciter bearit fideles: verùm quia digni fuerunt ſalute, ſubdit Prophetam, qui ante multa retro tempora iſtuc pręcinuerit. Ecce enim Deus & populum & dilectã Eccleſiam, tum filios quoque ex gentibus appellat. quid ita? omnino ſanè ob ſuam ſapientiam & fidẽ. *& nõ dilectã, dilectã. Et erit in loco, vbi dictũ eſt eis:* Ex gẽtibus Eccleſiam intelligit, quę ante hac non erat dilecta, nec enim agnoſcebat Deum. *Non populus meus vos, illic vocabuntur filij Dei viuentis. Eſaias autem.* Gentes enim rurſus auerſabatur, ob ſuperſtitionem & idololatriam. *clamat ſuper Iſraelem. Si fuerit numerus filiorum Iſrael, velut arena maris.* Non remiſſè loquitur, ſed clamat. *reliquiæ ſeruabũtur. Verbum enim conſummans & concidens in iuſtitia. Nam verbum conciſum.* Non omnes, inquit, ſed pars ex ipſis, id enim reliquię volunt. OECVMENII. Conſummans] vel perficiens, indicat, quod finem habeant omnes ſermones fidei, cognitionisque Dei, nec aliud verbum poſthac prędicandum ſit, prętterquam quod diuulgatum eſt. quemadmodum Iudęorum politia & lex, in pręſentem Chriſtianiſmi ſtatum deciderunt. Verùm in perfectione totius fidei, omniſque ſermonis, datum eſt nobis fidei illud mirificum verbum. Conciſus verò & conſummatus ſermo eſt fidei, ſermo. *faciet Dominus in terra.* Fidem intelligit. Si enim dixeris ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quod Deus ipſum excitauit ex mortuis, ſeruaberis. Vides breuitatem? *At ſicut prædixit Eſaias: Niſi Dominus Sabbaoth.* Virtutum exercituum. *reliquiſſet nobis ſemen.* *Iſ. 1.* OECVMENII. Poteris etiam hoc de Chriſto accipere, ſicut inquit. D. Cyrillus. *velut Sodoma facti eſſemus, & Gomorræ*

aſſimilati eſſemus. Obſerua hic dilutionem. Quamobrem fideles quidem æternum ſunt ſeruati: in Iudaiſmo verò permanentes, *Qui igitur dicemus? quod gentes non.* Quæ eſt rerum permutationis ratio? Et qui iuſtitiam conſecuti ſunt? Ii quibus iuſtitia non erat curæ? qui verò ſecundum legem vixerunt, & per eã in iuſtitia ſunt inſtituti, ad eam non peruenerunt? Quid inquam cauſæ eſt? Offenderunt, inquit: *perſequentes iuſtitiam, iuſtitiam acceperint, iuſtitiam autem.* Nouum enim eſt, & alienum planè, quod nõ ſectantes, apprehenderint: Iudæi verò ſectantes, nõ apprehenderint. *quæ eſt ex fide: Iſrael autem perſequens legem iuſtitiæ.* Illa enim verè eſt iuſtitia, quemadmodum iuſtitia legis eſt fallax & vana. *ad legem iuſtitiæ non pnruenit.* Hoc eſt, ad iuſtitiam quæ eſt ex lege. *Quare? Quoniam non ex fide, ſed veluti.* Non enim quæ lex poſtulat, obſeruauit. *ex operibus legis.* Voluit, inquit, iuſtificari, quid igitur cauſæ eſt, quo minus perueniret ad iuſtitiam? Quoniam ex operibus quæſiuit iuſtificari. Quis autem mortalium ex operibus iuſtificatur? Inducit autem hic totius loci dilutionem, cauſamque dictorum omnium reddit. Quæ igitur cauſa eſt? Quoniam, inquit, non ex fide, ſed veluti ex operibus legis. Hanc enim dicit eſſe cauſam interitus eorum, quoniam non fide, ſed veluti ex operibus legis iuſtificari volũt. *Offenderunt enim in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt. Ecce pono in Sion, lapidem offenſionis, & petram ſcandali.* Offenderunt, id eſt, increduli manſerũt. Quomodo autem aliquis offendit? Si aduerterit animum ad externam legem, æque ac Iudæi faciebant. Offenſionis porrò lapidẽ, petramque ſcandali, Chriſtum Dominum appellat, nomine illo ab iis qui in eum impegerunt, eóque offenſi ſunt impoſito. THEODORETI. Impingere conſuerunt, qui aliò mente ſua feruntur, dum ad iter non defigũt oculos, vel inuiti. Hoc patiuntur ſanè Iudæi. In ſuperflua enim legis inhiantes, à vatibus prædictum iam olim lapidẽ videre noluerunt. *omnis qui credidit in ipſum non pudefiet.* Viden non eſſe vnius duntaxat partis ſtudioſum Deum? Sed quiſquis in eum crediderit, ſeruabitur æternum. Infidelibus ſecus quam natura eius ferat, ſe oſtendit: infidelibus autem natura clementem & benignum ſe exhibet.

Iſ. 8
1. Pet. 2.

CAPVT X.

FRatres, *voluntas quidem.* Εὐδοκία. bona voluntas, id eſt: vehemens cupiditas. *cordis mei, & precatio ad Deum pro Iſrael, eſt ad ſalutem.* Iudæos notaturus, beneuolentiam primum conciliat, vt ne videatur inuidentis eſſe ſermo, verùm eius qui increpationis verba profert, ait itaque: Valde deſidero atque precor, vt ipſi ſeruentur. *Teſtimonium enim illis exhibeo.* Videtur gratificari Iudæis. Teſtimoniũ illis dico, quod non per hominem ſunt diſſecti à Chriſto, ſed enim per zelum ſanè Dei. Hoc verò per ignorantiam agunt, exiſtimantes enim legem eſſe bonam, non adhibent fidem ei qui poteſt ſeruare, Chriſto. *Zelum Dei habent, verum non ſecundum ſcientiam.* Zelum quidem habent, inquit, ſed non vt agnoſcant, quod verè bonum eſt, nempe Chriſtũ: ſi enim talem habuiſſent zelum, vtique ipſum agnouiſſent. *ignorantes enim Dei.* Verbum eſt veniæ, quandoquidem gratia Dei indigeat. *iuſtitiam & propriam.* Iuſtitiam Dei vocat, fidem in Chriſtum. *iuſtitiam quærentes.* Propriam iuſtitiam, eam quę eſt ex lege, appellat, vel quia nihil porrò valeat, vel quia laboris ac ſudoris ſit indiga. *ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt.* Ne legis quidem igitur iuſtitiã impleuerunt, quam lex poſtulat, quęrunt enim ſtatuere, proinde non ſtatuerunt. *ſubiecti.* Id, eſt, obedientem non ſubiecerunt ceruicẽ. *Finis enim legis Chriſtus eſt ad.* Finis enim legis Chriſtus, In libro nono aduerſus Iulianum, ſic eſt ſcriptum: Quoniam finis & veluti ſublatio legis & impletio eſt Chriſtus. Aliter: finis enim legis, obſerua, quidnam aſtruat. Quoniã lex, inquit, iuſtum volebat facere hominem, ſed non potuit, nemo enim ipſam impleuerat. Hic igitur finis erat legis, & propter hunc omnia facta ſunt, & feſtiuitates, & ſacrificia. Verùm hunc finem Chriſtus perficit, per maiorem in ſe fidem. Et quia ex lege iuſtitiam quandam appellauit, vt ne exiſtiment quod lex iuſtificare queat, Chriſtum finem & adimpletionem legis eſſe ait: Lex namque perfectionem habet per fidem in Chriſtum. Qui igitur Chriſto credit, legem implet. *ad iuſtitiam omni credenti.* Vt verè iuſtificet legis conſũatorẽ, hoc eſt fidelẽ. *Moyſes enim ſcribit iuſtitiam quę eſt ex lege.* Legalis iuſtitiæ finis qualis quãtuſque ſit, monſtrat. *Quoniam.* Non igitur ſeruari poteſt æternum, qui man data legis non impleuerit. Quum igitur nemo mortalium implerit, iuſtitia ſanè per legem excidit, euanuit, adeòque interiit. *qui fecerit ea homo, viuet in ipſis. Quæ verò ex fide eſt iuſtitia ſic dicit.* Qui legem impleuerit, inquit, illis tantum bonis fruitur, quæ per legem annunciata ſunt, hoc eſt, terra fluente lacte, & melle. Quum feciſſet mentionẽ quæ eſt ex lege: iuſtitiæ itẽ quę ex fide eſt meminit, oſtenditque non adeò laborioſam aut difficilem eſſe. Quare hãc nonnulli adſecuti ſunt, illam verò nemo *Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendet in cælum? hoc eſt Chriſtum deducere, aut, quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt Chriſtum à mortuis reducere, ſed quid dicit?* Vt ne exiſtimetur fides tranſactu facilis, beneque comprehenſibilis intellectu, ideò demonſtrat eam labore etiam indigere, & aduerſus obſcuras cogitationes habere luctã. Ne dixeris enim neque in corde tuo, hoc eſt, ne cogitaris quidem, ſed omnem cogitationem eiice foras. *Prope te eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo. hoc eſt verbum fidei. quod prædicamus.* Breuis ſanè ſalus eſt, nihil indigens externis vel operibus vel circunſpectionibus, in mente namque & lingua ſita eſt, veruntamen ſolido forti, prudentique animo opus habet. *Quoniam ſi confeſſus fueris in ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quod Deus ipſum.* Oſtendit, quo pacto in corde, veluti in mente, cogitatione, & lingua ſalus ſit conſtitura. *excitauit à mortuis, ſeruaberis.* Modum explicat, quo aliquis ad fidem perduci queat: Cogita enim potentiam eius qui Chriſtum à mortuis excitauit, ſic fiet, vt non ſis difficilis ad fidem futurus. *Corde namque creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem.* Corde namque creditus Chriſtus iuſtificat: ſin ore quiſquam eum ſuo confiteatur, ſeruat. Sufficiebat quidem cor ad vtraque, & ad credendum & confitendum, niſi opere ſimul eſſet precium, ore pariter profiteri, ſiue docere eos qui inſtituuntur in religione Chriſti, & in perſecutionibus confiteri, & non abnegare ipſum. *Dicit enim ſcriptura: Omnis qui credit in ipſum, non pudefiet.* Teſtimoniũ protulit, vt oſtenderet, non eſſe in fide differentiam inter Iudæum & non Iudæum. Omnis enim qui credit, ęternum beatus erit. *Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci.* Omnibus communem eſſe gratiam prędicat, & quod ſupra multis verbis effecit, Iudęorum

Soph. 9. & 10.

faſtum deiicere volens, iam nunc paucis ſanè perſequitur. Non eſt, inquit, medium inter Iudæum & incircuncifum. *Idem enim eſt Dominus omnium.* Suprà de Patre dixerat: Num Iudæorum Deus tantum, non autem & Gentium? Nunc idem de Filio commemorat, adeò non nouit ſacroſancti Ternarij diſcrimen. *diues in omnes, qui inuocant ipſum. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſeruabitur.* Chriſtum ſalutis noſtræ apprimè adpetentem indicat, quippe qui ſuas exiſtimat eſſe, ſi plures beentur æternum. Iſtuc autem facit, erudiens eos, ne ſemetipſi deſperent. Nam qui diuitias proprias arbitratur, alios ſeruari, nunquam cunctabitur aut differet illam ipſam ſalutem. Si omnis: nihil igitur gentes ipſas Iudæi excellunt, vel Ioë le teſte. *Quomodo igitur inuocabunt, in quem non crediderunt?* Pauloantè dixit: Quicunque inuocauerit nomen Domini, ſeruabitur. Quomodo igitur licet eis adſequi Prophetæ verba, hominibus credere nolentibus? Seipſos itaque accuſent, vt qui ſalutem à ſe excludent ſuam. *quomodo verò credent, quem non audierunt?* Per conſequens id accidit, poſtquàm enim ſermones eius audire renuerunt, meritòquidem nec crediderunt etiã. *Quomodo audient, ſine prædicante?* Proinde, inquit, concionator, conuenit vos tollerare cùm obiurgationes? *ecquî verò prædicabunt niſi mittantur?* Ob oculos eius ponit, quod non propria autoritate prædicaturus illis verbum, ſeſe intruſerit, cæterum ſeſe à Chriſto amandatum teſtatur, dignum ſeſe fide hac ratione faciens. *Sicuti ſcriptum eſt: Quam ſpecioſi.* Non ſolum inquit, quod miſſus ſim, verumetiam quod olim in Propheta ſit prædictum, me Apoſtolum futurum. Vtriuſque ergo rei nomine fidem mihi adhiberi, par eſt, cum ex Apoſtolatu, tum ex Apoſtolatus mei prædeſtinatione. *pedes.* Pedes eorum celebrati ſunt, ob prædicationis rationem. *Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona.* Si igitur aliàs non licebat credere, niſi audiretur, & niſi prædicaretur, iamque prædicatum eſt, & crediderunt etiam quidam, perſpicuum ſit, quod Deus nihil quidem reliquerit, quod ad ſalutem mortalium faceret. Quare qui non crediderunt, de ſe ipſi conquerantur. *Sed non omnes obedierunt Euangelio. Eſaias enim ait: Domine.* Quia D. Paul. obiectum erat: Si à Deo miſſi eſtis, quur non omnes ex ęquo obtemperarũt Euangelio? ſubdit, quod antè multum retrò temporis, iſtuc prædictum ſit. Quum enim nos liberi ſumus, neminem Deus adigere vult, vtique pertrahere ad ſalutem ſuam. *quis credidit auditui noſtro? Fides igitur ex auditu.* Si offenderis, quod pauci obedierint, offenſionem tibi adimat quod prædictum ſit, non omnes credituros. *auditus autem per verbum Dei. Sed dico: Nunquid non audierunt? Atqui in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba ipſorum.* Quando quidem Iudæi perpetuo ſigna inquirebant, occaſione accepta ex loco Prophetico, hortatur eos haud eſſe neceſſatium ſigna inquirere, fides enim ex auditu, vt cernitis, non ex ſignis naſcitur. Quum auditum dixiſſet, infert, per verbum Dei, ne vile quippiã exiſtimes auditum, vel prædicationem, non enim humana iſtic verba, verùm diuina dicuntur. Fides (inquit) ex auditu eſt. Verùm hic obiiciet quiſpiam: Num quid igitur audiuerunt Iudæi? cui reſpondet: Vniuerſus terrarum orbis audiuit, perinde ac Propheta teſtatur: & Iudæi, apud quos maximè diuulgatum erat, non potuerunt audire. *Sed dico, an ne Iſrael cognouit? Primus Moſes dicit: Ego prouocabo vos in non gente, in gente autem non intelligente.* Prædicauerunt ſanè multi. Eſt autem veri ſimile, Iſraelitas non agnouiſſe prædicationis vim. Ec quomodo iſtuc contigit? Quoniam, inquit, gentes quibus nihil prædictum erat, agnouerunt: Iſrael verò non agnouit, etiam ſi iam audiuiſſet. En ipſe namque legiſlator ait: Ego prouocabo vos per non gentem. Quum igitur viderent, ex gentibus nonnullos accedere fidei, deinceps item acceſſuros, ſeſe autem reiici, par erat, eos cauſam nouiſſe, quæ alia dari haud poteſt, quàm quod ſuapte ſponte ſint obliti cæleſtium, nec non apertiſſimorum vaticiniorum. *excerbabo vos.* Ad iracundiam prouocabo, hoc eſt, excitabo vel irritabo. Nam ſæpe numero vſuuenit, vt qui adhortationi non crediderint, æmulatione perſuadeantur, quę res plurimũ ſanè roboris habet. *Eſaias vero audet, ac dicit: Inuentus ſum* In gente non intelligente. Quid autem eſt vilius, aut imprudentius aut inſipientius idolorum cultoribus? *iis qui me non quærunt, perſpicuus factus ſum.* Ἀποτολμᾷ. Maluit, inquit, periclitari Eſaias, quam ea nõ dicere, quæ ad republicæ ipſorum diſpenſationem pertinentia ſpiritus, Sanctus nunciarat. *me non interrogantibus.* Quidnam non inquirentes, neque interrogãtes, ex gentibus videlicet: Viden quantas agnoſcendi Chriſti habuerint occaſiones? Animaduertentes enim fide probari gentes, debuerunt & ipſi accendi. Enimuerò voluntarij excœcati ſunt. *Ad Iſrael autem ait: Tota die expandi manus meas.* Gentium hic prudentiã tollit, quum totum iſtud Chriſti myſterium gratiæ tribuit. Attamen & gentium eſt, nam quod & inuentum & monſtratum Chriſtum non dimiſerint, ipſorum eſt virtutis. *ad populum minimè morigerum, & contra dicentem.* O Iudæorum quanta hæc eſt accuſatio. Vt enim non dicerent, quur nobis non apparuit? ecquur nobis nõ eſt factus conſpicuus? abũde ſatiſque demonſtratum ipſis ait: Nam adhortabatur eos, nec tamen eſt exauditus Dominus. Totum diem, inquit, ceu tempus incarnationis intelligat, vel potius omne illud quod præceſſerat tempus, abuſque ex Ægypto emigratione. Deus quidem vocabat, ac veluti vlnis ſuis complectebatur. Quid autem iſti agebant? inobedientes erant. & contradicebant.

Iſa. 53.
Pſal. 18.
Deut. 32.

CAPVT XI.

D*Ico igitur vobis.* Poſtquam igitur inobedientes manſerunt, & contradixerunt, nunquid iſtuc in reiectionem eorum factum eſt, ceu reuerti non poſſint, atque per hoc irritę factæ ſunt promiſſiones ad Abrahamum factæ? Haud quaquam, nam & populus eius eſt, ipſumque præcognouit, hoc eſt ante gentes. Porrò confirmatio eſt in promptu. Nam & ego ſum præco ac doctor gentium. Minimè igitur repulſi eſtis, cęterum vos ipſos repellitis. Per interrogationem & inficiationem, prouehit ſermonem. *num repulit Deus populum ſuum? abſit. Etenim & ego Iſraelites ſum, ex ſemine Abrahami, ex tribu Beniamin. Non repulit Deus populum ſuum, quem præcognouit.* Si enim repuliſſet, non ex Iudæis ſanè Apoſtolos & præcones delegiſſet. *Aut ignoratis, in Elia quid dicat ſcriptura: quod intercedat apud Deum aduerſus Iſrael, dicens: Domine, Prophetas tuos occiderunt, & aras tuas ſuffoderunt.* Vt ne dicant Iudæi: Tu igitur ſolus es vniuerſus populus Iſrael, & in te promiſſiones Abrahamo factę finem ſunt accepturę? dicit ad hoc: Multi quidem ſeruati ſunt, qui vobis haud ſunt cogniti. Etenim & Elias ſolus puta-

3. Reg. 19

batur eſſe relictus, verum audiuit etiam alios eſſe. Hanc ad rationem iam nunc ait: Nę ex Iudæis crediderunt haud pauci, atqui vos id ignorantes, arbitramini me ſolum eſſe. *& ego relictus ſum ſolus, et quæ runt animam meam.* Quod ſi Elias ignorabat ſe ſolum eſſe, non eſt mirum ſi vos neſciatis. *Verum quid dicit ei diuinum reſponſum?* Id eſt, verbum Dei. *Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non flexerunt genu Baali.* Reliqui verbum, indicat plurimam partem gratiæ fuiſſe. *Sic igitur.* Quemadmodum igitur tum ex vniuerſo populo ſeptem milia Deo placebant, ſic hodieque pauci placent, qui & ipſi in ſemen Abrahamo reputantur, nec excidit promiſſio Dei. *& in præſenti tēpore, reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Si autem ex gratia, iam non ex operibus.* Proinde & temporibus Eliæ gratia ſeruati ſunt, hoc enim coniunctio, Et, denunciat. Ac rurſus, perinde ac Eliæ temporibus, reliquiæ placebant, ſecundum gratiam electorum: monſtrauit ſimul electorum probationem, nō enim reprobi delecti ſunt, ſed quum ait, gratia: Dei donum oſtendit. *Nam gratia ſic non amplius eſſet gratia. Si verò ex operibus, non porrò ex gratia quoniam opus non eſt porrò opus.* Vt ne dicant: Etiam ſi Prophetæ admonerent nos ac Deus nos adhortaretur, ac prouocatio per gētes ſatis eſſet, vt nos ad fidē accederemus: attamen, quia grauia quædam & intolerabilia à nobis exigebantur, eam ob rem non obedimus, ſubdit: Gratię eſt, quicquid per Chriſtum contingit, nec opera ad fidem ſunt neceſſaria. Neque enim qui crediderunt, ob præterita opera vocatione illa digni viſi ſunt, verum gratia Dei hoc totum eſt. Nam ſi gratia opus poſtulat, opus igitur non eſt opus, quum gratia anteuerterit, & facta ſit opus, ac veluti expellat opus ne ſit opus. *Quid igitur? quod inquirebat Iſrael, hoc non eſt aſſecutus.* Hoc non eſt interrogantis, ſed accuſantis. Secum, inquit, ipſe pugnat Iudæus, quęrens iuſtitiam, quam nō vult accipere. Hoc enim (inquit) inquirit, quod non vult aſſequi. Nam quod ait: Non conſecutus eſt, ſecundum propriam intelliges voluntatem. *electio autem eſt aſſecuta?* Tanquàm ex tū Iudęis, tū gentibus fideles. Electionem autē dicens, illorum oſtēdit aſſumptionem. Deique gratiam. Aſſecutus eſt autem, bonorum magnitudinem indicat. *Reliqui autem indurati ſunt, perinde ac ſcriptum eſt:* Reliqui, quicunque in Iudaiſmo perdurarūt. Inter reliquam reprehenſionem, obdurationem eorum accuſat. *Dedit ipſis Deus.* Dedit, nō actum, ſed permiſſum intellige, vel vti accipere permiſit. *ſpiritum compunctionis oculos vt non videant, & aures vt non audiant in hodiernum vſque diem.* Animi circa peiora habitudinem & attentationem, compunctionem vocat. Compūgi enim eſt, infingi alicubi & affigi tàm malo quàm bono. Hic ſanè per immutabilem ipſorum ad malū propenſionem & conatum, κατάνυξιν. nominauit. Dicto obdurati ſunt, Eſaiæ Teſtimonium profert, vt non videatur eſſe infenſus illis. Cauſam itaque ipſorum obdurationis, ipſorum fuiſſe contentionem ait: Oculos enim habentes, quibus videre poterant mirifica Chriſti: & aures, vti doctrinam ipſius audirent: neutro horum opportune vſi ſunt, verùm hos quidem clauſerunt, illos verò obfirmarunt, incumbentes in hoc vnicè, ne ſeruentur. *Inſuper & Dauid ait:* Tandem incredulitatis pœnam, vaticinantem Dauidem profert, quæ iam vera facta eſt, & ad ſuum effectum deducta. *Fiat menſa ipſorum in laqueum.* Bona ipſorum atque deliciæ ad perniciem vertantur. *& ad*

Pſal. 68.

venationem, & ſcandalum. Facilè à perſequentibus, immo miniſtris capiantur. *& in retributionem ipſis.* Retributionem dixit, oſtendens, quod hæc patientes peccatorum pœnas luant. *obtenebrentur oculi eorum ne videant.* Quod voluntarium ab ipſis futurum erat, tanquam in execrationis parte commemorat. Nam ſimulac noluerunt ſolem iuſtitiæ intueri. Ne videāt inquit. *ac tergum illorum ſemper incurua.* Ipſos Romanis ſubiugandos indicat, quod, Semper, adiicit: innuit eos nunquam futuros liberos. *Dico igitur, num impegerunt vt caderent? Haud quaquam.* Quū acriter eos carpſiſſet, attentat iam nonnihil conſolationis eis adiicere, & inuenire. Næ peccata, inquit, ſunt grauiſſima: Nunquid igitur ſic impegerunt, vt lapſi non reſurgant, etiam ſi cupiant? Minimè gentium, inquit: Nam qualiacunque commiſerint facinora, ſi modò velint, Deo reconciliari poſſunt. Interim tamen obſerua, quod in ipſa conſolatione reos facit maximorum delictorum. *Verum ipſorum delicto ac lapſu, ſalus gentibus obtigit.* Totus hic locus eò pertinet, vt ipſis animum addat, conſoleturque ne deſperent: vtque gentium demitteret faſtum, perſuaderetque ne ad dementiam verterentur. ob eam, inquit, cauſam ſeruatę ſunt gentes, quia Hebræi ſeruari non ſuſtinuerunt, ceu hos primum opportuerit (vt dignitas poſtulabat) æternum beari, deinde gentes. At poſtquā illi renuerunt, vos exemplaria facti eſtis fidelium. Vnde & ipſe ait: Iudęo primum & Græco. tum Dominus: Proficiſcemini potius ad oues, quæ interierūt in domo Iſrael. Et neceſſarium erat vt vobis primum annunciaretur verbum. Viden incredulitatem Iudæorum locum dediſſe gentibus vt fierent exemplaria? *vt prouocaret eos.* Vt quia à ſeipſis credere noluerunt, per zelum quendam crederent. *Quod ſi lapſus ipſorum, diuitiæ ſunt mundi: & quia ſuccubuerunt, opes gentium.* Ad conſolationem eorum hæc dicit, & admonitionem. Si enim lapſus eorum, atque ipſum ſuccumbere, occaſio facta eſt tantorum gentibus bonorum, quotnam bonorum occaſio erunt, quantæque ſalutis, ſi omnes ſeruentur? Hac itaque ratione ne deſpondeant animum, eos erudit. *quanto magis plenitudo eorum?* Conſolatur eos ita conſtitutos, abunde confidere ipſos putans ſalutis ſuæ nomine, ſi modo reſipiſcant. Etenim ſi quando tot tantique impegerunt, tot ſimul ſalutem conſecuti ſūt, ac dum illi eiecti ſunt, tot vocati ſunt, conſidera quid futurum ſit, ſi redeāt ad ſaniorem fidei mentem. Nec dixit, quāto magis conuerſio eorum, ſed quanto magis plenitudo ipſorum? hoc eſt, quando omnes ad Chriſtum acceſſerint. Hoc verò adiecit, gratiæ donique Dei plenitudinem & exnberantiam demonſtraturus.

Rom. 1. Matt. 10. Act. 13. & 18.

Vobis enim dico gentibus, quatenus ego quidem ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum glorifico, ſi quo modo ad æmulationem. Pro Iudæis verba facit, vt ne videatur ex inuidentia, quæ dixit, memoraſſe, vtque gentium demittat faſtum. Vos, inquit, gentes ob duas cauſas laudo & glorifico, Primum, quoniam in miniſterium veſtrum, hoc eſt prędicationem, vobis datus ſum, neceſſe habeo & laudare & glorificare vos, ceu diſcipulos. Deinde vt ex Iudęis (quos & propriū corpus appellat) nonnullos ſeruem, laudibus nimirum veſtris impulſos. Atque per hoc gentes ſplendidas reddit, ceu eas quę ſint ſalutis cauſa Iudęis factę. Nam illi, inquit, qui ad interitum pertinebant, vobis occaſio ſunt ſalutis. Siquidem robur ex fide ſunt nacti. Aliter: Videtur eos, tererre ac ferire, qui ſunt

ſunt ex gentibus, eorumque arrogantiam deprimere. Tacite aute Iudæos carpit ac circumit, inquirens quomodo fulciat tantam ruinam, eorumque interitum, nihil autem inuenit ob rerum naturam. Etenim ex iis quę dixit, maiore ſunt accuſatione digni, quum, quæ iis bene parta ſunt, alij ipſis indigentes acceperint. Poſthac contentionem illorum indicās, non dicit, ſi quo modo perſuadeam, ſed prouocem & ſeruem. *prouocem carnem meam, & ſeruem quoſdam ex ipſis.* O Iudaicam contentionem, & reniſum, & peruicaciam. Non enim dixit, perſuadebo, ſed ad æmulationem prouocabo, vt qui aliter perſuaderi nō poſſint, niſi per intentionem, perue appoſitionem exempli aliorum. Suprà eos cognatos & fratres appellat, nunc verò carnem, magis eos ſibi admouens, viciniores que reddens. *Nam ſi reiectio eorum, eſt reconciliatio mundi, quæ erit aſſumptio?* Neque ſic tamen omnes ſed quoſdam, adeò ipſorum exploratam habebat peruicaciam. Poſtquā eos notauit, hic rurſus laudat, eadem cum ſuperioribus dicens: Si enim, inquiens, eorum tranſgreſſio & offenſio facta eſt ſalutis occaſio mundo, quid dixerit aliquis futurum, ſi aſſumpti fuerint à Deo? Quid igitur aliud, niſi reſurrectio inquit ex mortuis? Verum perinde vt reſurrectio non receptio eorum futura eſt, ſic neque ſalus gentibus obtigit propter ipſos, atqui verba ipſis facit, quibus eos inhortetur ad ſalutem. OECVMENII. Si enim reiectio ipſorum. Hoc etiam eos condemnat. Siquidem alij quidem ex peccatis ſuis lucrum acceperunt, hi verò ne ex rebus quidem ſtrenuè geſtis, adeòque virtutibus aliorum adiuti ſunt. Quod ſi quæ neceſſitate fati contingunt, illorum eſſe adſeueret, ne mireris. Nam vt hos demitteret, illos verò adhortaretur, ſic format ſermonem. *niſi vita ex mortuis.* Aut hoc dicit: Quid erit aſſumptio eorum? niſi vt dicamus, quod mortuos eos peccatis, aſſumēs Deus, eos viuificet. *Si autem,* Primitias & radicem, Abrahamum vocat: maſſam autem & ramos qui ex genere ipſius crediderunt. *primitiæ ſanctæ, & maſſa.* Si iraſcens ipſis, tanta donauit aliis, quando iam eis reconciliatus fuerit, quid non dabit? *Ac ſi radix ſancta, & rami.* Si igitur cum primitiis & radice, neceſſe eſt ſanctam eſſe maſſam & ramos: Iudæi verò non ſunt ſancti, exciderunt ergo à cognatione Abrahami. OECVMENII. Vel quia ipſos ſanctos appellat, adhortans ad fidem, perinde ac dicat: Studioſi eſtis, ac virtute decori, velle vobis tantummodo deeſt. *Sin nonnulli ramorum effracti ſunt, tu autem oleaſter quum ſis, inſitus es ipſis, ac ſimul particeps radicis & pinguedinis oleæ factus es, ne glorieris aduerſum ramos: ſi autem gloriaris, non tu radicem baiulas, ſed radix te.* Paucitatis ſignificatiuam poſuit dictionem, animum illis addens, quandoquidem in ſuperioribus oſtendit, haud multos ſeruatos eſſe, veluti ſi dicat, reliquias fore ſaluas. Incredulitate. Quanto oſtendit viliores gentes, tanto illos carpit magis, quum ait, porrò Inſitus es, oſtendit, gentes excellentiori ſe radici inſiſtere. Proinde verba hæc ſunt carpentis. Iſtuc ad calamitatem Iudæorum ſpectat, nulla in re excellentes, gentes nimirum, conſortes eximiæ ipſorum radicis fieri, ipſos verò eiici expellique. Ingentem Iudæorum vilitatem exhibet, nō enim dixit, glorieris, ſimpliciter, ſed contrà glorieris, id quod ad humi iacentes refertur. Deinde admordet etiam eos, gentibus digna eueniſſe monſtrans, gloriatione ex fide,

[illegible]

etiamſi non deceat gloriari. Ecquid hoc ad effractos ramos? nihil ſanè. Nam ſi aduerſus radicem gloriaremur, haberet hoc rationem: Sin radicem veluti ſanctam adoro, quid ad ramos qui exciderunt, ſi baiulor à radice? verum vmbram eis vult inuenire conſolationis, vt ne vltra quàm par ſit, in mœrore ſubmergantur, ſed ſobrij potius ſint, ac excubias canant, tanquàm ſalutis reliquiæ. *Dices igitur, effracti ſunt rami, vt ego inſerar?* Figuratus eſt ſermo, ceu Gentes dicant: Ecquur non gloriarer, quum tot tantaque mihi ſint bona? ego inſertus ſum, factusque hæres gloriæ, adeòque bonorum à patribus in ipſos deriuatorum, promiſſionibus item quæ illis ſunt traditæ, ego nouus hoſpes nihil tale meritus fruor. Ac quum dicit, Bene, gentibus adſentitur, ceu iis quæ vera dicant. *Bene per incredulitatem effracti ſunt, tu autem in fide ſtas. Ne nimium altè ſapias, ſed metue.* Per incredulitatem effracti ſunt. Intuere hic D. Apoſtoli ſapientiam. Quum videtur verba facturus pro Iudæis, magis eos atterit, atque concidit, illorum reiectionis, noſtræque aſſumptionis, fidem in Chriſtum cauſam adſerens. Metue, inquit. Nam fidei & incredulitatis res agitur, haud naturæ. Nec dixit humiliare, ſed metue, dementia enim contemptum parit & imprudentiam. *Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, forſan ne tibi quidem parcat* Calamitatem ipſorum nonnihil minuere animum inducit, gentium quadam obiurgatione. Sermonis ſui moleſtiam ad duriciem, ambiguitate tollit.

Vide igitur bonitatem & reiectionem Dei, ſuper eos qui ceciderunt quidem: reſectionem, ſuper te autem, bonitatem.

Ad Deum rem perducit, & ad ipſius gratiam refert. Non enim dicit: Intuere, conſidera, quantum laboris & virtutum rerumque bene ac pie tranſactarum habeas. *ſi perſeueraris in bonitate, alioqui & tu excideris, & illi, ſi in incredulitate non permanſerint, inſerentur. Nam potens eſt Deus illos rurſus inſerere.* Si digna Dei manſuetudine peregeris. Non enim fide tibi, inquit, ſola opus eſt. Nam neque tibi bona, neque illis mala ſunt immutabilia. Non enim Deus illos excidit, verùm ipſi ſeipſos. Probabilem facit ſermonem, dum Dei potentiam recordatur. *Si enim tu ex naturali exciſus es oleaſtro, ac præter naturam inſitus es in pulchram & veram oleam: quanto magis illi ex natura ſua inſerentur propriæ oleæ?* Rationem reddit, quod poſſit eos, ſi modò velint, inſerere. Si enim fides efficit quæ ſunt contra naturam, quanto potius quę ſunt ſecundum naturam efficiet? Ne quis Iudæos præcellentiores gentibus exiſtimet, quum audit gētes præter naturam inſitas: Iudæos etiam inſerendos adiicit, vt alterutrius eandem dignitatem ob oculos ponat, ac quod ad rē nihil quicquam ſint pręſtabiliores, quia ad natiuam oleam pertineant, quandoquidem & ipſi inſitione opus habeant. *Nolo autem vos ignorare fratres Myſterium hoc, vt ne ſitis apud vos metipſos prudentes.* A vobis ignoratum. Ignorantiæ autem mentione, ſuæ voluntati autoritatem parit. *Quoniam induratio ex parte Iſraeli contigit.* GENNADII. Ne inquit, magnum aliquid & mirificum de vobis ipſi ſuſpicemini, decipientes vos, blandienteſque vobis, tanquàm ſuper alios, vos quippiam intelligatis. Diſcite itaque omnino Myſterium iſtuc horribiliſſimum & ineffabile prorſum. Dei erga omnes prouidentiam oſtendens: Iudæis nāque ex parte induratis, ac ſalutē repellentibus ab

Fides ſola non eſt opus.

ſe, talem nimirum ſuper vos Deus excæcationem & indurationem adduxit, omnibus autem vobis, & illis rurſum adoptatis, gratia denuo omneis aſſumet. Teſtimonium autem & huic ſententiæ ipſum diuini Eſaię vatis oraculum depromit. Non ex toto inquit. Siquidem & ex Iudæis plerique crediderunt, & credituri ſunt. *tantiſper dum plenitudo gentium acceſſerit.* Plenitudinem gentium, cunctos ex gentibus credentes dicit. Quando ergo ad fidem omnes acceſſerint, tum & Iſrael credens ſeruabitur. Iſraelem autem appellat eos qui in Iudaiſmo perdurarunt. Nam pones (inquit ſcriptura) eos dorſum, & in reſiduis, hoc eſt reliquiis, parabis faciem eorum. *& ſic omnis Iſrael ſeruabitur.* B DIONYSII. Alexandrini bona pars, ſeu plures. *ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion liberator.* Ne quis ad Iudæos, qui recens Chriſto acceſſerint, ſcripturam hanc pertinere deputet, ſignum ponit quo cognoſcatur, quando hoc vaticinium complendum ſit. Qualénam id eſt? Quando abſtulero peccata illorum. Si enim nondum abſtulit, igitur hoc vaticinij adhuc complendum eſt. Vnde infert, dona Dei vacant pœnitudine. *& auertet impietatem ab Iacob, hocque erit ipſis à me Teſtamentum, quando auferam peccata eorum.* Auertet quidem à peccatis, conuertet autem ad ſeipſum. Tum eueniet, inquit, promiſſio Dei, quando peccata per baptiſma abſtulero. *Secundum quidem Euangelium dilecti propter vos, ſecundum autem electionem dilecti propter patres.* C Quando Euangelium illuxit orbi, propter vos gentes Iudæi ſunt inimici. Qua ratione iſtuc? Nã vobis fide annunciata, illi contentioſiores facti ab fide reſilierunt.

Quatenus ad maiores attinet, patrum nempè nomine, à Deo dilecti ſunt. OECVMENII. Deinde quia incredulitate perſeuerarunt, ac propter hoc nõ ſunt dilecti, tutum quiddam accipiens: Propter patres, inquit, perinde quaſi dicat: Licet ipſi ob incredulitatem ſuam dilecti non ſint, propter patres tamen adhuc diliguntur, vnde & ſalutem ſunt accepturi. *Pœnitudine enim vacant dona, & vocatio Dei.* OECVMENII. Vocatio gentibus exhibita. *Vt enim & vos olim non obediſtis Deo,* D *nunc autem miſericordiam conſequuti eſtis horum inobedientia, conſimilem ad rationem iſti iam inobedientes facti ſunt in veſtri miſericordiam conſequãtur.* Innuit ex gentibus primum vocatos eſſe quoſdam, deinde quia non crediderunt, Iudæos electos, atque idem rurſus deinceps euenturum. Poſtquam enim voluerunt Iudæi fidem adhibere Chriſto, denuo gentes vocatæ ſunt, ac ſecundum accitæ crediderunt: atqui id in Iudæorum reiectionem non vergit, ſed vt etiam ipſi miſericordiam rurſus conſequãtur. *Concluſit enim Deus omnes ſub incredulitate, vt omniũ miſereatur.* Concluſit, hoc eſt, incredulos arguit iudicauitque. Vt alios, inquit, propter aliorum contentionem ſeruet, hos autem propter illos, ex verò propter hos. E *O profunditas.* Profunditatem quidem nouit, quantum autem ſit, non nouit. *diuitiarum, & ſapientiæ & ſcientiæ Dei.* Quum intelligeret ſapientiam Dei, qua à condito vſque mundo in rerum diſpenſatione conſpicuus fuerit, & gubernationẽ, nõ habens quod dicat, demiratus eſt tantummodo. *quam imperſcrutabilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ ipſius.* Non enim ſolum cognoſci non poſſunt, ſed ne inquiri quidem.

Nedum enim comprehendi non poteſt, ſed ne indagari quidem, id eſt, diſpenſationes. *Quis enim nouit mentem Domini? aut quis à conſiliis illi fuit.* Ipſe, inquit, ſolus nouit quæ ſua ſunt. *aut quis primum dedit ei, &* A *retribuat ei?* Nulli, inquit, pro debiti compenſatione beneficium exhibet, verum primus beneficia incipit, donaque impertit. *Quoniam ex ipſo.* Ipſe inuenit bona *& per ipſum.* Ipſe fecit etiam quæ ſunt. *& in ipſo ſunt omnia.* Ipſe continet etiam res. *ipſi gloria in ſempiterna ſæcula, Amen.* Quia magna dixit & incognita, ad admirationem ſeſe conuertit, & ſic hoc argumentum finiit.

CAPVT. XIIII.

ADhortamur igitur vos, Fratres per miſerationes Dei, exhibere corpora veſtra. B Ipſæ (inquit) miſerationes Dei, per quas ſeruati eſtis, adhortantur vos. Ipſas namque miſerationes ſuas profert, vt Deo dignam vitam geratis. *hoſtiã viuentem ſanctam, bene placentem Deo, rationalem cultum veſtrum.*

Corpus humanũ quomodo fiat viua hoſtia.

Quia ſacrificij mentionem facit, ne quis exiſtimet, nos mactari iuberi, intulit: Viuens, ſeu viuentem hoſtiam. Qui verò erit victima corpus? Videãt oculi quę recta ſunt: lingua manuſque altera quidem laudibus Dei, altera verò præceptis vacet, ſic fiet hoſtia viua ipſum corpus. Secernens itaque ſacrificium iſthuc ab Iudaico, ſanctum, inquit, bene placens, & rationis capax. Nam Iudaica victima corpo- C rea & externa quũm eſſet, non perinde ſãcta aut beneplacens erat. Rationalem cultum, ſeu rationalem ſeruitutem ſeu miniſterium, quaſi dicat: Exhibete corpora veſtra hoſtiam, per rationalem latreiam, hoc eſt cruore vacantem. Vel offerte ſacrificium viuens, & rationale Miniſterium: Offerte namque ſubaudiendum eſt. Rationalis ſeruitus, eſt vita ſecundum Chriſtum. *Et non conformemini ſæculo huic.* OECVMENII. Id eſt, ne ſimul transferamini cum deceptione eius: vel, ne ſimul mutemini cum tempore hoc. Et quomodo aliquis ſeſe offert hoſtiam viuentem? quomodo? Ne transformemini, id eſt, ne efformetis vos iuxta formam mundi huius, nihil e- D nim ſani habet aut firmi. Hinc etiam figuram ipſum vocat, inſtabilitatem eius denuncians, atque hoc dicens, mortalem innuit. *tranſformemini in renouationem mentis veſtræ.* Mundi figuram nominans, virtutis formam intelligit, natiuam eius pulchritudinem monſtrans, Quia homo quum quiſpiam ſit, non poſſit non peccare: ideò innoua, inquit, teipſum per pœnitentiam, nihil enim adeò animam ſenio conficit, annoſam reddit, antiquat, atque peccatum. *vt probetis vos quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta.*

Vel hoc dicit: Innouare, vt diſcas quid ſit commodum, quæue bona Dei voluntas. Ad Iudæos ſermo- E nem dirigit, qui lege tenebantur, inquiens: Lex quidem Dei itidem voluntas erat, ſed non beneplacens neque conſummata, verùm ob imbecillitatem veſtram conceſſa: perfecta autem & beneplacens Dei voluntas eſt, nouum Teſtamentum. *Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi. cuiuis qui eſt inter vos, ne ſit arrogans, nimium ve ſapiat.* Quum ſupra per miſerationes dixiſſet, nunc per gratiam, inquit, haud quaquam ſe fide dignum iudicans ad perſuadendum.

Voluntas & Dei beneplacẽs

Hinc alias quidẽ miſerationes, aliàs verò gratiã obiicit ac proponit. Gratiæ autẽ mẽtionẽ faciens, beneficia iuſta Dei recordatur. *ac pręter id quod opportunũ eſt.*

Ne

Ne inquit, vltra menſuram noſtram ſapiamus, id enim dementiæ eſt atque ſtultitiæ. *ſed ſapiat ad ſobrietatem, cuilibet vt partitus eſt Deus menſuram fidei.* Prudentiam enim accepimus, non vt ad dementiam ea vtamur, aut ſtultam eam reddamus, ſed vt ad ſobrietatem ac mentis noſtræ ſanitatem eam potius adferamus, hanc enim nunc ſobrietatem appellat, non eam quæ luxui & libidini opponitur. Fuerunt non nulli apud eos donis conſpicui, ac alij quidem admodum turgeſcebant huiuſmodi donorum nomine, alij verò adſpernabantur alios, contráque eos efferebantur: hi verò æmulabantur. Quare ait: Quid alios deſpicis? quid inuides? Si Deus diſtribuit, omnino benè & commodè diſtribuit. Progrediatur ergo vnuſquiſque quò poteſt, neque extollatur. Dei e- B nim donum eſt, non tua virtus, neque quiſquam aliis, quod non habet, inuideat. Deus enim dona diſtribuit, qui nouit, quid cuique decorum ſit atque conueniens, In ipſa igitur perſeueret, neque æmuletur, neque efferatur dono ſuo. *Quemadmodum enim in vno corpore membra multa habemus. membra autem omnia.*

Sobrietas.

Quid enim tu, inquit, criſtas erigis atque ſuperbis: quid verò æmularis? Nonne omnes vnum corpus ſumus? membra autem inter nos mutuo alter alterius? Nec dixit, is qui inferius donum habere viſus eſt, membrum eſt eius cui maius chariſma obtigit: verum is qui maius habet, eius eſt membrum, cui minus eſt donum. Hac diiudicatione volens cũ C hos dimittere, tum illis addere animũ. *non eandem habent operationem: ſic multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem inter nos alter alterius membra ſumus.* Eo reſpicit Parabola: quemadmodum, inquit, membra differentem nacta ſunt operationem: ſic diuerſa à ſpiritu paracleto data ſunt chariſmata. *Habentes autem donata, ſecundum gratiam quæ data eſt nobis.* Si donauit, quid tu faſtu turges? Nunquid enim tua virtute dona peperiſti? haudquaquam. Dei namque donum eſt. *diuerſa ſiue.* Pulchrè dixit diuerſa, vt oſtendat, non alterum quidem magnum, alterum verò paruum eſſe: nam omnia Dei magna ſunt, verùm varia ſunt & conuenientia. *Prophetiam.* Commonſtrat iam, quod D qui maiora quę videntur dona accipiunt, ſint cauſa quur accipiant. Si enim gratia eſt, tanto magis adfluit, quanto magis inuenit commodum quiſquam ea per fidem exhibere ſibi. *ſecundum proportionem fidei.* Subaudi, habeamus. *miniſterium.* Miniſterium, generale quippiam eſt, omnia enim dona ad Miniſterium & proximi commodum dantur: deinceps ad ſpecialia etiam accedet. *in miniſterio.* Subaudiendum, accepit aliquis. *ſiue qui docet* Scilicet, permaneat. *in doctrina* Si quis accepit, dona doctrinæ & inſtitutionis in doctrina: repete, perſeueret. *ſiue qui adhortatur in conſolatione.* Donum adhortationis accepit, in adhortatio- E ne permaneat, ſeu perſiſtat. *qui impertit, in ſimplicitate: qui præeſt in ſedulitate.* Deinceps oſtendit, quod qui donis abutuntur, ea inutilia reddant. *qui miſeretur in hilaritate.* Non enim ſatis eſt, præbere tantum.

Non veluti damno adfectus, verum ceu lucro auctus ſit, hinc enim continget exhilaratio. *Dilectio non ſit fucata.* Ne ſit fucus charitatis, ſed ipſa charitas: qua exiſtente, commemorata rectè tranſiguntur. *odio proſequentes malum.* Nedum abſtinentes, verum penitus illud odio proſequentes, atque illud præpoſitio, ἀπὸ innuit, in dictione ἀποσυγοῦντες. Deinde ſubdit: Non ſolum odio proſequamini malum, cęterum bonum iuxta teneatis. Adhærentes, ipſam ad bonum propenſionem palàm indicat. *adhærentes bono.* Poteſt A enim & in turpibus quædam eſſe dilectio. *Fraterna charitate erga vos mutuo adfecti, honore alius alium præuenientes.* Si fraterna inter vos charitas viguerit, omnino vos mutuo diligitis, fratres enim eſtis. Deinde commemorat, quomodo fraterna charitas rectè perficiatur, ſi quiſque fratrem ſuum honore præuenerit. *Studio non ſegnes.* Etenim & hoc honorem parit, quando non honoramus tantum, verùm & in hoc ſtudioſè incumbimꝰ, vt honore alios anteuertamus & vincamus. *ſpiritu feruentes.* Feruentem habentes & flammantem in vobis Spiritum ſanctum, quod fiet, ſi in bonis operibus vixerimus. Vt ſitis calidi & excitati: ſic fiet, vt Domino inſeruiatis. *Domino ſeruientes.* B Ex commemoratis enim eueniet, vt Domino ſeruiamus. *ſpe gaudentes, in afflictione patientes, in oratione perſeuerantes.* Quî fiet autem vt ſpiritu ferueamus? Si ſpe, inquit, gaudeatis. Nihil enim adeò ad quæuis alacrẽ efficit, atque ſpes bona, ac ſi patientes (inquit) permanſeritis, & ſi intermiſſionem citra orationem veſtram coram Deo effundatis. Patientia namque parit probationem. Ea enim adiutante, erunt facilia omnia. *neceſſitatibus ſanctorum communicantes.* Si neceſſitate conſtricti fuerint. *hoſpitalitatem perſequentes.* Ne expectes tãtiſper dum ille ad te reuenerit, erubeſcit enim ac pudore ſuffunditur: verum tu inſequere eũ, inuita eum. *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, &* C *ne maledicatis.* Quum docuiſſet, quomodo erga cum fratres, tum amicos, nos affectos eſſe oporteat, ſimul iam nunc inſtituit, qui Chriſtiani ſeſe aduerſum hoſtes gerere debeant. Obſerua autem, quod non dixerit: Ne vlciſcaris te de hoſte, neque maledicta in eum euomas: verùm quod longè maius eſt: Benedic, & intercede pro eo apud Deum. *Gaudete cum gaudentibus, & flete cum flentibus.* Nedum verbis (inquit) benedicite, verumetiam operibus: gaudentibus quidem congaudentes, dolentibus condolentes. Magnum autem eſt, congaudere gaudentibus: quandoquidem fœlicitas proximorum impiis ſeſe occaſionem inuidiæ præbeat. *idem inter vos mutuo ſentientes.* D *non alta affectantes, verum humilibus conſentientes.* Si magnum te exiſtimas, talem & fratrem tuum reputa, etiam ſi pauper fuerit. Nam apud Deum d, iuitiarum & inopię nullus eſt reſpectus aut diſcrimen. Quomodo autem tibi hoc contingat? Si de te ipſe non alta ſentias, verum ſi commodes & conſentias tenuibus, atque ad illorum humilitatem deſcenderis. Ex his vanam illorum gloriam ſupprimit. Veriſimile namque erat, propter vrbis amplitudinem, tali affectu detineri. *Ne ſitis prudentes apud vometipſos: nulli.* Hoc eſt. Ne exiſtimetis vos eſſe ſapientes, ac nullius conſilio indigos, dicit enim ſcriptura: Væ prudentibus & intelligentibus apud ſeſe. *malum pro malo reddentes.* Si E nãque vituperabilis atque infœlix eſt, qui tibi iniuriã infert: quur non prauorũ imitationẽ fugis? Si quidẽ dum vlciſceris te, impietatis te ipſum conſortem reddis. *proſpicientes bona coram cunctis mortalibus.* Tantũ dicit: Date operam, ne cuipiam vituperationis occaſionem detis, & vt boni & probi appareatis, Vel quia paulo antè dixerat: Nemini malum pro malo reddentes, appoſuit, curam gerentes boni, perinde ac ſi dicat: Nõ ſatis, eſt vos tantũ non reddere malũ: cęterũ oportet vos ei etiã proſpicere, qui vobis malefacit. Nã & ſuprà non ſatis fuit, non execrari eos qui perſequuntur nos: ſed benedicere nos illis etiam præcepit. *Si poſſibile eſt, quantũ in vobis eſt, cũ omnib. pacẽ habẽtes,*

Hoſpitalitas.

Nonnunquam enim non poteſt habere locum pietatis ratio. Quod verò ait: Quantum in nobis eſt, valet. Tu fac quod tuum eſt, nec exhibeas inimicitiæ occaſionem, neque Græco, neque Iudæo, hoc enim eſt quod ait: Cum omnibus. *Non vos ipſos vlciſcentes dilecti, ſed date locum iræ.* Id conſectarium eſſe ſolet, vt qui iniuria ſit adfectus, vltionem ac vindictam affectet, atqui idipſum tibi nunc, inquit, annunciatur: Ne vlciſcaris te: ipſum ſic futurum eſt, vti Deus tuo nomine vltionem ſumat. Date enim, inquit, locum ſpaciumque iræ, vt veniat Deus. Si enim vt non vltionem de te ſumas, veniet ſuper illos ira Dei. IOANNIS CHRISOSTOMI. Quia cui vis facta eſt, maximè deſiderat videre, vt vltione ipſe fruatur, hoc ipſi magna copia tribuit. Si ipſe, inquit, de te vltionem ipſe non ſumpſeris, Deus erit vltor tui. Permitte igitur ipſi cauſam tuam, vt ipſe pro te egrediatur aduerſus hoſtem. hoc eſt, ait: Date locum iræ. *Scriptum eſt enim:* Maiori conſolatione iniuria affectum recreans, illique animum addens, protulit Teſtimonium. *Mihi vindictam, & ego rependam, dicit Dominus.* Mihi, hoc eſt, apud me. *Si igitur eſuriet inimicus tuus, ciba illum, hoc enim faciens carbones ignis coacervabis ſuper caput ipſius.* Non ſolum, inquit, pacifici ſitis & pacati, nec vltionem ſumatis de inimicis veſtris, verumetiam benefacite, alentes eos & potu ſaturantes. Quia verò id admodum durum erat & arduum, ſubdit, ignem ei coaceruabis, hoc faciens. Hoc autem dixit, vt animum adderet, cui eſt iniuria illata: vtque perterrefaceret illum qui intulit. *Ne vincaris à malo, ſed vince in bono malum.* Emollito iam antea eo qui iniuria erat affectus, perſuaſoque vt benefaceret, per hoc quod diceret: Carbones coaceruabis: nunc altius ipſum adhortatur. Si tali, inquit, affectu ipſum alis, vt ignem ei aggreges, non viciſti malum, ſed victus es ab eo. Ego autem volo, vt tu vincas malum. Proinde ne malefico affectu bene facias. Pro tua enim conſolatione, quę dicta ſunt, commemorata ſunt, non vt ita facias.

Quomodo ſit inimicis benefaciendum.

CAPVT XIII.

OMnis anima poteſtatibus præeminentibus ſubdatur. Multam capitis huius vndique prouidentiam facit, monſtrans Chriſti Euangelium, non ad publicæ bonæ ordinationis ſubuerſionem datum eſſe: & quod ſatis ſit hoſtio, qui veritatis nomine ſint nos aduerſum tot hoſtes, eoſque ſuperfluos, cogitare oporteat. *Non enim eſt poteſtas, niſi à Deo.* Non de quouis hæc ſigillatim principe dicit, ſed de ipſo magiſtratu. Quum enim eundem eſſe omnium honorem, idemque preciū dicere ſeditioſū, eſſet intulit: Deus poteſtatem inſtituit. *Quæ autem ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt.* De eodem hæc loquutus eſt Quum enim, Non eſt poteſtas, diceret, niſi à Deo: rurſus idem profert. Quæ ſunt poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt, veluti factæ. Deus, inquit, ordinauit & diſpenſauit eas. *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit.* Ne ſeſe deteriores vilioreſque reddi, Chriſti ſerui arbitrentur, ſi poteſtatibus ſubiiciātur: oſtendit quod neceſſarium ſit, obtemperare & non reluctari, neque inobedientem eſſe quempiam magiſtratui. Qui enim iſthuc attentauerit, Deo reſiſtit, qui condidit inſtituitque magiſtratus. *Qui autem reſiſtunt, ſibiipſis iudicium accipient.* Condemnationem appellat, quam ipſi ſibi à Deo attrahunt, pariunt, conciliant. *principes enim non* A *ſunt metus bonorum operum.* Quid doles, inquit, ſubditus poteſtati? quid verò metuis eam atque tremis? Nunquid enim increpat bene honeſtéque viuentes? nunquid eſt terrifica ei qui virtuti impendit operā, Hoc eſt, iis qui bene operantur, & vita ſunt bonis digna, conſpicui? *ſed malorum. Quod ſi nolis metuere poteſtatem.* Id eſt, mala patrantibus. Quod ſi cupias, vt vel princeps vel magiſtratus nedum tibi clemens ſit, verùm te laudibus etiam vehat. *fac bonum & habebis ex ea laudem. Dei namque miniſtra eſt tibi in bonum.*

Adeò, inquit, laudabit te ſi bonum opereris, vt ſit etiam auxiliatura ad hoc tibi. Porrò timor occaſio tibi erit bene rectéque viuendi. Eam autem ob rem dixit, Dei eam eſſe miniſtram ad bonum, B quandoquidem miniſtret ac inſeruiat voluntati Dei, cum bonos laudibus euehens, tum malos puniens: hinc te ad bonum etiam impellit. *Sin malum feceris, time.* Non igitur princeps aut magiſtratus, metus tibi cauſa eſt, ſed ſcelerata tua vita. *Non enim fruſtra gladium geſtat.* Viden quomodo per terrefecerit ſubditum, armaueritque magiſtratū? *Dei enim miniſtra eſt, vltrix ad iram, ei qui malum operatur.* Nam qui ſceleratam vitam ducentes pœna adficit, Dei miniſter eſt ad iram. *Quare neceſſarium eſt, ei ſubiici.* Neceſſarium eſt igitur, inquit, magiſtratui ſubiici, non ſolum propter iram Dei, magiſtratui ſubditis obuenientē: ſed etiam propter conſcientiam, hoc eſt, vt ne videaris conſcien- C tia vacare, & ingratus eſſe benefactori ac miniſtro Dei, ſi nō obtemperes poteſtati, atque hoc eſt quod ait: *Non ſolum propter iram, verum etiam propter conſcientiam. Propter hoc enim & tributum penditis.* Tantis, inquit, beneficiis vos perfundit magiſtratus, vt & tributum ei pendatis: mercedem nimirum gubernationis, præſidatuſque eius. *miniſtri enim Dei ſunt.* Hoc eſt, ſub operarij Dei, miniſtrantes ipſi ſunt principes, ex hoc quod curam ſubditorum gerunt. Neglectis ſuis priuatis rebus, publico ſuorum ciuium commodo inuigilant. *in hoc ipſum inuigilantes ſedulo. Reddite igitur omnibus quæ debetis: cui tributum, tributum: ei cui vectigal debetis, pendite vectigal: cui timorem, timorem.* Monſtra D uit pauloantè, rem eſſe neceſſariam magiſtratū. hinc debita hic nominat, ea quæ exhibentur eidem. *cui honorem, honorem.* Non ſolum pecunias debetis, cæterum etiam honorem. *Nemini quicquam debeatis, niſi vt vos mutua inter vos charitate proſequamini. Nam qui alterum diligit.* Ad matrem adeòque fontem omnium bonorum peruenit, nempe charitatem: oſtendens eam eſſe tum neceſſariam, tum deberi. *legem impleuit.* Lucrum charitatis ſubdit. Qui hanc implet, vniuerſam (inquit) legem implet. Porrò quum ait: Qui diligit, totam legem impleuit: innuit quadantenus, vniuerſa mandata, charitate impleri. Atqui non dixit, Implentur ſimpliciter, ſed in ſummam rediguntur: E hoc eſt, breuiter & ſuccincta ratione totum fit, & vniuerſum completur mandatorum opus paucis. *Quod enim ait lex: Non committes adulterium, non occides, non furtum facies, non dices vanū Teſtimonium, non concupiſces, et ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo redigitur, ac ſummatim comprehenditur, nempè: Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. Dilectio proximi.* Quod habet mādatum, Sicut te ipſum: intenſam admodum charitatē ſignificat. *malū non operatur. Plenitudo itaque legis dilectio.* Viden vtramque in charitate virtutem eſſe, & quod à malis abſtineat, & bona perficiat? Ecce abſtinentiam à malis: Proximo, inquit, malum non operatur. Ecce bonorum operationem.

Pleni-

Plenitudo, inquit, legis charitas, proximo enim beneficium impertit. Vniuerſum autem legis ſtudium nihil aliud, quam hoc ipſum poſtulat. *Et hoc ſcientes.* SEVERIANI. Implete, inquit, dilectionis opus, ſcientes tempus id vrgere, virtutemque depoſcere. Nunc enim eſt propior ſalus noſtra, quàm quum credidimus. hoc eſt, nunc quum nouimus quæ ſint opera commodiora, leuius nobis eſt & facilius ſeruari, quā quando inſtituebamur in fidei adhuc verbo atque norma. Non enim ſimul cum fidem in Chriſtum primum docemur, ſtatim exactam agendorum comprehenſionem aut cognitionem tenemus. *tempus. Quoniam hora eſt.* Sciētes, inquit, hoc. qualenam Hoc? tempus nimirum, adeòque opportunitatem temporis. *Iam* Iam, proximè finem. hinc operæ ſanè B eſt precium, vrgere nos bonorum operum peractionem. *nos è ſomno excitari.* Ex ſocordiæ, nec non accediæ ſopore expergiſci, ſurgere. *Nunc enim propior eſt noſtra ſalus.* Præſente namque vita vel paululum pręterlabente, vicinus redditur Reſurrectionis futuræ tempus. Si enim quemadmodum opus fuerit, inſtructi inueniemur, ſalutaris nobis iudicij illa dies illuceſcet: ſin minus, pernicioſa nobis erit. At tamen ipſe ex commodioribus illam diem denunciat. *quam quando credidimus.* Veriſimile eſt, eos qui primum crediderunt, ceu neophytos, feruentes fuiſſe in fide & religione, at poſtea illos deferbuiſſe ac veluti emarcuiſſe. Hoc igitur nunc ſubobſcurè C indicat. Quanto, inquit, vicinior eſt ſalus noſtra, tanto nos feruentiores eſſe in fide & moribus oportuit, potius quàm ſegniores eſſe. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit.* Noctem, præſentem vitam appellat. nihil enim à ſomno res humanæ diſtant. Diem futurum tempus nominat. quod quæ iā abdita ſunt, tum reuelabuntur. *Deponamus igitur opera tenebrarum, induamusque arma lucis.* Opera tenebrarum, prauas operationes accipit: arma verò luminis, virtutem ipſam. Perinde autem vt arma muniunt, pari ratione luminis arma ſplendidum reddunt. *vt in die decore circumambulemus.* Quum ſupra dixiſſet futurum iudicij D diem, nunc ipſum exhibet, ac veluti præſentem ſtatuit, in trepidationem coniiciens auditorem. Quum ait: Circumambulemus: exuit inuidia & odio ſermonem, nam & ſe ipſe immiſcuit. *Non in cōmeſſationibus et temulentiis.* Non bibere ſanè, verum immodicè bibere prohibet. *non in cubilibus & libidinibus.*

Nox eſt vita humana.

Non tollit Matrimonium, ſed fornicationem. *non in lite & ęmulatione.* Per litem intelligit, indignationem & excandeſcentiam: per æmulationem, inuidiam. *ſed induite Dominum Ieſum Chriſtum:*

Qui enim Chriſtum Dominum induerit, is habet vniuerſam virtutem. Qui verò ipſe induendus eſt? Si nobis intrinſecus & forinſecus omnia ipſe ſolus E fuerit, ſi externa bona noſtra ille ſolus extiterit: Porrò nunquam ab eo deſtitui, indumentum vocat. *& carnis, prouidentiā ne feceritis ad concupiſcentias.* Quū ait, Carnis non eſſe gerendam curam: addit, Ad concupiſcentias: ne exiſtimes, in neceſſariis rebus non oportere nos carnis noſtræ cura tangi, vt in cibo & potu. Eſt enim ei proſpiciendum, vt permanere poſſit, non ad libidinem.

Chriſtum induere quid ſit.

CAPVT. XIIII.

L*anguentem in fide ſuſcipite.* Fuerūt nonnulli ex Iudæis creētes, qui legis adhuc ęremoniis detenti, A multos cibos execrabantur, & ne Prophani fierent, veſcebantur oleribus ſolis: ita vt nō continentiæ ira, ſed execrationis iſta obſeruatio videretur. Extiterunt & alij ex Iudæis credentes, qui ſolida fide firmati, haud quaquam obſeruabant cibos. Ad hos igitur in fide ſinceros, ſermonem ſuum vertens, cibos abominantes nonnihil carpit, ac tāgit, infirmos eos in fide appellans. *non ad diiudicationes diſceptationum.* Primum aduerſum ipſos vulnus eſt, dicere Languentes in fide. Alterum eſt, Suſcipite, oſtendit enim, eos ingenti cura indigere. Tertium, quod ait. Non ad diiudicationes diſceptationum ſeu cogitationum. Indicat autem, vſque adeò impingere illos infirmos vt & eos qui eodem ſecum charitatis & amicitiæ B vinculo colligari debeant, iudicent. *Alius quidem credit, licere ſibi veſci quibuslibet: qui vero in fide infirmus eſt, veſcitur oleribus.* Alius (inquit) ſincere credens, neque vllam Iudaicam obſeruans traditionem aut obſeruationem, quibuſlibet citra abominationem veſcitur. Prædicat autem ipſum à fide: Qui, inquit, circa fidem infirmus eſt, oleribus veſcitur, hic ſimul increpat eum, quod non ſecundum laudatam continentiam edit olera. verùm hypocritam agit, at ſecundum fidei infirmitatem. *Qui veſcitur, non veſcentem ne aſpernetur. Et qui non veſcitur, veſcentem ne iudicet. Deus enim ipſū ſuſcepit.* Non dixit, nō corigat, ſed, ne adſpernetur, oſtendēſquod ridicula agat. Opus eſt enim, ip C ſum fraterna charitate corrigere, nec veluti execratum contemnere. Porrò quemadmodum qui per fidem omnia edebant indiſcriminatim, vilipendebant obſeruantes: ſic illi hos veluti edaces ac gaſtrimargos iudicabant. Obſerua autem, quum dixiſſet, Deus ipſum ad ſeſe attraxit, ac liberauit ab omni Iudaica obſeruatione. SEVERIANI. Chriſti miniſter, quem Chriſtus ſuſcepit, alienus eſt à lege. Quis igitur es, qui iudicas ex lege, ab lege alienum? *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum.* Ad ſincere credentem ipſi ſermo eſt. Hinc manifeſtum eſt, quod nedum vilipendebant, verum etiam iudicabant manducantes olera. *Suo Domino ſtat, aut cadit:* Dei eſt, & ad D Deum pertinet lapſus eius & reſurrectio. *Ne igitur* iudices ipſum, quum non digna condemnatione agat. Alienus namque ſeruus eſt. *Statuetur autem. Nam potens eſt Deus ſtatuere eum.* Rurſus ferit infirmos, adeòque eos qui ciborū diſcrimina obſeruabant. Quum enim dicit, Statuetur, indicat, quòd concutiuntur in tantum etiam vt Dei conſolidatione opus habeant. *Alius quidem diem à die diſcernit, alius autem omnem diem iudicat.* Veriſimile erat, eos qui continuo ieiunabant, eos condemnare, qui non continuo inedia corpus caſtigarēt ſuum, quos hic vetat, iudicare, condemnare, & accauſare, fuerunt enim qui recens ad fidem acceſſerant. Metuebat itaque, ne multa ac- E cuſatio planè eos à fide abſcinderet, ira perculſos ob huiuſmodi accuſationes. *Vnuſquiſque in propria ſententia.* Ne de omnibus accipias, quod ait Apoſtolus: Vnuſquiſque in ſua ſententia certus eſto, verum de ieiunio tantum, idque quum fidei recens infixi fuerunt Romani, conſentiebant Iudæis. Nam ſi de fide commemoratum locum acceperis, à toto ſeu ſcopo excidiſti. *certus ſit.* Quilibet propriæ ſententiæ certus ſit. Vel quod rectè facit ieiunans ſemper, vel quod bene, non ieiunans ſemper., OECVMENII. Non eſt accipiendum, quod dixit de doctrina fidei, quemadmodum & ipſe prædixit.

Ciborum delectus duplex.

Laudata à cibis abſtinentia.

Qui diſcernit diem, Domino diſcernit: Ambo enim, hic & ille, vno vtuntur ſcopo, nimirum honore Dei. Nam qui obſeruat diem, legem ſeſe Dei adimplere cenſet. qui verò hic ſeſe indifferenter gerit, ſimili honore Deum adficit. *qui non diſcernit Diē, Domino non diſcernit: qui edit, Domino edit.* Qui ſic adfectus eſt vt in ſingulos dies ieiunet, Domino ſic adfectꝰ eſt: & qui in ſingulos dies inedia ſeſe non caſtigat, propter Dominū ſic adfectus eſt. Quicquid autem propter Dominum fit, bonum eſt, inquit. *gratias enim agit Deo. Et qui non edit, Domino non edit, & gratias agit Deo.* Si igitur opportunum eſt, vt per omnia gratię agantur Deo, quid adeò vehementer ieiunij cauſa diſſidetis? parum enim diſtatis: nec eſt adeò magnum, quod inter vos eſt medium, Ac ſi pro ipſorum concordia loquitur. Enimuerò qua via Chriſto placere poteſt, qui non edit? veluti enim legi detētus iſta dicit. Obſerua hic, quàm continuò hic feriat Iudaiſantē. Si enim quod quæritur, eſt gratias agere: perſpicuum eſt, quod ille gratias agat qui edit, non qui non edit, quomodo enim is gratias agat, quum lege dum teneatur? *Nullus enim noſtrum ſibiipſi viuit, & nullus ſibiipſi moritur.* Habemus (inquit) Dominum, cui & viuimus, ſi viuamus: cui & morimur, ſi moriamur. Si igitur Domino & vita & mors noſtra precioſa eſt, ipſe reget ac diſpenſabit ea quæ ad nos attinent, nec eſt opus, vt proximum noſtrum iudicemus, vel contemnamus. *Siue namque viuamus, Domino viuimus: ſiue moriamur, Domino morimur.* Vitæ enim ipſe mortiſque ſolus poteſtatem habet. *Siue igitur viuamus, ſiue moriamur, Domini ſumus.* Rationem adduxit eius: nempe, quod & viuentes nos & morientes ſumus Chriſti. Præterea & illud monſtrat: Si tanra, inquit, vſus eſt erga nos prouidentia vt & crucifigeretur, haud iam nos deſpiciet. Nam ſi morientibus, adeoque defunctis vita proſpicit, quanto magis viuentium tangetur noſtri cura? Iſthuc verò ad condemnatos dicit, quod imbecilles in fide apud Deum curentur, quodque ratio eorum habeatur: ob tantam nimirum ipſius erga omnes prouidentiam. In fide autem exiguum rubore ſuffundit, dum beneficia Dei ad memoriam illi reuocat. *In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt, & reſurrexit, & reuixit.* Noſtri dominatus iuſtificationes antea repoſuit. *Vt in mortuos & viuentes Dominetur.* Hoc in animas & corpora. Hæ enim ſunt immortales, illa verò morti obnoxia. Hæc. D. Methodij quoque in concione de Reſurrectione, eſt ſententia. *Tu autem, quid iudicas fratrem tuum?* Ad eum, qui in fide puſillus eſt, hic rurſus eſt ſermo. *aut & tu quid contemnis fratrem tuum?* Ad ſolidum in fide hęc verba facit. *Omnes enim ſtatuemur ante tribunal Chriſti.* Nomine tenus fratrem. Diluit ipſis interrogationem. *Scriptum eſt enim: Viuo ego dicit Dominus.* Videtur quidem per Prophetiæ prolationem demittere fidelem, vt ne flocci faciat Iudaiſantem. Atqui totum locum ideò protulit, vt animum eius, qui Iudaiſmo adhuc laborat, concutiat: hic quidem iudicij mentione, ſuprà verò ipſis Chriſti beneficijs illos pudefaciens. Si enim ante Chriſti thronum iudiciarium omnes ſiſtemur, ipſe à nobis, nō lex ipſa, delictorum noſtrorum rationem exiget. Quid igitur adhuc legem tenes, & non potius Chriſtum amplecteris? *quoniam mihi flectetur omne genu & omnis lingua.* Dominatum ipſius in omnes teſtatur. *confitebitur Deo.* Propria peccata ex propria conſcientia, tanquam iudice.

D. Methodij concio de Reſurrectione.

Iſa. 45.

Oecvmenii. De Deo & Patre dictum, quod ipſe iudicet neminem, iudicium autem dederit filio. Perſpicuum eſt igitur, quod de iudice hoc à D. Paulo in medium ſit depromptum, Confitebitur Deo & rationem reddet Deo. Igitur Chriſtus Deus eſt, etiam ſi hoc impii nolint. *Proinde vnuſquiſque noſtrum de ſeipſo rationem reddet Deo. Ne igitur nos mutuo iudicemus. Verùm id iudicate potius.* Rurſus prima tenetur ratione: Vt ne accipias, timoris ac terroris cauſa, iudicij ipſum meminiſſe, ſed enim propter ſermonis cōſequentiam. *Vt non ponatis offendiculum fratri, aut ſcandalum.* Hoc & ad ſincerum fidelem, & Iudaiſmum adhuc ſpirantem quadrat. Etenim & perfectus ille offendebatur ex ciborum obſeruatione, qua proximus occupabatur: cibos item obſeruans, vehementi increpatione ſincere credentis lædebatur. Vno itaque conſilio vtrunque corrigit, & ad rectius iter reuocat, per horum, quæ proximo ſcandali occaſionem prębent, commemorationem. *Noui autem, & perſuaſus ſum in Domino Ieſu, quoniam nihil cōmune eſt per ſeſe.* Adhuc de ciborum obſeruatione ei ſermo eſt. Quum igitur dixiſſet, Noui & perſuaſus ſum, nihil eſſe commune: ne obiiceret qui Iudaiſmo adhuc addictus eſſet: Ecquid ad nos, ſi tu perſuaſus es, lege diuerſum docente? adiicit. In Domino Ieſu: oſtendens, quod ab ipſo hęc didicerit, certuſque factus ſit, nec à ſe ipſo protulerit. Theodoreti. Nihil inquit, commune eſt per ipſum. Vt ne diceret: Tu quis es, qui reſiſtis Moyſi? ipſius Moyſi Dominum in mediū adducit, docens, ab eo legales obſeruationes antiquatas, ac nullum cibum debere à te immundum iudicari. Nam quod Apoſtolus ait, per ipſum, accipiendum eſt, pro Euangelica ipſius ſanctione. Seueriani. Nihil commune eſt per ſe, ſeu natura, hoc eſt immundum. *niſi ei qui reputat quicquam eſſe commune, illi commune eſt.* Per ipſum, nempe Deum, vel per gratiam, quæ data eſt nobis ab ipſo: Nihil natura commune eſt, verum ex voluntate vtentis fit commune, vnde & illi ſoli eſt commune, non omnibus: illi (inquit) commune eſt. *Quod ſi verò propter cibum frater tuus contriſtatur.* Fideles eis conuiciabantur & obiiciebant, quod Iudaicis ceremoniis adhuc adhærerent, ideòque cibos obſeruarent. Non vult igitur eos in non adeò magnis rebus attonitos reddere, admodum veritus, ne forſan animum deſpondentes, omnino ab fide deficerēt tandem. Nihil igitur in cibis commune ſeu impurum dicit: verùm hoc tantum præcipit, vt ſibi temperet à nimia fratrum accuſatione, ob æqualem & eandem Chriſti erga ſe curam, perinde ac antehac dictū eſt. *non adhuc ſecundum charitatem obambulas.* Vult enim vigere inter Chriſtianos charitatem, ſciens omnia per ipſam quadātenus rectè perfici. *Nec cibo tuo illum perdas, pro quo Chriſtus mortuus eſt.* Ne, quia tu omnibus veſceris quum fidelis ſis: acriter ipſum accuſás, prorſus ipſum tandem à fide eiicias. Etenim & pro ipſo Chriſtus mortuus eſt, vnde debes etiam pari ratione illi acquieſcere. Oecumenij. Hic conſulit & fideles à cibis abſtinere, vt iis qui in fide adhuc ſunt exigui, cōdeſcendāt & inſeruiant, id quod & in progreſſu deinceps ait. *Ne igitur vituperetur veſtrum.* Nā accuſans eū, & ſemper cum ipſo contendens ob ciborum obſeruationem, nō ſolum ipſum contentioſiorem reddis, verumetiam occaſionem das gentibus & infidelibus vituperate noſtram fidem, ob huiuſmodi contentiones veſtras. Oecvmenii. Bonum veſtrum, id eſt, fides. *bonum.* Bene quidem doces: verùm contentio veſtra cauſam maledicentiæ præbet.

Non eſt regnum Dei, cibus aut potus: Compeſcere eos in animum inducit, vt ab accuſationibus deſiſtant. Nō enim, inquit, per cibum & potum ingredi poſſumus regnum Dei. *ſed iuſtitia, pax, & gaudium in Spiritu ſancto: Nam qui in hiſce ſeruit Chriſto.* Qualia igitur ſunt, quæ in regnum introducunt? Iuſtitia, pax, lætitia: hoc eſt, vita virtutibus conſpicua, pax erga fratrem, ex vnanimitate gaudium. Quum verò pax etiam, gaudium & lætitia ſit in turpibus quoque rebus, apponit: In Spiritu ſancto, perinde quaſi dicat. Hanc dico pacem & lætitiam in Spiritu ſancto factam, hoc eſt per Spiritum ſanctum docetur. *cùm Deo gratus eſt.* Eſt quando & ex vana gloria quiſpiam inſeruiat Deo, non vel ex metu, vel dilectione Dei: propterea inducit: Qui enim in huiuſmodi Chriſto inſeruit, hoc eſt in iuſtitia, gaudio, & pace ſpirituali. *tum probatus hominibus.* Etenim & homines te demirabuntur, videntes paci ſtudere te, gaudium item & iuſtitiam complecti, vel propter cibos. *Proinde quæ pacis ſunt perſequamur, & quæ ad mutuam inter nos ædificationem pertinent.* Quia hæc iam ſunt in confeſſo, & quia pax demonſtrata eſt eſſe bona: hanc itaque accedamus & amplectamur, per quam omnium noſtri ædificatio proueniet. *Ne propter eſcam deſtrue opus.* Non ſolū (inquit) non ædificas, ſeu nomine litem ferens: verumetiam quam fidem habet alter, eam diſſipas: cōtentioſiores ita alios efficiēs, exacerbánſque, vt tandem penè à fide deficiant. *Dei.* Oecvmenii. Deus inquit, per Crucem illum extruxit, tu verò ædificationem extructionémue eius diſſipas. *Omnia quidem munda ſunt.* Vt ne multa valentium in fide conſternatione confirmet infirmum, vt cibos obſeruet, ad te ipſum deinceps pergit. *ſed malum eſt homini per offenſionem edere.* Mala conſcientia edere, malum eſt, inquit. Nam etiam ſi coactus edis, nihil agis. Cum diiudicatione enim & condemnatione ediſti. Neque enim manducare, te purum efficit, ſed mens & ſententia, cum qua manducas. *Bonum erat non veſci carnibus, neque bibere vinum:* Hic nedum fidelem adhortatur, non grauiter impetere infirmum in fide: verumetiam illi condeſcendere, ac nonnihil aſſentiri, neque carnes edere, neque vinum bibere: & ſi quid aliud opus ſit, deuitare ob fratris tui ſalutem. Maximam enim habet aſſenſus, adeóque permiſſus occaſionem infirmitas ipſa. *neque in quo frater tuus impingit, aut offenditur, aut imbecillis eſt.* Obſerua quo pacto in ſermone ad fidelem pertinente, eos qui in fide ſunt imbecilles, notat. Impingere eū dixit, quod eſt cæterorum proprium. deinde: Offenditur, inquit, quod eſt eorum qui facilè offenduntur: poſtremò firmus eſt, quod eſt in fide exiguorum. *Tu fidem habes? apud te ipſum habe.* Fidem hic de propoſitis dicit, veluti eſcis: tanquàm fides doctrinæ omnibus debeat eſſe manifeſta. Hic verò, & vana gloria in fide firmū viſum duci innuit. Perfectus es, inquit, & in fide firmatus: quid ob virtutem tuam criſtas tollis? Deus te, animúmque tuum nouerit, eíque tātum placeas. *Beatus qui non iudicat ſeipſum in eo quod probat.* Hoc eſt, in ea re quam probauerit, hac vel illa ratione, veluti veſci hoc vel illo. Quomodo autem id continget? ex pura conſcientia. Quum enim dixiſſet, Apud te ipſum fidem habe: illud vult, Conquerentur de te infirmi, quod impure agas: Serua igitur fidem apud te, vel fratris tui nomine. Quod ſi conſcientia tua non diiudicat te, non condemnat, non ambigit, beatus es. Ex hoc in fide languentem ferit. Nam ſi ex conſcientia, corona & beatitudo fideli prouenit, manifeſtum eſt, quod inde etiam cōdemnatio. Ne igitur per diiudicationem ede, propter neceſſitatem. *Qui enim diiudicat, ſi ederit, condemnatus eſt, quoniam non ex fide. Omne autem quod nō ex fide, peccatum eſt.* Hoc rurſus ad ſanum in fide pertinet, quid enim ipſum adigis edere, ſi nondum firmatus eſt? Eſtne te clam, quod qui diiudicat, ſi ederit, condemnatus eſt? quoniam non ex fide edit, verum vel ex neceſſitate, vel ex verecundia: neque enim credidit purum eſſe cibum, & interim edit. quur igitur ei condemnationis fit occaſio? Deinde quod ſequitur, per inficiationem ait: Quicquid quiſquam non ex fide fecerit, peccatum eſt.

CAPVT XV.

E*I autem qui poteſt vos.* Hyperbatō eſt: Ei qui poteſt vos fulcire, gloria ſit in ſæcula, Amen. *fulcire iuxta Euangelium meum.* Deinde orat, adeóque votum edit pro infirmis. oratione nanque potius opus habebant, quàm conſilio. Quum porrò dicit, Fulcire, indicat, quod concutiantur. deinde firmationis modum ſubdit: Secundum Euangelium meū. Oecvmenii. Vt viuant, perinde atque Euangelium annunciat. *& prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterij, temporibus æternis.* Chriſtus eadem prædicauit. Nequaquam igitur ſunt humanæ leges quæ per Euangelium traduntur. fidem autem illis firmat, cùm à prædicatione, tum nomine. Nam Euangelium dicitur, ipſa verbi annunciatio. Qualis autem ea eſt prædicatio? Chriſti, adeóque ipſe Chriſtus. *taciti.* Dati, inquit, ſecundum reuelationem myſterij. Qualis? taciti & abſconditi, præcedentibus temporibus ſæcularibus, hoc eſt multis: noſtris verò hodie temporibus manifeſtati. Significat autem ipſum donum magni eſſe precij, nedum ex prædicante Chriſto, & ex eo quod Euangelium dicatur: verumetiam, quòd nūc nobis gratis illuxerit, & ſi fuerit ante tempora & mundi creationem, A principio enim erat Chriſtus, verùm nunc cognitus eſt, qui antehac ignorabatur. *manifeſtati autem nunc per ſcripturas propheticas, ſecundum mandatum æterni Dei.* Qui vero manifeſtatum eſt per ſcripturas Propheticas? Patre nimirum imperaſte, vt iſthuc fieret. Hac itaque ratione incredulum ad fidem hortatur. Quid enim metuis candidè ac ſincerè illi credere, quādoquidem Prophetæ diuinitus afflati prædixerunt, Deus verò Pater demandauit Filij ſui Euangelium diuulgari per vniuerſas gentes? *ad obedientiam fidei.* Nā fides opus habet obedientia, vt credens non multū ſit curioſus, quamobrem nunc ſit primum manifeſtatum, & quur olim omnibus retro ſæculis fuerit occultatum. *ad omnes gentes patefacti.* Ne metuas, inquit, Non tu ſolummodo credis, verum vniuerſus terrarum orbis. *ſoli ſapienti Deo,* Ad diſcrimen vanorum Deorum, non Chriſti, aut Spiritus paracleti. haudquaquam enim eò referendum eſt hoc encomiū. *per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſæcula, Amen.* Patefacti in gentibus per Ieſum Chriſtum, vt qui & ipſe etiam promulgauerit. Reliquum eſt per medium hyperbaton. Soli ſapienti Deo gloria: Oecvmenii. Sic accipias licebit: Ei qui poteſt vos firmare, ſoli ſapienti Deo. Firmare autem quomodo? per Ieſum Chriſtum: Gloria, inquit, ſit in ſæcula. *Debemus autem nos, qui fortes ſumus, infirmitates eorum, qui non*

ſunt fortes, baiulare. Ad eos qui in fide ſani ſunt, ſer-
monem transfert, docens oportere nos condeſcen-
dere & aſſentiri infirmis. Hoc enim, inquit, debemus.
Vide aũt quam humiliter de imbecillibus loquatur.
Alios enim potentes vocat: de his autem dicit, infir-
mitates & imbecillitatem nos debere baiulare. *nec
vobis ipſi placere.* Sed proximo per adſenſum, ſeu infir-
mitatis tolerantiam. *Quilibet enim noſtrûm proximo pla-
ceat, ad ædificationem.* Potens, fortis & fidelis es? expe-
riatur ergo robur tuum infirmus, per tuam toleran-
tiam ac permiſſum: Oportet enim quélibet noſtrũ
proximo placere. Verum quum & quiſpiam in ma-
lo ei placere queat, adiecit. Ad bonum, ad ædifica-
tionem. Hoc enim faciens, ædificabis ipſum & cor-
riges, erigéſque. *nam & Chriſtus ſibi ipſe non placuit. Sed
quemadmodum ſcriptum eſt.* Si voluiſſet Chriſtus, quod
ſuum eſt, quærere, non fuiſſet paſſus. licuiſſet enim
& ipſi extra iniuriam manere. etenim ſibi ipſe non
placuit, neque ſuiipſius curam geſſit, ſed noſtram
commoditatem ſpectauit. IOANNIS CRYSO-
STOMI. Potuiſſet alienus eſſe à conuiciis & op-
probrio Iudæorum, neque pati quæ pertulit, ſi pri-
uatum commodum ſpectaſſet: ſed noſtram vtilita-
tem quærẽs, propriam ſanè poſthabuit, & iniuria eſt
Pſal. 68. affectus, malámque apud non parum multos gratiã
retulit. *Opprobria opprobrantium tibi, ceciderunt ſuper me.*
Nihil, inquit, noui contigit: cæterum qui veteris Te-
ſtamenti temporibus te & contumelia & iniuria af-
fecerunt Deus pater, illi & aduerſus filium tuum me,
ſeſe cõcitarunt. *Quæcunque olim ſcripta ſunt, ad noſtrã do-
ctrinã olim ſcripta ſunt.* Hæc inquit, ad noſtrã doctrinã
ſcripta ſunt, vt imitemur. *vt per patientiã & cõſolationẽ
ſcripturarum ſpem habeamus. Deus autem patientiæ, & con-
ſolationis.* Vt accepta conſolatione per ſcripturas, &
per ſcriptam iſthic patiẽtiam confortati, maneamus
in ſpe Dei. Patientia enim ſpem efficit, & ſpes rur-
ſus patientiam & expectationem parit. *det vobis idem
ſapere inter vos mutuò.* Oſtendit, quod cum ſcripturis
& doctrina & conſolatione quæ ex ipſis proueniũt,
opus etiam ſit oratione, vt Dei nobis auxilium con-
ciliemus. *per Ieſum Chriſtum.* Dilectionem ipſis pre-
catur. At quia & in malo dilectio eſt, ab ea hanc ſe-
cernens, addit, Secundum Ieſum Chriſtum. *vt vna-
nimiter vno ore glorificetis Deum, & Patrem Domini noſtri
Ieſu Chriſti:* Quæ verò eſt commoditas, ſi charitatem
habeatis, atque idem inter vos ſentiatis? hæc nimirũ,
vt vnanimiter glorificetis Deum. *Propterea.* Quum
hæc ita ſeſe habeant, aſſumite alter alterum: hoc eſt,
reconciliamini inter vos, ac Chriſtum vita veſtra cõ
monſtrate. Hoc facientes, Deum per dilectionem
glorificabitis. *Aſſumite vos mutuò, quemadmodum &
Chriſtus nos aſſumpſit ad gloriam Dei.* Hyperbatõ eſt,
aſſumite vos mutuò ad gloriam Dei. *Dico autem, Ieſum
Chriſtum.* In Iudaiſmo dum perſeuerantibus, ipſúm-
que ſpirantibus, hæc Apoſtolus ſeu accuſans eos lo-
quitur. Chriſtus in hunc mundum veniẽs, Patri ſuo
cooperatus eſt, vt promiſſiones Abrahamo factæ,
ad finem perducerentur. Cooperatus eſt autem, le-
gem vniuerſam implens: circũciſus etiam, ideò enim
ait, ipſum miniſtrum fuiſſe Circunciſionis vt & hãc
firmaret, complerétque legem. *miniſtrum fuiſſe cir-
cunciſionis.* Poteſt & ſic hic locus intelligi: Miniſter
fuit Chriſtus Iudæorum, hoc eſt, eorum qui inter
promiſſionem detenti fuerunt, vti Pater qui has
promiſiſſet, veras etiam efficeret, eáſque præſtaret.
pro veritate Dei. Vt verum oſtenderet, & exhiberet

patrem qui promiſerat. *vt ſtabiliret promiſſiones patri-
A *bus factas.* Lex quidem non potuit ipſas ſtabilire.
Quomodo igitur non abſurdum eſt, Chriſtum, qui
promiſſiones noſtras Patribus factas firmauit, ne-
gligere: ac legem tenere atque tueri, quæ non potuit
promiſſiones nobis ſeruare? *& vt gentes pro miſericor-
dia glorificarent Deum.* Iudæi etſi promiſſiones acce-
perant, nihil tamen per eas adiuti fuiſſent, niſi Chri-
ſtus eas firmaſſet. Vos autem gentes, inquit, pro ſola
clementia & humanitate debetis Deum glorificare:
poſtquàm neque promiſſiones habetis, ſed miſeri-
cordia vobis eſt communicata, quæ totum id quic-
quid eſt, efficit. Quantò magis igitur miſericordia
perfuſi eſtis, tantò maiores debetis Deo agere gra-
B tias: adeóque debitores eſtis Dei, vt ex Iudæis in fide
imbecilles feratis. Id enim in gloriam Dei cedit, cõ-
cordia veſtra, páxque veſtra. Differit autem hic fide-
libus, qui ex gentibus Chriſto acceſſerant. ij enim
maximè ciborũ diſcrimen obſeruantes impetebant.
IOANNIS CHRYSOSTOMI. Promiſſio ad A-
brahamum facta erat huiuſmodi: Tibi dabo terram,
& in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Ve- Gen. 20. & 22.
rum facti ſunt obnoxij pœnæ deinceps, quotquot
à ſemine Abrahami deſcenderant. Lex enim, quam
prætergrediebantur, iram ipſis operabatur, ac pro-
miſſione illos ita orbabat, Patribus addicta. Proin-
de filius Dei in carnem veniens, cooperatus eſt Pa-
C tri, vt promiſſiones illas præſtaret. Vniuerſam enim
legem implens, in qua & Circunciſio erat: atque per
Crucem eos qui tranſgrederentur legem, liberans,
non permiſit intercidere promiſſionem. Quum igi-
tur Chriſtum Circunciſionis miniſtrum dicit, hoc
ait: quod ſimulátque adueniſſet, impleſſétque legẽ,
ac circunciſus eſſet factus ſemen Abrahami, diſſol-
uit maledictionem, placauítque iram Dei: pronos
etiam & auidos hac ratione faciens eos qui promiſ-
ſionem in poſterum accepturi erant. Vt ne igitur di-
cant illi in iudicium vocati: Quomodo igitur Chri-
ſtus circuncidebatur, & omnem legem obſeruabat,
ſi in diuerſum ipſam illam conuertit, ac tantum nos
D euertit? Reſpondet: Non vt permaneret lex, id egit,
verum vt eam diſſolueret, atque ab illius nos libe-
raret maledictione. Porrò ne hanc ob rem criſtas e-
rigerent gentes, adiicit, gentes propter miſericor-
diam Deum glorificare debere. Quod verò dicit, eſt
huiuſmodi: Iudæi promiſſionem ſanè habebant, tu
verò nihil huiuſmodi: verùm ex ſola humanitate
atque clementia ſeruatus es, quanquàm & illis nihil
profectò, quo alios excellerent, obtigiſſet ex pro-
miſſione illa, niſi Chriſtus adueniſſet. Gloria autem
Dei hoc totum eſt, nempe, coagmentatas eſſe gen-
tes cum Iudæis, vt vnanimiter Deum prædicent,
fortiores quoque imbecilliores baiulent. *ſicut ſcriptũ
E eſt: Propter hoc cõfitebor tibi in gentibus, & nomini tuo pſal-
lam. Et iterum dicit, Lætamini gentes cum populo iſto. Et rur-* Pſal. 60.
ſus: Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes po- Pſal. 118.
puli. Ac iterum Eſaias dicit: Teſtimonium ſcripturæ
producit, oſtendens coagmentari Iudæos gentibus.
*Erit radix Ieſſe, quæ exurgit vt dominetur gentibus, in
eum gentes ſperabunt.* Erit radix Ieſſe. qualis? Iſa. 11.
quæ exurget, vt dominetur in gentes. *Deus autem
ſpei impleat vos omni lætitia & pace.* Rurſus ad votum
& precationem venit, inquiens: Deus, inquit, libe-
rabit vos à mutua pugna, mœſtitiáque & infœlici-
tate inde prouenientе. *vt credatis. & in ſpe exuberetis,
in potentia Spiritus ſancti.* A nobis enim fides ipſa ad-
ferenda

ferenda eſt. Hinc iam erit nobis cauſa omnium bo-
norum ipſa in Deum ſpes, quam cum quadam ex-
uberantia illis exoptat: Vt exhiberet, inquit: quod
non aliter erit, niſi potentia. Qui igitur ſpiritum ha-
bet, omnia habet. *Perſuaſus ſum autem fratres mei, &
ipſe ego de vobis, vos quod pleni ſitis.* Non opus habeo
diſcere ab aliis. *Bonitate.* Bonitatem appellat, perfe-
ctam virtutem, quod adiicit, μεστοὶ, id eſt, refert: ver-
bum eſt intenſionis. *repleti omni cognitione.* Quid enim
quod aliquis fratrum amore dilectionéque ſincera
flagrat, ſi non poſſit commodè charitate vti? pro-
pterea adiicit, Omni cognitione. *quippe qui poſſitis
& alios adhortari.* Non ſolum, inquit, opus habetis
admonitione, verum alios etiã inſtituendi. *Audacius
autem ſcripſi vobis fratres, ex parte, veluti memoriam ſub-
inde veſtri faciens.* Oportebat enim eos qui duriter
tractati eſſent & obiurgati, mitigare lenitatéque
quadam excipere. Perſuaſus ſum (inquit) de vobis,
verumtamen audentius ſcripſi quadantenus. hæc
ſunt placantis verba, neque hic deſiit. cæterũ quid
ait? Veluti ad memoriam vobis reuocans, nec dixit
docens, neque reminiſcens, ſed ἐπαναμιμνήσκων. hoc
eſt, paululum quippiam vobis ad memoriam reuo-
cans: Aliter: Placidè (inquit) veluti reminiſcens, vel
ad memoriam reuocans: hoc eſt, parum recordatus
ſeu commonefaciens vos. Talis autem dictionum
ſignificatio prohibet, ne omnino ad memoriam
iſta eis reuocet. Vnde non dicit docens, ſed reminiſ-
cens. *per gratiam quæ data eſt mihi à Deo, vt ſim miniſter
Ieſu Chriſti.* Non meus eſt labor, inquit, ſed gratia
Dei. Oſtendit autẽ, quòd neque recordari eorũ au-
ſus fuiſſet, niſi gentes ei concreditæ fuiſſent. plerá-
que autem mitigat. *inter gentes: ac ſanctè miniſtrem Euã-
gelium Dei, vt fiat oblatio gentium.* Proinde & à vobis nõ
iniuria ſanè audiat. *acceptabilis & ſanctificata.* Proinde
quum mihi miniſterium iſthuc, & ſacrum officium,
adeóque opus concreditum ſit, dabo operam, vt ſe-
dulò perſequar voluntatẽ Dei, quæ eſt vt oblatio ve-
ſtra, grata benêque accepta reddatur. *in Spiritu ſancto.*
Quomodo autem eritis acceptabiles & ſanctificati?
Si habetis, inquit, Spiritum. Ecqui hoc fit? per vitã
irreprehenſibilẽ. Quare qui nõ rectè viuunt, Spiritũ
ſanctum à ſeſe abigũt. *Habeo igitur gloriationem in Chri-
ſto Ieſu, in iis quæ ad eum pertinent.* Glorior igitur, nõ in
me ipſo, neque in diligẽtia mea, ſed in rebus ad cœ-
leſtem Patrem redeuntibus, pertinentibúſque.
Proinde fides in Chriſtúm, Patri etiam eximia res
eſt, & ad Patrem pertinet. *Non enim audebo loqui quic-
quam eorum quæ non effecit Chriſtus per me.* Quia dixit,
Habeo gloriationem, addit: Non ſunt inanes verbo-
rum faſtus, quæ dixi. Nihil enim audeo dicere, præ-
ter ea quæ mihi ſunt à Chriſto tradita, ad gẽtiũ ſacrũ
miniſteriũ, & vt mihi gẽtes obediãt: quin etiã ſigno-
rum operationes & prodigiorum demonſtrationes
mihi ſunt traditæ. Seipſum enim hic rurſus attollit,
quum nimium ſeſe ſuprà demiſerit, Confidentius
ſcripſi vobis, vt ne veluti à vili quopiam profecta o-
ratio reiectitia fiat. *ad obedientiã gentiũ, verbo & opere:
in potentia ſignorum & prodigiorum.* Nihil ſuum fuiſſe,
ſed totum Chriſti, oſtendit. *in virtute Spiritus Dei.* Spi-
ritus ſancti dignitas eſt & honor, quòd hæc eius vir-
tute fecerim. *Vt ita ab Hieruſalem finitimiſque circumia-
centibus locis, ad Illyricum vſque impleuerim Euangelium
Chriſti.* Quæ dixit, demonſtrat ex diſcipulorũ multi-
tudine. Propterea dixit κύκλῳ hoc eſt per circuitũ:
vt ne rectam viam intelligas, ſed omnia quæ Hiero-

ſolymæ circumiacent. Non dixit autem prædicare,
A ſed quod maius eſt, Implere. *ipſúmque adeò auidus præ-
dicarim: non tamen vbi nominatus eſſet Chriſtus.* Erat mi-
hi honorificum, & gloriæ mihi ducebam, annuncia-
re Euangelium, vbi nondum nominatus eſſet Chri-
ſtus. Ecquur ita? Vt ne, inquit, ſuper alienum funda-
mentum ædificarem. SEVERIANI. Non veluti
deprecans, aliorúmque Apoſtolorum communio-
nem deuitans, enimuerò, auarum & iniquum iu-
dicarem, alienorum operum gloriam mihi arripere
ac vendicare. *vt ne ſuper alienum fundamentum ædifica-
rem. Sed perinde ac ſcriptum eſt.* Alienum fundamentũ.
aliorum præconum doctrinam appellat. alienum
autem, non quod diuerſa doceant, verùm mercedis
B laboríſque nomine. *Quibus non adnunciatum eſt, de ipſo
videbunt: & qui non audiuerunt, intelligent.* Oſtendit,
quòd dum fecerit, prophetiam ſimul implerit. *Pro-
pterea & impediebar ſæpe, ne venirem ad vos.* Eius quod Sup. 1.
principio dixit, Sæpe decreui mecum venire ad vos:
nunc rationem reddit. Ad gentes, inquit, doctrina &
prædicatio me hactenus arcuit. *Nunc autem nondum
locum habens in regionibus his.* Vides quòd eorum glo-
riam, ſuámue vtilitatem appetens, hæc non ſcripſe-
rit, neque perinde ac quiſpiam obiicere poſſet, quod
aduletur ipſis ſeu magnatibus & potentibus, etenim
tantum non hoc ſcribit: Opere meo completo, a-
deò vt nihil mihi porrò tranſigendum reſtet, ad vos
C venire in animum induxi. *deſiderium autem habens ve-
niendi ad vos iam inde à multis annis, vt ſi proficiſcar ad Hi-
ſpanias.* Ne videatur eos floccipẽdere, ſi ſcribat. Quo-
niam nihil habens quod agam, ad vos veniam: cha-
ritatis rationem replicat. *veniam ad vos.* Ne rurſus vi
deatur adulanter dixiſſe, deſiderium habens iam in-
de à multis annis: corrigit hic quod dixit, inquiens:
Propterea potiſſimum venire volo, vt ad Hiſpanias
proficiſcar. *Spero enim, me, ſi tranſiero, viſurum vos, & à
vobis deducendum illuc.* Ne dicant profectionis tuę nos
facis ocioſum quiddam & ſuperuacaneum, adeóque
fruſtrà & nulla de cauſa ad nos proficiſceris, infert:
Vt à vobis deducar: vt rurſus charitatem ob oculos
D ponat. Verùm quia hoc non erat debitum, adiicit:
Simulac veſtri ſatur fuero: quod Patris erat magis,
quàm præceptoris aut doctoris. *ſi veſtri primũ quã-
dã tenus plenus fuero.* Id eſt, ex parte. Nullũ enim tẽpus
dilectionem meam erga vos complere ac ſaturare
poteſt. *Iam verò abeo Hieroſolymam.* Quum dixiſſet:
Non porrò locum habens in climatibus hiſce, veniã
ad vos. & quia moram nexurus erat, dilaturúſque
aduentum, ne illuſos ſe arbitrarentur: cunctationis
ſuæ cauſam explicat. *miniſtrans ſanctis.* Si Paulus mi-
niſter eſt, rei inde magnitudinem tecum reputa. Ne
dum cauſam vult dicere cunctationis ſuæ, cæterum
eos iuxta commonefacere, vt perinde quicquam, vt
E alij, ſanctis in Hieruſalem degentibus impertiant.
Eò enim reſpicit, quum Macedoniæ & Achaiæ ſuã
eleemoſynam mittentium mentionem facit. *Placuit
enim Macedoniæ & Achaiæ.* Communicationem, ip- Eleemo-
ſam elleemoſynam appellat. quandoquidem ipſi pe- ſyna.
cunias, ſancti autem interceſſionem apud Deum cõ-
tribuant: *communionem quãdam facere in pauperes ſanctos.*
Duplex eſt impertitionis neceſſitas, propter pau-
pertatem, & virtutem. *qui ſunt in Hieruſalem.*
Ecquur iſtud facere venerunt? Nouerunt, inquit:
quippe qui debitores ſint. Non igitur vt eleemo-
ſynam, verùm vt debitũ mittunt. *Si enim ſpiritualibus
ipſorum cõmunicauerunt gentes, debent & in carnalibus mi-*

niſtrare ipſis. Deinceps quomodo ipſorum debitores ſint, recenſet, Propter ipſos, inquit, potiſſimum venit Chriſtus. Loquitur de iis, qui ex Circuncíſione crediderant, illorum etiam bona tanta erãt, & promiſſiones. Quemadmodum igitur ſpiritualibus ipſorum communicauerunt gentes, ſic operæpreciun eſt, eos in carnalibus opem ferre. Non dicit autem rurſus communicare, λειτουργῆσαι, hoc eſt miniſtrare. In ordine ita eos collocans eorum qui ſanctis miniſtrent, adeóque tuto repoſiturus (in Cœlis enim repoſiturus erat) inquit, & ſigillo muniens. *fructum hunc, abibo per veſtram operam in Hiſpanias.* Fructum appellat eleemoſynam, innuens eum qui quicquam impertiat pauperibus lucrum facere. *Noui autem quòd veniens ad vos.* Rurſus Hiſpaniarum meminit, amorem ſuum erga Hiſpanos ingentem detegens. *in plenitudine benedictionis Euangelij Chriſti veniam.* Hoc eſt, Noui, quod veniens ad vos, ornatos vos bonis inueniam. nam quod ait, In plenitudine benedictionis Euangelij veniam, eos intra omnia bona eſſe conſtitutos ſignificat. OECVMENII. Vel ſic intelligere hũc locũ poteris: Noui quod veniens, eò venturus ſum, vt vos Euangelij benedictione impleam: hoc eſt, vt vos ad fidem & virtutẽ inungam. *Adhortor autem vos fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per dilectionem ſpiritus, vt ſimul certetis mecum.* Perinde ac ipſe non ſatis idoneus eſſet ad perſuadendum, per Chriſtum inquit, & Spiritum ſanctum vos adhortor. Obſerua, quòd hic, Filij & Spiritus meminit, nondum etiam Patris, Hoc autem dictum eſt, vt quando Patris & Filij ſolius mentionem facit, non turberis, quod non Spiritum etiam exprimat. indiſcriminatim enim ſanctam Trinitatem ponit. *in orationibus pro me ad Deum.* Maxima eſt D. Pauli humilitas, quod dicat ſe illorum etiam precationibus ad Deum habere opus. *vt liberer.* Non dixit, vt confligam cum illis, vel vt vincam eos: ſed Vt liberer, Chriſti mandatum implens, Orate ne intretis in tentationẽ. *ab infidelibus in Iudæa.* Indicat ſceleratos quoſdam lupos potius quàm homines, inſurrecturos aduerſum ſeſe. *vtque miniſterium meum erga Hieruſalem, gratum fiat ſanctis.* Vt ſacrificium meũ acceptabile fiat apud Deum, vtque ipſi cum alacritate & gratiarum actione recipiant, quæ illis offerã. *vt in lætitia veniam ad vos.* Simulátque enim liberatus fuero ab infidelibus, & miniſterium meum gratum extiterit, in lætitia, neque quicquam in mœrore veniam. *per voluntatem Dei.* Quod principio dixit, id nunc quoque commemorat: Si qua ratione proſperum iter nactus fuero veniendi ad vos. *ac ſimul quieſcam apud vos.* Viden ipſum omni vacare faſtu? Non enim dixit, docebo vos aut inſtituam, ſed ſimul requieſcam, vel refocillabor: hoc eſt, vos apud me per doctrinam, & ego apud vos, ob fidei veſtræ communicationem. *Deus autem pacis cum omnibus vobis, Amen.* Id vbique Apoſtolo in more eſt, vt poſt adhortationem, votum adiiciat & exoptationem.

CAPVT XVI.

C*Ommendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, miniſtram Eccleſiæ quæ eſt apud Cenchras, vt ipſam ſuſcipiatis in Domino.* Vide quanti faciat Phœben: & quod primum eius meminerit, & quod ſororem eam appellat. Ecquid ſi forſitan Pauli ſoror fuerit? *dignè ſanctis.* Aut ſecundum Dominum, vel per Dominum, aut Dignè ſanctis, quemadmodum (inquit) decet ſanctos accipere. Duplicem autem dedit eis curandi occaſionem, tum quod propter Dominum ſuſcipienda ſit, tum quia ſancta ſit. *& aſſiſtite ei, in qua re veſtri opera indiguerit.* Conſidera hic Apoſtoli modeſtiam, qua nemini grauis eſt. Non dixit, liberate ipſam ab iis quæ ei imminent, eámue circumſtant: ſed Aſtate, aſſiſtite: hoc eſt, quantùm in vobis eſt cõferte, & manum ei porrigite. *Nam & ipſa multorum aſſectrix fuit.* Ingens laus, quæ ſola ſufficiebat eam cõmendare. *meique ipſius. Salutate Priſcam & Aquilam.* Maximum poſtremo loco encomium poſuit. Fœlix re vera eſt, vt quę potuerit prodeſſe, ac refocillare animam Pauli ſanctam. Mei ipſius: hoc eſt, Apoſtoli, præconis verbi, Doctoris terrarum orbis. *cooperatores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuam ipſorum ceruicem ſuppoſuerunt: quibus non ego ſolus, gratias ago.* Cooperarij fuerunt in doctrina, in tentationibus, in periculis. igens hæc profectò laus eſt. *verumetiam omnes Eccleſiæ gentium.* Vel propter inſtitutionem, vel propter pecuniarum collationem. *Et quæ in domo eorum eſt, Eccleſiam.* Adeo probatæ vitæ fuerunt Priſca & Aquila, vt & domum ſuam Eccleſiam fecerint. Vel quod tota cum domo ſua fideles fuerunt. ſic domum reliquam, Eccleſiã vocat. *Salutate Epænetum, dilectum meum, qui eſt primitiæ Achaiæ in Chriſtum.* Magnum eſt Pauli eſſe dilectum qui iudicio, & non ad gratiam amare nouit. Primitias autem ipſum vocat, ſiue quod primus credidit, ſiue quòd maiorem omnibus pietatem oſtenderit. Atque ne exiſtimes, ipſum in rebus carnalibus fuiſſe primitias, addit in Chriſtum. *Salutate Mariam quæ multum.* Oſtẽdit, quòd cum doctrina, aliã etiam erga ipſos fecerit. *laborauit erga nos. Salutate Andronicum & Iuniam.* Nedum, inquit, erga ſeipſam laborauit, vt ſeruaretur, verùm erga nos etiam, Apoſtoli ordinem implens, & Euangeliſtæ. Quomodo igitur dixit. Mulieri autem docere non permitto? Prohibuit mulieri, ne in publico & in communi conuentu primatum ſibi vendicaret, néue concionandi cathedram occuparet, cæterum à doctrina verbi non remouit. *cognatos & concaptiuos meos.* Maior laus eſt, concaptiuos meos. ſiquidem duriora patiebantur in carcerem intruſis, dum perſecutionibus, iniuriæ & contumeliæ obnoxij erant, ac tantum non ſuccumbebant. *qui ſunt inſignes inter Apoſtolos.* Magnum quidẽ eſt, eſſe Apoſtolos: ſed quod inter ipſos ſint celebres & inſignes, eſt omnium maximum. *qui & ante me fuerunt in Chriſto.* Vide piam mentem ſanctámque animam. Non veretur dicere, quod ante me crediderunt illi Chriſto. *Salutate Ampliam, dilectum meum in Domino. Salutate Vrbanum.* Ingens laus. *cooperatorem noſtrum in Chriſto: & Stachyn dilectum meum.* Hoc maius eſt, quod doctrina cooperatus eſt. *Salutate Appellem, probatum in Chriſto.* Veluti irreprehenſibilem. *Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtobuli domo.* Fortaſſe non fuerunt eiuſmodi, quales priores: ideò nec nominatim eorũ meminit. *Salutate Herodianum, dilectum cognatum meũ. Salutate eos qui ſunt ex Narciſci familia, qui ſunt in Domino. Salutate Tryphænam & Tryphoſan.* Aequalis omnibus laus quoniam in Domino fuerunt, id eſt, fideles. *Quæ in Domino laborant.* Suprà Mariam recordabatur. quæ multum laborauerat, haſce autem adhuc laborare dicit: quæ res maiorem ipſi laudem parit. *Salutate Perſidem dilectam, quæ multum laborauit in Domino.* Hæc maior eſt Tryphæna & Tryphoſa: quoniam cũ dilecta

1. *Tim.* 2.

dilecta eſt, tum multa fecit in Chriſti gloria. *Salutate Rufum, electum in Domino, & matrem ipſius & meam. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Herman: Patroban, Hermen, & qui cum ipſis ſunt fratres.* Duplex bonum eſt, & quod filius ſit inculpatus, & quod mater virtutibus ſit redimita, hoc enim indicat, quod ait: & meam. *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororem eius, & Olympiam, & qui cum ipſis ſunt.* Magnum eſt quod iſti D. Pauli fratres dicantur. *Sanctos omnes* Quod ſi Sancti, non parum profectò encomij nanciſcuntur. *Salutate vos mutuò in oſculo ſancto. Salutant vos Eccleſiæ Chriſti.* Nunc ad omnes promiſcuè ponit, ne quiſpiam triſtitia afficiatur, cuius nomen expreſſum non ſit. Ad diſcrimen eius, quod minimè ſanctum eſt. Non porrò hunc vel illum, ſed iunctim omnes eſt complexus, quum, Vos, dixit. *Adhortor autem vos fratres.* Noua conſultatione ſupplicis perſonam gerit, fratres eos multo ſanè honore vocans. *vt cõſideretis eos.* Scrutari & perdiſcere hortatur. Subiicit autem oculis fallacias eorum: non enim palàm ſe conſpiciendos præbent ſcelerati. Porrò maxima eſt Eccleſiæ ſubuerſio, eam inter ſeſe diſſociari. *qui diſſenſiones.* Poſt diſſenſionem nãque, ſcandalis patefit aditus. *& ſcandala præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt: ac declinate ab ipſis. tales enim Domino Ieſu Chriſto.* Quid vero ſint ſcandala, ipſe interpretatur. Hæreſes, inquit, præter doctrinam Euangelij noſtram ſubeuntes irrepentêſque. *non ſeruiunt, ſed ſuo ventri.* Hæreſes enim omnes & offendicula hinc oriuntur, quod earum autores & ventri & affectibus ſuis ſeruiant. Eam ob rem dicit, quòd Chriſto non ſeruiant, ſed aluo. Videtur autem Iudæorum hic notare quoſdam: Iudæos enim veluti gaſtrimargos accuſat, ſuáque tantum quærentes, per ſubuerſionem Eccleſiarum, *& per commodi loquentiam & bona verba imponunt cordibus.* Verbis, inquit, veſtri curam gerunt, mens verò illorum erga vos doloſa eſt. Nouum autem deceptionis modum hic profert, quod nimirum adulatione dolum nectant. *ſimplicium.* Non dixit veſtra, ſed ſimpliciorum. *Obedientia enim veſtra ad omnes peruaſit. Gaudeo igitur propter vos. Volo autem vos ſapientes quidem eſſe ad bonum, ſimplices autem ad malum.* Quòd verò non nobis, ſed ſimplicibus imponant, inde liquet, quòd obedientia veſtra & fides, ad omnes peruenit: multos autem eorum, fidei & obedientiæ, vt ne & ipſi ad tetram iſtam doctrinam turpiter cum rubore quodam acclinentur. Qui nondum eſtis decepti. Obſcure innuit, quòd ex ipſis etiam nonnulli in errorem fuerint inducti. Volo, inquit, ad bonum vos eſſe prouidos, ad mala verò volo vos imperitos & inexpertos praui, eſſe. SEVERIANI. Hoc eſt, prudentia quidem vti, vt ne ab aliis iniuria vobis inferatur, ſimplicitate autem, vt ne aliis fallacias machinemini. *Deus autem pacis.* Quia diſſenſiones fuerunt, pacis datorem inuocat, vt offendicula tollat & compeſcat. *conteret.* Multò maius eſt, q̃ ſi imperaſſet, dicendo: Conterat, *Satanam; celeriter ſubter pedibus veſtris.* Nedum, inquit, offendicula diſſeminantes conteret, verùm ipſum iuxta imperatorem eorum Satanam: ídque celeriter, ex temporis breuitate conſolationem conſtituens. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.* Gratiæ Dei nunquam nõ ſeruantis apud eos meminit. Quod ſi hoſtes quum adhuc eſſetis, vos ſeruauit, multò magis nunc. Viden quod operibus & gratia habeamus opus, vt æternum beemur? Quum enim obedientiam eorum adduxiſſet, gratiã pariter eis exoptauit & precatus eſt. *Salutant vos Timotheus cooperator meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater.* Viden Timothæi encomion? Adiurabat autẽ eum in Euangelio. *cognati mei.* Cognatos appellar, qui pietatis nomine tales videbantur. *Saluto vos, Terentius, qui ſcripſi Epiſtolam hanc in Domino.* Magnæ ſibi laudi duxit, ſe eſſe amanuenſem Pauli. *Salutat vos Caius hoſpes meus; totiúſque Eccleſiæ.* Hoc eſt, qui me hoſpitio recepit. Non parum autem laudis ei accedit, quòd vniuerſam ipſe Eccleſiam hoſpitabatur, adeóque ipſum Paulum, qui haud ſimpliciter apud ipſum tractatus eſt. *Salutat vos Eraſtus, œconomus vrbis, & Quartus frater.* Dignitatem eius poſuit, vt ſcias neque diuitias, neque dignitatem cuipiam obſtare, quo minus rectè viuat, & fidei accedat. *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Gratiæ meminit, Chriſti beneficia ad memoriam reuocans. *cum omnibus vobis, Amen,* Sic auſpicari ab oratione, ſícque deſinere ac finire ſermonem conuenit oratione & voto. Hoc enim fundamentum, hunc item terminum ſemper facere, Diuo Paulo & gratum & conſuetum eſt.

Hæreſiarcharum ingeniũ.

Opera neceſſaria ad ſalutem.

ADVMBRATIONES CLEMENTIS ALEXANDRINI IN EPISTOLAS CANONICAS.

Ex Caſſiodori Inſtitut. Diuinarum Lectionum. Lib. I.

E*Piſtolas Canonicas, Clemens Alexandrinus Presbyter, qui & Stromatheus vocatur: id eſt, Epiſtolam ſancti Petri primam, ſancti Ioannis primam & ſecundam, & Iacobi, Attico ſermone declarauit. Vbi multa quidem ſubtiliter, ſed aliqua incautè locutus eſt, quæ nos ita transferri fecimus in Latinum, vt excluſis quibuſdam offendiculis purificata doctrina eius ſecurior poſſet hauriri.*

Clementis Alexandrini Commentarius in 1. D. Petri Canonicam.

BENEDICTVS *Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti qui per magnam miſericordiam ſuam regenerauit nos.* Si etenim Deus nos genuit ex materia, poſtea vero ſecundum profectum vitæ regenerauit. *Pater Domini noſtri per Reſurrectionem Ieſu Chriſti*, ſecundum fidem veſtram reſurgentis in nobis: Sicut è cõtrario moritur in nobis, id noſtra infidelitate faciente. Dicebat autem iterum, nũquam reuerti ſecundò ad corpus, animam in hac vita, neque iniuſtam fieri quæ Angelica facta eſt, neque malignam, ne iterum occaſionem peccandi per ſuſceptionem carnis accipiat: In Reſurrectione autem, vtramque in corpus reuerti coniungũtur ſibimet inuicem iuxta genus proprium ſecundum cõpoſitionem alterius ſe quadam congruentia coap-

tantes ſicut ſagena, vel ædificatio lapidum. Propterea Petrus, inquit, & vos ipſi ſicut lapides viui ædificamini domus ſpiritalis, cuſtoditum ſcilicet in Cœlis locum ſignificans ſedis Angelicæ. *In vos*, inquit, *qui virtute Dei conſeruamini fide ac ſpeculatione, percepturi finem fidei veſtræ Animarũ ſalutem.* Hinc apparet quoniam non eſt naturaliter Anima incorruptibilis, ſed gratia Dei per fidem & iuſtitiã, & per intellectũ perficitur incorruptibilis. *De qua ſalute*, inquit, *exquiſierunt & ſcrutati ſunt Prophetæ*, & cætera quæ ſequuntur: declaratur per hoc, cum ſapientia locutos eſſe Propheras, & Spiritum in eis Chriſti fuiſſe ſecundũ poſſeſſionem & ſubiectionem Chriſti. Per Archangelos enim & propinquos Angelos qui Chriſti vocantur ſpiritus, operatur Dominus. *Quæ nũc*, inquit, *annunciata ſunt vobis per eos qui vobis euangelizauerunt.* Vetera, inquit, quæ per Propheras facta ſunt, & plurimos latent, nunc vobis reuelata ſunt per Euangeliſtas. *Vobis enim*, inquit, *manifeſtata ſunt per Spiritum ſanctum qui miſſus eſt*: hoc eſt, Paraclytum, de quo Dominus dixit. Niſi ego abiero, ille non veniet. (Ioh.16.) *In quem concupiſcunt*, inquit, *Angeli proſpicere*: non Angeli apoſtatæ, ſicut plurimi ſuſpicantur, ſed quod verum eſt ac diuinum, Angeli qui deſiderant profectũ perfectionis illius adipiſci. *ſanguine*, inquit, *precioſo ſicut agni incontaminati & immaculati.* Hic tangit Leuiticas & Sacerdotales antiquas celebrationes. Significat autem animam mundam per iuſtitiam quæ offertur Deo. *Præcogniti quidem*, inquit, *ante conſtitutionem mundi.* Primò quippe precognitus ante omnem creaturam quod erat Chriſtus. *Manifeſtati autem in nouiſſimis* per generatum corpus. *Regenerati non ex ſemine corruptibili.* Corruptibilis igitur eſt anima quæ cum corpore ſimul profunditur, vt quidam putãt. *Verbum autem domini*, inquit, *permanet in æternum*, tam prophetia quam diuina doctrina. *Vos autem genus electum, regale Sacerdotium.* Quoniam vero electum genus ſumus Dei electione, abundè clarum eſt. Regale autem dixit, quoniam ad regnum vocati ſumus & ſumus Chriſti. Sacerdotium autem propter oblationem quæ fit orationibus & doctrinis, quibus adquiruntur animæ quæ offeruntur Deo. (Eſa.53.) *Qui cum malediceretur*, inquit, *non maledicebat, cùm pateretur non comminabatur.* (1.Pet.2.) Dominus hoc vtique per bonitatem atque patientiam. *Tradebat autem iudicanti ſe iniuſtè*, ſiue ſemetipſum, vt ſit hyperbaton hoc modo ſe habens. Tradebat autem ſemetipſum, ſecundum iniuſtam legem iudicantibus, quia inutilis illis erat vtpote Iuſtus exiſtens, tradebat Deo iniuſtè iudicantes, id eſt eos qui eum nequiſſimè condemnabant, & gratis neci eius inſtabant, vt ſupplicia ſumentes erudiantur. *Qui enim vult vitam*, inquit, *diligere, & videre dies bonos*: hoc eſt qui vult æternus & incorruptibilis fieri. (Pſal. 33.) Vitam vero Dominum dicit, dies autem bonos hoc eſt ſanctos. *Quia oculi*, inquit, *Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.* Multiformem Spiritus ſancti ſpeculationem ſignificat: *Vultus autem Domini ſuper facientes mala*, hoc eſt ſiue iudicium, ſiue vltio, ſiue manifeſtatio. *Dominum vero Chriſtum*, inquit, *ſanctificate in cordibus veſtris.* Sic habes etiam in oratione Dominica. Sanctificetur nomen, inquit, tuum. (Mat. 6.) *Chriſtus enim*, inquit, *ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, Iuſtus pro Iniuſtis vt nos offerret Deo, Mortificatus quidem carne, viuificatus autem Spiritu.* Hæc ad fidem eorum redigens dicit. Hoc eſt in noſtris viuificatus eſt ſpiritibus. *Aduenïens*, inquit, *prædicauit eis qui quondam erant increduli*, ſpeciem quidem eius non viderunt, ſonum verò vocis audierunt. (A) *Cum ſuſtinet*, inquit, *Dei longanimitas.* Ita eſt bonus Deus, vt etiam per eruditionem ſalutis operetur effectum. *Per Reſurrectionem*, inquit, *Ieſu Chriſti*, ſcilicet quæ per fidem in nobis effecta eſt. *Subiectis ſibi Angelis*, qui ſunt primus ordo, & ſubditis poteſtatibus qui ſunt ſecundi ordinis. Subditis quoque virtutibus, quæ ad tertium ordinem pertinere declarantur. *Qui reddent*, inquit, *rationem ei qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos.* Hi ſecundum præcedentia erudiuntur Iudicia. Ob hoc etiam ſubiungit. *Propter hoc enim & mortuis Euangelizatus eſt* nobis qui quondam videlicet extabamus infideles, *vt iudicemur quidem ſecundum hominem*, inquit, *in carne, viuant autem ſecundum Deũ in ſpiritu.* (B) Quia à fide videlicet exciderũt dum adhuc in carne ſunt iudicantur ſecundum Iudicia præcedentia vt peniteant. Idcirco, & ſubnectit dicens. *Viuant in ſpiritu ſecundum Deum.* Sic Paulus quoque, Nam & ipſe tale aliquid dicit, quem tradidi inquiens Sathanæ vt viuat ſpiritu. (1.Cor.5.) *Sicut boni.* videlicet, *diſpenſatores multiformis gratiæ Dei.* Similiter & Paulus multifarie inquit, & multimodis, Deus olim locutus eſt patribus noſtris. (Heb.1.) *Gaudete*, inquit, *communicantes Paßionibus Chriſti*, hoc eſt ſi iuſti eſtis, propter Iuſtitiam patimini, ſicut & Chriſtus pro Iuſtitia paſſus eſt. *Beati*, inquit, *quoniam qui eſt eius honoris, & virtutis Dei ſpiritus ſuper vos requieſcit.* (C) Hic poſſeſſiuum eius & Angelicum ſpiritum ſignificat. Gloria quippe Dei illi ſunt per quos ſecundum Fidem & Iuſtitiam glorificatur ad gloriam honorabilem ſecundum profectum introductorum fidelium. Poteſt etiam ſic intelligi ſpiritus Dei ſuper nos, Hoc eſt qui ſecundũ fidẽ animæ ſuperuenit, veluti venuſtas quædam mentis, & animi pulchritudo. *Quoniam*, (1.Pet.5.) inquit, *tempus iudicij inchoandi à domo Domini.* His enim in perſecutionibus conſtitutis, Iudicium conſequetur. *Deus autem*, inquit, *totius gratiæ.* Totius gratiæ dixit, quoniam bonus eſt, & omnium bonorum dator eſt ipſe. Marcus Petri ſectator, prædicante Petro (D) Euãgelium palàm Romæ coram quibuſdam Cæſareanis equitibus, & multa Chriſti teſtimonia proferente, petitus ab eis vt poſſent quæ dicebantur memoriæ commendare. Scripſit ex his quæ à Petro dicta ſunt Euangelium quod ſecundum Marcum vocitatur. Sicut Lucas quoque Actus Apoſtolorum ſtilo executus agnoſceret, & Pauli ad Hebræos interpretatus Epiſtolam.

Explicit Clement. Alexandrini Comment. in Epiſt. Petri I.
Incipit eiuſdem Comment. in Epiſtolam Iudæ.

(E) IVdas qui Catholicam ſcripſit epiſtolam frater filiorum Ioſeph extans valde religioſus, cum ſciret propinquitatem Domini, non tamen dixit ſe ipſum fratrem eius eſſe, ſed quid dixit? *Iudas ſeruus Ieſu Chriſti*, vt pote Domini, *frater autem Iacobi.* Hoc enim verum eſt, frater erat eius Ioſeph. *Subintroierunt enim quidam*, inquit, *homines impij, qui olim præſcripti & prædeſtinati erant in Iudicium Dei noſtri*, non vt fiant Impij, ſed exiſtẽtes iam impij in Iudicium præſcripti ſunt. (Prædeſtinatio.) *Quoniam Dominus Deus ſemel populum*, inquit, *de terra Ægypti liberans, deinceps eos qui crediderunt perdidit*: vt eos videlicet per ſupplicium erudiret. In præſenti quippe tempore puniti ſunt, & perierunt propter eos qui ſaluantur donec conuertantur ad Dominum.

Angelos

Angelos vero, inquit, *qui non ſeruauerunt proprium principatum* ſcilicet quem acceperunt ſecundum profectum? (A) *ſed deliquerunt*, inquit, *ſuum habitaculum*: cœlum videlicet ac ſtellas ſignificans. Apoſtatæ facti ſunt & vocati. *In iudicium*, inquit, *magni Dei vinculis perpetuis ſub caligine reſeruauit.* Vicinum terris locum, hoc eſt caliginoſum aërem ſignificat. Vincula vero dixit amiſſionem honoris in quo conſtiterant, & cupiditatem infirmarum rerũ, cupiditate quippe deuincti propria conuerti non queunt. *Sicut Sodoma*, inquit, *& Gomorrha.* Quibus ſignificat Dominus remiſſius eſſe, & eruditos pœnituiſſe. *Similiter iiſdem*, inquit, *& hi ſomniantes*, hoc eſt qui ſomniant imaginatione ſua libidines, & reprobas cupiditates, bonum eſſe putantes, non illud quod vere bonum eſt, & omni bono ſuperius. (B) *Carnem quidem*, inquit, *maculant, dominationem autem ſpernunt, maieſtatem autem blaſphemant*, hoc eſt ſolum dominum qui verè dominus noſter eſt Ieſus Chriſtus, & ſolus laudabilis: maieſtatem inquit, blaſphemant, hoc eſt Angelos. *Quando Michael Archangelus cum diabolo diſputans, altercabatur de corpore Moyſi*: hic confirmat aſſumptionem Moyſi. Michaël autem hic dicitur qui per propinquum nobis Angelum altercabatur cũ diabolo. *Hi autẽ*, inquit, *quæcũq; quidem ignorant, blaſphemãt. Quæcũque aũt naturaliter tanquam muta animalia nouerũt, in his corrũpuntur.* Significat eos comedere ac bibere, & rebus venereis indulgere, & alia eos perpetrare dicit quæ ſunt communia (C) cum animalibus ratione carentibus. *Væ illis*, inquit, *quia in via Cain abierunt.* Sic etiam peccato Adæ ſubiacemus ſecundum peccati ſimilitudinem. *Nubes*, inquit, *ſine aqua*, hoc eſt qui verbum diuinum, & fœcũdum in ſe non poſſident. *Ob hoc*, inquit, *& à ventis, & ſpiritibus violentis, huiuſmodi circunferũtur homines. Arbores*, inquit, *autũnales infructuoſæ*, & infideles videlicet, qui nullum fructum fidelitatis apportant. *Bis*, inquit *mortuæ*, ſemel ſcilicet quando delinquendo peccarunt. Secundo vero, quando ſuppliciis contradentur ſecundum prædeſtinata Dei iudicia: mors quippe reputanda eſt, etiam quando quiſque hæreditatem non continuo promeretur. (D) *Fluctus*, inquit, *ferocis maris.* His verbis vitã gentilẽ ſignificat, quorũ ambitionis abhominabilis eſt finis. *Sydera errantia*, hoc eſt errantes & apoſtatas ſignificat, ex huiuſmodi ſtellis ſunt, qui Angelorum cecidere de ſedibus, *quibus*, propter apoſtaſiam, *caligo tenebrarum reſeruatur in ſempiternum. Prophetauit autem de his ſeptimus*, inquit, *ab Adam Enoch*, his verbis Prophetiam comprobat. *Iſti*, inquit, *ſegregantes* fideles à fidelibus ſecundum propriam infidelitatem redarguti. Et iterum diſcernentes ſancta à canibus. *Animales*, inquit, *ſpiritum non habentes*: Spiritum ſcilicet qui eſt per fidem ſecundum vſum iuſtitiæ ſuperueniens. *Vos autem*, inquit, *chariſſimi ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſima veſtra fide in* (E) *Spiritu ſancto. Quoſdam autem*, inquit, *ſaluate de igne rapientes, quibuſdam vero miſeremini in timore*, id eſt eos qui in ignem cadunt, doceatis vt ſemetipſos liberent. *Odientes*, inquit, *eam quæ carnalis eſt maculatam tunicam*, Animæ videlicet tunica macula eſt, ſpiritus concupiſcentiis pollutus carnalibus. *Ei autem*, inquit, *qui potens eſt conſeruare vos ſine offenſione, & conſtituere ante cõſpectum gloriæ ſuæ immaculatos in lætitia.* In conſpectu gloriæ ſuæ dicit coram Angelis. Immaculatos autẽ conſtituendos? Angelos factos? cum dicit Daniel de populo, & venit in cõſpectu domini, non hoc dicit quoniã vidit Deũ. Hoc enim impoſſibile eſt vt quiſque nõ mundo corde videat Deũ: ſed hoc dicit, quia (A) cuncta quæcunque faciebat populus in conſpectu erant Dei, & manifeſta illi conſtabant. Hoc eſt quoniã nihil abſconditũ eſt à Domino. In Euangelio vero ſecundũ Marcũ interrogatus Dominus à principe Sacerdotum ſi ipſe eſſet Chriſtus filius Dei benedicti, Reſpõdens dixit: ego ſum, & videbitis filiũ hominis à dextris ſedẽtem virtutis. Virtutes autem ſignificat ſanctos Angelos, proinde etiam cũ dicit à dextris Dei, eoſdem ipſos dicit propter æqualitatem & ſimilitudinem Angelicarum ſanctarúmque virtutũ qui nominantur nomine Dei. Cum ergo ſedere in dextra dicit, hoc eſt in eminenti honore requieſcere. In aliis autem Euãgeliis dicitur principi Sacerdotũ in(B)terroganti ſi ipſe eſſet filius Dei, non è contra reſpõdiſſe. Sed quid dixit? vos dicitis. Satis bene reſpondens. Si enim diceret, ſicut vos intelligitis, mentiretur vtique non ſe confitens filium Dei, illi nõ ita de illo ſentiebant, dicens autem, vos dicitis, verè locutus eſt, quod enim non ſapiebant, verbis dicebant hoc ille verum eſſe confeſſus eſt.

Explicit in Epiſtola Iudæ Apoſtoli.
Incipit eiuſdem Epiſtola Ioannis prima.

(C) Q*Vod erat ab initio, quod vidimus oculis noſtris, quod audiuimus.* Cõſequens Euãgelio ſecũdum Ioannem, & conueniens etiam hæc epiſtola principiũ ſpiritale cõtinet. Quod ergo dicit ab initio, hocmodo preſbyter exponebat, quod principiũ generationis ſeparatum ab opificis principio non eſt. Cũ enim dicit quod erat ab initio, generationem tãgit ſine principio filij cũ patre ſimul extantis? erat ergo verbum æternitatis ſignificatiuũ eſt, non habentis initium, ſicut etiam verbũ ipſum, hoc eſt filius Dei ſecundum æqualitatem ſubſtantiæ vnũ cum Patre conſiſtit, ſempiternum eſt & infectũ? quod ſemper erat verbum, ſignificatur dicendo in principio erat verbum. Quod vero dixit, *quod vidimus oculis noſtris*, domini ſignificat in carne præſen(D)tiam, *& manus*, inquit, *noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ*, Non ſolum carnem eius, ſed etiam virtutes eiuſdem filij ſignificat, ſicut radius ſolis vſque ad hæc infirma loca pertranſiens, qui radius in carne veniẽs palpabilis factus eſt diſcipulis. Fertur ergo in traditionibus, quoniam Ioãnes ipſum corpus quod erat extrinſecus tangens, manum ſuam in profunda miſiſſe, & ei duritiam carnis nullo modo reluctatam eſſe, ſed locum manum præbuiſſe diſcipuli. Propter quod & infert: *& manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitæ*, contrectabilis vtique factus eſt qui venit in carne, ſicut *& vita quæ manifeſtata eſt.* nam & in Euangelio ſic dicit, & quod factum eſt, in ipſo vita e(E)rat, & vita erat lux hominum. *Et nunciamus*, inquit, *vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem.* Et palam facta vobis. Patris appellatione ſignificat, quoniam & filius ſemper erat ſine initio. *Quia Deus*, inquit, *lumen eſt*: non eſſentiam diuinam exprimit, ſed declarare volens maieſtatem Dei quod melius eſt & excellentius apud homines propriè diuinitati coaptauit. Sic & Paulus lumen vocans inacceſſibile. Sed & ipſe Ioannes in eadem ipſa epiſtola, *charitas*, inquit, *Deus eſt*: virtutes ſignificans Dei, quoniam clemens eſt & miſericors, & quia lumen, hoc eſt iuſtos ſecundum profectum animi per charitatem conſtituit. Lumen ergo Deus qui eſt inenarrabilis ſecundum rationem

ſubſtantiæ, *Et tenebræ*, inquit, *in eo non ſunt vllæ*, hoc eſt nulla iracundia, nulla paſſio, nulla circa quemquam mali retentio, nullum perdens, ſed cunctis ſalutem tribuens. Lumen autem ſignificat vel præcepta legis, vel fidem, vel doctrinam. Tenebræ vero horum contraria, non veluti altera via ſit. Vna quippe via eſt ſecundum præcepta diuina. Monas namque Dei opus eſt, dyas autem & quicquid præter monadam conſtat, ex vitæ peruerſitate contingit. *Et ſanguis filij eius*, inquit, *mūdat nos*. Doctrina quippe domini quæ valde fortis eſt, ſanguis eius appellata eſt. *Quod ſi dixerimus quod non peccauimus, mendacem facimus eum & verbum eius non eſt in nobis*. Doctrina eius videlicet, ſi verbum veritas eſt. *Et ſi quis*, inquit, *peccauerit: conſolatorem huius ad Patrem Ieſum Chriſtum*. Sicut enim apud patrem conſolator eſt pro nobis Dominus, Sic etiam conſolator eſt quem poſt Aſſumptionem ſuam dignatus eſt mittere. Hæ nāque primitiuæ virtutes, ac primò creatæ, immobiles exiſtentes ſecundum ſubſtantiam & cum ſubiectis Angelis, & Archangelis, cum quibus vocantur æquiuoce diuerſas operationes efficiunt: ſic etiam & Moyſes Michaël Angeli virtutem per vicinum ſibi & infimum Angelum vocat. Similiter quoque in Prophetis centis inuenimus, ſed Moyſi quidem propinquus ac vicinus Angelus apparuit. Exaudiuit eū, & locutus ei Moyſes manifeſtè facie ad faciem. Aliis autem Prophetis ſecundum operationem Angelorum motus quidam fiebat, veluti audientium ac videntiū. Idcirco & ſoli audiebant, ſolique cernebant, ſicut & in Samuele manifeſtatur. Helyſæus enim ſolus audiebat vocem qua vocatus eſt. Si autem eſſet manifeſta & communis vox, ab omnibus præſentibus audiretur, Nunc autem à ſolo in quo operabatur motus qui ab Angelo fiebat, audita eſt. *Non ſolum autem*, inquit, *pro noſtris peccatis* Dominus propiciator eſt, hoc eſt fidelium, *ſed etiam pro toto mundo*: proinde vniuerſos quidem ſaluat, ſed alios per ſupplicia conuertens, alios autem ſpontanea aſſequente voluntate, & cum honoris dignitate, vt omne genu flectatur ei, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Hoc eſt Angeli, homines, & animæ quæ ante aduentum eius de hac vita migrauere temporali. *Et in hoc cognoſcimus quoniam nouimus eum ſi mandata eius cuſtodiamus*. Qui enim intellector eſt, vtique & opera perficit quæ pertinent ad virtutis officium. Qui vero opera perficit, non continuo etiam intellector eſt. Poteſt enim eſſe rectarum operationum, non tamen intelligibilium ſacramentorum cognitor, demum ſciēs quædam propter opera perfici timore ſupplicij, quædam verò propter repromiſſionem remunerationis, docet, perfectionem intellectualis hominis per charitatem opera complentis: proinde ſubiungit ac dicit. *Qui vero cuſtodit verbum eius verè: in hoc charitas Dei perfecta eſt. In hoc enim cognoſcimus, quoniam in ipſo ſumus* ſecundum fidem & ſecundum charitatem. *Non mandatum nouum ſcribo vobis, ſed mandatum vetus quod habuiſtis à principio*, per legem ſcilicet & Prophetas. Vbi dicitur vnus eſt Deus: Idcirco & infert. *Quoniam mandatum vetus eſt verbum quod audiſtis*. Iterum autem dicit. *Mandatum autem hoc eſt quod tenebræ tranſierunt*, peruerſionis ſcilicet. *Et lumen verum ecce iam claruit* ſecundum fidem, ſcilicet ſecundum intellectum, ſecundum teſtamentum, ſecundum præparata iudicia in hominibus operans. *Qui dicit ſe*, inquit, *in lumine eſſe* in lumine dicit in veritate, *& fratrem ſuum*, inquit, *odit*. A Fratrem videlicet dicit non ſolum proximum, ſed & dominum. Odiunt enim eum infideles, & non cuſtodientes mandata eius, propter quod etiam infert. *Qui diligit fratrem ſuum*, inquit, *in lumine permanet, & ſcandalum in eo non eſt*. Deinde profectus, & prouectiones ſignificat animarum adhuc in carne poſitarum, & *filiolos* quidem vocare eos quibus ſunt remiſſa peccata propter nomen Domini. Nam multi ſolo credunt nomine, *patres* autem perfectos appellat, eos qui intellexerunt quod erat ab initio, & intelligibiliter perceperunt filium videlicet de quo ſupra dixit, quod erat ab initio. *Scribo*, inquit, *vobis iuuenes quia viciſtis malignum*. Fortes iuuenes B contemnentes voluptates. Malignum, diaboli extollentiam ſignificat. Filij autem cognoſcunt patrem, vtpote qui ab Idolis confugerunt, & ad vnum Deum conuocati ſunt. *Quoniam mundus*, inquit, *in maligno eſt*. Nónne mundus & omnia quæ in mundo ſunt creaturā Dei dicitur & hæc valde bona, *ſed concupiſcentia carnis & oculorum, & ambitio ſeculi*, quæ ex vitæ peruerſione contingunt, *non eſt ex Patre, ſed ex mundo eſt*, & ex vobis, *Idcirco & mundus pertranſiet & concupiſcentia eius: qui vero fecerit voluntatem Dei* & mandata eius, *permanet in æternum. Ex nobis*, inquit, *exierunt, ſed non erant ex nobis*, neque Angeli apoſtatæ, neque homines cadentes, ſed vt ma- C nifeſtentur quoniam non ſunt ex nobis. Clare ſatis diſcernit genus electorum, & perditorum, & illud quidem quod in fide permanet, vnctionem habet à ſancto, quæ fit ſecundum fidem. Qui verò nō permanet in fide, mendax eſt, & Antichriſtus. *Qui dicit*, inquit, *quia Ieſus non eſt Chriſtus*. Ieſus enim Saluator & liberator & Chriſtus Rex: qui negat filium, ignorando eum, nec patrem habet, neque cognoſcit eum. Qui vero cognoſcit filium, & patrem ſecundum ſcientiam nouit, cum manifeſtatus fuerit Dominus, in ſecundo aduentu, fiduciam habebit, & non confundetur. Quæ confuſio eſt grande ſupplicium. *Omnis*, inquit, *qui facit iuſtitiam, ex Deo natus eſt*, D ſecundum fidem ſcilicet renatus. *Propterea mundus non cognoſcit nos, quoniam nec eum cognouit*. Mundum dicit ſeculariter in delitiis viuentes. *Dilectiſſimi*, inquit, *nunc filij Dei ſumus*, non naturali dilectione: ſed quia patrem Deum habemus. Maior quippe eſt charitas, vt cum nullam cognationem habeamus ad Deum: diligit nos tamen, & filios ſuos vocat. *Et necdum claruit quod erimus*: hoc eſt ad qualem peruenturi ſumus gloriam: Si enim manifeſtatus fuerit, hoc eſt ſi perfecti fuerimus, *ſimiles ei erimus*, veluti requieſcentes & iuſtificati mundi in virtute, vt ipſum vultum eius videamus ſicuti eſt comprehenſibiliter. *Qui vero facit iniuſtitiam, ex diobolo* E *eſt*, hoc eſt ex parte diaboli: eadémque conſectans & eligens *Ab initio*, inquit, *diabolus peccat*. Ab initio ſcilicet à quo peccare cœpit inconuertibiliter in peccando perſeuerans. *Omnis*, inquit, *qui natus ex Deo eſt, non peccat, quia ſemen eius in eo manet*. Verbum eius videlicet in eo qui ſecundum fidem renatus eſt. *Sic filios Dei intelligimus, ſicut & filios diaboli* ſimilia diabolo eligētes: ſic etiam ex maligno eſſe dicitur. *Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt*. In hoc enim ſecūdum infidelitatem Chriſtus moritur, rectè itaque ſubiungit dicens, *& ſcitis quia omnis homicida & infidelis, non habet vitam æternam in ſeipſo manentem*. In mēte quippe fideli viuēs Chriſtus permanet,

Ipſe

Ipſe enim pro nobis, hoc eſt pro credentibus *animam ſuam poſuit*: hoc eſt pro Apoſtolis. Si ergo pro Apoſtolis animam ſuam poſuit. Apoſtolos autem eius dicit ſemetipſos tanquam ſi diceret, *nos* inquam Apoſtoli propter quos animam ſuam poſuit, *debemus pro fratribus animas ponere*: ſalus quippe proximorum, Apoſtolorum erat gloria. *Quia maior eſt*, inquit, *Deus corde noſtro*, hoc eſt virtus Dei conſcientia quæ ſubſequetur animam, propter quod ſubiungit & dicit. *Quoniam cognoſcit omnia, chariſſimi ſi cor noſtrum non redarguat nos, fiduciam habebit apud Deum. In hoc cognoſcimus quia manet in nobis, de ſpiritu quem dedit nobis*, ſecundum epiſcopatum, ſcilicet & prouidentiam futurorum. *Perfecta*, inquit, *charitas foras mittit timorem*. Perfectio namque fidelis hominis charitas eſt. *Iſte eſt*, inquit, *qui venit per aquam & ſanguinem*: & iterum, *quia tres ſunt qui teſtificantur, ſpiritus*, quod eſt vita, *& aqua* quod eſt regeneratio ac fides, *& ſanguis*, quod eſt cognitio, *& hi tres vnum ſunt*. In Saluatore quippe, iſtæ ſunt virtutes ſalutiferæ, & vita ipſa in ipſo filio eius exiſtit. *Et hæc eſt confidentia quam habemus ad eum, quia ſi quid petierimus ſecundum voluntatem eius audiet nos*. Non abſolutè dixit quod petierimus, ſed quod oportet petere, *& mundus omnis in maligno conſtitutus eſt*. Non creatura, ſed ſeculares homines, & ſecundum concupiſcentias viuentes. *Et filius Dei venit, & dedit nobis intellectum* ſecundum fidem ſcilicet aduenientem in nos, qui etiam Spiritus ſanctus appellatur.

Explicit in prima Epiſtola Ioannis.
Incipit eiuſdem in Epiſtola Ioannis Euangeliſtæ ſecunda.

A SECVNDA Ioannis epiſtola quæ ad virgines ſcripta eſt ſimpliciſſima eſt: ſcripta verò eſt ad quandam Babyloniam electam nomine, Significat autem electionē Eccleſiæ ſanctæ. Aſtruit in hac epiſtola perſectionem fidei extra charitatem non eſſe, & vt nemo diuidat Ieſum Chriſtum, ſed vnum credere Ieſum Chriſtum veniſſe in carne: Nam qui habet filium in intellectu perceptibiliter, & patrem quoque cognoſcit, & magnitudinem virtutis eius ſine initio tem- B poris operantem intelligibiliter mente continetur. *Si quis venit ad vos*, inquit, *& hanc doctrinam non portat, non ſuſcipiatis eum in domum, & aue ne dixeritis ei, qui enim dixerit aue, communicat operibus eius malignis*. Tales ſalutare prohibet, & in hoſpitium ſuſcipere. Hoc enim in huiuſmodi non eſt inhumanum, ſed nec cōquirere, vel condiſputare cum talibus ammonet qui non valent intelligibiliter diuina tractare, ne per eos traducantur à doctrina veritatis, veri ſimilibus inducti rationibus. Arbitror autem, quia & orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quę C fit in domo. Poſtquam ab orando ſurgitur, ſalutatio Gaudij eſt & pacis indicium.

DIDYMI ALEXANDRINI, PRÆCEPTORIS DIVI HIERONYMI IN OMNES EPISTOLAS CANONICAS BREVIS ENARRATIO.

EIVSDEM DIDYMI DE SPIRITV SANCTO LIB. III. DIVO HIERONYMO INTERPRETE.

Licet Didymus ... Catholicus ad ex... fuerit Origenista ... tamen hoc non ... viro a Hieronym... laus

HIERONYMVS IN CATALOGO.

Didymus Alexandrinus captus à parua ætate oculis, & ob id elementorum quoque ignarus tantum miraculum ſui omnibus præbuit, vt Dialecticam quoque & Geometriam, quæ vel maximè viſu indiget, vſque ad perfectum didicerit. Is plura opera & nobilia conſcripſit: Commentarios in Pſalmos omnes: Commentarios in Euangelium Matthæi & Ioannis: & de dogmatibus: & contra Arianos libros duos: & de Spiritu ſancto librum vnum, quem ego in Latinum verti: in Eſaiam tomos 18. in Oſeæ ad me ſcribens commentariorum libros tres: & in Zachariā meo rogatu libros 5. & infinita alia quæ digerere proprij iudicis eſt. Viuit vſque hodie, & octogeſimum tertium ætatis exceſſit annum.

DIDYMI ALEXANDRINI, IN EPISTOLAM BEATI IACOBI APOSTOLI BREVIS ENARRATIO.

CAPVT I.

Iacobus Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus, duodecim tribubus quæ ſunt in diſperſione, ſalutem. Sicuti mortalem gloriam homines appetentes, in ſuis conſcriptionibus dignitates, quas putantur habere præponunt: ita ſancti viri in epiſtolis quas ſcribunt ad eccleſias, principaliter proferūt ſeruos ſe eſſe Domini noſtri Ieſu Chriſti, æſtimantes hanc appellationem ſupra regna totius mundi conſiſtere. Iure nanque Iacobus circuncisionis Apoſtolus his, qui ex circunciſione ſunt, ſcribit: ſicut & Petrus cū eorundem probetur Apoſtolus Iudæis ſcribit in diſperſione conſtitutis. Poſſunt enim hæc quæ iis ſcribuntur, aptari etiam illis qui occulte ſpiritualiter D ſunt Iudæi. Nam & Ioannes vnà cum Iacobo & ſimilibus eorundem exiſtens Apoſtolus, de Iſraëlitis ſpiritualibus, & tribubus eorum habuit ſermonem contemplationis in Apocalypſi. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſciētes quod probatio fidei veſtræ patientiā operatur: patiētia autē opus perfectū habet, vt ſitis perfecti, & integri in nullo deficiētes.* Ad perfectionē virilē & patiētiā ſimul inuitās cōſequēter fratres ſuos appellat, & nō filios quibus ſcribit. Quomodo enī perfecti nō ſint, qui nō ſolū

1. Pet. 1.

bit. Quomodo enim perfecti non ſint, qui nō ſolum ſine triſtitia, ſed etiam cum gaudio propter Chriſtū A tentationes ferre noſcuntur? Nam quicunque varias tentationes cum delectatione ſuſtinet, cum probatiſſimum opus ſequitur, à quo etiam patiētia corrigitur perfecta & fortitudo præcipua. Hæc itaque patientia bene certanti opus noſcitur eſſe perfectum, quod opus nunc euenit, quando non propter aliud, ſed diuina charitate perficitur. Quod enim maius ſtudium eſt, quam vt aliquis perfectus ſit, & omnes virtutes habeat? conſequenter quibus agitur vt poſſidentibus eas indigentia nulla proueniat? His itaque ſimile eſt & illud: Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio ſpem, ſpes vero non confundit. (*Rom. 5.*) Verborum enim differentia non ſenſuum in his ſermonibus eſſe probatur Apoſtolorum. *Beatus vir qui ſuffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* Dum ſufficienter inuitaſſet, cum gaudio ſuſtinendas eſſe tentationes, vt opus probabile, & perfecta patientia teneantur, quæ perficiuntur propter ſe, non propter quicquam aliud geſta, per alteram monitionem ſuadere contendit promiſſionibus, vt præſentia corrigantur, beatum eſſe dicens qui tentationem ſuffert. Fiet, inquit, quiſquis fortiter certamen exceperit, vir perfectus, & in cunctis exercitatus, qui vero talis apparuerit poſt triſtitiam, merebitur ad præmium vitæ coronam à Deo eum diligentibus præparatā. Ex quibus agnoſcimus, quoniam ſecundum vniuſcuiuſque virtutis potuit à Deo corona præberi, alij quidē iuſtitiæ, alij immarceſcibilis & rectæ fidei. Par eſt autē præter iſtas coronas etiam alia corona, ſperantibus & futura ſuſtinentibus conferenda, cuius materies dominus eſt ipſe. Super has autem repoſita eſt & altera fruentibus dominum & experimentum habentibus Paradiſi delitiarum, & potatis de torrente delitiarum Dei. Exempla verò prædictarum coronarū ſunt hęc: Repoſita, inquit, mihi eſt corona iuſtitię. (*2. Tim. 4.*) & iterum: Portabitis immarceſcibilem gloriæ coronā. (*1. Pet. 5.*) Itēq;. Erit in illa die Dn̄s Sabaaoth corona ſpei. Iterūque: Corona delitiarū protegat te. (*Prou. 4.*) Quę corona cōſiderādū eſt, ne fortè ipſa ſit de qua dictū eſt, corona gratiarū; an altera. Sicut eīm qui fruitur corona delitiarū, & qui habet gratiā Dei cooperantem, coronā gratiarū percipit: ſic & qui iuſtitiam operatur, & recte ſectatur de his quæ ſapienda ſunt, aut qui appetit perfectam gloriam, coronā iuſtitiæ & gloriæ promeretur ita & qui ſuſtinere tentationē non deſpicit inſiſtens etiā ipſi morti, coronam æternæ vitæ percipiet, pro qua temporalia bona contempſit. Quærendum eſt ſi materia coronæ vitæ, quam præparauit Deus diligētibus ſe, ea ſunt quæ præparauit Deus diligentibus ſe, quæ ſcilicet propter magnitudinem maieſtatis aſpectui & auditui nequeunt ſubdi, nec ad purum intellectum hominis cuiuſlibet admitti. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum deſcendens eſt à patre luminum.* Patrem luminum intelligibilium, hoc eſt, illuminatorum rationalium Deum dicit, à quo tanquam à datore rerum venire ad homines, inquit, diuina dona, quæ eò quod proſint optima dicit data, eò quod plena & ſine defectu ſunt, dona perfecta indubitanter appellat. Et quomodo aliqui dicunt, quantum ad iſtam vocem, ſola quæ meliora ſunt, à Deo eſſe, non etiam quæ moleſta iudicantur & triſtia, ponēdum eſt illud vbi ait ſcriptura: Ipſe deduxit ſuper eos mala. (*Baruch. 2.*) Et il- A lud: Deſcenderunt mala à Domino ſuper portas Hieruſalem, (*Mich. 2.*) & his ſimilia. Ex quibus & aliis huiuſmodi exemplis agnoſcitur ſententia & iudicio Dei, ſuauia atque triſtia hominibus prouenire. Cum ergo cuncta Dei prouidentia deferantur, attamen conſequēs erat, vt qui inuitabat ad patientiam perfectionēque virtutis, non malorum illationem, ſed memoriā deberet habere meliorum, dum omnis qui ſtudet ſecūdum virtutem viuere, nō triſtia ſed optima data potius & dona perfecta meretur. Alter vero quidā ſcripturas ſubtilius animaduertēs, & ea quæ pie de prouidentia ſunt exponens dicit, meliorem miniſtrationē fieri præcedente voluntate Dei, aduerſa verò pro- B pter quandam vtilitatem per accidentiam deſtinari.

CAPVT II.

S*Icut enim corpus ſine Spiritu mortuum eſt, ſic & fides ſine operibus mortua eſt.* Quoniam ſicut ſpiritus cohærens corpori viuificat eum, & opera fidei coaptata, viuam eam eſſe procurant, cogitandum eſt vt fides habeatur cum operibus virtute dignis, vt non mortua ſed viua conſiſtat. Nam & qui habet corpus animale non mortuum, ſed viuum, illud per ſocietatem ſpiritus vult habere. Notandum ſcilicet quia cū fides mortua ſit præter opera, iā neque fides eſt. C Nam neque homo mortuus, homo eſt. Quomodo vero aliqui cauſam eſſe ſpiritum dicētes, quo corpus viuat, honorabiliorem eſſe corpore dicunt, & ideo conſequenter & opera honorabiliora magis quam fidem aſſeuerant viuificantia eam perfectius ſtudui, vt quod mihi videtur exponerem. Non enim ſicut indubitanter ſpiritum corpore meliorem, ita ſine reluctatione opera fidei præponenda ſunt, quandó gratia ſaluatur homo non ex operibus, ſed ex fide: niſi fortè & hoc in quæſtione ſit, quòd ſaluet fides quæ cum operibus propriis viuit, tanquam aliud genus operum ſit, præter quæ ſalus ex fide proueniat: nec autem ſunt opera quæ ſub vmbrá legis ob- D ſeruantur.

CAPVT III.

S*I quis verbo non offendit, hic perfectus eſt vir, poteſt etiam freno circumducere totum corpus ſuum.* Quoniam verbū duplex eſt, aliud quod ad ſenſum, aliud ad effectiuam prolationis pertinet rationem, ſecundum mentis ſermonem præſentia ſunt ſumenda.. Quiſquis enim non offendit in ſenſu rerum ſapiendarum & agendarum, perfectus vir eſt ſubditum faciens totū corpus velut equum, & quo vult educens eum comprimit & ad ſeruitium redigit, & proprias mortificat paſſiones. Quia vero de E ſermone animæ ſcribit hæc, palam eſt aduertenti textum congruenter aptatum, cuius initium eſt: (*Iac. 3.*) Nolite plures magiſtri fieri fratres mei. Et paulo poſt: In multis enim offendimus omnes. Et mox intulit, ſi quis in verbo nō offendit, hoc eſt, docendo. Quando enim de his quæ agēda ſunt & ſapiēda aliquis docet, ſi habuerit veritatem, ſenſus de huiuſmodi rebus, tunc inoffenſibile habet verbum. Nō enim putandū eſt de peccato prolatiui ſermonis, quæ ſolœciſmos & barbariſmos quidam vocant, hæc fuiſſe dicta: Niſi forte quis dicat inoffenſibilē habere quēque voce ſermonem, quādo irrepręhenſibilē eum, & ſine vitio profert: licet aliquid vanū aut riſibile, aut

aut iniurioſum dicere videatur, eò quòd ſecundum artis regulam ſit loquutus. Quod vero non ſine cō- A ſideratione dicimus, totum corpus fuiſſe ſumptum pro paſſionibus & operationibus eius, aduerte quod ſcriptum eſt: *Lingua enim cum ſit modicum membrum, & magna exultat.* Accuſans ſermonem pro ea linguam accuſare dinoſcitur, tanquam ponentem, & alia vana loquentem. Cum vero hæc in iſto corpore ita ſint, conſequenter & de omni corpore talia oportet intelligi.

CAP. IIII.

N*On habetis propter quod non poſtulatis. Petitis & non accipitis, eo quòd male petatis, vt in concupiſcen-* B *tiis veſtris inſumamini.* Cum vera ſit expoſitio Saluatoris dicentis: Petite & dabitur vobis: (*Mat. 7.*) quam etiam facit eſſe credibilem cum dicit: Omnis qui petit, accipit: (*Luc. 11.*) quærere libet quomodo aliqui orantes non audiantur, vt accipiāt quæ habere poſtulauerūt per ſuam petitionem: Ad hæc dicendum eſt, quoniam qui via congrua ad poſtulandū venit, nihil relinquēs eorum quæ pertinent ad impetranda quæ cupit omnia, percipit quod ſibi dari rogauit. Si quis autem extra intentionem traditæ petitionis poſcere videatur, iſte neque petere modo debito creditur, & ideo non percipit quod petit. Nonne falſum quod dictum eſt: omnis qui petit accipit. (*Luc. 11.*) Nam cū doctor C dicat omnis qui accedit ad me cauſa doctrinarum, habebit diſciplinas earum, accedere ad doctorem de rebus ipſis accipiendum eſt, hoc eſt, vt etiam deſiderium habeat doctrinarum, vt exerceat & meditetur eas, & ſumma intentione reſpiciat ea quæ à magiſtro dicuntur & naturam habeat bonam. Indubitanter enim huiuſmodi homo percipiet diſciplinam, quam magiſter dare promiſit. Si quis alius acceſſerit ad doctorem, non faciens quæ prædicta ſunt, ſed tantummodo vt videatur ab eo, & videat eum, volens falſam facere promiſſionem doctoris, dicendum eſt ei, non acceſſiſti ad eum ſicut inuitauit, ſed aliter, & tantummodo ad videndum eum. D Apertiorem enim faciens ſcriptor epiſtolam, & qui petere videantur nec accipiant indubitanter male petentes illos dicit, qui vanis cupiditatibus inhæſerunt. Quia vero inſtant aliqui dicentes: Quare illi, qui pro ſcientia & perceptione virtutis petunt & non accipiunt? dicendum eſt illis. Quomodo & ipſi non propter ipſa bona percipienda petunt, ſed vt per ea laudentur. Eſt enim amor concupiſcentiæ velle laudes acquirere: vnde etiam his non datur, quoniam ad concupiſcentias inſumendas volunt poſſidere, quæ poſcunt. *Neſcitis quia amicitia mundi inimica eſt Dei? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe mundi, inimicus erit Dei.* Quoniam nequitia pro- E uidet amicitias mundi, virtus autem acquirit charitatem Dei, cum virtus & nequitia, non poſſint vnà ſubſiſtere. Qui peccando amat mundum, inimicus Dei eſſe monſtratur, ſicut è diuerſo qui non peccando amicitias apud Deum pietate confirmat, continuo mundi aduerſarius inuenitur. Vnde ſicuti impoſſibile eſt ſeruire Deo & mammonæ, ita amicum Dei eſſe ſimul & mundi. Denique veniēs Ieſus vt Dei amicos faceret obedientes ſibi, gladiū & diuiſionem miſit in terram. Sermo nanque & doctrina illius diuidit & abiūgit à terrenis atque materialibus rebus, per hæc præparans vt inimicitiæ ſint apud mundum & vnitas apud Deum: Hæc ſunt amicitiæ apud illū. A Quapropter & pacem dat, non ſicut mundus amāti. Ille nanque per pacem quam dat ad corporeos actus inuitat, amatores concupiſcentiæ & paſſibiles eos facit: Ieſus autem pacem præbens amicos Dei conſtituit, ex toto corde eum diligentes. Mundum vero intelligere debemus, deſideria corporalia & conuerſationem huius mundi.

DIDYMI ALEXANDRINI IN Epiſtolam Petri primam, enarratio.

CAPVT I.

B PETRVS *Apoſtolus Ieſu Chriſti, electis aduenis diſperſionis.* Poſitus Petrus circunciſionis Apoſtolus, omniúmque Iudæorum habens ſtudium, ſcribit eis qui in totius orbis diſperſione morabantur, tanquam aduenis ciuitatum extranearum, cum vtique nequaquam plures eorum in Iudæa conſiſterent. Si quid autem ſupra textum hic poteſt intelligi, animaduertendum eſt hoc de animæ ratione, quaſi aduenam eam velit agnoſci. Vnde etiam dictum videtur, peregrinus ergo in terra & aduena, ſicut omnes patres mei. (*Pſal. 38.*) Et iterū: Heu me, quoniā incolatus meus prolongatus eſt. (*Pſal. 119.*) Aduenæ ſiquidem fiūt hominum ani- C mæ corporibus copulatæ, dum in eis temporaliter eſſe conſtituuntur. Nam ſi eſſent ex ea ſubſtantia, vera corpora eſſent habitatrices terræ. Denique animę habentes cōpaſſionem carnis, eſſe in habitatione carnea nuncupantur & velatione, quanquam aduenæ ſunt in terram, ſed magis aſſimilantur indigenis. Vnde & terrores inferuntur ſuper habitatores terræ, rapientes vtique ea quæ terrena ſunt, & terreni induros imagine. *Secundùm præſcientiam Dei Patris.* His concordant quæ à Paulo dicta ſunt ita: Sicut elegit nos in ipſo ante originem mundi eſſe ſanctos, (*Eph. 1.*) & immaculatos coram eo in dilectione, prædeſtinans nos in adoptionem filiorum. Licet enim D quidam dicant quoniam ſemper, & ante mundum rationalium ſubſtantia ſit. Veruntamen præuidens Deus fidem & actus hominum quæ aguntur, per Euangelicam doctrinam præſcienter elegit eos in Chriſto ante mundi originem, iam tunc prædeſtinans eos filios eſſe participio ſanctos adoptionis. Præſcientia enim nihil aliud eſt putanda, quam contemplatio futurorum: quæ non eſt iam præſcientia poſtea, ſed ſcientia, dum ea quæ primitus contemplata ſunt veniūt ad effectum. Licet igitur ſecūdum præſcientiam electi erant quibus Petrus ſcribit, veruntamen exiſtentibus eis Petrus loquitur. Abiicit itaque fabulam Manichæorum de naturis, & intel- E lectus præſens. *In hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, & immarceſcibilem conſeruatam in cœlis in vobis.* Vt oſtendat quomodo in infinitum beatorum permanebit hæreditas, incorruptam & immarceſcibilem eam dixit, per hoc manifeſtans & diuinam & puram hæreditatem, eo quod ſit incontaminabilis eius perceptio apud eos, qui proprietatis præmio diuitiarum præſentiū bona deſpiciunt, ſciētes ſe habere meliorem & perpetuam facultatē. Quam dum dicit manſurā, perpetuitatem eius aperit: & dū probat meliorem, diuinitatem repoſitæ hæreditatis oſtendit. Si ergo in cœlis fidelibus hęc reſeruatur hæreditas, friuola quædam & tepida profe-

runt aliqui putãtes eam ſe percipere in terrena Hieruſalem. Mille annis, exiſtimant eſſe delitiarum prę-mia proprietate recepturos. Qui etiam interrogandi ſunt, quomodo aſtruant delitias corporales; cum dicatur hãc hæreditatem nec corrũpi poſſe nec marceſcere, maximè cum ipſi dicant, hæc poſſe finiri cõpleto anno milleſimo. His copulanda ſunt illa verba, quibus indicatur, quod in regno cœlorũ ſit hæreditas conſtituta, & nequaquam corruat, eo quod ſit intelligibilis, quando ſenſibilia, non ſicut intelligibilia cognoſcuntur. Illa nanque Spiritus ſanctus digniſſimis manifeſtat. *In quo exultabitis modicũ, nec ſi oportet contriſtari in varijs tentationibus, &c.* Probatur fides eorum, qui propter eum in tentationibus diuerſis tribulantur, & vſque ad finem in huiuſmodi probata fide perſiſtunt. Quos vtique conuenit exultare, licet aliquis labor eorum voluntatibus importunus eſſe videatur. Hunc enim laborem hic ſub triſtitiæ nomine deſignat, tanquam ſit aliqua triſtitia quæ poſſit è diuerſo per hæc verba cognoſci, cum & apud Paulum duo triſtitiæ genera declarentur, quarum vnam mortem operari, alteram vero pœnitentiam ſtabilem ad ſalutem, quæ ita deſcribit. Mundi triſtitia mortem operatur, Dei vero pœnitentiam 2.Cor. 7. ſtabilem ad ſalutem. Certum eſt enim quoniam qui triſtis eſt laborando, dum pro fide decertat, neque ſecundum mundi triſtitiam triſtatur, neque ſecundum pœnitentiam. Illa nanque pro amiſſione delectabiliũ rerum, hæc autem pro honore trãſactorum geritur peccatorum. Vtrunque vero harum triſtitiarum extraneus eſſe cognoſcitur qui tentatur. Et quomodo diuerſus decertantium prouectus, alij, cum labore quæ triſtitia vocatur, tentationes ferũt, alij autem ſine triſtitia, & ſic excellenter eas & cum delectatione ſuſcipiunt, vt lætentur, quoniam digni ſunt facti pro nomine Chriſti pati. Et arbitrantur ſe incomparabilem gloriam poſſidere, quando Chriſti nomine tribulantur. *De quã ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vos gratia prophetauerunt, ſcrutantes in quid vel quale tempus ſignificaret, qui in eis erat ſpiritus Chriſti, qui prænunciabant in Chriſto Ieſu paſſiones, & poſt hæc glorias, quibus reuelatum eſt, quia non ipſis, vobis autem miniſtrabant hæc.* Quoniam quidam minorem aſſerunt promiſſionem & ſalutem ſanctorum, qui ante aduentum Saluatoris fuerunt, exiſtimantes plus aliquid habuiſſe poſteriores, eò quod viderunt Ieſum ſenſibiliter, etiam ſigna ab eo corporaliter facta, & doctrinam eius audierunt, oſtendẽdum eſt quoniã huiuſmodi opinio falſa eſſe dinoſcitur. Duo aduentus ſunt Chriſti. Vnus quidem intelligibilis ſecundum quem recipitur tanquam Deus verbum. Alter vero ſenſibilis ſecundum quem videtur ex Maria progreſſus. Sed diuinior intelligibilis quàm ſenſibilis, qui etiam prauis hominibus eſt collatus. Omnibus itaque ſanctis qui poſt aduentum fuerunt & ante aduentum, intelligibiliter aduenieus Dei verbum, proportione actuum quos vnuſquiſque geſſit, ſanctificant eos, quibus ſemetipſum decenter irradiauit; non minoratis ſcilicet eis propter ſenſibilem præſentiam qui fuerunt ante eius aduentum. Non enim propter maliciam, ſed propter temporis diuerſitatem hoc aduentu frui nequiuerunt. Igitur licet Prophetæ perſcrutati ſunt, in quod vel quale tempus finem acciperet animarum ſalus, & Chriſti fierent paſſiones, & poſtea gloriæ. Cognouerunt tamen per reuelationem, quam non ſibi, ſed eis qui poſt aduentũ eius erant futuri miniſtrabant hæc. Non ergo minorem ſanctitatem eorum eſſe dicendum eſt, quando diuiniorem filij Dei præſentiam habuerunt. Quomodo enim minor alicuius eorum qui poſt aduẽtum fuerunt videbitur, Abraam qui Deum vidit, dum omnes vtique qui ſecundũ Chriſtum finiuntur, in eius ſinũ proficiſcũtur? Quomodo minores erũt Moyſes & Helias, qui Ieſu in gloria trãsformati ſimul apparuerũt, licet non viderint ſenſibiliter eũ de virgine procreatũ? Nõ enim præponẽdus eſt eis, qui intelligibilem aduentum eius habuerunt, ille, qui eum ſecundum carnem vidit, dũ multi etiã peccatores hoc viderint. Quod autem & peccator videt multo inferius eſt illo, quod venit ad ſolos ſanctos, Perfectiore vero probatione etiam hoc dicendũ eſt. Apoſtolis nullus eſt celſior fide aut conuerſatione inter eos qui Chriſti Euangelium ſunt ſecuti, ſed neque Ioãne Baptiſta. Putas ergo quod hi, quos cõtigerit circa finem mũdi conſiſtere, & viderint ſecundam & glorioſam Chriſti præſentiam, beatiores erunt baptiſta & ſanctis Apoſtolis? Abſit: Nullus enim ſic hebes eſt, præcipuè cum ſit dictũ, quod nullus in humano genere maior ſit Baptiſta Ioanne Igitur ſi nõ minorãtur qui non viderint ſenſibiliter, ſed ſecundũ præ- Mat. 11. ſentiam ab illis, qui eam viſuri ſunt, neque minores erunt eorũ qui ſenſibiliter ſecundum Euangelium diſpenſationem Chriſti viderũt. Neceſſario ſiquidẽ hæc diximus propter eos, qui minores faciũt priſcos poſteris. Multi ſunt etenim etiã hæreticorũ, qui hac falſa ſententia ſeducuntur, deſiderium habentes maximum vt veteri derogent teſtamento. Sed & his dicendum eſt, quoniam & ſi non viderunt aut ſenſibiliter audierunt quæ dixit Ieſus & fecit, veruntamen deſiderium habuerunt. Multi enim (inquit) Prophe- Mat. 13. tæ & iuſti concupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Et de Moyſe dicitur, quomodò æſtimauit maiores eſſe diuitias Chriſti, quàm theſauros Ægyptiacos. Dictum eſt autem & de Eſaia, quod vidit gloriam Chriſti. *In quem concupiſcunt Angeli proſpicere.* Notandum quòd apud Græcos, in quæ, legatur, non in quem. Eſa. 6. Et ſic exponitur: Si quis exiſtimauerit quæſitã à Prophetis ſalutem in fine eſſe mundi, quod in omnibus & in ſummo eſt appetitu, quando ipſius quidem cauſa alia cuncta fiunt, ipſum vero cuius cauſa nullius agitur. Non ab re eſt etiam intelligi de ſanctis Angelis, & ſimpliciter cunctis beatis rationalibus hoc dictũ, cum omnes appetitum habeant, proſpicere ea quæ in fine ſeculi ſunt agenda. Si vero alium quendam ſtatum ferunt beatum (per ea quæ reuelata ſunt à ſancto Spiritu eis, qui Euangelium ſuſceperunt) præter eum qui dictus eſt, dicendum eſt & cõcupiſcere in eum proſpicere Angelos qui in tranſgreſſione quadã inuenti ſunt. Nam licet quidam eorum praui ſint, attamen detenti ſupplicio, reſipiſcentes vnde ceciderunt (quod etiam ſtudioſis hominibus compromittitur) habebunt deſiderium vel per feneſtras ea reſpicere. Sed vero dicunt Manichæi de Angelis (quos creatorẽ putant) hoc eſſe dictũ interrogandi ſunt, ſi habet quiſquam naturam ea concupiſcendi, quæ præter naturam ſunt, & non ei conueniunt, & ſi propter multam fatuitatem hoc conceſſerint, rurſus interrogãdi ſunt, ſi appetitus infinitus eſt omni? Nanque neceſſarum eſt appetitum compleri, dum res quæ deſideratur affuerit. Si vero hoc

ita non eſt in prædictis Angelis, erit adeptio eorum, quæ manifeſtauit Spiritus ſanctus, quando nequaquam habere poſſunt concupiſcentiam eorum, quorum adhæc natura apta denegatur. *Sed ſecundum eũ qui vos vocauit ſanctum, & vos ſancti in omni conuerſatione eritis, quia ſcriptum eſt, ſancti eritis, quia ego ſum ſanctus.* Cùm Deus, qui per Euangelium euocauit ad ſalutem, ſit ſanctus, neceſſe eſt obedientibus vocationi omni conuerſatione atque prudentia fieri ſanctos eius, pręcipuè dum is qui vocat adhæc inuitet & tribuat ſanctitatem. Ait enim, quomodo ego fons ſanctitatis ſum, per ſubſtantiam ſanctus exiſtens, vos ſtudere participari ſanctitate quos diligo, vt ſitis ſicut & ego. Et vide diſpenſationem. Se namque ſanctum eſſe dixit, accedentes autem ad eum fieri, vel futuros ſanctos inuitat. Quærendum eſt in qua veteri ſcriptura homini verba ſint poſita. Et notandũ Leu. 19. eſt quoniam in Leuitico legitur, & locutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Loquere omni congregationi filiorum Iſrael, & dices eis: Sancti eritis, quoniam Dominus Deus veſter ſanctus eſt. Dicendum tamen eſt, quod ſi non inueniretur ita poſitum, non omnino ſecundum dictum ſermonem huiuſmodi dicta quæreremus, ſed intelligibiliter dum omnia ſpiritualia diuinitus eloquia doceant, quoniam & qui vocat ſanctus eſt, & qui vocantur, vt ſanctificentur, adueniunt. Requirendi vero ſunt Manichæi, ſi creator eſt, qui hæc dicit, quomodo ſanctus eſt ſanctificans eos quibus hæc reuelata ſunt, qui ſcilicet vltra eum ſunt quorum nec aliquando habuit ſcientiam? Si vero pater ſaluatoris eſt, & filius cum eo hæc dicens, quomodo Prophetæ non eius ſed Dei creatoris exiſtentes deſiderium habuerunt promereri ea quæ diligitis? qui vltra Deum eorum eſt, huius notitiam non habet. Quapropter oportet eum Deum Prophetarum & Euangelij confiteri ſecundum pietatis verbum cum nihil occurrit. *Et ſi patrem inuocatis eum qui ſine diſcrimine perſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus, &c.* Si is quem vocãt patrem iudex eſt, perſonam non accipiens eorum qui iudicantur ab eo, & ſecundum vniuſcuiuſque iudicat actionem, cum timore & omni ſancta conuerſatione perficere omne tempus incolatus noſtri feſtinemus. Sic enim poterimus & patrem eum tribuentem promiſſiones agnoſcere, & extra omne ſupplicium permanere. Quærẽdum eſt enim ſi pater iudicat nullum, & omne iudicium dedit filio: quid hic poſſit intelligi. Si enim patrem qui ſignificatur, quomodo iudex iſte, & iudicans ſecundum vniuſcuiuſque opus? Si verò filius iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus omne iudicium ſumens, quomodo pater exiſtit? Pro quibus dicendum eſt, quoniam & filius eadem diuinitate eſt iudicante filio pater eſt qui iudicat. Sic & filius pater eſt genitorum, generans eos participio ſanctitatis. Sæpius enim filios ſuos vocauit Apoſtolos. Et alij dixit: Fili remittuntur tibi peccata tua. Alteri verò ait: fides tua te ſaluam fecit. Et hæc, qui diuinitati derogantes, poſſunt ſufficienter arguere. Dicens enim eſſe iudicem creatorem, non dubitetis eundẽ putare qui pater eſt dilectorum Chriſti. Quapropter vna diuinitas etiam, per hæc verba. Luc. 5. *Renati non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili, verbo Dei viui, &* Matth. 10 *permanentis.* Regenerationis & reſtitutionis nomine, ſignificat introductionem natiuitatis poſt deſtructione priſcę generationis factam. Quomodo enim non habuit deſtrui cum eſſet corruptibilis, vt poſtea incorrupta veniens maneret æterna, ſeruans perfecte & ſine aliqua circumſcriptione vitæ eos qui naſcuntur ex ea? Eſt enim prima natiuitas ſecundum Adam mortalis, & ideo corruptibilis, poſterior autem ex ſpiritu & verbo ſemper viuente Dei. Et hoc ergo verbum quod pro ſemine ponitur, incorrupta demonſtrat: quia ex virtute & ſpiritu ei congruente dicitur incorruptũ. omnis enim qui naſcitur ex Deo, 1. Ioh. 3. peccatum non facit, quoniam ſemen eius in eo manet, & non põt peccare, quoniam ex Deo natus eſt. Ad hoc quoque percipiendum eſt etiam illud: Filij regni ſunt ſemen bonum. Hæc ergo natiuitas incor- Matth. 13 ruptibili ſemine conſiſtit verbo Dei viui & permanentis. Viuum verò & permanens verbum dicimus, ſecundum Euangelicam diſciplinam. Hoc ergo con ſcriptor Epiſtolę confirmare volens, aſſumpſit exemplum fœni dicens. Aruit fœnum & flos eius decidit, Eſa. 40. verbum autem Domini manet. Quæ cum dixiſſet, verba Prophetica interpretatus eſt, dicens: Hoc eſt Matt. 24. autem verbum quod euangelizatum eſt inter vos. Secutus & illic Dominum, vbi ait: Verba mea non tranſibunt. Si viuum eſt verbum & permanens in his, ſignificari putamus illud, quod erat in principio apud Deum Dei verbum, requirendi ſunt hæretici circa quos dicunt fieri regenerationem, putas ne circa terrenos? Sed impoſſibile eſt. Non enim naturam habet ſecundum eos incorruptibile ſuſcipiendi ſemen. Si verò hoc impoſſibile eſt, erit potius impoſſibile de ſpiritualibus hæc intelligi. Nam ſi animæ ſemen per ſubſtantiam ſpirituales ſunt vt ipſi volunt, quid eis amplius generatio præbebit vtilius? Quapropter de voluntaria regeneratione hoc ſapiendũ eſt, vt poſſint congruere quæ ſequuntur. Sic enim habet.

CAPVT. II.

D*Eponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum & ſimulationes, & reliqua.* Turbat enim hæreticos etiam illud: Niſi quis natus fuerit ex aqua & ſpi- Ioh. 3. ritu, & illud: Oportet vos naſci denuo: & quæcun- Ibidem. que reperiuntur his eſſe ſimilia, quibus oſtenditur non eſſe naturam bonam & malam. *Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & vos tanquam lapides viui ædificamini in domum ſpiritualem, in ſacerdotiũ ſanctũ offerentes hoſtias acceptabiles Deo per Ieſum Chriſtum.* Qui ad Euangelium acceſſerunt renati ex incorruptibili ſemine, genus electum atque probatum ſunt, ſimul & viui lapides conſtituti, ſuperædificati viuenti lapidi, electo & honorato, fundamento Apoſtolorum & Prophetarum, ad perficiendum Deo ſpiritualem domum, ad quam perducuntur, magis autem offerentur ſpirituales hoſtiæ, de quibus dictum eſt: Immola Deo ſacrificium laudis, & iterum: Sacrificate Pſal. 49. ſacrificium iuſtitiæ. Hæc verò ſunt ſanctorum ora- Pſal. 4. tiones contemplatio & actus egregij oblati, non per figuratum pontificem, ſed per ſacerdotem qui ſecũdum ordinem Melchiſedech permanet in æternum. Hic enim eſt Ieſus ſummus pontifex, pertranſiens omnes cœlos. Illius ergo perſonam gerit homo aſſumptus à Dei verbo, vnde non ei, ſed per eum, Deo hoſtiæ dicuntur offerri, cum diuinitas vna ſit patris & filij, & quæ Deo patri ſacrificantur, offeruntur & filio. *Vobis ergo honor credentibus, non credentibus autem lapis quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput Anguli, & lapis offenſionis & Petra ſcandali, qui offendũt*

verbo nec credunt, in quo & poſiti ſunt. Sicut Ieſus cum ſit lumen iterum ad iudicium venit in mundum, vt illuminaret eos qui cæci erant ante eius aduentum, & excæcaret qui malè videbant. Sic etiam poſitus eſt ad ruinam & reſurrectionem multorum in Iſrael, excitans eos qui peccato corruerant, & corruere faciens qui in peccatis ſtatum firmiſſimum poſſidebant. Sic & cum lapis electus, & honoratus ſit, honorem præſtat eis qui per fidem ſuperędificantur in eo, fundamentum eorum robuſtiſſimum vehementer exiſtens. Apud eos qui non credunt, non honorabilis ſed offenſionis eſt lapis, & petra ſcandali, cũ ſimiles exiſtant ædificatoribus qui deſpexerunt eũ. Hi namque ſunt Scribæ & Phariſæi. Ad hoc enim, hoc eſt, ad non credendum, & offendendum, in eo poſitos dicit eos, qui ab eius doctrina diſſentiunt.

Eſt autem poſitio qua poſiti ſunt voluntaria, initiũ non credendi gerens. Sicut enim mundus qui in maligno poſitus eſt, non ex natura ſed ex paſſione propria poſitionem habuit in maligno, ita & de quibus ſermo eſt, ad non credendum à ſemetipſis ſunt poſiti, cognati exiſtentes eorum, qui traditi ſunt ad contumelias paſſionum, & reprobum ſenſum. Quia enim peccantes in multa patientia eos portabat Deꝰ, contemnentes benignitatẽ & longanimitatem eius, poſt multam inuitationem, monitionem doctrinãque: reliquit eos ſecundum propriam pergere voluntatem, quando alios quidem tradidit cœleſti militiæ deſeruire, alios autem diuerſis concupiſcentiis cordis ſuis ad impudicitiam. Nemo in ſe quidem miretur, audiẽs quoniam vna res aliis ſit ad vtilitatem, aliis ad læſionem. Videmus enim eundem cibum aliis quidem ſalutem, aliis ferre necem. Idem odor vnguenti, aliis quidem nocet atque mortificat, aliis prodeſt, ſic & ſpiritualiter accipiendum eſt, quoniã Apoſtoli Chriſti bonus odor ſunt, aliis odor ex vita in vitam, aliis ex morte in mortem. Hunc ſermonẽ extẽdimus, eo quod malè quidã iſtis vtũtur. *Vos autẽ genus electum, regale ſacerdotiũ, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes annũcietis eis, &c.* Sécũdũ veterẽ diſpoſitionẽ legis, aliud erat regnũ, & aliud ſacerdotale genus. Sacerdotale namque à Leui, regale ex Iuda genere ſuccedebat. Alter enim apud Hebræos regnabat, & alter ſacerdotium obtinebat. Poſt illam itaque conſtitutionem ſucceſſit Euangelium, vnum & eundem ſacerdotem, regẽque conſtituens, Chriſtus namque vtrumque eſt. Ad eum namque dictũ
Pſal. 109 eſt: Tu es ſacerdos in æternum, & iterum: Ego ſuſci-
Eſa. 45. taui eum regem cum iuſtitia. Sed & ipſe de ſe di-
Pſal. 21. cit: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo, hoc eſt, à Deo. His itaque diſpenſatis neceſſarium erat diſperſos ab eo qui ſimul rex & ſacerdos eſt, electum eſſe genus & regale ſimul atque ſacerdotale. Patre ſiquidem eorum vtrumque habente principatum, neceſſe eos tanquam ex rege regale, & tanquam ex ſacerdote eſſe ſacerdotale genus. Quapropter gens ſancta dicuntur, vocati ab eo, qui ſanctus eſt, vt ſancti ſint. Hi namque ſuper hoc, quod ſancta gens vocantur, etiam populus acquiſitionis exiſtunt, extranei ab omni perditione facti, acquiſitionem, quæ fit ex his qui ſuſcipiuntur, non qui proiiciuntur. Fugiendum eſt itaque de naturis loqui, quod Manichæi proponunt, dicentes bonam ſeu malam naturam, etiam propter præſentes voces, Nam quod eligitur, non ex natura, ſed virtutis munere poſſidetur. Quærendum eſt autem, quomodo dum ex omnibus gentibus ſint vocati fideles, vnam gentem ſanctam eos eſſe dixerit. Et dicendum, quia forſan licet ex diuerſis gentibus ſint vocati, tamen eo quod reſpuerint omnem vanitatem, propter quam gentes diſperſæ videbantur, & ſuſceperint voluntatem, vnam eãdemque mentem, vnam reſpicientes vtique diſciplinam & fidem vnam. Quando anima & cor vnum fit om- Act. 4.
nium credentium, ideò vna gens dicti eſſe noſcuntur. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, quorum aliquando non miſertus eſt, nunc autem miſeretur.* Intelligenti quoniam de his qui crediderunt ex gentibus, hæc conſcripta ſunt, nihil occurrit aduerſum, quoniam ante vocationem, cum non eſſent populus, neque his miſereretur, vt eſſent populus Dei, & miſericordiam conſequerentur, euocati à Deo venerunt. Multa nãq; ex hoc aduerſitas conſiſtit contra eos, qui putant hæc de diuerſis eſſe conſcripta naturis. Non enim poſſibile eſt de ſpiritualibus dici, quia fuerunt aliquando non populus, & miſericordiam non habentes, neque rurſus de terrenis, quoniam de non populo populi, & de non miſericordiam cõſecutis, miſericordiam conſecuti ſunt. Malitia namque nec populũ, nec miſerãdũ, cũ malitiæ perceptibiles ſpirituales nõ ſunt, ſed ex virtute miſericordiã conſequuntur, & populus Dei fiunt, terrenę verò virtutis è diuerſo ſuſceptibiles non ſunt. Fruſtra igitur arbitrantur diuerſitatem naturæ hæc verba ſignificare. *Chariſſimi obſecro tanquam aduenas & peregrinos, abſtinete vos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam, &c.* Qui propter diuinam pietatem digni ſunt vt amentur, iure chariſſimi nuncupantur, eo quod tales natura fuerint, ſed quia eſſe meruerunt. Conſcriptor ergo huius Epiſtolæ dicit, quoniam præcipuo circa vos affectu conſtringor, obſecro ac inuito vt abſtineatis à carnalibus deſideriis, quę militant aduerſus animam, & inimicitias multas habent aduerſus eam. Quoniam alia animæ, & alia carnis ſubſtantia eſt. Illa namquidem incorrupta & immortalis, incorrupta, immortaliaque deſiderat: hæc autem cum ſit corrupta atque diffuſa, turpia & languẽtia concupiſcit. Hac igitur differentia conſiſtente circa carnem & animam hominum, neceſſe eſt & ſtudia vniuſcuiuſque ſubſtantiæ eſſe contraria. Quia verò alterius generis eſt alteriuſque ſubſtantiæ anima præter corpus, palam aduertenti compaſſiones eorum atque diſcordias. Nam quando ſubtrahit ſe anima à paſſionibus corporalibus, munda & ſplendida conſeruatur, ſalubriter operationes dignas & pure intelligens ac perficiens, memoriam habens boni, diligens Deum, & ſcientiam eius habere volens. Quando verò carnis paſſionibus implicatur, omnia apud eam his aduerſa reperiuntur, quæ intellexerit obliuioni repente tradit, quæ dudum ſciebat amittit, amorem libidinis habens potius quàm Dei dilectionem, ita vt penè ad hoc vſque credatur peruenire, quatenus tota putetur conuerti in carnem: De quorum tali effectu, in ſcriptura diuina nomina huiuſmodi referuntur. Carneus enim qui venditus eſt ſub peccato vocatur, ſed etiam illi qui vehementer inclinantur ad carnem & ſancto ſpiritu deſolantur, propterea carnes nũcupãtur, dicente illis Deo. Non permanebit ſpiritus meus inter homines iſtos,
eo quod carnes ſunt. Cum igitur anima præter natu- Gen. 6.
ram degens carnea vocetur, & cum ſecundum naturam mouetur, ſpiritus inuiſibilis, mens, & occultus homo dicitur, conſtat quòd nõ eſt de ſubſtantia corporis,

corporis, cum ſit immortalis atque perpetua eius natura, & corpori humano adhæreat, & in eo viuat, quatenus poſſit data hominibus mandata ſeruare, & illuminata Chriſti virtute poſſit aſcendere, ſequẽdo verbum quod eam inuitat aſcendere per ædificatum aſcenſum qui ducit ad cœlum. *Subiecti eſtote omni humanæ ordinationi propter Deum.*

Sicut alia fiunt propter Deum frequenter, & propter aliud, ſimiliter & ſubiici principibus & poteſtatibus humanis, aliquando propter Deum, aliquando propter aliud quicquam fit. Qui enim propter Dominum ſubditur eis, qui ad principandum ſunt conſtituti, tunc ſolummodo eis ſubiectus non eſt, quando contraria voluntati Dei percipiunt. Quapropter etiam reluctandum eſt vſque ad mortem, ſi quando voluerint extra Chriſtum nos facere aliquid, dicere, vel agere præter ſenſum aut ſanctiones
Rom. 13. Eccleſiaſticas. Manifeſtat itaque Paulus in quibus oporteat eis ſubdi, id eſt, vt tributum ſoluatur atque vectigal: vt libertatis pudor apud eos decenti iure ſeruetur. Sic enim redditur honor cui congruit, & ti-
Matt. 22. mor cui debetur. Hoc enim præ omnibus docuit ſaluator dicens, oportet reddi quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. Ordinationem verò humanam dixit poteſtatem, quæ hominum diſpoſitione conſiſtit. *Siue regi tanquam præcellenti, ſiue ducibus tanquã ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum.* Præcones veritatis omnem malitiæ occaſionem auferentes à nobis, ſcribunt quatenus tales ſimus apud eos qui in poteſtatibus degunt, ne per nos Euangelium aut doctrina eius impediatur, nolentes nos eis officium debitæ deuotionis exoluere, & eorum actibus eſſe ſubiectos, quando tamen rectis legibus aliquid agere comprobantur. Scribit itaque Petrus omni ordinationi humanæ ſubiiciendos, regibus quidem tanquam egregium culmen habentibus, ducibus autem tanquam miſſis ab eo ad comprobationem bonorum & malorum ſcilicet vltionem Paulus autem. Omnis, inquit, anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, non enim eſt poteſtas niſi à Deo: quæ autem ex Deo, ordinata
Rom. 13. ſunt, & reliqua. His igitur ordinationibus ab eo, qui bonorum eſt cauſa conſtitutis, ipſe namque conſtituit, & deſtruxit reges, cuius ſapientia dixit. Per me reges regnant, & potentes ſcribunt
Prou. 8. iuſtitiam. Per me principes magnificantur, & tyranni per me poſſident terram. Non oportet conturbari ſiquãdo fiunt huiuſmodi iudices, vt malè quidẽ faciant, vt puniant bonos, approbent autem & laudent inobedientes legi, ſiue amore pecuniarum, ſiue gratia delictorum in aliquos oportune non facientes iudicium, faciant tranſcendentes legem abſque prouidentiæ voluntate, per quam ad culmen euecti ſunt. Et non miſerandum ſi aliter faciant, quam vult ille, per quem adepti ſunt poteſtatem. Nam penè apud omnes inuenis eſſe peccata. Dedit nobis Deus ſenſum vt vtamur, vtimur eo malè frequenter, ſed noſtra voluntate. Quod autem ita fit, non oportet vt illum, qui dedit ſenſum, culpare debeamus. Plantauit in nobis vigorem vt diligamus, & odio habeamus, vt quidem odio habeamus mala, & diligamus bona. Homines ergo diuerſo muneribus his vtuntur, non itaque Deus, ſed & ipſi ſunt magis in culpa. Quapropter omni querela liber eſt Deus, ſcilicet hi qui ab eo ad principandum conſtituuntur, abſque eius propoſito perpetrare aliquid noſcuntur. Conſtituit enim eos vt terribiles & malorum tortores eſſent, & laudatores bonorum, & honorantes bonos. Qui dum vſi fuerint hoc mõ poteſtate quam obtinent, non ſolùm non offendimur, ſed etiam collaudamus eum qui ordinatum appetit principatum. Si verò hi contrarium quicquam gerant, non accuſemus Deum, ſed potius longanimitatem eius circa eos, ſicut & circa alios homines qui delinquunt, admiremur. *Sed ſicut ſerui Dei, omnes honorate, fraternitatẽ diligite, Deũ timete, regem honorificate.* Cum differentia ſit filiorum Dei atque ſeruorum eius, ſeruis iubetur vt ti-
meant, ſicut & ipſe Deus dicit: Si Dominus ego ſum, Mala. 1.
vbi eſt timor meus? nequaquam timorem, ſed gloriã à filiis exigens cum dicit: Et ſi pater ego ſum, vbi eſt gloria mea? Filius enim glorificat patrem, & ſeruus timet Dominum ſuum, ſicut Propheta dicit: Quia igitur ſcribens hæc, nondum filios factos, ſed ſeruos adhuc nouit, quibus ſcribens ait: ſicut ſerui Dei Deũ timete. Conſequens eſt enim, vt per hæc verba diſciplinabiliter, & ſicut oportuit, omnes qui in ſublimitate ſunt honorentur, & diligantur recta voluntate fraternitatis. Omnium enim qui laudabiliter agunt, Deus timor, & fundamentum eſt. Et Deum timete. Veruntamen hoc principali ordine conſeruandum eſt. *Serui obedite cum omni timore Dominis veſtris, &c.* Non paſſibilem timorem ſeruos habere præcipit a-
pud Dominos. Hic enim irrationabilis, & ad irratio- caue lege
nabilia conſtitutus eſt, ſed eum qui cum diſciplina & recta ratione conſiſtit, cuius proprium eſt reuerentia. Qui enim propter Chriſtum & doctrinam eius Deũ timet, cum reuerentia ei ſubiectus eſt, cum ille qui per verbera aliáque tormenta timet Deum, paſſibilem timorem habere videt. Hac ſignificatione & hic poſt alia vtitur ad feminas dicens: Conſiderantes veſtram in timore caſtam conuerſationem. Et frequenter ſcriptura hæc de timore, tali modo perloquitur. Qui cum malediceretur, non male dicebat, cum pateretur, non comminabatur. Præſentes equidem laudes eius ſunt, qui voluntariam & non ſubſtantialem habet benignitatem, per quæ verba, nos inuitat ad laudem eius, qui naturam non habuit ad peccandum, quaſi ſubſtantiale ſit eius bonum.

Vnde hominem Ieſum laudat, qui peccatum non fecit, nec dolus inuẽtus eſt in ore eius, & expertus omnia, ſecundum ſimilitudinem noſtram, præter peccatum. quapropter & præſentia de eo ſunt percipiẽ-
da, qui alibi dicit: quæritis me occidere qui veritatẽ Ioan. 8.
loquor vobis. qui cùm malediceretur non maledicebat, nulli malum pro malo, aut maledictum pro maledicto reddens: ſed neque cum pareretur comminabatur eis, qui malis afficiebant eũ, tradens eos, qui inſurgebant aduerſus eum, iuſte iudicanti Deo verbo inhabitanti in ſemetipſo. Nam licet vnitas in diuina ſit ſancta & impartita hominis ad verbum: veruntamen alter eſt intellectus hominis aſſumpti, & alter aſſumentis eum verbi Dei. Audientes eum: Ego & pater vnum ſumus. Et, ego in patre & pa-
ter in me eſt, & illud: qui vidit me, vidit patrem. In- Ioan. 10.
telligimus quod qui hæc dixit, vnigenitus Dei filius Ioan. 17.
eſt. Et rurſus cognoſcentes illud: Nunc anima mea Ibidem. 6
turbata eſt. &: Quia cœpit mœſtus eſſe & contriſtari, de homine quem aſſumpſit, ſcripta ſentimus.

CAPVT III.

CVius eſtis filiæ benefacientes, nec timentes vllam perturbationem. Inuitat feminas vt imitentur ſanctas,

& præcipuè Saram, ſuadens eis, ſic ſubiici viris, ſi-
cut illa ſubdita erat Abraham, cuius & filias eas fa-
ctas dicit per operationes bonas. Sicut enim quis fa
ciens opus Abraham, & habens eius fidem, filius
eius ſit, ita bona facientes fideles feminæ, matrem
habent Saram. Et hæc quidem ad textum. Allegori-
ce vero conſideramus quomodo quilibet ſit filius
Abraham & Saræ, hoc modo vt Apoſtolus ait, di-
Gal. 4. cens: Quia Abraham duos habuit filios, vnum de an
cilla, & vnum ex libera. Deinde ſpiritualiter intelli-
git per mulieres duo teſtamenta: & poſt alia dicit: eũ
qui ex libera natus eſt, ſecundum ſpiritum ſanctum
Iſa. 51. liberam dicens ſupernam Hieruſalem. Concordat
his verbis Prophetia, dicens: Reſpicite Abraham pa
trem veſtrum, & Saram quæ vos concepit. Non e-
nim poſſibile eſt ad illos homines id eſt, Abraham &
Saram hæc referri carnaliter. Quomodo enim ad-
huc conciperet huius prophetæ tempore, quę ante
multos annos naturæ debitum ſuſceperat mortem?
Quapropter & hæc percipienda ſunt proximè ver-
bis Apoſtoli dicentis: Matrem eſſe earum quę ſecun
dum ſpiritum generantur, non fœminam, ſed teſta-
mentum nouum & Hieruſalem eſſe ſupernam, & in
uitat mulieres per opera bona, matrem habere Sa-
ram, & ſuper omnia conſiſtere, nec habere timorem
illum, quem pauor ſequitur & tumultus, quem ra-
tionabiliter perfecta charitas mittit foras, quoniam
penæ magis eſt, non Dei. Hunc enim per omnia di-
Iſa. 51. uinus interdicit ſermo, alicubi quidem dicens: Quis
Matth. 10 eſt vt timeas hominem mortalem? Alicubi autem:
Nolite timere eos qui occidunt corpus, & alia his
vicina.

Dominum vero Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris.
Sicuti dum magnificatur Deus, non augmentum ma
gnitudinis ei proferri ſignificatur, ſed neque dum
glorificatur ei extrinſecus culmen ſublimitatis affer
tur, ſic neque dum ſanctificatur Dominus, ei titulus
ſanctitatis augetur. Vnde & in cordibus noſtris hoc
facere iubemur. Si enim ſanctitatis eius integram
perfectionem habuerimus, non tantum ore eum ſan
ctificamus, ſed in cordibus noſtris. Dum enim hoc
facimus intellectu noſtro, Dei ſanctitas magis auge-
tur. Similiter & qui magnificat eum, magnitudinis
eius participium ſuſcipit in ſemetipſum. Vnde dictũ
Pſal. 33. eſt: Magnificat anima mea Dominum, & iterum: Ma
gnificate Dominum mecum. Similiter & de gloria
eius dicendum eſt. Hæc autem non videantur eſſe
mira ſubtiliter aduertenti: quod dicitur à nobis bo-
na non ſuſcipit, ſed miniſtrat. His enim ſimiliter in-
telligendm eſt, & illud: Sanctificetur nomen tuum.
Sanctificatur enim nomen Dei, quando induti eo,
ea quæ ſunt ſanctitatis implemus. Adhoc accipien-
Iſa. 8. dum eſt & illud: Deum ſanctificate, & ipſe erit ti-
mor veſter. Et iterum: ſi in eo confidis, erit tibi in
ſanctitate. Vide ſiquidem quomodo in ſanctitate ip
ſe Dominus ſit ei qui ſanctificat eum. Sic enim vt
ſanctificatur Chriſtus ab eo, qui imitatur eum: ſic
animaduertendum eſt, quoniam qui tranſcēdit mã-
datum præſens, quomodo maculet Chriſtum, qui
confitetur eum ore & negat operibus. Sic enim ad
quoſdam dicit? Profanaſtis nomen meum in genti-
bus. Per vos enim blaſphematur nomen meum, cũ
viuitis in peccato. Parati ſemper ad reſponſionem
Rom. 2. omni poſcenti vos rationem de fide, & ſpe quæ in
vobis eſt. Sicuti continue agi quod bonum eſt diui-
na doctrina vult, ita & inſtructos eſſe fideles horta-
tur, vt parati ſint ad comprobationem rerum ſapien
A darum. Quia enim multi Euangelio diſciplinabili-
ter intendentes, exigunt nos ſatisfactionem ſpei bea
tæ, non oportet ſegnes eſſe & ad ſatisfactionem de-
ferre requirentes, ſed magis eſſe præparatos Chriſti
diſcipulos, quatenus volenti mutuò percepere ra- Coll. 3.
tionales pecunias non negatur. Non enim de ſenſi-
bilibus pecuniis hoc Apoſtolis eſt præceptum, aurũ
non habentibus & argentum. Ad hoc etiam Paulus
inuitat ſcribens: In ſapientia ambulate, propter eos
qui foris ſunt, ſcientes quomodo oporteat ſingulis
reſpondere, foris dicens eos, qui nondum fideles exi
ſtunt. Iſti namque requirunt volentes agnoſcere ali-
quid de ſpe quę in nobis eſt. Propterea qui præſide-
B re Eccleſiaſtico magiſterio deputatur, ſuper hoc
quod debet habere doctrinam, debet etiam reſul-
tantes obſtruere. Cum ergo ſic inuitet diuina do-
ctrina præparari fidelem virum, neſcio vnde moti
quidam ſicut iumenta viuunt, arbitrantes actibus ſo
lis incumbi, cum neque ipſi inculpabiliter poterint
apprehendi ab eo, qui ſine doctrinæ ratione viuere
concupiſcit. Quomodo etiam ipſi tunc claudendi
ſunt, dum cum ratione celebrãtur? Quod ergo pe-
tulãtes inexaminabiliter aliquid dicere præſumunt,
audiant ſcripturam ſanctam, quam ſine intellectu &
examinatione videri quenquam noſſe ſcripturas cul
pabile magis eſt. Scientia enim inquit, non intelligē-
C tium inexaminata ſunt verba, & diſciplina ſine pro-
batione erat. Qui eſt in dextera Dei deglutiens mor
tem vt vitæ æternæ hæredes efficeremur, perfectus
in cœlos ſubiectis ſibi Angelis & poteſtatibus & vir
tutibus. Sicut per filium Dei, quod verbum eſt ſeu
ratio, eſſentiam cuncta rationalia, & vt eſſent, habue
runt: ſic per eum omnium eorum ſalus effecta eſt.
Qui enim non ſubſtantiabiliter, ſed acquiſitiue ſan-
ctitatem habent, cum creaturę ſunt, iure purgatio
facta eſt circa cuncta hoc modò habētia bonitatem.
Vnde etiam ſublimi ore correctionem ſuſcipiunt.
Pacificauit enim Ieſus per ſanguinem crucis ſuę quę
in cœlis & quæ in terra ſunt, omne bellum deſtruēs
D & tumultum. Mox etenim in deſcenſu eius & nati- Coll. 1.
uitate facta de virgine dictum eſt: Gloria in excelſis
Deo, & in terra pax. Concorditer autem & in præ- Luc. 2
ſentibus dictum eſt: quia cũ reſurrexiſſet à mortuis
& ſederet in dextera in excelſis, profectus in cœlum
ſubiecti ſunt Angeli ei, poteſtates, atque virtutes. Si-
cut enim homines abſtinentes à peccatis ſubiecti
ſunt: ita & ſuperior rationalia correcta ſpontaneis caute lege.
culpis, quæ forſitan habuerunt, ei ſubiecta ſunt, cõ-
pleta diſpenſatione, habita pro ſalute cunctorum.
Poſſibile eſt autem aliquos huiuſmodi ſpontaneis
paſſionis voluntatibus abſtinentes dicere, quia non
omnino mutatio facta ſignificatur ſubditorum ani-
E malium ſupernorum, cum tali intellectu quæ ſcrip-
ta ſunt ſuſcipiuntur, Deo verbo exiſtenti filio Dei,
omnis creatura tanquam regi omnipotenti ſubdita
eſt. Et quoniam hic Deus verbum hominem aſſum-
pſit, eumque ſuſcitans poſt mortem ſuper omnia
principia, poteſtates, virtutes, & dominationes eſſe
conſtituit. Huic omnes Angeli Dei iuſſi eum adora-
re, ſubiecti ſunt, ſcientes eum vniri cum Deo verbo,
cum in dextera diuinitatis ſit, & in nomine eius non
ſolùm terrena & inferna, ſed etiam cœleſtia genu fle
ctant, & omnis lingua ad gloriam Dei patris Ieſum
Dominum eſſe confiteatur. Cùm autem omnem lin
guam audis, nõ humana ſolùm debes numerare elo-
quia,

quia, ſed etiam eorum qui ſunt in cœlis. Dictæ ſunt
enim & illorum linguæ, cum ait: Si linguis hominũ
& Angelorum loquar.

CAPVT. IIII.

SI autem initium à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio? & ſi iuſtus quidem vix ſaluus ſit, peccator & impius vbi parebit? Inſtante iam tempore vt ini-
tium ſumeret Dei iudicium, incipit facere trari ſitum
à maioribus ad minores. Quapropter ait, tempus in
choationis iudicij ex domo Dei, hoc eſt, à fidelibus
& complentibus Dei viuentis Eccleſiam, vnde etiã
infert. Si primum à nobis qui ſumus Dei domus, exa
minatio actuum cogitationumque ſit, quem credi-
B tis terminum non credentibus Dei Euangelio per-
uenire? Per hoc certamen, multũmque timorem fi-
delibus infert, quatinus caute diſcant iudicem, ad
quem habere poterunt ſine dubio rationem. Hos
ergo excitans ad timorem eius inuitat, dicens non
credentes diuinæ doctrinę ineuitabilem & indecli-
nabilem ſuſcepturos ſcilicet vltionem, quam finem,
eorum nominauit circumſcribentem incredulitatē
eorum. Docens enim iſtis verbis & excitans potius
eos inquit: Cum iuſtus vix, & cum potiori certami-
ne queat adipiſci ſalutem, quid oportet ſentire de
impiis? quoniam per ſe iudicati ad iudicium non re-
ſurgent, & de peccatoribus qui in conſilio iuſtorum
C non reſurgunt. His enim qui bona geſſerunt ad re-
ſurrectionem vitæ venientibus, qui praua fecerunt,
ad reſurrectionem iudicij ſuſcitantur. Quapropter
nequaquam inter bonos peccator & impius appare
bit, cum iuſtus vix ſaluetur æſtuando & decertan-
do quomodo eius iudicium tranſigatur? Nam licet
nihil praui ſibi ſit conſcius, veruntamen ſciens quo-
niam non in hoc iuſtificatur; donec eum iuſtificet
iudex, æſtuat & decertat. Quæſtio, vtrum aliud ſit
peccator, & aliud impius? quia hic dicit ſicut & in a-
Pſal. 1. liis ſcripturæ locis, vbi ait: Ideò non reſurgunt im-
pij in iudicio, neque peccatores in conſilio iuſtorum.
Ex hoc quidem oſtenditur differentia duorum or-
D dinum. In aliis autem eundem peccatorem dicit &
impium, cum ait. Statuit autem ſuam charitatem in
Rom. 5. nobis Deus, quia cum peccatores eſſemus, Chriſtus
pro nobis mortuus eſt, & mox ait: Pro impiis. Poteſt
autem impius eſſe, qui omnino extra Dominum eſt,
peccator autem quem Deus quidem continet, ſed il
lo contemnit eum Deum tranſgreditur leges eius.
Si verò aliquando in textu idem peccator & impius
inueniatur, differentiam tamen habebit in intelle-
ctu. Poſſibile eſt autem eum qui peccat, mox & im-
pium eſſe, quando per contemptum impie agit in
Deum.

DIDYMI ALEXANDRINI IN II. PETRI EPISTOLAM, ENARRAT.

EX II. CAP.

VBi Angeli fortitudine & virtute cum ſint maiores, non perferunt aduerſus eos execrabile iudicium. Angeli manentes in ſanctitate quam
habēt à Deo, ſunt potiores hominibus, li-
cet excellenter beati ſint homines. Angeli ſiquidem
cuſtodiunt ſanctos viros, & eis auxiliantur, dum ho
mines nequaquam valeant Angelis prębere ſolatia.
Sic vtique & illud quod in Euangelio de Ioanne di-
ctum eſt: Quia nullus inter natos mulierum maior
A ſit eo, cum potior illo inueniatur; qui in regno ſit mi Matth. 11
nor, interpretati ſunt ſapientes viri, dicentes; quia
cum ſit perfectus inter homines, nullo mortalium
minor eſt, quando qui inferior eſt omnium ſuperno
rum rationalium maior eſt eo: quia non ſolum vir-
tutis ſcientiæque differentia potiores ſunt Angeli;
ſed etiam quod nõ ſint grauibus ac paſſibilibus per-
plexi corporibus. Alter verò quidem dicit, nequa-
quam maiores hominum Angelos eſſe, non fortitu-
dine & virtute, eò quod mortali vita priuati ſunt.
Vnus denique Angelus percuſſit regis Aſſyriorum
ſub vno momenti tempore exercitum, centum octo
ginta quinque milia. Et alter penè omnem populum
B Iſraelitarum vaſtauit, niſi citò Dauid rex eorum ro-
garet Deum, vt iracundię finem daret, & terminum
vltionis, quæ illata fuerat propter peccatum, de po-
pulo numerato contractum.

EX III. CAP.

LAtet enim illos hoc volentes, quia cœli erant olim & terra de aqua, & per aquam conſtituta verbo; & per quæ tunc mundus aqua inundatus deperiit: qui nunc autem cœli ſunt & terra, eodem verbo repoſiti ſunt igni reſeruandi in diem iudicij & perditionis hominum impiorum. Multis mi
rum eſt, & ex iſtis verbis ſignificari mundanas reuo-
lutiones atque mutationes. Sic enim habent: Cœ-
C lum enim erat olim & terra ex aqua, & per aquam
conſtituta verbo Dei, per quę qui tunc erat mundus
aqua inundatus deperiit: qui autem nunc ſunt cœli
& terra, verbo repoſiti ſunt igni reſeruandi. Et poſt
alia: Nouos verò cœlos, & terram nouam ſecun-
dum promiſſa ipſius expectamus. Aiunt enim qui
hac ſententia detinentur: Seculum erat olim, &
terra abſque cœlis, & terra quæ nunc eſt, & extra i-
ſtos qui nunc ſunt, noui cœli & terra noua erunt.
Omnibus manifeſtum eſt tres mundo per ſucceſſio
nem conſiſtere, quoniam ſcriptum eſt: Qui nunc
ſunt cœli & terra eodem verbo repoſiti ſunt: & mu-
tatio denuo ſimilis erit eis qui ſub diluuio perierãt.
D Agnouit autem hæc conſcriptor Epiſtolæ ex verbis
Ieſu de conſummatione ſęculi ſic probatis. Sicut e-
nim in diebus Noë comedebant & bibebant homi-
nes, nubebant, & nuptui dabantur, vendebant, eme Matt. 24.
bant, plantabant, ædificabant, vſque ad diem qua
ingreſſus eſt Noë in arcam, & venit diluuium, & tu-
lit omnia: ſic erit in præſentia filij hominis. Amplius
autem concionatur his verbis cum dicit: Igne ſol-
uendam hanc, quæ nunc inſpicitur, creaturam. Ait
enim venire iudicij diem latenter vt fur, in quo cœli
magno impetu & ſine dilatione tranſibunt, elemen
tis vtique tabefactis ab igne illato, poſt quod cœlis
radicitus amputatis, nouos cœlos nouámque terrã
E futuram, in quibus iuſtitiam & promiſſiones Dei in
ſua habitatione poſſideant iuſti. Non eſt igitur i- caute lege
gnorandum præſentem Epiſtolam eſſe falſatam, quę
licet publicetur, non tamen in canone eſt.

DIDYMI ALEXANDRINI IN EPISTOLAM DIVI IOANNIS primam enarratio.

CAPVT I.

QVod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod inſpeximus, & manus noſtræ contrectauerunt de verbo vitę. Multi
per hæc verba putant præſentiam ſalua-

toris poſt reſurrectionem factam diſcipulis demonſtrari, aſſerentes quia dixerit, hæc Ioannes de ſe cæteriſque diſcipulis, quia prius audierint, quoniam Dominus reſurrexit, poſtea verò oculis ſuis inſpexerint, ita vt contrectarent pedes & manus & latus eius, & ſenſu caperent figuras clauorum eius, &c. Nam licet ſolus Thomas palparet eum, attamẽ hoc omnibus repræſentatum, cum ipſe Saluator dixerit vniuerſis: Palpate me & videte, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. *Luc. 24.* Alij verò profundius hæc verba ſuſcipiunt, eo quod non ſimpliciter dixerit: Manus noſtræ contrectauerũt, ſed adiecerit, de verbo vitę. Inſuper & illud: quod erat ab initio. *Exod. 3.* Idem verò ſignificant hæc verba quibus ait. Quid erat ab initio, quid illud vbi ait: ego ſum qui ſum. Quomodo enim, qui exiſtentia vt ſint præparat, nõ rationabiliter dicatur, quod erat: dum hoc de nullo alio quam de Deo verbo verum poſſit exiſtere? Singula namque creaturarum aliquid eſſe dicuntur, vt eſt eſſe Angelum, aut cœlum, ſolus autẽ ſaluator eſt omnino quod eſt, quò participantia vniuerſa veniunt ad eſſentiam. Huius autem quilibet auditum prius per introductionem doctrinæ ſuſcipiẽs ad hoc venit vt eum diſciplinabiliter poſſit inſpicere, *Ioan. 14.* poſt multam. ſ. exercitationem, quæ contrectatio de verbo vitæ vocatur. Qui vtique verè dixit: Ego ſum vita. Exponitur autem etiam, ſic de eo qui erat in principio. per legẽ audiuimus & Prophetas, quia venturus eſſet, huncvenientem aperte oculis noſtris vidimus, non fatuite conſentientes ei qui in carne viſus eſt, ſed cum multa contrectatione perſcrutantes ſcripturas de ipſo teſtimonia perhibentes: & ita credidimus de verbo vitæ. Myſticè verò hæc quilibet aduertens dicere poterit, non incongrue poſitum vidimus & inſpeximus. Sed vnicuique verbo ſubiacere ſignificantiæ proprię rationem. Cum enim ſaluator (de quo iſta conſcripta ſunt) Deus verbum *Ioh. 1.* factus ſit caro verbum diſpenſatione ſuſcepta reſpiciens. Quis in humanatione Chriſti videt eum ſenſibiliter, perceptionẽ habens viſibilis perſonæ, aduertens autem diuinitatem, inſpicit eum gloriam habentem tanquam vnigeniti à patre plenum gratia & veritate. Has duas perceptiones, id eſt, ſenſibilem *2. Cor. 5.* & intelligentiam demonſtrat etiam ille qui dicit: Et ſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam non cognoſcimus. Quia verò inſpiciendi ſermo, intellectualem ſignificat perceptionem, manifeſtant etiam hoc illa verba: Beati mundo corde, quoniam ipſi inſpicient Deum. Hæc itaque differẽtia videndi & inſpiciendi ſic maneat, *Ioann. 6.* quomodo vtraque ſunt ſimul. Nam aliquando intelligibilis inſpectio viſionis voce ſignificatur, vt eſt illud: Qui videt me, videt & patrem, non quia patrem quis oculis carnis vidit, quiſquis enim eſt ex Deo, hic videt Deum.

Et vita palam facta eſt, & vidimus & teſtamur, & nunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, &c.

Vitam, quæ erat in patre palam factam nobis, vidimus ait: Congruenter dictum eſt vidimus eam: & audientes de eadem hac palam facta vita, teſtimonium perhibentes annunciamus & vobis, quos conſequens eſt videre eam manentem. Siquidem differentia videndi & conſpiciendi. Hæc dicenda ſunt, quod vidit aliquis nunciare poterit alteri, cum de inſpectione non omnino poſſit hoc fieri. Multà enim quæ perfecte inſpecta cognoſcuntur, voce ſignificari non poſſunt, dum per eruditionem ineffabilem cognoſcuntur, & ſunt vocis indicatione mortalis. A Non enim licet homini loqui hæc, hoc eſt, impoſſibile. Hoc ergo animaduertendum eſt, quia teſtimonium perhibentes & vitæ eius non commendãt ea de quibus teſtantur. Sed ſemetipſos teſtimonij confeſſione meliorant. Denique pietatis athletæ quos conſuetudo fraterna Martyres vocat, id eſt teſtes, videmus quia ſemetipſos equidem ornauerunt, quod autem in ſuo Martyrio veritati aliquid addiderant. Et hæc eſt annunciatio quam audiuimus ab eo, & indicamus vobis: quoniam Deus lux eſt, &c. Ab ipſo ſaluatore annuntiationem diſcipulis factam ſcripſit qua declaratur, quia cum Deus lux ſit, nullas tenebras habet in ſemetipſo. Hanc annuntiationem B & vobis inquit, offerimus, vt eandem quam nos, de Deo ſententiam habeatis, quoniam Deus lux eſt. Lux verè eſt Deus intelligibilis atque perpetua. Nihil enim ſenſibile ſemper manet. Huic luci contrarias eſſe tenebras intelligendum eſt, quæ tenebræ ignorant eum & habitus deteriores ſunt. Quia ergo neutra ſpẽs tenebrarum, hoc eſt, nec ignorantia, nulla nequitia eſt in Deo, iure dictum eſt nullas tenebras in eo eſſe. Poſſibile eſt non pro his tantummodo dictum eſſe, tenebræ in eo non ſunt vllæ. Sunt enim de cunctis ſpeciebus ignorationis atque malitiæ. Quia enim malitia in Deo non eſt, conſtat ex eo quod dictum eſt, fidelis Deus & non eſt iniuC ſtitia apud Deum. Et iterum: Quid ergo dicemus iniuſtitia apud Deum? Abſit. Ad hoc percipiendum eſt etiam illud quod dictum eſt: Rectus Dominus Deus & non eſt iniuſtitia apud eum. Quia verò nec ignorantia in eo eſt, manifeſtat Daniel de eo dicens, *Dan. 2.* qui cognoſcit quę in tenebris ſunt, & lux cum eo eſt: *Sap. 8.* Et illud: Occultorũ agnitor Deus, cognoſcẽs omnia antequam fiant. Si enim habet ſcientiam occultorũ atque tenebroſorũ & omniũ quę facienda ſunt, cuius vlterius erit ignarus? Non habet igitur cõmunionem hæc lux cum ignoratione intelligibiliũ. Vnde ſcriptum eſt. quę communio luci ad tenebras? *2. Cor. 6* Si volũt hęretici dicere, vt derogent deitati diſcordare D pręſentiam, ad illud quod dictũ eſt: Poſuit tenebras latibulum, hoc eſt, Deus. & illud: Intrauit Moyſes in nubẽ vbi erat dominus. Sciant tenebras in his ſignificari incomprehenſibilitatis eius obſcuritatem. Poſſibile eſt nãque per ignorantiam noſtrã, rationũ hãc fieri vobis obſcuritatẽ, non in Deo, qui lux eſt. Ipſis quoque ſermonibus aduertendũ eſt, quia idem ſignificat id quod dictũ eſt in tenebris, & nube, ſeu caligine Deũ eſſe, & latibulũ ſuũ in tenebris poſuiſſe, quod ſignificatur ex his verbis, & tenebrę in eo non ſunt vllæ. In ipſo igitur non ſunt tenebræ, quia nec naturę eius eſt has habere: ipſe verò in tenebris & caligine eſſe videtur, nobis vtique comprehẽſionem eius E non habentibus, cuius ſubſtantiæ eſſe noſcuntur.

Si dixerimus ſocietatem habere cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & non facimus veritatem. Et reliqua.

Quoniam cum Deus lux ſit, ſine participatione omnium tenebrarum eſt, & nullam communionem cũ eis habet. Qui ex eius illuminatur luce, ambulat in lumine, ſecundum verba ipſius ſaluatoris dicentis: Donec lumen habetis, ambulate in lumine, ne vos tenebræ comprehendant. Et iterũ: Ego ſũ lux mundi. Qui me ſequitur, non ambulat in tenebris, ſed habebit lucem vitę. Quiſquis enim peccando in tenebris ambulans dixerit ſe communionem habere per participium apud Deum, & mente non eſſe tenebroſa, mentitur,

mentitur, non faciens veritatem. Si enim veritas rebus ipſis A manifeſtatur per eos, à quibus agitur. i. rebus ipſis fallitur qui non facit ea, licet pura verbi prolatione dicat ſe confiteri veritatem.

CAPVT II.

IN hoc ſcimus, quoniam cognouimus eum, ſi mandata eius ſeruamus. Qui dicit ſe eum ſcire, & mandata eius non ſeruat, mendax eſt, &c. Sciendi ſeu cognoſcendi ſermo, in ſcriptura diuina præcipuè, non ſemper notitiam manifeſtat, niſi experimentum alicuius habere rei, & vniri ei tanquam in eo qui non ſciuit peccatum, *Luc. 13.* vt illud: Nunquam vos agnoui operarij iniquitatis. Peccatum enim neſciuit, non quod non habuit notitiam, quid eſſet peccatum, ſed quia non fecit illud: B peccatum namque non fecit, licet expertus ſit omnia ſecundum ſimilitudinem noſtram, præter peccatum. Secundum hanc ſimilitudinem, qui cuſtodit mandatum, non cognoſcit verbum malignum. Dicit autem ipſe Ieſus operariis iniquitatis, nunquam vos agnoui. Oſtendens quoniam nunquam cum eo participati ſunt, quibus hoc dicebatur. Hoc modo *Gala. 4.* namque accipiendum eſt & illud: tunc autẽ cognoſ*2. Tim. 2.*centes Deum, magis autẽ cogniti à Deo. Et illud: nouit Dominus qui eius ſunt. Quia verò & pro noſſe & dictum eſſe, poſitum eſt ſciendi verbum, aperte vide*Amos. 5*tur ex eo quod dictũ eſt: quoniam cognoui peccata veſtra. Deus enim ſcit peccata, quia illorum habet C apud ſe notitiam, hoc quoque modo, ſumẽdum eſt *Luc. 15.* etiam illud: Vos eſtis iuſtificantes vos ipſos coram hominibus. Deus autem cognoſcit corda veſtra. Si*Luc. 6.*milis etiam veritatis eſt & illud: Sciens autem Ieſus malitiam eorum: & illud: ſciens cogitationes eorũ. His ita diſtinctis: qui dicit ſe ſcire Deum & copulatum ei, & habere participium eius, neceſſario conſequenter habebit vt & eius mandata cuſtodiat: quoniam hoc quoque reciprocum eſt, dum omnino mẽtiatur qui mandata eius non ſeruans, cum ſe habere confirmat. Vtraque enim hæc ſignificantia ex pręſentibus indicatur. Ait enim, in hoc ſcimus, hoc eſt, nonotitiam habemus & ſequitur: Quoniam cognoui-D mus eum. i. vniti & adhærentes ei, & eius mandata ſeruantes. Nam qui non ſeruat ea, palam eſt quod à ſcientia Dei videtur extraneus. Sic enim ſacerdotes filij Heli neſcierunt dominũ nequaquam mandata eius ſeruantes, licet haberent ſimplicem eius comprehenſionem cum ſacerdotes eſſent. His ita manifeſtatis, qui vult ſcientiam habere Dei, vacet ab omnibus per quę minimè Dei mandata ſeruantur. Hæc enim ſunt nequitiæ materialéſque paſſiones. Sicut enim neſciens peccatum Ieſus neque operatio iniquitatis plenitudini non fraudatur cum ſit ſapientia & veritas Dei, ita neſciens iudicij diem non minuitur: quia neque quando dicitur Deus in ſcripturis E ſanctis obliuiſci & pœnitere & iraſci diuinitate minuitur. Quo enim modo illa pandũtur, eodem & quod dictum eſt: De iudicij ignoratione res obliuiſcitur: ſicut enim cũ Deus ſolus ſit ſapiens & ſcientiam habeat omniũ, obliuio paſſibilis & pœnitẽtia, aut aliquid huiuſmodi in eo nequaquã exiſtit, cũ vtique de eo diſpenſa vitę dicantur. Ita ergo ſapientia & veritate Dei ignorantiã non recipiente, propter quãdam vtilitatem horũ, & diẽ iudicij dicitur ignorare, quorũ ſingula aperte monſtrabuntur, cum de his fuerit dicendi propoſitum. *Qui cuſtodit verbum eius, vere in hoc charitas Dei perfecta eſt.* Et reliqua. Qui verè ex tota anima & ex toto corde diligit Deum, eius imperij A verba cuſtodit, & ex re ipſa cognoſcitur dilectionem Dei habere, ex qua reprobatur hæc modo cauſa. Qui Deus cum eius ſeruantur verba, diligitur, & probatur eum habere, qui eius cognoſcitur mandata ſeruare. Quod verò dilectio cauſa eſt eius ſeruandi mandata, manifeſtatur ex eo quod dictum eſt: Si quis me *Ioh. 14.* diligit, mea mandata ſeruabit. Et ex illo: Si quis diligit, verbum meum cuſtodit, & pater meus diliget eum. His itaque conſonanter dicendum eſt, legem & prophetas pendere per mandata dilectionis. *Ibidem.* Quia verò è diuerſo ſententia ad nos cõuerſa accuſabili oſtendit cauſam probatione, manifeſte monſtratur ex eo quod dictũ eſt. Qui habet mandata mea & ſeruat *Ibidem.* B ea, hic eſt qui me diligit, ſimul & ex præſenti ſermone quod dictum eſt, qui cuſtodit verbum ei[9], in hoc charitas Dei perfecta eſt, Verè perfectam dilectionẽ dicens, per quam nihil malorũ atque fallaciũ cum qui ab hac dilectione poteris ſegregari. Chariſſimi non nouum mandatũ ſcribo vobis. Sed mandatum vetus quod habuiſtis ab initio, &c. Quia fortè derogabant aliqui Euangeliſtæ tunc doctrinæ tanquã heri & nuper incœptę, docet quia mandatum ſcribit non tunc primitus hominibus datum, ſed vetus & quod antiquitus habuerunt. Priſcum nãque mandatũ eſt: Diliges dñm Deũ tuũ, & proximũ ſicut teipſum. *Exod. 20* Quoniã auditum fuerat hoc mandatum olim C & à longo iam tempore, ſapienter antiquum, & in notitiam hominum iam veniſſe prædicatur. Poterit autẽ aliter dicere, quomodo poſſit intelligi hoc mãdatum quod ſcribitur de charitate proximi, ab initio eſſe, & ab eis quibus nunc ſcribit auditum cũ nõ Iudæi ſed gentiles eſſent? ſicut oſtendit finis Epiſtolæ. Hoc enim ſermone terminatur: Filioli cuſtodite vos ab idolis. Vnde conſiderandum eſt ne fortè vetus mandatũ dicat & ab initio exiſtens, quod etiam ab omnibus hominibus eſt auditum, id eſt, amabile effectũ per naturalem accedentem ſenſum. Omnes enim homines cum ſint naturaliter manſueta & cõmunia animalia, diligunt proximos. Vnde ſaluator D hunc naturalẽ affectũ mouens, ait: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite ſimiliter. *Matt. 7.* Cum dicit vetus eſſe mandatũ, oſtendit non cũ qui eius alio ſe ſuccedente ſicut eſt ſecundũ literã teſtamentũ legis. Quæ igitur iſta ſunt vetera? Non propter tẽpus & quod eis ab aliis ſuccedatur, vetera ſic dicuntur, ſed quod antiqua ſint & nõ modo primo cœpta. Ad hanc ſignificationem referẽdus eſt, & antiquus dierũ qui Prophetæ monſtratus eſt. Sed & iã his qui propoſitum habet cõmendandi præſentia de dilectione proximi antiquitus à Moyſes tẽporibus inchoatum dicit, cum mandatum & propter antiquitatẽ, non propter ſucceſſionem vetus fuiſſet diE ctum. Non enim omnia mandata quæ in antiqua ſcriptura referuntur præterierunt aliis ſuccedentibus. Semper etenim manent, ſicuti præſens, & de honore parentum, & huiuſmodi mandata ſimilia, dum figuratiua ſolummodo, & quæ ſunt futurorum vmbræ tranſierunt. *Nolite diligere mundum, nec ea quæ ſunt in mundo. Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. Quoniam omne quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, &c.*

Quoniã amicitiæ ſũt erga deũ, ita vt qui voluerit eſſe mũdi, inimicus conſtituitur Dei, cõſequẽs eſt ergo qui voluerit amic[9] eſſe dei ita vt habeat in ſemetipſo charitatẽ ei[9], recedat à charitate mũdi, & q̃ in eo ſũt.

Ne quis autem putet ex eo quod dixit, mũdum, vniuerſitatem cœli & terræ & quæ in eis ſunt indicari. Interpretatus eſt ea quæ in mundo ſunt: vt conſequenter etiam eum intelligere valeam. Eſt igitur in eo paſſibilis & intellectualis affectus & appetitus, qui per carnis concupiſcentiam militare aduerſus animam deſignatur. Contra quam admonitio præbetur ſic dicens: *Prou.6.* Non te vincat concupiſcentia pulchritudinis. Et alia ſententia quæ dicit: *Matth.6.* Omnis qui vidit mulierem ad concupiſcendam eam, iam adulteratus eſt eam in corde ſuo. Adhæc autem oculorum concupiſcentia eſt, omne quod per aſpectum ad dilectionem irrationabilem vſque perducit. Ab hac ergo dilectione nos conuenit abſtinere, ſcientes quia talis mundus tranſit cum concupiſcentia ſua, *Sap.1.* cum vtique temporalis exiſtat, & à nobis charitatem accipiat. *Pſal.113.* Dei cum ſanctis voluntas ſemper manens virtus eſt. *Matt.7.* De qua ſcriptum eſt: Iuſtitia immortalis eſt. Et iterum: iuſtitia eius (hoc eſt viri beati per reuerentiam) permanet in ſæculum ſeculi. Quia Dei verò voluntas in actione conſiſtit, indicatur per hoc quod ait: nõ oĩs qui dicit mihi Domine dñe introibit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatẽ patris mei. Per hoc repreſentata generali & actuali virtute earum ſpecies agnoſcitur, *1.Reg.2.* ex eo quod dictum eſt: Inueni Dauid virum ſecundum cor meum, qui facit omnes volũtates meas. Poſſibile eſt ex præſentibus verbis viſibilem mundum intelligi, id eſt, non eſſe diligendum ab eis, qui valde præcellunt, dũ conſiderant non præſentia, ſed æterna. Et quoniam qui habent in eius amore viuendi propoſitum, paſſibiliter in rebus inſenſibilibus habitare contendunt. Rectè ſuperbia ſeculi & carnis atque oculorũ cõcupiſcentia eſſe dicitur in eis. Quicunque omnia cõtẽnit ſupra mundum erit, diligens Deũ, & faciens voluntatem eius, qui permanet in æternum. *Filioli nouiſſima hora eſt, & ſicut auditis quoniam Antichriſtus venit. Et nunc autem Antichriſti multi facti ſunt. Vnde dinoſcimus, quia nouiſſima hora eſt. Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis. Sed ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum, &c.* Non de omnibus qui fallacem doctrinam habent hæc ſcribuntur, ſed de ſolis declinantibus ad falſam ſectam poſt inſtructionem Euangelicam, qui tanquam ex Chriſtianis facti noſcuntur antichriſti: quoniam quantum ad hoc, quod aliquando ſuſceperunt doctrinam Chriſti ex diſcipulis Chriſti, extra eos facti ſunt, eligentes fallacibus ineſſe doctrinis. Quapropter licet annuncient ſcripturas, non ſunt reſpiciendi, cum vtique ab earũ voluntate receſſerint, & ad impios ſenſus acceſſerint, palã facti ſunt enim recedentes ab vnctione quã habebant à ſancto ſpiritũ, eo videlicet oſtentantes quòd ſint antichriſti. Chriſtianiſmi quicũque ſunt participes, Chriſti in eis permanet vnctio .i. chriſma à ſancto percipientes vt poſſint ſciẽtiã ſpiritualiũ habere cunctorũ, dum illi ſint antichriſti, qui ab Eccleſia ſaluatoris abſceſſerint, vt etiã præſidere videantur hæreſibus. Rectè ſiquidẽ dicitur, quod de ſolis eis ſit indicatum hoc, quod ait, ex nobis exierunt: quia praue ſentientes noluerũt eſſe nobiſcũ, propter ipſam vtique falſæ ſcientiæ voluntatem à nobis alienati. Quia verò non de omnibus falſe docentibus hoc ſcriptum eſt cunctis palam eſt. Non enim alios antichriſtos vocari moris eſt quã eos qui falſa de Chriſto docent, mũdi .s. ſapientibus non in hac ſignificatione ſubiectis. Requirendi ſunt etiam ex hoc verbo hi qui diuerſitatem naturarũ introducere moliũtur: quid autem A in hoc vbi dictum eſt, ex nobis exierunt? Quomodo enim terreni ab ſpiritualibus ſunt egreſſi, cum ſemper ſecundum eos longinquo conſiſtant propter diuerſitatem ſubſtantię? quomodo autem etiam permanere potuerunt nobiſcum terreni .ſ. exiſtentes? dũ nec quantulumcumque ſimul valeant eſſe virtutis inſuſceptibiles, & illi qui eam habere noſcuntur. Igitur licet figurate dicta ſint hæc, attamen voluntariã neceſſitatem oſtendunt, à quorum & cohabitatione, quæ poteſt eſſe malis viris cum bonis abſceſſerint, dum vitio ſuo tales ſint facti. Non igitur oportet intelligi contrarietatem hoc verbo ſignificari naturarum. Nam ſi ſecundum idem ex nobis fuerunt vel B non fuerunt, oppoſitio iure monſtratur. Quia verò ſecundum aliud quid ex nobis ſunt, accedentes ad ſcripturam diuinitus inſpiratam, ſecundum aliud verò non ex nobis ſunt, alium præter noſtrum habentes ſenſum, palã eſt ex eo quod vnguentum habeãt à ſancto hi, à quibus receſſerunt mali, vt ſciant omnia dogmata Eccleſiæ recta complecti. Conſequens eſt enim quod qui ſemetipſos collegio fidelium ſegregarunt: antichriſti ſunt. Quomodo enim non ſunt antichriſti, qui contraria ſapiunt, quam Chriſti confitetur Eccleſia? Si ſcitis quoniam iuſtus eſt, ſcitote quoniã & omnis qui facit iuſtitiam ex eo natus eſt. Qui diſciplinaliter animaduertit de Deo, qui ſubſtã C tialiter iuſtus eſt, mox ſcit quoniã ex eo generatur q̃ iuſtitiam eius facit: ſicut is qui ſcit eum ſanctum, magis autem ſanctimonium exiſtere, tradit ſemetipſum vt ſanctificetur. Certe ſciens illud quo ait: ſancti eritis quoniã ego ſanctus ſum. *Leui.18.* Bene autem dictum eſt, qui facit, non enim dixit qui fecit, vel qui facturus iuſtitiam. Operantem enim iuſtitiam cõmendat virtus cum ſit .ſ. actualis. Nullus itaque anteq̃ faciat quę virtutis ſunt iuſtus eſt, ſed neque dum ceſſauerit operari eam. Quod verò Deus iuſtus eſt, ex multis valet agnoſci, Moyſes enim, ſanctus (inquit) & iuſtus Dominus. *Exod.9.* Sicut & per Pſalmiſtam dicitur: Iuſtus Dominus & iuſtitiam dilexit. *Pſal.10.* Iſte item pater eſt ſaluatoris. D Dicit enim ad Deum: Pater iuſte mundus te non cognouit. *Ioann.17* Cum ergo huius ſit filius, tanquam Deus ex Deo, & ſanctus ex ſancto, ita eſt & iuſtus ex iuſto. Nec repugnat his verbis quod dicitur, eum eſſe iuſtitiam. Quia enim per ſubſtantiam hoc eſt, dicitur eſſe iuſtitia ſimul, & iuſtus, quando is qui per participationem iuſtus eſt, nunquam proprie iuſtitia nuncupatur, *1.Cor.1.* niſi fortè ipſum habitum, pro eo qui habet eum, quilibet intelligat. Quo verbo etiam Apoſtolus vſus eſt dicens, fideles fieri in Chriſto iuſtitiam: Eum (inquit) qui peccatum nõ nouit, peccatum pro nobis fecit vt nos eſſemus iuſtitia Dei in eo. *2.Cor.5.*

CAP. III.

E *CHariſsimi nunc filij Dei ſumus, et nondũ manifeſtatum eſt quo ſumus. Scimus quoniã cũ apparuerit ſimiles ei erimus, &c.* Per ea quæ ſcribit excitat auditores, vt agnoſcant quales ex Deo ſint facti dicens: O confideles noſtri digni exiſtentes vt diligamini, filij Dei ſumus, iam à pręſenti ſęculo: quod ſęculum ſignificat, eò quod nunc tales ſimus dum conſtat in nobis, ſicuti poſſibile eſt, in pręſẽti vita filiorũ adoptio. Sicut enim ex parte cognoſcimus & arras ſpiritus nunc habemus, ſic & particulam (vt ita dicam) filiorũ adoptionem poſſidemus, dum ad plenum eam in futuro percipiamus. Nondum verò manifeſtum eſt, virtus &

tus & operatio eius aperta, ſit attamen, licet ita ſe res habeat, ſcimus quia dum apparuerit quod futuri ſumus, ſimiles oſtendemur patri noſtro, viſuri eum ſicuti eſt, hoc eſt, perfecte & indifferenter videntes eũ. Dum ergo ſit expectatio & ſperet vnuſquiſque ſimilem ſe forè Deo vt excellenter videat eum, caſtificet ſemetipſum, ſicuti eſt caſtus ille quem ſperat inſpicere, mundus corde conſiſtens. Caſtificat autem ſe quiſque actus & ſapientiam inculpabilem habens. Ait enim ſcriptura: Animas veſtras purgantes ad obedientiam veritatis. *1 Pet.1.* Obedit enim veritati qui ſcientiam ei in ſe præcipuam habet. Vnde perraro huiuſmodi reperitur. Quis enim inquit, gloriabitur caſtũ habere cor? Et quis fiduciam habebit, mundum ſe eſſe à peccato? dum ſit mundus à peccato, quis actibus caſtus efficitur? Sic enim & eloquia domini caſta ſunt dicta caſtificantia eos, *Pſal.11.* qui ſecundum ea & intellectũ & opus habent. Quia verò ſunt prouectus apud eos qui filij Dei fiũt, palam eſt aduertenti ſcripturas ſanctas. *Ioan.1.* Ait enim hic doctor in Euangelio ſuo: Suſcipientes Ieſum (hoc eſt dum credunt in nomine eius) poteſtatem accipere Dei filios fieri. Qui tãtũ hanc poteſtatem habet, virtute & nondum operatione, filius eſt. Cum autem bene vtitur hac poteſtate, etiam operatione fit filius, cuius ſe prius tantummodo videbatur habere virtutem, nequaquam expectans credere in ſolo Chriſti vocabulo, ſed etiam in ipſo: Omnis, inquit, qui credit quia Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt. Aſſumens enim cũ hoc affectu etiam cuſtodiam mandatorũ, potius filius adoptatur. Qui enim facit iuſtitiam ex Deo natus eſt. Et qui diligit inimicos ſuos, & orat ꝓ perſequẽtibus ſe, filiꝰ ſit cœleſtis patris. Igitur ſi in hoc ſęculo in quòd ex parte cognoſcimus & quod bonum eſt ágimus, tantus eſt filiorũ Dei prouectꝰ, quid oportet credi poſt hæc in futuro? Ego ſiquidem non habeo quod dicã, ſed ſequor eum qui dixit nondum manifeſtatum eſt quod futuri ſumus: quoniam cum apparuerit, ſimiles ei qui genuit erimus. Hanc itaque perfectionem habendam putandum eſt in futuro poſt omnia dum ſicut pater & filius vnum ſunt, vnum erunt in patre & filio qui hanc perfectionem expectant, ſimiles patri filioque futuri participatione Trinitatis. Quæ verò ignorantes aliqui magnitudinem intellectus de Deo, & menſuram ſpiritus excellentes ſcientiæ, ſicuti eſt Dei ſubſtantia, increpandi ſunt impie cogitantes. Non enim quod putant hoc indicat, id quod dicimus, videmus eum ſicut eſt ſpiritus ſancti, & aſſimulatos ei notitiam eius habere poſſe, poſtquã non poteſt altera conuerſatio reperiri, huiuſmodi contẽplatione futura cunctiſque peruenientibus, ad ſcientiam plenitudinis Chriſti, Dei omnia in omnibus facti, dum hoc extiterit non differt de Deo, quatenus alter in Angelo ſit, alter in homine. Ceſſabit enim tũ huiuſmodi differentia omnibus trahendis ad vnã ſimilitudinem quæ ad Deum perfecta erit. Cum verò dicunt inerudíti ſi non eſt naturæ creaturarum vt habeant ſcientiam ſubſtantiæ Dei, falſò credunt omnes, dicentes ſe intellectum habere Dei, quod non ſapienter dicunt ſed valde fallaciter & captioſè. Non eſt enim impoſſibile eiuſdem rei veraces contemplationes, diuerſas eſſe, quarum ponitur alia quidem in eo quod eſt, alia verò quid eſt, alia autem cur eſt. Tertia ſiquidem non ſit circa Deum nõ habentem vtique cauſam propter quæ eſt, ſunt ergo aliæ duæ, quarum alia quidem poſita in eo quod eſt, A oſtendit quia ex diuinis ſcripturis & naturalibus intelligẽtiis de eo tractam, ex magnitudine & pulchritudine creaturarum eius, vt eſt poſſibile contemplantes eum. Huic concordans etiam Apoſtolus ſcribit, primitus oportere credere accedentem ad Deũ. *Heb.11.* Altera verò qua quæritur quid eſt, cum ſit inappetibilis creaturis, in ſola trinitate conſiſtit, ſciente patre quod eſt filius, & filio quod eſt pater, cum Euangeliſta dicat ſaluatorem dixiſſe: Nemo nouit quis eſt filius niſi pater. *Matt.11.* Et quis eſt pater noſter niſi filius. Adiiciens: Et cui voluerit filius reuelare. *Ibidem.* Conſidera ne in præceps ruas. Reuelat enim de ſe & de patre notitiam his quibus apparet, oſtendens & palam faciens ſemetipſum cordi mentis vt eum videntes B contemplationem habeant patris. Si verò permanſerint contendentes atque dicentes, hanc ſcientiam Dei ſecundum ſubſtantiam reuelare filium dignis, quæ ipſe, & pater, & ſanctus habet ſpiritus, qui perſcrutatur etiam profunda Dei, audiant naturæ differentiam. Igitur Trinitatis ſcientia ſubſtantialis eſt, creaturarum verò affectus quidem, ſuſcipiens magis & minus. Et impoſſibile eſt eadem peruenire in eis: quæ ſubſtantialiter, & in eis quæ per affectum ſunt. Cum enim bonus [illegible] Deus ſecundum ſubſtãtiam ſit, qui vtique omnium cauſa eſt, hi qui facti ſunt boni & ſancti, Dei participatione ſunt tales, ita vt multa ſit differentia boni Dei & bonæ creaturæ. C Ille namque non ex aliquo ſed ſubſtantia talis eſt, ſed neque factura talis. Creaturæ verò ex Deo & nõ ex ſemetipſis ſunt bonæ. Et creatura quidem bona eſt, ille verò cum bonus ſit, bonos facit. Hæc eadem dicenda ſunt & de ſancto & de omnibus rebus, quibus Deus ſubſtantialiter eſt. Creaturæ verò participatione Dei ſunt tales. His ita declaratis, etiam de ſcientia ſermo faciendus eſt. Cum Deus mens ſit, intellectu naturali & ſubſtantiali nouit ea quæ nouit. Creaturæ verò licet habeant vt ſint mens, attamen & ſcientiam habent quæ eſt factura, dum mens eorum ſit facta. Hæc diſciplinabiliter magis, non diſciplina eſt. D Licet ergo filius ſciens quis eſt pater, reuelet eum quibus voluerit, ita tamen hoc palã facit ſicut illis nouit eſſe poſſibile. Quapropter etiam de patre reuelante filiũ ſunt dicenda, & ſi mira & pater ſpecie videtur eſſe quę dicta ſunt, breui indicio animaduertat à nobis inuenta. Dicimus ſcientiam eſſe, diſciplinam eſſe, & indiſciplinabilem habitum. Cui quidem damus maius & minus. Non autem hoc quoque diſciplinæ concedimus. Non enim alia quędam præter ſcientiam exiſtens, virtutem intelligendi habet. Ipſa enim poſſe ſcientia eſt cum mens diſciplinabilis, hoc eſt, eius qui diſciplinę capax eſt, alterũ habitũ diſciplinabilẽ habeat abſque ſubſtãtia ſua. Ex his quilibet indiciis eruditꝰ, quodãmodo cognoE cit differentiam ſcientiæ Dei, quam habet de ſemetipſo & quam aliquo mõ percipere creaturæ poſſunt. *Omnis qui manet in eo non peccat. Omnis qui peccatũ non vidit eũ, nec cognouit eũ, &c.* Sicut is qui in virtute & diſciplina manet non peccat nec ignorat: ita conſiſtens in Chriſto, quæ iuſtitia eſt & ſanctificatio, non delinquit. Quomodo enim qui cum iuſtitia eſt iniuſtitiã agere poteſt? aut cum ſanctimonio pollutionem habebit? Quod cum ita ſit, omnis q̃i peccat factus extraneus Chriſti, non habet participium nec ſcientiã eius. Nam cum dicit non videt eum, ſignificat quo participium habet eius. Cui res conſequens eſt, vt neque ſcientiam internam eius habere videatur.

Dum his qui in ſuperficie perceptionem Dei habet
peccare poſſit quales erant filij Heli ſacerdotes. Sed A
& alij ſimiliter ſacerdotes qui cum putabantur ſciē-
tiam Dei habere, peccabant & peccantes efficaci
ſcientia priuabantur, imaginariam tantummodo
ſcientiam habentes eius. Sicut enim qui perceptio-
nem habet in ſuperficie boni aget malè, cum nullus
malè agens habeat diſciplinabilem intellectum bo-
ni. Nam ſi noſſet vtilitatem boni, eligeret participa-
tionem eius vt per eius effectum vtilitatem eius ac-
quireret intelligendo & agendo quod bonum eſt.
Itaque qui ſcientiam habet Dei ſapienter participa-
tur eo qui eſt bon', iuſtus, ſanctus, & nihil agit quod
his rebus aduerſum eſt. Qui autem ſenſibilium re-
rum ſcientiam habet, ſolummodo figuram ſpeciei re B
rum ſenſibilium percipit. Nec tamen operatur ſe-
cundum eam. Sentiens enim aliquis ignem & aquæ
perceptionem habens, non vrit, non calefacit, non
humectat, dum vtique diſciplinam intellexit non
ſpeciem eius habuerit, cum hæc diſciplina aliquid
ſenſibile non ſit vt operetur ſecundum eam. Præbet
enim operationes proprias ei, qui percipit eam. Cū
hæc diuiſio ſcientiarum, quoniam bonum ſenſibile
non eſt, ſed intelligibilis eſſentia Deus eſt, qui eſt in
bono dum participatur Deo non peccat, quando ip-
ſa ſcientia mox agit vt operationem habeat quę in-
tellectum verum bonitatis habuerit. Hæc ergo ſcri-
pta ſunt ſecundum continuam congruentiam, quo- C
rum reciprocationes, quicunque nouit bene agit.
Nam ſi omnis qui in Deo eſt, conſequens eſt vt non
peccet, omnis qui peccat, cōſequēs erit vt in Deo nō
ſit. Hoc quidem primum eſt, altera verò huius dicti
congruentia eſt. Quiſquis habet peccandi propoſi-
tum, habebit conſequentiam non videndi nec co-
gnoſcendi Deum. Cuius denuo reciprocatio cū op-
poſitione generatur ita. Omnis qui nouit & vidit eū,
non peccat. In hac ergo continua congruentia ſigni
ficatur eruditio trina. Primum cum dicitur differen-
tia videndi ad agnoſcendū, dicens ita non poſſe ſcire
Deum qui diſciplinabilē non habet intellectum, ſed
nec videre eū qui eo expertus nō eſt. Super illa verò D
etiam hoc dicendum eſt, qui ex operibus eius ſenſi-
bilibus percipit, vidit eum reuelante filio. Sed etiā
qui diuinam doctrinam nouit, ſcientiam eius habet.
*Qui facit peccatum, ex Diabolo eſt, quia ab initio Diabolus pec-
cat. In hoc apparuit filius Dei, vt ſoluat opera Diaboli.* Quo
niam præ cunctis Diabolus verſus eſt ad peccādum
ex eo nomen habet. Diabolus ergo græco vocabulo
ſeductor ſeu accuſator, vel derogator ſignificat: Et
omnis qui operatur peccatum poteſt tali appellari
vocabulo. Poſſibile eſt enim hoc quod ait ab ini-
tio peccare diabolum etiam ſic intelligi.

Quia omni homine faciente peccatum Diabo-
lus per eum ab initio, habens principatum in eo qui E
peccat per ſummiſſiones malignarum cogitationū,
ſicut in Iuda factum tum, cum miſiſſet Diabolus in
cor eius, vt traderet Dominum, initium in eo peccā-
di fuit. His congruum etiam quæ de Anania dicta
noſcuntur. Cum prius enim compleſſet Diabolus
cor eius, poſtea peccauit, ipſe contingens de prætio
prędij quod vendiderat occaſione benefaciendi.
Reſpondeat aliquis in hoc loco dicens, quid efficce-
ret Diabolus in peccatoribus, cum ipſi prius pecca-
uerint dantes ei locum? Dicendum eſt, idem eſſe fa-
cere peccatum quod peccare, cum datur Diabolo lo
cus. Dat enim ei locum concupiſcentia, quàm fragili
cogitatione ſubiectus poſtquam ſuſceperit eum, a-
A ctualiter peragit peccatum. Hoc enim ſignificat
quod dictum eſt, qui facit peccatum. Bene ſiquidem
dictum eſt, qui facit, non ait qui fecit, cum is qui pœ
nitens fuerit poſt peccata, iam non ſit ex diabolo.
Sed ille fit ex eo qui operatur ad peccatum. Sic enim
etiam peccati ſeruus eſt, qui facit peccatum, non e-
tiam qui fecit, Omnis enim qui facit peccatum ſer-
uus eſt peccati. Quapropter increpandi ſunt hæreti
ci, dicentes eos qui peccant naturaliter malos ex dia
bolo eſſe, & ſubſtantialiter eſſe malum. Diabolus e-
nim non ſubſtantialiter, ſed voluntarię operationis
indicium eſt. Poſita eſt autem & cauſa propter quam
ex eo ſūt peccatores, palam faciens nō ſubſtantiam
B eius ſed operationem. Peccare namque operatio eſt,
nullus autem naturaliter hoc agens. Igitur peccare
voluntarium eſt. Deſtruitur autem ſcientia eiuſmo-
di hominum etiam ex his quæ ſequuntur. Ait enim:
In hoc apparuit filius Dei, vt ſoluat opera Diaboli.
Opera namque Diaboli ſunt, ea quæ ſatanæ volunta
te perficiuntur. Quapropter etiam hæc ſoluuntur,
dum ſi eſſent ſubſtantialiter, ſolui non poſſent, & ma
ximè cum ipſi dicant mali naturam ingenitam. Sed
autem ingenita, & ſine perditione eſt. Dum verò ſol
uantur opera diaboli, igitur voluntaria ſunt hæc, nō
vtique inuolūtaria. Quod autem ait apparuiſſe filiū
Dei, per incarnationem hoc factum eſſe dicendum
C eſt, quando in carne apparuit, & in ea manifeſtatus
eſt. *Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quia ſan-
ctum eius manet in eo, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo
natus eſt. In hoc manifeſtantur filij Dei, & filij Diaboli.*
Hæretici qui per omnia falluntur in omnibus, etiam
per hunc ſermonem volunt derogare diuinitati, di-
centes natiuitatem quæ ex mundi creatore fit pec-
catricem eſſe, dum ea natiuitas quæ ex Deo noui
teſtamenti non poſſit hoc agere: & ſicut putant ipſi
veteris teſtamenti verba concludunt, vbi ſcriptum
eſt. Filios genui & exaltaui, ipſi verò me ſpreuerūt. &
illud: Deum qui genuit te dereliquiſti. Quibus infe-
runt verbis dicentes. Si qui naſcuntur ex opifice mū Iſa. 1.
D di, peccant. Hic verò dicitur, omnis qui natus eſt ex Pſal. 31.
Deo, peccatum non facit. Cum filij differentes ſint,
quando alij quidem peccant, alij verò nequaquam,
neceſſe erit etiā patres eorum diuerſos eſſe. Hęc au-
tem ſapiunt indocte, eo quod non intelligunt ſcrip-
turæ verba. Non enim ſcriptum eſt: omnis qui natus
eſt ex Deo non peccabit, ſed peccatum non facit,
Cum vtique non faciat peccatū qui ſecundū iuſtitiā
operatur. Hic enim eſt qui ex Deo natus eſt, habens
natiuitatem eius inquantum facit iuſtitiā & ideo pec
catū non facit, quoniā non poteſt peccare qui vide-
tur habere virtutem. Et illud ſiquidem, quos intro-
ducunt filios peccatores, cum iuſtitiam facerent pec
E care non potuerunt. Tunc vtique peccatum facien-
tes cum reliquerunt genitorem & ſpreuerunt eum
qui exaltauit illos. Hoc etenim eis euenit quoniam
ceſſauerant iuſtitiam operari. Quapropter contraria
non ſunt verba quæ poſuerunt de diuerſitate filio-
rum: neque enim demōſtrant patres. Denique quia
non poſſit peccare qui ex Deo natus eſt, etiā cauſam
dixit. Idem quia ſemen eius in eo manet quod diui-
nitus venit. Hoc ſemē aut virtus eſt aut ſpiritus filio
rum adoptionis: & ſi propterea peccare nequit, poſ
ſibilitas hęc naturalis non eſt. Sed propter aliquam
cauſam facultas peccandi prohibita eſt, hoc eſt, pro-
pter Dei ſemen. Dicentes autem quia cum contra-
ria ſi-

ria ſimul non exiſtant, non poteſt iniuſtitiam face-
re qui iuſtitiam habet, non poſſibilitatem ſignifica-
mus naturalem, ſecundum quod dicimus non poſ
ſe irrationabile animal diſciplinam aut aliquid ſimi-
le poſſidere. His dictis ſequitur, quod manifeſti
ſunt filij Dei & filij diaboli. Si enim omnis qui facit
peccatum, ex diabolo eſt, & is qui ita agit manifeſta
tur quia filius Diaboli eſt: ſicut Helymas magus cum
eſſet plenus omni dolo & omni iniquitate, agnitus
eſt filius eſſe Diaboli. Et quoniam omnis qui na-
tus eſt ex Deo, peccatum non facit, cum habeat in ſe
metipſo Dei ſemen. Qui ita non peccat, inuenitur
aperte filius eſſe Dei. Ideo autem ego adieci, qui ita
non peccat: ne quis nos circumueniat dicens: Filios
Dei nos dicere non peccantes. Paruulos enim pec-
catum non facientes, dicendum non eſt filios Dei eſ
ſe. Ætate namque prohibentur, non virtute pecca-
re, vt non aliud quicquam dicamus aſſerentes non
ſalubriter exponi de infantibus qui peccatum faciūt.
Non enim idem eſt peccare, & peccatum non face-
re, illud namque ætas prohibet, hoc autem virtus
expellit. *Omnis qui non facit iuſtitiam, non eſt de Deo, &
qui non diligit fratrem ſuum.* Quoniam qui facit iuſti
tiam, ex Deo natus eſt, conſequens eſt vt qui ita na-
tus eſt, diligat fratres. Qui non habet iuſtitiam non
faciendo eam, & odio habendo fratrem ſuum, ex
Deo natus non eſt, non aliquo modo niſi quia natus
ex eo non eſt. Non enim reſpiciendi ſunt illi qui di-
cunt non eſſe iſtos ex Deo propter terrenam naturā.
*Quoniam hoc eſt mandatum quod audiſtis ab initio, vt diliga
mus inuicem, non ſicut Cain qui ex maligno erat, & occidit
fratrem ſuum, quia opera eius maligna erant, fratris autem
iuſta.* Quoniā mandatum ab initio habemus vt inui-
cem diligamus. Non oportet odiſſe fratrem, ne in
maligno ſecundum Cain eſſe reperiamur, qui fra-
trem occidit ſuum. Iſte namque peremit Abel fra-
trem ſuum.
Quæ verò cauſa fuerit occidendi fratrem ſignificā-
Gen. 4. uit: quia opera eius, inquit, maligna erant, fratris au
tem iuſta. Cū enim reſpexiſſet Deus ſuper Abel mu
nera, ſuper Cain autem & oblationem eius non re-
ſpexit ex hac cauſa percuſſus inuidia Cain, mortem
operatus eſt aduerſus proprium fratrem. Quaprop-
ter licet dicatur ex maligno eſſe propter opera tunc
mala, tamen non naturaliter eſt in illo. Per hunc ſer
monem oſtendit, quia ſit homicida Cain, dicens,
eum peremiſſe proprium fratrem. (Nam & in libro
qui leprogeneſis appellatur, ita legitur,) quia Cain
lapide aut ligno percuſſerit Abel, vnde deputandum
nō eſt, percuſſione dici ſolummodo fieri vulnus, ſed
abſolute omnem plagam quæ lacerationem facit
in corpore. Nolite mirari fratres ſi odit vos mun-
dus. Nos ſcimus quoniam tranſiuimus de morte
ad vitam, quia diligimus fratres. Non eſt mirandum
ſi praui homines qui nominantur mundus, odio ha
bent eos qui ſecundum Chriſtum pie viuunt. Tunc
enim magis eſſet mirabile ſi diligerent eos. Quapro
pter & ſi nos odit mundus, Iohannes inquit, verun-
tamen diſciplinabiliter nouimus quod relinquentes
mortem in vita ſumus, fraternam charitatem haben
tes in pectore. Mortem & vitam in his, non illa
quæ communiter dicuntur, percipere debemus,
quibus etiam irrationabilia animalia participantur,
ſed vitam æternam quæ ex fide ſaluatoris & virtute
generatur, & contrariam ei mortem ſequentem
mox peccatorum. Quoniam qui in hac morte eſt
non habet Dei memoriam, quia nec reſpexit intelli-
A gibilem lucem. Non eſt enim inquit in morte, qui Pſal. 4.
memor ſit tui: Et iterum: illumina oculos meos ne Pſal. 12.
vnquam obdormiam in morte. Diſcedendum ab ea
eſt iam, non peccando nec obliuionē habendo Dei,
vt tranſeamus ad vitam quæ morti videtur eſſe con-
traria. Nam quæ deducit nos ad charitatem fratrū:
ſequenda eſt. *Qui non diligit, permanet in morte.* Quo-
niam qui diligit fratres ſecundum Deum, ad vitam
ex morte tranſit. Qui non habet hanc charitatem per
manet in morte. Sicut erat mortua vidua quæ in de-
litiis degebat, licet communem haberet vitam. Qui
enim ſic viuit, neceſſario abibit memoria Dei. His ita
manifeſtatis ſi quis non habet figuram qua charita-
B tem deſignat fratris, in morte eſt, ſicut è diuerſo pro
cul ab ea eſt, qui virtutem habet ſecundum quam
non reputat aliquis malum, nec proximo malum
facit.

CAPVT IIII.

*Charisſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpi-
ritus ſi ex Deo ſunt.* Quoniam multi pſeudopro-
phetę prodierunt in hoc ſæculo. Quemadmodum
ante aduentum Chriſti cum eſſent in Iudæa Dei
Prophetæ, multi exiſtebant fingentes ſe habere pro
phetiam, & opus erat examinabili diſciplina. Quo-
niam quidam eorum dicentes. Hæc dicit Dominus,
ſpiritum ſanctum & Dei verbum habebant: Et qui-
C dam ſpiritu maligno moti erāt, Prophetæ falſitatis.
Sic & poſt aduentum Chriſti Apoſtolis in Chriſto
loquētibus, & ſpiritum ſanctum habentibus, quem
dedit Ieſus cum reſurrexiſſet à mortuis & largiſſimè
miniſtrauit, aſſumptus in cœlis, multi falſi Apoſtoli
à Diabolo ſunt producti, fingentes Euangelicam ſe
habere doctrinam. Quapropter neceſſarium eſt il
lud ſancti ſpiritus donum, quod ſpirituum diſcretio
nuncupatur, vt diſciplinam habeamus per quem
probemus ſpiritus, vt alij quidem credamus, alij
reſiſtamus. Cum itaque reddidiſſet cauſam quo-
niam oporteat probari ſpiritus, & non omnibus cre
di, intulit dicens, multos falſos Prophetas in mun-
D dum prodiſſe. Et quidem ſpiritus pſeudopropheta
rum pluraliter edixiſſet, non admiremur. Qui verò
etiam Dei ſpiritus ita denominauit, cum adiectione
vniuerſali dicens: Omnis ſpiritus qui confitetur Ie
ſum Chriſtum. Nec non & illud: ſpiritus Prophe-
tarum Prophetis ſubiecti ſunt: conſequens eſt dice- 1 Cor. 14
re, quod vnus & idem ſpiritus Dei, eſt patri vnicus
& filio, qui pluraliter nominatur in diuerſis deſcri-
bitur, qui eo participantur, quale eſt ſpiritus Heliæ,
& ſpiritus vniuſcuiuſque ſanctorum, ita vt tanti ſpi-
ritus eſſe videantur quanti ſunt qui eo participan-
tur. Poſſibile eſt enim & vniuſcuiuſque ſacri docto-
ris diſciplinam, ſpiritum eius dici. Sic enim intelligi-
E tur quod dictum eſt, vt non omni ſpiritui credatur.
Quatenus ea quæ pſeudoprophetarum ſunt aduerſe
mur, & conſentiamus eis, quos per probationem ex
Deo eſſe cognouimus. Non eſt itaque mirandum, ſi
falſi Apoſtoli hi qui transformantur in miniſtros
Chriſti falſi Prophetæ ſunt dicti, quando etiam ipſi
Apoſtoli frequenter in teſtamento nouo Prophetę
nominantur: ſicut in Epiſtola ad Corinthios inue-
nitur, in qua legimus: & ſpiritus Prophetarum pro
phetis ſubditus eſt, cum de Apoſtolis diceret: & in
Apocalypſi frequenter Ioannes Propheta nomina- Ibidem.
tur. *Hinc cognoſcitur ſpiritus Dei: Omnis ſpiritus
qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt:*

& omnis ſpiritus qui negat Ieſum, ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus quem audiſtis quia venturus eſt. Et nunc in ſæculo eſt. Cum dixiſſet omni ſpiritui non eſſe credendum antequam ab aliquo probatus eſſe noſcatur ex Deo, dedit etiam ſignum quod ſi ab aliquo ſpiritu deſit, ille vtique erroris non eſt Dei. Hoc ergo indicium huiuſmodi rei dicunt eſſe: Omnis inquit ſpiritus qui confitetur Domini verbum. Qui cum eſſet in forma Dei, formã ſuſcipiens ſerui in carne venit, ita vt appareret & pateretur in ea pro no-
1. Tim. 3. bis ſecundum quod dictum eſt. Manifeſtatur in car-
1. Pet. 4. ne. Et illud: Chriſto paſſo pro nobis in carne. Qui ergo ita confitetur, ex Deo eſt, dum diſpenſationẽ verè factã doctrinabiliter fateatur. Si quis verò ſoluit Ieſum & purum Deum verbum extra carnẽ eſſe putat, & non verè hominem dicit, & vniuerſa diſpenſationis eius facta pro fantaſia confirmat, cũ huiuſmodi ſpiritus erroris ex Deo non eſt. Sed dicit aliquis, multos hæreticorum confiteri eius præſentiam incarnatam, quales ſunt noui Prophetæ de Phrygia, procedentes. His reſpondendum eſt, quia ſicut nullus dicit Dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto non vocitandum, nec conſequenter dæmones & homines fictos nec non & hæreticos dicamus ſpiritũ habere ſanctum, quod eſt incongruum ſatis & impium. Nam ſi non voce ſolum, ſed etiam operibus & affectu vero nõ dolo Dominũ Ieſum dicat aliquis, hic vere in ſpiritu ſancto eundẽ dominum confitetur. Sicut quibus dixit Ieſus: Vos me vocatis magiſtrum & Dominum, & bene facitis. Sum etenim veſter ma-
Ioh. 13 giſter qui ſuſcipitis doctrinam meam, & Dominus? ſeruitis enim voluntate germana facientes, quæ dico, impletis voluntatem patris mei, qui in cœlo eſt, ſicut ego. Non habent ſpiritum ſanctum qui dicunt Dominum Ieſum, & non faciunt quæ præcipit, cum procul ab eo ſint corde, ſolis enim labiis honorantes: quando illi habent ſpiritum ſanctum, qui operibus & affectu vocant Dominum Ieſum: ita qui confitetur Dominum Ieſum Chriſtũ conſenſu integro, & vero in carne veniſſe, dicens ſapiendo & agendo, quæ in humanitate docuit inſuper & imitator eius effectus eſt præſente imitatione ſupernæ conuerſationis, hic ſpiritum habet ex Deo, maximè ſi ſequatur veſtigia, veniens vſque ad hoc vt compatiatur & crucifigatur & commoriatur ei: cum ſpiritus erroris è diuerſo conſiſtat, licet labiis confiteatur Ieſum in carne veniſſe. Negans enim virtutem qua fingit eſſe pium, operibus reſpuit Ieſum: & licet ore confiteatur eum in carne veniſſe. Veniente nãque eo quęrere & ſaluare quod perierat, & tollere mundi peccatum, cum ipſe in perditione & peccati conſiſtat, rebus ipſis negat aduentum eius in carne factum. Sũt autem quidam hæretici qui neque vſque ad ſermonem conſentiunt in carne veniſſe Ieſum, ſed aut corpus cœleſte eum detuliſſe putant, aut certè vſque ad phantaſiam hominem apparuiſſe confirmant. Poſſunt igitur hæc etiam ſpiritualiter exponi. Quoniã enim verum eſt illud quod dixit: viuo iam non ego, viuit autem in me Chriſtus, vt ſemper mortificationem Ieſu in ſuo corpore circumferre videatur manifeſtata in mortali carne ſua vita, eius quę cõfitetur oſtendit in qua carne venerit Ieſus, cum in diuerſa cõuerſatione ſit poſitus, qui ſoluit & ſeiungit à ſemetipſo Ieſum. Qualis eſt qui negat eũ. Qui enim confitetur Ieſum, habet eum in ſemetipſo, & exiſtens in eo ſecundum quod ſcriptum eſt. Quiſquis confeſ-

A ſus fuerit me, confitebor & eum coram patre meo. Qui verò negat, ex omnibus ſegregatus eſt: De eo nãque quod dicit, quicunque negauerit me, negabo & ego eum. Hic propoſitio non aſſumitur ſicut ait ibi: Matt. 10.
confitebor & ego coram patre meo. Figuraliter itaque dicit de Antichriſto, quem venire audiuimus: quia iam in mundo eſt, hoc eſt, per pſeudoprophetas & ſpiritus errorum per quos ſoluitur Ieſus, quando non confitentur eum in carne veniſſe. Quod autem ait nunc, per hoc quod agitur ab illis intelligendum eſt. Qui cognoſcit Deũ, audit nos, qui nõ eſt ex Deo, non nos audit. Si ſecundum literam verbum audiendi percipimus, non videtur eſſe verum quod dictum eſt, dum omnes parui & ſtudioſi ſimiliter vo-
B cem audiant exponentis. Vnde quidam pro intelligentia hæc percipiunt, id eſt, vt cõſentiamus, & quæ dicũtur, audientes faciamus: qui ignorat quæ faciat, non audit. Qui eſt ex Deo, audit eos qui hæc dicũt, & operibus exercere contendunt. Poſitum eſt enim pro intelligere, audire, vbi ait: legem non auditis, Mala. 11.
hoc eſt, non intelligitis, & illud: Qui habet aures au- Pſal. 10.
diendi, audiat, hoc eſt conſentiat, & illud: non audiuit populus meus vocem meam, & illud: ſi populus audiſſet me. Vnde quæſtio naſcitur vtrum in ver- Ioan. 10.
bis ſignificatiuis eadem ipſa an alterum eorum oportet intelligi, quale eſt vbi dicitur: Oues meæ vocem meam audiunt. *Chariſſimi diligamus inuicem quo-*
C *niam Charitas ex Deo eſt. Et omnis qui diligit fratrem ſuum, ex Deo natus eſt & cognoſcit Deum, qui non diligit, ignorat Deum, quia Deus charitas eſt.* Sicuti crimen & vituperationem habet qui non elegit quod eligendum eſt, & non amat quod amandum eſt, ita laudem conquirunt diligentes dignos, & eos qui diligendi ſunt. Quando autem hæc magis prouenire potuerunt, quã dum tulit Saluator peccatum mundi, & oſtenderetur homo qualis à Deo ſit factus, per ſimilitudinem & imaginem demonſtratur ei qui fecit eum. Dum talis enĩ apparuerit homo, mox dilectus exiſtens fit diuinitus vt diligatur: quia ſaluator miſſus in mundum per dilectio-
D nem patris ad creaturas ſuas venit, vt remiſſionem concederet peccatorum, & oſtenderet pulchritudinem eorum, quos fecit ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Qui hoc donũ promeruerunt, dilecti ſunt, vnde inuicem diligunt. Habet enim vnuſquiſque vt dilectus ſit & vt diligere poſſit, dum mandatũ acceperit proximum diligendi. Cum hæc itaque dixiſſet hic doctor, amplius excitans, ad eaque inuitans illos quibus ſcribit intulit, dicens: quoniam charitas ex Deo eſt. Potius adinuicẽ nos diligere feſtinemus, vt tranſcendens omnia bonitas obſequatur. Quid eſt autẽ ex Deo generari? generaliter enim hoc omni ſe diligenti proueniet vt filius Dei vocetur, cui etiam vt
E peccare poſſit non inerit, quod ſemen habeat in ſemetipſo generantis patris: Sequitur etiam eum qui ex Deo natus eſt, vt ſciat genitorem Deum eſſe charitatem. Propterea enim inquit, charitas ex Deo eſt, & qui habet hanc, natus ex Deo eſt & cognoſcit eũ: quoniam ipſe qui genuit & cognoſcitur, charitas eſt. Sic enim cauſa eſt vt ſapientes & iuſti & ſancti ſimus, factus nobis Chriſtus à Deo ſapientia, iuſtitia, ſanctimoniũ: ita cauſa eſt alterutros diligendi, quod Deus charitas eſt. Eo namque participari ſecundum quod charitas eſt, habemus charitatem ex eo & diligimus inuicem. In ſequentibus autem congruè etiam ſaluator charitas eſſe monſtratur. Ait enim in filio

qui

qui miſſus pro ſalũte noſtrã eius charitatem exiſte-
A re, ſic ſcribens: *In hoc eſt charitas.* Quaſi aliquis oſtendens Ieſum diceret, in hoc eſt Dei verbum, in hoc eſt veritas & ſapientia Dei. Quapropter charitatem ex charitate, Deum ex Deo patre, ſaluatorem ſentire debemus. Ante paulum nanque definiunt non differre in Deo vt iuſtus & iuſtitia dicatur. Quibus copulandum eſt non differre vt diligens & dilectio idem eſſe dicatur. Sicut enim cum tranſnominatur, à iuſtitia iuſtus vocatur. Non enim iuſtitia participatur, ſed ipſe hoc eſt. Ita cum diligens dicitur, non quia dilectionem habeat, ſed quia dilectio ſit ita vocatur. Quapropter quæ ita ſunt poſita de Deo in ſcripturis, vniuoce non tranſnominatiue dicuntur, & illud vniuocum in tali appellatione ſumendum eſt, quorũ vna quidem ratio, ſed nomina plura ſunt, *Deum nemo vidit vnquam.* Cum inuiſibilis ſit Deus, nullus eum ſenſibiliter vidit vnquam, quando non poteſt videre aſpectus corporalis incorporalia. Sed quoniam diuinitatem ſeparant quidam hæretici dicentes: veteres ſcripturæ Deũ viſibilem eſſe oſtendunt, eo quòd quidam eum vidiſſe referantur. Nouæ autem inuiſibilem propter præſentem ſermonem, & illud quod in Euangelio ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnquã.
Ioan. 1. Requirendi ſunt quam dicant eſſe ſubſtantiam eius qua putant Deum eſſe viſibilem. Et ſi non peruertatur à ſe mens eorum corpus eum dicent, cum nulla alia ſubſtantia ſenſibiliter videatur, niſi corporis. Dúmque hoc conceſſerint, conſiderent quæ incongrua & impietate pleniſſima ſubſequantur. Omnino nanque & incorruptibile erit & diuiſibile & aut inanimatum aut animatum. Repente autem & inconſequens erit, vt inanimatum non intelligat eo quod neque ſentiat. Animatum vero vt ſit compoſitum & non ſine principio erit. Non enim eſt ſine principio quod componitur de ſimplicibus. Compoſita ſunt autem & in principio eius, anima & corpus. Ex his enim animatum conſtat. Et cum non habuerint aliqui ſolutionem tantis ſcilicet incõgruis ſubſequentibus, rurſus interrogemus vnde affirmẽt viſum ab aliquibus creatorem. Et ſi quidem Möyſen protulerint, ſciant quia præterquam quòd diu rogauit, intelligibiliter non ſenſibiliter ei Deus apparuit. Dicendum nanque eſt quia faciem non vidit, ſed poſtrema Dei. Hæc autem ſunt creaturæ, quarum generationes conſcripſit. Hæc nãque poſtrema & poſt Deum ſunt. Si ergo hæc vidit, vt ex magnitudine & pulchritudine eorum, propinquitate eorum creatorem contemplaretur, non per aſpectum ſed mente conſpexit eum. Si vero Eſaiam in medium forte deduxerint, dicentes eum vidiſſe Deum, & ille obuelatum vidit Deum, ſacris animalibus velantibus alis ſuis non ſolum faciem, ſed & in pedes ſedentis in throno. Sed dum Eſaiæ dicta, multa expoſitione egeant, hoc in tempus aliud differamus. Sed inquiũt, ſcriptum eſt, apparuiſſe Deum Abraham & Iſaac & Iacob. Sed neque hoc ſicuti putant, modum corporalis aſpectus inſinuat. Non enim dictum eſt ſicut patriarchæ viderunt eum, ſed ipſe Saluator eis apparuit, ſicut dixit de Deo, qui cuſtodit mandata mea, oſtendam ei me. Nam ſi propterea quod apparuit Abraham, & reliquis, viſibilis Deus eſt, & Saluator oſtendens ſemetipſum digno viro erit viſibilis ſecundum diuinitatem. Non enim de corporali perceptione dicit oſtendere ſemetipſum

viro fideli, dum viſionem eius habeant ſecun-
A dum hoc etiam infideles. His itaque apertis probationibus deſtruentibus fallacias eorum qui diuinitati derogare noſcuntur, idem erit Deus noui & veteris Teſtamenti inuiſibilis exiſtens eſſentia cum ſit incorporeus, & ſplendido intellectu contemplãdus ab eis qui mũdo ſunt corde beatitudinem illam qua dicimus beati mundo corde quia ipſi videbunt Deum, & apoſtolicam inuitationem qua iubetur: Mat. 6.
Sectamini pacem & ſanctimoniam, præter quæ nemo vidit dominum. Hanc itaque diſtinctionem cõ- Heb. 12.
tinet & textus huius epiſtolæ, alicubi quidem dicẽs: Omnis qui peccat, non vidit eum nec cognouit eũ: tanquam cognoſcente & vidente eum qui nõ pec- 1. Io. 3.
B cat. Alicubi autem dicẽs, hoc eſt in præſenti ſermone, Deum nemo vidit vnquam. Ne vero huiuſmodi ſeductione fallamur ſicut hæretici, per id quod vniuocum eſt diuidendus eſt ſermo videndi & inſpiciẽdi & quædam alia quæ ſimilia verba reperiuntur, in id quod mente cõſpicitur, & quod aſpectu videtur. Sic enim diſciplinam habemus, ſcientes quomodo videtur Deus & quomodo inuiſiblis eſt, quod non fruſtra appoſitum eſt, neque hic neque in Euãgelio, quod dictum eſt vnquam. Nam & ibi ſcriptum eſt: Deum nemo vidit vnquam. Dicendum nanque eſt, hunc ſermonem, id eſt, nunquam, ſignificare tempus aliquod certum: quia videre diſciplinabiliter
C Deum proueniet eis, qui tempus mundúmque tranſcendunt. Intelligibiles etenim operationes tempus omne tranſcendunt. His ergo inhærendum eſt, ne ſenſibiliter videre dicamur Deum. Quatenus quod eſt præcipuum incorporalium ſubſtantiarum cõmuniter habemus. *Quicunque confeſſus fuerit quia Ieſus eſt filius Dei: Deus in eo permanet & ipſe in eo.* In Euangeliis legitur, quiſquis confeſſus fuerit me, & ego confitebor eum. Quo intellectu quoque dicenda ſunt. Nõ Mat. 10.
enim Deus permanet in eo, qui voce tantummodo cõfitetur quia Ieſus eſt filius Dei, & operibus eũ negat. Quapropter hæc confeſſio oportet vt coniuncta ſit rectis dogmatibus & bonis operibus. Sic e-
D nim quilibet filium Dei confitendo Ieſum, in Deo per participationis eius modum manebit, vt & Deus quo participatur, in eo permaneat. Quia vero confunduntur aliqui ex nominibus Ieſus Chriſtus non perſcrutantes ſcripturas, ita vt in maximũ incidant detrimentum. Arbitrati nanque ſunt non diſtinguentes ſcripturarum ſenſum: quia quod ex Maria ſecundum carnem proceſſit, & Angeli voce Ieſus nomen accepit. Item quod ipſe eſt qui cum in forma Dei eſſet vnigenitus Dei filius, non rapinam Mat. 1.
arbitratus eſt, &c. idem eſſe, ideo dicendum eſt, quia licet præcipua vnitas facta ſit Dei verbi ad hominẽ Phil. 2.
quem Deus aſſumpſit, veruntamen eſſentia verbi nõ
E eſt in hominem conuerſa. Nec rurſus homo factus eſt, quod eſt Dei verbum, licet Deus ſit, factus ab eo vt habeat ſicuti poſſibile eſt perfectam intranſcencibilem deitatem. Quapropter licet vnitas ita ſit facta, tamen prædicta nomina, aliquando quidem eũ qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem: Aliquando vero vnigenitum Dei filium, qui eſt Deus ſubſtantialiter repræſentatus, ſicut exempla propoſita patefaciunt. Dicens enim Apoſtolus alicubi quidem mortuum & ſepultum Chriſtum, alicubi autẽ Chriſtum Dei ſapientiam & Dei virtutem eſſe, apertè docet quia hoc nomen, id eſt, Chriſtus poſitus in homine, qui mortuus eſt & ſepultus. Et rurſus a- 1. Cor. 15

libi in Deo verbo qui Dei virtus, & Dei ſapientia.
Ad hæc autem ſcribens, nobis autem vnus domi-
Rom. 11. nus Ieſus Chriſtus per quem oĩa & nos per ipſum, in
creatorem verbum hæc verba ponit. Non enim per
eum qui ſecundum carnem ex ſemine Dauid factus
eſt, omnis creatura in eo eſt, in quo vniuerſa conſi-
ſtunt & quæ eſt ante omnia. Rurſus autem & in alio
loco. vbi ait: Mortui enim eſtis & vita veſtra cœlata
eſt cum Chriſto in Deo: Cũ apparuerit Chriſtus vi-
ta veſtra, & reliqua: Chriſtum dicit vnigenitum Dei
eſſe vitam, ſed etiam Chriſtum manifeſtat cum vi-
Col. 3. tam cælatam hominis, qui aſſumptus ab eo eſt. Plu-
rima huiuſmodi in ſanctis Euangeliis referũtur, quæ
manifeſtant quia Ieſus nomen congrui ei qui laſſa-
tus eſt ex itinere, & in ſepulchro repoſitus eſt, ita vt
Maria diceret de Deo: Tulerũt dominum meum, &
neſcio vbi poſuerunt eum. De eo Angeli mulieribus
accedentibus ad ſepulchrum, dixerunt, Ieſum quæ-
Ioan. 20. ritis non eſt hic, reſurrexit à mortuis. Cum ergo hęc
diſtinctio ita ſeruetur, dubitandum non eſt apud fi-
deles: quia Ieſus filius Dei ſit. Sicut autem nomina
hominis, id eſt, Ieſus, & ſimilia, aliquando Deum ve-
rum ſignificant, ita & homo Dominus vocatur, &
Mat. 1. Dei filius. Ait enim quod in te naſcetur ſanctum,
vocabitur filius Dei viui.

CAPVT V.

O*Mnis qui credit, quia Ieſus eſt Chriſtus, ex Deo natus
eſt, & omnis qui diligit genitorem, diligit eum qui
natus ex eo.* Qui ex Deo naſcuntur adimplendo quæ
virtutis ſunt, huiuſmodi fiunt. His itaque proxime
dictum eſt etiam illud: qui facit iuſtitiam & diligit
inimicos ſuos, & orat pro eis, fiet filius patris cœle-
ſtis ex eo natus. Cum hæc ita ſint, & qui naſcitur ex
Deo, credens vtique quia Ieſus eſt Chriſtus, non ſo-
lam confeſſionem huius de aſſumptione Chriſti,
ſed illam fidem ſecundum quam ei virtutis opera
coniungũtur naſci dicitur ex Deo. Quam fidem etiã
Abraham habẽs, reputatus eſt inter iuſtos. Secundũ
Prou. 20 hanc ſignificationem dictum eſt & illud, Virum au-
tẽ fidelem labor eſt inuenire. Rarã vtique inuentio-
nem huiuiuſmodi habere poteſt, cũ multi ſunt, præ-
ter opera fideles, mortuam habentes fidẽ, quæ om-
nino non eſt fides. Qui ergo ita credit vt naſcatur ex
Deo, habet vitam æternam. Si ergo naſcitur aliquis
ex Deo, agendo quæ ſunt prædicta cum ſit accepta-
bilis, & ipſe diligendus eſt, & ante omnia debet ipſe
diligere genitorem. His ergo monitionibus inuitat
Apoſtolus ad amorem fraternitatis. Quapropter e-
tiam competenter indicat magnitudinem charita-
tis, & pulchritudinem eorum qui diligendi ſunt, di-
cens, quia proprium ſit, vt qui diligit Deum, diligat
etiam eum qui natus ex eo eſt. Poteſt etiam hoc mo-
do iſte locus exponi, quia hæc propter eos qui erant
illo tempore, cũ hæc epiſtola ſcriberetur ſint dicta.
Diſpenſatione nanque completa ſecundum Euãge-
lica verba & aſſumpto ſaluatore in cœlis, quæreba-
tur tunc ſi Ieſus ipſe eſſet Chriſtus qui expectabatur
Iudæis vtique reſultantibus ad hoc, & fidelibus con-
fitentibus Ieſum eſſe Chriſtum qui expectabatur.
Huiuſmodi ergo hominis credulitatem indicans
propter fidem, quam habuit, ex Deo eum natum aſ-
ſeruit. *Hæc eſt enim charitas Dei vt mandata eius ſeruemus:
& mãdata eius grauia non ſunt, quia omne quod natũ eſt ex
Deo, vincit ſeculum: & hæc eſt victoria, quæ vincit ſeculum
fides noſtra. Quis eſt autem qui vincit ſeculum, niſi qui credit*
A *quia Ieſus eſt filius Dei.* Subſiſtentia & (vt ita dicam)
materiam charitatis, quam nos habere oportet ad
Deum, cuſtodiam diuinorum aſſeruit mandatorum,
quæ mandata facientes, ea rurſum fuerunt ad Deũ,
quapropter ad inferiora non trahunt quia grauia nõ
ſunt. Non enim ſicut peccatum comparatum talẽto
plumbi ſignificat onus maximum vergens deorſum:
Ita virtus quæ è diuerſo conſiſtit eius. Hæc nanque
vtentes ſe, eleuat & excelſos facit. Sic itaque etiam
mandata Dei dũ fiunt, leuia ſunt, & nullo onere de-
primunt. Si quis autẽ accedens ad ea, non ſicut opor
tet, ea grauia eſſe dicat, ſuam infirmitatem magis ac-
cuſet. His nanque qui robur omnino non habent,
B grauia iudicantur, & ea valde leuiſſima: vnde nõ ſcri
pſit mãdata eius leuia ſunt. Sed ait, grauia non ſunt,
illud ſolũ aſſumens quod deorſum nõ trahit, & ſur-
ſum vehit, vt iuſte ſectemur quod iuſtum eſt, experi-
mentũ vtique cognoſcentes, quia Chriſti iugum le-
ue eſt ſuauitatem obtinens copioſam. Qui ergo de Mat. 11.
mandatis ita ſemetipſum inſtituit, vt ea perducat ad
actiones, ex Deo naſcitur Et dum hęc impetrauerit,
contemnit materialem vitam, & ſeculi blandimẽta.
Et propterea vincit mundũ tranſiens à conuerſatio-
ne præſentis mũdi. Erit prouectus eius atque perfe-
ctio, & fide operatrice conſiſtens & iuſtitia reputa-
tur. Quia fidem oſtendens tanquam conſiſtentem
C & permanentem ait. Hæc eſt victoria quæ vincit ſe-
culum, id eſt, fides quam habemus, credentes Ieſum
eſſe eum qui prophetatus Chriſtus. His igitur infert
(quia neceſſario conſequens eſt) vt qui credidit Ie-
ſum eſſe filium Dei, victoriam habeat contra mun-
dum. Vincit autem ſeculum, qui malo non vincitur:
ſed in bono deuincit eum. Vincitur autem, quod
malum eſt, quando virtutem & ipſam bonitatem ha
bet, quæ ſemetipſam ad hæc informat. Cum hoc vti
que opere bonitatis & conuerſatione non grauium
mandatorum, qui credit viuam fidem habet ſecun-
dum quam & ex qua erit filius Dei, credens vnigeni-
to Dei filio, ita vt etiam participetur eo. *Et hæc eſt fi-*
D *ducia quam habemus ad Deum, quia quicquid petierimus ſe-
cundum voluntatem Dei, audiet nos. Et ſcimus quoniam au-
diet nos quicquid petierimus. Scimus quoniam habemus pe-
titiones quas petiuimus ab eo.* Qui experimento artis a-
gnoſcũt, quomodo operis alicuius quæque neceſſa-
ria corrigũtur, ſpem habent optimam, vt dum opus
fuerit, hæc adimplere poſſunt. Quia igitur etiam ſa-
cri viri, Ioannes, & qui cum eo Apoſtoli ipſis operi-
bus agnouerunt, quoniam crebro poſtulantes Deũ
quod ei eſſet gratum, & acceptabile perceperunt,
præſumunt quia quotiẽs ita petierint, quæ cupiunt,
Deo annuente merebuntur. Habentes enim ſcientiã
munificentiſſimus atque largiſſimus Deus eſt, & pe-
E titiones ſecundum voluntatem ſuã habitas confert,
multam fiduciam conceperunt apud eum, tanquam
filij apud patrem. Quapropter confidunt ſe perci-
pere pro quibus rogantur, certe ſcientes quoniam
audit eos: cum præſtari ſibi poſcunt quæ illi grata
noſcuntur. Ex his itaque demonſtrabitur, quod à
quibuſdam ad quæſtionem venit, quodammodo ve
rum ſit quod dictum eſt. Omnis qui petit accipit,
dum hæc propoſitio generalis omnis, abſolute con-
tineat etiam eos qui non vtilia deprecantur. Sed eos
tantummodo continet qui ſecundum Dei volunta-
tem aliquid petunt. Hæc itaque fiducia habebit in-
culpabilem actionem & contemplationem vitæ
quod

quod poteſt perraro contingere. Vnde ſcriptum eſt,
quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? Et quis fidu-
ciam habebit, quia mundus ſit à peccato? Pauci nã-
Pſal. 65. que ſunt in hac virtute degentes. Vnus dicit: Si ini-
quitatem cogitabam in corde meo non exaudiat Do
minus, id eſt, quoniam iniquitatem, non cognoui in
corde meo: quod tamen dicere non præſumpſit,
ne arrogans eſſe putaretur, ſecundum eum qui dixit.
1. Cor. 4. Nihil mihi conſcius ſum, ſed nõ in hoc iuſtificabor.
His etiam ſimiliter percipiendum eſt etiam illud: Si
1. Ioan. 1. cor noſtrum nõ reprehenderit nos, fiduciam habe-
mus apud Deum. *Scimus quoniam omnis qui natus eſt ex
Deo, non peccat, ſed qui natus ex Deo ſeruat ſemetipſum, &
malignus non tangit eum.* Quoniam qui naſcitur ex Deo,
ſemen eius habens in ſemetipſo peccare non poteſt:
dum hoc primitus ſcripſiſſet, nec erroniè nunc ait:
ſciendum quod non peccat qui natus eſt ex Deo. Si
enim faciendo iuſtitiã habet vt ſit ex Deo, ſimul au-
tem eſſe peccatum & iuſtitiam impoſſibile eſt: pa-
lam eſt igitur quod dum ſic operatur homo iuſtus
eſt, & non delinquit. Deinceps dum præmonuiſſet,
quoniã voluntariè & non naturaliter filius eſt Dei
homo huiuſmodi, competẽter adiecit. Sed ſeruat ſe-
metipſum & malignus non tangit eum. Si ergo pro-
pterea malignus non tangit eum, quod ſeruat ſemet-
ipſum, non ex natura, ſed accedentes habet vt non
delinquat. Si quis autem ſemetipſum ſeruat, orat di-
uinitus cuſtodiri, vt intactus permaneat à maligno.
Præceptum nanque cuſtodiæ, quæ ſtudio noſtro fit,
hoc eſt, quo ait, cuſtodi tuum cor: & poſt pauca, cu-
1. Ioan. 5 ſtodite vos ab idolis. Cuſtodiæ vero diuinæ exemplũ
Pſal. 16. eſt quo ait: Domine ſeruabis nos & cuſtodies nos.
Et illud: ſub vmbra alarum tuarum protege me. Et
Ioan. 17. illud: Pater ſancte cuſtodi eos. Tangit autem aliquẽ
malignus lædens & affligens eum, quod manifeſtũ
eſt ex eo quod ait: non continget te malum, & ex eo
Zach. 2. quod dictum eſt à Deo benefactoribus: Qui tetigit
Pſal. 104 vos (vel vt alij qui tetigerit) tangit pupillam oculi
mei. Quibus & illud concordat, Nolite tangere
Chriſtos meos. *Scimus quoniam ex Deo ſumus, & totus
mundus in maligno poſitus eſt.* Mundus, id eſt, mundi a-
matores maligno orti ſunt ſubiecti. Totus ait,
quod omnes ſub peccato naſcimur, quorum ipſe
ortus in vitio eſt. Per multas cognoſcentes homi-
nes prauos inſinuare hanc vocem de mundo dictã:
iam dubitamus ſecundum hæreticos, nec cuiuſdam
creatoris Dei credimus facturam eſſe mundi, & in
maligno conſtituti. Poſitus eſt enim hic ſermo de
mundo, pro hominibus, ſicut prædixi & in hac epi-
ſtola & in Euangeliis, ex quibus pauca de multis po
nenda putauimus. In hac epiſtola ſcribens Ioannes
ait: Nolite admirari, ſi odit vos mundus. Palam eſt
1. Ioan. 3. enim omni ſapienti, quod mundus odit ſanctos, per
quem maligni homines deſignantur. Et illud: Ipſi
de mundo ſunt & de mundo loquuntur, & mundus
eos audit. Quod autem ait audire mundum ſedu-
ctiue loquẽtes, non creaturam ſed paſſibiles homi-
nes manifeſtat. Ita in Euangeliis ſaluator ait, Me mũ-
Ioan. 7. dus non poteſt amare, quia teſtimonium perhibeo
operibus eius, quoniam maligna ſunt. Et: Væ mundo
Mat. 18. ab ſcandalis. Et: Si eſſetis ex mundo, mundus quod
Ioan. 15. erat ſuum diligeret. Nunc autem non eſtis ex mun-
do, ſed ego elegi vos, propterea odit vos mundus.
Non enim per hæc arbitrandum eſt, dum arguit vti-
que opera maligna, & ſcandala manifeſtat, & odiri
dicit diſcipulos ſuos à mundo, quod de conſtitutio-
ne terræ & cœli, & quæ in his ſunt, hæc dicat. Mali-
A gni nanque & venefici & conceptores odij homi-
nes ſunt, qui per dominica verba ſignificantur. Hos
igitur arguit pro malignis operibus quos etiam no-
tans dicit eſſe de ſcandalis, & habentes odio ſanctos
viros. His igitur manifeſtatis, mundum in maligno
poſitum oſtendit eſſe eum, qui arguitur, & notatur,
& odio habere deſignatur apoſtolos. Horum nan-
que ſinguli propter malitiam, quod in maligno eſſe
dicuntur, deliberari dicimur dum oramus: libera
nos à malo. Redimuntur nanque & liberantur ab
eo cuncti, qui nequaquàm ab ignitis eius iaculis vul-
nerantur, eò quòd in omnibus aſſumpſerunt ſcutum
fidei ſalutaris, volens itaque Saluator hoc à Patre
B concedi dicebat de diſcipulis ſuis: Pater ſerua eos à
malo. Quapropter deuiare credendi ſunt, qui putãt
mundum poſitum in maligno, quaſi in opifice ſuo. Ioan. 17.
Hoc itaque verbum ſignificat etiam voluntates &
modos, id eſt, non naturam eſſe & cauſam, vt quiſ-
quam ex Deo putetur, aut in maligno ſit cõſtitutus,
cũ dicit, nos Chriſti diſcipuli diſciplinabiliter noui-
mus, quia ex Deo ſumus, ab eo participium haben-
tes, à quo electi de mundo ex Deo propter ſanctita-
tem nati ſumus, hoc ſcientes quia omnis mundus
propter impietatem quam habet in malitia poſitus
eſt, incumbens ei qui præceſſit in malo: ita vt idem
eſſe videatur poſitũ eſſe mundum in maligno, quod
C eſſe illud: Qui facit peccatum ex diabolo eſt, quia
ab initio diabolus peccat. Malignus enim & diabo- 1. Ioan. 3.
lus eſt, & non aliter eſt mundus quàm is qui facit
peccatum. His ita declinatis, locum fallaciæ non ha-
bebit opinio hæreticorum putantium creaturam ſi-
gnificari per hoc quod dictum eſt, totus mundus in
maligno eſt poſitus. Nam licet mundus ſignificet a-
liquando creaturam, non tamen in maligno poſitã,
ſed in verbo, per quod omnia facta ſunt ſtabilitatis
ſuæ obtinet robur: In Chriſto inuiſibilia & viſibilia
cœleſtia & terreſtria ſunt creata, & ante omnia eſt,
& in eo cuncta conſiſtunt fundamentum habentia
opifex verbum. Sic enim verum erit etiam quod di- Prou. 8.
D ctum eſt, creata à Deo omnia cum vtique dicit ſa-
pientia de ſemetipſa: Ante ſecula fundauit me, in
principio antequam terram faceret, & abyſſos crea-
ret, &c. *Scimus quoniam filius Dei venit & dedit nobis in-
tellectum, vt ſciamus verum Deum, & ſimus in vero filio
eius. Hic eſt verus Deus & vita æterna. Filioli cuſtodite vos
ab idolis.* Intellectus quem dedit, ſecundum quem co
gnoſcitur. quia venit verus filius Dei, idem eſt quod
mens Chriſti, de qua dictum eſt. Nos autem men-
tem Chriſti habemus. Qui ergo hunc intelle-
ctum & hanc mentem ſubſtantialiter agnoſcit verũ,
& eſt in eo virtus Dei, & operibus intellectum ha-
bet eius is, in quo cognoſcit eum. Verus filius Dei eſt
E Ieſus Chriſtus, verus Deus exiſtens. Et conſidera
quemadmodum conſubſtantialis Patri, & nõ idem
numero ſecundum Sabellium filius ſit cum Patre.
Cũ ſolus enim verus Deus ſciatur Pater, verus Deus
inſpicitur filius ab eis, quibus intellectum veniens,
ipſe dedit, igitur alterius ſubſtãtiæ ſit Pater & filius,
cum Pater ſolus verus ſit Deus, filius nequaquàm
verus erit Deus. Si autem filius verus eſt Deus, fal-
ſum eſt quòd Pater ſolus verus ſit Deus. Si vtique al-
terius ſubſtantiæ ſint, Pater ſecundum ſpeciem ha-
bebit vt verus ſit Deus. Rurſus ſi verus eſt Deus,
prohibetur hoc eſſe Pater. Quapropter tanquàm
inſpiciendi ſunt qui alterius ſubſtantiæ dicũt, & non

eiuſdem patrem & filium, quatenus dum vna diui-
Eſa. 45. nitas patris & filij aſſeritur, etiam veritas vna & ea- A
dem agnoſcatur. Quomodo enim non vna diuinitas
patris & filij, cum Propheta dicat: Et te orabunt
quia Deus in te eſt, & nõ eſt præter te Deus, tu enim
es Deus & ignorabamus, Deus Iſrael Saluator. Ho-
rum itaque ſingula examinationem (vt fuit poſſibi-
le) in aliis habuerunt. Quærendum quomodo, dum
per totam epiſtolam perfectionis & ſanctitatis eo-
rum, quibus ſcribit teſtimonium perhibuerit, ad fi-
dem de breuibus rebus & vtiliſſimis admoneat, di-
cens: Filioli cuſtodite vos ab idolis. Ad hæc occurrẽs
aliquis dicit. Quoniam vniuerſæ eccleſiæ ſcribit e-
piſtolam, & poterit in tertio concilio nuper conſti-
tuto aliquis ex idololatria conuerſus eſſe, & dũ cre- B
bro eueniat vt qui diſcedunt à multorũ deorum cul
tura, nondũ firme credentes reliquias ſuperſtitionis
mente retineant, propter illos hoc verbũ poſuit. Hoc
enim moris eſt diuinæ doctrinæ. Nam & Paulus A-
1. Cor. 10 poſtolus Corinthiis ſcribens, cũ laudaſſet eos in om
nibus diuitiis intelligibilibus, in ipſa epiſtola ſcribit
vt ab idolothitis ſemetipſos abſtinerẽt, ne ſocij dæ-
moniorum fierent, & non haberent differentiam ab
eis, qui in idolis epulantur. Aliter autẽ aliquis dicit,
quoniã ſcribens ſignificauit eis multos antichriſtos
iã veniſſe: & eſſe pſeudoprophetas qui de veritate
cadentes ſaperent & dogmatizarent nihil ſtabile,
nihil firmũ, ſed quilibet idolum factum atque plaſ- C
matum in mentibus ſibi credentibus ſeminarent.
Hæc ergo quæ ita depinguntur ſeu plantantur in
mentibus falſæ ſcientiæ doctrina non fruſtra quili-
bet idola vocat, à quibus idolis monet vt ſe cuſto-
diant omnes qui ad Deum verum reuerenter acce-
dunt, Sic enim intellectis verbis præſentibus termi-
num percepiſſe epiſtolam cum ratione fatebimur.

DIDYMI ALEXANDRINI IN Epiſtolam diui Ioannis ſecundam, enarratio.

CAP. I.

ET *hæc eſt charitas vt ambulemus ſecundum mã data eius.* Præſens dictum concordat his D
quæ in epiſtola prima relata ſunt, vbi
ait: Et ſcimus quoniam qui diligit Deum
Ioan. 14. mandata eius ſeruat. Et in euangeliis ait: Si quis di-
ligit me mandata mea cuſtodiat. Idem namque eſt
ambulare ſecundũ mandata, quod ſeruare ea. Quod
enim actuales ſunt virtutes, quæ ſecundum manda-
ta fiunt, ambulat ſecundum eas, qui extra eas non
efficitur. In hoc enim idem ambulare ſecundum ea,
quod cuſtodire ea. Vnde qui ceſſat in opere ſecun-
dum virtutem, neque mandata ſeruat vlterius, ne-
que ambulat ſecundũ ea. Ex abundantiis ſiquidem
dicetur & hoc modo: qui ſecundum virtutem pro- E
ficit, ambulat vtique ſecundum mandata, quando
ambulare prouectũ inſinuat perfecti viri, qui poſt-
quam ambulauerit ſecundum mandata etiam ſer-
uat ea: huic dicto concordat etiam quod in enigma-
te legitur, quod Adam poſitus eſt in Paradiſo, vt o-
peraretur & cuſtodiret eum. Vbi per operationem,
effectus prouectionem deſignat, per cuſtodiam ve-
ro perfectionis ipſius ſtatum atque conſtantiam.
Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti Deũ non habet, qui permanet in doctrina hic & Patrem & Filium habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert: nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue: communicat operibus eius malignis. Ma-
A net vtique in Euangelica doctrina, qui ſecundum ea
ſapit & agit, dum ſeparat ſemetipſum ab illo, qui fa-
cit aliquid è diuerſo & ſapit. Proinde quoniam per
actualem vitam ſit alicuius Deus qui creator eſt om
nium, ſicut Abraham cui dixit: Ego Deus tuus. Quiſ
quis extra rectam fidem conuerſationemque man- *Gen. 17.*
datorum Ieſu fuerit, ſine Deo eſt, ſemetipſum ſepa-
rans ne habeat Deum, dum ille ſeparauerit ſemet-
ipſum à diuina doctrina prædicto modo. Is qui ma-
net in eo, & Patrem & Filium habet. Ad eum nan-
que qui ſeruat mandata eius, dicit filius patrem ſe- *Ioan. 14.*
cum venturum, vt maneat apud eum, cum factus
fuerit templum ſanctum ædificatum per obſerua-
B tionem mandatorum Dei. Cum duplex itaque ſit
modus habendi Deum: alter quidem communis eſt
omnium creaturarum, per quem ſignificatur om-
nes habere creatorem. Alter vero eorum indicat mo
dum qui per bonam voluntatem placant eum ſecũ
dum quod legitur, Deus Abraham Deus Iſaac Deus
Iacob & omniũ Hebræorũ. Aduerte ſiquidẽ quod
hic dictum eſt, qui habet, inquit, filium, habet & Pa-
trem: & è diuerſo, per quæ ſcilicet intelligitur eadẽ
ſubſtãtia eſſe diuinitatis. Quia enim pater in filio eſt,
qui habet filiũ habet & Patrem, quod etiam recipro-
cum eſt. Nam qui habet patrẽ, habet & filium qui
eſt in patre. Si quis autem incumbere volens dicat,
C & qui diſcipulos habet, habet & filium: & qui filiũ
habet, habet & Patrem, ſecundum quod ſcriptũ eſt: *Marc. 9.*
Qui vos ſuſcipit, & me ſuſcipit & patrem meum ſu-
ſcipit qui miſit me, ſciat quod nõ ſicut oportet inſi-
nuat Hæc enim de doctrina ſunt dicta, quod qui ſu-
ſcipit Apoſtolos conſentiens eorum doctrinæ, ſuſci-
pit per eos filium ſimul & Patrem quem prædicãt.
Eſt & aliter intelligendum, quoniam qui manet in
doctrina habet patrem & filium. Manſerunt in do-
ctrina, eius Apoſtoli, ita vt prædicarent eam: qui igi-
tur ſuſcipit eos, cum ſunt templũ Dei, per hoc quod
ſuſcipit illos, habet inhabitantem in eis filium ſimul
& Patrem.

DIDYMI ALEXANDRINI IN III. diui Ioannis epiſtolam, enarratio.

CAPVT I.

C*Hariſſime, noli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit ex Deo eſt: qui autem male facit, non videt Deum.* Cum nulla communio ſit
luci ad tenebras, aut concordia Chriſto
cum Belial, qui bonum facit actualiter atque con-
tẽplatiue Deũ Chriſtũ habens, qui eſt vera lux, pro-
cul eſt à tenebris & Belial: quoniam contrarium eſt
benefacienti male facere: qui malefacit per hoc ip-
E ſum opus, cum ſit Belial & tenebrarum, is non videt
Deum nec ſecundum qualitatem aliquam agnitio-
nem habet eius. Omnis enim qui peccat non vidit
eum nec agnouit eum, quod vero videre corpus aut
non videre, aſpectu vti vel non vti conſtat, cum ali-
quod ſenſibile videatur etiam ab eo qui male facit
ſi aſpectum habeat? Et ſi non videat, qui aſpectu pri-
uatur licet ſit bonus, indubitanter oſtenditur, Deum
non eſſe corpus, quando benefaciens, eo quod cor
habeat mundum, videt Deum licet aſpectu carnali
priuatus ſit, cum non videat eum malefaciens, quã-
uis acie vehementer acuta conſiſtat. Et ex hoc ergo
(hoc eſt bene faciendi & male faciendi ſermone)
demonſtrat,

demonſtrat, quæ ſimul non ſubſiſtunt eſſe cõtraria.
Itẽ ex eo quod dictum eſt: Declina à malo & fac bo A
num, & huiuſmodi verbis in ſcriptura diuina relatis.

DIDYMI ALEXANDRINI IN Epiſtolam beati Iudæ Apoſtoli, enarratio.

CAPVT I.

S*Vbintroierunt enim quidam homines impij, qui olim præſcripti & prædeſtinati erant in hoc iudicium, Domini noſtri gratiam transferentes in luxuriam, & ſolum dominatorem, &c.* Om-
nino quoniam Ieſus ſemel populum de terra Ægy-
pti liberans, deinceps eos qui non crediderunt per-
didit: quidam homines impij ſcripturam diuinam B
quodam vtentes dolo atque malignitate ſubingreſſi
ſunt, eam ſe prædicare ſimulantes, præſcripti ſcilicet
id eſt, ad hoc præſcripti iudiciũ quo à ſemetipſis di-
iudicati traditi ſunt improbo ſenſui. Hi nanque
propter immenſam impietatẽ, cum eſſent impudici,
gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti in luxuriam mu-
tauerunt, per ipſam ſpurcitiam ſuam negantes vnũ
dominatorem dominum Ieſum Chriſtum eorum,
qui per Euangelium ſunt vocati. Dehinc vt reuocet
eos qui crediderũt, malignis & impiis, oſtendit quã
ta ſit magnitudo domini quem negauerunt, palam
faciens quoniã ipſe eſt qui eduxit populum ex Ægy-
pto & ſalutẽ præbuit. Secundum quoniam inſtabi- C
les atque mutabiles erant, quidam eorum gerentes
in animo quod in Aegypto habuerant voluntatem,
perdididit eos differentes in eremo, licet liberati
fuerint ex Aegypto per fidem. His ita prælibatis ne-
ceſſarium eſt requirere qui ſint quos dicit gratiam
domini in luxuriam tranſtuliſſe, hoc eſt, impios &
diuinæ doctrinæ ſimulatores: niſi forſitan iſti ſunt
præſules hæreſeos Nicolaitarum, nullam ſpeciem
impudentiæ derelinquentes. Siue autẽ hæreſis ipſa
Apoc. 2. eſt voluntate polluta, cuius fit memoria in Apoca-
lypſi per Iezabel, quæ ſuper fornicationem eſſe
deſcribitur, ſeu altera contemplandum eſt. Puto au-
tem quia & de multis hæreſibus quæ cœperunt tem D
poribus Apoſtolorum dicitur hoc, & autoribus ea-
rum, qui ſcilicet impudentiam multámque luxuriã
ſunt ſectati, ita vt ipſam ſpurcitiam ſuam atque lu-
Ephe. 5. xuriam idolorum ſacrificiis permiſcerent. Nam &
Paulus de huiuſmodi hominibus ita dicit: Et nolite
communicare operibus immundis tenebrarum, ma-
gis autem etiam arguite, ea enim quæ occulta ab eis
fiunt, turpe eſt etiam dici. Turpia nanque & vehe-
menter turpia faciunt, quaſi myſtico modo, qui
ſectam Symonis magi ſequuntur. Poſt hos autem
& Marcioniſtæ atque Valentiniani & Sithiniani
nephanda committunt. Vnde & alia epiſtola de eis
2. Tim. 3. ſcribit dicens: Iſti ſunt qui ingrediuntur in domos, & E
captiuant mulierculas peccatis inuolutas & libidi-
nibus variis ductas, & ſub occaſione religionis agũt
turpia. Quapropter in luxuriam tranſtuliſſe eos di-
cit gratiam domini, per quam luxuriam & effectus
eius negant ſolum dominatorem & dominum no-
ſtrum Ieſum Chriſtum. Animaduertendum eſt ſo-
lum dominatorem eſſe Chriſtum, eo quod ſolus ve
rus ſit Deus. Sic enim cum ſolus ſit dominator, & do
minus Ieſus, non expellit autoritate patrem dicẽs ei
Mat. 11. Domine cœli & terræ. Sic neque pater cum ſolus ſit
verus Deus extraneum facit à vera deitate filiũ. Di-
ctum nanque eſt ante hæc de eo quod ſit verus Deus
iſte ſolus dominator & dominus Ieſus Chriſtus, qui
A eduxit populum ex Aegypto per Moyſen, quibus ita
dictis conſequens eſt vt non ſit alter Deus Moyſeos,
Neque enim eſt alius præter Trinitatem. Vnum etiã
Moyſes miniſtrare dinoſcitur ſecundum quod dictũ
eſt: Ille de me ſcripſit. Et illud quod ſcripſit Moyſes
inuenimus Ieſum impleuiſſe. Quapropter & ipſe *Ioan. 5.*
præuidens prophetiæ virtute. Crucem, maximas ha- *Heb. 11.*
bere diuitias ſe putauit improperium Chriſti: & non
aliter quàm ille qui dixit, mihi gloriandũ eſt in Cru-
ce Chriſti. Cum ergo Ieſus ſit qui ex Aegypto He-
bræos eduxit, conſtat quod non de humanitate ex
Maria procedente: ſecundum quod de Deo verbum
dictum eſt Ieſus, ſicuti proxime dixit: nobis autem
B vnus dominus Ieſus Chriſtus per quẽ omnia. Quod
autem ait quia præſcripti ſunt qui tranſtulerunt gra
tiam domini in luxuriam cui ſubiecti ſunt, id eſt, ad
hoc perſcripti iudicium, &c. (ſicut nuper edictum
eſt) conſiderandum eſt ne forſitan hoc poſſit expo-
ni etiam de his qui ſimiles Iudæ præſcripti ſunt vtiq;
prophetiis. De illo nãque dictum eſt: & epiſcopatũ *Pſal. 108.*
eius accipiet alter. Et illud: Leuauit contra me calca
neum ſuum, aduerſus doctorem panes eius edens, *Ioan. 13.*
quaſi etiam huiuſmodi impiis præſcriptum ſit, ſicut
de impiis veteris Teſtamenti. *Michael autem Archangelus, quando cum diabolo altercans diſputauit de corpore Moyſi, nec fuit auſus iudicium inferre blaſphemiæ: Sed dixit: Imperet tibi Deus.* Si ſubſtantialiter malus eſt diabo- C
lus, ſicuti putant terrenas naturas introducentes
qui dicũt aliquid aduerſus eũ crimini non ſubſtãtiæ
blaſphemiæ. Si neque rationabiliter increpat eũ do-
minus, cum naturam non habet, vt increpationem
pro opere non bono ſuſcipiet. Sed dum & incre-
patur à creatore dominóque cunctorum tanquam
dum poſſit ex hoc aliqua vtilitas prouenire, & bla-
ſphemiam arbitratus maximus Archangelus pro-
ferre quicquam aduerſus eũ, licet decertaretur pro
corpore Moyſeos. Nec eſt diabolus terrena ſubſtan-
tia. Habuit enim aliquando diuinam gloriam & ſan caue lege
ctam Dei ſcientiam, licet conuerſus de magnitudine
D tãta ceciderit. Oſtenditur itaque ex communi ſenſu,
quem habemus de cunctis rationabilibus, quoniam
cum ſunt arbitrij liberi, & conuerſio ſit facta dia-
boli, natura non malus eſt, quomodo nec ipſe qui
cunctos malignitate tranſcendit huiuſmodi eſt, licet
aduerſarij huius contemplationis præſcribant præ-
ſenti Epiſtolæ & Moyſeos aſſumptioni, propter eũ
locum vbi ſignificatur verbum Archãgeli de corpo-
re Moyſeos ad Diabolum factum. Non enim ex his
tantummodo, ſed in omni diuina ſcriptura mon-
ſtratur de caſu eius: & vnus nũc ſermo eſt, propter-
ea etiam diabolus appellatus eſt. Voluntatis enim e-
ius nõ eſſentiæ diaboli nomen eſt vt frequenter di-
E ctũ eſt. Sicut enim in Iuda dicendum eſt, cũ ſubſtan-
tiam eius ſignificamus, hominem dicentes eum, mo-
res vero cum diabolum appellamus. Agnoſcentes à *Ioan. 6.*
Saluatore qui dixit diſcipulis: Vnus ex vobis diabo-
lus eſt. Sic in iſto nomen diaboli malam eius ſignifi-
cat voluntatem, cum forte aliud nomen ſubſtantiã
eius inſinuat. Et ideo dixi forte, quoniam non habe-
mus in diuina ſcriptura clare dicta nomina propria
rationabilium. Quod & ſi nõ eſt, attamen commu-
ni nomine Angeli, eius ſubſtantia declaratur, aliqua
ſcilicet exiſtens præter malam operationem, quod
dum feciſſet, diabolus appellatus eſt. *Væ illis qui in viam Cain abierunt, & in errorem Balaam mercede diffuſi*

ſunt, & contradictione Chore perierunt. Quoniã per om-
A nia declarati ſunt cecidiſſe à verbo veritatis hæreti-
Gen. 4. ci, oſtendit eos diuerſis ſubiectos malis. Dicit enim
eos in viam Cain ambulare, qui propter inuidiam
& impietatem necauit fratrem. Qui dum contriſta-
ri debuiſſet eo quod ſacrificium eius ſuſceptum non
erat quod impie indubitanter obtulerat, & imitari
fratrem, vt & iſte piè Deo munus offerat, inuidia ma
gis correptus aduerſus eum, homicida primus appa-
ruit. Et non in hoc ſolo quieuit, ſed etiam exten-
dens impietatem ſuam, peccator circa Deum factus
voluntariè, à vultu eius expulſus eſſe, nihil iam pu-
tans in ſe Dei prouidentia prouenire, ſecundum om
nia quæ habebat ſe autoritatem eſſe credebat, & vo-
B luntatem ſuam. Præſentes igitur hæreticos ambu-
lare inquit in viam eius, & extra vultum Dei propter
ignorantiam factos, ſed etiam præponentes ſemet-
ipſos creatori, illum ſiquidem animalis naturę ſe au-
tem ſpirituales eſſe dicentes. Quapropter non recte
diuidunt ea, quæ volunt immolantes offerre ſe pu-
tant, quoniam primitias ſibimet, ſecundas vero par-
tes offerunt Deo. Ex huiuſmodi enim nequitia atque
fallacia. Homicidæ enim fiunt fratrum ſuorum, offe
rentes eis quæ ſapienda non ſunt, magis autem ad
ſuã imitationem vocantes eos cum dicunt, tranſea-
mus in campum. Dicit igitur eoſdem ſimiles eſſe Ba-
laam præponentes pietati mercedem oblatã ei à Re-
C geMadianata, vt malediceret eis, qui Dei benedictio-
Num. 22. ne fruebantur. Qui etiam iniuſtitiæ mercede diffuſi
ſunt, vaticinantes enim inueniuntur, & pro ſancto
Spiritu ſpiritum erroris habentes, vnde etiam dant
& iſti conſilium fornicationis & idolorum culturæ,
ſicut ille pro ditione populi Dei. Hæc autem de hæ-
reticis quilibet dicens, ad ſuperiora proficiat, & nõ
tantum in verbo, ſed in litera qua conſtant, quæ etiã
in Apocalypſi Ioannis tanguntur, quod hæc habeãt
intellectualiter falſi doctores, cum ſint amatores
principatus atque ſuperbiæ & præſulibus eccleſiæ
reſiſtentes, magis autem Apoſtolis, qui ex Deo ha-
bent vt ſacerdotes ſint. Hi nanque Chore contradi-
D Num. 16 ctione ſcilicet errauerunt. Ille ſiquidem reſtitit ſa-
cerdotio Aaron Dei voluntate collato, & propter
contradictionem noua morte mutilatus eſt ipſe, &
qui cum eo eſſe videbantur. *Hi qui in dilectionibus ve-
ſtris maculis coepulantur ſine timore, ſemetipſos paſcentes.
Nubes ſine aqua quæ à ventis circunferuntur, arbores autum
nales, infructuoſæ, eradicatæ, bis mortuæ, fluctus ferocis maris
ſpumantes ſuas confuſiones, ſydera ſeductionis quibus, &c.*
Cum oſtendiſſet eos qui ambulant in viam Cain,
& effuſi ſunt iniuſta mercede Balaã, & eos qui per-
diti ſunt contradictione Chore. Sequitur dicens:
Hi ſunt conuiuia celebrantes, quando dilectiones
habentes coëpulantes in maculis ſuis, dum carnes
E polluunt proprias, & transferunt ad luxuriam do-
mini gratiam. Proinde cum omnia huiuſmodi cum
multo contemptu faciant, ſine timore ſemetipſos
paſcunt. Cum enim ſunt ſub paſtore vero ita degen-
tes, ſine timore & ſine reuerentia conſtituti, quí-
que comparant ſemetipſos ſanctis nubibus pluenti-
bus iuſtitiam. Quæ nubes vtique veritatis ſunt, ſe-
cundum quod ſcriptum eſt: Nubes pluãt iuſtitiam.
Et: vſque ad nubes veritas tua. Quibus plenis im-
Eſa. 45. bre ſpirituali mandatur, ne pluant ſuper indignos.
Veruntamen licet nitantur ſemetipſos prædicti viri
Pſal. 35. comparare nubibus ſanctis, attamen nubes ſunt ſine
aqua, non habẽtes in ſemetipſis ſcientiã Dei. Quod
qui perceperit, habet in ſemetipſo fontem aquæ ſa- Ioan. 4.
A lientis in vitam æternam, ita vt fluant de intelligibi-
li eius ventre flumina aquæ viuæ. Imitantur igitur
iſti nubes. Etiam arboribus ſemetipſos cõparare cõ-
tendunt, quæ bonos afferunt fructus, cũ ſint vtique
arbores bonæ, & licet hoc faciãt iſti, arbores tamen
autumnales & ſine fructu ſunt. Nam licet promittãt
mentientes fructum habere ſe bonũ, arguũtur tamẽ
cũ non poſſint vuam & ficũ ferre hi qui ſpinæ ſunt
& tribuli, & arbores ſine fructu. Hæc autem omnia
& ſpinæ & tribuli opportuna ſunt vt igne cremẽtur.
Super hæc itaq;, quod ſine fructu ſunt, euenit eis vt
etiã radicitus euulſi ſecundo moriantur. Quia peccã
tes conſequenter habent mortẽ, & iſti ſecundo pec-
B cãt, hoc eſt, actu & ſenſu, ſecundò etiã mori dicũtur.
In eis igitur qui ſecundo moriuntur, etiã hoc dicen-
dum eſt, quoniã ante fidem mortui ſunt, cum in im-
pietate malitiáq; degẽtes, & viſi ſunt à mortuis per
pœnitentiam ſurrexiſſe accedentes ad Euangelium.
Quando de illo reflectuntur ad impietatem, ſecun-
dò moriuntur, de quibus dicitur: Melius erat eis nõ
agnouiſſe viam veritatis, quàm agnoſcentes reuer- 2. Pet. 2.
ti poſt tergum. Vnum neceſſario conſequens eſt, vt
cum ſecundo moriuntur, eradicati videantur, vt nul-
lam ſpem habeant denuo germinandi. Blaſpheman-
tes enim in Spiritum ſanctum, remiſſionem non ha-
bent peccatorũ, neque nũc, neque in futuro ſeculo.
C Repræſentat igitur hæc ſcriptura conturbatos mo-
res, & perturbatũ intellectũ hæreticorum, cum dicit Luc. 13.
eos fluctus ferocis maris ſpumantes ſuas confuſio-
nes, per quæ turpiter immorantur vniuerſa fornica-
ria celebrantes circa eos cum quibus cõpulari feſti-
nant, augentes maliciã ſuam & lumen ſe eſſe ſimulã-
tes, apud eos qui ſunt in tenebris conſtituti: & imi-
tantes patrẽ ſuum Satanam, qui in lucis Angelũ trãſ
formatur. Veruntamẽ licet hanc fantaſiam celebra-
re valeant, tamen ſydera ſunt erroris, quibus caligo
tenebrarũ æterna ſeruatur. Tradẽtur enim tenebris
exterioribus, dum fuerit corũ lumen extinctũ. Lux
enim impiorũ extinguetur. De huiuſmodi ſyderibus Iob. 18.
D dicitur: Quæ cadit ſicut folia fici & vineæ, dũ vera ſy & 38.
dera, nõ folia ſed fructus ſunt veræ vitis & fici. Scri-
ptum namque de huiuſmodi iuſtis eſt: Fulgebunt ſi- Eſa. 34.
cut claritas firmamẽti, & intelligẽtes erũt ſicut aſtra,
propterea namque ſancti reſurgentes à mortuis cũ
incorruptibili & ſpirituali corpore, Solis & Lunæ Dan. 12.
& ſyderũ gloriæ comparãtur. Diximus prius de his
qui vocati ſunt eò quòd præſcripti, & quod prædi-
ctum de eis ſit, ſicut de Iuda proditore, quod vere
firmatur ex his quæ poſtea ſubiungit Apoſtolus, di-
cens: *Prophetauit autem de his ſeptimus ab Adam Enoch,
dicens: Ecce venit dominus in ſanctis milibus eius, facere iu-
dicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus
E operibus impietatis eorum, quibus impie egerunt, & de om-
nibus duris quæ loquuti ſunt contra Deum peccatores impij.
Hi ſunt murmuratores, querulosi, ſecundum deſyderia ſua
ambulantes, & os eorum loquitur ſuperba, mirantes perſonas
quæſtus cauſa.*

AD LECTOREM.

*HÆ ſunt, Lector humaniſſime, quas ex vetuſtiſſimo mẽ-
branis ſcripto codice, multa ſane induſtria, cum lectio-
nem literarum obſcuritas plurimũ moraretur, Didymi in Ca-
nonicas epiſtolas enarrationes inuenimus. Et ſi, quantum ex
ipſa colligere potuimus compoſitione, aliquã, paucula tamen
deſyderari*

*deſyderari videantur, hanc tamen iacturam iam nunc repone-
A re non erat integrum. Si vero vel caſus, vel noſtra fortaſſe in
diſquirendis veterum libris ſedulitas, id incommodi reſar-
ciuerit, tibi illa æq́; atque hæc legenda noſtris typis communica-
bimus. Tu boni noſtram interim conſulito operam. Vale.*

*DIVI HIERONYMI AD PAVLINIA-
num in librum Didymi de Spiritu
ſancto Præfatio.*

CVM in Babylone verſarer: & purpuratæ
meretricis eſſem colonus: & iure Quiri-
tum viuerẽ: volui garrire aliquid de Spi-
ritu ſancto, & cœptum opuſculum, ciuſ-
B dem vrbis pontifici dedicare: Et ecce olla illa quæ
in Hieremia poſt baculum cernitur à facie Aquilo-
nis cœpit ardere: & Phariſæorum conclamauit ſena-
tus: & nullus ſcriba vel fictus, ſed omnis quaſi indi-
cto ſibi prælio doctrinarum, aduerſum me imperi-
tiæ factio coniurauit. Illico ego velut poſtliminio
Hieroſolymam ſum reuerſus: & poſt Romuli caſam
& ludorum lupercalia, diuerſorium Mariæ & ſalua-
toris ſpeluncam aſpexi. Itaque mi Pauliniane frater,
quia ſupradictus pontifex Damaſus qui me ad hoc
opus primus impulerat, iam dormit in Chriſto: tam
tuo quàm venerabilium mihi ancillarum Chri-
ſti, Paulæ & Euſtochij nunc adiutus oratu: can-
C ticum quod cantare non potui in terra aliena: hic à
vobis in Iudæa prouocatus immurmuro, augu-
ſtiorem multo locum exiſtimans, qui ſaluatorem
mundi, quàm qui fratris genuit parricidam. Et vt au-
torem titulo fatear: malui alieni operis interpres ex-
iſtere, quàm (vt quidam faciunt) informis cornicula,
alienis me coloribus adornare. Legi dudum cuiuſ-
dam libellos de Spiritu ſancto: & iuxta comici ſen-
tentiam, ex Græcis bonis, Latina vidi non bona. Ni-
hil ibi dialecticum, nihil virile atque diſtrictũ, quod
lectorem vel ingratis in aſſenſum trahat: ſed totum
flaccidum, nitidum, molle, atque formoſum & ex-
quiſitis hinc inde odoribus pigmentatum. Didymus
D Can. 1. vero meus, oculum habens ſponſæ de Cantico can-
Ioan. 4. ticorum: & illa lumina quæ in candentes ſegetes ſu-
blimari Ieſus præcepit, procul altius intuetur: & an-
tiquum nobis morem reddidit, vt videns vocetur
Tit. 3. Propheta. Certe qui hunc legerit: Latinorum furta
cognoſcet: & contemnet riuulos, cum cœperit hau-
rire de fontibus. Imperitus ſermone eſt & non ſcien
tia: Apoſtolicum virum ex ipſo ſermone exprimens,
tam ſenſuum nomine quàm ſimplicitate verborũ.

*DIDYMI DE SPIRITV SANCTO, LIBER
primus, diuo Hieronymo interprete.*

E OMNIBVS quidem quæ diuina ſunt, cum
reuerentia & vehementi cura oportet in-
tendere, maxime autem his quæ de ſpiri-
tus diuinitate dicuntur: præſertim cum
blaſphemia in eum ſine venia ſit: ita vt blaſphemãtis
pœna tendatur: non ſolum in omne præſens ſeculũ,
Mar. 3. ſed etiã in futurum. Ait quippe ſaluator, blaſphemã
Luc. 13. ti in ſpiritũ ſanctũ non eſſe remiſſionẽ, neque in iſto
Mat. 12. ſeculo, neque in futuro. Vnde magis ac magis opor-
tet intẽdere: quæ ſcripturarũ de eo relatio ſit: ne in
aliquem ſaltem per ignorantiam blaſphemiæ error
obrepat. Expedierat quidẽ fideli & timido moderã-
ti vires ſuas, magnitudinẽ præſentis quæſtionis ſilẽ-
tio præterire: & rem plenam periculo, non in ſuum
A diſcrimen attrahere. Verũ quoniam quidã temerita-
te potius, quàm recta via etiã in ſuperna erigũtur: &
hæc de ſpiritu ſancto iactitãt, quæ neq; in ſcripturis
lecta, neq; à quoquã eccleſiaſticorũ veterum vſurpa-
ta ſunt, cõpulſi ſumus creberrimæ exhortationi fra-
trũ cedere: quæq; ſit noſtra de eo opinio, etiã ſcri-
pturarũ teſtimoniis cõprobare: ne imperitia tãti dog
matis hi qui cõtraria opponũt, decipiãt eos qui ſine
diſcuſſione ſolicita, in aduerſariorũ ſententiã ſtatim
pertrahũtur. Appellatio ſpiritus ſancti & ea q̃ mon-
ſtratur ex ipſa appellatione ſubſtãtia: penitus ab his
ignoratur qui extra ſacrã ſcripturã philoſophãtur.
Solũmodo enĩ in noſtratibus literis, & notio eius &
B vocabulũ refertur, tã in nouis quàm in veteribus. Ve
teris quippe teſtamẽti homo Dauid, particeps eius
effect⁹, orabat vt in ſe pemaneret, dicẽs: Spiritũ tuũ Pſal. 50.
ſanctũ ne auferas à me. Et Danieli adhuc puero ſuſci Dan. 13.
taſſe dicitur Deus ſpiritũ ſanctum: quaſi iam habitã-
tẽ in eo. Necnõ etiam in nouo teſtamẽto, hi viri qui
Deo placuiſſe referũtur, ſpiritu ſancto pleni ſunt. Ioã
nes quippe adhuc in matris vtero ſanctificatus exul-
tat. Et Ieſus à mortuis reſurgens: cum inſufflaſſet in Luc. 1.
faciẽ diſcipulorũ ait: Accipite ſpiritũ ſanctũ. Plena Ioan. 20.
ſunt volumina diuinarũ ſcripturarũ his ſermonibus,
quorũ congeriẽ in præſenti opere digerere ſuperſe-
di: quia difficile nõ eſt ex his quæ aſſumpſimus vnũ-
C quẽmque lectorẽ ſibi ſimilia reperire. Nemo autem
ſuſpicetur alium ſpiritum ſanctũ fuiſſe in ſanctis vi-
ris ante aduentum domini: & alium in Apoſtolis cæ
teríſque diſcipulis: & quaſi nomina in differentibus
eſſe ſubſtãtiis. Poſſumus quidẽ teſtimonia de diui-
nis literis exhibere: quia idẽ ſpiritus & in Apoſtolis
& in Prophetis fuerit. Paul⁹ in epiſt. quã ad Hebręos
ſcribit: de Pſalmorũ volumine teſtimoniũ proferens Heb. 3.
ab ſpiritu ſancto id dictũ eſſe commemorat. Et ſicut & 4.
dicit hic ſpiritus ſanctus: Hodie ſi vocẽ eius audieri- Pſal. 94.
tis nolite obdurare corda veſtra &c. In fine quoque
Actuum Apoſtolorum cũ Iudæis diſputans ait: Si-
cut ſpiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiam prophe-
D tam ad patres noſtros, dicens auditionem audietis,
& non intelligetis. Neque enim Paulus alium ha- Mar. 9.
bens ſpiritum ſanctum: hæc de eo ſcripſit, qui in
Prophetis ante aduentum domini alius fuit: ſed de
eo cuius & ipſe particeps fuit: & omnes qui in fide
conſummatæ virtutis ferebantur. Vnde & cũ articu-
lo eius meminit, quaſi ſolitariũ & vnum eſſe conte-
ſtans: vbi dicit non ſimpliciter πνεῦμα ἅγιον: hoc
eſt ſpiritus ſanctus, ſed cum additamento articuli
τὸ πνεῦμα ἅγιον: hoc eſt, hic ſpiritus ſanctus. Et E-
ſaiam prophetaſſe commemorat cum articulata vo
ce διὰ τὸ πνεῦμα ἅγιον: id eſt, per hunc ſpiritum ſan- Heb. 3.
ctum, & non ſimpliciter πνεῦμα ἅγιον. Petrus quo-
E que in eo ſermone quo præſentibus perſuadebat.
Oportuerat, inquit, impleri ſcripturam, quam locu-
tus eſt ſpiritus ſanctus: id eſt τὸ πνεῦμα ἅγιον: per os Act. 1.
Dauid de Iuda: oſtendens & ipſe eundem ſpiritũ, &
in Prophetis & in Apoſtolis operatũ. Plenius de hoc
in conſequentibus tractabimus: cum dicere cœperi-
mus, non ſolũ dominum verbũ factum eſſe ad pro-
phetas, ſed & ſpiritum ſanctum: quia & inſeparabili-
ter poſſidetur, cum vnigenito filio Dei. Ipſa vox ſpi-
ritus ſancti, non eſt vacua appellatio: ſed ſubiacentis
eſſentiæ demonſtratrix patri filióque ſocia, & à crea-
turis penitus aliena. Cum enim creaturæ in viſibilia
& in inuiſibilia: id eſt, in corporalia & in incorpo-

ralia partiantur: nec de corporalibus ſubſtantiis eſt Spiritus ſanctus, animæ & ſenſus habitator, A ſermonis & ſapientiæ & ſcientiæ effector: nec de inuiſibilibus creaturis. Hæc quippe omnia, ſapientiæ & cæterarum virtutum & ſanctificationis capacia ſunt. Iſta vero ſubſtantia de qua nunc ſermo eſt: ſapientiæ & ſcientiæ & ſanctificationis effectrix eſt. Neque enim inueniri poteſt aliqua in Spiritu ſancto fortitudo, aut operatio ſanctificationis virtutiſque, quam ab extraneo quodam ſuſtineat: quia iſtiuſmodi natura, mutabilis eſt. Porrò Spiritus ſanctus, cõfeſſione omnium immutabilis eſt ſanctificator, ſcientiæ diuinæ & vniuerſorum attributor bonorũ: & vt breuius dicam, ipſe ſubſiſtens in his bonis quæ à domino largiuntur. Mat. 7. B Nam eundem Euangelij locum Matthæus Luc. 11. Lucáſque deſcribens: alter ex his ait: Quanto magis pater cœleſtis dabit bona petentibus ſe? Alter vero Quanto magis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum ſuum ſanctum petentibus ſe? Ex quibus apparet Spiritum ſanctum plenitudinem eſſe donorum Dei: & ea quæ diuinitus adminiſtrantur nõ abſque eo ſubſiſtere: quia omnes vtilitates, quæ ex donorum Dei gratia ſuſcipiuntur, ex iſto fonte demanant. Quod autem ſubſtantialiter bonum eſt, non poteſt extraneæ capax eſſe bonitatis: cum ipſum tribuat cæteris bonitatem. Igitur manifeſtum eſt, non à corporalibus tantum: ſed & ab incorporalibus creaturis extraneum eſſe ſpiritum ſanctum: C quia cæteræ ſubſtantiæ hanc ſubſtantiam ſanctificationis accipiunt: iſte vere non tantum non eſt capax ſanctificationis alienæ, ſed inſuper attributor eſt & creator. Denique qui communione eius fruuntur: participes dicuntur Spiritus ſancti, ſanctificati vtique ab eo. Perſpicue enim Heb. 10. ſcriptum eſt, quod ſpiritui gratiæ, in quo ſanctificatus eſt, contumeliam faciens: graui punietur peccato. Si autem ſanctificatus eſt per communionem Spiritus ſancti: oſtenditur quod ipſe particeps eius fuerit, & largitor ſanctificationis Spiritus ſanctus. 1. Cor. 5. Apoſtolus quoque ad Corinthios ſcribens: & enumerans eos qui regnum cœlorum ſunt conſecuturi, addit dicens: D Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Ieſu Chriſti & in ſpiritu Dei noſtri. Spiritum Dei non alium aſſerens eſſe quàm ſpiritum ſanctum. Etenim in conſequentibus idem approbat, dicens: 1. Cor. 12. Nemo in ſpiritu Dei loquẽs, dicit anathema Ieſu: & nemo dicit dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto: ſpiritum Dei, ſpiritum ſanctum eſſe confirmans. Si igitur ſanctificator eſt: non mutabilis, ſed immutabilis ſubſtantiæ oſtenditur. Immutabilem autem ſubſtantiam Dei tantùm & vnigeniti filij eius, manifeſtiſſime tradunt diuina eloquia: conuertibilem & mutabilem omnem creaturarum ſubſtantiam prædicantia. E Ergo quoniam ſubſtantia ſpiritus ſancti non cõuertibilis ſed inconuertibilis demonſtrata eſt: non erit creaturę ὁμόσιον. Eſſet quippe & creatura immutabilis, ſi cum patre poneretur & filio eandem habens inconuertibilitatem. Omne enim quod alieni boni capax eſt: ab hac ſubſtãtia ſeparatur. Tales autẽ ſunt cunctæ creaturæ: Deus vero cũ bonus ſit: fons Pſal. 118 & principiũ bonorũ eſt: facit igitur eos bonos, quib[9] ſe ſe impertit, bonus ipſe non factus ab alio, ſed ſubſiſtens: ideo capabilis, non capax. Vnigenitus quoque filius, eius ſapiẽtia & ſanctificatio non fit ſapiẽs ſed ſapientes facit: & non ſanctificatur, ſed ſanctifi- 1. Cor. 1. cat. Vnde & ipſe capabilis eſt, & non capax. Cũ igitur inuiſibilis creatura, quam rationabilem & incor- A poralem ſubſtantiam vocari conſuetudinis eſt, non ſit capabilis, ſed capax: ſi enim capabilis eſſet, nullius boni capax eſſet, per ſe ſimplex ipſa ſubſiſtens & alterius boni receptatrix: participatione habeat bonũ, & non de his quæ habentur ab aliis, ſed de his quæ habent alia intelligatur, patre & filio habitis magis quàm habentibus, creatura vero habente, & non habita: de ſpiritu quoque ſancto retractemus: & ſi quidem ipſe quoque participatione alterius ſanctimoniæ ſanctus eſt, connumeretur cæteris creaturis. Si vero ſanctos facit capaces ſui: cum patre ponatur & filio. Quod autẽ ab aliis capiatur ſpiritus ſanctus, & non alia capiat: & nunc & in ſectarum volumine B prout potuimus expreſſimus: & ex omni ſcriptura ſermonem noſtrum affirmare perfacile eſt. Beatus quoque Apoſtolus ad Epheſios ſcribens ait: In quo Ephe. 1. & credẽtes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ. Si enim ſignantur quidam ſpiritu ſancto, formam & ſpeciem eius aſſumentes: ex his eſt ſpiritus ſanctus, quæ habentur & non habent: habentibus illũ ſignaculo eius impreſſis. Ad Corinthios quoque idem ſcribens: Nolite in- Ephe. 4. quit, contriſtare ſpiritum ſanctum, in quo ſignati eſtis: ſignatos eſſe conteſtans eos qui ſuſceperant cõmunionem ſpiritus ſancti. Quomodo enim diſciplinæ & virtutis aſſumptor, ſignaculum & figuram C (vt ita dicam) in ſuum ſenſum recipit eius ſcientiæ, quam aſſumpſit: ſic & is qui ſpiritus ſancti particeps efficitur per communionem eius, fit ſpiritualis pariter & ſanctus. Ipſe ſpiritus ſanctus, ſi vnus de creaturis eſſet: ſaltem circumſcriptam haberet ſubſtantiam: ſicut vniuerſa quæ facta ſunt. Nam & ſi non circumſcribantur loco & finibus, inuiſibiles creaturæ: tamen proprietate ſubſtantiæ finiuntur. Spiritus autem ſanctus cum in pluribus ſit: non habet ſubſtantiam circumſcriptam. Mittens quippe Ieſus prædicatores doctrinæ ſuæ, repleuit eos ſpiritu: & Ioan. 20. inſufflans in faciem eorum: Accipite, inquit, ſpiritum ſanctum, & euntes docete omnes gentes: qua- D ſi omnes cunctis gentibus mitteret. Neque enim omnes Apoſtoli, ad omnes gentes pariter ſunt profecti, ſed quidam in Aſiam, quidam in Scythiam, & alij in alias diſperſi nationes: ſecundum diſpenſationẽ illius quam ſecũ habebãt ſpiritus ſancti, quomodo & dominum dicentẽ: vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad cõſummationem ſeculi. His & illud cõgruit: Accipietis virtutẽ ſuperuenientis ſpiri- Mat. 28. tus ſancti in vos, & eritis teſtes mihi in Hieruſalem, Act. 1. & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad extremum terræ. Si ergo hi in extremis finibus terræ ob teſtimoniũ domini conſtituti, diſtabant inter ſe longiſſimis ſpaciis: aderat autem eis inhabitator ſpiritus ſan- E ctus incircunſcriptam habens ſubſtantiam, demonſtratur angelica virtus ab hoc prorſus aliena. Angelus quippe qui aderat, verbi gratia, Apoſtolo in Aſia oranti: non poterat ſimul eodem tempore adeſſe aliis in cæteris partibus mundi cõſtitutis. Spiritus autem ſanctus nõ ſolum ſe iunctis à ſe hominibus præſto, ſed & ſingulis quibúſq; Angelis principatibus, thronis, dominationib[9] inhabitator aſſiſtit: Col. 1. & vt homines ſanctificãs, alterius quàm ſunt homines eſt naturæ: ſic & alias creaturas ſanctificans, alius ab earum eſt ſubſtantia: quoniam omnis creatura non ex ſua ſubſtantia, ſed ex communione alterius ſanctitatis, ſancta perficitur. Dicti ſunt quidem ſancti

ſancti Angeli in Euangelio ſaluatore dicente: venturum eſſe filium hominis in maieſtate ſua & patris, A Luc. 9. & ſanctorum Angelorum. Et Cornelius in Actibus Act. 10. Apoſtolorum à ſancto Angelo ſcribitur accepiſſe reſponſum, vt Petrum ad ſe Chriſti diſcipulum vocaret. Verum ſancti ſunt Angeli participatione Spiritus ſancti, & inhabitatione vnigeniti filij Dei, qui ſanctitas eſt & communicatio patris. De quo ſaluator ait: Pater ſancte. Si igitur Angeli non ex propria ſubſtantia ſancti ſunt, ſed ex participatione ſanctæ Trinitatis: alia Angelorũ oſtenditur à Trinitate eſſe ſubſtantia. Vt enim pater ſanctificans, alius eſt ab his quos efficit ſanctos, ita & Spiritus ſanctus alterius eſt ſubſtantiæ ab his quos ſui largitione ſancti- B ficat. Si vero hæretici propoſuerint, ex natura conditionis ſuæ Angelos ſanctos eſſe: cõſequenter coguntur dicere ὁμουσίος eſſe Trinitati, & inconuertibiliter eos iuxta ſubſtantiam ſanctos eſſe. Si autẽ hoc refugiẽtes, dixerint vnius quidem naturæ eſſe cũ cæteris creaturis: non tamen eandẽ habere ſanctitatẽ, quam homines habẽt: neceſſario deducẽtur, vt dicãt multo melioris homines eſſe ſubſtantiæ: cum hi per cõmunionem Trinitatis habeãt ſanctitatem: & Angeli propria natura ſancti ab ea ſint alieni. Sed vota ſunt hominum perfectorum: & ad conſummationẽ ſanctitatis venientium, æquales Angelis fieri. Angeli quippe hominibus, & non homines Angelis auxiliũ C tribuunt, miniſtrantes eis ſalutem, & annunciantes eis largiora Dei beneficia. Ex quo liquido oſtẽditur, honorabiliores & multo meliores eſſe Angelos hominibus, per germaniorem, vt ita dicam, & pleniorem Trinitatis aſſumptionem.

Quapropter cum alius ſit Spiritus ſanctus ab his quæ ipſe ſanctificat: non eſt vnius naturæ, cum cæteris creaturis quæ eum recipiunt. Si autem alterius eſt naturæ à creaturis, & in propria ſubſiſtit eſſentia: increatus & ineffectus oſtenditur. Multæ ſcripturæ ſunt, quæ ſine ambiguitate cõuincant, alterius eum à cunctis conditionibus eſſe naturæ. Quidam etiam Spiritu ſancto pleni eſſe dicuntur: nemo autem ſiue in ſcripturis, ſiue in conſuetudine plenus creatu- D ra dicitur. Neque enim aut ſcriptura ſibi hoc vendicat, aut ſermo communis: vt dicas plenum eſſe quẽpiam Angelo, throno, dominatione: ſoli quippe diuinæ naturæ, hic conuenit ſermo: dicimus autem virtutis & diſciplinæ quoſdam eſſe plenos: vt illud: Repletus eſt Spiritu ſancto: non aliud ſignificantes quàm plenos eſſe conſummatæ atque perfectæ vir- Luc. 1. tutis. Scriptum eſt de Ioanne: Et ſpiritu ſancto im- Eodem. plebitur adhuc ex vtero matris ſuæ. Et iterum, Re- Eodem. pleta eſt ſpiritu ſancto Eliſabeth. Et poſt alia. Et ſpiritu ſancto repletus eſt Zacharias pater eius. Haud dubium, quin & Ioannes prophetauit. Necnon in Act. 2. Actibus Apoſtolorum de multis credentibus qui in E vnum conuenerant refertur: Repleti ſunt ſpiritu ſancto. Cum autem participabilis ſit ſpiritus ſanct[9], ad ſimilitudinem ſapiẽtiæ ac diſciplinæ, non incaſſis nominibus ſcientiæ ſubſtantiam poſſidet: ſed per naturam ſanctificantem & implentem bonis vniuerſa bonus ipſe ſubſiſtit: iuxta quam & repleti quidẽ ſpiritu ſancto eſſe dicuntur: vt in Actibus Apoſtolorũ ſcriptum eſt: Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſan- Act. 4. cto: & loquebantur verbum Dei cum fiducia. Quomodo enim qui aliqua diſciplina plen[9] eſt: quia perfecte eã habet, erudite & ſubtiliter poteſt de ea proferre ſermonem: ſic qui ſpiritum ſanctum conſummatè acceperint: ita vt impleantur eo: cum fiducia A verbum Dei loquũtur: quia præſens ſpiritus ſanctus dignam Deo vocem miniſtrat. Hinc quidam cum ſupercilio ait: hæc dicit ſpiritus ſanctus. Et Apoſtolus: Sed implemini, inquit, ſpiritu ſancto. Et multis Ephe. 5. locis Actuum Apoſtolorum, pleni fuiſſe ſpiritu ſan- Act. 6. cto diſcipuli domini ſcribuntur. Conſiderate ergo fratres viros ex vobis teſtimonium habẽtes ſeptem plenos ſpiritu ſancto & ſapientia. Et de Stephano. Cum autem plenus eſſet ſpiritu ſancto: intuens in Act. 7. cœlum vidit gloriam Dei, & Ieſum ſtantem à dextris Dei. Et de electionis vaſe dicitur. Saulus qui & Paulus plenus ſpiritu ſancto, intuẽs in eum ait: Et in cõ- Act. 13. mune de vniuerſis credẽtibus annotatur. Diſcipuli B quoque replebãtur gaudio & ſpiritu ſancto. Eodem. Angeli aũt præſentia ſiue alicuius alterius excellẽtis naturæ quæ facta eſt, nõ implet mentẽ atque ſenſum: quia & in ipſa aliunde cõpletur. Quomodo enim ex plenitudine quis accipiẽs ſaluatoris, plenus efficitur ſapiẽtia & virtute & iuſtitia & ſermone Dei: ſic qui ſpiritu ſancto plenus eſt, ſtatim vniuerſis donationibus Dei repletur, ſapientia, ſcientia, fide, cæteríſque virtutibus. Qui igitur implet vniuerſas creaturas: quæ tamẽ poſſunt virtutem & ſapientiam capere: nõ eſt ex his quæ ipſe cõplet. Ex quo colligitur alterius eũ eſſe ſubſtãtiæ: quàm ſunt omnes creaturæ. Diximus & alibi: quia ſuperintelligatur in ſancti ſpiritus ſub- C ſtãtia etiam plenitudo munerũ diuinorum. Denique impoſſibile eſt gratiã Dei ſortiri quempiam: ſi nõ habeat ſpiritum ſanctũ: in quo approbamus cũcta Dei dona conſiſtere. Quòd vero is qui habeat eum: ſermonẽ quoq; ſapiẽtiæ, & reliqua bona perfecte cõſecutus ſit: & nũc manifeſte ſermo demõſtrat, & paulo ante diximus ſubſtantiã bonorum Dei ſpiritum ſanctum eſſe, cũ poſuimus exẽplum: Dabit pater ſpiri- Mat. 7. tum ſanctũ petentibus ſe, & dabit pater bona petẽtibus ſe. Nec exiſtimare debemus ſpiritum ſanctũ ſecundum ſubſtãtias eſſe diuiſum, quia multitudo bonorum dicatur: Impaſſibilis enim & indiuiſibilis atque immutabilis eſt: ſed iuxta differentes efficien- D tias & intellectus, multis bonorum vocabulis nũcupatur: quia participes ſuos non iuxta vnam eandemque virtutem cõmunione ſui donet: quippe cum ad vtilitatem vniuſcuiuſque aptus ſit: & repleat bonis eos, quibus iudicat ſe adeſſe debere. Denique Stephanus primus ille teſtis veritatis, & dignus ſuo nomine, plenus ſapientia & ſpiritu ſancto dictus eſt: ſapientia conſequenter ſuperintellecta, cõmorante in eo ſpiritu ſancto, ſicut loquitur ſcriptura: Et elegerũt Act. 6. Stephanum plenum fide & ſpiritu ſancto Apoſtoli. Et: Stephanus aũt plenus gratia & virtute, faciebat Act. 6. prodigia & ſigna magna in populo. Et adhuc de eodem: & non valebant reſiſtere ſapientiæ & ſpiritui, E qui loquebatur in illo. Plen[9] enim ſpiritu ſancto vir beatus & fidei effectus eſt particeps, quæ ex ſpiritu ſancto venit: iuxta illud: Alij autem fides in eodem ſpiritu. Et gratiam atque virtutẽ, iuxta eundem ſpiritũ habẽs, ſigna & prodigia magna faciebat in populo. Necnon & illis donationibus ſecũdum eundem ſpiritum affluebat: quæ vocantur curationum gratiæ atque virtutes. Et hæc enim in enumeratione donorum Dei, in ſpiritu & ſecundum ſpiritũ, in prima Apoſtoli Pauli epiſtola ad Corinthios collocantur. Intantum autẽ Stephanus diuina gratia abundabat: vt nemo contradicentium & eorum qui aduerſus eum diſputabant, valerent reſiſtere ſapiẽtiæ & ſpiri-

tui qui loquebatur in illo. Erat quippe è Spiritu ſancto ſapiens. Vnde & ad diſcipulos ſuos Ieſus perſpi- *Luc. 12.* cue proclamat: Cum introducti fueritis ad principatus & poteſtates & concilia & ſynagogas: nolite eſſe ſoliciti quid vos oporteat dicere: aut quid loquamini in illo tempore. Dabũtur enim vobis à Spiritu ſancto ſermones ſapientiæ, quibus non queant contradicere ne hi quidem qui vehementer in diſputationibus callent. Sed ponamus ipſum teſtimoniũ quod ita cõtexitur. Cũ aũt introduxerint vos in ſynagogas ad principatus & poteſtates: nolite ſoliciti eſſe quomodo, aut quid reſpondeatis: Spiritus enim ſanctus docebit vos in eadem hora quæ oporteat dicere. Et in alio Euangelio: Ponite ergo in cordibus *Luc. 21.* veſtris non præmeditari quemadmodum reſpondeatis: Ego quippe dabo vobis os & ſapientiam: cui non valeant contradicere, aut reſpondere. Spiritu vero ſancto tribuente Apoſtolis verba aduerſus eos qui Euangelio contraibant: dilucide oſtenditur in ſubſtantia eius ſuperintelligi ſapientiæ & ſcientiæ ſermonem. Quomodo autem Saluator in illa hora os & ſapientiam diſcipulis largiatur, quibus contra dicere non queant, ne hi quidem qui apud homines eloquentiſſimi putantur: non eſt huius temporis diſſerere: quia nunc propoſuimus oſtendere ſuperintelligi ſemper in Spiritu ſancto dona virtutum: ita vt is qui eum habet, donationibus Dei plenus habeatur. Vnde & in Eſaia, ipſe Deus cuidam dicit: Ponã *Eſa. 44.* Spiritum meum ſuper ſemen tuũ: & benedictiones meas ſuper filios tuos. Nunquã enim accipit quiſquã ſpirituales benedictiones Dei, niſi præceſſerit Spirit⁹ ſanctus. Qui enim acceperit Spiritum ſanctum, cõſequenter habebit benedictiones, id eſt, ſapientiam & intellectũ & cætera: de quibus ita ſcribit Apoſto- *Col. 1.* lus: Propter hoc & nos, ex quo die audiuimus, non ceſſamus orantes pro vobis & deprecantes vt impleamini cognitione voluntatis eius in omni ſapientia & intelligentia ſpirituali, ambulantes digne Deo. Eos enim qui digne ſibi per opera & ſermones & prudentiam incedunt, impleri ait voluntate Dei, ponentis ſuper eos Spiritum ſanctum: vt impleantur ſapiẽtia & intellectu, & reliquis ſpiritualibus bonis. Sapiẽtia autem & intellectus quæ in Spiritu ſancto ſunt, à Deo dantur. Dominus, inquit, dabit ſapientiá: *Prou. 2.* & à facie eius ſapientia & intellectus procedit cum ea ſapientia quæ ab hominibus venit nõ ſit ſpiritualis, ſed carnea & humana. De hac itaque Apoſtolus *2. Cor. 1.* ſcribit: Non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei cõuerſati ſumus in mundo: carnalem ſapientiam, dicens quæ in rebus corporeis ex humano ſubſiſtit cogitatu. Porrò ſpiritualis ſapientia & intellectualis, circa inuiſibilia & intellectualia ſe tenens: per operationem Spiritus ſancti capientibus ſe, ſui præſentiam tribuit. In multis quoque aliis locis Apoſtolus memorat in Spiritus ſancti ſubſtantia, Dei munera commorari, ſicut in ilo. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in *Rom. 15.* ſpe & virtute Spiritus ſancti. Deus autem largitor bonorum, ſpem quam promiſit, reddet in virtute Spiritus ſancti, his qui habent illum: gaudio & pace cõplet eos: qui imperturbatam & ſedatam cogitationẽ poſſidentes, lætas habent mentes & ab omni perturbationum tempeſtate tranquillas. Qui autẽ in virtute Spiritus ſancti prædicta bona fuerint cõſecuti: etiam rectam fidem in Trinitatis myſterio cõſequentur. In alio quoque loco eiuſdem epiſtolæ,

Non eſt, inquit, regnum Dei cibus & potus ſed iuſti- *Rom. 14.* A tia & pax & gaudium in Spiritu ſancto. In Spiritu enim ſancto iuſtitiam, id eſt, vniuerſam virtutem, & quam ſupra diximus pacem, Dei gaudio copulatam eſſe afferens: his qui ſe audire poterant, manifeſtiſſime probat: nõ alia hæc bona quàm Spiritus ſancti eſſe ſubſtantiã. Cũ ergo hæc bona ex largitione ſpiritus ſancti ad homines veniãt: vocatio gentiũ quã introduxit per doctrinã Euangelicã, acceptabilis & ſanctificata redditur in Spiritu ſancto: quia & in hac ſanctificatos & acceptos faciẽs Spiritus ſanctus: ſubſtantia eſt bonorũ Dei. Et qui illo plenus eſt: vniuerſa iuxta rationẽ agit, docẽs recte: viuens irreprehẽſibiliter: ſigna atque portẽta vere perfectéque de- B mõſtrans. Habet enĩ fortitudinẽ Spiritus ſancti pręſtãtem ſibi theſaurũ & cauſam plenitudinis omniũ bonorũ. Nouit Petrus diſcipulus domini Ieſu, largitionem Spiritus ſancti donorũ Dei eſſe naturã. Ait quippe ad eos qui obiurgabant introitum ſuum ad Corneliũ. Si itaque æqualem gratiã dedit illis Deus præbens Spiritum ſanctum, quomodo & nobis in *Act. 11.* principio: ego quis erã qui poſſem prohibere dominum? Et inſuper ad ſuos: Agnitor, inquit, cordium Deus teſtimoniũ tribuit eis, dans Spiritum ſanctum ſicut & nobis: & nihil diſcreuit inter nos & eos, fide mũdans corda eorũ. In hunc ſenſum cõgruit etiam *Act. 15.* illud quod in multis locis dicitur, Spiritũ ſanctũ dari C à domino. Iacob puer meus, ſuſcipiam eum: Iſraël electus meus, ſuſcipiet eum anima mea: dedi ſpiritũ *Eſa. 42.* meum in eo. Et adhuc: Qui dat afflatũ populo conſtituto ſuper eam: haud dubium quin terram, & ſpiritũ calcantibus eã. Oſtendimus aũt ſupra non aliũ eſſe ſpiritum Dei, & alium Spiritum ſanctum. Paulus quoque: Charitas, inquit, Dei diffuſa eſt in cor- *Rom. 5.* dibus veſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et illud: Quãto magis pater veſter cœleſtis da- *Luc. 11.* bit Spiritum ſanctũ petentibus ſe. Iſte aute aũt Spiritus effuſus quoque eſſe à Deo ſuper omnẽ carnem dicitur: vt prophetẽt & viſiones videãt, qui eum acceperint ſecundũ Ioëlem, qui ex perſona Dei loqui- D tur: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: *Ioel. 2.* & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. Effuſio quippe ſpiritus, cauſa extitit prophetandi: & videndi ſenſum pulchritudinémque veritatis. Ipſum quoque effuſionis nomẽ, increatam Spiritus ſancti ſubſtantiã probat. Neque enim Deus cum Angelum mittit, aut aliã creaturã: effundam dicit de Angelo meo aut principatu, aut throno, aut dominatione. In ſolis quippe his quæ ab aliis participantur, hic ſermo cõſentit: ſicut & nunc paulo ante de charitate Dei diximus: quæ effuſa eſt in cordibus eorũ qui Spiritum *Rom. 5.* ſanctum receperunt. Charitas, inquit, Dei diffuſa eſt *Can. 1.* in cordibus veſtris, per Spiritum ſanctum, qui da- E tus eſt vobis, Saluator quoque quia & ipſe capabilis eſt: in ſimilitudinem quoque vnguenti effuſus dicitur: Vnguentũ effuſum nomen tuũ. Nam & vnguẽtum quod vaſe cõtinetur, habet quidem odoris ſubſtantiam: ſed prohibetur longius ſpargi, quia vaſe intrinſecus clauditur: cũ autem vas foris fuerit effuſum, emittit procul beneolentiam ſuam, ita Chriſti nomen beneolens ante aduentũ eius, in ſolo Iſraëlis populo verſabatur, quaſi Iudææ vaſe incluſum. Notus enim, ait, in Iudæa Deus, in Iſraël magnũ nomen eius. Quando autẽ coruſcans in carne ſua Sal- *Pſal. 75.* uator, in vniuerſam terrã, quin potius in omnẽ crea- *Pſal. 8.* turam extendit vocabulum ſuum: impleto eo quod *Act. 4.*

ſcriptum

ſcriptum eſt. Quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra: quibus conſequenter Apoſtolus loquitur: Non enim aliud nomen datũ eſt ſub cœlo, in quo oporteat ſaluari nos: Et pſalmiſta ad dominum *Pſal. 137* loquitur: Magnificaſti ſuper omnia nomen ſanctum *Can. 1.* tuum: tunc completum eſt, vnguentũ effuſum nomen tuum. Significat autem effuſionis verbum largam & diuitem muneris abundantiam. Itaque cum vnus quis alicubi aut duo Spiritum ſanctũ accipiunt: non dicitur, effundam de ſpiritu meo, ſed tunc quãdo in vniuerſas gentes munus Spiritus ſancti redundauerit. Et ad Titum Apoſtolus ſalutem factam gentibus commemorat: Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos: ſed per lauacrum ſecundæ regenerationis & innouationis Spiritus ſancti, quem effudit ſuper nos abundanter. Et hic enim largam attributionem ſpiritus, verbum effuſionis oſtendit. Ex quibus vniuerſis docemur, capabilem Spiritus ſan- *Tit. 3.* cti eſſe ſubſtãtiam, & ex hoc increatam. Capabilem ſubſtantiam vocat: quæ capitur à pluribus, & eis cui conſortium tribuit: capacem vero eam quæ cõmunicatione ſubſtantiæ alterius impletur: & capiens aliud, ipſa non capitur ab alio. Capabili quippe ſtatim inconuertibili æternum eſt conſequens: quomodo econtrario capienti conuertibile, & conuertibili creabile ſubſequens eſt. Nihil ergo de creaturis inconuertibile, propter quod neque ſempiternum eſt. Non ſolum igitur quod in hominibus eſt rationale, conuertitur & creatur: verumetiam in omnibus creaturis hæc eadem conuerſio reperitur. Nam & Angelorum conuerſiones & ruinas, diuina eloquia demonſtrant. Licet enim multitudo Angelorum, & aliarum excellentium virtutum, in beatitudine & ſanctimonia perſeuerent: tamen cum in ea, quæ ſimilem habent naturam conuerſa ſint: dilucide oſtenditur in primo eos ſtatu non per immutabilitatem ſuæ ſubſtãtiæ: ſed per ſolicitius in domino ſeruitiũ permanere. Neque enĩ poteſt coæqualiũ diuerſa eſſe natura. Nam quia omne genus hominum mortale eſt: & ſinguli homines mortales ſunt: vt è diuerſo quoque ſi qua de ſuperioribus immortalia ſunt: haud dubium quin omnia in eodem genere & ſpecie conſtituta, ſint immortalia. Cum aũt hęc ſe ita habeant, etiam ſi vnus Angelus conuertibilis apparuerit, omnes conuertibiles erunt: licet non ſint cõuerſi in beatitudine perſeuerantes: quomodo & cũcta hominũ corpora diuiſibilia ſunt: quanquàm nõ omnia diuidantur. Quædã enim eorũ paſſa diuiſionem, ex reliquorũ ſimilium ſui, naturam interpretãtur. His ita ediſſertis: alterius ſubſtãtiæ à viſibilibus & inuiſibilibus creaturis Spiritus ſanctus oſtẽditur. Si autẽ hoc verum eſt: impiiſſime quidã inter omnia connumerant Spiritum ſanctum: dicentes in eo quod omnia per verbũ à Deo facta ſunt, etiã ſignificari Spiritus ſancti facturam. Neque enim vnum ex omnibus: ſed aliud extra omnia per ſubſtantiam ex vtroque demonſtratus eſt Spiritus ſanctus. Nam ſi creatura vt ſuperius oſtendimus diuiditur in corporalia, & in incorporalia, & conditus eſt Spiritus ſanctus: vtiq; aut viſibilis, aut inuiſibilis creatura erit, id eſt, corporalis, aut incorporalis. Verũ corpus nequaquàm erit, ſicut prius diximus: cum doceat & ſcientiam præſtet: & à ſenſu & anima capiatur. Sed neque inuiſibilis creatura erit: vt paulo ante de eo diſputauimus. Vnde & Apoſtolus in epiſtola quam ad He- *Heb. 1.* bræos ſcripſit, aliũ eum eſſe ab omnibus Angelis de-

monſtrat dicẽs: Cui enim Angelorũ dixit aliquãdo: A ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Nónne omnes ſunt admi- *Pſal. 109* niſtratores ſpiritus, in miniſteriũ miſſi: propter eos qui accepturi erant ſalutem? Et poſt alia: Quomodo nos effugiemus tantam negligentes ſalutẽ? Quæ *Heb. 2.* principium accipiẽs ad loquendum per dominum, ab his qui audierunt in nos confirmata eſt: teſtimonium dante Deo ſignis & prodigiis & variis virtutibus & Spiritus ſancti diuiſionibus, iuxta ſuam volũtatem. Hoc enim quod ait, cui Angelorũ, æque accipitur, ac ſi diceret. nulli: per Angelicum nomẽ ſignificans omnium ſubſtantiã inuiſibilium creaturarũ. Neque enim vlli quidem Angelorũ & aliæ cuidam B rationabili creaturæ dixit Deus: ſede à dextris meis. In cõmune itaque ſermo pronũciat: non eſſe dictũ cuiquam creaturæ, ſede à dextris meis. Et hoc in cõmune de creatura. Et pronuntians de omnibus inuiſibilibus creaturis: ait eas eſſe adminiſtratores ſpiritus. Propter quod ſubiecit. Nónne omnes ſunt adminiſtratores ſpiritus in miniſterium miſſi? Licet enim non omnes ſingillatim inuiſibiles creaturæ miſſæ ſunt: tamen quia eiuſdem generis & honoris aliæ miſſæ ſunt, quodammodo & ipſe poſſibilitate ſunt Miſſæ: Miſſarũ conſortes æqualíſque ſubſtãtiæ. Quomodo igitur alius eſt ab vniuerſis creaturis dominus, per quem principium ad loquendũ accepe- C rat illa magna ſalus, cuius negligẽtes Apoſtolus nolẽs nos eſſe ait. Quomodo nos effugiemus tantã ne- *Heb. 2.* gligentes ſalutem, quæ principium accipiens ad loquendũ per dominum ab his qui audierunt in nos confirmata eſt: Sed & Deus qui teſtimonium perhibet ſignis & portentis iſti ſaluti: alius eſt ab omnib⁹ adminiſtratoriis ſpiritibus. Sic & Spiritus ſanctus, cuius diuiſionibus iuxta voluntatem eius teſtimonium perhibet Deus, diſtribuens eum, non per conciſionis partes, ſed per communionem quibus eum præſtare decreuerit: alterius eſt & ipſæ ſubſtantiæ, ab his in quę diſpartitur effuſus. Igitur quoniam approbauimus iuxta ſcripturarum ſenſum, alium extra D omnem creaturam eſſe Spiritum ſanctum: incaſſum imò impie quidam creatum eum eſſe oſtendere volentes, teſtimonio vtuntur quo omnia per verbum facta referuntur: vt ſcilicet in omnibus, etiam æterna ſubſtantia cõtineatur Et quia ad conditionem e- *Amos. 4* ius approbandam etiam propheticum ſermonem vſurpant dicente Deo, creo ſpiritum: etiam in hoc eos monſtrare debemus, prorſus ab intellectu veritatis alienos. Neque enim de Spiritu ſancto propoſitus ſermo Prophetæ fuit: vt ex ipſa ſerie & cõtextu eloquij intelligitur. Siquidem Amos Propheta ex *Amos 4.* perſona Dei, Præparare, inquit, ad inuocandum Deũ tuum ô Iſraël: quoniam ego ſum firmans tonitruũ E & creans Spiritum: & annũcians in homines Chriſtũ ſuum, faciens diluculum & nebulam, & aſcendens ſuper excelſa terræ: dominus Deus omnipotens nomen eius. Deus enim qui ſe Spiritum condere fuerat prælocutus & facere: & tonitruum dixit ſe firmare, & diluculum & nebulas facere. Si igitur in prædicta narratione perſeueramus: id eſt, in tonitruo & diluculo & nubibus: eundẽ narrationis ordinem etiam in Spiritu tenere debemus: vt eò quod dicitur à Deo tale ſit: Vt inuoces me qui Deus ſum, qui vniuerſa procuro, qui & creator ſum omnium, qui firmo tonitruum, & cõdo ſpiritum, qui diluculum & nebulam ad quaſdam vtilitates facio hominũ: præpara-

te vt inuoces ô Iſraël : vt cum præparatus fueris ad inuocandum,& me oraueris qui ſupradicta conſtituo, fœlicitate temporũ &aliorũ bonorum largitionibus perfruaris : me tibi per ſingulos annos omnia iuxta naturæ ordinem miniſtrante : vt fœcunde annus fluat, vt ſuis ſpaciis horarum momenta decurrant: vt ſuo tempore tonitrua mugiant, vt ſalutaris aura opportunis flatibus inſpiret. Si vero per allegoriam, tonitruũ & diluculum & nebula & creatio ſpiritus intelligātur: non ſubſtantiam rei, ſed figuratam interpretationem ſignificabũt. Quod ſi è diuerſo oppoſuerit, manifeſte de Spiritu ſancto hæc dici quia inferatur ad creationẽ ſpirit⁹, illud quod ſequitur: Et annuncians in homines Chriſtũ ſuum, in Hebræo habetur, annunciat in hominẽ loquelam ſuã: quod ſcilicet qui creator eſt omniũ, ipſe etiam prophetis inſpiret, & ſuã per eos hominibus indicet voluntatem. Et ad hoc reſpondendũ eſt, quia quidam hæretici alium extra creatorem dominũ patrem ſaluatoris mentiuntur: hoc impiiſſime prædicãtes: non ſceleratam eorũ ſuſpicionem prouidẽtes à Deo percuti dicente: Ego formans tonitruum & creans ſpiritum : & alias mundi partes faciens & gubernans: annũcio in homines Chriſtum meum. Et hoc enim prouidentiæ meæ opus ſuper omnia opera mea eſt: vt nõ ſolum eorũ quæ foris ſunt: ſed & quæ ad emolumentũ animæ & mentis humilitatem pertinent, cauſa ſubſiſtã. Ergo hoc quod dicitur, creo ſpiritum: æque arbitror poſitũ ac ſi diceretur, creans ventum. Deus quippe flatus hos qui per aëris motũ efficiuntur, diſpoſitione ſua ducit: ſecundum illud quod alibi legimus: Qui producit ventos de theſauris ſuis. *Pſal. 134* Bene autem quod in ipſa ſentẽtia non ait: qui creaui, ſed qui creo Spiritum. Si enim de ſubſtantialitate Spiritus ſancti ſermo eſſet, dixiſſet vtique creaui. Neque enim ſemper eundẽ creat. Nunc autẽ conſequenter de flatu dictum eſt qui creo, quia non ſemel venti facti ſunt : ſed in eo quod ſubſiſtunt quotidie fiunt. Neque enim fruſtra ſine articulo qui in Græco ſermone ſingularitatis ſignificator eſt, nunc ſpiritus creatus dicitur: quoniam non eſt ſanctus, cum penè ſemper Spiritus ſanctus cum articulo nominetur, vt in illo αὐτὸ τὸ πνεῦμα id eſt, ſpiritus teſtimoniũ perhibet ſpiritui noſtro. Et alibi, αὐτὸς ἐστιν ζωοποιοῦν id eſt, ipſe eſt qui viuificat. *Rom. 8.* Et rurſum: Sic & quæ Dei ſunt, nemo cognouit niſi τὸ πνεῦμα, id eſt ſpiritus Dei: τὸ γὰρ πνεῦμα, hoc eſt, ſpiritus enim ſcrutatur omnia etiã alta Dei. *1. Cor. 2.* Et multa quæ de ſcripturis ſacris excerpere poſſibile eſt. Quod ſicubi raro ſine articulo nominatur Spiritus ſanctus : ſciendum eſt cũ additamento eum nominari ſignificante magnificentiam eius. Siquidem dicitur aliquando & ſine articulo, cum non ipſe per ſe ſed participatio eius oſtenditur: vt puta ſpiritus Heliæ, & ſpiritu ambulate: & quæcũque his ſimilia ſunt. *Luc. 1. Gal. 5.* Quoniam igitur ex his, quæ memoraui & ex multis aliis non eſſe creaturam Spiritum ſanctum demonſtratum eſt: nuſquam conditionibus cõnumeratus eſt: ſed ſemper cum patre & filio poſitus: nunc videamus quam cum vtroque habeat indifferentiam. In fine epiſtolæ ſecundæ quã ad Corinthios ſcribit Paulus, ait : Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti: & charitas Dei, & cõmunicatio ſancti Spiritus ſit ſemper cum omnibus vobis. Oſtenditur quippe ex ſermone præſenti vna trinitatis aſſumptio: cũ is qui gratiam Chriſti accepit, habeat eam tam per adminiſtrationẽ patris quàm per largitionem Spiritus ſancti. Datur enim à Deo patre A & Ieſu Chriſto: iuxta illud: Gratia vobiſcum & pax à Deo patre & domino Ieſu Chriſto : nõ aliam dante gratiam patre, & aliam ſaluatore. *Heb. 10.* Siquidem & à patre & domino Ieſu Chriſto eam dari deſcribit: ſpiritus ſancti cõmunicatione completam. Nam & ipſe ſpiritus dictus eſt gratia ſecundum illud : Et ſpiritui gratiæ iniuriã faciens, in quo ſanctificatus eſt. In Zacharia quoq; repromittit Deus effuſurũ ſe, id eſt, abũdantiſſime tributurum Hieruſalem ſpiritum gratiæ & miſerationis. *Zach. 12.* Cum enim quis Spiritus ſancti acceperit gratiam : habebit eam datam à Deo patre, & à Ieſu Chriſto domino noſtro. Vna igitur gratia Patris & Filij & Spiritus ſancti operatione completa B Trinitas vnius ſubſtantiæ demõſtratur. In alio quoque loco: Charitas, inquit, Dei cum omnibus vobis: quæ à Trinitate & tribuitur & firmatur. Ait quippe ſaluator. Qui audit verba mea & ſeruat ea: hic eſt qui diligit me. *Ioan. 14.* Qui aũt digilit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eũ. Neque enim alia dilectio eſt ſaluatoris ſuper his qui amantur : & alia dilectio Patris. Deus enim diligit in ſalutẽ: quia ſic dilexit Deus mũdum vt filium ſuũ vnigenitum daret : vt omnis qui credit in ipſum non pereat: ſed habeat vitam æternam. *Ioan. 3.* Similiter & filius quia vita eſt: vt tribuat vitam & ſalutem, diligit eos quos vult fieri meliores. Vnde amare ſe dicit eum qui amatur à patre. *Ioan. 14* Et de eo ponitur C in Propheta: Et ipſe ſaluabit illos, quia dilexit illos. Hanc dilectionẽ, fructum eſſe Spiritus ſancti cõteſtatur Apoſtolus: ſicut & gaudium & pacem: quæ à Patre miniſtratur & filio, dicens : Fructus autem ſpiritus, gaudium, pax, charitas. *Gal. 5.* Quæ charitas effuſa eſt in cordibus credentium per Spiritum ſanctum. *Rom. 5.* Charitas quippe, ait, Dei diffuſa eſt in cordibus veſtris in Spiritu ſancto. Omnis quippe qui communicat Spiritui ſancto, per participationẽ eius cõmunicat: iuxta illud : Et cõmunicatio ſancti Spiritus ſit ſemper cum omnibus vobis. Et in alio loco : Si qua cõmunicatio Spiritus: cum habuerit ſapientiã Dei & ſermonẽ, & in omnibus veritatem: habebit quoque *2. Cor. 13* D cõſortium ſanctitatis in Patre & Filio & Spiritu ſancto. Fidelis autẽ Deus, per quem vocati eſtis in cõmunicationẽ filij eius. *1. Cor. 1.* Scribit & Ioannes de patre: Si in lumine ambulamus, ſicut ipſe eſt in lumine, communicationem habemus cum illo: *1. Ioan. 1.* Et adhuc: Communicatio autẽ noſtra cum Patre & filio eius Ieſu Chriſto. *1. Ioan. 1.* Igitur quicũque cõmunicat Spiritui ſancto, ſtatim cõmunicat Patri & Filio. Et qui charitatem habet patris, habet eam à filio contributã per Spiritum ſanctum. Sed & qui particeps eſt gratiæ Ieſu Chriſti: eandem gratiã habet datam à Patre per Spiritum ſanctum. In omnibus enim approbatur eandem operationẽ eſſe Patris & Filij & Spiritus ſancti. E Quorum autẽ vna eſt operatio, vna eſt & ſubſtantia: quia quæ eiuſdem ſubſtãtiæ ὁμοούσια ſunt: eaſdem habent operationes : & quæ alterius ſubſtantiæ & ἀνομούσια, diſſona atque diuerſa ſunt. Neq; enim ex his tantũ quæ præmiſimus trinitatis vnitas docetur: ſed ex innumerabilibus aliis : de quibus rurſum ſecundum ſuum ordinem pauca ponemus. Arguens Petrus Ananiã in eo quod in venditione agri, cuius ſe totum precium obtuliſſe dicebat, fraudem feciſſet ex medio: ſancti Spiritus vnitatẽ ad Deum, non ſecũdum numerũ, ſed iuxta ſubſtantiam cõprobauit, dicens: Anania, quare compleuit Satanas cor tuum vt mentireris Spiritui ſancto, & abſcõderes de precio *Act. 5.*

agri?

agri? Nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat poteſtate? Quare poſuiſti in corde tuo hanc rem? Non hominibus mentitus es, ſed Deo. Si enim qui Domino mentitur, mentitur ſpiritui ſancto : & qui ſpiritui ſancto mentitur, mentitur Deo: nulli dubium eſt, conſortium ſpiritus ſancti eſſe cum Deo: Et quomodo ſãctitas ſubſiſtit in Deo: eodẽ modo & deitas intelligitur in ſpiritu ſancto. Iſte autem ſpiritus ſanctus, quem diximus eiuſdem naturæ eſſe cum patre, etiam à filij diuinitate non differt, ſaluatore dicente diſcipulis: *Luc. 12.* Cum in ſynagogam ad principatus & poteſtates introduxerint vos, nolite ſoliciti eſſe quomodo aut quid reſpondeatis, Spiritus enim ſanctus docebit vos in illa hora quid debeatis dicere.

Ponite in cordibus veſtris non præmeditati ad reſpondendum. Ego enim dabo vobis os & ſapientiã, cui non poterunt reſiſtere aut contradicere. Et in his quippe dicens, non debere eos eſſe ſolicitos quid reſpondeant contradicentibus: quia in eadem hora doceantur à ſpiritu ſancto quid debeant reſpondere: ſtatim intulit quæ ſit cauſa fiduciæ: *Luc. 21.* Ponite, dicens in cordibus veſtris non præmeditari ad reſpondendum: ego enim dabo vobis os & ſapientiam cui nõ poterunt reſiſtere, aut contradicere. Cum enim dixerit in tempore reſpondendi, doceri eos à ſpiritu ſancto quid debeant reſpondere, in ſequentibus ait: Ego enim dabo vobis os & ſapientiam &c. Ex quibus oſtenditur ſapientiam quæ diſcipulis datur à filio, ſpiritus ſancti eſſe ſapientiam, & doctrinam ſpiritus ſancti, Domini eſſe doctrinam, vnumque naturæ & voluntatis eſſe conſortium ſpiritus ſancti cum filio. Et quia ſuperius demonſtratum eſt ſocium eſſe per naturam ſpiritum vnigenito Dei & Deo patri: filius verò & pater vnum ſunt, iuxta illud: Ego & pater vnum ſumus, *Ioan. 10* non diuiſa & inſeparabilis ſecundum naturam oſtenſa eſt Trinitas. *Matt. 10.* In alio quoque Euangelio dicitur: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Si ergo ſpiritus patris in Apoſtolis loquitur docẽs eos quæ debeãt reſpondere, & quæ docentur à ſpiritu, ſapientia eſt quam non poſſumus aliam præter filiũ intelligere, liquido apparet eiuſdem naturæ ſpiritũ eſſe cum filio, & cum patre cuius ſpiritus eſt. Porrò pater & filius vnum ſunt. Igitur Trinitas ſubſtantiæ vnitate ſociatur. Per aliud quoque ſcripturarum exemplum: trinitatis vnitas & natura & virtus oſtenditur. Filius & manus & dextera & brachium patris dicitur. Sicut crebrò docuimus, ex his vocabulis, vnius naturæ indifferentia demonſtratur. Spiritus etiã ſanctus, digitus Dei, ſecundũ coniunctionẽ naturæ patris & filij nominatur. Siquidem in vno de Euangeliis aduerſus eos qui ſignis Domini detrahebant dicentes: *Luc. 11.* In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, ſcicitãs ſaluator ait: Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij veſtri in quo eiiciunt? *Matth. 12* Si autem ego in digito Dei eiicio dæmonia: ergo ſuperuenit in vos regnum Dei. Hunc eundem locum, alius Euangeliſta deſcribens: loquentem intulit filium : Si autẽ ego in ſpiritu Dei eiicio dæmonia. Ex quibus oſtenditur digitum Dei eſſe ſpiritum ſanctum. Si ergo cõiunctus eſt digitus manui, & manus ei cuius manus eſt, & digitus, ſine dubio ad eius ſubſtantiam refertur, cuius digitus eſt. Verum caue ne ad humilia deiectus, & oblitus ſermonis de quo nunc diſputatur, depingas in animo tuo corporalium artuum diuerſitates: & incipias tibi magnitudines & inæqualitates & cætera corporum maiora vel minora membra confingere: dicens, digitum à manu, & manum ab eo cuius eſt manus, multis inæqualitatibus diſcrepare: quia de incorporalibus nunc ſcriptura loquitur, vnitatem tantum volens, non etiam menſuram ſubſtantiæ demonſtrare: ſicut enim manus non diuiditur à corpore, per quam cuncta perficit & operatur: & in eo eſt, cuius eſt manus: ſic & digitus nõ ſeparatur à manu, cuius eſt digitus: itaque reiice inæqualitates & menſuras cum de Deo cogitas: & intellige digiti & manus & totius ſubſtantiæ vnitatem, quo digito, lex in tabulis lapideis ſcripta eſt. Per aliã quoque ſcripturam, fidei noſtræ probationem monſtrare perfacile eſt. Solus ſapiens dictus eſt Deus: nõ accipiens ab alio ſapientiam, neque per cuiuſdam alterius ſapientiæ participationem, ſapiens nominatur. Siquidem multi ſapientes dicuntur, non ex ſua natura, ſed ex communicatione ſapientiæ. Deus verò non alterius ſapientiæ participatione, neque aliũde ſapiens effectus, dictus eſt ſolus ſapiens, & generans ſapientiam, & alios faciens ſapientes. Quæ ſapientia Dominus noſter eſt Ieſus Chriſtus, qui dicitur Dei virtus & Dei ſapientia, *Deut. 34* Spiritus quoque ſanctus dicitur ſapientia. Siquidem & in veteribus libris refertur, repletum eſſe Ieſum Naue à Domino ſpiritu ſapientiæ. *Prou. 13.* Sicut ergo ſolus ſapiens Deus, non accipiens aliunde ſapientiam : ſed ſapientes faciens & generans ſapientiã, ſolus eſt ſapiens extra omnes qui per nuncupationem eius ſapientes dicũtur, multitudo quippe ſapientium ſalus mundi: & qui ſemet ipſos cognoſcunt, hi ſunt ſapientes : & rurſum cum fueris cum ſapientibus, ſapiens eris: ſic & ſpiritus ſanctus non accipiens aliunde ſapientiam, dictus eſt ſpiritus ſapientiæ: hoc enim ipſum quod ſubſiſtit, ſpiritus ſapientiæ eſt: & natura eius, nihil eſt aliud niſi ſpiritus veritatis & ſpiritus Dei: de quibus iam abundanter in ſectarum volumine diſputauimus. Vnde ne eadem ſuperflue replicemus: contenti ſimus diſputatione præterita.

DIDYMI DE SPIRITV SANCTO
liber ſecundus, Diuo Hieronymo interprete.

QVia igitur ſpiritus ſapientiæ & veritatis inſeparabiliter cum filio eſt, ipſe quoque ſapientia ſubſiſtit & veritas. Si enim capax eſſet ſapientiæ & veritatis, in id aliquando deſcenderet vt deſineret habere quod aliunde ſuſceperat: id eſt ſapientiam & veritatem. Et filius ſapientia & veritas, ipſe ſubſiſtens non ſeparatur à patre, qui ſolus ſapiens & veritas, ſcripturarum vocibus prædicatur. Eundem circulum vnitatis atque ſubſtantiæ ſpiritus ſancti, ſecundum id quod ſapientiæ & veritatis eſt ſpiritus, videmus habere cum filio: & rurſum filium à patris non diſcrepare ſubſtantia. Cum autem filius imago ſit Dei inuiſibilis, & forma ſubſtantiæ eius, quicunque ad hanc imaginem vel formam imaginantur atque formantur, adducuntur in ſimilitudinem Dei: *2. Cor. 4.* iuxta vires tamen humani profectus, huiuſmodi formam & imaginem cõſequentes. Similiter & ſpiritus ſanctus cum ſit ſignaculum Dei: hi qui formam & imaginem Dei capiunt ſignat per eum, in eo ducuntur ad ſignaculum Chriſti ſapientiæ & ſcientiæ & inſuper fide pleni.

Nam diuiſiones operationum ſunt, idem autem ipſe ſpiritus qui operatur omnia in omnibus. Operãte *1. Cor. 14*

ergo patre multiplicem chariſmatum plenitudinē:
multiplicat eam filius ſubſiſtentem per ſpiritum ſan
ctum. Alij enim per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ.
Alij verò ſcientiæ ſecundum eundem ipſum. Alij fi-
des in eodem ſpiritu: & cætera quæ ab Apoſtolo enu
merata ſunt dona, quibus additur: Hæc autem om-
nia operatur vnus atque idem ſpiritus: diuidens ſin-
gulis prout vult. Vnde diſcentes operatricem: & ita
dicam, diſtributricem naturam ſpiritus ſancti: non
obducamur ab his qui dicunt operationem & non
ſubſtantiam Dei eſſe ſpiritum ſanctum. Et ex aliis
quoque plurimis locis ſubſiſtens natura demonſtra
tur ſpiritus ſancti: vt in illo quod Apoſtoli ſcribunt,
Act. 15. Viſum enim ſpiritui ſancto & nobis: quia hoc quod
dicitur, viſum eſt, non operationem ſignificat, ſed na
turam: maximè cum & de Domino ſimile quid repe
Iob. 1. riatur, vt: Sicut Domino viſum eſt, ita factum eſt. De
nique & ſermones eius ſæpiſſimè lectitantur: vt in
illo: Ieiunantibus eis & miniſtrantibus: id eſt diſci-
Act. 13. pulis Chriſti, dixit ſpiritus ſanctus: Separate mihi
Barnabam & Saulū in opus ad quod vocaui eos. Quæ
vox diuinitatis & autoritatis index, non creatam, ſed
increatam ſubſtantiam monſtrat.

Neque enim ſpiritus ſanctus in aliud quoddam
opus vocauit Barnabam & Paulum quod non ſit pa
Gal. 2. tris & filij: cum miniſterium quod eis commiſit &
tradidit ſpiritus, patris & filij ſit miniſterium. Ad Ga
latas Paulus loquitur: Qui enim operatus eſt Petro
in Apoſtolatum circuncisionis: operatus eſt & mihi
in gētes & Barnabæ. Pariter enī ad nationes ſpirit9 S.
autoritate directi ſunt. Chriſto quoque operante in
Apoſtolis, ſpiritus completum eſt miniſterium: vt ip
ſi Apoſtoli cōfitentur ſe in Chriſto loqui, & id quod
ſuis oculis viderunt: & miniſtri facti ſunt ſermonis,
Act. 4. id eſt Chriſti: & diſpenſatores myſteriorum Dei. De
1. Cor. 4. nique quaſi principatum in ſacerdotio poſſidentes,
& initiatores fidei à Chriſto ſunt demonſtrati, dicen
te: Euntes ite & docete omnes gentes, baptizantes
eas in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Et ſicut
Matt. 28. Apoſtolus ſcribit rectiſſime: Vnus eſt Dominus, vna
fides, vnum baptiſma. Quis non ex ipſa cogetur ve-
ritate ſuſcipere indifferentiam ſanctæ trinitatis: dum
vna ſit fides in patre & filio & ſpiritu ſancto: & laua
crum detur atque firmetur in nomine patris & filij
& ſpiritus ſancti? Non arbitror quenquam tam ve-
cordem atque inſanum futurum, vt perfectum bap
tiſma putent quod datur in nomine patris & filij,
ſine aſſumptione ſpiritus ſancti: aut rurſus in nomi-
ne patris & ſpiritu ſancti, filij vocabulo prętermiſſo:
aut certè in nomine filij & ſpiritus ſancti: non præ-
poſito vocabulo patris. Licet enim quis poſſit exiſte
re ſaxei, vt ita dicam, cordis & penitus mentis alienę:
qui ita baptizare conetur, vt vnum de præceptis no-
minibus prætermittat: videlicet contrarius legiſla-
tor Chriſti: tamen ſine perfectione baptizabit: immò
penitus à peccatis liberare non poterit, quos à ſe ba-
ptizatos exiſtimauerit. Ex his colligitur quam indi-
uiſa ſit ſubſtantia trinitatis: & patrem verè filij eſſe
patrem: & filium vere patris filium: & ſpiritum ſan-
ctum verè patris & Dei eſſe ſpiritum: & inſuper ſa-
pientiæ & veritatis, id eſt filij Dei. Hæc eſt ſalus er-
go credentium, & diſpenſatio Eccleſiaſticæ diſcipli-
næ in hac trinitate perficitur. Nam cum ſaluator diſ
cipulos ſuos ad prædicandum Euangelium miſerit:
& ad dogmata veritatis docenda pater in Eccleſia
conſtituiſſe dicatur, primo Apoſtolos, ſecundo Pro-
phetas, tertio magiſtros: ſuper hac re etiam Apoſto-
A li cōgruente ſententia: Et ſicut probati ſumus à Deo
ad credendum Euangelium, ſic loquimur: non vt ho 1. Teſſ. 2.
minibus placentes, ſed Deo qui probauit corda no-
ſtra. hos eoſdem quos Chriſtus magiſtros eſſe præ-
cepit, & pater probauit, & ſpiritus ſanctus diſpenſa-
tores & propoſitos in Eccleſia conſtituiſſe perhibe-
tur. Siquidem cum Miletum Paulus Apoſtolus preſ-
byteros de diuerſis locis & plurimis Eccleſiis con-
gregaſſet. Attendite, inquit, vobis & vniuerſo gregi,
ſuper quos ſpiritus ſanctus poſuit vos Epiſcopos ad
regendam Eccleſiā Domini: quam acquiſiuit per ſan
guinem ſuum. Si enim quos Chriſtus ad Euangeli- Act. 20.
zandum & baptizandas nationes miſit, ſpiritus ſan-
B ctus Eccleſiæ præpoſuit patris ſententia deſtinatos:
nulli dubium eſt, vnam patris & filij & ſpiritus ſan-
cti operationem & probationem: & conſequenter
eandem trinitatis eſſe ſubſtantiam. Nec non & illud
conſiderandum, quod in corde & ſenſu habitare nō
poteſt creatura, niſi Deus & ſermo eius in ſpiritu ſan
cto: ſicut ad quoſdam loquitur pater. Inhabitabo in
eis, & inambulabo. Et ad ipſum quidam dirigit vo-
cem: Tu autem in ſancto habitas laus Iſrael. Altus
quippe in altis habitat: vniuerſæ conditor creaturæ.
Habitat verò & vnigenitus filius in mente pura, & Leuit. 26.
corde credentium, Per fidem quippe habitare Chri-
ſtum in interiori homine: in ſpiritu ait Apoſtolus,
C ita ſcribens in ſpiritu: In interiori homine habitare
Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. Ipſe quoque
de ſe loquitur. Viuit in me Chriſtus. Et iterum: Qui Eph. 2.
in me loquitur Chriſtus. Et ſaluator: Veniemus, in- Ioann. 14
quit, ego & pater, haud dubiū, quin ad eum qui prę
cepta eius ſeruauerit, & manſionem apud eum fa-
ciemus. Porrò ſic ſermo iſte contexitur. Si quis dili-
git me, ſermonem meum ſeruabit. Et pater meus di-
liget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud
eum faciemus. In alio quoque loco, omnis natura
rationalium creaturarum, domus dicitur ſaluatoris.
Sicut autem ſuper domum ſuam dominus Ieſus, cu-
ius domus ſumus nos: ita domus Chriſti templum
D Dei eſt: in quo ſpiritus eiuſdem inhabitat Dei. Scri-
bens quippe Corinthiis Paulus ait: Neſcitis quia tē-
plum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si au 1. Cor. 3.
tem in domo & templo quo pater inhabitat, illico
inuenitur & ſpiritus ſanctus: ex hoc indiuiſa trinita-
tis ſubſtantia demonſtratur. Et poſt non multa eiuſ-
dem Epiſtolæ: Neſcitis, inquit, quia corpora veſtra
templum ſpiritus ſancti, quem habetis à Deo? Cum
ergo ſpiritus ſanctus, ſimiliter vt pater & filius, men 1. Cor. 6.
tem & interiorem hominem inhabitare doceatur:
nō dicam ineptum, ſed impium eſt eum dicere crea-
turam. Diſciplinas quippe, virtutes dico & artes, &
his contrarias perturbationes & imperitias & affe-
E ctus, in animabus habitare poſſibile eſt non tamen
vt ſubſtantiuas, ſed vt accidentes. Creatam verò na-
turam in ſenſu habitare impoſſibile eſt. Quod ſi ve-
rum eſt: & ſpiritus ſanctus abſque vlla ambiguitate
ſubſiſtens, animæ eſt habitator & cordis: nulli dubiū
eſt, quin cum patre & filio credi debeat increatus.
Ex omnibus igitur quæ præcedens ſermo diſſeruit,
incorruptibilis & ſempiternus ſecundum naturam
patris & filij, ſpiritus ſanctus demonſtratus, vniuer-
ſam de ſe ambiguitatem abſtulit & ſuſpitionem: ne
vnus de creatis ſubſtantiis exiſtimetur, is qui ſpiritus Io. 15.
Dei ſit, quē exire de patre ſaluatoris in Euāgelio ver
ba declarant. Cum venerit, inquit, conſolator quem
ego

ego mittam vobis ſpiritum veritatis qui à patre e-
greditur: ipſe teſtimonium dabit de me, Conſolato- A
rem autem venientem ſpiritum ſanctum dicit, ab o-
peratione ei nomen imponens: quia non ſolum con
ſolatur eos quos ſe dignos repererit: & ab omni tri-
ſtitia & perturbatione reddit alienos: verum incre-
Pſal. 4. dibile quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit
intantum vt poſſit quis Deo gratias referens: quod
tali hoſpite dignus habeatur dicere: Dediſti lætitiam
in corde meo. Sempiterna quippe lætitia in eorum
corde verſatur: quorum ſpiritus ſanctus habitator
eſt. Iſte ſpiritus ſanctus conſolator à filio mittitur:
non ſecundum Angelorum, aut Prophetarum, aut
Apoſtolorum miniſterium: ſed vt mittit decet à ſa-
pientia & veritate ſpiritum Dei, indiuiſam habentē B
cum eadem ſapientia & veritate naturam. Etenim
filius miſſus à patre non ſeparatur, nec diſiungitur,
ab eo: manens in eo & habens illum in ſemetipſo.
Quin ſpiritus veritatis ſupradicto modo miſſus à fi-
lio, de patre egreditur, non aliunde ad alia tranſmi-
grans. Impoſſibile quippe hoc pariter & blaſphe-
mum eſt.

Si enim hic ſpiritus veritatis iuxta naturas corpo-
rum certo ſpacio circumſcriptus eſt, alium deſerens
locum ad alium commigrauit. Sed quomodo pater
non conſiſtens in loco, vltra omnem corporum eſt
naturam: Ita & ſpiritus veritatis nequaquam loco-
rum fine clauditur: cum ſit incorporalis: & vt verius C
dicam, excellens vniuerſam rationalem creaturam.
Quia ergo impoſſibile eſt, & impium iſta quæ dixi-
mus, in corporalibus credere: exire de patre ſpiritū
ſanctum, ſic intelligēdum: vt ſe ſaluator de Deo exiſ
Ioann. 16 ſe teſtatur: dicens: Ego de Deo exiui & veni. Et ſicut
loca & commutationes locorum ab incorporalibus
ſeparamus: ſic & prolationes intus dico & foris ab
intellectualiū natura diſcernimus: quia iſtę corporū
ſunt recipientium tactum & habentium vaſtitates.
Ineffabili itaque & ſola fide noto ſermone creden-
dū eſt ſaluatorem dictum eſſe exiſſe à Deo, & ſpiritū
Ioann. 15 veritatis à patre egredi, loquēte: Spiritus qui à patre
egreditur. Et pulchre, qui de patre, inquit, egreditur. D
Cum enim dicere poſſet de Deo, ſiue de Domino,
ſiue de omnipotente: nihil horum tetigit: ſed ait, de
patre: non quod pater à Deo omnipotente ſit alius:
quia hoc ſcelus eſt etiam cogitare: ſed ſecūdum pro
prietatem & intellectum parentis, egredi ab eo di-
citur ſpiritus veritatis. Licet enim ex Deo frequen-
tet ſe dicat exiſſe ſaluator: proprietatem tamen &
(vt ita dicam) familiaritatem, de qua iam ſæpe tra-
ctauimus, ex vocabulo magis ſibi patris aſſumit, di-
cens: Ego in patre & pater in me. Et alibi: Ego & pa-
Ioann. 19 ter vnum ſumus, & multa alia his ſimilia, quæ in E-
Ioann. 10 uangelio obſeruans lector inueniet. Iſte ergo ſpirit9
ſanctus qui de patre egreditur: teſtificabitur, inquit, E
Dominus, de me, Teſtimonium ſimile ferens ei pa-
tris teſtimonio, de quo ait: Teſtimoniū dicit de me,
qui miſit me pater. Mittente autem filio ſpiritum ve
ritatis, quem conſolatorem vocauit, ſimul mittit &
pater. Neque enim pater mittente filio non mittit:
cum eadem voluntate patris & filij ſpiritus veniat:
ſaluatore quoque per prophetam loquente, ſicut
manifeſtum eſſe poterit ei qui totum perlegerit locū,
Iſa. 48. Et Dominus miſit me & ſpiritus eius: Sed & Apo-
1 Petr. 1. ſtolus loquitur. Quæ nunc annunciata ſunt nobis
per eos qui Euangelizauerunt vobis, ſpiritu ſancto
miſſo de cœlis. Et in libro qui ſapientia ſcribitur, ab
his qui diuina chariſmata conſecuti ſunt, vox gratias
A Deo perferens deſtinatur. Quæ autem in cœlis ſunt
quis inueſtigauit? voluntatem autem tuam, quis co- Sap. 9.
gnouit: niſi quod tu dediſti ſapientiam & ſpiritum
ſanctum tuum miſiſti de excelſis? Et ſic correctę ſunt
ſemitę eorum, qui ſuper terram erant: & placita tibi
edocti ſunt homines. Et in præſenti ſiquidem lectio
ne, non ſola ſapientia Dei id eſt vnigenitus filius eius
datur à patre, ſed & ſpiritus ſanctus mittitur.
In ipſo quoque Euangelio dari prædicatur à patre,
& mitti ſpiritus ſanctus, ſaluatore dicente: Et ego
rogabo patrem meum & alium paracletum dabit
vobis, vt ſit vobiſcum in æternum, ſpiritum verita-
tis. Et iterum, Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quē
B mittet pater in nomine meo: ille vos docebit om-
nia. Nam & in his ſermonibus, alium paracletum da
re dicitur pater: non autem alium ab eo, qui à filio
mittitur, ſecundum illud: Cum autem venerit ille
paracletus, quem mittam vobis à patre, ſpiritum ve-
ritatis. Quem alium paracletum nominauit, nō iux
ta naturæ differentiam, ſed operationis diuerſitatē.
Cum enim ſaluator, mediatoris & legati perſonam He. 9. 2.
habeat: ex qua pontifex deprecetur pro peccatis no
ſtris, ſaluans in ſempiternum eos, qui per ipſum ac-
ceſſerunt ad Deum: quia ſēper viuēs interpellat pro
eis patrem: ſpiritus ſanctus ſecundum aliam ſignifi-
cantiam paracletus ab eo quod conſolatur in triſti-
C tia poſitos nuncupatus eſt. Verum noli ex filij & ſpi-
ritus ſancti operatione diuerſa, varias æſtimare natu
ras. Siquidem in alio loco reperitur paracletus ſpiri-
tus, legati ad patrem perſona fungi, vt in illo: Quid
enim oremus iuxta id quod oportet neſcimus, ſed Rom. 8.
ipſe ſpiritus interpellat pro nobis gemitibus inenar
rabilibus: qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſy-
deret ſpiritus, quomodo ſecundum Deum poſtulat
pro peccatis. Saluator quoque conſolationem à qua
ſpiritus ſanctus paracletus nuncupatus eſt, operatur
in cordibus eorum qui ea indigent Scriptum eſt e-
nim: Et humiles populi conſolatus eſt. Vnde & is qui
hoc beneficium fuerat conſecutus, eum prædicans
D loquebatur, Domine, ſecundum multitudinem do- Pſal. 93.
lorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ læ
tificauerunt cor meum, ſiue dilexerūt animam meā:
Vtroque enim ſcriptum eſſe modo, in diuerſis exem
plaribus inuenitur. Sed & pater, Deus omnis conſo
lationis dicitur: conſolans eos qui in tribulatione
ſunt: vt ex ipſis anguſtiis per patientiam ſalutem pri
mum: dehinc coronam gloriæ conſequantur, Spiri-
ritus igitur conſolator, & ſanctus, & ſpiritus verita-
tis datur à patre: vt ſemper cum Chriſti diſcipulis Matt. 28.
commoretur: cum quibus & ipſe ſaluator eſt, dicēs: Ioan. 10.
Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad cōſummationem
ſęculi. Cum autem ſemper Apoſtolis & ſpiritus ſan-
E ctus aſſit & filius: ſequitur vt & pater cum ipſis ſit:
quia qui recipit filium, recipit & patrem: & manſio-
nem filius cum patre facit apud eos, qui digni aduen
tu eius extiterint. Sed & vbi ſpiritus ſanctus fuerit,
ſtatim inuenitur & filius. Siquidem cum in Prophe-
tis ſpiritus ſanctus ſit, faciens eos futura præcinere,
& alia quæ Prophetalis operationis ſunt: ſermo dei
ad eos dicitur factus: vt ad id quod ad conſuetudinē
Prophetarum eſt, hæc dicit Dominus, etiam illud
addatur: ſermo qui factus eſt ad Eſaiam, ſiue ad reli-
quos. Quod autem Prophetæ ſpiritum ſanctum ha- Zac. 1.
buerint: Deo manifeſte loquente cognoſcimus. Ait
enim: Quæcunque mandaui in ſpiritu meo ſeruis

meis Prophetis. Et ſaluator in Euangelio ſignificat
iuſtos viros,& eos qui ante aduentum ſuum,popu-
lo ventura cecinerant,ſpiritus ſancti aſpiratione cō-
Math.21 pletos. Interrogans quippe Phariſæos quid eis de
Chriſto videretur:& audiens quia eſſet filius Dauid:
loquitur: Quomodo Dauid in ſpiritu vocat eum do
minum dicens: dixit Dominus Domino meo ſede à
dextris meis? Si ergo Dauid vocat eum in ſpiritu ſan
cto Dominum,quomodo filius eius eſt? Et Petrus
ad conſortes fidei loquitur. Oportebat impleri ſcri-
pturam quam prędixit ſpiritus ſanctus per os Dauid
Act.1. de Iuda,&c. Et in eodem rurſus libro. Qui per ſpiri-
tum,inquit,ſanctum ore Dauid pueri tui locutus es:
Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt
inania? Eſaias quoque cum ſermone Dei impulſus ad
Prophetandum fuiſſet: ſpiritus ſancti imperio Pro-
phetaſſe perhibetur: vt in fine eorundem actuum
ſcribitur. Bene ſpiritus ſanctus locutus eſt per Eſaiā
Prophetam ad patres veſtros, dicens: Vade ad popu
lum iſtum,& dic: Aure audietis: & reliqua. Hanc igi
tur Prophetiam quam Apoſtolus Paulus affimat à
ſpiritu ſancto pronunciatam, ipſe liber Prophetæ à
Domino dictam eſſe cōmemorat. Et audiui, inquit,
Eſa.6. Eſaias, vocem Domini dicentem: Quem mittam, &
quis ibit ad populum iſtum? Et dixi: Ecce ego, mitte
me. Vade inquit,& dic populo huic: Aure audietis.
Et poſt alia ipſe Dominus ait: Et conuertentur & ſa-
nabo illos. Et ſtatim Propheta. Quouſque Domine?
cum enim dominus ad Prophetā dixiſſet: vt ea quæ
ſcripta ſunt diceret & Propheta iubenti domino reſ
pondiſſet, vſquequo Domine, ea quæ in Propheta à
Domino dicta ſunt, in ſpiritu ſancto commemorata
Paulus affimat. Ex quo liquido oſtenditur, vt ſæpe
iam diximus, vnam & voluntatem & naturam Do-
mini eſſe & ſpiritus ſancti,& in nuncupatione ſpiri-
1.Cor.8. tus, etiam nomen Domini intelligi. Quomodo enim
ad Corinthios vocabulum Dei ſuper patre poſitum,
& Domini ſuper filio, neque patri aufert dominatio
nem, neque filio deitatem: ſic quidem eadem ratio-
Act.5. ne qua pater Dominus eſt & filius Deus eſt, ſic & ſpi
ritus ſanctus Dominus nuncupatur. Si autem Domi
Ioan.15. nus, conſequenter & Deus: vt paulo ante iam dixi-
mus, cum vocem Apoſtoli Petri ad Ananiam qui pe
cuniam ſubtraxerat poneremus: quia & deitas ſu-
perintelligitur in ſpiritu ſancto. Verum quoniam in-
de queſtionis ordo deductus eſt: cum autem vene-
rit paracletus ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in
nomine meo, ille vos docebit omnia. Age nunc ex
ipſo ſermone quæramus, ſi quid in eo poſſimus inue
nire cum his conſentire quę dicta ſunt. Spiritū ſan-
ctum à patre in ſuo mitti nomine, ſaluator affirmat:
cum proprie ſaluatoris nomen ſit filius: ſiquidem
naturæ conſortium,& vt ita dicam proprietas per-
ſonarum ex iſta voce ſignatur. In qua appellatione
filij, miſſus à patre ſpiritus ſanctus, non ſeruus, non
alienus, nec diſiunctus à filio intelligatur. Et quo-
modo filius in patris appellatione venit, dicens: ego
veni in nomine patris mei: filij quippe tantummodo
eſt in nomine patris venire: ſalua proprietate filij ad
patrem,& patris ad filium: ſic econtrario, nullus a-
lius venit in nomine patris, ſed verbi gratia, in Do-
mini & Dei omnipotentis. Quod manifeſtius aduer
tere poteris Prophetas relegens ex animo. Nam &
Moyſes magnus Dei miniſter & famulus, in nomi-
ne eius qui eſt: & in nomine Dei Abraham & Iſaac
& Iacob venit, Deo ad eum loquente: ſic dices filiis
A Iſrael, qui eſt, miſit me ad vos. Et rurſus, dices eis:
Deus Abraham, Iſaac & Iacob miſit me ad vos: Ser- Exod.3.
uorum quippe iuſtorum quales erant de quibus di-
xit: mandabo in ſpiritu meo ſeruis meis Prophetis,
in nomine Dei facta eſt miſſio. Et quia dignos ſe ex-
hibuerunt Deo, in nomine Dei vēniſſe referuntur.
Rurſus proficientes in maius,& ſub vnius Dei impe
rio nonſiſtentes, in omnipotentis Dei nuncupatio-
ne venerunt. Quia verò filij Iſrael in Ægypto com-
morantes, didicerunt eos qui non ſunt quaſi deos
colere,& mundi partes diuino honore venerari: cō
ſequens fuit, vt Moyſes ſub eius qui eſt vocabulo ad
eos mitteretur: & à falſis eos liberans diis, ad veram
tranſduceret deitatem,& ad Dominum patrum A-
B braham, Iſaac,& Iacob. Quomodo ergo ſerui qui
nomine domini veniunt per hoc ipſum quod ſubie-
cti ſunt & ſeruiunt, indicant Dominum, proprietatē
eius referentes, ſerui quippe ſunt Domini: ſic & filius
qui venit in nomine patris, proprietatem patris por
tat & nomen,& per hæc vnigenitus Dei filius appro
batur. Quia ergo ſpiritus ſanctus in nomine filij à pa
tre mittitur, habens filii proprietatem ſecundum Gal.4.
quod Deus eſt, non tamen filietatem vt filius eius
ſit. oſtendit quia vnice ſit iunctus ad filium. Vnde &
filij dictus eſt ſpiritus, per adoptionem faciens filios
eos, qui ſe recipere voluiſſent. Quia enim, inquit, e-
ſtis filij Dei, miſit pater ſpiritum filij ſui in corda no-
C ſtra, clamantem abba pater. Iſte autem ſpiritus ſan-
ctus, qui venit in nomine filij miſſus à patre: doce-
bit omnia eos qui in fide Chriſti perfecti ſunt. Om-
nia autem illa quæ ſpiritualia ſunt & intellectualia:
&(vt breuiter vniuerſa concludam) omnia veritatis
& ſapientiæ ſacramenta. Docebit verò non quaſi
doctor & magiſter diſciplinæ quam aliunde eſt con
ſecutus. Siquidem hoc eorum eſt, qui ſapientiā & ar
tes aliquas ſtudio induſtriáque didicere: ſed quaſi ip
ſa ars atque doctrina & ſapientia veritatiſque ſpiri-
tus, inuiſibiliter menti inſinuat ſcientiam diuinorū.
Nam & pater docet ſic diſcipulos ſuos: dicente illo
qui ab eo doctus fuerat: Deus docuiſti me ſapientiā:
D & audacter alio conclamante: Docuiſti me Deus à Pſal.70.
iuuentute mea, atque ita omnes fiūt docti. Dei quo-
que filius & ſapientia Dei & veritas ſic docet parti-
cipes ſuos, vt diſciplinam non arte doceat, ſed natu-
ra. Vnde & cum docentur ſolum magiſtrum vocare
diſcipuli. Has eaſdem diſciplinas quæ dantur à patre Matth.23
& filio in corda credentium, ſpiritus ſanctus mini-
ſtrat his qui animales eſſe deſierint. Animalis quippe
homo non percipit ea quę ſpiritus ſunt, arbitrans eſ
ſe ſtultitiam quę dicuntur. Qui verò à perturbatio-
nibus purgauerit mentem ſuam: ſpiritus ſancti diſ-
ciplinis, id eſt ſermonibus ſapientiæ, ſcientiæque cō
plebitur: in tantum vt is qui ea ſuſceperit dicat: No-
E bis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſanctum. Deus
autem his qui ſe ita prępárauerint ſpiritum ſapien-
tiæ reuelationiſque largitur ad cognoſcendum ſe-
metipſum: qui accipientes ſpiritum ſapientiæ, non
aliunde, ſed ab ipſo ſpiritu ſancto efficiuntur ſa-
pientes,& ab ipſo intelligunt dominum & quicquid
Dei eſt voluntatis,& eundem ipſum ſpiritum ipſo re
uelante cognoſcunt, vt ſciant quia à Domino do-
nata ſunt: ita vt is qui fuerit ſpiritum reuelationis
& ſapientię conſecutus, ſufficiens ſit veritatis dog-
mata pręicare, non humana, ſed Dei arte ſubnixus,
ſicut & vnum ex his Apoſtolum poſſumus audire 2.Cor.2.
dicentem. Et prædicatio mea & ſermo meus non in
per-

perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis: ſed in o-
ſtenſione ſpiritus & virtutis Dei. Aequalem verò ſpi
ritui virtutem non poſſumus aliam pręter Chriſtum
Dominum noſtrum interpretari: Ipſe enim diſcipu-
lis ait: Accipietis enim virtutem ſpiritus ſancti ve-
nientem ſuper vos. Et ad Mariam Angelus: ſpiritus,
Act.1. inquit, ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi
obumbrabit tibi. Creatrix igitur virtus altiſſimi ſpi
Luc.1. tu ſancto ſuperueniente, in virginem Mariam Chri-
ſti corpus fabricauit: quo ille vſus templo, ſine viri
natus eſt ſemine. Ex quibus oſtenditur eſſe ſpiritum
ſanctum creatorem: vt iam in dogmatum volumine
Pſal.103 breuiter oſtendimus. Et in Pſalmo ad Dominum di-
citur: Auferes ab eis ſpiritum tuum & deficient: &
in terram ſuam reuertentur. Emitte ſpiritum tuum
& creabuntur,& renouabis faciem terræ. Nec mirū
ſi dominici tantum corporis ſpiritus ſanctus condi-
tor ſit: cum patri filióque ſociatus, eadem poteſtate
creauerit omniaquę pater creauit & filius. Emitte e-
nim, ait ſpiritum tuum & creabuntur. Porrò iam fre
quenter oſtendimus eiuſdem operationis eſſe ſpiri-
tum ſanctum cuius eſt pater & filius & in eadem o-
Ioh.16. peratione vnam eſſe ſubſtantiam,& reciprocè eorum
quæ ὁμούσια ſunt, operationem quoque non eſſe di
uerſam. Vt autem & aliud quoque teſtimoniū quod
nos poſſit adiuuare in fide ſpiritus ſancti ponamus:
in Euangelio ita ſermo contexitur: Adhuc multa ha-
beo vobis dicere: ſed non poteſtis ea portare modo,
Cum autem venerit ille ſpiritus veritatis, diriget vos
in omnem veritatem, Neque enim loquetur à ſemet
ipſo, ſed quæcunque audiet loquetur: & quæ ventu-
ra ſunt annunciabit vobis. Ille me clarificabit: quia
de meo accipiet & annunciabit vobis.

Omnia quæ habet pater, mea ſunt. Propterea dixi
vobis: quia de meo accipiet & annunciabit vobis.
Ex his enim ſacramētorum verbis edocemur, quod
cum mula docuiſſet diſcipulos ſuos Ieſus dixerit: ad
huc habeo plurima dicere vobis: quia verbum iſtud
adhuc multa habeo dicere vobis, nō ad nouos quos
libet & penitus Dei gratia vacuos dirigitur: ſed ad
eos qui auditores verborum eius, necdum fuerant
omnia conſecuti. Quæcunque enim ſufficere pote-
rant tradens eis, in futurum tempus reliqua diſtulit:
quæ ſine diſciplina ſpiritus ſancti ſcire non pote-
rant: quia ante aduentum dominicę paſſionis non e-
rat datus hominibus ſpiritus ſanctus, Euangeliſta di-
cente: Non enim erat cuiquam ſpiritus datus: quia
Ieſus necdum erat glorificatus. Glorificari dicens Ie
ſum, mortem guſtare pro cunctis. Itaque poſt reſur-
rectionem apparens diſcipulis ſuis & inſuflans in fa-
ciem eorum: accipite, inquit, ſpiritum ſanctum. Et
Ioann.20 rurſum: Accipietis virtutem ſpiritus ſancti venien-
Act.1. tis ſuper vos.

Quo veniente in corda credentium, implentur ſer
monibus ſapientiæ & ſcientiæ: & ſic ſpirituales effe-
cti, ſuſpiciunt ſpiritus ſancti diſciplinam, quæ poſſit
eos deducere in omnem veritatem. Necdum enim
inſtante hora, in qua oportebat eos ſpiritu ſancto
repleri, tunc quando dixit ad eos adhuc multa ha-
beo vobis dicere: conſequenter addidit, ſed non po-
teſtis ea portare modo. Adhuc enim typo legis &
vmbræ & imaginibus ſeruientes: non poterant veri
tatem, cuius vmbram lex portabat, inſpicere: vnde
ne ſpiritualia ſuſtinere. Cum autem, ait, venerit ille
hoc eſt paracletus ſpiritus veritatis: diriget vos in
omnem veritatem: ſua doctrina & inſtitutione vos
A transferens à morte literæ ad ſpiritum viuificantē,
in quo ſolo omnis ſcripturæ veritas poſita eſt, Ipſe
ergo ſpiritus veritatis ingrediens puram & ſimpli-
cem mentem, ſignabit in vobis ſcientiam veritatis:
& ſemper noua veteribus adiungens, diriget vos in Pſal.33.
omnem veritatem. Ad Deum quoque Patrem qui-
dam allegans preces loquitur. Dirige me in verità-
te tua, hoc eſt, in vnigenito tuo: propria voce teſtan-
te: ego ſum veritas. Quam perfectionem tribuit deus Io.14.
mittens ſpiritum veritatis: qui credentes in totam di
rigit veritatem. Dehinc in conſequentibus de ſpiri-
tu veritatis, qui à patre mittatur, & ſit paracletus,
ſaluator qui & veritas, ait: Non enim loquetur à ſe-
metipſo: hoc eſt, non ſine me, & ſine meo & Patris
B arbitrio: quia inſeparabilis à mea & Patris eſt volun-
tate: Quia non ex ſe eſt, ſed ex Patre & me eſt, hoc
enim ipſum quod ſubſiſtit & loquitur, à patre & me
illi eſt. Ego veritatem loquor: id eſt: inſpiro quæ lo-
quitur. Siquidem ſpiritus veritatis eſt. Dicere autem
& loqui in trinitate: non ſecundum conſuetudinem
noſtram qua ad nos inuicem ſermocinamur & lo-
quimur accipiendum, ſed iuxta formam incorpora-
lium naturarum,& maximè trinitatis quæ volunta-
tem ſuam inſerit in corda credentium: & eorum qui
eam audire ſunt digni: hoc eſt, dicere & loqui. Nos
quippe homines quando de aliqua re ad alterum
loquimur: primum quod volumus, mente concipi-
C mus abſque ſermone. Inde in alterius ſenſū nolētes
transferre, lingue organum commouemus, & quaſi
quoddam plectrum chordis dentium collidentes,
vocalem ſonum emittimus. Quomodo igitur nos
linguam quam palato dentibuſque collidimus, &
ictum aërem in diuerſa temperamus eloquia, vt no-
bis nota communicemus in alios: ita & auditorem
neceſſe eſt patulas pręberc aures: & nullo vitio coar
ctatas, in ea quæ dicuntur erigere: vt poſſit ita ſcire
quæ proferuntur, quomodo nouit ea ille qui loqui-
tur. Porrò Deus ſimplex & incompoſitæ ſpiritualiſ-
que naturæ, neque aures, neque organa, quibus vox
emittitur habet, ſed ſolitaria incomprehenſibiliſque
D ſubſtātia nullis membris partibuſque componitur.
Quæ quidem de filio & de Spiritu ſancto ſimiliter
accipienda. Si quando ergo legimus in ſcripturis: di
xit Dominus Domino meo. Et alibi: Dixit Deus, fiat
lux: & ſi qua his ſimilia: digna Deo accipere debe- Pſal.109
mus. Neque enim ignorante filio qui ſapientia & ve Gen.1.
ritas eſt, pater ſuam nunciat voluntatem: cum omne
quod loquitur, ſapiens veruſque ſubſiſtens, in ſapien
tia habeat & in ſubſtantia. Loqui ergo patrem &
audire filium: vel econtrario, filio loquente audire
Patrem, eiuſdem naturæ in Patre & filio conſenſuſ-
que ſignificatio eſt. Spiritus quoque ſanctus, qui eſt
ſpiritus veritatis, ſpiritúſque ſapientiæ, non poteſt fi-
E lio loquente audire quæ neſcit: cum hoc ipſum ſit
quod profertur à filio, id eſt, procedens à veritate,
conſolator manans de conſolatore, Deus de Deo
ſpiritus veritatis procedēs. Denique ne quis illum à
Patris & filij voluntate & ſocietate diſcerneret, ſcri-
ptum eſt: Non enim à ſemetipſo loquetur, ſed ſicut
audiet loquetur. Cui etiam ſimile de ſeipſo ſaluator Ioann.5
ait: Sicut audio & iudico. Et alibi. Non poteſt filius Ioann.5.
facere quicquam, niſi quod viderit Patrem facien-
tem. Si enim vnus eſt Patri filius, non iuxta Sabellij
dictum Patrem & filium confundentis, ſed iuxta in-
diſcretionem eſſentiæ ſiue ſubſtantiæ, non poteſt
quicquam abſque Patre facere, quia ſeparatorum

diuerſa ſunt opera:ſed videns operantem Patrem &
ipſe operatur: non ſecundo gradu, & poſt illum o-
perans. Alia quippe Patris, alia filij opera eſſe incipe
rent:ſi non æqualiter fierent. Scriptum eſt autem:
Quæ enim ille facit: haud dubium quin pater: hæc
eadem filius ſimiliter facit. Quod ſi operante patre
& filio, non iuxta ordinem primi & ſecundi, ſed iux-
ta idem tempus operandi eadem & indiſſimilia ſub
ſiſtunt vniuerſa quæ fiunt, & filius non poteſt à ſe-
metipſo quicquam facere, quia à patre non poteſt
ſeparari: ſic & ſpiritus ſanctus nequaquam ſepara-
tus à filio, propter voluntatis naturæque conſortiũ
non à ſemetipſo creditur loqui: ſed iuxta verbum &
veritatem Dei loquitur vniuerſa quæ loquitur. Hác
B opinionem ſequentia Domini verba confirmant, di
centis: Ille me clarificabit, id eſt paracletus: quia de
meo accipiet.
Rurſum hic, accipere, vt diuinæ naturæ conueniat
intelligendum. Quomodo ergo filius dans, non pri-
uatur his quę tribuit, neque cum damno ſuo imper-
tit aliis: ſic & ſpiritus non accipit quod ante non ha
buit. Si enim quod prius non habebat accipit, trans-
lato in alium munere, vacuus largitor effectus eſt,
ceſſans habere quod tribuit. Quomodo igitur ſupra
de naturis incorporalibus diſputantes intelleximus,
ſic & nunc ſpiritum ſanctum à filio accipere, id quod
ſuæ naturæ fuerat cognoſcendum eſt: & non dantẽ
C & accipientem: ſed vnam ſignificare ſubſtantiam. Si
quidem & filius eadem à patre accipere dicitur, qui
bus ipſe ſubſiſtit. Neque enim quid aliud eſt filius,
exceptis his quæ ei dantur à patre: neque alia ſubſtã-
tia eſt ſpiritus ſancti præter id quod datur ei à filio.
Propterea autem iſta dicuntur: vt eandem in trini-
tate credamus eſſe naturam ſpiritus ſancti quæ eſt
Patris & filij. Quia ergo omnis humana vox nihil
poteſt aliud iudicare quàm corpora: & trinitas, de
qua nunc nobis ſermo eſt, omnes materiales ſubſtã-
tias ſuperat: idcirco nullum verbum poteſt ei pro-
prie coaptari, & eius dignificare ſubſtantiam, ſed om
ne quod loquimur, καταχρηστικῶς, id eſt eſt, abuſiue
D eſt, & de incorporalibus cunctis, & maximè cum de
trinitate loquimur. Glorificat itaque filium ſpiritus
ſanctus, oſtendens illum & in apertum proferens
his qui mundo corde eum intelligere & videre ſunt
digni, & ſplendorem ſubſtantiæ & imaginem inuiſi-
bilis Dei ſcire. Rurſum imago ipſa oſtendens ſe pu-
rum mentibus glorificat patrem, inſinuans eum neſ
cientibus: ipſe enim ait: Qui videt me, videt & Patrẽ.
Pater quoque reuelans filium his qui ad calcem ſciẽ
tiæ peruenire meruerunt, glorificat vnigenitum ſuũ,
oſtendens eius magnificantiam atque virtutem. Sed
& ipſe filius tribuens ſpiritum ſanctum his qui ſe di-
gnos eius munere pręparauerunt, & pandens ſubli-
E mitatem glorificationis & magnitudinis eius virtu-
tem: glorificat illum. Deinde interpretationem infe-
rẽs quomodo dixiſſet, de meo accipiet, protinus ſub
iecit: Omnia quæ habet pater, mea ſunt: Propheta
dixit, de meo accipiet & annunciabit vobis quodã-
modo loquens: Licet à patre procedat ſpiritus veri-
tatis, & det illis Deus ſpiritum ſanctũ petentibus ſe,
tamen quia omnia quę habet pater mea ſunt, & ip-
ſe ſpiritus patris meus eſt, & de meo accipiet. Caue
autem cum iſta dicuntur, ne graue labaris intelligen
tiæ in vitium, & putes rem aliquam eſſe & poſſeſſio
nem quę à patre habeatur ac filio: Verùm quę ha-
bet pater iuxta ſubſtantiam, id eſt, æternitatem, im-
mutabilitatem, incorruptionem, immutabilem bo-
A nitatem, de ſe & in ſe ſubſiſtentem: hæc eadem habet
& filius. Et quęcunque ſunt filij, hæc eadem & pater
habet. Procul hinc abſint dialecticorum tendiculæ,
& ſophiſmata à veritate pellantur: quæ occaſionem
impietatis ex pia pręedicatione capientia, dicũt: Ergo
& pater eſt filius, & filius pater. Si enim dixiſſet, om-
nia quæcunque habet Deus, mea ſunt: haberet im-
pietas occaſionem confingendi: & veriſimile vide-
retur eſſe mẽdacium. Cum verò dixerit: omnia quæ
habet pater mea ſunt: patris nomine ſe filium decla
rauit, paternitatem qui filius erat, nõ vſurpauit: quã-
quam & ipſe per adoptionis gratiam, multorum ſan
ctorum ſit pater, ſanctum illud quod in Pſalmis le-
B gitur: Si cuſtodierint filij tui. Et iterum: Si dereliquę
rint filij eius legem meam. Sed in hoc ſermone ſen-
ſuque præpoſito, conſequenter ea quæ diximus ſu-
perius patris eſſe: habet & filius, & quæ filij ſunt, ha-
bet & ſpiritus ſanctus. Ait quippe, de meo accipiet:
propterea & ventura annunciabit vobis. Per ſpiritũ
ſiquidem veritatis: ſanctis viris futurorum ſciẽntia
certa conceditur. Vnde & Prophetæ hoc eodem re-
pleti ſpiritu, prænunciabant ſenſu: & quaſi præſen-
tia intuebantur, quę erant deinceps ſecutura. Satis
hæc abundéque iuxta ingenij noſtri paupertatem
de pręſenti Euangelij capitulo dixiſſe ſufficiat. Si qui
bus autem Dominus reuelauerit, & in viciniam ve-
C ritatis adducti ſunt, magiſque poſſunt cernere veri-
tatem: diſputationi illorum concedamus meliora
quibus ille ſuffragatur qui eſt ſpiritus veritatis: & pe
timus eos qui lecturi ſunt vt ignoſcant imperitiæ:
ſtudioque dent veniam, cupienti totum Deo offer-
re quod potuit: licet ſuam non quiuerit implere vo-
luntatem. Proponamus & Apoſtoli ad Romanos E-
piſtolæ teſtimonium: quęque nobis in illa videntur
præſenti materiæ congruere, ventilemus. Vt iuſtifi-
catio, inquit, legis impleatur in vobis, qui non iuxta
carnem ambulatis, ſed ſecũdũ ſpiritũ. Qui enim iux-
ta carnẽ, ſunt: ea quę carnis ſũt ſapiunt. Qui verò iux
ta ſpiritum: ea quæ ſpiritus ſunt ſentiunt. Sapientia
D quippe carnis mors: Sapientia autem ſpiritus, vita &
pax: quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi
quippe Dei non ſubiicitur. Neque enim poteſt. qui
verò in carne ſunt, Deo placere non poſſunt, Vos
autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpi-
ritus Dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum
Chriſti non habet: hic non eſt eius. Si autem Chri-
ſtus eſt in vobis: corpus quidem mortuum eſt prop
ter peccatum: ſpiritus verò viuit propter iuſtitiam.
Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis
habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtũ à mor-
tuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra propter
inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ergo debito-
E res ſumus non carni: vt ſecundũ carnem viuamus.
Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si
autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.
Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur: hi filij ſunt
Dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum
in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis, in quo
clamamus abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimoniũ
perhibet ſpiritui noſtro, quia ſumus filij Dei. Si au-
tem filij, & hęredes. Hæredes quidem Dei, cohære-
des autem Chriſti: ſi tamen cõpatimur, vt & conglo
rificemur. In pręſenti Apoſtoli capitulo, plurima de
ſocietate ſpiritus, quàm habet cum patre & filio de-
monſtrantur. Ait quippe Apoſtolus iuſtificationem
diuinam

diuinam & ſpiritualis legis expleri in his: nõ qui iux-
A ta carnem ambulant, ſed iuxta ſpiritum: Iuxta carnem
ambulantem eum qui per voluptates & vitia carnis
corpori copulatus, facit omnia quæ carnis ſunt & cor-
poris opera, Apoſtolicus ſermo deſcripſit. Porrò iuxta
ſpiritum ambulantem eum, qui in præceptis legis Dei
& euangelij gradiens, ſpiritualium ſequitur ordinem
mandatorum. Siquidem ſicut carnalium vitium eſt ea
ſapere quæ carnis ſunt, ea cogitare quæ corporum: ſic
econtrario ſpiritualium virtus eſt, ſemper cogitare de
cœleſtibus & æternis: & his tractare quæ ſpiritus ſunt.
Sed carnis ſapientia ilico morte ſibi ſociata, interficit
eos qui iuxta carnem gradiuntur & ſapiunt: ſapientia
vero ſpiritus, mentis tranquillitatem & pacem & vi-
B tam habẽtibus ſe largitur æternam. Quam cum poſſe-
derint: omnes perturbationes & genera vitiorum, &
ipſos quoque dæmones qui hæc ſuggerere nitũtur ha-
bebunt ſub pedibus ſuis. Sapientia ergo carnis cum
morti iuncta ſit: inimica eſt Deo. Inimicos quippe eos
reddit qui ſuis legibus vixerint: contraria ſemper &
repugnans voluntati & legi Dei. Neque enim fieri po-
teſt: vt qui in ſapientia carnis eſt, Dei præcepta cuſto-
diat & voluntati illius ſubiiciatur. Quandiu ſeruimus
voluptatibus: ſeruire Deo non poſſumus. Cum au-
tem titillantem ſubiecerimus noſtris pedibus luxu-
riam: & totos nos ad ſpiritum transferentes, nequa-
quam fuerimus in carne: id eſt, in carnis paſſionibus:
C tunc ſubiiciemur Deo. Neque enim de carne hac in
qua viuimus, & in cuius vaſculo noſtra anima conti-
netur, Apoſtoli ſermo eſt, quia omnes ſancti corpore
& carne circundati placuerunt Deo, ſed ad id potius
quod cõtra Dei præceptum ex humana ſocietate per-
petratur, de quibus eſt: Diliges Dominum Deum tuũ.
Et, quod tibi non vis fieri, &c. Vos autem, ait, haud
dubium quin diſcipuli Chriſti, qui ſapientiam ſpiritus
ſuſcepiſtis & vitam pacis: non eſtis in carne, id eſt, in
carnis operibus, neque eius opera perpetratis: ſiquidẽ
ſpiritum Dei habetis in vobis. Idem autem ſpiritus
Dei & ſpiritus Chriſti eſt: deducens & copulans eum
qui in ſe habuerit Domino Ieſu Chriſto. Vnde & in
D conſequentibus ſcribitur: Si quis autẽ ſpiritum Chri-
ſti non habet: hic non eſt eius. Rurſum in præſenti di-
ſcimus ſocietatem quam habet ſpiritus ſanctus ad Deũ
1. Pet. 1. & ad Chriſtũ, Sed & in Epiſtola Petri, ſpiritus ſanctus
eſſe Chriſti ſpiritus comprobatur: Scrutantes, inquit,
& inquirentes, id eſt, Prophetę, de quibus ei fuerat ſer-
mo ſuperior, in quo ait, quale tempus ſignificat is qui
in eis erat ſpiritus Chriſti: teſtificans in Chriſto paſſio-
nes, & ea quæ poſt erant ſecutura decreta: in quibus
reuelatum eſt: quia non ſibi, ſed nobis miniſtrabant ea
quę nunc annunciata ſunt vobis per ſpiritum ſanctum.
Iſte autem ſpiritus ſanctus dictus eſt & ſpiritus Dei: nõ
in præſenti tantum ſermone, ſed & in aliis locis com-
E pluribus: vt ibi: Ea quæ Dei ſunt, nemo nouit niſi
ſpiritus Dei. Deinde ſequitur poſt hoc quod ait: Si quis
autẽ ſpiritum Dei non habet: hic non eſt eius: & infer-
tur: Si autem Chriſtus in vobis, & manifeſtiſſime de-
monſtratur inſerarabilem eſſe ſpiritũ ſanctum à Chri-
ſto: quia vbicunque ſpiritus ſanctus fuerit, ibi & Chri-
ſtus eſt: & vndecunque Chriſti ſpiritus diſceſſerit, inde
pariter recedit & Chriſtus. Si quis enim ſpiritũ Chriſti
non habet: hic non eſt eius: Cui coniuncto, ſi quis cõ-
trariũ aſſumat, dicere poteſt: Si quis Chriſti eſt, ita vt
Chriſtus in eo ſit: in hoc ſpiritus Dei eſt. Hoc autẽ idẽ
& de Deo patre ſimiliter vſurpandum. Si quis ſpiritum
Dei non habet: iſte non eſt eius. Cui rurſum contrariũ
ſi quis aſſumat, dicens: Si quis Dei eſt: in hoc ſpiritus
A Dei eſt. Vnde ſcribitur: Neſcitis quia templum Dei e-
ſtis, & in vobis habitat ſpiritus Dei? Et in Ioannis Epi- 1. Cor. 3.
ſtola: In hoc cognoſcitur Deus habitãs in quibuſdam, 1. Ioan. 4.
cum mãſerit in eis ſpiritus quem dedit. Ex quibus om-
nibus indiſſociabilis atque indiſcreta trinitatis ſubſtã-
tia demonſtratur. Cum ergo ait: Si Chriſtus in vobis
eſt, corpus quidem mortuum propter peccatum: ne-
quaquam vitiis laſciuięque deſeruiens, ſed mortificatũ
peccato non commouetur ad vitia: & nequaquam erit
vitale peccato. Poſtquam autem corpus peccato mor-
tuum fuerit: Chriſtus in his qui ſua corpora mortifi-
cauerunt, præſens ſpiritũ vitæ oſtendit per iuſticiã, ſiue
correctionẽ operũ virtutum immortaliũ: ſiue fidẽ Ieſu
B Chriſti, in his qui iuxta fidem illius conuerſantur. De-
inde Apoſtolus alio ſyllogiſmo coniuncto vtitur: quod
ſignificantius dialectici ἀξίωμα vocãt, & ait: Si autem Rom. 8.
ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis habi-
tat in vobis: qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuifi-
cabit & mortalia corpora veſtra per inhabitãtem ſpiri-
tum ſuum in vobis: Nónne tibi videtur dicere, quia ſi
ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum Ieſum, id eſt, qui
eiuſdem Ieſu Chriſti ſpiritus eſt, habitat in vobis: cõſe-
quenter viuificabuntur & mortalia corpora veſtra cũ
immortalium animabus ab eo qui ſuſcitauit Chriſtum
Ieſum à mortuis principem & primogenitum reſurre-
ctionis? Et quibus tale tantúmque diuinitus per ſpiri-
C tum munus indultum eſt, debitores ſumus ſpiritui nõ
carni, vt iuxta eam viuamus. Siquidem qui iuxta carnẽ
vixerit, morietur illa morte quæ peccatum ſequitur.
Peccatum quippe cum conſummatum fuerit, generat Iaco. 1.
mortem, ſecundum Iacobũ. Sed & Ezechiel peccantẽ Iaco. 11.
animam mori ſcribit: Separatur enim iam à vita quæ Eze. 18.
in ſapientia ſpiritus collocata eſt. Si quis autem tran-
ſcenderit vitam carnis, & ſpiritu opera carnis mortifi-
cauerit: viuet beata æternáq; vita, relatus in filios Dei
& directus in viam rectam, propter ſpiritum ſanctum,
qui & Dei ſpiritus appellatur. Si enim, inquit, iuxta car-
nem vixeritis: moriemini. Quod ſi ſpiritu facta carnis
mortificaueritis, viuetis. Et in conſequentibus. Quot-
D quot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei. Rur-
ſum refocillans eos, & cõſolans & prouocans ſperare
meliora, quibus loquebatur, ait: Non enim accepiſtis
iterum ſpiritũ ſeruitutis in timore: id eſt, non ſimilitu-
dine ſeruorum, metu & terrore pœnarũ vos abſtinetis
à vitiis quia habetis vobis datum à patre ſpiritũ ado-
ptionis: id eſt, ſpiritum ſanctũ, qui ipſe ſpiritus & Dei
& Chriſti & veritatis dicitur atque ſapientiæ. Si autem
ſpiritus iſte adoptat in filios Dei eos quorũ dignatione
ſui habitator efficitur: tibi conſequentiũ ſuper potẽtia
eius intelligẽtiam derelinquo. Porrò in hoc adoptio-
nis ſpiritu clamant qui habuerint illum patrem Deum:
ſicut oſtendit ſermo, dicẽs: In quo clamamus abba pa-
E ter: ipſo ſpiritu qui nos adoptat in filios, teſtimonium
præbente participatione ſui: quod à noſtro ſpiritu poſ-
ſidetur, quia filij Dei ſumus. Cui conſequẽs eſt Deum
quidem quaſi patrem, hæreditarias nobis diuitias con-
tuliſſe, ſpiritualia dona: Chriſti vero cohæredes nos
eſſe, eo quod fratres eius per gratiam & benignitatem
ipſius appellamur. Erimus autem hæredes Dei, cohæ-
redes autem Chriſti, ſi compatiamur: vt & glorificari
ei ex paſſionum ſocietate mereamur. Verũ quia & hoc
iuxta id quod potuimus ediſſertum eſt: proponamus
Prophetæ capitulum, quædam de ſpiritu ſancto conti-
nens: vt non ſolum de nouo, verumetiam de veteri te-
ſtamẽto ſuper eius fide intellectúque doceamur. Nam

& ſuperius prælocuti ſumus, in omnibus ſanctis, tam his qui poſt aduentum Domini noſtri fuerunt, quàm etiam retro, in patriarchis videlicet & Prophetis, ſpiritus ſancti gratiam fuiſſe verſatam: & eos diuerſis chariſmatibus virtutibúſque compleſſe. Quomodo enim vnius Dei & vnigeniti eius gratiam poſſidẽtes, tam hi qui ante, quam etiam illi qui poſt aduentum eius iuſticię erexêre vexillum, veritatis ſunt ſciẽtiam conſecuti: ſic & ſpiritus ſancti gratiam poſſidebant: quia inſeparabilem à patre & filio eſſe ſpiritũ ſanctum, in multis ſupra locis oſtendimus. Scriptum eſt ergo in Propheta. *Eſa.63.* Miſericordiæ Domini recordatus ſum, & virtutis eius, in omnibus quæ retribuit nobis Dominus: iudex bonus domui Iſrael: inferens nobis iuxta miſericordiã ſuam, & iuxta multitudinem iuſtitiæ ſuæ. Et dixit: Non populus meus filij, & non præuaricabuntur: Et factus eſt illis in ſalutem ex omni tribulatione eorum: non legatus, neque Angelus, ſed ipſe ſaluauit eos, eo quod dilexerit eos: & pepercerit eis. Ipſe redemit eos & ſuſcepit eos, & exaltauit eos in omnibus diebus ſeculi. Ipſi vero non crediderũt & irritauerunt ſpiritum ſanctum eius, & conuerſus eſt eis ad inimicitiam. Ipſe debellauit eos, & recordatus eſt dierum antiquorũ. Qui eduxit de terra paſtorem ouium: qui poſuit in eis ſpiritum ſanctum, congregans dextera Moyſen. Qui frequenter Dei adepti ſunt beneficia: ſcientes gratia magis & miſericordia eius, quam propriis ex ſe fuiſſe operibus cõſecutos: quaſi vno omnes conſenſu & animo concordantes loquuntur, miſericordiæ Domini recordatus ſum. Cogitantes enim quæ ab eo frequenter in Moyſe dona ſuſceperint: gratias referũt: & cum miſericordia, etiam virtutum Domini recordantur, ſiue mirabilium quæ crebro pro eis fecit in populis, ſiue profectuum animæ, quibus per legem & Prophetas & præcepta eius ſalubria eruditi ſunt. Siquidem in ſcripturis nomẽ virtutis vtrunq; ſignificat. Recordari autẽ ſe miſericordiæ & virtutũ eius, inquiunt, in omnibus quæ retribuit eis, non iuxta iuſtitiam ſuã: ſed iuxta miſericordiam & bonitatem eius, qui eſt iudex domui videnti, & ſenſui mundo corde cernenti Dominum. Hoc ſiquidem ex Hebræo ſermone in lingua noſtra interpretatur Iſrael: id eſt, mens videns Dominum. Licet enim tormenta & cruciatus iudex nonnunquam inferat iudicium merentibus: tamen qui cauſas rerum altius intuetur, vidẽs propoſitum bonitatis eius, qui cupit corrigere peccantem, bonum illum confitetur, dicens: Inferat nobis *Pſal 129.* iuxta miſericordiam ſuam. Si enim iniquitates eorum quod iudicat attendat Dominus, quis ſuſtinebit? Porrò quia apud Dominum propiciatio eſt: Dominus videlicet noſter atque ſaluator, infert nobis ſecundum miſericordiam ſuam omnia quæ nos prouehant ad ſalutem. Inferens quoque iuxta miſericordiam ſuam, & hoc faciens in iudicio, cum iuſtitia nobis tribuit, quæ admixta miſericordiæ bonitate largitus eſt.

DIDYMI DE SPIRITV SANCTO LIBER TERTIVS, INTERPRETE DIUO HIERONYMO.

ARguendus eſt ex præſenti capitulo hæreticorum error: qui bonitatem à iuſtitia ſeparantes: alium Deum bonum, alium iuſtum finxerunt. Ecce enim in præſentiarum ipſe eſt Deus & bonus & iudex, & iuxta miſericordiam ſuam iuſticiáque reſtituens: & pariter bonus iuſtúſque ſubſiſtens. Fruſtra igitur iniquum dogma ſimulantes, bonũ Deum Euangelij & veteris teſtamenti iuſtũ eſſe defendunt: quia & in plurimis aliis locis & nũc in Prophetę ſermone, iudex bonus ſcribitur Deus: *Pſal. 7.* & ecõtrario quod nolũt, in Pauli Apoſtoli Epiſtola (q̃ certe noui teſtamenti prædicator eſt) Deus iuſtus iudex refertur. Repoſita eſt mihi, inquit, corona iuſticię, quã *2.Tim. 4.* reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Idem eſt ergo licet nolint, noui & veteris teſtamenti Deus, viſibilium & inuiſibilium conditor: ſaluatore etiam in Euangelio iuſtum & bonum patrem liquido atteſtante: Pater iuſte, mundus te non cognouit. Et in alio loco: Nemo bonus niſi vnus Deus. Sed & in veteri lege alibi iuſtus, alibi bonus dicitur Deus. In Pſalmis: Iuſtus *Ioan.17.* Dominus, inquit, & iuſtitias dilexit. Et econtrario in *Mar.10.* Hieremia: Bonus Dominus his qui ſuſtinẽt eum. Rur- *Luc.18.* ſus in Pſalmis: Quàm bonus Deus Iſrael, his qui recto *Pſal.10.* ſunt corde. Et hæc quidem è latere contra hæreticos *Tre.3.* ſtrictim dicta ſunt. Tempus autem eſt: vt propoſitum *Pſal.72.* Prophetæ ordinem proſequamur, qui ita contexitur: Et dixit, haud dubium quin Dominus: Nónne popul⁹ meus filij, nec præuaricabuntur? Non erant, inquit, ſimiles his qui generati ſunt & exaltati: & eum qui genuit illos, deſpexêre. Et fact⁹ eſt eis in ſalutẽ, id eſt, illis de quibus Dominus ait: Nónne populus meus filij & non pręuaricabuntur. Hoc enim ipſum quod non pręuaricati ſunt, nec ſpreuerũt patrem, eis factus eſt in ſalutẽ: vel ob idipſum quod appellati ſunt filij, cauſa eis ſalutis effectus eſt. Quæ ſalus à Chriſto Domino contributa: Angeli quoque ad paſtores voce firmatur, dicentis: Ecce euãgelizo vobis gaudium magnum quod *Luc.2.* erit omni populo: quia natus eſt vobis hodie ſaluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid. Ipſe fact⁹ eſt cũctis qui in eũ credunt occaſio ſalutis æternæ, & ipſe eſt ſaluator mũdi, qui venit quęrere quod perierat. Et ipſe eſt, de quo chorus ſanctorum canit: Deus noſter, Deus ſaluandi. Quia igitur Deus erat qui ſalutem præbebat æternã, dictum eſt: non legatus, neque Angelus, id eſt, nõ Propheta, non patriarcha, nõ legiſlator Moyſes ſaluauit eos. Omnes enim quos nominaui, poterãt ad Dominũ fungi legatione pro populo. Deniq; *Exo.24.* Moyſes interpellans eũ pro delinquente plebe, ait: Si *Deut.9.* dimittis eis peccatũ eorũ, dimitte. Sed obſecrauit veniã quadraginta diebus ieiunans, & miſericordiã Dei, animæ afflictione prouocans. Nemo autem de horũ numero legatorũ poteſt eſſe ſaluator, indigens & ipſe eo qui ſalutis largitor verus eſt. Nam & Angeli quanquã ſpiritus ſint & ad diuerſa propter eos qui ſalutẽ accepturi ſunt, miniſteria mittãtur: non ſunt tamẽ authores ſalutis, ſed eum qui fons ſalutis eſt, interpretãtur & nũciant. Vnde dictum eſt: nõ legatus, neque Angelus, ſed ipſe Dominus ſaluauit eos. Non propter aliud quid, ſed propter id quod diligeret eos & parcerit eis. Parcere autẽ dicitur, quaſi creaturis ſuis: iuxta illud quod alibi ſcribitur: Parces autẽ omnibus Domine amator animarũ: quia tuæ ſunt: neque enim odies quos feciſti. Quapropter & pro eorũ ſalute proprio filio non par- *Sap.11.* cens pater, tradidit eum in mortem: vt per mortẽ filij *Rom.8.* ſui deſtructo eo qui habebat mortis imperiũ, hoc eſt diabolo, redimeret omnes qui ab eo captiuitatis vinculo tenebantur. Vnde ſubiicitur: Ipſe autem redemit eos, & ſuſcepit eos, & exaltauit illos. Suſcipit enim exaltátq; ſaluatos, & redemptos in ſublime tollit virtutũ alis: & eruditione & ſcientia veritatis, non ad vnũ tantum & alterũ diem, ſed in omnibus diebus æternitatis habitans in eis, & cum eis & vſque ad conſummationem ſeculi vitã eis tribuens, ſalutíſque author exiſtens. *Matt. 18.*

Omnibus autem diebus ſeculi illuminans corda eorũ: non ſinit eos in tenebris ignorantiæ & errore verſari. Et hoc puto eſſe quod ſcriptum eſt, in omnibus diebus exaltari eos. Quia vero mutabiles & ad vitia ſponte labentes, poſt tanta beneficia Deo fuerunt increduli, & præcepta illius reliquerunt, & exacerbauerunt ſpiritum ſanctum Dei, qui eis multa bona largitus eſt: in peccatum ſimile corruerunt his qui poſtquam geniti *Eſa.1.* ſunt & exaltati ſpreuerunt patrem ſuum. Vel certe nũc ipſi deſcribuntur, qui & ante deſcripti ſunt: ſi quidem & ibi poſt peccatum dicitur ad eos: Dereliquiſtis Dominum, & ad iracundiam concitaſtis ſanctum Iſrael, & nunc quod ipſi non crediderunt & exacerbauerunt ſpiritum ſanctum eius. Ex præſenti ergo loco ſocietas ſpiritus ad Dominum oſtenditur. Qui derelinquit dominum & eſt incredulus, & ad iracundiam prouocat ſanctum Iſrael, & exacerbat ſpiritum ſanctum eius. Eadem indignatio ſuper peccatoribus tam ad ſpiritum ſanctum, quam ad ſanctum Iſrael refertur. Vnde & in conſequentibus ſimilis copula trinitatis oſtẽditur, dicente ſcriptura Dominum ad inimicitias eſſe conuerſum his qui exacerbauerunt ſpiritum ſanctum eius, & tradidiſſe eos ſempiterno cruciatui poſtquam non ſermone, ſed rebus in ſanctum eius ſpiritum blaſphemauerunt. Ipſe igitur qui eis conuerſus eſt ad inimicitias, debellauit eos & ſubiecit multiplicibus, lõgíſque cruciatibus, vt nec in præſenti tempore, nec in futuro conſequantur veniam peccatorum. Exacerbauerunt enim ſpiritum ſanctum eius, & blaſphemauerunt in illum. Si autem volueris hoc de Iudæis intelligere qui crucifixerunt Dominum ſaluatorem: & iccirco exacerbauerunt ſpiritum ſanctum: id quod ſcriptum eſt: ipſe debellauit eos, ad illam eſt intelligentiam referendum: quod Romanis traditi ſunt quando venit ſuper eos ira Dei in finem. In vniuerſo enim orbe cunctíſque regionibus ſoli exules patriæ, in terra vagantur aliena: non vrbem antiquam, non ſedes proprias poſſidentes: id quod Prophetis & ſaluatori ſuo fecerunt, receperunt. Quia enim ſanguinarij & veſano ſemper furore capti: non ſolum Prophetas occiderũt, lapidauerúntque eos qui ad ſe miſſi fuerant: ſed ad impietatis culmen egreſſi, Dominum ſaluatorem qui pro cunctorum ſalute deſcendere dignatus fuerat ad terras, prodiderunt & crucifixerunt: propterea expulſi ſunt vrbe, quam Prophetarum & Chriſti cruore maculauerunt. Secundum igitur hunc ſenſum debellatos eos à Domino intelligere debemus: non ad breue tempus, ſed ad omne futurũ ſeculum. Vſque ad conſummationem quippe mundi (vt diximus) profugi atque captiui, in vniuerſis aberrãt nationibus, non vrbem, non regionem propriam poſſidentes. Attamen quia naturaliter benignus eſt & miſericors is qui eos debellauerat, tribuit eis locum pœnitentiæ, ſi velint ad meliora conuerti. Vnde & dicitur: Recordatus eſt dierum ſeculi. Recordatus enim temporum futurorum, clauſam ianuam aliqua ex perte *Rom.11.* eis reſerauit: vt poſtquam intrauerit plenitudo gentiũ, tunc omnis Iſrael (qui hac fuerit dignus appellatione) ſaluetur. Licet enim in id temeritatis eruperint, vt eum qui propter eos miſſus fuerat interficerent, dicentes: *Matt.27.* Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros: tamen Deus ſuſcitauit eum de terra, in cuius corde tribus dictus & tribus noctibus fuerat commoratus paſtorem ouium ſuarum. Si quidem ita contexitur: Qui eduxit de terra paſtorem ouium ſuarum. Quod vero paſtor ouium Deus qui nunc Prophetali ſermone deſcri- *Ioan.16.* bitur Dominus ſit: manifeſtius in Euangelio diſcimus: ipſo ſaluatore teſtante: Ego ſum paſtor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Et iterum: Oues meæ vocem meam audiunt. Poſt hæc omnia Prophetes ait: Vbi eſt qui poſuit ſuper eos ſpiritum ſanctum? Admiratur quippe de quãta fœlicitate ad quantas miſerias peruenerint. Et quomodo loquitur? Qui redemerat, qui poſuerat in illis ſpiritum ſanctum ſuum habitans cum eis, vbi nunc eſt? quò abiit? Dereliquit eos: quia ipſi prius dereliquerunt, & ad iracundiã prouocauerunt ſanctum Iſrael. Poſuerat autem dudũ in eis ſpiritũ ſanctũ Deus, cum adhuc boni eſſent: & præceptis eius obſequi niterentur. His enim tantummodo ſpiritus ſanctus inſeritur: qui vitiis derelictis, virtutũ ſectantur chorũ, & iuxta eas & per eas in fide Chriſti victitãt, Quod ſi paulatim negligentia ſuggerente, cœperint ad peiora confluere: concitant aduerſum ſe habitatorem ſuum ſpiritum ſanctũ: & eum qui illũ dederat conuertunt ad inimicitias. Huic quid ſimile & Apoſtolus ad Teſſalonicenſes ſcribens, ait: Neque enim vocauit nos *Theſ.4.* Deus ad immũdiciam, ſed ad ſanctificationem. Itaque qui ſpernis, ſiue quod melius habetur in Græco, qui præuaricatur, non hominem præuaricatur, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſanctum ſuum in vobis. Nam in his ſermonibus Deus vocans per fidem in ſanctificationẽ, id eſt, vt ſancti ſpiritus fierent credentes: dedit eis ſpiritum ſanctum. Et quandiu præcepta Dei ſeruauerunt: permiſit in eis ſpiritus ſanctus quem acceperunt. Quãdo vero amore lubrico corruerunt, & ad immundiciã ſunt delapſi: ſpreuerunt ſiue præuaricati ſunt Dominũ, qui dederat eis ſpiritum ſanctum: vt non immundiciæ deſeruirent, ſed vt ſanctificarentur. Vnde pœnas luent qui iſta cõmiſerunt, nõ quaſi hominem, ſed quaſi Deũ ſpernentes. Et vt ſciamus Dominum eſſe ſpiritum ſanctum qui datur credentibus, ex ipſius Prophetæ Eſaiæ *Eſa.51.* diſcamus eloquio, qui inducit ad quempiam dicentem Dominũ: Spiritus meus in te eſt, & verba mea dedi in os tuum. Oſtenditur enim ex ſermone præſenti, quod qui acceperit ſpiritum Dei, ſimul cum eo & verba Dei poſſideat: ſermones videlicet ſcientiæ & ſapientiæ. Necnon & in alio loco eiuſdem Prophetæ Deus loquitur: Dedi ſpiritũ ſuper eum. *Eſa.42.* Qui ergo poſuit in eis ſpiritũ ſanctum: Moyſen dextera ſua ſanctificatum eſſe commemorat, ſiue illum illuſtrem virũ & myſteriorũ Dei initiatorem, de quo ad Ieſum filium Naue Dominus ait: Moyſes famulus meus: ſiue legem ſuam, quæ in *Ioſ.1.* veteri ſcripta eſt inſtrumento. Nam crebro legiſſe me memini Moyſen appellatũ eſſe pro lege: vt in Apoſtolo: Vſq; in hodiernũ diem, quando legitur Moyſes. Et Abrahã ad diuitem in ſuppliciis conſtitutum: Habent, inquit, Moyſen & Prophetas. Et certe liquido cõprobatur ibi, Moyſen, non ſupradictum virum ſignificatũ *Luc. 16.* eſſe: ſed legem. Porrò quæ eſt dextera Dei quæ adduxit Moyſen, niſi Dominus & ſaluator noſter? Ipſe eſt enim dextera patris, per quam ſaluat, exaltat & facit virtutem: ſicut alibi de Deo dicitur: Saluauit ei dex- *Pſal. 97.* tera ſua & brachium ſanctum eius. Et rurſum: Dexte- *Pſal.117.* ra Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me: non moriar, ſed viuam & narrabo opera Domini. Et certe vocẽ hanc ex perſona dominici hominis proferri, quem vnigenitus filius Dei aſſumere dignatus eſt ex virgine, ex ipſo loco manifeſtiſſime comprobatur: quia ipſe eſt dextera Dei, ſicut ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum: quod factus ſit ex ſemine Da- *Act.2.* uid ſecundum carnem, genitus de virgine ſuperueniente in eam ſpiritu ſancto: & virtute excelſi obumbrante eam. De quo Dauid Prophetauit in ſpiritu:

quod à mortuis reſurgens, aſſumptus ſit in cælos, dex-
tera Dei ſubleuatus. Scribitur ibi autem in hunc mo-
dum. Præuidens idem Dauid locutus eſt de reſurre-
ctione Chriſti: quoniam non eſt derelictus in inferno:
neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Ieſum ſu-
ſcitauit Deus: cui nos omnes teſtes ſumus. Dextera i-
gitur Dei eleuatus, & repromiſſionem ſpiritus ſancti
accipiens à patre: effudit hoc donum in nobis quod
vos videtis & auditis: neque enim Dauid aſcendit in
cœlos. Nulli quippe dubium, exaltatum dextera Dei,
& ab inferis reſurgentem eſſe Dominum Ieſum: ſicut
ipſe ſcripturæ ſermone teſtatus eſt. Iſte ergo qui reſur-
rexit à mortuis dicit: Ego dormiui & ſomnum cepi,
& reſurrexi, quia Dominus ſuſcitauit me. Ipſe ergo ſer-
mone Dei aſſumptus in cœlum: eleuatus eſſe ab ea (de
qua ſupra diximus) dextera Dei prædicatur: & acce-
piſſe repromiſſiones ſpiritus ſancti à patre, & effudiſſe
illum in credentes, ita vt omnium linguis loquerentur
Act. 2. magnalia Dei. Nam & dominicus homo accepit cō-
Luc. 4. municationem ſpiritus ſancti: ſicut in Euangeliis ſcri-
bitur, Ieſus ergo repletus ſpirituſancto, regreſſus eſt à
Iordane. Et in alio loco: Reuerſus eſt Ieſus in virtute
ſpiritus in Galilæam. Hæc autem abſque vlla calumnia
de dominico homine qui totus Chriſtus, vnus eſt Ie-
ſus filius Dei, ſenſu debemus pietatis accipere: non
quod alter & alter ſit: ſed quod de vno atque eodem
quaſi de altero ſecundum naturam Dei & hominis
diſputetur: & quia Deus verbū vnigenitus filius Dei,
neque immutationem recipit, nec augmentum. Si qui-
dem ipſe eſt bonorum omnium plenitudo. Satis abun-
deque de Prophetæ teſtimonio diſputatum eſt: nunc
ad reliqua pergamus: vt quomodo ſcimus quod pater
& filius, ſanctos & bonos ſui communicatione perfi-
ciunt, ſic ſanctus quoq; ſpiritus, participatione ſui, bo-
nos efficiat ſanctóſque credétes: & ex hoc etiam vnius
cum patre & filio ſubſtantiæ eſſe doceatur. Dicitur in
Pſal. 142. Pſalmis ad Dominum: Spiritus tuus bonus deducet me
in terram rectam. Scimus autē in quibuſdā exempla-
Eſd. 9. ribus ſcriptū eſſe: ſpiritus ſanctus tuus. Porrò in Eſdra
abſq; vlla ambiguitate bonus ſpiritus appellatur: Spi-
ritum tuum bonum dediſti: vt eos faceres intelligere.
1. *Theſ.* 5. Quod autem pater ſanctificet, Apoſtolus ſcribit, di-
Ioan. 17. cens: Deus autem pacis ſanctificet vos perfectos. Et
ſaluator ait: Pater ſancte, ſanctifica eos in veritate, quia
verbum tuum eſt veritas. Perſpicue dicens, in me qui
verbum tuum ſum & veritas tua, ſanctifica illos fide
Mat. 10. & conſortio mei. Dictus eſt & alibi bonus Deus: Ne-
Luc. 18. mo bonus niſi vnus Deus. Superius quoque oſtendi-
mus quoniam filius ſanctificet, Paulo in eadem verba
congruente. Etenim qui ſanctificat & qui ſanctifican-
tur, ex vno omnes. Sanctificantem ſignificans Chriſtū:
1. *Cor.* 1. & ſanctificatos eos, q̱ poſſunt dicere: Factus eſt nobis
ſapientia ex Deo Chriſtus, & iuſticia & ſanctificatio.
Appellatur ſi quidem & ſpiritus ſanctificationis. Vnde
& ad eum dicitur: Et omnes ſanctificati ſub manibus
tuis, & ſub te ſunt. Bonus Dominus noſter Ieſus Chri-
ſtus, & ex bono patre generatus eſt, & de eo legimus:
Pſal. 112. Confitemini Domino quoniam bonus. Confiteantur
autem illi qui ab eo aut veniam obſecrāt peccatorum,
aut gratias referunt eius clementiæ pro indultis bene-
ficiis. Spiritus quoque ſanctus eos quos dignatur im-
plere ſignificat: vt ſuperius iam demonſtratum eſt,
quando oſtendimus eum participabilem & à multis
2. *Theſ.* 2. ſimul capi poſſe. Et nunc in præſenti Pauli teſtimonio
2. *Theſ.* 2. largitor ſanctificationis oſtenditur, in eo quod ait: De-
bemus autem & nos gratias agere Deo ſemper pro

vobis fratres dilecti à Domino: quia elegit Deus nos
A primitias in ſalutem in ſanctificatione ſpiritus ſancti &
fide veritatis. Nam & in hoc loco chariſmata Dei ſub
intelliguntur in ſpiritu, cum in ſanctificatione ſpiritus,
fides pariter & veritas poſſidentur. Quia ergo recte
& pie & vt ſe veritas habet hæc diximus, ſanctifica-
tionis, bonitatíſque vocabulum, & ad patrem, & ad
filium, & ad ſpiritum ſanctū æque referetur: ſicut ipſa
quoque appellatio ſpiritus. Nam & pater ſpiritus di-
citur, vt ibi: Spiritus eſt Deus, & filius ſpiritus. Domi-
nus, inquit, ſpiritus eius. Spiritus autem ſanctus, ſemper
ſpiritus ſancti appellatione cenſetur: nō quod ex con-
ſortio tantum nominis ſpiritus cum patre ponatur
& filio, ſed quod vna natura, vnum poſſideat & no-
B mē. Quia vero ſpiritus vocabulum multa ſignificat, e-
numerandum eſt breuiter, quibus rebus nomen eius
aptetur. Vocatur ſpiritus & ventus, ſicut in Ezechiele: *Ezech.* 5.
Tertiam autem partem diſperges in ſpiritum, hoc eſt,
in ventum. Quod ſi volueris ſecūdum hiſtoriam illud
ſentire, quod ſcriptum eſt: In ſpiritu violento conteres
naues Tharſis, non aliud ibi ſpiritus quam vētus acci- *Pſal.* 47.
pitur. Necnon inter multa hoc quoque munus à Deo *Sap.* 7.
accepit, vt ſciret violentias ſpirituum: non aliud ſe in
hoc accepiſſe demonſtrans, quam ſcire rapidos ven-
torum flatus, & quibus cauſis eorum natura ſubſiſtat.
Vocatur & anima ſpiritus, vt in Iacobi Epiſtola: Quo- *Iaco.* 5.
modo corpus tuum ſine ſpiritu mortuum eſt, & reli-
C qua. Manifeſtiſſime enim ſpiritus, hic nihil aliud niſi
anima nuncupatur. Iuxta quam intelligentiam & Ste- *Act.* 7.
phanus animam ſuam ſpiritum vocans: Domine, in-
quit, Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum. Illud quoque quod
in Eccleſiaſte dicitur: Quis ſcit an ſpiritus hominis aſ- *Eccle.* 3.
cendat ſurſum, & ſpiritus iumenti deorſum. Conſide-
randum vtrumnam & pecudum animæ, ſpiritus ap-
pellentur. Dicitur etiam excepta anima, & excepto ſpi-
ritu ſancto, ſpiritus alius quis eſſe in homine, de quo
Paulus ſcribit: Quis enim ſcit hominum ea quæ ſunt 1. *Cor.* 2.
hominis niſi ſpiritus hominis qui in eo eſt? Si enim vo-
luerit contendere quiſpiam animam hic ſignificari in
ſpiritu, quis erit homo, cuius cogitationes & arcana &
D ſecreta cordis occulta neſciat homo, niſi ſpiritus eius:
quia de corpore ſolitario hoc intelligere velle perſtul-
tum eſt. Quod ſi arguta nititur fraude ſurripere, de ſpi-
ritu ſancto hæc ſcripta conteſtans: ſi diligenter verba
ipſa conſideret, ceſſabit aſſerere mendacium. Si quidē
ita ſcriptum eſt: Quis enim ſcit hominum quæ ſunt ho
minis niſi ſpiritus hominis qui in eo eſt. Sic & ea quæ
ſunt Dei, nemo ſcit niſi ſpiritus Dei. Quomodo enim
alius eſt homo, alius eſt Deus: ſic & ſpiritus hominis, *Rom.* 8.
qui eſt in eo ſeparatur à ſpiritu Dei, qui eſt in eo, quem
ſpiritum ſanctum frequenter oſtendimus. Sed & in a-
lio loco idem Apoſtolus à noſtro ſpiritu, ſpiritum Dei
ſecernens, ait: Ipſe ſpiritus teſtimonium perhibet ſpiri-
E tui noſtro: hoc ſignificans, quod ſpiritus Dei, id eſt, ſpi-
ritus ſanctus, teſtimonium ſpiritui noſtro præbeat:
quem nunc diximus eſſe ſpiritum hominis. Ad Theſſa-
lonicenſes quoque. Integer, inquit, ſpiritus veſter & a- *Theſ.* 5.
nima & corpus. Sicut enim alia eſt anima & corpus a-
liud: ſic & aliud eſt ſpiritus ab anima, quæ ſuo loco
ſpecialiter appellatur. De quo & orauit, vt integer cū
anima ſeruetur & corpore: quia incredibile eſt, atque
blaſphemum orare Apoſtolum, vt ſpiritus ſanctus in-
teger ſeruetur: qui nec immutationem poteſt recipere,
nec profectum. De humano ergo, vt diximus, ſpiritu
in hoc loco Apoſtoli ſermo teſtatus eſt. Appellantur
quoq; ſupernæ rationabiléſq; virtutes, quas ſolet ſcri-
ptura

ptura Angelos & fortitudines nominare vocabulo ſpi-
ritus, vt ibi: Qui facis Angelos tuos ſpiritus. Et alibi: A
Nónne omnes ſunt adminiſtratores ſpiritus? Puto ad
Pſal. 103. hunc ſenſum & illud referri, quod in Actibus Apo-
Hebr. 1. ſtolorum ſcribitur: Spiritus Domini rapuit Philippū,
Act. 8. & nō amplius eum vidit eunuchus, id eſt, angelus Do-
mini in ſublime eleuans Philippum, tranſtulit illum in
alium locum. Rationales quoque aliæ creaturæ, & de
bono in malum ſponte propria profluentes: ſpiritus
peſſimi & ſpiritus appellātur immundi: ſicut ibi. Cum
autem ſpiritus immundus exierit ab homine. Et in cō-
Luc. 11. ſequentibus: Aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores
ſe. Spiritus quoque dæmones in Euangeliis appellan-
tur. Sed & hoc notandum: nunquam ſimpliciter ſpiri-
tum, ſed cum aliquo additamento ſpiritum ſignifica- B
ri contrarium: vt ſpiritus immundus, & ſpiritus dæ-
monis: hi vero qui ſancti ſunt ſpiritus, abſque nullo
additamento ſpiritus ſimpliciter appellantur. Scien-
dum quoque quod nomen ſpiritus, & voluntatē ho-
minis & animi ſententiam ſonet. Volens quippe Apo-
ſtolus virginem non ſolum opere, ſed & mente ſan-
ctam eſſe: id eſt, non tātum corpore, ſed & motu cor-
1. *Cor.* 7. dis interno, ait, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu, volunta-
tem ſpiritu, & corpore opera ſignificans: Conſidera v-
Eſa. 19. trum hoc ipſum in Eſaia, ſonet quod ſcriptum eſt: Et
ſcient qui ſpiritu erant intellectum. Qui enim errore
iudicij alia pro aliis bona exiſtimant: accipient intel-
lectum vt corrigatur error illorum: vt pro prauis ea C
quæ recta ſunt eligant. Necnon & illud: Vna fortitu-
do ſpiritus veſtri vide an idipſum oſtēdat. Et ſuper om-
nia vocabulum ſpiritus altiorem & myſticum in ſcri-
pturis ſanctis ſignificat intellectum, vt ibi: Litera occi-
dit, ſpiritus autem viuificat: literam dicens ſimplicem
& manifeſtam iuxta hiſtoricam narrationem: ſpiritum
Phil. 3. vero, ſanctum & ſpirituale eſſe quod legitur. In hanc
congruit voluntatem & illud: Nos ſumus circunciſio,
qui in ſpiritu Domino ſeruientes ſumus: & non in car-
ne confidentes. Qui enim non litera carnem concidūt,
ſed cor ſpiritu circuncidunt, auferentes omne eius ſu-
perfluum quod generationi proximū eſt & amicum:
hi vero ſpiritu circunciſi ſunt: in occulto Iudęi & vere D
Rom. 2. Iſraëlitę: in quibus non eſt dolus. Qui tranſcendentes
vmbras & imagines veteris teſtamenti, cultores veri
Ioan. 4. adorant patrem in ſpiritu, quia corporalia & humilia
tranſcēderunt. In veritate, quia typos & vmbras &
exemplaria relinquētes: ad ipſius veritatis venere ſub-
ſtantiam: & vt iam diximus, humili & corporea ver-
borum ſimplicitate contempta, ad ſpiritualem legis no
ticiam peruenerunt. Hæc interim iuxta poſſibilitatem
ingenij noſtri, quot res ſpiritus ſignificaret attigimus:
ſuo tempore quid vnumquodque ſignificet, ſi Chri-
ſtus tribuerit, diſſerturi. Nonnunquam autem ſpiritus
& Dominus noſter Ieſus Chriſtus, id eſt, Dei filius ap-
pellatur. Benignus ſi quidem eſt ſpiritus ſapientiæ. Et E
Sap. 1. in alio loco: Dominus autem ſpiritus eſt, vt ante dixi-
Io. 4. mus: vbi etiam illud adiunximus: ſpiritus Deus eſt: non
iuxta nominis tantum communionem, ſed iuxta natu-
ræ ſubſtantiæque conſortium, Quomodo enim quorū
diuerſa ſubſtantia eſt, interdum venit vt communi vo-
cabulo nuncupentur: & hæc dicūtur, ὁμώνυμα, ita eo-
rum quorum eadem eſt natura atque ſubſtantia, cum
ſocietate vocabuli, naturæ quoque æqualitas copula-
tur: & diſciplinæ dialecticorū eſt appellare hæc συνώ-
νυμα. Iccirco & ſpiritus vocabulum & ſi quid aliud in
trinitate vſurpari ſolet συνώνυμον eſt: verbi gratia, ſpi-
ritus bonus, & cætera his ſimilia, de quibus paulo ante

perſtrinximus. Porrò ad hæc neceſſario deuoluti ſu-
mus: vt quia frequenter appellatio ſpiritus in ſcripturis
eſt reſperſa diuinis: non labamur in nomine, ſed vnum-
quodque ſecundum locorum varietates & intelligen-
tias accipiamus. Omni itaque ſtudio ac diligentia vo-
cabulum ſpiritus, vbi & quomodo appellatum ſit cō-
templantes, ſophiſmata eorum & fraudulētas decipu-
las conteramus, qui ſpiritum ſanctum aſſerunt creatu-
ram. Legentes enim in Propheta: Ego confirmaui to- *Amos* 4.
nitruum, & creans ſpiritū, ignorātia multiplicis in hac
parte ſermonis, putauerunt ſpiritum ſanctū ex hoc vo-
cabulo demonſtrari: cum in præſentiarum ſpiritus no-
men ventum ſonet. Necnon in Zacharia audientes lo-
cutum Dominum, quod ipſe ſit qui creat ſpiritum ho-
minis, in eo exiſtimauerunt ſpiritum ſanctum, etiam in
hoc capitulo ſignificari: non animaduertentes quod a-
nimam hominis, aut ſpiritum quem tertium in homi-
ne eſſe iam diximus, ſpiritus appellatio ſignificet: Ergo
vt prælocuti ſumus, quomodo vnumquodque dictum
ſit, cōſideremus: ne forte per ignorantiam in barathrū
decidamus erroris. Si quidem in aliis rebus ex conſor-
tio vocabulorum error eueniens, confuſionem &
pudorem ei qui errauit importat, de ſupernis vero &
diuinis lapſus ad praua, ad æternam pœnam deducit
& barathrum: maxime cum ſemel deceptus noluerit
reſipiſcere, ſed ſuum defenſare impudenter errorem.
Decebat etiam, & magnitudo voluminis exigebat, vt
finem acciperet oratio. Verum quia infert ſe quæſtio
aduerſus ea quæ ſuperius diſputauimus: quam iccirco
tunc prætermiſimus, ne textum ſermonis irrumperet:
& inter piam prædicationem, impia contentio pone-
retur, neceſſarium puto ad propoſitum reſpondere:
& lectoris arbitrio quid ſuper his ſentiat derelinquere.
Diſputantibus ergo ſupra quod animam vel mentem
hominis nulla creatura iuxta ſubſtantiam poſſit im-
plere, niſi ſola trinitas: quia tantummodo ſecundum
operationem & voluntatis errorem ſiue virtutem, a-
nimus de his quæ creata ſunt impletur, oborta eſt quę-
ſtio noſtra, quaſi ſcientiam ſoluens, quod creata ſub-
ſtantia quæ in ſcripturis Satanas appellatur, ingredia-
tur in aliquos: & cor quorundam implere dicatur.

Nam ad eum qui medietatem pretij de agro vendi-
to ſibi aliud profitens reſeruarat, à Petro Apoſtolo *Act.* 5.
dictum eſt: Anania quare impleuit Satanas cor tuum? *Luc.* 22.
Et de Iuda loquitur ipſe ſaluator, quod intrauerit in
eum Satanas.

Ad quod poſtea reſpondendum eſt: interim nunc ad
id quod ſcriptū eſt, quare impleuit Satanas cor tuum:
quomodo Satanas mentem alicuius & principale cor-
dis impleat: non ingrediens in eum, & in ſenſum eius:
atque vt ita dicam adytum cordis introiens: ſi quidem
hæc poteſtas ſolius eſt trinitatis: ſed quaſi callidus qui-
dam & nequam ac fallax fraudulentúſque deceptor, in
eos animam humanam maliciæ affectus trahit, per co-
gitationes & incentiua vitiorum, quibus ipſe plenus
eſt. Denique & Elymas magus filius diaboli, iuxta ma- *Act.* 13.
liciam, nequitiámque ſubſiſtens, plenus omni dolo, &
omni malicia ſcribitur: Satana patre eius hāc ei volun-
tatem, quaſi ex conſuetudine vitiorū in naturā verten-
te. Arguens itaque cum Apoſtolus Paulus atque corri-
piēs ait: O plene omni iniquitate & omni dolo fili dia-
boli, inimice iuſticię Dei. Quia enim verſipellis & cal-
lidus omnē in ſe dolū fraudulentię ſuſceperat, appella-
tur fili⁹ diaboli, quia implebat ipſe omne principale il-
lius fraude & iniquitate & omni malicia, in tantum il-
liciēs eum atq; decipiens, vt ipſe Satanas impleſſe ani-

mam ipſius, & habitare in eodem putaretur: quem ad omnes ſui peruerſitatis dolos, miniſtrum ſibi ac famulum præparauerat. Ad id vero quod ſecundum poſueramus exemplum, quia in Iudam introiſſet Satanas: [Luc. 22.] hoc dicendum eſt. Obſeruans diabolus quibuſdam motibus & operationum ſignis, ad quæ potiſſimum Iudæ cor eſſet vitia procliuius, deprehendit eum patere inſidiis auaritiæ: & reperta cupiditatis ianua, miſit in mentem eius quomodo deſyderatam pecuniam acciperet: & per occaſionem lucri, proditor magiſtri & ſaluatoris ſui exiſteret, argentum proprietate commutans, & ſuſcipiens precium ſceleris à Phariſæis atque Iudæis. Hæc ergo cogitationis occaſio, locum tribuit Satanæ: vt in cor eius introiens, impleret eum peſſima voluntate. Introiuit ergo, non, ſecundum ſubſtantiam, ſed ſecundum operationem: quia introire in aliquem, increatæ naturæ eſt eius, quæ participetur à pluribus. Imparticipabilis ergo diabolus eſt, non creator, ſed creata ſubſiſtens. Vnde & conuertibilis atque mutabilis, è ſanctitate decidit atque virtute. Diximus ſupra μετοχικῶς, id eſt, quod participatione capiatur, eſſe incorruptibile & immutabile & conſequẽter æternum. Quod autem mutari poteſt, factum eſſe, & habere principium. Porrò quod incorruptibile ſit, eſſe & retro & deinceps ſempiternum. Non ergo vt quidam putant participatione naturæ ſiue ſubſtantiæ implet quempiam diabolus, aut eius habitator efficitur: ſed per fraudulentiam & deceptionem & maliciã inhabitare in eo creditur quẽ repleuit. Hac autem fallacia etiam preſbyteros qui aduerſus Suſannam in crudelitatem ſe verterant intrauit: implens animas eorum incendio libidinis & ſera ſenij voluptate. Scriptum eſt enim: [Dan. 13.] Venerunt autem & duo preſbyteri pleni iniqua cogitatione. [Eſa. 1.] His inſidiis impleuit & vniuerſum populum Iudæorum, dicente Propheta de eo. Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, ſemen peſſimum, filij iniqui. Semen quippe nequam diabolus: & filij eius propter iniquitatem & plenitudinem dicti ſunt peccatores. Si autem ab his qui eius in ſcripturis filij nominantur, iuxta ſubſtantiæ participationem non capitur: ſi quidem impoſſibile hoc eſſe in creaturis frequenter oſtenſum eſt: neque alius qui poteſt eum capere participatione ſubſtantiæ: ſed tantummodo aſſumptione fraudulentiſſimæ voluntatis. Operationem quippe & ſtudia, non ſolum bonorum operum, ſed etiam malorum in creaturis diximus: naturam vero atque ſubſtantiam ſolius in alios poſſe trinitatis intrare. Abunde vt reor, occurſum eſt propoſitæ quæſtioni. Quia vero ineptum & ſtultum videtur aduerſus fatua reſpondere: & ſi quid in buccã ruerit impiorum, hoc velle diſſoluere: non enim tantum impietas eſt ſcelerata proponere, quantum & de ſceleratis ſaltem reſiſtentem velle tractare: idcirco illud quod ſolent tractare prætereo, ſacrilega aduerſus nos audacia proclamantes. Si ſpiritus ſanctus creatus non eſt: aut frater eſt Dei patris, aut patruus eſt vnigeniti Ieſu Chriſti, aut filius Chriſti eſt, aut nepos eſt Dei patris, aut ipſe filius Dei eſt, & iam non erit vnigenitus Dominus Ieſus Chriſtus cum alterum fratrem habeat. Miſeri atque miſerabiles, non ſentientes de incorporeis & inuiſibilibus iuxta corporalium & viſibilium diſputari nõ licere naturam. Fratrem eſſe vel patruum, nepotem vel filium, corporum nomina ſunt, & imbecillitatis humanæ vocabula. Trinitas vero omnes has prætergreditur nuncupationes. Et quotienſcunque in aliqua de his cadit, nominibus noſtris, & incongruis vocabulis: non ſua natura loquitur. Cum igitur ſancta ſcriptura amplius de trinitate non dicat, niſi Deum patrem eſſe ſaluatoris, & filium generatum eſſe à patre: hoc tantummodo debemus ſentire quod ſcriptum eſt. Et oſtenſo quod ſpiritus ſanctus increatus ſit: conſequenter intelligere, quod cuius non eſt creata ſubſtantia, recte patri filióque ſocietur. Hæc iuxta eloquij noſtri paupertatem in præſenti dicta ſufficiant: timorem meum quod de ſpiritu ſancto loqui auſus ſim indicantia. Quicunque enim in eum [Matt. 12. Heb. 6. et 10.] blaſphemauerit: non ſolum in hoc ſeculo: verumetiã in futuro nõ dimittetur ei: nec vlla miſericordia & venia reſeruabitur illi, qui conculcauerit filium Dei, & iniuriam fecerit ſpiritui gratiæ eius in quo ſanctificatus eſt. Quod quidem & in Deo patre eſt intelligendum. Nam qui blaſphemauerit in eum & impie egerit: ſine venia cruciabitur, nullo pro eo Dominum deprecante, ſicut ſcriptum eſt: [1. Reg. 2. Luc. 12.] Qui autem in Dominum Deum peccauerit, quis orabit pro eo? Necnon & qui filium negauerit coram hominibus: negabitur ab eo coram patre & Angelis eius. Ergo quia nulla venia in trinitatem conceditur blaſphemantibus: omni ſtudio & cautela eſt prouidendum, vt ne in breui quidem paruóq; ſermone de ea diſputãtes, labamur. Quin potius ſi quis hoc volumen legere voluerit: quæſumus vt mundet ſe ab omni opere malo & cogitationibus peſſimis: quo poſſit illuminato corde ea intelligere quæ dicuntur: & plenus ſanctitate atque ſapientia, ignoſcere nobis ſicubi voluntatem noſtram non impleuit effectus: & tantummodo conſideret qua mente quid dictum ſit: non quibus expreſſum ſermonibus. Sicut enim pietatis ſenſum nobis audaciter iuxta noſtram conſcientiam vendicamus: ita quantum de eo loqui pertinet, venuſtatem, rhetoricam facundiámque iuxta conſequentiam textúmque ſermonis, nos procul abeſſe ſimpliciter confitemur. Studij quippe noſtri fuit, de ſcripturis ſanctis diſſerentibus, pie intelligere quæ ſcripta ſunt: & imperitiam menſurámque noſtri non ignorare ſermonis.

VICTORINI PITABIONENSIS EPISCOPI COMMENTARIVS IN APOCALYPSIN.

EX SIXTI SENENSIS, SANCTÆ BIBLIOTHECÆ LIBR. IIII.

Victorinus, Pitabionenſis Epiſcopus et martyr, diuinorũ voluminũ fuit admodũ ſtudioſus: huic Hieronymus eruditionẽ tribuens, & eloquentiã adimẽs, in libro de viris illuſt. inquit: Victorinus martyr, cùm nõ æquè Latinè, vt Græcè, noſſet, ſcripſit latino ſermone opera multa, grãdia quidẽ in ſenſibus, ſed cõpoſitione verborũ viliora, & in Epiſtola ad Paulinũ idẽ repetẽs, ait: Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui nõ poteſt: in Epiſtola verò ad Magnũ Oratorẽ eruditionẽ quoq; ei detrahere videtur, inquiens: Victorino martyri licet in libris ſuis deſit eruditio, non tamẽ deeſt eruditionis volũtas. Quæ ſanè

Hieronymi verba non de ſacra, ſed de prophana ſæcularium diſciplinarum doctrina intelligenda ſunt. Is igitur ſcripſit explanationes in Geneſim, in Exodum, in Leuiticum, in Eccleſiaſten, in Cantica Canticorum, in Eſaiam vſque ad viſionem quadrupedum in deſerto, in Ezechielem, in Abacuch, in Matthæum, & in Apocalypſin breuem commentarium annotationum per interualla diſpoſitarum, qui nunc typis excuſus circumfertur cum huiuſmodi Hieronymi præfatione.

PROLOGVS BEATI HIERONYMI PRESBYTERI IN LIBRVM VICTORINI SVPER APOCALYPSIN.

Diuerſos marina diſcrimina tranſuadentes, inueniunt caſus. Si turba ventorum fuerit vehementior, formido eſt: ſi terga iacentis elementi moderatior criſpauerit aura, pertimeſcunt inſidias. Ita mihi in hoc videtur quod miſiſti volumine, quod in Apocalypſin explanationem videtur continere Victorini. Et eſt periculoſum, & obtrectatorum latratibus patens, de egregij viri opuſculis iudicare. Nam & anterior Papias Hierapolites Epiſcopus & Nepos in Aegypti partibus Epiſcopus de mille annorum regno ita, vt Victorinus ſenſerunt. At quia me literis obteſtatus eſt, nolui differre: ſed ne ſpernerem precantem, maiorum ſtatim libros reuolui: & quod in eorum commentariis reperi, Victorini opuſculis ſociaui. Ab iota inde quæ ipſe ſecundum literam ſenſerit, à principio libri ad ſignum crucis quæ ab imperitis erant vitiata ſcriptoribus correximus, exinde vſque ad finem voluminis addita eſſe cognoſce. Iam tuum eſt diſcernere, & quid tibi placeat comprobare. Si vita nobis comes fuerit, & Dominus ſanitatem dederit, tibi noſtrum in hoc volumine potiſſimum ſudabit ingenium, Anatoli chariſſime.

Gelaſius Papa diſt. 15. Victorini ſcripta inter Apocrypha reiicit. Claruit ſub Valeriano & Galieno Impp. Ann. 270.

VICTORINI PITABIONENSIS EPISCOPI COMMENTARIVS IN APOCALYPSIN.

PRINCIPIVM libri beatitudinem audienti & ſeruãti promittit, vt lectioni ſtudẽs exinde opera diſcat, & quæ præcepit cuſtodiat. *Gratia vobis & pax à Deo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt.* Qui eſt, quia permanet. Et erat, quia cũ patre omnia fecit, nõ ex virgine ſumpſit. Venturus eſt, vtique ad iudicandum. *Septiformi ſpiritu.* In Iſaia legimus, Spiritus ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis, ſpiritus timoris Domini. Iſti ſeptem ſpiritus, vnius ſcilicet dona ſunt ſpiritus ſancti.

Et ab Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus ex mortuis. In homine ſuſcepto perhibuit teſtimonium in mundo, in quo paſſus, ſuo nos ſanguine ſoluit à peccato: & debellato inferno, primus reſurrexit à mortuis, & mors ei vltra non Dominabitur, ſed ipſo regnante mundi regnum deſtructum eſt.

Et fecit nos regnum & ſacerdotes. Id eſt, omnem fidelium Eccleſiam, ſicut Petrus Apoſtolus dicit, Gens ſancta, regale ſacerdotium.

Ecce venit cum nubibus, & videbunt eum omnes populi.

Qui primò in ſuſcepto homine venit occultus, poſt paululum in maieſtate & gloria veniet ad iudicandum manifeſtus. Quod autem dicit, In medio candelabrorum aureorum ambulantem ſimilem filij hominis, ſimilem dicit poſt mortem diuictam, cum aſcendiſſet in cœlum, adunato & iſto corpore cum ſpiritu, & gloriæ ſuæ, quam recepit à patre, poteſtate: quaſi filium hominis ambulantem inter medium candelabrorum aureorum, ſicut in Salomone dicit, Inter ſemitas iuſtorũ ambulabo. Cuius antiquitas eſt immortalitas. Maieſtatis origo, in capite candor oſtenditur, Caput autem Chriſti Deus eſt. Et in capillis albis, albatorum eſt ſimilitudo: lanæ ſimilis, propter oues: ſimilis niui, propter innumerabilem candidatorum turbã de cœlo datorum. Oculi eius vt flamma ignis, præcepta Dei ſunt, quæ credẽtibus lumẽ miniſtrant, incredulis incẽdium. *In facie autem eius claritas vt ſol.* Claritas quod dixit, apparitio illius fuit, qua locutus eſt hominibus facie contra faciem. Solis autem gloria minor eſt quam gloria Domini. Sed propter ortum & occaſum, & rurſus ortum, quòd natus ſit, paſſus & reſurrexit, ideo dixit ſimilem ſcriptura faciem eius gloriæ Solis. In veſte ſacerdotali, carnem quæ corrupta non eſt à morte, & habet paſſionem, ſacerdotium apertiſſime traditum. Mãmæ, duo ſunt teſtamenta: & zona, chorus ſanctorum, vt aurum per ignem probatum. Aliter, Zonam auream accinctus pectori, conflata conſcientia, & purus ſpiritualis ſenſus ita traditus eſt eccleſiis. Per gladium bis acutum de ore ipſius emicantem, oſtẽditur ipſum eſſe qui & nunc Euangelij bona, & prius per Moyſen legis notitiam vniuerſo orbi protulit. Sed quia ex eodem verbo omne genus humanum tam veteris, quàm noui teſtamẽti iudicaturus eſt, ideo bis acutus commemoratus eſt. Gladius enim militem armat, gladius hoſtem interficit, gladius deſertorem punit. Et vt oſtenderet apoſtolis quia iudicium annunciabat, ait: Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Et poſtquam conſummauerat parabolas, ait ad illos: Intellexiſtis omnia: & dixerunt, ita. Propterea omnis ſcriba doctus in regno Dei, ſimilis eſt patrifamilias proferẽti de theſauro ſuo noua & vetera. Noua, Euangelica verba: vetera, legis & prophetarum. Et hæc de ore ſuo proceſſiſſe & Petro ait, Vade ad mare, & mitte hamum: & piſcẽ qui primus aſcenderit, aperto ore eius inuenies ſtaterem, id eſt, duos denarios: & da pro me & te. Et Dauid ſimiliter per ſpiritum ait, Semel locutus eſt Deus, duo hæc audiui, quia ſemel decreuit ab initio Dominus quod futurũ eſt vſque ad finẽ. Denique cum iudex ſit ipſe à patre conſtitutus, volens oſtẽdere quoniã verbo prædicationis iudicabũtur homines, ait: Putatis quia ego vos iudicabo in nouiſſima die? Sed verbũ quod vobis locutus ſum, illud vos iudicabit in nouiſſima die. Et Paulus cõtra Antichriſtũ ad Theſſalonicẽſes ait, Quẽ Dñs interficiet ſpiritu oris ſui. Hic eſt ergo bis acutus gladius, procedẽs de ore ei⁹. Vox eius tãquã vox aquarũ multarũ. Aquę multæ, populi huius mũdi intelligũtur. Sed & donũ baptiſmi, quod emiſit per Apoſtolos, diffunditur ad ſalutẽ hominũ. *Pedes eius ſimiles orichalco.* Tãquã fornace cõflatos Apoſtolos dicit, qui p paſſiones conflati prædicauerunt verbum eius. Per quos enim ambulabat prædicatio, meritò pedes nominantur: vnde Propheta anticipauit dicendo: Adoramus vbi ſteterunt pedes eius, Dominum primum. Vbi illi primum ſteterunt, Eccleſiam confirmauerunt,

id eſt, in Iudæa, vbi omnes ſancti conuenturi ſunt, & Dominum ſuum adoraturi. Stellæ ſeptẽ in dextera dixit, quia ſpiritus ſanctus ſeptiformis virtutis datus eſt in poteſtatem eius à patre, ſicut Petrus ad Iudæos exclamauit: Dextera Dei exaltatus, acceptum à patre ſpiritum effudit, hunc quem videtis. Sed & Ioãnes baptiſta anticipauerat diſcipulis ſuis dicendo: Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritũ. Pater amat filium, & omnia dedit in manus eius. Iſtæ ſunt ſeptem ſtellæ, ſeptem eccleſię quas nominatim vocabulis ſuis vocat, ad quas & facit Epiſtolas: Non quia ipſæ ſint eccleſiæ principes, ſed quod vni dicit, omnibus dicit, nihil enim differt, vt quis vexillationem paucorum millium maiori numero anteponat. In toto orbe ſeptem eccleſias omnes eſſe, & ſeptem nominatas vnam eſſe catholicam, Paulus docuit primo: quod vt ſeruaret ipſe, & ipſum ſeptem eccleſiarum non exceſſit numerum, ſed ſcripſit ad Romanos, ad Corinthios, ad Galathas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Colloſſenſes, ad Theſſalonicenſes. Poſtea ſingularibus perſonis ſcripſit, ne excederet modum ſeptem eccleſiarum. Et in breui contrahens prædicationem ſuam, ad Thimotheum ait: vt ſcias qualiter debeas conuerſari in eccleſia Dei viui. Hunc typum à ſpiritu ſancto per Eſaiam prædicari legimus de ſeptem mulieribus quæ apprehenderunt hominem vnum. Vnus autem homo, Chriſtus eſt, non ex ſemine natus. Septem mulieres, eccleſiæ ſunt, panem accipientes ſuum: & cum eis ſunt velatæ, quæ petunt auferri improperium ſuum, vt inuocetur nomen Domini in illis. Panem ſpiritum ſanctum, qui nutrit in vitam æternam ſuã ſibi per credulitatem promiſſam. Et tunicas ſuas, id eſt, ſibi promiſſas, quæ cooperiri ſe optant: de quibus ait Paulus: Oportet & hãc fragilitatem veſtiri inuiolatam: & mortale hoc veſtiri immortalitate. Auferri improperium ſuum. Improperium eſt peccatum priſtinum, quod aufertur in baptiſmo & incipit vocari homo Chriſtianus: quod eſt, inuocetur nomen tuum ſuper nos. In his ergo ſeptem eccleſiis putes fieri de vna eccleſia ſeptem: & pro qualitate fidei & electionis aut ad eos ſcripſit qui & laborãt in ſeculo, & operantur de frugalitate laborum ſuorum, & patientes ſunt, & cum videant homines quoſdam in eccleſia diſpenſatores præpoſteros, ne diſperſio fiat portant, admonent tamẽ eos de amore, vt in quibus fidei eorum deeſt, agant pœnitentiam, aut ad eos qui locis crudelibus inhabitant inter perſecutores, & perſeuerant eſſe fideles: aut ad eos qui ſub textu miſericordiæ illicita peccata in eccleſia faciunt: aut ad eos qui negligentes, nomine tantum Chriſtiani ſunt: aut ad eos qui humiliter ſtructi, in fide fortiter perſeuerant: aut arguit illos qui ſtudent ſcripturis, & laborant cognoſcere arcana prędicationis, & Dei opus facere nolũt, id eſt, miſericordiam & amorem, Omnibus pœnitentiã denuncians, omnibus iudicium annunciat. *Et in prima quidem Epiſtola ait: Scio laborem tuum, & opera, & patientiam tuã.* Scio laborare te & operari: video patientem te eſſe, ne putes me longe morari à te. *Et quia nõ potes portare malos: & qui ſe dicunt Apoſtolos eſſe, inueniſti eos mendaces, & patientiam habes propter nomen meum.* Hæc vniuerſa ad laudem ſpectant, & laudem non mediocrem. Sed tales viros, & talem claſſem, & tales electionis homines oportet omnimodo admoneri ne iſtis ſibi bonis conceſſis fraudentur. Pauca dixit ſe habere aduerſus illos. *Amorem, inquit, tuum priſtinum deſeruiſti: memento vnde excideris.* Qui cadit, de alto cadit. Ideo dixit, vnde: quoniam omnimodo vſque ad nouiſſimum amoris opera exercenda ſunt: quod eſt principale mandatum. Denique niſi fiat, minatus eſt mouere candelabrum de loco ſuo, id eſt, ſpargere plebem. Odire autem ſe opera Nicolaitarum, quæ & ipſe oderat, hoc ad laudem ſpectat. Nicolaitæ autem erant illo tempore ficti homines & peſtiferi, qui ſub nomine Nicolai miniſtri fecerunt ſibi hæreſim, vt delibatum exorcizaretur, & manducari poſſet: & vt quicunque fornicatus eſſet, octaua die pacem acciperet. Ideo collaudauit eos ad quos ſcribit, quibus talibus & tam magnis viris promiſit lignũ quod eſt in paradiſo Dei ſui. Sequens Epiſtola ſequentem conuerſationem alterius claſſis & conſuetudines deregit. Denique ait: *Scio vos pauperes eſſe, laborare: ſed diuites eſtis.* Scit enim apud ſe talibus diuitias eſſe reconditas. Et detrectationem de Iudæis, quos negat eſſe Iudæos, ſed ſynagoga ſunt Satanæ, quoniam ab Antichriſto colliguntur: quibus ait vt perſeuerent fideles eſſe vſque ad mortem. Et qui perſeuerauerint vſque in finem, non lædentur à morte ſecunda, id eſt, non caſtigabuntur in inferno. Tertia claſſis ſanctorum oſtendit ſeueros, qui fortes ſunt in fide, & nõ expaueſcunt perſecutionem. Sed quia & in illis ſunt qui proni ſunt ad illicitas promiſſiones, ait, Pugnabo cum illis gladio oris mei, id eſt, quid præceperim dicam, & quid feceritis conferam. Nam Balaam doctrinam oculis filiorum Iſrael eſſe delibatam, & fornicari olim notum eſt. Ille enim hoc conſilium dedit regi Mohabitarum, & ſcandalizauerũt populum. Sic, inquit, vos habetis inter vos talem tenentes doctrinam, & ſub pretextu miſericordiæ alios vitiatis. *Qui vicerit, inquit, dabo illi mãna abſconſum.* Manna abſconſum, immortalitas eſt, gemma alba, adoptio in filium Dei. Nomen nouum, Chriſtianũ eſt. Quarta claſſis nobilitatem fidelium operantium cotidie, & maiora faciẽtium opera deſignat. Sed & ibi eſſe quoque homines faciles ad illicitas paces dandas, & Prophetias nouas attendendas oſtendit. Arguit & præmonet cæteros, quibus non placet hoc, qui cognoſcunt nequitiam aduerſam, quibus malis dolores inducere quærit in capita fidelium & pericula: & ideo ait: Non mitto ſuper vos aliud pondus, id eſt, non dedi vobis legis obſeruationes & onera, quod eſt aliud pondus: vt quod habetis, teneatis donec venio, inquit. *Et qui vicerit, dabo illi poteſtatem ſuper nationes.* id eſt, iudicem illum conſtituet inter cæteros ſanctos. *Et dabo illi ſtellam matutinam.* Primam reſurrectionem ſcilicet promiſit. Stella matutina noctem fugat, lucem annunciat, id eſt, diei initium. Quinta claſſis, id eſt, collectio vel conuerſatio ſanctorum, declarat homines negligẽtes, alias quàm oportet in ſeculo agentes operationes, nomine tantum Chriſtianos. Et ideo hortatur eos ſi quo modo reuerſi à negligentia, periclitati poſſint eſſe ſalui. *Inſtaura, inquit, ea quæ moritura erant: non enim inuenio opera tua plena coram Deo meo.* Non enim ſatis eſt arborem miſericordiæ, & fructum non habere: ſicut nec ſatis eſt Chriſtianum dici, & ipſum confiteri, & Chriſtum in opere non habere, id eſt, eius pręcepta non facere. Sexta claſſis, id eſt, conuerſatio collectionis optimæ, cõſuetudines ſanctorum declarat, horum ſcilicet, qui humiles in ſeculo, & ruſtici in ſcripturis, fidem immobiliter tenent, nec omnino vllo caſu territi retrahuntur à fide, ideò ait ad illos: Dedi ante vos oſtium apertum, & ait. Quoniam ſeruaſti verbum patientiæ meæ in tã paruis viribus: & ego te ſeruabo de hora tẽtationis, vt ſciant huiuſmodi gloriam: neque in tentationem eos tradi permittit. Qui vicerit, inquit, fuit columna in templo Dei. Columna, decor eſt ædificij, id eſt,

id eſt, qui perſeuerauerit, totum nobilitatur in Eccleſia. Sequitur hæc quoque collectio. Septima claſſis declarat homines locupletes, apud quos in cubiculo quędam ſcripturæ tractantur, foris autem an ſint fideles à nemine intelligitur, ſcilicet iactãtes & dicentes ſe omnia cognoſcere, præditi fiducia literaturæ, opera autem negãtes. Et ideo ait ad illos, neque frigidos, neque feruentes illos eſſe, id eſt, neque incredulos, neque fideles. ad omnes enim omnia ſunt. *Et quoniam nec frigidus es, nec calidus, tepidus es, & nauſeam facis: vomam, inquit, te de ore meo.* Nauſea quanuis odibilis ſit, neminem latet, ſic & huiuſmodi homines cum fuerint proiecti. Sed quia tempus eſt pœnitẽtiæ, ait, Conſulo tibi vt emas à me aurum conflatum. id eſt, ſi quo modo poteſtis pro nomine domini aliquid pati. Et collirio, inquit, inunge oculos tuos: vt quod libẽter cognoſcis per ſcripturã, huius & opus facere coneris. Et quoniã ſi huiuſmodi homines de magno excidio ad magnam redeant pœnitentiam, non ſolum ſibi vtiles, ſed multis prodeſſe poſſunt, nõ mediocrem eis mercedẽ promiſit, id eſt ſedem in ſolio iudicis. Oſtiũ apertum in cœlo non teſtamenti prædicator vidit Ioãnes, & dicit ei, Aſcende huc. Quando apertum oſtenditur, clauſum fuiſſe hominibus manifeſtum eſt. Satis autem & plenè ſatisfactum eſt quando Chriſtus in corpore in cœlos ad patrem aſcendit. Vox autem prior quam audierat, cum dicat illum ſecum locutum, ſine contradictione arguit qui alium in prophetis, alium in euangelio dicunt fuiſſe locutum, cum magis ipſe qui venit, ipſe in prophetis locutus ſit. Ioannes enim ex circunciſione erat, & omnis ille populus veteris teſtamenti prædicationem audierat, illa voce ædificatus eſt. Illa eadẽque vox, inquit, quam audieram, illa mihi dixit, aſcende huc. Idem ſpiritus, quem paulò antè quàm filium hominis, inter candelabra aurea ambulantem ſe vidiſſe fatetur, & nunc exinde recolit quæ per legem in ſimilitudinibus renunciata erant, & per hanc ſcripturam coniungit omnes priores prophetas, & aperit ſcripturas. Et quia poſtquam inuitauit in cælum omnes credentes in nomine ſuo Dominus noſter, ſtatim ſpiritũ ſanctum effudit, qui laturus eſt in cœlum, ait, Statim factus ſum in ſpiritu. Et cum aperiatur per ſpiritũ ſanctum mens fidelium, & illud illis manifeſtetur, quod & prioribus eſt prædicatum, ſignificanter ſolium poſitum eſt ſedes iudicij & regis: ſuper quod ſolium vidiſſe ait ſimilitudinem iaſpidis & ſardij. Iaſpidis aquæ color eſt: ſardij ignis. Hæc duo iudicia poſita eſſe vſque ad conſummationẽ orbis ſuper tribunal Dei exinde manifeſtãtur, quoniam iudiciorum duum vnum iam conſummatum in cataclyſmo per aquam, aliud autem conſummabitur per ignem. *Irim autem circa ſolium.* Eoſdem colores habet iris, & arcus dicitur, de quo etiam ad Noe & filios eius locutus eſt Dominus ne timerẽt in reſurrectione Dei. Iam ſtatuam, inquit, arcum meum in nubibus: nec iam aquam timeatis, ſed ignem. Ante ſolium autem tanquam mare vitreum ſimile cryſtallo, donum baptiſmi, quod per filium ſuum pœnitẽtiæ tempore antequam iudicium iudicet, effudit, ideo ante ſolium, id eſt, ante iudicium. Cum autem dicit mare vitreum ſimile cryſtallo, aquam mundam, ſtabilem, non vẽto agitatam, non in procliuo defluentem, ſed tanquam donum Dei immobile traditum oſtendit. Quatuor animalia, quatuor ſunt euãgelia. Primum, inquit, ſimile leoni, ſecundum ſimile vitulo, tertium ſimile homini, quartum ſimile aquilæ volanti: habentes alas ſenas in circuitu, & oculos intus & foris: & non ceſſabant dicere, hagios, hagios, hagios. ſanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus, Sedentes vigintiquatuor ſeniores habẽtes tribunalia vigintiquatuor, libri ſunt prophetarum & legis, referentes teſtimonia iudicij. Sunt autem vigintiquatuor patres: duodecim apoſtoli, & duodecim patriarchæ. Animalia igitur quòd differentia vultibus ſunt, hanc habet rationem. Simile leoni animal, euangelium ſecundum Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur. Vox clamantis in deſerto, Paratę viam Domini. Hominis autem figura Matthæus enititur enunciare nobis genus Mariæ, vnde carnem accepit Chriſtus. Ergo dum enumerat ab Abrahã vſque ad Dauid, & vſque ad Ioſeph, tanquam de homine locutus eſt. ideo prædicatio eius hominis effigiem oſtẽdit. Lucas ſacerdotium Zachariæ offerentis hoſtiam pro populo, & apparentem ſibi angelum dum enarrat, propter ſacerdotium, & hoſtiæ conſcriptionem, vituli imaginationem tenet. Ioannes euangeliſta aquilæ ſimilis, aſſumptis pennis ad altiora feſtinans, de verbo Dei diſputat. Marcus euangeliſta ſic incipit, Initium euangelij Ieſu Chriſti, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia propheta: Vox clamantis in deſerto. hæc eſt leonis effigies. Matthæus, Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid filij Abraham. hæc eſt facies hominis. Lucas autem dicit: Fuit ſacerdos nomine Zacharias, de vice Abia, & mulier ei de filiabus Aaron. hæc eſt imago vituli. Ioãnes ſic incipit, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum. hoc erat in principio apud Deum. hæc eſt ſimilitudo aquilæ volantis. Non ſolum autem, ſed & ipſum verbum Dei patris omnipotentis, qui eſt filius eius Dominus noſter Ieſus Chriſtus, feret eaſdem imagines in tempore aduẽtus ſui ad nos. Et cum prædicatus eſt tanquam leo, & catulus leonis, propter ſalutem hominis homo factus eſt ad mortem deuincendam, & vniuerſos liberandos. Quòd ſeipſum obtulit hoſtiam patri pro nobis, vitulus dictus eſt. Et quoniã mortem deuicit, & aſcendit in cœlos extendens alas ſuas, & protegens ſuam plebem, aquila volans nominatus eſt. Hæ prædicationes quanuis quatuor ſunt, vna eſt tamen, quia de vno ore proceſſit: ſicut flumius in paradiſo, cum ſit vnus, in quatuor partes diuiſus eſt. Oculos autem intus & foris habere animalia, id eſt, prædicationem noui teſtamenti, ſpecialem prouidentiam oſtendit, quæ & ſecreta cordis inſpicit, & ſuperuenientia videt, quæ ſunt intus & foris. Alæ ſenæ ſunt teſtimonia veteris teſtamenti librorum: ideóque vigintiquatuor faciunt tot numeros, quot & ſeniores ſuper tribunalia. Sed ſicut animal volare nõ poteſt, niſi pennas habeat: ſic nec prędicatio noui teſtamenti fidem habet, niſi habeat veteris teſtamenti prænunciata teſtimonia, per quæ tollitur à terra, & volat. Semper enim quod ante dictum eſt, & poſtea factum inuenitur, illud fidem facit indubitabilem. Rurſum tamen & alæ ſi non hæreant animalibus, vitam vnde trahãt non habent. Niſi enim quæ prædixerunt prophetæ, in Chriſto eſſent cõſummata, inanis erit prædicatio illorum. Hoc tenens eccleſia catholica, & ante prædicata & poſtea conſummata volat, & merito tollitur à terra viuum animal. Hæreticis autem qui prophetico teſtimonio non vtuntur, aſſunt ei animalia, ſed non volant, quia ſunt terrena. Iudæis autem, quia non accipiunt noui teſtamenti prædicationem, aſſunt alæ, ſed non viuunt, id eſt, inanem vaticinationem hominibus afferunt, facta dictis non conferentes. Sunt autem libri veteris teſtamenti qui accipiuntur vigintiquatuor,

quos in Epitomis Theodori inuenies. Sed & vigintiquatuor, vt diximus, patres & apoſtolos, iudicare populum ſuum oportet. Interrogantibus enim apoſtolis & dicentibus, Nos omnibus noſtris relictis ſecuti ſumus te: quid erit nobis: reſpondit Dominus noſter: Cum ſederit filius hominis ſuper ſolium gloriæ ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Iſraël. Sed de patribꝰ qui iudicaturi ſunt, ait Iacob patriarcha, Dan iudicabit & ipſe populum ſuum inter fratres, ſicut vna tribus Iraël. Exire autem fulgura & voces & tonitrua à ſolio Dei, & ſeptem faces ignis ardentis, ſignificat prædicationes à Deo, & minas. Nam fulgura aduentum Domini ſignificant: voces autem noui teſtamenti prædicationes, tonitrua autem, quòd cœleſtia ſunt verba. Faces ignis ardentis, donum ſancti ſpiritus, quoniam in lignum paſſionis eſt redditũ. Et cum hæc fierent, cecidiſſe diuerſos maiores natu, & adoraſſe Deum, cum darent animalia gloriam & honorem, id eſt, euangelia actionem, prophetiam ſcilicet Domini, & doctrinam, cum adimpleſſet ante per illos prænunciatum verbum, digne meritóque exultant, ſcientes ſecreta & verbum Domini miniſtraſſe. Denique & cùm venit qui mortem diſiungeret, & coronam immortalitatis ſolũ dignus ſumeret, omnes habentes pro gloria aliqua actus ſui optimi coronas, proiecerunt eas ſub pedibus eius, id eſt, propter eminentem victoriam Chriſti, omnes victorias ſub pedibus eius. Hoc & in euangelio ſuppleuit ſpiritus ſanctus oſtendendo. Cum enim paſſurus nouiſſime venit Hieroſolymos dominus noſter, & exiſſet illi populus obuiam: alij præciſis ramis palmarum viam ſternebant, alij tunicas ſuas ſubiiciebant: duos ſcilicet populos oſtendens: vnum patrum, & alium prophetarum magnorum virorum, qui quaſcunque habebant palmas victoriarum contra peccatum, victori omnium Chriſto eas ſub pedibus iactabant.

Palma autem & corona idem ſignificat, quoniam nõ datur niſi victori. In dextera autem ſedentis ſuper tribunal liber ſcriptus intus & foris, ſignatus ſigillis ſeptem, vetus teſtamentum ſignificat, quod eſt datum in manibus Dei noſtri. A patre accepit iudicium, Præco, inquit, præconauit an aliquis dignus eſſet aperire librum, & ſoluere ſignacula eius: & nemo inuentus eſt dignus neque in cœlo, neque in terra, neque infra terram. Aperire autem ſigilla, eſt pro homine mortẽ deuincere. Hoc dignus facere nemo inuẽtus: neq; in angelis in cœlo, neq; in hominibꝰ in terra, neq; inter animas ſanctorũ in requie, niſi ſolus Chriſtus filius Dei: quem dicit vidiſſe agnum tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem. Quod enim erat tũc prædicatum, & quicquid per vanas oblationes & ſacrificia lex in illũ meditata fuerat, ipſum implere oportebat. Et quia ipſe erat teſtator, & mortem deuicerat, ipſum erat iuſtum conſtitui à Deo hæredem, vt poſſideret ſubſtantiam morientis, id eſt, mẽbra humana. vnde dicit leonem de tribu Iuda viciſſe, qui eſt radix Dauid. Leonem de tribu Iuda in Geneſi legimus, vt Iacob patriarcha ait, Iuda te laudabũt fratres tui. Recubuiſti & obdormiſti, & reſurrexiſti tanquam leo, & tanquam catulus leonis. Ad deuincendam enim mortem leo dictus eſt, ad patiendum pro hominibus tãquam agnus ad occiſionem ductus eſt. Sed quia mortem deuicit, & pręuenit carnis officium, qui occiſus dictus eſt: hic ergo aperit quod ipſe ſignauerat teſtamentum. Ob hoc Phinees, & Moyſes legis dator, quòd oportebat eſſe ſignatum & cœlatum vſque ad aduẽtum eius, velauit ſuam faciem, & ſic eſt populo locutus, oſtendens ve-
A lata eſſe verba prędicationis vſque ad aduentum temporis. Nam & ipſe tunc legis de populo, Accepta lana ſuccida & ſanguine vituli & aqua aſperſit populum vniuerſum, dicens: Hic ſanguis teſtamenti eius quod mãdauit ad vos. Animaduerti ergo oportet hominem diligenter prædicare, & vniuerſa in mundo coercere. Nam nec ſufficit legem illam dici: ſed teſtamentũ nominata eſt. Nulla lex teſtamentum vocatur: nec teſtamentum aliud dicitur, niſi quod faciunt morituri: & quodcunque intrinſecus teſtamenti eſt ſignatum, eſt vſque ad diẽ mortis, Ideo modo deſignatur moritura per agnum occiſum, qui tanquam leo confregit mortem: & quæ de eo pronunciata fuerant, repleuit, & ho-
B minem liberauit, id eſt, carnem de morte, & accepit poſſeſſionem ſubſtãtiæ morientis, id eſt, membrorum humanorum: vt ſicut per vnum corpus omnes homines debitum mortis ſuſceperant, ita per vnum corpus vniuerſi credentes renati in vitam reſurgerent. Modo ergo facies Moyſi aperitur, & creditur, & reuelatur, ideo Apocalypſis reuelatio dicitur: modo liber eius reſignatur: modo hoſtiæ oblationis intelligũtur: modo ſacerdotium, chariſma, fabricatio ædis: teſtimonia apertè intelliguntur, vigintiquatuor ſeniores & quatuor animalia citharas & phialas habentes, cantantes canticum nouum. Coniuncta veteris teſtamenti prædicatio cum nouo, populum Chriſtianum
C oſtendit cantantem canticum nouum, id eſt, cõfeſſionem ſuam publicè cõferentem. Nouum eſt filium dei hominem fieri: nouum, cum corpore in cœlos aſcendere: nouum, remiſſionem peccatorum hominibus dari: nouum, ſancto ſpiritu ſignari homines: nouum, ſacerdotium accipere ſacræ obſeruationis, & regnum expectare immenſæ repromiſſionis. Cithara enim chordam in ligno extenſam ſignificat, id eſt, carnem Chriſti paſſionis ligno coniunctam: phiala, confeſſionem ex noui ſacerdotij propagine, & angelorum multorum, immo omnium. Et vniuerſæ dominationes domino noſtro referent iam gratiarum actionem liberationis hominum de clade mortis. Reſignatio ſigillorũ,
D vt diximus, apertio eſt veteris teſtamenti, & prædicatorum prænunciatio in nouiſſimo tempore futurorum: quæ licet ſcriptura prophetica per ſingula dicit, omnibus tamen ſimul apertis ſigillis, ordinem tamen ſuum hab[illegible] prædicatio. Nam aperto primo ſigillo, dicit ſe vidiſſe equum album, & equitem coronatum, habentem arcum, hoc enim primò factum eſt. Poſtquam enim aſcendit in cœlos dominus, & aperuit vniuerſa, miſit ſpiritum ſuum, cuius verba prædicationis tanquam ſagittę, ad corda hominum pergẽtes, vt vincerent incredulitatem. Corona autẽ ſuper caput prædicatoribus eſt promiſſa per ſpiritum ſanctum. Cæteri tres equi, bella, fames, & peſtes, in euangelio à domi-
E no prædicata manifeſtius ſignificat: ideóque ait vnum de animalibus dixiſſe, quia omnia vnum ſunt, Veni, & vide. Veni dicitur inuitato ad fidem, vide dicitur ei qui non videbat. Ergo equus albus, verbum eſt prædicationis, cum ſpiritu ſancto miſſo in orbem. Ait enim dominus: Prædicabitur hoc Euangelium per totum orbem terrarum in teſtimonium coram gentibus, & tunc veniet finis. Equus roſeus, & qui ſedebat ſuper eum habens gladium, bella ſunt ſignificata futura, vt legimus in Euangelio: Surget enim gens contra gentẽ & regnum aduerſus regnum: & erunt terræmotus magni. hic eſt equus roſeus. Equus niger autem famem ſignificat, ait enim dominus: Erunt fames per loca.

Propriè

Propriè autem extenditur verbum vſque ad Antichriſti tempora, quoniam magna fames eſt ventura, quáque omnes lædẽtur. Statera in manu, libra examinis, in qua ſingulorum merita oſtenderet. Ait dein, Vinum & oleum ne læſeris, id eſt, hominem ſpiritualem ne plagis percuſſeris. Hic eſt equus niger. Equus autem pallidus, & qui ſedebat ſuper eum, nomen habebat mors. hæc eadem quoque inter cæteras clades præmiſerat dominus, venturas peſtes magnas & mortalitates. Cum enim dicat, Et infernus ſequitur eum, id eſt, expectabat deuorationem animarum multarum impiarum. Hic eſt equus pallidus. Animas autem occiſorum vidiſſe ſub ara, id eſt, ſub terra. Ara enim, & cœlum & terra dicitur ſicut lex ait, imaginaria veritatis facie meditante, quæ duas aras auream intrinſecus fecerat. Nos autem intelligimus auream ita dici, domino noſtro nobis teſtimonium perhibẽte. ait enim: Cũ offers munus tuum ad aram. Vtique munera noſtra, orationes ſunt quas offerimus. Et ibi recordatus fueris habere aliquid fratrẽ tuũ aduerſũ te, relinque ibi munus tuum ante aram. Vtique ad cœlum aſcendunt orationes. Sicut ergo cœlum intelligitur ara aurea, quæ erat interior (nã & ſacerdotes ſemel in anno introibãt qui habebant chriſma, ad aram aureã, ſignificante ſpiritu ſancto Chriſtum hoc ſemel facturum) ſic & ara ærea, terra intelligitur ſub qua eſt infernus, remota pœnis & ignibus regio, & requies ſanctorum: in qua quidem ab impiis videntur & audiuntur iuſti, & neque illuc tranſmeare poſſunt. Hos ergo tantos, id eſt animas occiſorum, expetere vindictam ſanguinis, id eſt, corporis ſui de habitantibus ſuper terram, voluit nos cognoſcere qui omnia videt. Sed quia in nouiſſimo tempore ſanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura eſt damnatio, dictum eſt eis, Expectate, & pro corporis ſui ſolatio acceperunt, inquit, ſtolas albas, id eſt, donum ſpiritus ſancti. Sextum ſigillum, Factus eſt terræmotus magnus: ipſa eſt perſecutio nouiſſima. Sol fit vt ſaccus, incredulis ſplendor doctrinæ obſcurabitur. Luna ſanguinea, eccleſia ſanctorum oſtẽditur pro Chriſto ſanguinem fundere. Stellas, eiuſdem fideles turbari. Agitata ficus amittit groſſos, perſecutione homines ab eccleſia ſeparat. Cœlum inuolui eccleſia de medio fit, & mons & inſulæ de locis ſuis motæ. Nouiſſimam arundinem ſimilem virgæ, vt metiretur dei templum, & aram, & adorantes in ea, poteſtatem dicit quã dimiſſus poſtea exhibuit eccleſiis. Nam & Euangelium poſtea ſcripſit. Cum eſſent Valentinus & Cherinthus & Ebion & cæteri ſcholæ Sathanæ diffuſi per orbem, conuenerunt ad illum de finitimis prouinciis omnes, & compulerunt vt ipſe teſtimonium conſcriberet. Menſura autem filij dei, mandatum domini patrem confiteri omnipotentem. Dicimus & huius filium Chriſtum ante originem ſeculi ſpiritualem apud patrem genitum, hominem factum, & morte deuicta in cœlos cum corpore à patre receptum, effudiſſe ſpiritum ſanctum donum & pignus immortalitatis. hunc per prophetas prędicatum, hunc per legem conſcriptum, hunc eſſe mandatum dei, & verbum patris, & conditorem orbis. Hæc eſt arundo & menſura fidei. Et nemo adorat aram ſanctam, niſi qui hanc fidem confitetur. Aulam autem exteriorem eiice foras. Aula atrium dicitur, vacua inter parietes area. hos tales non neceſſarios eiici iuſſit de eccleſia: quia data eſt, inquit, calcari à gẽtibus, id eſt, huiuſmodi hominibus, ita vt à gentibus conculcetur. Deinde: repetit de nouiſſimi temporis ruina & excidio, & ait Ciuitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta
A duobus. Et dabo duobus teſtibus meis, & prædicabũt amicti cilicio dies mille cclx, id eſt, triennium, & menſes ſex. hoc enim faciunt menſes quadragintaduo. Eſt ergo illorum prædicatio triennium, & menſes ſex, & regnum Antichriſti alterum tantum. De ore illorum prophetarum exire ignem contra aduerſarios poteſtatem verbi dici. Omnes enim plagę quotquot futuræ ſunt ab angelis, in eorum voce mittuntur. Multi putant eum Heliam eſſe, aut Hæliſæum, aut Moyſen: ſed vtrique mortui ſunt: Hieremię autem mors non inuenitur, quia omnes veteres noſtri tradiderunt illum eſſe Hieremiam. Nam & ipſum verbum quod factum eſt ad eum, teſtificatur ei dicens: Prius quàm figurarem
B te in ventre, cognoui te: & prius quàm de vulua procederes, ſanctificaui te: & prophetam in gentibus poſui te. In gentibus autem propheta non fuit, & ideo verbum Dei verax neceſſe habet quod promiſit exhibere, vt in gentibus propheta ſit. Hos duos candelabra duo & duas oliuas ideo nominaui, vt ſi in alio legens nõ intellexiſti, hic intelligas. In Zacharia enim vno ex duodecim prophetis ſcriptum eſt, Hi ſunt duæ oliuæ, & duo candelabra, qui in cõſpectu domini terræ ſtant, id eſt, ſunt in paradiſo. Hos ergo oportet interfici ab Antichriſto poſt multas plagas ſæculo infixas: quem dicit aſcendiſſe beſtiam de abyſſo. De abyſſo autem eum aſcenſurum, multa teſtimonia enim no-
C bis in hoc capitulo contrahenda ſunt. Ait enim Ezechiel, Ecce Aſſ[illegible]r cypreſſus in mõte Libano. Aſſur deprimens cypreſſos excelſas, ramoſas, id eſt populos multos in monte Libano. Regnum regnorum, id eſt, Romanorum. Formoſus in germinibus, id eſt fortis in exercitibus. Aqua, inquit, nutriet eum, id eſt multa millia hominum ſubiecta erunt illi. Et abyſſus hauſit illũ, id eſt, ructauit eum. Nam & Eſaias penè iiſdem verbis loquitur. Fuiſſe autem eum iam in regno Romanorũ, & fuiſſe inter Cęſares, & Paulus apoſtolus cõteſtatur: ait enim ad Theſſalonicenſes, Qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat: & tunc apparebit iniquus ille, cuius eſt aduẽtus ſecundum efficaciam Sathanæ in ſignis
D & portentis mendacibus. Et vt ſcirent illum vẽturum inquit, tũc erat princeps, adiecit, Arcanũ, inquit, malitiæ iam oritur. Sed non ſua virtute nec patris ſui ſuſcitatur, ſed Dei iuſſu. Quare ergo Paulus idem dicit? Idcirco quòd non receperunt amorem Dei, mittet eis Deus ſpiritum erroris, vt omnes perſuadeantur mendacio, qui non ſunt perſuaſi veritate. & Eſaias, ait, Suſtinentibus lucem, illis tenebræ ortæ ſunt. Hos ergo Prophetas ab eodem interfici manifeſtat Apocalypſis & quarta die reſurgere, ne quis domino æqualis inueniatur. Sodomam autem & Ægyptum dicit Hieroſolymam. Dictus populi perſecutor id efficiet. Diligenter ergo & cũ ſumma ſolicitudine ſequi oportet Pro-
E pheticam prædicationem, & intelligere quoniam ſpiritus ex parte prædicit & præpoſterat, & cum præcucurrerit vſque ad nouiſſimum, rurſus tempora ſuperiora repetit, & quoniam quod facturus eſt, ſemel, aliquoties quaſi factum oſtendit: quod niſi intelligas, aliquoties vt factum, aliquoties vt futurum, in grandi caligine inuenieris. Ergo interpretatio ſequẽtium dictorum ea monſtrabit, vt non ordine lectionis, ſed rationis intelligatur. Apertum eſt templum Dei, quod eſt in cœlo. Apertio eſt domini noſtri. Templum enim Dei filius eius eſt, ipſe ait, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, & dicentibus Iudæis, Quadraginta & ſex annis ędificatũ eſt templum iſtud;

cautè lege

cautè lege

cautè lege

Euangeliſta,inquit, ille dicebat de tēplo corporis ſui.
A Arca Teſtamenti,Euangelij prædicatio, & indulgen-
tia delictorum, & omnia bona quæ cum illo aduene-
rint, illa dicit apparuiſſe. Mulier autem amicta Sole,
& Luna ſub pedibus ſuis,habens coronam duodecim
ſtellarum, parturiens in doloribus ſuis,antiqua eccle-
ſia eſt patrum & Prophetarum,& ſanctorum Apoſto
lorum,quæ gemitus & tormenta habuit deſiderij ſui,
vſquequo fructum ex plebe ſua ſecundum carnem o-
lim promiſſum ſibi videret Chriſtum ex ipſa gente
corpus ſumpſiſſe.Sole autem amicta,ſpeciem reſurre-
ctionis ſignificat,& gloriam repromiſſionis,Luna ve-
ro caſus ſanctorum corporum, & debitum mortis,
quo deficere nunquam poteſt. Nam quemadmodum
B minuitur vita,ſic & augetur.Nec in totum extincta eſt
ſpes dormientium, vt quidam putant: ſed habent in
tenebris lucem ſicut Luna. Corona ſtellarum duode-
cim chorum patrum ſignificat ſecundum carnem na-
tiuitatis: ex quibus erat Chriſtus carnem ſumpturus.
Draco roſeus ſtans & expectans,vt cum peperiſſet fi-
lium,deuoraret eum:diabolus & angelus refuga ſcili-
cet,qui omnium hominum interitum per mortem æ-
qualē poſſe eſſe opinabatur. Sed qui de ſemine natus
nō erat,nihil morti debebat,ꝓpter quod nec deuorare
eum potuit,id eſt,in morte retinere.In tertia enim die
reſurrexit denique,& priuſquam pateretur,tentare eū
acceſſit,tanquam hominem. Sed cum inueniſſet non
C illum eſſe quem putabat,diſceſſit,inquit,ab illo ad tē-
pus. Hunc dicit raptum ad ſolium Dei, & nos legimᵘ
in actibus Apoſtolorum quemadmodum loquens cū
diſcipulis ſuis,raptus eſt in cœlos.Virga ferrea,gladius
perſecutionis. Omnes receſſiſſe de locis ſuis, id eſt,
quòd boni mouebuntur,perſecutionem fugientes.
Quatuor angeli per quatuor angulos terræ, ſiue qua-
tuor venti trans Euphratem fluuium,gentes ſunt qua-
tuor,quia omni genti à Deo deputatus eſt Angelus,ſi-
cut dicit,Statuit eos ſuper numeros Angelorum Dei,
donec ſanctorum compleatur numerus, ſuos non e-
grediuntur terminos, quia in nouiſſimo cum Anti-
chriſto venient.Quod autē dicit,turba multa ex omni
D tribu,credentibus electorum numerum oſtendit, qui
per ſanguinem agni baptiſmo purgati, ſuas ſtolas fe-
cerunt candidas,ſeruantes gratiam quam acceperunt.
Septimo autē ſigillo ſilentiū fit in cœlo ſemihora. Se-
mihora initium eſt quietis ęternę. ſed partē intellexit,
quia interruptio eadē per ordinē repetit. Nā ſi eſſet
iuge ſilentium,hic finis narrandi fieret. Angelum au-
tem aſcendentem ab oriente ſolum, Heliam Prophe-
tam dicit,qui anticipaturus eſt tempora Antichriſti,
ad reſtituendas eccleſias & ſtabiliēdas à magna & in-
tolerabili perſecutione. Hæc in apertione librorum
veteris teſtamēti & noui prædicata legimus.Ait enim
dominus per Malachiam: Ecce ego mittā vobis He-
E liam Theſbitem conuertere corda patrum ad filios,&
cor hominis ad proximum ſuum, id eſt, ad Chriſtum
per pœnitentiam: conuertere corda patrum ad filios,
ſecundum tempus vocationis Iudęos ad ſequenti po-
puli fidem reuocare.Ideo oſtendit etiam numerum ex
Iudæis crediturum, & ex gentibus magnam multitu-
dinem. Mitti etiam in cœlū orationes eccleſiæ ab An-
gelo,& ſuſcipi illas,& contra iram effundi, & ſcopari
regnum Antichriſti per angelos ſanctos,in Euangelio
legimus.Ait enim: Orate ne incidatis in tentationem.
Erit enim anguſtia magna, qualis non fuit ab origine
mundi.Et niſi abbreuiaſſet dominus dies illos,non eſ-
ſet ſalua omnis caro.Hos ergo archangelos malos ſe-
A ptem ad percutiendum Antichriſtum mittit. Nam &
ipſe ita dixit:Tunc mittet filius hominis nuncios ſuos,
& colligent electos eius de quatuor angulis venti à fi-
nibus eius vſque ad fines eius, & antè ait per prophe-
tam:Tunc erit pax terræ veſtræ, cum ſurrexerint in ea
ſeptem paſtores,& octo morſus hominum,& indaga-
bunt Aſſur,hoc eſt, Antichriſtum,in foſſa Nembrot,
in damnatione diaboli. Eccleſiæ ſpecie ſimiliter com-
moti fuerint cuſtodes domus. Ipſe autem in parabola
ad Apoſtolos ſic ait,cum veniſſent ad eum operarij,&
dixiſſent, Domine, nonne bonum ſemen ſeminaſti in
agro? Vnde ergo ibi lolium? reſpondit eis,Inimicus ho
mo hoc fecit,cui dixerunt,Vis imus,& eradicamus il-
lud? qui ait: Non ſed ſinite vtraque creſcere vſque ad
B meſſem,& in tempore meſſis dicam meſſoribus, colli
gere lolium,& facere manipulos,& cremari igni æter
no:triticum autem colligere in horrea mea. Hos meſ-
ſores & paſtores & operarios hic Apocalypſis oſten-
dit eſſe angelos.Tuba autem verbum eſt poteſtatis:&
licet repetat per phialas, non quaſi bis factum dicit,
ſed quoniam ſemel futurum eſt quod eſt decretum à
Deo vt fiat, ideo bis dicitur. Quicquid igitur in tubis
minus dixit,hic in phialis eſt. Nec aſpiciendus eſt or-
do dictorum, quoniā ſæpe ſpiritus ſanctus vbi ad no-
uiſſimi temporis finem percurrerit, rurſus ad eadem
tēpora redit,& ſupplet ea quę minus dixit.Nec requi
rendus eſt ordo in Apocalypſi,ſed intellectus. Sequē-
C dus eſt enim & ipſe propheta. Sunt igitur ſcriptæ in tu
bis & phialis,aut plagarum orbi Miſſarum clades, aut
ipſius Antichriſti inſania,aut populorū detractio, aut
plagarum differentia,aut ſpes in regno ſanctorum,aut
ruina ciuitatum,aut ruina magna Babylonis ciuitatis,
id eſt, Romanæ. Aquila magna medio cœlo volans,
ſpirituſſanctus ſignificatur,in duobus prophetis con-
teſtans magnam plagarum iram imminere, ſi quo mo
do quiſque volaſſet nouiſſimo tempore conuerſus,vt
aliquis adhuc ſaluus eſſe poſſit. Nam fortem quem di
cit de cœlo deſcendiſſe,amictum nube,& iris ſuper ca
put eius,& facies eius tanquam ſol, & pedes eius co-
lumna ignis,& habebat librum in manu ſua apertum,
D & poſuit pedes ſuos ſuper mare & terram: dominum
noſtrum ſignificauit, ſicut ſuperius enarrauimus. Fa-
cies eius tanquam ſol, id eſt, de reſurrectione. Super
caput eius iris,iudicium intelligitur quod per illum fa
ctum eſt,aut futurū eſt.Liber apertus, Apocalypſis eſt
quam Iohannes vidit.Pedes eius conflatos & ſuperius
diximus Apoſtolos eſſe. Nam calcari ab eo & marina
& terrena, omnia ſub pedibus eius ſubiecta ſignificat.
Angelum eum dicit,id eſt, nuncium,ſcilicet patris. Vo
catur enim magni conſilij angelus. Quòd clamaſſe di
cit voce magna,vox magna eſt cœleſtis,omnipotētis
Dei verba hominibus nunciare, & cōteſtari quia poſt
clauſam pœnitentiam ſpes poſtea futura non eſt.Septē
E tonitrua locuta voces ſuas, ſpirituſſanctus ſeptiformis
virtutis per prophetas proteſtatus eſt omnia futura,
voce illius in ſæculo teſtimonium reddit. Sed quia di-
cit ſe ſcripturum fuiſſe Iohannes quāta locuta fuiſſent
tonitrua,id eſt,quæcunque in veteri teſtamento erant
obſcura & prædicata, vetatur ſcribere,ſed relinquere
ea ſignata,quia erat Apoſtolus,nec oportebat gratiam
ſequentis gradus in primo collocari:quia tempus, in-
quit, prope eſt. Apoſtoli enim virtutibus,ſignis,por-
tentis,magnalibus factis, vicerūt incredulitatem:poſt
illos,iam eiſdem conſumptis, eccleſiis datum eſt ſola-
tium propheticarum ſcripturarum interpretēdarum
quos interpretes prophetas dixit. Ait enim apoſtolus,
Et

Et quidem poſuit in eccleſia primùm Apoſtolos, ſe-
A cundò prophetas, tertiò doctores, & reliqua, & alio
loco ait,Prophetę duo aut tres dicant, & alij æſtimēt,
& ait,Omnis mulier orans vel prophetans detecto ca
pite,deturpat caput ſuū. Cum autem dicat,Prophetæ
duo vel tres dicāt,& alij æſtimēt: non tantū de catho-
lica prophetia dicit, inaudita, & incognita, ſed etiam
prædicata & nota. Æſtiment autem vtrumne interpre
tatio cum teſtimoniis congruat dictionis propheticæ.
Cōſtat ergo Iohanni non fuiſſe neceſſariū ſuperiori
virtute armato,cū Corpus Chriſti, id eſt eccleſia, ſuis
membris ornatum,ſuo loco reſpondere debeat,acci-
pere libellum, & comedere ſub oſtenſione facta me-
moriæ. Dulcis in ore prædicationis eſt fructus loquē-
B ti,& audiētibus dulciſſimus: ſed & prædicanti & per-
ſeuerātibus in mandatis, per paſſionem amariſſimus.
Oportet autem te iterum prophetare,inquit, populis
& linguis & nationibus: hoc eſt quoniam quādo hoc
vidit Iohannes, erat in inſula Pathmos, in metallum
damnatus à Domitiano Cæſare.Ibi ergo vidit Apoca
lypſin: & cum ſenior iam putaret ſe per paſſionem ac
cepturum receptionem,interfecto Domitiano omnia
iudicia eius ſoluta ſunt, & Iohannes de metallo dimiſ
ſus,ſic poſtea tradidit hanc eandem quam acceperat à
domino Apocalypſin, hoc eſt, oportet te iterum pro-
phetare. Accepiſſe autem arundinem omnes gentes,
quæ dimicaturæ Antichriſto, contra iſtos ſtatuendæ
C ſunt, & gladiis alterutrum ſunt caſuræ. Qui ait illum
coloris eſſe roſei, id eſt coccinei operis illius futurum
talem dedit ei colorem. Ab initio enim homicida, &
omne genus humanum non tam debito mortis, verū
variis gladiis ac vitiis oppreſſit.Septem capita,ſeptem
reges Romanos,ex quibus & Antichriſtus eſt.In prio-
ri dicimus cornua decem, decem Reges in nouiſſimo
tempore.Hos eoſdem plenius ibi tractabimus.Mulie-
rem autem volaſſe in deſertum auxilio alarum ma-
gnæ aquilæ, dono ſcilicet prophetarum eccleſiam illā
catholicam, ex qua in nouiſſimo tempore croditura
ſunt centum quadraginta quatuor millia hominum
Heliæ. Sed & cæterum populum viuum inueniri in
D aduentu domini hic dicit.Sic & Dominus in Euange-
lio ait, Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in montes: id
eſt,quotquot in Iudæa fuerint collecti, eant ad illum
locum quem paratum habent, & nutriantur ibi trien
nium & menſes ſex à facie diaboli. Alæ, duæ magnæ,
duo ſunt prophetæ,Helias, & qui cum eo fuerit pro-
pheta. Aqua quam emiſit de ore ſuo ſerpens,iuſſu ſuo
exercitum eam ſequi ſignificat. Aperuiſſe terram os
ſuum, & deuorare aquas, vindictam de præſentibus
manifeſtam.Hanc igitur licet parturientem ſignificet,
poſtea partu edito fugientem oſtendat, tamen nō vno
tempore vtraque facta ſunt. Chriſtus enim ex quo na
tus eſt, ſcimus tempora interceſſiſſe: vt illa autem fu-
E giat à facie ſerpentis, adhuc factum non eſſe. Deinde
ait, Factum eſt bellum in cælo, Michaël, & nuncij e-
ius. Et non eſt inuentus ei locus iam in cœlo:& iacta-
tus eſt draco magnus anguis antiquus in terram, hoc
eſt initium Antichriſti. Antè tamen oportet prædicare
Heliam,& pacis tempora eſſe:& poſtea conſummato
triennio & ſex menſibus prædicationis Heliæ, iactari
eum de cœlo, vbi habuit poteſtatem aſcendēdi vſque
ad illud tempus,& angelos refugas vniuerſos. Sic &
Antichriſtum de inferno ſuſcitari Paulus Apoſtolus
ait, Niſi prius venerit diſceſſio, & apparuerit homo
peccati,filius perditionis,& aduerſarius, qui ſe eleuat
ſuper omne quod nominatur Deus, aut quod colitur.
Quòd autem dicit draconis caudam traxiſſe tertiam
A partem ſtellarum, bifarie hoc accipitur. Multi enim
arbitrantur tertiam partem hominum credentium
poſſe eum ſeducere, ſed verius intelligi debeat ange-
lorum ſibi ſubiectorum cum adhuc princeps eſſet, cū
tranſcenderet conſtitutionem ſuam, tertiam partem
ſeduxiſſe. Ergo quod ſuperius dicebamus, ait Apoca-
lypſis,Et ſtetit ſuper arenam maris.Et vidi de mari be-
ſtiam aſcendentem ſimilem pardo. Regnum illius tē-
poris Antichriſti cum varietate gentium, & populum
commixtum ſignificat. Pedes tanquam vaſis fortis, &
ſpurciſſimæ beſtiæ.Duces,pedes eius dixit. Os eius tā-
quam ora leonum, inquit,eſt, id eſt ad ſanguinem ar-
matum. Os enim eius,viſio illius eſt,& lingua quæ ad
B nihilum proceſſura eſt niſi ad ſanguinem effundendū.
Capita ſeptem, ſeptem montes ſunt in quibus mulier
ſedet,id eſt,ciuitas Romana.Et reges ſeptē ſunt, quin-
que ceciderunt: vnus eſt:alius nondum venit: & cum
venerit,breui tempore erit. Et beſtia quam vidiſti, de
ſeptem eſt:& octaua eſt.Intelligi oportet tempus quo
ſcriptura Apocalypſis edita eſt,quoniam tunc erat Cæ
ſar Domitianus. Ante illum autem fuerat Titus frater
illius,& Veſpaſianus pater, Galba, Otho,& Vitelliᵒ. Hi
ſunt quinque qui ceciderunt: vnus extat, ſub quo ſcri-
bitur Apocalypſis,Domitianus ſcilicet.Alius nondum
venit, Neruam dixit. Et cum venerit, breui tempore
erit.Biennium enim non impleuit. Et beſtia quam vi-
C diſti,inquit, de ſeptem eſt: quoniam ante iſtos reges
Nero regnauit. Et octaua eſt,ait: modo cum illa adue-
nerit, computas loco octauo. Et quoniam in illo eſt
conſummatio,adiecit,In interitum vadit. Nam decem
reges accepiſſe regalem poteſtatem,cum ille mouerit
ab oriente, aut mittitur ab vrbe Roma cum exerciti-
bus ſuis.Hęc cornua decem & decem diademata Da-
niel oſtendit,& tria eradicari de prioribus,hoc eſt,tres
duces primarios ab Antichriſto interfici. Cæteros ſe-
ptem dare illi honorem, & conſilium, & poteſtatem,
de quibus ait,Hi odient meretricem. Vrbem ſcilicet.
dicit.Et carnes eius comburant igni. Vnum autem de
capitibus occiſum in morte,& plaga mortis eius cu-
D rata eſt, Neronem dicit. Conſtat enim,dum inſeque-
retur eum equitatus miſſus à ſenatu,ipſum ſibi gulam
ſuccidiſſe. Hunc ergo ſuſcitatum deus mittet regem
dignum dignis, & Chriſtum qualem meruerunt Iu-
dæi.Et quoniam aliud nomen allaturus eſt,aliam etiā
vitam inſtituturus, vt ſic eum tanquam Chriſtum ex-
cipiant Iudæi. Ait enim Daniel, Deſideria mulierum
non cognoſcet,cum prius fuerit impuriſſimᵒ: & nullū
Deum patrum cognoſcet. Non enim ſeducere popu-
lum poterit circunciſionis, niſi legis vindicator. Deni-
que & ſanctos non ad idola colenda reuocaturus eſt,
ſed ad circunciſionem colendam, ſi quos potuerit ſe-
ducere. Ita demum faciet vt Chriſtᵒ ab eis appelletur,
E De infero autem illum ſurgere, & ſuperius diximus,
verbo Iſaiæ: Aqua nutriet illum: & abyſſus auxit illū.
Qui tamen licet nomine mutato, & actu immutato
veniet, ait ſpiritus: Numerus eius nomen hominis eſt,
& numerus eius ſexcenti ſexaginta ſex. Cum attulerit
ad literam Græcam, hunc numerum explebit. * A I.
N.L.T. CCC.F.V.M.L. X.L.O.L. XX. CCC.
I. III. EVN. LCC. N. V. III. P. CIX. K. XX
OL XX. CC. Aliam beſtiam ſubeuntem de terra ma
gna,falſum prophetam dicit, qui facturus eſt ſigna &
portenta mendacia ante illum in conſpectu hominū.
Habentem cornua quaſi agni,id eſt,ſpeciem iuſti ho-
minis:loquētem quaſi draco. loquetur autem diaboli

malitia plenus. Hic enim facturus eſt vt ignis de cœlo deſcendat: ſed in conſpectu hominum. Hæc magi per angelos refugas & hodie faciunt. Faciet etiam vt imago aurea Antichriſto in templo Hieroſolymis ponatur, & intret angelus refuga, & inde voces & ſortes reddat. Faciet etiam hic ipſe vt accipiant ſerui & liberi notam in frontibus aut in manibus dextris numerũ nominis eius, ne quis emat vel vendat. Aſpernationẽ autem & exacerbationem Daniel antè prędixerat. Et ſtatuet, inquit, templum ſuum ſuper Samariam ſuper montem inclytum & ſanctum, id eſt. Hieroſolymis imaginem, ſicut Nabuchodonoſor fecerat, tunc hic ſubſtituet. modo hoc dominus reſoluens, admonens Eccleſias ſuas de nouiſſimis temporibus & periculis, ait: Cum autẽ videritis aſpernationem quæ dicta eſt per Danielem prophetam, ſtantem in loco ſuo: qui legit, intelligat. Aſpernatio dicitur, quando exaſperatur, Deus quòd idola pro eo colantur, vel dogma hæreticorum in eccleſiis introducatur. Euerſio autem, quòd ſtabiles homines ſignis falſis & portentis ſeducti euertantur de ſalute. Angelum volantem medio cœlo quem dicit ſe vidiſſe, quẽ ſuperius tractauimus, eundẽ eſſe Heliã, qui anticipat prędicatione ſua regnũ Antichriſti. Alium autem Angelũ, angelum ſequentẽ eundémque comitem prædicationis prædicat Prophetam. Quod autẽ ait, Mitte falcem acutam, & vindemia botriones vineæ? de gentibus perituris ſignificat in aduentu domini. Equidem pluribus ſpeciebus hic illud oſtẽdit, ſicut in meſſe arida: ſed ſemel in aduentu domini & conſummationis & regni Chriſti, & apertione regni ſanctorum futurum eſt. Quod autem dicit miſſum in torcular iræ Dei, & calcatum extra ciuitatem: calcatio torcularis, retributio eſt peccatoris. Et exiet ſanguis vſque ad frenos equorũ. Exiet vltio vſq; ad principes populorũ, id eſt, rectores, ſiue diabolũ ſiue angelos eius, nouiſſimo certamine exiet vltio ſanguinis effuſi, ſicut antè prædictũ eſt. In ſanguine peccaſti, & ſanguis te perſeq̃tur. Per ſtadia mille ſexcenta, id eſt, per oẽs mundi quatuor partes. Quaternitas eſt enim conquaternata, ſicut in quatuor faciebus quadriformibus & rotis. Quater enim quadringenti, mille ſexcenti. Eandẽ repetens perſecutionem Apocalypſis dicit angelos ſeptem habentes plagas, quoniã in his finita eſt ira Dei. Percuti populum cõtumacem ſeptem plagis, id eſt perfecte, vt in Leuitico. Dicit quę in vltimo futura ſunt, cum eccleſia de medio exierit. Quòd autem dicit ſtetiſſe eos ſuper mare vitreum, habentes citharas & phialas, id eſt ſuper baptiſmum ſuum ſtabiliter in fide conſtitiſſe: & confeſſionem ſuã in ore habẽtes, exultaturos in regno coram domino. Ad propoſitum reuertamur. Ait enim: Veni oſtẽdam tibi damnationem meretricis magnæ, quę ſedet ſuper aquas multas. Et vidi, inquit, mulierem ebriam de ſanguine ſanctorum decreto ſenatus illius conſummatæ nequitiæ, & omnem contra fidei prædicationem etiã latam indulgentiam ipſe dedit decretum in vniuerſis gentibus. Sedere autem eam ſuper beſtiam ruffam actricem homicidiorum, diaboli imago eſt: vbi etiam & capita hæc de quibus tractauimus, meminit. Hanc quidem Babylonem propter confuſionem dicit, & in Apocalypſi & in Iſaia & in Ezechiele antè ruffam nominauit. Denique ſi compares quę contra Aſſur dicta ſunt, & Iſaias contra Babylonem dicit, quæque Apocalypſis dicit, vnum eſſe omnia inuenies. Equũ enim album eſſe, & ſedentẽ ſuper eum dominum noſtrum cum exercitu cœleſti aduenientem ad regnandum oſtendit. A mari enim Aquilonis vſque ad mare Phœniciæ, & vſq; ad fines terræ maiores partes has in aduentu domini mundari. Omnes animæ gentium cõgregabũtur ad iudicium. Nam mille annorum regnũ nõ arbitror eſſe terminum. Aut ſi ita ſentiendum eſt, cõpletis annis mille regnare deſinunt. Sed vt mei ſenſus capacitas ſentit proferri, quoniam denarius numerus decalogum ſignificat, centenarius virginitatis coronam oſtendit. Qui enim virginitatis integrum ſeruauerit propoſitum, & decalogi fideliter præcepta impleuerit, & contra impuros mores vel impuras cogitationes intra cordis cubiculum vigilauerit, ne dominentur ei: iſte vere ſacerdos eſt Chriſti, & millenariũ numerum perficiens, integre creditur regnare cum Chriſto, & apud eum recte ligatus eſt diabolus. Qui vitiis & dogmatibus hæreticorum irretitus eſt, in eo ſolutus eſt diabolus. Sed quia completis mille annis dicit eum ſolui, completo perfectorum ſanctorum numero, in quibus corpore & corde virginitas regnat, adueniente abominandi aduentu, multi ab eo, amore terrenorum ſeducti ſupplantabũtur, & ſimul cum eo ingredientur ſtagnum, & poſt modicum tellus reddet ſanctorum qui dudum quieuerãt corpora, immortale cum æterno rege ſuſcipientes regnum: quos non ſolũ corpore virgineo, ſed & lingua & cogitatione exultaturos cum agno demonſtrat, Ciuitatem verò quam dicit quadratam auro & precioſis ſplẽdere lapidibus, C & plateam ſtratam, & flumen per medium, & vitæ lignum ex vtraque parte faciens fructus duodecim per menſes duodecim, & ſolis lumen ibi non eſſe, quia agnus eſt lux eius, & portæ eius de ſingulis margaritis ternæ portæ eius ex quatuor partibus, & claudi non poſſe ciuitatem quadram: ſanctorum adunatam turbam oſtendit, in quibus fides nullo modo fluctuare potuit, ſicut & Noe præcipitur vt ex quadratis lignis faceret arcam, quæ diluuij poſſet impetus ferre. Precioſos lapides, fortes in perſecutione viros, qui nec tempeſtate perſecutionum moueri, nec impetu pluuiæ à vera fide ſolui potuerunt. Propterea auro mundo ſociãtur, ex quibus regis magni ciuitas decoratur: D Plateæ verò, eorum corda oſtẽdunt ab omnibus mũdata ſordibus, vbi deambulat Deus. Flumen verò vitę ſpiritualis natiuitatis currere gratiam oſtendit. Lignũ vitæ ex vtraque ripa, Chriſti ſecundum oſtendit aduentum, quem venturum & paſſurum vetus lex prædixit, & in Euangelio manifeſtatur. Fructus verò duodecim per ſingulos menſes, duodecim apoſtolorum diuerſæ gratiæ oſtenduntur, quas ab vno ligno crucis ſuſcipientes, populos fame cõſumptos, verbi dei prædicatione ſatiant. Et quia dicit in ciuitate Solem non eſſe neceſſarium, euidenter oſtendit creatorem luminum fulgere in medio eius cuius ſplendorem nullus ſenſus cogitare poterit, nec lingua proloqui. Ex qua- E tuor partibus portas dicit eſſe ternas virtutes, prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, temperantiam, quæ inuicem ſibi hærent: & dum mutuò miſcentur, duodenarium efficiunt numerum. Portas verò, duodecim apoſtolorum eſſe numerum credimus, qui in quatuor virtutibus vt precioſæ margaritę fulgentes, inter ſanctos lumen doctrinæ ſuæ manifeſtantes, ad ciuitatem ſanctorum ingredi faciunt, vt de conuerſatione eorum, angelorum lætentur chori. Non poſſe claudi portas, euidenter oſtendit, nulla contradicentium tempeſtate Apoſtolorum doctrinam ſuperari, etiamſi fluctus gentium vel hæreticorum inſana ſuperſtitio, dum à fide fuerit ſuperata eorum, vt ſpumæ diſſoluuntur, quia

quia petra Chriſtus eſt, à quo & per quem eccleſia firmata, nullis fluctibus inſanientium hominum ſuperatur. Ergo audiendi non ſunt, qui mille annorum regnum terrenum eſſe confirmant, qui cum Cherintho hæretico ſentiunt.

SANCTI AMPHILOCHII EPISCOPI ICONII EX IAMBIS AD SELEVCVM DE EODEM ARGVMENTO.

SED maxime illud tibi ſcire conuenit,
Quòd omnis haud eſt ſcilicet tutus liber,
Qui venerandum ſcripturæ nomen tenet.
Falſum eſt enim nomen quibuſdam impoſitum.
Quidam libri ſunt medij, atque proximi,
Vt dixerit quis, veritatis eloquiis,
Adulterini ſunt alij, ac certi parum.
Vt ſunt malæ notæ & reprobæ numiſmata,
Inſcriptionem regiam quæ præferunt,
Adulterina ſed materiæ indicant,
Idcirco libros, quos Dei inſpiratio
Dedit, ſigillatim aperiam, vt noti ſient.
Vetus quos teſtamentum habet prius proferam
Nam Pentateuchus Geneſin, dein Exodum,
Leuiticúmque intermedium librum tenet,
Poſt Numeros, dein Deuteronomium,
Eis Ieſum adiicias, & Iudices,
Deinde Ruth, atque libros Regum quatuor
Quin etiam Paralipomenon libros duos,
Et poſt eos Eſdræ ſequuntur gemini,
Dein verſibus ſcriptos quinque afferam libros,
Qui multa paſſus eſt coronatus, Iob.
Pſalmos medelam qui ægris animis ferunt.
Tréſque Salomonis, Prouerbia, Sapientia,
Eccleſiaſtes, Canticorum Cantica.
Iſtis prophetas addito duodecim,
Oſeæ primum, deinceps ſecundum Amos.
Micheam, Ioel, Abdiámque, & typum
Ionam ipſius quod triduo Chriſto accidit.
Et poſt eos Naum, Abbacuc, nono loco
Sophoniam, Aggæúmque, & Zachariam.
Atque inclitum valde angelum Malachiam.
Poſt quos prophetas quatuor intelligas:
Eſaiam magnum loquitur qui libere:
Hieremiámque miſericordem, & myſticum,
A *IeZechiel, Daniélque omnium vltimum,*
Qui rebus & verbis eſt ſapientiſſimus
Adiiciunt iſtis deinde Heſter aliqui.
Nouæ libros legis opus nunc dicere,
Euangeliſtas quatuor ſolos tene,
Matthæúmque, Marcum, Lucámque tertium,
Adiicias ei Ioannem, qui tempore
Quartus, ſed altis ſenſibus primas tenet.
Nam iure dico filium hunc tonitrui,
Sermones qui diuino valde inſonuit.
Suſcipias ſecundum quoque Lucæ librum
B *Actus Apoſtolorum qui complectitur.*
Electionis vas eis adijcias,
Qui gentium eſt prædicator, & Apoſtolus,
Qui ſapienter ſcripſit ad Eccleſias
Epiſtolas ſeptem, vnam ad Romæ incolas,
Queis ad Corinthios adiiciuntur duæ,
Ad Galathas vna, & vna ad Epheſios,
Poſt quam & Philippos quæ tranſmiſſa extitit.
Et quæ ad Coloſſenſes, duæ & Theſſalonicam,
Duæ ad Timotheum, ad Titum, & Philemona,
Ad ſingulos vna, & ad Hebræos itidem,
Quæ verò ad Hebræos, notha eſſe dicitur
Pleriſque, ſed male, nam germana gratia eſt.
C *Quid verò cæteras catholicas epiſtolas?*
Septem eſſe quidam dicunt, alij verò tres
Suſcipiendas, nempe Iacobi vnicam,
Vnámque Petri, Ioannis quoque vnicam.
Ad tres eas quidam duas adijciunt.
Duas quidem, ſed Iudæ ſeptimam.
Aſt Apocalypſin Ioannis aliqui
Iis inſerunt, rurſus, ſed longè plurimi
Adulterinam dicunt. Hic veriſſimus
Diuinitus datarum eſt ſcripturarum canon.

[redacted] BIBLIOTHECÆ TOMI SEXTI, QVI [redacted]NETC RVM PATRVM IN SCRIPTVRAM SACRAM COMMENTARIOS COMPLECTITVR: FINIS.